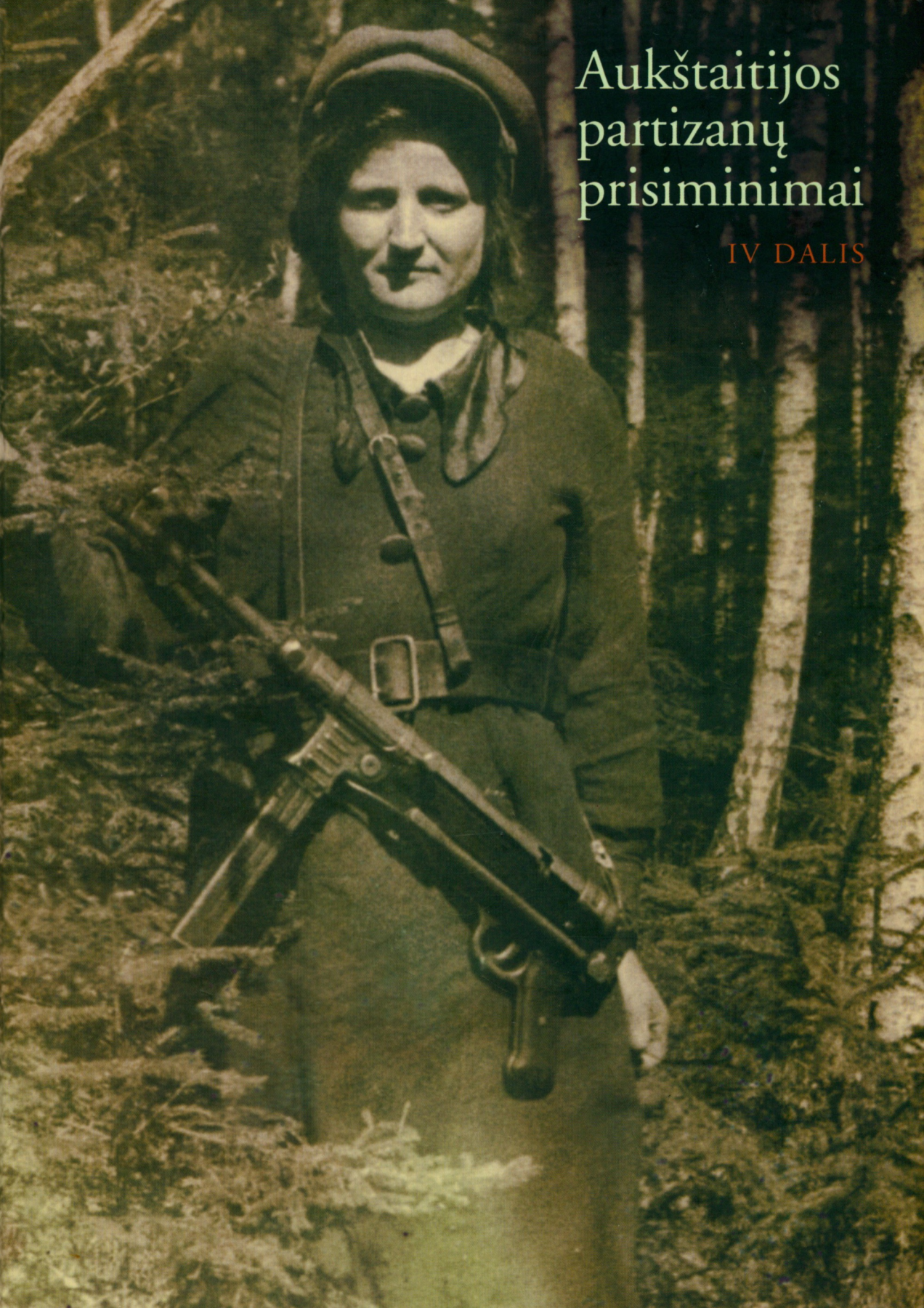

A full-page photograph of a woman in a forest, wearing a dark beret and a dark jacket over a light-colored shirt. She is holding a submachine gun across her body. The background shows trees and foliage.

Aukštaitijos partizanų prisiminimai

IV DALIS

Aukštaitijos
partizanų
prisiminimai

Knyga išleista

JULIJOS ir EMILIO

SINKIŲ (JAV)

lėšomis

Aukštaitijos partizanų prisiminimai

IV dalis

WWT

margi raštai

V I L N I U S

2 0 0 4

UDK 947.45.08(093)
Au54

Sudarė, nuotraukas
ir archyvinę medžiagą pateikė
ROMAS KAUNIETIS

Asmenvardžių rodyklę sudarė
ALMA ŠIMKUVIENĖ

ISBN 9986-09-271-X (4 dalis)
ISBN 5-415-01339-6 (bendras)

© Pratarmė, sudarymas,
Romas Kaunietis, 2004

PRATARMĖ

Penktąją „Aukštaitijos partizanų prisiminimų“ knygą (IV dalį) buvo numatyta išleisti šiais metais, kada lygiai prieš pusę amžiaus Lietuvos miškuose užgeso degę pasakutiniai partizanų laužai, kada prieš pusę amžiaus Lietuvos kaimuose nutilo aidėję šūviai, baigėsi žiauri ginkluota kova, pareikalavusi tūkstančių mūsų Tautos sūnų ir dukrų aukų, kančių ir ašarų.

2003-uosius ir 2004-uosius metus būtų galima pavadinti pokario Laisvės Kovų pabaigos jubiliejiniais metais, nes maždaug 1953 metais organizuotas ginkluotas pasipriešinimas baigėsi, tų pačių metų pavasarį buvo suimtas ir sušaudytas LLKS Pirminkas Jonas Žemaitis-Vytautas. Tik kažkur viename kitame bunkeryje po žeme per stebuklą išlikę gyvi keli kovotojai vis dar laukė išsvajotosios Laisvės...

Prabėgę dešimtmečiai svetimųjų „globoje“ daug ką išdildė iš mūsų žmonių atminties, nes tikroji pokario istorija per tą laikotarpį ateivių okupantų ir savųjų kolaborantų buvo įžūliai iškraipoma. Šiuolaikinė karta mažai žino, kokia kaina buvo sumokėta už mūsų visų Laisvę, ateinančios kartos dar mažiau apie tai žinos, todėl šiandien ir norėtusi kuo plačiau atverti duris į tą istorijos tarpsnį ir eilinių Laisvės Kovotojų mintimis dar kartą grįžti į pokario metus.

Tenėsižeidžia gerbiamas skaitytojas, jei šioje knygoje ras ir nepalankių atsiliepimų apie kai kuriuos Laisvės Kovotojus. Sutikime, kad partizaniniame kare, kur jis bevyktų, žiaurumų į valias ir iš vienos, ir iš kitos pusės. Juk ir patys partizanai dažnai sakydavo – „mes kalėjimų neturime“, o kaip nubausti išdaviką, provokatorių, didelio pasirinkimo irgi nebuvo. Partizanų vardu daug žiaurių kriminalinių nusikaltimų darė tiek savi stribai, tiek okupacinės rusų kariuomenės kariškiai, ypač MGB agentai smogikai, partizanams tuomet ir dabar dar dažnai primetami visi blogi darbai.

Tie, kurie darė tuos nusikaltimus, kankino niekuo nekaltus mūsų žmones, gaudė, šaudė miškuose ir gyvus degino bunkeriuose mūsų partizanus, ant gatvių guldė ir niekino jų kūnus, tardymų kameroose laužė mūsų žmonių kaulus, tyčiojosi ir prievartavo partizanų ryšininkes, išliko iki šių dienų „teisūs“, „švarūs“ ir neliečiami. Jų niekas neištrėmė, nesupūdė Sibiro koncentracijos stovyklose, o partizanų jau neliko. Likę gyvieji, iškentėję gulagų kančias, šiandien laisvoj Lietuvoj gerokai nustumti į šalį.

Tegu ši knyga ir bus atsakas tiems paskviliams sovietinėje ir Nepriklausomos Lietuvos spaudoje, kur buvo dergiamas ir niekinamas Lietuvos partizano vardas, tegu bus

atsakas dar Atgimimo apyaušryje išleistai stribus garbinančiai knygai Liaudies gy-
nėjų žodis ir jau daugiau kaip po dešimties Lietuvos Nepriklausomybės metų pasiro-
džiusiam „garsiam“ lietuviškam „šedevrui“, išleistam, matyt, specialiai pagal tų pa-
čių užsakymą, partizanus dergiančiai knygai Žali.

Pastaruoju metu teko gauti keletą atsiliepimų dėl knygos pavadinime vartojamo
žodžio „partizanai“. Tenka pripažinti, kad tai tikrai ne lietuviškas žodis, nors jis jau
per daug giliai ir galbūt amžinai bus įleidęs šaknis į Lietuvos pokario istoriją. Juozas
Kasperavičius – pirmasis Kęstučio apygardos vadas, suformulavęs strateginės parti-
zaninės kovos nuostatus, be kita ko, buvo pasiūlęs partizanus vadinti LAISVĖS KO-
VOTOJAIS. Tai, manau, būtų realus pagrindas šią knygą pavadinti LAISVĖS KO-
VOTOJŲ PRISIMINIMAI. Tačiau ši knygą yra knygų serijos Aukštaitijos partiza-
nų prisiminimai tęsinys, todėl jos pavadinimo nereikėtų keisti. Be to, šioje knygoje
pateikti ne vien Vyčio, Algimanto ir Didžiosios Kovos partizanų apygardų buvusių
ginkluoto pasipriešinimo dalyvių prisiminimai, bet ir didelę jos dalį sudaro ryšinin-
kų ir rėmėjų pasakojimai.

Šiandien knygai išleisti reikia didelių finansinių investicijų, be kurių jokia leidyk-
la Lietuvoje negali apsieiti. Ne kartą tuo klausimu teko kreiptis į įvairias organizaci-
jas, užsienio lietuvių fondus, turtingus verslininkus, tarp kurių atsirado toliau į Tau-
tos ateitį žvelgiančių ir patriotiškai mąstančių žmonių. Jie skyrė ir tebeskiria ne tik
didelį dėmesį buvusiems Laisvės Kovotojams, bet kartu remia ir finansiškai apie juos
leidžiamas knygas. Už Tėvynę ir Laisvę nuožmioje kovoje paaukoję savo gyvybes tie
narsūs vyrai jau niekada nebeprisikels iš kapų, bet jų gyvybės auka liks amžina, kaip
liks amžina auka tų didžiųjų žmonių, kurie savo proto galia, sukūrę materialines verty-
bes, dalį jų paaukoja, kad neliktų pamirštos gyvosios aukos, kurių tiek daug pareika-
lavo mūsų visų Laisvė, tai autentiški mūsų kančių istorijos liudijimai ateinančioms
kartoms.

Užrašant ir renkant medžiagą šiai knygai, asmeniškai savo indėlį į ją įdėjo kiek-
vienas čia palikęs savo prisiminimus, taip pat norėčiau paminėti, kad, sudarant šią
knygą, daug prisidėjo VYGINTAS DRAGŪNAS, ALGIMANTAS STALILIONIS, AL-
GIMANTAS ŽILYS, [VACLOVAS JANUŠIS] buvę partizanai JONAS KADŽIONIS-BĖ-
DA, [ZOFIJA ŽILIENĖ-KLAJŪNĖ], ALGIMANTAS STANKŪNAS.

Reiškiau nuoširdžią padėką knygos mecenatams ponams JULIJAI ir EMILIUI SIN-
KIAMS, ponui ALBINUI MARKEVIČIUI, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos
tyrimo, aukų rėmimo ir atminimo įamžinimo fondui, padėjusiems įamžinti šiuos Laisvės
Kovotojų prisiminimus.

Su pagarba
Romas Kaunietis

KAI KURIE DUOMENYS APIE PILĖNŲ TĖVŪNIJOS KŪRIMĄSI IR JOS STRUKTŪRĄ

Pokario pasipriešinimo kovų tyrinėtojos Nijolės Gaškaitės teigimu, Aukštaitijoje, ypač Rokiškio ir Biržų apskrityje, partizanų junginiai struktūrizavosi gerokai vėliau nei likusioje Lietuvos dalyje, todėl atskiri būriai ilgai liko nepavaldūs aukštesniems štabams, bet ir neturėjo su kitais junginiais suderintų veikimo ribų. Kartais tai buvo net savotiškai naudinga, nes operatyvinė partizanų apskaita buvo kaupiama konkrečios apskrities MGB skyriuje. Partizanų būriai galėjo laikytis prie apskričių ribų ir pereiti į kitos apskrities (ar net respublikos, konkrečiai – Latvijos) teritoriją, kurioje būrys buvo nežinomas. Tik nuo 1950 m., kai kovai su partizanais MGB ėmė plačiau naudoti čekistines karines grupes (ČKG), priskirtas konkrečiam partizanų būriui, administracinio teritorinio paskirstymo ir partizanų junginių ribų nesutapimas turėjo mažiau reikšmės.

NKVD-NKGB duomenimis, 1944 m. Rokiškio apskrityje nuo mobilizacijos slapstėsi 3 tūkst. asmenų. Lapkričio mėnesį organizuotai veikė stambūs partizanų junginiai: Panemunio, Čedasų–Suvainišio, Pandėlio–Skapiškio, Biržų, Papilio, Kupreliškio apylinkėse. 1945 m. pradžioje per baudžiamąsias operacijas, kurias vykdė NKVD vidaus kariuomenės 137-asis ir 261-asis šaulių pulkai, šiuose valsčiuose žuvo 122 asmenys, 229 buvo suimti. Dėl NKVD kariuomenės siautėjimų šie partizanų būriai išsiskirstė mažesnėmis grupėmis, o 1945 m. pavasarį vėl pradėjo jungtis į stambesnius būrius. Rokiškio apskrityje veikusius kovotojų būrius mėgino sujungti kpt. Bronius Čerka (1945 m. liepą jis legalizavosi), bet sudaryti bendros vadovybės nepavyko. Svarbiausias argumentas, lėmęs kai kurių būrių nenorą jungtis į visoje Lietuvoje jau susiformavusias tam tikras partizanų struktūras, buvo išdavysčių ir provokacijų baimė. Junginių tarpusavio ryšiai buvo ta grandis, į kurią čekistai stengdavosi įterpti savo agentus bei provokatorius ir kurioje buvo sunkiausia išlaikyti konspiraciją. Todėl šiame krašte kai kurioms partizanų grupėms atrodė daug saugiau nesijungti į stambesnius organizacinius vienetus.

1950 m. Pandėlio apylinkėse veikusiems partizanams vadovavo Romas Petronis-*Siaubas*, panemuniečiams – N. Tauterys-*Norba*, papiliečiams Jonas Marciukas. Jie palaikė ryšius su Biržų krašto partizanais, vadovaujamais Stepono Giedriko-*Giriečio* ir Jono Krivicko.

Partizano Romo Styros teigimu, J. Baltušio, Kosto Kregždės tardymo protokoluose, esančiuose jų baudžiamosiose bylose bei įvairiose Pandėlio, Biržų MGB operatyvinėse bylose, minima, kad atskiri šio krašto būriai turėjo tų vietovių, kuriose jie veikė, pavadinimus: Pandėliečių būrys, Papiliečių būrys, Skapiškėnų būrys, Kučgaliečių būrys, Panemuniečių būrys, Kupreliškėnų būrys ir t.t. Pavyzdžiui, Salamies-tėnų būrį, kuriam vadovavo kpt. Albinas Tindžiulis-*Dėdė*, partizanai dar vadino „Salamakais“, kad labiau užkonspiruotų tikrąjį to būrio pavadinimą.

PILĖNŲ tėvūniją paskatino sukurti 1951 m. atėję trys vyrai nuo Panevėžio Žaliosios girios pusės: *Saulius*-Bronius Žilys, *Tilvikas*-Julius Navakas ir *Zubrys*-Tautvilis Vaitiekūnas. Jie aiškino, kad keli būriai turėtų sudaryti tėvūniją, kelios tėvūnijos – rinktinę, o kelios rinktinės – apygardą. Tuo metu visoje Pilėnų tėvūnijoje buvo likę apie 40–50 partizanų. Iš suimto (MGB ag. *Tupėno*-kunigo Antano Valantino išduotas) Pilėnų tėvūnijos partizano Petronio parodymų žinoma, jog 1951 m. rugpjūčio 25 d. Žagaryniškių kaime, Pandėlio r. ištremto ūkininko Juodgudžio sodyboje įvyko partizanų būrių vadų pasitarimas, kuriame buvo nutarta išrinkti vadovybę naujai organizuojamos Sierakausko tėvūnijos, kuri turėjo vienyti visus Biržų ir Pandėlio apylinkių partizanus.

Sierakausko tėvūnijos vadu buvo išrinktas Stepas Giedrikas-*Girietis*, štabo viršininku – Linas Pivoravičius-*Kanapė* ir visuomeninės dalies viršininku – Romas Petronis-*Siaubas*. Šiame rajone tuo metu veikė šeši būriai. Remiantis Jono Baltušio-*Trimito* baudžiamojoje byloje esančia medžiaga bei partizano Romo Styros parodymais, kaip manoma, netrukus Biržų girioje Baltušis, pasitaręs su Giedriku, anksčiau minėtos Sierakausko tėvūnijos pavadinimą pakeitė ir ją pavadino Pilėnų tėvūnija. Taip iki pat partizaninės veiklos pabaigos šis partizanų struktūrinis vienetas išliko kaip Pilėnų tėvūnija, kuri apėmė maždaug šią teritoriją: Nemunėlio Radviliškį, visą Biržų girią, Kvetkus, Roksalos mišką, Pandėlio girią, Skapagirį, Puznos mišką palei Kupreliškį. Be to, į Pilėnų tėvūniją įėjo *Pyvesos* būrys (Suveizdis, Žilinskas, Butėnas), Vabalninkiečių būrys, kuriam paskutiniu metu vadovavo Kostas Kregždė-*Piršlys* ir Bronius Meškinis-*Devinė*, Panemuniečių būrys, kuriam priklausė trys broliai Tauteriai, Darnas Ruželė, Linas Kabatavičius ir Mačėnas. Būriui vadovavo Vytautas Tauterys.

Pagal išlikusius partizanų dokumentus, Pilėnų tėvūnija jau 1951 m. buvo įtraukta į Vyčio apygardos sudėtį, nors tai tik dokumentuose ir liko, o praktiškai jau nebebuvo įgyvendinta, nes tiek pačios apygardos teritorijoje, tiek Panevėžio Žaliosios girios miškuose veikė tik atskiri partizanų vienetai, o 1952 01 26 netoli Panevėžio Šilagalio kaime Dambrauskų sodyboje išduotas MGB agento *Ulio* žuvo ir paskutinis Vyčio apygardos vadas Bronius Karbočius-*Bitė*, *Algimantas*.

1952 04 06 Pandėlio r. Griaudzės kaime žuvo būrio vadas Jonas Marciukas ir jo žmona Marija Vaidilaitė.

1952 07 27 Žalynės vienkiemyje Maišėno sodyboje žuvo partizanas Vladas Butėnas.

1953 01 19 Pagurių kaime Greviškio namuose (išduotas P. G.) žuvo partizanas Linas Kabatavičius.

1954 m. pradžioje MGB agentai pranešė, kad *PILĖNŲ* tėvūnijos M. Suveizdzio būrio du partizanai (A. Ikamas ir S. Jasiūnas) žiemoja Raščiūnų miške, o pats M. Suveizdis ir E. Žilinskas – Biržų rajono Nemunėlio Radviliškio apylinkėse. M. Suveizdzio-*Sakalo* vyrai laikėsi šiaurinėje Pandėlio rajono dalyje ir Biržų, Neretų, Bauskės, Jaunjelgavos apylinkėse, o J. Baltušis ir R. Styra – prie Kupiškio ir Vabalninko rajonų ribos. Buvo nurodytos vietos, kuriose partizanai pereina per Nemunėlį į Latviją.

1954 06 07 buvo nukautas partizanas Stasys Jasiūnas-*Girių Karalius*.

1954 07 15 naktį pas MGB agentę *Lakštingalą* (abiturientę, ką tik baigusią Pandėlio vid. mokyklą, Bronė P., asmens byla Nr. 1689) atėjo A. Ikamas ir Br. Meškinis. Pavalgę ant aukšto liko dienoti. Agentė pasakė partizanams, kad rengiasi stoti į Kauno kūno kultūros institutą ir važiuos į Pandėlį tvarkyti dokumentų. Agentė apie 11 val. ryto jau sėdėjo pas Pandėlio rajono MGB skyriaus viršininką Rupšį ir raportavo apie partizanų apsilankymą. Buvo sudarytas planas, agentė aprūpinta specialiais preparatais. Pavaišinusi jais partizanus, vidurnaktį išleido juos į kelionę. Išėjusių partizanų iškart ėmė ieškoti 50 rusų garnizono kareivių ir 18 skrebu. 9 val. ryto jie buvo pastebėti nedideliuose krūmuose, Ikamas žuvo vietoje, o Meškinis buvo sunkiai sužeistas ir netrukus mirė.

Partizanauti liko J. Baltušis-*Trimitas*, M. Suveizdis-*Sakalas* ir E. Žilinskas-*Vanagas*.

Vykdamas čekistų planą, į Pandėlio rajono „Aušros“ kolūkį buvo perkeltas dirbti MGB agentas *Klevas* (Adolfas Strižka), 1954 m. rugsėjo mėnesį Biržų rajone išdavęs partizaną Robertą Tučą (A. P. P. I d., p. 694–714). Jis greitai susidraugavo su partizanų rėmėjais, kuriems pasigyrė anksčiau, kai dirbo Papilio valsčiaus žemės ūkio skyriuje, buvęs pažįstamas su partizanu E. Žilinsku. 1955 05 16 iš Vozgučių kaimo gyventojos Magdalenos Blažienės sužinojęs, kad ant jos tvarto aukšto slapstosi J. Baltušis-*Trimitas*, tuojau pat pranešė čekistams, kurie surengė karinę operaciją. Šeimininkės prašomas nenusišauti po ilgų derybų J. Baltušis pasidavė. Nepaisant to, buvo nuteistas mirties bausme ir 1956 m. vasario 10 d. sušaudytas Maskvos Butyrkų kalėjime.

1954 09 25 Biržų girioje, bunkeryje netoli Kūginių kaimo išduotas prieš tai suminto partizano R. Tučo, žuvo Pilėnų tėvūnijos vadas Stepas Giedrikas-*Girietis*.

1956 07 15 žuvo ir paskutiniai Pilėnų tėvūnijos du partizanai – Mykolas Suveizdis ir Edvardas Žilinskas.

Rokiškio apskrities ir Pandėlio rajono teritorijoje MGB naudojo tas pačias pasipriešinimo slopinimo priemones kaip ir kituose regionuose: karines čekistines operacijas, vidaus bei kamerų agentus, agentų smogikų specialiąsias grupes, migdomuosius preparatus ir kt. Nors buvo verbuojama daug gyventojų, tačiau tik pavieniai agentai vykdė okupantų užduotis. Gyventojų ir partizanų patiklumas lėmė tai, kad net ir nedaugelis ištikimai tarnavusių okupantui agentų padarė milžiniškų nuostolių.

(Parenkota remiantis Nijolės Gaškaitės-Žemaitienės straipsniu „Partizaninis pasipriešinimas antrajai sovietinei okupacijai Pandėlio apylinkėse“.)

Gimiau Raščiūnų kaime, Papilio valsčiuje, Biržų apskrityje. Šeimoje pas tėvus buvome trys broliai ir dvi seserys: Povilas – g. 1920 m., Jonas – g. 1922 m., Bronius – g. 1924 m., Marytė – g. 1915 m., Valė – 1929 m. Tėvai turėjo 35 ha žemės.

1940 m. birželio 15 d. su tėveliu sėjom vėlyvus miežius ir išgirdom kažkokį keistą, galingą ūžesį. Nuo mūsų namų Rokiškio–Biržų vieškelis buvo visai netoli, matom tuo vieškeliu važiuoja tankai. Pasėjom miežius, mane tėvai pasiuntė dviračiu nuvažiuot į Pandėlį. Iki Pandėlio mums buvo 10 kilometrų. Atvažiauvau į Pandėlį, palikau dviratį pas tokias žydelkaites Zelmenytes, nuėjau į miestelį, žiūriu, jau buriasi vietiniai bolševikėliai su raudonom vėliavytėm ant atlapų ir aiškina tarsi jau tą istoriją, kaip čia buvo:

– Matote, Smetona norėjo mus apgaut... Maskva Urbšį su Merkiu nusikvietė Maskvon pasirašyt nepuolimo sutarties, o jie nenori pasirašyt... O kaipgi jie norės, jeigu jie jau su Hitleriu prieš tai pasirašė ir nuvažiavę į Berlyną pardavė Lietuvą vokiečiams... Na, ir gražiai Maskva Urbšį su Merkiu prirėmė prie sienos, jie nebeturėjo ką daugiau sakyti ir parlėkė atgal į namus...

Tai, va, taip tada kalbėjo pirmosiomis okupacijos valandomis Maskvos bolševikų agentai. Išgirdę tokias kalbas, kai kurie tamsūs žmogeliai nieko nesuprasdami, kas čia iš tikrųjų dedasi, nueidami tolyn murmėjo sau panosėje: „Matai, bjaurybės, norėjo Lietuvą vokiečiams atiduot... Tai jau geriau ruskiams...“

Pandėlyje žydė Zyvenė nuomojo malūną ir tam malūne veikė bolševikų pagrindžio štabas, tai šitie visi pagrindininkai iškart išlindo kaip tarakonai iš urvų ir ėmė veikti. Ypač aktyviai reiškėsi toje veikloje malūnininkas Petras Dūda.

Kai prasidėjo trėmimai, žmonės labai sunerimo ir iškart pasklido kalbos, kad tų trėmimų bus ne vienas. Iš tikrųjų taip ir buvo. Atėję vokiečiai, Biržuose buvusiam NKVD pastate, rado jau paruoštus sąrašus antram trėmimui. Tuose sąrašuose iš mūsų kaimo buvo įtrauktos trys šeimos, tarp jų ir mūsų šeima.

Prasidėjus karui, Papilyje areštavo ūkininką Lendrį Nemanį iš Melaišių kaimo, jis kažkaip nesupratęs situacijos, demonstratyviai visai neginkluotas prisistatė į valsčių pas valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininką Edvardą Trečioką ir viešai jam pareiškė, kad per radiją iš Kauno paskelbtas Lietuvos Nepriklausomybės atstatymas ir jis dabar perims valdžią į savo rankas. O valsčiuje tuo metu buvo pilna Kvedariškio ruskių. Trečiokas pasišaukė tuos ruskius, tuojau pat užlaužė jam rankas, surišo, nuvežė į Biržus ir ten juos penkis nukankino. Visi buvo užkasti ties Astravo dvaro parku pakeliui nuo Biržų į Parovėją. Tarp jų buvo nukankintas Feliksas Kairys iš Roliškių kaimo, jo sūnus Jonas su manim kartu mokėsi, vėliau išėjo į mišką ir žuvo kaip partizanas, Juozas Raučkis iš Gailionių k., Antanas Navakas ir

Jokūbas Drevinskas. Šitie žmonės tiesiog sadistiškai buvo nukankinti, vėliau NKVD patalpose dar buvo rasti įvairūs kankinimo įrankiai.

Karui prasidėjus, šitie visi raudonieji budeliai masiškai bėgo į Rytus, tik žydėliai ne visi spėjo išbėgti, nes daugelį jų rišo šeimos, jie traukėsi arkliais, tiesiog gurguolėmis. Žydėliai samdė žmones ir dar gana brangiai mokėjo už vežimą. Važiuojant Kučgalio link, ties Kyliškių šileliu užskrido vokiečių lėktuvai ir tą gurguolę subombardavo, bet likusieji gyvi vis tiek dar bėgo, o po kelių dienų, kada vokiečiai jiems iš priešakio užkirto kelią, tada jie ėmė grįžti atgal. O kai grįžo, tada jau vokiečiai juos rinko ir uždarinėjo į dabokles. To paties likimo susilaukė ir komunistas Trečiokas, atidavęs Lendrį Nemanį ir raudonųjų budelių rankas.

Apskritai žydai 1940 m. labai meilinosi rusams bolševikams, ypač tie biednesni, jie tikėjosi ir savo rankas paimt stambesnę kapitalą ir valdžią, o turtingieji irgi nenorėjo prarast turėtos padėties.

Vokiečiai iš pradžių mums rodė tarsi tokį nuolankumą, žmonės džiaugėsi ir buvo laimingi, kad liko gyvi ir nepateko į tremiamųjų vagonus, daugeliui buvo įgrisęs raudonųjų teroras, kai ateidavo koks nemokša, buvęs žulikas, girtuoklis ar vagis ir mokino kaip gyventi, reikalavo daryti taip, kaip jis liepia...

Vieni vargai pasibaigė – prasidėjo kiti. Vokiečiai ėmė skelbti įvairias mobilizacijas, rinko jaunuolius į Reicho tarnybą. Susirinkom kaimo jaunimas ir sutarėm nepaklust vokiečių reikalavimams, ėmėm slapstytis. Vieną kartą žiemą miškelyje sušaudytų bolševikų negyvenamoj gryčiutėj pagyvenom. Matom, kad nieks negaudo ir grįžom į namus. Kitą kartą mobilizacija buvo paskelbta vasarą. Susirinkom būrys su dalgiais ir einam šienaudami per kaimą, o moterys stebi aplinką, kad mūsų neužpultų tie gaudytojai. Atvažiuodavo ukrainiečių batalionas, latvių batalionas ir gaudydavo besislapstančius jaunuolius. Vieną bernioką tie gaudytojai prie Geidžiūnų nušovė, nors praktiškai, jeigu nenorėjai kariauti, nieks ir nevarė per prievartą, buvo galimybė išsisukt... Vokiečiams užteko parodyti pasyvų pasipriešinimą, o kada vėliau vyrai išėjo į miškus ir rusams parodė aktyvų pasipriešinimą, jų jau nieks nebeišgelbėjo ir nieks nebepadėjo...

Jeigu kalbėt apie Kvedariškio rusus, jie jau pirmosios bolševikų okupacijos metais buvo prasiskverbę į valdžią, todėl prie vokiečių dauguma jų pasitraukė į Šilo mišką ir nuo 1942–1943 m. veikė kaip raudonieji partizanai, ten jie turėjo ir bunkerius išsikasę. 1940 m. Papilyje stovėjo rusų karinė įgula ir iš tos įgulos buvo pabėgę trys kareiviai. Kai karas prasidėjo, Papilio baltaraiščiai norėjo juos nuginkluoti, įvyko susišaudymas, vieną baltaraištį sužeidė ir tie ruskeliai pabėgo. 1943 m. po Kvedariškį vaikščiojo seniūnas Evaristas Vajega iš Kučgalio, mokesčių inspektorius ir policininkas Algirdas Krikščikas. Priėjo jie prie trobos ir šneka: „Kažin ar čia nerasim Vasios ar Vasiuko?“ Vasiukas buvo tas kareivėlis, su kuriuo baltaraiščiai buvo susišaudę Papilyje, o Vasia buvo vietinių kvedariškiečių „atamanas“. Šitie vyrai pasibeldė į duris ir tuo metu per langą į lauką metė granatą, o iš paskos per tą patį langą šoko Vasia ir Vasiukas. Šitie visi sugriuvo ant žemės, policininkas porą kar-

tų iš šautuvo iššovė, o tie du taip ir pabėgo. Pagal tuo metu nustatytą tvarką, buvo parašytas raportas į apskritį ir kitą dieną prisistatė pilnas sunkvežimis vokiečių. Apsupę tą vienkiemį, sudegino ir išvažiavo. Bet jau po to iš Kvedariškio rusų sklidod kalbos: kada sugriš Raudonoji armija, jie eis į valdžią, į miliciją, į visus valstybinius organus ir keršys lietuviams. Tomis kalbomis iškart susidomėjo mūsų patriotiškai nusiteikę žmonės ir ėmė tartis, kaip užkirst kelią tokioms Kvedariškio sentikių užmačioms, bet tie ruskeliai nelaukė kada juos patvarkys lietuviai, prieš pat užeinant Raudonajai armijai, jie iš namų pasitraukė į mišką. O kai grįžo sovietinė valdžia, jie visi sulindo, kas į miliciją, kas į skrebus, į frontą nei vienas neišėjo.

1943 m. Biržų girioje buvo sušaudyti du girininkai: spalviškių girininkijos girininkas Juozas Živatkauskas, Latvelių girininkijos girininkas Balčikonis ir agronomas Frydrichas Jakštas, kilęs iš Tauragės, Biržuose dirbo Jaunųjų ūkininkų agronomu. Jūs sušaudė vadinamieji raudonieji partizanai. Atseit tai buvo kerštas už žydo Meskupo* vadovaujamos diversantų grupės sunaikinimą. Toj grupėj amžiumi vyriausias buvo dar ir toks Voitenka sentikis iš Jonavos, iš viso šeši ar septyni žmonės. Jūs apsupo ir sunaikino Biržų policijos pareigūnai 1942 03 13 Smailių kaime.

Toks Parfionovas iš Kvedariškio buvo paskirtas seniūnu, o iš Apaščios dvaro skrebug viršininku paskirtas Samuilovas – „Savukas“.

Dar prieš mobilizaciją, apie rugpjūčio vidurį mes su broliu Povilu radome rusišką karabiną, o kitą turėjo Povilas, kaip buvęs šaulys. Aš dar nebuvau šaudęs iš šautuvo, jis mane ir pasikvietė į miškelį pamokyt šaudyti. Nuėjom už klojimo į beržynėlį, pasidarėm taikinį ir ėmėm šaudyti. Iššovėm po penkis šešis kartus, atbėga sesuo Valė, sako, meskit jūs šaudyt, kaime jau kvedariškiečiai vaikšto. Tada skrebug dar nebuvo, buvo tik milicija ir va tokie neorganizuoti aktyvistai. Šautuvus tuoj sumetėm po pušaitę, dar buvom radę ir automata, suskaldyta buože. Brolis buvo pradėjęs daryt naują buožę ir dar nebaigtą padėjo vazaunioj ant malkų. Jis sako, aš eisiu paslėpsiu tą buožę, nes, jei ras, bus blogai. Brolis nuėjo į namus tos buožės ieškoti, o aš išlindau iš krūmelių ir perkelinėjau karves. Pamačiau jau du lekia į sodelį: tas pats Samuilovas ir Kairys nuo Kraštų, abu su automatais, o brolis su ta nebaigta buože bėga už klojimo manęs link. Samuilovas šaukia – stok ir ima šaudyti pavieniais šūviais. Povilas jau baigia pribėgt netoli tų krūmelių, kur šaudėm, ten eina tokie grioviai. Povilas išoko į griovį ir, atkišęs į priekį, parodė Samuilovui tą buožę, matyt, norėjo jį pagąsdint. Samuilovas sutriko ir stabtelėjo vietoj, bet tuo metu, matyt, persijungė automata ir ėmė varyt serijomis, brolis iššoko kitapus griovio ir nukrito, o Samuilovas ėmė šaukt Kairį: „Kur tu ten su seniu?! Eikš čia, šoviniai baigėsi!“ Mūsų tėvukas bandė paslėpt klojime peludėje samagono stiklainį, kurį

* Ickas Meskupas (slap. ADOMAS) g. 1907 m. Ukmergėje. 1942 03 07 kaip LKP CK operatyvinės grupės vadovas atvyko į Lietuvą organizuoti raudonųjų partizanų darbą. Faktiškai tai buvo Maskvos čekistų parengta ir permesta lėktuvais teroristinė-diversinė grupė. 1942 03 13 grupė buvo policijos apsupta ir sunaikinta. – R. K.

buvo nusipirkęs javų kūlimo talkininkams, ir šitas Kairys pamatė. Įsivijęs tėvuką į klojimą, ėmė jį daužyt automato buože. Trenkė per galvą, tėvukas vietoj parkrito, dar gulinčį apdaužė...

Kol Kairys Samuilovui atnešė ragelį su šoviniais, žiūri, kad Povilo jau nebėra. Ėmė keiktis abu, rėkaut. Vienas sako, kad nubėgo, o kitas, kad įlindo į kokį urvą, bet nutarė ieškoti. Pasirodo, rusų buvo daugiau suėję, gaudė buvusį seniūną Balį Dūdą. Matom jau lekia barzdoti sentikiai su šautuvais iš ten.

Tas beržynėlis buvo maždaug pusės hektaro, na, ir ėmė jie krėst tą miškelį skersai išilgai, keikiasi, bjaurojasi, rodos, jau vien nuo jų prakeiksmų brolis turėtų ir iš po žemių išlįst. O melioracijos griovys nueina į Pagurių kaimo pusę, Rai-kėnų link. Pasirodo, Povilas per tą miškelį, tuo grioviu, bet jau sužeistas, peršauta ranka, pabėgo.

Šitie ruskiai mus atsivarė visus į trobą ir ėmė tardyt, klausinėt, Samuilovas vis kibo ir kibo, ko brolis bėgo. Mes jam aiškinam, kad vijot, tai ir bėgo...

– Tegu rytoj ateina į Papilį, nieko jam nebus, mums reikia pasikalbėt, – pareiškė Samuilovas ir dar pagrasino, jeigu neateis, bus liūdna...

Aprėkė, apstramūžino ir išvažiavo. Tuo laiku oficialiai dar nebuvo organizuoti skrebų būriai, bet Papilyje, kaip ir kituose valsčių miesteliuose, jau būrėsi okupacinės valdžios aktyvistai, gaudavo ginklų ir važinėdavo po kaimus terorizuodami gyventojus, kartais iš Biržų pasikviesdavo rusų kariuomenės pastiprinimą. Dar prieš mobilizacijos paskelbimą mūsų valsčiuje jie nusprendė susirinkti ir „pamokyti“ visus nelojalius jų valdžiai. Taip buvo suimtas Parovėjos kaimo gyventojas Petras Pakaušis, paieškomas Žardelių vienkiemio ūkininkas Martynas Mitras, Raščiuų kaime Adolfas Dūda ir mano brolis Povilas Skiauterė. Prasidėjo pasalos, gaudynės, suėmimai... Pakaušį suėmė ir nuteisė, Mitro ir Dūdą nepasisekdavo užtikti. 1944 m. rugpjūčio pabaigoje į mūsų kaimą atsibastė vadinamoji baudžiamoji grupė ir bandė suimti Dūdą ir mano brolių Povilą. Dūdą nerado, o mano brolių Povilą peršovė, bet nepaėmė. Ką tik paskelbus mobilizaciją, šitie baudėjai, dalyvaujant jau ir vietiniams čekistams, Mikalių kaime nušovė beginklį jaunuolį Kazį Galvanauską, Latvygaloj – Povilą Narbutą ir Petrą Čepą, Virškupėnuose – Adolfą Šinkūną... Prasidėjo beginklių žmonių atviros žudynės.

Ateina kaimynas Jonas Krasauskas ir pasako, kad Povilas peršautas atbėgo pas juos, jie suteikė jam pirmąją pagalbą, bet reikia būtinai jį vežt pas gydytoją. Aš, nieko nelaukęs, nubėgau pas Krasauską, matau, brolis guli apibintuotas, bet, atrodo, nenusiminęs, šypsosi, nors kraujo daug neteko. Jis pats stebisi, kaip tie ruskiai nepastebėjo kraujo, klausia manęs, kaip šautuvai, aš apie juos tai irgi nieko nežinau. Ten tų ruskių buvo daug, o šautuvus jie, matyt, rado ir pasiėmė, tik mums nieko nesakė, nenorėjo kelt skandalo, kad mūsų per daug neišgąsdintų, o kai nueisim į Papilį, tada ras būdą ir vietą kur mus padėt.

Brolių vežėm į Suvainiškį, nes ten dar veikė įsikūrusi klebonijoje fronto ligoninė. Ten irgi nebuvo taip paprasta nuvežt ir pristatyt karo gydytojams civilį žmogų su

šautine žaizda, reikėjo daug aiškintis ir suktis iš padėties, bet viskas baigėsi gana sėkmingai, kulka išėjusi, todėl didesnių komplikacijų nebuvo.

Maždaug po savaitės ranka apgijo, bet ją brolis dar pusę metų nešiojo parištą. Rokiškio apskrityje rusai jau paskelbė mobilizaciją, o po kelių dienų ir pas mus ji atėjo. Nutarėm į kariuomenę neit ir okupantams netarnaut. Susirinkom vadinamam Servitutų miškelyje, ten pat gyveno mūsų sesuo ištekęjusi, ten fronto metu buvom išsikasę bunkerius apsaugot nuo artilerijos sviedinių. Laikinais dabar ir mums praverť šitie bunkeriai, ten jų iš viso buvo penki, pusė Raščiūnų kaimo tilpo. Kiek pamenu, ten slėpėmės: aš, broliai Povilas, Jonas, Bronius, trys broliai Aukštikalniai: Adolfas, Ernestas ir Petras, Petras Suveizdis, Šlekiai: Adolfas, Petras, Povilas (vėliau jie įsirengė bunkerį arčiau namų ir nuo mūsų atsiskyrė). Bet ar gali ilgiau slapstyti daugeliui apylinkėje žinomoj vietoj. Nutarėm, kad reikia kasti kitą atskirą, gerai užmaskuotą bunkerį.

Brolis Jonas prie vokiečių buvo išėjęs į Plechavičiaus armiją, jis jau ir šaudyt mokėjo, šį tą nusimanė apie granatas, tai jis patarė iškast duobutę, pridėt granatų, išsprogdint, kad nereiktų daug kast ir pasidarysim atskirą bunkerį. Taip ir padarėm. Po storų medžių šaknimis iškasam duobę, įdedam granatą ir sprogdinam. Šaknys lieka viršuje, o žemės iš po jų sprogimo banga išneša į šoną, lieka tik tas šiukšles išvalyt ir taip maždaug penkiom vokiškom granatom išsprogdinom didžiulį urvą po medžių šaknimis. Po to baigėm iškast rankomis ir pasidarėm bunkerį maždaug aštuoniems žmonėms. Viršuje padarėm užmaskuotą išėjimą, dureles su užkeliamą eglaitę ir taip apsigyvenom šitam bunkeryje.

Čia jau visi turėjom įsigiję ginklus. Tą automatą su nudaužta buože pasiėmė brolis Jonas, Povilas viena ranka didesnio ginklo valdyt negalėjo, o aš gavau rusišką karabiną, kurį man atnešė iš Biržų girios radę kaimo bernai dar iš Rusijos raundonesiems partizanams numestuose konteineriuose. Aukštikalniai turėjo du rusiškus kulkosvaidžius su „lėkštėm“. Be to, prie jų namų, frontui einant, buvo pašautas vokiečių tankas, tai jie iš ten dar išsitraukė tris pistoletus. Adolfas Šlekys turėjo automatą, kiti rusiškus arba vokiškus šautuvus, be ginklo nebuvo nė vieno. Vadu išsirinkom mano sužeistąjį brolių Povilą. Jis buvo šiek tiek daugiau ir išsilavinęs, baigęs šešias gimnazijos klases, dirbęs valsčiuje, prie vokiečių dirbo Papilyje mokesčių inspektoriumi, 1941 m. sukilimo dalyvis.

Pradėjom susitikinėti su kučgaliečiais partizanais, netoliese, maždaug už kilometrą ten buvo irgi jų miško servitutai*, ten jie irgi turėjo išsikasę bunkerį. Tiesa, dar kaimyno Albino Keziūno daržinytėje po šienų buvom įsirengę bunkerį.

Tarp partizanų ir ilinių kaimo gyventojų sklاندė gana pakilios nuotaikos: išlaisvinti politkaliniai iš Biržų, Rokiškio kalėjimo, iš Pandėlio areštinės, vadinasi, vis-

* Servitutas – pareiga, įsipareigojimas, prievolė. Teisė praeiti, pravažiuoti, kasti griovius ir pan. per svetimą kaimyninį žemės sklypą. Šiuo atveju, tai dar nuo baudžios laikų dvarininkų iškirstas miškas ir toj vietoj žmonėms išdalinti sklypai, kuriuose vieni šienavo, kiti atsodino iškirstas biržes, ganė gyvulius ir t.t. – R. K.

kas klostosi teigiamai. Bet netrukus mus pasiekė žinia, kad privažiavo kažkokios neaiškos paskirties kariuomenės. Vyras ėmė tartis, kad reiktų eit į didesnius miškus ir sudaryt didesnius būrius tai kariuomenei pasipriešinti, jeigu pultų. Na, ir patraukėm visi į Biržų girią. Susirinkom Rimšių ir Simanių kaimų palaukėje ant kryžkelės. Truputį pabuvom, viskas apsiraminom ir vėl grįžom į namus. Ne vieną kartą ten buvom nuėję. Kitą kartą pranešė, kad jau ta kariuomenė siaučia kaimus. Tada vėl nuėjom į Biržų girią, bet jau giliau į mišką, prie Anglių kalno, prie 1863 m. palaidotų sukilėlių paminklo, nuo tos pirmosios kryžkelės apie septyni kilometrai. Čia buvo sudarytas Jungtinis būrys, kuriam ėmėsi vadovauti Jonas Petronis iš Skrebiškių kaimo, buvęs Rytų fronto kareivis, gana neblogai išsilavinęs žmogus, gabus literatas ir matematikas, gražiai piešęs, turėjęs organizacinių gabumų. Ant Anglių kalno jau prieš tai jis su savo vyrais turėjo pasidarę bunkerį, kuriame ir mums vėliau teko pabūti, o dabar tai kūrenom laužą miške ir taip gyvenom stovyklos sąlygomis.

Buvo planuojama veikt toliau, vien kalėjimų išlaisvinimu neužteko apsiriboti. Mane siunčia į Būginius ir to skyriaus (apie 10 vyrų) vadas Kostas Kvedaravičius man įteikia nurodymą pasiruošt, eisim šturmuot Papilį.

Žodžiu, gavom įsakymą eit į Būginius. Nuėjom į Būginius, ten radom Kvedaravičiaus grupę, o toliau vieškeliu Papilio link iki Liepalotų tilto per Rovėją. Ten per Šilus ėjo kelias į Biržus. Apie kilometrą tuo keliu paėjom Biržų link, paskui pasukom į kairę ir skersai Šilus, o ten jokių kelių, per raistus ir šabakštynus. O tamsu, naktis, perėjom tuos Šilus ir išėjom į Beržinių kaimą. Tada pasukom į kairę, Papilio link ir nuėjom į Pavariškio kaimelį. Iš to kaimelio buvo kilęs būrio vadas Bronius Žilinskas. Mėgstantis rizikuoti, narsus vyras, tarnavęs vokiečių kariuomenėje, dalyvavęs irgi Rytų fronte. Šitie Žilinskai buvo trys broliai ir visi buvo išėję į mišką. Čia radom jau gana nemažai susirinkusių ginkluotų vyrų, tarp jų nemažai vokiškomis uniformomis apsirengusių, solidžių vyrų, gražu į juos pažiūrėt, o kas ten vadovauja, iškart dar nesuprasi. Po kurio laiko Liekniškio būrio vadas Palšis ir ką tik išlaisvintas iš Biržų kalėjimo Petras Flenderis kviečia būrių vadus. Jie ten truputį pasitaria, išeina Flenderis ir ima aiškinti:

– Pirmas būrys Žilinsko, kitas – Jokūbo Šlekio, trečias – Alizaviečių ir t. t.

Alizaviečiai dar atsivežė kažkokį artilerijos pabūklą. Arklys pakinkytas į tokią „tačianką“, aš tai supratau, kad ten buvo sunkus minosvaidis. Toliau davė kitus nurodymus dėl puolimo, įsakė laikytis intervalų, netriukšmaut, nedeginėt degtukų, nerūkyt. O pagrindinis uždavinys buvo surast visus okupacinės valdžios pareigūnus, skrebus ir juos sunaikint. Prasidėjus pirmiesiems šūviams, nesvarbu, iš kur jie bebūtų paleisti, pradėt trumpai masiškai šaudyti, kad sukelt paniką prieš pusėje, o jei šūvių nebus, reikiamu momentu bus paleista raudona raketa ir tuomet pradėti šaudyti pamačius tą raketą. Jei žvaigždinė – balta raketa – trauktis. Traukties į išieties poziciją, ten, kas iš kur atėję. Dar, tiesa, Flenderis priminė, jeigu ten bus automašinų, grįšim motorizuoti ir paklausė, ar čia yra šoferių. Iš rikiuotės tuoj išėjo Petras Medelinskas ir pasakė, kad jis – šoferis, Flenderis apsidžiaugė ir pasakė, turbūt gausi važiuot...

Patraukėm Papilio link. Mus Žilinskas vedė iš kitos (nuo Biržų) pusės miestelio, perėjom Rovėjos upelį, mūsų uždavinys apsupti puslankiu miestelį ir užimti pozicijas. Jei kas bėgs iš miestelio, šaut vietoje. Padarom puslankį ir kaip tyčia toj vietoj dar buvo nemažai nuo karo likusių apkasų. Sugulam į tuos apkasus, Papilio dvarvietėje pasigirsta kulkosvaidžio serija ir pakyla raudona raketa. Žilinskas duoda įsakymą šaudyti iš kulkosvaidžių į bažnyčios bokštą, atseit iš ten jau ėmė atšaudyti skrebai. Bet čia dar neaišku, kaip ten iš tikrųjų buvo. Kai mes šaudėm, nuo įvairių mūrinių pastatų kulkos rikošetuodavo, o mums gal pasirodė, kad iš ten šaudė ir pačiam šaudymo smagume pakilo į dangų žvaigždinė raketa. Žilinskas davė įsakymą atsitraukti į išeities pozicijas. Vyrai ėmė murmėti, kad mes dar nieko nenuveikėm, o čia jau reikia trauktis, kiti ėmė abejoti, atseit gal čia klaidingas signalas, bet Žilinskas griežtai dar kartą pakartojo įsakymą primindamas, kad čia nesiginčijama ir nesvarstoma kas ir dėl ko...

Tada mūsų nedidelė grupelė atsiskyrėm su Petroniu priešaky ir patraukėm į Biržų girią.

Pasirodo, tai grupei, kuri priartėjo prie dvaro pastatų, sargybinis įsakė stoti ir pradėjo į mūsų šaudyti. Tada mūsų šovė į tą sargybinių, jis nukrito, o kitas sargybinis pabėgo ir pasislėpė parke. Kaip vėliau sužinojom, tai buvo kilęs iš Kučgalio Papilio valsčiaus agronomas Juozas Zabarauskas, buvęs šaulys, mūsų žmogus, mes su juo dar palaikėm ryšį. Skrebai jį paėmė ir specialiai pastatė sargyboje su skrebu be jokio ginklo, kad tą skrebą pridengtų užpuolimo atveju.

Grįžom į Biržų girią, atėjom į Anglių kalną ir čia pajutau, kad aš vos velku kojas. Suskaičiavom, kad mes nuėjom apie 40 kilometrų naktį per miškus ir pelkynus, bet čia dar vienas nemalonumas. Šautuvas man ant peties, bet, žiūriu, kad nebeturiu diržo su visu šovinynu. Kaip čia galėjo būti? Petronis be jokių pasiaiškinimų, griežtai įsakė grįžti ir surast šovinyną. Broliai palikau šautuvą ir išėjau ieškoti. Grįžtu netoli Skrebiškio dvaro, žiūriu, guli ant žemės mano diržas su šovinynu.

Po viso to Petronis mums parodė „sekrečią“, nuvedė mus į savo bunkerį prie Anglių kalno. Bunkeris buvo padarytas iš samanų tankumyne, viduje šilta, apačioj irgi prikloti samanos, kai sumigom, tai visą parą išmiegojom.

Netrukus sulaukėm ir žmonių atsiliepimų apie Papilio puolimą. Skrebai aiškino, kad atėjo keli šimtai partizanų, šovinių krūvas iššaudė paliko ir dingo... Atseit jokios naudos mes iš to puolimo neturėjom, bet čia reiktų gal daugiau atsižvelgti ne į kažkokią naudą, ne į nušautų skrebų skaičių, o į tai, kad buvo visuomenei, žmonėms parodyta mūsų egzistuojanti jėga, kad mes netūnom sulindę į urvus, o veikiam, kovojam su okupantais ir jų pakalikais, kad jie mūsų bijo... Tai buvo didelė mūsų psichologinė pergalė ir tam tikras efektas, prasmingos kovos pavyzdys kitiems.

Vėliau, nagrinėjant Papilio puolimo strategiją, buvo prieita prie išvados, kad Žilinsko grupei nereikėjo tos ugnies paleist. Kada mes šaudėm iš Šiaurės, užkirtom kelią puolantiems iš Pietų ir jie negalėjo įeiti į miestelį. Skrebai, pasirodo, visi buvo

sulindę prie bažnyčios mūrinio namo rūsyje. Kažkas iš tų skrebu atseit dar bandė organizuot kontrataką, bet ten buvęs kažkoks aukštesnio rango rusų karininkas griežtai uždraudė išeit iš rūsio: „Ni šagu, vidno, čto sdės očen bolšoje količestvo napadajuščich...“ (Nė žingsnio iš čia, nes, matyt, kad yra daug puolančiųjų...).

Po to miške ant Anglių kalno prisirinko labai daug vyrų, apie pusantro šimto, nes kaimuose sklido ir sklido kalbos, kad jau atvažiuoja rusų kariuomenė ir „šukuos“ apylinkes. Pribrendo reikalas tvarkyt organizacinius reikalus, reikia rinkt vadą. Vienas iš kandidatų buvo tas pats Jonas Petronis ir iš to paties Skrebiškių kaimo Jonas Narbutas. Narbutas vokiečių okupacijos metais dirbo policijos vachmistru Rokiškio rajone. Dar buvo Jurgis Štraitas iš Karališkių kaimo, apie 40 metų, girininko sūnus. Vienas rimčiausių kandidatų į tą postą buvo Petronis ir beveik visi vienbalsiai išrinkome Petronį. Buvo sudaryti skyriai daugiausia kaimų pagrindu. Petronis aiškino, kad pirmiausia mes turime būti tolerantiški civiliams žmonėms, o su priešu labai atsargūs, nepatekt į jų pinkles, visada turėt galvoje, kad jie nepaprastai klastingi ir žiaurūs, pateikė daug pavyzdžių iš savo asmeninės patirties fronte, aiškino kautynių taktiką.

Praėjo dvi savaitės po Papilio puolimo, mes sėdim miške, jokio maisto tiekimo nieks neorganizuoja, ką turėjom su savim pasiėmę iš namų, viskas baigėsi, o čia pat jau ir Kalėdos, visi planuoja per šventes pareit į namus. Per tą laiką į Šlekio būrį atėjo kažkokios moteriškės ir pasakė, kad jų vyrus suėmė ir uždarė Geidžiūnų mokyklos pastate. Tų sargybinių nedaug, tik keli, jos paprašė ateit ir išlaisvint juos. Šlekys su Žilinsku susitarė ir nuėjo išlaisvint tų vyrų, o kad ten buvo jau atvežtas ir įsikūręs rusų kariuomenės garnizonas visai netoli, šito jie nežinojo. Nuėjo, apsupo tą mokyklą, bet ten juos užšvilino ir 10 vyrų žuvo. Po šitos nesėkmės mūsų vyrų nuotaika irgi gerokai pašlijo. Tai buvo 1944 m. lapkričio 30 dieną.

Kai grįžom iš Biržų girios, keletas vyrų buvo jau anksčiau grįžę, jie turėjo šiokius tokius dokumentus, vyresnio amžiaus žmonės, tai šitie vyrai išsikasė dar vieną bunkerį maždaug už kilometro ir jame apsigyveno. Tai mano brolis Povilas, Bronius ir Edvardas Marcinauskai bei Petras ir Ernestas Aukštikalniai. Tada tą išsprogdintąjį bunkerį pavadinom „Antanu“, o aną iškastąjį už kilometro – „Mergaitė“.

Ties Virškupėnų kaimu ketvirtam (šiuo metu 260 kvartalas) kvartale buvo pradėta statyt sustiprinta stovykla su gynybinėmis pozicijom, šaudymo angomis ir t. t. Gruodžio 24 d. į tą stovyklą atėjo partizanų žvalgai ir pranešė, kad Kojeliškio vieniemyje yra keletas rusų. Jeigu tik keletas, mes ir kepurėmis juos užmėtysim, ką čia reiškia... Tuojau pat buvo pakviesti savanoriai, sudarė dvi grupes, vienos pagrindinės grupės 30 vyrų, vadovaujamų Štraito, supa kaimą iš pietų, o kita – pagalbinė 12-os vyrų grupė, vadovaujama Juozo Misiūno Gajūnų kaimo gyventojo, – iš šiaurės pusės.

Štraito grupė išėjo iš kairio miško pakraščio į lauką ir skirstosi supti vienkiemį, o Misiūno grupė išėjo iš dešinės pusės ir pasiruošė jau sulaikyti bėgančius iš vienkiemio.

Štraito grupė visą dėmesį sutelkė į dešinę, į vienkiemį. Kairėje buvo senas karklais apaugęs griovys, einantis tarpumiške, o ten, tame griovyje, buvo išsidėstę rusai. Ten jų buvo gana daug ir šita Štraito grupė atsirado tarp to kaimo ir tarp tų rusų. Ir, jiems išėjus į lauką, rusai paleido kulkosvaidžių ugnį ir pradėjo juos skinti, nes jų, gulinčių griovyje, visai nepastebėjo.

Kai rusai paleido ugnį, Misiūno grupė jau buvo priartėjusi prie vienkiemio, bet pamatė, kad jų padėtis iš esmės pasikeitusi ir jie nieko nebegalėjo net aniems savo draugams pagelbėti, net iš jų grupės du sužeidė. Taip vieni krito nuo kulų negyvi, o likusius sužeistus Štraito grupės vyrus rusai pribagė durtuvais. Kas girdėjo, sakė, kai juos badė, jie labai šaukė. Žuvo 10 partizanų ir du buvo sužeisti.

Jurgis Štraitas, Povilas Butėnas, Jonas Variakojis, Petras Medelinskas, Adolfas Šleiva, Benjaminas Mališauskas, Viktoras Variakojis, Petras Zabarauskas, Vincas Korsakas, Vladas Lukšė, sužeisti: Jonas Tuina iš Medinėlių kaimo ir Adolfas Stakėnas iš Liepalotų. Šios kautynės vėliau buvo pavadintos Kojeliškio kautynėmis, nes jos vyko ties Kojeliškio vienkiemiu Biržų girios ribose 16-ame kvartale (dabar – 296). Tame vienkiemyje tuo metu gyveno Yčas, vėliau buvo ištremtas į Sibirą. Tuo metu nušautųjų rusai dar nevežė į miestelius ir neguldė ant grindinio, todėl visus šituos žuvusius vyrus artimieji susirinko ir pasilaidojo savo kapinaitėse: Gajūnų, Kvetkų, Skrebiškių.

Iš partizano, būrio vado **Misiūno Juozo** prisiminimų: 1944 m. lapkričio mėn. į Biržų girią susirinko daug vyrų iš Papilio valsčiaus kaimų. Aštuntam kvartale ant Anglių kalno įvyko visų atvykusiųjų susirinkimas. Buvo nuspręsta iš nedidelių būrių organizuoti vieną jungtinį partizanų būrį ir jį pavadinti Papiliečių būriu. Vadu buvo išrinktas Jonas Petronis iš Skrebiškių kaimo, kariavęs Rytų fronte prieš bolševikus, pavaduotoju paskirtas Povilas Skiauterė, sudaryti septyni skyriai:

1. SKREBIŠKIŲ skyrius.
2. GAJŪNŲ skyrius.
3. LATVYGALOS skyrius.
4. VIRŠKUPĖNŲ skyrius.
5. KUČGALIO skyrius.
6. RAŠČIŪNŲ skyrius.
7. BŪGINIŲ skyrius.

Iš viso apie 100 vyrų. Nuspręsta įrengti sustiprintą visam būriui stovyklą, kurioje buvo numatyta ir žiėti. Stovykla pradėta statyti 4-am kvartale ties Virškupėnų kaimu. Žiemai prasidėjus, kai kurie skyriai buvo išleisti grįžti žiėti į savo ankstesnes vietas.

Gruodžio 24 d. buvo pranešta, kad Kojeliškio vienkiemyje pas ūkininką Yčą pastebėti rusų kareiviai. Vadas įsakė apsupti tą vietovę. Viena grupė 30 vyrų ėjo vienkiemio link iš rytų, antra grupė (mano vadovaujamas skyrius) 12 vyrų – iš pietų. Išėjus mums į palaukę, iš pietryčių prapliupo kulkosvaidžių serijos ir krito pirmieji partizanai iš pirmosios grupės. Pasirodo, rusai buvo užėmę pozicijas melioracijos griovyje ir prieš tai nepastebėti. Jų čia buvo gana daug, o sodyboje būta tik kelių kareivių, kurie taip pat paleido ugnį į mano skyrių ir sužeidė du partizanus. Mes atsišaudydami traukėmės. Iš pirmos grupės žuvo 10 partizanų, sužeistieji buvo durtuvais užbadyti.

Mūsų vyrai daugiausia visi buvo labai jauni, netarnavę kariuomenėje, be patirties, o rusai labai klastingai apgavo mus. Tik keli kareivėliai besiblaškantys vienkiemyje atkreipė visą mūsų dėmesį į save, o tuo tarpu jų pagrindinės jėgos buvo labai užsimaskavusios ir puolė mus netikėtai iš geros priedangos, beveik iš užnugario, todėl mums teko patirti didelių nuostolių...

Prieš pat tas kautynes mes jau buvom grįžę į savo kraštą ir apsistoję Raščiūnų miške, o du kučgaliečiai žuvo prie Kojeliškio vienkiemio, kiti likę aštuoni grįžo į Kučgalį. Jie turėjo išsikasę eglynėlyje gana neblogą bunkerį dešimčiai žmonių netoli partizanų Petro ir Jono Balčiūnų vienkiemio ir apsistojo jame, bet čia jie buvo išduoti ir visi žuvo, išskyrus vieną provokatorių.

Tą dieną mano tėvelis važiavo į Papilį arkliu ir ties Pariškių kaimu išgirdo šaudymą Kučgalio pušyne. Nuo to keliuko, kuriuo tėvelis važiavo, iki bunkerio buvo apie du kilometrus. Staiga mato, iš to pušyno išbėga žmogus ir bėga keliuko link, o kitas vejasi ir šaudo, bet pirmasis bėga daug greičiau. Pribėgęs šitą keliuką, jį perbėga ir įbėga į kitą, vadinamą Pariškių mišką. O tas, kuris vijosi šaudydamas, nepribėgo iki to vieškeliuko, apsisuko ir grįžo atgal. Akivaizdžiai matėsi, kad tas vijimasis ir šaudymas buvo tik vaidyba, kad atkreiptų pašalinių dėmesį, bet jokių būdu ne pasivyt ar nušaut.

Bunkeryje 1945 m. vasario 9 d. žuvo visi aštuoni partizanai: Jonas Balčiūnas, Petras Balčiūnas, Jonas Binkis, Albinas Vitartas, Antanas Zabarauskas, Edvardas Dūda, Povilas Medelinskas ir Kazys Zabarauskas*.

Iš **Danutės Trečiokaitės-Skiauterienės** prisiminimų: ... Tada aš buvau dar vaikas, tik pamenu, kad buvo ankstus rytas, mama tvarte melžė karves ir staiga pasigirdo smarkus trenksmas, šaudymas, aš išsigandau, nubėgau į tvartą, mama irgi išsigando. Po to grįžom į trobą, susėdom, mama nerimauja ir vis kartoja, kas čia galėjo būti. Žiūrim pro langą, jau dega Balčiūnų namai, toliau dega Binkio, Zabarausko, Vitarto namai ir taip visi iš eilės... Kaip vėliau sužinojome, tuos namus padeginėjo Papilio skrebai ir padegimus organizavo skrebas Benius Gaidemavičius, Samuilovo-„Savuko“ pavaduotojas. Žiūrim, vienas didžiulis pulkas eina į Krisiaus Atlavinio namus, jo brolis irgi buvo partizanas, o kitas pulkas ateina pas mus. Mama tik pabalo, sako, dabar degins jau ir mūsų namus. Sėdi tarsi suakmenėjusi, aš pradėjau verkti ... Įėjo keli Papilio skrebai gryčion ir tas Gaidemavičius kartu, buvo ir keli Kvedariškio sentikiai, visi linksmi nusiteikę, juokiasi, Gaidemavičius patenkintas ėmė girtis:

– Va, banditų lizdą supleškinom!

Mamai liepė kinkyt arklį ir vežt pastotę. Mama dar bandė aiškintis, kad mažas vaikas, kaipgi mane paliks. Stribai tik suriko:

– Be jokių kalbų! Greičiau tik kinkyk ir važiuok!

Mama pakinkė arklį drebančiom rankom, susėdo į roges keli skrebai ir išvažiavo, o kitus skrebus vežė ir kaimynas Atlavinis į Papilį. Kai mama grįžo iš Papilio, jau buvo pava-

* Šiuo metu nė vienas iš šitų žuvusiųjų partizanų nesuteiktas joks statusas, nes jų žuvimas neužfiksuotas jokiam archyviniam čekistų dokumente. – R. K.

karys, sako, reikia nueit pas kaimynus pasižiūrėt, kas ten yra... Norėjau ir aš kartu su ja eit, bet manęs neleido. Į namus grįžo negreit ir labai apsiverkusi, tik pasakė:

– Labai baisus vaizdas... Klaikus vaizdas, – tik tiek pasakė ir daugiau nieko...

Vėliau žmonės kalbėjo, kad bunkeris buvo išsprogdintas, Jonas Binkis rastas nušautas gerokai toliau nubėgęs nuo bunkerio, maždaug už puskilometrio. Po bunkerio sunaikinimo, skrebai atėjo pas Petrą Binkį, Jono brolių, liepė pakinkyti arklių ir nuvažiavus į eglynėlį iškirst ir ištraukti su arkliu šakas, kad būtų galima prieiti prie bunkerio. Taip pat prie bunkerio buvo atvaryti ir Balčiūnų tėvai. Partizanų kūnai buvo sudraskyti granatų, tai vienus sumetė į roges, o kitus vilko pririštus prie rogių per tuos nukirstus eglaičių kamienus ir tėvams liepė eit iš paskos ir žiūrėt. Atvilko į Balčiūnų kiemą ir ten sumetė į krūvą. Kadan gi sudegino žmonių namus, nebuvo iš ko ir karstų padaryt, iš paprastų lentų sukalė dėžes, į kurias artimieji surinko ir sudėjo žuvusiųjų kūnus. Pavakare savieji ir kaimynai palydėjo juos į Kučgalio kaimo kapinaites. Prie kapo atsiveikininimo kalbą pasakė šio kaimo studentė Genovaitė Kaupelytė. Papilio bažnyčioje buvo atlaikytos mišios už žuvusiuosius. Vėliau už tas mišias buvo persekiojamas kunigas Bardišauskas.

Dėl to bunkerio išdavystės buvo keletas versijų, nors viena iš įtikinamiausių, kad bunkeryje buvusius vyrus išdavė Parnavai.

Dar prieš tai į tą būrį buvo priimtas iš gretimo Valkiškių kaimo toks Remeika, kuris vėliau išėjo skrebynan. Iš Papilio dar buvo du broliai Parnavai, vienas iš jų vardu Leonas, kurie išdavė ir nužudė būrio vadą Joną Petronį. Kartu su jais buvo jų svainis Banys ir dar vienas... Jie buvo keturiose ir ta jų grupė laikėsi Latvųgalos miškuose. Su kitais partizanais beveik nesusitikinėjo ir kažkaip jie žaidė tokį dvigubą žaidimą, vėliau atseit registravosi, bet ir po to dar vaikščiojo miške. Vienu metu iš šitos Parnavų grupės vienas ar du buvo išprašę pabūt ir šitam kučgaliečių bunkeryje. Jau yra žinoma, kad tas iš Parnavų grupės buvo sutaręs su enkavedistais: kai pajus virš bunkerio vaikščiojimą, jis pasiprašys išlipti ir pasižiūrėt, išlindęs į lauką šoks bėgt ir paliks neuždarytą bunkerio dangtį. Sutarta, kad į pirmą iššokusį iš bunkerio, nešauti.

1945 m. į Sibirą išvežė Petronio šeimą: motiną su dukra. Tai buvo pats pirmas pokario vežimas. Po kurio laiko jau rugsėjo mėnesį ateina tie Parnavai ir pasako Petroniui, kad iš jo motinos iš Sibiro gautas laiškas. Petronis klausia, kodėl jie to laiško neatnešė. Atseit, kad tas žmogus neduoda, tegu Jonas ateina pats paskaitys. Petronis patikėjo šitais Parnavais ir jie visi trys išėjo pas tą žmogų, pas kurį neva yra tas laiškas. Išėjo į Latvųgalos kaimo palaukę ir ten Petronį nušovė. Žinoma, sunku pasakyti kaip ten iš tiesų buvo, bet faktas vienas, kad Petronis žuvo, o Parnavai liko gyvi ir sveiki. Tik po kelių dienų atvažiavo skrebai, pasiėmė Petronio lavoną, nusivežė į Papilį ir numetė ant gatvės.

Partizanams teko sunkus uždavinys įrodyti Parnavų kaltę, bet jie kantriai rinko faktus ir įrodė, kad Parnavai nušovė Petronį ir išdavė kučgaliečių partizanų bunkerį. Tada ta mūsų grupė suėmė šituos Parnavus, Banį ir tą ketvirtą, išvedė į Biržų girią ir ten jiems įvykdė mirties nuosprendį.

Tais pačiais 1945 m. per Kalėdas Jakniūnų kaimo gyventoją Kostą Januševičių skrebai rado namuose, išsivedė, nušovė prie melioracijos griovio ir paliko.

Besislapstantys daugiausia glaudėsi arčiau savo namų, nes pragyvenimas buvo sudėtingas, reikėjo pavalgyt, apsirengt. Liko tik viena: arba gyvent grynai kareivišku režimu, arba maitintis iš namų, o vaikščiot pakiemiais ir prašinėti nieks nemėgo, kaip nemėgo ir duot. Būdavo, kad nueidavo pas prieš partizanus nusiteikusius ir konfiskuodavo maistą arba drabužius, apavą, bet tokie dalykai visada palieka skaudžius pėdsakus.

Vieną kartą, būdami Raščiūnų miške, su broliu Jonu sutarėm pareit į namus ir išėjom. Jis su automatu, aš su šautuvu. Išėjom iš miško, jis automatą pasikišo po miline ir nesimato, o man nūr kur paslėpt to „pagaikščio“, sakau, paliksiu po paskutiniu miško krūmu, o grįždamas vėl pasiimsiu. Paslėpiau tą šautuvą ir nuėjom abu į namus. Pabuvom kažkiek, pasiėmėm maisto, sesuo sako, Bederišio viename atėję Panemunio skrebai Kanopa ir Vogulis, o tas vienkiemis visai čia pat, netoli nuo mūsų namų. Ką daryt? Reikia šiaušt į mišką. Brolis automatą vėl po skvernu ir einam. Tik paėjom iki kapinaičių ir pradėjo į mus šaudyt nuo Bederišio vieniemo. Mes prasiskyrėm, brolis išsitraukė automatą iš po skverno ir ėmė atsišaudyt pavieniais šūviais, bet iš kur šaudė, jis nematė. O aš ėmiau bėgt į mišką, iki kurio dar buvo apie kilometrą. Tik pribėgom prie miško, jau girdisi, kaip kulkos čiakši į šakas. Matau, kaip skrenda viena padegama kulka ir prapuolė, žiūrim jau dega Šlekio namai. Jų sūnus Adolfas irgi su mumis buvo miške. Jų ūkis sudegė karo metu, per trumpą laiką jie pasistatė šokią tokį tvartelį ir daržinytę sušivežt javams, dabar skrebai supleškino. Ar jiems reikėjo į tą pusę šaut? Tie pastatai nuo mūsų pagal tiesiąją jiems buvo apie 45 laipsnių kampą į šoną, matyt, specialiai paskatinti kažkokio keršto uždegė ir vėl žmones paleido pelenais.

Nueinam į mišką, pasitinka mus vyrai ir iškart klausia, kas čia įvyko. Ateina tas Adolfas Šlekiukas ir pasako, kad Kanopa su Voguliu buvo atėję iš Panemunio. Kanopos gryčiutė stovėjo netoli Nemunėlio prie vieškelio Pandėlys-Kvetkai, už Aukštadvario ant Pašeriaukščių ir Palaidžios kaimų ribos. Mano brolis Povilas pasiūlė ten nueit, apšaudyt tą gryčią ir taip pat sudegint, bet vyrai ėmė murmėti, kad taip daryt būtų per žiauru, ten dar ir vaikų nepilnamečių buvo. Susidarė dvi nuomonės: vieni, kad eit, kiti, kad neit. Aš pasiūliau, tegu sprendžia pats Adolfas Šlekys, nes jam padarė nuostolį, jo šeima nukentėjo. Kaip jis pasakys, taip tegu ir bus. Adolfas ramiai, be jokių emocijų pasakė: „Geriau neikim... Aš prašau neit. Lengviau nuo to niekam nebus, jie ir toliau keršys...“

1945 m. vasarą Papilio valsčiuje, Mitlanų kaime užėjo skrebai su rusų garnizono kareiviais pas Petrą Švedą ir ėmė reikalaut, kad tas pasakytų, kur jo sūnūs. Tėvas jiems paaiškino, kad sūnų namuose nėra ir jis nežino, kur jie yra. Čekistai ėmė grasinti: „Jeigu rasim, nušausim...“ Malkinėje buvo padarytas bunkeris, kuriame tie sūnūs slėpėsi. Šiek tiek paieškoję, tuos berniokus jie rado. Vienas sūnus pabėgo, o tėvą Petrą Švedą ir sūnų Praną, jų giminaitį Buiką iš Rokiškio atsivedė į kiemą ir

žmonos bei dukros akivaizdoje visus tris sušaudė. Lavonus atvežė į Papilį, numetė ant gatvės prie skrebyno, paskui užkasė žydo šiukšlyne. Po kurio laiko Švedienė su dukra nutarė, kaip nors sūnaus ir vyro lavonus parsivežt ir palaidot kapinėse. Surado tarpininką, atvažiavo į skrebyną su lašiniais ir samagonu, įdavė skrebams tą kyšį ir leido juos išsikast. Kai išsikasė, prieš vežant, skrebai atėjo patikrinti. Tartasi buvo dėl trijų, o dabar mato, kad keturi lavonai atkasti. Pasirodo, ketvirtas buvo iš gretimo Vanagynės kaimo Jonas Kalpokas. Kadangi čia buvo kartu atvažiavusi ir to Kalpoko žmona su seserim, jos ėmė aiškint, kad tas dovanas jos bendrai kartu už visus lavonus davė, bet skrebai net į kalbas nesileido, paėmė Kalpoką ir ėmė atgal į duobę.

1945 m. pradžioje mūsų grupė laikėsi Raščiūnų miškuose. Aš buvau pasiūstas į žvalgybą ir patekau į baudėjų rankas. Kadangi prie savęs neturėjau jokio ginklo, tai buvau nukreiptas tiesiai į Biržų karinį komisariatą. Čia man pasisekė gauti laikiną atleidimą nuo kariuomenės pusei metų ir pasilikau gyvent namuose, o Joną paėmė į kariuomenę. Nors ir namuose gyvenau, ir čia skrebai nedavė ramybės. Atvažiuos ir kamantinėja, kur vienas brolis, kur kitas brolis... Šimtą kartų tą patį jiems aiškini, o jie vis klausia ir klausia. Jonas tuo metu buvo nuvežtas į Voronežą. Gegužės pradžioje juos išvežė į Kuršo frontą, nes dar karas buvo nepasibaigęs, o kai atvežė, baigėsi ir karas. O mane per vasarą skrebai dar gerokai pamušė. Iš Kvedariškio ateidavo toks senis sentikis Mironas (čia jo toks vardas) su savo 13-os metų sūnumi. Jų vieniemėlis buvo prie pat Kvedariškio kapinių. Atėję mane užsidaro kambaryje ir muša abu. Panašiai plėšrūnai žvėrys savo vaikus taip mokina, kaip reikia galabint auką, taip šitas sentikis savo sūnų treniravo. Tėvas žiūri, o sūnus muša šautuvo buože, arba pliauską paėmęs trenkia per paslėpsnius.

1945 m. rudenį išvažiavau mokytis į Kauno sodininkystės-daržininkystės technikumą. Brolis Jonas 1946 m. rudenį grįžo iš kariuomenės. Po kurio laiko gavau pasą ir taip mokiausi iki 1947 m. Kaip tik egzaminų metu atvažiavo mūsų kaimynas ir pasakė, kad išvežė į Sibirą mūsų šeimą, perspėjo, kad į namus aš be reikalo nevažiuočiau. O pasirodo, visą šeimą suėmė, nusivežė į Biržų NKVD ir ėmė tardyt, bet už savaitės paleido. Grįžta tėvai į namus, žiūri, kad pusė turto jau išstampyta, bet, kam pasiskųsi... Rudenį aš parvažiuoju į namus, užgriūna visa gauja Kvedariškio skrebu ir ėmė mus šokdint. Atseit va čia kažkur netoliese banditai apiplėšė žmogų, pas jus paslėpė lašinius, čia turėtų būti pasislėpęs ir mūsų brolis Povilas... Nusivarė mus į klojimą, atvedė dar porą pašalinių žmonių ir liepė perkraut šiaudus iš vieno galo į kitą. Pusę dienos nešėm tuos šiaudus ir nieko neradom. Atėjo į trobą kratyt, o kamaroj supilta krūva ką tik šviežiai iškastų bulvių. Tuo pat jiems užkliuvo tos bulvės, atseit va po jomis gali būti bunkeris. Keliese išsitraukė naganus ir ėmė šaudyt į tas bulves. Pašaudo ir vis klauso, ar neišgirs vaitojimo. Išgirdo, kad lyg kažkas šlama po grindimis, o ten buvo paslėpti dar nuo karo du kubilai avižų. Išardė grindis ir rado šitas avižas. Visokiais žodžiais jie mus ėmė keikt, kad čia banditams tos avižos paslėptos... Liepė jas supilt į maišus ir vežt į Papilį. Su-

pylēm tas avižas, mama jas veža, o mus su tėvuku varosi jau areštuotus. Nusivarė į Papilį, skrebynėj antram aukšte koridoriuje paliko, po kurio laiko atėjo rusų karininkas ir keli skrebai (iš Skrebiškio dvarelio Kavoliūnas su savo žentu). Išvedė mane į kiemą, nuvedė už namo į daržą, tas karininkas ir klausia rusiškai:

– Tai atvažiavai atostogaut?

– Ne atostogaut, o į komandiruotę, – paaiškinau aš jam.

– Nu, ladno... Ja vypišu tebė komandirovku na ètom ogorode (Na, gerai... Aš tau išrašysiu komandiruotę šiame darže), – atkirto man ruskis. – Vot i končitsa tebė komandirovka... (Štai ir baigsis tau komandiruotė...) Zarėžati vintovki! (Užtaisyt šautuvus!) – suriko ruskis šitiems skrebams. Tie užsitaissė šautuvus, truputį pastovėjo, kaip stūmė mane, aš vos nepargriuvau, apgrėžė ir vėl nusivarė atgal į pastatą. Palaikė per naktį koridoriuje ir kitą dieną išvežė sunkvežimiu į Biržus. Čia irgi įvarė į koridorių, liepė sėdėt ir laukt. Praėjo diena, o mes su tėvuku vis sėdim. Atėjo vakaras, matyt prasidėjo tardymai, vienam kabinete jau girdim mušamą ir vaitojantį žmogų, kitas jį ramina, kad nevaitotų. Netrukus ir mus uždarė į kamerą. Ateina girtas kalėjimo viršininkas ir klausia irgi rusiškai:

– Kas čia naujokai? Sakysit pavardes!

Pasakom pavardes, ruskis nusikeikia:

– O, bliati! Navėrno otec i syn? Kto vam razrėšil v odnu kameru? (Tikriausiai tėvas ir sūnus? Kas jums leido sėdėti vienoje kameroje?)

– Negi mes pasirinksim kameras, – atsakėm jam.

Tėvelį tuoj prišokęs apstumdė, parvertė ant žemės, paspyrė su koja, dar apdrabstė visokiais šlykščiais rusiškais keiksmazodžiais ir išvedė į kitą kamerą.

Paskui mus jau atskirai pradėjo tardyt. Klausinėjo apie įvairius buitinius dalykus, apie žemę, ar nebuvo su „banditais“ išėjęs į mišką ir taip apie savaitę laiko. Pagaliau iškviečia ir klausia ar norėčiau, kad jie mane ir tėvą paleistų į namus. Pasakiau, aišku, kad norėčiau. Tada jis man pateikė tokias sąlygas: „Tu mokaisi, o mums tokie inteligentai nereikalingi. Važiuok į Kauną, pasiimk dokumentus, grįžk į namus ir su tėvu toliau dirbk žemę. Pas jus žemės daug ir dirbkit ją į sveikatą... O jei ne, areštuosim, iškelsim baudžiamąją bylą ir pasodinsim.“

Aš jau į namus nebegrižau, iš Biržų tiesiai į Kauną. Čia auklėtojai išpasakojau savo bėdas, buvo labai gera moteris. Ji man sutvarkė dokumentus, gavo iš direktoriaus pažymą, kad manęs iš technikumо neatleidžia ir taip kuriam laikui iki 1948 m. gegužės 22-os trėmimų į Sibirą likau ramus. Man pranešė, kad su direktoriumi vaikšto kažkokie kariškiai ir ieško manęs. Ir taip prasidėjo mano klajonės, bet tik gerų žmonių dėka, kurie mane glaudė ir slėpė, aš išvengiau Sibiro. Likau visada dėkingas Dotnuvos akademijos selekcijos stoties direktoriui profesoriui Bulovui, kuris pirmiausia mane išalkusį pamaitino, surado man darbą toj pačioj selekcijos stotyje ir taip jis mane slėpė nuo persekiotojų iki tų pačių metų rudens, kai tėvai jau buvo ištremti į Sibirą. Po to likimas mane nubloškė į Klaipėdą, vėliau į Baisogalą ir į Vilnių, baigęs technikumą 1950 m., vėl grįžau į Baisogalą,

paskui vėl atgal į Vilniaus kraštą, į Eišiškių rajoną, kur ir pragyvenau iki pat Atgimimo dirbdamas kolūkio „Lenino priesakai“ pirmininku. O kai prasidėjo Atgimimas, mane lenkai ėmė terorizuoti, pavogė automobilį ir dar perspėjo, jei nori likti lavonas, gali čia gyventi, automobilis tau čia tik pirmas išpėjimas... Aš aktyviai reiškiariausi Sąjūdžio veikloje. Kadangi aš buvau aktyvus Sąjūdžio dalyvis, dėl to jiems labai nepatikau, jie dėl to norėjo manimi atsikratyti. Daugelis iš jų buvę mano pavaldiniai, kuriems aš daug padėjau, su mano palaiminimu daugelis iš jų namus pasistatė, o vėliau jie visi nuo manęs nusisuko.

Brolis Povilas po pirmojo sužeidimo partizanavo toliau gana sėkmingai, ta ranka sugijo. Pirmąją 1944–1945 m. žiemą buvom padarę bunkerį savo sodyboje šulinyje. Petras Suveizdis tais metais mokytojavo, tai jis mums dar padėjo jį iškasti. Tame bunkeryje ir gyveno per žiemą mano brolis Povilas su vienu iš Aukštikalnių – Petru. Pavasarį vėl atėjo Suveizdžiai: Petras, Mykolas ir mūsiškius pakvietė eiti į girią, bet Petras Aukštikalnis nėjo, pasiliko šulinyje, o Povilas išėjo ir, kiek man žinoma, jie visi perėjo į Skeberdžio* būrį, kuris veikė Biržų girioje. 1946 m. tą būrį užpuolė rusų NKVD kariuomenė ir išblaškė. Užpuolimo metu žuvo Petras Suveizdis (Mykolo brolis), Romas Naktinis nuo Papilio ir Skeberdis. Kai juos išblaškė, Povilas perėjo pas panemuniečius. Panemuniečių būryje vaikščiojo Tauteriai, Danas Ruželė, keli čedasiškiai... Po to Povilas perėjo į Petro Tupėno būrį. Tupėno būrys veikė daugiau Parovėjos zonoje, apie Biržų girios vidurį, Špalviškių girininkijos teritorijoje. Jo būrys bazavosi šiaurės Parovėjos Biržų kryptimi. Medžvalakiuose gyveno tokia Onutė Šepetytė. Jos brolis buvo partizanas ir žuvo. Pas ją namuose buvo įrengtas slapta bunkeris, kuriame veikė Tupėno vadovaujamos Biržų girios partizanų Dariaus ir Girėno rinktinės štabas. Tuo metu brolis Jonas dirbo Biržuose ir gaudavo iš Tupėno dar įvairius pavedimus bei nurodymus, kuriuos vykdė.

Tupėnas nuolatinais tam bunkeryje pas Šepetytę negyveno, bet užeidavo. Onos vardo dieną jis užėjo ir namus apsupto rusų garnizonas. Jie dviese su partizanu Jurėnu išbėgo į sodą...

Vienu metu tame krašte buvo ruošiami rezerviniai partizanų daliniai. Tie vyrai gyveno legaliai, bet su jais buvo dirbama ir jie buvo ruošiami mobilizacijai reikiamu momentu. Brolis Povilas buvo paskirtas to rezervinio būrio vadu, o Tupėnas buvo Dariaus ir Girėno rinktinės vadas. Ta rinktinė gyvavo neilgai ir paskutiniu metu priklausė Prisikėlimo apygardai.

Kai brolis Povilas buvo dar Skeberdžio būryje, vieną žiemą jie turėjo pasidaryti bunkerį Gervės upelio krante, įėjimas buvo per vandenį arba ledą ir tame bunkeryje jie žiemojo. Paskui jie turėjo tokį punktą Agniškio kaime pas Kazlauskus. Kazlauskai: tėvas, motina ir dvi dukros gyveno ant Rovėjos kranto. Tėvą Kazlauską čekistai ėmė kvietinėti į Biržus ir verbuoti, žmogus, matyt, neišlaikė jų psichologinio

* Skeberdis, buvęs Lietuvos laikų policininkas. Jo žūtis plačiau aprašyta A. P. P. I d., p. 691. – R. K.

spaudimo ir nusižudė. Liko motina su dukromis, jaunesniąją Viktoriją čekistai vis dėlto užverbavo. Vieną dieną Kazlauskienė pareiškė, kad nebėra ko valgyti, reikia mėsos. Brolis Povilas su Vytautu Tauteriu nuvažiavo į Jakniūnų kaimą netoli Kvetkų ir iš ten atvežė nušautą kiaulę. Jie atvažiavo vakare, rado ir Tupėną atėjusį, bet paryčiui jis išėjo. Tas jo štabas Medžvalakiuose pas Šepetį nuo Kazlauskų namų buvo maždaug už trijų keturių kilometrų.

1948 m. gruodžio 30 dienos rytą, dabar sunku pasakyti, kuris iš partizanų atsiėmė pirmas, pasiėmė žiūronus ir pamatė kažkur toliau einančius rusų kareivius. Tie kareiviai eina, bet lyg ir pro šalį Šilų link ir taip jie į juos nebekreipė dėmesio. Netrukus pasigirdo šūvis, Kazlauskienė šoko pro duris į kiemą ir ėmė šaukti: „Banditai ant salkos!“ Ir tuo metu iš kulkosvaidžių rusai paleido ugnį į stogą. Tauterys šoko nuo aukštelio ant žemės, o Povilas atsidarė skliauto langelį ir šoko į lauką. Tauterį nušovė, išbėgusi į kiemą, o Povilas atsišaudydamas dar nubėgo iki Rovėjos upelio šlaito, bet ten jį sužeidė, dar kurį laiką gulėdamas atsišaudė ir taip žuvo. Abiejų kūnus atvežė į Papilį ir išmetė prie skrebyno. Povilui buvo nunešta pusė galvos.

Joną Marciuką aš pažinojau dar Lietuvos nepriklausomybės metais, kai mokiausi mokykloje Papilyje ir gyvenau pas dėdę, o mano pusbrolis buvo jo amžiaus draugas. Taip pat su Marciuku draugavo ir mano brolis Povilas. Marciukas kilęs iš Papilio miestelio, buvo 1941 m. sukilimo dalyvis, vėliau jis aktyviai kovojo su rusų raudonaisiais diversantais, vadinamaisiais raudonaisiais partizanais. Jie Biržų girioje pirmiausia sunaikino žydo Meskupo grupę, paskui buvo prie Kubilių už Papilio išmesti trys diversantai. Jie ėjo Kupreliškio link, du vyrai ir viena mergina. Gavę pranešimą, išvažiavo jų pasitikt: policijos viršininkas, du policininkai, Marciukas ir mano brolis Povilas. Susidūrimo metu rusų diversantas puolė dar nepasiruošusį pasipriešint policijos viršininką, bet mano brolis laiku pastebėjo ir tą diversantą nušovė. Kitas diversantas, atsigulęs iš už kelmo, bandė atsišaudyti, bet jį nušovė policininkas Navickas, o ta mergina – telegrafistė pasidavė. Apie šią operaciją visi Papilio skrebai ir komunistai gerai žinojo, todėl apie kažkokį legalizavimąsi arba registravimąsi šitiems vyrams negalėjo būti ir kalbos. Be to, būdamas 1941 m. sukilimo dalyvis, Marciukas vaikė tuos visus raudonuosius padugnes, vadinamuosius komjaunuolius. Miliškių kaime gyveno du Vaidilos. Vienas iš jų – Jonas buvo aršus komunistas, sovietinės valdžios aktyvistas, dirbo Pabiržės valsčiaus žemės dalijimo komisijos pirmininku, kaip Lietuvos priešas, sunaikintas Kirdonių kaimo partizanų. Jonas Vaidila turėjo tris dukras, viena iš jų Marytė buvo komjaunuolė ir 1941 m., prasidėjus karui, jie visa šeima bėgo į Rusiją. Nuvažiavo iki Zarasų, bet čia juos pasivijo vokiečiai ir grąžino atgal. Grįžę buvo priversti registruotis, ta Marytė atėjo pas Marciuką ir taip besiregistruodama jį suviliojo. Dar prie vokiečių jie atvirai draugavo, ruošėsi vestis, bet artėjantis frontas sujaukė jų visus planus ir Marciukas pas tą Marytę tėvų namuose pasidarė bunkerį pasislėpti nuo bolševikų. Kiek ten buvo, kiek nebuvo, užėjus rusams, jis išėjo į mišką, o kartu su

juo ir Marytė. Partizanavo jie daugiau ne Biržų girios rajone, o tarp Papilio ir Kupreliškio. Čia veikė Broniaus Žilinsko būrys. Kai Žilinskas žuvo, Marciukas tapo to būrio vadu.

Kai mano brolis žuvo, Marciukas su Maryte Vaidilaite atėjo pas tą pačią Kazlauskienę ir pareiškė jai: „Tu, Kazlauskien, padarei didelę nuodėmę, jeigu nori gyvent, mes tau siūlom sanderį. Pas tave nieks nieko neieškos, priimk mus gyvent, mes tau dovanosim gyvybę.“ Dar sovietinėj spaudoj buvo aiškinama, kad Kazlauskienė nesutikusi su tokiomis sąlygomis, nors aš tuo labai abejoju, kad būtų nesutikusi. Kai nesutiko, Marciukas motiną su dukra sušaudė. Tai kas gi dabar pasakys, ką ten Marciukas su Kazlauskiene tada šnekėjo? Čia greičiau sukurpta pačių čekistų pasakėlė ir išguldyta vadinamojoje dokumentinėje apybraižoje „Su šautuvu ir plūgu“.*

Marciukas dar bendravo su partizanais Suveizdžiais, be to, dar turėjo rūpintis žmona. Po pirmojo kūdikio mirties, Marytė pagimdė antrąjį ir paliko pas savo giminaičius, bet tie, bijodami rizikuoti, apie tą vaiką pranešė Papilio seniūnui. Atlėkė pulkas skrebu, jeigu vaikas yra, turėtų būti kažkur netoli ir motina jį pagimdžiusi. Tą vaiką–mergaitę skrebai nuvežė į Pandėlio ligoninę ir paliko gimdymo skyriuje. Ligoninėje mergaitė prabuvo apie pusę metų. Po to atsirado bevaikiai žmonės nuo Suvainiško: žmona – Adulytė iš Kalniečių kaimo, o jos vyras rusas pavarde Jakovlevas. Pasiėmė jie tą mergaitę ir augino. Mergaitė pakrikštyta irgi Marytės vardu, kaip ir jos tikroji motina, suaugo, lankė mokyklą Suvainiškyje, Vilkoliuose, Pandėlyje, baigė dažytojų kursus, dirbo Biržų tarpkolūkinėj statybos organizacijoje, vėliau ištekėjo už Korsako Kraštų tarybiniam ūkyje ir tapo Korsakiene, po to išvažiavo į Anykščių rajoną**.

Po šios mergaitės atsiradimo, Marciukai dar gyveno apie metus laiko. Jie turėjo įsirengę bunkerį netoli Papilio miestelio Griaudzės kaime nebaigtam statyti Matuzevičiaus name.

Gailiūnai buvo du skrebai: tėvas ir sūnus Vytautas. Užėjo skrebai pas Matuzevičių ir ėmė šniukštinėti pakampėmis, jie, matyt jautė, kad tuose namuose kažkas yra. Į tą nebaigtą gryčią užėjo skrebas Vytautas Gailiūnas ir bandė paspardyt sumestus žagarus ant grindų, bet iš apačios į jį trenkė automato serija ir Gailiūnas susmuko vietoje gavęs 16 kulų. Parkritęs ėmė rėkti ir šiaip taip iššliaužė į lauką. Tada skrebai iš kulkosvaidžio ir automatų ėmė kapot į tą namą, o Marciukas vis atsišaudė. Skrebai uždegė namą, Vaidilaite dar bandė šokt pro langą, bet buvo nušauta. Jų kūnus skrebai nuvežė į Papilį, numetė senosios gaisrinės pastatė, paskui užkasė šiukšlyne netoli skrebyno.

Liepalotų Šiluose Neciūnų kaime Marytė D. specialiu migdomuoju preparatu užmigdė partizaną Kostą Kregždę, kurį užmigdytą enkavedistai surišo ir paėmė gyvą.

* E. Uldukio, V. Gailiūno knyga *Su šautuvu ir plūgu* išleista 1966 m. Vilniuje, „Vagos“ leidykloje. Ta istorija apie Kazlauskus aprašoma 214 p. atskiram skyrelyje „Amerika apgavo“.

** Šiuo metu gyvena Anykščių r., Raguvėlėje, Liepų g. 2–7.

ŽUVUSIŲJŲ PAPILIO IR BIRŽŲ KRAŠTO PARTIZANŲ DALINIS SĄRAŠAS

Žūties data	Žūties vieta	Žuv. sk.	Pavardė, vardas, slapyvardis	Gimimo metai	Iš kur kilęs	Kur palaidotas
44 11 30	Svilių k.	1	Galvanauskas Petras	1909	Satkūnų k.	Satkūnų kapinėse
		2	Lapinskas Petras	1920	Satkūnų k.	Satkūnų kapinėse
		3	Suveizdis Jurgis	1911	Satkūnų k.	Satkūnų kapinėse
		4	Venslovas Vytautas	1925	Kadarų k.	Satkūnų kapinėse
		5	Dagys Petras	1922	Kadarų k.	Satkūnų kapinėse
		6	Užubalis Mindaugas	1913	Ramaldavos k.	Kuprelišio kapinėse
		7	Užubalis Alfonsas	1921	Ramaldavos k.	Kuprelišio kapinėse
		8	Juodgudis Kostas	1924	Smaliečių k.	Smaliečių kapinėse
		9	Mitras Petras	1920	Dukurnių k.	Žvoguičių kapinėse
		10	Vėjelis Jonas	1925	Žvoguičių k.	Žvoguičių kapinėse
44 12 24	Biržų giria ties Kojeliškio vienkietimi	1	Štraitas Jurgis	1918	Karališkių k.	Gajūnų kapinėse
		2	Butėnas Povilas	1917	Latvygalos k.	Kvetkų kapinėse
		3	Variakojis Jonas	1926	Muntvidiškių k.	Muntvidiškių k.
		4	Medelinskas Petras	1916	Mikalių k.	Skrėbiškių kapinėse
		5	Šleiva Adolfas	1923	Parovėjos k.	Žvirblių kapinėse
		6	Mališauskas Benjaminas	1922	Kadarų k.	Satkūnų kapinėse
		7	Variakojis Viktoras	1917	Kučgalio k.	Kučgalio kapinėse
		8	Zabarauskas Petras	1922	Kučgalio k.	Kučgalio kapinėse
		9	Korsakas Vincas	1921	Gajūnų k.	Gajūnų kapinėse
		10	Lukšė Vladas	1914	Gajūnų k.	Gajūnų kapinėse

Lentelės tęsinys

Žūties data	Žūties vieta	Žuv. sk.	Pavardė, vardas, slapyvardis	Gimimo metai	Iš kur kilęs	Kur palaidotas
45 01 17	Biržų giria ties Virškupėnų kaimu	1	Ažubalis Jonas		Virškupėnų k.	Pakapinės kapinėse
		2	Ikamas Petras		Virškupėnų k.	Virškupėnų kapinėse
		3	Povilonis Viktoras	1923	Indrišonių k.	Gajūnų kapinėse
		4	Tauterys Algirdas	1920	Miliūnų k.	Biržų girioje
		5	Kairevičius Juozas	1923	Roviškių k.	Biržų girioje
45 02 09	Kučgalio miške	1	Balčiūnas Jonas, s. Jono	1910	Kučgalio k.	Kučgalio kapinėse
		2	Balčiūnas Petras, s. Jono	1918	Kučgalio k.	Kučgalio kapinėse
		3	Binkis Jonas, s. Petro	1924	Kučgalio k.	Kučgalio kapinėse
		4	Vitartas Albinas, s. Emilijos	1923	Kučgalio k.	Kučgalio kapinėse
		5	Zabarauskas Antanas, s. Juozo	1916	Kučgalio k.	Kučgalio kapinėse
		6	Dūda Edvardas	1919	Pariškių k.	Kučgalio kapinėse
		7	Medelinskas Povilas	1918	Mikalių k.	Kučgalio kapinėse
		8	Zabarauskas Kazys, s. Juozo	1923	Kučgalio k.	Kučgalio kapinėse
45 03 30	Raščiūnų miške	1	Dūda Adolfas	1907	Raščiūnų k.	Perlaidotas Kvetkų kapinėse
		2	Rasiulis Apolinaras	1916	Laukminiškių k.	Perl. Kvetkų k.
		3	Aukštikalnis Adolfas	1915	Raščiūnų k.	Kalėjime?
		4	Aukštikalnis Ernestas	1920	Raščiūnų k.	Raščiūnų kapinėse
44 12 27	Papilys	1	Šlekys Jonas	1913	Satkūnų k.	Papilyje
45 03 09	Judiškyje	1	Kaldys Alfonsas	1913	Purleškių k.	Papilyje
45 03 30	Krikščiuose	1	Aukštikalnis Vladas	1922	Raščiūnų k.	Raščiūnų kapinėse
	Krikščiuose	2	Palšis Jonas	1923	Grundeliškio vnk.	Papilyje (part. k.)

Lentelės tęsinys

Žūties data	Žūties vieta	Žuv. sk.	Pavardė, vardas, slapyvardis	Gimimo metai	Iš kur kilęs	Kur palaidotas
	Krikščiuose	3	Jažauskas Petras	1920	Ubiškio vnk.	Papilyje (part. k.)
	Krikščiuose	4	Kuginys Adomas	1920	Kubilių k.	Papilyje (part. k.)
45 06 03	Skriliškyje	1	Bitinas Bronius		Kraštų k.	Papilyje (part. k.)
		2	Černiauskas Jonas	1912	Biržai	Papilyje (part. k.)
45 06 18	Panaratės miške	1	Povilonis Pranas	1924	Mitlanų k.	Kvetkų kapinėse
		2	Ajutis Adolfas	1922	Kelmynės k.	Šilagalio kapinėse
		3	Petrušis Petras		Panaratė	Kvetkų kapinėse
45 06 23	Gajūnų k.	1	Povilonis Bronius	1927	Gajūnų k.	Papilyje
45 05	Melaišių k.	1	Indriliūnas Kostas	1924	Mickūnų k.	Papilyje
		2	Kairys Mykolas	1920	Anglininkų k.	Papilyje
45 06 28	Satkūnų k.	1	Žilinskas Bronius	1913	Pavariškio k.	Papilyje
		2	Mitras Petras, s. Petro	1922	Smaliečių k.	Papilyje
45 08 16	Biržų giria	1	Šlēgeris Kostas	1919	Kuginių k.	Papilyje
		2	Klibas Petras	1918	Kuginių k.	Papilyje
45 08 24	Satkūnų k.	1	Zabarauskas Alfonsas	1925	Smaliečių k.	Papilyje
		2	Jackevičius Jonas	1920	Kadarų k.	Papilyje
45 08 25	Žvirblių k.	1	Suveizdis Adolfas	1922	Žvirblių k.	Papilyje
45 08 25	Žiobų k.	1	Vėjelis Kostas	1920	Žiobų k.	Papilyje
45 09 13	Biržų giria	1	Petronis Jonas	1920	Skrebiškių k.	Papilyje
45 09	Vanagiškis	1	Kalpokas Jonas		Vanagiškis	Papilyje
45	Girsteikų k.	1	Gaigalas Jurgis		Baroninės k.	Papilyje
45 10 20	Judiškio vk.	1	Vaitkevičius Jonas	1922	Tauniūnų k.	Papilyje
		2	Audickas Petras	1921	Judiškio vnk.	Papilyje
45 10	Zizonių k.	1	Ažunaris Petras	1922	Kadarų k.	Papilyje
45	Girbučių k.	1	Petružis Adolfas		Paškučių k.	Papilyje
		2	Kaupas Povilas	1922	Žvoguičių k.	Papilyje
45	Kupreliškyje	1	Šakys Petras	1915	Eidžionių k.	
45 08 09	Kupreliškyje	1	Valentėlis Bronius	1916	Mikalaitiškių k.	Papilyje

Lentelės tęsinys

Žūties data	Žūties vieta	Žuv. sk.	Pavardė, vardas, slapyvardis	Gimimo metai	Iš kur kilęs	Kur palaidotas
46 03 17	Mikeliškių k. Šilų b. part.	1	Vaitaitis Albinas	1923	Štakirių k.	Biržuose
		2	Vaitaitis Antanas	1926	Štakirių k.	Biržuose
		3	Ardinskas Juozas	1923	Skratiškių k.	Biržuose
		4	Ardinskas Petras	1925	Skratiškių k.	Biržuose
		5	Indriliūnas Petras	1926	Mickūnų k.	Biržuose
		6	Kėželis Kostas	1925	Jukniškių k.	Šimpeliškių kapinėse
46 07 07	Biržų giria J. Skeberdžio būrys	1	Suveizdis Petras	1924	Mikalių k.	Biržuose – ?
		2	Naktinis Pranas	1912	Griauzdės k.	Biržų girioje?
		3	Skeberdis Jonas	1894	Užušilių k.	Biržuose
		4	Blažiūnas Napalys	1921	Jusegrio k.	Biržų girioje
		5	Kulbis Jurgis		Pelaniškių k.	Biržų girioje
		6	Januševičius Vincas	1927	Varniūnų k.	Suimtas, teistas
		7	Kiškis Antanas	1927	Užušilių k.	Suimtas, teistas
		8	Mizarienė-Jakubonytė		Grundeliškio vnk.	Suimta, teista
47 03 26	Taručių k.	1	Bičiūnas Jonas	1914	Jusegrio k.	
		2	Bičiūnas Juozas	1916	Jusegrio k.	
48 02 14	Latvygaloje	1	Striužas Petras	1920	Rimšių k.	Papilyje
48 12 30	Ageniškyje	1	Skiauterė Povilas	1920	Raščiučių k.	Papilyje
		2	Tauterys Vytautas	1923	Miliūnų k.	Papilyje
49 02 03		1	Tindžiulis Albinas		Gineišių k.	Kupiškyje
49	Strošiūnuose	1	Šidlauskas Jonas		Patrakės k.	
50	Anglininkai	1	Šidlauskas Albinas		Patrakės k.	
50 07 30	Medžvalakių k.	1	Tupėnas Petras	1911	Braškių k.	
		2	Jurėnas Jonas	1921	Jasiškių k.	
	Skaistkalnės miške	1	Užunaris Arvydas	1915	Žvejotgalos k.	N. Radviliškyje
		2	Šaulys Stasys	1920	Spalviškių k.	N. Radviliškyje
		3	Šaulienė Milda		Spalviškių k.	N. Radviliškyje
51 12 07		1	Kalpokas Kazys	1907	Jokūbiškio vnk.	Suimtas, teistas, sušaudytas
51		1	Šlegeris Jonas	1910	Agėniškio k.	
51		1	Striška Petras		Palindiškio vnk.	
51 04 06	Griauzdės k.	1	Marciukas Jonas		Griauzdės k.	Papilyje
		2	Vaidilaitė Marytė		Miliškių k.	Papilyje

Lentelės tęsinys

Žūties data	Žūties vieta	Žuv. sk.	Pavardė, vardas, slapyvardis	Gimimo metai	Iš kur kilęs	Kur palaidotas
51 09 21	Raguvos miške	1	Krivickas Bronius	1919	Parvalkų k. Biržų apskr.	Raguvos apylinkėje Putiliškių kapinėse
52 07 23	Latvyga-loje	1	Butėnas Vladas	1933	Latvygala	Papilyje
52 52	Biržų giria	1	Bagdonas Petras	1929	Kuldūnų k.	Biržuose
		1	Griciūnas Antanas		Šlepščių k.	?
53 01 18	Pagurių k.	1	Kabatavičius Linas	1918	Baraitišio k.	Pandėlyje
53 04 06	Surgėnų miške	1	Krivickas Jonas	1914	Suostų k.	Biržuose
		2	Dagys Povilas		Klausučių k.	Biržuose
		3	Lujanienė Emilija	1910	Lujanų k.	Suimta
53 06 08	Neciūnų k.	1	Kregždė Kostas	1917	Zizonių k.	Suimtas (sušaud.)
53 07 13	Kilučių k.	1	Valentėlis Alfonsas	1932	Kuprelišio k.	Biržuose
54 01 05	Paškučių k.	1	Karosas Voldemaras	1932	Latvygalos k.	Papilyje
54 04 07	Druseikių k.	1	Tučas Juozas	1928	Buiviškių k.	Biržuose
54 05 16	Vosgučių k.	1	Baltušis Jonas	1912	Buivėnų k.	Suimtas (sušaud.)
54 07 25	Anglininkai	1	Šlekys Vincas	1901	Keručių k.	Satkūnų kapinėse
54 07 16	Gikonų k.	1	Ikamas Algis	1930	Gikonų k.	Pandėlyje
		2	Meškinis Bronius	1925	Liekniškių k.	Pandėlyje
54 06 07	Razališkio miške	1	Jasiūnas Stasys	1914	Rokiškio gel. stotis	Papilyje
54 09 25	Biržų girioje 251 kv.	1	Giedrikas Stepas	1925	Biržų miestas	Biržuose
56 07 15	Runikių k.	1	Suveizdis Mykolas	1922	Mikalių k.	Biržuose
		2	Žilinskas Edvardas	1933	Latvygalos k.	Biržuose

Sudarė Bronius Skiauterė, 2003 m.

RUSŲ BOLŠEVIKŲ POKARYJE SUŠAUDYTŲ PAPILIO
IR BIRŽŲ KRAŠTO BEGINKLIŲ ŽMONIŲ DALINIS SĄRAŠAS

Eil. Nr.	Pavardė, vardas	Gimimo metai	Iš kur kilęs	Žūties metai	Kur palaidotas
1	Galvanauskas Kazys		Mikalių k.	1944	Skultiškių kapinėse
2	Narbutas Povilas		Latvygalos k.	1944	Skultiškių kapinėse
3	Šinkūnas Adolfas		Virškupėnų k.	1944	Virškupėnų kapinėse
4	Midlinskas Vladas		Virškupėnų k.		Virškupėnų kapinėse
5	Bičiūnas Jurgis		Palaidžios k.	1944	Kvetkų kapinėse
6	Švedas Petras		Mitlanų k.	1945	Kvetkų kapinėse
7	Švedas Pranas		Mitlanų k.	1945	Kvetkų kapinėse
8	Buika Vytautas		Rokiškis	1945	Kvetkų kapinėse
9	Kupčiūnas Vladas	1921	Mikoliškių k.	1949	Panemunyje
10	Permonas Alfonsas	1911	Mikoliškių k.	1944	Panemunyje
11	Kondrašius Antanas	1921	Pagurių k.	1948	Paguriuose
12	Januševičius Jonas	1919	Raudondvaris	1945	Žvirblių k.
13	Januševičius Povilas		Gajūnų k.	1945	Gajūnų k.
14	Januševičius Kostas	1921	Jakniūnų k.	1944	Žvirblių k.
15	Juozapavičius Aleksandras		Latvygalos k.	1944	Kvetkų kapinėse
16	Greviškis Silvestras	1900	Jakniūnų k.	1944	Kvetkų kapinėse
17	Čepas Petras		Latvygalos k.	1944	Kvetkų kapinėse
18	Čeičys Motiejus	1892	Vanaginės k.	1950	Kvetkų kapinėse
19	Kalpokas Jonas	1914	Vanaginės k.	1945	Papilyje
20	Šlėgeris Kostas	1919	Kūginių k.	1945	Papilyje
21	Klibas Petras	1918	Kūginių k.	1945	Papilyje
22	Variakojis Jurgis	1911	Papilys	1945	Kubilių k.
23	Narušis Petras	1917	Likėnai	1941	?
24	Bičiūnas Albertas		Roksala	1944	Kvetkų kapinėse
25	Danielius Pranas	1921	Roviškių k.	1945	Kvetkų kapinėse
26	Marciukas Juozas	1920	Papilys	1944	Kubilių kapinėse
27	Macys Petras	1926	Tauniūnų k.	1945	Melaišių kapinėse
28	Tabulevičius Povilas		Vanaginės k.	1948	Panemunyje

Sudarė Bronius Skiauterė, 2003 m.

Gimiau 1931 m. rugpjūčio 16 d. Žvoguičių kaime. Šeimoje buvome mes dviese su seserim Aldona.

Kai 1941 m. rusus vokiečiai vijo, pas mus atėjo Povilas Kavoliūnas iš Dukurnių kaimo, mano dėdė Pranas Zoluba iš Tatulynės kaimo ir Jonas Mikelėnas su dukra Elena iš Papilio miestelio. Jie buvę šauliai, o rusai paskutinėmis dienomis šaulius gaudė ir trėmė į Sibirą; be to, Mikelėnas buvo valsčiaus sekretorius. Taip šitie žmonės pas mus nuo bolševikų persekiojimo slapstėsi visą savaitę. Netoli namų buvo tokie krūmai, tai tuose krūmuose prie Apaščios jie sėdėdavo. Apsisukę skudurais vakare ateidavo, pavalgydavo ir vėl išeidavo. Kai per radiją iš Kauno nuskambėjo Lietuvos himnas, atvažiavo pas mus Januševičius Antanas iš džiaugsmo verkdamas ir pasakė, kad Kaunas jau laisvas, bolševikai išvyti, tada ir šitie visi žmonės pradėjo verkt, šokt susikibę iš džiaugsmo. Kokia laimė nusišypsojo žmonėms, kad nepateko į raudonųjų bolševikų nagus. Lendris Nemanis iš Melaišių kaimo tuo metu atvažiavo į Papilį daryt tvarkos, kad besitraukdami komunistai neišgrobstyti valdiško turto, deja, truputį per anksti pasiskubino. Nuėjo pas valsčiaus pirmininką ir pareikalavo, kad jam perduotų valsčiaus pastato raktus, o tas pirmininkas vietoj raktų paskambino į Biržus. Iš Biržų tuojau pat prisistatė automobiliu keli enkavedistai, pasiėmė Nemanį ir nusivežė į Biržus, o ten saugume (buvusios reformatų klebonijos rūsyje) nukankino. Ten pat buvo nukankintas ir Feliksas Kairys, jam buvo nupjauta nosis. 1941 m. birželio 24 d. iš viso buvo nukankinti penki vyrai: Feliksas Kairys iš Ruoliškių k., Lendris Nemanis iš Melaišių k., Juozas Raučakis iš Gailionių k., Antanas Navakas, Jokūbas Drevinskas kilęs nuo Nemunėlio Radviliškio.

Tuo pat metu dar buvo nušautas Petras Narušis iš Pabiržės, kilęs nuo Seinų, Likėnuose dirbo medelyne agronomu sodininku. Jį nušovė raudonieji aktyvistai tam pačiam sode, kur jis dirbo. Prie vokiečių visų nukankintųjų nuotraukos buvo įdėtos stikliniam stende miestelyje.

Kai antrą kartą grįžo rusai, iš mūsų apylinkės visi jauni vyrai išėjo į mišką: Jonas Ajutis iš Šakiškio vnk., Petras Galvanauskas iš Satkūnų k., Alfonsas Ažubalis, Alfredas Ažubalis, Jonas Ažubalis, Mindaugas Ažubalis iš Ramaldavos k. (visi broliai), Jonas Vėjelis iš Žvoguičių k., Petras Einoris iš Žvoguičių k., Apolinaras Einoris iš Žvoguičių k., Julius Šleiva iš Žiobų k., Kostantas Vėjelis iš Žiobų k., Alis Šleiva iš Žiobų k., Petras Mitras iš Dukurnių k. ir kt.

1944 m. rusai iš keliolikos gimusių 1927 m. jaunuolių sudarė išminuotojų brigadą ir varė tuos jaunus vyrus, dar ne šaukiamojo amžiaus, išminuot kelių palei

Nemunėlio Radviliškį. Jie buvo eiliniai kaimo berneliai, visai nemokyti tokių darbų, todėl ten iš jų ne vienas ir žuvo. Alis Šleiva irgi buvo pašauktas neva į kariuomenę ir įtrauktas į tą išminuotojų brigadą. Miną padėjo ant stalo, ta mina nuo stalo krito ir sprogo nusinešdama Aliaus gyvybę.

Apie vasario mėnesį Paškučių girininkas ėmė verbuot jaunuolius prie miško paruošos darbų. Jaunimo ten suėjo nemažai, prasidėjo darbai, mišką kerta, veža, pasikui girininkas dar priminė, kad reiks nueit visiems į komisariatą, ten išduos pažymėjimus ir toliau galės visi dirbti miške. Bet, kai vyrai nuvažiavo į Biržų komisariatą, juos ten uždarė. Tik vėliau paaiškėjo, kad tai buvo girininko ir rusų NKVD sutarta provokacija. Iš man pažįstamų ten uždarė: Apolinarą Einorį, Alfonsą Biliūną, Povilą Mažuiką, paskui juos išvežė į frontą.

Mano vyras Jonas Ajutis pasiliko, jo nepaėmė ir taip prie namų išsislapstė maždaug iki liepos mėnesio, nueidavo į Judiškius pas Jokūbą Šlekį į bunkerį, ten pabūdavo.

Pas mus tankiai lankydavosi partizanai, mūsų namai buvo tarsi užuovėja jiems. Kai žuvo Ažubaliai, mažiau jų ateidavo, bet 1945 m. į pavasarį pradėjo ateidinėti partizanas Jonas Viksva iš Akmenės kaimo ir iš Ilgalaukių k. Pranas Brazdžius, Juozas ir Alfonsas Varanauskai iš Purleškių k., Antanas Vaivada, Romas Vaivada ir Bronius Vaivada iš Žadeikių kaimo.

Ažubaliai Alfonsas su Mindaugu žuvo Sviliuose 1944 m. lapkričio 30 d. Tuo metu ten žuvo iš viso dešimt partizanų iš Papiliečių būrio. Vieni žuvo kaime, kiti – miške. Jonas Vėjelis iš Žvoguičių k. ir Kostas Juodgudis iš Smaliečių k. žuvo miške.

Iš Jono Ajučio prisiminimų: Mūsų būriui vadovavo Mindaugas Ažubalis (buvęs policininkas). Būryje buvo susirinkę vyrai iš Dukurnių, Žvoguičių ir Šakiškių kaimų.

Kiek man žinoma, Sviliuose kas savaitė iš įvairių vietovių sueidavo partizanų vadai, ten vykdavo jų pasitarimai ir, matyt, kažkas apie tai rusams pranešė. Kai rusai atvažiavo ir ruošėsi mus pulti, mes gavome įsakymą trauktis. Tai buvo 1944 m. lapkričio 30 d. Traukdamasis pastebėjau keletą matytų vyrų, bet tai jau buvo ne mūsų, o iš toliau atėję. Į susitikimo vietą Jokūbas Šlekys dar buvo neatėjęs, jis buvo dar kitoj pusėj kaimo, toj pusėj, į kurią mes traukėmės. Pamatęs mus traukiantis, jis griovyje pasistatė kulkosvaidį ir visą laiką per besitraukiančiųjų tarpus šaudė į rusus. Kai tik jis paleidžia ugnį, rusų pusėje iškart šaudymas nutyla, o mes pakylam nuo žemės ir bėgam ir taip iki pat Svilių-Galvokų miško. Miške susitikom jau gana daug partizanų. Kai išėjom į kitą miško pakraštį, ten ėjo toks vieškeliukas ir vienas iš mūsų – Apolinaras Einoris nuėjo iki to vieškeliuko pasižvalgyt. Toliau už vieškeliuko buvo sodyba ir jis pamatė, kad atvažiavo lengvoji mašina prie tos sodybos, keli vyrai išsoko iš tos mašinos, pasistatė kulkosvaidį ir mums užkirto kelią. Kiek man žinoma, tai buvo vadinamieji Biržų aktyvistai, kurie ginkluoti lakstė po kaimus ir kūrė sovietinę valdžią. Iš tikrųjų tai jie ir buvo ta valdžia...

Mums teko grįžti į tą pačią miško pusę, iš kur atėjome. Atėjom beveik iki miško pakraščio ir susėdom ant žemės. Vienas mūsų nuėjo visai į miško pakraštį apsižvalgyt ir, kai nuėjo, jį, matyt, rusai pastebėjo, pasigirdo kažkoks triukšmas, rėkavimas, mes trise sugulėm ant žemės: aš, Juodgudis ir Vėjelis. Aš bandžiau šliaužte trauktis vėl atgal, bet,

pašliaužus keliasdešimt metrų, priekyje pasigirdo smarkus šaudymas. Prisispaudžiau prie žemės ir išgirdau, kaip, tankiai šnupuodamas, bėga į mano pusę šuo. Viena akim tik pažiūrėjau į jį, o jis kaip bėgo, taip ir nubėgo tolyn. Girdėjau pro šalį prašniokščiančių kareivių žingsnius ir viskas nutilo. Paskui pasikėliau ir nuėjau į tą pusę, kur kulkosvaidis pasaloje laukė. Priėjau prie to paties vieškeliuko, ten jau nei tos lengvos mašinos, nei kulkosvaidžio nebebuvo, perėjau tą vieškeliuką, įėjau į tokį didelį lauką ir sėkmingai grįžau į namus. Kautynėse tada žuvo 10 partizanų*.

1945 m. liepos mėnesį daugelis vyrų registravosi. Registravosi ir Kostantas Vėjelis iš Žiobų kaimo, bet po registracijos atėjo vadinamieji „raudonkraikiai“, tokie raudonomis kepurėmis, išsivedė Vėjelį iš namų ir nušovė, o tėvus išvežė į Sibirą, kaip „banditų“ šeimos narius. Tą pačią dieną nušovė ir Adolfą Suvaizdį iš Žvirblių kaimo. Abu buvo nuvežti į Papilį ir išniekinti ant gatvės prie skrebyno.

Kaupaitė-Ajutenė: Iš Čėčiškių pas mus ateidavo partizanai Albinas Šinska, Antanas Prakopas, iš Šekštinykų – Alfonsas Stumbrys, iš Einorių – Albinas Tikaiža ir Linas Pivoravičius, iš Žadeikių trys Vaivada: Antanas, Romas, Bronius, Kazys Glemža ir Romas Petronis. Šitie vyrai 1945 m. vasarą ir 1946 m. vasarą iki gruodžio 13 d. beveik nuolatinai gyveno mūsų tėviškėj.

Vieną kartą atėjo Antanas Prakopas su Petru Petrušoniu naktį. Staiga pamatėm, kad jau skrebai pro langus žiūri. Mama tuoj pat sudaužė lempą ir viduje dingo šviesa. Tos durys, per kurias vaikščiodavom, buvo neužrakintos, o kitos, priešingoj namo pusėj buvo užrakintos ir raktelis pakabintas ant adverijos. Aš vienom kojine nuėjau prie tų durų, atrakinau, išėjau laukan ir pasakiau: „Nešaukit, milicija...“ Tada Prakopas su Petrušoniu išbėgo, o naktis tamsi, kai nubėgom nuo trobos keliolika metrų, tada jau pasipylė šūviai, skrebai suprato, kad čia jau ne milicininkai. Aš bėgau Apaščios link, o jie abu pasidavė į pietus. Vėliau tam Papilio skrebui „Mikoleškai“, pro kurį aš prabėgau, viršininkai „davė velnių“, kad manęs nenušovė. Kai aš pasakiau, kad milicija, jis vargšelis susipainiojo, manė, kad pas mus atėjęs jaunesnysis leitenantas Antanas Kulys (kilęs nuo Rokiškio, šiuo metu gyvena Kėdainiuose) su savo palydovais, todėl ir nešovė. Kadangi tas Kulys su dviem skrebais buvo įėjęs jau į vidų, manė, kad jie iš vidaus bėga laukan. Jų, pasirodo, buvo iš viso trylika ir tą mūsų gryčiutę jie buvo apsupę iš visų pusių, bet partizanai išbėgo laimingai.

O kai aš rytą grįžau į namus, radau skrebų išdaužytus visus gryčiutės langus, sumuštą tėtį, buvo įsakyta kitą dieną mums visiems prisistatyti į Papilio skrebynę. Pasirodo, įėjęs gryčion su dviem skrebais, šitas Kulys labai sumušė tėtį, jo akys buvo visai užtinusios, subjaurotas veidas, mušė šautuvų buožėmis su skrebu Kontrimu (kilęs iš Kiemėnų). Kai nuėjom į Papilį, ten mus areštavo, išskirstė po atskiras kameras ir visus atskirai tardė. Ypač man teko daug iškentėti, o sesers Aldonos ir mamos nemušė. Mane mušė ruskis Bėlikas ir tas pats Kulys, buvau praradusi sa-

* Jų pavardės išvardytos žuvusiųjų Papilio krašto partizanų sąraše. – R. K.

monę. Kai atsikėliau nuo grindų, pajutau, kad aš jau nelabai kaip atrodau. Mušė dviračio pompos storio gumotu strypu. Gruodžio 12 d. buvo nušautas kažkoks Kvedariškio rusas, mane jie ėmė klausinėti, ar pas mus tą dieną nebuvo atėję „banditai“. Aš pasakiau, kad nebuvo, tada jie mane ėmė mušt tuo pačiu guminiu bizūnu per pečius, per sprandą ir per pakinklius, o aš buvau dar visai vaikas, ką tik penkiolika buvo suėję. Nebeiškentėjau ir prisipažinau, kad buvo miškiniai 12-tą dieną atėję. Tada atvedė tėtį, jis sako, kad tą dieną pas mus jokių miškininių nebuvo. Mane vėl kutavojo, kodėl aš sakiau, kad buvo... Aš prie tėvelio pasakiau: mane mušė, todėl taip ir sakiau. Tėvelis pradėjo verkt ir pasakė Kuliui su Bėliku: „Jei taip reikia, jūs mane nušaukit, bet vaiko tai nemuškit...“ Matyt, ir užkietėjusiems NKVD budieliams to užteko, mane greit išvarė iš kabineto, o tėvelį pasiliko tardyt. Po kurio laiko jie mane vėl atsivedė ir sako: „Tu manai, jei tėvui pasiskundei, tai mes tavęs nebemušim? Tu savo tėvu mūsų nepagąsdinsi... Jeigu nekalbėsi, greit vėl gausi į kailį.“ Bet ačiū Dievui, daugiau jie manęs jau nebemušė. Turbūt tas momentas ir buvo lemiamas, kad aš išdrišau pasakyti visą tiesą prie tėvelio.

Ir taip Papilio skrebyne mane išlaikė apie du mėnesius iki vasario 9-os. Per tardymą kažkaip tėvelis susipynė su savo broliu Bronium Kaupu, areštavo tą Bronių su žmona ir jų sūnų Povilą.

Kai baigė mūsų bylas, mus kartu suvedė į vieną kamerą su dėdės Broniaus žmona. Atėjo skrebas Povilas Palšis (iš Kiemėnų) ir ta mano teta paklausė, kur yra jos sūnus Povilas. Palšis ir sako:

– Pas mus kazemate miega.

Kazematu vadino tą patalpą, kurioje gyveno skrebai. Mums iškart kilo įtarimas. Mes uždarytos sėdim, o jis kazemate su skrebaus šiltai miega... Be abejo, jeigu juo nepasitikės, jo ten nelaikys ir, kai mane paleido, jis partizanams ėmė sakyti, kad aš užverbuota, todėl mane paleido. Bet mane gi tai teismas paleido, o ne skrebai. O kai jį paleido, mes pro grotas matėm, kaip jį skrebai palydėjo, jis dar jiems ranka pamojavo ir nuėjo. Paskui jis ėmė slapstyti ir netrukus išėjo į mišką pas partizanus.

Antanas Januševičius iš Žvoguičių kaimo pas to Povilo tėvus į namus nunešė partizanams šautuvą, šautuvas, pasirodo, buvo užtaisytas ir jį bečiupinėjant netyčia iššovė. Skrebai labai greit sužinojo apie šitą įvykį su visomis smulkmenomis. Kai mane paleido po teismo, pas mus atėjo Linas Pivoravičius ir paklausė, ar turėjau su Povilu akistatą. Aš jam pasakiau, kad jokios akistatos su juo neturėjau. Buvo tik vienas momentas, kai mane įvedė į kabinetą, tam pačiam kabinete tardė Povilą ir klausė jo, kas skalbė miškiniams drapanas. Jis iškart ir pasakė, kad skalbėm mes su seserim, o Petrušoniui Palmyra Vėjelytė. Tada mane nuvedė į kitą kabinetą ir paklausė Kuly:

– Girdėjai, ką Povilas sakė?

Atsakiau, kad girdėjau.

– Tai kaip čia buvo?

Aš jam pasakiau, kad aš ir savo drabužių neskaltiu, man išskalbia sesuo.

Tai tada, kai, atėjęs Linas, man papasakojo apie Povilą, aš jam ir pasakiau: Man atrodo, kad tik jūs neįsitaistytumėt kito Jakubkiuko (Petras Jakubka iš Einorių buvo plačiai žinomas kaip provokatorius). Linas mane nuramino, jie atseit jam nieko apie tai neprimena, bet pas žmones vedžioja ir aš paprašiau, kad jo pas mus nevestų. Povilas Kaupas paskutiniu metu vaikščiojo dviese su Paškučių girininku Adolfu Petružiu ir abu žuvo pamiškėje pašiūrėje Girbučių kaime. Jų palaikai buvo nuvežti į Kupreliškį ir ten išniekinti ant gatvės. Aš iki šios dienos nesuprantu jo: Ar jis tokiu būdu norėjo savo kaltę nuslėpti, ar pasirodyt šventu prieš partizanus? Kaip jam ten išėjo taip pasakyt, nežinau...

Iš Papilio mus visus nuvežė į Biržus, palaikė iki kovo 19-os ir išvežė į Panevėžio kalėjimą (dabartinį moterų). 1946 m. gegužės 11 d. buvo teismas ir mane, kaip nepilnametę, išteisino. Dar palaikė iki birželio 28-os ir mus su mamyte ir seserim paleido, o tėtį nuteisė 10-čiai metų ir išvežė į Jakutiją. Mirė tėtis tėviškėje 1995-aisiais sulaukęs 100-to metų.

Kai grįžau iš kalėjimo į namus, su partizanais ir vėl pradėjome susitikinėti. Dabar jau ateidavo Bulovai, Šidlauskai, kartą buvo atėjęs ir Jonas Katelė-*Pukas*, Jonas Baltušis-*Trimitas*, Kazys Glemža...

Labai gerai pažinojau partizaną Joną Marciuką-*Ilgacką*. Kilęs jis buvo iš Papilio vienkio. Pas mus jie trise buvo atėję: Jonas Gasiūnas iš Mielaišių, Petrušonis iš Pavariškio ir Marciukas. Jie prašė, kad tas mano dėdė Bronius Kaupas nežinotų, kad jie pas mus lankėsi (Marciukas žuvo 1952 m. balandžio 6 d.).

Partizano Voldemaro Karoso tėvas Papilyje buvo skrebas, o jo motiną už ilgą liežuvį sušaudė partizanai. Voldemaras labai draugavo su Vladu Butėnu, abu iš vieno kaimo, abu visur dviese vaikščiodavo ir, kai Butėną nušovė, Voldemaras liko vienas, į būrį jis jau nebėjo, taip vienišas ir vaikščiojo iki savo žūties.

Partizanai eidami paklydo ir, užėję į Petro Ajučio namus, pasibeldė į duris, kad įleistų ir parodytų jiems kelią, bet viduje pasigirdo bruzdesys. Jie pagalvojo, kad čia kažkas jau yra, išlaužė duris ir įėjo į vidų. O tas Ajutis ką tik neseniai buvo apiplėštas. Tada jis užlipo ant aukšto, jam iš paskos ir partizanai įsitikint, kokio velnio jis ten užlipo. Tada Ajutis iš medžioklinio šautuvo šovė ir sužeidė partizaną Alfonsą Januševičių (iš Papilio), nuplėšė jam visus plaukus su oda nuo galvos. Tada Alfonsas išvažiavo į Rygą ir ten slapstėsi. Vėliau jį pagavo ir teisė kartu su Kupreliškio partizanais, kuriuos išdavė kunigas Valantinas.

Žvagiūčių kaimo gyventoją partizaną Petrą Kučinską sudegino skrebai 1945 m. Bronius Kaupas kartu su skrebaus išgėrinėdavo, o išgėriančiam žmogui liežuvis labai greit atsiriša. Pasakė skrebams, kad Kučinskas tikrai yra Kvedaravičienės kūtėje bunkeryje, tada skrebai uždegė kūtę ir išvažiavo. Kai kūtė sudegė, buvom ir mes nuėję pasižiūrėt, mačiau kaip tas pats Kaupas atkasė tą bunkerį, ištraukė Kučinską, dar jį apžiūrėjo tų pačių namų šeimininkė felčerė Kvedaravičienė ir pasakė, kad

miręs. Paskui atvažiavo skrebai, Kučinsko lavoną nusivežė į Kupreliškį ir patiesė ant gatvės.

Kai 1949 m. vežė žmones į Sibirą, pas mus atvažiavo du skrebai: Petras Gailiūnas (šiuo metu gyvena Papily) su Kiseliovu, paėmė mane, nusivežė į Papilį ir uždarė su kitais tremiamaisiais: Venslova iš Kadarų, Alasevičiumi, Plepiu iš Kyliškių. Aš jų klausiu, kodėl čia mane uždarė, sakė tik atveš patardyt. Jie man sako, ką tu čia kalbi, tavo irgi veš ir iš namų dar nieko nedavė pasiimt. Alasevičius mokėjo rusiškai ir girdėjo, kai Ušakovas šnekėjo su Biržais apie mane, baigdamas riebiai rusiškai nusikeikė, numetė ragelį, atėjo, atidarė duris ir suriko:

– Kaupaitė! Pašol... – Ir išvijo mane iš tos kamaros. Nuėjau pas Einorienę, palaukiau, kol išaušo, ir grįžau namo.

Paskui prasidėjo dideli sekimai, rasdavom apie namus išgulinėtą žolę. Vieną kartą apyaušriu atėjo labai daug skrebų, daržinėje buvo sukrauti nekulti kviečiai, tai tuos visus kviečius išvertė, o jų viršininkas sėdi gryčioj ir mūsų su mama niekur neišleidžia. Ateina vienas skrebas ir sako:

– Radom samagono, – bet tas viršininkas nieko nesako.

Ateina kitas ir atneša putrotą mentį. Rodo šitam viršininkui ir rusiškai veblena: „Samagon, samagon...“ Kai šitas išėjo, viršininkas klausia motinos:

– Mama, kas ten tavo įmaišyta po kviečiais? Alus ar samagonas?

Motina sako, kad alus.

– O tai kodėl jis tirštas? – klausia viršininkas.

– Kai išrūgs, įpilsiu vandens, atskiesiu ir bus alus...

Be abejo, jis suprato, kas ten užraugta, bet į tai nekreipė dėmesio, nes jų tikslas, matyt, buvo kitas...

Apylinkėje veikė ir prisimetusių partizanais grupė: Kazys Žukauskas iš Vėliškėnų k., G. J. su broliu V. iš Šlėgeriškių kaimo ir G. bei V. Iš viso trys G., Steponas Kežys iš to paties Vėliškėnų k. ir Savickas. Šlėgeriškių kaime buvo apiplėšti mūsų kaimynai Mališauskai. Mališauskienė iš tų plėšikų kažkurį pažino ir bėgdama šaukė, kad apstojo „žulikai“. Ją pasivijo ir nušovė. Kai teisė Steponą Kežį, Mališauskų dukrą Bronę iškvietė į teismą ir pasakė jai: „Va, žiūrėk, tavo motinos žudikas...“

Pasakoja JONAS GALVANAUSKAS

Užrašyta Biržuose

2003 05 24

Gimiau 1919 m. balandžio 1 d. Šlėgeriškių kaime, Kupreliškio parapijoje, Papičio valsčiuje. Šeimoje buvome aštuoni vaikai.

Brolis Antanas (g. 1915 m.) tuojau pat po karo išėjo į mišką, į Petro ir Jokūbo Šlekių būrį, kuris veikė Judiškio miške. Tuo metu pas mus dar slapstėsi mūsų svai-

nis Napoleonas (Napalys) Nižinskas nuo Skapiškio iš Biliūnų kaimo, nuo paėmimo į rusų armiją mano broliai Vytautas (g. 1925 m.), Stasys (g. 1932 m.) ir Bronius.

Brolis Antanas žuvo 1946 m. vėlai rudenį. Jie ėjo kartu su Jonu Marciuku, jų pėdomis sekė ir išdavė Galvokų kaimo gyventojas G. Jį brolis jau anksčiau įtarinėjo išdavystėmis, bet negi bausi žmogų neturėdamas konkrečių įkalčių. O po daugelio metų tas pats G. gerokai „paėmęs“ man prisipažino asmeniškai... Už Judiškio miško brolių Antaną ir Marciuką pasivijo rusų garnizono kareiviai, jie dar priešinosi, Marciukas pasitraukė, o brolių nušovė. Antano palaikus nuvežė į Papilį, o mano tėvukas Petras Galvanauskas tuo metu buvo suimtas ir laikomas Papilio skrebyne. Jį vedė atpažinti sūnaus. Kadangi Antanas prie vokiečių tarnavo Šimonyse policijoje, todėl ir miške nešiojo tą pačią vokišką uniformą tik su lietuviškais ženklais. Nors Antano palaikai buvo išniekinti, apnuoginti lyties organai, bet tėvukas pripažino, kad tai jo sūnus Antanas ir tada tėvuką paleido į namus. Taip pat buvo suimta mama Elena Galvanauskienė ir mano sesuo Janina Galvanauskaitė. Janina buvo partizanų Šidlauskų ryšininkė. Antano palaikus vėliau užkasė už tualeto netoli skrebu būstinės.

Kadangi brolis Antanas į Jokūbo Šlekio būrį buvo išėjęs gerokai anksčiau, jis man liepė į mišką neit, o registruotis ir laikytis prie tėvų. Aš tada prisiregistravau, girininkas Liudas Tyčas man rado vietą už Biržų girios Šlėgerišky pas Mitrienę. Jos sūnus irgi buvo girininkas ir taip aš apsigyvenau pas to girininko motiną. Per visą žiemą pjočiau rąstus, ruošiau malkas, o 1949 m. pavasarį buvo vežimas į Sibirą. Rytą valgom pusryčius, matau pro langą, ateina skrebai. Įlėję gryčion tuojau paklausė, kas čia gyvena, leido pavalgyt, o kai pavalgiau, paprašė dokumentų. Padviačiau dokumentus, matau, kad geruoju jau nesibaigs. Mitrienė verkia, skrebas ėmė aiškinti, kad toks geras žmogus, darbininkas, o skrebas jai atkirto:

– Mums gerų ir reikia.

Liepė rengtis ir išsivarė į lauką. Įsodino į vežimą ir nusivežė į Parovėją. Čia su stojom, laukiam, nėra jokios automašinos... Atėjo vakaras, aš lakstau po kiemą, vaidinu, kad man labai šalta, skrebai stebi mane nepatenkinti, kad per daug judu. Nuo Kupreliškio pasirodė kolona sunkvežimių su žmonėmis. Skrebai visi pasisuko į tą pusę, jiems gi labai smalsu pasidarė, reikia pasižiūrėt, kaip žmonės Sibirą veža, o aš tik pasispyriau, į kojas ir pabėgau. Lekiu lauku, krūmais, pargriuvau, įsivaizduoju, kad mane jau pašovė, bet klausausi, aplink tylu, nieks nešauda, tik girdisi sunkvežimių kolonos ūžesys. Naktį ėjau laukais ir atėjau pas Mitrienės dukrą Mažuikių kaime, bet į vidų nieks neišleisdžia. Čia pat šiaudų stirta, nutariau įlįsti į tą stirtą ir pasislėpti. Užlipu ant stirtos, išlenda žmogus iš tų šiaudų. Aš išsigandau ir matau, jis irgi išsigando. Pasirodo, tos Mitrienės dukters vyras taip pat slapstosi nuo išvežimo. Papasakoju jam, kad pabėgau iš skrebu, tada nuėjom gryčion, dar išgėrėm alaus, pasišnekėjom, pasakė, kad mūsų šeima irgi iš namų pasitraukė, nes buvome įtraukti į vežamųjų sąrašus.

Vakare nueinu pas Jurgį Jevaltą, pas jį buvo mano tėvai pasislėpę nuo išvežimo. Motina mane pamačiusi ėmė verkti, ji net nežinojo, kad aš irgi buvau jau pagautas, bet laimingai ištrūkęs iš skrebų nagų.

Dar kurį laiką pasislapsčiau, paskui išėjau į Šidlauskų būrį. Tas būrys laikėsi netoli Alizavos. Pavaikščiojau su jais apie dvi savaites, bet čia buvo tvarka, tai ne pas Šlekiaus...

Gerai pažinojau Kupreliškio kunigą Antaną Valantiną. Kai Valantinas atvažiavo į Kupreliškį, žmonės labai apsidžiaugė, kad tokį dorą ir gerą kunigėlį gavo parapijiečiai. Mano paties mama sakė: „Koks nuostabus kunigėlis, kaip jis gražiai kalba, kokie patriotiški jo pamokslai... Matosi, kad savas žmogus...“ Motina mane varė pas šitą kunigėlį Valantiną eit išpažinties. Kadangi aš jau buvau išėjęs į mišką, motina tiesiog prašė manęs, kad prieš Velykas nueičiau išpažinties, tai aš Velykų naktį ir nuėjau, dieną negi eisi būdamas partizanas. Per išpažintį ir pasakiau kunigėliui Valantinui, kad dalyvavau partizanų karo lauko teisme, nes be teismo partizanai ir didžiausių išdavikų, provokatorių šiaip nešaudė, jų likimas turėjo būti nuspręstas partizanų KLT. Kunigėlis manęs išklaušė ir dar pasiteiravo, kaip ir kur aš dabar gyvenu. Aš jam pasakiau, kad va taip ir gyvenu... Miške. Jis man davė išrišimą ir iškart išėjo iš klausyklos, nors už manęs dar ne vienas laukė eilutėje. Kai tik jis išėjo iš klausyklos, aš jau išsigandau. Niekio nelaukęs ir aš išėjau iš bažnyčios. Supratau, kad čia jau kažkas ne taip su tuo kunigėliu. Kodėl jis tuojau pat išėjo iš klausyklos? Žmonių tai dar buvo už manęs prie klausyklos. Žinoma, jeigu jis būtų dar kelis žmones išklaušęs, aš tikrai būčiau dar pasilikęs bažnyčioje, bet, matyt, Dievulis ir kunigėliui protelį susuko. Jis akivaizdžiai save demaskavo. Kai apie tai pasakiau motinai, tada ir ji giliai susimąstė ir patikėjo manim, kad tas kunigėlis neaiškus tipas. Paskui, sutikęs motiną, kunigas Valantinas ėmė aiškinti, kad jis turįs siųstuvą, galįs susiriši su užsieniu, prašė, kad aš pas jį ateičiau. Valantinas tada gyveno Purleškių kaime Juozo Varanausko namuose. Nueinu aš vieną naktį, pabeldžiu į langą, jis mane įsileidžia į kambarį ir šnekamės, šviesos nedega. Jis ėmė prašyti, kad aš jam pasiūčiau naują sutaną, gal būčiau ir daugiau ką prasiplepėjęs, bet kaip tyčia iš miegamojo į kambarį įėjo zakristijonas Jeronimas Valentėlis. Man kažkaip nejauku pasidarė: kunigas guli kartu su zakristijonu... Jeronimas dar norėjo uždegt šviesą, bet aš pasakiau, kad šviesos degt nereikia. Kunigas man ėmė žadėti ir maistą, ir pinigų, ką tik sumanė ir vis klausė su kuo aš daugiau vaikštau miške. Aš jam visą laiką sakiau, kad daugiau su niekuo nesusitinku, gyvenu vienas. Dar truputį pašnekėjęs, aš atsisveikinau ir išėjau. Valantinas mane išlydėjo į lauką, mėnulis švietė, tai jis tiesiog už rankos mane prieš mėnulį atsuko ir taip smalsiai, taip smalsiai ėmė apžiūrinėti, žinoma, kad galėtų geriau įsidėmėti veidą ir kitą kartą lengviau atpažinti.

Būryje ilgiau neužsibuvau, daugiausia slapsčiausi pas žmones ir siūdavau partizanams įvairius drabužius.

Mane išdavė Smaliečių kaimo gyventojas Jonas Latušis. Aš pas jį siuvau ir jis man būdavo labai lipšnus senis, tik „vaikeliuk, vaikeliuk“... Jau planavau išeit siūt į Iškonių kaimą pas Lapinską, jis turėjo bunkerį, bet šitas Latušis tiesiog ėmė maldaut, kad niekur neičiau, pasilikčiau pas jį. Aš ir pasilikau pas jį. Latušis varė samagoną, tas jo bunkeris, į kurį ir aš kartais įlįsdavau pasislėpt, buvo pilnas prikrautas samagono. Vieną dieną Latušis išvažiavo į Pandėlį ir negrįžta, žmona jo ėmė jaudintis, kad vyras negrįžta iš miestelio, ėmė šnekėt, kad ji bijanti, kad tas ko nors nepadarytų negera. Taip ir buvo. Rytą kažkas ėmė baladot į duris, aš tuojau pat įlindau į tą bunkeriuoką, mane uždarė, girdžiu, įėjo šeimininkas ir ėmė garsiai aiškint, kad „pasiuvo ir išėjo“, bet tuojau pat nutilo, tik girdėjosi šnabždėjimas. Staiga su visais triukšmais atsidaro bunkeriuoko dangtis, kaip čiupo mane už plaukų, ištraukė į lauką, ėmė mušt, vienas skrebas spyrė į tarpkoją ir aš susmukau ant grindų. Paskui mane paguldė į vežimą, apdėjo dobilais, kad nieks nematyti. Pas kaimyną Mažuiką slapstėsi toks Petras Medelinskas, tą irgi tas pats Latušis išdavė ir tą paėmę išvežė. Nusivežė į Pandėlį, vėl ėmė mušt ir reikalaut, kad pasakyčiau, kokie „banditai“ ateidavo pas Latušį ir taip tris dienas ir naktis be atvangos.

Dar prieš kunigo Valantino didžiąją išdavystę, kai buvo paimti apnuodyti gyvi penki partizanai Puznos miške, du nušauti, mane paėmė 1951 m. liepos 27 d. Nuvežė į Kupiškį, paskui – į Panevėžį, o vėliau – į Šiaulius. Kai Šiauliuose tardė, aš nieko neprisipažinau, tada man atvedė partizaną Romą Petronį ir statė į akistatą. Jis mane visapusiškai išdavė. Stovėdamas priešais akistatos metu, jis prašė, maldavo mane prisipažint:

– Savanoriškai papuolėm, prisipažinkim... Aš prisipažinau ir tu prisipažink...

Aš jį durnium išvadinau ir pasakiau, kad jo visai nepažįstu, atsirado gi „savanoris“...

Mes kažkada buvom nuėję į Satkūnus sunaikint tokį šnipelį Pranciliauską, bet jo neradom, tada mane atpažino jo sesuo Lapinskienė ir dabar stojo irgi į akistatą, ji įrodinėjo, kad tada mane atpažino, mes buvome atėję nušaut jos brolio ir ji mane pažinusi. Petronis taip pat liudijo, kad aš slapsčiausi tarp Satkūnų ir Smaliečių.

Be to, į akistatą statė ir su Linu Pivoravičiumi. Jis pasakė, kad mano brolių pažinojo, o manęs ne. Žinojo, kad aš buvau siuvėjas, bet jiems nieko nesiuvau.

Vytautas Valentėlis taip pat stojo į akistatą, pasakė viską atvirai, ką tik apie mane žinojo. Visi šitie vyrai atrodė labai blogai, žiauriai išvarginti, sumušti.

Teisė mane Šiauliuose, gavau 25 ir 5 metus be teisių. Per kamerų grotuotus langus matėme kaip auštant išvežė anuos penkis partizanus nuteistus mirti.

Kalėjau Norilsko lageriuose, o pabaigoje išvežė į Irkutsko sritį, Čiunos lagerius. Iš lagerio paleido 1956 m. lapkričio 29 dieną.

Brolis Vytautas irgi ryšininkavo Šidlauskams, vėliau buvo suimtas ir kalėjo Vorkutoje, į Lietuvą grįžti jam neleido, apsigyveno Latvijoje Bauskės mieste.

Gimiau 1922 m. spalio 29 d. Papilio vlsč., Simonių kaime. Šeimoje buvome keturių seserų ir brolių.

Kai rusai 1944 m. antrą kartą okupavo Lietuvą, iš pradžių jauni vyrai slapstėsi nuo kariuomenės, kad nepaimtų į frontą, nes dar karas tebėjo. Pirmosios nekalto beginklės rusų enkavedistų aukos buvo iš Latvijos k. Povilas Narbutas ir iš Mėkalnių k. Galvanauskas, o 1944 m. rudenį jau Skrebiškių kaimo gyventojas Jonas Petronis organizavo partizanų būrį. Susirinko vyrai iš aplinkinių kaimų Biržų girioje ant Anglių kalno ir sudarė virš šimto partizanų būrį. Daugiausia vyrų susirinko iš Latvijos kaimo: Aleksas Juozapavičius, Jonas Juozapavičius, trys broliai Butėnai: Povilas, Antanas ir Vladas...

Einant frontui, netoli mūsų namų krūmuose buvo apsistoję rusų kariuomenės štabo dalinys. Kai jie iš tų krūmų išsikėlė, aš nuėjau pasižiūrėti į tą vietą ir radau paliktą rusišką karišką šautuvą, pastatytą prie medžio. Nutariau jį parsinešti į namus, bet ant pečių negi neši, dar kas pamatys. Tada prisirišau tą šautuvą prie kojos ir taip aš jį pažeme parsivilkau. Pasakiau tėčiui, kad radau šautuvą ir atidaviau jam. Paskui atėjo pas mus Jonas Juozapavičius ir ėmė aiškinti, kad jis neturi jokio ginklo. Tėtis jam pasakė, kad jis turi šautuvą, gali jį jam atiduoti ir atidavė.

Iš pradžių 1944 m. rudenį vyrai slapstėsi dar apie namus, į mišką nėjo, bet sribai Aleksą, Jono brolių rado namuose ir ėmė reikalauti, kad atiduotų šautuvą. Jis jiems pasakė, kad namuose šautuvo neturi, palikęs miške. Jei taip, tada vesk ir parodyk, kur tu jį palikai. Stribai jį vedėsi, kad parodytų tą šautuvą, nors jokio šautuvo jis neturėjo, manė, nueis į mišką ir pabėgs, bet, kai nuėjo į mišką ir nerado šautuvo, stribai ėmė jį mušti, tada jis pasakė, kad jokio šautuvo neturi. Kai taip, išsivarė dar giliau į krūmus, nušovė ir dar batus nuavė. O jaunylį brolių Juozą Juozapavičiuką suėmė, nusivarė į Skrebiškių dvarą ir ten kiti skrebai su juo pasiliko. Grįžta iš miško šitie nušovę tą Juozo brolių ir jis tuojau pat pamatė, kad jo brolio batus nešasi vienas sribas. Jis jiems ir sako: „Jūs chuliganai! Ką jūs padarėte? Kur mano brolių padėjote? Jūs gi mano brolio batus atsinešėte...“

– Nebėr tavo brolio, – pasakė jam skrebas. – Šautuvą atidavė...

Tada Juozą nusivarė į Papilį, ten šiek tiek patardė ir paleido, nes į armiją jis dar buvo per jaunas. O Joną, kuriam mes atidavėm šautuvą, nušovė namuose.

Papilyje daug buvo netikusių skrebių, daugelis jau išmirę, Petras Gailiūnas dar neseniai pats pasikorė, jo bendrapavardis irgi buvęs skrebas Vytautas Gailiūnas dar tebegyvena*, broliai skrebai Arvydas ir Povilas Palšiai, Feliksas Greiviškis iš Pa-

* 1966 m. buvo išleista E. ULDUKIO ir V. GAILIŪNO dokumentinė apysaka *Su šautuvu ir plūgu*, kurioje liaupsinami Papilio sribai – „liaudies gynėjai“, ypač sribas V. Gailiūnas. – R. K.

gurių kaimo, labai bjaurus skrebas Kiseliovas, Vasilijus Solovjovas (miręs), Benediktas Gaidamavičius (miręs), Bronius Čižauskas, Vištajūnas, skrebu vadas Konstantinas Sviridovas, Jokūbas Archipovas, Vytautas Binkis, Povilas Kukenis, Alfonsas Samulionis, Jonas Smatavičius, Jonas Lesinskas, Petras Daumė ir taip būtų galima skaičiuoti iki 50. Labai žiaurus buvo Papilio skrebu būrio vadas Samuilovas, kilęs iš Apaščios k., jį vadindavo „Samuku“, šiuo metu gyvena Rygoje. Jis buvo apiplėšęs Biržų viršininkų žmonas, važiuojančias iš Rygos, išmetė jį iš skrebyno ir tada jis pasitraukė į Latviją. Skrebas Karaša irgi gyvena Rygoje, Jonas Karaša nušautas prie Papilio, jie keli broliai buvo skrebai, skrebas Jonas Samulionis prieš penkerius metus mirė, jau mirę Bronius Kavoliūnas, Alfredas Kručius žuvo važiuodamas motociklu (skersai kelio buvo ištempta viela).

Vieną kartą Jonas Skiauterė, Petras Plepis, Antanas ir Jonas Prunskai ir mes abi su seserim Aldona ėjom į Rimšių kaimą pas komunistus Petrą Klibą ir Stasį Dagilį jų „pauklėt“. Dagilio neradom namuose, Klibą radom, vyrai jį truputį „pašventino“ ir išėjom. Klibas su Dagiliu buvo dar prieškariniai komunistai, Dagilis Skrėbiškio miške Lietuvos nepriklausomybės metais iškeldavo raudoną vėliavą. Bet mus labai greit iššifravo, 1945 m. balandžio mėnesį suėmė ir išvežė į Panevėžį, o Prunskai, Petras Plepis buvo išėję jau į kariuomenę. Išvežė mane, seserį Aldoną, tėtį Juozą ir Plepienę. Kadangi Plepis ir Kostas Čigas gyveno viename name, Čigas girdėjo mūsų pokalbius ir, kai mes išėjom, jis nuėjo ir pranešė stribams. Vienuolika mėnesių mus išlaikė Panevėžyje, paleido jau pavasarį kovo mėnesį. Jonas Prunskus iš kariuomenės buvo atvežtas į akistatą, bet jis nieko reikšmingo nepaliudijo, pasakė, kad tik jie buvo užėję pas Klibą, o mes stovėjom lauke, to užteko ir mus paleido.

Stasį Dagilį ir Kostą Čigą už mūsų išdavystę partizanai sušaudė 1946 m. Šitie komunistai ne vien mus įskundė, jie įskundė ir daugiau žmonių, visi aplinkiniai gyventojai jų vengė ir prisibijojo.

Pradėjau važinėti į Rygą, nes reikėjo partizanus aprūpinti batais, žiemai veltiniais, žiūronais, o tokių dalykų buvo galima gauti tik Rygoje. Taip pat atveždavau primusinių lempų, jomis miške vyrai pasišildydavo maistą, buvau atvežusi visą ritinį medžiagos, vadinamos bajumi, iš kurio mama siuvo šiltus apatinius marškinius. Rygoje gaudavau pirkt gatavai pasiūtų kelnų žalsvos spalvos, kurios vyrams labai tiko nešioti miške. Važinėdavom su tokia Ona Čižiene iš mūsų kaimo, ji matydavo, ką aš veždavausi, tai kartais pasmalsaudavo, paklausinėdavo, kur aš tuos žiūronus dedu, nors pirkdama aš nuo jos daug ką slėpdavau, kad jau geriau nematytų, bet visko gi tai nenuslėpsi. Prieš važiuodama pereidavau per kaimus, prisipirkdavau sviesto, o kartu ir žinių parinkdavau partizanams. Žmonės pasakydavo, kur stribai vaikšto, ką jie šneka, kur pasalauja, o jeigu sužinau, kad siaus rusų kariuomenė, tada kuo greičiau duodavau žinių vyrams ir jie visi per Nemunėlį valtimis keldavosi Latvijon. Tos valtyys specialiai tam buvo paruoštos, o jas prižiūrėdavo Petras Tūbelis. Anapus Nemunėlio Latvijos teritorijoje Gricgalio miško pakraštyje Darginių namuose gyveno toks Povilas Baltušis, jis irgi buvo partizanų ryši-

ninkas, daug jiems padėdavo. Baltušis pas latvius Darginius tarnavo, paskui vedė Darginytę ir liko gyvent pas uošvius Darginius, turėjo dvi dukras. Nors vėliau enkavedistai vis dėlto sužinojo, kad Baltušis remia partizanus, mūsų stribai pradėjo ten lankytis, ėmė kratyt namus ir ieškot partizanų. Baltušis ateidavo ir pas mus, papasakodavo, kad stribai jį krato, ieško partizanų.

Pas mus ateidavo ir panemuniečiai partizanai: trys broliai Tauteriai – Norbertas, Algirdas ir Vytautas iš Miliūnų kaimo, du broliai Ruželės – Danukas ir Vytautas, Linas Kabatavičius iš Baraitišio kaimo...

Gerai pažinojau partizaną Joną Marciuką (žuvo Griauzdės kaime), jis mažai kur vaikščiodavo, daugiau sėdėdavo vienoj vietoj. Bronius Žilinskas buvo Šilų apylinkės partizanų vadas, o kai Žilinskas žuvo, Marciukas tada vadovavo Šilų, Kupreliškio partizanams, nes Galvokų apylinkės partizanų vadas Jokūbas Šlekys buvo sunkiai sužeistas, toliau nebegalėjo vadovauti būriui, pasitraukė į Kauną. Kai partizanų jau liko nedaug, tada Marciukas perėjo į Biržų girią ir vadovavo visiems Papilio krašto partizanams.

Latvygaloje gyveno partizanų ryšininkas Jonas Narbutas. Jis šerdavo kolūkio arklius Binkių sodyboje ir toj pačioj fermoj žiemodavo partizanai, jis juos prižiūrėdavo, maitindavo. Narbutas buvo visų galų meistras, remontuodavo partizanams ginklus.

Apie 1949 m. sekmadienio vakarą Gajūnų kaime pas mano seserį Aldoną Mišūnienę buvo vakaruška. Šokių metu atėjo jau gerokai įkaušę partizanas Mykolas Suvaizdis ir Albertas Ulevičius. Įėjęs į klėtį Suvaizdis ėmė priekaištaut šokantiems:

– Mes miške vargstam, o jūs čia linksminatės... Klaupkit visi!

Ten buvo ir šito Mykolo pusbrolis Jonas Suvaizdis, atėjęs iš Papilio. Kažkaip visi tokios pakilios nuotaikos, šitas Jonas tarsi juokais jam ir sako:

– Kodėl aš prieš tave turiu klauptis Mykolai?

Mykolas jau ne juokais sudūko ant pusbrolio:

– Tu nesiklaupsi?! – Išsitraukė pistoletą ir šovė tiesiai pusbroliui Jonui į krūtinę. Tas ir susmuko vietoj.

Merginos išsigandusios ėmė žviegt, visi per duris ir išsibėgiojo. Ką daryt? Reikia pranešt milicijai, juk tai – žmogžudystė. Pirmadienį suvažiavo stribai, ėmė visus tardyt, o žmonės pažino Mykolą ir daugelis matė, kaip jis savo tikrą pusbrolį nušovė, apie tai viską papasakojo ir stribams. Vėliau išaiškėjo, kad Mykolas užėjo pas Albertą Ulevičių, tas jį pavaišino samagonu, paskui pasikvietė eit kartu į vakarušką. Kiek man žinoma, partizanų karo lauko teismas Mykolą Suvaizdį už šią žmogžudystę buvo nuteisęs mirties bausme, bet dar kelerius metus jis kažkaip sugebėjo išvengt to nuosprendžio iki pat savo žūties, nors likusį laiką jau vaikščiojo ir slapstėsi retkarčiais susitikdamas su partizanu Edvardu Žilinsku.

Skrebiškių kaime apie 1950 m. keli stribų atramos punkto vyrai nuėjo į pirtį išsimaudyt ir atėjo partizanai paimt iš jų šautuvų. Užėję pas Gabalą, gryčioje rado Gabalienę, paklausė jos, kur tėvas, ta pasakė, kad pirty maudosi. Tada jie pareikalavo, kad jinau juos nuvestų į tą pirtį. Ji juos ten nuvedė ir parodė, kur jie maudosi.

Priėję prie pirties, partizanai pakvietė Gabalą, kad jis išeitų į lauką, bet tuo metu anie iš vidaus ėmė atsišaudyt. Tada partizanai atidarė duris ir metė į vidų granatą. Žuvo trys sribų atraminio punkto aktyvistai, tarp jų ir tėvas Gabalas*. Po viso to partizanai nuėjo pas vieną iš tų nušautųjų komunistų pasiimt šautuvo ir ten rado Karosienę (partizano Voldemaro Karoso motiną). Paklausė, kas ji tokia ir, kai ji pasakė, kad Karosienė – skrebo žmona, nušovė ir ją. Vėliau ant Gabalo gryčios durų buvo rastas raštelis tarsi lyg ir atsiprašymas, kuriame buvo parašyta, kad partizanai nenorėjo nušaut jų tėvo, žinoję, kad jis nekaltas, bet negalėję jo išskirti.

Kai nušovė Voldemaro Karoso motiną, Voldemaras dar nebuvo išėjęs į mišką, bet jie buvo labai geri draugai su Butėniukais, pastarieji jį ir prikalbino išeit į mišką, be to, Voldemaras labai nemėgo skrebo tėvo, jam už tai jau ir anksčiau yra grasinęs išeit į mišką.

1951 m. gruodžio 8 d. Voldemaras atėjo pas mane ir sako:

– Levute, tu mane suvesk su Butėniuku.

– Kur aš tau jį dabar surasiu, – sakau jam.

– Mes susitarėm, aš eisiu pas juos. Man sakė, kad jis Gajūnuose pas tavo seserį Misiūnienę ateis ir susitiksim, tik aš nežinau, kur ji gyvena.

Aš jam patariau kartu neit. Sutarėm, kad aš eisiu pirma, o jis atsilikęs per koki šimtą metrų eis iš paskos. Nuėjom pas seserį, vakare aš grįžau į namus, o Voldemarą palikau. Vėliau sesuo man sakė, kad atėjo Butėniukas ir jie abu kartu išėjo. Paskutiniaisiais metais jie ten keli bebuvo likę: Edvardas Žilinskas-*Vanagas*, *Edvardas*, *Žilaitis*, Vladas Butėnas-*Vanagėlis*, Mykolas Suvaizdis-*Žolynas*, *Sakalas* ir Voldemaras Karosas, *Tautvilis*, *Margis*, *Margiris*.

Vladas Butėnas slapstėsi Paškučiuose prie Skrebiškių kaimo pas Macijauską (buvęs 1918 m. Nepriklausomybės kovų savanoris). Macijauskas turėjo dvi dukras, viena dar mokėsi Papilyje. Sekmadienio rytą Vladas išlindo iš bunkerio, pavaikščiojo po gryčią, kažkaip keistai pasirodė, nė vieno žmogaus nėra namuose... Pagalvojo, kad bažnyčion išvažiavo, nes sekmadienis. Jis pasakoja: „Atsikėliau su baltiniais, atsisėdau prie stalo, ruošiuosi skustis barzdą ir šuo ėmė lot. Pažiūriu pro langą, jau sribai supa namus. Ką dabar daryt? Nusigandau. O sribai lauke ėmė šaukt: „Pasiduok Butėnai geruoju! Išeik ir pasiduok geruoju! Bunkeryje turėjau porą granatų, įlindau į rūšį, pasigriebiau vieną granatą, o tuo metu sribai įėjo į vidų pasižiūrėt. Aš tik staigiai atidariau bunkerio dangtį, kita ranka pagriebiau buroką ir mečiau į juos šaukdamas: Atsitraukit, metu granatą! Kai burokas nudardėjo grindimis, sribai kaip padūkę nėrė į lauką, o aš, iššokęs iš bunkerio, paskui juos. Anie, kurie buvo lauke, matė, kad aš bėgu kartu su šitais iš gryčios, bet negi šaus į būrį. Išbėgęs į lauką, mečiau granatą, čia pat rugių laukas, aš į tuos rugius ir miškan.

* Sribai eiliniams kaimo žmonėms įduodavo šautuvus neva apsigint nuo „banditų“. Kai kas iš prijauciančių komunistams tuos šautuvus paimdavo ir laikydavo juos namuose. Žodžiu, sribai organizuodavo tokius vadinamuosius atraminius punktus, kad, reikalui esant, galėtų pasi-priešinti partizanams arba pranešt į sribyną apie partizanų pasirodymą. – R. K.

Kai pradėjo šaudyt, aš jau tolokai nuo namų buvau ir, kai įbėgau į mišką, tada pajutau, kad man peršauta koja ties gurneliu.“

Vladas išbėgo su vienais baltiniais. Toks komunistas Aleksiejus važiavo su arkliu, jis jį sustabdė ir paprašė, kad duotų apsiaut ir apsirengt, bet tas senis nedavė. Tada jis tą Aleksiejų nušovė, pasiėmė arklį ir atvažiavo netoli mūsų namų iki girios. Užėjo pas mus, sesuo jam perrišo koją, tada jis ir papasakojo, kaip išbėgo iš Macijauskų namų. Paskui persikėlė į Latviją ir apsistojo pas Akvilę Jasiūnaite, ten ir gydėsi.

Gajūnų kaime žiemą keli Latvijos partizanai: Butėnai, Žilinskas ir Karosas žiemodavo karvių fermoje. Ten melžėjomis dirbo Misiūnaite ir Birutė Einorytė, jos partizanus ir prižiūrėdavo. Adolfas Grigas iš Gajūnų kaimo buvo sribų užverbuotas, draugavo su ta Birute ir, matyt, jis kažkaip sužinojo, kad toj fermoje kartais prisilaiko partizanai. Atvažiavo kartą sribai, neva Grigo areštuot. Ėmė šaudyt, o jis bėgo ir nubėgo į mišką. Nuo to momento tarsi jau pradėjo slapstytis, ėmė susitikinėti su partizanais, bet palaikė ryšį ir su Papilio skrebais. Važiuojant Ageniškio link, kapinėse stovėjo šv. Jono paminklas, tai jis prie to paminklo palikdavo raštelius, sribai ten nuvažiuodavo ir juos pasiimdavo. Tokiu būdu sribai galėdavo žinoti, kur partizanai yra, o partizanai nesuprato, kad tas Adolfas užverbuotas. Aš nueidavau į Gajūnus pas seserį Aldoną Misiūnienę. Einu kartą iš sesers pro Birutės Einorytės namus, ji mane pasitinka ir sako:

– Levute, palauk, ką aš tau pasakysiu: Ar tu nežinai, kaip susitikt su Butėnu, Adolfas nori išeit pas juos į mišką. Dabar jis slapstosi, sribai norėjo jį pagaut, vos išbėgo. Būk gera, pasakyk, kur susitikt su jais galėtų...

Netoli Lukoševičiaus namų ėjo kvartalinė linija, ten augo toks uosis, tai ji man ėmė aiškint, kad jis ateis prie to uosio, tegu ten jo partizanai palaukia sutartą dieną. Aš jai pasakiau, kad negaliu garantuoti, kada juos susitiksiu ir aš jai nieko nepržadėjau. Bet paskui, matyt, ji susitiko su partizanais ir sutarė, kad Adolfas nueis į sutartą vietą ir su jais susitiks, tik partizanai nežinojo, kad susitikimo vietoje jiems bus paruošta pasala. Kadangi buvo žiemos metas, mano brolis Jonas dirbo miške, po darbo ėjo namo nuo Virškupėnų pusės palei Biržų girią ir užėjo pėdsakus, eita į mūsų pusę, paskui pasukta į šoną ir nueita tolyn. Jonas suprato, kad čia partizanų pėdos. Iš tikrųjų taip ir buvo. Edvardas Žilinskas su Vladu Butėnu paėjo iki tos linijos netoli Lukoševičiaus namų ir pajuto kažką įtartinau judant krūmuose. Sustojo ir toliau nebėjo, o skrebai, pasirodo, buvo sulindę į krūmus ir laukė, kada atėję partizanai susitiks su šituo Adolfu, pasišnekės ir bandys juos paimti gyvus, bet, kai partizanai nebeatėjo, ta provokacija jiems neišdegė, tada Adolfas įskundė mane ir, kai mane areštavo, jis davė parodymus, kad aš tą susitikimą organizavau, aš palaikau ryšius su miškiniais ir aš pasakiau ir nurodžiau susitikimo laiką ir vietą. Tuojau po Grigo įskundimo mane suėmė Biržų NKVD. Pradėjo tardyt, aš ėmiau gintis, kad jokių partizanų nepažįstu ir su jais jokių ryšių nepalaikau. Tada jie mane palaikė dešimt dienų ir ėmė verbuot.

– Jeigu jau nežinai, tai nors padėk mums, gausi kelis tūkstančius rublių... Kai užeis pas tave, tu juos prisiviliok ir mes juos sutvarkysim, pasakyk kur susitikt. O dabar paleidžiam tave ir duodam dešimt dienų apsigalvot. Po dešimt dienų atvažiuok ir mums praneši, ar buvai juos susitikusi, ar ne, – ir mane paleido.

Grįžusi į namus susitikau partizanus Edvardą Žilinską ir Vladą Butėną ir pasakiau jiems, kad mane nori užverbuot, kad mano padėtis sudėtinga ir pasakiau, kad Grigas mane pardavė. Jie tada man pasakė, kad jie žino, jog Grigas užverbuotas.

Po dešimt dienų nuvažiuoju į Biržus, užėinu į saugumą, pasiteirauju to viršininko, kuris mane verbavo, pasakė, kad dabar jo nėra, yra pavaduotojas. Užėjau pas pavaduotoją, prisistačiau kas tokia esu ir pasakiau, kad jokių miškinų nebuvau sutikusi ir nieko neturiu ką pasakyt. Jis visiškai ramiai pasakė, kad apie tai informuos viršininką ir mane paleido. Grįžau į namus, o sekmadienį 1952 m. liepos 20 d. Gajūnuose pas seserį buvo jos sūnaus krikštynos, mes su broliu buvome pakviesti kūmais.

Atvažiavo iš Papilio kunigas Misevičius krikštyt vaiko, susirinko daugiau žmonių, mes čia su broliu kūmai, susėdom prie stalo ir pamačiau pro langą atvažiuojantį bortinį sunkvežimį, iš kėbulo iššoko keli skrebai ir ateina tiesiai gryčion. Įėjo į vidų, atsistojo tarpdury su automatais ir klausia:

– Ar yra čia Laučiškytė?

Mano svainis sako: „Yra.“

– Pakvieskit ją...

Atsikėliau nuo užstalės, išėjau, skrebas sako:

– Dabar ruoškis, važiuosim kartu su mumis...

Žmonės kažkaip nustrė, visi nutilo ir laukia, kas čia bus toliau. Sesuo dar man davė persirengt savo drabužius, persirengiau, įdėjo maisto, o ant tvarto tuo metu sėdėjo Edvardas Žilinskas ir Vladas Butėnas. Šiaudų stogas, jie praskyrė šiaudus ir matė, kaip skrebai mane suėmė išsivežė.

Per naktį palaikė Biržuose, o rytą išvežė į Šiaulius. Šiauliuose prasidėjo tardymai ir besaikiai mušimai. Tardė ukrainietis tardytojas Šarapovas, o vertėjavo lietuvis budelis Jonas Janulis. Negana to, kad jis kalė kumščiais man į galvą, bet dar ir klaidingai vertė. Kai mane areštavo, Misiūnaitė ir Birutė Einorytė labai išsigando, bijodamos, kad aš jų neišduočiau, viena išvažiavo į Klaipėdą, kita – į Biržus, bet aš jų neišdaviau, nors tardytojas jas kiekvieną dieną man linksniuodavo ir vis primindavo, kad jos mane išdavė, o aš apie jas nepasakau nė žodžio. Taip pat į Klaipėdą išvažiavo iš Simanių kaimo ir Plepiei – Petras su žmona Maryte. Kas tik jau-tė šiek tiek įmerkęs uodegą, bėgo nuo namų kuo toliau.

Visą mėnesį išlaikė Šiaulių saugumo vienutėje, paskui teisė Pabaltijo karinis tribunolas, davė 25-ius metus lagerio ir 5-ius metus be teisių. Nuvežė į Molotovo sritį, į Permės lagerius. Po dvejų metų perteisė, penkiolika metų nuėmė, paliko dešimt metų. Į Lietuvą grįžau 1957 metais.

Gimiau 1925 m. Biržų valsčiuje, Smaltiškių kaime (už girios ant Nemunėlio kranto). Šeimoje buvome: tėvas, motina, sesuo ir aš.

Dar gerai pamenu, kai 1940 m. Lietuvą užėmė rusų bolševikų armija. Iki Biržų mums buvo 20 kilometrų. Mes su tėveliu arkliu atvažiuodavom į Biržus, matėm, kaip piliakalnyje ant estrados rusų kareivėliai šoko, šaudė į pilies sienas, batonų glėbiais prisipirkę, dešrų ant rankų prisimovę vaikščiojo ir šaukė: „Naša malenkaja Amerika!“ (Mūsų mažoji Amerika). Jie mums aiškino, kad pas juos naminių lašinių nėra, tik fabrikiniai. Ne visi ir žydai prie atėjūnų bolševikų glaudėsi, kai kurie bijojo netekt savo turtų, nes komunizmas privatinės nuosavybės netoleravo, o žydai vertėsi prekyba, laikė krautuves, darė biznį ir iš to gyveno.

Tuoju po karo iš pradžių į mišką išėjo tie, kurių rankos buvo kruvinos, tie, kurie prie vokiečių naikino komunistus, visokius raudonuosius teroristus ir t. t. Tarp jų į mišką išėjo ir buvę šauliai, jaunalietuviai, kurie niekam nieko bloga nebuvo padarę, nes jie irgi bijojo rusų. Dar Smetonos laikais komunistėliai keldavo raudonas vėliavas, o juos šauliai gaudydavo, jaunalietuviai irgi su jais kovojo. Vėliau į mišką patraukė tie, kuriems reikėjo į kariuomenę.

Antanas Mikašius pas mus užeidavo, jam labai reikėjo kariško šautuvo, nors jis turėjo automatą, bet su automatu ne visada prie skrebo prieisi, o aš turėjau vokišką šautuvą ir jį jam atidaviau. Taip pat dar turėjau diskinį rusišką Degtariovo kulkosvaidį. Antanas man pasakė, kur jų stovykla, pasiėmiau tą kulkosvaidį, diską šovinių ir 1945 m. kovo mėnesį nuėjau į Jono Krivicko būrį. Kartu su Jonu būryje buvo ir jo jaunesnysis brolis Juozas, buvęs Nemunėlio Radviliškio pašto viršininkas Vasiulis, toks neaukšto ūgio, su naginytėm apsiavęs, bet labai autoritetingas žmogus (jį vėliau paėmė gyvą su Lujaniene), buvęs policijos nuovados viršininkas Albinas Jasiukėnas, Vytautas Sprindys, keli latviukai, iš viso apie šimtas vyrų. Kitam būriui, kuris stovėjo arčiausiai mūsų stovyklos, maždaug už penkių kilometrų į pietus, vadovavo Petras Tupėnas. Jų stovykla buvo netoli Tamošiūnų girininkijos. Faktiškai mūsų visam būriui iš pradžių vadovavo Vasiulis, tik vėliau vadovavimą perėmė Jonas Krivickas. Būrys buvo suskirstytas į skyrius. Mūsų skyrių sudarė šie kovotojai: Antanas Mikašius, Juozas Žagrakalys, Jonas Žagrakalys, Petras Lujanas, Emilija Lujanienė, Petras Aukstinis iš Dūdiškių k., Vytautas Sprindys iš Juozeliškio k., Jokūbas Sprindys iš Juozeliškio k., Alfonsas Briedis iš Lujanų k., Alfonsas Suveizdis, Petras Kuginis, Jonas Varanauskas iš Smaltiškių k., Voldis Turkas (latvis)...

Biržų girioje visos kvartalinės turėjo savo pavadinimus. Tarp Akmeniškio ir Kraušio kvartalinių viena nuo kitos vienas kilometras ir ten beveik už pusės kilometro tekantis Gervės upelis sujungia tas abi kvartalines. Ties viduriu ant Gervės krašto

buvo mūsų stovyklos. Jos nebuvo į žemes įkastos, bet buvo padaryta nuo medžio iki medžio kartys arba kuolai sukalti, padaryti tokie gaubtai iš eglišakių, kad nelytų ant galvos ir ant kojų, o vidurys tuščias. Vidury laužas ir įėjimas į stovyklą tuščias. Kiekvienoj tokioj palapinėj gyveno maždaug po penkiolika partizanų.

Miške turėjom savo orkestrą, buvo penki dūdoriai su triūbomis. Apie šimtas vyrų balsų ir dar orkestras, kai užtraukdavom „Marija Marija...“ pamiškių kaimeliuose moterys verkdamos... Tada mes nieko nebijojom, iš skrebų mes tik pasijuokdavom ir niekada nepagalvojom, kad mus kariuomenė galėtų užpulti, jautėmės padėties šeimininkais. Būryje buvo ir trys ar keturios moterys: Ema Lujanienė, Kaščiukienė ir dar viena ar dvi, pavardžių nebeprisimenu. Jos vyrams blynų prikepdamos, karštais ir mums atnešdamos, o mūsų skyriuje maistą ruošdavo latvis Voldis.

Kai aš nuėjau į mišką, ta stovykla gyvavo jau visą pusmetį ir taip vienoj vietoj ji išbuvo beveik metus. Maistą daugiausia veždavom arkliais iš Latvijos, pėsti vaikščiodavom ir raiti ant arklių jodinėdavom. Kiekvienas žioplis galėjo žinot, kur mes laikomės ir mes šitų skrebų nebijojom, nes mūsų buvo daug, bet, kai 1945 m. rugsėjo 17 d. užėjo kariuomenė, teko trauktis.

Mūsų sargybos buvo išstatytos iš visų keturių pusių. Ką tik pradėjus švisti, atbėgo vienas sargybinis šautuvą numetęs ir suriko: „Rusai!“ O kitą sargybinį, kuris stovėjo iš pietų pusės, greičiausiai nubėdė durklu, nes šūvių nesigirdėjo. Visi vyrai šoko ant kojų, o rusai jau čia pat. Tas miškas ne toks tankus, kareivis prie kareivio eilėmis bėga. Kuris tik iš mūsų prigulė atsišaudyt ir nebeatsikėlė. Gervės upelis buvo įstrižai kvartalinės, o palei ją septynios palapinės. Mūsų skyriaus, kuriam vadovavo Mikašius, palapinė buvo paskutinė.

Rusai pribėgę prie mūsų palapinių, ėmė į jas mėtyt granatas, manė, kad jose dar partizanai tebemiega. Viskas vyko labai trumpai. Uždegė tas mūsų palapines. Krivicko skyrius perėjo išilgai kvartalinės, jie jokio pasipriešinimo nesutiko.

Tupėno būryje buvo apie 50 partizanų, jų, matyt, nežinojo ir nepuolė, jie tikriausiai vėliau įsikūrė arba nebuvo įškūsti. Taip pat nepuolė ir papiliečių būrio.

Kariuomenė ėjo iš vienos pusės, o už trijų kilometrų į pietus ties Medeikiais ant vienos platesnės linijos buvo išdėstytos pasalos su kulkosvaidžiais. Dar toks kelias ėjo vingiuotas, ant to kelio irgi buvo išdėstytos pasalos. O į rytų pusę visiškai nieko nebuvo. Mes traukėmės į pietus atsišaudydami. Aš iš kulkosvaidžio paleidžiu seriją, rusai prigula, o mes tuo momentu bėgam vis tolyn. Petruį Mikašiui peršovė petį, o šiaip daugiau nieks nenukentėjo. Aš irgi išbėgau sveikas ir gyvas. Nuėjom kitapus Spalviškių-Parovėjos kelio ir įsikūrėm 12-ame kvartale žvyrduobėse, apie du kilometrus nuo mano namų.

Užpuolimo metu žuvo 24 partizanai. Kiek žuvo rusų mes nežinome, bet manome, kad ir jų žuvo nemažiau, nes mes turėjome septynis kulkosvaidžius, daug pusautomatų, automatų ir šautuvų, taigi atsitraukdami visi atsišaudė, o rusai ėjo gal dešimčia eilių kareivis prie kareivio ir norėdamas negalėjai prašaut pro šalį. Sunkvežimius jie buvo palikę ties Medeikiais, paskui surinko beveik visus mūsų žu-

vusius, sužeistus ir savus. Toks Jurgutis peršautas per vidurius niekam nesirodė, šiaip taip nušliaužė į Genių kaimą pas pažįstamus, ten pabuvo, bet, nepakėlęs skausmų, nusišovė. Petruį Karosui peršovė koją, jis nuėjo Smailių kaiman, ten susisiektė su žmona, bet tą koją jam gangrenavo, darė operaciją ir amputavo.

Karosas vokiečių laikais buvęs baltaraištis, šaudęs žydus, rusams atėjus, prie sovietų valdžios tarnavo Justo Paleckio apsaugoje, bet, pajutęs, kad saugumas jį seka, iš Vilniaus pasitraukė ir pėsčias atėjo į Biržų girią, su savim dar atsinešė dešimtšūvį, parabelį, maišą šovinių. Kažkaip laimingai jis išsisuko, dėl tų žydų prie jo nebeprikibo, mirė Biržuose prieš ketverius metus.

Ginklų ir šaudmenų turėjom socialiai, būtų užtekę jų dar penkeriems metams, nes 1944 m. čia vyko didelės kautynės. Iš vienos girios pusėsėjo baltarusių partizanai su reguliaria rusų kariuomene, o iš kitos pusės stovėjo vokiečiai, kautynės vyko ne tik žemėje, bet ir ore. Visur buvo pilna apkasų, juose įvairiausių ginklų ir šovinių kaip duonos kepalų specialiose pakuotėse primėtyta. Daugiausia vyrai turėjo vokiškus ir rusiškus dešimtšūvius šautuvus, kulkosvaidžius.

Paskui buvo duotas įsakymas laikytis mažomis grupėmis.

Mes paprastai vaikščiojom trise: aš, Bronius Krivickas ir toks Mindaugas. Mes jį *Maryte* vadindavom, jo pavardės aš nežinojau, ilgais plaukais ir jis ilgai dar minimas su Bronium Krivicku, kai buvo jau ir nebe Biržų girioje. Mindaugas – buvęs medicinos instituto antro kurso studentas. Mes trise buvom nuėję į Rokiškio miškus, ten pasikalbėjom su to krašto partizanais, pailsėjom, patraukėm iki Žaliosios girios ir grįžome atgal. Buvom nuėję į Joniškio miškus iki Žagarės.

Vėliau Jonas Krivickas persikėlė į Latviją, į Barbalos miškus, Bronius iškeliavo į Rokiškio rajoną, paskui į Žaliąją girią prie Panevėžio. Jų brolis Juozas su kitais dešimt vyrų nuėjo į Juodeišių kaimą, ten juos buvo pakvietę medaus valgyt ir alaus atsigert. Begerdami alų ir bevalgydami medų ėmė triukšmaut, alaus pritrūkė išplėšę parduotuvę ir dar apie savaitę „tęsė balių“ prisinešę degtinės, bet, matyt, kažkas pranešė sribams, atvažiavo rusų garnizonas ir beveik visus iššaudė. Paskui Bronius labai gailėjo to savo jauniausiojo brolio Juozo, kur tik eidavom, jis vis kartodavo savo sukurtus posmus:

*Vis migla ir vis migla,
Kur ta saulė? Kur jos žerinti ugnis?
Vienas šūvis ir kraujuotas smilkinys.
Kai ištirps migla saulės spinduliuos,
Kraujas ant kaktos rubiniais žėruos...*

Tuoju po Juozo žūties mes keliavom į Rokiškio rajoną. Bronius pilką lietpaltį, pilką skrybėlę nešiodavo, po lietpalčiu – vokiškas automatas. Tą automatą mes jam buvome gavę iš žmogaus Totorkalnio kaime. Jis buvo pakastas po mėslių, surūdijęs, mes jį išvalėm ir, kai tik Bronius atėjo į mišką, jam ir atidavėm, bet su tuo automatu įvyko nelaimė. Atsisėdęs ant kelmo jis tą automatą ėmė apžiūrinėti ir rakinėti ne-

išėmęs apkabos. Stipriau patraukė, spyna pasistūmėjo atgal ir pasigirdo šūvis, o jam už nugaros stovėjo vienas iš Krivickų draugų ir stebėjo, kaip jis tą automata rakinėja. Kulka praskriejo Broniui pro petį, tiesiai į kaktą ir per pakaušį išėjo tam jaunuoliui, kuris stovėjo už nugaros. Staigiai kilo didžiulis triukšmas, nes krito žmogus nuo savų. Netrukus Akmeniškio kaime staliai padarė karstą, vakare tą karstą atnešė į mišką, įdėjo žuvusįjį, nunešė į Skultiškių kapines ir palaidojo. Krivickai buvo labai aukštos moralės žmonės, jie ir iš kitų griežtai reikalavo su žmonėmis elgtis labai mandagiai ir pagarbiai, negirtaut...

Mano pusbrolis Mykolas Suvaizdis vokiečių laikais dirbo Papilyje kooperatyvo vedėju, buvo baltaraištis ir, kai tik rusai užėjo, pasitraukė į mišką. Jo brolis Petras buvo labai malonus žmogus, o Mykolo charakteris – nepavydėtinas. Petras ką tik baigė pedagoginius mokslus, bet per brolių turėjo išeit į mišką. Kitas brolis Julius buvo ne visai visaprotis, jų motina išprotėjo, kai Biržų girioje 1946 m. žuvo sūnus Petras, o tėvą, tą silpnaprotį sūnų ir dukrą rusai išvežė į Sibirą.

Apylinkės pirmininkas Petras Bernotas buvo mūsų šeimos geras draugas. Su tėveliu kartu tarnavęs rusų kariuomenėje, bet dar nuo bolševikų revoliucijos senas revoliucionierius, nors, kaip žmogus, labai geros širdies. Kai užėjo rusai, apylinkėse gyveno keletas senų senelių, kurių namai po karo buvo sudegę, ir valgyt neturėjo ko. Tai tas pirmininkas man ir sako:

– Stok ant slidžių, apvažiuk seniūniją ir kiek kas duos, surink pinigų, Kalėdoms seneliams padalinsim, nors pavalgyt nusipirks.

Apvažiavau kelis kaimus ir, matyt, jau žmonės pasakė, kad Suveizdzdiokas renka seneliams pinigus. Tuojau pat prisistatė miškiniai iš Papilio, mane prie sienos stato, šautuvų spynas tik rakinėja, pistoletus prie galvos kiša, kam rinkau tuos pinigus. Aš jiems aiškinu, kad tie seneliai negi kokie komunistai, paprasti mūsų Lietuvos seneliai. Jie valgyt neturi ko, argi jiems negalima nors po kelis paaukotus červoncus padalint? Pagaliau įeina į kambarį pusbrolis Mykolas. Matyt, už lango stovėjo ir klausėsi, kaip jo draugeliai mane gąsdina. Jis palengva nuramino tuos vyrus ir visi išėjo nosis nukabinę, vis dėlto tų pinigų iš manęs nedrįso atimt. Tai buvo prieš pat 1944 m. Kalėdas, o į mišką aš išėjau 1945 m. kovo mėnesį.

Vieną kartą vadai nutarė surengt pamaldas Pelaniškių kaimo kapinių bažnytelėje (koplyčioje). Iš Nemunėlio Radviliškio atvažiavo kunigas, visi katalikai ėjo į tą koplyčią išklaustyti pamaldų. Mes – reformatai pasilikom sargyboje, o katalikai ėjo pasikeisdami išpažinčių. Žiūrim, atvažiuoja dvi pastotės rusų kareivių, su automatais, šautuvais ginkluoti, pastotėj po keturis vyrus. Mes juos sustabdėm, jie pasakė, kur važiuoja ir praleidom, bet jau labai visi persigandę buvo...

Slimaniškių kaime tuojau po karo buvo įsikūrusi rusų neva tai metereologinės žvalgybos grupė. Buvo pastatytas toks bokštelis, matuodavo kritulius, vėjo greitį. Toj grupėj buvo du vyrai kareiviai ir dvi moterys irgi kariškai apsirengusios. Mes kartais užeidavom pas juos, tai tiem kareivėliam tos jų galifė kelnės taip purtos, kad net gaila į juos žiūrėt. Kuo tas kareivėlis kaltas, mes jų net ir negąsdindavom,

užtekdamo ir mūsų pasirodymo, kad jų kinkos iš baimės taip virpėdavo. Mes jautėme, kad tai jokia ne meteorologinė tarnyba, o paprasčiausia čekistų žvalgybinė grupė, prisidengusi tos tarnybos vardu.

Po miškus tuo metu vaikščioti pašaliniais žmonėmis partizanų buvo uždrausta, bet tokių „didvyrių“ atsirasdavo vienas kitas ir taip rizikuodavo savo galva. Tokia Petronėlė Briedienė praeidavo pamiškėmis, paskui neva su reikalais lakstydavo į Biržus, ne kartą ir ne vienas ją matė landžiojančią po Biržų skrebyną. Vieną kartą atėjo pas ją vyrai, apsirengę rusiškais milinėmis, su raudonomis penkiakampėmis atlapuose ir ėmė rusiškai klausinėti jos, kur gyvena „banditai“, kas jiems padeda, kas juos remia, o ji viską iš širdies ėmė pasakoti apie tuos „banditus“. Pasakojo išsamiai apie mūsų šeimą, apie kaimynus, pas ką tie „banditai“ užaina, kas kuo šelpia, viską išpasakojo. Kai vyrai išėjo, ji pagalvojo, kad čia galėjo būti partizanai, apsimetę rusais. Atėjo ji pas mano mamą ir ėmė dejuot: „Kas dabar man bus? Ką aš padariau?“ Papasakojo, kaip ten buvo ir jai reikėjo iškart bėgti į Biržus, o ji pasiliko namuose. Po savaitės atėjo vyrai iš miško, ją išsivedė ir nušovė. Dar prie vokiečių ji su partijos sekretoriumi Petru Aukstiniu, pasiėmę didžiausius krepšius, eidavo į mišką neva grybaut, o iš tikrųjų nešdavo maistą raudoniesiems partizanams.

Nemunėlio Radviliškio skrebai 1945 m. vasarą gyveno labai skurdžiai, jie neturėjo nei ko valgyti, nei rūkyti. Vieną kartą jie atėjo į Panemunės dvarą ir ėmė plėšikaut. Pasikinkė arklius, pasipjovė kelias kiaules, prisipylė grūdų, važiuodami palei Deksnių, Slimaniškių kaimus dar kelis dviračius atėmė iš žmonių, siuvamąją mašiną radę iš vieno siuvėjo atėmė. Ir taip jie ėmė siaust po kaimus atiminėdami iš žmonių lašinius, dešras. Kas tik jiems patiko, tą ėmė, krovėsi į vežimus ir vežėsi. Žmonės mums pasiskundė, kad skrebai kaimuose plėšikauja. Susirinkom mes apie 50 vyrų ir užstojom jiems kelią ties Boriso Dauguviečio (dramaturgo) gimtine. Ten toks siauresnis tarpas, iš vienos pusės – Nemunėlis, iš kitos – miškas. Kai tik skrebai prisiartino, mes ir pradėjom į juos šaudyti. Pirmiausia krito arkliai, skrebai sulindo į tokią akmeninę karčemą, neva tai norėjo atsišaudyti, bet paskui grioviais šliaužė į Nemunėlį ir plaukė į kitą krantą. Žuvusio nematėm nė vieno skrebo, tik arkliai krito, o tą visą jų priplėštą turtą išdalijom žmonėms, iš ko buvo paimta.

Biržuose labai žiaurus skrebas buvo Bartašius, dabar neseniai jų šeimoje brolis brolių papjovė. Jeigu ką nors reikėdavo pamušti, tuojau pat kviesdavo skrebus Taujanskus. Vėliau jų vaikai nužudė seną močiutę, įkišo dar pusgyvę į maišą ir į upę įmetę prigirdė.

1946 m. sausio 16 d. aš parėjau į namus pasikeist apatinių drabužių. Mes tada keturiose gyvenom bunkeriuoką išsikasę tose žvyruobėse: aš, Petras Kuginis, Juozas Žagrakalys ir Jonas Varanauskas, o Antanas Mikašius, Jonas Žagrakalys ir Petras Lujanas buvo išsikasę bunkerį Lujanų namuose klojime, juos irgi kažkas išdavė. Atvažiavo rusų kareiviai su skrebaus, kol ten tą bunkerį ėmė, Lujanienė per Ne-

munėlį ledu tiesiai į Latviją išbėgo, o tėvą Petrą Lujaną, motiną, sūnų Petrą Lujaną visus paėmė. Tą pačią dieną paėmė ir mane, tokią Otiliją Kvedaravičiūtę iš Kėželių kaimo vienkiemio, Kostą Kėželį iš mūsų kaimo. Po kelių dienų čekistai surado ir tą mūsų bunkeriuoką žvyrdubėse. Petrą Kuginį nušovė, nes jis priešinosi, o Juozą Žagrakalį ir Joną Varanauską paėmė gyvus.

Iš viso suėmė mus devynis ir visus teisė kartu. Kuriuos paėmė iš miško ir iš bunkerio, nuteisė po 10 metų, o mane namuose paėmė su baltu bilietu, todėl aš gavau tik 7 metus. Kai nuvežė į Permės srities Nyroblago lagerį, iškart bėgau. Du mano draugus nušovė, o mane paėmė aštuntą dieną, penkis mėnesius išlaikė karceryje vienuotėje, iš ten jau nešte išnešė, ant kojų nebepastovėjau. Tada teisė, davė dešimt metų. Atsėdėjau 9 metus ir 9 mėnesius su užskaitomis, bausmę baigiau Kazachstane, Džezkazgano Rudnike 1955 metais.

Iš lagerio bėgome visi keturi lietuviai, vienas – buvęs karininkas. Varė į mišką kirst medžių ir kiekvieną dieną išeidami į darbą ant narų palikdavom kuris nors mirusį iš bado. Sueinam į krūvą, pasitariam, sakom, vis tiek mes mirsim, tas karininkas pasiūlo bėgti. Na, ir bėgam: aš – Alfonsas Suveizdis, Kazys Žekonis iš Kupiškio r., Šepetos kaimo, Jonas Činga ir tas karininkas. Aplink lagerį didžiulis miško plotas, keli šimtai hektarų, o aplink šitą mišką iškirsta 50 m pločio linija. Ant tos linijos stovi bokšteliai kas 100 metrų ir kiekviename bokštelyje kareivis su kulkosvaidžiu. Mes pasirinkom tankesnę vietą tarp bokštelių, suklaupę sukalbėjom poterius ir iš tos tankynės visi keturi šokom per tą iškirstą liniją. Jau baigiant perbėgti aikštę, pasigirdo kulkosvaidžio serija ir tam mūsų karininkui tiesiai į krūtinę kelios kulkos susmigo ir krito jis vietoje, o mes bėgom tolyn. Bėgom ilgai. Kol lagerio valdžia susigaudė, kad įvyko pabėgimas. Kol atvažiavo kareiviai su šunimis, kol pradėjo mus vytis, mes vis bėgom ir bėgom. Bėgom visi kartu, paskui išsiskyrėm, kad visų iš karto nepaimtų. Činga nubėgo tiesiai, Žekonis pasuko į dešinę, aš per tokį nugriuvusį medį nubėgau į kairę. Šunys nusivijo paskui Čingą ir jį netrukus nušovė.

Išbėgom rytą 1946 m. rugpjūčio 11 d., o aš pabundu begulintis ant žemės, jau saulė žemai, pavakarys. Burna mano kruvina, nosis taip pat kruvina, galva mašalų suėsta, kaip karvės tešmuo liūliuoja. Apsiploviau veidą baloje, atsigėriau vandens iš tos pačios balos ir vėl patraukiau vienas į pietvakarius, atseit į Lietuvą. Einu tol, kol matosi, o kai sutemsta, įlipu į kokį nors pasvirusį medį, pasnaudžiu per naktį, prašvinta ir vėl einu toliau. Ypač naktimis bijojau, kad neužpultų meškos ar vilkai nesudraskytų. Taipėjau aštuonias dienas ir nuėjau apie 150 km per taigą. Kelias tai nepavydėtinas, žemė vietomis dumba, medžių privirtę, jie susiskersavę, visokios balos, pelkės ir jokių gyventojų. Su savim nešiausi 800 g duonos susitaupęs, per tas aštuonias dienas pusės jos nesuvalgiau. Buvo labai daug mėlynių, tai jų ir pavalgai, ir atsigeri. Per samanas labai sunku eit. Priėjau lyg ir tokį takelį, lyg ir automašinų kažkada važiuota, kaip tik į Lietuvos pusę, sakau, paeisiu tuo takeliu. Truputį paėjau, žiūriu, du kareiviai su šunimi stovi, bet jie man geri

buvo, nemušė ir jie atgal mane vedė daugiau kaip tris savaites. Atveda į kažkokį lagerį, mane – į karcerį, jie – į kareivines, kitą dieną vėl einam. O kai atvedė į savo lagerį, prie vartų stovi prižiūrėtojai ir šaukia:

– O, bliat, poslėdnevo poimali! (O, b..., paskutinį sugavo!) – Kaip trenkė skiausia buože per galvą, tuoj atsiknojo gabalas skalpo, visas krauju apsipyliau, dar veidą ištepčiojo ir turėjau gulėti ant žemės, kol visos brigados suėjo iš darbo.

Žekonis jau buvo prieš mane paimtas. Tada karceryje vienutėje išlaikė penkis mėnesius. Susirgau atvira džiova, atsivėrė žaizdos plaučiuose, aš vos ant kojų sto-
viu, bet Dievo laimė, mane ėmėsi gydyti buvęs karinis daktaras vokietis, kilęs iš Pavolgio, Martinas Martinovičius Goperis. Išgydė jis man tą džiovą, paskui išvežė į ypatingai griežto režimo lagerį, ten jau buvo geriau, į mišką nebevarė, dirbau stat-
lių dirbtuvėse. Per tuos dešimt metų išmokau visokių amatų...

Pasakoją JONAS STANKEVIČIUS

Užrašyta Nemunėlio Radviliškyje
2003 05 24

Gimiau 1925 m. liepos 12 d. Biržų rajone, Nemunėlio Radviliškio apylinkėje, Nausėdžių kaime. Šeimoje buvome keturi vaikai: du broliai ir dvi seserys.

1940 m. Nemunėlio Radviliškyje buvo apie 70 žydų, daugelis iš jų labai simpatizavo rusų bolševikams. 1944 m. grįžus rusams, po keleto savaičių prasidėjo mobilizacija į Raudonąją armiją. Rudenį kūlėm javus, tuo metu prie kūlimo mes buvome 12 naujokų, atėjo tokie du komunistai: Petras Pilkauskas iš Bečiūnų kaimo ir Kaminskas iš Jurgelių kaimo ir, pasibaigus kūlimui, liepė visiems pasirašyt, kad eisim kariuomenėn, bet pasirašė tik vienas, o daugiau nieks nesirašė. Kitą dieną kūlėm kitam kieme, ten mūsų naujokų buvo irgi apie 14 vyrų. Jau baigėm kult, jau visai prietema, staiga namus apsupo Nemunėlio Radviliškio skrebai. Kai kurie dar bandė bėgt, bet skrebai ėmė šaukt: „Stoj! Stoj! Niekur nebėkit, šausim!“ Niekur mes ir nebėgom... Kieme apsiprausėm, dar suėję gryčion išgėrėm alaus po stiklinę, du vis dėlto išbėgo: Albinas Bučas ir Augustas Križanauskas, nes juos išleido jų pažįstami skrebai. Šitie abu nubėgo į mišką ir pranešė partizanams, kad skrebai paėmė daug mūsų vyrų, reiktų juos išlaisvinti. Čia pat jie pastatė sargybą, o iš namų jau sulėkė mūsų artimieji, atnešė drabužius pasikeist, po kūlimo buvom visi sudulkėję ir šitie mūsų artimieji kai kam jau prasitarė, kad mus išvaduos... Atsisveikimom su savaisiais ir mus apie 14 jaunuolių, susodinę į tris pastotes, išvežė. Pavažiavom apie 9 kilometrus ir ties Pladiškio miškeliu pasipylė šūviai iš automatų ir kulkosvaidžių. Skrebai išsigando, šoko iš vežimų ir išsibėgiojo, nenušovė nė vieno skrebo. Iš pradžių dar galiojo tarp partizanų ir skrebus kažkoks nerašytas susitarimas: vengt aukų. Mes visi irgi šokom iš vežimų ir sulindom į mišką...

Nuo tos dienos ir prasidėjo mūsų gyvenimas miške, į namus jau nebegrižom, būriui vadovavo Augustas Vasiulis, buvęs Nemunėlio Radviliškio pašto viršininkas. Daugiausia mes buvom įsikūrę 28-ame kvartale, nors ištais vienoje vietoje nesėdėdavom, dažnai keitėm bazavimosi vietas. Iš viso būryje buvo apie 40–50 vyrų. Tas skaičius niekada nebuvo pastovus: vieni – išeidavo, kiti – ateidavo... O kai būdavo susirinkimai, sueidavo iki dviejų šimtų ir daugiau. Arčiau kitų būrių tuo metu nebuvo, tik prie Spalviškių bazavosi apie 30 vyrų Medeikių partizanų būrys. Kartais pas juos nueidavom, pavalgydavom iš bendro katilo, pasišnekėdavom.

Ginklų turėjome, bet kartais pritrūkdavom šovinių, o Nemunėlio Radviliškyje buvo likęs nuo fronto šaudmenų sandėlis, bet prie to sandėlio rusai pastatė sargybinius. Mes nuėjom, tuos sargybinius nuginklavom ir visą sandėlį išsivežėm į mišką. Miške tuos šaudmenis suslėpėm įvairiose vietose, o kai reikėdavo, išsikasdavom ir pasiimdavom.

Stovyklavom iš pradžių likusiuose nuo karo apkasuose, paskui gyvenom po atviru dangumi. Vidury stovyklos kūrenam laužą, o aplink gulim sugulę ratu.

Eidami į susitikimus naudodavom sutartinius ženklus, vadinamuosius parolius. Bet vienas labai negeras sutartinis ženklas nežinau kodėl būdavo naudojamas. Tai šaudymas. Ieškantis ryšio, nuėjęs į svetimą teritoriją, privalėdavo iššauti kelis sutartus šūvius, o ieškomieji atsiliepti irgi iššaudami kelis sutartus šūvius, kad ieškantysis žinotų kur eiti. Tokie šaudymai galėjo iškart išduoti priešams, kur kas yra.

Mūsų pagrindiniai ryšininkai buvo – senukas Liuiza, Martynas Eidukas, jie buvo jau senyvo amžiaus žmonės, gyveno palei Biržų girią kaip visai neįtartini žmonės, bet mums visuomet pranešdavo apie skrebus, rusų kareivius, kur nors toliau nuėję pas žmones pasiteiraudavo, kas vyksta apylinkėje, parinkdavo žinių...

Kartais eidavom į namus persirengt, pasikeist drabužių. 1944 m. lapkričio pabaigoje ar gruodžio pradžioje vieną dieną tokia lijundra nulijo, mes ką tik grįžome iš namų, drabužius išsikabinėję prieš laužą džiovinamės, kiti, nusiavę batus, džiovinasi kojas ir laukiam kada iš namų sugrįš Bronius Paliulis iš Nausėdžių kaimo. Kažkas suriko, kad rusai ateina. Mes pašokom, ginklai daugelio sukabinti ant medžių šakų, tik vienas kitas pistoletą prie savęs turėjo, palikom ir savo apsirengimus, kiti batus, rusai šaukia „stoj“, o mes jau lekiam kas kur. Partizanas Vasiliūnas (kilęs iš N. Radviliškio vienkiemio) buvo apsirengęs stora miline, žmogelis vos galėjo pabėgt, jį iškart nušovė. O mes išbėgom ant ilgosios linijos, matom, kad visas miškas apsuptas, varo iš automatų ir šautuvų. Tada apsisukom ir vėl atgal. Jau sutemo, prieinam prie stovyklos, kur kūrenom laužą, bet į stovyklą pavojinga eit, gal saugo pasislėpę, ar užminavo, bet vienas drąsuolis atsirado ir nuėjo. Pasirodo, nieko maskoliai nebe paliko, sudegino visus mūsų drabužius, batus, visus mūsų maišelius su maistu surinko ir išsinešė.

Iki Jurgelių ir Lujanų kaimų miško pakraščio beveik du kilometrai, o šunys girdisi sodybose loja kaip pasiutę. Nutarėm skirstytis mažomis grupelėmis ir bandyt glaustis pas žmones. Mes su Jonu Eiduku užėjom pas gyventoją Vincą Liuizą Jur-

gelių kaime. Jis pamiškėje nedidelėj gryčiutėj gyveno, labai mielai mus priėmė, sušilom. Pas kitą kaimyną Jurgelį apšalęs kojas užėjo partizanas Tamašauskas pernakvoti. Ry tą Jurgelis pranešė Tamašausko seserims, kad pas juos yra apšalęs kojas jų brolis ir kad jos jį vežtų pas daktarą. Vėliau už tos žinios perdavimą Jurgelį teisė kaip partizaną kartu su manimi, nors miške jis ir nebuvo. Tamašauskui liginėje nuplovė kojų pėdas, po to jį ištėmė į Sibirą, į aukso kasyklas.

Po kurio laiko vėl išėjom į mišką, tada jau mūsų būriui ėmė vadovauti Alfonsas Užėnas (mirė vežamas iš lagerio pakeliui į Lietuvą).

Tik vėliau mes sužinojom, kad tas mūsų miške lauktasis partizanas Bronius Pauliulis nuėjo į N. Radviliškį ir atsivedė rusų kareivių garnizoną. Už tą išdavystę partizanai po to nuėjo į jo namus, iš klėties paėmė, nusivedė į mišką ir sušaudė. Už puolimo metu žuvo tik vienas Vasiliūnas, sužeistų visai nebuvo.

Vienu metu skrebai labai drąsiai ėmė vaikščioti po girią. N. Radviliškyje buvo nemažas būrys skrebu. Būdavo valkiojasi pamiškėmis, landžioja po sodybas, daro kratas, apvaginėja žmones, išneša lašinius, dešras, iš stalčių išima laikrodžius ir išsineša. Iš tikrųjų jų kratos nebuvo sankcionuotos kokių nors aukštesnių valdžios institucijų, kratų orderiai jiems nebuvo reikalingi, jų „orderis“ buvo PPŠ automatas arba rusiška „triochlineika“. Po tokių kratų žmonės ne vien lašinių pasigesdavo, skrebai ėmė viską, ką tik rado ir ką panešė, jie nesidrovėjo išjaukt komodas, spintas, stalčius... Sutarėm, kad reiktų truputį juos pagąsdint. 1944 m. lapkričio mėnesį apie 50 mūsų vyrų naktį išėjom iš miško ir per laukus patraukėm N. Radviliškio link. Tuo metu čia rusų kariuomenės garnizono nebuvo, jis tada stovėjo už 9-nių kilometrų Skaistkalnėje, Latvijoje. Apsupom miestelį, bet, pasirodo, ne viskas mums buvo pasakyta. Čia stovėjo tokia medinė gryčiutė prie skrebyno, iš kito valsčiaus buvo ten privažiavę skrebu ir joje miegojo, bet to mes nežinojom, o pats skrebynas buvo įsikūręs mūriniam dviejų aukštų pastate, jų viršininkas buvo Šernas. Kažkas jiems pranešė, kad mes ateinam, jie jau pasiruošę mūsų laukė. Tik pradėjom artėti prie skrebyno ir ėmė į mus šaudyti, pro langus į lauką mėtyti granatas, kad arti pastato neprieitume. Netrukus išgirdom sunkvežimių riaumojimą. Supratom, kad skrebai išsikvietė rusų garnizono kareivius į pagalbą iš Skaistkalnės. Tada jau nieko nelaukę, atsitraukėm iš miestelio ir grįžom vėl į mišką. Šitam N. Radviliškio puolimui vadovavo Augustas Vasiulis.

Kitą sykį skrebai buvo net į mišką sulindę, bet mes juos labai greitai išvijom. Tada žuvo vienas skrebukas, toks Ažubalis iš Bliūdžių. Jie buvo du broliai. Vieną jų paėmė rusai ir vežė traukiniu į kariuomenę, bevežant kažkodėl jam liepė bėgti, jis bėgo, o kai bėgo – nušovė.

Apylinkės seniūnas Gružauskas buvo sudaręs sąrašą apylinkės gyventojų, kuriuos reiktų išvežti į Sibirą. Namuose jis nenakvodavo, o nueidavo pas savo merginą. Mums ryšininkai pranešė, kad jis ten yra, nuėjo Valentinas Pauliukas su Vladu Užėnu, paėmė iš jo tą sąrašą, o jį patį nušovė. Vėliau Vladą Užėną Biržų skrebai nušovė Braškiuose. Ten jis nuvažiavo irgi pas vieną merginą, ta jį pasiguldė

į lovą, o jos sesuo nuėjo pas skrebus ir pranešė. Skrebai atėjo ir Užėną iš lovos išvertę nušovė.

Areštavo mane 1945 m. vasario 2 d. Parėjom į namus su Jonu Eiduku persirengt ir tuo metu užklupo rusų garnizonas su vietiniais skrebais. Kai suėmė, mus labai mušė skrebai Kiškiai (jie buvo keturi broliai ir pusbroliai iš Parupės kaimo, Albertas Kiškis tebegyvena N. Radviliškyje), Slapkevičius (šiuo metu dar tebegyvena N. Radviliškyje). Paskui nuvežė į Skaistkalnę. Vežė per vieno naujoko kiemą Krauklių kaime, ten rado senuką Križenauską, ir ėmė jį mušt tol, kol senukas krito be sąmonės. O mušė už tai, kad senukas nematė, kas iš kaimo į mišką bėgo.

Skaistkalnėj išlaikė 12 dienų, tardė, mušė, tardė ir vėl mušė, paskui ėmė į prasikaltusių kareivių kamerą ir pasakė jiems:

– Nu, bėjte bandita (na, muškite banditą)! – Tai tie batus nusimovę, kaip davė man iki sąmonės netekimo. Po to mus 12 suimtųjų išvežė į Biržus.

Biržuose nuvarė į KPZ ir vėl mušė skrebai pliauskėmis. Kaip užvanoja per galvą, iškart krenti ant žemės be sąmonės. O kai varė į rūsį, tada nugaras šautuvų buožėmis velėjo. Rūsyje iškart apipuolė utėlės ir taip Biržuose rūsyje išlaikė tris mėnesius, vyko tardymai, tardė vien rusai ir ne vienas, dažnai keitėsi tardytojai. Paskui išvežė į Panevėžį. Čia buvo teismas, gavau 10 metų lagerio ir 5 metus tremties, išvežė į Vorkutos lagerius, kuriuose rusų bolševikų vergijoje išbuvau daugiau kaip dešimt metų.

Į Lietuvą grįžau 1955 metais.

1944 m. rudenį Biržų girios 28-ame kvartale įsikūrusioje partizanų stovykloje prie vadinamų Ūtų pievų veikusių partizanų, kurie buvo paimti gyvi, teisti ar kitaip žuvę, dalinis sąrašas

1. TAMAŠAUSKAS JOKŪBAS, iš N. Radviliškio vnk., buvo paimtas gyvas, po lagerio mirė Lietuvoje.

2. VASILIŪNAS, iš N. Radviliškio vnk., žuvo 1945 m. pradžioje Biržų girioje rusų kariuomenės siautimo metu.

3. EIDUKAS JONAS, iš Ločių k., paimtas gyvas kartu su manimi 1945 02 02, mirė Lietuvoje apie 1985 metus.

4. PAULIUKAS VALENTINAS, iš Krauklių k., buvo paimtas gyvas 1945 02 02, teistas 15 metų lagerio, kaltintas seniūno sušaudymu.

5. DAUGULIS VLADAS, iš Šleidariškių k., buvo suimtas 1945 02 02, teistas, miręs.

6. KRIŽENAUSKAS JONAS, iš Krauklių k., buvo suimtas 1945 02 02, teistas, miręs.

7. UŽĖNAS ALFONSAS, suimtas 1945 02 02, teistas, mirė traukinyje grįždamas iš lagerio į Lietuvą.

8. JURGELIS MYKOLAS (ne partizanas), iš Jurgelių k., suimtas 1945 02 02, teistas už partizanų rėmimą.

9. STATKAUSKAS EDVARDAS, iš Šleidariškių k., suimtas 1945 02 02, teistas 15 metų lagerio.

10. STANKEVIČIUS JONAS, iš Nausėdžių k., paimtas gyvas, teistas 10 m. lagerio, šiuo metu gyvena N. Radviliškyje.

11. VALIULIS BRONIUS, iš Nausėdžių k., sunaikintas pačių partizanų už išdavystę.
12. DRAPAS VALTERIS, iš Šleidariškių k., suimtas, teistas kartu su manimi, miręs.
13. PLEPIŠ JONAS, iš Šleidariškių k., suimtas, teistas kartu su manimi.
14. PLEPIENĖ (Plepio Jono žmona, galėjo būti Vosilytė Ona).
15. ŽUORIS ADOLFAS, suimtas, teistas kartu su manimi.

Pasakoja JUOZAS PRUNSKUS

Užrašyta Biržuose
2003 06 07

Gimiau 1931 m. Jokūbiškių kaime, Ateniškio apylinkėje, Biržų valsčiuje. Šeimoje pas tėvus mes buvome dviese su broliu Jonu, g. 1929 metais.

Mūsų namai iš visų pusių buvo apsupti miškų, o mes gyvenome tiesiog miško laukymėje. Tai buvo pietinis Biržų girios kraštas. Iki Papilio mums buvo 8 kilometrai. Vaikystėje lankiau Laužadiškio pradinę mokyklą...

Kai 1944 m. grįžo rusų – bolševikų armija ir paskelbė mobilizaciją, nieks iš mūsų apylinkių nepakluso okupantų raginimams, visi jauni vyrai paėmė ginklus į rankas ir išėjo į mišką. Čia vyrai ginkluoti vaikščiojo laisvai ir atrodė, kad pas mus visai kita valdžia. Kadangi tai buvo pirmas pokarinis ruduo, vyrai buvo miške įsirengę stovyklą, taip jau buvo susiorganizavę, kad po mišką vaikščiojo laisvai, tik pamiškėse vietomis išstatydavo sargybas. Ypač buvo stebima nuo Gajūnų, nuo Papilio pusės, kad kas pašalinis neprasisiverbtų į mišką ir taip sulaukėm pirmutinių 1944 m. pokarinių Kalėdų. Jau iš anksto buvo sutarta: jeigu pasigirs granatos sprogdimas, vadinasi, aliarmas, kyla pavojus...

Tik pradėjo aušti Kūčių dienos rytas ir pasigirdo duslus sprogdimas. Pas mus buvo atėję Viktoras Variakojis ir Benjaminas Mališauskas iš Kadarų. Išgirdę sprogdimą, jie tuojau pat pasitarė ir išėjo miškan. Netrukus pasigirdo šaudymas... Kaip vėliau sužinojom, į Kojeliškio vienkiemį, kuriame gyveno ūkininkas Yčas, atvažiavo keletas rusų kareivių ir ėmė daryt krata, o mūsų partizanai, juos pastebėję, nutarė tą vienkiemį apsupti, įkurst tiems maskoliams į kailį ir išvyt iš savos teritorijos. Gal viskas būtų ir gerai pasibaigę, bet partizanus suorganizavo kažkoks nevykėlis perbėgt tuščią lauką iš vienos pusės ir taip visiškai užblokuot maskoliams pasitraukimą, o kad iš lauko pusės melioracijos griovyje laukė kiti maskoliai, pasiruošę su kulkosvaidžiais, partizanai to nežinojo ir taip krito 10 mūsų vyrų, liko gyvas tik Jonas Tuina ir dar vienas sužeistas. Šios kautynės buvo didelis smūgis mūsų krašto partizanams.

Na, paskui užeidavo pas mus vyrai iš miško, ko paprašydavo to ir duodavom, juk valgyt tai reikėjo žmonėms. Kartais ir mane pasišaukdavo atlikt kokią nors nereikšmingą užduotį, ką nors nuėjus pakviest, kad ateitų į nurodytą vietą, ir pan.

Tada jau vyrai įsitaisė rimtesnes stovyklas Biržų girioje Grikiškių kvartalinėje, išsikasė bunkerius. Turiu pasakyti, kad iš pradžių viskas atrodė labai organizuotai, bet vėliau kažkaip vyrai išsiblaškė. Visi kalbėjo, kad Biržų girios partizanams vadovauja kapitonas Čerka, bet, kaip vėliau išaiškėjo, tas Čerka tik vieną kartą buvo neva atėjęs į girią, bet kažkodėl jo niekas nematė. Paskui jis pasidarė bunkeruką kažkur su Mykalių k. Atlaviniais ir jame sėdėjo...

Tą pačią žiemą jau pradėjo ateidinėti ir skrebai iki namų, ėmė daryt kratas, kraustė spintas, stalčius, komodas, atseit ieškojo ten pasislėpusių „banditų“. Man tuomet buvo tik 13 metų. Ir taip pragyvenom iki 1948 m. vežimo į Sibirą.

Latvygalos Povilas Butėnas žuvo Kojelišky 1944 m., o jo broliai Vladas ir Antanas dar buvo likę namuose. Jų šeimą išvežė į Sibirą, Vladas buvo dar jaunesnis už mane – 1932 m. gimimo, o Antanas – 1928 m. Vežimo metu jų nebuvo namuose ir taip jie liko. Vladas patraukė į Latviją ir ten uždarbiavo pas ūkininkus, o Antanas atėjo pas mus ir sako:

– Ką Juozai man dabar daryt? Gavau laišką iš Rusijos, rašo, kad tėtis mirė, jo lavoną plaukiant laivu į Magadaną išmetė į Ochotsko jūrą... Aš išeinu į mišką.

Ir taip Butėniukai pradėjo partizanaut, o iš senesnių partizanų čia jau ateidavo Mykolas Suvaizdis su broliu Petru.

1949 m. vežė Sibiran Skrėbiškių Žilinskus. Edvardas Žilinskas tuo metu mokėsi Papilyje progimnazijoje. Sužinojęs, kad kitą dieną juos veš į Sibirą, parėjo į namus ir sutarė: motina su vyresniuoju sūnumi Jonu lieka namuose ir laukia vežimo, o tėvas Petras su sūnumi Edvardu lieka ir eina į mišką, nes labai jau sklido kalbos, kad vėl greitai bus karas ir mus amerikonai išvaduos. Mano tėvas su Petru Žilinsku buvo geri draugai, kartu tarnavę Lietuvos kariuomenėje, tai ir atėjo abu Žilinskai pas mus. Kadangi aplink mūsų namus miškas, paprašė tėvo, kad jiems kaip nors jis padėtų pasislėpti kurį laiką netoli savo namų, kol ateis išvaduotojai... Žinoma, tėvas neatsisakė jiems padėti, labai greit jie susitiko su Butėniukais, Mykolu Suvaizdžiu ir kitais vyrais, netoli mūsų namų miške vadinamam Šeikinių šiliuke įsirengė stovyklą ir jame pirmą žiemą (1949–1950) gyveno: Petras Žilinskas su sūnumi Edvardu bei Vladas ir Antanas Butėnai. Bunkerio negalėjo iškast, nes pelkėta vietovė, pasistatė tokią nedidelę daržinytę, apdėjo samanomis ir taip laimingai praleido tą žiemą. Pavasariop medžiodamas atsitiktinai juos užėjo toks eigulys Romas Baltušis (kilęs iš Papilio, gyveno Gajūnuose). Buvo dar tik pavasario pradžia, miškas pilnas sniego. Tai dabar jūs galite įsivaizduot, į kokią padėtį pateko šitie vyrai. Jiems liko tik du keliai: sunaikinti šitą nekaltą žmogų arba kraustyti kažkur kitur. Paleido jie tą žmogų ir tą pačią dieną atbėgo pas mus ir dar arčiau mūsų namų tokiam raiste tiesiog ant plikos vietos pradėjo gyvent. O vasarai atėjus, prie jų prisidėjo Jonas Marciukas su Maryte Vaidilaite, pasistatė palapinę iš šakų, pasidarė narus gulėti ir taip ten visi gyveno. Ta jų stovyklėlė nuo mūsų namų buvo maždaug už 800 metrų, ateidavo jie pas mus dažniausiai po vieną, pasiimt maisto ar šiaip kokiais reikalais. Turėjom sutartą ženklą, jei kas jau ne taip, gale namo

aukštai skliaute per langelį „padžiaudavom“ koki nors ryškesnį drabužį ar paklodę. Tada jau ateidavo pas vyrus į tą stovyklą ir daugiau partizanų iš tolimesnių apylinkių. Būdavo ateis pas mus, mes pasikviečiam iš stovyklos ką nors ir suvedam, tada jie pasišneka, kartais greit išsiskiria, kartais nusiveda į stovyklą. Na, ir nežinau tiesiog, iš kur pradėjo ateidinėt toks Jansonas. Atėjo pirmą kartą jis pas mus ir pasakė, kad nori susitikt su mūsų partizanais. Iš jo pasakyto slaptažodžio supratau, kad jis su mūsiškiais kažkur jau buvo prieš tai susitikęs ir taip būdavo ne kartą. Ateina ir paprašo, kad pakviestume ką nors iš stovyklos. Iš pradžių jis daugiau palaikė ryšį su tėčiu, o vėliau, kai atėjęs kreipdavosi į mane, aš eidavau į stovyklą. Vyras sakydavo, kad Jansonas iš ano galo girios, t. y., nuo Nemunėlio Radviliškio. Paprastai su juo pasišnekėt ateidavo Antanas Butėnas.

1950 m. rugsėjo mėnesį stovykloje gyveno abu Žilinskai tėvas su sūnumi, abu Butėniukai ir Marciukas su žmona Maryte. To paties mėnesio 12 d. rytą aš karves pavariau į lauką, matau, visai pamiškėje stovi trise ir moja man ranka, kad priečiau prie jų. Aš prie jų nėjau, o pasitraukiau arčiau klojimo. Užėjau iš kitos pusės, o ten žiūriu jau jie irgi prie pat klojimo laukia manęs. Priėjau prie jų, du man visai nepažįstami, o su jais kartu ir šitas Jansonas. Jansonas pasisveikino su manim ir sako:

– Tai va Juozai, atėjom vėl iš kito galo girios, norim pasimatyt su jūsų vyrais, bet pirmiausia tai norime labai valgyti. Ką nors sugalvok mums užkrimst...

Parėjau gryčion ir sakau mamai, kad atėjo vyrai iš girios ir prašo valgyt. Mama susinervinusi ėmė aiškint, kad gyvuliai nepjauti, nieko neturi. Nuėjau kamaron, paėmiau gabalą sūrio, pieno puodynę ir nunešiau šitiems atvykėliams. Tik padėjau ant žemės viską, ką atnešiau, ir griebė jie mane už rankų. Užsuko už nugaros, parvertė ant žemės, karišką palapinę užmovė ant galvos ir pakėlė nusivedė į mišką. Griežtai perspėjo: jeigu bandysiu bėgt, šaus vietoj. Supratau, kad čia jau nebe su partizanais turiu reikalą. Nuvedė mane prie Tuinos namų Medinėls vienkiemyje ir paliko kitiems saugoti, o tas Jansonas su tais pačiais dviem grįžo pas mano tėtį. Tėtis vėliau pasakojo: atėję paprašė pakviest iš stovyklos Antaną Butėną. Kai tėtis nuėjo į stovyklą, stovykloje buvo likę tik tas pats Antanas ir Petras Žilinskas. Tėtis pasakė, kad atėjo Jansonas su dviem kitais vyrais ir kviečia susitikt. Antanas pasiėmė automatą ir išėjo, o tėtis liko su Petru Žilinsku stovykloje dar pasišnekėt. Po kurio laiko grįžo iš stovyklos tėtis, tada ir tėtį tokiu pat būdu surišo. Antanas prieš tai jau irgi buvo patvarkytas.

Čekistai, matyt, pasekė, kur tėtis ėjo, nes labai greitai po viso to apsupo tą stovyklą ir joje radę Petrą Žilinską sušaudė. Žinoma, jie tikėjosi daugiau vyrų rast, bet kaip tyčia kiti buvo iš stovyklos išėję. Paskui dar mano tėtį nuvarė į tą stovyklą, liepė iškast duobę ir įmest į ją Žilinsko lavoną. Kadangi Petras Žilinskas buvo labai tikintis žmogus, ant kaklo nešiojo rožinį, tai, kai tėtis jį įkėlė ir paguldė duobėje, rožinis nususuko į šoną. Tėtis tą rožinį pataisė, kryželį padėjo ant krūtinės, tai šalia stovėjęs skrebas tėčiui kaip trenkė į žandą automato buože, smarkiai sužalojo veidą. Skrebas sako, kad tėtis atsisveikindamas norėjęs banditą pabučiuot.

Kai užkasė Petro Žilinsko palaikus, ant viršaus kareiviai suvilko visos stovyklos kartis, šakas ir užkūrė laužą, kad nebūtų žymės, kur jis pakastas, iš stovyklos liko tik laužavietė.

Tuina davė arklių, išodino mane su ta visa palapine ant galvos į ratus. Tuinaitės dar siūlėsi mane pavežti, bet skrebai jų iš toliausiai neprileido, matyt, nenorėjo, kad jos mane atpažintų. Nuvežė mane į Simonių kaimą, ten stovėjo amerikoniškas študabėkeris, įkėlė į tą sunkvežimį ir paguldė kėbule. Atvažiavom iki Skrebiškio prie tokio bundinykų namo, užvedė į antrą aukštą ir pasodino ant žemės su ta pačia palapine ant galvos. O vakare vėl nuvarė žemyn, vėl įkėlė į sunkvežimį ir išvežė į Pandėlį. Pasirodo, Pandėlyje stovėjo šitų žaliakėpurių (tai pasienio NKVD kareiviai, kuriuos žmonės dar vadino „žaliakraikiais“) garnizonas, kurie mane ir vežė areštuotą. Nuo 1950 m. liepos 1 dienos pagal tuometinį administracinį padalinimą mūsų apylinkė priklausė jau nebe Medeikiams, o Pandėliui, todėl mane čia ir atvežė. Garnizonas buvo įsikūręs Pandėlio dvaro pastatuose palei tvenkinį. Čia mane vienam iš tų nedidelių mūrinių pastatėlių ir uždarė.

Norėčiau pasakyti, kad Antanas Butėnas iki šio dvaro pastatų buvo atvežtas gyvas. Aš sėdėjau tokioj kūtelėj. Tėtis buvo už kitų durų ir mus iš tos kūtelės vedavo palei gatvytę tardyt į kitą didelį pastatą. Aš mačiau per praviras duris tardomą Antaną Butėną ir dar girdėjau, kaip jis kalbėjo mikčiodamas. Antano kalba buvo gaudinta, jis tankiai mikčiodavo, todėl labai nesunku buvo atpažinti jo balsą. O kur vėliau jis dingo, aš jau nežinau.

B. Skiauterės teigimu, suimtą Antaną Butėną čekistai nusivežė į Pandėlį, ten jį tardė ir smarkiai sumušė. Šiek tiek patardę, vežė vėl atgal, kad parodytų ryšininkus, kur slapstėsi, o pakeliui įsivarė į Skrebiškių balą ir užmušė. Vėliau MGB ataskaitoje buvo pažymėta, kad banditas Antanas Butėnas staiga mirė. – R. K.

Iš Pandėlio mus su tėčiu nuvežė į Kupiškį, ten šiek tiek palaikę, atvežė į Biržus. Biržuose jau rimtai tardė, sudarė bylą ir, kai bylą baigė, išvežė į Panevėžio kalėjimą. 1950 m. gruodžio 28 d. mus abu su tėčiu teisė karinis tribunolas. Teismo metu aš prašiau, kad atvestų liudininkus: Jansoną, Antaną Butėną, aiškinau, kad mes ne savavališkai rėmėm miškinius, mes buvome priversti ginklu juos remti, bet ir į tai teisėjai neatsižvelgė, abu gavom po 25 metus lagerio ir po 5 metus be teisių. Man ką tik suėjo pilnametystė – 18 metų ir tokio amžiaus jaunuolių okupantai pasmerkė ilgiems nelaisvės metams Sibiro lageriuose.

Mane nuvežė į Kazachiją, patekau į Džezkazgano lagerius, o tėtį į Irkutsko sritį, Šitkinskij rajoną. Į Lietuvą grįžau 1956 m., tais pačiais metais grįžo ir tėtis, tik truputį anksčiau.

Džezkazgane laiškeliais pradėjau susirašinėti su moterų zonoje kalinčia mūsų krašto partizane Ema Lujaniene. Tai ji man parašė, jog iš pradžių tuojau po Petro Žilinsko sunaikinimo ir Antano Butėno paėmimo likusieji gyvi partizanai ėjo pasižiūrėti į stovyklą, kas ten likę, bet buvusi palikta pasala, tekę partizanams net susišaudyti. Paskui ten jau nieks nebegrižo tą vasarą. O kitą vasarą, man Lujanienė

rašė, jie tą vietą rado, kur buvo palaidotas Petras Žilinskas, atkasė jo palaikus, padarė karstą, išvežė velionį į aukštesnę vietą iš raisto ir po klevu palaidojo (yra nuotrauka, stovi prie karsto didelis pulkas partizanų. – R. K.). Šiuo metu jau nėra žinoma ta Petro Žilinsko perlaidojimo vieta.

Iš pradžių visi manė, kad viskas išsispręs labai greitai, ilgai neužsitęs, o galiausiai taip išėjo, kad reikėjo vyrams gyviems pūti miške. Ten žmogus pavargęs, šlapias, drabužiai permirkę, batai permirkę, laukė, nežinia kada kas ir iš kur užpuls.

Pasakoja **VILIUS VALKIŪNAS**

Užrašyta Medeikiuose
2003 04 26

Gimiau 1924 m. liepos 26 d. Papilio valsčiuje, Virškupėnų kaime. Tėvai turėjo 3 ha žemės ir dar tris nuomojo. Pas tėvus mes buvome dviese su seserimi Lėnia. Rusams užėjus antrą kartą, 1944 m., kaime mes buvome septyni šaukiamojamo amžiaus jaunuoliai: Vilius Valkiūnas, Martynas Plepis, Jonas Ažubalis, Stasys Ažubalis (broliai), Adolfas Šinkūnas, Adolfas Viplentas, Alfonsas Balčiūnas.

1944–1945 m. žiemą, tuojau pat praėjus frontui, ėmėm slapstyti nuo rusų persekiojimo, kad nepaimtų į kariuomenę, dar ir ginklų neturėjom. Pas Šinkūną kūlė javus, o skrebai važiavo iš Papilio vieškelio. Aš buvau namuose ir, ėlipęs į medį, stebėjau apylinkę. Ažubaliai, Balčiūnas ir Šinkūnas, pamatę važiuojančius skrebus, metė darbą ir ėmė bėgti Latvijos pasienio link. Vienas skrebas pėsčias ėjo Latvijos pusėje, pamatęs bėgančius vyrus, ėmė į juos šaudyti ir Šinkūną sužeidė, peršovė petį. Apie valandą jis dar buvo gyvas, rėkė pievoje parkritęs, bet paskui mirė.

Paskui mes jau išėjom į mišką, susirinkom Biržų girioje ties Virškupėnais ant Gritiškių kalno (5-as kvartalas) ir pastatėme keturis bunkerius. Iškasėm didžiules duobes, ant jų paklojom sienojus ir vėl užpylėm žemėmis. Tie bunkeriai buvo skirti daugiau pernaktoti, o ne pasislėpti, nes jų dalis buvo iškilusi virš žemės ir iš toliau aiškiai matėsi. Dar iš Latvijos buvo atėję trys latviai ir tie buvo išsikasę atskirą bunkerį. Vienas iš jų vadinosi Straumė. Iš pradžių būriui vadovavo Alfonsas Balčiūnas iš Virškupėnų, vėliau atėjo Bronius Žilinskas. Tuose bunkeriuose pas mus buvo suėję partizanai net iš Rokiškio rajono, nuo Pandėlio.

1945 m. pradžioje mus užpuolė rusų NKVD kariuomenė. Ryšininkai pranešė, kad nuo Papilio Virškupėnų link atvažiuoja rusai – apie 15-ka amerikoniškų „študabėkerių“ ir nuo Papilio Būginių link irgi tiek pat. Žodžiu, siautė visą girią palei kelią nuo Spalviškių į Parovėją. Tada mes pakilom iš tų bunkerių ir ėmėm trauktis. 26-am kvartale irgi stovėjo didelis Užušilės, Pabiržės partizanų būrys apie 50 vyrų, bet iš tos pusės nebuvo apsupta.

Mes penkiese bebėgdami pailsom ir susėdom pailsėt jau nebetoli kvartalinės linijos. Truputį pasėdėjom, tik stojom eit toliau ir suterškė automatai, Jonas Ažubalis iš Virškupėnų kaimo krito vietoj, Petras Ikamas peršautas nubėgo kažkur toliau, o mes trise šokom per liniją ir nuėjom į 26-tą kvartalą. Čia radom ir keletą pažįstamų: Joną Dumbrauską, Joną Kuprą mano svainį iš Medeikių. Ikamą savieji rado mirusį tik už mėnesio. Tuo metu nušovė dar Joną Staliūną iš Virškupėnų ir Vladą Midlinską, visi trys buvo palaidoti Rosimo kapinaitėse.

Kai rusai sulindo į girią ir ėmė siaust miške, iš kvetkiečių nė vienas nežuvo, o apie 30 vyrų rokiškėnų išbėgo į lauką ir palei Nemunėlį patraukė į Roksalos pusę Rokiškio link, jų irgi nė vienas nežuvo.*

Pernakvojom 26-am kvartale kartu su Užušilės partizanais, rusai rytą išvažiaavo, o mes grįžom vėl ant Gritiškių kalno, čia radom išdraskytus ir nuniokotus mūsų bunkerius. Suveizdžiai iš Gajūnų parėjo į savo namus, likome mes trise: aš, Martynas Plepis ir Petras Trečiokas iš Kuprių kaimo. Sulindom į vieną bunkerį, šovinių pribarstyta, žiūriu, rupūžinė granata guli. Paėmiau ją ir įsidėjau į kišenę. Einu per bunkerį, girdžiu, kad jau kišenėje ta granata man čirškia. Griebiau ją iš kišenės ir mečiau išėjimo link. Dar surikau gulkim ir sukritom ant žemės kertėje su Petru. Mane tik karštis išmušė, bet niekur neskauda. Aš klausiu Petro, ar jis nieko nejaučia, sako, nieko... Išeinam į lauką, tada jau pajutau, kad kažkas nugaroje nebe taip.

Pareinu į namus, nusirengiu, pasirodo, nemaža šukė nugaroje įlindusi. Ką daryt? Pas gydytoją važiuot irgi rizikinga. Atsisėdau ant suolo, tėvas paėmė skustuvą, prapjovė ir ištraukė tą šukę. Užtepė jodu, jau ir skaudėt smarkiai pradėjo, miškan nebesinori eit. Klojime po prėslu tėvas urvą išpešė, įlindau į tą urvą ir praguļėjau jame apie porą savaičių. Sugijo žaizda ir netrukus rusai paskelbė amnestiją, kvietė eit visus iš miškų ir registruotis.

Tėvas padarė samagono ir išvežė mane į Papilį registruotis. Martynas Plepis, Jonas Rauduvė jau buvo prisiregistravę. Papilyje buvo toks skrebas Kavoliūnas iš Skrebiškio kaimo, tėvas jam įkišo porą butelių samagono, nieko jis man nesakė, nuvedė pas viršininką, priregistravo ir po poros dienų liepė važiuot į Biržus į naujokų ėmimo komisiją.

Mama turėjo susitaupiusi tris auksinius rusiškus rublius, bostono medžiagos kostiumui, nuvažiavom į tą komisiją, mama priėjo kažkaip prie gydytojo Tuomino su tom visom „dovanėlėm“, jis man išrašė „baltą“ bilietą ir grįžom patenkinti į namus. Tai buvo jau 1947 m. kovo mėnuo.

Suveizdis ir Jurgis Kulbis** vaikštinėjo po Gajūnus, juos skrebai pamatę ėmė šaudyt ir Kulbį peršovė. Numetė jie ginklus ir pabėgo. Nubėgo į Montviliškio kaimą pas Olgą Plepytę ir jie jos paprašė, kad nuvežtų į Virškupėnus pas mus, nes čia

* Broniaus Skiauterės pastaba: Šiuo metu žinoma, kad du rokiškėnai partizanai yra dingę Biržų girioje tuo metu: Algirdas Tauterys iš Miliūnų kaimo ir Juozas Kairevičius iš Roviškių kaimo.

** J. Kulbis dar Smetonos laikais bernavo Poderiškyje pas žmones, kilęs nuo Biržų.

nuošali vieta, maža tikimybė, kad skrebai užeis. Mama vakare pasikinkė kuiną ir abi su seseria išvažiavo. Naktį sužeistą Kulbį atsivežė į namus ir paslėpė ant mal-kų pašiūrėje.

Kitą dieną buvau lauke ir pamačiau, kad krūmais jau bėga skrebai. Apsupo mūsų namus ir ėmė ieškoti Kulbio. Pasirodo, Kulbis pas Plepytę paliko žiūronus, auto-mato apkabą, ji juos suvyniojusi į kažkokias drapanas nešė į mišką slėpti ir ją skre-bai sugavo. Gerai pamušė ir ji pasakė pas ką nuvežė sužeistą Kulbį.

Skrebai įsiutę pervertė visą šieną daržinėje, grindis gryčioje išplėšė, bet nieko nerado. Mane, tėvą ir motiną areštavo ir nusivarė į Papilį. Kitą dieną motiną palei-do į namus ir ji tą patį vakarą Kulbį išvežė Papilio link pas gydytoją Tuominą. Skrebai labai sumušė tėvą, keturias paras palaikė ir išvežė į Biržus. Dar Biržuose apie savaitę patardė ir išvežė į Panevėžį. Panevėžyje mus teisė su Variakaju, nors mes visus jų kaltinimus neigėm, gynėmės kiek galėjom, absoliučiai nieko neprisi-pažinom ir mūsų nuteisė. Tada perteisė „už akių“ ir gavom po dešimt metų. O tėvą dar apie mėnesį irgi Panevėžyje palaikė ir paleido, bet jau darbininko iš jo nebebuvo, nuo skrebus sumušimo jis visai prarado sveikatą.

Lageryje Archangelsko srityje išbuvau aštuonerius metus, į Lietuvą grįžau 1955 m. gegužės mėn. Vieną dieną, tuojau pat po grįžimo iš lagerio, sėdžiu gryčioje ir ateina partizanas Mykolas Suvaizdis. Pasišnekėjom, jis domėjosi apie gyvenimą la-geryje, bet buvo jau visai be nuotaikos.

Įsidarbinau miškų ūkyje, vedžiau ir mes gyvenome su žmona už Medeikių kai-mo netoli vieškelio. 1956 m. liepos mėn. rytą kratau mėsą, žiūriu, vieškeliu lekia trys su motociklais, iš paskos sunkvežimis pilnas milicininkų, netrukus pasigirdo keletas šūvių, paskui nutilo ir visi tie milicininkai grįžo atgal. Netrukus sužinojom, kad Lapakratos parke nušovė du partizanus: Mykolą Suvaizdį ir Edvardą Žilins-ką. Atseit kažkas pamatė, kad jie ten apgirtę ropinėja po tą parką ir pranešė į Bir-žus, nors iš tikrųjų viskas vyko kitaip. Juos apnuodijo migdomaisiais jiems artimas žmogus*... Apie kitų mūsų krašto partizanų likimus aš sužinojau irgi jau gerokai vėliau.

Partizaną Adolfą Bitiną nušovė Latvijos teritorijoje kitapus Nemunėlio Prankos dvare malūnininkas Alksnis. O tą Alksnį, keršydamas už brolių, nušovė Adolfo bro-lis Bronius. Nuėjo Bronius prie Alksnio namų, palaukė pasaloje, Alksnis atvažiavo autobusu iš Neretų ir patiesė jį. Bronius žuvo Skrebiškyje kartu su Jonu Černiaus-ku iš Biržų. Jie abuėjo pas skrebus Čižauską atimtą ginklą, o Čižauskas su kitu skre-bu Kavoliūnu įsitvirtino ant akmeninio tvarto. Partizanai jų nepastebėjo ir, kai jie priėjo arčiau, šitie į juos pradėjo šaudyti ir abu nušovė.

Apie Bitiną aš nieko gero negalėčiau pasakyti, jie nemažai žmonių iššaudė. Kaip pradėjo nuo Kvetkų... Mūsų krašte buvo trys broliai Misiūnai. Antanas tai tikrai

* Apie M. Suvaizdžio ir E. Žilinsko žūtį plačiau rašoma A.P.P. I dalyje ir II dalies 2-je kny-goje. – R. K.

buvo padorus žmogus, bet ir tą atvedė į krūmus ir nušovė. Povilas eidavo per žmones meistraudamas, irgi doras žmogus buvo, jį nušovė Puoderiškyje, paskui nuvežė ir įmetė į Nemunėlį prie Prankos namų, rado žmonės surištą vielomis.

Su Bitiniais vaikščiojo ir dvi merginos, kurios po brolių žūties kažkur dingo. Žmonės šnekėdavo, kad tai jų seserys buvusios. Skrebai sudegino Bitinų namus, todėl jie keršijo už tai ne tik skrebam, bet ir visiems prijauciantiems komunistams.

Iš Papilio pas mus buvo atėjęs tokio Čigo sūnus Vytautas. Dar iš pat pradžių 1944 m., kai tik grįžo rusai, mes, susirinkę miške, matom per kvartalinę ateina toks berniokėlis. Mes jį sulaikėm, nešasi užsikabinęs ant peties vokišką šautuvą, nupjauta buože ir nupjautu vamzdžiu, viena koja kaliošu apauta, kita – kerziniu batu. Vip-lentas jo paklausė, ko jis čia su tuo nupjautavamzdžiu vaikšto, nutraukė jį jam nuo peties ir atėmė. Mes tada jį įtarėm, ar tik ne šnipas, bet paleidom, nieko jam nedarėm.

Gajūnų Butėnas taip pat iš pat pradžių prie mūsų buvo prisiplakęs. Kažkiek pabuvo miške ir dingo, paskui sužinojom, kad Papilyje jau skrebu įsitaisė. O kai registravomės, į Papilį kas savaitę reikėdavo eit pasirodyt, kad esi. Kai tik nueinam ir šitas skrebas Butėnas prisistato, tuojau reikalauja atnešt šautuvą.

Napalys Blažiūnas iš Jusegirio kaimo žuvo 1946 m. pavasarį Biržų girios 43-iam kvartale, o liepos 7 d. partizanų stovyklą užpuolė rusų NKVD kariuomenė ir sunaikino.

Turiu pasakyti, kad čia mūsų krašte nebuvo tokios tvirtos partizaninės organizacijos. Ateidavo vyrai ir iš tolimesnių apylinkių, pabūdavam kartu ir vėl išeidavo. Na, iš pradžių buvo imtasi rimčiau kurti partizaninius vienetus, bet, kai mus rusai suplikė ties Kojeliškio kaimu, visa organizacija pakriko. Nors vadas Petronis ir buvo rimtas, protingas žmogus, bet po tokios netekties daug kas ir jį kaltino jau vien dėl to, kad į neišžvalgytą teritoriją buvo pasiūsti žmonės kovinei operacijai.

Medeikiuose irgi buvo skrebų pulkas, apie 50 galvų, taip pat dar stovėjo ir rusų NKVD kariuomenės garnizonas. Labai aršus skrebas buvo toks Antanas Kavaliauskas, o visų skrebų vadas buvo Leonardas Puzinas, dabar jau miręs. Dirbo kolūkio pirmininku, išmetė, kelis kartus buvo sumuštas, paskui išsikėlė į Latviją ir vėl grįžęs dirbo fermos vedėju. Ėjo iš fermos prisigėręs kažkokio melaso ir rado žmonės griovy gulintį negyvą, kojos įmerktos į vandenį. Labai daug žmonių buvo išvežta į Sibirą iš Medeikių vien Puzino dėka. Jau gerokai pagyvenęs skrebu tarnavo dar toks Rožėnas.

Ne kartą man dar būnant miške teko susidurt su skrebaus. Mes jų neleisdavom atvažiuot į savąjį Simonių kaimą. Ten toks miškelis buvo ir mes vis eidavom rytais į tą miškelį sargybaut. Vieną kartą žiemą matom važiuoja skrebai į Virškupėnus ir ėmėm į juos šaudyti. Arklys krito vietoj, ten pat Nemunėlis, suvirto visi į upę ir ledu nupylė į Kvetkus pėsti.

Apie buvusį Lietuvos kariuomenės kapitoną Juozą (kitur – Bronius. – R. K.) Čerką neteko girdėt, kad mūsų apylinkėse būtų partizanavęs. Kai tuoj po karo vyko pirmasis rusų NKVD kariuomenės siautimas ir kariuomenė slinko nuo Skrebiškių ir Latvvygalos kaimų, Čerka traukėsi su savo būriu, atėjo iki Simonių, Virškupėnų ir

po to kažkur dingo. Vėliau sužinojom, kad jis legalizavosi ir po legalizacijos viešai paneigė savo partizaninę veiklą, bet vis tiek tuo savęs neišpirko netgi samagonu dosniai vaišindamas skrebokus, buvo ištremtas į Sibirą.

Pasakoja VLADAS BALČIŪNAS-VILKAS

Užrašyta Panevėžyje
2002 10 19

Gimiau 1918 m. Biržų rajone, Vabalninko valsčiuje, Svilių kaime. Šeimoje buvo-me penki vaikai: keturi broliai ir sesuo.

1940 m. kovo mėnesį mane pašaukė į Lietuvos kariuomenę ir patekau tarnaut į karo policijos batalioną Vilniuje. Po keturių mėnesių priėmiau priesaiką, o už poros savaitių užėjo rusų bolševikų armija, kuri internavo mūsų karinius dalinius, mums nudraskė lietuviškus antpečius ir prisegė raudonas žvaigždes, į dalinį prikišo rusų, visus sumaišė ir vėl turėjom duot priesaiką iš naujo, tik, žinoma, jau nebe lietuvišką, o rusišką.

Kai 1941 m. birželio mėnesį prasidėjo karas, mus nuginklavo, varė į Rytus ir trečią dieną kelionės, jau būdami Baltarusijos teritorijoje, mes aštuoni lietuviai pabėgom iš to rusiško dalinio. Kartu su manim pabėgo Kazys Matuzevičius iš Daunorių kaimo, buvęs mano bendraklasis. Pajutome, kad su mumis gali susidoroti, kažkur dingo buvę mūsų vadai-karininkai lietuviai. Grįžom iki Švenčionėlių, čia sutikom jau ir daugiau tokių pat kaip mes ištrūkusių iš rusų nagų, tarp jų ir karininkų, išplėšėm karinius sandėlius, apsiginklavom, nusidraskėm penkiakampes, užsidėjom vėl lietuviškus ženklus ir užėmėm Švenčionėlius. Užėmę Švenčionėlius, ėjom vaduot Švenčionių, nes Švenčionys dar buvo rusų rankose, bet, gavę atkirtį nuo rusų, ėmėm trauktis atgal, čia žuvo mano draugas Kazys Matuzevičius. Mus užsiautė masiškai besitraukiantys rusų daliniai, bėgantys nuo juos besivejančių vokiečių. Veltis į kokias nors kautynes su jais buvo beprasmiška ir pavojinga. Sulindom tarp nendrių į ežerą ir laukėm, kada praeis ta didžioji jų masė.

Praslinkus rusų kariuomenės daliniams, išlindom iš ežero ir nuėjom į Švenčionėlius, kur netrukus sulaukėme ir pirmųjų vokiečių. Labai greitai vokiečiai mus visus susėmė ir nuvežė į Vilnių, o Vilniuje pasakė, kad reiks tarnaut jų armijoje, vadinamuose savisaugos daliniuose.

Mus apgyvendino kareivinėse, apginklavo ir varydavo į miestą budėti. Vieną kartą išeinam į budėjimą, vokiečiai vaikštinėja po gatvę, mes tuojau pat prisistatėm prie jų ir pareikalavom parodyti leidimus, ar jie turi teisę vaikštinėti po gatvę. Vokiečiai labai įsiuto, mes atkišom į juos šautuvus, mažai truko iki kraujo praliejimo.

Po šito incidento su vokiečiais mane pasikvietė karininkas leitenantas Albertas Savickas (kilęs iš mano tėviškės, iš Grubiškio kaimo) ir pasakė:

– Aš karininkas, negaliu pasitraukti iš tarnybos, o ko tu čia slampinėji su šautuvėliu? Tik mauk į namus...

Ir taip mes penkiese „nusiplovėm“, visi gerai apsiginklavę patraukėm į namus pėsti. Po kelių kelionės dienų pėsčiomis ir traukiniu pasiekėm Šiaulius, paskui – Biržus. Biržuose susitikom pažįstamų irgi iš savisaugos dalinio ir jie ėmė mus kalbinti pasilikti Biržų savisaugos dalinyje. Sutarėm pasilikti ir paprašėm, kad leistų į namus pareit, nes norim aplankyti tėvus. Išleido. Po savaitės grįžtam į Biržus ir areštuoja čia mus vokiečiai. Palaikė dvi savaites uždarytus kartu su rusų belaisviais ir nuvežė į Šiaulius. Šiauliuose ėmė tardyt, kas mes tokie, sakom – belaisviai, bet čia atsirado pažįstamas karininkas ir ėmė mane teisinti, kad aš geras žmogus, niekur nepriklausiau, o buvo ir tokių kuriozų, kai rusai perėmė mūsų kariuomenę: iš Biržų miesto Tamašauskas į lietuvišką kariuomenę nuvažiavo su šaulio uniforma, tą uniformą atidavė į sandėlį, užsivilkė lietuvišką kareivio uniformą, vaidino didelį patriotą. O kai rusai užėjo, iškart persirengė rusiškai ir tapo mūsų dalinio politruku. Rusams traukiantis ir jis pabėgo. Susitinku aš jį, jis man ir sako:

– Balčiūnai, kaip man dabar namo parvažiuot?

Aš jam ir pasakiau:

– Aš tai važiuosiu ir parvažiuosiu, bet kaip tu parvažiuosi nežinau...

Po kurio laiko atėjo karininkai, jį išsivedė, paskui sušaudė.

Buvo ir daugiau tokių, todėl čia vokiečiai visus buvusius perkratinėjo, ieškojo ar neras panašių tamašauskų, o mane po kelių dienų paleido į namus.

Kai 1944 m. rusai grįžo į Lietuvą, aš išėjau į mišką. Mūsų būriui vadovavo Jonas Palšis iš Zastaučių kaimo. Vien iš mūsų kaimo jo būryje buvo apie penkiolika vyrų.

Mums buvo pranešta, kad susirinktume Ožkiniškio kaime. Ten buvo toks nedidelis miškelis, kuriame mes ir susirinkom apie 30 vyrų. Kiti būriai buvo susirinkę kitose vietose, buvo atėję nuo Pasvalio, Pandėlio, Kuprelišio ir kt. vietovių. Gavom nurodymus beveik kiekvienas atskirai eit į Biržus ir išvaduoti iš kalėjimo kalinius. Aš kartu su Antanu Valecku iš Svilių kaimo gavau nurodymą patruliuoti Vytauto gatvėje. Buvo atrinkti smarkesni ir tvirtesni vyrai kalėjimui paimti. Puolimas buvo numatytas mums patogiu momentu, kai Biržuose nebuvo rusų kariuomenės, tik vieni skrebai, kurių mes nelabai bijojom. Prieš pat puolimą ir po kalėjimo paėmimo buvo leidžiamos sutartinės raketos, kada pult, kada atsitraukti. Ta visa kovinė operacija vyko naktį ir užtruko apie porą valandų. Kiek aš girdėjau iš kitų, buvo išvaduoti apie 30 kalinių, tarp jų buvęs Vabalninko policininkas Pučekas, Variakojis iš Zizonių kaimo, irgi buvęs policininkas...

Paskui vėl grįžome į savo tėviškes ir slapstėmės toliau. Nusivežiau šieno vežimą į krūmus, žaigini apsidėjau tuo šieniu, miškelis netoli, į tą žaiginį įlisdavau ir miegodavau. Vėliau įsirengėm bunkerį daržinėje pas Povilą Valecką Svilių kaime. Čia gyvendavom jau keliese, kartais iki 10-ties vyrų: du broliai Povilas ir Antanas Valeckai, Paulinas Valeckas, Dominykas Balčiūnas, jo brolis Mykolas... Visi buvome

gerai ginkluoti, aš turėjau vokišką šautuvą ir pistoletą, šovinių irgi turėjome socialiai. Jeigu pritrūkdavom, ryšininkai pristatydavo, atveždavo net iš Biržų, turėjo ryšį su pačiais skrebiais ir iš jų gaudavo.

Kai prisiregistravau Biržuose, mane persiuntė į Vabalninką ir čia kas mėnesį reikėjo eit ir vis pratęst registracijos pažymos galiojimo laiką. O Vabalninke buvo apie 60 skrebių. Kai tik nueini, tuojau pasikviečia, tardo ir dar į kailį gauni.

Ilgalaukiuose buvo susikūres toks skrebių atramos punktas, tai šitie skrebiai paimdavo pirmą pasitaikiusį kaimuose, nusivarydavo, uždarydavo rūsy ir kankindavo. Mane irgi 1945 m. pavasarį suėmė, nusivarė ir uždarė į rūsį su kitais penkiolika vyrų. Ten, pamenu, buvo uždaryti: Jonas Likas, Bronius Pilkauskas iš Gataučių kaimo, mano pusbrolis Domas Balčiūnas iš Svilių kaimo, du broliai Jakštai, Akzeiliūnai du broliai iš Deikiškių kaimo... Penkias dienas nedavė nei valgyt, nei gert. Liepia nuogai išsirengt, išvaro į lauką, paguldo ant sniego ir muša pančiais, pasakui dar apkasa sniegu, kiek palaiko, o kiti armonika groja ir kvatojasi, vaidina neva čia vakaruška vyksta, žinoma, kad negirdėtų kaime kankinamųjų vaitojimo. Ypač iš manęs tyčiojosi ir mušė skrebiai Kaminskas ir Lapinskas. Buvo ir iš mūsų pačių, kurie išvertė kailius ir parsidavė skrebams. Mane irgi verbavo, prašė išduot savo draugus, žadėjo priimt į skrebyną, už visas nuodėmes bus atleista... Iš Čypėnų toks Jagminas parsidavė skrebams ir įskundė visus, kurie tik ėjo vaduot kalinių iš Biržų kalėjimo, senas komunistas Jakštas, nuo Kupreliškio išdaviku tapo toks Simėnas. Jono Liko motina atvežė alaus statinę ir sūnų paleido. Mano sesuo Eugenija dirbo Biržuose, nuėjo į skrebyną ir ėmė teirautis apie mane, pasakė, kad aš jau kelinta diena paimtas ir negrįžtu. Biržų prokuroras buvo Kėželis, jis nieko nežinojo apie tai, kad Ilgalaukiuose skrebiai laiko uždarę tiek žmonių ir kankina. Netrukus jie gavo nurodymą likviduoti šitą Ilgalaukių „lizdą“. Kai likvidavo Ilgalaukių skrebių atramos punktą, mums su Leonu Karobliu iš Jeveniškių kaimo užkabino ant pečių šautuvus ir išsivarė į Vabalninką.

Vabalninke prokuroras mus paleido į namus, bet mes buvome sumušti, sudaužyti ir kruvini. Jis liepė tuos skrebus, kurie mus mušė ir kankino, paduot į teismą, bet mes atsisakėm, žinojom, jie būtų mums keršiję.

Grįžom į namus, o netrukus susitikau su partizanu Kostu Kregžde-*Muzikantu* ir užmezgiau su juo ryšį. Su Kregžde dar vaikystės metais kartu lankėm Svilių mokyklą, jis turėjo dar du brolius.

Apie 1947 m. Zizonyse pas Variakojį vyko vakaruška, o mes Svilių kaime pas Petronį vaišinomės samagonu ir užėjo partizanai Kregždė ir Pranevičius iš Vabalninko. Mes dar juos pavaišinom ir nutarėm eit pas Variakojį į tą vakarušką, bet negi pėsti eisim. Pasiėmėm Antano Rakūno arklių, sėdom į vežimą ir nuvažiavom. Tik einam į vidų, armonika groja, jaunimas šoka ir tarpdury susitikom du rusų kareivius. Zastaučiuos stovėjo jų garnizonas, jie, pasirodo, iš ten jau atėjo. Šitie kareiviai gyveno kaime, labai vogdavo iš žmonių, mušdavo, gąsdindavo juos. Kadangi pirmieji ėjo Kregždė su Pranevičium, pamatė šituos ruskius ir šovė į juos. Abu su-

žeidė, bet jie pabėgo ir tada Kregždė mus penkis išvarė jų ieškoti. Paskui vieną rados pusgyvį gal už penkių kilometrų Zizonių kaime Lukinsko jaujoje įlindusi, o kitą ant kelio jau mirusį.

Kitą dieną atlėkė visas garnizonas ir mus, kurie ieškojom tų kareivių, areštavo: mane, Povilą Variakojį, Joną Kairį, du brolius Vytautą ir Juozą Kilinskus ir Antaną Valecką, vietoj patardė ir paleido. O dar kitą dieną areštavo ir išvežė į Panevėžį, bet bylos nesudarę paleido.

Svilių kaime vyko mano sesers Eugenijos vestuvės. Kamarytė ir gryčioj puotavo mūsų vestuvinininkai, o klojimas buvo pilnas partizanų. Aš ir vieniems, ir kitiems nešu alų ir vaišinu, bet kažkas iš mūsų pačių pranešė skrebams ir trečią dieną po vestuvių jie pas mus prisistatė. Aš pasislėpiau, pasigavo motiną ir ėmė tardyt...

Daunorių kaime rudeniop kūlimui vežė motorą Kostas Pašluosta, jį apstojo skrebai, jis bandė bėgti ir nušovė...

Mus labai sekė iš Trišakių kaimo Kazimieras Grubinskas, vėliau išėjo skrebu tarnaut.

Sušaudėm tokį Balčiūną iš Zizonių kaimo už išdavystės, po dienos mes jį iš miško nuvežėm ir palaidojom Geidžiūnų kapinėse. Teko man pačiam eit į Papilio kraštą ir vykdyt partizanų vadovybės užduotis...

Mūsų būrio vadas Jonas Palšis žuvo 1945 m. Jaunučių kaime (kitur Krikščių k.), Jonas Panevėžys, g. 1899 m. iš Jaunučių kaimo, buvęs nepriklausomybės kovų dalyvis, žuvo 1945 07 12, kurį laiką jis vadovavo būriui. Partizanų būriui dar vadovavo toks Mockūnas iš Daunorių kaimo irgi buvęs nepriklausomybės kovų savanoris, jis turėjo du sūnus, vienas išėjo į skrebus ir ėmė gaudyt tėvą, bet tėvas jį pirmas pagavo ir nušovė. Mūsų apylinkėse partizanavo buvęs gydytojas Kostas Kaminskas iš Mikalaitiškių kaimo, g. 1907 m. Žuvo 1945 m. Jie su Ernestu Valentėliu buvo išsikasę bunkerį prie Paulionkos kaimo. Užėjo skrebai, Kostą nušovė, o Ernestas pabėgo, bet jį pasivijo ir nušovė Judiškių miške. Tikri partizanai buvo: Petras Savickas iš Grubiškio kaimo, Pranas Savickas iš Savučių kaimo, Alfonsas Pačiulis iš Savučių kaimo, žuvo Galvokų kaime, kartu partizanavo ir jo brolis Petras, Pašluosta žuvo Jaunučių kaimo laukuose 1945 metais.

Pasakoja ROMUALDAS KAROBLIS

Užrašyta Panevėžyje
2002 12 01

Gimiau 1935 m. Vabalninko apylinkėje, Misiškių kaime. Šeimoje pas tėvus mes buvome keturi broliai ir viena sesuo. Brolis Stasys, gimęs 1927 m., tuojau po karo nėjo tarnaut į rusų sovietinę armiją, bet išėjo į mišką. Į mišką išėjo Steponas Aukštikalnis-*Vėtra*, Aloyzas Aukštikalnis iš Dačiūnų kaimo. Brolį Antaną, gimusį 1931 m.,

pašaukė į Biržus neva į kariuomenę, bet, kai nuėjo, uždarė sribyno rūsy ir kankino, sakė badė panages, nuvežė į Panevėžį, bandė sudaryt bylą, bylos nesudarė, tada nuvežė į Šiaulius ir uždaram teisme nuteisė 10 metų lagerio.

Kai pirmąjį siautimą sribai darė mūsų kaime, tai, važiuodami iš Vabalninko, nušovė septynis jaunos beginklius Deikiškių kaimo vyrus: Undriliūną, Kučį, Klingį, Baltrušėną... ir aštuntą Mikalajūną iš Dačiūnų paėmė gyvą. Jį rado po lova pasislėpusį. Aš savo akimis mačiau, kaip tą jaunuolį sribai prie ratų pririšę virvėmis varėsi ir mušė tokiu lentgaliu, kuriuo uždengia vežėčių galus. Nieks nesužinojo, kur tą jaunuolį sribai padėjo, į namus jis jau nebegrižo, matyt, kol nuvarė iki Vabalninko pribaiė.

Rusai suėmė partizanus: Joną Kalkį, Emiliją Kalkienę ir Julijų Kalkį iš Lebeniškių kaimo ir tą Steponą Aukštikalnį-*Vėtrą*. Jie turėjo bunkerį pas Paštolienę Misiškių vienkiemyje. Bunkeris buvo įrengtas dviguboj sienoje. Tą dieną pavakarį atėjo šeši rusai ir pasakė, kad jiems viskas žinoma, tegu partizanai išlenda iš bunkerio ir pasiduoda. Pirmas tuojau pat išlindo Aukštikalnis, net nebandęs priešintis, Julius Kalkys dar bandė bėgti, bet jam peršovė koją. Kai juos varėsi į Vabalninką, anie visi trys buvo pririšti virvėmis prie vežimo, o Aukštikalnis ėjo laisvas. Juos varė per Dačiūnų kaimą, Aukštikalniui dar leido ir pas tėvus užeit. Anuos tris sukišo į kalėjimą Vabalninke, o Aukštikalnį paleido ir atseit liepė jam slapstytis, kol praeis tas vėjus. Paskui jis išvažiavo pas pusbrolių į Rygą, kurį laiką ten pagyveno, bet vėliau jį kažkodėl suėmė ir nuteisė.

Brolis Stasys iš pradžių išėjo į Kregždės būrį, paskui perėjo Krinčino krašte, Palsvalio rajone, į Gaidelionio būrį. Gaidelionio būryje jis daugiausia vaikščiojo su broliais Juozapu ir Jonu Vaitiekūnais, juos visi vadino „Zalopšiais“. Juozapas į mišką iškart buvo išėjęs, o jo brolis Jonas, 1929-tų metų gimimo, buvo išvežtas į rusų kariuomenę, bet iš ten pabėgo, prekinio traukiniu grįžo iš Rusijos ir išėjo į mišką. Žuvo apie 1951 m. Joną vijosi rusai į Berniškių kaimo pusę, o Berniškiuose stovėjo sribų pulkas. Vabalninko sribas Jonas Brazdžius pamatė bėgantį per rugius Joną Vaitiekūną, pirmiausia paleido į jį rusiškų keiksmažodžių seriją, liepė stot, tas sustojo ir tada iš pusautomatžio nušovė. O Juozą Vaitiekūną dar prieš tai nušovė Biržų rajone, Šniščių kaime.

Skamarakų kaime žiemą pas Grigaliūną užėjo mano brolis Stasys ir tie abu Vaitiekūnai. Jie tik atėjo iš miško, sulipo ant pečiaus sušilt, nes buvo labai sušalę ir kieme staiga pasirodė rusai. Tai mano brolis išsoko per langą ir, spiginant 15-os laipsnių šalčiui, basas per sniegą bėgo apie tris kilometrus, nušalo kojų pirštus. Atbėgo jie į Misiškių kaimą, pasiėmė ūkininko arklių, pasikinkė į roges ir traukėsi toliau. Persikėlė per Tatulos upę į Krinčino kraštą ir tiesiai į Berklainių mišką. Toliau rusai jų jau nebesivijo. Jį gydė Jonas Aukštikalnis, kuris gyveno prie pat Vabalninko Mockūnų pušynė, ten buvo jauja, tai toje jaujoje brolis gydėsi nušalusius pirštus. Žuvo apie 1949 metus.

Gaidelionį aš esu matęs tik vieną kartą, toks neaukšto ūgio žmogeliukas, su ruda barzdele. Jis nešiojosi du ginklus: vokišką karabiną ir vokišką automatą-pistolmašinę. Kai 1941 m. rusai vežė iš Krinčino žmones į Sibirą, būdamas septyniolikos metų, jis ginkluotas užstojo kelią tiems vežikams, nušovė viršaitį ir viršaičio pavaduotoją. Paskui jį rusai nusivijo į Berklainių mišką, o jis įlipo į eglę, pasislėpė ir jo nerado. Kai vokiečiai traukėsi, jis atsisakė su jais trauktis, jiems pasakė, kad Lietuvai jis esąs labiau reikalingas. Pokario metais labai narsus partizanas buvo. Dažnai vaikščiodavo apsirengęs rusiška karininko uniforma kapitono antpečiais. Paskutinį kartą jį vijosi rusai. Netoli Krinčino, Stasiškių kaime jis atbėgo į Melniko kiemą, o čia pilnas kiemas sribų. Ką daryt? O jis su rusų karininko uniforma. Tik suriko šitiems sribams: „Atsiveja banditų pulkas!“ Skrebai tuojau sukrito ant žemės, laukia kada tie banditai pasirodys, o Gaidelionis įbėgo į kūtę, kur arkliai stovėjo, jau norėjo sėst ant arklio, bet rusai labai greit atsirado kieme ir Gaidelionį nušovė.

Apie 1946 m. Misiškių kaime per Velykas partizanai buvo susišaudę su rusais. Pas Janušonienę puotavo rusai, o pas Juozapą Ragaišį – partizanai. Rusai begerdami pajuto, kad pas Ragaišį yra partizanų. Tada jie ėmė supt Ragaišio namus, o pas Mataušą Vaičiulionį sėdėjo kitas pulkas sribų. Partizanai, pastebėję, kad juos supa, ėmė bėgti į miško pusę, bet juos nuo miško rusai spėjo atkirst. Partizanas Brazdžius iš Gataučių buvo jau stipriai girtas ir nebegalėjo greitai pabėgt, tada jis pasakė: „Vyrai, jūs bėkit, kol aš turėsiu šovinių, jus pridengsiu.“ Kažkiek jis tuos rusus dar prilaikė, bet jį greitai nušovė jau mūsų lauke. Tuo metu važiavo Šatas su Emilija Šatienė iš Gaižiūnų, Jonas Pauliukas iš Dačiūnų ir Vilaišis iš Žiliškių kaimo į svečius iš Šato pas Pauliuką ir pateko į tą susišaudymą. Išsigandę šaudymo, visi sugulė į griovį ir ten juos sribai sušaudė, o už 50 metrų nuo jų gulėjo nušautas partizanas Brazdžius. Tada sribai Brazdžių atvilko tarp šitų žmonių ir paleido gandas, kad partizanas buvęs tarp tų žmonių, todėl jie ir tuos žmones iššaudė.

Rusai nusivijo partizanus tolyn, kiti išsisklaidė po krūmus, o vienas, to Brazdžiaus svainis, bėgo į Krinčino pusę. Netoli Gaižiūnų Patatuliečių kaime lauke stovėjo ūkininko kūtė. Partizanas įbėgo į kūtę jau su peršauta koja ir jį ūkininko dukters Adomavičiūtės apvožė skaline, kuria šieną neša, apdėjo šiaudais. O kitas kaimynas irgi Adomavičius matė, kad partizanas įbėgo į kūtę (jį vadino *Karalium*, nes turėjo 12 vaikų). Kai rusai prabėgo pro kūtę, jis pasišaukė vieną rusą ir parodė jam, kad partizanas pasislėpė anoj kūtėj. Tada jau rusai apstojo kūtę, bet partizanas nepasidavė gyvas, susisprogdino granata.

Po šitos išdavystės Adomavičius-Karalius su sūnumi išbėgo į Vabalninką, bet į sribus jo nepriėmė, tada nuvažiavo į Krinčiną, ten irgi nebepriėmė, grįžo abu su sūneliu į namus, o kitą naktį atėjo partizanai ir įvykdė jiems mirties nuosprendį.

Apie 1949 m. aš mokiausi Skamarakų pradžios mokykloje. Maždaug per pietus pasigirdo smarkus šaudymas pušynės pusėje. Tas miškas neplatus, bet ilgas. Nuo Naujikų sribai ir rusų garnizonas partizanus iš Skamarakų vijo į pušynę. Tada

nušovė 25-kis partizanus. Pamenu, žuvo broliai Kazimieras ir Vytautas Čėrkos iš Biržų, o mano brolis įlindo į sodželką, pasislėpė tarp ajerų ir liko tuo kartu gyvas.

Apie 1946 m. iš Šniščių rusai pakėlė partizanus, jie pasitraukė prie Guodžių miško, ten įsitvirtino valdiškam griovy ir neleido rusams prieiti prie miško. Kai tik rusai pasikelia, partizanai juos ir kerta, bet kažkur toliau buvo griovio posūkis, ten rusai įėjo su kulkosvaidžiu į tą griovį ir išilgai griovio juos visus, apie 23 partizanus iššaudė.

Mūsų šeimą tris kartus bandė vežti į Sibirą, bet prieš pat vežimą mums pranešdavo iš Vabalninko tokia Pūtienė, jos vyras Pūta buvo sribas ir mes spėdavom pasislėpt. Pasislapstom kurį laiką pas žmones, praeina tas vajus ir vėl grįžtam į namus. Kai trečią kartą rankiojo vežimui visus pabėgėlius, tėtis su broliu Antanu buvo pasislėpę ant tvarto. Anksti rytą apstojo sribai namus, įėjo gryčion, pažiūrėjo ir išėjo į lauką sako: „Tai gal reiktų tvarte paieškot?“ O jų vadas ruskis griežtai pareiškė: „Nerasta gryčioje, jokių kratymų, jokių ieškojimų...“ Ir išvažiavo.

Iš Konstancijos Macijauskaitės – Karoblienės prisiminimų: Mūsų apylinkėje veikė Kosto Kregždės-*Muzikanto* būrys. Pas mus lankydavosi partizanai broliai Vytautas ir Kazimieras Čėrkos, Juozapas ir Jonas Vaitiekūnai, Antanas Mockūnas iš Daunorių, *Adalpelis* – Adolfas Dilys nuo palatvės. Kai ateidavo jie pas mus, pakūrendavom pirtį, jie išsimaudydavo, išplaudavom jiems drabužius, ruošdavom jiems maistą, prirūkydavom dešrų, skilandžių, keptavom duoną.

Kai norėdavom alizaviečiai susitikti su mūsų krašto partizanais – vabalninkiečiais, Algis Simėnas iš Kurklių kaimo atnešdavo man laiškėlį, o aš jį perduodavau Kregždei.

Boleslovas Kairys iš pradžių pas savo seserėčią Eidikonytę ir jos brolių glaudėsi, į mišką nėjo. Jų motina buvo mirusi, ta Eidikonytė ėmė mūsų prašyti, gal mes galėtume palaikyti tą jų pusbrolių Boleslovą. Mes sutikom, jis atėjo pas mus ir pabuvo gal apie porą mėnesių. Turėjom tarp bulvių rūsyje padarę tokį nedidelį bunkeriuoką, esant reikalui, pasislėpt. Pas-kui jis pamatė, kad pas mus ateina partizanai, ėmė prašyti, kad ir jį jie priimtų pas save. Tie sutiko ir išėjo jis kartu su jais į mišką, į Kregždės būrį. Žuvo Boleslovas 1947 m. Berčiūnėliuose per Velykas. Jie atvažiavo pas Leoną Aukštikalnį aštuoniese, paliko rogėse ginklus ir suėjo gryčion atsigerti alaus, o kad juos sekė sribai su rusais iš paskos, jie to nežinojo. Rusai tuojau pat apsupo namus, rogėse paliktą sargybinį nušovė pirmiausiai ir, kai vyrai išgirdo šūvius, jau buvo per vėlu. Vieni šoko pro duris, kiti – pro langus, kai kurie dar iš pistoletų atsišaudė, bet visi žuvo. Kiek pamenu, ten žuvo tas pats Boleslovas Kairys, Balčiūnas, Baltrūnas...

Dar vienas susišaudymas įvyko Jaunučių kaime pas Joną Pesecką apie 1946 m. Raudonbalos miške rusai apstojo partizanus. Partizanai prasiveržė nuo Svilių pusės ir rusai atsivijo juos čia prie Pesecko namų. Būrio vadui Aukštikalniui peršovė gerklę, keturi partizanai atsišaudydami jį atnešė iki Albino Grubinsko, pakinkė arklį ir Genė Grubinskaitė jį vežė už Apaščios per mišką ir už miško, kaip buvo nurodyta, pirmoj troboj paliko. Ten jis ir mirė.

Vieną kartą atėjo pas mus *Adalpelis* ir beldžiasi į langą, prašo įleisti vidun. Mūsų šuo jau neloja, o staugia, tai aišku, kad netoliese rusai arba sribai. Mes jam pasakėm, kad neleisim, nes šuo staugia, kažkur netoli jaučia rusus. Jis nieko prieš, sako, aš kitur tada

nueisiu ir, eidamas ties pirtele, kai šoko per tvorą, pasigirdo šūvis ir peršovė jam ranką. Tada jis nubėgo į Grubiškį pas Juozą Pašluostą, ten sutvarstė jam ranką. Paskui sribai paėmė mūsų tėvą, nusivarė į Vabalninką ir visą savaitę mušė, reikalavo, kad pasakytų, kas buvo atėjęs tą naktį ir beldėsi į langą, bet tėtis, nors ir smarkiai mušamas, neprisipažino. Grįžo tėtis iš sribyno su skyle galvoje, Biržuose gydytojas Čeponis jį operavo ir gydė, nes ir visas kūnas buvo smarkiai sumuštas. O iš manęs paėmė pasą ir liepė prisistatyt kitą dieną. Nuėjau, pastatė koridoriuje ir ėmė „šventint“. Vienas šautuvo vamzdžiu duria, kitas atsikrenkštęs spjauna į veidą. Naktį Kulys tardo, o dieną – sribų vadas Ovčerenka. Auginau ilgas kasas, tai už kasų paima, trenkia ant žemės ir vis šaukia: „Koks banditas buvo atėjęs!“ Tris paras mane kankino, nei kąsnelio valgyti nedavė.

Šiluose pas Rastauską, prie pat Šilo miškelio, nuo mūsų namų apie penki kilometrai, 1948 m. rusai sušaudė kelis partizanus, žmonės šnekėjo, kad tie patys Rastauskai juos išdavė. Juos nugirdė, duktė Stasė Rastauskaitė kažkur dingo ir netrukus namus apsupo rusai. Tada pas mus buvo pasilikęs Kregždė, Steponas Giedrikas ir dar vienas, o arkliais dviem pastotėm buvo išvažiavę Antanas Mockūnas, *Adalpelis*, Jonas (aukšto ūgio vyras), Bronius, iš viso maždaug penki partizanai, tai jie visi ten ir žuvo, o Rastauskai po to iškart persikėlė gyvent į Vabalninką. Kai įvyko susišaudymas, tie trys iš mūsų jau buvo išėję kažkur Papilio link.

Dažnai pas mus ateidavo Vabalninko sribai, versdavo stalčius, komodas ir vis ten ieškodavo „banditų“. Aršiausi komodų ir stalčių kraustytojai buvo sribai Antanas Kubiliūnas, Gabrišiūnas, Trybė... Vienas iš padoresnių sribų tai buvo Jonas Čižius.

Biržų rajono MGB viršininko Timofejevo „vilionių“ laišakai

R. K. p a s t a b a :

Šių laiškų originalai gauti iš Emos Šimonienės dukros Dalios Valickienės, jie buvo skirti Biržų krašto partizanui Robertui Indrikui-*Medžiotojui* ir partizanei Emai Šimonienei. Kalba netaisyta. Čekistai ir tokiomis priemonėmis „viliojo“ partizanus iš miškų, o kuriuos „suviliojo“, juos padėjo ten, kur jiems reikėjo. Nors partizanas Robertas nesusigundė Timofejevo „vilionėmis“, netrukus buvo apnuodytas MGB agento, pas kurį jis retkarčiais prisiglausdavo, ir paimtas gyvas.

Tiek Kalpokas, tiek Styra po anų timofejeviškų registracijų irgi netrukus buvo areštuoti ir pasiųsti ten, kur ir daugelis jų brolių. Tokie buvo timofejeviški įstatymai – paremti melu, šantažu ir apgaule. Labai panašūs laiškas buvo persiųstas ir partizanei Emai Šimonienei, tik šiame laiške buvo daugiau apeliuojama į jos mylimus vaikučius, o grasinimai tie patys: „jūsų laukia toks pat likimas, kokio susilauks kiekvienas banditas“...

Robertai,

kelerius metus Jūs vedat betikslę kovą (jeigu taip būtų galima pavadinti) ir matote prie ko tatai privedė. Jūsų dabar liko vienetai ir Jūsų asmeniškai laukia tas pats likimas, kokio susilaukė kiti. Vienu žodžiu, Jūsų padėtis beviltiška ir kvaila, tokių aukų niekas nepageidauja ir niekam nereikalinga.

Turbūt neapsiriksiu, jeigu pasakysiu, kad Jūsų likimas bus išspręstas artimiausiu laiku, priklausomai nuo Jūsų pageidavimų. Liaudies patarlė sako: kaip pasi-

klosi, taip išmiegosi. Šią patarlę galima taikyti ir Jūsų likimui. Reikia susiprasti ir ieškoti išeities teisingumo kelių, nes kitos išeities nėra ir nebus.

Visi mato, negalit nematyti ir Jūs tos galingos jėgos, kokia dabar tapo Tarybų Sąjunga. Per trumpą laikotarpį tarybinė liaudis spėjo atkurti pramonę, smarkiai pakelti žemės ūkį, atsiekti žymių laimėjimų gyvenimo sąlygų pagerinime.

Dabar sėkmingai pasibaigus paskutiniam karui Indokinijoje, žmonių nuomonė pasikeitė taikos linkme. Darbo žmonės visų šalių trokšta taikos ir neleis imperialistams pradėti naują karą. Atrodo, kad Amerikos (žodis Amerikos parašytas mažąja raide. – R. K.) imperialistai nieko gero nesitiki laimėti per savo kėslus, jie daugiau nusistatę palaikyti įtemptą tarptautinę padėtį, kad gautų daugiau pelno už ginklų gamybą, negu kad tikėtis laimėti kare.

Dėl Jūsų asmeniškai, logiškai galvojant, yra tikrai viena vienintelė išeitis padėti ginklus, grįžti prie takaus gyvenimo. Jeigu Jūs daugiau įdomausitės šalies vidiniu gyvenimu, tai šitai puikiai suprasit.

Robertai, jeigu norite gyventi, o gyventi kiekvienas žmogus nori, tai kol dar ne vėlu, pasinaudokite veikiančiais dar ir dabar įstatymais. Ateikite, prisiregistruokite ir gyvenkite. Jūs patys gerai žinote, kodėl teko perkelti Jūsų tėvus bei kitus panašius asmenis iš senų gyvenviečių – tai Jūsų bei brolio perėjimas į nelegalią padėtį, daromi nusikaltimai prieš Tarybų Valdžią. Šiuo įstatymu daugelis Jūsų draugų pasinaudojo anksčiau ir laimingai gyvena, o ne kurie pasinaudoja ir dabar. Pas mus atėjo ir prisiregistravo visa eilė žmonių, kurie buvo banditų gaujose po dešimt ir mažiau metų bei šiaip įvairiais sumetimais slapstėsi iki šio laiko. Dabar juo pasinaudojo ir pažįstami jums (čia žodį jums kažkodėl rašo jau mažąja raide. – R. K.) asmenys, kaipo banditai Kalpokas, Styra Romas. Jie atėjo, atidavė ginklus, gavo dokumentus ir pradėjo taikų gyvenimą.

Atsiranda klausimas, kodėl gi Jūs nestojat (nesiregistruojat. – R. K.)? Turiu pasakyti, kad kaip Jūs, taip ir jie yra padarę didelių nusikaltimų prieš tarybų valdžią (čia žodžius „tarybų“ ir „valdžia“ jau rašo mažąja raide. – R. K.). Taip kad jis veikia į visus vienodai (čia jis, matyt, turi mintyje tą įstatymą. – R. K.). Man atrodo, kad jie pasitikėjo Tarybų Valdžios įstatymais, rado drąsos tam, kad ateitų į gyvenimą, o Jūs nedrįstate. Kas Jums neleidžia tai padaryti? T. y. įsitikinti veikiančiais įstatymais, rasti drąsos pasinaudoti jais.

Mes garantuojame jums laisvę, dokumentus, laisvą pasirinkimą gyventi, ar tai su Ema, ar tai su tėvais, kuriuos, laikui bėgant, galima sugrąžinti.

Tad pasinaudok Robertai, kol yra galimybių, nelauk tokio pat likimo, kokio susilauks kiekvienas likęs banditas.

Susitikti su mumis galite per kiekvieną pilietį, per kurį Jūs skaitysite reikalingu, mes jokių pretenzijų prieš jį neturėsime.

Biržų rajono Valst. Saugumo viršininkas – papulkininkis
(parašas) TIMOFEJEVAS

1954 08 14

Emai Šimonienėi.

Jau daug metų tęsiasi niekam nereikalingas ir betikslis kraujo praliejimas. Tada, kai visa tarybinė liaudis baigia atstatyti pramonę ir žemės ūkį sugriautus karo laikų, Jūs kelerius metus randatės nelegalioje padėtyje. Tikrai visiškai kvailas žmogus gali nematyti tų pasikeitimų, įvykusių mūsų šalyje po karo, kada partija ir vyriausybė sudaro vis geresnes sąlygas darbo žmonių gyvenimui. Dabar galima pastatyti Jums klausimą: Ko Jūs laukiate ir kokį pagrindą turite tam laukimui? Atsakant į šį klausimą, tenka pabrėžti, kad jeigu anksčiau banditai laukė karo su Tarybų Sąjunga ir jos pralaimėjimo, tai dabar liko kitos nuomonės. Šią nuomonę manau žinote. Visam pasauliui yra žinoma, kad paskutinis karas, kuris buvo vedamas imperalistų Indokinijoje, užsibaigė, o apie karą prieš Tarybų Sąjungą netenka ir svajoti. Jei žiūrėti blaiviomis akimis į dabartinę Jūsų padėtį, tai gaunasi toks vaizdas, kad kol esate sveika ir gyva, reikalinga grįžti prie savo vaikučių ir rūpintis jų auklėjimu bei gyvenimu. Kaip visiems žinoma, sąlygos tam yra, įstatymas dėl prisiregistravimo buvusių banditų tebeveikia, niekas jo nepažeidžia ir dar paklydę žmonės jumis pasinaudoja. Tas įstatymas numato, kad asmuo, kuris savo noru išeina iš banditų gaujos, atiduoda ginklą, turi teisę gauti dokumentus, pasirinkti sau vietą, kur jis nori gyventi, bei darbą, kokį sugeba dirbti. Jokių bausmių tokiam žmogui negali būti taikoma.

Jums Ema reikalinga pasinaudoti tuo ir grįžti prie savo vaikučių, gyventi šeimos džiaugsmiais bei rūpesčiais. Pasinaudokite tuo ir niekad nesigailėsite, nes kitu atveju Jūsų laukia toks pat likimas, kokio susilauks kiekvienas banditas, kuris nenori padėti ginklą.

Susitikt su mumis Jūs galite per savo mamą bei vaikučius, su kuriais mes esame kalbėję ir kurie su ašaromis laukia savo motinos grįžimo. Juo greičiau tai padarysite, tuo greičiau išsaugosite savo gyvybę ir būsite naudinga savo vaikučiams.

Biržų Valst. Saugumo sk. Viršininkas – papulkininkis
(parašas) TIMOFEJEVAS

1954 07 26

Pasakoja JONAS BARTKEVIČIUS

Užrašė V. Dragūnas
1999 m. gruodžio mėn.
Bakšėnų k.

Gimiau 1925 m. Biržų apskrityje, Vabalninko valsčiuje, Lebešiškio kaime. Lančiau Salamiesčio mokyklą. Užėjus rusams, 1944 m., buvau jau šaukiamojo amžiaus, nenorėjau eit tarnaut į rusų kariuomenę, todėl teko slapstytis. Daugiausia laikiausi

pas seserį Adelę Devainienę Tuitų kaime. Jos vyras Augustas Devainis tarnavo rusų armijoje, todėl čia buvo tokia ramesnė vieta.

Mano brolių Petrą Bartkevičių ir Augustą Devainį paėmė abu kartu. Jie valgė pietus namuose, staiga pasirodė kieme sribai, jau nebuvo kur slėptis, kieme buvo sukrauta šieno stirta, tai jie sulindo į tą stirtą, truputį apsikasė šieną, bet sribai juos vis tiek pastebėjo, ištraukė iš tos stirtos, išsivarė ir išvežė į frontą. Ten brolis ir žuvo, palaidotas Ivanovo mieste, o Devainis grįžo į namus, vėliau jį nušovė Vidžiūnienės gauja. Tuo metu tėvai gyveno prie Alizavos Teterviškio vienkiemyje ir dirbo Žekio žemę, šaliai buvo Repeniškio ir Petrakiškio kaimai, o kaimynystėje dar gyveno Pučėta. Draugavau su broliais Vidžiūnais, Julium Sankausku. Vidžiūniškai turėjo net tris bunkerius. Šalia jų sodybos ėjo griovys, prie pat pirties griovio kriaušyje buvo išraustas bunkeris, jame ir man teko gulėti. Tvarte po mėšlu avių garde buvo antras bunkeris ir jame teko pabūti. Trečias – po šieną daržinėje, ketvirtas – gryčioje. Anksčiau kaimuose retai kur būdavo medinės grindys, paprasčiausiai būdavo išplūkiama molio asla. Pas Vidžiūnienę virtuvėje buvo padaryti du suolai. Ant kaladžių uždėtos storos lentos, o po viena kalade buvo landa į bunkerį. Vidžiūnienė būdavo apšluoja apie tas kalades, kad nesimatytų, jog jos judintos.

Kartą mes trise sulindom į tą bunkerį: Jonas Vidžiūnas, aš ir Julius Sankauskas. Juozas Vidžiūnas tuo metu buvo kitur išėjęs. Vietos nedaug, naktį pabundam, visi suprakaitavę, pajutom, jog oro trūksta, nori nenori reikia lįsti į lauką. Išlindom ir nuo tada išėjom miškan į būrį. Partizanai rinkdavosi Girelėje prie didžiulės eglės. Dar neseniai ta eglė augo, bet toj vietoj mišką kirto, aš tada dirbau eiguliu, dar vieno darbininko prašiau, kad tą eglę paliktų, kaip istorinę atminimui, bet darbininkas manęs nepaklausė, įpjovė ir jį nuvirto. Ton eglėn lipdavom stebėti, ar sribai neina. Būdavo truputį pabūnam grupėje, paskui vėl skirstomės kas kur, kaip kam saugiau. Kartą siautė rusų kariuomenė, tad Petras Tūra liepė išsiskirstyt, nes pulke ne taip saugu, jei užklups, visus iškaupos. Tada visi išsiskirstėm po du, po tris ir slėpėmės jau individualiai.

Netrukus apylinkėse pasirodė nemažas provokatorių būrys, pas žmones užėję jie aiškino esą vokiečiai, ištrūkė iš Liepojos „katilo“. Aš tada ėjau iš alizaviečių į Tuitų kaimą pas seserį. Einu ir matau pagriovy guli Bronius Masiulis ir Bronius Šinkevičius.

– Kur tu eini? – klausia jie manęs. – Nematei, čia kažkokie vokiečiai yra atėję?

Toks Januška pas juos buvo nuėjęs su dviem kitais vyrais. Tie „vokiečiai“ jų paklausinėjo, prašė parinkt kiaušinių, lašinių. Jie perėjo per žmones, parinko to maiso, nunešė jiems, dar truputį pasišnekėjo ir grįžę visiems aiškino, kad, ko gero, jie tikri vokiečiai, o ne apsimetėliai.

Kazimieras Švelnys iš Bartašiškių kaimo 1914 m. kare buvo patekęs į vokiečių nelaisvę, truputį mokėjo vokiškai, tai jis buvo nuėjęs pas tuos „vokiečius“ pasišnekėt. Aš pats girdėjau, kai jis iš jų grįžęs kalbėjo:

– Ti mūsų broliai, tikri vokiečiai.

Jie jam sakė, kad po dviejų savaitių ateisį vėl, tada visi kartu imsim Vabalniką ir išvaikysim Vabalninko sribus.

Taip ir buvo. Po dviejų savaitių jie vėl atėjo, bet tada mes jau supratom, kad čia ne vokiečiai. Pas Žalinkevičių Bakšėnuose susišaudė su mūsiškiais. Tada vienas mūsiškis partizanas žuvo, o kitas sužeistas pabėgo. Aš pats jį mačiau pas Sankauską. Pas Audicką tie „vokiečiai“ nušovė Petrą Baltrūną. Jis nežinojo, kad pas tą žmogų yra tie „vokiečiai“. Buvo užsidėjęs šaulišką kepurę. Tą kepurę „vokietis“ jam nuėmė ir pats užsidėjo, o savo kepurę uždėjo Petrui. Kai savąją uždėjo Petrui, sako, va, matot sribas stovi, pakėlė automatą, taukšt ir Petras krito vietoj. Tada aš, Gediminas Aukštikalnis, Julius Sankauskas pasitraukėm į Puznos mišką. Šalia miško gyveno eigulys Lukošūnas, kuris žinodavo, kur partizanai laikosi, taip buvo sutarta. Užėjom pas tą eigulį, jis pasakė, kur mūsiškiai slepiasi, nuėjom į mišką, susiradom būrį, ten, pasirodo, buvo alizaviečiai. Pabuvom per dieną pas juos, atėjom prie Vijūnytės upelio, čia dar dieną praleidom, atėjo Tuitų kaimo vyrai, susidarė mūsiškių apie penkiasdešimt vyrų būrys. Špokas iš Akmenės kaimo buvo ginkluotas kulkosvaidžiu, o mane paskyrė prie jo antru numeriu, padėjau jam nešt kulkosvaidį ir naktį patraukėm į Sipsalės miškelį. Vienoj pusėj Sipsalės buvo Gyvakarų kaimas, kitoj pusėj – Stuburų kaimas. Sipsalėj buvo tokios daržinytės šienui sukraut. Jose paprastai laikydavosi mūsų partizanai, bet atėję jų čia nei vieno neradome. Vienas iš mūsiškių nuėjo pas Ažubalį, jis visada žinodavo kur partizanai. Ažubalis pasakė, kad mūsiškiai išsikėlė prie Palėvenės, tada mes irgi pakilom ir nuėjom pas juos. Nuėję radom daug savų, čia jau vadovavo kapitonas Tindžiulis, susidarė maždaug šimto vyrų būrys. Krūmuose stovėjo ūkininko daržinė, joje mes gyvenom apie savaitę. Tindžiulis pasiuntė žvalgus, kurie grįžę pasakė, kad mūsų krašte „vokiečių“ nebėra, išėjo. Tada Tindžiulis sukvietė mus ir pasakė:

– Jiems svarbu kuo daugiau mūsų išgaudyti ir sunaikinti per tą laiką, o mums svarbu išsilaikyti. Jei būsim būryje, mus gali apsupti, tada iškapos visus. Reikia skirstytis ir slapstyti po kelis.

Aš likau su Julium Sankausku, naktį patraukėm savan kraštan. Per Laičpievius užėjom pas žmogų pasiklaust, ar kur nors nėra sribų. Pasakė, kad nėra, aplinkui ramu. Neskubėdami pro Daukučius atėjom prie Alizavos, užėjom pas gyventoją, pasakė, kad „vokiečiai“ išėjo, nebėra. Užėjom dar pas Jankauską, jo trobos buvo už Zasinyčių (šiuo metu jų nebėra). Ten pabuvom, pasikalbėjom ir išėjom. Buvo jau apyaušris, ejom pagiriu ir staiga pasipylė šūviai. Julius metėsi vienon pusėn, aš – kiton. Man tai nieko, o į Julį pylė be perstojo. Jis numetė batus ir basas tiesiai Girelėn, laimingai pasitraukė. Aš truputį pabėgau, paskui ramiai, neskubėdamas nuėjau į Tuitų kaimą pas seserį, o Julius grįžo į savo namus.

Jaunystėje gera sveikata, nors bunkeriuose šalta, bet nei sirgau, nei ko. Žiemą Tuituos pas seserį guliu ant aukšto ir girdžiu „Savanorio“ („Savanoriu“ vadino Antanavičių jis buvęs Lietuvos kariuomenės savanoris) krūmuose automato serija: tik tarrrrrr. Galvoju, sribai, kas daugiau... Pašokau, apatinėm drapanom, basas pasilei-

dau tiesiai pas Audicką. Jei užeis čia sribai, man baigta. Pas Audicką pašalėj ant lentų pasėdėjau, nieko nesimato, iš Audicko nuėjau pas Baltrėną, pabeldžiau į langą, išleido, jų sūnus Petras buvo sugautas ir paimtas į kariuomenę. Baltrėnaitė sako:

– Manėm, kad brolis Petras parbėgo iš kariuomenės.

Davė drabužius apsirengt, lietpaltį ir aš iš jų iškeliauvau toliau.

Kitą sykį parjojau raitas namo, buvo jau pavasariop. Pamačiau nuo krūmų ateina du, pagalvojau, kad sribai. Nieko nelaukęs pasileidau bėgte per lauką. Pribėgau griovį, ledas pakilęs, pakraščiuose vanduo, polaidis, užšokau ant to ledo, lūžinėja, pasineriu iki pusės į vandenį, šiaip taip išsikapstau ir vėl lekiu tolyn į miško pusę.

Prisikasiau iki krūmų, per dieną prabuvau slastinėse prie ažuolo, diena graži, saulėta, išsidžiovinau, vakare užėjau pas gyventoją pasiklaust ar nėra kur nors sribų. Pasakė, kad nėra, o grįžęs namo sužinojau, kad ten anie du buvo savi: Bronius Masiulis ir Vytautas Aukštikalnis, jie pas mane ėjo.

Pas Šidlauską Tuitų kaime įvyko susišaudymas, žuvo keturi mūsų vyrai, tik vienam Algiiui Šidlauskui pavyko pabėgti. Šidlauskai turėjo alaus pasidarę, buvo atėję Petras Latvėnas iš Bakšėnų kaimo (buvo užsiregistravęs), Vytautas Stašys iš Tuitų kaimo. Sribai nekreipė dėmesio, kad jie prisiregistravę, abu nušovė vietoj, tada žuvo ir du partizanai: Kazys Eidikonis ir Balys Brazinskas.

Berniūniškių kaime pas Bernotą šventė Velykas, ten kartu buvo ir Stasys Šidlauskas. Atvažiavo arkliu du partizanai: Bronius Mikonis, o kito nepamenu. Pasivadino tą Stasį į lauką, bet šis atsisakė eit. Jei taip, Mikonis išsitraukė pistoletą ir nušovė jį vietoj, paskui apsisuko abu ir išvažiavo. Kai kunigo A. Valantino išduotus paėmė apnuodytus gyvus partizanus prie Kuprelišio, ten pateko ir Mikonis. Kai juos teisė Šiauliuose, kaip liudininką iškviėtė ir Stasio brolių Povilą, bet jis Mikonio neišdavė, sakė nepažinęs kas šovė į brolių. O kai Mikonio teisėjas paklausė, ar jis šovė, Mikonis atsakė:

– Aš.

Tada klausė, kam šovė, o Mikonis sakė, kad vado įsakymu.

Gerai pažinojau Joną Augustauską. Salamiestyje Stalionio name prieš karą turėjo parduotuvėlę, jie su Stalioniu buvo giminės. Pokario metais Augustauskas slapstėsi pas Jermalavičių Salamiestyje. Kažkas pranešė sribams, kad ten slapstosi Augustauskas. Jis pas Jarmalavičių tvarte turėjo įsirengęs bunkerį. Kai tvartą apsupo sribai ir pareikalavo pasiduoti, Augustauskas pradėjo atsišaudyt. Ar ką nors iš sribų jis nušovė, neaišku. Uždegė tvartą padegamosiomis kulkomis, taip jis ten ir sudegė, nes aplink nebuvo jokių krūmų, jokios priedangos, tiesiog nebuvo kur jam trauktis, gyvas nepasidavė, gana ilgai atsišaudė. Po to sribai norėjo nušaut Jarmalavičienę, bet vaikai ėmė verkdamį prašyti, kad nešautų, tai paliko. Augustausko palaikus palaidojo Salamiesčio kapinėse.

Tarp Tuitų ir Bakšėnų „Savanorio“ krūmuose žuvo Špokas. Jį sribai atsivijo nuo Bakšėnų, jis krito netoli Murino sodybos. Toje vietoje kaimo merginos Bronė ir Adelė Ožytės vasarą gėles sodindavo.

Joną Petronį iš Gumbelių kaimo aš gerai pažinojau. Plikių kaime, prieš išsiskirs-
tant į vieniemių, mes kartu karves ganėm.

Jį po kaimą sribai varinėjo, varinėjo, atsivarė ties Nodiejiškio kapinėmis ir
nušovė.

Alfonsas Černius iš Bartašiškių kaimo dirbo seniūnu, jį partizanai sušaudė. Pas
Černių buvo bunkeris, jame ir man teko sėdėti. Broliai Masiuliai turėjo išsikasę bun-
kerį po keliuku. Visai neįtartina vieta, tiesiog beveik kiekvienam kieme, kiekvienoj
sodyboj buvo bunkeris, kitur net po kelis turėjo išsikasę. Nedaug kas savo noru ėjo
į rusų kariuomenę. Iš Tuitų savo noru buvo išėjęs Antanas Banionis, iš Bartašiškių
buvo išėję kito Švelnio du broliai Jonas ir Povilas. Jonas žuvo fronte, o Povilas grį-
žo. Iš Bakšėnų nei vienas nebuvo išėjęs, nors sugautų ir paimtų per prievartą vyrų
buvo daugiau.

Į sribyną tarnaut buvo išėję Albinas Švelnys iš Bartašiškių kaimo, Vincas Šilai-
ka iš Bakšėnų kaimo, Latvėnai iš Pabūdžių kaimo ir broliai Vainauskai iš Nodie-
jiškio kaimo.

Mes buvom keturi broliai: aš, Petras, Povilas ir Antanas. Kaip jau minėjau, Pet-
ras žuvo rusų kariuomenėje, Povilą irgi sribai buvo pagavę, nors jis jau buvo ve-
dęs ir gyveno Berniūniškyje. Atidavė jį į kariuomenę, o kai jų dalinys stovėjo Uk-
mergėje, jis iš ten pabėgo ir slapstėsi. Mes su Antanu irgi slapstėmės. Daugelis tuo-
jau po karo registravosi, o vėliau išėjo į mišką. Iš Salamiesčio Petras Rešimas stojo
į partizanus, paskui žuvo kartu su Vladu Kalade ir Januška-*Rėksniu* Puznos miške
prie Urnėniškio kaimo. Jie užkabino sribus, ar rusų garnizoną iš Gliaudelio kloji-
mo, šie juos pasivijo ir nušovė.

Broliai Juozas ir Jonas Vidžiūnai turėjo trauktis iš namų, su jais ir motina pasi-
traukė į mišką. Jonas Švelnys iš Bartašiškių kaimo išėjo Kupiškini dirbt sribu. Jį
Vincas Šilaika iš Bakšėnų prikalbėjo eit sribynan. Ten truputį pabuves, pasiėmė
šautuvą ir išbėgo į mišką. Kurį laiką laikėsi su broliais Vidžiūnais. Jonas Švelnys
su Juozu Vidžiūnu ėjo į Diemedžių kaimą paimt kažkokio žmogaus (Diemedžiai
yra Puznos miško kampe), o tuo metu ten valkiojosi sribai. Jonui Švelniui pasise-
kė, o Juozą Vidžiūną nušovė.

Apie Vidžiūnienę galiu kalbėt ir gerai, ir blogai, apskritai ji nelabai kokia buvo.
Kai man tai ji buvo gera, aš pas ją slapsčiausi... Vėliau kaimynai nuo jos apsiginti
buvo ginklų paėmę.

Jonas Švelnys dar truputį pasislaptė, nuėjo į Salamiestį ir pasidavė rusų garni-
zonui, bet kalėjimo jau neišvengė.

Daug draugų ir pažįstamų žuvo pokaryje. Juozas Masiulis pšovė avižas prie na-
mų, ėjo sribai, paėmė jį, pasivedė Girelės link ir ties Antano Vosylio ir Petro Tūros
sklypais nušovė. Julijų Sankauską paėmė namuose ir varinėjosi po kaimą. Bakšėnų
kaime pas Povilą Vosylį per naktį vielom pririšę pralaikė, rytą vėl varinėjo, paskui Tui-
tų kaime prie Paulinos Brazinskaitės namų ant keliuko nušovė. Nuvežė į Vabalnin-
ką ir numetė ant grindinio, o žmonėms pasakojo, kad jis bandė bėgti, todėl ir nušovė.

Bronių Masiulį, Bronių Šinkevičių ir Alfonsą Banionį nušovė Bartašiškių kaime prie Jono Šakicko namų. Žiemą Vabalninke visi trys ant aikštės gulėjo patiesti. Nuo kariuomenės slapstėsi Vytautas ir Gediminas Aukštikalniai iš Tuitų kaimo. Vytautą nušovė Petras Banionis iš Stuburų kaimo. Jis irgi slapstėsi nuo kariuomenės. Kaip ten buvo, aš negaliu pasakyti. Ėjo kalbos, kad jie kažko nesutarė, susipyko. Kitą brolių – Gediminą paėmė stribai pas Jankauską prie Zasinyčių. Gediminas pas jį turėjo bunkerį įsirengęs. Nemažai metų praleido kalėjime, grįžęs į namus mirė. Man teko su juo kartu slapstytis, gyvenom bunkery pas mano seserį Devainienę Tuitų kaime.

Prie Alizavos Repeniškio kaime slapstėsi broliai Šidlauskai. Su vienu iš jų aš kartu registravausi. Namuose klojime po šieną jis turėjo bunkerį. Jau po registracijos tam bunkery jį stribai aptiko ir padegė, gyvą žmogų sudegino.

Kai prasidėjo registracija, nuvažiavau į Biržus ir prisiregistravau, bet paskui dar visus metus slapsčiausi, ilgai nesirodžiau. Aš, Julius Sankauskas, Juozas Masiulis tą pačią dieną registravomės. Kadangi Vabalninke registruotus stribai labai mušdavo, todėl visi sutarė važiuoti į Biržus. Išdavė pažymėjimus, reikėjo kartą per savaitę eit registruotis, t. y., atsižymėt, kad ten esi. Iš pradžių atsižymėdavom Vabalninke, paskui eidavom į Kupreliškį. Būdavo nueinam, atsižymim ant to popierėlio, kad buvom, ir vėl grįžtam namo, Julius Sankauskas ir Juozas Masiulis gal ne taip saugojosi, juos stribai paėmė ir nušovė, nesvarbu, kad ir buvo prisiregistravę. Šaudami to jie nepaklausė, jiems buvo tas pats. O aš vis saugojausi, kad tik su jais nesusitikt. Turėjau bunkerį pas Žekį Teterviškyje. 1945 m. pavasarį ten prie tvoros iškasė duobę, uždėjom ant viršaus lentų, išskirstė žemes, angą įlįsti padarėm visai prie tvoros. Tėvas arklį pasikinkęs išakėjo dirvą ir pasodino bulves. Nežinodamas jokių būdu nerasi. Taip tam bunkery ir gyvenau, tik rudenį jau daugiau pradėjau išlindinėt į lauką.

***Pasakoja JURGIS VALECKAS ir PETRAS DRAGŪNAS
apie VIDŽIŪNIENĘ ir jos veiklą***

Užrašė V. Dragūnas
1999 m. spalio mėn. Bakšėnų k.

JURGIS VALECKAS:

...Rusų garnizonas ir stribai Bakšėnuose prie Vidžiūno namų suruošė pasalą. Tuo metu Antano Sventicko sodyboje žuvo mano tėvas Pranas Valeckas ir Juozas Davidonis. Tai įvyko tuojau po Naujųjų metų, 1946-ųjų sausio pradžioje.

Pas Einorį Tuitadvaryje kėlė javus. Po kūlimo, kaip visada, būna patalkys. Ten tėvas pasivaišino su Juozu Davidoniu ir kartu ėjo namo, sakė dar uždainavo eidami, su savimi rankose nešėsi šakes. Kai jie ėjo pro Sventicko kiemą, rusai laukė prie

šulinio ir nieko neperspėję pradėjo šaudyti. Tėvui sprogstama kulka išdraskė krūtinę, Davidoniui peršovė plaučius, jį dar įnešė į kambarį. Tuo metu Sventickų namuose buvo tik viena bobutė Petrikėnienė. Kareiviai pakvietė tą bobutę, sako, va du banditus nušovėm, o kai pašvietė prožektoriais į nušautuosius, bobutė pasakė:

– Jokie čia banditai, tai abu mano kaimynai!

Tada leido jai ateit pas mus pranešt. Atbėgo verkdamą, sako, Praniuko nebėra. Mus su broliu namuose paliko, o mama nubėgo pas Sventicką. Vėliau sakė, kad kai Davidonį įnešė gryčion, šis dar kalbėjo. Kažkoks stribų vyresnysis, sėdėdamas prie stalo ir rašydamas protokolą, motinai pasakė: „Du banditus va nušovėm“. Davidonis dar kalbėjo: „Jokie mes ne banditai, niekur mes nebėgom, nieko nedarėm, tik ėjom iš darbo“. „Tylėk!“ – pasakė tas stribų stribas. – „Tuoju va vietoj pribaisim...“ Taip tas žmogus ir prisibaigė, kraujas nubėgo. Žinoma, jeigu būtų buvusi suteikta nors kokia medicininė pagalba, negi būtų miręs. Tėvo lavoną leido pasiimti, laidojom namuose, nuo tada Vidžiūnienė su sūnumis ir pasitraukė iš namų į mišką.

PETRAS DRAGŪNAS:

Vabalninke Joną Vidžiūną labai kankino, jie nieko nežinojo, tai jį ir paleido, išlaikę apie dvi savaites, į namus jis grįžo labai suvargęs. Mes tada su mama pavakary grįžom iš miško į namus, Jonas kaip tik tą dieną buvo paleistas, sutikom mes juos abu su motina važiuojančius rogėmis. Jonas sėdėjo greta motinos tarsi vaikas, visas išsekęs, o buvo gana stambokas vyras.

JURGIS VALECKAS:

Kaime jį laikė kvailiuku. Juozas buvo kitoks. Jį nušovė prie Kupreliškio. Tame kaime kėlė jausus, vakare atvažiavo stribai ir čia užėjo Juozas. Pamatęs stribus, iškart vieną nušovė, o pats šoko bėgti, tačiau nespėjo, nušovė ir jį. Žmonės tada juos jau žinojo kaip plėšikus ir užtarytojų neatsirado. Susidėjo su tuo Stasiu Blėkiuku, pradėjo kaimynus persekiot, terorizuot. Sventickai augino du mažus vaikus, jie niekam nieko blogo nedarė. Gerai atsimenu, vieną sykį atbėga pas mus bobutė Petrėnienė verkdamą ir sako: „Vidžiūnienė grasina sušaudyti Sventickus, jau visi suklupdyti...“ Už ką ten juos gąsdino, aš nesupratau. Tą kartą iš kažkur atsirado mokytoja Katelytė, ji su Blėka iš vieno kaimo, tai ji užstojo Sventickus, tada šitie nuo jų atsikabino. Paskui girdėjau tokias kalbas, kad pas Mergiūną tikri partizanai Vidžiūnienę buvo „užspaudę“. Nušauti nenorėjo, bet auklėjo. Jai sakė: „Baik! Nega-dink mūsų vardo!“. Taip kalbėjo vėliau ir Mergiūnai. O kai anų vyrų sumažėjo, tada Vidžiūnienė ką norėjo tą ir darė. Nušovė tėvą Henriką Sankauską, o juk Juozas Vidžiūnas buvo vedęs Gendrutę Sankauskaitę. Kaip pasakoja: atvažiavo vakare Vidžiūnienės gauja, susodino abu Sankauskus prie stalo ir šovė. Sankauskienė nugriuvo sužeista, Sankauską nušovė. Julius Sankauskiukas buvo tikras partizanas, jį stribai nukankino. Jeigu ji būtų buvusi tikra partizanė, tai ar būtų galėjusi sušaudyti Sankauskus?

Julius Sankauskas jau buvo prisiregistravęs. Namuose plovė vasarojų ir užėjo stribai tikrinti dokumentų. Jis parodė dokumentus, kad prisiregistravęs, jam liepė bėgti, bet jis nebėgo. Tada stribai jį atsivedė netoli Salamiesčio už Tuitų kaimo, priėjo prie medžio ir paliko, o rytą atėję nušovė.

Kartą su motina grybavom miške ir atsitiktinai užėjom juos sėdinčius visus keturis: Vidžiūnienę, jos abu sūnus ir Blėkiuką. Vidžiūnienė sako:

– Ko atėjot?

Mama sako:

– Vaikas išgirdo kalbant ir panoro pažiūrėti...

– Aha, tai jūs šnipinėjat? – pakėlė balsą Vidžiūnienė. Ėmė gąsdinti, kad tą bobą reiktų sutvarkyti. Ar tyčia, ar rimtai, pasijuokdama, ką ten suprasi... Tada jos sūnus Juozas sako:

– Na, ką tu čia, mama, nesąmones kalbi, kaimynę gąsdini, tegul eina, mes galim ir kiton vieton pereiti atsisėsti...

Paskutiniu metu jie kėlėsi į Daukučių pusę...

PETRAS DRAGŪNAS:

Jos jau ieškojo ir garnizonas, ir partizanai. Septyni kaimynai buvo paėmę šautuvą, nes jos bijojo, Gliaudelis net iš namų buvo išėjęs... Visus čia ji skriaudė.

JURGIS VALECKAS:

Mano brolis Vytautas Valeckas žuvo 1948 m. gruodžio mėnesį būdamas 18-kos metų.

Tada jie trise po baliaus važiavo namo iš Laičių kaimo: mano svainis Juozas Šinkevičius, brolis Vytautas ir eigulys Pučėta. Eigulys su uniformine kepure, dar šunį vežėsi ir važiavo pro Antano Jakubkos vienkiamį Bakšėnėliuose. Pas Jakubą tuo metu buvo užėję du partizanai: Jonas Devainis ir Jakubkienė, pamačiusi atvažiuojančius šituos vyrus, matyt, didelės baimės apimta tik sukliko:

– Rusai atvažiuoja!

O šitie abu priemenės duris atidarė ir pylė tiesiai. Šinkevičiui ir Pučetai nekliuvo, o mano brolis išsoko iš rogių ir jį kliudė, Šinkevičius atbėgo šaukdamas:

– Šovė! Šovė!

– Kas šovė! Gal ten prie Vidžiūno? – Pasiėmus liktarną mama nubėgo ir ėmė šaukti:

– Vytuk! Vytuk!

Bet aplinkui nė gyvos dvasios. Atbėga atgal, klausia Šinkevičiaus:

– Kur šovė?

Tada Šinkevičius pasakė, kad pas Jakubką. Nubėgo mama pas Jakubką, žiūri guli Vytukas sužeistas. Dar kalbėjo:

– Mama, pasveiksiu, dar pasveiksiu...

Parvežė jį namo, bet jis greitai mirė. Palaidojom, atėjo vyrai, J. Devainis mamos atsiprašyt.

Užrašė V. Dragūnas
1999 m. spalio mėn. Bakšėnų k.

Mūsų kaimynystėje gyveno Uršulė Vidžiūnienė su dviem sūnumis: Juozu ir Jonu. Jų tėvas mirė dar prieš karą.

Apie 1945–1946 m. žiemą ta Uršulė su abiem savo sūnumis pasitraukė iš namų. Jų sodyboje buvo paruošta namo statybai rąstų krūva. Atvažiavo iš Vabalninko sribai, apžiūrėjo tuos rąstus, tarėsi juos išsivežti į Vabalninką, o kai atvažiavo kitą kartą, užėjo pas mus, tėvui liepė pasikinkyt arklių ir išvežt tuos rąstus. Kadangi buvo žiema, tėvas bandė tuos rąstus vežti, bet jam sulūžo rogės. Taip ir pasiliko tie rąstai neišvežti. Po kurio laiko atvažiavo Vidžiūnienė su savo gauja tėvo ieškoti. Mūsų namo stoge buvo padaryta skylė vėjo dinamai iškelti. Tėvas pro tą skylę užlipo ant stogo, ten ir prabuvo visą naktį prie kamino prisispaudęs, kol Vidžiūnienė išvažiavo. Nors jie tėvo visur ieškojo, bet ant stogo nepasižiūrėjo.

Paskui mums jau nieko kito daugiau neliko daryti. Tėvas pranešė į Vabalninką sribams, rusų garnizonas tada mūsų namuose padarė pasalą ir laukė kelias paras atvažiuojančios Vidžiūnienės. Vieną naktį kareiviai pamatė, kad kažkas atvažiuoja rogėmis. Kai privažiavo arčiau, sustabdė, pasirodo, Antanas Gurklys vežė mokytoją Genę Katelytę. Juos praleido, tik liepė Gurkliui grįžti kitu keliu. Po kurio laiko pasirodė dar vienos rogės, kuriose važiavo Vidžiūnienė, jos sūnus Jonas ir Blėka. Kai kareiviai jiems liepė stot, jie nestojo, o dar smarkiau paragino arklių ir bandė bėgt. Tada nušovė arklių, važiavusieji visi išsibėgiojo, tik Jonui Vidžiūnui persšovė abi rankas. Nubėgę pas Povilą Švelnį, jie pasikinkė kitą arklių ir išvažiavo.

Tuo metu apylinkėje vaikščiojo toks Jonas Švelnys-Jokeriukas. Jo miškiniai kažkodėl nepriėmė į būrį. Jis vaikščiojo vienas šautuvėlį ant pečių užsikabinęs. Žmonėms jis nieko blogo nedarydavo, gaudavo pavalgyt, kur užeidavo, paskui pasidavė Salamiestyje, kažkiek atsėdėjo ir grįžo. Vidžiūnienės gauja nušovė jo devynerių metukų brolių Alfonsą. Ant ledo vaikas čiuožinėjo, pro šalį važiavo Vidžiūnienės gauja, jis juos pamatęs bėgo, o tie į jį ėmė šaudyt ir nušovė. Taip pat nušovė Henriką Sankauską, visai nekaltą žmogų. Jie tiesiog šaudė savo malonumui.

Mums namuose pasilikt jau nebebuvo saugu. Rytą susikrovėm savo mantą ir išvažiavom į Vabalninką. Miestelyje pragyvenom pusę metų, žuvus Vidžiūnienei, iš partizanų gavom laišką, kad galim grįžt į namus, jie mūsų nelies. Mes grįžom į namus, bet Jonas Vidžiūnas dar buvo likęs gyvas. Tada tėvas ir dar keli kaimynai iš Vabalninko MGB paėmė šautuvus savigynai.

Kartą pas mus ateina Baltrūnas ir sako, kad pas juos buvo atėjęs Jonas Vidžiūnas tabako prašyti. Paskui jis nuėjo pas Antaną Čepą. Tada visi septyni kaimynai, kurie turėjo šautuvus, sutarė naktį nueit pas Čepą ir suimt Vidžiūną. Prieš tai Čepą perspėjo: kai jie ateis, maukit visi vienmarškiniai pro duris – į vienmarš-

kinius nešaus. Nuėjo vyrai naktį, apsupo Čepo namą, kelis kartus iššovė pašalėje, padaužė į duris, Čepas jas atkabino ir visi vienmarškiniai išlėkė pro duris ir nubėgo tiesiai tvartan. O Vidžiūnas neišėjo. Lauke šaudė šaudė iki apyaušrio, niekas neišėjo. Tada įėjo į vidų. Prieangyje automatas su vienu šoviniu numestas, vyrai visur apieškojo, niekur nerado Vidžiūno. Iš tvarto gryčion grįžo visi namiškiai, susėdo prie stalo, Čepaitė ruošiasi kurt pečių, atidaro duonkepį dureles, žiūri Jonas Vidžiūnas ten guli įlindęs. Kai atidarė pečiadangtį, jis dar tiesė rankas į priekį, tarsi norėdamas parodyti, kad pasiduoda. Tada Antanas Banionis priėjo, pykštelėjo vieną kartą iš šautuvo ir Vidžiūnas sukniubo vietoje (Antanas Banionis kilęs iš Tuitų kaimo, vėliau dirbo Salamiesčio apylinkės pirmininku, šiuo metu miręs). Tada ir pasibaigė visi vargai, tik namai liko išdraskyti. Per metus šiaip taip išbridom iš skolų, daugiau mūsų niekas nelietė, niekam nebeužkliuom, nieko neskundėm. Tėvas buvo nagingas meistras, partizanams žiūronus, šautuvus paremontuodavo.

Pasakoja ANTANAS DEVAINIS

Užrašė V. Dragūnas
1999 m. spalio mėn. Bakšėnų k.

Gimiau 1938 m. Kupiškio rajone, Tuitų kaime.

1947 03 11 mano mama buvo išvažiavusi į Šiaulius, tėvas Augustas buvo ką tik parėjęs iš Juozo Šinkevičiaus arklį pasikaustęs ir nuėjo į daržinę. Atvažiavo dviem arkliais keturiese: Uršulė Vidžiūnienė, Jonas Vidžiūnas, Stasys Blėka iš Suvainiškių kaimo ir Petrulis nuo Žaidelių.

Petrulis įjęs į kambarį atsisėdo prie stalo ir kažką ėmė rašyti, o kiti tėvą atsivarė iš daržinės gryčion, pastatė prie sienos, iškraustė kišenes, paskui ėmė kraustyti spintas, stalčius ir, kas jiems tiko, viską ėmė nešti iš gryčios ir kraut vežiman: drabužius, duoną. Kai baigė krautis, į kambarį įėjo Vidžiūnienė ir pasakė:

– Nušaukit!

Tada Petrulis su Blėka užsitaikė šautuvus ir šovė į tėvą. Vieno šūvis netoli tėvo pataikė į sieną, kito – į sieną kitoj pusėj. Tada šovė dar po antrą kartą ir abu pataikė tėvui tiesiai į galvą. Nušovė tėvą, iš mūsų išvažiavo pas Henriką Sankauską. Vidžiūnai su Sankauskais buvo svainiai. Juozas Vidžiūnas buvo vedęs Sankauskaitę.

Kaip ten viskas vyko aš nemačiau, bet žmonės šnekėjo, kad vaikus ant krosnies užvijo, Sankauską prie stalo nušovė, Sankauskienė audė prie staklių, tai jai kulka kliudė petį, kai ji nugriuvo po staklėmis, daugiau nebešovė. Buvo jau pavakarys, prieblanda, iš Sankausko išsivežė siuvamąją mašiną, visus prigrasino, kad niekur neišeitų. Nuvažiavo į Bakšėnus pas Juozą Davidonį, o rytą iš ten išvažiavo į Dauku-

čius. Sankauskų sūnus Jonas nujojo į Salamiestį ir pranešė garnizono viršininkams, nes žinojo, kad partizanai žmonių neplėšia ir be tikslo nešauda. Garnizonas tuomet buvo įsikūręs Antano Bielskio name. Tada ir pas mus kareiviai buvo atvažiuavę. Aš tada turėjau devynerius metus, brolis buvo trejų metų, o sesuo – trijų mėnesių. Iš partizanų pažinojau Aukštikalnius, Vikšvas, užeidavo jie ir pas mus, valgyt paprašydavo arba kojinių, jų kiauros, suplyšusios, vaikščiūt reikia, o gryčioj ir tokios bus gerai, tokie laikai buvo, per prievartą neėmė, pavalgė ir išėjo. O šitie viską išnešė, reikėjo eit per kaimus ir ubagaut.

Ta visa Vidžiūnienės gauja Daukučiuose nušovė kiaulę ir išsivežė į krūmus do-rot. Kartu išsivedė šeimininką, užkalė gryčios duris, langus, kad niekas iš viduje likusių niekur neišeitų. Tai ta jų dukra – mokytoja išlindo pro langelį viršuje namo, nusileido žemyn, basa nubėgo Palėvenėlėn ir pranešė garnizonui. Tada juos tuose krūmuose apsupo rusų garnizono kareiviai, tas žmogus atsigulė prie arklių, arkliai išsigandę šaudymo šoko bėgti, į arklius kareiviai nešaudė ir tas žmogus liko gyvas. Nušovė Blėką, Petrulių paėmė gyvą, vieną rusų kareivį nušovė, Vidžiūnienę sužeidė, tada prie jos priėjo rusų leitenantas, ginklą išspyrė iš rankų ir pribai- gė. Joną Vidžiūnioką irgi peršovė, bet jis įlindo žabų krūvon ir jo nerado.

Buvo pavasaris, miške dar buvo nemažai sniego, pamenu, kai jis sužeistas ap-rišta koja praėjo pro mūsų namus. Dar apie dvi savaites jis gyveno, paskui jį kai- miečiai nušovė, kurie iš MGB buvo pasiėmę šautuvus savisau- gai nuo banditų ap- sigint. Iš viso jų buvo septyni: Povilas Švelnys, Jonas Ožys, Antanas Gliadelis, Aleksas Skardžius, Balys Murinas, Antanas Banionis...

„Miškiniai“ buvo žmonės kaip žmonės, kovojo už laisvą Lietuvą, Juozas Ma- siulis iš Bartašiškių kaimo registravosi, atėjo stribai, namuose nuo pradalgio paė- mė ir nušovė... Jonas Bartkevičius irgi buvo miške, paskui registravosi, pamatę atei- nančius stribus, namiškiei jam pasiūlė bėgti, o jis:

– Ko aš bėgsiu? Dokumentus turiu...

Atėjo stribai, surišo rankas ir išsivarė į Salamiestį, bet kažkodėl prie Paulino Bra- zinsko namų nušovė.

Jonas Švelnys vienas slapstėsi. Salamiesty rusams baimės įvarė. Kažkokia šven- tė buvo, jis su šautuvu vidun į garnizono būstinę įėjo. Buhalteris, sėdėdamas prie stalo, rašė, pamatęs ginkluotą „banditą“ tarpdury, tiesiog pašoko nuo kėdės ir tar- si stačias sustingo. Švelnys sako:

– Nebijokit, nebijokit, aš jums nieko nedarysiu, tik jūs man nedarykit...

Vėliau jį, atrodo, buvo pasodinę.

Tada labai daug rusų kariuomenės ėjo per kaimus, „šukavo“ miškus. Aš sakau užlipsiu ant aukštelio kumpio atsipjauti, šalia kamino jis kabėjo. Užlipau ant aukš- telio, net persigandau: šeši guli ant spalių, matosi labai nuvargę, kulkosvaidis pa- statytas. Kada jie ten užlipo, aš nemačiau. Aš jiems sakau:

– Dėdės, ateina ruskiai!

Tada šoko visi žemyn. Prie namų eglutės augo, rugių laukas, jie sulindo po tom eglutėm palei rugius, o rusai žalsvais drabužiais apsirengę, kaip gubos eina per laukus. Atėjo jie prie šulinio, atsigėrė vandens, įėjo gryčion, pasižiūrėjo, pasidairė, mato vaikai maži, apsisuko ir išėjo.

Miškiniai grįžo, pavalgė, atsigėrė ir išėjo. Viskas laimingai baigėsi. Kokie ten partizanai buvo užėję, nežinau.

Pasakoja JURGIS STANČIKAS

Užrašė V. Dragūnas
2000 04 16 Rudikų k.

Kai 1945 m. Daukučių miškelyje nusileido desantininkai, Rudikų kaime pas Antaną Vėtą atėjo du broliai Karobliai ir dar vienas vyras nuo Daršiškio. Jie slapstėsi nuo rusų kariuomenės ir su Vėta buvo giminės. Tuo metu rusai Rudikuose suruošė pasalas, rytą apsupo Vėtos namus ir surado tuos vyrus.

Rytą mano tėvas važiavo pas Nevierą į malūną ir Vėtos kieme pamatė stoviniuojančius rusus, kurie ėmė šaukt ir mot rankomis, kad sustotų. Tėvas sustojo, nusivedė jį į gryčią, viduje ant grindų gulėjo paguldyti broliai Karobliai, Petras Rėšimas ir dar vienas žmogus.

Paskui rusai iš tvarto išvarė gyvulius ir uždegė. Degant tvartui, kažkas sprogo. Tada ruskis su degančiu šiaudų kuokštu nubėgo prie klojimo ir klojimą uždegė. Degant tvartui, du ruskiai šeimnininką Vėtą pačiupo už rankų ir sviedė į ugnį, bet tas, nors ir mažo ūgio, būdamas tvirto sudėjimo, kažkaip išsisuko nuo ugnies. Ruskiai vėl jį griebė už rankų ir vėl sviedė į ugnį ir taip gal tris ar keturis kartus, bet Vėta vis sugebėjo išsisukt. Šitoj egzekucijoj labai aktyvūs buvo du: vienas enkavedistas ir vienas skrebas. Paskui suimtuosius vežė Suvainių kaimo link: Antaną Vėtą, Petrą Rėšimą ir abu brolius Karoblius. Bevežant vienam broliui Karobliui liepė išlipt ir bėgt. Kai tik tas išlipo iš vežimo, vietoj jį ir nušovė (vėliau jį palaidojo Rudikų kapinaitėse), o likusius nusivežė į Kupiškį. Skrebyne Rėšimas paaiškino, kad jis dirbęs pas Vėtą už tarną, o tie du (Karobliai) naktį atseit per langą į vidų įsibrovę. Tada Rėšimas užsiregistravo ir jį paleido, o Vėtą išvežė į Sibirą.

Netrukus pas Rėšimą užėjo partizanas Vladas Kaladė ir pareikalavo parodyti tą registracijos pažymą, o kai parodė, Kaladė ją suplėšė ir Rėšimą išsivedė kartu su savimi į mišką. Aišku, Rėšimui tada jau kito kelio neliko. Vėliau jie trise vaikščiojo, kartu visi ir žuvo, Kupiškyje ant grindinio buvo patiesti.

Rudikuose pas Joną Petrulį atėjo partizanai: Vytautas Laužikas, Tautvilis Vaitiekūnas ir dar kažkoks vienas. Šeimnininkas sunerimo, kad šuo per naktį lojo ir dabar neramus, matyt, kažkas yra. Vyrai žvilgtelėjo pro langą ir pamatė visai jau

čia pat rusus kieme. Tada jau nieko nelaukę visi šoko į lauką ir čia pat kieme Laužikas krito vietoj, o kiti pabėgo. Pasirodo, rusai pernakt pasalavo netoli Petrulio namų ir laukė ateinančių partizanų.

1947 m. Daukučiuose žuvo Suvainių kaimo gyventojas Stasys Blėka, Jonas Vidžiūnas ir Uršulė Vidžiūnienė, o rytą pas mus užėjo rusų garnizono du leitenantai, paklausinėjo manęs, užėjo pas kaimyną Petrą Navicką, kuriam pasakė, kad mūsų kiemą reikia išbuožinti, bet kaimynas jiems paaiškino, jog mūsų žemė – bala ir krūmai, net žolė neauga, nėra kur prisirišti karvės. Mes buvom įtraukti į buožinių ūkių sąrašus ir galėjo išvežti į Sibirą, bet tie leitenantai ėjo per buožinius ūkius ir savo nuožiūra rinko, ką išvežt, ką palikt. Išvežė Notkų, Vėtos šeimas...

Daukučiuose tokie Tamošiūnai nuomavo žemę, jie ne vietiniai buvo, iš kitur atėję... Šeimoje jų buvo du šaukiamajo amžiaus sūnūs. Tuokart jie dirbo lauke ir pamatė ateinančius rusų garnizono kareivius. Motina jiems ėmė šaukt, kad bėgtų. Vienas užšoko ant arklio ir išjojo raitas, o kitas nespėjo, sukniubo peršautas, tada kareiviai priėjo arčiau ir pribagė, o atvilkę į kiemą motinai dar paaiškino, kad peršautas labai blaškėsi, todėl ir pribagė. Po laidotuvių Antanas Gudelis su Vilimu grįžo į namus, sėdi prie stalo ir valgo vakarienę. Mato pro langus jau rusai į vidų žiūri. Tada jie greitai nuo stalo ir sulindo į krosnį, bet rusai suėjo į vidų ir juos surado. Pasiėmė su savimi ir vežėsi į Kupiškį, o pusiaukelėj Gudelį iš vežimo išstūmė ir nušovė.

Suvainių kaime nuo rusų armijos slapstėsi Romas Sapiega. Pamatė ateinančius rusų kareivius, bėgo ir nušovė jį vidury lauko.

Čereška dirbo Daukučių kaimo seniūnu. Pamatė ateinančius ginkluotus vyrus, manė, kad partizanai ir puolė bėgti, o, pasirodo, rusų būta. Tada tie ėmė į jį šaudyt ir nušovė.

Rudikų kaimo gyventojas Antanas Liobikas buvo vyresnio amžiaus žmogus. Skrebai jį iš namų paėmė ir vežėsi Kupiškį sunkvežimiu. Pakupyje jis iššoko iš sunkvežimio ir bandė bėgti. Gal būtų ir pabėgęs, bet upelyje maudėsi rusai, jie pamatė bėgantį ir nušovė.

Pasakoja ELZBIETA NAKIENĖ

Užrašė V. Dragūnas
1999 m. Žilių k.

Gyvenau Žilių kaime. Šeimoje augome trys seserys ir du broliai. Brolis Alfonsas 1945 m. jau buvo šaukiamajo amžiaus, gavo darbą prie geležinkelio ir ten dirbo.

Kadangi brolis turėjo grįžti į namus, aš su arkliu nuvažiauvau į Kupiškį jo parsivežti. Buvom sutarę pavakary susitikt geležinkelio stotyje. Nuvažiavusi į stotį, sutikau namo grįžtančius kaimynus: Zigmą Janušauską, Alfonsą Pakšį ir Antaną Petronį. Nebesulaukę brolio, grįžome į namus, bet palėvėnyje mums užstojo kelią stri-

bai ir pareikalavo dokumentų. Pakšys buvo mokytojas. Gal todėl jis taip drąsiai jiems pasakė:

– Tai jūs pirma rodykit dokumentus...

Mes pradėjom Alfonsą ramint.

Staiga sribas Vincas Šilaika išsitraukė peilį ir dūrė Alfonsui. Šis iškart vietoj sukniubo. Sribai tik nusikeikė ir liepė mums važiuoti. Ką daryti? Paketurių kaime gyveno seniūnas. Nuvažiavom pas jį, bet jis mums nieko nepatarė, liepė važiuot į Kupiškį, o kai nuvažiavom į Kupiškį ten visus uždarė rūsy. Išlaikė pernakt, o rytą prigąsdinę ir prigrasinę, kad tylėtume, paleido.

Pasakoja KAZYS VILČINSKAS

Užrašė V. Dragūnas

1999 m. Stuburų k.

Pats pirmas partizanas pokario metais mūsų apylinkėse žuvo Jurgis Janušauskas, kuris partizanavo Antano Ažubalio vadovaujamam būry.

Jis ką tik buvo parėjęs į namus, ėjo iš virtuvės į kambarį, o sribai, eidami per duris, pamatė ir šovė.

Mano brolių Vytautą pavarė, kad jo palaikus nuvežtų Vabalninkan. Sakė, kad sribai pirmiausia nušautajam nuavė batus ir atidavė tam, kuris nušovė, vadinasi, gavo „premią“. Stuburuose į mišką išėjusių nebuvo, nes vienus nesiekė metai, kiti išėjo į kariuomenę. Apylinkėje kapitonas Tindžiulis suorganizavo būrį, bet savo vyrams jis sakydavo:

– Nelįskit, kur nereikia, su rusais mes ilgai nepakariausim, kas galit gaukit dokumentus, bandykit kur nors įsidarbinti, nes nematyti, kad greitai čia kas nors pasikeistų.

Brolis Vytautas tuo metu jau gyveno ir mokėsi Kaune. Jį viliojo radiotechnika. Partizanas būdamas, „Philips“ radijo aparatą maišan įsikišęs nešiodavosi. Jį visi radistu ir vadino. Parvažiavo kartą į namus, užėjo partizanai ir pakvietė kartu su jais pavažiuot. Nuo Kupreliškio žiemkelis ėjo pro Vaidaginius, Buožius į Salamiestį, tai tuo keliu mūsiškiai ir važiavo, o rusai gerokai toliau nuo kelio būdami iš kulkosvaidžio į juos paleido seriją. Mano broliui Vytautui sudaužė šlaunikaulį, nušovė arklį, o pribėgę arčiau, dar ėmė spardyti sužeistuosius. Kartu važiavęs Vytautas Vaitiekūnas pamatęs, kad šitie maskoliai dar spardo gyvus sužeistuosius jo draugus, paleido seriją iš automato į juos, bet Vaitiekūną irgi nušovė. Tada suvarė Vaidaginių kaimo žmones ir liepė atpažint nušautuosius. Mano brolis dar dejavo sunkiai sužeistas. Ruskis įkišo jam į burną šautuvo vamzdį ir iššovė. Galva suskilo ir išlaktė kiaušo gabalai į visas puses.

Kitą dieną, kai nuvežė žuvusiuosius į Vabalninką, bažnyčioje vyko šv. Kazimiero atlidai. Suguldė turgaus aikštėje visus. Netrukus sužinojome, kad žuvo keturi* vyrai ir visi Vytautai: Vytautas Vaitiekūnas, Vytautas Mikonis iš Buožių k., Vytautas Vilčinskas – mano brolis ir Vytautas – pandėlietis.

Kokią savaitę ten juos palaikė ant grindinio, paskui suvilko į žydkačius, čia susirinko daugiau žmonių, iškasė duobę ir taip visus palaidojo.

Iš Stuburų kaimo Muralienė vežė du savo sūnus registruotis ir sutiko nuo Antašavos keliu einančius sribus. Tie klausia, kur važiuojat, jie atsakė, kad Vabalninkan registruotis. Tada motiną paleido ir liepė važiuot namo, o sūnus pasiliko ir ėmė mušti. Motina girdėjo, kaip jie rėkė kankinami. Vieną Muralį iškart vietoj užmušė prie Stuburų kaimo, o kitą nusivarė į Vabalninką ir ten nukankino. Artimieji jokios žinios negavo, kur juos padėjo.

Salamiestyje vargonininkas Bielskis kalbėjo, kad mums reikia priešintis taip, kaip suomia priešinosi. Atsirado, kas pranešė toliau, ir tada sribokai jį ėmė pulti, kad kursto. Jei kas tik atsitiko, tuojau sribokai ir trimituoja, kad tai Bielskio darbas. Ant Stanionienės tvarto jis įsirengė slėptuvę ir ten laikėsi, bet neilgai. Bažnyčioje tuo metu vyko pamaldos, rusai įsakė iš bažnyčios išeit ir skirstytis po namus, apsupo Stanionienės sodybą, bet Bielskio gyvo paimt jiems nepasisėkė, jis pats susisprogdino granata.

Kitą kartą išsikvietė mane rajkoman: „Kur Vytautas?“ – klausia.

– Nežinau, – sakau.

– O mes žinom, – atsako man toks Adomaitis.

Atsineša bylą, skaito. Matau, kad čia fermos vedėjos pasirašyta. Aš su ja buvau susipykęs, todėl visko ir prikūrė ant manęs ir brolio.

Buvau pirmo kolūkio „Tarybinis pirmūnas“ pirmininkas Stuburuose. Atėjo sribai, liepia visiems kolūkiečiams imti šautuvus, sako kad Bakšėnuose visi ima šautuvus, nes bijo „banditų“. Man, kaip pirmininkui, pirmam duoda. Aš jiems sakau, kad neimsiu, nežinau už kurio galo imti. Mama mane nuo mažų dienų mokino jokio ginklo neimti į rankas. Kai aš to šautuvo neėmiau, tada ėjo per kaimą ir kitiems dalijo: tu imk, tu imk, tu imk... Niekas neėmė, leido per savaitę apsigalvoti.

Toks *Rasputinas* – Petras Banionis iš Vabalninko labai drąsus buvo, varlinėdavo vienas po kaimus. Griciūnuose vyko vestuvės, tai jis į šitas vestuves vienas atsi-
bastė:

– Labas vakaras! Gal būtų galima pavalgyt? Mūsiškiai čia aplink apgulę laukia... Jį vaišina, priima kaip brangiausią svečią, o kitą dieną žiūri rytą, kad čia nieko daugiau nėra, nieks neapgulė.

Kitą kartą Griciūnuose pro langą tas pats Banionis pas seniūną Griciūną lindo, tas taukštelėjo kirvuku per galvą ir nukirto „drąsuolį“.

* Kita versija – žuvo šeši. – R. K.

Mano tėvas Antanas Bielskis gimė 1906 m. Raseinių rajone. Seneliai gyveno neturtingai, tėvelis jau trylikos metų būdamas išsimokino vargonininku, o keturiolikos atvažiavo į Salamiestį vargoninkauti.

Tarpukario metais priklausė šaulių organizacijai, Salamiestyje suorganizavo šaulių chorą ir orkestrą. Antroji rusų okupacija mūsų šeimai buvo tragiška.

Pamenu, tėvas turėjo nusipirkęs radijo imtuvą „Philips“. Artėjant frontui, dažnai ateidavo pasiklausyti žinių Lietuvos aviacijos kapitonas Albinas Tindžiulis, kiti vyrai. Buvo kalbama ar čia trauktis į užsienį, ar likt Lietuvos ginti. Tindžiulis kalbėjo, kad gal čia viskas neilgai tęsis, rusai bus išvyti, likim vietoje ginti Lietuvos. Ką tik praėjus frontui, 1944 m. Tindžiulis suorganizavo vietinį partizanų būrį. Šiam būriui priklausė mano tėvas Antanas Bielskis ir dėdė Kostas Bielskis. Nors tuo metu dar buvau vaikas, tačiau teko ir man anam būry lankytis. Labiausiai mano dėmesį traukė ginklai. Pamenu, Likalaukių kaimo Skukauskas atvežė iš Skapiškio Degtiariovo kulkosvaidį paslėpęs ratuose su dvigubu dugnu. Vėliau tą kulkosvaidį nešiodavosi Vincas Jėčius iš Likalaukių kaimo, Sipsalės miškelyje stovėjo kelios daržinytės, jose Likalaukių kaimo ūkininkai sukraudavo šieną. Partizanai jose stovyklavė. Kartą mums su jaunesniu Skukauskų broliu Vladu partizanai davė netinkamą naudotis rusišką šautuvą, išdilusiomis graižtvomis. Kaime siautė rusų kariuomenė, turėjom didelės bėdos. Kur tą šautuvą dėti? Jei rastų, smarkiai nukentėtume. Radome tankią eglutę prie Vaitiekūno sodybos, jon įkėlėm tą šautuvą ir pririšom. Viskas laimingai pasibaigė, tolesnio to šautuvo likimo nežinau.

Vėliau iš Vaitiekūno sodybos mums su mama teko trauktis į kitą vietą, namuose jau nebeįmanoma buvo gyventi, ištiesai persekiojo stribai, nusivežę į Vabalninką mane vaiką mušdavo, visaip gąsdindavo. Teko slapstytis pas žmones.

Po kurio laiko ar mama pati, ar kieno paprašyta paleido gandą, kad tėvas mirė. Greitai viskas aprimo ir mes su motina grįžom į namus, o tėvas pasirodo tuo metu gyveno ir dirbo Raseinių rajone, turėjo pasą Karbauskio pavarde, tačiau neilgai, nes greit atsirado, kas jį pažino. Tada jis vėl grįžo į Salamiesčio apylinkes ir slapstėsi, o mama su motina laukė tremties.

1950 m. rugsėjo 13 d. apie antrą trečią valandą nakties mus pažadino stiprus beldimas į duris.

Močiutė Bielskienė, kuri gyveno su motinos tėvu Stalioniu tuose pačiuose namuose, atidarė duris. Į kambarį įėjo keturi kariškiai ir vienas civilis. Mamos namuose nebuvo, ji tuo metu buvo Vėjelio sodyboje, maždaug už puskilometro nuo mūsų namų. Močiutė nieko blogo nepagalvojusi ir pasakė kur mama. Tada jai liepė vest pas Vėjelį, ten nuėję parsivedė mamą ir pasakė:

– Ruoškitės, jūs būsit tremiami.

Ką turėjom pasiimėm, nieko nedraudė pasiimt. Vežė apie mėnesį gyvuliniuose vagonuose ir atvežė į Chabarovsko kraštą, Lazo vardo rajoną. Dirbome miškų ūkyje, taigoje. Iš pradžių dirbau laiškanėsiu, nešdavau duomenis į centrą už penkiolikos kilometrų, grįždamas parnešdavau spaudą, laiškus. Artėjant pilnametystei, įstojau į vairuotojų kursus, kuriuos bigiau 1957 m. Po Stalino mirties pradėjo paleidinėti tremtinius į namus, išdavė pasus, bet be teisės grįžti į Lietuvą. 1960 m. gavau atostogų ir parvažiavau gimtinės pažiūrėti. Dar gyva buvo tėvo motina, o kitais metais su motina grįžome visam laikui. Grįžęs sužinojau ir kai kurias detales apie tėvo, dėdės ir kitų partizanų likimą.

Pirmiausia žuvo dėdė Kazimieras Bielskis. Jį nušovė vietiniai sribai: Petras Vainauskas ir Kazys Petronis, dar vadinamas Talačkioku.

Tėvas Antanas Bielskis žuvo 1953 m. uošvio Stalonio namuose. Teko girdėti iš buvusio sribo Šimonio, kad tėvą išdavė Griciūnas ir Jakubonis, bet ta versija vėliau nepasitvirtino. O po savaitės per atvelykį Gyvakarų kapinėse bunkeryje žuvo dėdė Kostas Bielskis ir jo žmona Ona.

Vainauskas iš Pabudžių ir Petronis iš Salamiesčio teikdavo žinias Vabalninko MGB. Vieną naktį atėjo pas juos partizanai ir „patarkavo“ užpakalius, o po savaitės po Velykų sužinojom, kad Vabalninke jie įstojo į sribus. Vaikystėje per mišias patarnaudavau kunigui, atsimenu per Velykas mačiau abu bažnyčioje, o vėliau kiek jie žmonių nukankino. Muraliai du broliai iš Stuburų kaimo važiavo su motina registruotis į Vabalninką. Prieš tai jie tik slapstėsi nuo kariuomenės, sutiko pakely sribus: Vainauską, Petronį ir kitus. Atsivežė į namus, uždarė į žardą, kur ūkininkai sėmenis džiovindavo. Vieną užmušė, kitam dar gyvam išsukiojo rankas, kojas ir leisgyvį pribaiė. Kai buvo kasinėjama laidojimo vieta Vabalninke prie žydų kapų, saviškiai atpažino pagal skiautę drabužių. Visi užkasti buvo grupėmis, po kelis nušaudavo ir sumesdavo į duobes netvarkingai.

Bronė Kairytė iš Pabudžių kaimo ne kartą buvo perspėta, bet ji nesiliovė išdavinėti partizanų. Tada partizanas Eidikonis ir dar du iš Tindžiulio būrio atėjo pas ją persirengę rusų kariškių uniformomis, paklausė apie partizanus, ji nuvedė ir parodė, kur praėjo partizanai keisdami dislokacijos vietą. Taip ją ir likvidavo.

Kiek man žinoma, nekaltai išvestas ir nušautas buvo Kazys Jarmalavičius. Tėvo ir jo žmonės ribojosi. Jis turėjo atsivežęs iš Vabalninko MGB automatą. Tą automatą jis atidavė Tindžiulio būrio partizanams. Jis nebuvo žinių nešėjas į MGB, bet, matyt, kas nors per klaidą jį įskundė, ar pyktį turėjo. Jį išsivedė partizanai, atėję nuo Biržų pusės. Kur jį nušovė ir kur jis palaidotas, nežinoma.

Sužeistas sribas Jakštas slėpėsi Jarmalavičiaus daržuose. Partizanai, negalėdami jo rasti, paklausė Jarmalavičienės, kur slepiasi sribas. Ta ir parodė:

– Va, vagoje!

Tada ir tą sribą pribaiė.

Užrašė V. Dragūnas
1999 m. Buožių k.

Pirmoji pokario auka mūsų apylinkėse buvo Juozas Landzbergas iš Bartašiškių kaimo. Jie trys broliai 1944 m. rudenį grįžo iš kariuomenės. 1945 m. vasario mėnesį kaime siautė rusai. Jį tiesiog prie namų peršovė einantį, tada jis bandė bėgti ir taip sužeistą nusivijo į kitą miško pusę ir nušovė prie Lukšio Repeniškių kaime netoli Alizavos, šeimą ištremė.

Iš Buožių kaimo partizanavo Stasys Petronis. Juos tris brolius suėmė ir uždarė Biržuose daboklėje. Stasys su kitais kaliniais pabėgo tuo metu, kai partizanai užėmė ir išlaisvino kalinius iš Biržų kalėjimo. Grįžęs partizanavo iki 1945 m. vasaros. Vieną sekmadienį jau po pietų parėjo namo, vyko rusų kariuomenės siautimas, užvažiavo stribai su kareiviais, jis juos pamatęs šoko pro langą, bandė bėgti, bet jį čia pat vietoj nušovė.

Labai aktyviai veikė trys partizanai, tai Kaladė, Jonuška-*Rėksnys* iš Vėžionių ir vėliau prie jų prisidėjęs salamiestietis Rešimas*. Važiavo rusai į Vabalninką, o Kaladė su tais savo draugeliais ėmė į juos šaudyti. Rusai važiavo ratuose dar prisikrovę kažko tai. Kai tik šitie iššovė, anie iškart juos ėmė vyti. Tuo metu aš miške žabus rinkau. Išėjau į kalniuką, tuos žabus velku namo, važiavo žmogus su rogėmis nuo Alizavos pusės, rusai jį sustabdė, išvertė iš rogių, patys susėdo ir ėmė vyti. Partizanai Buožiuos dar užsuko pas Petronį, gerokai išgėręs Kaladė sako:

– Pakaustyk arklį, rusai vejasi!

– Ką čia bekaustysi, rusai jau visai nebetoli, – sako Petronis.

Jonuška atsigręžęs prisitaikė ir trenkė iš šautuvo į tuos rusus. Vienas ruskelis išdribo iš rogių, o kiti toliau vejasi. Urnėniškio kaime sužeidė Rešimą, tas irgi išvirto iš važio. Rusai, privažiavę prie jo, išsoko iš rogių ir pribagė šautuvų buožėmis.

Vieni bėgdami varė arklius, kiti – vydamiesi. Kaladės arklys jau vos bepabėga. Tada jie arklį paliko pamiškėje ir, iššokę iš važio, bandė slėptis Puznos miške, bet savo kojomis toli nenubėgsi, tuo labiau, kad sniege lieka pėdos.

Pasakoja ANTANAS SVENTICKAS

Užrašė V. Dragūnas
1999 m. Bakšėnų k.

Gyvenau Bakšėnų kaime. Kaimą skirstant į vienkiemius, išsikėlėm Girelės link. Pokario metais mūsų apylinkėse veikė partizanų būrys, vadovaujamas buvusio Nepriklausomos Lietuvos aviacijos kapitono Albino Tindžiulio.

* Kitur nurodytos kitos pavardės. – R. K.

Netoliese pagiryje stovėjo Povilonio sodyba, namai buvo tušti, tuo metu juose jau niekas nebegyveno, tai toj sodyboj partizanai daugiausia ir laikydavosi. Pas mus užeidavo Januška-*Rėksnys* nuo Vėžionių. Šautuvo kambarin jis niekada nesinešdavo, palikdavo jį kur nors sode. Tindžiulio-*Dėdės* būry pažinojau Joną Devainį-*Mašinistą*. Jis kartą man atvežė lentų ir iš jų aš partizanams padariau tokią namuką apie 2 m ilgio, išpjoviau langelį šone, paskui išardžiau ir sukroviau kluone. Jei rastų sribai, sakyčiau, kad padariau grūdams aruodą. Vėliau naktį su arkliu atvažiavo Devainis ir tą namuką išsivežė. Jį pastatė miškely prie Pyvesos ties Rasimavičiaus sodyba. Jame gyveno Tindžiulis ir Devainis. Viduje turėjo „buržuikę“ (metalinę krosnelę) pasistatę ir ten gyveno gana ilgai, kol, traukdamiesi nuo sribų persekiojimo, išsikėlė kitur. Nors sribai juos vijosi, bet to namuko neužtikio. Tada mes jį tą pačią naktį išardėm ir išvežėm.

Kartą anksti rytą dar miegojau namuose, kai atėjo du rusai, liepė kinkyt arklį ir važiuot kartu su jais.

Žiūriu, priemenėje pirštinės paliktos. Paklausiau žmonos, ar čia jos pirštinės, ji net nespėjo man atsakyti, kaip suriko vienas ant manęs:

– Ką! Banditai buvo?

Sakau, nėra čia jokių banditų, čia jūsų pirštinės ir pasiimkit.

Nuvažiavom pas Albiną Murinienę, žiūriu guli ant žemės nušautas partizanas. Priėjo prie jo rusas, ištraukė dokumentus, atvertė kažkokią knygutę ir perskaitė *Kurmis*. Supratau, kad tai partizano slapyvardis. Įkėlėm į roges ir vežiau į Vabalninką.

Kaimynystėje pas Jakubką per klaidą žuvo Vytautas Valeckas. Partizanai tada dienavojo pas Jakubką, o jie dviese su girininku Pučėta užvažiavo su arkliais. Pučėta buvo apsirengęs girininko uniformą, Jakubkienė pamanė, kad sribai, o partizanas net nepasižiūrėjęs paleido seriją iš automato. Girininkui nieko nekliuvo, o Vytautas vietoj krito.

Pasakoja VILHELMA DRAGŪNIENĖ

Užrašė V. Dragūnas

1999 m. Bakšėnų k.

Mano tėvai gyveno Šlekiškių kaime. Mūsų kaimynystėje gyveno Pečiuliai.

Bronius Pečiulis buvo komunistas, jo sesuo Zuozienė irgi buvo komunistė.

Vokiečių okupacijos metais tas Pečiulis buvo iškėlęs raudoną vėliavą. Vieną dieną jis atėjo pas mus ir sėdėjo kambary. Tuo metu per mūsų kiemą praėjo gal apie penkiolika ginkluotų vyrų, kurie nuėjo tiesiai pas Pečiulį. Supratome, kad nuėjo jo suimt. Pečiulis, pas mus sėdėdamas kambary, labai persigando ir ėmė maldauti mamos, kad ta jį kur nors paslėptų. Klėtyje ant užlų buvo sukrauti linai, tai mama liepė ten jam eit ir slėptis. Jis tada nuėjo į klėtį, užlipo ant tų užlų, mama dar jį užkrovė linais ir taip paslėpė.

Grįždami anie visi užėjo pas mus, ieškojo Pečiulio, kratė visas pakampes ir tuos linus badė, bet jo nerado. Mama gelbėjo žmogų nuo pražūties, nesvarbu, kad komunistas. Po tos kratos Pečiulis iš Šleikiškių išsidangino.

Praėjus frontui, žiemą, tėtis ką tik buvo grįžęs iš Biržų malūno. Netoli sodybos krūmuose stovėjo klojimas. Staiga toj pusėj pasigirdo šaudymas. Pasirodo, iš to mūsų klojimo išbėga nuo rusų kariuomenės besislapstantis Stasys Latvėnas iš Remeikių kaimo, o čia jį sribai pamatė ir ėmė į jį šaudyti. Nepavykus jaunuolio pagaut ir nušaut, perpykę sribai suvirto gryčion ir puolė mušti tėtį. Taip daužė, taip daužė, kad vienam sribui net šautuvo buožė nulūžo, paskui jį išsitempė į lauką, pastatė prie klėties ir ėmė virš galvos šaudyt, dar nusivarė pas Adamonį į Mediniškį, ten pastatė prie namo ir vėl šaudė, paskui išsivežė į Vabalninką, uždarė rūsy ir taip išlaikė visą mėnesį. Iš Vabalninko išvežė į Vilniaus Lukiškių kalėjimą. Ten, išlaikę apie du mėnesius, paleido.

Mama Vabalninko sribams vežė daug kyšių, vežė ką tik turėjo, gal ir tai tėvą gelbėjo.

Tėvelio pusbroliai Viksvos iš Akmenės kaimo buvo išėję į mišką. Mes gyvenom tarp krūmų, todėl jiems buvo patogų pas mus užėti. Be to, pas mus dažnai lankydavosi ir sribai. Kaimynystėje gyveno Lionginas Petrulis su šeima, pas jį buvo suaugusios trys dukros ir jie paprastai žinodavo, kada pas mus apsistojo miškiniai. Jei atsibastydavo sribai, mama iš mūsų viena vaiką pasiųsdavo perspėti kaimynų.

Kartą miškelyje buvo apsistoję partizanai ir dienavojo, o pas Petrulius atėjo sribai. Petruilytės ėmė prašyti jų, kad duotų iššaut. Ir taip partizanai, išgirdę šūvį, pasitraukė.

Pasakoja **ALGIS ŠIDLAUSKAS**

Užrašė V. Dragūnas
1999 m. Kaune

Gimiau ir augau Tuitų kaime. Kai 1944 m. užėjo rusai ir ėmė gaudyti vyrus į savo kariuomenę, aš jau buvau šaukiamojo amžiaus. Pradėjau slapstyti. Tėvai laikė samdinę, kuri padėdavo rauti linus, kasti bulves. Kilusi ji buvo iš Pabūdžių kaimo, neturtingos šeimos. Tad vengiau rodytis namuose, ką žinai, kam ji gali prasi-tarti, o šiaip lindėti bunkeryje nemėgau. Mes su kaimynu Baliu Brazinsku abu nuėjom į Tindžiulio būrį ir ten daugiausia laikėmės.

Tindžiulis sakydavo, kad būriu laikytis reikia daug maisto, be to, maistą reikia virt ir deginti laužus miške, o tai ne išeitis, nors ir sargyba stovi. Apskritai, ką ta sargyba gelbės, jei apsupa kariuomenę. Jis sakydavo:

– Kuo mažiau viso šito. Nėra reikalo, yra reikalas: turi žinoti, kur išejai. Einam ten, ar ten, po du, po tris, nereikia nieko prievartauti, nes žmonės, ką turi, tuo valgydina.

Tankiausiai užeidavom pas pažįstamus, nakvodavom daugiausia daržinėse ant šieno ar šiaudų stirtose, vietoj pagalvės ir akmuo, ir kelmas tiko, jaunystė yra jaunystė, ką pasiūlė tą suvalgei.

Gumbeliuose nebuvo partizanų, tai ten mažiau sribai ir kariuomenė siautėdavo, ten ir mums būdavo ne taip pavojinga prisilaikyti arba prie Tuitų krūmuose, iš kur, jeigu pradėtų siautėti, gali trauktis krūmais į Buožius.

Taip ir gyvenam, po du, po tris išsiskirstę, o kai būdavo reikalas, skyriaus vadas visus į vieną vietą sukviisdavo. Mūsų skyriui vadovavo Povilas Devainis iš Žilių kaimo. Tik jis vienas žinodavo, kur kas yra, o kur vadas Tindžiulis laikosi, mes paprastai nežinodavom. Teko lankytis Šimonių girioje, pas gimines Anykščių rajone, visur sutikdavom partizanų.

1945 m. vasarą mūsų krašte iš kažkur atsirado vokiečiais prisimetusių provokatorių grupė. Teko ir man į juos pasižiūrėti pro žiūronus, nes mus nuo jų teskyrė apie 300 metrų. Mes juos stebėjom išsidėstę kovinėje padėtyje, tada su mumis buvo ir Tindžiulis, jie labai norėjo susitikti su juo, bet nuėjo Petras Viksva, kuris mokėjo vokiškai. Grįžęs pasakė Tindžiuliui, kad vokiškai kalbėdami jie daro klaidų, tai tikrai ne vokiečiai. Tada Tindžiulis pasakė:

– Vyrai, čia spąstai, o ne draugai.

Savaime suprantama, jiems reikėjo vadų, kitaip ko jie čia turėjo apsistoti, galėjo apsistot kur nors Alizavos pusėje. Mūsų su mumis jie nepradėjo, o mes irgi nerodėm iniciatyvos, nes nežinojom kiek jų yra, be to, jie buvo labai gerai ginkluoti.

Kai žuvo mano kovos brolis Balys Brazinskas, paskui laikėmės kartu su Gediminu Aukštikalniu iš Tuitų kaimo. Aš ginkluotas buvau vokišku dešimtšviu šautuvu. Ne iš gerųjų buvo tas šautuvas, kartais užsikirsdavo. Kai kartą buvome susikibę su Kupiškio sribais, net kelis kartus buvo užsikirtęs.

Atėjo pas mus moteris ir pasakė, kad Suvainiuose sribai. Mes nuėjome į tą pusę, o kiti mūsų kaimiečiai stovėjo kitoj pusėj to kaimo – Rudikiuose. Keli mūsų kaimiečiai Suvainių kaime užėjo į sodybą, vienas užlipo ant stogo pasižiūrėti, kur tie sribai, o mes išsidėstėm ir laukėm, jautėm, kad jie čia kažkur turėjo praeiti. Kai mūsų kaimietis užlipęs ant stogo ėmė dairytis, sribai jį pastebėjo ir ėmė į jį šaudyti. Tas kulversčiais nusirito nuo stogo žemėn. Sribai, pamatę, kad tas nusirideno žemyn, ėmė bėgti į mūsų pusę, manydami sužeistą paimti, o mes gulim pasiruošę. Kai pribėgo arčiau, pradėjau į juos šaudyti, sribai staigiai metėsi atgal ir kaip kurapkos išsilakstė. Netrukus pasigirdo šaudymas nuo Rudikų pusės. Iš pradžių nesusigaudėm kas ten šaudo, bet paskui greit supratom, kad tai mūsų kaimiečiai, esantys kitoje kaimo pusėje. Žodžiu, sribai pateko į mūsų kryžminę ugnį. Vieną peršovėm, tai tas per naktį sužeistas rugiuose išgulėjo, o rytą nušovė tą namų šeimininką, einantį arklio perkelt.

Stribų mes nebijojom, bet ši kartą mums reikėjo elgtis kažkaip kitaip, viskas buvo daroma karštai ir neapgalvotai. Paskui mus jau kariuomenė ėmė spausti, stribai tik rodė, kur eit, kur ką nušaut ir t. t. Tada jau pasipriešinti buvo beveik nebeįmanoma.

Kartą važiuom Palėvenėlėn sviesto pasiimt iš pieninės. Namuose pasikinkėm arklių, susėdom į vežimą gal kokie aštuoni ir važiuojam pro Rudikus, Suvainius, dainą plėšiam: „Sudie, sesutės lietuvaitės...” Privažiuom prie pieninės, nukirpom telefono laidus, sargas atrakino pieninę, sviesto daug neradom, pustrečios dėžės. Pasiėmėm tą sviestą, spausdinimo mašinėlę ir grįžom atgal.

Mūsų namuose Tuitų kaime mus užklupo rusų kariuomenė. Supratau, kad mums jau nėra kur dėtis, puolėm ir į vieną, ir į kitą pusę ir visur pilna kareivių. Tada aš surikau, kad reikia pult į vidų. Aš šokau pirmas į kambarį, kamaroje koja išmušiau langą, nes kitos išeities mums jau nebuvo: arba priešintis, arba trauktis.

Su manim kartu dar buvo Vytautas Stašys iš Tuitų kaimo ir Vytautas Latvėnas iš Bakšėnų kaimo. Jie su savimi turėjo kažkokius dokumentus, todėl susilaikė ir nebėgo. Kartu su manimi bėgo Kazys Eidikonis ir Balys Brazinskas. Eidikonis kažkur krito pašautas, aš jo nemačiau, mes dviese su broliu įbėgom į Latvėno rugius. Jis metėsi į platesnį rugių lauką, o aš taikiau arčiau Latvėno sodybos, bandžiau prisidengti pastatais, bet žiūriu, kad ir nuo Buožių eina vora. Nei kur dėtis. Bėgdamas mėčiausi į šoną, kulkos tiesiog žemę rausė. Kai Latvėno namai uždengė mane, tada batus nusimečiau ir bėgau į kalniuką. Kaskart vis prasčiau matėsi, kaip supo rusai mūsų namus. Tada mėčiausi į Einorio miškelio pusę, iš ten Bakšėnų link, per Pyvesą ir pasitraukiau į Rudikus. Ten išbuvau dvi dienas, paskui grįžau draugų ieškoti. Taigi man ši kartą pasisekė pabėgti, o Latvėną ir Stašį paėmė, nusivedė už Brazinskų tvarto, kankino ir sušaudė, negelbėjo jokie dokumentai. Vėliau, grįžęs į būrį, sužinojau, kad žuvo ir Brazinskas. Sužinojome ir kad tuos rusus užvedė stribas Vainauskas iš Pabudžių kaimo.

Vienais metais namuke prie Girelės šventėm Velykas. Mane paskyrė sargybon. Keitėmės kas porą valandų. Ateina partizanai iš kitų vietovių, iškart klausia kas. Taip bestovint parūpo ginklą pasitikrint. Kažkaip spyna pasileido ir purpt... Vyrai iškart sukilo, aliarmas. Turiu prisipažinti, kad buvau nubaustas. Iškart prisistatė Tindžiulis, nei barė manęs, nei ką sakė, tik griežtu tonu perpėjo kreipdamasis tarsi į visus, esančius stovykloje:

– Ką, vyrai?! Reikia paskirti kokią bausmę už tokį elgesį. Vyras geras, bet va mus visus pašokdino. Patikėsim, kad sako teisybę, žaisdamas neatsargiai iššovė. Savaitė be ginklo! Prašau atiduot pistoletą!

Brazinskui perdavė mano automatinį šautuvą ir taip savaitę aš likau be nieko. Kai po savaitės viską grąžino, pasakė:

– Daugiau nežaisk sargyboje būdamas.

Po kurio laiko, 1946 m. iš sesučių gavau kažkokį baltą popiergalį. Viena sesutė dirbo mokytoja, kita – valdyboje, trečia – prie Raudondvario gyveno. Tą popierį se-

suo man atvežė pas Žiūkų Palėvenėlėje. Kai nuėjau, manęs ten nieks nelaukė, bet pasitiko Kaladė, kuriam atidaviau savo mauzerį, o šautuvą palikau būryje. Jis man palinkėjo laimingo kelio, liepė būti saugiam ir aš su spekuliantais kitą dieną atvažiavau į Kauną.

Porą metų Kaune gyvenau ramiai, išsilaikiau egzaminus, gavau vairuotojo teises. Jau buvo 1948-ti metai. Kartą, einant Vilijampolės gatve, privažiavo viliukas, kažką man parodė ir liepė sėstis į jį. Nuvežė į Vilijampolės miliciją, girdžiu šneka:

– Tai kur jį dėti?

Kitas sako:

– Vežkit į saugumą, jis kitas žmogus.

Nuvežė į saugumą, įgrūdo į kambarį ir taip visą savaitę ant plikų grindų išlaikė. Šalta. Čia kankino tokiais spąstais. Veržia ir pulsą tikrina. Kai pulsas dingsta, liepia atleisti. Tris paras išlaikė vandens kambary, kur negali nei atsisėsti, nei atsitūpti. Po savaitės išvežė į Biržus. Biržuose specialių kankinimo priemonių nenaudojo, bet gavau mušti. Tardydamas tik naktimis, tardytojas pistoletą ant stalo pasideda ir kvočia. Nieko nekalbėjau, nes taip kiti patarė: daugiau kalbėsi, daugiau gausi, tokia buvo nuostata. Iš Biržų išvežė į Panevėžį. Panevėžio kalėjime buvo kalinių sukilimas. Aš iš narų išsitraukiau lentą ir ją išmušiau kameros langą. Už tai teko sėdėti karceryje. Kai vežė į Vilnių, draugai vedė už parankių, nes pats jau nebepaėjau. Vilniuje gavau pranešimą, kad nuteistas dešimčiai metų už akių.

Iš Vilniaus išvežė į Krasnojarską, Jenisejumi plaukėm iki Dudinkos, paskui nuvežė į Norilsko spec. lagerį. Čia elektrą gamino vietoj, paskyrė dirbti prie „saliarkos“ pompavimo ir valymo. Dirbome kartu su Adolfu Merkeliu, o mums vadovavo ukrainietis Kamenka, labai geras vyras, teistas 25-iems. Kartu kalėjo aviacijos majoras Jonynas. Atsėdėjęs 25-ius metus išėjo į laisvę, gavo iškvietimą į Maskvą, o iš Maskvos vėl grįžo į Norilską jau su laipsniais ir papacha ant galvos.

Į Lietuvą grįžau 1963 metais.

Pasakoja EMILIJA SAVICKAITĖ-VALECKIENĖ-VIJŪNĖ

Užrašė V. Dragūnas
1998 m. Stuburų k.

Bartašiškių kaime jau buvo užsiregistravęs Juozas Masiulis. Tuo metu per kaimą ėjo sovietiniai aktyvistai tikrindami kvitus, kas kiek pristatė valstybei prievolių, o Masiulis pjovė šieną. Stribai priėjo prie jo ir nušovė. Nušovė visai nekalta žmogų, dargi prisiregistravusį. Po šio įvykio didžioji dauguma Tuitų ir Bartašiškių kaimų vyrų nebėjo registruotis, o išėjo į mišką. Daugelis šių vyrų buvo bežemiai arba mažžemiai, kuriems nebuvo net jokio reikalo slapstytis. Slapstėsi ir

mano svainis Alfonsas Banionis, iš pradžių tėviškėje su broliais turėjo pasidaręs slėptuvę šiene. Mes gyvenom žemoj vietoj, tad įsirengt žemėje bunkerio buvo neįmanoma. Kai Alfonso broliai Jonas, Bronius ir Povilas važiavo registruotis, užvažiavo ir pas mus.

– Alfonsai, važiuojam registruotis, – sako jam. Bet Alfonsas atsisakė brolių pasiūlymo.

– Bijau, nenoriu ir nevažiuosiu.

Vėliau, nepamenu dėl ko, bet jį buvo suėmę ir uždarė Vabalninko stribyno rūsyje. Vieną naktį kažkas jam pro langą padavė metalui pjauti pjūkliuką, jis išpjovė grotas ir pabėgo. Atbėgo į namus ir pas mus šiene išsikasęs slėptuvėlę slėpėsi. Kartą užėjo Antanas Ažubalis-*Anupras* ir pasiteiravo Alfonso. Iš pradžių nesakėm, kad jis pas mus yra. Kai išėjo, pasakiau Alfonsui, kad Ažubalis jo teiravosi. Alfonsas liepė jam pasakyt, kai kitą kartą užeis. Užėjo Ažubalis kitą kartą ir vėl klausia:

– Tai Alfonso nėra?

– Yra, – pasakiau.

Nuėjom, pašaukėm Alfonsą, jie ilgai ilgai kieme susėdę šnekėjosi. Taip jie dar keletą kartų susitiko, o vieną kartą Ažubalis jam atnešė ginklą ir nuo tada abu kartu išėjo. Tai buvo 1945 m. lapkričio pradžioje.

Alfonsas Banionis-*Bimba* partizanavo tik iki kitų metų vasario 16-tos dienos. Tą dieną Stuburų pievose įvyko susišaudymas. Partizanai važiavo trimis pastotėmis, o pasaloje jų jau laukė stribai ir kariuomenė, nes šnipų buvo pranešta, kur važiuos partizanai.

Tada žuvo ir mano sesers vyras Alfonsas Banionis, Bronius Šinkevičius iš Tuitų kaimo ir Bronius Masiulis-*Puškinas* iš Bartašiškių kaimo. Rytojaus dieną mes visos trys seserys nuvažiavom į Vabalninką atsiimt pasų. Bestovint eilėje žmonės ėmė šnekėti, kad atvežė ir numetė ant gatvės kažką nušautus. Trys jau prieš tai gulėjo, dar tris atvežė ir pasakė, kad nuo Salamiesčio. Tada aš pasilikau stovėti, o seserys nuėjo pasižiūrėti. Nuėjo ir pamatė sesuo Julija, kad jos vyras guli nušautas, pusbrolis Bronius Šinkevičius ir *Puškinas* – Bronius Masiulis. Grįžta, matau ateina abi koridoriumi net papilkėjusiais veidais, supratau, kad kažkas baisaus atsitiko. Verkt negali, supras, kad kažkas iš savų nušautas, o tada viskam galas, tik Sibiras, daugiau nieko. Parėjom namo, vakare žiūrim atėjo žmogus prie lango, pasibeldė. Pasirodo, kad tai buvo Jonas Viksva-*Daktaras* parišta ranka. Pasakė, kad jie tik keli išbėgo, kitus nušovė. Ilgiau neužsibuvo, pasiėmė vaistų ir išėjo, o už kokios savaitės netoli tos pačios vietos žuvo trys partizanai Vytatai. Jie važiavo sunaikint išdaviko, kuris juos tada išdavė ir vėl susidūrė su rusais. Šį kartą žuvo Vytautas Mikonis-*Pabrinkis* iš Buožių kaimo, Vytautas Vilčinskas-*Radistas* iš Stuburų kaimo, Vytautas Vaitiekūnas-*Gandis* iš Likalaukių kaimo. Per mane partizanai apsirūpindavo vaistais. Už Tuitų kaimo buvo tokia Akmenė. Tenai stovėjo dviejų Viksvų sodybos. Viena Viksvaitė studijavo mediciną, o jos brolis Jonas Viksva ir giminaitis Petras Viksva buvo

partizanai. Tai Viksvaitė per mane jiems pristatydavo vaistų. Tėtis partizanams taissydavo batus, sesuo Adelė siūdavo.

Kartą man kažkas atnešė dešimt žiūronų, visi į tokius įdėklus sudėti, aš juos turėjau nunešt partizanams. Visus išėmiau iš tų įdėklų, įdėklus sudeginau, o žiūronus susidėjau į pintinę. Buvo gegužės mėnuo. Ant viršaus uždėjau kopūstų daigų ir nešu. Einu keliu, o priešais mane žiūriu sribai ateina pėsti. Priėjo prie manęs, tuos kopūstus papešiojo, papešiojo ir sako:

– Tai kur eini?

– Va, kopūstų daigų prisiauginau, nešu kaimynei, – sakau aš jiems ir taip stengiuosi išlaikyti tvirtą balso toną.

Pintinė sunki. Jei palies, iškart supras, kad čia kažko dar daugiau pridėta.

1950 m. gruodžio 8 d. pas mus į Salamiesčio vienkiemį atėjo Kazys Valentėlis-*Pavasarelis* ir Jonas Devainis-*Mašinistas*. Netrukus ėmė snigt, truputį pasnigo ir nustojo. Išeit jokiū būdu jie negalėjo, nes liks pėdos. Šiek tiek pabuvo ir mane pasiuntė pakviest jų vieną pažįstamą(?). Atsivedžiau aš tą žmogų, jie su juo pašnekėjo, jis pasisakė, kad rytoj važiuos į Kupreliskį tikrint pasų ar ko tai. Rytą išvažiuojant šitie abu partizanai dar prie lango stovėdami jam pamojavo, vakare grįžęs jis vėl atėjo su jais pasišnekėti, lauke pradėjo lynot, sniegas iškart nutirpo, vyrai ėmė ruoštis išeiti, o tas žmogus tiesiog prašė vos nemaldaudamas, kad tik jie dar pabūtų, neišeitų, bet jie jo nepaklausė, vis tiek išėjo, o už kokios valandos apsupo rusų kariuomenė mūsų namus. Kai išaušo gruodžio 8-tos rytas, rusai mūsų namus tiesiog juodai buvo nugulę. Aplink kulkosvaidžiai išstatyti, tarp jų matėsi ir vienas kitas sribokas. Ėmė daryt kratą ir darė nuo apyaušrio iki pietų. Plėšė nuo sienų lentas ir vis šnekėjo: „Bandity! Bandity! Čia turi būti bunkeris“... Kai nieko nerado, paėmė mane, brolių Juozą 17-kos metų ir seserį Juliją. Juos kitą dieną paleido, o mane pasiliko ir laikė dar dvi dienas. Oras buvo šaltas, įmetė į rūšį be langų, o tardyt vedė į labai karštai prikūrentą kambarį, ten nusirengt irgi neleisdavo. Visą laiką reikalavo pasakyti, kokie „banditai“ pas mus lankosi. Tardė ukrainietis Ovčerenko.

Namuose pas mus jokios slėptuvės nebuvo, nes žemoj vietoj gyvenam. Per visą žiemą pas tą žmogų, kurio aš nuėjau pakviest, šitie du partizanai turėjo iširengę slėptuvę ir joje gyveno, bet sribai išvaikė.

Tada jie laimingai išbėgo.

O čekistai man vis kalė ir kalė tą pačią maldele:

– Tu prisipažink! Tu pasakyk, kur banditai!

– Patys žinot, – sakau, pas mus bunkerio neradot. Nežinau, kur jie. Už ką mane tardot?

Tokiais žodžiais gyniausi ir viską neigiau, kokius tik kaltinimus jie man metė. Patardė keletą parų ir paleido. Paleisdamas tas Ovčerenko davė kitą adresą Vabalninke ir nurodė už kiek dienų tuo adresu aš turiu prisistatyt. Ovčerenko šiek tiek ir lietuviškai šnekėjo. Nueinu po kelių dienų pagal duotą adresą, o čia jau Sanikovas

su vertėju laukia. Vertėjas žaizdotu veidu, naganas ant stalo guli padėtas, tardytojas griežtu tonu pareiškė:

– Turi mums padėti!

Aš ėmiau išsisukinėti, sakau, kaip aš jums padėsiu... Paduoda baltą popieriaus lapą ir sako:

– Tu surašyk dešimt savo pažįstamų!

– Aš tiek neturiu pažįstamų, – paaiškinau.

– Nesvarbu! Rašyk bet ką!

Supratau, kad nori mane užverbuoti. Reikalauja parašyt dešimt pažįstamų pavardžių ir viskas. Paleidžia ir vėl įteikia šaukimą ateit kitą kartą. Ir taip aš pas juos ėjau apie metus. Pamenu, buvo birželio 10 d., aš ir vėl einu, bijau nenuieit, o krata pas mus buvo gruodžio 8 d., kai mane paėmė. Taip mane kvietė ir kvietė, o aš ėjau ir ėjau, ir vis kartojo tą patį: „Surašyk dešimt savo pažįstamų“. Taip ir nesurašiau. Paleido saulutei vakarop, o paleisdami dar pagrasino:

– Eik, su niekuo nesišnekėk ir neatsigręžk!

Tada aš su dviračiu buvau atvažiavusi. Pasiėmiau dviratį, veduosi per miestelį, girdžiu iš paskos kažkas ateina. Prisivijo toks Zenonas Didžiulis, pašaukė:

– Emilija, kas yra?

O aš tik verkiu, viską papasakojau jam, kaip buvo, pasakiau, kad ir vėl šaukimą įteikė ateit. Jis man ir sako:

– Žinai, mesk tą šaukimą krosnin ir daugiau neik!

Taip ir padariau. Ir niekas daugiau nei šaukė, nei ieškojo. Tik tada pagalvojau: kiek valios reikia, kad neužverbuotų. Rodosi, kas čia tokio, surašei dešimt pažįstamų ir eini namo, bet kas toliau?..

Kartą parėjau namo, o iš Vabalninko 11 kilometrų. Kojos pamuštos, verkiu, jau prietema, ateina Bronius Mikonis-*Cvinklys*, brauningėlis rankoje, kaip niekur nieko. Klausia, ko aš verkiu, pasakiau, kad verčia pasirašyt jiems dirbt. Tai jis man ir sako:

– Gali pasirašyt, svarbu, kad mes žinosim...

Iš kur jie būtų žinoję? Visi žuvo, o aš būčiau likusi pasirašiusi...

Tiesa, po tų dviejų partizanų pabėgimo iš to mūsų kaimyno namų, gal po dviejų dienų rytą valgydami pusrytį pamatėm, kad į tą kiemą per laukus ateina pulkelis sribų. Labai išsigandom, supratom, kad gali būti blogai, nes žinojom, kad pas kaimynus gyvena partizanai, bet jie irgi pamatė tuos sribus. Tada vienas užšoko ant aukšto, o kitas pasileido bėgt per laukus, jį keturi ar penki sribai nusivijo, prie namų liko tik abi neginkluotos aktyvistės mergos, kurios ėjo tikrindamos prievolių kvitus. Kol anie grįžo atgal, likęs Jonas Devainis nušoko nuo aukšto, dar pasiėmė Valentėlio paliktą šautuvą ir ramiai pasitraukė.

Tada tą kaimyną iškart griebė ir į Sibirą norėjo išgrūsti visą šeimą, išsivarė gyvulius, išgabeno visą turtą, bet po dienos ar po dviejų viską grąžino atgal. Šeimninkas neva išsiteisino, kad tas, kuris išbėgo, atseit buvęs linabraukys, pas juos

linus braukęs, todėl ir pėdos naginių buvo likusios sniege. Taip ir paliko, nebeišvežė į Sibirą.

Turėjau iš partizanų gautą pažymėjimą, ten buvo užrašytas mano slapyvardis *Vijūnė*. Užkasiau į žemę, kad niekas nerastų, o vėliau jau neberadau visai.

Salamiestyje tuo metu klebonavo Grigaliūnas. Ateidavo pas mus prieš pat Velykas partizanai. Aš nueidavau į kleboniją, susitardavau su klebonu, tada vakare klebonas juos priimdavo bažnyčioje. Į bažnyčią turėdavo eiti be ginklų, ginklus palikdavo pas mus. Visi turėjo rožinius, eidami į bažnyčią iš mūsų susirinkdavo visas maldaknyges ir nešdavosi, mes laukdavom jų sugrįžtančių.

A. Tindžiulis juos labai griežtai laikė. Jį visi vadino kapitonu, o *Dėdė* buvo tik slapyvardis. Buvo prastai apsirengęs, kailiniai sulopyti, labai paprastas, nuoširdus žmogus, bet griežtas. Jo būrio vyrai „suspausti“ buvo. Kartą atsivarė pas mus partizaną *Cvinklį* be kepurės, ant slenkščio pasodino, na, ir ėmė jį bart kapitonas:

– Paplavūnai tu! Paplavūnai! Žiūrėk, kad man pasitaisytum! Be mano žinios nė žingsnio! – Ir virtuvės grindimis jam pasiuntė pistoletą. Jis jį pasiėmė nuo grindų ir įsidėjo į kišenę.

Berniūniškio kaime pas Bernotą kūlė javus. Atvažiavo Bronius Mikonis-*Cvinklys*, įėjo į kambarį ir pakvietė Šidlauską išeiti į lauką, bet tas nėjo. Tada Mikonis išsiėmė pistoletą ir pasakė: „Įstatymo vardu. Buvo teismas ir taip nutarė, kad už keturis žuvusiuosius pas juos reikia sušaudyti“. Tada žuvo du partizanai: Kazys Eidikonis-*Dėdytė*, Balys Brazinskas ir du beginkliai: Vytautas Latvėnas iš Bakšėnų kaimo ir Vytautas Stašys iš Tuitų kaimo. O koks ten jų teismas buvo niekas nežino.

Dingo toks Antanas Povilauskas, Bronė Kairytė iš Pabudžių. Tai kas žino, už ką juos nušovė.

Gindvilių kapinėse palaidoti Viksva-*Daktaras* ir Banionis-*Rasputinas*. Kai Kupiškyje aikštėje gulėjo jų lavonai, kartu ten buvo išniekinti ir to krašto vyrai. Nuvažiavo Gindvilių vyrai paimt savų, paėmė ir šituos.

Stuburų Ažubalį-*Anuprą* nušovė namuose. Jo žmona dar tebegyvena, yra ir sūnus Vincas.

Sumaištis buvo. Jei kas ką padarė, viskas ėjo partizanų vardu.

Į mišką buvo išėjęs mūsų kaimynas Petras Banionis-*Rasputinas*. Kai reikėjo registruotis, motina daug medaus Vabalninkan stribams išvežė, kiek kyšių davė, kad tik priregistruotų vienintelį sūnų. Jau prisiregistravęs, su dokumentais nuvažiavo Berniūniškin su Mikoniu to Šidlausko nušaut. Kai nušovė, paskui jam reikėjo slapstyti. Neilgai žmogus partizanavo. Kiti, pamatę, kad jis vaginėja iš žmonių, išmetė iš būrio. Tada jis vienas valkiojosi granatom apsikabinęs. Ateina pas žmogų ir prašo lašinių, duonos ir vis dar pagrasindamas:

– Greitai, greitai skubink, nes anie nelauks. Lyg jo kas lauktų. Visi pradėjo skųstis. Ateina pas žmogų ir sako:

– Aš šiandien čia būsiu.

Pas tokią Bartaševičienę atėjo, o ji našlė, su vaikais ir sako:

– Aš čia būsiu.

Ginkluotas, o jei užeis sribai, viskas...

Jei nenušaus, tai Sibirian tikrai išveš.

Ėjo kalbos, kad Antašavos kleboną apiplėšęs. Nuėjo ir sako:

– Duok! Partizanai reikalauja!

Ir taip partizanų vardu, buvo ir daugiau tokių, blogus darbus dirbo. Banionį kažkuriam kieme toks Griciūnas užmušė. Tautvilis Vaitiekūnas-*Zubrys* vaikščiojo su Vytautu Voguliu-*Drapoku* iš Žegunių kaimo. Brolis Pranas atbėgęs tuojau pasakė, kad matęs Tautvilį Vaitiekūną atvažiavusį su baltu arkliu. Jis pažino tą arklių iš Kupiškio sribyno. Paskui tas arklys vėl ten pat atsirado. Mano brolis perspėjo visus, kad saugotųsi Vaitiekūno, nes šiaip partizanas su sribų arkliu nevažinės. Bet ką tu pasisaugosi... Tas pats Vytautas Vogulis gyrėsi:

– Tikrino vienas senis mano šautuvą. Galvojo, kad mes šnipai ir vaikštom tuščiais šautuvais, tai reikėjo paleisti seriją per blauzdas.

Paskui atėjo Gyvakarų Savickas ir pasakė:

– Aš už klojimo užsivedžiau Vogulį ir paprašiau parodyti šautuvą ar ne tuščias. Šoviniai tai yra, bet ar jie tokie, ar ne, kas ten žino?

Taip ir nesužinojom kas jie per žmonės, kol neišvažiavo iš mūsų krašto.

Žuvo vargonininkas Antanas Bielskis. Ateina pas mus Vaitiekūnas su Voguliu, o mano mama ir klausia:

– Ar girdėjot, Bielskį sušaudė?

Vogulis tik nusikvatojo, o Vaitiekūnas sako:

– Ai va, mes jį pernai spalio 15-tą parvedėm namo sergantį.

Tai žodis žodin girdėjau. O A. Bielskis žuvo antrą dieną Velykų. Aš nežinau, kokia tai diena buvo. Vadinas, jis nuo spalio 15-tos išbuvo iki Velykų... Tik jie abu buvo užverbuoti. O po savaitės Gyvakarų kapinėse bunkerį išsprogdino. Ten žuvo Kostas Bielskis ir jo žmona Ona. Tai tik Vaitiekūno darbas ne kieno nors kito.

Kai nebebuvo Tindžiulio, nebebuvo Antano Ažubalio-*Anupro*, T. Vaitiekūnas tada liko viršiausias, tada jis ir buvo užverbuotas, nes su juo vaikščiojo Vytautas Vogulis.

Pasakoją PRANAS BUZEVIČIUS

Užrašė V. Dragūnas

1999 m. Salamiestyje

Mano brolis Juozas 1944-ais metais išėjo tarnauti į rusų kariuomenę. Iš mūsų krašto į kariuomenę dar išėjo Lionginas Rasimavičius, Galvanauskas iš Urneniškio kaimo. Jie pabuvo gal pusę metų ir visi trys pabėgo. Grįžo į namus su nuotykliais,

bet laimingai. Jau buvo ruduo, kŭl m javus, turėjom alaus pasidar , t  patį vakar  atėjo Kazimieras Eidikonis, pas šnek jo, i g r  alaus ir išėjo visi į mi k . Kartu išėjo iš Kalpi ki  kaimo toks Gintautas, prie vokiečių tarnavęs savisaugos daliny, tai jie daugiausia su juo vaikščiojo.

Iš pradžių labai sėkmingai kovojo, neleido sribams net iki Salamiesčio atvažiuoti, pasitikdavo prie Kling   uvi  salv mis, sribai apsisukdavo ir maudavo atgal, bet kai  sitrauk  rusų reguliari kariuomen , tada jau patiems teko bėgt ir slėptis.

Kartą susirinko gal septyni vyrai: Kazimieras ir Valentinas Paliuliai, mano brolis Juozas, Povilas Gintautas, vis  jau ir nepamenu. Buvo  iemos vidurdienis. Mums, vaikams, liepė pasaugoti, kad sribai neužkluptų. Išgirdom Kalpi ki  kaim  šunis lojan ius ir pamatėm mūsų link atvažiuojančius tris ar keturis vežimus. I p jom vyrus, kad, ko gero, ar tik ne sribai atvažiuoja. Tie sujudo, tariasi ką daryti, o mūsų sodyba plynam lauke, aplink nei medžio, nei krūmo. Pakink m   roges arklių ir po du, po du iš kiemo i ve iojom   toki  slėnių, o toliau Berni ni kio kaimo miškelis ir taip, prisidengdami tuo miškeliu, vyrai pabėgo. Sribai užsuko pas kaimyn  Gela i  ir nuvažiavo toliau į Vabalninko pus , pas mus nebeu suko.

Kit  kart  Besuspari  kaim  apie 10 val. ryto apstojo rusų kariuomenės garnizonas,  m   audyt. Matėm, kaip iš namų išėjo Vladas Dragūnas, baig  prieit prie Valecko sodybos, ten j  ir nušovė. Tuo metu nušovė ir partizan  Antaną Petruli .

Brolis Juozas išeidavo, o kartais namuose būdavo. Atėjo kart  dešimtininkas (desetnykas) Kostas  aldokas varyt ve t pastot . Buvo atėjusi tuo metu pas mus ir kaimyn  Ona Geležinytė. Truputi  pa nek j s, dešimtininkas išėjo į namus. Jam išėjus,  m  loti šuo, man m, kad ant to de imtininko. I einu   lauk  pažiūrėt, ogi nuo Berniūniškių trys vežimai srib  šuoliais atlekia. Rėkia: „Stok!“,  audo. Apsupo namus. I jo   vidų, motiną pa m , kaimyn  išsivarė. Nusivarė jas prie daržinės ar   dar in , mes vaikai nematėm. Pasipylė  uviai, o sribai po kambarius ir ant aukšto, dėžutes tik varto, atidarin ja, visur py ka, nekreipia dėmesio, kad mes vaikai spiegiam išsigandę. Mūsų namelis nedidelis, brolis ant aukšto užlipo ir po lova palindo. Vėliau jis pasakojo:

– Ta lova žema, sribas po ja durtuvu brauko, pakrašty prie sienos prigludau... Ačiū Dievui, viskas laimingai baigėsi, tik mums vaikams baimės  var .

Toks Bulovas labai žiaurus sribas buvo. Kart  jis u va iuoja pas mus dar su keliais sribais. Bulovas tik išsitraukė toki  rapnik  ir ėmė t v  juo pluncit:

– Kur sūnus?! Kur banditas?!

Gera paplūkę, padaužė, paskui sako:

– Duok lašinių! Duok kiaušinių!

Kiek turėjom, viską sudėjo tėvas: ir lašinius, ir kiaušinius. Taip ir išvažiavo net a i  nepasakė. Prieš Berniūniškių kaim  yra nedidelis pu yn lis. Kai tik privažiavo t  pu yn li , miško broliai ir pylė į juos. Visi iššokinėjo i  ve im    griovius, iki

Klingų tais grioviais pilvais nušliaužė, ant kelio liko išbarstyti tie mūsų tėvo įdėti kiaušiniai ir lašiniai.

Kartą mes, vaikai, pastebėjom, kai iš Berniūniškių kaimo nuo Eidikonio pusės į Žurausko miškelį nuėjo apie dešimt rusų kareivių. Netrukus prie miškelio priartėjo vežimas, kuriame sėdėjo du žmonės. Tuo metu ant kelio išėjo tie rusų kareiviai, sustabdė važnyčiuotojus ir rusiškai pasiteiravo, kas jie tokie ir kur važiuoja. Vienas iš jų iškart prisistatė, kad jis yra Griciūnas iš Berniūniškių kaimo, apylinkės pirmininkas, grįžtas iš susirinkimo, kurį buvo surengęs Bakšėnuose. Jį vežė toks Gurklys iš Salamiesčio. Kareiviai Gurkliui liepė grįžt į namus, o Griciūną pasiėmė ir nusivedė į miškelį. Taip daugiau jo nieks ir nematė. Apylinkėje žmonės Griciūną pažinojo kaip šnipą ir išdaviką. Tad aišku kokie „rusų kareiviai“ jį patvarė.

Tuo metu manėjo devinti metai. Prie pirmos komunijos sekmadienio rytą turėjau eit. Iš vakaro į namus buvo parėjęs brolis, labai pavargęs, atsisėdo prie stalo ir užsnūdo, o ginklą buvo šalia pasidėjęs. Paryčiui sapnuoja, kad rusai namus supa. Mes dar miegojom, tik išgirdom, kad kažkas smarkiai beldžiasi į duris. Matyt, smarkiau pastūmė ir durys atsivėrė, broliui bėgti jau nebuvo kur ir kada, uždėjo antrankius ir išsivedė. Tuo pačiu suėmė ir Povilą Medalinską, išvežė abu į Vabalninką, paskui – į Biržus. Brolių labai greit nuteisė ir išvežė į Sibirą. Ilgai jokios žinios iš jo negavom, dingo žmogus kaip į vandenį, galvojom jau tikrai gyvo nebėra. O Rasimavičių iš Pabudžių kaimo, su kuriuo brolis kartu iš rusų armijos pabėgo, sribai paėmė ir ėmė tardyt, reikalaut, kad pasakytų kur šautuvą padėjo. Šis, manydamas, kad brolio nebėra gyvo, ėmė ir pasakė, kad šautuvą Buzevičius paėmė.

Po metų buvo teismas, žiūrim atveža brolių į tą teismą iš Vorkutos į Biržus, sustatė akistaton su Rasimavičium, kitos išeities neliko, teko kai ką ir prisipažint.

Pasakoja ANTANAS JARMALAVIČIUS

Užrašė V. Dragūnas
1999 m. Salamiestyje

Naktį atėjo miškiniai, mes miegojom. Kol mama apsirengė, įleido, praėjo kelios minutės. Atsimenu, bizūną vienas tik suka ir sako:

– Reikia tai bobai užduot! Ko taip ilgai neįsileido?

Tas jų vadas sako:

– Vyrai, nereikia... Turi automatą? – tėvo klausia.

– Turiu, ant lentynos padėtas, še, imkit, man nereikalingas...

– Turi aulinius batus?

Atliekamų batų tais laikais niekas neturėjo, tėvo sesuo iš Kauno buvo atvežusi. Atidavė tėvas tuos batus. Vienas iš jų sako:

– Mums po mišką vaikštinėjant labai pravers...

Pasiėmė, ko jiems reikėjo, ir išėjo. Tėvas niekur nepriklausė, šešis hektarus žemės turėjo ir iš jos maitinosi.

Tėvo brolis buvo paimtas rusų armijon dar 1941 m. Frontui praėjus, grįžo namo. Atėjo pas mus ir sako:

– Nebeisiu armijon. Eisiu skrebuos.

Kartą naktį atėjo miškiniai ir išsivedė tėvą, Kazį Jarmalavičių ir tėvo brolių Joną.

Senutė Čepienė buvo prasitarusi, jog senukas Gliudelis kažkada yra pasakojęs, jog kažką rado Baniulio miške. Žemė prakapstyta, du guli. Jis dar nosines ant akių uždėjęs, išpjovęs kryžių ant alksnio. Daugiau apie tėvą nieko neteko girdėti.

Jonas Augustauskas slapstėsi pokario metu, nes jį lietė metai eiti kariuomenėn. Jis mums buvo dar prie giminės. Atėjo pas mus tas Jonas ir paprašė, kad mama leistų jam nors truputį pabūti. Mūsų tėvo tai nebėra, mama labai bijojo jį laikyti, bet apie metus jis pas mus gyveno.

Mano dėdė Jakštas iš Kateliškių kaimo išėjo tarnauti į stribynę.

Atvažiuoja kartą Jakštas, o Augustauskas ant gryčios tupi.

– Jonai! Nulipk, – sako jam Jakštas.

Jonas nulipa nuo gryčios, susėda abu prie stalo, kalbasi, Jakštas jam ir sako:

– Jonai, važiuojam priregistruosiu tave, išduos dokumentus, būsi laisvas.

Tuo metu kaip tik buvo paskelbta registracija tokių žmonių, bet Augustauskas nesiregistravo, vis dar kažko vengė. Mes, vaikai, net nepastebėjome, kad jis ten ant aukšto dar ir „strielbą“ turi. Atėjo pavasaris, atvažiuoja jo uošvis Ažubalis, atveža lašinių, prašo mamą, kad dar palaikytų. Kitą rytą mama išėjo į pieninę ir tuo metu į mūsų kiemą įvažiavo du sunkvežimiai pilni rusų kareivių. Apsupo trobas. Jau buvo pranešta, kad daržinėje slepiasi „banditas“, o ten pavasarį tik kupetėlė šieno likusi, Augustauskas į tą kupetą įlindęs slėpėsi. Ruskis daržinės duris pravėrė, šitas pokšt kaktan, ruskis keberiokšt ir guli aukštielninkas. Kiti tada atsitraukė nuo daržinės, stogas šiaudinis, na, ir padegamom į tą stogą ėmė svilinti. Mama grįžta iš pieninės, jau tvartas dega. Rusai mamai suriko:

– Bėk!

Mano brolis Petras 1931-ųjų metų gimimo motinai sako: „Nebėk!“ Petrui sprandan, teismas vietoj. Kai lubos pradėjo griūti, tada liepė eiti išleisti gyvulius, nes tvarte buvo du arkliai, dvi karvės, avys, kiaulės. Karvės su arkliais tik išbėgo, o kitų gyvulių jau nebespėjo išvaryti. Kai sudegė daržinė iš degėsių išvilko ir Augustausko lavoną be galvos, matyt, granata susisprogdino. Brolį Petrą ir mamą išsivarė, o mes su Kaziu likom dviese. Stribai visą mūsų maistą išsinešė, drabužius. Vakare atvažiavo Janonienė ir mus išsivežė pas save į Vabalninką. Taip mes pas ją ir gyvenom apie tris mėnesius, kol mama grįžo iš kalėjimo. Tiesa, brolį Petrą anksčiau paleido, dėdė stribas Jakštas sakė padėjo.

Užrašyta Bakšėnų k.
1999 10 20

Gimiau 1924 m. Kupreliškio kaime prie pat miestelio. Tėvai turėjo 19 ha žemės. Šeimoje buvome keturi vaikai: trys broliai – Kazys, g. 1923 m., Vytautas, g. 1929 m. ir Petras, g. 1935 m. – ir aš.

Kazys 1947 m. Vilniuje buvo įstojęs mokytis į universitetą, bet, kai 1948 m. gegužės mėn. tėvus ir brolių Petrą rusai ištrėmė į Sibirą, Kazys jau toliau mokytis Vilniuje nebegalėjo, nes ir jį būtų suradę ir išvežę į Sibirą, todėl jis metė visus mokslus ir grįžo į tėviškę. Grįžęs tą pačią dieną atėjo pas mane į Žilių kaimą, nes seneliai buvo mirę, aš gyvenau jų namuose. Kai vežė Bronę Viksvienę (kapitono Albino Tindžiulio seserį), aš paprašiau, kad brolis Vytautas nuvažiuotų į tėviškę pasižiūrėti, kaip tėvai gyvena. Jis išvažiavo ir greitai grįžo. Pakely kažką sutiko ir jam pasakė, kad į namus nebevažiuotų, nes tėvai jau iš namų išvežti ir Alizavoj laukia etapo į Sibirą.

Viksvienė gyveno viena, jos vyras su dukra buvo mirę.

Brolių Vytautą rusai jau ėmė į kariuomenę, bet, kai tėvus išvežė į Sibirą, jis pasakė, kad rusams tarnauti neis, o eis į mišką. Dar brolis Kazys jį bandė atkalbėti nuo miško, bet Vytautas pasakė:

– Jei taip nori, eik ir pats tarnauk rusams, aš tikrai neisiu, – ir išėjo miškan kartu su Kaziu į Tindžiulio būrį. Daugiausia jie laikėsi Miliūnų kaime netoli Palėvenėlės Daukučių miške, paskui – Girelėj. O brolis Petras irgi savo likimo neišvengė. Į Sibirą jį išvežė 16-os metų, ten žuvo miškuose pjaudamas medžius.

Mūsų vyrai dažnai glausdavosi pas Žilių kaimo gyventoją Jokūbą Jakštą, nes jis gyveno visai Girelės pakrašty.

Kai gyvenom Žilių kaime, pas mus dažnai ateidavo ir kapitonas Tindžiulis-*Dė-dė*, atsinešdavo radijo aparatą, klausydavosi žinių iš Amerikos, paskui vis guosdavo, kad netrukus ateis amerikoniai ir mus išvaduos. Į namus pareidavo tankiai ir broliai Vytautas su Kaziu, dar pabardavau aš juos už tai, kad kartais ateidavo išgėrę.

Kartą broliai atėję mane irgi perspėjo, kad neturėčiau jokių ryšių su kunigu Valantinu. Juk jie žinojo, kad kunigas čekistų užverbuotas, bet ko jie ten su juo prasi-dėjo, tai aš nesuprantu.

Pirmą kartą Valantinas į mišką buvo atėjęs su kažkokiu vyneliu, tai partizanai jį išvarė ir liepė ateit su Švenčiausiuoju. O prieš tai ir pas mane į namus Valantinas buvo atvažiavęs ir stengėsi rast bendrą kalbą:

– Žinai, sesyt, tavo broliai miške, mes norim jiems duot Dievo, kad juos Dievas pastiprintų, kad jiems lengviau būtų saugotis...

Bandė iškviest, kur jie dabar slapstosi, kokiam miške.

Kuprelišky liepos mėnesį vyko šv. Elžbietos atleidai, Valantinas prisistatė prie manęs ir nusivedė klebonijon. Kunigas veda, kaip aš galiu neit, nors buvau jau brolių perspėta.

Nuėjom klebonijon, Valantinas tuoj ant stalo pastatė butelį gėrimo, zakristijonas Edvardas Valentėlis atnešė užkandos. Mes su juo buvom geri pažįstami, iš to paties Kupreliško kaimo kilę, kartu augom. Valantinas tuoj ėmė daryt butelį, atseit aš labai ištroškusi ir noriu gert. Aš ėmiau atsikalbinėt, kad nei gert, nei valgyt tikrai nenoriu, aš atėjau kermošiun, o ne baliavot.

– Jeigu kermošius, tai reikia ir išgert, – sako Valantinas.

– Negersiu, – kategoriškai atsakiau ir išėjau.

Kunigas Valantinas kelis kartus pas mus ir į namus buvo atvažiavęs ir vis klausinėjo, kur galėtų slapstytis broliai, jis vis kalbėjo, kad jiems sustiprint reikėtų daugiau Dievo, o tą Dievą tik jis galys duoti.

Mano vyras Albinas net supykęs buvo ant jo. Jam tiesiai į akis išrėžė:

– Koks tu kunigas, kad taip smarkiai domiesi kur miškiniai slapstosi? Dirbk savo darbą, o ne apie miškinius klausinėk! Kokiom čia nesąmonėm tu užsiimi?

O Valantinas vis tiek savo tik suokia:

– Tai gal tu žinai? Taigi gal tu žinai?

Mano vyras jam ir atrėžė:

– Taigi nueik miškan ir paieškok!

Klebonas tik suurzgė kaip koks vilkas, nusisuko, sėdo savo važelin ir išvažiavo. Dviese jie atvažiuodavo su zakristijonu Edvardu Valentėliu.

Albinas Tindžiulis dažnai prisilaukė pas savo seserį Bronę Viksvienę. Vienu metu ją paėmė Vabalninko sribai ir tenai sribų būstinėj labai mušė. Paskui aš ją sutikau, visa buvo mėlynių išmarginta, ištinusi, ji pati man sakė:

– Liepė man ant vienos kojos stovėt, o sribai tada gumine lazda daužė kur pakliuvo ir reikalavo pasakyt kur brolis Albinas.

Pas Bronę Viksvienę vieną kartą buvo atėję rusai ir keli sribai. Partizanams apie tai nieks nebuvo pranešęs, jie drąsiai tuo metu irgi atėjo prie Viksvienės sodybos. Rusai vieni gryčioj sėdėjo, o kiti stovėjo kieme. Priėję arčiau partizanai greitai juos pastebėjo, apsisuko ir pasileido atgal. Rusai, pamatę bėgančius partizanus, ėmė į juos šaudyti, tada partizanai irgi paleido ugnį į rusus, bet viskas baigėsi laimingai, nežuvo nė vienas nei rusų, nei partizanų. Paskui Viksvienę irgi labai mušė.

Kai, kunigui Valantinui išdavus, paėmė gyvus penkis partizanus prie Kupreliško, ten pateko ir mano brolis Vytautas.

Sribai tada atėjo pas mus, man liepė pasiimti trims paroms maisto ir važiuot į Šiaulių saugumą, bet kai aš nevažiavau, pagrasino, kad nuves prievarta. Tada vyras Albinas pakinkė arklį, įsidėjau maisto, nuvežė į Kupiškio geležinkelio stotį ir traukiniu nuvažiavau į Šiaulius.

Stoty pasitiko mane kažkokie ruskiai, tik girdžiu, kaip jie tarpusavyje šneka: „Banditka, banditka...“ Nusivedė į saugumą, įsivarė į kabinetą, ten pilna pri-

sėdę „skeltalūpių“, irgi tą patį kartojo mane pamatę: „Banditka, banditka...“ O aš su maišais, maisto prisidėjusi ne kiek sau, kiek broliui, nes jaučiau, kad jis gyvas paimtas. Nuvedė į tuščią aukštą, prie durų su šautuvu stovi ruskis, o tas, kuris vedė, klausia ar pažinsiu savo brolių. Aš pasakiau, jeigu bus mano brolis, tai pažinsiu.

– Na, gerai, jeigu pažinsi, o jei ne, tai va, gausi šita „binza“, – pagrasino čekistas ir parodė man tą „binzą“. Aš pažadėjau jam pažint brolių.

Kai įvedė į tą kabinetą, iškart pamačiau – trys sėdi: Vaivada, Pivoravičius ir mano brolis Vytautas vidury surakintom rankom. Kai pamatė mane, ėmė verkt. Tada iškart anuos du liepė išvest, nors manęs neklausė ar aš pažinau, ar jo nepažinau.

Liepė ir man sėstis, aš pasitraukiau taburetę arčiau brolio, kad galėčiau jį pasiekti. Kai atsisėdau, jis man savo koją ištiesė ir primynė mano koją, supratau, kad jis laikosi tvirtai ir ramina mane.

Pirmiausia paklausė, kada paskutinį kartą mačiausi su broliu, o tardytojas tik knygas varto. Ką aš žinau, ką man dabar sakyti, kada matėmės paskutinį kartą? Pasakiau, kad neprisimenu, tada pats Vytautas paprašė tart žodį. Tardytojas leido jam kalbėt. Na, tada kaip jis ėmė sakyti, kaip ėmė klot viską iš eilės, aš tik sėdžiu persigandusi, susigūžusi. Vytautas sako:

– Aš buvau paimtas į jūsų kariuomenę, dalyvavau apmokymuose... Už ką mano tėvus išvežėt? Už tai aš turėjau jums tarnaut? Ne, niekada! – Drąsiai griežtu tonu režė visą tiesą jis čekistams į akis. Tie tik žvalgosi tarpusavy.

Baigdamas dar pridūrė, kad jis manęs nekenčia ir su manimi visą laiką buvę tik blogi santykiai. Supratau, kad Vytautas bandė padėt gelbėt iš tos padėties, kad tik manęs neapkaltingų už ryši su „banditais“.

Paskui leido dar mums abiem trumpai pasišnekėt, tik perspėjo, kad „nevarytume“ politikos.

Tada Vytautas pažiūrėjo į mane ir pasakė:

– Sesyt, mano trumpas gyvenimas... Šiandien ar rytoj reiks vis tiek mirt...

O tas ruskis iškart atkreipė dėmesį į tuos jo žodžius:

– Čto on govorit? (Ką jis kalba?).

Vertėjas tuojau jam išvertė į rusų kalbą. Tada ruskis tardytojas tarsį nusijuokdamas pridūrė:

– Kodėl tu turi mirt? Jaunas esi, 25-ius metus gausi ir gyvensi.

– Aš žinau, kas manęs laukia, – atsakė Vytautas. – Manęs laukia tik kulka į pakaušį.

Jautė jis labai savo likimą. Kai atsisveikinom, brolis dar kreipėsi į tardytoją ir pasakė:

– Užmokėkit jai už kelionę.

O manęs paprašė nupirkt bent porą pakelių cigarečių. Aš jam pasiūliau maisto, tai čekistas įsiterpė sakydamas:

– Maisto jam nereikia, jis čia sotus, – ir taip to mano nuvežto maisto broliui nepriėmė.

Kai grįžau į namus, po pusės mėnesio aš jau savo noru susiruošiau ir nutariau nuvežt broliui maisto, nes jau buvo po teismo. Nuvažiavusi parašiau pareiškimą, kad noriu pasimatyti su broliu. Ruskis paėmė tą popieriaus lapą ir pasakė:

– Va, matai, saulę, – rodydamas į lubas. – Taip matysi ir brolių.

Supratau, kad nuosprendis galutinis, mirties nuosprendis...

Į mišką nešt Švenčiausiąjį suorganizavo zakristijonas Edvardas Valentėlis.

Pirmą kartą buvo susirinkę 14 partizanų, bet, kai klebonas Valantinas neatsinešė Švenčiausiojo, sutarė susitikti kitą kartą, bet kitą kartą jau atėjo tik septyni partizanai, kiti suabejojo kunigo Valantino sąžiningumu ir nebeatėjo.

Po tos didžiosios išdavystės Edvardas Valentėlis su kunigu Valantinu iš Kupreliškio greit išsikėlė, atrodo, į Miežiškius netoli Panevėžio. Šiuo metu Valantinas tebekunigauja (2000 m.) Vadaktuose.

Pasakoja DANUTĖ ŠPOKEVIČIŪTĖ-VISOCKIENĖ

Užrašyta Biržuose

2003 07 17

Gimiau 1928 m. Burgėnų kaime, Saločių valsčiuje. Šeimoje augome trys vaikai: aš ir broliai Albertas Kavaliauskas (kito tėvo), g. 1916 m., ir Vytautas, g. 1926 m.

Į mišką Albertas pasitraukė 1947 m. ir įstojo į Stasio Naudžiaus vadovaujamą būrį. (Apie šį būrį ir partizaną Albertą Kavaliauską-*Kapitoną* plačiau rašoma A. P. P. I dalies 635 p. partizano Alberto Petrausko-*Valdovo* prisiminimuose. – R. K.). Brolis Vytautas į partizanų būrį išėjo 1945 m. tiesiai iš gimnazijos suolo. Tuo metu Albertas gyveno ir dirbo Biržuose, turėjo savo mechanines dirbtuves, o mes su tėvais gyvenom kaime. Iš to paties kaimo su Vytautu išėjo į būrį ir Antanas Maldutis. Iš pradžių tam partizanų būriui tada dar vadovavo leitenantas Kazimieras Pažemeckas. Kiek man yra žinoma, partizanai leido savo laikraštėlį, rašė įvairius straipsnius, kūrė eilėraščius. Ta kūryba labai užsiiminėjo mano brolis Vytautas Špokevičius-*Katrė* ir Vladas Vaičiūnas-*Bigūnas*, buvęs studentas. Pogrindinę spaudą taip pat padėjo leisti Vincas Morkūnas-*Dėdė* iš Laumekiškio kaimo.

Mūsų namuose po spinta gryčioj buvo įrengtas bunkeris trimis – keturiems vyrams pasislėpt. Tas bunkeriukas buvo labai patogus pasislėpt rusų kariuomenės siautimų metu arba netikėtai užėjus stribams. Šitame mūsų bunkeryje slėpėsi ne tik mano brolis Vytautas, bet ir kiti partizanai: Emilis Duduras-*Plechavičius*, Vytautas Morkvinas-*Vidžėnas*, Petras Grigonis, dirbęs policijos nuovadų viršininku Papilyje, Kvetkuose, Biržuose, Saločiuose.

Į Sibirą mūsų šeimą išvežė 1946 metais. Pirmiausia buvo areštuotas tėtis ir uždarytas į Saločių stribynę. Vėliau jį perkėlė į Panevėžio kalėjimą, kuriame išlaikė devynis mėnesius ir paleido. Kai tėtis grįžo į namus, tada mus abi su mama areštavo ir teisė. Saločiuose mane suimtą labai mušė tardytojas Ovčerenka, Biržuose tardė ir mušė Kairelis, Lapašinskas, Margunovas. Ypač man daug teko nuo vertėjo Janavičiaus. Jis savo rankų „nevargino“, paimdavo taburetę ir trenkdavo ja kur pakliuvo. Teisme liudijo viena stribų šeima. Mama gavo 10 metų, o aš penkerius, nes tuo metu buvau nepilnametė, tik septyniolikos metų. Mus teisė, kaip partizanų ryšininkes ir rėmėjas. Mane išvežė į Archangelsko sritį, o mamą į Karagandą.

1947 m. partizanai Burgėnų kaime pas kaimyną Aleksą Madisevičių nušovė stribą Juozą Morkūną už tai, kad jis persekiojo ir skundė partizanus. Kadangi mes su mama jau tuo metu buvom išvežtos į lagerius, tėvas buvo likęs vienas namuose. Kai buvo nušautas tas stribas, atėjo Saločių stribai ir tėvą smarkiai sumušė.

Brolis Vytautas Špokevičius žuvo 1947 m. balandžio mėnesį Raudondvario kaime pas Armonavičių. Tuo metu gyvą paėmė partizaną Albertą Petrauską.

Brolį Albertą Kavaliauską stribai irgi persekiojo, nors jis gyveno mieste, buvo vedęs, augino sūnų, bet, matyt, irgi palaikė ryšius su partizanais. Vieną kartą jį areštavo, bet, vedant į tardymą, jis nutrenkė stribą ir pabėgo. Pabėgęs nuėjo tiesiai į tą patį būrį, kuriame buvo brolis Vytautas. Kiek man yra žinoma, jie labai plačiai vaikščiojo, nueidavo į Latviją ir vėl grįždavo. Vėliau jis grįžo slapta į Biržus ir apsisusto Vytauto g. 105 pas pažįstamą Elžę Žulonąitę, kuri gyveno su motina ir pas kurią lankydavosi Romualdas-Jonas Šilinis. Dabar sunku tiksliai nustatyti, kaip ten iš tikrųjų buvo, bet fakto, kad brolis Albertas buvo išduotas, nepaneigsi. Žulonąitės namus apsupo čekistai, Albertui buvo pasiūlyta pasiduoti gyvam, bet jis nepasidavė ir žuvo degančiam name 1947 m. kovo 1 dieną.

Kai 1951 m. grįžau iš lagerio, tėviškėje neleido registruotis, prisiregistravau Vabalninke pas tetą Emiliją Štinkienę. Tada pasikvietė į Pasvalio MGB ir ėmė verbuot. Iš pradžių gąsdino, kad negausiu darbo, paskui ėmė siūlyt savo paslaugas ir prašė jiems padėt.

VYČIO APYGARDA

(1944–1956 m.)

Iš KAZIO PATAMSIO prisiminimų

Užrašyta Traupyje

Šeimoje gyvenome: tėvai, penkios seserys ir aš jauniausias brolis (g. 1923 m.). Nuo pat vaikystės priklausiau angelaičių kuopelei. Taip buvo įprasta, kad klebonas ar vikaras parapijos vaikus sukviesdavo ir surašydavo į angelaičius, o po 15-os metų tie patys vaikai stodavo į pavasarininkų kuopą, kuri buvo viena visoj parapijoj. Traupio Pavasarininkų kuopai vadovavo Antanas Jagėla (vėliau partizanas – būrio vadas *Ažuolas*). Tai iš tiesų buvo gražaus gyvenimo, auklėjimo laikotarpis, tos katalikiškos organizacijos turėjo labai didelę įtaką jaunimo auklėjimui, ugdant dorovę ir patriotinius jausmus kiekvieno bręstančio jaunuolio širdyje.

Dainos skambėjo laukuose, suėjimuose ir šeimose, bet štai 1940 m. birželio 15-ąją tą ramybę ir skambėjusias dainas Lietuvos laukuose nutraukė nelauktai iš rytų atžlegusieji rusiški tankai. Visi sunerimę klausėme savęs ir kitų: Kokią rytdieną jie atneš?

Tuoju pat buvo uždraustos visos iki to laiko Lietuvoje buvusios organizacijos, iš darbų atleisti buvę Lietuvos pareigūnai, tuoju pat buvo kuriamos komjaunimo ir komunistų partijos organizacijos, policija išvaikyta, jos vietoj buvo kuriama milicija ir viskas buvo keičiama, kas prieš tai buvo laisvoj Lietuvoj. Visur šmėkščiojo murzini, „abmotkėm“ apsvynioję kojas rusų kareiviai...

Prasidėjo 1941-ųjų birželio 14-osios baisieji trėmimai į tolimuosius Rusijos rajonus, į Sibirą, prie Šiaurės Ledinuotojo vandenyno. Okupantai skyrė šeimas, moteris ir vaikus vežė į tremtį, o vyrus siuntė į lagerius, iš kurių vėliau beveik nieks gyvas nebegrižo. Sunku buvo įsivaizduoti tas visas baisybes, kurias mums atnešė vadinamieji „išvaduotojai“ iš Rytų. Dar nežinia kuo būtų baigęsis šis genocidas, matyt, okupantai jau turėjo planus kaip padaryti Lietuvą be lietuvių, jeigu nebūtų prasi-dėjęs karas.

Vokiečiams okupavus Lietuvą, jautėsi šioks toks palengvėjimas, raudonasis teroras buvo išvytas, jaunimas buvo rengiamas stoti į Reicho darbo tarnybą.

Vieną kartą su šaukiamaisiais nuvykome į Raguvą, buvo susirinkę apie 150 jaunų vyrų, nežinojome ką daryti, bet mūsų laimei, prieš atvykstant vokiečiams, pasirodė inteligentiškos išvaizdos vyriškis ir kai kuriems iš mūsų patyliukais pasakė, kad greičiau skirstytumėmės. Taip ir padarėm ir daugiau šaukimams nepaklusome. Kažkas vėliau kalbėjo, kad tas nepažįstamas vyriškis buvęs LLA atstovas.

Karui baigiantis ir frontui artėjant prie Lietuvos sienų, keliais ir takeliais traukė bėglių kolonos, žmonės suprato artėjantį raudonąjį siaubą ir traukėsi į Vakarų su šeimomis ir pavieniai asmenys. Traukėsi ir mano svainis Petras Kiaulys, bet jis pavėlavo ir jam nepavyko pabėgti, grįžo į savo gimtinę, o sugrįžę komunistai jį areštavo ir nukankino Lukiškių kalėjime.

Grįžę komunistai tuojau kiekviename valsčiuje įsteigė po kelias komendantūras, kurios skubiai stengėsi, kaip jie teigė, išvalyti visuomenę nuo „nacionalistų“. Tai buvo taikoma šauliams, mokytojams ir visiems kitiems susipratusiems lietuviams. Sunku buvo įsivaizduoti, kokia klasta prasidėjo.

Netrukus buvo paskelbta 1908–1926 m. gimimo vyrų mobilizacija. Nedaug atsirado stojančių tarnauti į raudonąją okupantų armiją, todėl buvo imtasi pačių žiauriausių priemonių, kad kuo daugiau surinktų vyrų į frontą. Paskubomis buvo formuojami skrebugių būriai (save jie vadino naikintojais, rusiškai – „istrebiteli“). Buvo surinktos visos padugnės, prasigėrę valkatos, kriminaliniai nusikaltėliai – buvę arkliavagiai, labai žemos moralės žmonės ir dalis tokių, kurie bijojo tapti patrankų mėsa, nes po 2–3 savaitių apmokymo jau vežė į frontą.

Frontui praėjus, žmonės rasdavo daug įvairių ginklų bei šaudmenų. Šaukiamąjo amžiaus vyrai pradėjo ginkluotis ir rinktis miškuose. Skrebugiai, vadovaujami rusų, pradėjo gaudyti vyrus, ragino stoti į Raudonąją armiją.

Mes gyvenome prie pat didelio Butleriškių miško, todėl, seno tėvelio patariami, su vyriausios sesers sūnumi Antanu Levandavičiumi nutarėme slapstytis savo pamiškėj. Buvo sausas ruduo, bunkerį išsikasė labai žemoj vietoj. Pasnigo, prasidėjo šalčiai, eidavome giliau į mišką, kurdavome laužą, o nakčiai grįždavome miegoti į bunkerį.

Pradėjo skaudėti strėnas, pakilo temperatūra, sunkiai galėjau paeiti, nes supūliavo kirkšnių limfmazgiai. Buvo jau gruodžio mėnuo, turėjau nakvoti namuose.

Buvo pats vidurnaktis, kažkas ėmė baladotis į duris. Tėvukas klausia, ko jums reikia, o iš lauko šaukia rusiškai „otkryvaj“ arba su durimis įeisim... Įsibrovėliai rusai liepė nedegti šviesos, apžiūrėję mane, sako, greičiausiai peršautas guli, liepė apsinuoginti, bet, pamatę, kad abu kirkšniai supūliavę, pasakė – iki gruodžio 30 d. turi prisistatyti į komisariatą, o jei ne, tai nušausim kaip šunį...

Savaitę pagulėjau ir vėl grįžau į mišką. Po Naujųjų metų po kelių dienų skrebugiai surinko kaimynus su arkliais kinkytais vežimais ir sugužėjo mūsų turto konfiskuoti. Išsivarė gyvulius, išvežė grūdus, šieną, namų apyvokos daiktus, o skrebugių žmonių net šakutes ir šaukštus susirinko. Išvažiuojant skrebugių vadas pasakė:

– Neilgai čia bus banditų lizdas, pelenais paleisim jūsų trobas...

Prasidėjo žiemos šalčiai, turėjome išsikasti bunkerius trobose, bet čia irgi nesaugu, nes skrebugiai ir rusų kareiviai su metaliniais virbais badydavo ir taip rasdavo slėptuves. Nukritus šalčiams, vėl išėjome į mišką, kūrenome laužą ir šildėmės. Prie mūsų laužo pradėjo rinktis daugiau partizanų ir susirinko apie 60 vyrų. Tai buvo Antano Jagėlos-*Ažuolo* vadovaujama grupė.

Taip slinko šaltos žiemos dienos, net kelis kartus per dieną nuaidėdavo tai vienur, tai kitur šautuvų salvės, automatų ir kulkosvaidžių serijos, o kartais per mišką nuvilnydavo granatų sprogdimo garsai. Ir štai mums praneša ryšininkai, kad rusai ir skrebai „šukuos“ mūsų mišką, kuriame mes apsistoję.

Vadas *Ažuolas* įsakė visiems susirinkti prie laužo vakarinei maldai, paskui pagal nurodymą visas būrys po kelis vyrus, kad neišmintų aiškaus tako, maskuodami pėdsakus, patraukėme į Mickūniškių mišką. Pamiškėje suėjom nakvoti pas ūkininką. Nors troba buvo didelė, bet sugulėm kaip silkės vienas prie kito. Prieš aušrą nužygiavome miško link. Visą dieną prabuvome tame miške, buvo atėję ir iš kitų grupių partizanų, manyta, kad ta vieta nėra saugi, todėl buvo nutarta keltis į Juodgirio mišką ir kitus miškus.

Sužinojom, kad „šukavimas“ neįvyko, tai buvo vasario 8 d. ir visas būrys išsiskirstė į kelias grupes. Mūsų kaimynai nuėjo į Juodgirio mišką, o mes dviese su Antanu Levandavičiumi vėl grįžome į savo seną stovyklą Butleriškių miške.

Tik spėjome užsikurti laužą ir pasigirdo smarkus šaudymas Juodgirio miško pusėje. Ten rusai apsupo apie 50 partizanų grupę. Rusai apstojo kvartalines linijas ir varė partizanus iš miško Klaibūnų kaimo link. Dalis partizanų prasiveržė per linijas į miško gilumą, o kiti turėjo trauktis į laukus, nes ir stovykla buvo miško pakraštyje. Mūšis tęsėsi iki pavakario, nemažai krito ir rusų. Kaip pasakojo vietiniai žmonės, matė į sunkvežimius kraunamus rusų kareivių lavonus.

Žuvo mano keturi kaimynai, o dar du susisprogdino, tai: Stasys Šakėnas ir Anicetas Paurazas. Iš viso žuvo 18 partizanų.

Dar tos pačios dienos pavakare šeši ginkluoti vyrai, po stipraus susišaudymo su rusais, pasiekė Butleriškių mišką, kuriame mes kūrenom laužą. Apšilę ir apgai-lėję žuvusiųosius, jie tuojau pat sumigo.

Buvo vasario mėnuo, sniego daug, bet oras nešaltas. Mes, apie 15 vyrų, daugelis praėjusių kautynių dalyviai, susikūrėme laužą. Mano svainis Edvardas Pivoras aiškina, kad prasimynė takai sniege, darosi nesaugu, dėl to reikėtų keisti bazavimosi vietą, kiti snūduriuoja prie laužo, aš, klūpodamas pro drebulių kamienus pamačiau einančius žmones. Dar kelias sekundes įtempęs žvilgsnį žiūrėjau ir pamačiau, kad tų žmonių kepurės su raudonom penkiakampėmis. Tik surikau, kad rusai ir visi šokom nuo laužo į čia pat esančią pakalnę, o virš mūsų galvų pasipylė kulkų lietus. Truputį pabėgėję, paleidom keletą salvių atgal ir visi laimingai pasitraukėme.

Skrebų mes nebijojom. Vieną kartą mūsiškiai susiorganizavo ir nužygiavo į Troškūnus, ten pašaudė į skrebų būstinę, dar keletą granatų įmetė per langą ir vėl grįžo į mišką. Paskui Troškūnuose apsistojo rusų NKVD kariuomenės garnizonas, na, tada jau skrebai jautėsi kur kas saugiau. Jei ne rusų garnizonai miesteliuose, tai partizanai skrebus tuojau pat būtų išvaikę, nes pirmaisiais metais miškai knibždėte knibždėjo pilni ginkluotų vyrų. Buvo tokių kaimų, kaip Mackeliškių, iš kurio į mišką buvo išėję 35 vyrai. Visi tikėjom ir laukėm stebuklo, kad, Amerikai paliepus, rusai

pasitrauks iš okupuotų kraštų, bet tai buvo tik svajonių mirazas... Juk Potsdamo, Jaltos konferencijos aiškiai krypto Rusijos naudai, Ruzveltas patikėjo Stalinu, o Čerčilis užtrenkė duris. Vos ne kasdien girdėdavosi šūviai, netektys, areštai, gaisrai, trėmimai į Sibirą... Tokios niūrios naujienos kaskart skaudino lietuvio širdį.

Atėjo pavasaris. O kaip laukiamas! Jau šaltis nestingdys sąnarių, lapai padės slėptis nuo priešų... Mums su Antanu buvo gerai, nes mūsų namai prie pat miško, todėl dažnai rizikuodavome dieną pareiti į namus nors vieną kartą pasrėbti namuose karštų barščių ar kokį darbelį atlikti, juk tėvai seni ir silpnos jų sveikatos.

Taip vieną dieną su Antanu dirbome namuose: aš remontavau verpimo ratelį, o Antanas su tėvu, ant aukštų pastolių užsikėlę rąstą, pjovė lentas. Tik pamatėme, kad mūsų sodybą supa rusai. Antanas nušoko nuo pastolių ir pasileido į mišką, į jį pradėjo šaudyti, o aš patvoriu nusigavau už tvarto ir juo prisidengdamas nušliaužiau į mišką.

Tuomet areštavo Antano tėvą Matą Levandavičių, 1901 m. gimimo, išsivarė į Troškūnus, laikė daboklėje, kurioje buvo iki kelių vandens pripilta.

Po kelių dienų grįžo Matas Levandavičius suvargęs, nugara marga nuo sumušimų. Būtinai reikėjo susitikti ir pasikalbėti su juo, o prie mūsų stovyklos tuo metu vėl buvo apsistojusi *Ažuolo* grupė. Mes pasakėm *Ažuolui*, kad grįžo Antano tėvas, jis paprašė, kad mes jį pakviestume į miško pakraštį pasikalbėti, mes taip ir padarėm. Kai atėjo Matas Levandavičius, pokalbio metu mes buvome keturiese. Jis viską smulkiai papasakojo, kaip jį MGB viršininkas užverbavo ir paleido iš daboklės. Skrebas palydėjo iki Juostos upelio, ten buvo akmenų krūva, viršininkas jį įpareigojo atnešti rąstelių kas savaitę ir paslėpti toj akmenų krūvoj nurodytoje vietoje.

– Tai ką dabar galvoji daryti? – paklausė jo *Ažuolas*.

– Aš dabar atėjau atsisveikinti su šeima, su namais, – braukdamas nuo veido ašaras pasakė Levandavičius. – Neišduosiu nei Dievo, nei Tėvynės. Atsakau savo galva.

Po dviejų savaitių skrebai areštavo Levandavičių ir daugiau mes jo nematėme. Taip netekome ir antro svainio. Po kelių dienų skrebai suėmė ir mano tėvelį. Jie sakė: „Mes žinom, patys matėm, kai jie bėgo į mišką...“ Po dviejų dienų tėvelis grįžo labai nusiminęs. Skrebai jį griežtai perspėjo: „Jeigu po trijų dienų sūnus nepristatys į miliciją, namus uždegsim ir išgrūsime į Sibirą.“

Tuo metu jau buvo paskelbta amnestija, bet buvo labai sunku apsispręsti, net ir galvoti apie tai nesisiorėjo, kad reiks paklusti svetimai valdžiai. Kadangi Antano tėvas jau buvo įkalintas, tai jis taip pat labai nenorėjo legalizuotis, nors ir sirgo plaučių liga, bunkeryje nebegalėjo būti, jam trūko oro, o namuose motina su šešiais nepilnamečiais vargsta. Slenka tikro košmaro diena po dienos, o mes turime kuo greičiau apsispręsti, ką daryti. Kreipėmės į grupės vadą *Ažuolą*, kaip mums pasielti šiuo sunkiu metu, o jis sako:

– Mano tėvai ir šeima ištremti, mes pasiliekam kovoti už Lietuvos laisvę iki galo, o jūs dėl savęs ir savo šeimų apsispręskite patys...

Vakare parėjome į namus pasikalbėti su tėvais, pasakėme, ką mums sakė būrio vadas. Tėvai klausėsi, iš akių jiems riedėjo ašaros, pravirkome ir mes. Po slogios tylos tėtis tarė:

– Registruokis sūnau, nes tik tu vienas gyveni prie mūsų... Kas pagelbės mums senatvėje?

Tėčiui ėjo jau 90-ti metai. Po kelių valandų mes vėl su Antanu grįžome į grupę. Naktis atrodė labai ilga, nesumerkiau akių, jaučiau, kad darau didelę niekšybę, nors gyvas lįsk į žemę. Labai gaila buvo palikti likimo brolius, kurie tvirtai buvo apsišprendę kovoti iki pabaigos.

Po ryto maldų su Antanu priėjome prie grupės vado *Ažuolo*, paspaudėme jam ranką ir, davę vyrišką žodį, pardūlinom į namus. Tėvelis pakinkė arklį ir visi trys nuvažiavome į Troškūnus į MGB viršininko butą. Jis mums išrašė laikinas pažymas, kuriose buvo nurodyta registruotis kas 10 dienų, kol gausim kitus dokumentus.

Tai buvo nepaprastai slogus laikotarpis. Kiekvieną kartą buvo reikalaujama pristatyti ginklą, buvom puolami kaip partizanų ryšininkai, skrebai tankiai apmėtydavo šlykščiais keiksmazodžiais, o jiems palankiu metu dar ir po antausių padovanodavom. Gavome laikinus pasus, bet namuose gyvenimas darėsi nesaugus. Pas kaimyną Viktorą Stalnionį nušovė partizaną Kazį Jakeliūną, po mėnesio vėl ten pat nušovė Stasį Riaubą ir sudegino klojimą, Viktorą Stalnionį išvarė iš namų, o vėliau ištrėmė į Sibirą.

Reikėjo paimti žuvusiojo kūną, mes su seserim ėjome įsitikinti, ar nepalikta pasala. Partizanai norėjo jį deramai palaidoti ir tai laimingai pavyko.

Mano bendražygis Antanas Levandavičius buvo paimtas darbams į durpyną, paleido labai pasiligojusį ir netrukus jis mirė turėdamas 20 metų.

Laikraštyje perskačiau skelbimą, kad Raguvėlėje atidaroma melioracijos mokykla su vienu metų mokymo kursu ir mes su kaimynu Jonu Stankevičium, apsitvarkę lauko darbus, stojom mokytis į tą mokyklą.

Kartą pasiprašiau direktoriaus, kad išleistų į namus pasišienaut gyvuliams šieno. Išleido, kelias dienas pašienavau, žiūriu, ateina mergina su 12-os metų paaugle. Ji man prisistatė kaip artima giminaitė, mano motinos brolio dukra Vanda Kalčytė, sako, norim pauogauti žemuogių, aviečių... Paklausiau, kur ji dirba, pasirodo, Panevėžio milicijoje sanitare. Labai nemalonios viešnios ir pavojingos, nes pasą sakė palikusi Troškūnų milicijoj. Jų kėsmai man buvo aiškūs: šnipinėjimas. Uogavo dvi dienas, išvaikščiojo aplinkinius miškus, paklydo, užėjusios pas žmones, klausė, kaip rasti mūsų namus. Trečią dieną anksti rytą aš dar miegojau. Gryčion sugužėjo skrebai ir rusų kareiviai. Mane pakėlė iš patalo, leitenantas liepė sėstis prieš jį ir piktai suriko:

– Sakyk, kur yra banditai!

Tą sakinį jis pakartojo tris kartus ir, kai trečią kartą aš pasakiau tą patį, kad nežinau, tada jis suriko:

– Arestovan!

Mama pravirko, o ta Vanda mamai pasakė: „Sugrįš“.

Nusivežė mane į Troškūnus, įsivedė į kabinetą, atėjo kariškis su „bananu“ rankoje, o aš jiems vieną ir tą patį sakau, kad nežinau jokių banditų. Kitą dieną paleido į namus. Namuose viešnių jau neberadau. Tai buvo Mato Kalčio dukra, kuri netrukus dingo iš gyvųjų tarpo...

Dar nespėjau išvažiuoti į Raguvėlę, vėl gaunu kvietimą į Troškūnų tardymo skyrių pas tardytoją Giniotį (kitur – Gineitis). Jis dirbo su savo seserim, ji buvo jo sekretorė. Tuo metu daug komunistams palankių žmonių buvo likviduota. Tai taurus ir drąsus žmogus, tebūnie jis pavyzdžiu mūsų valdininkams, kaip reikia ginti savo tėvynę (Giniotis, grįžęs iš lagerio į Lietuvą, gyveno Klaipėdoje, ten ir mirė. – R. K.)

Miškuose partizanų sumažėjo, čekistai pradėjo infiltruoti savo agentus į partizanų tarpą ir ėmė juos naikinti iš vidaus. Tokiu būdu buvo naikinami ir labai užslaptinti bunkeriai bei stovyklos. Tai atsitiko ir Butleriškių miške, kur mes su a. a. Antanu kūrendavome laužą. 1948 m. lapkričio mėn. išdavikas Jonas Darelė (Darela)-*Dieduška* iš Kavarsko miestelio atvedė į partizanų stovyklą skrebus ir rusų kareivius. Likę grupėje partizanai virė pusryčius, tokiu laiku turėjo grįžti ir saviškiai į stovyklą, o priešas prisėlino visai arti ir paleido kryžminę ugnį. Žuvo grupės vadas Antanas Jagėla-*Ažuolas*, Jonas Dagelis-*Gintaras* ir Danutė Dovydenaitė, o likusieji pabėgo. Antaną Blauzdį-*Konkurentą* pasivijo čekistų vilkšunis, bet jis spėjo tą šunį nušauti ir laimingai pabėgo. Kareiviai surinko tris pastotes, tarp jų ir mane, ir pavarė vežt į Kavarską žuvusiuosius partizanus.

Kraupiai atrodė stovykla. Dar degė laužas, ant turėklų pakabintas virė didelis puodas, už kelių žingsnių gulėjo *Ažuolas*, šalia jo ta pati maldaknygė, iš kurios prieš kelerius metus ir aš meldžiausi... Tai buvo liūdniausia paskutinė kelionė į Kavarską. Vežime prie žuvusiųjų visą laiką sėdėjo kareivis, kuris lietuviškai nemokėjo kalbėti. Atvažiavome į miestelio centrą, norėjau kelti lavonus paimdamas už pečių, bet skrebai mane pastūmė į šalį ir su visais ratais demonstratyviai išvertė ant grindinio. Prie manęs priėjo leitenantas Dilys kažkodėl visas drebėdamas kaip epušies lapas, jis vadovavo šiai šiurpiai operacijai ir įsakė man prisistatyti į MGB būstinę, o skrebai, ką tik susirinkę aplink lavonus, šlykščiai keikėsi.

Po apklausos MGB būstinėje mus visus vežikus paleido. Jau buvo naktis, kai važiavome namo. Važiuojant per Mackeliškių kaimą, sodybų languose dar visur degė žiburiai, užsukome į Simanonių sodybą, papasakojom tas visas liūdnas naujienas. Visi labai gailėjo *Ažuolo* ir jo bendražygių, su visa šeima pasidalijom ta nesėkme, buvo beviltiškai liūdna...

1945 m. gruodžio 31 d. prieš pat Naujuosius metus naktį, spaudžiant dideliam šalčiui, Butleriškių ir Troškūnų miškuose buvo girdėti smarkus šaudymas. Kaip įprasta, sekmadienį važiavau į Troškūnų bažnyčią. Prie pat šventoriaus vartų gulėjo penki išniekinti kūnai: nuauti, pusnuogiai... Vieną iš jų atpažinau, tai buvo Albinas Pivoras iš Veršelių kaimo, Kavarsko valsčiaus, apie 24 m. amžiaus jaunuolis, kuris dar rodė gyvybės ženklus, mėslungiškai trukčiojo rankos ir veido raumenys...

Teko būti Troškūnuose ir matyti, kaip tėvas netikėtai rado gulintį nušautą ir išniekintą, kruviną, apnuogintą savo sūnų prie šventoriaus vartų. Jis ilgai vaikščiojo pro šalį tai į vieną, tai į kitą pusę, jo veidas buvo patamsėjęs, akys išplėstos, vaikščiojo tol, kol pats nualpo. Tai buvo Repšėnų kaimo gyventojas Česnelis.

Pasakoja PAULIUS KIRŠA-VILKAS

Užrašyta Panevėžyje
2003 02 22

Gimiau 1923 m. sausio 22 d. Varnelių kaime, Kavarsko valsčiuje, Ukmergės apskrityje. Tėvai turėjo 3,5 ha žemės ūkelių, šeimoje buvau aš vienas sūnus ir trys seserys. Tėvas mirė 1935 metais.

Kai antrą kartą rusai užėmė Lietuvą, mūsų apylinkėje 1944 m. rudenį susikūrė partizanų būrys, kuriam vadovavo Bronius Sudeikis-Čigonas, kilęs iš Veršelių kaimo, o mūsų skyriui (būriui) vadovavo Karolis Žemaitis, jau vyresnio amžiaus žmogus, gimęs apie 1913 m. Į Žemaičio būrį ir aš išėjau. Jame buvo susirinkę apie 30 vyrų iš Veršelių, Sodeliškių, Maželių, Varnelių, Dvarelių ir kitų kaimų.

Susirinkom Dabužių miške (Kavarsko vlsč.). Iš pradžių laikėmės Maželių kaimo pusėje vadinamoje Beržytėje. 1944 m. rugsėjo 14 d. prie Veršelių kaimo mus užpuolė rusai. Susišaudymo metu partizanai nušovė rusų karininką NKVD vyr. leitenantą S. Charaševičių ir keletą kareivių. Žuvo partizanai Donatas Simanonis iš Mackeliškių k., Juozas Šilaika iš Maželių k., Vladas Vildžius iš Dečionių kaimo ir Petras Brigackas iš Veršelių kaimo. O Mykolą Simašką iš Dvarelių k. rusai pagavo sužeistą, bet kautynių metu jis iš jų pabėgo ir rytą atėjo pas mane. Visas kruvinas, koja peršauta, mes tuojau pat jį aprišom, pranešėm jo motinai, atvažiavo sesuo ir jį parsivežė. Tik spėjo jie pavalgyt ir rusai atlėkė. Mykolas dar palindo po lova, bet jį greitai surado, suėmė ir išsivežė. Nusivežė į Ukmergę, ten tardė, labai kankino ir vis jo klausė, kas dalyvavo kautynėse. Mes sukam galvas, kas čia galėjo įskųst. Tik vėliau išsiaiškinom, kad tai mūsų kaimynas Tadas Žemaitis iš Varnelių kaimo atvedė rusus*.

Kadangi buvo tik pati pradžia partizanų būrio kūrimosi, ne visi ir ginklus turėjome. Pabuvom gal porą savaitių ir aš, Pranas Žemaitis ir Bronius Sadauskas grįžome į namus. 1944 m. rugsėjo 28 d. mes buvome Varnelių kaime pas Miškinį. Pamatėm atvažiuojančius rusus ir šokom bėgti, bet, kai pradėjo šaudyt, mes su Pranu Žemaičiu sustojom ir mus sulaukė, o Bronius Sadauskas bėgo toliau per laukelį ir jį peršovė. Parkrito ant žemės, prie jo pribėgo rusai, o jis dar uždainavo: „Žūsta ber-

* Šios kautynės prie Veršelių miško plačiau aprašytos Stasės Kisielienės knygoje *KAIP NE-PAMIRŠTI...*, p. 178, G. Vaičiūnas, „Mūšis prie Veršelių miško“. – R. K.

nužėliai, kaip ir ažuolėliai, už Tėvynės laisvę, už tėvų šalelę..." Atvarė Igną Kiršą su pastote, Bronių dar parvežė į namus į Dvarelių kaimą ir naktį jis mirė, o mus su Žemaičiu nuvežė į Ukmergę. Po trijų dienų iš Ukmergės mus apie šimtą vyrų išvarė pėsčiomis į Vilnių.

Kažkiek dar palaikė Vilniuje, dar daugiau pririnko ir apie tris šimtus su ginkluota palyda varė į Pabradę. Pabradoje apgyvendino arklidėse, ten nebuvo net paprasčiausių gultų atsigult, gulėjom ant žemės, po kelių dienų aprenge kariškais drabužiais, „apginklavo“ kareiviškais kastuvėliais ir varė į mišką kirst karčių, iš kurių darėmės gultus. Lapkričio pabaigoje–gruodžio pradžioje arklidėse gyvent pasidarė labai drėgna, užpuolė utėlės, daugelis susirgo dizenterija, nes netoliese buvo upelis, kuriame plaudavom katiliukus, upelio pakrante nuo košės tekėjo balkšvas vanduo, o tą patį vandenį iš to upelio semdavom ir gerdavom, be to, dar susirgom niežais. Nuvarė į daržinę visai ant upelio kranto, liepė visiems nusirengt, davė tokio juodo tepalo ir liepė teptis juo visą kūną. Kiek man buvo žinoma, tokiu tepalu kaimie žmonės tepdavosi prikaitintoj pirty, o čia nuogi ir dar lauke šaltyje. Man labai skaudu pasidarė dėl to, mus tarsi ant pajuokos, kaip kokius gyvulius čia suvarė.

Gruodžio 15 d. mūsų dvi kuopas surinko, apie 60 vyrų, apginklavo šautuvais ir išvežė į Saldutiškį, Švenčionių apskrityje, ten mus sutapatino su sribais ir išvarė į kaimus raginti gyventojus vežt valstybei prievoles. Pasirodo, kad sribai vieni bijojo eit į kaimus, todėl mus paskyrė jų palydovais. Apgyvendino mokyklos pastate ir jau kitą dieną koridoriuje radome primėtytą proklamaciją, kuriose buvo parašyta: „Būkite tikri lietuviai, neikite kartu su sribais, mūsų čia labai daug, jeigu nevykdysite mūsų nurodymų, būsite sunaikinti..." Pasirašė: Miško Broliai. Mes jau tada niekur nesikišom, eidavom per kaimus, teko kaimuose ir nakvoti, ir su partizanais susitikti ir taip prasitrynėm iki Naujųjų metų, dvi savaites.

Per Naujuosius metus mus 30 vyrų atskyrė ir išvarė į Kaltinėnus, o kiti pasiliko Saldutiškyje. Kaltinėnuose irgi taip pat vaikščiojom su sribais, bet mes nuo jų visada buvom nuošalėje.

1945 m. sausio 15 d. paėmė iš mūsų šautuvus, mus apie 15 vyrų nuvarė prie traukinuko netoli Kaltinėnų ir pasakė, kad veš į Pabradę. Kaip palydovas kartuėjo vienas ginkluotas ruskelis seržanto antpečiais. Belaukdami traukinuko, nuginklavom šitą ruskelį, aš pasiemiau šovinių dėtuvę su visais šoviniais ir mes keturiose pabėgom: aš, Jonas Karvelis iš Maželių kaimo, Vytautas Strioga iš Šavenių kaimo ir Povilas Čiukšys, kilęs iš Kurklių valsčiaus.

Po trijų parų parėjom į namus, o ketvirtą dieną jau atvažiavo iš karinio dalinio mūsų gaudyt. Pirmiausia užėjo pas mane, bet manęs nerado, buvau pas svainį Vladą Keibą Dabužiuose. Motinos klausia, kur aš, motina sako, kad į kariuomenę išėjo. Nuvažiavo pas Karvelį, tą rado ir pasiėmė, Šaveniuose rado Striogą – pasiėmė, vėl juos abu atsivežė pas mus ir ėmė „kutavot“, reikalauja pasakyt, kur aš. Karvelis ir pasakė, kad aš pas svainį Šaveniuose. Tada kareiviai pasiuntė Praną Žemaitį, kad tas mane atsivežtų. Žemaitis atvažiavo, papasakojo viską, prašo mane važiuot

kartu su juo į namus, kur kareiviai laukia. Sėdom į vežimą, dar užvažiuom pas jo brolių Antaną, tas liepia tik maut kur nors, bet į namus negrįžt. Pas juos buvo dar brolis Povilas irgi atbėgęs iš kariuomenės, tada aš iš vežimo ir tiesiai į mišką. Baidiu prieit prie pat miško, atsigrėžiu ir matau kaip tas mano draugas Pranas Žemaitis bėga tekinas į mano namus pasakyt, kad aš pabėgau. Kareiviai jo klausia, kur aš nubėgau, jis parodė jiems visai į priešingą pusę, dar suvaidino supykusį, kad jis atseit čia laksto, o jie sėdi gryčioj ir neina manęs gaudyti.

Sugaudė beveik visus bėglius, pagavo ir Čiukšį ir visus išsivežė, o sribams pasakė, kad aš geruoju nepasidaviau ir mane nušovė. Nusivežė juos į Pabradę ir ten visus nuteisė po 10 metų lagerio. Vėliau Strioga ir Čiukšys grįžo, o Jonas Karvelis mirė lageryje.

Pabuvau miške, kol sutemo, ir nuėjau į Dvarelių kaimą pas Vladą Simašką. Namuose kasdien ėmė lankytis sribai, matyt, įtarė, kad aš dar gyvas. Tada pasidariau dokumentus 1927 m. gimimo ir išvažiavau į Kauną, ten įsidarbinau, bet vieną kartą darbe tikrino dokumentus, paėmė mano pasą, mane ir dar kitą tokį pat pasijauninusį Juozą Zizeliauską irgi iš mūsų krašto, iš Kavarsko miestelio, mus sulaukė, bet greit paleido. Buvo 1945 m. balandžio pabaiga, karas dar buvo nesibaigęs. Supratau, kad geruoju čia mums nesibaigs ir abu nutarėm grįžt į tėviškę. Atvažiuovom iki Ukmergės, paskui iki Taujėnų ėjom pėsčiomis. Nuo Taujėnų keliaudami Kavarsko link pavargom ir nutarėm užsukt vienam kaime pas kažkokius Zizeliausko pažįstamus pailsėt. Užėjom į kambarį, prie stalo susėdom ir staiga iš lauko įbėga šeimininkų mergaitė maždaug 12-os metų ir sako: „Tėtuk, pilnas kiemas ruskių.“ Tuo metu tik trinkelėjo durys, atsidarė ir tarpduryje pasirodė, atkišę automatus, ginkluoti vyrai. Vienas jų, laikydamas kulkosvaidį, suriko:

– Stot!

Atsistojom, žiūriu, kad su barzdom, o tarp jų du mano draugai.

Aš irgi surikau: „Broniau!“ Jie tik žiūri nustebę į mus, klausia:

– Tai kaip jūs čia?

Aš pasakiau, kad iš Kauno grįžtam ir užėjom pakeliui eidami. Tada jie paaiškino, jog jiems pranešė, kad kažkokie komjaunuoliai vaikšto, varinėja žmones vežti prievoles, jie ėjo mūsų jau sutvarkyt. Kai taip, sutarėm palaukt vakaro ir eiti kartu.

Tai buvo Bronius Pivoras, Albinas Pivoras, Juozas Pulokas ir vienas taujėniškis. Sutemus paėjom vieškelio, jie dar pašaudė į Taujėnų pusę, pakeliui tas taujėniškis dar užėjo į vieną vienkiemį, iš gryčios išėjo žmogus ir sako:

– Kur jūs čia vaikštot, ką tik rusai pravažiavo, – ir tie vyrai kažkaip susilaukė, toliau nebėjo, o mes su Zizeliausku nebepasilikom, traukėm toliau.

Tik paėjom gal šimtą metrų ir išgirdom jau priekyje šaukia:

– Stoj! Stoj! Stoj! – Ir abu mus rusai pagavo.

Pirmiausia iškratė ir nuvarė Kavarskan. Valsčiaus patalpose uždarė vienam kambariui. Man jau baimė kulnuose, iš kariuomenės pabėgęs, o apie tai jau visi žino... Išlaikė visą parą, kitos dienos rytą šaukia ir klausia, kaip mes ten atsiradom. Pasa-

kiau, kad atvažiuom iš Kauno, ėjom iš Taujėnų, neturėjom kur nakvoti ir pagavo. Tardytojas leitenantas klausia kur dokumentai, pasakiau, kai sulaikė, iškratė ir paėmė dokumentus, turėjo čia pristatyt. Jis galvą pakraipė, dar į stalčių pažiūrėjo, sako, kad jam nieks jokių dokumentų nepristatė. Aš jau išsigandęs jo klausiu, kas dabar bus... Leitenantėlis sako:

– Na, tai gal atsiras?

Ir mane paleido, o po dviejų dienų atvažiavo sribai jau manęs ieškot.

Aš tuo metu namuose jau nebuvau, nuėjau pas Povilą Žemaitį, o gegužės mėnesį susitarėm su partizanais ir abu išėjom į mišką. Gavom ginklus ir pasilikom *Jaguario* – Petro Semėno būryje, mūsų skyriui vadovavo Karolis Žemaitis. Būryje buvo apie 60 vyrų, laikėmės Dabužių – Troškūnų miške.

Žemaičiai buvo keturi broliai: Antanas, Kazys, Povilas ir Pranas. Pranas turėjo automatą, o Povilas turėjo vokišką kulkosvaidį. Kai mus su Pranu pagavo ir išvežė kariuomenėn, atvažiavo sribai pas brolių Antaną ir pasakė, kad jie jo brolių išvežė kariuomenėn, bet jis namuose turi automatą, pareikalavo atiduot tą automatą. Antanas nežinojo, kas pasakė, bet žinojo, kur tas automatas padėtas, atnešė ir atidavė jį sribams. Prieš Kalėdas ėmė gaudyt vėl vyrus į kariuomenę ir sugavo Povilą Žemaitį. Kai sugavo, ruskiai tik šūkauja: „O, pulemiotčik! Pulemiotčik!“ Povilas suprato, jog rusai jau žino, kad ir jis turi kulkosvaidį. Ėmė jį tardyt, mušt ir reikalaut kulkosvaidžio. Jis su tokiu Vildžium Juodžių kaime buvo susitarę, kur tą kulkosvaidį padėt: po aviliu, jeigu kuriam reikės, tas ir pasinaudos. Povilas nuvedė tuos rusus į Juodžių kaimą pas Vildžių, bet kulkosvaidžio po aviliu nebebuvo. Vildžius, pasirodo, jį sutepė ir paslėpė klojime. Rusai gerai prispyrė Vildžių ir tas parodė, kur yra kulkosvaidis. Vildžių areštavo ir nukankino sribai Kavarske, o Povilą Žemaitį išvežė į kariuomenę, bet, vežant Baltarusijos teritorija, jis išsoko iš traukinio ir pabėgo.

Viską, kas kur įvyko, kas ką turėjo, sribai žinojo. Iš kilo klausimas: Kas gi jiems praneša? O Tadas Žemaitis kažkaip gavo valdišką tarnybą už Kavarsko tarybiniam ūkyje ūkvedžiu. Išsikėlė jis iš to savo vienkiemelio ir apsigyveno anam tarybiniam ūkyje. Čia dar buvo likę javų, atsivežė kuliama, išsikūlė tuos javus su visa brigada atvažiavęs, taip jau laisvai švaistėsi, prisigėrė, aiškino, kad jis didelis viršininkas, galis visą kaimelį uždegt ir sudegint. Tada mes supratom, kad su tuo žmogumi kažkas ne taip. Kai aš sausio 15 d. atbėgau iš kariuomenės, pastebėjau, kad jis mane seka. Tada aš prisiminiau, kai Simašką rusai vežė, mačiau pats, jis pasikinkė arklį ir nuvažiavo į Kavarsko pusę.

Tadas Žemaitis, buvęs 1918 m. Lietuvos kariuomenės savanoris, iš valstybės buvo gavęs žemės ir miško. Ten dirbdamas ūkvedžiu, viską pragėrė, darė reviziją ir, radę didelius trūkumus, atleido jį iš darbo. Apie tai sužinojo partizanai ir norėjo jį sunaikinti, bet, kai atėjo, jis iš buto pabėgo. Grįžo atgal į Varnelių kaimą, bet nakvot eidavo į Kavarską, čia tik vaikus palikdavo, žmona jo buvo mirusi. Mes jau jį norėjome sunaikinti, bet keturi mažamečiai. Tarėmės visi kaip nors jam atleisti, gaila

vaikų, motinos tai irgi nėra. Be to, kai prieš Kalėdas vyko gaudymas, sugavo Petrą Tratulį iš Naujokų vienkiemio, iš Maželių Stasį Šablevičių ir Alfonsą Šablevičių. Jie jau buvę su partizanais ir dalyvavę kautynėse, nors suėmimo metu buvo beginkliai ir iš partizanų būrio buvo išėję. Tai šituos vyrus: Simašką, Tratulį ir abu Šablevičius nukankino Vilniuje MGB ministerijos rūmuose. Šiuo metu jų pavardės yra iškaltos ant to pastato sienos.

Kadangi T. Žemaitis čia jau bijojo gyventi, o Rusnėje daug ūkininkų buvo pasitraukę su vokiečiais, ten buvo laisvų sodybų ir jis su vaikais išvažiavo į Rusnę ir taip jo nieks labai ilgai nematė. 1946 m. Kaune buvo didelis potvynis, kažkas paleido gaudus, kad jis per tą potvynį Kaune prigėrė, bet, kai po šešerių metų jo vyresnio sūnaus nuotrauka buvo išspausdinta „Jaunimo gretų“ žurnalo viršelyje, tik tada viskas išlindo į viešumą.

1945 m. liepos mėnesį vadas davė komandą trauktį į Palubinsko vienkiemį Mašinkų kaime, Troškūnų valsčiuje. Ten buvo labai didelis klojimas, susirinko partizanai iš kitų apylinkių, atėjo Antanas Slučka-Šarūnas su savo būriu, Antano Jagėlos-Ažuolo būrys, taip pat atėjo ir Danielius Vaitelis dar su dviem kariškiais, du leitenantai ir kapitonas, visi trys apsirengę lietuviškomis kariškomis uniformomis. Iš viso tam klojime buvo tada susirinkę apie šimtą partizanų, vyko pasitarimas, o vienkiemio šeimininkas raitas ant arklio toliau nuo namų jodinėjo ir stebėjo apylinkę, mes iš visų pusių ėjom sargybą arčiau klojimo. Po kurio laiko šeimininkas Palubinskas atėjo ir pasakė, kad važiuoja rusai, tada mes visi traukėmės į mišką, kuris buvo visai netoli to vienkiemio. Kai sulindom į mišką, Danielius Vaitelis sukomandavo, kad nebėgtume, įsakė išsidėstyti fronto linija netoli pamiškės ir laukti rusų. Rusai tuojau pat mus puolė, sukaleno jų kulkosvaidžiai, o šūvių garsą nustelbė įsakmus Vaitelio balsas:

– Nesitraukt! Dešinysis sparnas, kairysis sparnas – užimt pozicijas! Apsupt!

Mes irgi paleidom atsakomąją ugnį ir tuo metu rusų kulkosvaidžiai nutilo, supratom, kad rusai atsitraukė. Mes dar kokią valandą pabuvom vietoje, paskui pasitraukėm ir išsiskirstėm.

Tų pačių metų spalio mėn. dar vyko didelis Troškūnų miško siautimas. Per kautynes visai šalia manęs nušovė mano geriausią draugą partizaną Vincą Žukauską iš Žvirblionių kaimo. Ten netoliese buvo toks keliukas, matom rusus karėvius einančius tuo keliuku, o mes einam per mišką maždaug šimto metrų atstumu vieni nuo kitų. Nei jie mums, nei mes jiems nieko nesakydami paėjom geroką atstumą, paskui mes nuo jų po truputį nutolom ir taip išsiskyrėm. Per tą susišaudymą vienas Žukauskas žuvo, paskui jį rusai nuvežė į Kavarską ir numetė ant grindinio.

Tuo metu mūsų būryje buvo apie 50 partizanų:

Petras Semėnas-Jaguaras, g. 1924 m. Vaivadiškių k., Kavarsko vlsč., žuvo 1948m., būrio vadas.

Karolis Žemaitis, g. 1923 m. Maželių k., Kavarsko vlsč., žuvo 1946 06 13.

Stasys Žemaitis iš Maželių k., Kavarsko vlsč., suimtas 1946, teistas 25-iems metams.
 Povilas Žemaitis-Vėtra, g. 1923 m. Varnelių k., žuvo 1952 08 15.
 Bronius Sudeikis-Čigonas, g. 1914 m. Mackeliškių k., būrio vadas, suimtas 1946 m. ko-
 vo mėn., nuteistas mirties bausme ir sušaudytas Vilniuje NKGB kalėjime 1946 10 28.
 Liudas Sudeikis-Klajūnas, Svirtis, g. 1919 m. Mackeliškių k., suimtas 1948 m., nuteistas
 25-iems metams, grįžo į Lietuvą 1991 m., mirė 1997 metais.
 Bronius Pivoras-Briedis, g. 1916 m. Veršelių k., žuvo 1946 01 17 Pasusienio kaime.
 Juozas Pulokas, iš Arelišio vnk., Kavarsko vlsč., žuvo 1946 01 17 Pasusienio kaime.
 Marijonas Čiukšys.
 Stasys Čiukšys.
 Stasys Morkūnas, g. 1922 m. Vaidevučių k., Kavarsko vlsč., žuvo 1946 01 17.
 Vincas Vėbra, g. 1916 m. Pumpučių k., Kavarsko vlsč., žuvo 1945 12 31.
 Aleksas Velanis-Tigras.
 Jonas Butkus-Karklas, g. Repšėnų k., žuvo 1949 08 17.
 Vincas Jasiukonis, g. 1914 m. Bebrūnų k., legalizavosi 1947 m., mirė 1993 metais.
 Kazys Šimkus, iš Sodeliškių k., Raguvos vlsč., paimtas gyvas, buvo teistas, miręs.
 Alfonsas Juodis-Rickus, g. Vaišviliškių k., žuvo 1948 01 13.
 Julius Griška.
 Albinas Griška.
 Edvardas Miškinis, g. 1912 m., Veršelių k., žuvo 1946 01 17 Pasusienio kaime.
 Vincas Žukauskas, g. 1921 m. Žvirblėnų k., žuvo 1946 metais.
 Bronius Kasevičius, g. Aukštapiagės vnk., netoli Mackeliškių k., žuvo 1947 metais.
 Jonas Pilipūnas.
 Anelė Semėnaitė, g. 1926 m., žuvo apie 1947 m. Sirvydų k. prie Dabužių.*

Apie 15 vyrų į mišką buvo išėję iš Mackeliškių kaimo, bet jie visi laikėsi savam
 būryje pagal savo kaimą. Mackeliškių palaukėse buvo nemažai vienkimių ir kiek-
 vienam vienkienyje buvo sutartinis ženklas. Vienur svirtis įleista į šulinį, kitur –
 pakelta, skliaute langas atidarytas, ant tvoros džiūstantis koks nors skalbinys ir
 dar atitinkamo atspalvio: rusai vaikšto, rimtas pavojus, pavojaus nėra ir t. t.

1946 m. sausio mėn. miške buvo labai didelis atodrėkis, sniego giliai, o apačioje
 vanduo. Nutarėm pereit pas gyventojus ir laikytis viensėdžiuose. Ateinam naktį,
 užimam po du, po tris vienkiemius, per dieną pabūnam, paskui naktį keliamės vėl
 į kitus vienkiemius. Vieną kartą taip bestovyklaujant Šavenių ir Piktagalio kaimuo-
 se, pasigirdo sunkvežimių ūžesys, žvalgai pastebėjo, kad artėja rusų garnizonas ir
 ruošiasi mus pulti. Tą vakarą mes keliese buvom išėję: aš, Karolis, Stasys ir Povilas
 Žemaičiai. Likę mūsiškiai, išgirdę mašinų ūžesį, pradėjo trauktis, rusai juos ėmė
 vyti ir apšaudyti. Būrio vadas *Jaguaras* davė įsakymą trauktis Šventosios link, ties
 Peslių malūnu pereit per užtvanką į kitą upės pusę, o perėjus, nuardyt virš už-
 tvankos paklotas lentas, kad rusai negalėtų pereit. Jie suėjo ties Susiejos upeliu Pa-
 susienio kaime į vieną vietą, ten pakalnė iš vienos pusės ir iš kitos, pradėjo kilt į

* Išvardytų partizanų sąrašą dar galima pasitikslinti Stasės Kisieliienės knygoje *KAIP NEPA-
 MIRŠTI...*, išleistoje 2002 m. Kaune, CARITAS leidyklos. – R. K.

kalną, o iš Ardiškių kaimo pusės juos pasitiko jau kiti rusai, partizanai suprato, kad jie jau apsupti. Įvyko kautynės, kai kurie sužeisti partizanai patys sprogdino si, o vadas *Jaguaras* pasigavo arklį ir vienais marškiniais, atsiraitęs rankoves, šaudydamas puolė į rusų būrį ir, prasiveržęs pro juos, pabėgo. Rusai šaukė: „Zelionyj čiort! Zelionyj čiort!“ Jie manė, kad tai tas pats *Žalioasis Velnias* iš Didžiosios Kovos apygardos. Žuvo 18 partizanų, nė vienas gyvas nepasidavė, lavonus nuvežė į Kavarską ir patiesė vidury miestelio. Nuo kautynių vietos mes su Žemaičiais buvome visai netoli, Dvarelių kaime pas Simaškas tvarte bunkeryje.

1946–1947 m. žiemą jau daugiau laikėmės pas gyventojus. 1947 m. turėjau iširengęs bunkerį Dvarelių kaime pas Vladą Simašką, jis irgi slapstėsi. Bunkeris buvo įrengtas mūriniam tvarte. Pamatas aukštas ir platus, įlindimas per pamatą iš šono, pats bunkeris buvo lauke po žemėmis, o viršuje šuns būda, kad šnekantis ne taip girdėtusi, nes sribai aplink beveik kasdien slampinėdavo. Sekminių dieną rusams jau buvo pranešta, kad mes čia prisilaikom, bet, mūsų laimei, mes pastebėjom apie 30 rusų kareivių, supančių tą sodybą ir abu su Vladu spėjom įlįsti į bunkerį. Sulėkę į sodybą, rusai apie tris valandas darė kratą, tvarte mėšlą krūvomis suvertė, visur išbadė metaliniais virbais, mes viską girdėjom ir jau buvom pasiruošę žūti. Aš laikiau bunkerio angos dangtį, kad neiškristų, ir girdėjau, kaip visiškai prie manęs jau šniokščia, kasa duobę, bet mūsų nerado. Kai rusai pasitraukė, mes išlindom iš bunkerio, šeimininkai papasakojo, kaip smarkiai krėtė visą sodybą: darže serbentų krūmus išrovė, daržinėje ir klojime šieną, šiaudus perkrovė.

Kai mes gyvenom bunkeryje, mūsų būriui vadovavo Alfonsas Juodis-*Rickus*. Su šituo būriu mes tiesiogiai palaikėm ryšį. Netoli Šventosios Abromiškyje, Vaišviliškyje laikėsi Liudo Sudeikio-*Klajūno* būrys, ten ir daugiau būrių buvo, mes su jais irgi susitikdavom ir jie pas mus ateidavo ir mes pas juos nueidavom.

Bunkerio gyvenimas, žinoma, neišėjo man į sveikatą, pradėjau sirguliuot, kažkas su širdim negerai pasidarė, pasiskundžiau būrio vadui, jis man patarė įsigyt dokumentus ir taip tarsi legalizuotis. *Rickus* man padėjo įsigyt dokumentus ir paliko mane kaip rezervinį partizaną. Su tais dokumentais 1947 m. liepos mėnesį atvažiavau į Panevėžį, o jei ką susitikdavau iš savo krašto, visiems sakiau, kad gyvenu ir dirbu Kaune, visa apylinkė taip ir žinojo, kad aš gyvenu Kaune.

Panevėžyje įsidarbinau prie traktorių remonto Basanavičiaus gatvėje. Čia išdirbau apie trejus metus, paskui perėjau į kitas gamyklas. Gyvendamas Panevėžyje, dar palaikiau ryšį su Alfonsu Juodžiu, Jonu Griška ir Povilu Žemaičiu. Netrukus žuvo Alfonsas Juodis, pats granata netyčia susisprogdino, kartu žuvo ir jo mergina Birutė Jasikonytė, paskui žuvo Jonas Griška Kirkų kaime, o 1952 m. per Žolinę žuvo ir Povilas Žemaitis. Jį rusai vijosi, jis dar iš gyventojų bandė paimt arklį, bet arklys buvo labai baikštus, stoja piestu ir nė žingsnio pirmyn, o iš paskos rusai su sribais basi atsivijo ir nušovė.

Taip aš ir likau gyventi Panevėžyje, stengiausi niekam neužkliūt. Kiti ir spekuliuodavo, per šoną dar užsidirbdavo, o aš bijojau, gyvenau ramiai ir dirbau labai sąžiningai.

gai, per penkioliką metų nebuvo tėviškėje nė vieno karto. Kiti lankė vakarinę mokyklą, o aš bijojau, kad tik manęs neišaiškintų ir taip sulaukiau Nepriklausomybės.

Mūsų ryšininkės buvo Vlada ir Elena Simaškaitės iš Dvarelių kaimo, iš Maželių kaimo Janė Žemaitytė-Bubinienė, Ušackaitės, kurios gyveno vienkiemyje netoli Sirvidų kaimo, jų šeimą vėliau iššaudė patys partizanai.

Apie 1949 m., kai aš jau gyvenau Panevėžyje, mūsų apylinkėse neva partizanai pradėjo iš žmonių atiminėti gyvulius, maisto produktus, drabužius. Dar veikė Antano Jagėlos-*Ažuolo* būrys, Aleksas Velanis-*Tigras* dar buvo nesuimtas, žmonės ėmė skųstis jiems, kad kažkas su partizanais nebergerai, juos atseit jie apiplėšinėja. Ušackų kaimynas Kaunietis į Anykščius nuvedė karvę parduot, grįžo iš Anykščių, kinko arklių, tuo metu ateina partizanai ir pareikalauja atiduot pinigų. Jis sako, iš kur aš jų gausiu, o tie jam – taigi karvę pardavei... Kaunietis iškart sumetė, kad partizanai nebuvo Anykščiuose ir negalėjo žinoti, kad jis karvę pardavęs... Vadinasi, kažkas jį sekė ir prisiminė, kad kai pardavė karvę, jo kaimynas Ušackas buvo priėjęs prie jo ir klausė, kaip sekėsi parduot karvę ir dabar jis jau įtarė tuos Ušackus. Tada jis namo skliaute pasidarė langelį ir kelias naktis stebėjo per jį Ušackų sodybą. Pastebėjo, kad naktį kažkas iš tų namų išeina ir vėl ateina, kažkokie vyrai vaikšto. Apie tai jis pranešė Jagėlos būrio partizanams. 1950 m. spalio 18 d. Dabužiuose buvo šv. Luko atlaidai, pas Ušackus susirinko visi artimieji, tada partizanai apsupo tą vienkiemį, įvyko susišaudymas, vienas atsišaudydamas išbėgo iš gryčios, dar vienam partizanui ranką peršovė, bet partizanai vis tiek įsiveržė į vidų, ėmė tardyt visus, ką rado gryčioje ir jie parodė pamiškėje du bunkerius, kuriuose partizanai rado daug privogtų gėrybių: lašinių, dešrų, kailinių, rietimus audeklų. Tada partizanai jiems vietoje įvykdė savo teismą ir sušaudė: abu tėvus, du sūnus ir dvi dukras. O vienas Ušackų sūnus gyveno atskirai pamiškėje vienkiemyje. Partizanai nuėjo pas jį ir pasakė, kad jo tėvai, broliai ir seserys sušaudyti. Pasakė ir jam, kad ir jis kaltas. Kadangi jo didelė šeima, daug vaikų, jam dovanoja, bet liepė kitą dieną nueit ir pranešt apie tai milicijai. Milicininkai tuos visus vogtus daiktus nusivežė į Kavarską ir paskelbė viešai, kad ateitų žmonės atsiimt savo daiktų.

Pirmojo pasaulinio karo metu to Ušacko tėvo šeima irgi buvo iššaudyta už vagystes, likęs gyvas buvo tik vienas šitų Ušackų tėvas. Kiek man žinoma, dėl Ušackų šeimos sušaudymo prieš tai vyko trijų partizanų būrių pasitarimas, dėl kaltės įrodymo buvo aptartas visas operacijos planas, kad faktai būtų tvirti, be jokių abejonių.

Šiaip mūsų apylinkėse daugiau prisimetusių partizanais lyg ir nebuvo, bet jau su stribais, komunistais ir jų pakalikais partizanai kovojo visomis priemonėmis. Mūsų vadas *Jaguaras* kažkada yra pasakęs: „Kol šimto komunistų nenušausiu, manęs nenušaus...“ Bet beveik taip ir buvo. Jis iššaudė labai daug komunistų, stribų ir rusų enkavedistų, nors tarp jų buvo keletas ir nekaltų žmonių. *Jaguario* sesuo Anelė Semėnaitė iš pradžių buvo ryšininkė, vėliau ir ji išėjo į būrį. *Jaguaras* buvo ypač griežtas žmogus, jis su niekuo nesiskaitė, jo žodis buvo įsakymas, o įsakymo nevykdymas visi žinojom kuo grėsė.

Būrio vadas *Jaguaras* ėtarė, jog Sirvydų kaimo gyventojas Zabiela yra nepatikimas žmogus. Tada jis nutarė Zabiela patikrinti. Užėjo pas jį prisimetęs smarkiai girtu ir paprašė, kad jį kur nors paslėptų. Zabiela dar ėmė atsikalbinėti, kad neturiš kur, tada *Jaguaras* paprašė, kad nuvestų jį į kaimyno Sakalausko klojimą ir ten įkastų į šiaudus. Nuvedė Zabiela *Jaguarą* į tą klojimą, paslėpė po šiaudais, o pats išėjo, uždarė klojimo duris, grįžo į namus ir pėsčias tiesiai Kavarskan pranešti sribams. Kai tik Zabiela uždarė klojimo duris, *Jaguaras* išlindo per kitą galą klojimo ir nuėjo, kur jam reikėjo. Kitos dienos rytą dar su patamsiu rusai su sribais apsupo Sakalausko klojimą, darė kratą, bet *Jaguaras* nerado. Tokiu būdu pats išdavikas save išdavė ir netrukus jis buvo likviduotas.

Troškūnų apylinkėse partizanų būriui vadovavo Mamaniškis*. Vieną kartą jie abu labai susiginčijo. *Jaguaras* traukėsi ginklą ir jau būtų šovęs į Mamaniškį, bet Mamaniškis spėjo pirmas paleist kulką ir *Jaguaras* krito vietoj. Partizanai vengė *Jaguaras*, ypač bijojo, kad jo rusai nepaimtų gyvo, nes tada išdavystės atveju labai daug kas būtų nukentėjęs.

Kai nušovė *Jaguarą*, sesuo ėmė ieškoti brolio. Ir šen ir ten laksto, o brolio niekur nėra. 1946–1947 m. žiemą ji užėjo pas Palavenius Sirvydų kaime ir tuo metu namus apsupo rusai. Netoliese buvo miškas, ji bandė bėgti į mišką, bet kelią pastojo kareiviai. Tada ji atsigulė ant žemės, ėmė atsišaudyt, nušovė du rusų kareivius, kelis dar sužeidė ir paskui pati iš pistoleto nusišovė. Labai drąši ir narsi buvo partizanė, šiomis savybėmis nesiskyrė nuo brolio *Jaguaras*.

Mes su Povilu Žemaičiu-*Vėtra* buvome labai geri vieno likimo draugai. 1947 m. abu pasidarėm dokumentus, aš išvykau į Panevėžį, o jis įsidarbino Operos ir baleto teatre scenos darbininku. Mėgstantį išgert meistrą teatro administracija atleido iš pareigų ir į jo vietą, kaip gerai dirbantį ir sąmoningą žmogų, paskyrė Povilą Žemaitį. 1949 m. per spalio revoliucijos šventės, t. y., lapkričio 7 d., kilo gaisras ir sudegė scena. Rytą pažįstamas jam pranešė, kad sudegė teatro scena, tada jis nieko nelaukęs, išbėgo į Kauną ir ten gyveno svetima pavarde. 1952 m. rugpjūčio mėn. jis parvažiavo į tėviškę pas brolių, aš irgi buvau parvažiavęs į namus, susitikom ir jis manęs klausė ar negalėčiau gauti ginklo, nutaręs grįžti į mišką. Aš jam pasakiau: „Povilai, ką tu galvoji?“ Bet jis man atsakė: „Aš nenoriu sėdėti kalėjime...“ Paskui jis rugpjūčio 15 d. nuėjo pas pusseserę Emiliją Navikienę ir, jam ten bebūnant, užėjo sribai. Pamatęs sribus, Povilas išėjo į lauką ir pasileido bėgti į miško pusę. Sribai puolė vyti. Visai netoli miško senukas Jonas Miškinis vedėsi arklių, Povilas nutvėrė iš jo arklių, užšoko ant arklio, o arklys nė žingsnio į priekį, piestu stoja ir taip Povilą nušovė.

Grįžę rusai ėmė tardyt Povilo brolių, seserį, kodėl jis bėgo. Tie ir paaikšino viską, kad dirbo teatre, sudegė scena, išsigando atsakomybės ir pabėgo. Bet komisijos jau

* Petras Mamaniškis-*Girėnas*, g. 1915 m. Maskvoje, gyveno Troškūnų mstl., Tigro būrio partizanas, žuvo 1949 02 13 Šiaulių k., Anykščių vlsč., palaidotas Andrioniškio kapinėse. – R. K.

buvo nustatyta, kad Povilas dėl to gaisro visai nekaltas ir tik vėliau buvo išaiškinta, kad sceną padegė jo pirmtakas buvęs meistras, kuris už girtavimą buvo atleistas iš pareigų. Nežabotas kerštas ir pavydas pražudė visai nekaltą žmogų.

Pasakoja ANTANAS ŠAUČIŪNAS-BERŽELIS

Užrašyta 1997 03 28

Gimiau 1920 m. lapkričio 10 d. Ukmergės apskrityje, Kavarsko valsčiuje, Miškinų vienkiemyje. Šeimoje augo šešios seserys ir mes du broliai. Tėvai turėjo 24 ha žemės.

1940 m. rusai, atėję į Lietuvą, mane buvo paėmę į Raudonąją armiją. 1941 m. paėmė mano dokumentus, išdavė raudoną knygutę ir liepos 1 d. jau turėjau išvažiuot tarnaut, bet, ačiū Dievui, birželio 22-ą prasidėjo karas, kuris mane išgelbėjo nuo rusų kariuomenės. Brolis Juozas, gimęs 1917 m., kariuomenėj atitarnavo dar prie Smetonos.

Kaime 1940-ųjų metų okupacijos lyg ir nepajutom, tik kai nuvažiuodavom į miestą, tai matydavom gatvėse šliaužiojančius apdriskusius maskolius, kurie nei iš šio, nei iš to klykavo tarsi kažkokias dažnutes: „Ja pulemiotčikom rodilsia...“ (Aš gimiau kulkosvaidininku...)

Tuos maskolius tik Ukmergėje teko matyti, o Kavarske jų nebuvo. Kavarske buvo tik milicijos skyrius. Į miliciją sulindo visi buvę raudonieji pagrindininkai. Milicijos viršininkas buvo Verikas, jo gimtinė buvo netoli nuo mūsų tėviškės, jis dar su mano broliu kartu Lietuvos kariuomenėje tarnavo. Verikas tada vos nepardavė mano brolio. Prausykloj brolis prausėsi, atbėgo Verikas ir įkišo jam į kišenę kažkokį paketėlį, o pats dingo. Brolis nežinojo, ką daryt su tuo paketėliu. Labai greitai kažkas pranešė, kad bus daroma krata, žvalgyba, matyt, sužinojo, kad tarp kareivių kažkas platina antilietuviškus atsišaukimus. Tą paketėlį brolis nieko nelaukęs išmetė į šiukšlių dėžę, o kai grįžo į kareivines, visur kratė ir ieškojo prorusiškų atsišaukimų.

1940 m. Kavarske gyveno nemažai žydų, kurie labai rėmė rusų okupantus.

Su manim į mokyklą kartuėjo toks Liudas Savinskas, Alfonsas Cemnolonskas, lankėm vieną klasę ir buvom geri draugai, o kai užėjo rusai, Savinsko tėvai buvo komunistai. Tėvas gal ne tiek raudonas buvo, kiek laisvamanis, o Savinskienė Kavarske organizavo bolševikinius mitingus, šaukė kumštį iškėlusį, kad jų krauju atseit nudažyta vėliava ir be kraujo jos niekam neatiduosią. Kai vokiečiai užėjo ją kartu su žydais ir sušaudė, o Savinską su sūnumi areštavo, išvežė į Ukmergę, ten patardė ir paleido, nors Savinskiukas ir buvo komjaunuolis, bet, kadangi buvo jaunas, pasigailejo. 1940 m. sekmadieniais važiuodavom į bažnyčią, sutinku kartą tą

Savinskiuką, Cemnolonską ir čia jie pasiūlo man dalyvaut komjaunuolių susirinkime. Aš ėmiau spyriotis, bet ir jie užsispyrė, sako, einam, blogiau nebus. Jeigu paims kariuomenėn, gal geresnę charakteristiką gausi. Kažkaip pasvarsčiau, éch, sakau, ma juos velniai, imsiu ir nueisiu, galgi nepakars. Na, ir nuėjom. Susirinkimas vyko valsčiaus pastate vienam kambary. Prisirinko gal apie 20 žmonių, iš jų daugiau kaip pusė žydų. Įėjom, visi sėdi ir tyli. Tik atsistojo vienas žydeliokas ir suriko:

– Ura! Za Stalina!

Na, ir visi: „Ura! Za Stalina!“ Ir vėl sėdi. Atsistoja koks nors nulėpaušis ir ima liaupsinti rusus, kad jie labai geri ir dori, mus išvadavo, gyvenimas pasidarė gražus ir laimingas ir t. t. Ir vėl valio už kokį nors rusišką diktatorių. Taip gal apie valandą tęsėsi tie atėjūnų liaupsinimai. Aš tik sėdėjau ir klausiausi, kaip jie rėkauja. Jokių dalykiškų kalbų, jokių diskusijų, parėkavo ir tuo pasibaigė vadinamasis komjaunuolių susirinkimas.

Tiesa, prieš pat karą toks Stasys Latanauskas iš Jurgėnų kaimo su dviem draugeliais eina per Kavarsko miestelį, o gatvėje žydų pulkas sustoję kažką aiškinasi ir jo nepraleidžia. O Latanauskas labai nekenė žydų. Tai kai įsisuko šitan jų pulkelin, kaip ėmė juos velėt kumščiais, žydai išlakstė į visas puses, bet tuojau pranešė milicijai. Jeigu jis būtų bėgęs, niekas jo nebūtų sugavęs, o jis sau ramiausiai eina toliau ir jį suėmė, išvežė Ukmergėn, o iš Ukmergės dar spėjo ir Rusijon ištremt. Grižo žmogus gerokai vėliau po karo, bet jau paliegęs, protiškai ne visai normalus, nors jaunystėje buvo narsus, drąsus ir karingas vyras.

Kai 1940-aisiais rusai organizavo rinkimus į sovietų aukščiausiąją organą, nė vienas doras lietuvis nėjo balsuoti, tada agitatoriai, o dauguma jų buvo žydai, žydelkiotės ėmė lakstyti po namus su raudonai nudažytom dėžėm, ėmė ieškoti žmonių, kurie vengė dalyvauti tuose rusų surežisuotuose rinkimuose. Pamenu susirinko žmonės pas tokią Aneliutę Vėžytę, atėjo Jagėla (vėliau tapęs partizanu), dar keli jaunuoliai ir merginos, mano žmona Adelė Pakalnytė, ten jie užsidangstė langus, užsikabino duris, užgesino šviesą viduje. Atvažiavo agitatoriai su ta raudona skrynja. Ėmė daužyti į duris, Vėžienė neleidžia, bet anie jau ne juokais pradėjo laužtis. Kai visi išsislapstė po pakampes kas kur, tada Vėžienė atkabino duris. Vieni buvo sulindę į rūšį, mano žmona su kaimyne įlindo į kaminą, bet kur ten pasislėpsi, vis tiek surado. Visus surinko, suregistravo ir kitą dieną nori nenori nusivarė į Kavarską balsuoti.

Kai atėjo vokiečiai gyvenimas lyg ir pagerėjo. Policija buvo gana protinga, mūsų viršaitis buvo Kalibatas irgi protingas žmogus. Jeigu sužinodavo, kad vokiečiai atvažiuos gaudyti žmonių darbams į Vokietiją, iškart pranešdavo žmonėms, kad nepatektų vokiečiams į akiratį. Žinoma, rinkdavo prievoles, kas be ko, vyko karas, bet, kai gaudavom iš valsčiaus signalą, kad vokiečiai ruošiasi važiuot rinkti prievolių, gyvulius paslėpdavom, kad nerastų. Pavyzdžiui, mes turėjom tris bekonus, tai malkinėj iškasėm duobę, užmaskavom viršų, padarėm tokį bunkerį ir ten juos slėpdavom. Atvažiuoja būdavo du policininkai lietuviai ir vienas vokietis. Visko negi su-

slėpsi, dar paliekam porą palčių lašinių ant aukšto, užlipa vokiečiai, pažiūri į tas palteles, numoja ranka, atseit daug vaikų, ką čia iš to žmogaus beimsi ir išvažiuoja. O sumesti į tą duobę bekonai patamsy tyli, nė kriukt, o kai reikia išimti iš to bunkerio, dangtį nukeliam, tai jie kaip kulkos šauna aukštyn iš tos duobės, net rankos nereikia pridėt.

Kai dėl žydų ir visų kitų, kurie 1940 m. rusams atėjus iškart prie jų prisiplakė, tai galiu pasakyti, kad Kavarske vokiečiai iškart atėję surinko visus šituos raudonuojančius aktyvistus ir sušaudė prie žydkapių, iš viso apie 30 žmonių. Ten buvo ir žydų, ir rusų, ir lietuvių, žinoma, kitų nepagavo. Toks Puolius, buvęs vykdomojo komiteto pirmininkas, pabėgo ir slapstėsi. Vėliau jį žmogus šieno vežime paslėpęs vežė į Ukmergę pas seserį, bet pakely baltaraiščiai sustabdė, iškratė vežimą ir jį rado. Suėmė ir sušaudė, o Savinską, Kernagį paleido iš daboklės, bet, kai jie grįžo į namus, vieną naktį juos apsupo vietiniai baltaraiščiai. Savinską išsivarė iš namų ir nušovė. Žmonės labai nemėgo Savinsko. Jis būdavo šeštadienį švenčia, sekmadienį žmonės važiuoja bažnyčion, o jis pasikinkęs arklius aria palei vieškelį. Jo namuose gryčioj kampuose visada stovėjo raudonos vėliavėlės, o jis pats su žmona abu garsiai viešai tankiai dainuodavo internacionalą „pirmyn vergai nužemintieji...“ Savinskienė dar nepriklausomybės metais mėtė ant žemės šventus paveikslus ir trypė juos kojomis, o kai atėjo 1940 m. rusai, ji, kumštį iškėlus aukštyn, ėjo gatvėmis ir šaukė: „Tegyvuoja raudonoji vėliava!“

Prieš pat masinį žydų šaudymą seniūnas man atnešė šaukimą kitą dieną prisistatyt anksti rytą į Kavarską. Važiuoju kitą dieną apie 6-tą valandą ryto į Kavarską, susitinku pažįstamą Mackevičių. Jis klausia:

– Kur tu važiuoji?

– Gavau šaukimą ir važiuoju, – sakau aš jam.

– Grįžk, važiuojam atgal, – sako jis man. – Paskui aš tau pasakysiu.

Aš apsigrėžiau ir važiuojam atgal į namus. Tada jis man pasakė:

– Nuvažiuosi, įvarys salėn, salę užrakins, vidury salės stovi bidonas arielkos, ant stalo kumpis, valgyk, gerk, kiek nori, atvažiuos iš Ukmergės vokiečių ir visus veš Ukmergėn žydų šaudyt.

Aš jam padėkojau, kad jis mane perspėjo. Žinoma, keletas žmonių ten nuvažiavo ir gėrė tą arielką, bet ar jie šaudė tuos žydus ar ne, aš nežinau, sakė vėliau, kad su girtais lietuviais vokiečiai nebegalėjo susišnekėt, tai juos tik nusivežė į Ukmergę, į rankas jiems padavė tuščius šautuvus, liepė taikyt į šaudomus žydus ir juos fotografavo, o šaudė patys vokiečiai.

Taip kad nereiktų per daug kaltint lietuvių dėl tų žydų žudynių. Kas be ko, pasitaikė gal ir tokių, kurie sąmoningai ėjo ir šaudė, nes, matyt, ir anų šeimos buvo smarkiai nuo žydų nukentėjusios, o buvo ir tokių, kuriuos tiesiog užgirdė arielka ir apstatė, manė, kad pagirdys ir tuo viskas pasibaigs, bet kai nuvežė į egzekucijos vietą ir į rankas įdavė šautuvus, tada suprato, kad buvo vokiečių apgauti. Be to, ir tos arielkos gerti rimti žmonės nėjo, matyt, numatydami vokiečių klastą, o kokiems valkatoms tai buvo tik malonumas prisigert, į pasekmes jie dėmesio nekreipė.

Daugelis labai gerai pažinojo tokį Ciproną Ginotį. Po tų šaudymų jis atėjo pas mano žmoną, žiedų prisikišęs kišenes, prašyti degtinės. Rodo jis jai tokį didžiulį žiedą, bet perlaužtą. Kai ji paklausė kieno čia žiedas, jis pasakė: „Kai šaudžiau žydus, vienam norėjau nuimti, sukau pirštą ir perlūžo.“ Žmona paklausė, kaip tu galėjai šaudyti mažus vaikus, tai jis atsakė: „Mažus vieną į kitą už kojų ir į duobę, o didesnius su braunyku...“ Jo pažįstama žydelka Ickienė turėjo dvynukes mergaites. Ji klausė: „Oi, Cipronai, ką aš tau bloga padariau?“ Jis atseit negalėjęs šaut Ickienės, ji pati įlipusi į duobę su tom mergaitėmis, o jis užsimerkęs ir šovęs. Pokario metais Ginotis dirbo brigadininku kolūkyje ir sekdamas partizanus, tada jau rusų čekistams tarnavo. Kai mano žmona grįžo iš Sibiro, pamatęs ją, jis sako:

– Ko tu čia banditka atvažiavai? Čia mes visi tokie vienodi, o tu čia atsiradai banditų išdaiga...

Pagriebė jis pagalį su vinim ir vijosi, ta vos spėjo pabėgti.

Vieną kartą naktį pirtyje prausėsi partizanai, jie paprašė žmonos, kad ta pasargautų. Stovi ji prie klėties ir mato, kad kažkas patamsyje ateina. Prieina prie lango, prideda ausį ir klauso. Ji jam ir sako:

– Ko tu čia dabar naktį vaikštai?

– O tu ko naktį vaikštai? – atkerta, pasirodo, tas pats Ginotis.

Partizanai žinojo, kad Ginotis dirba rusams, žinojo ir pats Jagėla-Ažuoliukas, bet jo nelietė, nes jie manė, kad jis jiems nepavojingas.

Vėliau, kai jau nebebuvo ko išdavinėti, patys čekistai Ginotį areštavo ir nuteisė dešimčiai metų lagerio. Grįžo jis iš lagerio jau su palaužta sveikata ir greitai mirė.

Vokiečių okupacijos metais mūsų apylinkėse buvo kažkiek ir vadinamųjų raudonųjų partizanų, nors pirmaisiais, antraisiais metais jie tik slapstėsi, plėšikavo ir daugiau nieko. Paskui jie susimetė į vieną gaują ir sudarė apie 20–30 žmonių grupę, pasivadinusią Gražinos būriu. Daugiausia jie laikėsi Repšėnų miškuose. Pamiškėje gyveno tokia Stregienė, tai jie pas ją ten tankiai papuotaudavo. Ne kartą ir vokiečiams apie tai buvo pranešta. Vieną kartą Kavarske susirinko keli policininkėliai lietuviai, vienas kitas baltaraištis ir pagal pėdsakus sekė tuos raudonuosius miške. Pašilvy jie stovyklavo išsistatę palapines. Vėliau man pačiam teko šnekėt su vienu iš tų baltaraiščių – Pivoru, kuris pats pirmutinis ėjo jų pėdsakais.

– Žiūrim, – sako. – Stovi du prie beržo. Paleidom seriją iš kulkosvaidžio ir krito abu vietoj, o kiti spėjo pabėgti.

O 1943-iais jie jau tapo drąsesni. Mūsų kaimynas Alfonsas Mackevičius iš Marjampolės kaimo turėjo tris sūnus, gana gerai gyveno, turėjo 35 ha žemės, Pakarklėse vandens malūną. Jie jau buvo pasiruošę gintis nuo tų raudonųjų, turėjo ginklų. Jų namas buvo didelis, pasidarė iš vidinės pusės langinės, kurias naktį uždarydavo. Vienam kambarį miegodavo tie sūnūs, kitam – tėvas ir motina, o bernas su merga gulėdavo kitam gryčios gale. Taip vieną kartą atvažiavo dviem pastotėm šitie raudonieji partizanai, juos ties Piktagalio kaimu toks Riška matė. Vieni dar pėsči ėjo pastočių priekyje, kiti – iš paskos.

Atvažiavę prie Mackevičiaus gryčios, atsinešę sienojų, trenkė juos į langą vieną, kitą kartą, apsauginės langinės iškrito su visais rėmais, tada patys su prožektoriais šoko į vidų ir taip susėmė visus, nespėjusius net po vieną kartą iššauti. Nesušaudė Mackevičių, bet, ką galėjo pavežt ar panešt, viską atėmė.

Kitą dieną atvažiavo iš Kavarsko policija, sukvietė visus kaimo vyrus, padarė susirinkimą, gavom nurodymą sudaryt savisaugos būrį, kad galėtume apsigint nuo raudonųjų plėšikų siautėjimo.

Taip mes maždaug penki: aš, Ginotis, Petras Repšys, Mackevičiai gavome rusiškus šautuvus. Man Kalibatas davė čekoslovakishką šautuvą, dar su šaulio ženklų ant buožės. Paieiliui budėdavome naktimis prie kelio, bet taip daugiau su jais ir nebeteko susidurt.

O tokie Petrikai netoli Dabužių šiek tiek gudriau buvo sugalvoję gintis nuo tų pačių raudonųjų partizanų. Tėvai gulėjo gryčioje, o sūnūs miegojo klėtyje. Iš klėties į gryčią jie turėjo nusivedę signalinį laidą, be to, dar buvo išsikasę tunelį iš klėties į sodą.

Atvažiavo kartą šitie plėšikai ir ėmė laužtis gryčion. Tėvas iškart pasiuntė signalą į klėtį sūnams. Sūnūs per tunelį išlindo į sodą ir pamatė, kad gryčia apstota. Nieko nelaukę jie ėmė šaudyti į tuos plėšikus ir jie išlakstė į visas puses.

O jau 1944 m. iš Rusijos buvo atskraidinti ir išmesti parašiuotais rusų desantininkai, kurie prisidėjo prie vietinių.

Kai rusai atėjo antrą kartą 1944 metais mūsų krašte kažkaip labai negaudė jaunimo ir armiją, nors mes, jaunuoliai, pradėjome maskuotis įvairiais būdais. Į laukus išeidavome dirbti apsirengę moteriškais drabužiais, išsikasėm slėptuvėles. Jei kas, ten tuojau pat ir pasislėpdavom.

Po mėnesio iš Kavarsko atvažiavo vykdomojo komiteto pirmininkas su keliais palydovais, ėjo per kaimus ir varė visus į susirinkimą, o suvaręs pasiūlė išsirinkti seniūną. Gink Dieve, visi bijojo, bet iš daugumos vienas atsirado, toks Danyla iš Degenių kaimo sutiko būti seniūnu. Jam pavedė surašyti visus apylinkės gyventojus ir tą sąrašą perduoti į Kavarską. Taip jis, matyt, ir padarė, nes netrukus daugelis jaunuolių gavo šaukimus į rusų Raudonąją armiją. Pusbačkių kaime buvo nemažai gana patriotiškai nusiteikusių jaunimo: Verikai, Butėniokas ir kt. Jie susiorganizavo, nuėjo vieną naktį pas šitą seniūną, gerai paplūkę, tas po savaitės ir padėjo šaukštą...

Ir vėl valdžios nėra.

Prieš pat 1944 metų Kalėdas pasklido žinia, kad privažiuos daug ruskių ir gaudys šaukiamojo amžiaus jaunuolius. Nutarėm, kad namuose nėra ko sėdėti, reikia eit į mišką. Mes su Juozu Kapleriu nuėjom Repšėnų miškan, ten jau buvo susirinkę nemažai vyrų, iškastas didžiulis bunkeris. Vyrų susirinkę iš Repšėnų, Degenių, Pusbačkių, Miškinų, tik iš Mackeliškių buvo atskirai susirinkę, jie irgi bunkerį buvo išsikasę, bet kitam miške.

Prieš Kūčias pas Butkų pakūrenom pirtį, netoli miško gyveno du broliai Jonas ir Juozas Mitašiūnai, pas juos visi ėjo skustis ir kirptis. Po pietų pavakariop nuėjo paskutinė grupė: Jagėla, Jonas Butkus, abu Mitašiūniokai ir Velanis apsikirpt, nusiskust ir atsinešt maisto, nes buvo sutarta kūčiavot miške. Netrukus pasigirdo smarkus šaudymas, o mūsų bunkeris buvo nuo miško pakraščio apie du šimtus metrų. Šokom visi iš bunkerio, nesusigaudom, kas šaudo, nežinom ir kaip elgtis tokiu atveju. Atbėga ir visi išėję paskutinieji, pasirodo, Joną Mitašiūnioką pamiškėje nušovė. Tai buvo pati pirmoji mūsų auka šitam krašte. Vieni išsimuiline, dar nespėję nusiskust, kiti – pusė galvos nukirpti. Juos visus rusai būtų susėmę gryčioj, bet Mitašiūnienė išėjo laukan ir pamatė, kad nuo Nevėžio pusės pilnas laukas ruskių slenka miško link. Ji greit atgal gryčion ir pasakė, kad eina ruskiai miškan, tada šitie vyrai šoko bėgti. Iš pradžių jie dar bėgo prisidengdami trobesiais, o prie pat miško rusai juos jau pastebėjo ir paleido ugnį.

Atbėgę Jagėla ir Velanis davė komandą skirstytis po keturis ir jų neišleisti miškan. Aš, Juozas Kapleris, Cipronas Ginotis ir Antanas Manionis patraukėm Degeinių palaukės link, kiti nuėjo į kitas puses, visi išsiskirstėm fronto linijos tvarka palei pamiškę. Buvo nurodyta stebėti ir saugoti ištisai visą pamiškę, kad į mišką neįeitų nė vienas ruskis. Ginotis su Manionioku ėjo kaire puse, o mes su Kapleriu dešiniau, vieni nuo kitų nutolę maždaug per 20 žingsnių. Kapleris ėjo prieš mane, o aš – už jo. Priėjom tokį eglaičių tankumyną, pralendam ir išeinam į aikštelę, iškirsti medžiai ir sukrautos malkų rietuvės. Kapleris pirmas išlenda iš eglynėlio, žiūri už rietuvės ruskis stovi. Kaip suriks: „Kuda!“ Aš užsitaisiau šautuvą ir stebiu, jeigu pakels ginklą ir šaus, tada ir aš jam kirsiu atgal. O Kapleris net nesustodamas irgi suriko: „Tuda!“ Ir parodė ranka į kitą pusę. Ruskis sako: „Tam bandity!“ Kapleris jam atsako: „Nu i chorošo...“ (Na, ir gerai...) Kai tokia situacija, ką ten bešaudysi. Kapleris kaip nėrė į eglių tankumyną, o aš jau ir nebeišlindau iš to eglynėlio. Matom, iš to šono, iš kur ėjom, jau ruskiai artėja, reikia nešt kudašių kuo greičiau iš tos vietos. Nutarėm bėgt į didįjį mišką Troškūnų link, iki kurio maždaug apie aštuoni kilometrai. Priekyje matau išvirtusią didžiulę eglę, šaknys į viršų pakeltos, aš Juozui ir sakau: „Žinai, pavojinga ten eit, už tų šaknų gali tupėti ruskiai pasislėpę, kai išeisim į aikštę, iškart nupils.“ Paėjom apie 10 metrų į priekį, toks griovelis, medinis tiltelis per jį išardytas, Juozas man liepė gult už ažuolo ir sekt kas už eglės išvartos, o jis nušliaužė grioviu. Aš irgi pašliaužiau gal kokius du metrus, kaip trenkė iš kulkosvaidžio, tik grumstai pasipylė ir ant galvos, ir ant nugaros, bet aš vis tiek pašliaužiau tuo grioveliu, išlindau, užsiglaudžiau už medžio, o Juozas iš šautuvo ėmė šaudyt į tuos ruskius. Aš irgi ėmiau atsišaudyt, iššaudžiau apkabą, užsitaisiau kitą, bet viskas nutilo, nebešaudė. Tada abu pasikėlėm ir kiek kojos įkabina per mišką pasileidom bėgte. Jau pavakariop išėjom už Mackeliškių kaimo, tokia šviesi mėnesiena, žiūrim ant miško kvartalinės stovi pulkas vyrų, nors nežinom kas jie, bet pagal viską neatrodo, kad būtų sribai ar ruskiai. Prislinkom artyn, girdim lietuviškai šneka. Sušvilpėm, ėmėm rankomis mojuot, parodėm, kad

savi, žiūrim, vienas ateina prie mūsų. Atėjo, prisistatė mes jam, jis mums, pasirodo, čia visi Mackeliškių kaimo vyrai. Tada per Mackeliškių kaimą, laukais grįžom į namus, o namuose paimtas mano brolis, abu Repšiai, sesers sūnus Kazimieras.

Ant kalno gyveno toks Rėtautas, sodyba apaugusi medžiais, naktį ten atėjo rusų garnizonas, susislėpė ir žmonių niekur neišleido, o dieną nuo to kalno pro žiūronus stebėjo pamiškę.

Grįžęs į namus, netrukus važiauvau į komisariatą Ukmergėn, ten gavau pažymą, kad nesveiki plaučiai ir taip likau nuo armijos atleistas. Nors į mišką nebėjau, bet su partizaniais ryšio nenutraukiau, daugiausia palaikiau ryšį su Jagėlos būrio vyrais. Toj pačioj malkinėj praplatinau tą duobę, kur bekonus prie vokiečių slėpdavom ir padariau neblogą bunkerį pasislėpt keletai žmonių. Tankiausiai ateidavo pats Jagėla ir Šilaika. Kai pabuvom vieną žiemą, reikia ir vasarai, reikia ir kitai žiemai, o prasidėjo kratos.

Kai grįžau iš Ukmergės komisariato, vieną dieną kūrenom pirtį, aš išeinu iš pirties atsinešt vandens, staiga iš už pirties išlenda Šilaikiokas ir klausia:

– Ar svetimų nieko nėra pirtyje?

– Nėra, – sakau aš jam.

Jis paklausė, gal galėtų nusimaudyti pirty, aš jam pasakiau, kad truputį palauktų, kol vaikai nusimaudys, parnešiu juos namo ir galės maudytis. Jis dar paprašė, kad aš pastovėčiau sargyboje. Kai jie abu su Velaniu išsimaudė, pasikviečiau gryčion, čia toks mažas kambarėlis su vienu langu, suėjom į tą kambarėlį, langą uždengėm, ant stalo pastačiau butelį, užkandos. Mes turėjom tokį šunį: jeigu tik pajunta ateinančius ginkluotus, duris padrasko nagais, suinkščia ir mauna tolyn. Tik pradėjom valgyt, tas šunelis pribėgęs ėmė nagais draskyt duris ir inkšt. Aš jiems sakau: čia jau kažkas negerai. Nueinu virtuvėn, pažiūriu pro langą, kiemas jau pilnas vyrų. Tuoj ėmė daužyt į langą ir reikalaut įleisti į vidų. Nueinu prie durų, atidarau ir suvirsta gryčion ruskių pulkas, tarp jų Kavarsko sribų vado Daračiovo pavaduotojas Zviaginas. Tas Zviaginas ir sako:

– Mes iš toli einam, labai pavargę, norim pailsėt.

Aš jam sakau: „Gera, ilsėkitės.“ O vyrai kambarėlyje sėdi. Įvedžiau juos kitam gale į kambarį, moterys dar atnešė valgyt, padėjo ant stalo, jie pavalgė ir sugulė kas kur. Man irgi liepė eit gult, jeigu kas ateis, neleist, o juos pakelt. Kai jie sugulė, aš nuėjau į virtuvę, iš virtuvės atidariau duris į tą kambarėlį, žiūriu Šilaikiokas su Velaniu jau stovi kampuose automatus pasiruošę, laukia, kas bus toliau. Aš jiems tik parodžiau į langą, kad bėgtų nieko nelaukę. Jie langą atsikabino, išsoko į lauką ir pabėgo, o sribai rytą atsikėlė ir išėjo tarsi niekur nieko.

Kavarske gyveno toks Gudėnas, jo tėvas buvo nuteistas 25-iems metams. Tai šitas Gudėnas pradėjo slampinėti palei pamiškę ir aiškinti sutiktiems partizanus, kad jis dirbęs grūdų sandėlyje, jam išvogė grūdus, dabar atseit jo milicija ieško, o jis slapstosi, norėtų eit miškan pas partizanus. Mes kažkaip pasitarėm tarpusavyje,

aš vyrus perspėjau, kad reiktų būti atsargesniems su tuo berniuku, miesčionim patikėt negalima. Kavarske stribyne dirbo toks labai žiaurus stribas Bimbiras. Jagėla, susitikęs su šituo Gudėnioku, pasakė:

– Nudėk tą Bimbirą, tada priimsim.

Davė jam naganą, vieną granatą, nuėjo jis pas tą Bimbirą, metė granatą per langą, bet granata nesprogo ir vėl jis grįžo pas Jagėlą. Žinoma, kad jis dirbo su enkavedistų žinia. Tada jis pametė dar tokią vieną antį, atseit jis žino, kad Kavarsko kapinėse vienoj vietoj yra užkasta ginklų dėžė. Tada vyrai jau labai ėmė įtart šitą Gudėnioką, ypač jis aktyviai pradėjo sukiotis apie Pusbačkius. Verikai pranešė Jagėlai, kad su juo reikia, ką nors daryt, aiškiai matosi, kad šnipas. Tada Jagėla su vyrais nuėjo į Pusbačkius, pasigavo šitą Gudėnioką, nusivarė miškan, gerai pertraukė per pečius ir prisipažino bernelis, kad užverbuotas čekistų. Leido pačiam išsikast duobę, o kai išsikasė, pats į ją ir atsigulė amžinai.

1946 m. per Velykas pas mane atėjo kaimynas Ignasius Kasickas, atsinešė butelį alaus, bet pasakė, kad mane kvietė Urbonas ir mes pas jį nueitume, tai ten ir tą alų išgersim. O tas jo sūnus Marijonas Urbonas ir jo žentas Vincas Vėbra, kilęs nuo Kavarsko iš Pumpučių kaimo, buvo miške *Ažuoliuko* būryje. Ateis atseit jie abu iš miško pas tėvą, nori su manim pasikalbėt. Taip abu ir patraukėm Urbono namų link. Per vieškelį, grioviai pilni vandens, buvo pats polaidis. Per griovį padėtos kartys pereit, ten toks Bagočiūnas per tą lieptą iš krūmų žabus nešdavosi. O nuo vieškelio krūmų link eina jau didelis griovys, pilnas priaugęs karklų. Tik priėjom prie to griovio ir iš krūmų išsoko rėkdamas „rankas aukšty“, naganą atkišęs į priekį. Iškelėm rankas, liepia eit pirmyn. Aš ėjau priekyje, bet sulėtinau žingsnį ir į priekį praleidau Kasicką, pamaniau, kad reiktų kaip nors prisigretint prie šito ginkluoto piliečio. O ką žinai, gal jis nušaut mus nori kur nors toliau pasivedęs. Tuo momentu priėjom prie karčių, permestų per griovį, einam per tas kartis, grįžtelėjęs atgal matau ir tas žmogus užlipo ant tų karčių, rankoje laiko atkišęs naganą į mus ir žiūri žemyn į tas kartis, matyt, bijo, kad nenuslystų ir neįkristų į griovį. Aš jau nieko nelaukęs, kaip trenkiau jam per ranką, tas naganas pliumptelėjo vandenin, o jis pats šoko tiesiai į krūmus. Tada aš atsiklaupęs ant karčių išsigraibiau tą naganą, o Kasickas kitapus griovio jau šaukia „bėkim“. Mes apėjom aplink laukais, dar eidami pro Kasicko namus, stirton įkišom tą naganą ir nuėjom pas Urboną. Vėliau tą naganą atidaviau *Ažuoliukui*.

1946 m. Šavenių kaime rusų NKVD kariuomenė apsupo pas vieną ūkininką partizanus, įvyko didelės kautynės, žuvo 18-ka partizanų, tik septyni liko gyvi: penki tuojau po kautynių atbėgo pas mus:

1. Antanas Jagėla-*Ažuoliukas* (*Ažuolas*).
2. Aleksas Velanis-*Tigras*.
3. Dominykas Morkūnas.
4. Juozas Šilaika-*Švedrys*.
5. Antanas Miliūnas – iš Degenių kaimo.

Vėliau partizanai sužinojo, kad juos išdavė Daunoravičius iš Jurgėnų kaimo.

Tose kautynėse žuvo ir mano žmonos pamotės brolio du sūnūs Čiukšiai: Marijonas ir Stasys iš Balelių kaimo, o vienas brolis Vacys liko gyvas. Paskui jie su Juozu Šilaika dieną nuėjo pas tą Daunoravičių ir nušovė abu su žmona, dar ir posūnį.

Atseit matė kažkokia moteris, kaip tas Daunoravičius ant arklio nujojo prie Kavarsko kapinių, prie tvoros pririšo arklį ir nuėjo pėsčias į miestelį. Maždaug po valandos nuo Ukmergės pasipylė sunkvežimiai pilni rusų kariuomenės ir sulindo miškan, o kiti užsiauė nuo lauko pusės. Kai partizanai bėgo į mišką, juos prisileido visai arti miške buvę rusai ir kirtu iš kulkosvaidžių. Penki krito visai netoli mūsų namų, kitus – net prie Dabužių pasivijo. Velanis, bėgdamas per miškelį, įlipo į medį, taip ir liko nepastebėtas, o Jagėla, Morkūnas, Šilaika, Vanagas traukėsi atsišaudydami. Čia pat žiūriu ateina kieman Aniceto Simanonio brolis *Smilga* šautuvą po kailiniais pasikišęs.

– Duok arklį, – sako jis man.

– Gal tau protas susimaišė? – sakau aš jam. – Argi nematai? Pilnas laukas ruskių, jokios priedangos, o pašalę, gruodas. Eik pėsčias ir praeisi, o ant arklio tikrai nupils.

Paklausė jis manęs ir nuėjo per laukus. Vėliau pasakojo visai netoliese matė ruskius stovinčius, bet jie ir dėmesio į jį nekreipė.

O Jagėla su tais savo vyrais priėjo krūmuose aikštę, išsidėstė ir laukia. Kai tik rusai išlenda į aikštę ir pila į juos. Paskui vėl pasitraukia. Visą dieną juos taip gaidžiojo, tik Vanagui Vičiškių miške kojas peršovė. Tada jis automata perdavė draugams, pasiliko tik pistoletą ir pats nusišovė.

Žiemai Jagėla iš Mackeliškių atsivedė Feliksą Kalibatą, buvusį Kavarsko viršaitį nepriklausomybės metais. Kalibatas atsinešė su savim ir spausdinimo mašinėlę. Tada palei prieangį iškasė bunkerį, o iš to mažojo kambarėlio padarėm įlindimą į jį. Kambarėlis buvo be grindų, išplūktas molio, dugną padarėm žemiau, užplūkėm ant jo irgi molio, tokį dangtį uždedi, kraštus truputį palygini, šluota perbrauki ir net nežymu kurioj vietoj yra dangtis.

Žiemą iš 1946-tų į 1947-us metus mes įrengėm šitą bunkerį. Visus 1947-us metus bunkerį vyrai išsėdėjo, o kai 1948 m. *Žaibas* nušovė Daračiovą, prasidėjo dideli rusų kariuomenės siautimai. Suėmė partizano Šilaikos tėvą, ryšininką Avižą nuo Dabužių. Partizanai man pasakė, kad šitą bunkerį pas mus žino ne tik Šilaika, bet ir Aviža. Aš supratau, kad tai yra blogai. Jagėla man ir sako:

– Mes tai visur rasim vietą, kur prisiglaust, bet kur padėt Feliksą?

Tą patį vakarą jie abu išėjo, Feliksas liko bunkeryje, o kitos dienos rytą apie 10-tą valandą apsupo mūsų namus. Namuose buvo žmona su broliene Veronika Šiaučiūniene. Šunų ruskiai prisivedė, tie šunys laksto apie bunkerį, bet matosi, kad nieko neužuodžia. Atsivežė tėvą Šilaiką, prabuvo čia visą dieną ir visą naktį, žmona ant to bunkerio dugno pasistatė kėdę, pasiėmė vaiką ant rankų, vienas stribas ėmė

ją tampyt, daužyt per galvą kumščiais ir reikalaut, kad pasakytų, kur yra bunkeris. Vaiką traukia iš motinos rankų, vaikas net mėlynas nuo rėkimo, o brolienę visur vedžioja: į daržinę nusiveda, o ten į šiaudus pasirodo kulkosvaidis partizanų įkištas, mes apie jį nieko nežinojom. Vieni varinėja po kiemą žmoną, kiti – brolienę. Žmona pasakoja:

– Matau, atsivaro iš daržinės brolienę, atsineša kulkosvaidį ir dar du šautuvus. Tada Šilaiką atgal į sunkvežimį, kartu ir brolienę pasiima. O aš per visą naktį to bunkerio neparodžiau. Rytą apie 6-tą valandą atvažiavo rusai su Šilaika, atėjo į kambarį, tiesiai į tą vietą, kur aš sėdėjau kėdę pasistačiusi ant dangčio, man su Šilaika liepė stot prie krosnies ir stovėt. Tuo metu ruskis ant šautuvo užmovė durtuvą, tą durtuvą užkišo ir iškėlė dangtį. Kai nukėlė dangtį, pasakė: „Lįsk iš bunkerio, jei nelįsi, mesim granatas.“ Taip žmogus ir išlindo iš bunkerio. Paguldė jį virtuvėje ant grindų ir ėmė mušt. Ir taip nuo ryto šešių iki dienos trečios valandos plūkė be jokio perstoјimo aštuoni enkavedistai. Muša, muša, pakelia, pasodina ir liepia sakyti, o kai nesako ir vėl duoda. Apie 4-tą valandą ėmetė į sunkvežimį ir išsivežė, o kitą dieną atvažiavo sribai su pastotėm, viską atėmė, ką turėjom, išslavė aruodus, basus nuogus ir be duonos kashio paliko. Stribai į kišenes susikišo moteriškus apatinukus, liemenėles, lašinius, dešras nusikabino. Kai viską susiėlavė, manęs prašė duot valgyti. Užlipau ant aukšto, žiūriu viskas išvogta, tik kiaušinių pintinė likusi nepaliesta, nes kiaušinių, matyt, neturėjo, kur dėt.

Kai išėjom į kiemą, aš Šilaikos dar paklausiau, kas mus išdavė, tai Šilaika man taip pasakė: „Mane Anykščiuose suvedė akistaton su Aviža, į akis tiesiai jis man pasakė. Tu žinai, kur Miškiniuos pas Šaučiūną bunkeris, tai ir parodyk jiems...“

Kalibatas gavo 25 metus, jo šeima buvo išstremta į Sibirą.

Kai jį paleido iš lagerio, į namus neleido grįžti, tada jis nuvažiavo pas žmoną, į Lietuvą grįžo jau gana vėlai ir apsigyveno Jonavoje.

Nuvažiuoju kartą dviračiu anksti rytą į Kavarską, reikėjo nuvežti prievolės kvitus užregistruoti. Buvau pasiėmęs užvalgyti duonos ir lašinių bryzą. Kavarske tada buvo toks barelis ir ten nieko tame barely nebuvo, tik arielkos butelių pristatyta ir pardavėja, bet viduje stovėjo staliukai, buvo kur atsisėsti. Užėinu aš į tą barelį, pasiėmiau 100 g degtinės, negi sėdėsi prie tuščio staliuko. Palangėj pastačiau dviratį, protarpiais pažiūriu vis į tą dviratį, po gurkšnį atsigeriu degtinės, užkandu, o toliau prie kito staliuko sėdi toks Snarskas iš Duginčių kaimo. Iš matymo aš jį pažinojau, žmonės kalbėjo, kad jis Amerikoј buvęs. Matau pro langą ateina keli sribai, tokie visi jauni, rusiškai „rubaškai“ apsirengę, bet man nepažįstami, nors tų sribų aš daugelį pažinojau, bet šitie nematyti.

Jie priejo prie bufeto, pašnekėjo su pardavėja, vienas priejo prie manęs ir sako:

– Gal mums užkandos duosi?

Aš jam sakau, imk visą, aš namo važiuoju, daugiau gerti neturiu iš ko... Tas sribukas pasiėmė tuos mano lašinius nuo stalo ir nuėjo prie bufeto, o kiti du priejo prie to Snarsko. Aš negirdėjau, ko jie iš jo reikalavo, ar pinigų, ar kad jis jiems nupirktų degtinės, tik išgirdau Snarską garsiai sakantį:

– Kaip jūs sarmatos neturit? Jauni vyrai, einat ir prašinėjat, iš seno žmogaus reikalaujat pinigų? Jūs besarmačiai!

Vienas tik pro duris, o kiti du liko. Matau, kad čia gražiuoju nesibaigs, ir aš pro duris. Kitas sribas išbėgo man iš paskos ir už dviračio.

– Nevažiuok, – sako. – Mums reikalingas būsi.

Žiūriu tas sribas jau ateina per aikštę nuo sribynės su leitenantu. Tuoju mane už pakarpos įvarė atgal į bufetą, leitenantas klausia pardavėjos, ką tas žmogus išdarinėjo. O sribai visi kaip vienas:

– Jis mus iškoliojo, išbanditino, vagimis išvadino... Ateis amerikoni, mus iškars...

Tikri svolačiai, meluoja tiesiog per akis. Aš girdėjau, kad šito jis visai nesakė. Pardavėjai liepė uždaryt bufetą, pasikvietė mane ir visus nusivarė sribynan. Snarską nusivarė priekyje, aš dar pasiemiau dviratį, kol pastačiau pašalėj, įėjau į vidų, girdžiu, ten jį jau plūkia sribai, rėkia žmogus nesavu balsu. Pašaukia pardavėją, siena lentinė, viskas girdisi. Girdžiu toji irgi sako tą patį, ką ir tie sribai. Ateina eilė man. Nusiveda ir klausia leitenantas, ką Snarskas kalbėjo. Aš jam paaiškinau, kad toliau sėdėjau prie lango, dabojau dviratį, kad kas nenuvažiutų ir tos kalbos negirdėjau. Mačiau, kad buvo priėję prie Snarsko, kažką ten jie šnekęjo, bet ką, tikrai negirdėjau.

Kaip šoko ant manęs tas leitenantas:

– Kodėl jinai girdėjo, o tu negirdėjai!?

Aš jam sakau, matyt, jinai klausė ir girdėjo. Per stalą pasilenkęs man dar jis šėrė, bet aš pasitraukiau atgal, leitenantėlis tik susverdėjo vos kniūbsčias neišsitiesė:

– Idi svolač ty! (Eik svolačiau!) – Suriko jis ant manęs rusiškai.

Aš nieko nelaukęs sprukau pro duris į lauką, tai vienas iš tų sribų koridoriuje pasivijęs dar išpyrė man į užpakalį. Išlėkiau kaip kulipka iš sribyno, tik ant dviračio ir net neatsigręždamas tuos tris kilometrus kiek įkabindamas myniau iki namų.

Vėliau lageryje sutikau vieną lietuvį, išišnekęjom, tai jis papasakojo man iš naujo tą atsitikimą, kurį buvo girdėjęs iš paties Snarsko lūpų. Vilniuje Lukiškių kalėjime buvę susitikę, dešimt metų žmogelis gavo. Tai va, ką tais laikais reiškė net pasiginčyt su sribu, o dabar jie reikalauja pamiršt senas skriaudas. Niekas manau niekada nepamirš tų skriaudų, kurias mums padarė tautos išgamos sribai.

Kadangi tuo metu, kai rado bunkerį, aš namuose nebuvau, tai, kai sužinojau, kad mūsų namuose rusai rado bunkerį, o jame Kalibatą ir sribai išvežė visą turtą, kito kelio jau man nebebuvo. Teko vėl grįžti į mišką, į to paties Antano Jagėlos-Ažuoliuko būrį Repšėnų miške. Tai buvo 1948 metų vasario antrojo pusė. Kai 1948 m. pavasarį pradėjo vežti žmones į Sibirą, miške iškart pasipildė partizanų gretos. Tada pas mus atėjo Jonas Kadžionis, Darelė, nes jų šeimas išvežė, o jie pabėgo į mišką.

Vėliau įvyko toks vienas kuriozas su tuo Darele. Vyrai iš stovyklos išėjo, o Darelė liko saugot stovyklos. Besaugodamas sumanė nueit pas tokią moterį, kuri netoliese pamiškėje gyveno su dukra. Nuėjo ten, paprašė išgerti, o kai išgėrė, vieną iš jų išprievartavo. Tos moterys pasiskundė Jagėlai, kad Darelė jas nuskriaudė. Tada Ja-

gėla sukviėtė būrio vyresniusius ir nutarė Darelę sušaudyt, bet vienas iš jų slapta apie šį nutarimą pasakė Darelei. Darelė nieko nelaukė, kai visi sumigo, atsikėlė ir tiesiai į Anykščius, o rytą Jagėlos stovyklą apsupo enkavedistai.

Po to Darelę amnestavo, leido jam, kur nori gyvent, bet tėviškėn jis jau nebegrižo, išvažiavo į Rusiją pas žmoną, o ten netrukus jį nugalabijo.

Kai aš antrą kartą atėjau pas Jagėlą, būryje buvo apie 20 vyrų. Iš vietinių buvo: Antanas Jagėla-*Ažuoliukas*, Juozas Šilaika-*Švedrys*, Anicetas Simanonis-*Sigitas*, Jonas Butkus-*Karklas*.

Į būrį kartais ateidavo iš Alukėnų vyrai, pabūdavo kokią savaitę ir vėl išeidavo arba mūsiškių dalis nueidavo pas juos pabūt.

Miške antrą kartą išbuvau nuo vasario iki liepos mėnesio. Kadangi žmona laukėsi kūdikio, o glautis nebuvo kur, reikėjo važiuot gimdyt į Panevėžį, o viena nenorėjo važiuoti. Tada man padarė dokumentus, tokia Šeštokienė senutė atidavė savo pasą, o Misiukonis karinį bilietą, perdirbo man tuos dokumentus ir su jais aš išgyvenau dar trejus metus.

Vėliau mane išdavė Kazys Banelis. Jis buvo kilęs iš Budrių kaimo, Kavarsko valsčiaus, dirbo Panevėžio cukraus fabrike sandėlininku, o aš pas jį buvau apsigyvenęs ir taip pat buvau įsidarbinęs tam pačiam fabrike, padedant tam pačiam Baneliui. Kai grįžau iš lagerio, kai nusipirkom namą Panevėžyje, pas mus atvažiavo Kazio Banelio žmona, pasakė, kad atvažiavusi čia kapų sutvarkyti, be to, dar pridūrė:

– Norim ir sielas apsisvalyt.

Kiekvieną dieną rytą Banelis eidavo į bažnyčią melstis, priimdavo švenčiausiąjį sakramentą ir apskritai buvo giliai tikintis. Aš jai tada pasakiau, kad šaukštai jau po pietų ir koks čia begali būti atleidimas, jau viskas praėję, viskas pergyventa, perkentėta, to nebesugrąžinsi, nei sveikatos, nei sugriauto gyvenimo. Ta moteris atvirai prisipažino, kad dėl mūsų šeimos likimo tik jie kalti.

Gal už kokio mėnesio atvažiavo ir pats Banelis. Atėjo jie dviese su Saliu. Nieko Banelis neprisipažino man, tik tepasakė:

– Praradau savo gerą vardą ir viskas...

Po kurio laiko gaunu iš Banelių laišką, kuriame jie prašo, kad parduočiau savo butą. Atseit čia maža vietos, nesvarbu, kiek už jį gausiu. Už tuos pinigus jie pažadėjo parduot visą namą, nes jų giminės išvažiavo į Lenkiją ir jiems paliko gal net tris namus.

Tada aš jiems parašiau irgi laišką: „Labai ačiū, jau vieną kartą jūs mane „sušėlpėt“, daugiau nebenoriu, kad jūs mane šėlptumėt...“ Tuo ir baigėsi mūsų ryšiai su Baneliais.

Kai areštavo, naktį atvarė į daboklę prie saugumo. Rytą atėjo tardytojas ruskis ir ėmė klausinėti. Jau supratau, kad kitos išeities nėra, teko viską prisipažint, kaip buvo.

Kitą naktį nuvarė į saugumą ir ten jau išlaikė apie dvi savaites rūsyje. Iš viso ten buvome penkiese: vienas nuo Raguvos – Deveikis, buvęs Putiliškių kolūkio bri-

gadininkas, šelpė maistu miško brolius. Iš Ramygalos buvo atvartytas sugautas partizanas Baltrūnas. Jis buvo suimtas, jį Ramygaloj tardė, tardant trenkė tardytojui, iššoko per langą iš antro aukšto ir pabėgo, bet vėliau jį įdavė tas žmogus, pas kurį jis buvo pasislėpęs. Vakare jį išsikvietė tardyt, per naktį nebeatvedė, mes sukom galvas, kur jį padėjo. Žiūrim, rytą jis ateina ir sako:

– Ot, vyrai, išgyvenau, ot patekau...

Klausiam, kas buvo. Jis ir pasakoja:

– Vežė mane sunkvežimį surištą ir paguldytą kėbule. Važiuojant per mišką, partizanai pastoj kelią, ėmė šaudyt, skrebai, kurie sėdėjo prie manęs, išbėgiojo, o mane partizanai paėmė, nusivarė į bunkerį ir ėmė klausinėti, atseit gal tu koks šnipas ir pan. Liepė surašyt ant popieriaus lapo viską smulkiai apie save, kur ką nuveikiau, ką padariau būdamas miške. Parašiau, kad vieną mokesčių rinkėją nugalėjau ir įkišau ežeran. Po to mane iš to bunkerio išsivarė ir beeinant vėl užpuolė rusai, vėl mane paėmė ir vėl čia atvežė...

Jis buvo įsitikinęs, kad ten buvo tikrai partizanai. Aš apie tokius čekistų triukus jau buvau girdėjęs anksčiau, bet čia kameroj nenorėjau apie tai šnekėti.

Paskui šaukia mane tardytojas ir klausia apie jį, ką jis šneka. Tardytojui aš tiesiai ir pasakiau: nesąmonės šneka. Tai tardytojas ir man ėmė aiškinti, kad visai pūna, visko pasitaiko.

Vėliau sužinojau, kad Baltrūną nuteisė aukščiausiaja bausme ir sušaudė.

Panevėžyje saugume išlaikė apie dvi savaites, jokio spaudimo nedarė, kaip pasakiau taip ir užrašė. Paskui susirišo su Kavarsku, kur pasakė, kad aš buvau „bandoj“, o aš ginuosi, kad jokioj „bandoj“ nebuvau. Tada tardytojas man pasakė:

– Liaudis viską žino ir pasakys, ar tu buvai ar nebuvai... Nuvešim Kavarskan, ten sužinosi, jei nežinai...

Atvažiavo iš Kavarsko du sribai ir leitenantas latvis, prie mano akių tam leitenantui atidavė pinigų, rastus pas mane arešto metu, nusivarė geležinkelio stotin. Tą leitenantą mūsų tėviškėje vieni vadino *Latveliu*, kiti – *Šilkinu velniu*. Kažkada pas mano svainį jis iš vakaro atėjo, prišnekėjo tam svainiui visokių būtų ir nebūtų dalykų, tas jį dar gerai pavaišino, liepė netikėt jokiais gandai, kad veš žmones Sibirą, o kitą dieną tas vežimas ir buvo. Gerai, kad naktį iš miestelio pas svainį atėjo moteris ir pasakė, kad rytą veš, tas vos spėjo pabėgt.

Tiesa, belaukiant stoty, į bufetą atvežė alaus, sribai žiūri į tą alų net jiems seilės teka, o pinigų tai jie neturi. Aš ir sakau tam leitenantėliui: „Atiduok man tuos pinigų, vis tiek aš jų daugiau nematysiu, aš neturiu, ko valgyt, nusipirksiu maisto, jums paimsiu alaus...“ Žiūriu jis nieko prieš, atidavė man tuos pinigų, nusipirkau du kilogramus pigios dešros, duonos, tiems sribams paėmiau alaus po bokalą, o leitenantui du bokalus.

Nuvežė į Anykščius, ten jau mūsų laukė sunkvežimis, o su tuo sunkvežimiu nuvežė Kavarskan sribų būstinėn. Kertėj ant grindų pasodino, tai taip toj kertėj dvi savaites ir išsėdėjau prie budinčiojo, o prie manęs visą laiką dar ir sribas sė-

dėjo, tik, žinoma, ne ant žemės ir ne vienas ištisai, keisdavosi pamainomis. Vesdavo ir į tardymą, tardytojas važinėjo po apylinkes, apklausinėjo žmones, bet liudininko nė vieno nerado. Jie rėmėsi tik buvusio ryšininko, vėliau išėjusio į mišką Dominyko Morkūno ir Velanio-Tigro parodymais.

Po dviejų savičių išvežė į Ukmergę, ten tardymą pratęsė ruskis Šikeliovas. Atsiveda būdavo tokius du inkvizitorius, tie vaikšto man už nugaros ir praeidami tai vienas, tai kitas duoda į sprandą, o Šikeliovas juokiasi. Vėliau, kai grįžau iš lagerio, šventėm kolūkio 25-etį, pokilyje dalyvavo ir tas pats Šikeliovas, tada jis jau dirbo saugumo viršininku. Nors aš neidavau į tuos susirinkimus, bet tuomet kažkaip brigadininkas priprašė, kad atečiau ir nuėjau.

Mes keli kieme stovim ir šnekamės, išeina tas Šikeliovas, priėjo prie mūsų ir sako:

– Ar smetoninis apskrities viršininkas su jumis sveikintųsi? Aš su jumis pasiveikinu kaip su geriausiais draugais...

O tardymo metu aš prisiminiau ir įsidėjau atmintin jo pasakytus žodžius:

– Tu šnekėk, kaip nori, bet po Lietuvos žemę daugiau nebevaikščiosi!

Jis priėjęs duoda man ranką, o aš tuo metu jam ir sakau:

– Jūs man kažkada sakėt, kad aš po Lietuvos žemę daugiau nebevaikščiosiu, o aš va vaikštau, dar butelį išgeriu ir jūsų kol kas neprašau.

Tik visas jo snukis paraudo, net persimainė, nusisuko ir nuėjo tolyn.

Šikeliovas, buvęs vietinis rusas nuo Balninkų, prasidėjęs atgimimui, pasitraukė į Kaliningrado sritį.

Iš Ukmergės mane išvežė į Lukiškių kalėjimą. Teismo jokio nebuvo, tik prokuroras išsikvietė, perskaitė nuosprendį ir byla baigta. Gavau dešimt metų lagerio ir išvažiavau į Magadaną. 1950 m. gruodžio 12 dieną areštavo, o 1956 m. birželio 22 dieną paleido. Pagal išduotą pažymą grįžau į Kavarsko r. Miškinių kaimą.

Pasakoja MYKOLAS DIRSĖ

Užrašyta Panevėžyje 1999 m.

Gimiau 1924 m. vasario mėn. 2 d. Miškinių kaime, Taujėnų valsčiuje, Ukmergės apskrityje. Tėvas Baltramiejus Dirsė turėjo 9 ha žemės. Buvome trys broliai: Kazys, gimęs 1908 m., Vincas, gimęs 1912 m., ir aš – jauniausias. Mokiausi Užugirio pradžios mokykloje, kurią baigiau 1938 m. 1942–1943 m. mokiausi Raguvėlės žemės ūkio mokykloje.

1940 m. birželio 15 diena, sekmadienis. Mes paaugliai buvome susibūrę į jaunųjų ūkininkų būrelį, todėl tą sekmadienį susirinkome į eilinį susirinkimą Užugirio pradžios mokykloje. Būrelio vadovas buvo šios mokyklos mokytojas Stasiukaitis. Jis atėjo labai susijaudinęs, nes ką tik buvo išgirdęs radijo pranešimą, kad sovietų kariuomenė jau peržengė Lietuvos sieną ir tai reiškė, kad Lietuva okupuojama. Tą žinią jis

pasakė šiek tiek sumišęs: skrybėlę tai užsidėdamas, tai nusiimdamas ir sukinėdamas tai į vieną, tai į kitą pusę. Mes irgi sumišome, klausėme vienas kito, kas dabar bus. Ką okupantai su mumis darys? Kodėl mūsų kariuomenė nespriešino? Ir tuojau pat išsiskirstėme į namus.

Taip atslinko bolševikinė rusiška okupacija, didžiausia ir siaubingiausia mūsų tautos nelaimė.

Jie atėjo su tankais, miesteliuose ir miestuose žydų sutikti su gėlėmis ir džiaugsmu kaip išvaduootojai, su tais pačiais tankais jie atnešė vieną tiesą, vieną ideologiją, vieną idėją ir vieną partiją, kuri buvo „neklystanti“.

Netrukus per jų pranašus ta jų „tiesa“ gyvu žodžiu pasklido po Lietuvos kaimus ir miestelius, kvietė žmones „naujam“ gyvenimui. Dalis žmonių patikėjo ir ryžosi jiems talkinti. Tai buvo akiai naivūs, lengvatikiai ir pikti žmonės. Kiekvienam okupantui tautos patriotai nereikalingi. Jie pasmerkiama sunaikinimui. Taip ir šis okupantas per savo vietinius talkininkus ieškojo vadinamųjų „liaudies priešų“. Na, ir jų surado. Pirmiausia buvo perpildyti kalėjimai. Tūkstančiai pasmerktų tremčiai – lėtai mirčiai. Sunaikinta mūsų kariuomenė, ginkluotė, paniekintas mūsų švietimas, tradicijos, kultūra, griauamas žemės ūkis, paralyžiuojama arba luošinama mūsų bažnyčia.

Uolūs okupanto talkininkai (daugiausia miestelių žydai) surašė visus, kurie galėjo būti pavojingi jų tiesai. Iki 1941 m. pavasario buvo surašyti visos Lietuvos „liaudies priešai“. Prie miestų buvo ruošiamos (slaptai) duobės – tranšėjos. Reikėjo dar apie 10 dienų jų „tiesai“ įgyvendinti, bet staiga prasidėjo karas.

Po poros dienų, kai sovietų okupacinė kariuomenė įžengė į Lietuvą, mūsų kaimynas buvo Raguvoje malūne ir pasakojo, kad matęs rusų kariuomenę, važiuojančią pro Raguvą. Mes su tėvu pasitarę, pagauti smalsumo, kitą dieną nuvažiavome į Raguvą (apie 14 km). Raguvoje turgaus aikštėje buvo būrys žmonių, suvažiavusių su vežimais ir dviračiais iš aplinkinių kaimų pasižiūrėti „išvaduootojų“. Netrukus ties šuliniu (pompa) aikštės pakraštyje sustojo dvi mašinos „palutarkos“ su rusų kareiviais. Jie visi išlipo iš mašinų, kurios buvo nedengtos ir puolė prie šulinio, gėrė vandenį, kai kurie bandė apsiprausti veidus, nes buvo labai apdulkėję. Priėję žmonės bandė juos kalbinti, bet iš kažkur atsiradę du karininkai kareivius nuvijo nuo šulinio.

Drąsesni žmonės, kurie mokėjo rusų kalbą, apstojo juos ir kalbino. Jie kalbėjo su žmonėmis. Tėvas buvo arti priėjęs (jis rusiškai mokėjo). Kai rusai nuvažiavo, paklausiau, ką jie kalbėjo. Tėvas sakė, kad labai gyrė savo santvarką ir kolūkius, kad ten visi lygūs ir laimingi. Žmonės kalbėjosi, kas dabar bus, ko sulauksime? Kiti juokėsi iš karininkų su skuduriniais batais. Sakė, ko jie dar giriasi, kad savo karininkų neturi iš ko žmoniškai apauti, lygino su Lietuvos karininkais. Raguvoje nemačiau žmonių, kurie būtų džiaugęsi „išlaisvintojais“.

Po savaitės kaimynas Marozas (jis buvo prijaučiantis rusams) atėjo pas mus su laikraščiais, kuriuose buvo straipsnių ir karikatūrų apie pabėgusį prezidentą Smeto-

na. Rašė, kad Smetona išsivežė (pavogė) visą Lietuvos auksą, todėl ir pabėgo. Karikatūroje jis pavaizduotas brendantis per upelį pasiraityęs kelnes, maišas ant nugaros su užrašu: „Lietuvos auksas“. Kaimynas labai tikėjo tuo, kas parašyta ir visokiais žodžiais keikė Smetoną. Tėvas kraipė galvą, sakė, kad Smetona buvo protingas žmogus, tą auksą laikė ne Lietuvoje, o užsienyje. Ilgokai jie pasiginčijo dėl Smetonos, kol Marozas pasiūlė, kad reiktų tokią „smetonininką“ areštuoti. Ką žadėjo tada laikraščiai, matyt, šventai tuo tikėjo ir Marozas, nes vis kartojo „o dabar tai gyvensim“.

Maždaug po mėnesio Lėno kaime prie bažnyčios įvyko mitingas. Žmonės buvo varomi aktyvistų, komjaunuolių (jų jau buvo atsiradę) dalyvauti mitinge. Prisirinko apie 30 žmonių. Atvyko iš Ukmergės du ar trys raudonieji veikėjai. Pirmiausia jie barėsi, kad mažai žmonių susirinko, paskui labai gyrė „išlaisvintojus“, sakė, kad bus visi lygūs, nebus išnaudotojų, turės visi darbą ir bus viskuo aprūpinti, ir t. t. Po mitingo kvietė rašyti į komunistų partiją, nes reikia remti tarybų valdžią, reikės ieškoti liaudies priešu, o jų daug yra, paminėjo net ir kunigus. Partiniams žadėjo „teisėtą“ gerovę, kurią atnešė Tarybų Sąjunga. Vienas atsirado, tai – atėjūnas Smalinskas, kuris užsirašė į partiją ragindamas kitus. Žmonės traukėsi nuo staliuko, kur rašė į partiją, Smalinskas rėkė:

– Durniai! Tuščiagalviai! Smetonos pakalikai!

Okupavus Lietuvą ir visokiais būdais žadant užtikrintą gerovę, atsirado tokių, kurie tuo patikėjo. Patikėjusiųjų netrūko ir Užugiryje: Andrius Jakučionis – aktyvistas (atėjūnas), Kazimiero Miškinio šeima (sūnūs Kostas ir Benas, bolševikams prijauciantys), Morkūnas (atėjūnas), Malinauskas (atėjūnas), Zigmo Pakelčio šeima (jo sūnūs Juozas ir Jonas), Kavaliauskų šeima (sūnus Juozas – aktyvistas), Juozas Vanagas (aktyvistas), prezidento Smetonos ūkyje du Smetonienės globotiniai ir ūkio vet. gydytojas (aktyvistai).

1940 m. apie rugpjūčio mėn. buvo suimtas Užugirio pašto viršininkas Vladas Kuliavas. Buvęs doras, sąžiningas žmogus, turėjo gerą iškalbą, kartais per vasario 16-os minėjimą mokykloje pasakydavo kalbą. Jį išlaikė Ukmergės kalėjime be teisimo tol, kol prasidėjo karas. Kai jis grįžo, žmonės nebepažino – labai išsekęs, išvaręs. 1941 m. birželio mėnesį Smetonos seserį Julijoną laikė su sargyba, ruošė ištremimui. Užugirio mokyklos vedėjas mokytojas Pocius tikriausiai buvo įspėtas, kad veš su Julijona, bandė trauktis, paėjo keliu apie 4 km Šilų link, bet jį pasivijo du vietiniai komjaunuoliai aktyvistai Vanagas ir Kavaliauskas ginkluoti pistoletais, sugrąžino atgal, pasodino į sunkvežimį su Julijona ir išvežė. Julijona po 15 metų grįžo (mirė savo gimtinėje), o Pocius nebegrižo. Kai juos išvežė, visos apylinkės žmonės gailėjo jų, jaudinosi dėl savo padėties. Juk žmonės buvo pasmerkami be kaltės, kiekvienam galėjo taip atsitikti, todėl daugelis žmonių nenakvodavo namuose, kol prasidėjo karas.

1941 m. birželio 22 d. prasidėjo karas, skraido neaukštai vokiečių lėktuvai su juodais kryžiais, per radiją skamba Lietuvos himnas, žmonės džiaugiasi, kad atėjo laisvė, tikėjosi teisybės.

Mano brolis Vincas iki 1940 metų tarnavo policijoje. Užėjus sovietams, policija buvo paleista. Vincas buvo gavęs vietą Vadokliuose kooperatyvo vedėju (prekyboje). Kai buvo vežami žmonės, jis eidavo nakvoti už Vadoklių miestelio pas žmones. Užėjus vokiečiams, metė darbą ir gyveno pas tėvą. Praėjus gal mėnesiui, gavo iš Ukmergės kvietimą grįžti į policiją, nes kitaip bus pastatyti vokiečių žandarai, matyt, mūsų valdžia išsiderėjo iš vokiečių, kad leistų turėti savo lietuvišką policiją. Brolis abejojo eiti ar ne, bet su kažkuo gudresniu pasitaręs, nusprendė eiti. Buvo paskirtas Ukmergės apskrityje Panoterių policijos nuovados vachmistru.

1943 m. pradžioje Vincas buvo suimtas vokiečių gestapo ir už mėnesio iš Ukmergės kartu su kitu policininku buvo prievarta išsiųstas į Rytų frontą.

Fronte jis buvo prie Ilmenio ežero Leningrado srityje. 1944 m. pavasarį iš vokiečių kariuomenės pabėgo. Tuo metu po pralaimėjimo ties Stalingradu pas vokiečius buvo sumaištis. Grįžęs brolis slapstėsi apie Panoterius (buvo jau vedęs). Prieš rusams grįžtant, persikėlė pas tėvą į Miškinių kaimą.

1944 m. liepos mėn. Utenos link jau girdėjosi fronto gaudesys. Pro mus pravažiuodavo nuo Šilų vokiečių mašinos ir motociklai. Buvo žinoma, kad traukdamiesi vokiečiai grobė mūsų jaunos žmones ir varėsi su savimi apkasų kasti. Vieną dieną apie 10 val., tėvo paragintas nebūti namuose, pasiėmęs knygą, nuėjau į valdišką mišką, kuris buvo už pusės kilometro. Gilyn į mišką ėjo keliukas, ir, įsitikinęs, kad čia saugu, palengva ėjau tuo keliuku tolyn skaitydamas knygą. Išėjau į kvartalinę liniją (vieta buvo žinoma), netoli buvo griovys, pamaniau atsisėsiu ant griovio krašto ir skaitysiu knygą. Priėjęs arčiau griovio, išgirdau lyg ir kažkas sušlamėjo priekyje, pakėliau galvą, žiūriu du lėniečiai: Smetona ir Miškinis sugulę pagriovyje su šautuvais. Vienas jų sako: „Stok!“ ir šautuvą atkišo. Pamaniau, kad jie juokauja, sakau: „Kai prieisiu tada stosisi“. Jie pakartojo „stok“ ir šovė. Tada išsigandau, liepė nosisukt, stovėt ir laukt. Vienas nuėjo į priekį, kitas pasiliko ir man sako:

– Kodėl nestojai?

Sakau, kad nesupratau kam to reikėjo, nes aš jus pažinau. Jis sako:

– Palauk, dabar suprasi.

Po kurio laiko atėjo du ginkluoti, vienas buvęs mūsų apylinkės seniūnas – Kuliavas, jis turėjo rankoje tokį rapniką ir juo mosavo. Jis klausia, kodėl nestojau, sakau, nesupratau.

– Ko valkiojiesi po mišką?

Sakau, kad saugausi vokiečių. Jis sako:

– Ką čia matei, nė žodžio apie tai niekam, – du kartus gavau tuo rapniku per nugarą ir liepė bėgti atgal.

Vėliau sužinojau, kad apie 150 m nuo to griovio priekyje buvo tokia kalvelė, o tenai tuo metu vyko besikuriančių partizanų grupių sąskrydis. Tuo metu buvo išrinktas pirmuoju Vyčio apygardos vadu kapitonas Juozas Krikštaponis.

Taigi netyčia užėjau ant jų kaip nepageidaujamas ir gavau partizaninį „krikštą“ du rapnikus per nugarą, bet ir šiandien dar nesuprantu, kam reikėjo šauti, juk

galėjome pasikalbėti kaip pažįstami, būtų pasakę, kad toliau eiti negalima ir būčiau grįžęs atgal. Netrukus jie žuvo ir nebeliko ko paklausti, kodėl jie taip tada su manim pasielgė.

Grįžusi sovietinė okupacija kurį laiką nerodė savo nagų. Buvo raginama registruotis šaukiamojo amžiaus vyrams, nes jokių dokumentų nebuvo ir jie nežinojo apie to amžiaus vyrus. Todėl buvo gaudomi ir mažai apmokyti vyrai siunčiami į fronto linijas. Visa tai buvo žinoma ir vyrai buvo priversti, net ir prijaučiantys okupantams, slapstyti nuo jų armijos.

Daugelis vyrų ėjo į miškus, ten sudarė būrius, ginklavosi tikėdamiesi apsiginti ir kartu priešintis okupacinei santvarkai kaip Lietuvos valstybei nepriimtina.

Artėjo žiema, iš mūsų apylinkės beveik visi vyrai buvo Krikštaponio būryje ir gyveno miške. Per daug demonstruoti save, rodytis jie vengė. Daugelis mūsų, kurie nebuvome miške, partizanus laikėme nepriklausomos Lietuvos kariuomene pagrindyje, todėl buvome pasiruošę visaip jiems padėti arba stoti į jų gretas.

Nuotaikos buvo tokios, kad rusų okupacija tik laikina. Gal tik prabėgs 3–4 mėnesiai ir rusai, tarptautine sutartimi bus priversti atsitraukti prie savo sienų. Kiekvienas pasipriešinimas okupacijai, taip pat ir nėjimas į okupacinę kariuomenę yra pasipriešinimas. Iki žiemos iš mūsų apylinkės pagavo du ar tris vyrus. Jie buvo nugrūsti į pirmas linijas. Vienas – žuvo, kitas – grįžo su išplėštu šonu, invalidas, trečias – rikiuotei netiko (žvairas), dirbo alkanas kažkur fabrike (tas grįžo).

1945 m. sausio mėn. 11 dienos vakare (nuo mūsų apie 3 km buvo kelias į Siesikus) pasigirdo mašinų ūžesys. Jautėme, kad bus supamas miškas.

Brolis Vincas susitikdavo su Juozu Krikštaponiu. Jie buvo bendraamžiai ir kartu mokėsi Raguvos gimnazijoje. Tą naktį mes išsiruošėme eiti pas partizanus, aš su rusišku šautuvu ir su 20 šovinių, Vincas su vokišku šautuvu. Išėjome apie 1 val. nakties, ėjome eigulio Bielevičiaus sodybos link Taujėnų mišku. Sniego buvo daug, buvome jau netoli Bielevičiaus. Mašinų triukšmas dar girdėjosi. Vincas ėjo priekyje, staiga atsisukęs jis sako:

– Žinai, rusai gali ir šitą mišką supti.

Klausiu, ką daryti?

Jis sako:

– Eime į kitą pusę, į Vadoklių.

Paėjome apie 2 km, radome didelę šiaudų stirtą, šaltis buvo apie 15–18 laipsnių, dar pati naktis, pasvarstę nutarėme sulįsti į šiaudus, gal pavyks truputį nusiūsti. Šiek tiek nusnūdęs pabudau, jaučiu kojom labai šalta ir šiaip šalta, girdžiu Vincas išlindęs trepsi šalia stirtos, išlindau ir aš. Vos, vos pradeda aušti, rytuose dangus rausvėja, šalta, mes mindžiukuojame ir stengiamės nors šiek tiek sušilti. Tik staiga sudejavo atrodo visas Lėno miškas (už 4 km): šūviai, sprogimai, daug jų. Aidas eina per miškus, panašus į ilgą besitęsiantį sprogimą. Apėmė mane siaubas. Vincas sako:

– Krikštaponio nebėr, juos sušaudė...

Aš sakau:

– Juk dabar dar naktis, kaip jie rado partizanus.

Vincas sako:

– Tai labai aišku, kad išdavystė. Išdavikas rusus užvedė ant partizanų...

Labai smarkus šaudymas tęsėsi apie 15–20 min. Mes sulindome į netoliese esančią liną jaują (džiovyklą). Pečius buvo kūrentas, todėl patalpoje buvo dar pakankamai šilta, o tai mums labai tiko.

Buvo jau šviesu, pasikeisdami iš jaujos išeidavome pasiklausyti į lauką. Pavieniai šūviai dar girdėjosi, tai vienas, tai kitas. Jautėsi, kad kariuomenės buvo daug. Šaudymas iš šautuvų retkarčiais buvo girdimas apie 3–4 valandas.

Buvo 1945 metų sausio 12 diena. Į vakarą viskas aprimo, mes nuėjome į netoliese esantį nedidelį miškelį, radome tenai nemažą krūvą žabų. Po jais sukišome šautuvus, labai rūpėjo sužinoti, kas įvyko, kas žuvo. Užėjome pas žmogų ir jis taip pat viską girdėjo, tik nieko nežinojo, kas ten įvyko. Žinoma, visi jaudinomės, nes buvo aišku, kad tuščiai, be taikinių niekas nebūtų šaudęs.

Vakare grįžome į namus. Žmonės nieko konkretaus dar nežinojo, tik tiek, kad rusai jau pasitraukė. Visi spėliojo kiek žuvo, o apie tai, kad puolė Krikštaponį, abejonių nebuvo.

Kitą dieną jau buvo žinoma, kad Krikštaponis žuvo ir jį rusai išsivežė, manoma, parodyti vyresnybei, nes Krikštaponis buvo Smetonos sesers sūnus, labai sumanus, geras organizatorius ir atsidavęs Lietuvos patriotas. Be jokios abejonės visa tai okupantams ir jų pakalikams buvo gerai žinoma. Prie stovyklos žuvo 18 vyrų, dar du buvo rasti ant kvartalinės linijos toliau, kai ištirpo sniegas. Matyt, jie susitiko su rusais bėgdami ir buvo nušauti.

Po trijų dienų vietiniai Lėno, Užulėnio žmonės žuvusiuosius suvežė prie Lėno kapinių į ten buvusį vienišą tuščią tvartelį, padarė visiems karstus, vargais negalais suguldė juos į tuos karstus, naktį Lėno kapinėse iškasė bendrą duobę ir palaidojo dalyvaujant tik keliems artimiesiems. Vėliau per kelerius metus dar buvo palaidota žuvusių partizanų, taip jų susidarė kelios dešimtys.

Dėl Krikštaponio išdavystės yra tokia prielaida: vokiečių okupacijos metu Lėno miške slėpėsi apie 15 raudonųjų aktyvistų 1940–1941 m. sovietinės okupacijos pakalikų–veikėjų, kurie nespėjo, prasidėjus karui, išnešti į Rusiją kailio. Jie buvo priversti slėptis nuo atsakomybės ir tapo tariamais raudonaisiais „partizanais“. Šitame miške jie gyveno grupelėmis po 2–3 žmones. Per tą laiką jie niekuo nepasireiškė ir beveik niekas nežinojo, kad jie čia yra.

Miške buvo du vienkiemiai, vadinamasis Bagnapolis, kur gyveno Jonas ir Pranas Čeponiai. Jonas buvo eigulys, o Pranas – kalvis.

Bagnapolis buvo raudonųjų partizanų prieglobstis. Jie per Bagnapolį gaudavo maisto, informacijos ir jų pirtyse maudydavosi. Viename jų klojime buvo net slėptuvė – bunkerį įsirengę. Kai vėl rusų okupacija grįžo, tie „partizanai“ išėjo iš miško, o jų vietą užėmė Krikštaponio partizanai. Tie miške buvusieji vėliau užėmė aukš-

tus partinius postus. Būdami postuose, jie žinojo apie Krikštaponį ir negalėjo likti abejingi. Norėdami pasirodyti okupantui, kad jie reikalingi ir atsidavę darbuotojai, užverbavo buvusius globėjus padėti sunaikinti Krikštaponio būrį. Kareiviai buvo atvesti grioviu nuo Bagnapolio prie pat stovyklos naktį ir prieš auštant netikėtai užpuolė stovyklą.

Kas atvedė kareivius? Kas parodė žuvusį vadą kapitoną Krikštaponį?

Be abejonės, Krikštaponio partizanai naudojosi Bagnapolio globa, ir stovykla nebuvo slepiama nuo globėjų. Čėponiai gudriai mokėjo apsimesti ir laikyti paslaptį, todėl niekas jų neįtarė.

1945 m. vasario mėn. pabaigoje areštavo brolių Vincą. Tos dienos rytą mes su Vincu plovėme malkas. Po kokios valandos labai ėmė loti aplinkui gyventojų šunys, ginkluotus jie iškart pajusdavo, ypač mūsų. Jis žiūrėjo į miškelio pusę ir ištisai lojo. Aš neabejojau, kad pavojus. Vincui sakau, kad pavojus, einam kur nors iš namų. Jis sako:

– Tu nenori malkų pjauti, tai ir išsigalvoji.

Sakau, kaip nori, aš einu ir išėjau į Lėno pusę, pas kaimyną. Man išėjus, jis jau žinojo, kad yra Taujėnų stribai. Rytą kažkas matė dvejas roges, važiuojančias į Miškinių pusę. Kaimynas taip pat slapstėsi nuo kariuomenės. Nedelsdami pakrūmėmis nuėjome į saugesnę vietą prie didelio miško. Užėjome pas Lėno gyventoją Smetoną. Netoliese, gal už pusantro kilometro, buvo mūsų namai ir gerai girdėjosi šuns ištisinis lojimas. Man galvoje kirbėjo nerami nuojauta, kad Vincą suima, ir mintis, kad jo jau nepamatysiu. Pasikalbėdavome su broliu ir apie partizanus, jis buvo tos nuomonės, kad reikia dar laukti. Labai neaišku, ką didžiosios valstybės yra susitarusios. Gerai, jeigu rusai pasitrauks, kaip kai kurie tikėjosi, o jei ne... Tada tik belieka arba išprotėti, arba subanditėti. Juk tokiomis sąlygomis: priešų apsuptam ir neapsaugotam nuo savųjų išdavikų, neįmanoma likti žmogumi. Bijau, kad užsitęs išgelbėjimas, reiks daug aukų. Į mišką neik, nes subanditėsi. Jis pats sakydavo: „Jeigu pagaus, man grabas“. Bet partizanauti nėjo, delėsė.

Vakare grįžau namo, namiškiai nusiminę, kaip po laidotuvių. Vincą Taujėnų stribai išsivežė.

Kai pamatė, kad stribai kaimyno kieme, bandė slėptis krūmuose, kurie buvo už 300 metrų, bet, pastebėję jį, stribai šaukė „Stoj!“ Pabridęs per gilų sniegą, grįžo atgal ir pasidavė.

Labai buvo liūdna ir apmaudu, kad nesugebėjo pasisaugoti, o atsidavė likimui, kuris pasitarnavo ne jo naudai.

Anksti rytą auštant, iš kažkur ėjęs *Žygaudas* su dviem partizanais užėjo pas Motiejų Misiuką prie pat Taujėnų kelio. Žiūri pro langus, pralekia dvejų rogė stribų prisėdusios. Pirmose rogėse vidury sėdėjo Ladienė (taip ją vadino) – Dirsienė. Jos sūnus Kazys buvo išprotėjęs. 1940 m. jis buvo užsirašęs į partiją ir buvo verčiamas vykdyti partijos užduotis. Prieš prasidedant karui, kaimynai pastebėjo, kad Kaziui su protu nebeįgerai. Kai užėjo vokiečiai, susirinko mūsų policija, visus komunistus

suėmė, o kartu ir tą Kazį. Netrukus patarę paleido. Po to Kazys jau durniavo, labai nekenė savo motinos, ją vaikydavo su kirviu, bet toji visada pasprukdavo, nes buvo labai gudri. Kai Kaziui grįždavo protas, jis motinai sakydavo, kad per ją jis neturįs gyvenimo, kad ji kalta. Taigi ta Ladienė važiavo su sribais, matyt, ji buvo kam nors prasitarusi, kad už Kazį nedovanos. O Vincas buvo tarnavęs policijoj. *Žygaudas* Ladienę pažino ir pasakė, kad tikrai veda sribus Vinco paimti. Su *Žygaudu* mes esame pusbrolių vaikai. Be to, kartu su Vincu jie lankė gimnaziją. *Žygaudas*, su dviem partizanais pasitaręs, nusprendė grįžtantiems sribams surengti pasalą miške prie Taujėnų kelio. Jie turėjo kulkosvaidį ir du automatus. Laukė iki vakaro, bet sribai grįžo kitu keliu. Vėliau sužinojome, kad Vincą kaltino žydų naikinimu ir tarnavimu vokiečiams. Prie žydų naikinimo jis tikrai nebuvo prisidėjęs, tik tiek, kad tuo metu tarnavo policijoj. Neturėjo jokio turto, ypač žydų, nes neturėjo iš ko net gyventi. O vokiečiams tarnavo iš prievartos.

1945 metų pavasaris, balandžio mėnuo. Iš apylinkės daugiau nė vieno nesugavo į kariuomenę. Vyrai neblogiausiai peržiemojo. Po Krikštaponio žuvimo būryje liko apie 20 vyrų. Kai kurie ėmė vadovauti būriams. Tai – Antanas Žilys-Žaibas, Feliksas Kruopa-Perkūnas, Alfonsas Smetona-*Žygaudas*.

1945 m. apie kovo mėnesį, vienos dienos rytą tėviškėje skaldžiau malkas kieme, aplinkui lojo šunys, kelias nuo mūsų sodybos buvo maždaug už 400 metrų. Pamačiau eina būrys kareivių, o trys ateina tiesiai į mūsų pusę. Aš greitai įėjau į trobą, užlipau ant aukšto ir kopėčias dar užsitraukiau. Viename kampe buvo visokio šlamšto ir pavožtas 2 metrų ilgio lovys mėšai sūdyti. Tai po tuo loviu ir palindau. Girdžiu tėvą kažko klausinėja, o po kurio laiko užsikaria per balkį kareivis. Ne juokais išsigandau, žiūriu pro plyšį, tas kareivis atkišęs šautuvą su durtuvu apėjo aplink kamina, pasidairė, aplinkui, matyt, nieko įtartino nepastebėjo ir nušoko žemėn.

Vieną kartą mane dar buvo užtikę du rusų kareiviai troboje. Nežinia iš kur jie išlindo, prieš tai niekas jų nematė. Vienas be šautuvo, paprašė valgyt, o pavalgę kareiviai išėjo. Tėvui pasakė, kad saugotumės, ypač jauni. Visus tuos nutikimus aptarėme su Saturninu. Sutarėm, kad prašysimės partizanų priimami į kokį nors būrį, nes pavieniui slapstytis iš tikrųjų buvo pavojinga.

1945 metų pradžioje pas kaimynus ateidavo toks Antanas Kabuošis. Su tuo kaimynu Alfonsu miškiniu bendraudavome, nes jis irgi slapstėsi nuo kariuomenės. Ten užeidavau ir dažnai tą Kabuošį matydavau. Jų sodyba prie krūmų, matyt, jam ten buvo saugiau.

Antanas Kabuošis, kilęs iš Briedžvalkio kaimo, buvo apie 28 metų. Vokiečiams užėjus, tarnavo pagalbinėj policijoj, paskui – savisaugos daliniuose, kažkur Vilniaus krašte kovojo su raudonaisiais partizanais ir lenkų „Armija Krajova“. Artėjant frontui, iš ten pabėgo ir, kai kūrėsi partizanų būriai, prisidėjo prie jų. Kai žuvo daug Krikštaponio vyrų, Kabuošis nuo būrio atsiskyrė ir slapstėsi vienas.

Kartą ateina Kabuošis pas mus, mane pakvietė išeiti į lauką. Kai išėjome, pasakė:

– Aš žinau, pats turiu rusišką šautuvą, tai parduok jį man, man labai reikia, nes eisiu į partizanų būrį, o ginklų trūksta.

Bandžiau gintis, kad neturiu jokio šautuvo, bet sako, rodei gi Miškinio Alfonsui, sakei, kad radęs trofėjinį. Susitarėme kitą dieną susitikti Miškinio krūmuose. Man dar rūpėjo pasitarti su Saturninu. Saturninas patarė paklausti jo, kur jis dėjęs ginklus, nes buvo būryje. Sutartu laiku Kabuošis atėjo, atnešė švarką, pasiūlė pasiimtuoti, kaip tik man. Jis sako:

– Duodu tau šitą švarką už šautuvą.

Jo klausiu, kaip buvo su jo ginklais. Jis papasakojo, jog, kai buvęs būryje, pareidavęs namo ir visada eidavęs (jeigu diena) be ginklo, kad kaimynai neįtartų, kad jis miške. Netoli jo tėviškės buvęs kupstas nedidelių eglaičių, jos buvo iš pažemės labai tankios, tai į tas eglaites įkišdavęs ginklus. Vieną kartą ginklų neberadęs ir nebuvęs ko ir paklausti. Atidaviau jam tą šautuvą, jis man švarką ir išsiskyrėme. Po dviejų dienų Kabuošis ateina ir sako man:

– Žinai ką? Aš tau daviau truputį padėvėtą švarką, duok jį man, rytoj atnešiu naują, gerą švarką.

Žinoma, atidaviau, jis išėjo ir daugiau jo nebemačiau.

Kažkada jau apie vasaros pradžią šitą Kabuošį, netoli jo tėviškės iš pasalų kažkas nušovė. Jų kaimynai kalbėjo, kad tai padarė Aleksas Bitinas. Jis turėjo šautuvą, sėkmingai medžiodavo šernus. Tas Aleksas buvo labai mėgėjas muštis su bernais. Kai eidavo į vakarušką, turėdavo rankoje metalinį strypą ir vienoje vakaruškoje Aleksas tuo strypu labai sumušė Kabuošį, Antano Kabuošio brolių. Vėliau Antanas kažkam prasitaręs, kad už brolių Bitinams nedovanosiąs. Galėjo būti, kad, bijodami keršto, Antaną pašalino, betgi niekas nematė ir niekas nepaliudys, kad tai tiesa. Tik visiems buvo aišku, kad įvairiomis aplinkybėmis buvo žudomi ir žudėsi patys geriausi mūsų Tėvynės patriotai, jauni vyrai ir visa tai vyko todėl, kad buvome negailestingio raudonojo, rusiško okupanto naguose.

Aš bendravau su Kartanu Saturninu, kuris nuo mūsų gyveno už kilometro. Jis buvęs Plechavičiaus rinktinėje, turėjo šautuvą ir aš su šautuvu, todėl kartais nueidavome toliau į Vadoklių pusę miške pašaudyti į taikinį. Gerokai pagąsdindavom partizanus ir tuos, kurie slapstėsi nuo kariuomenės, bet vėliau buvome įspėti ir atsisakėme to žaidimo, nes iš tikrųjų tuo metu tai buvo labai rimta.

Vieną dieną klojime šiauduose radau brolio Vinco paslėptą vokišką šautuvą ir šovinę su 30 šovinių. Pasitaręs su Saturninu, nusprendėm eiti su šautuvais į mišką paieškoti partizanų ir prašyti priimami į būrį. Abu žinojome Taujėnų miške tokį ažuolą be viršūnės, prie jo sutarėme susitikti ir galutinai apsvarstyti eiti ar dar palaukti. Namuose likti buvo pavojinga, nes kas savaitę kareiviai su sribais gaudydavo ir armiją. Būdamas namuose, ypač pavasarį, nuo ūkio darbų negalėsi atsakyti, o dirbdamas lauke gali pamesti budrumą ir lengvai tapsi sugaunamas. Mums atrodė, kad miške saugu, ten sribai bijo koją įkelti, bus galimybė surengti jiems pasalas. Man dar rūpėjo kažkaip atsikeršyti už brolio suėmimą ir norėjosi šiaip veikti

prieš okupantus, prieš jų valdžią. O kad ilgai rusai nebus Lietuvoje, tai tuo kaime visi buvo įsitikinę.

Taigi sutartą dieną atėjau prie to ažuolo. Laukiau Saturnino apie 3–4 valandas, bet nesulaukiau.

Nusprendžiau eiti į namų pusę mišku.

Paėjęs kvartaline linija apie 300 metrų, išvydau priekyje ateinantį žmogų. Kai priėjo arčiau, pamačiau, kad jis su šautuvu. Jis mane irgi pamatė, kad ginkluotas, bet jam nepažįstamas. Staigiai metėsi į šoną ir atsigulė už kelmo, o mane apėmė baimė. Ką daryti? Ėjau toliau. Kai liko iki jo apie 15 metrų, jis pasakė: „Parolis.“ Aš jam atsakiau, kad nežinau. Tada jis liepė man kelt rankas aukštyr ir prieit arčiau. Kai priėjau, liepė mest šautuvą. Pasiteiravo, iš kur ateinu, iš kokio būrio, pasakiau, kad iš namų, kad slapsčiausi nuo kariuomenės, dabar nusprendžiau eiti į mišką, paklausė pavardės ir ar Vincas brolis. Pasakiau, kad taip. Jis truputį pagalvojęs pasakė:

– Gerai, nuvesiu aš tave pas *Perkūną*.

Einant teiravosi ar ištversiu, nes gali ir ilgiau užsitęsti partizanavimas. Aiškinau, kad būsiu ne vienas, o su kitais bendraminčiais bus lengviau ištverti. Apie kokias nors išdavystes tada neturėjau jokio supratimo. Paėjome apie kilometrą tankiu mišku, pamačiau ugniakurą ir keletą palapinių iš eglėšakių. Apstojo mane jauni vyrai, apžiūrinėja. Mane atvedęs partizanas sako:

– Dar reikia tartis, o *Perkūno* stovykloje nėra, ar priims.

Vyrai sako:

– Priims, priims...

Vėliau sužinojau, kad mano sutiktas miške partizanas ir mane atvedęs į stovyklą buvo pats *Žaibas* – Antanas Žilys. Susipažinome su vyrais, jų buvo apie 15, kai kurie pažįstami, priėmė mane į vieną palapinę. Miegojome trise, rytas buvo gražus, girdėjosi daugybė paukščių balsų, žydėjo miško gėlės, juk pavasaris. Taip prasidėjo naujas mano gyvenimo etapas. Vyrai buvo beveik visi jauni, nuoširdūs ir draugiški. Nuotaika buvo gera, viltys sulaukti laisvės mūsų Tėvynei buvo gyvos ir paguodžiamos.

Kitą dieną grįžo *Perkūnas* – Feliksas Kruopa. Jis buvo maždaug 25–26 metų amžiaus, vidutinio ūgio, plačių pečių, atrodė linksmo būdo, kilęs nuo Taujėnų. Iškart buvau jam pristatytas. Jis paklausė, ar nebijau, juk partizanai šaudomi ir iš pasalų, visi jų žingsniai yra pavojingi, reikės priimti priesaiką ir jos ištikimai laikytis, nesilaikymas bus laikomas išdavyste. Leido pagaltvoti, ar ištversiu. Paklausinėjo, kur iki šiol buvau ir kas toks esu, pasirodo mano brolių Vincą pažinojo, gal jie buvo kadaise susitikę. *Perkūnas* buvęs Krikštaponio būryje nuo 1944 metų liepos mėnesio, pergyvenęs jo žūtį. Baigdamas pasakė:

– Gerai, tik pasirink slapypvardį.

Paskui palapinėje su naujais draugais aptarėme tą slapypvardį. Jie sakė, kad tarpusavyje vadinsimės tik slapypvardžiais. Aš neseniai buvau skaitęs Pietario istorinį

romaną „Algimantas“. Man jis labai patiko, todėl nutariau pasivadinti *Algimantu*. Pasakiau draugams, jie pritarė, tik sako reikia trumpiau vadintis – *Algiiu*. Taigi pasirinkau *Algį*.

Stovyklos gyvenimas ėjo sava vaga. Viduryje kūrenosi ugniakuras, šalia iškasta didesnė duobė – šulinys ir duobė šiukšlėms, toliau duobė – tualetas, pridengtas eglės šakomis. Vienas pagyvenęs partizanas virdavo maistą, sakėsi, kad tarnavęs Lietuvos kariuomenėje, buvęs virėju, todėl ir čia jis ėmėsi šio darbo.

Stovykloje dažniausiai būdavo iki 20 vyrų, nes ateidavo *Žaibas* su keliais savo vyrais. *Perkūnas* mėgdavo vaikščioti vienas, stovykloje retai būdavo. Mes buvome gal daugiau prižiūrimi ir globojami *Žaibo*.

Porą kartų teko išeiti į kaimus maisto ieškoti. Eidavome dviese. Pabarbendavome pirštais į langą stovėdami šone lango (taip buvo įsakyta vado). Kai atsiliepdavo šeimininkas, prašydavome maisto. Niekas neatsisakė, duodavo kiaušinių, lašinių gabaliuką ar sūrį. Kartais paklausdavo iš kokio būrio. Pasakydavome, kad iš *Perkūno*, tai labai kas žinojo tokį būrį, daugiau žinojo *Žaibo* būrį. Ir vėliau mums vaikstant, kai kas kaimuose nusiskųsdavo *Žaibo* partizanais. Iš žaibiečių buvo vienas kitas mėgėjas šautuvėliu pašvitruot, pašokdint žmones dažnai be reikalo.

Žaibas kaip kovotojas buvo labai sumanus, kur reikia pakankamai drąsus ir ryžtingas, o vadovavo gal šiek tiek nuolaidžiai ir švelniai, jo būryje nebuvo griežtos tvarkos, todėl partizanų elgesyje su žmonėmis buvo pastebima net ir saviveiklos, be atsakomybės už pasekmes.

Prasidėjo gegužės mėnuo. Stovykloje vakarais vykdavo gegužinės pamaldos. Vienas skaitydavo maldas, o mes, stovėdami ratu, susikaupdavome, mintyse prašydavome Aukščiausiojo mūsų išvargintai okupantų ir jų pakalikų niokojamai Tėvynei laisvės.

Vieną dieną susirinko keli būrių vadai: *Žaibas*, *Perkūnas*, *Žygaudas* ir leitenantas *Kirna* – Antanas Danyla, buvęs Lietuvos kariuomenės atsargos karininkas. Buvo pasakyta, kad yra keli nauji partizanai ir bus priimama jų priesaika. Buvome išrikiuoti apie dešimt naujokų, leitenantas *Kirna* skaitė tekstą, o mes kartojome. Teksto viso neprisimenu, tik tai, kad Aukščiausiam pasižadame netarnauti okupacinėje kariuomenėje, neišduoti savo kovos draugų, ištikimai klausyti savo vadų ir vykdyti tik jų nurodymus.

Paskui buvo perskaityta specialiai sukurta malda už Tėvynę. Pasirašėme sąrašę, po atitinkamu tekstu savo pavardes ir slapyvardžius. Vadas *Perkūnas* sakė, kad visa tai bus sudėta į butelį ir paslėpta saugioje vietoje. Priesaiką su manimi kartu davė šie vyrai:

nuo Šilų Steponas ir Vincas Vanagai.

Dominykas Maselis.

Marijonas Pranskūnas.

Petras ir Mykolas Nemeikšiai.

Antanas Tauginas ir jo tėvas.

nuo Taujėnų Juozas Špokas.

Feliksas Kruopa (vadas), dar keletas taujėniškių, gaila likusiųjų nei vardų, nei slapyvardžių neprisimenu.

Taip pat mūsų būryje buvo Antanas Kiškis, mūsų skyrininkas, apie 40 metų, tarnavęs Lietuvos kariuomenėje, turėjęs puskarininkio laipsnį, buvęs aktyvus šaulys. Kilęs buvo kažkur nuo Pagirių. Nuo pat įsikūrimo buvo Krikštaponio būryje, pergyveno kovos draugų ir Krikštaponio žūtį.

Apie birželio pabaigą (1945 m.) Kiškis mūsų būrį nuvedė į tą vietą, kur buvo Krikštaponio stovykla. Buvo įrengta žeminė, apie 25 metrų ilgio ir apie 4 metrų pločio, tarsi nukeltu stogu ir padėtu ant žemės, viduje apie pusę metro įkasta į žemę. Stogas apmestas žemėmis (durpėmis), nes ten vieta buvo slėni, durpynas. Dūrys buvo galuose, be langų, pasišviesdavo žibaline lempa, per vidurį buvo takas ir dvi metalinės krosnelės šildymui, gultai įrengti šonuose. Žeminės stogas per vidurį buvo įdubęs ir apdegęs. Toliau dar buvo likučiai vado palapinės, virtuvės ir pašiūrės arkliams, nes žiemą jie naudojosi arkliais susisiekimui su kaimu ir kitais būriais. Šiek tiek toliau buvo apkasai, atskiros pailgos po pusę metro duobės.

Vado žuvimo vieta, buvusi apie 2 metrus nuo žeminės durų, buvo pažymėta nedideliu mediniu kryžiumi.

Kiškis papasakojo apie kautynes. Rusams nepavyko iš visų pusių apsupti apkasų, tik iš vienos pusės tuos apkasus buvo užėmę. Matėsi, kad viskas buvo parodyta. Tada partizanų stovykloje buvo apie 40 vyrų ir, jeigu rusai būtų visai apsupę, būtų nelikę nė vieno gyvo. Išliko apie 20 vyrų. Traukdamiesi mišku, jie sutikdavo kareivius, bet dažniausiai kareiviai jų „nematė“, o kariuomenės miške buvo labai daug.

Pastovėjome visi nuleidę galvas, niūraus vaizdo paveikti, kažkas pasakė:

– Jeigu kada nors vėl Lietuva bus laisva, šioje vietoje bus jiems paminklas pastatytas.

Ir iš tikrųjų juk čia žuvo patys geriausi, rinktiniai Lietuvos vyrai, patys pirmieji partizanai. Čia įvyko pirmoji stambiausia Lietuvos Judo išdavystė. Jeigu išdavikams būtų statomi paminklai, tai koks jis turėtų būti?

1945 m. birželis praėjo ramiai. Karas jau buvo pasibaigęs, bet rusai dar gaudė į kariuomenę. Sugautuosius siųsdavo į karines darbo stovyklas. Sąlygos ten buvo žiaurios, maistas tik gyvybei palaikyti, apranga labai menka, vilkėjo nukautųjų drabužius, dažnai net kruvinus, ir buvo reikalaujama iš tokių kareivių, išbadėjusių vergų, dirbti nepakeliamus darbus: statyti tiltus, atstatyti subombarduotus namus ir t. t.

Apie liepos vidurį rusų kariuomenė buvo atitraukiama iš Vokietijos. Ji traukėsi per Lietuvą šukuodama miškus. Vieną dieną iš vakaro žinojome, kad rytoj bus mūsų miško valymas. Anksti rytą mes buvome vidury Taujėnų miško kartu su Žaibo būriu. Prie mūsų prisidėjo dar kokie trys būriai nuo Ukmergės. Susidarė apie 100 vyrų, ginkluoti buvo maždaug kas penktas kulkosvaidžiu, kas antras – automatu, beveik kiekvienas turėjo po granatą. Vadai mus sustatė į rikiuotę ir išpėjo: jeigu teks susidurti su rusais, tai kuo taikliau šauti iš visų ginklų ir bėgti į priekį, stengtis kuo trumpiau šaudyti, nes rusai mus apsups, o tada baigta.

Išsiskirstėme viduryje kvartalo. Medžių daug, dideli ir apie medžius beveik metriniai kelmiai. Sugulėme už kelmų, žvalgai buvo pranešę, kad kareivių pilnos kvartalinės linijos, o į mišką kol kas neina. Netoliese buvo *Žaibas*. Jis sako:

– Vyrai, kas einat su manimi, reikia vieno kulkosvaidžio.

Tuoju trys vyrai pasisiūlė. Jis pasiėmė du ir trise nuėjo į priekį. Netrukus išgirdome šūvį ir po kokių 10 minučių atbėgo visi trys uždusę. *Žaibas* sako:

– Manau, kad rusai nešukuos miško, nes vadą nušoviau, – ir, pakėlęs šautuvą, jį pabučiavo. – Tikiuosi, kad šis „lietuvis“ manęs neapvylė.

Šautuvas jo buvo iš tikrųjų lietuviškas. Šiek tiek palaukėme, rusai neina per mišką, bet negalėjome būti tikri, kad jie neis. Vadai nusprendė, kad reikia trauktis į pelkę, kuri buvo už kilometro, nes ten bus saugiau. Kvartalinę liniją peršliaužėme ant pilvų, nieko nesimatė. Apsistojom tokiam tankumyne, atėjo žvalgai ir pasakė, kad kariuomenė atsitraukė.

Vėliau apie tai mums papasakojo du partizanai, buvę pasislėpę po eglaitėmis netoli linijos, kur buvo nušautas tas vadas. Jie girdėjo, kaip rusai keikėsi, ir matė nešamus du lavonus.

Vėliau sužinojome, kad buvo nušautas tos divizijos ar grupuotės, kurios užduotis buvo šukuoti šitą mišką, vadas. Taigi iš tikrųjų *Žaibas* su savo „lietuviai“ išgelbėjo mus nuo susidūrimo su rusų kariuomene. Tikriausiai ne vienas būtų žuvęs.

Kitą dieną Lėne prie bažnyčios buvo suvaryti žmonės, suorganizuotas mitingas. Buvo iš Ukmergės partijos šulai atvykę, sakė kalbas ir labai keikė „banditus“. Iškasė duobes prieš bažnyčią ir palaidojo žuvusiuosius. Po dviejų mėnesių atvažiavę žuvusiųjų artimieji išsikasė ir išsivežė palaikus į Rusiją.

„Šukuodami“ mišką, rusų kareiviai daugiausia ėjo tik kvartalinėmis linijomis, matyt, buvusieji frontininkai nebenorėjo daugiau kariauti ir žudyti Lietuvos vyrų. Tačiau vis tiek Lėno miške buvo žuvusių partizanų. Du vyrai nuo Pagirių buvo išvyti iš miško ir, patekę laukuose į kariuomenės apsuptį, susisprogdino granata. Už Užulėnio mokyklos krūmuose buvo subadyta durtuvais mokytoja ir nušautas partizanas jos vyras Florijonas Budnikas.

Rugpjūčio mėnesį patekau į ryšių, kuriuos turėjo palaikyti tarp būrių, grupę. Buvome trise (Lėno miške) nuėję į Vaitelio, kuris tuo metu buvo Vyčio apygardos vadas, stovyklą.

Pabuvome tris dienas, susidraugavau su Marijonu Kadžiu ir kitais pagiriečiais. Buvome nuėję į jų tėviškę. Vieno tėvas, pamatęs sūnų partizaną (neatmenu pavardės), labai verkė sakydamas:

– Vaikeli, nebeik į mišką, žūsi. Būk namuose, juk karas pasibaigė, į kariuomenę greit nebegaudys.

Sūnus kiek galėdamas tėvą guodė, sakė, kad nieko neatsitiks, dar ne laikas. Beje, tas partizanas netrukus užėjo ant pasalos ir buvo nušautas.

Išeidamas iš Vaitelio stovyklos, Marijonas Kadžys, jį dar vadino Mariuku, pasiprašė vado, kad leistų su mumis būti ryšininkų grupėje. Jis turėjo apie 20 metų,

buvo draugiškas ir būryje jį visi labai mėgo. Vėliau su juo teko daug kur pabuvoti, dažniausiai eidavome trise: Mykolas Nemeikšis, Mariukas ir aš. Nemeikšis būdavo mūsų vadas, nes amžiumi buvo vyresnis ir pakankamai sumanus. Jeigu reikėdavo nunešti kokius nors popierius, juos nešdavo Nemeikšis, o mes, eiliniai kareiviai, jį saugodavome.

Maždaug rugpjūčio pabaigoje lankėmės Ukmergės priemiestyje. Pas vieną gyventoją iš Kauno buvo atvykęs kažkoks studentas, iš kurio reikėjo paimti svarbius popierius. Tą pačią naktį grįžome į savo būrį Taujėnų miške. Miško pakraštį priėjom auštant, buvo labai tįrštas rūkas, matėsi tik keliolikos metrų atstumu. Labai buvom išvargę, vos vilkom kojas. Miške buvo dvi sodybos, pro vienos sodybos daržinę praėjom, kažkuris pasiūlė užeit į daržinę ir numigti ant šieno. Nemeikšis pasakė:

– Nebetoli, kaip nors ištersime.

Pasiekėm „geležinkelį“ (taip buvo vadinamas pylimas per mišką), truputį paėję atsisukom, netoliese matom eina grupė žmonių, jie sustojo, pamanėm, kad žaibiečiai. Pamojavom jiems, bet jie stovėjo. Paėjom apie 100 metrų, atsisukom, jie paeina ir vėl sustoja, pasidarė įtartina. Priėjom tą miško kvartalą, kur buvo mūsų stovykla, sargybinis mus pažino ir pasakė, kad yra rusų, iš vakaro atvažiavo dvi mašinos. *Žaibo* būrys persikėlė į mūsų stovyklą, jeigu reikės, bus lengviau priešintis, turėsim daugiau ginklų.

Atėjom į stovyklą jau šiek tiek praaušus, visi vyrai ant kojų. Mus išpėjo nemiegoti, pasakėm, kad kažkas mus sekė. Buvo nuspręsta, kad tikrai rusai naudojasi rūku ir, matyt, nori užpulti stovyklą, nes didelė rasa ir pėdsakai aiškiai matomi. Sulindome į palapines ir tuojau pat sumigom, tik staiga pajutau, kad kažkas mane velka už kojų. Keli mūsų vyrai tempia miegančiuosius iš palapinių, sako kelkitės jau netoli rusai. Pašokau, žiūriu tikrai netoliese liepynas, o ten tik juda, juda (aplink buvo liepų jaunuolyno tankmė). Netoli buvo gilus griovys, *Žaibas* visus nuvedė į tą griovį, sugulėm, pasiruošėm ginklus ir laukiam. Stovyklos aikštelė gerai matėsi. Laukėme apie 40 minučių, bet niekas nesirodė. *Žaibas* sako:

– Rusai tikrai turi uoslę, kaip šunys pavojų užuodžia ir neina. Būtume gerai pavaišinę svečius.

Buvo pasitarta ir nuspręsta trauktis. Tuo grioviu vorele nuėjome už poros kvartalų. Vakare grįžome į stovyklą, pirma pasiuntę žvalgus. Jie rado drabužius, kurie buvo likę, apdegusias knygas, kurios buvo sumestos į ugnį, išdraskytas palapines. Persikėlėm į kitą vietą. Kitą dieną sužinojom, kad toj daržinėj, pro kurią praėjom, buvo pilna kareivių, jie mus praleido ir, matyt, tikėjosi nusekti pėdsakais iki stovyklos. Jiems labai palankus buvo tįrštas rūkas.

Netrukus trise ryšių reikalais nuėjome į Upytės mišką. Tenai laikėsi *Tėvo* būrys. Pirmas išpūdis buvo šiek tiek neįprastas. Pušynas ir žemė smėlinga, todėl jie net buvo išikasę gražiai samanėlėmis apdėtus suolus ir stalus. Žemė buvo sausa, bet kur galėjai išitaisyti guolį. Vyrų buvo gal apie 30, jie gyveno palapinėse iš šakų. Vadas su sūnumi gyveno brezentinėje palapinėje, ten pasiklausydavo radijo.

Tėvo būrys tame miške jautėsi labai laisvai ir saugiai. Naktimis būriais jų vyrai aplinkui vykdė įvairias operacijas, o miestas – Panevėžys – buvo visiškai netoli.

Nemeikšis vadui pasakė, kad laikas mums su jais atsisveikinti, eisime toliau. Vadas atsakė:

– O jeigu jus pagaus ir jūs išduosite mūsų stovyklą? Ne, jūs pasiliksit su mumis, o ryšiui jūs turite ir daugiau vyrų.

Teko ilgokai derėtis su *Tėvu*, kol išėjome Taujėnų miško link. Visi šnekėdamiesi vieningai nusprendėme, kad su tokia *Tėvo* taktika jie ilgai neišgyvens. Ir iš tikrųjų maždaug po dviejų mėnesių jie buvo apsupti. Kai dalis jų prasiveržė ir traukėsi, buvo persekiojami tol, kol beveik visi žuvo. Žuvo ir pats *Tėvas* su sūnumi.

Mes atėjome iki Alančių miško. Sutikome raguviečius iš *Vienuolio* būrio. Jie pasakė, kad Taujėnų ir Lėno miškai apstoti. Naktimis ir dienomis grupelėmis rusai ir stribai pasalauja. Į tokią pasalą patekęs mūsų būrio vadas *Perkūnas* buvo nušautas. Buvo ir daugiau iš pasalų nušautų. Partizanai mažomis grupelėmis pasitraukė į kitus miškus. Nutarėme toliau nebeiti, o savaite kitą čia praleisti. Netoli Alančių kaimas, žmonės mus palaikė. Maisto netrūko, tik žmonės nenorėjo, kad pas juos užeitume, ypač dieną. Niekas nenorėjo nukentėti. Maistą atnešdavo į krūmus pagal susitarimą. Netoliese buvo tokios pievos, Bedrių krūmai. Ten buvo keletas daržinėlių šienui laikyti. Apsigyvenome tose daržinėlėse. Šiene miegoti buvo daug šilčiau ir patogiau, nes naktys jau buvo vėsios. Tik bėda, kad nerizikavome nueiti į pirtį, ypač mane užpuolė utėlės. Vieną naktį nuėjome pas žmogų. Dairydami prie veidrodžio ant sienos, pastebėjau tankias šukas, o paprašyt jų gėda. Apsidairiau, kai šeimininkas nususuko, griebiau jas ir į kišenę. Kitą dieną nuėjome į didesnę mišką, susikūrėme ugnį. Mano plaukai buvo ilgi, pabraukiau tomis šukomis per plaukus, utėlės saujomis krito, net išsigandau. Iššukavau plaukus kuo švariau. Nusivilkęs marškinius, palaikiau juos arčiau ugnies, nes nuo karščio jos iškepėdavo. Taip, retkarčiais pakepindami utėles, išgyvenome tose daržinėlėse dvi savaites.

Vieną naktį išėjome į savo miškus. Radome *Žaibo* būrio porą vyrų (pas pamiškės gyventoją). Jie pasakė, kad, žuvus *Perkūnui*, tas būrys perėjo *Žaibo* žinion. Kitą dieną miške sutikome daug partizanų. Visi žinojo, kad bus miško valymas, nes į Lėną yra privažiavusios kariuomenės. Atėjo *Žaibas* su keliais vyrais, o dauguma buvo iš kitų miškų, nepažįstami. Vadovauti ėmėsi *Žaibas*, jis priminė:

– Jeigu tektų susitikti su rusais, tai šaudykite iš visų ginklų ir veržkitės į priekį.

Partizanų buvo apie 60 vyrų. Žvalgai pranešė, kad rusai eina kvartalinėmis linijomis. O kas juos žino, gal šukuos mišką, tad susitikimo neišvengsi. Netoli buvo užpelkėjęs ežerėlis, patraukėme jo link. Priėjome liniją, maždaug už 150 metrų ant linijos stovėjo grupė kareivių. Vadas surinko visus vyrus prie pat linijos, įspėjo, kad stengtųsi visi vienu kartu šokti į kitą pusę. Taip ir padarėme, kareiviai pradėjo šaudyti, kai mes buvome perbėgę liniją. Rusai mūsų nepersekiojo. Įėjome į pelkę, kelmai aukšti, daug karklų. Išgirdome komandą išsidėstyt už kelmų ir paruošus gink-

lus laukti. Netoliese vienas partizanas kelme aptiko žmogų. Puolė į tą vietą daugiau vyrų, ištraukė jį laukan labai išsigandusį, vienas puolė prie jo su durtuvu sakydamas, kad jis yra šnipas. Aš pamačiau, kad pažįstamas, Briedžvalčio kaimo pamiškės gyventojas, kuris slapstėsi nuo rusų kariuomenės – Alfonsas Tarulis. Jis labai išsigando, graibstė už rankų ir prašėsi dovanojamas. Pasakiau, kad pažįstu jį, geras žmogus, tada Tarulis buvo nuvestas pas vadą. Kaip jis pasakojo, jie trys vyrai rytą čia atėjo ir sulindo į kelmus, nes jiems buvo žinoma, kad bus miško valymas ir pamiškės gyventojų sodybose darys kratas, ieškos slėptuvių – bunkerių. Jie matė ant linijų rusų kareivius, todėl sulindo į kelmus, o kai partizanai čia išsidėstė, jie pamanė, kad rusai ir stengėsi įlįsti dar giliau į tuos kelmus. Žvalgai pranešė, kad rusų nebematyti. Netrukus atvedė dar vieną kelme rastąjį. Tai buvo Povilas Bitinas taip pat iš Briedžvalčio, slapstėsi nuo kariuomenės. Jau vakarėjant išėjome iš tos kelmynės į sausesnę vietą. Tarulis buvo paleistas, o Bitinas pasiliko, sakė, kad norėtų prašytis į partizanų būrį. Kitą dieną Bitinas pasakė, kad jam dar reikia pareiti į namus pasitarti su namiškiais. Vadas sutiko pasakęs, kad, jeigu jis ateis, jį priims, nes Bitinai buvo geri, žinomi žmonės, padėdavo partizanams. Jie buvo 4 broliai. Povilas Bitinas išėjo pasakęs, kad ir jo brolis Aleksas buvo toje kelmynėje, tik jis nuėjęs tolyn į pelkę. Povilas Bitinas į mišką daugiau negrįžo. Visi Bitinai sėkmingai išsislapstė ir kai buvo paskelbta amnestija, 1945 m. rudenį, jie pirmieji užsiregistravo Vadokliuose. Jais pasekė ir daugiau išsislapsčiusių vyrų. Jiems baigėsi kupinos nežinios ir pavojų dienos, o mums nesimatė nieko šviesaus ir guodžiančio, nes buvome pasmerkti vargui ir kančioms.

Praėjus gal savaitei, gavom žinią, kad miške yra rusų. Beveik įpusėjus diena, atėjo į stovyklą vienas sargybinis (jų būdavo po du) ir pasakė, kad pylimu nuo Taujėnų pusės ateina būrys žmonių. Buvo rūkas, todėl jis negalėjo nustatyti ar ginkluoti. Pylimas buvo netoli, todėl greitai jį pasiekėme. Žiūrim mūsų sargybinis stovi viduryje pylimo ir žiūri pro žiūronus. Jie buvo apie 200 metrų nuo mūsų, žiūrėjo, kad ginkluoti, o tarp jų su „palatke“ uždengtas Albertas Pukas. Jis buvo suimtas ir, matyt, jį tapė po mišką rodyti stovyklas. Mūsų būrio vyrai jau visi buvom susirinkę į krūvą. Puolėm į šalia esantį griovį. Jie iššovė kelis šūvius. Suėjome į didelio miško kvartalą. Mums 12-kai vyrų vadovavo Antanas Kiškis. Turėjome vieną kaspininį kulkosvaidį, keletą granatų, 4 šautuvus, o likusieji buvo ginkluoti automatais. Paėjus mišku apie 100 metrų, staiga iš eglaičių tankmės pasipylė dvi automato serijos, greit išsisklaidėm ir sugulėm ant žemės. Laukiam, tyku, ramu, nė garso. Pakilom, bet trys vyrai su kulkosvaidžiu metėsi į šoną, gal jiems pasirodė, kad supa. Mes 9 ejome tiesiai, buvome pasiruošę, priėję aikštelę stabtelėjome. Paskui mus subraškėjo šakos, atrodė, kad mus seka. Išsidėstėme už kelmų prieš aikštelę, laukiam, niekas nesirodu, tylu, apie 20 minučių palaukė patraukėm toliau, tikėjomės rasti saugesnę vietą. Kiškis pasiūlė eit į kitą kelio Užugiris–Taujėnai pusę, ten didesnis miškas, didesni kvartalai, bus saugiau. Šiek tiek paabejoje, kad gali būti kelias užstotas, paėjome į tą pusę, buvo jau netoli kelias, bridome iki kelių per nedidelę balą, šalia augo labai

tanki drebulaičių giraitė. Ties ja sustojom apsidairyti, vienas mūsiškių, buvęs priekyje, Tauginas metėsi atgal ir moja mums paskui jį eiti. Priėjom seną kelią, per properšą matėsi kirtimas ir „metrais“ sukrautos malkos, už jų buvo kareiviai, jie tupėjo ir dairėsi. Pasirodo, kad mes įėjom į apsuptį, o Tauginas pamatė ant kvartalinės linijos rusų kulkosvaidį, kareivis žiūrėjo kažkur tolyn ir mūsų nepastebėjo. Laimingai išėjome iš pavojų zonos ir persikėlėm į Barnėno raistą, kuriame buvo aukšti kelmai ir labai ilgos samanose, tad lengvai galėjom pasislėpti. Išsidėstėm prie kelmų, nervų įtampa atslūgo, Kiškis gailėjosi, kad siūlė eiti prie kelio, nes tikrai kelias buvo saugomas su kulkosvaidžiais, būtume visi žuvę.

Į pavakari girdėjosi mašinų ūžimas, iš to nujautėme, kad rusai išvažiavo. Išėjom iš raisto, truputį paėję sutikome tuos du vyrus, kurie prieš tai buvo atsiskyrę. Jie sakė, kad sužeidė jų trečiąjį iš kulkosvaidžio. Tai buvo Jonas Pukas. Jie iš to raisto norėjo patekti į kalnelį, esantį tankmėje. Kai jie priartėjo, pradėjo į juos šaudyti iš automato. Pukui kliuvo į pilvą, jie išsiskirstė, tik matė, kad Pukas bėgo kulkosvaidį numetęs. Vėliau jie jo jau nebeatė.

Nuėjom į raistą jo ieškoti, šaukėm, bet veltui. Tikėjomės, kad jis įlindęs į samanas. Radę kulkosvaidį ieškojome toliau ir suradome samanose apsikasusį Puką. Išnešėm jį prie pylimo, netrukus gavom vežimą su arkliu ir temstant jį išvežėm pas žmogų į Lėną. Jam buvo peršauti viduriai, reikėjo daryti operaciją. O kaip miestą pasiekti? Buvo rūpinamasi dokumentais kita pavarde. Jį pervežė į Šilus, ten buvo geresnė globa ir saugiau. Kol sutvarkė dokumentus, praėjo apie 10 dienų ir vežamas netoli Panevėžio Pukas mirė. Jis buvo kilęs nuo Taujėnų, partizanavo Krikštaponio būryje nuo pat jo įsikūrimo. Pergyvenęs mūsų prie stovyklos, susidūrimo su sribais pas gyventoją buvo sužeistas. Šiaip buvo doras vyras, patriotas, tik labai bailus, matyt, nervai jam buvo stipriai paveikti tos realybės, kurioje jam teko gyventi.

Mus pasiekė žinios, kad rusai su sribais aktyviai pradėjo rengti pasalas. Grupelėmis sėdi pamiškėse užsimaskavę arba pas gyventojus, kai turi žinių, kad ateina partizanai. Viduje sėdi ir laukia, kas ateina sulaiko. Labai padaugėjo išdavysčių. Vado pasiūsti buvome nuėję prie Taujėnų pas gyventoją, tokį mokytoją. Tuo metu jis apylinkės vykdomajame komitete dirbo buhalteriu. Stribynas ten pat, su sribų viršininku jis bendravo, tai iš jo gaudavome sąrašus žmonių, kurie skųsdavo ar buvo užverbuoti. Tas buhalteris turėjo ryšį su partizanais ir reikėjo žinoti parolį prieš kalbant su juo.

Gavome iš jo tokių žmonių sąrašą, kurį atidavėm vadams, o toliau jie sprendė ką daryti. Kaip vėliau paaiškėjo, tie sąrašai galėjo būti ir provokacija, nes juose buvo nurodyti niekuo nekalti žmonės, dažniausiai tie, kurie nepataikavo tarybų valdžiai ir buvo šiaip dori lietuviai. Juos užrodydavo ir tie kartais labai smarkiai nukentėdavo. Kaimynas, pajutęs, kad nekaltas buvo pasmerktas, imdavo galvoti, gal ir jam klius nežinia už ką. Taip žmonės buvo atbaidyti nuo partizanų rėmimo. Partizanai pradėjo prarasti žmonių pasitikėjimą.

Mūsų miške jau buvo pavojinga, nesaugu, todėl pasiskirstėm mažomis grupelėmis ir išsiskirstėm po kitus miškus. Mes keturi vyrai atsidūrėm Alančių miške. Alančių miško aplinka buvo gerai žinoma, čia jautėmės saugiai. Partyje gerai išsimau-dėm, taip pat ir drabužius išdeginom, apsivalėm nuo parazitų.

Mykolui ir Petrui Nemeikšiams čia buvo namai, nes vokiečių okupacijos metais jie nuomojo Alančių dvarą ir ūkininkavo. Jų buvo didelė šeima: 4 broliai ir 3 sese-rys, vyriausias buvo Mykolas, jis ir vadovavo ūkiui. Pas juos dirbo keli rusų karo belaisviai. Kai vėl grįžo rusai, tada juos apkaltino belaisvių išnaudojimu. Mykolą du kartus buvo nusivarę į Vadoklius, smarkiai sumušę, verbavo jiems talkinti. Šiaip taip paleido, tada Mykolas išėjo į mišką (turėdamas 40 metų). Paskui griebė kitą brolių Petrą. Labai mušė, reikalavo atvesti Mykolą, laikė juos kažkokioj malkinėj prie tvarto. Vieną naktį jiems keliems pavyko išlaužti sieną ir pabėgti. Per tą laiką jų šeima iš dvaro pasitraukė. Petras išėjo irgi į mišką. Tai buvo 1945 m. pavasarį. Petras buvo labai įsiutęs už nekaltų žmonių kankinimą ir naikinimą. Labai nekętė skundikų, jo supratimu, tokius reikėtų šaudyti vietoj, ką jis ir darydavo, kai vykdy-davo įsakymą. Maždaug po savaitės nutarėme susitikti su vadais, nes žiema jau buvo čia pat. Petras su Mariuku nuėjo į Raguvos girią, o mes su Mykolu pasukome į Lėno pusę. Jau sutemus priėjom Taujėnų mišką. Užėjom pas pamiškės gyventoją Bujoką. Į vidų mūsų neįsileido, nors buvom pažįstami, pasikalbėjom su šeimininke pro atdarą langą. Bujokienė pasakė, kad Smetonos dvare yra rusų garnizonas, apy-linkės vyrus nusiveda, po vieną tardo, kai kuriuos muša, kareiviai naktimis pasa-lauja pamiškėse. Vyrai, kurie slapstėsi nuo kariuomenės pagal paskelbtą amnestiją registruojasi. Iš mūsų *Perkūno* būrio Tauginas registravosi ir nunešė šautuvą, nes to reikalavo enkavedistai, užsiregistravo ir Pranskūnas. Taip pat sakė, kad buvo atėjęs mano brolis Kazys, labai prašęs, jeigu aš pasirodysiu, kad ateičiau į namus. Kazys gyveno atskirai Lėno kaime. Sakė, kad jiems žinoma, jog partizanai iš šio miško išsikėlę.

Su Mykolu nuėjome į tankesnę mišką, susikūrėm ugnį, nes jau buvo vėsu, pas-naudėm ir šiaip pasišnekėjom apie tai, ką daryti.

Nujaučiau, kad mane kviečia ne šiaip sau, o kas nors rimčiau yra. Sulaukę ryto, aptarėme dar kartą, kaip elgtis.

Išėjom į pamiškę, pamatėm kažkoks vyras eina netoliese, sušvilpėm, jis atsisu-ko, pamojom, kad ateitų arčiau, žiūrim pažįstamas iš Briedžvalkio kaimo. Pasiklau-sėm, ar tikrai Tauginas užsiregistravo, jis pasakė, kad tikrai. Vaitelis leido tiems, kurie gali registruotis, tik nenešti šautuvų, nes vėliau tokius tikrai areštuos, be to, bus išduota priesaika.

Mykolas pritarė, kad eičiau pas brolių, tik sakė, jeigu nuspręsiu registruotis, ne-nešti šautuvo. Savo ginkluotę, šautuvą, šovininę ir granatą, palikau Mykolui ir kie-mais parėjau į namus (apie 1 km). Tuojau buvo pranešta Kaziui, jis atėjo ir pradėjo įkalbinėti registruotis. Esantis Smetonos dvare garnizonas tardo vyrus ir neva klau-sinėja apie mane. Sako, jeigu juos išveš per mane, dar su mažais vaikais, tai mane

prakeiks. Be to, dabar gera proga – amnestija, miške būdamas žūsiu, nes šaudo iš pasalų. Sakau, reikia atsiklausti Vaitelio, be jo sutikimo negaliu. Jis patikino, kad tikisi Vaitelį sutikti, tai jam ir pasakys. Jie kepdavo Vaitelio partizanams duoną ir su Vaiteliu buvo pažįstami. Labai sunku buvo apsispręsti, labai nesinorėjo eiti pas pikčiausius savo priešus tarsi atsiprašyt. Ką daryt? Kas galėjo teisingai patarti?

Galiausiai sutikau, kai pasakė, kad nors pasirodyčiau, kad registruojuosi. Iš kaimyno Kazys pasiskolino žirkles, apkirpo man plaukus. Sutarėme rytojaus dieną su kitais Lėno vyrais, kurie slapstėsi nuo kariuomenės, važiuot į Taujėnus registruotis. Iš tikrųjų važiavo 5 ar 6 vyrai ir aš su jais. Mane nuvežė brolis Kazys. Taujėnuose buvo susirinkęs nemažas būrys besiregistruojančiųjų. Registravo kažkoks rusų leitenantas. Į kambarėlį, kur jis sėdėjo,ėjome iš eilės po vieną. Išdavinėjo popierėlius, vadinamąsias „spravkes“. Priėjo mano eilė, įėjau, pasidarė labai nejauku. Sėdi jaunas rusas su antpečiais, žiūri į atverstą knygą, šalia sėdi stribas – vertėjas. Pakėlė galvą, pažiūrėjo į mane ir sako:

– Na, kur buvai? (Vertėjas verčia.)

Sakau:

– Namie.

– Kodėl į kariuomenę nėjai? Ką, banditu buvai?

– Nebuvau, slapsčiausi.

– Kaip pavadė?

Vertėjas pasakė (atsimenu tą žodį) „v liesu“. Neberašė pavardės, sako:

– Eik atnešk šautuvą, eik, eik...

Suriko:

– Kitas!

Man išeinant tas stribas sako:

– Atnešk, nebijok, priregistruos...

Kai jau buvau kieme, sutikau tą buhalterį, iš kurio paimdavom užverbuotų žmonių sąrašus. Jis į mane labai žiūrėjo, net atsisukęs. Manau pažino. Žinoma, labai prastai jaučiausi, tuo kartu jis pasirodė labai įtartinas. Vyrai, su kuriais atvažiauvom, visi gavo „spravkes“. Manęs jie klausė, ką darysiu. Sakau, atnešiu šautuvą.

Eidamas per miškelį, sutikau Bajanauskaitę su Kučinskaite. Prie vokiečių Raguvelėje kartu su jomis mokėmės. Kučinskaitė buvo mane mačiusi su partizanaus Puinių kaime. Dabar ji, nustebusi ir pagyvėjusi, pasakė:

– Labai gerai, kad pats čia esi. Kaip galėdamas gelbėkis. Mes tau linkime sėkmės.

Kai aš joms šiek tiek papasakojau apie savo padėtį, Bajanauskaitė pasiūlė pas juos užėti. Jos tėvai gyveno Taujėnų kunigaikščio dvare, tėvas dirbo kalviu. Nuėjau pas juos į namus. Tėvas tuo metu buvo darbe. Man buvo paaiškinta, kad Bajanauskas labai supratingas ir geros orientacijos žmogus. Man reikėjo paprasčiausiai pasikalbėti su protingu žmogumi.

Belaukiant grįžo ir Bajanauskas. Iš tikrųjų jį pamatęs, pamaniau, kad tai tas, kurio man ir reikia. Buvau jam pristatytas, kaip dukters buvęs bendramokslis ir dabar

esantis keblioje padėtyje. Jis pasiūlė pas juos pernaktuoti. Sutikau. Po vakarienės Bajanauskas pasiūlė išeit į lauką pasikalbėt. „Nenoriu prie moterų“, – pasakė jis.

Susėdom ant suoliuko, aš šiek tiek jam papasakojau ir apie tai kas mane sieja su partizanais. Jis sako: „Labai gaila, kad daug žūsta jaunų vyrų. Jie per daug bėgioja, pamatė du stribus, bėga visas pulkas, o tie šaudo. Ir per daug girtauja, juk girtus labai lengvai iššaudo“. Pasakęs keletą pavyzdžių, pridūrė:

– Vargiai bus greit, kas nors gera, greičiau visus iššaudys. Jeigu atneši šautuvą, tai nėra garantijos, kad po kurio laiko neareštuos arba neužverbuos šnipinėti. Geriausia būtų pasijauninti ir pasą kitur gauti.

Ta mintis man atrodė labai tinkama.

Pernakvojau, rytą šeimininkė net bulviniais blynais pavaišino, labai dėmesingi visi buvo. Kvietė, kai susitvarkysiu, pas juos apsilankyti.

Po miestelių dar pavaikščiojau, nors ir bijojau sutikti išdaviką. Apie 10 val. pa-traukiau namo, 4 kilometrus mane dar pavežė. Toliauėjau tiesiai per mišką, tikėjau-si ką nors sutikti iš vyrų, tačiau tuščia, matyt, šiame miške gyventojų, kuriuos kai kas vadino miškiniais, jau nebuvo.

Pasiekiau namus. Namiškiams pasakiau, kad liepė po savaitės ateiti. Ant šieno išsimiegojau ir kitą dieną išėjau Šilų link. Labai rūpėjo susitikti su Mykolu Nemeikšiu, jaučiau, kad jis gali būti Alantėse. Nuėjau iki Alančių, Mykolą radau pas Alančių gyventoją Užkurėlį. Jo du sūnūs slapstėsi nuo kariuomenės, jų šeima buvo mūsų globėja. Mykolui papasakojau savo padėtį. Jis pritarė „pasijauninimui“, nes tada nepateksiu į karinę įskaitą. Bet kaip tai padaryti? Kurį laiką pabuvau Alantėse. Keli mūsų vyrai laikėsi Alančių miške. Turėjo jie tenai įsirengę slėptuvę-bunkerį, tik kur, aš nežinojau. Vieną dieną susirinkom keli vyrai ir nusprendėm išpėti vieną vietinę mergą. Buvo žinoma, kad ji norėjo Raguvoje gauti tarnybą. Jai valdžia pasiūlė kuo nors nusipelnyti, tada gaus darbą. Todėl ji skundė kaimynus ir šiaip agitavo prieš tuos, kurie neprijautė tarybų valdžiai. Petras Nemeikšis siūlė ją nušauti, Mykolas nepritarė, kiti taip pat. Mariukas pasiūlė nukirpti plaukus, tam buvo pri-tarta, tiktai kas tai padarys. Mykolas pasiūlė mane, nes aš nebuvo padaręs jokios „zbitkos“ ir dar norėjau iš būrio pasitraukti, tad turėjau nukirpti tą mergą. O jei atsisakysiu, tada Petras ją nušaus. Ji pas tėvus, atrodo, buvo vienturtė duktė. Su-tikau. Vakare paėmę pastotę nuvažiavom, dar buvo numatyta iš jų paimti (nusi-šauti) kiaulę. Kai suėjom trisė į gryčią, visi išsigando. Truputį patardėm, gynėsi. Paprašėm žirklių, greitai buvo paduotos, mergina sodinama ant taburetės nesiprie-šino, tik labai drebėjo. Drebėjo ir man ranka, kai ėmiau žirkles, nemalonu, bet ką daryti? Iškarčiau, iškąsniavau, plaukai buvo vešlūs, merginai buvo gal 18–20 me-tų. Išeidamas Mariukas pasakė, kad dabar nukirpome plaukus, o jei ir toliau taip elgsis, tai nuimsim ir taukus. Tvarte kiti vyrai nušovė bekoną, įsimetė įvežimą, pa-sukom miško link. Po kelių dienų ta šeima, viską palikusi, išsikėlė į Panevėžį.

Mykolo padrąsintas nusprendžiau nueiti pas Šilų bažnyčios kleboną dėl metrikų. Tada metrikų knygos dar buvo bažnyčiose. Aš buvau įregistruotas kaip tik Šiluose.

Buvo kažkaip nedrąsu, bet nuėjau. Klebonu tada buvo kunigas Mikonis. Pasašojau jam viską: ir apie brolių, ir apie pasitraukimą iš miško. Prašiau jo, kad jis man išrašytų metrikus, 1924 gimimo metus pakeistų į 1929 metus. Jis pagalvojo ir pasakė:

– Man labai gaila tų jaunuolių, tikrų Lietuvos vaikų, kurie gimę ir augę Nepriklausomoj Lietuvoj. Juk juos okupantai iššaudys, jiems tokių nereikia, nes jie patriotai savos Tėvynės. Nemanau, kad okupacija greitai baigsis.

Paskui jis dar daug pasakė protingų žodžių apie bendrą mūsų Tėvynės padėtį, tas negeroves, kurias atnešė raudonoji rusų okupacija. Išgyveno dėl to, kad yra nemažai tautiečių, kurie noriai talkina okupantams. Žinoma, visi dori žmonės tuo metu panašiai jaudinosi dėl to, kas vyksta, dėl mūsų tautos ateities.

Klebonas man pasiūlė tuščią metrikų blanką. Jis paaiškino, jeigu parašys savo ranka ir dar antspaudą uždės, tai gali lengvai išaiškinti ir jį nubausti, todėl jis bijo rizikuoti. Jis pasakė:

– Užpildyk pats, o antspaudą galima nuimti nuo kitų metrikų. Tik tą blanką, kai užpildysi, aptrink, kad neatrodytų naujas.

Klebonas mane palydėjo, palinkėjo Dievo palaimos, aš padėkojau jam ir pasukau namų link. Kitą dieną nuėjau pas Lėno gyventoją Pakeltį. Jo sūnus Kazys namuose siuvo ir slapstėsi nuo kariuomenės, registruotis nėjo, buvo priešiškausi nusiteikęs ir netikėjo tuo, ką žadėjo valdžia. Kitas brolis Simonas mokėsi Ramygalos gimnazijoje. Mano sėkmei kaip tik buvo grįžęs porai dienų į namus. Jis apsiėmė mano metrikus patvirtinti, uždėti antspaudą. Buvau nusinėšęs tėvo metrikus su Šilų bažnyčios antspaudu. Kitą dieną nuėjęs radau antspaudą uždėtą. Pavyko puikiai, labai džiaugiausi. Kalbėjomės su Kaziu. Jis irgi galvojo apie dokumentų pakeitimą, nes iš okupantų, ypač iš pakalikų, nesitikėjom nieko gero.

Praėjus gal savaitei, Kazys Pakeltis žuvo. Kaip visada Kazys siuvo (buvo siuvėjas), tik kartą pamatė būrys sribų ateina kiemu. Kitame trobos gale buvo slėptuvė, Kazys kažkodėl nepuolė į tą slėptuvę, o šoko per duris į kitą trobos galą bėgte pasileido iš namų. Iš pradžių sribai jo nepastebėjo. Kazys buvo jau prie krūmų, kai tuo metu iš krūmų išlindo priešais jį du kaimynai (ieškoję nutrūkusio arklio). Kaziui, matyt, pasirodė, kad sribai, jis metėsi į kitą pusę, į lauką ir sribai tada jį pamatė bėgantį. Šaudė ir pataikė į kojas. Kazys suklupo, tada subėgo sribai, jų buvo 6 ar 8 ir šautuvų buožėmis daužė Kaziui galvą tol, kol ją ištaškė. Taip jie patvarkė „liaudies priešą“. Tik tai šitie žmogėnai ir temokėjo, o tarybų valdžia tokiomis ir rėmėsi. Buvo atvartyta pastotė, Kazys be galvos buvo nuvežtas į Taurėnus ir numestas prie bažnyčios, kad žmonės matytų, kaip jų „dori“ darbuotojai moka „nuimti“ galvas.

Parą pagulėjęs Kazio lavonas naktį buvo pavogtas ir parvežtas į namus, paguldintas ant lentos, o galvos vietoj buvo patiasta nosinė. Žmonės pasibaisėjo tokiu sribų žiaurumu. Netrukus iš Užugurio mokyklos gavau mokinio pažymėjimą. Taigi dokumentais buvau apsirūpinęs.

1946 metų žiemą ir vėliau namuose nebuvau, nepasitikėjau tais popieriais. Netrukus buvau sulaikytas prie Šilų, prašė parodyti dokumentus Vadoklių sribai. Eidamas per lauką, išgirdau švilpiančią. Atsisukau, netoli kelias, žiūriu vora, gal 20 sribų raitų ir su vežimais, visi stovi ir žiūri į mane. Vienas raitas priekyje ranka moja, kad grįžčiau. Pagalvojau, dabar baigta. Žinoma, gerokai išsigandau, einu, o jie laukia. Priėjau, sribas klausia, kur einu, sakau pas siuvėją.

– Kodėl per lauką? – klausia jis.

– Tai kad laukai pliki, javų nėra, – atsakiau aš jam.

– Ar turi dokumentus?

Padaviau jam mokyklos pažymėjimą, kuris buvo be antspaudo, tik direktoriaus pasirašytas. Paskaitė ir sako:

– Mokaisi? Gerai. Tik laukais daugiau nevaikščiok.

Mane paleidę nusigrūdė į Šilus.

1946 metų žiemą praleidau Alantėse. Gyvenau pas žmones, nes jau turėjau dokumentus. Padėdavau žmonėms kasdieniuose darbuose. Susitikdavau su vyrais iš mūsų būrio, kurie dar laikėsi miške. Dažniausiai susitikdavau su Mykolu Nemeikšiu-*Stumbru* ir Vincu Vanagu-*Ilgšiu*, su jais nueidavom į mišką, kūrendavom ugnį, šnekėdavomės apie ateitį, kuria tikėjom. Mykolas turėjo sukūręs kelias maldas už Tėvynę Aukščiausiam ir Marijai. Jis jas paskaitydavo, mes susikaupdavom valandėlei. Bet kad greitai gali baigtis okupacija, tai tikriausiai mūsų gretose nebuvo nė vieno, kas tuo tikėtų.

Buvau nuvažiavęs į Kauną. Tikėjausi susirasti savo tetą, tėvo pusseserę, ji Kaune turėjo butą. Labai rūpėjo pasimokyti tapybos. Gal pavyks į meno mokyklą įstoti? Į Kauną važiauvau su „palutarka“. Tada autobusų nebuvo, nes karas buvo suėmęs visa, kas buvo sukurta nepriklausomybės laikais. Reikėjo sukurti iš naujo, o raudonajam okupantui žmonių patogumai visai nerūpėjo. Jiems rūpėjo tik žmonių supriešinimas ir propaganda. Pasitaikė nuo Ramygalos kartu važiuoti su dviem moterimis, Kauno spekuliantėmis, su jomis šiek tiek pasikalbėjome. Pasakiau, kad važiuoju ieškoti tetos ir noriu mokytis. Viena apsiėmė mane pagloboti. Į Kauną atvažiavom jau sutemus. Ta moteris mane vedėsi pernaktoti senamiestyje pas savo pažįstamą. Padėjau jai nešti kažkokius ryšulius. Mums įėjus, pasitiko pagyvenusi moteris ir tuoj ėmė klausinėti kaip kaime, ar dar kariauja. Apie mane buvo pasakyta, kad berniokas iš kaimo atvažiavo pas tetą, tik gerai nežino, kur ji gyvena, rytoj ieškos, o dabar norėtų čia pernaktoti. Mane įvedė į nedidelį kambarį, kur stovėjo sena nutriušusi sofa ir kelios senos kėdės. Moteris kitame kambaryje pasikalbėjo, paskui atėjusios pasakė, kad galėsiu pernaktoti, tik paklausė, ar turiu dokumentus. Ta mano kelionės globėja išėjo. Netrukus man atnešė puoduką arbatos ir bandelę. Šiek tiek paklausinėjo apie kaimą, kokios žmonių nuotaikos. Šeimininkė buvo apie 55 metų amžiaus, prasitarė, kad vyras kalėjime. Vakare pro praviras duris matėsi, kad buvo atėję du klierikai. Jie linksmai kalbėjosi su šeimininke, klausėsi į patofono plokšteles įrašytų dainų ir religinių giesmių. Jiems išėjus, šeimininkė paaiš-

kino, kad seminarijoje yra apie 400 seminaristų. Apie pusė jų nesiruošia tapti kunigais, o į seminariją stojo gelbėdamiesi nuo sovietinės kariuomenės, nes iš seminarijos į ją neimdavo.

Rytą, atsisveikinęs su šeimininke, kuri nieko neėmė už nakvynę, palinkėjo man sėkmės ir nepaklysti pirmą kartą Kaune, išėjau ieškoti tetos. Kaunas atrodė didelis miestas, daug namų ir gatvių, tikrai buvo galima paklysti. Išižiūrėjau į Prisikėlimo bažnyčios bokštą. Ten buvo Žaliakalnis. Taigi, pagal brolio Kazio pasakojimą, jis prie vokiečių ten atvažiuodavo su lašiniais, ieškojau Benediktinų gatvės. Netrukus ją radau, tik bute nieko nebuvo. Nuėjęs į netoliese esantį šlaitą, grožėjausi miesto vaizdu. Kai kur matėsi subombarduotų namų griuvėsiai, daug medinių nedidelių namukų. Po dviejų valandų jau radau tetą. Kai prisistačiau, ji mane sveikino ir džiaugėsi, kad esu išaugęs.

Kitą dieną šiek tiek susipažinęs su Kaunu, išvažiavau vėl su „palutarka“ Panevėžio link. Ties Uliūnais išlipau, užėjau pas tetą Uliūnuose (motinos seserį), viską jai papasakojau. Abu nusprendėm, kad pasą reiktų bandyti gauti Ramygaloj, paprašyt, kad dėdė Povilas leistų pas jį pagyvent, kol gausiu pasą. Jis gyveno prie Ėriškių.

Kelias dienas pabuvęs Uliūnuose, nuėjau pas dėdę, kur buvau priimtas ir globojamas, kol gavau pagal turimus metrikus pasą. Pase buvo įrašyti 1929 gimimo metai.

Namuose, savo tėviškėje Miškinų kaime, negyvenau, teko pabuvoti ir pas pažįstamus, ir nepažįstamus žmones, ir apie Raguvą, Raguvėlę, Velykius, Uliūnus. Padėdavau žmonėms dirbti įvairius darbus, vasarą šieną pjaudavau, žiemą malakas ruošdavom su šeimininkais. Laukiau giedresnio rytojaus, o tas rytojus neskubėjo. 1947 m. pradžioje buvau savam krašte. Visi vyrai, kurie slapstėsi nuo kariuomenės, jau buvo užsiregistravę. Iš mūsų būrio Marijonas Pranskūnas-Putinas Ramygaloje mokėsi vargonininku ir buvo nušautas pro langą, kai jis kartu su jaunimo grupele šventė vienos gimnazistės gimtadienį. Tauginas išsikėlė į Kauną, buvo vedęs. Atrodo, buvo persekiojamas ir jo tėvas, buvęs partizanas. Steponas Vanagas užsiregistravo, buvo areštuotas prie Raguvos, nuteistas 10 metų. Taujėnų miške jau beveik nieko nebebuvo. *Žaibas* daugiau laikėsi prie Traupio.

Brolis Kazys Ukmergėje teiravosi metrikų archyve apie brolių Vincą, nes nieko apie jį nebuvo žinoma, negautas joks laiškas. Buvo pranešta archyvui Ukmergėje iš Archangelsko srities kažkokio lagerio, kad brolis Vincas Dirsė už tarnybą policijoje ir vokiečių kariuomenėje buvo nuteistas 15 metų ir 1945 m. lapkričio mėn. lageryje mirė. Jo žmona su mažamete dukrele išvažiavo gyventi į Viekšnius, į savo tėviškę.

Gyvenau ir Šiluose. Vienai šeimai padėjau dirbti ūkio darbus, nes vyras partizanavo ar slapstėsi. Jo žmona buvo viena su mažamečiais vaikais, jai buvo sunku, tai mano tėvo tolimas giminaitis, Romualdas Kiela jai padėdavo. Netrukus jis buvo suimtas ir nuteistas 10 metų lagerio. Kai atvažiuodavau į Šilus, pas juos užėidavau pernaktoti.

Vieną sekmadienį, būdamas Šiluose, susitikau kelis to kaimo jaunuolius. Jie pasiūlė su jais nueiti į vakarušką, kuri bus pas Porciką Kartanų kaime. Po pietų nuėjom. Buvo daug prisirinkę jaunimo, muzikantas su armonika. Nuotaika buvo gera, muzikantas grojo polkas, valsus, o mes šokom. Bešokant su Regina, ji man ir sako:

– Kitam namo gale, stancijoje, yra *Žaibo* partizanai, jie ten geria alų.

Ji pasakė, girdėjusi, kad žaibiečiai ant manęs neturi akies, už tai, kad aš nėjau į jų būrį, o palikau partizanus visai. Jie mano, kad aš juos galiu išduoti. Tuo momentu įėjo girtas *Lapelis* ir jis man tuoj: „O *Algis!*“. Pasigriebęs merginą šoko vis pasverdėdamas į mane, stumdėsi. Kai kurios merginos, priėjusios prie manęs, perspėjo: „Tau reikia išeiti, matai, kad kimba, ieško priekabių.“ Aš dar svarsčiau, kaip pasielgti. Muzikantas su armonika išėjo į kitą galą. Jaunimas dainavo. *Lapelis* – Bronius Gvozdas priėjo prie manęs ir sako:

– *Algi*, noriu su tavim pasikalbėti, einam į kiemą.

Aš jam sakau:

– Čia kalbėkim.

Jis sako:

– Ką, gal bijai!? Ko gi bijai?

Išėjome, sako, eime už tvarto. Man jis dabar pasirodė tik šiek tiek išgėręs, bet negirtas, gal buvo truputį apsimetęs.

Nuėjome, iš pradžių ramiai kalbėjomės, jis klausinėjo, kaip aš gavau pasą, kur dabar būnu, kodėl nenorėjau į jų būrį eit. Aš bandžiau viską paaiškinti, o jis sako:

– Tu viską meluoji, tu esi komjaunuolis, tu skundi... – Žodžiu, visokias nesąmones ėmė kalbėt.

Aš jam sakau:

– Vaitelis leido net ir registruotis, o aš nesiregistruoju.

Jis pradėjo užpykęs rėkti:

– Aha, tu esi gudrus, nori gyventi! Kuom tu geresnis už mus?! Mes vis tiek žūsime visi, nėra išeities, ar anksčiau, ar vėliau vis tiek mus iššaudys, o tu gyvensi! Kuom tu geresnis!?

Aš kiek galėdamas jį raminau, sakiau, kad *Žygaudas* yra mano pusbrolis, su jo žinia aš išėjau. Jis tik rėkia:

– Va, patrauksiu granatą, užmušiu save ir tave, vis tiek nieko nesulauksim!

Aš jam sakau, kad jūs turbūt neturite žinių, kas vyksta pasaulyje, apie Lietuvą kalba, jau greitai rusai bus priversti pasitraukti. Jis lyg aprimo, matau, kad nervai jam pairė, praradęs laisvės troškimo viltį, todėl pavydi kitiems. Atbėga uždusęs Vincas Vanagas-*Ilgšis*. Jis sako *Lapeliui*:

– Kam tu jį čia atvedei? A, tai už mergas? – ir šėrė *Lapeliui* į veidą. Tas krito aukštiekninkas.

Ilgšis man suriko: „Bėk!“ Aš šokau į vasarojų ir į krūmus. Atsisukau, matau vakaruškininkai lekia į visas puses, vyrai kieme stovėdami iššovė kelis kartus iš pistoleto, nežinau, ar man, ar šiaipsau saliotuodami.

Nuėjau pas Kartaną. Henrikas sakė, žinojęs, kad jie nemėgsta manęs. Jis patarė čia nebūti, todėl krūmais parėjau namo į Miškinių kaimą. Kitą dieną atėjo Antanas Kartanas nuo Šilų. Jis mane išpėjo, kad išvykčiau iš šio krašto, nes „žaibokai“ (taip juos vadino) tą dieną manęs ieškojo pas Kartaną, kur aš buvau užėjęs, net šiaudus daržinėje vertė. Sakė labai įsiutę, jie mano, kad juos išduosiu, lyg žinočiau, kur jie būna.

Ta žinia gerokai nustebino, prisiminiau brolio žodžius: „į mišką neik, nes subanditėsi“. Gal tai galima prilyginti ir tiems „žaibokams“? Tai va kokiais tampa žmonės, paveikti nevilties ir alkoholio. Juk jau buvo paplitęs tarp jų besaikis girtavimas, o gal ir specialiai buvo skatinama ta žmogaus asmenybės žlugdymo yda. Daug žūdavo vyrų lyg save pasmerkdami būdami girti. Priešui buvo labai patogų, nes partizanai nesipriešindavo.

1945 m. apie vasaros vidurį maždaug porą savaitių turėjome įsirengę stovyklą netoli Šilų, paežerėj. Buvom kartu su *Žaibo* vyrais. *Žaibo* žmona gyveno pas žmones, slapstėsi nuo sribų persekiojimo. Kur ji apsigyvendavo, ten *Žaibas* apsistodavo netoliese. Taip buvo ir ši kartą. Čia augo gana aukšta eglė, iš jos matėsi didelis plotas lauko į Šilų pusę. *Žaibas* sugalvojo toje eglėje įsirengti sargybos postą. Jis dažnai naudodavosi medžiais. Kai būdavo kritinė situacija, įlipdavo į medį ir pavojus praeidavo pro šalį. Taigi po dvi valandas pasikeisdami sėdėdavome toje eglėje. Vieną rytą vyrai atsivedė surištom rankom žmogų. Jį rado krūmuose bevarantį samagoną. Pasirodo, kad *Žaibo* ir dar kažkokio „žinovo“ buvo nutarta sušaudyti porą samagono gamintojų, kad kiti bijotų varyti samagoną, nes per besaikį samagono gėrimą žuvo ne vienas partizanas. Jeigu niekas jo nevarytų, tai jo ir nebūtų, samprotavo *Žaibas*. Vadinasi, dėl to ir vyrai nežūtų. Sukvietė visus vyrus ir *Žaibas* ruošėsi įvykdyti tam žmogui nuosprendį. Kai pasakė, kad šitą žmogų nušaus, Albertas Pukas-*Alba* griežtai paprieštaravo. Jis prikišo *Žaibui*, kad tokias problemas turi ne vienas ir ne du vadai spręsti, o visi būrio ir net apygardos partizanai. Pirmiausia turi būti drausmė būriuose, kad vyrai nesibastytų pas žmones be reikalo. „Jeigu dėl tokių dalykų šaudysim žmones, tai ką pasieksim!“ *Žaibas* supyko už suniekinimą, griebėsi už automato, pagrasino Pukui, kad nušaus už nutarimo nevykdymą, tačiau du vyrai puolė prie *Žaibo* ir ištraukė iš jo automatą. Ilgokai dar jie ginčijosi, bet tą išsigandusį žmogelį paleido prigrasindami, kad daugiau samagono nevarytų.

Nežinau, ar *Žaibas*, sušaudęs net ir kelioliką žmonių, būtų sustabdęs samagono gamybą ir gėrimą.

Tais ir vėlesniais metais samagoną gamino visi, kas netingėjo. Net į miestus vežė parduoti tiesiog bidonais, nes nebuvo darbo, nebuvo uždarbio, o gyventi reikėjo. Samagono buvo sočiai, todėl vyrai ir gėrė. Gėrė dažniausiai be saiko, na, ir užsimiršdavo. Tuo tarpu sribai siautėjo po kaimus ir, juos užtikę, gyvų jau nepalikdavo. Taip ir liejosi lietuvių nelaimės, samagonas ir kraujas.

1947 m. liepos mėnesį buvau Vėjeliškių kaime (netoli Raguvos). Mano tėvo mama iš čia buvo kilusi, todėl giminėms padėjau dirbti ūkio darbus. Artėjo šv. Ona, todėl

jaunimas ruošėsi pasveikinti su vardadieniu Onutę. Čia buvo tokia siuvėja. Ji turėjo kelias mokines ir žmonės naudojosi jos paslaugomis. Susirinkę pynė vainikus, pakvietė ir mane, aptarėme, kaip sveikinsime. Turėjo būti pasakyta kalba-sveikinimas, paskui dar kiekvienas vieną kitą žodelį palinkėjimų turėjo pasakyti. Aš parašiau tekstą. Viena mergina tą tekstą išmoko mintinai, na, ir vakare nuėjome visas būrys sveikinti Onutės. Jų buvo nedidelis namelis į Raguvos pusę, prie kelio Šilai–Raguva. Onutė buvo pasiruošusi, valgiais ir gėrimais nukrautas stalas, sveikintojų susirinko apie 20. Susėdom už stalo, prasidėjo vakarienė. Buvo jau naktis. Atėjo du partizanai: Jonas Baltušnikas-Vienuolis su draugu. *Vienuolis* pasveikino su gėlėmis Onutę, sakė, kad jo buvusi kaimynė, todėl ir jie čia su visais nori pabūti. Atėjo abu be ginklų ir basi. Nuotaika pakili, dainos ir juokas, ir naktis jau baigia pralėkt. Svečiai iš miško užsibuvo. O šių namų šeimininkė – bobutė ištisai vaikščiojo lauke. „Nuo Raguvos ateina sribai!“ – įbėgęs gryčion sušuko paauglys. Abu partizanai šoko pro duris. Tuo tarpu pasigirdo šūviai ir raketos, bobutė įbėgo į vidų rėkdama: „Dievulėliau, degam!“ Ėmė šaudyt, visi sugulė ant žemės, aš užlindau už pečiaus, kažkas pradėjo kalbėt poterių ir, kai nebeleido raketų, pamatėm, kad jokio gaisro nėra. Kažkas uždegė šviestą ir pasikėlė nuo žemės iš to išgąščio dar bandėm dainuot, lyg nieko neįvykę. Sribai priėjo prie durų, kurios buvo atdaros, ėmė šaukt:

– Visi, kas esate viduje, po vieną išseikit!

Merginos choru ėmė rėkt:

– Eikit į vidų, nebijokit, nieko nėra!

Taip pakartojo kelis kartus, pagaliau vienas pasirodė duryse atkišęs automatą, paskui jį ir daugiau suėjo. Klausia, koks čia balius, pasakėm, kad švenčiam Onos vardadienį. „Kas bėgo nuo gryčios?“ Šeimininkė pasakė, kad tokie paaugliai buvo čia, matyt, išsigando. Kažkuris iš sribų sako:

– Matėm, kad basi bėgo, bet vienas didelis. Meluojat, tikrai banditai.

Paklausinėjo, bet per daug nebuvo pikti. Gavo išgert alaus, degtinės ir apsiraminę. Kai kurių vyrų paprašė parodyt dokumentus. Manęs neprašė, nes buvau tarp merginų, nors ir turėjau pasą, bet kaip nevietinis galėjau būti įtartinas. Liepė nė vienam niekur neiti, o sribai nuėjo į Šilų pusę. Aušo. Visi vyrai išsilakstėm kas kur. Aš nuėjau į tokią sodybą už pusantrų kilometro, įlindau į daržinę ir ant šieno atsiguliau. Pabudau jau po pietų, pasakiau sutiktam šeimininkui, kad miegojau jo daržinėje, jis išsigando, sako, jeigu rastų sribai, tai man Sibiras. Pasakiau, kad turiu dokumentus. Jis sako:

– Jie nepasitiki nevietiniais, būtinai prisikabina.

Susitikau vieną to balius dalyvį, jis pasakojo, jog grįždami sribai, radę merginas, jas nusivarė į Raguva. Raguvoje visas tardė, klausė, kas bėgo ir koks berniukas buvo tarp merginų. Vadinasi, buvau pastebėtas, tik gal jie tikėjosi grįždami mane rasti ir patikrinti, barėsi, kam išsilakstėm.

Netrukus išvykau iš šio krašto. Kurį laiką vengiau čia lankytis. 1947–1948 m. žiemą praleidau pas dėdę Povilą ir dėdę Adomą (motinos brolius).

1948 m. pavasarį Povilo šeimą išvežė į Sibirą. Dvi dukros buvo likusios, bet netrukus jas sugavo ir nuteisė po 10 metų.

Liko mano globėju dėdė Adomas, kuris gyveno netoli Velykių. Jo namuose tančiau ir anksčiau sutikdavau iš savo būrio Mykolą Nemeikšį-*Stumbrą*. Kaune jau buvau ne kartą, mano teta mane supažindino su raguviškiu Bartusevičiumi, jis padarydavo dokumentus. Tokius dokumentus padarė ir išvežto dėdės sūnui Mikalojui kito pavarde ir šis išvažiavo gyventi į Varėnos rajoną. Aš buvau tarpininkas. Bandžiau įkalbėti ir *Stumbrą* pasidaryti dokumentus, nes nesimatė jokios vilties išlikti ir išgyvent. Petras Nemeikšis jau buvo žuvęs. Mykolas dar delsė sakydamas, kad dar reikia čia pabūt vieną kitą mėnesį, nes vadai žūsta. Lieka saviveikla, kas ką nori, tą daro, dėl to per daug žmonių nukenčia. Sako, aš dar čia reikalingas, aš juos pri-laikau. Iš tikrųjų šis vyras – Mykolas Nemeikšis – tuo laiku tam krašte gal ir tebuvo vienas blaiviausių partizanų. Jis sugebėjo mąstyti, blaiviai vertinti bendrą tuometinę padėtį ir įvairias situacijas. Vasarai baigiantis, Mykolas buvo nusprendęs įsigyti dokumentus, deja, netrukus žuvo, matyt, tokia jo buvo lemtis.

Aš ryžausi stoti į Kauno vidurinę dailės mokyklą. Teta Kaune suteikė man pa-stogę, tik reikėjo turėti kokį nors pragyvenimo šaltinį, ar kokią nors materialinę pa-ramą. Pas tetą užeidavo tokia Emilė nuo Raguvos, jinai mane supažindino su Jonu Stanevičiumi. Stanevičius pažadėjo per pažįstamus surasti man kokį nors darbą, o dailės mokykloje turėjo būti atidarytas vakarinis skyrius. Taigi vilčių siekti savo tiks-lo turėjau.

Mokykla buvo Žaliakalnyje, Tūbelio namuose. Laikiau piešimo egzaminus, bu-vo keletas užsiėmimų, dailininkas Kontrimas šios mokyklos direktorius pakalbėjo apie tapybos pagrindus ir tikslą.

Rasti darbą sunkiai sekėsi, nes tuo metu Kaune darbo labai mažai buvo. Stane-vičius kartais užeidavo, be to, jis man prasitarė, kad buvo Troškūnų partizanų gru-pėje, o dabar kita pavarde laikinai prisilaikė čia – Kaune. Taip atėjo 1948 metų spalio 13 diena.

1947 m. Kaune pas mano tetą užeidavo Stasys Slučka. Jis buvo kilęs iš Troškū-nų. Kurį laiką partizanavo apie Troškūnus, pamatęs, kad greitai nieko geresnio ne-sulauksime, pasitraukė iš būrio ir su šeima apsistojo Kaune. Vieną vakarą jis užėjo pas tetą ir tada ji mane su juo supažindino. Vėliau ne kartą teko su juo susitikti, tik apie praeitį, apie mišką nei jis, nei aš nekalbėjome. Jam buvau minėjęs, kad kaž-kada buvau susijęs su partizanais ir slapyvardis mano buvo *Algis*. Jį su žmona ir dviem vaikais kažkokie jo giminaičiai ar pažįstami globojo, aprūpino butu nuosa-vam name Žaliakalnyje.

Taip atėjo 1948 metų spalio 13 diena. Spalio 12 dienos vakare apie 11 ar 12 valandą kažkas pasibeldė į duris. Teta paklausė kas, atsakė, kad milicija nori patikrinti dokumentus. Aš įlindau į rūšį, kuris buvo po šiuo butu, kuriame buvo žydų parduotuvė. Anga prie krosnies buvo užstatyta dėže drabužiams. Į butą su-ėjo vienas civilis lietuvis su keturiais kareiviais. Pirmiausia jie klausė manęs. Jiems

pasakė, kad išvažiavau į kaimą ir čia negyvenu, tik retkarčiais atvažiuoju. Šiek tiek paieškoję, trys kareiviai pasiliko, o kiti išvažiavo. Visos trys moterys buvo suvartotos į vieną kambarį, o priekiniam įsitaisė kareiviai. Buvo įspėta, jeigu kas paskambins ar pabels į duris, kad niekas neitų durų atidaryt, tai padarys jie patys...

Rūsy mano nuotaika buvo prasta. Jaučiau, kad esu išduotas, svarsčiau ką daryti. Įsiklausiau, viršuje ramu, jokio garso ar bruzdesio. Apžiūrėjęs metalines stumdomas grotas, kurios buvo į gatvės pusę, bandžiau jas patraukti, traukėsi. Valandėlę dar galvojau ką daryti. Išgirdau, teta pradariusi dangtį, tyliai pasakė: „Mykol, bėk!“ Apžiūrėjau, durų nebuvo, tik grotos. Pabandžiau dar pastumti, cypia, nesiryzau. Po valandėlės vėl pastūmiau porą centimetrų, beveik tyliai pasistūmė ir taip po truputį per maždaug pusę valandos atsivėrė nemažas plyšys. Pabandžiau, galva lenda, reiškia išlįsiu. Buvau įsitikinęs, kad rusai sėdi pasaloje, nes jie taip darydavo. Įsiklausiau, gatvėje ramu, viršuje bute irgi ramu, atsargiai išlindau iš rūsio ir palengva sėlindamas pasiečiau gatvę. Paėjęs apie 50 metrų, ėmiau bėgti, nes pasirodė, kad kažkas vejasi. Gatvės tuščios, šiek tiek paėjęs sustojau prie vieno namo sienos, pastovėjau, pagalvojau. Nutariau eiti į Ukmergės plentą, palaukti pakeleivingos mašinos ir važiuoti į Ukmergės pusę, o toliau kaip Dievas duos, tik bėda, kišenės buvo tuščios, neturėjau nė kapeikos. Kas mane vėš? Prisiminiau netoliese gyvena toks Stepas, kartą su Stanevičiumi pas jį buvome. Jis man buvo žadėjęs surasti kokį nors darbelį. Priėjau prie namo, kuriame gyvena Stepas, jo kambarėlio langas buvo uždengtas, viduje degė šviesa. Pamaniau, kad Stepas ruošiasi į darbą, nes jau aušo. Priėjau prie lango, pabeldžiau į stiklą, tylu, dar kartą pabeldžiau. Po poros minučių lange pasirodė sena moteris (jo šeimininkė). Aš paklausiau, ar yra Stepas, o ji linkčioja galvą ir akimis mirkčioja. Kažkas buvo įtartina, bet gerai nesupratau. Pamaniau, kad Stepas yra, todėl priėjau prie priebučio ir pasibeldžiau į duris. Netrukus durys atsidarė. Priešais nieko nebuvo, aš stabtelėjau, tik staiga iš už durų du automatų vamzdžiai man buvo suremti į krūtinę, „Ruki v verch!“ beveik pašnibždomis sukomandavo. Aš likau kaip sukaustytas, nepajėgiau net pajudėti, per daug buvo viskas staigiai ir netikėtai. Dviese griebė mane už rankų ir įsitempė į vidų. Iškratė kišenes, pasivedė toliau, jie turėjo kažkokį sąrašą, kuriame buvo ir mano pavardė. Paklausė gimimo metų, atitiko. Tuojau pat surišo už nugaros rankas virve, nutempė į gretimo kambarėlio kampą ir liepė gulti ant kažkokių patiestų ant grindų kailių. Taip surištas, kaip pjovimui paruoštas avinas, gulėjau, o galvoje buvo tuščia. Niekaip negalėjau atsipeikėti. Laukiau, nežinau, ko laukiau, o gal čia koks išbandymas, ar šiaip kas nerimto. Vis dar netikėjau, kad pakliuvai kaip ir tūkstančiai nelaimingųjų. Dažnai be kaltės kaltų, vien todėl, kad taptų didelės imperijos darbo vergais. Praeidama šeimininkė man pasakė:

– Kaip tu nesupratai, aš tau merčiau. Kitaip negalėjau, nes už nugaros jie stovėjo.

Išgirdęs kareivis ją nuo manęs nuvijo. Labai nutirpo surištos rankos, prašiau kareivio, kad atrištų. Jis gal suprato, nes truputį pataisė, atleido. Taip kniūbsčias

ir gulėjau iki vakaro. Vakare atvažiovo trys odiniais paltais, liepė keltis, patikrino sąrašą ir pastatė į kampą. Jaučiau vedė daugiau žmonių šitame bute sulaukytų, žiūrėjo, ar esu sąraše, paskui išvedė už parankių į lauką, pasodino į viliuką ir nuvežė beveik tuščiomis miesto gatvėmis į Kauno saugumo (KGB) rūmus. Įmetė į tuščią medinėmis grindimis kambarį, atrišo virves ir liepė sėstis prie sienos ant grindų. Rankų beveik nejaučiau, nuo virvės užveržimo jos buvo užtirpusios, buvau labai išvargęs. Bandžiau susitaikyti su realybe, į kurią aš patekau. Miegojau ant grindų, po galva pasidėjęs batus. Naktį buvo įmesti dar du nelaimingieji. Su jais mažai kalbėjomės, nes mus prižiūrėjęs kareivis, kaskart vis įeidamas, sakydavo „malčiat“. Kitą dieną nuvedė pas viršininką – žydą Dušanskį. Ši pavardė jau man buvo girdėta, ji susijusi su Rainių kankiniais. Buvo nelabai jauku. Už stalo sėdėjo, kaip pridera viršininkui, popieriais apsikrovęs, pagyvenęs, į velnią panašus tipas, neblogai įmitęs, pečiai platūs, bet kalbėjo lietuviškai. Paklašinėjo jis manęs kur yra mano tėviškė, kaip čia pakliuvęs, apie mokslą, polinkius ir t. t. Žodžiu, susipažinome. Paskui vedė pas kitus, buvau klausiamas, ką bendro turiu su Jonu Jankausku. Ar turėjau ryšį su kitomis „banditų“ gaujomis (taip jie vadino partizanus). Prabuvau 4 dienas, valgyt niekas nesiūlė, o aš neprašiau, tik tualete iš čiaupo vandens atsigerdavau ir tiek. Dėl valgio turbūt man buvo vis tiek, tuščia vieta. Vieną rytą atėjęs žydas klausia, ar valgiau. Sakau ne, niekas nesiūlo. Jis nustebė:

– Jau kelios dienos, o tu nevalgęs? O pinigų ar turi?

Sakau:

– Ne.

– Na, aš tau duosiu 25 rublius, tegul kareivis atneša bandelių iš kiosko.

Sakau:

– Nereikia, gal paleisite.

– Ne nuo mūsų priklauso, nuo paties, kaip elgsies, – pasakė jis. – O valgyti reikia, dar numirsi, mums bus bėda.

Jis pasiuntė kareivį, tas atnešė kelias bandeles, o likusius rublius man grąžino.

Laikė mane apie dvi savaites nesudarydami bylos. Buvo nuvedę pas patį KGB viršininką. Jo kabinetas buvo trečiame aukšte, daug kilimų, ant sienos didžiuliai Lietuvos miškų žemėlapiai. Atėjo generolas, gerai įmitęs, uniforma švari. Jis manęs paklausė griežtu tonu:

– Rodyk (kitas padavė lazdele), kurioje vietoje gali būti *Žygaudas*. Tu iš tenai esi, žinai, miškus, rodyk, kurioje vietoje gali būti banditų stovyklos.

Žiūriu į žemėlapi, matau Taujėnų, Lėno mišką, kvartalines linijas, net miško ke-liukai yra. Žiūriu ir tyliu. Jis sako:

– Nu, rodyk! Rodyk, jeigu nenori 25 metų gauti!

Aš, matyt, pasirodžiau jiems pasimetęs, sakau, kad nieko nesuprantu, pirmą kar-tą matau žemėlapi (vertėjas išverčia). Tada tas generolas nusikeikė, kažką dar pa-minėjo ir surūkė:

– Von! Balvan!

Greitai buvau išvestas. Kitą dieną nuvedė pas Dušanskį. Jis buvo tiesiog tėviškas, žadėjo labiau daug, jeigu sutiksiu su jų siūlymais. Jie mane atseit nusivežtų į mūsų kraštą, pagal jų duotą ženklą aš pabėgčiau, jie labai šaudys, bet nepataikys ir aš laimingai pasieksiu mišką. Aišku, žmonės matys visa tai. Kai pabėgsiu, partizanai priims mane į grupę. Būdamas su „banditais“, išsidėmėsiu, kas juos remia, sužinosiu apie du bunkerius, kurie yra pas žmones, ypač kur žiemą jie slapstosi. Visa tai surašysiu ir perduosiu jiems. Kaip tai padaryti, vėliau jie nurodys. Jeigu jie sunaikins mano išduotą 20 „banditų“ ir tiek pat ištremys jų rėmėjų, tada gausiu Kaune butą ir galėsiu mokytis, kur norėsiu. Net ir tėvas gaus personalinę pensiją, galėsiu jį pasiimti į miestą, kad kolūkyje netektų vargti. Jis dar padaršino mane, kad tie miškiniai vis tiek bus išnaikinti, nes jie labai maišo kurti „šviesią ateitį“. Kuo greičiau jie bus sunaikinti, tuo geriau bus mums patiems, leido apsigalvoti iki rytdienos.

Kambarėlyje, sėdėdamas ant grindų, viską apgalvojau. Naktį net mažai miegojau. Laisvė, žinoma, rūpėjo, bet užduotys nepriimtinos. Paleis jie mane, broli Kazi ir tėvą jie žino. Jei jiems nedirbsiu, pasislėpsiu arba į mišką išeisiu, tada tikrai keršys namiškiams, tėvą į Sibirą išveš. Be to, dar partizano priesaiką daviau. Dėl savo interesų būčiau nepataisomas niekšas, nevertas net savo vardo ir pavardės. Kuo tada aš būčiau? Prisiminiau likimo brolius nušautus ir numestus miestelių aikštėse. Mūsų pasipriešinimas priespaudai yra teisėtas ir šventas reikalas. Ne, sutikt negaliu! Kitą dieną nuvedė pas Dušanskį, šį kartą jie buvo du, abu žydai, tik gaila to kito neįsidėmėjau pavardės, vėliau tas žydas mane dar gerokai pamušė. Paklausė ar aš apsisprendžiau, pasakiau, kad aš apsisprendžiau, nesutinku. Jie abu dar bandė įkalbėti mane, bet pasakiau, kad dar noriu gyventi, nesugebėsiu išpildyti užduočių. Kadangi esu negudrus, nemoku meluoti ir apsimesti, todėl mane greitai išaiškins ir nušaus. Jie pasakė:

– Jeigu nesutinki, tai gausi 25 metus lagerio ir iš ten vargiai begrįši.

Dušanskis pasakė:

– Nesitikėjau, kad toks durnas esi, atrode nieko berniokas. Kas tave taip nuteikė? O gal su banditais bendravai?

Liepė išvesti. Į pavakarę atvedė areštuotąjį. Jis mane kalbino, klausė apie gyvenimo sąlygas čia, kuo aš kaltinamas. Kai jam pasakiau, jis kalbėjo:

– O tave tai tikrai paleis. Man tai blogai, paėmė kartu su dviem ginkluotais. Jeigu tave paleis, aš parašysiu laiškelį, tu nuneši į vieną gatvę Žaliakalnyje ir paduos. Ten gyvena toks svarbus žmogus, bijau, kad jį greitai gali areštuoti.

Jis parašė tą laiškelį ant laikraščio kampo, pasižiūrėjau, raštas neraštingo žmogaus, šiek tiek įtartina. Galvoju, pats nenešiu, kam nors paduosiu. Pamaniau, jeigu nuneščiau, tai ten mane suimtų. Gal atiduoti čekistams tą laiškelį, bet vėl, o jeigu tikrai yra tenai toks žmogus, tai jį tuojau pat suims. Tą laiškelį užkišau už švarko pamušalo, vakare nuvedė pas Dušanskį. Jis sako:

– Nu, kas naujo? Gal persigalvojai?

– Ne, – sakau.

– Naujo nieko? – jis vėl paklausė.

Tada jis kažką parašė, pakvietė kareivį ir kitą žydą, padavė jam popieriaus lapą ir mane nuvedė į rūšį. Tenai liepė nusirengt, drabužius iškratė ir tą raštelį rado. Žydas pasakė:

– Tai ką, norėjai mus apgauti dar būdamas mūsų rankose, o paleistas tiek ir būtum mums dirbęs? Nepavyko apgauti, mes esame patyrę, ne tokių matėme.

Tada viską supratau. Tas „areštuotasis“ buvo stribas, jų šnipas, provokatorius, o aš juo patikėjau, tą raštelį reikėjo atiduoti Dušanskiui. Gal ir būtų paleidę. Kaip būtų gyvenimas susiklostęs, nežinau.

Po kratos mane įgrūdė į kamerą. Tenai buvo keli jauni žmonės kauniečiai. Kai jiems papasakojau, jie apgailestavo, kad toks naivus buvau. Jie patarė, kad ateity būčiau atsargus kamerose, nes provokatorių, mokačią apsimesti, yra visur, ypač kai esi tardomas. Ko nepasakai tardytojui, jeigu pasitiki, pasakai šnipui – provokatoriui. Jie buvo tos nuomonės, kad Dušanskis galėjo paleisti, nors vėliau vėl galėjo suimti. Kai kurių jis „pasigailėdavo“.

Kitą dieną nuvedė į tokią patalpą, pasodino ant taburetės ir nukirpo plaukus. Nuo tada prasidėjo ilgas septynerių su puse metų trukęs kalinio kelias per kalėjimus ir lagerius. Kenčiau badą, šaltį ir rusiškų blakių – palydovių draugystę.

Tardyti vesdavo tik naktimis, nuo 10 iki 4–5 valandų ryto, kartais visai nieko neklausdavo, o pralaikydavo visą naktį, kad nemiegotum. Tardytojai buvo vienodi, kuo esi kaltinamas jie nesidomėjo, o norėjo daugiau sužinoti apie žmones, kurie buvo nusistatę prieš tarybų valdžią, apie partizanus, kur jie laikosi ir pan. Žydas klausė, kada pirmą kartą Kaune nakvojau, pas ką. Išsitariau, kad nakvojau pas vieną studentą, kuris buvo nuo Šilų. Kas jis toks, kokie santykiai su juo ar seniai jį pažįstu. Kitą dieną žiūriu, tas studentas jau pas juos (parodė pro praviras duris). Išsigandau, nusivedė į kitą kambarį. Pasodino, o žydas, prisitraukęs taburetę arčiau, atsisėdęs prieš mane, sako:

– Pažįsti?

– Pažįstu – Saturninas Kartanas.

– Ar jis nusiteikęs prieš tarybų valdžią?

– Ne, – sakau.

Jis sako:

– Reikia, kad tu sakytum, jog jis buvo Plechavičiaus armijoje (iš tikrųjų buvo), ginklą turėjo, su „banditais“ bendravo.

– Kaip aš sakysiu, kad taip nebuvo, – atsakiau jam.

Spyrė man batu į blauzdą kažkaip šonu kelis kartus. Labai skaudėjo. Paskui pasakė, jeigu nesakysiu, tai dar ne taip bus. Nuvedė į akistatą. Sėdi studentas kampe ant taburetės, gerokai išsigandęs. Jam sako, rodydami į mane, ar pažįsti, jis sako taip, pasako vardą, pavardę, kad buvome kaimynai. Manęs klausia ar pažįstu, aš

tą patį pasakiau. Tada manęs klausia to paties apie jį, labai jie norėjo, kad galėtų jį apkaltinti. Aš paneigiau, pasakiau, kad tik žinojau, jog jis mokėsi Ukmergės gimnazijoje. Jie pasakė, kad jiems to nereikia. Toliau dar klausinėjo dviese, norėjo, kad ką nors prastarčiau ir jie galėtų jį apkaltinti.

Jo klausinėjo, ką jis žino apie mane. Jis pasakė, kad aš buvau radęs rusišką šautuvą ir abu eidavome į mišką pašaudyti į taikinį. Tuo ir pasibaigė akistata, mane išvedė, einant žydas už tokią liudijimą dar kartą spyrė man į šlaunį ir stipriai nubraukė odą, net sunkėsi kraujas.

Paskui tardant klausė apie tą šautuvą, pasakiau, kad tai buvo „vintovka“. Klausė, kur jį dėjav, pasakiau, kaip buvo: miške pakišom po laužu, po kurio laiko pažiūrėjau ar tebėra, bet nebuvo nei laužo, nei šautuvo. Į bylą, atrodo, neįrašė šautuvo. Šiaip nemaloni buvo ta akistata. Tą studentą Kartaną, atrodo, tuojau paleido, ar jį užverbavo ar ne, nežinau.

Paskui tardė tik naktimis, miegoti neduodavo, o dieną tik sėdėdamas nugara atsirėmęs į sieną šiek tiek pasinausdavau. Galva svaigo, beveik ištisai buvau apimtas įtampos, baimės ir netikrumo. Tardytojai buvo grubūs, labai keikėsi ir kiekvieną naktį vis apmušdavo, per ausis apdaužydavo, kad nesnausčiau, apspardydavo ir visą laiką klausinėdavo apie kitus.

Apie gruodžio mėnesį pradėjo jau mane kaltinti, ruošė teismui. Į jų visus klausimus atsakinėjau neigiamai, skundžiausi, kad miegot neduoda ir dėl to nieko prisimenu, kad galvą skauda. Jie sakydavo, kad taip reikia, o prisiminti privalau. Sekmadieniais jiems būdavo poilsio diena – netardydavo. Tada nors vieną naktį per savaitę galėdavau išsimiegoti. Vieną sekmadienį ištempė tardyti. Žiūriu tas pats žydas, kuris atvedė į kamerą. Jis buvo girtas, pradėjo klausinėti, uždavė klausimus apkaltinimui. Sako, jeigu viską prisipažinsiu, tai bus ramiau, tada ir miegosiu gerai, daug nebaus.

– Dar pasakyk ką nors apie porą žmonių, kad galėtum juos apkaltinti. Padėk mums, tada nedaug bausime, o jeigu nepadėsi tau skirs 25 metus, daugiau čia nebegrįši.

Sakiau, kad nežinau tokių žmonių. Jis užpyko ir su pistoletu puolė prie manęs, įrėmė į pakaušį ir pasakė:

– Nušausiu!

Paklausiau už ką.

– Jūs žydus šaudėt (ši kartą jis mokėjo lietuviškai)!

Aš atsakiau:

– Aš gi jaunas dar tada buvau.

Jis pasakė:

– Koks skirtumas, gal tavo brolis šaudė, gal pusbrolis ar giminė, vis tiek visi lietuviai susiję su tuo.

Jis dar rėkavo mane paspardydamas, kol atėjo kitas kagėbistas ir žydą išsivedė.

Mane atvedė į kamerą. Papasakojau kameros draugams apie keistą tardymą su pistoletu. Visiems buvo suprantama, kad žydai dirbo KGB struktūrose dar ir keršydamai lietuviams.

Vieną dieną mane perkėlė į kitą kamerą, ten buvo tik vienas kalinys. Jis man, ištiesęs ranką, pasakė:

– Susipažinkime, Stelmokas. Mano byla jau baigta, laikiu teismo. Esu suimtas jau trečią kartą.

Pasirodė man labai malonus, užjaučiantis, geras žmogus. Buvau patenkintas, kad papuoliau į tą kamerą. Jis buvo labai šnekus, pasakojo visokius nuotykius ir išgyvenimus. Antrą dieną pas mus įmetė trečią suimtąjį. Jis buvo iš kaimo nuo Raseinių. Tas žmogus buvo ištiesai tardomas, tik atveda ir vėl už pusvalandžio išveda. Sulaukėm sekmadienio, pailsėjom, nei vieno netardė. Stelmokas pasiūlė, kad reikia melstis, nes su malda visai lengva pakelti visas skriaudas ir neteisības, o mums tardymai bus lengvesni. Jis iš maišelio išsiėmė nedidelę maldaknygę, sakė išprašęs iš tardytojo, kad leistų ją turėti, nes jis esąs labai tikintis. Mes, žinoma, tam pritarėm ir jis tapo mūsų dvasios vadovu. Skaitė sekmadienio maldas, vėliau ir vakarais, kai netardydavo, dalyvaudavome jo pamaldose. Stelmokas, kalbėdamas poterių, visada atsiklaupdavo.

Mus kas naktį tardė, o Stelmoko – jau ne. Jis būdavo išsimiegojęs, geros nuotaikos. Skųsdavosi, kad gaus 25 metus lagerio, bet sakė nenusimena, nes pasitiki Marija ir Jėzumi Kristumi, jie jo neapvils. Jau kokios dvi savaitės, kaip trise leidome kalinio dienas vienoje kameroje. Susigyvenom, Stelmokas gaudavo siuntinius, maisto ir mums duodavo, sakė, kad jo sesuo gyvenanti Kaune, atneša jam, o žmona kažkur Suvalkijoje, produktus atveža seseriai. Dienomis, kai snausdavau, Stelmokas sėdėdavo taip, kad prižiūrėtojas per „akį“ duryse nematytų snaudžiančio, nes buvo grasinama karceriu. Labai daug Stelmokas pasakodavo ir apie moteris. Pastebėjau, kad jo moralė toli gražu nesiderina su jo pamaldumu. Buvo panašu pagal jo kalbas, kad jis buvo ištvirkęs iškrypėlis ir apsimetėlis. Kartais jį dieną išvesdavo neva į pasimatymą ar dar į papildomą apklausą. Kartą pasakiau tam iš kaimo, kad, man atrodo, kad Stelmokas apsimeta esąs pamaldus. Jis atsakė:

– Negali būti, toks geras žmogus, o pablevyzgoja, tik iš neturėjimo ką veikti.

Stelmokas paprašydavo ir mūsų papasakoti ką nors. Ypač kaip areštavo, apie slapstymąsi nuo kariuomenės, apie bylą, kuo kaltinami, patardavo ne viską pasakoti ir pan.

Kartą aš prasitariau, kaip Kaune iš vieno buto, pasalaujant kagėbistams, pabėgau. Tardant iš karto buvau paklaustas, kada pabėgau, kas tame bute gyveno.

Grįžęs į kamerą pasakiau, kad vienas kameroje esame šnipas. Stelmokas tuojau paneigė: „Tau tik taip pasirodė“.

Netrukus Stelmoką išvedė pasiimti siuntinio. Vakare mane perkėlė į kitą kamerą. Ten buvo 5 vyrai. Klausė kokioje kameroje, su kuo buvau. Pasakiau, kad su Stelmoku. Jie jau senokai žinojo, kad tas Stelmokas yra stribas – šnipas, laikomas

kameroje tam, kad ištardytų tuos, kurie ne viską pasako tardytojui, o jam papasakoja gražiau. Šie vyrai mokėjo beldimu, morzės abėcėle susikalbėti, bandė perduoti į tą kamerą, bet veltui. Buvau jiems papasakojęs, kad su Stelmoku kameroje yra vyrai nuo Raseinių.

Kitą savaitę girdėjosi kaukšint mediniais padais, vedė suimtuosius. Jų buvo daug.

Kai buvau kalėjime, ten jau buvo žinoma visiems, kurie su Stelmoku buvo buvę, kad tas raseiniškis, Stelmoko padedamas, išdavė apie 50 žmonių, todėl ir kaukšėjo tada vedamų žmonių klumpės (raseiniškių apavas buvo klumpės).

Mane ir toliau tardė naktimis, buvau labai išvargęs ir nuolatos kamavo kosulys. Matyt, nuo drėgnos sienos, kai atsirėmęs nugara snausdavau, buvo prasidėjęs bronchų uždegimas.

Kameroje buvo ir tardytų, kurie patarė, kad sakyčiau ką nors, prisipažinčiau, nes vis tiek nuteis, iš čia jau neišeisiu, nes čia arba užverbuoja, arba nuteisia, nors ir jokios kaltės neturėtum. Juk vis tiek esi kaltas, kad čia pakliuvai. Paklausiau jų, pradėjau prisipažinti, kad tarybų valdžia netikėjau, jų ideologija ir propaganda labai nepatiko.

Vieną naktį nuvedė į akistatą su Jonu Stanevičium-Jankausku. Sėdėjo Jonas ant taburetės kampe rankom surištom, ramus. Jo paklausė ar mane pažįsta, jis pasakė vardą, pavardę. Manęs to paties paklausė, aš pasakiau, nors ir sunkiai jį bepažinau. Buvo visas mėlynas, veidas, rankos beveik juodos, labai sudaužytas. Išižiūrėjus, mane apėmė siaubas, net drebulys perėjo per kūną. Tardytojas turbūt pastebėjo, nuramino, kad nebijočiau, nes man taip nebus, jeigu viską prisipažinsiu. Jono paklausė, ką jis žino apie mane. Jis atsakė, kad tik žino, jog esu nelegalus. Tardytojas paklausė:

– Kaip tai? Ar neprisiregistravęs Kaune?

Pasakiau, kad tik atvažiuodavau dėl mokslo, norėjau įstoti mokytis. Toliau jo klausė, kas siejo mus abu. Jis pasakė, kad vieną kartą aš vežiau jo įduotą paketą į Panevėžį, kitą kartą – laišką, ir viskas.

Mane išvedė į kitą patalpą, na, ir prasidėjo tardymas, kam įteikiau tą paketėlį, kas jame buvo. Reikėjo greitai sugalvoti atsakymą, nes tik vienas neatsargus žodis ir dar vienas areštas. Labai šito bijojau. Prisipažinau visas šias Jono pasakytas nuodėmes. Pamačiau, kad mano byla, kaip partizanų ryšininko jau yra, kaltinimų užtenka. Tardymai pasidarė švelnesni, kartais pakalbėdavo žmoniškai, bet naktimis vis tiek miegoti neleisdavo. Ir taip iki 1949 metų sausio 20 dienos.

Teisė Kaune Pabaltijo karinis tribunolas už dalyvavimą lietuvių nacionalistinėje veikloje prieš Tarybų Sąjungą ir prieš tarybų valdžią pagal straipsnius 58-1a, 25-iems metams lagerio ir 5-iems metams be teisių. Taigi visa „dozė“. Tikriausiai komunistų partijos CK buvo nutarta taip įsigyti labai pigių darbo vergų. Reikėjo atstatyti karo nualintą kraštą, o mes buvome jauni. Teisė mus 7 žmones, visi bendrabyliai buvome nepažįstami, tik pažinojau vieną Stanevičių. Visi gavo vienodai,

tik Stanevičius buvo nubaustas du kartus po 25 metus. Visus tuoj išvežė į Kauno kalėjimą ir uždarė į vieną kamerą, gal kad susipažintume kaip bendrabyliai.

Stanevičius visų atsiprašė, kad buvo priverstas išduoti, nes buvo labai mušamas. Jį tampė po miškus, vertė rodyti bunkerius ir stovyklas. Nieko neradę pagal jo parodymus, jį mušė pasikeisdami beveik rankos storumo berželiais. Mušdavo tol, kol beržinės lazdos sulūždavo.

Kauno kalėjime dienos jau buvo ramios, be tardymų ir naktinių tampymų. Miegoti galėjome, kiek norėjome. Kai kurie gaudavo siuntinius, juos dalindavomės, gaudavome gerų knygų paskaityt. Po savaitės nuo tetos gavau siuntinuką. Ir tai dar buvo svarbu, kad esantys laisvėje mūsų artimieji buvo su mumis ir galėjo ištiesti pagalbos ranką, jautėme jų užuojautą ir moralinę paramą.

Gavome naują kameros gyventoją, nuteistą 25 metams – Karoblį. Greitai su juo susigyvenom, nes buvo draugiškas ir geras pasakotojas. Jis buvo biržietis. Lietuvos laikais tarnavęs muitinėje. Turėjo gerą atmintį, žinojo daugybę nuotykių ir išgyvenimų. Visa tai mėgo pasakoti mums, aišku, su pagražinimais. Ištisas valandas jo klausydavomės, laikas nė kiek nepailgdavo.

Balandžio mėnesį suruošė etapą, suvarė į tokią didelę patalpą daug jaunų žmonių, tarpusavyje ieškojome pažįstamų ir šnekučiavomės. Atėjo kalėjimo viršininkas, stambus rusas, gerai ėmitęs, apie 35 metų. Jis stovėjo tarpduryje ir stebėjo parėkaudamas „skorėj“. Jo pavaldiniai šaukė pavardėmis pagal sąrašus, mes turėjome skubiai perbėgti į kitą patalpą. Kai baigė procedūrą, viršininkas pakalbėjo griežtu tonu, kad mes esame Tėvynės išdavikai, esame teisingai nubausti ir būsime išvežti į Tarybų Sąjungos gilumą, privalome bausmę atlikti sąžiningai. Vežant apie bėgimą net negalvoti, nes tuojau pat būsime sugauti ir sušaudyti vietoj.

– Iš mūsų lagerių ar kalėjimų pabėgti neįmanoma, tai įsidėmėkite, – sakė jis.

Buvome sukišti į „voronoką“ ir nuvežti į geležinkelio stotį, o tenai tuojau pat suvarė į vagonus. Tai vyko naktį. Auštant traukinys pajudėjo, vežė į visišką nežinią, nuotaika buvo prislėgta, ne vienas mintimis kartojo „Sudie Lietuva, sudie tėviške...“

Privažiavome Vilnių. Po valandos mūsų vagonas buvo nustumtas į šalį, o mes išlaipinti prie kažkokių pastatų, apjuostų spygliuotos vielos tvora. Tai buvo kalinių persiuntimo punktas. Buvome susodinti ant žemės, aplinkui daug kareivių su automatais ir šunimis. Netrukus mus perėmė į savo globą kita sargyba ir nuvarė į zoną. Sugrūdo į kamerą apie 100 žmonių. Aplinkui lentiniai dviejų aukštų gultai. Čiūžinių jokių, užėmė vietas, visiems gultų neužteko, kiti įsitaisė ant grindų, prižiūrėtojo nurodymu, buvo išrinktas kameros vyresnysis – seniūnas. Režimas čia buvo švelnesnis, tik neleido pasivaikščioti. Kameroje gyvenimas ėjo sava vaga. Birželio mėnesį etapais pradėjo varyti kalinius į geležinkelio stotį. Vieną dieną varė labai daug ir kriminalinių kalinių, žiūrėjome pro langus iš antro aukšto. Vienos moterys, daugiausia jaunos. Vienos verkė ir mosavo mums rankomis šaukdamos

sudiev. Kitos dainavo „Vai kada, vai kada mus šalalė bus laisva, vai kada mes sugrišim į tėvynę“. Labai graudu buvo į jas žiūrėti, juk tai pasmerktas vergovei Lietuvos jaunimas. Kada šios moterys sugriš? Kas ten laukia? Gal šeima su svetimtaučiu? Apskritai, ypač moteriai, gyvenimas jau suluošintas. Apie birželio pabaigą atvežė grupę kalinių iš Ukmergės. Vienas pagyvenęs žmogus buvo labai sumuštas, vienos mėlynės, sprandas žaizdotas, nuolatos apsišlapinęs. Kai aš pasakiau, kad esu ukmergiškis, jis pasakė:

– Jeigu teks sutikti Juozą Bierį, tai gerai primuškit, nes jis mane išdavė. Ne tik mane, daug Ukmergės krašto žmonių. Aš pagal Bierio nusakymus buvau tardomas, viską neigiau, todėl mušė.

Buvo dar ir daugiau iš Ukmergės nukentėjusių nuo Bierio. Jie buvo įsitikinę, kad Bieris buvo provokatorius, iš anksto sudarė sąrašus tų, kurie rėmė partizanus. Pasakui, kai tie žmonės buvo suimti, vesdavo su juo į akistatą. Jis sakydavo: „Prisipažinkit, mes gi išduoti“. 1948 m. Bieris partizanavo. Suimtas buvo Ukmergėje, kai su draugu ginkluoti buvo atėję į šokius.

Po kelių dienų išvarė į geležinkelio stotį ir mus. Sugrūdo į gyvulinius vagonus, į kiekvieną po 50 žmonių. Kitos dienos rytą auštant traukinys pajudėjo į Rytus. Žiūrėjome pasikeisdami pro mažyčius grotuotus langelius į paliekamos Tėvynės kalnelius ir slėnius ir mintimis šį kartą, jau paskutinį kartą, atsisveikinome. Sudiev nelaimingoji Tėvyne, ar dar kada nors pamatysim tave. Kai kuriose stotyse traukinys sustodavo, tada atstumdavo duris ir sulėkdavo trys keturi kareiviai. Jie su mediniais plaktukais ant ilgų kotų daužydavo grindis ir sienas, tikrino ar neišpjauta, kalinius vijo iš vieno vagono galo į kitą, kas buvo lėtesnis, tas gaudavo tuo plaktuku per nugarą, todėl visi stumdydamiesi stengėmės greitai bėgti. Kitokių žodžių negirdėjome, tik „bledi fašysty“. Maisto beveik negavome, tik karšto vandens po puoduką. Pasiekėme Maskvą. Čia stovėjome apie tris paras. Stotis buvo kažkur miesto pakrašty, vadinama prekine. Buvo jau liepos mėnuo, dieną saulė vagonų viršų stipriai įkaitindavo, mums buvo labai karšta, labai troškino, o vandens nedavė. Matyt, daugeliui vežamų žmonių paleido vidurius, todėl ties loveliais, kurių galai buvo išlindę iš vagonų, tiesiog bėgo mėšlo ir srutų masė. Važiuodami už Maskvos, dienomis žiūrėdavome pro langus, nes mums tai buvo nematyta šalis, laukų platybės, matėsi kai kur būreliai žmonių. Gyvenusieji arčiau geležinkelio matėsi, kad dirba žemę, moterys tempia plūgą ar akėčias, o seniokas ar vaikas vairuoja, apsivilkę „šimtasiulėmis“. Arkliai, karvės ir traktoriai buvo „suėsti“ fronto, juk atsargų jokių neturėjo. Traukinys lėkė ir lėkė vis tolyn nuo Tėvynės. Apsipratom su nuolatiniais tikrinimais beldžiant mediniais plaktukais, nes patikdavo ar ne, tai buvo neišvengiama, atrodė, kad taip ir reikia.

Apie dvi savaites važiaavę sustojome Tomske. Išlaipino iš vagonų ir grupėmis varė į pirtį. Stovėjo ir kitas ešelonas su kriminaliniais kaliniais. Juos irgi į pirtį atvedė. Mūsųškių išvarė apie 200 žmonių, kiekvienas turėjome po maišelį, tuos maišelius sudėjome į kampą ir du vyrai juos saugojo. Patalpos didelės, nuėjome praus-

tis po dušais, ne ilgiau kaip 10 minučių buvo skirta grupei. Grįžom pasiimti maišelių, žiūrįm jų nebėra, visus pagrobė kriminalistai. Sakė, kaip puolė didžiulis jų būrys, tai tų maišelių ir neliko. Mano maišelyje buvo šiek tiek lašinių ir džiovintos duonos, taip pat kelnės ir „pafaika“, brolis Kazys buvo atvežęs į Vilnių. Grįžome į vagoną šiek tiek apsiprausę ir apšvarinti. Tai buvo tikra tarybinė pirtis. Vagone ne visi buvo apiplėšti, o tik tie, kurie pateko į tą grupę. Aš likau visai „ant valdiškos“ duonos. Labai gaila buvo drabužių, kurie buvo labai reikalingi. Kur ne kur pravažiavome kolūkių centrus, daugybę nedidelių medinių namukų, jie stovėjo galais į geležinkelį. Galuose po tris siaurus langelius, nedideli kiemeliai, aptverti lentų tvoromis, maždaug 2 metrų aukščio, ūkinių pastatų nesimatė už tvoros. Trobelės dengtos lentomis, kai kur žolėmis, šiaudais, ant stogų augo žolė ir kažkokie krūmeliai. Ant stogų daug kur ganėsi ožkos. Ir šiaip daug buvo apie jų gyvenvietes ožkų, karvių nesimatė. Su mumis buvę keli ūkininkai labai stebėjosi tomis ožkomis ant stogų. Sakė, va, koks jų rojus, ką sukūrė Lenino revoliucija.

Išlaipino Taišete, Irkutsko srityje, kelias dienas praleidome persiuntimo punkte. Šalia moterų zona, per tvorą pasikalbėdavome su jomis, daug buvo lietuvių. Visi buvome jauni, turėjome šviesią viltį sugrįžti į Tėvynę. Ta viltis buvo stipri ir gyva kiekviename žingsnyje, nes jautėme, kad esame teisūs. Toliau vežė jau netoli – į taigą. Apgyvendino buvusiam japonų lageryje prie Čunos upės. Kalinių buvo apie 500, įvairiausių tautybių, buvo ir japonų. Stebėjomės, kad daug buvo rusų, buvusių vokiečių belaisvių. Stalino nurodymu, jie buvo nuteisti 25-iems metams. Šis lageris buvo tik politiniams kaliniams, nuteistiems pagal 58 straipsnį. Žmonės ramūs, dauguma inteligentai, jautėmės visi lygūs dar ir dėl to, kad buvome alkani. Maisto gaudavome tik palaikyti gyvybei. Kai pasiskųsdavom, viršininkai sakydavo: „Jūs išdavėt Tėvynę, todėl neduosim gyventi, bet ir numirti neleisim.“

Varydavo grupėmis į netoliese esantį sovchozą kasti bulvių. Žmonės, kasdami bulves, bandydavo jas šiek tiek apkepti ant iš bulvienočių sukurtos ugnies. Sargybinis, pamatęs dūmus, tuoj atbėgdavo, išspardydavo ugnį, arčiau buvusiuosius dar ir lazda apdaužydvo. Žmonės valgė žalias bulves, varomi į zoną kai kurie vemdavo ant priekyje einančiųjų ir tai pastebėję kareiviai, mušdavo lazdomis. Vėliau, susitarusi su sargyba, sovchozo valdžia atveždavo į lauką bulvių košės. Tai buvo sugrūstos virtos bulvės su lupenomis, šiek tiek pasūdytos. Truputį užvalgydavom, nors tos košės gaudavom tik po tris šaukštus.

Sulaukėm Sibiro žiemos. Iškrito labai daug sniego, šalčio iki 40 laipsnių. Tankiai varydavo į mišką parinkti sausuolių malkoms. Šaltis spigina, drabužiai seni, nuvaro miškan kokį 100 kalinių ir paleidžia įspėję, kad toli neitume ir po vieną neišsilakstytume. O sniego iki 2 metrų gylio, kur pabėgsi? Prirenkam malkų ir ant pečių nešam į zoną apie 2 kilometrus. Ir taip per dieną du kartus, nueinam, atei- nam, tad susidaro keli kilometrai. Kitą dieną varo kitus. Sako, jeigu nenešite, tai šalsite barakuose, nes anglių nebuvo. Taip su tomis malkomis vargino beveik mėnesį. Gruodžio mėnesį atvežė daugiau kalinių. Vietos miegoti ant gultų neužteko,

miegojom ant grindų, po galvą pasidėję batus. Vakare duodavo sūrios žuvies gabaliuką, žmonės paskui gerdavo vandenį, naktį bėgiodavo šlapintis, o ant grindų pilna prigulė, kam užmindavo ant galvos, tas rėkdavo arba keikdavosi, šviesos jokios naktį nebūdavo. Taip ir prasistumdydavome naktimis, dieną pamiegoti neleisdavo, varinėdavo. Vieną dieną nušalau kojas malkas nešdamas. Puoliau į baraką, numoviau veltinį, pirštai balti. Pamatė rusai, greitai atnešė sniego ir atitrynė. Jie sakė, kad net nupjaut gali tekti, o tau gyvent dar reikės, jaunas esi. Daug kalinių iš mūsų lagerio išvežė. Gavom vietos ant gultų, nors ramiai galėjom miegoti.

Sulaukėm pavasario. Netrukus buvo atrinkti jaunesni ir suruoštas etapas. Varė pėsčius apie 8–10 kilometrų į nedidelį lagerį apie 300 kalinių. Kitą dieną suskirstė į brigadas ir varė į darbus. Mišką kirtu elektriniais pjūklais, rąstus į vietas traukė arkliais, aš patekau prie rąstų krovimo. Keturiese ridendavom rąstus į rietuves, kad būtų galima pakrauti į mašinas – miškovežius. Iš pradžių buvo sunku, nes nepratę, per dieną taip prisitampydavom, kad varomi į lagerį vos kojas vilkdavom. Paskui apsipratom, tapom vieningesni rąstą tempdami, todėl buvo lengviau. Kartu dirbome, tiksliau vargome su Vytautu Mackela nuo Ukmergės. Su juo neblogai sutarėm. Jis gaudavo siuntinius iš tremtyje esančių tėvų, jie, matyt, jau buvo šiek tiek prasigyvenę. Iš gautų miltų, radę skardinę, virdavom košę, susikurdavom zonų nedidelę ugnį pasidairydami, kad neužkluptų prižiūrėtojas. Stengdavomės kuo greičiau išsivirti ir tuojau suvalgyti. Užvalgius mums būdavo šventė, nes nors valandą būdavome sotūs. O šiaip ištisai galvoje buvo duona, sapnuodavosi duona, kažkodėl tik duona. Atsibudus dažnai burnoj dar jausdavai duonos skonį. Darbas buvo sunkus, o dar reikėdavo kelis kilometrus nueiti ir grįžti, tad lagerio maistas nekompensuodavo energijos, kurią išėikvodavome. Truputį nusilpau, pasiskundžiau sanpункte širdimi. Netrukus buvau perkeltas į kitą brigadą, kuri dirbo prie „ližniovkos“ klojimo. Buvo dedami trijų metrų ilgio rąstai, kas metras ant jų klojamos storos lentos. Tas lentas vietomis reikėjo pragręžti rankiniu grąžtu ir mediniu kuolu prikalti prie pabėgio. Lentos buvo klojamos dviem eilėm po dvi: eilė, per vidurį tarpas ir vėl eilė. Tai buvo kelias sunkvežimiams medienai, rąstams vežti. Tuo keliu ir mus varydavo į darbą. Gerai, jeigu žmoniškai kareiviai – vedliai, o būdavo ir tokių: sustato po 5 žmones, vienas, kuris viduryje, eina pabėgiais. Jeigu aukštesnio ūgio, tai tas žengia nuo pabėgio iki pabėgio, o jei mažo ūgio, tam blogai, nepaeina, atsilieka, gauna lazdu ir net šunį kartais ant jo užsiundo, tas apdrasko.

Naujoj brigadoj pasijutau lyg ir laisviau, nebereikėjo tampytis su rąstais, kurie buvo labai įkyrėję. Brigadoje buvo apie 30 žmonių, dirbo dviem pamainom. Lietuvių buvome trys (gaila, nei vieno pavardžių neatsimenu). Vienas buvo kunigas 1941 metų tremtinys, nuteistas 10 metų tremties už agitaciją prieš tarybų valdžią, iš tikrųjų už kunigo patarnavimus žmonėms, kaip išpažinties klausymą, sutuokimą ir t. t. Šis kunigas buvo kalinių mėgstamas, nes labai mokėjo su jais bendrauti nepaisant tautybės. Mėgo humorą, buvo optimistas. Mes su kunigu buvome paskirti gręžti skyles ir prikalti

lentas prie pabėgių, medinius kuolus ruošė kiti. Vieną dieną kunigas kažkaip pateko į kitą pamainą, pasitaikė labai bjaurus sargybinis, kuris jį nušovė. Kai brigada dirbdavo, aplink apstatydavo lentomis su užrašu „draudžiama zona“. Tai reiškė, kad už to užrašo draudžiama eiti. Kunigas grėžė skyles prie pat tos lentos. Kareivis nusitaukė kunigui į kaktą, kiti pamatę dar riktelėjo norėdami išpėti, o jis iššovė. Kunigas žuvo. Tada visus suvarė į krūvą, suguldė kniūbsčius ir perkėlė tuos užrašus taip, kad nušautasis būtų uždraustoje zonoje. Vakare kaliniai, kurie matė tą įvykį, ėjo pas viršininką, bandė įrodyti, kad kunigas buvo nekaltas, tačiau veltui, atseit norėjo pabėgti ir viskas, jie vis tiek liko teisūs. Kalbėjo, kad tas kareivis gavo papildomas atostogas už gerą tarnybą.

Visi labai gailėjo kunigo ir baisėjosi kareivio elgesiu, ilgai dar tvyrojo slogi nuotaika šioj zonoj.

Maždaug po mėnesio aš vėl buvau gražintas į tą pačią brigadą štabeliuoti rąstų. Buvo jau vidurvasaris, labai suaktyvėjo taigos palydovai – uodai ir muselės, vadinamos „moška“. Miške jos skraidydavo tiesiog debesimis, ypač kai būdavo apsiniaukę. Tos muselės labai skaudžiai kąsdavo, lįsdavo už apykaklės, rankogalių, į ausis. Nuo jų įkandimų net kai kurie ištindavo. Tai buvo mums dar ir gamtos bausmė. Būdavome priversti ištisai rankomis arba su šakele mojuoti, nuo jų gintis. Po darbo dienos barake naktimis poilsio taip pat nebūdavo, mus grauždavo tūkstančiai blakių. Kas dvi savaites vesdavo į pirtį. Šilumos pirtyje būdavo pakankamai, o vandens norma – keturi litrai. Įpylę samtį pašildyto vandens, duodavo kaip cukraus gabaliuką ūkiško muilo ir žinokis, privalėdavai nusiprausti. Brigadininkai ir lagerio „pridurkai“ gaudavo daugiau vandens.

Dirbant „štabeliovkoje“ buvo šiek tiek privilegijų – ilgesnė pietų pertrauka, nes būdavo šeriami arkliai, jiems pusvalandžiu daugiau laiko duodavo šiek tiek užstot ir pagirdyt, o mes per tą laiką papietavę, gavę normą į mišką atvežtos sriubos, duonos gabaliuką ir košės tris šaukštus, eidavome į mišką, žinoma, zonoj, pasirinkdavome grybų, kurių čia buvo labai daug. Kartą radome miške nedidelį šaltinėli. Tai buvo didelis atradimas, gėrėme tą vandenį ir džiaugėmės palaima, kad galime iki soties atsigerti nuostabiai gero šaltinio vandens. Kol dirbom toj zonoj, kasdien eidavom prie to nuostabaus šaltinio atsigerti. Kasdien nešdavomės į lagerį miške surinktus grybus. Žmonės tikėjosi iš jų išsivirti grybienės ir pavalgyti, tačiau kiekvieną kartą prie vartų per kratą jie būdavo atimami ir pilami į krūvą, kuri, visiems praėjus į zoną, susidarydavo gana nemaža. Grybus atimdavo, kad kaliniai jais neapsinuodytų. Taigi „globėjai“ „rūpinosi“ mūsų sveikata.

Traukdami rąstus, kai kurie kaliniai labai mušdavo arklius. Jiems buvo duodama daugiau košės nuo ištrauktų kubų. Žiauriausiai su arkliais elgdavosi rusai, būvę frontininkai. Dažnai arkliai būdavo užmušami arba krisdavo nuo sužalojimų. Lagerio viršininkas pasigailėdavo, kritusį arklį atiduodavo kalinių virtuvei. Tada gaudavome sriubos truputį su putele ir mėsos gabaliukais. Žinoma, mums arkliena būdavo skanėstas, valgėme ir dėkingi buvome tokiam geram viršininkui.

Kartą tas viršininkas, per patikrinimą, kai buvome suvaryti į „lineiką“, atėjo su kaliniais pasikalbėti. Paaiškino, kas galima ir ko negalima, truputį pagyrė už gerą darbą, na, ir paklausė, kas turi klausimų. Vienas ukrainietis (viršininkas irgi buvo ukrainietis) pasiskundė, kad yra vienas labai priekabus prižiūrėtojas, kiekvieną sutiktą kalinį zonoje šokdina ir gąsdina karceriu. Viršininkas paklausė jo pavardės ir patylėjęs pasakė:

– Tai gerai, kad barasi. Jeigu ant jūsų niekas nesibars, tai neįdomu bus gyventi, jausitės neklystantys. Mane žmona irgi dažnai bara, aš tuo patenkintas, kitaip išvis būčiau apdujęs. Nereikia dėl to skųstis, kad barasi, tai gerai, nes jūs esate jauni ir reikia būtinai, kad kas nors pasibartų. – Taip paaiškino viršininkas ir išėjo.

1951 m. mūsų zonoje atsirado vienas mongolas, buvęs sovietų armijos pulkininkas. Jam pavyko prikalbinti keletą buvusių kariškių organizuoti pabėgimą. Tai įvyko po vieno nušauto kalinio iš mūsų brigados. Kareivis jam pasiūlė parūkyti rodydamas machorkos pakelį. Tas, palikęs arklių, pasuko į tą pusę, o kareivis numetė tą pakelį už draudžiamos zonos ribos. Kalinys, matyt, užsimiršęs siekė to pakelio ir buvo nušautas. Kiti kaliniai matė, kaip tai įvyko,ėjo liudyti, deja, veltui. Tokie kalinių šaudymai paskatino ruoštis pabėgimui. Vadovauti ėmė tas mongolas, buvęs pulkininkas, tačiau tą sumanymą išdavė vienas žydas, vadinamas Saša. Kaip jam pavyko sužinoti, neaišku. Žydaus, nors jų mažai buvo lageryje, niekas nepasitikėjo, nes jie visi buvo lagerio šnipai – „stukačiai“. Kadangi kaliniai sužinojo apie išdavystę, tai tą žydą naktį gerai apkūlė, gal būtų ir užmušę, tik jam pavyko, rėkiant visa gerkle, pribėgti prie atviro lango. Išgirdo „viškoje“ buvus sargybinis ir, tuoj atbėgęs prižiūrėtojai, tą žydą išgelbėjo. Buvo tardomi kai kurie kaliniai, o tą mongolą pulkininką kažkur išvežė.

Turbūt buvo gegužės mėnuo, vieną dieną, kai vedė per vartus į darbą, jaunesnius atrinko į šoną, susidarė apie 100 žmonių. Visus susodino ant žemės, laukėm, kol sutvarkys dokumentus. Po kokių 3-jų valandų atnešė mūsų daiktus, pavardėmis patikrino ir išgrūdo per vartus. Kareivių, sargybinių buvo daug. Visi ginkluoti automatais ir kas trečias su šunimi. Varė į geležinkelio stotį apie 2 kilometrus. Visą kelią bėgom ir vis ragino „bledi fašystų skorėj“. Jei kuris nors atsilikdavo, daužė lazdomis ir paleisdavo šunis. Kol pasiekėm tą stotelę, buvom visi apkulti lazdomis, o keiksmazodžių kiek girdėjome neapsakysi.

Stotelėje susodino ant žemės ir po vieną grūdo į kelis stovinčius gyvulinius vagonus. Vagonuose sėdėjome ilgai. Naktį paryčiui išvažiavome.

Važiavom apie 3 savaites ilgai stovėdami stotyse, beveik be vandens ir normalaus poilsio, patirdami nuolatinės patyčias ir pažeminimus pasiekėme Vaniną. Tenai išlaipino visą ešeloną, apie du tūkstančius kalinių. Atrodė, kad pakelėje vis prikabindavo vagonus su kaliniais. Surikiavo po 4 žmones, apsupo kareiviai kas metras su šunimis ir varėsi Vanino centrine gatve. Tai buvo lagerių miestas. Spygliuota viela aptverti barakai stovėjo vienas prie kito. Gatvė, kuriaėjome, buvo negrįšta, todėl nuo daug kojų kilo tirštas dulkių debesis,ėjome tarsi per rūką. Ant

barakų stogų, ant tvorų buvo daug moterų, o kai kur ir vyrų, visi jie rėkė lyg susitarę: „Ot kuda etap?“ Mums kalbėt buvo uždrausta, todėl tylėjom. Pagaliau nuo stogų pasipylė keiksmazodžiai, kad nekalbame. Tai buvo kriminaliniai nusikaltėliai, visas miestas, lagerių ir kalinių ten buvo be galo daug.

Netrukus buvom nuvaryti ir sugrūsti į laivą. Žinojom, kad veža į Magadaną. Laive buvo daug kalinių. Kitame triume buvo ir kriminalinių nusikaltėlių. Netrukus jie pradėjo ieškoti kalinių iš Pabaltijo, nes jiems reikėjo tokių, kurie gaudavo siuntinių. Tokie šį bei tą dar turėjo valgomo. Kratė maišelius, kol kaliniai pasipriešino, ir jie pasitraukė į savo triumą. Daugiau maišelių jau nebekratė. Vieną naktį laivas išplaukė Magadano link. Supo, jautėsi kažkoks nerimas, netikrumas ir baimė. Kas ten laukia, kokie išbandymai. Nė vienas nežinojome, tik žinojome iš pasakojimų, kad iš tos aukso kasyklų šalies niekas negriždavo.

Po savaitės pasiekėm Magadano uostą. Už uosto pastatų matėsi didžiuliai pilkai žalsvos spalvos kalnai. Toliau bolavo mėlynuojantys toliuose kalnai. Išlaipino iš laivo, šiek tiek pavarę, visus kalinius (o jų buvo labai daug) kalno papėdėje susodino ant žemės, aplinkui apstojo daug ginkluotų kareivių. Atskyrė kriminalinius, juos kažkur nuvedė, o mus sugrūdo į netoliese esantį lagerį, kalinių paskirstymo punktą. Kalinių buvo daug, į darbą nevarė, tik nuvarė į pirtį ir laukėme. Vienus išveždavo, kitus – atveždavo, vyko judėjimas. Lietuvių buvo daug iš įvairių Lietuvos vietų: ir žemaičių, ir aukštaičių, ir dzūkų, ir suvalkiečių. Lietuviai bendravome tarpusavyje. Susirinkdavome po kelis, šnekučiuodavomės, buvo ir jaunų, ir pagyvenusių, bet visi buvom bendraminčiai. Sėdėjom ant žemės patvory, žiūriu eina Mykolas Gailiusis, iš mano tėviškės, kaimyninio Briedžvalkio kaimo. Buvęs Vadoklių sribas. Aš jį vejuosi šaukdamas: „Mykol!“ Jis atsisuko išsigandęs ir paprašė, kad niekam nesakyčiau apie jį. Paklausiau, kaip jis čia pateko, jis pasakė, kad jį „išdavė“. Paėjome į šalį, paklausiau, kaip ten buvo su sribais, kodėl jis buvo sribas. Jis atsakė:

– Nebuvo išeities, taip buvo sutarta su miškiniais, nes mūsų sodyboje buvo bunkeris ir nuolatos jame gyveno 4 partizanai. Aš išėjau į sribus, kad padėčiau miškiniams, jiems reikėjo žinių, per mane jie jas gaudavo.

Pasakiau, ką apie jį kalbėjo žmonės, kai, vaikščiodamas su sribais pas žmones, pamatęs kryželius liepdavo juos išmesti, nes Dievo nėra. Jis sakė, kad reikėjo parodyti, kaip jis atsidavęs valdžiai, o jie gi bedieviai.

– Viskas ėjosi gerai, kol pagavo vieną iš mūsų bunkerio, tas ir išdavė mane. Už tai gavau 10 metų lagerio.

Jis labai prašė, kad niekam nesakyčiau čia apie jį, kad buvęs sribas. Gal ir teisybę jis pasakojo, lyg ir panašu į tiesą. Pažadėjau niekam nesakyti, bet ir nebuvo kam, nes nuo to krašto nė vieno žmogaus nesutikau. Mus greit išvežė, daugiau Gailiušio jau nebesutikau. Vežė prigrūstam sunkvežimyje, susodinę ant grindų, pusiau ištiestomis, praskiestomis kojomis, tarp kojų kitas sėdėjo ir taip toliau. Jeigu norėdavai atsistoti, visi turėdavo stotis, nes buvome tarsi grandine surišti. Vežė beveik

parą, kojos labai nutirpo. Pakeliui buvo sustoję. Leido nusišlapinti ir vėl liepė sėstis ir vežė toliau. Sunkvežimis buvo dengtas, nors ne taip dulkėjo. Atvežė į vietovę, kur buvo pradėta statyti elektrinė prie upės Meundžos. Lageris buvo didelis, maždaug trim tūkstančiam vergų. Šis lageris buvo sustiprinto režimo, spec. lageris, visi kaliniai buvo su numeriais ant kepurės, nugaros ir kelnų (ant šlaunies). Numerius pagal pavyzdį turėjome patys užsirašyti ir prisisiūti. Languose grotos, nakčiai barakai užrakinami. Šalia lagerio buvo darbo zona. Patekau į brigadą, dirbusią žemės darbus. „Kirka“, kastuvai ir karutis („tačkė“), kuriuo vežėme gruntą per patiestas lentas apie 100 metrų ir vertėme į slėnį. Ruošėme vietą elektrinės pamatams. Žemė buvo sušalusi ir dar akmeninga, suduodavai keletą kartų „kirka“, toji atšipdavo, leki pas kalvį smailinti ir taip per dieną keliolika kartų sulakstydavai. Kojos šaldavo, lėkdavai prie statinės, pastatytos pašiūrėje. Ta statinė buvo krosnis, viduje degė anglys, skardiniai vamzdžiai sujungti, galas iškištas per stogą, tai – dūmtraukis. Nuolatos degė ugnis, nes šalta, 40 laipsnių šalčio. Lįsdavome prie tos krosnies, ištisai apsuptos žmonių, sušilti kojų. Numaudavai veltinį, prikišdavai prie statinės vieną koją, autai garuodavo, paskui kitą koją, šiek tiek rankas ir vėl atgal. Pietų negaudavom, nes buvom atvežti. Kumelaitė, kuria vežiojo balandą, pastipo. O gal tik taip mums aiškino? Visą dieną alkani. Pakelia 5 valandą ryto, jeigu esam pirmi, gaunam pusryčius 5³⁰, į darbą 7 valandą, iš darbo 8 valandą vakaro. Jeigu būdavom paskutiniai, vakarienę gaudavom 9³⁰ vakaro.

Vargom apie 2 mėnesius su tais pamatais, taip nieko nepadarėm, o dirbo apie 200 žmonių. Paskui, kai pradėjo sprogdinti ir ekskavatoriumi kasti, greitai paruošėm vietą statybai. Truputį nusilpau, net ir eit jau buvo sunku, svoris nukrito iki 40 kilogramų. Perkėlė į mechaninį cechą. Liepė aliejiniais dažais dažyti bendrabučiams metalines lovas, kurias gamino šitam ceche. Valgykloje gaudavom tris šaukštus manų košės ir šaukštelį žuvies taukų. Per dvi savaites šiek tiek atsigavau, nes dirbau šiltai. Susipažinau su ukrainiečiu Miša, kuris čia dirbo elektriku. Jis dirbo su vienu laisvuoju, tai jis atnešdavo jam duonos ir sviesto už piešinius. Miša buvo mokėsis dailės, tai užsiimdavo piešimu, jis pasiūlė ir man prisidėti. Buvo tokia palėpė, kurioje kabojo didelė lempa, tai tenai ir piešdavom. Kokią valandėlę pavogdavom darbo laiko. Buvo gerai, kad ten neužlipdavo prižiūrėtojai. Piešdavom kilimus su undinėmis arba iš nuotraukų portretus pieštuku, už tai gaudavom šiek tiek maisto produktų: duonos, sviesto ar margarino ir buvom labai tuo patenkinti, bet vieną kartą užlipo elektrikų viršininkas ir mus iš tos palėpės išvijo, sakydamas, kad galime padegti su tokia lempa. Užrakino dureles ir netekom to palaimingo kampo. Šitam ceche dirbau apie metus ar daugiau. Brigadoje vyrai buvo geri. Lietuviai buvom keturi, tekintoju dirbo Valavičius iš Kauno, Globys nuo Raseinių, Naudžiūnas iš Kauno, ketvirto pavardės neprisimenu. Visi gerai sugyvenom. Ceche dirbo keletas laisvųjų. Vienas sakėsi truputį užsiimdavęs piešimu, atnešė tapymo dažų. Paprašė, kad nupieščiau dažais jo žmoną iš fotografijos. Nelabai norėjau, bet jis įkalbėjo, o kur piešti, vietos tai nėra. Susiradau faneros du gabalus ir cecho kampe prie

lango sustačiau, tą fanerą užsidengiau, kad nebūčiau ant akių, nes prižiūrėtojai drausdavo ką nors daryti, ypač laisviesiems. Tik pradėjau tapyti ant gabalo drobės, užtemptos ant rėmo, atkėlė kažkas tą fanerą, žiūriu bjauriausias prižiūrėtojas klausia „Ką čia darai?“ A, sako, laisviesiems pieši, su visu piešiniu nuvedė mane pas dirbtuvių viršininką. Viršininkas nebuvo palankus mums, iš karto suriko:

– Von iš brigados! Karcerio jam už tai, kad darbo metu kažkuo užsiima!

Bandžiau dar aiškintis, nieko neklausė, išvijo iš kabineto. Po kurio laiko brigadininkas atsiprašė už mane viršininko, prisiėmė sau kaltę, kad manęs nežiūrėjo. Viršininkas mane paliko laikinai. Praėjus savaitei, pakėlė iš miego prižiūrėtojas apie pirmą valandą nakties, liepė apsirengti ir nuvedė į karcerį dešimčiai parų už tai, kad piešiau laisvajam. Pagal jų instrukciją, jeigu kalinys laisvajam daro kokią nors paslaugą, ar dirbo kokį nors darbą, jis ieško bendrininko pabėgimui. Nuvedė, patikrino pavardę, iškart į šaltą vienutę. Grindys betoninės, gultai prie sienų atlenkiami, vielų tinklas, langelis mažas palubėje ir be stiklo. Miegoti ant tinklo šalta, tai susirietęs truputį pasnaudi ir viskas. Galima sėdėti tik ant cementinių grindų. Šalta, tai esi priverstas vaikščioti, trepsėti kojomis. Maistas kas antrą dieną: pusė litro virinto šilto vandens be cukraus, trys šimtai gramų duonos ir taip 10 parų. Po keturių parų įmetė brigadininką rusą, sakėsi, kad buvęs laivo kapitonas. Galbūt žmogus „gramatnas“. Sakėsi kažko susiginčijęs su prižiūrėtojais dėl darbininkų, vienam pagrasino, už tai ir įgrūdė jį pas mane. Buvo smagiai, nes buvau ne vienas. Daug jis man pasakojo apie gyvenimą, jūrą, buvo labai įdomu. Aš prieš jį jaučiausi labai bloznas, nieko neturėjau ką pasakoti. Negi pasakosi apie partizanaviimą, okupaciją. Kartą jis pasakė:

– Na, Kolia (taip jis mane vadino), papasakok, kaip apsivedei?

Sakau, kad nebuvau vedęs. Jis nustebo, kodėl. Paaiškinau, jog pas mus vedasi ne jaunesni kaip 25 metų. Jis sako:

– O pas mus 16 metų, žinoma, ne visi, bet dauguma, užtat po kelis kartus vedasi.

Sužinoję, kad patekau į bėdą, draugai pro langelį įmetė man duonos, kitą dieną taip pat. Dalijomės su vienutės draugu, nes abu buvome alkani. Per 10 čia praleistų dienų mano pilvas išitraukė, šonkauliai išsikišo, gerokai suliesėjau. Paleido iš karcerio palinkėdami daugiau ten nepapulti. Kitą dieną sužinojau, kad esu perkeltas į baudos brigadą. Naujoje brigadoje neteko dirbti. Po dienos perkėlė į statybos brigadą, kurioje dirbo dailininkai, skulptoriai ir lipdytojai. Gyvenvietėje buvo statomi kultūros namai, jiems pagražinti buvo tapomi paveikslai, daromi lipdiniai ir skulptūros. Mane rekomendavo buvęs mechaninio cecho brigadininkas ir vienas dailininkas. Buvo reikalaujama žinoti šriftus ir mokėti rašyti „lozungus“. To jau buvau pramokęs, kai dirbau mechaniniame ceche. Brigadoje buvo 12 žmonių: 2 latviai, trys lietuviai, du Rusijos vokiečiai, vienas ukrainietis ir keturi rusai. Visi gerai sutarėme. Greitai susigyvenom ir vieni kitiems padėjom. Visi dailininkai buvo patyrę, rankos išlavintos, aš prieš juos buvau žalias, ypač dirbdamas su dažais. Gaudavau užsakymus plakatams. Dažniausiai aš juos piešdavau, tekstai ir piešiniai

būdavo pateikiami, reikėjo išdidinti ir spalvomis nupiešti. Labai stengiausi kuo geriau padaryti, ko nesugebėjau padėdavo. Brigadininkas buvo rusas iš Leningrado, labai įgudęs, ypač šriftus gerai mokėjo. Tik šykštokas buvo, nelabai mėgo dalintis patirtimi, šiaip neblogas žmogus.

Šiame lageryje buvo ir Vytautas Mackela, tik kitoje brigadoje. Kartą atvežė naujų žmonių, buvo ir nuo Ukmergės. Mackela sakė, kad yra ir Juozas Bieris, Mackelai padėjęs sudaryti bylą. Vėliau susitikdavome visi lietuviai, kurie buvome tame lageryje, taip pat ir su Bieriu. Čia prisiminiau tą suluošintą ukmergiškį, kuris prašė priimti Bierį, jeigu sutiksime. Pasakiau apie tai Mackelai. Jis sako:

– Mat jį bala, dar bėdą turėsi per jį. Jis vis tiek yra globojamas KGB kaip provokatorius.

Apie jį daug kas žinojo, todėl bendrauti su juo vengė.

1953 m. vieną vakarą, grįžę iš darbo, sužinojome, kad mirė Stalinas. Labai džiaugėmės, vienas kitą sveikinome sulaukę tos dienos. Kai kurie rusai, ypač buvę karininkai, atvirai džiaugėsi. Jie sakė, kad permūsų mums į gerąją pusę tikrai bus. Nepraėjo nė mėnuo, kai buvo išakyta tuojau pat nusiplėšti numerius. Buvo įvestas ūkinis atsiskaitymas už mūsų darbą. Įsisteigė zonoje parduotuvė, rodė filmus. Gyvenimas pagerėjo, pagyvėjome, o dar pavasaris. Skambėjo barakuose dainos. Pirmi dainuoti pradėjo ukrainiečiai. Tikrai gražios, melodingos jų dainos nuteikdavo optimistiškai. Neatsiliko ir lietuviai. Susieidavo vakarais į kokį baraką ir, sustoję ratų, traukdavo pokario, dažniausiai partizanų dainas. Pagaliau 1954 m. imtasi peržiūrėti bylas, nuteisimo metu buvusius nepilnamečius pradėjo paleisti. Mūsų nuotaika labai pagerėjo. 1955 m. birželio mėnesio vieną sekmadienį žiūrėjome filmą. Girdžiu, šaukia prie durų pavardėmis. Greitai parbėgau į baraką, vyrai sako, tavęs ieškojo, tuojau pat eik pas „kūmą“. Nenuėjau, o nubėgau. Tenai eilės laukė apie 10 vyrų. Priėjus eilei, įeinu, rankos dreba, stoviu nusigandęs lyg ką padaręs negro. „Kūmas“ sako:

– Nusiramink, linksma naujieną turiu.

Perskaitė, kad mano byla peržiūrėta, pakeistas straipsnio punktas, pagal kurį paleidžiamas į laisvę. Sako, rytoj į darbą jau nebeik, nes tuoj bus surinkta grupė ir važiuosite į Magadaną (už 600 kilometrų). Perskaitė instrukciją – išpėjimą niekam nepasakoti, ką čia teko patirti. Už paslapties išdavimą bausmė iki 20 metų. Išėjau iš kabineto, net nejutau žemės po kojomis, taip linksma buvo, kad norėjosi skrist. Sveikinomės vieni su kitais, kuriems taip pat buvo pranešta, ir negalėjome atsi-džiaugti. Juk kokia palaima, išeiname į laisvę!

Kitą dieną su brigada norėjau išeiti į darbą, bet buvau sugrąžintas, buvo pasakyta „nepoloženo“. Taip ir liko mano dažai, teptukai, kurių buvau šiek tiek sukau-pęs. Netrukus surinko iš barakų apie 15 žmonių. Buvo ir Robertas Jansonas – latvis iš mūsų brigados. Palydėjo lietuviai, kurieėjo į darbą, į antrą pamainą. Prie „vachtos“ atsisveikinom, pamojavo mums jie rankomis: „Sudiev broliai, susitiksi-me laisvėje.“ Nuvedė į gyvenvietę, lagerio buhalterijoje išmokėjo mums priklaus-

mus pinigų. Aš gavau 300 rublių. Ir tuojau pat sunkvežimin, civilio palydovo lydimi išvažiavome į rajono centrą Susumaną. Susumane apsistojom kažkokiam klube (važiavom apie 3 valandas). Tą pačią dieną nuvedė pas „pirklius“. Buvo iš Magadano atvažiavę įmonių atstovai, kuriems reikėjo darbininkų. Sakė, kad mums labai pasisekė, nes nereikėjo nė kiek laukti. Pasirašėme su jais sutartį, kad dirbsime pas juos. Jie sumokėjo už kelionę. Tai buvo atstovai iš statybos tresto „Magadanstroj“. Pernakvoję Susumane, rytą autobusu išvažiavome į Magadaną. Magadaną pasiekėme jau naktį. Su mumis važiavęs darbovietės atstovas tuojau surado sunkvežimį ir nuvežė per miestą į statybininkų bendrabutį.

Dėl darbo baiminausi, nes jokios prie statybos tinkamos specialybės neturėjau. Trise bandėm ieškoti darbo kitur (kaip tik buvo sekmadienis), radome lietuvių, kurie jau buvo prasigyvenę, bet nieko neišėjo. Turėjom prisistatyti į Magadano statybos valdybą Nr. 2. Aš buvau paskirtas į dažytojų brigadą. Kitą dieną išėjau į darbą. Brigada dirbo mokykloje, perdažė patalpas kalkėmis. Brigadininkas pagyvenęs rusas, geras žmogus, mane užjautė, kai pasakiau, kad nemoku dažyti kalkėmis, sako, nieko, išmoksi. Užrašė ketvirtą dažytojo kategoriją. Davė plaušinį „penzlį“ ir ilgą kartelę-kotą. Su tuo „penzliu“ reikėjo nuo grindų pasiekti lubas ir kalkėmis išdažyti. Pradėjau dirbti, jokių įgūdžių. Pamirkau į kalkes tą „penzlį“, pabraukiau tris kartus per lubas ir kalkių nebėra, jos bėga, teka per kotą, paskui per rankas, pirštus iki alkūnės ir ant grindų. Žiūri atėję kiti dažytojai, juokiasi, kad ne lubas dažau, o grindis, nes ant grindų jau balutės. Brigadininkas davė sienas paglaistyti, parodė kaip, ten geriau sekėsi. Kitą dieną vėl su kalkėmis, tai vėl glaistyti, taip per savaitę apsipratau su darbu. Jau geriau sekėsi lubas dažyti, tik tarpupirščiai liko kalkių išėsti iki žaizdų.

Po mėnesio visai neblogai dažiau. Gavau pirmą atlyginimą, apie 900 rublių. Man tai buvo dideli pinigai. Labai norėjosi apsirengti, su kitu lietuviu Juozu nuėjom į turgų, nusipirkau padėvėtą kostiumą už 800 rublių. Buvau susipažinęs su tokia Onute siuvėja, ji pataisė, pritaikė man tą kostiumą. Po kurio laiko ir batus nusipirkau. Dar reikėjo daug, reikėjo palto, striukės, baltinių. Kas mėnesį vis pirkau. Per vasarą žiemai apsirengiau pakenčiamai. Magadane lietuvių buvo gal apie 200, sekmadieniais susieidavom, ruošdavom vakaruškas pas tuos, kurie turėjo pasistatę namus. Susitarę 5 lietuviai išsinuomojom du kambarėlius ir suėjom gyventi. Nemažai buvo ir merginų, buvusių kalinių. Su jomis susipažinom ir visi jau buvom tokio amžiaus, kad tiesiog privalėjom turėti šeimas. Mūsų vyrai vienas po kito tuokėsi ir išėjo gyventi kitur. Likom dviese: Alfonsas Sližys ir aš. Darbe sekėsi gerai, jau dirbau statybos valdybos administracijoje „kolerščiku“, rašydavau „lozungus“ ir užrašus. Viršininkas buvo rusas, statybos inžinierius, labai neblogas žmogus, mėgo tapybą, tai kartais pabendraudavom. Lankėme teatrą, operetes. Asmeninis gyvenimas pradėjo atsistatyti į vėžes, tik bėda, kad sveikata nebuvo gera, kamavo aukštas kraujospūdis ir vidurių negalavimai.

Susipažinau su Gene Puodžiūnaite iš Ukmergės krašto, susitikdavom, nueidavom į kiną. Kartą žiemą, eidamas iš kino, aš kritau gatvėje dėl kraujospūdžio. Gėnė nubėgo į ligoninę, atnešė vaistų ir iškviatė greitąją. Kai atsigavau, labai mane užjautė ir jaudinosi dėl to. Netrukus su ja susirašėme. Gavom vieną kambarį ir ten persikėlėm. Taip pat susirašė ir Alfonsas su Pranute. Paso dar neturėjau, tik pažymėjimą. Reikėjo eiti registruotis į komendantūrą kas dvi savaites. Vieną kartą pareigūnas pavartęs kažkokius popierius sako:

– Kodėl neparašai laiško į Lietuvą saviesiems, tėvui?

Aš nustebau, kad jie taip gerai žino apie mane. Sakau, bijau.

– Ko? Nebijok, rašyk, kad jau laisvas esi, jie laukia.

Prižadėjau parašyti. Parašiau, o už mėnesio gavau iš namų laišką. Jie džiaugėsi, kad aš laisvas. Rašė, kad jau gyvena kolūkyje, už darbą nieko negauna, duonos trūksta, drabužių trūksta, pinigų nėra. 1957 m. rudenį susiruošėm važiuoti į Lietuvą. Parašiau pareiškimą dėl atleidimo iš darbo ryšium su išvažiavimu. Ilgai viršininkas įkalbinėjo, kad dar pasilikčiau, nes buvau iš „Pribaltikos“, o mes visi tokie buvom vertinami kaip sąžiningi ir darbštūs žmonės. Išsiderėjau atleidimą, tik sakė, kad nereikėtų skubėti, nes tikrai Lietuvoje būsi persekiojamas, niekas ten nelaukia, ypač teistų pagal 58 straipsnį.

– Jeigu negausi darbo ir nebus sąlygų Lietuvoje normaliau gyventi, tai grįžk, mes priimsim ir butą duosim, – taip sakė viršininkas.

Žinoma, pažadėjau, padėkojau už tokį dėmesį, atsisveikinom kaip geri draugai, o mintimis lėkiau kuo greičiau į Lietuvą, nors ir laukė tenai sunkumai ar persekiojimai. Ištversiu, bet tik savojoje Tėvynėje, kurią dažnai sapnuose mačiau tarsi pasakų šalį. Šiek tiek daiktų persiuntėm paštu.

Iš Magadano lietuvių jau daug buvo išvažiavusių. Kai kurie į Sibirą pas tremtyje likusius savus šeimos narius, kiti – į Lietuvą. Latvis Jansons išvažiavo ir man atsiuntė laišką iš Rygos. Rašė, kad neblogai jaučiasi, nes savame krašte.

Iš Magadano iki Chabarovsko skridom lėktuvu. Iš Chabarovsko iki Maskvos važiavau traukiniu. Keliavom trise, su manimi buvo žmona ir jos draugė iš Kauno. Po 11 dienų pasiekėm Maskvą. Kelias atgal buvo kur kas įdomesnis, nes matėm tarybinį gyvenimą iš arti, grotos langeliuose, nors jau buvo praėję 10 metų. Traukinys kai kuriose stotyse ilgiau pastovėdavo, tai buvo galima pabėgioti po peroną, kuris buvo virtęs pusiau turgumi. Moterys su „fafaikomis“ pardavinėjo virtas bulves, raugintus agurkus ir paplotėlius. Buvo net ir vaikų, prašančių kapeikų. Keleiviai sakė, kad nedaug kas pasikeitė nuo karo metų. Maskvoje teko laukti beveik parą. Jau buvo naktis, kai įlipau į traukinį. Nors jautėsi silpnas nuovargis, bet net ir snaudulys neėmė. Šitame vagone važiavo daug rusų su šeimomis, kurios atrodė gana skurdžiai. Jų drabužiai buvo skurdūs ir nešvarūs. Su vienu teko pasikalbėti. Jis sakė, kad jie važiuoja su šeima į Kaliningrado sritį gyventi visam laikui, užverbuoti kaip darbininkai. Daugumas jų buvo iš pamaskvės kolūkių, beveik visi be

specialybių, tik turintys gausias šeimynas. Valdžia žadėjusi ten gerą gyvenimą. Jie patys kaip nors versis, bet tame krašte vaikams gal bus žmoniškesnė ateitis.

Anksti rytą pasiekėm Vilnių. Perone daug žmonių, išlipau lyg nesavomis kojomis, nedrąsiai žengiau pirmuosius žingsnius savo mieloje Tėvynėje po dešimties metų.

Garsiakalbis kalba lietuviškai, koks džiaugsmas. Aš Lietuvoje! Šiek tiek paėjęs, matau nedidelis vyras atbėga priešais, mano žmona, numetusi ant žemės maišelį, apsikabina su broliu...

– Sveiki sugrįžę! – pasakė jis. – Buvom jau net viltį pametę.

Moskvičiumi nuvažiavome per miestą į jos brolio butą. Prasidėjo naujo gyvenimo tarpsnis. Praeityje liko fizinių kančių, pažeminimų ir patyčių kelias. Laukė neiškus rytus, kupinas moralinių kančių, skriaudų ir paniekos.

1958 metų pavasarį pavyko nelegaliai prisiregistruoti Ukmergėje. Dirbau statybos remonto valdyboje dažytoju ir dviejuose kino teatruose piešiau afišas. Šiaip taip verčiausi. Ukmergė buvo labai prastai aprūpinta maistu, todėl dažnai tekdavo važiuoti į Kauną ar Vilnių apsipirkti.

Retkarčiais nuvažiuodavau į tėviškę. Tenai buvo pasirodęs kažkoks jaunas vyras. Kaip žmonės pasakojo, jis klausinėjo, gal kas žino nors vieną besislapstantį nuo valdžios ar partizaną, norėtų turėti draugą, nes vienam labai liūdna slapstytis. Jis neturėjo dokumentų, nes buvo pabėgęs iš lagerio. Gal jau 1960 metų pradžioje tas bėglys pasirodė Lėne. Išsiklausinėjo, kur gyvenanti tokia Kartanaitė (jie buvo pažįstami) ir atėjo į jų namus. Jinai jau buvo ištekėjusi, vyras buvo darbe, ji likusi viena namuose. Atėjęs pasiskundė savo padėtimi, kad yra pabėgęs iš lagerio, norįs, kad jinai jį paglobotų. Greičiausiai ta globa jam rūpėjo todėl, kad ta Kartanaitė dirbo kasininke vaikų sanatorijoje (Smetonos dvare). Truputį užvalgęs pasakė, kad norėtų prigulti, pailsėti, bet, kad būtų saugiau, nuėjo į klojimą ant šiaudų. Po kurio laiko iš darbo grįžo jos vyras ir abu, pasitarę dėl to bėglio, suprato, kad jis yra įtartinas, tikriausiai provokatorius ir nutarė paskambinti į Ukmergės miliciją. Milicija atvažiavo greitai ir tas „bėglys“ iš lagerio – Juozas Bieris buvo pažadintas ir išvežtas į Ukmergę. Netrukus apie tai sužinojo visas kolūkis, o po savaitės Bierį paleido. Kažkas turėjo pažįstamų milicijoje, tai vienas milicininkas pasakė, kad jis buvo joks ne bėglys, o tik juo apsimetęs. 1960 metų rudenįėjau iš darbo, žiūriu varosi Bierį trys milicininkai. Mane pamatęs, jis pakėlė rankas ir sako:

– Matai, vėl mane...

Pažiūrėjau, taip ir nesupratau, lyg tai išgėręs buvo.

1961 metų pradžioje Ukmergės rajono laikraštyje buvo parašyta apie Bierį. Pasirodo, kad „besislapstydamas“ išsigudrino užsiimti veikla, susijusia su pinigais. Jis veikė Širvintų, Jonavos ir Ukmergės rajonuose. Susirasdavo merginą, prisikalbindavo, įgydavo jos pasitikėjimą, sugebėdavo įtikinti tėvus ir pasipiršdavo tai merginai. Jai sutikus, iš tėvų iškaulydavo sumą pinigų, nes jam reikėjo dokumentus nusipirkti,

apsirengti, na, ir nuotakai ką nors nupirkti. Žmonės patikėdavo ir, gavęs pinigų, „jaunikis“ – Juozas Bieris – dingdavo. Taip nuo jo nukentėjo apie 15 žmonių. Jis veikė ne savo, o išgalvota pavarde, todėl greitai nepakliuvo milicijai. Tada, kai aš jį mačiau, jis buvo sulaikytas už savo veiklą. Paskui jį teisė, kiek sėdėjo neaišku, vėliau apsigyveno Kaune. Tai tas pats Bieris, kuris „partizanaudamas“ įsidėmėdavo tuos žmones, kurie rėmė partizanus, kurie buvo ryšininkai ar šiaip palankūs pasipriešinimui ir tų žmonių sąrašus perduodavo KGB. Kai jį sulaikė ir tardomuosius vedavo su Bieriu akistaton, jis kiekvienam tardomajam sakydavo: „Prisipažink, nes mes esame išduoti.“ Tie, kurie neigė kaltinimus, būdavo labai mušami.

1961 metų rudenį persikėliau gyventi į Panevėžį. Čia teko nueiti sunkų kelią, su nesėkmėmis ir persekiojimais. Ne vienas šiltoje valdiškoje kėdėje sėdintis tautietis pasakė: „Ko grįžai, nes esi išdavęs Tėvynę, tokiems čia ne vieta“.

RAMYGALOS PARTIZANŲ BŪRIO VEIKLOS TRUMPA APŽVALGA

Iš partizanų dienoraščių

Broniaus Juospaičio pastabos:

Pirmuosius partizanų būrio dienoraščius* pradėjo rašyti 1944 m. gruodžio 28 d. partizanas Stasys Balčiūnas. Po jo rašė Danielius Krikščiūnas.

Iš viso buvo apie 12 sąsiuvinų (mokyklinių), du paskutiniai pateko į NKVD rankas. Dienoraščiai pradėti rašyti kapitono Eitminavičiaus-*Biednosios Rupūžės* įsakymu.

Trečiąjį sąsiuvinį rašė 1946–1947 m. partizanas Jonas Juospaitis-*Aficierius*, žuvęs 1948 m. Kitus sąsiuvinius rašė partizanas Antanas Vaitelis-*Viesulas*.

1944 m. liepos mėn. pradžioje vokiečiams traukiantis ir frontui pasukus Lietuvos sienos link, Lietuvoje vokiečių valdymo aparatas... liepos mėn. 8–9 d. iš Ramygalos pasitraukė pavojai, tą... (toliau neįskaitoma. – R. K.). ...susirinkusių ginkluotų vyrų tikslas buvo palaikyti ramumą miestelyje ir visame valsčiuje ir neleisti kelti galvos komunistiniam elementui. Per kelias dienas Ramygaloje susirinko 60 ginkluotų vyrų. Kadangi jokios vadovybės nebuvo ir, neturėdami iš niekur direktyvų, susirinkusieji išsirinko vadu UŽKURAITĮ ANTANĄ iš Drulupio kaimo. Pirmomis dienomis UŽKURAIČIUI padėjo tvarkytis jo brolis leitenantas UŽKURAITIS JURGIS, bet po kelių dienų jis pasitraukė į Žemaitiją. Po kelių dienų vadas užmezgė ryšį su Panevėžyje dar buvusia vokiečių vyriausybe-komendantūra. Vokiečių vietos komendantūra partizanams veikti leido, jokių kliūčių nedarė. Liepos mėn. 2 d. vokiečių vadovybė pasiūlė partizanams trauktis iš Panevėžio su frontu ir tuo atveju pažadėjo duoti būriui ginklų. Tą pačią dieną vadas pasitarė su visu būriu ir nusprendė į Vokietiją nesitraukti, praleisti frontą ir likti savame krašte. Tą pačią dieną į Panevėžį parvežti ginklų nusiuntė du sunkvežimius, nors ginklų nebuvo gauta. Sekančią

* Dienoraščių kalba netaisyta. Kai kurie įvykiai pakoreguoti šio būrio partizano B. Juospaičio. – R. K.

dieną leitenantas VAITELIS iš Panevėžio į Ramygalą atvežė sunkvežimį ginklų. Ramygaloje būriui paliko 6 kulkosvaidžius, kelis pistol-kulkosvaidžius ir keliolika šautuvų. Tą pačią dieną leitenantas ŽIŽIŪNAS paskaitos forma nurodė partizanams veikimo planą, kaip praleisti frontą ir tolimesnį veikimą užfrontėje. 22-tą liepos bolševikai užėmė Panevėžį ir frontas artinosi prie Ramygalos. Būrio vado parodymu, būrys buvo išskirstytas į tris skyrius ir tą patį vakarą apleido Ramygalą.

Pirmas skyrius (24 žmonės), vadovaujamas P. GINIOTO, tą pačią dieną vakare išvyko Juodžių miško link, apie 3 km nuo Ramygalos, Jovaišių kaime, KARUČIO klojime skyrius apsinakvojo. 23 d. Ramygaloje jau buvo bolševikai ir retas susišaudymas su vokiečių tankais vyko Aukštadvario-Jovaišių kaimo rajone.

Skyrius, atsiradęs pačioje fronto linijoje, auštant rytui, pro Gojaus mišką pasitraukė į Bliūdinų miškelį ties Pociūnų kaimu. Dėl rusų gausumo skyrius Bliūdinų krūmuose išbuvo 3 dienas. 26 d. skyrius, nors ir buvo pastebėtas bolševikų dalinių, bet, su jais nesusidūręs, persikėlė už Giedraitinės kaimo prie Pilvino ežero į balas ir čia išbuvo iki rugpjūčio pradžios, praleido frontą su bolševikų kariniais daliniais nesusidūręs. Kadangi užfrontėje buvo daug kariuomenės, kuri ypač landė po miškus, todėl skyriui nebuvo prasmės laikytis pilname sąstate, skyrius susismulkino po 2–3 ir pavieniui.

II skyrius (20 žmonių) su vadu 22 d. liepos išvyko į Pašilių girią ir apsistojo Paežerio vienkiemyje Lasasieko miške. Čia skyrius išbuvo iki 27 liepos. Tą dieną Drulupio kaime buvo pagauti trys bolševikų kareiviai, kurie buvo nuginkluoti ir paleisti. Po to įvykio bolševikų daliniai pradėjo siausti po mišką ieškodami partizanų, todėl skyrius turėjo taip pat susismulkinti.

III skyrius (16 žmonių), vadovaujamas PETRO BARBUŠKOS, liepos 22 d. vakare išvyko ir apsistojo Masiokų kaimo Zastaunos liekne, kur išbuvo iki liepos 26 d., dėl bolševikų kariuomenės gausumo, tą dieną skyrius persikėlė į Rodų mišką Šaltalieknio liekną ir čia sekantį rytą turėjo susismulkinti.

Tokiame susismulkinime be ypatingos veiklos partizanai išbuvo iki vėlyvo rudens. 1944 m. to priežastys buvo: 1. Frontui praėjus pirmomis savaitėmis – gausumas bolševikų kariuomenės. 2. Trūkumas organizuotumo. Bet vis tiek, kad ir neorganizuoti partizanai, bet savo buvimu apylinkės gyventojams padarė nemažai gero. Pirmomis dienomis, užėjus bolševikams, vietos komunistai, o daugiau tamsus elementas labai pradėjo vystyti savo veiklą, suvedinėti asmenines sąskaitas, padorius žmones skųsdavo bolševikų kariniams komendantams, su jais plėšti ir grobti pasiturinčių ūkininkų turtą, skundė ir įdavinėjo partizanų šeimas, keli padaužos, užsirašę į miliciją, vaikščiojo po kaimus terorizuodami vietos gyventojus. Buvo beprasidedanti tokia pat padėtis kaip ir 1940–41 m. Bet, sunaikinus keletą tokių išgamų bei pavieniams partizanams iškabinus viešai įspėjimus, pirmomis dienomis komunistinis maras Ramygalos valsčiuje ne tiek išbuvo kaip kai kuriuose gretimuose valsčiuose, kur daugumas partizanų buvo pasitraukę su frontu.

1944 m. rugsėjo 8 d. Ramygalos valsčiuje prasidėjo jaunų vyrų 1909–24 m. gimimo gaudymas į kariuomenę. Gaudymą vykdė bolševikų kariuomenės ir NKVD daliniai vietos milicijos nurodymu. Gaudymas buvo vykdomas su labai žiauriomis represijomis. Taip rugpjūčio mėnesį buvo nušautas beginklis BARBUŠKA PETRAS. Jį nušovė savo namuose vietinis milicininkas BARZDA VLADAS. Rugsėjo mėnesio pirmomis dienomis dirbęs Kalvaičių ūkyje su grėbiama mašina padieniu darbininkas MASIOKAS RAPOLAS iš Masiokų kaimo rusų kareivių buvo peršautas į koją ir pagautas. Ant rytojaus jis buvo vežamas sunkvežimiu į Panevėžį. Jį lydėjęs vietos išgama – milicininkas KASMOČIUS JONAS, vežant

labai žiauriai nukankino – su peiliu išdūrė abi akis, nuo abiejų skruostų odą nupjaustė, smakrą nupjovė, lyties organus subadė. Po kelių dienų tėvai jį negyvą atsivežė iš Panevėžio ir palaidojo. Rugsėjo pabaigoje rusų gaudikai pagavo DANIŪNĄ MYKOLĄ iš Gude-liukų kaimo ir, varydami jį į Panevėžį, šautuvų buožėmis užmušė ir paliko prie plento griovyje. Tėvai jį kitą dieną parsivežę palaidojo. Dar daug tokių žiaurumų NKVD gaudikai su vietos išgamomis padarė Ramygalos ir gretimuose valsčiuose. Tokie žiaurumai vietos gyventojus siaubingai paveikė. Šaukiami kariuomenės vyrai savo noru nėjo, bet, apimti pagiežos, spietėsi į būrius, ėjo į miškus ir ginklavosi. Taip rugsėjo mėn. pabaigoje apylinkėje esantys miškai ir kaimai buvo pilni besislapstančių vyrų. Daugumas besislapstančiųjų išigijo ginklus, kiti be ginklų slapstėsi įvairiose slėptuvėse-„bunkeriuose“, tik visa bėda, kad dėl staigumo, didelio ir žiauraus NKVD siautėjimo, visi lietuvių ginkluoti būriai buvo neorganizuoti, trūko iniciatorių suburti juos į drausmingus, organizuotus ir tinkamai ginkluotus vienetus. Buvęs būrys išsismulkino ir iki šiolei į vienetą nesusiorganizavo, nes buvęs jų vadas, prasidėjęs NKVD siautėjimui, iš valsčiaus ribų buvo pasišalinęs. Tokia padėtis Ramygalos valsčiuje išliko iki 1944 m. spalio mėnesio.

Ramygalos būrio užuomazga, jo atstatymas ir tolimesnė veikla

Tokiai padėčiai esant, būrio atstatymu pradėjo rūpintis R. S., gyvenęs J. kaime. Jis iš vietos gyventojų buvo išgirdęs, kad Ramygalos valsčiuje slapstėsi buvęs būrio vado UŽ-KURAIČIO pavaduotojas „DAKTARAS“ („DAKTARAS“ – GINIOTAS, buvęs vet. gydytojas). Per moterų tarpininkavimą 9 spalio R. S. susitiko su „DAKTARU“ J. kaime. R. S. buvo nevietinis gyventojas, J. kaime apsigyvenęs tik prieš porą mėnesių slapstydamasis nuo bolševikinio teroro, todėl nei vietos gyventojų, nei apylinkių visai nepažino. „DAKTARĄ“ pasikvietė kaip nurodytą veiklų partizaną, buvusio būrio vado pavaduotoją, atseit autoritetą. R. S. su „DAKTARU“ (R. S. – čia turima mintyje kapitonas RAMANAVIČIUS STASYS-„RUPŪŽENAS“ arba „BIEDNOJI RUPŪŽĖ“. Tikroji pavardė – EITMINAVIČIUS. Jo žmona iš Jodikonių kaimo (čia ir minima to kaimo pavadinimo pirmoji raidė „J“) nutarė imtis priemonių Ramygalos valsčiuje partizanams suorganizuoti į būrį su viena vadovybe ir imtis atoveiksmio prieš bolševikų terorą. R. S. iki šiam laikui buvo susipažinęs su vietos dviem partizanais: „JONU“ ir „VĖTRA“ (VAZNONIS KAZIMIERAS) ir su jų pagalba apsiėmė organizuoti partizanus Dvariškių–Truskavos rajone, o „DAKTARAS“ turėjo suorganizuoti kitapus plento, Anciškių–Pauslajo miško rajone. Organizavimo planas buvo sekan-tis: kaime, iš kelių kaimų ar tam tikroje apylinkėje turėjo būti parinktas drąsus, įtakingas ir ryžtingas vyras, kuriam turėjo būti pavesta savo rajone suorganizuoti partizaninį sky-rių iš 5–10 žmonių ir laikytis savo apylinkėje. Buvo susitarta, kad, susitarus su tais vadina-maisiais skyrininkais, „DAKTARAS“, R. S. ir skyrininkai po dviejų savaitių turėjo susitikti visi vienoje vietoje – Pašilių kaime, išsirinkti vadą ir aptarti tolimesnį veikimą. Bet, po jų susirinkimo, apylinkėje smarkiai siautėjo bolševikų kariuomenės daliniai ir, matyt, dėl tos priežasties numatytu laiku susirinkimas neįvyko, todėl, kad sutartu laiku nepasirodė „DAK-TARAS“. 1944 m. rudenį labai pasižymėjo savo žiaurumais Ramygalos milicininkas, vietos gyventojas, girtuoklis – padauža KASMOČIUS JONAS, kuris vedžiojo bolševikų gaudikus, nurodinėjo ūkininkus, kur yra liečiamųjų metų – nestoję į bolševikų kariuomenę vyrai. Tuos ūkininkus – tėvus įvairiai terorizuodamas, su rusais plėšė jų turtą, mušė juos, grasi-

no išvežimu į Sibirą ir panašiai. Tuo laiku Ramygalos mieste, padėti rusų garnizonui, buvo organizuojamas taip vadinamas „Naikinamasis batalijonas“. Į tą batalijoną komunistų valdžia įvairiais būdais prikalbinėjo stoti vietos gyventojus, ypač jaunos vyrus, kurie buvo gaudomi į kariuomenę, žadėdama stojusiems įvairių lengvatų, privilegijų ir gerą gyvenimą. Nestojusiems į kariuomenę ar į „N. B.“ grasino sugavę šaudysią, jų šeimoms taikysią įvairias represijas, atėmimą turto, pašalinimą nuo žemės, išvežimu į Sibirą ir panašiai. Tuos savo grasinimus ir vykdė. Nemažai sugautųjų beginklių vyrų žiauriai nukankino, kitus nušovė. Šeimoms irgi vykdė represijas. Pvz., 1944 m. spalio mėn. pradžioje vietos milicija su rusais sudegino: SAMSONO JURGIO Šambalioniškių kaime, KRAUJALIO ADOMO Dubarų kaime, PARTUSIO JONO Kunigiškių kaime, LIBERIO JONO Šambalioniškių kaime ir RASIULIO PRANO Kunigiškių kaime trobesius. Daugumas ūkininkų, kurių sūnūs nestojo, buvo apiplėšti. Bet pats žiauriausias teroro darbas buvo atliktas 1944 m. spalio viduryje Pilviškių kaime, Krekenavos valsčiuje. Ramygalos ir Krekenavos vietos komunistų valdžia, specialiai užsukusi nakties metu į Petriškių kaimą pas VEPŠTĄ, sudegino jo visus trobesius ir gyvenamą namą, sudegino patį šeimnininką, jo žmoną ir keturis vaikus. Ar VEPŠTAS su šeima buvo gyvi sudeginti, ar nušauti ir sudeginti kol kas nepatikrinta. Tame „darbe“ dalyvavo ir Ramygalos valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininkas KIŪRAS, milicijos viršininkas JAKUČIONIS PETRAS, milicininkas KASMOČIUS JONAS, „stribitelninkas“ ŽILINSKAS ALEKSAS, Krekenavos valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininkas BUČINSKAS. Kiti kol kas neišaiškinti. Tas žiaurus darbas buvo atliktas grynai asmeninio keršto sumetimais. KIŪRAS ir ŽILINSKAS ALEKSAS yra kaimynai VEPŠTO ir nuo seno turėjo ant pastarojo pyktį ir, kadangi visi trys yra, kaip savi giminės (KIŪRAS, ŽILINSKAS ir BUČINSKAS) prie komunistinės santvarkos būdami atsakinguose valdžios postuose susitarę ir atkeršijo VEPŠTUI.

Tokiai padėčiai esant, lapkričio pirmomis dienomis milicininkas KASMOČIUS JONAS su šešiais „stribitelninkais“ atvyko į J. kaimą atiminėti iš stambesnių ūkininkų gyvulius, karves. Užrašytą kiekį karvių ūkininkas privalėjo po trijų dienų pristatyti į Ramygalą ir be jokio atlyginimo atiduoti jų valdžiai. R. S. sužinojęs, kad vadinamieji skrebai eis per mišką į Girelės kaimą panašiam darbui, su „VĖTRA“, „JONU“ ir „PAKALNIU“ paruošė Vilkdaržio miškelyje jiems pasalas. Tikslas – sunaikinti viso valsčiaus siaubą KASMOČIŲ. Kadangi miškas buvo belapis, einantieji skrebai pastebėjo partizanus. Įvyko abipusis susišaudymas, per kurį buvo nukauti du skrebai. KASMOČIUS su likusiais keturiais skrebiais išmovė iš miško, palikę nušautuosius ir pasiėmę iš pamiškės gyventojų J. M. arklį, spruko į Ramygalą. Tai buvo pirmas ginkluotas susirėmimas partizanų su „N. B.“ taip vadinamais „stribais“. R. S. nesulaukdamas „DAKTARO“ – GINIOTO, susitaręs su „JONU“ ir „VĖTRA“ sumanė pamėginti Briškių–Truskavos rajone suorganizuoti ginkluotus vyrus į būrį, „JONAS“ apsiėmė surasti besislapstantį įtakingesnę vyrą „ŽUKOVĄ“ – ŽUKĄ ANTANĄ ir „JONAS“ su „VĖTRA“ apsiėmė Briškių rajone rasti tam tinkantį vyrą ir buvo susitarta po kelių dienų, lapkričio pirmomis dienomis susitikti Masiokų Zostaunoj (krūmai). Ten apie 12 ginkluotų vyrų „JUOZO“ – GARUCKO JUOZO vadovaujami laikėsi Masiokų kaimelyje nuo pat gaudymo pradžios (nuo rugsėjo pirmųjų dienų). Nustatytą dieną vakare, jau sutemus, Zostaunoj „JUOZO“ būrelio buveinėje – „bažnytėlėje“ (ypatinga slėptuvė šieno kaugėje. Vidus tuščias, sienos apstatytos kartimis) įvyko numatytas susirinkimas. Ten dalyvavo visas „JUOZO“ būrelis, nuo Truskavos atvyko „ŽUKOVAS“ su K. A. (KRIKŠTA-NAIČIU ANTANU), iš Ėriškių „TAIFŪNAS“ – MAŽEIKAS ALFONSAS ir J. M. (JONAS MAROZAS iš Papiškių k.). R. S. susirinkusiems išdėstė būtinumą visiems ginkluotiems vy-

rams susiorganizuoti, nurodė organizacijos formą, partizanų tikslus, paskirstė darbus. Kadangi tame rajone nėra didelių miškų, o be to, artinosi žiema, tuo tarpu valsčiaus ribose veikė didelis kiekis rusų kariuomenės. Ramygalos mieste buvo komendantūra ir kariuomenės dalinys. Jotainių dvare buvo aerodromas ir apie 3000 kariuomenės, kuri visur dalyvavo miškų valyme. Todėl R. S. pasiūlė tuojaus nesiburti į didelį būrį, o tik organizuotis skyriais po 8–12 žmonių. Stengtis tinkamai apsiginkluoti ir laikytis gerai žinomose apylinkėse. Buvo nuspręsta išvystyti aktyvų veikimą prieš vietos išgamas-skundikus, šnipus ir vietos miliciją bei „Naikintojų batalijono“ dalyvius. Su reguliaria kariuomene vengti susidūrimų. J. M. apsiėmė Briškių apylinkėje suorganizuoti skyrių. „ŽUKOVAS“ Truskavos apylinkėje, „VĖTRA“ jau turėjo skyrių iš 8 žmonių ir „JUOZAS“ – 12 žmonių. 20 lapkričio sutarta vėl visiems čia buvusiems susirinkti pranešti apie suorganizuotų skyrių sudėtį, išsirinkti sau vadą. 15 lapkričio gavo žinią, kad skrebai Palivarko ir Papiškių kaimuose atiminėja iš stambesnių ūkininkų karves ir kad Papiškių kaime vydamiesi šaudė į M. J., kuris slapstėsi nuo stojimo į raudonąją armiją ir skrebams atsiradus, iš kaimo bėgo į krūmus, o pastarieji jį vijosi ir šaudė. Skrebai turėjo grįžti į Ramygalą pro Mintaušinės kaimo krūmus, prieinančius prie vieškelio, todėl „VĖTRA“ ir „JONAS“ susitarė pamokinti skrebus, kaip reikia šaudyti į neginkluotus žmones. Iš Pušyno krūmais jie nuslinko iki Mintaušinės krūmų. Perėję per vieškelį, prie tiltelio išsidėstė kelmuose apie 10 m atstume nuo vieškelio. Jau temo, oras ir tas palengvino maskuotis ir likti nepastebėtiems skrebų. Išsidėstė kas 5 m vienas nuo kito išilgai vieškelio. Praslinkus maždaug 20 minučių, vieškelyje pasigirdo ratų bildesys ir „skrebų“ rėkavimai. Važiavo gana smarkiai risčia, bet kai privažiavo pasalą, arklys pradėjo eiti žingine. Ratuose sėdėjo 5 skrebai, šautuvus atstatę į šonus. Partizanų pirštai jau lietė automatų ir kulkosvaidžių gaidukus, buvo laukiama sutartos komandos paleisti ugnį, bet laiku R. S. pastebėjo, lyg tyčia „skrebų“ apsėstas viduryje sėdėjo vežikas – vietos gyventojas KUŠLEIKA ANTANAS iš Palivarko kaimo. Todėl sutarta komanda nebuvo duota ir išgamos išvengė pelnytos bausmės.

20-to lapkričio vėl tie patys partizanai susirinko Zakromo „bažnytelėje“. Neatvyko tik iš Ėriškių „TAIFŪNAS“, bet jis per „JONĄ“ pranešė, kad pas jį yra suorganizuota 20 vyrų. „DAKTARAS“ irgi atėjo. Jis pranešė, kad Anciškių rajone jam nepavyko rasti tinkamų vyrų. Artinantis žiemai ten visi pavieniui rengėsi sau slėptuves, o organizuotu veikimu nepatikėjo dėl gausumo rusų kariuomenės valsčiaus ribose. Susirinkime „ŽUKOVAS“ irgi pareiškė savo nuomonę, kad dar ne laikas partizanams organizuotis į būrius dėl tų pačių priežasčių. Šiame susirinkime galutinai buvo sucementuotas būrys iš 3-jų skyrių: 1. „VĖTROS“ – 10 žmonių, 2. „JUOZO“ – 12 ir 3. „TAIFŪNO“ – 10 žmonių. Vadu buvo norėta išrinkti R. S., bet, jam atsisakius dėl vietovių ir apylinkės žmonių nežinojimo, vadu buvo išrinktas „DAKTARAS“. Tuo laiku I skyr. dalis žmonių laikėsi Šaltaliekyje, „AVININĖS“ bunkeryje, dalis po namus dar slapstėsi. II skyrius visas jau buvo miške, laikėsi Masiokų-Rimaisių kaimų krūmuose. III sk. žmonės dar visi laikydavosi prie savo kaimų. Tokioje padėtyje būrys ir buvo paliktas toliau egzistuoti. Jo sušaukimas į vienetą priklausė nuo aplinkybių vado nuožiūra. Gruodžio mėn. 13 d. vakare II skyriaus 9 žmonės su vadu nuėjo į GARUCKŲ sodybą Masiokų kaime maisto reikalais. Jiems bebūnant troboje, sargybiniai pranešė, kad sodybos link girdėti kas tai ateina. Kadangi buvo labai tamsi naktis ir minkšta žemė, ateinančiųjų nesimatė ir kol sargybinis spėjo pranešti viduje esantiems „jau rusai“, rusai jau visai buvo apsiautę sodybą ir jau pirmieji mėgino eiti į vidų, bet pamatę, kad sodyboje yra daug vyrų, iš gryčios išsoko į lauką. Viduje buvę ir partizanai visi išsoko laukan pro du langus. Tarp rusų ir partizanų įvyko trumpas susišaudymas. Dėl didelio

tamsumo, tikslesnis rusų apšaudymas buvo neįmanomas, nes buvo pavojus į savuosius pataikyti. Po susišaudymo partizanai susirinko prie savo stovyklos „bažnytėlėje“, kuri buvo apie 400 m nuo minėtos sodybos. Iš sodybos gyventojų sužinota, kad rusai po susišaudymo pabėgo. Rusų buvo apie 10 iš Ramygalos garnizono. Sekančią dieną atvyko daugiau rusų, mušė sodybos savininką, moteris ir iškraustė veik visą jų turtą ir dalį gyvulių. Rytojaus dieną buvo patirta, kad partizano G. P. (GARUCKO PETRO) nėra grįžusio po susišaudymo į stovyklą. Iš pradžių buvo manyta, kad nakties tamsoje jis galėjo pasitraukti kita kryptimi, bet neatėjus jam per visą dieną, 14-to gruodžio jo pradėjo ieškoti. Jis buvo rastas nukautas apie 80 metrų nuo sodybos lauko keliuko griovyje. Prieš jį ant keliuko buvo sprogusi granata. Jis buvo pervertas daug kulipkų iš pistol-kulkosvaidžio. Kada partizanai veržėsi iš trobos, jis – G. P. pirmasis atplėšęs langą veržėsi iš trobos laukan ir palangėje stovinčio ruso buvo apšaudytas, dar pabėgęs apie 80 m, kelio griovyje mirė. Tai buvo pirmoji būrio auka. Velionis paliko seną motiną Masiokų kaime ir tris brolius – visi partizanai. G. P. 16-to gruodžio buvo palaidotas Ramygalos r. k. kapinėse.

Maždaug po to įvykio I sk. partizanai pasitraukė su atėjusiu iš Vadoklių partizanų „TĖ-VUKU“ – K. B.

Šis nupasakojo daug naujienų iš jų ir kitų partizanų būrių gyvenimo. Pasirodo, Lėno miškuose jau nuo pat rudens pradžios laikėsi organizuoti būriai – Vadoklių kap. KRIKŠ-TAPONIO, leit. VAITELIO ir kiti. Jis nupasakojo apie jų kautynes su rusais daug įdomių dalykų. Pastarojo papasakojimai ir, be to, apylinkėje rusų siautėjimai smarkiai paveikė kai kurį partizanų nusistatymą su visu būriu eiti į Lėno miškus ir ten apsigyventi. Todėl vadas numatė sušaukti „būrio tarybą“ 1944 12 29. Atseit skyrininkus ir daugiau patyrimo turinčius partizanus šiam reikalui aptarti. Per šį laiką būrio organizavime jiems žinių teikimu, apginklavimu, radijo aparato sumontavimu ir šiaip įvairiomis paslaugomis ir materialiai labai partizanams pasidarbavo civiliai gyventojai M. F.

R. P.

1944 12 24 vakare numatytas susirinkimas įvyko ant Upytės ledo ties Mintaušinės k. Vadas ir kai kurie partizanai reikalavo eiti su visu būriu į Lėno miškus, bet R. S. (EITMINAVIČIUS STASYS) tam pasipriešino, sakydamas, kad nuėjus į nepažįstamas apylinkes, nežinant nei žmonių, nei vietovių, negali būti tinkamas partizaninis veikimas. Jis pasiūlė su visu būriu išeiti į savo apylinkės miškus. Nors ir dideli Lėno miškai, bet susispietus dideliame kiekiui partizanų, rusai gali sutraukti didesnes jėgas ir daug partizanų sunaikinti. Buvo nutarta išeiti į mišką 1945 m. sausio 1-osios naktį. Visi skyriai tą vakarą turėjo susirinkti prie Avykinės su maistu ir įrankiais statyti bunkerius. Tuo tarpu gruodžio 28 d. R. S. (EITMINAVIČIUS STASYS), „JONAS“ ir „VĖTRA“ Rodų pušyne turėjo parinkti tinkamą vietą stovyklai. Be to, atvykęs pas mus Vadoklių būrio partizanas sausio mėn. 1 d. vyko į savo būrį, į Lėno miškus. „JUOZAS“ ir „PAŽĖSTAMAS“ (KALVAITIS JONAS) vado buvo paskirti vykti drauge užmegzti ryšį su jų būriu, o per juos ir su KRIKŠTAPONIU, kuris ten skaitėsi visų būrių vyriausias vadas. 1944 m. gruodžio mėn. 28 d. R. S. – „BIEDNAS RUPŪŽĖ“, „VLADAS“, „JONAS“ ir „VĖTRA“ parinko būriui stovyklą Rodų pušyne, 21-me kvartale. Vietovė buvo parinkta gana vykusiai, jaunuolyne ir dar balos viduryje nedidelis kalniukas gana sausas, smėlėtas, apaugęs retomis pušimis. Geresnės vietos negalima buvo rasti.

1945 m. sausio mėn. 1 d. jau sutemus į Šaltalieknį prie Avykinės bunkerio pradėjo rinktis visi partizanai. Visi ginkluoti įvairiais ginklais. Pirmo skyriaus atėjo skyr. „VĖTRA“, pavad. „B. RUPŪŽĖ“, „VLADAS“ ir „JUOZAS“ – KARKAUSKAS JUOZAS,

5. „JONAS“, „ČĖRKA“, „PAKALNIS“.
8. „GĖBELSAS“ – KRIKŠČIŪNAS ALGIRDAS.
9. „ČEMPIJONAS“ – VAZNONIS ANICETAS.
10. „ANTANYTIS“ – MAŽEIKAS ANTANAS.
11. „GROZNAS“ – VIRBALAS JONAS.
12. „VOVERIŪNAS“ – PALILIŪNAS MYKOLAS.
13. „ALEKSAS“.

Su II skyriumi atėjo pats vadas: 1. „DAKTARAS“ – GINIOTIS ALFREDAS.

2. „VIRŠILA“ – VALIKONIS ANTANAS.
3. „KARININKAS“ – JUOSPAITIS JONAS.
4. „DIREKTORIUS“ – JUOSPAITIS BRONIUS.
5. „PAULIUS“ – GARUCKAS VINCAS.
6. „KRIAUČIUS“ – BUDRYS KAZIMIERAS.
7. „AUKLĖTINIS“ – ČIPLY VŁADAS.
8. „SLIVKA“ – VALIKONIS ANTANAS.
9. „KLIERIKAS“ – VALIKONIS JONAS.
10. „ALŠĖNAS“ – DAUGĖLA VŁADAS.
11. „JŪRININKAS“ – ČIPLY ANTANAS.
12. „VALDININKAS“ – ČIPLY VŁADAS (pusbrolis „AUKLĖTINIO“ – R. K.).
13. „SUŠINSKAS“ – RIMKŪNAS ALFONSAS.

Su III skyr. atėjo 9 žmonės. Iš viso prie „Avykinės“ susirinko 34 žmonės. Kiekvienas partizanas buvo neblogai ginkluotas. Apie pusę žmonių buvo ginkluoti šautuvais, pusė – pistol-kulkosvaidžiais, pusė turėjo pistoletus ir kiekvienas po vieną ir po kelias granatas. Kiekvienas skyrius turėjo po vieną kulkosvaidį. Be to, kiekvienas turėjo ant pečių terbą su maistu 3–4 dienoms. Apie 10 val. visas būrys apsikrovęs ginklais, šaudmenimis, maistu ir darbo įrankiais iškeliavo stovyklos vieton, kuri nuo susirinkimo vietos buvo apie 3 km. Kadangi tuo laiku jau buvo iškritęs sniegas, todėl einant buvo taikstomasi nepalikti didelio pėdsako. Nuvykus vieton, buvo sukurti trys dideli laužai ir kiekvienas skyrius prisilaužė eglių šakų, sugulė miegoti aplink ugniakurus. Sudėtis būrio buvo niūri, bet daugiausia susidėjo iš ūkininkų, pradedant nuo 70 ha ūkių baigiant keliais ha žemės. Nemažai buvo visai bežemių, keletas tarnavusių pas ūkininkus samdiniais. Apsirengimas ir apavas irgi nevienodas. Nemažai buvo labai blogai apsirengę, perkelfo kelnėm, trumpais blogais kailinukais. Nemažai buvo apsiavusių medžpadžiais ir naginėmis. Bet visi buvo pasiryžę kovoti narsiai už savo tautą su žiauriuoju raudonuoju teroru.

Vieną dieną turtingi

Kovo mėnuo, bet sniego daugiau kaip pradžioje žiemos. Pirmiau kelias rogėmis buvo visai geras, dabar prisnigo tiek, kad pėsčiam vaikščioti neįmanoma, o roges teturim tik vienas.

Nors mūsų „Kregždė“ (arklys paimtas iš garnizono tvartų) labai patvari, bet tokį būrį, kaip mūsų, kuris kiekvieną vakarą važiuoja – nepajėgia aptarnauti.

Mūsų vadas – „BIEDNAS RUPŪŽĖ“ – kapitonas EITMINAVIČIUS nutarė vieną kartą pasidaryti „turtingu“ – įsigyti dar kokią porą šaunių arkliukų. Mes visi, be abejo, nudžiugome, dabar manėm – važiuosim kur panorėję. Vakare tuojau buvo sudaryta „išėiga“,

kuri su vadu priešakyje išvyko „pirkti“ arkliuką į vieną tarybinį ūkį – „sovchozą“. Pradžioje, tiesa, sekėsi. „Nusipirko“ trejetą šaunių arkliukų, prisipylė jiems avižų ir, mėtydami pėdas, patraukė į „namus“. Bet, matyt, taip likimas lėmė: visai netoli namų (partizanų stovykla) pamiškėje sumanė apsisotot dienoti. Dieną galvojo praleisti ramiai po užuolaidomis tarp kambarinių gėlių. Arklius su visu grobiu sustatė klojime (kur buvo rasta įklimpusi mašina su cementu), atgrėžė į duris, kad, reikalui esant, būtų galima greičiau pasprukti. Pradžioje sekėsi neblogai. Šviesus stalas, alus, linksmos mergaitės ir taip toliau ir taip toliau. Bet ne taip gražiai diena baigėsi, kaip prasidėjo. Visai pavakaryje, prieš grįžimą į „namus“, dar nutarė pailsėti saldžiu miegu, kuris buvo sutrukdytas ir baigėsi visi tos dienos smagumai.

Kai mūsų vyrai dar tebemiegojo ir įdomiai sapnavo praeitos dienos žygius, į tą kaimą (Drulėnų kaimą) jų pėdomis, netoli esančiais krūmais, atsekė apie dvidešimt „mongolų“ ir skrebę. Na, ir, tik spėję sugriebti ginklus: kas pro langą, kas per duris spruko laukan, o rusai – į kiemą.

Vadas ir dar keturi vyrukai laimingai, per didelę aikštę pasitraukė į mišką. Skrebai ir enkavedistai, kiek pašaudę, toliau vyti, matyt, pabijojo. Kulkosvaidininkas „PILĖNAS“ (BANAITIS RAPOLAS iš Palivarko vienk., žuvęs 1947 m.), kuris miegojo pas kitą gyventoją, prikeltas iš miego, neteko savo pirmąsias drąsos ir nepaleidęs nė vieno šūvio, buvo vėjamas net kelis kilometrus. Miške sniego daug, eiti sunku, o „mongolai“ iš priešakio užbėga važiuoti. Mūsų kulkosvaidininkas taip nusilpo, kad turėjo mesti kulkosvaidį, kurį jis nešiojo nuo pirmos partizanavimo dienos ir kurį taip mylėjo. Gal ir nebūtų išbėgęs, jei nebūtų sutemę. Tik užėjusi naktis išgelbėjo tą vyrą.

Išgirdę šūvius, mes stovykloje sunerimome, o vakare, kai sugrįžo sušilę ir suvargę mūsų išiegiečiai, neramios mūsų mintys išsipildė. Gerai dar, kad nebuvo aukų žmonėmis, nors arkliukai ne tik „pirkti“, bet ir savi atiteko skrebam.

Taip „BIEDNAM RUPŪŽEI“ „turtingu“ pabūti teko tik vieną dieną.

Devynios dienos „gastrolių“

Vieną kovo sekmadienį, skaniai pavakarieniavę, apsidėmė ugniakurus ir šnekučiavomės įvairiomis temomis. Kaip tik šio sekmadienio vakarą suėjo lygiai devynios savaitės, kaip gyvename „Naujame dvare“ (Naujai pastatyta stovykla Rodų pušyno pakraštyje–šiekštyne). Apie išsikėlimą į naują vietą dar niekas net nemanė, čia toks nuošalus kampelis, tikėjomės jame pasilaikyti kiek ilgiau, be to, labai daug sniego. Kurgi tu pasidėsi, žmogau, nepalikęs pėdsakų? Bet atsitiko visai kitaip.

Jau buvome beveik visi sumigę, kada grįžo abi šio vakaro „išeigos“. Viena buvo išvykusi į vieną kraštą, kita – į kitą ir abi vos nesusidūrė su „mongolais“. Kadangi čia išgyvenom ilgesnį laiko tarpą, bijojom, kad tik nebūtų iššifruota mūsų stovėjimo vieta. Rusų prisistatymas nakčia ir dar į kelias vietas, mums pasidarė per daug įtartinas, kad galėtume sėdėti rankas sudėję toje pačioje vietoje. Tuoj susikėlėm, nors į kitą vietą keltis nebuvo kur. „Vyriausybė“ nutarė, kad kokią savaitę, kol nutirps sniegas, reiktų pavažinėti visu būriu. Visus rakandus sukrovėme naujam arkliukui į roges, kurį įsigijome po „Kregždės“ atėmimo, o mes visi pėsti išpuکشnom į artimiausius kaimus pasiskolinti kuriam laikui arklių. Po to visi važiuoti susirinkome į vieną vietą, na, ir aštuoniomis „padvandomis“ pasileidom į „gastroles“.

Po keleto dienų, praleistų po užuolaidomis, pradėjo po truputį leisti ir sniegą, bet iki pat kovo 22 d. vis dar smarkiai šalo. Kelias buvo užpustytas, todėl pradžioje teko pasikamuoti, nes dažnai į purvus arkliai suklimpdavo su visomis rogėmis. Tik po keleto dienų „gastrolių“ pasidarė žmoniškesnis kelias. Pagaliau oras visai atšilo, sniegą ėmė smarkiai leisti. Apsukę didelį ratą apie Ramygalą ir nė karto nesusidūrę su rusais, pradėjome artintis „namų“ link. Grįžę į savo rajoną, dar apsistojome keliose vietose, kol beveik visai nuleido sniegą. Tada paskutinį kartą šiais metais, sėdėdami rogėse, per vandenį išvažinėjome žmonėms arklius ir po devynių dienų „gastroliavimo“ vėl sugrįžome į „Naująją dvarą“, kurį buvo kažkas padegęs. Nustatėme, kad padegtas buvo ne rusų, todėl nutarėme atstatyti ir vėl gyventi. Taip ir buvo. Pasilikome naujai atstatytame „Naujame dvare“ ir su pavasariška nuotaika pradėjome naują gyvenimą.

Trečios Velykos miške

Šiomet, t. y. 1947 m., jau trečias Velykas švenčiame miške. Žinoma, jos daug kuo skiriasi nuo nepriklausomybės laikais švenčiamų Velykų, bet beveik niekuo nesiskiria nuo dviejų Velykų švenčių, praleistų vergijos metu. Skirtumas gal tik tas, kad per pirmas miške švęstas Velykas buvo daug neramios vilties, kaip greičiau sulaukti laisvės. Pirmąjį slapstymosi pavasarį dar tebėjo karas, todėl visi manė, kad dar tuo pačiu kartu bus sutramdytas žiaurusis bolševizmas. Tačiau mūsų vyrai, gurkšnodami alų, gal net nepagalvojo, kad teks sulaukti ir dar vienu, o jei nežus, gal ir dar daugiau tokių Velykų, švenčiamų miške, per kurias jau nebe neramia viltimi, bet tvirtu nusistatymu, jau patyrę kovose, gerai supratę laisvės kainą, tvirtai sumušę alučio stiklus pasakys: „Mes laisvės sulauksim, nes laisvės idėjos mumyse nenumarins niekas. Gal mes ir žūsime, bet laisvės idėjos vedini mūsų takais eis kiti, nes idėjos, jei didžios, nemiršta kaip žmonės“.

Šios Velykos praėjo su gera nuotaika, nors bolševikų siautėjimas vis smarkėjo. Mes išmokome į viską žiūrėti šaltai, be to, susigyvenom kaip viena didelė šeima, kuri neša vieną ir tą pačią vargo našta.

Pirmą dieną Velykų, nors ir negirdėjome skardžių būgno garsų, pranešančių Išganytojo prisikėlimą, tačiau atsikėlėme anksti ryte, kad kartu su namie pasilikusiais broliais, sesėmis ir tėveliais, kartu su visais tauriais lietuviais tėvynėje ir ištremtaisiais į žiaurųjį Sibirą, galėtume siųsti Aukščiausiam karštą maldos žodį, prašyti prisikėlusio Išganytojo mūsų kraštui laisvės, kurios taip ištroškę visi taurūs lietuviai.

Nors dienos, kaip pirma, taip ir antra nebuvo gražios, bet mes nenusiminėme. Lauke ant primityviško stalo pusryčiai buvo gana skanūs, nors ant galvų krapnojo lietutis. Po pietų pradėjo gurkšnoti alutį, po to vadas keturis išleido į svečius pas kaimynystėje gyvenantį „MOKYTOJĄ“ (PAKŠYS (kitur – PAKŠTYS) buvęs Krekenavos valsčiaus pradinės mokyklos mokytojas).

Antrą dieną „MOKYTOJAS“ su trimis savo vyrais atsilankė pas mus. Vakare švenčių pabaigai su svečiais išėjome į kaimą, tenai mergaitės mums buvo suruošusios vakaruškas, kuriomis ir baigėm geroj nuotaikoj ir laimingai praėjusias šventes.

Susišaudymas su savaisiais

Per vainą, kaip sako, visai patseina, bet taip atsitiko pirmą kartą per trejus partizanavimo metus.

Vieną vėšų pavasario vakarą kėlėmės su visu būriu iš vienos stovyklos į kitą. Reikėjo padaryti nemažą kelionę, be to, vietomis keliai dar buvo klampūs, todėl į kelio galą mūsų ginklai ir ryšuliai pasidarė perpus sunkesni, pavargom.

Artėjome prie vieškelio, kurį mums reikėjo pereiti skersai. Ant vieškelio truputį stabtelėjom. Vadas kelis žmones paskyrė pamaistauti, o visi kiti drožėm senon stovyklon – „Lietuvos Bankan“. (Stovyklos pavadinimas Pašilių girioje, už Medinėlės kvartalo I, „T“ raidės formos. Anksčiau ten buvo ŽUKO Ant. 9–10 žm. būrys.)

Už vieškelio buvo lygus dirvonėlis, o kiek toliau į priešakį augo krūmai. Nespėjo du paskutiniai skyriai nei per vieškelį perlipti, kaip pirma einantį skyrių nuo krūmelių pusės užklausė parolio. Nieko nebūtų atsitikę, jei pirma danga būtų neužmiršusi parolio. Staiga užklaustas „KARININKAS“ – JUOSPAITIS JONAS (brolis Broniaus), kuris ėjo pirmoj dangoj, vietoj teisingo atsakymo ištraukė iš kažkur visai nepanašų. Ir tuojau į neteisingą atsakymą (parolį) iš anos pusės atsakė kulkosvaidis. Du paskutiniai skyriai pasitraukė į vieškelio griovius, o pirmąjį tik priplojo prie žemės, kad automatų ir tai laikėm ne ant ragu pastatę, bet ant šonų paguldę.

Tik prasidėjus šaudymui, iš anos pusės pradėjo šaukti, kad savi, mat pirma buvo išsiųsti trys žvalgai, iš kurių vienas pažino „KARININKĄ“ iš balso, bet žvalgas „VĖJAVAIKIS“ (Smilga Povilas – jo tėvas buvo eigulys Rodų pušyne) per kulkosvaidžio balsą nieko negirdėjo ir mus svilino tokiom žemom padegamųjų kulku serijom tol, kol baigė „lėkštę“. Po to susišnekėjome, kad savi ir ištaisėm ginklus. Užpakaliniai, negirdėdami mūsų susikalbėjimo, vis dar šaudė. „KLIERIKAS“ (VALIKONIS JONAS iš Ramygalos miestelio, žuvo 1947 m.) pavarė iš kulkosvaidžio, o vienas kitas iš šautuvų ir automatų.

Pasirodo, kad pirmutiniai buvome pakliuvę į smarkią ugnį. Į mus šaudė iš priešakio ir iš užpakalio, o kas svarbiausia, kad savi.

Dabar klausimas, kaip daug kritusių nuo tokių serijų? Ačiū Dievui, tuoj pasakė, kad lengvai per alkūnę sužeistas tik vienas „PLAKTUKAS“ (GRINIUS nuo Krekenavos).

Iš tikrųjų nei šioks, nei toks jausmas apėmė visus, o galbūt labiausiai tai „VĖJAVAIKĮ“, kuris taip karštai, neišsiaiškinęs, paleido kulkosvaidį ir sužeidė saviškį. Jo vieno kaltinti nebuvo galima. Daugiausia čia kaltas buvo „KARININKAS“, kuris, eidamas pirmoj dangoj, nežinojo parolio.

Nėra to blogo, kad neišeitų į gera. Visas blogumas tame, kad vienas lengvai sužeistas, bet iš kitos pusės, tas susišaudymas buvo didelė pamoka. Pirmiausia, tai gerai išmokė atsiminti parolius. Vėliau, išnagrinėję tą susišaudymą, įsidėmėjome geruosius ir pasmerkėm bloguosius nakties susitikime su priešu padarytus savo poelgius, nors taip atsitiko pirmą kartą per trejus metus.

Skrybys

Pavasaris visur, bet greičiausiai jis ateina į mišką. Nors medžiai dar nežaliuoja, bet pavasario nuotaikos augimas jaučiamas seniai. Kai sužaliuos miškas, tada ir mums bus geriau. Kada žalioje miško tankmėje už kelių metrų nieko nebesimato, lengviau yra ir nuo priešų pasislėpti.

Praleidom žiaurią žiemą. Atėjo pavasaris. Kadangi mūsų būrys su prisidėjusiais „VĖTRIEČIAIS“ (VĖTROS būrys) pasidarė labai didelis, po žiemos atsirado reikalas persiskirti. Saugumo atžvilgiu mažesniais būreliais beveik tas pats, o maisto atžvilgiu vasarą daug geriau. Bet svarbiausia, kas vadovaus, nes nuo gero, sumanaus vado kartais priklauso viso būrio

atsparumas ir gero partizano vardo išlaikymas. Buvęs vadas „VĖTRA“ – VAZNIONIS KAZYS žuvo žiemą per pirmą sniegą. Jo pavaduotojas vadovauti nesugebėjo, reikia ieškoti naujo. Mūsų vadas tuo reikalu buvo nuvykęs pas Apygardos vadą ir, apsvarstę tą reikalą, atsikuriančio būrelio vadu paskyrė mūsų būrio pirmo skyriaus skyrininką, vado pavaduotoją, kuriam davė „VYTENIO“ (DRAŠUTIS VLADAS iš Jodikonių) vardą. Sugrįžus į savo kraštą, skyrybos ir buvo tuojuo padarytos. Išgyvenę beveik visą žiemą kartu, buvome labai supratę, todėl skirtis buvo lyg gaila, be to, tas būrys mums yra pats giminingiausias. Jis kilo iš mūsų būrio. Pagaliau, atėjus vakarui, pradėjome atsisveikinti, linkėdami visiems „VYTE-NIEČIAMS“, o labiausiai vadui, sėkmės ir laimės visu būriu sulaukti laisvės.

Nesėkmingas žygis

Kito raštas. – R. K.

Apsiniaukęs ankstyvas birželio 13-tos rytas. Šlapi, per naktį keliavę rasotais nuo lietaus krūmais, sulendami į miškelį, esantį prie pat plento. Plentu judėjimas jau eina. Šiandien penktadienis (Panevėžyje turgus) už tai vežimai ir mašinos keliu tik užia, tik tarška.

Rasos karoliais apsikarsčiusiais karklų krūmais tik per kelis žingsnius prislenkam iki plento ir sekam, kas ten važiuoja. Ant peršlapusių drabužių užsidengia tartum šerkšnas smulkūs rasos lašeliai, pamėlynavusiomis rankomis spaudžiam ginklus ir, lyg vilkai, laukdami grobio, kalenam dantimis, o mašinos tik eina, tik zvimbina.

Šio mūsų žygio tikslas – išskirti iš visų pravažiuojančių mašinų vieną mašiną, kurioje turi būti vežamas pieninės sviestas ir jį pasiimti. Šį žygį suorganizavo pats vadas, numatė visus netikėtus atvejus, kurie galėjo iškilti mašinos sustabdymo momentu.

Pernai tą pačią dieną lygiai taip, kaip ir šiandien, paėmėm sviesto pakrautą pilną vežimą, tuo ir buvo geresnės sąlygos, kadangi vežė arkliu, o šiemet mašina. Nespėsi sutartų ženklų iš mašinos pastebėti, o mašina jau bus pralėkusi. Panašiai ir atsitiko.

Jau praretėjo žmonių vežimai, vis rečiau praūždavo mašinos, o numatytam tikslui laikas irgi pasibaigė. Jau ir nebe taip šalta, lyg ir debesys išsisklaidė, bet mes ėmėm nerimauti dėl to. Bet štai po ilgos pertraukos tuščiu plentu praūžia viena mašina – ne mūsų, praūžia kita – ne mūsų, pasiklausę išgirstam, kad atvažiuoja dar ir trečia. Štai jau ir visai nebetoli, na, šita tai tikrai bus mūsų, jau keliuką kerta, taip spėju. Užsivedu ginklą ir laukiu puolimo ženklo. Tik staiga: „Pirmyn!“ – suriko mūsų žvalgas iš dešinio sparno. Net nepajutau, kaip prasiskyrė krūmai ir aš taip staigiai peršokau tą tarpą nuo pakrūmės iki plento. Atsidūriau visai prie mašinos, nuo kurios mane skyrė tik plento griovys. Kartu iššoko ir mano draugai ir visi kratydami ginklus rėkiam: „Stok!“. Jau jau mašina buvo pradėjusi stoti, kai aš išvydau į mašinos bortą atsirėmusį, stovintį išplėtomis akimis, bolševikų aukštą karininką. Tuo momentu, užmiršęs vado įsakymą, jei nestos šauti į šoferį, aš pakėliau savo „Mašin Pistolį“ ir trenkiau seriją į karininką. Jo laimė – spėjo parkrist, o gal per trumpa buvo mano serija, mat automatas padarė nuskėlimą, nes vėliau teko girdėt, kad mano kulku jis išvengė. Mašinai nestojus, kartu trenkė ir „PAULIUS“ (GARUCKAS VINCAS iš Masiokų k., žuvo 1948 m. vasarą rugpjūčio mėnesį) iš kulkosvaidžio, o „DUČĖ“ (KALVAITIS JONAS iš Lingerio vienk., žuvęs 1947 m. rudenį) iš automato. Pravažėjęs į padangas seriją paleido ir „DIREKTORIUS“ – JUOSPAITIS Br.

Iš priešakio rusiškų automatų serijomis pasitiko pats vadas su „AUKLĖTINI“ (ČIPLYS VLADAS iš Masiokų kaimo), bet, kadangi visi automatai, kaip užkerėti darė kliūtis,

mašinos sulaikyti nepasisėkė. Antras dalykas, kad mašinoje važiavo ir civilių žmonių, todėl negalėjom laisvai šaudyti, pagaliau, jeigu ir būtume mašiną sulaikę, vis tiek sviesto nešte nenusėsi. Svarbiausia buvo tai, kad toje mašinoje sviesto nebuvo visai. Jei būtume sulaikę, tai būtume sučiupę tik kelis bolševikus, tarp kurių buvo ir Ramygalos garnizono viršininkas. Sviesto tą dieną nevežė visai. Stabdėme dėl to, kad iš mašinos lyg tai pasirodė mūsų sutartas ženklas. Kaip tik toje mašinoje buvo vežama kažkokia kalinė, kuri prieš kelis kilometrus nuo įvykio vietos buvo persodinta į kitą mašiną ir nugabenta į Panevėžį. Bolševikai spėjo, neva „banditai“ norėję išlaisvinti tą mašiną vežtą kalinę, bet jiems, be vieno rusų šoferio gyvybės, neteko nieko laimėti.

O gal bolševikai ir neatspės to mūsų nesėkmingo žygio tikslo, kas dabar žino?

P a s t a b a. Trečio asmens raštas. – R. K.

Po nepasisekusio žygio su sviestu iškilo klausimas, kur reiks gauti maisto, bet daug galvoti neteko. Vieną gražų popiečio laiką, vadas, pasitaręs su „kilmingaisiais“, nutarė, kad kitos išeities nėra, kaip tiktai paimti iš „haukozų“ raguočių ir vėl „ganyti paštetą“. Kaip nutarė, taip ir padarė. Vieną gražią pavakarę vadas paskirstė išeigas. Tolimesnieji išėjo iš vakaro su pernakoju, nes galvojome iš karto apsirūpinti didesniu kiekiu ir paimti iš kelių „haukozų“ (taip pravardžiavo kolchozus partizanai) kartu tą pačią naktį. Antras skyrius su „PAŽĖSTAMU“ (KALVAITIS JONAS) priešakyje ir trečias su „TAURAGIU“ (SIURBA JULIUS) iš Jodikonių (žuvęs 1948 m.) išvyko su perdienioju, nes jiems buvo numatyti toliausi ūkiai, iš kurių reikia paimti ne tik raguočius, bet ir geresnius arklius.

Naktis ir diena praėjo ramiai pasilikusiems stovykloje pirmam skyriui ir trečio skyriaus keliems vyrams. Vakarami atėjus, vadas paskirstė sargybas per pavojingesnes vietas, kur reiks praeiti su grobiu, o pirmas skyrius su JUOZU (GARUCKAS – skyrininko pavaduotojas, jis slapyvardžio neturėjo, jį JUOZU vadino) priešakyje ir keliais gretimo būrio vyrais, kelio žinovais, išėjo Krekenavos link. Visiems gerai pasisekė paimti grobį ir grįžti į kitą numatytą stovyklą.

Juospaičio Broniaus k o m e n t a r a s :

Skyrių sudarė I, II ir III skyrius, kuriuose buvo po 12–14 vyrų, o IV skyrius buvo ūkio skyrius – jame buvo senesnio amžiaus žmonės – apie 9–10 vyrų – jie nėjo sargybos, pirmoj dangoj niekada nereikėjo eit, ten buvo virėjai, felčeriai. Ūkio skyriui priklausė: felčeris „DAKTARAS“ – GINIOTAS ALFREDAS, kilęs iš Žemaitijos. Prie vokiečių Ramygaloje dirbo felčerių, taip ir liko. Žardinskaitę vadino „DAKTARAS DOLITLIS“ pagal vaikiškos knygutės pavadinimą „Daktaras Dolitlis ir jo žvėrys“. „VIRŠILA“ – VALIKONIS ANTANAS, „SAVANORIS“ – ŠEGAMOGAS ANTANAS iš Sukelių vnk. (Apie 1947 m. buvo paimtas gyvas namuose ir teistas, mirė lagery. – R. K.)

Liepos 7 d.

Ketvirto asmens raštas. – R. K.

Netoli liepos 7 dienos vakaras. Per padangę slenka juodi mišrūs debesys, kažką slepiančio savyje neša nežinia kur... Mes visi linksmi, nieko nenujaučiame, kad šiandien mums naktis atneš nelaimę. Vienam iš draugų reiks žūti. Vadas skirsto išeigas, visi trokštame išeiti iš tos aplinkos, kurioje taip vienodai slenka vaizdai. Pavaikščioti, paieškoti nuotykių, susitikti su žmonėmis. Penkis vyrus skiria į mano gimtą sodžių ir aš jų tarpe, o kitus keturis

su „PILĖNU“ (RAPOLAS BANAITIS iš Palivarko vnk.) priešakyje skiria į netoli pamiškėje esantį kaimą, jų tarpe yra ir tas, kuris šiandien turės išsiskirti iš mūsų tarpo. Jis to nejaučia, linksmas, su daina, veiduose šypsena... Einame. Pasilikę stovykloje linki daug laimės, kad laimingai sugrįžtume, niekieno nepastebėti.

Nuėjusi ir atlikusi visus vado įsakymus, „PILĖNO“ grupė grįžta namo, bet „KLIERIKAS“ su seserimi dar trumpam pasiliko prie kaimo pasišnekėti, galvodamas pasivyti. Jam bešnekant su seserimi, iš kaimo pusės, iš ten, kur jis neseniai išėjo, paupiu slinko rusai ir, pastebėję bekalbančius, nieko neklausdami šovė į jį, bet šūvis nebuvo taiklus, kulka jo nekludė. Tada jis paleido kelias serijas iš kulkosvaidžio ir ėmė trauktis gretimo kaimo link. Bet bebėgdamas susitinka su kitais grįžtančiais iš kito kaimo ir vėl šūviai, azijatiški atėjųų keiksmas. Atrodo, kad pamatęs, jog nebepabėgs, nes jau sužeistas buvo, vis dar atsišaudydamas mėgino trauktis, bet pakirstas negailestingos priešo kulkos, krito negyvas.

Į stovyklą sugrįžo visos išeigos, bet „KLIERIKO“ nesulaukiam. Dar abejojom: gal pasisekė – pabėgo. Taip nekantriai ir neramiai praėjo naktis. Tik kitą dieną 12 val. sužinojome, kad „KLIERIKAS“ tikrai žuvo. Atkalbėję maldas už žuvusį ir pagerbę tylos minute, likusiam broliui pareiškėme užuojautą.

Ir vėl pasiliekame toje pačioje stovykloje gyventi – tęsti pradėtą kovą toliau.

Didžiulis girios valymas liepos 16 d.

Liepos 15 d. pavakarys. Stovykloje vyksta didelis pasiruošimas, nes šiai naktčiai yra paskirta daug žmonių išeigon. Visi linksmi ruošiasi, tariausi, skirstosi kelio žinovai, nieko neujausdami rytdienos nelaimių.

Nakties žygiai ir numatyti planai kuo puikiausiai pasisekė, visi į stovyklą sugrįžo jau auštant, nieko pamiškėje nepastebėję. Pasidalinome tos nakties išpūdžiais ir kuo ramiausiai, nei jokio pavojaus neujausdami, sugulėme pailsėti, bet neilgai teko mums miegoti. Sargybinis atbėgęs pranešė, kad pastebėjęs į pagirį einant rusus. Moment: tuojau visi pasiruošėm ir vado įsakymu antras skyrius su „PAŽŪSTAMU“ (KALVAITIS JONAS) priešakyje išvyko į girios pakraštį užimti pozicijų, kad neužstotų ir neapsuptų – galėtume į didesnę mišką įsiveržti. Manėm, kad čia tik koks nors garnizonas slankioja, visi su ūpu buvom pasinešę nuduoti jiems, ko čia jie slankioja po mūsų rajoną, bet ne taip išėjo, kaip galvojau. Nors ir sužinojom maždaug kiek buvo tų rusų, bet jau per vėlai. Antram skyriui nespėjus dar nueiti ir išsidėstyti, o likusiam ateiti, rusai užėjo tiesiai ant tos vietos, kur antras skyrius gulėjo išsidėstęs, bet rusai jų nepastebėjo ir kuo ramiausiai dairėsi po žemę, ieškodami pėdsakų. Vienas rusas atsistojęs ant kelmo, žvelgia į tą pusę, kur partizanai išsidėstę guli. Pastebėjęs jį taip žiūrintį, skyrius atidengė ugnį. Tuo pačiu metu ir likusieji artinosi ta kryptimi, kur antras skyrius, bet irgi pastebėjo, kad kelias jau užstotas. Rusai atsidūrė tarp antro skyriaus ir ėjusių viduryje, tokiu būdu buvo apšaudomi iš dviejų pusių kryžmine ugnimi. Iš karto keli rusai krito, o likusieji mažai ir bešaudė, bet toliau buvę rusai pradėjo supti iš šono besitraukiantį antrąjį skyrių gilyn į girią ir smarkiai apšaudyti. Antram skyriui susišaudžius ir pasikėlus trauktis „VIESULIUKAS“ (VAITELIS ANTANAS, buvęs abiturientas. Įvykdė nuosprendį skrebui Tribušauskui prie Aukštadvario vnk. klojimo. Žuvo 1947 m. apsupime, taip pat nušovė garnizono vieną karininką, kuris išprieivartavo gimnazistę) pasisakė esąs sužeistas, „PAULIAUS“ (GARUCKAS VINCAS) kulkosvaidis neveikia, po truputį atsišaudydami traukėsi, bet nuo ežerų rusai spėjo iš šono užbėgti. Iš užpakalio pasigirdo kelių „mašinkų“ ilgose serijose ir tuo metu krito negyvi „VALDININKAS“ (ČIP-

LYS VLADAS iš Rimaisių k.) ir „SUŠINSKAS“ (RINKŪNAS ALFONSAS iš Ramygalos miestelio). Toliau dar persiskyrė į dvi grupes, o „VIESULIUKAS“ visai vienas buvo atskirtas. Rusų nupasakojimais, labai narsiai gynėsi: matydamas, kad nebepabėgs, šaudė iki paskutinio šovinio, nušovė keletą rusų, o po to pats granata susisprogdino. „DIREKTORIŲ“ – JUOSPAITŲ BRONIŲ, „BIMBĄ“ (MEŠKĄ AUDRIŲ iš Jodikonių vnk.) vaikė per visą dieną pėdsakais su šunimis, tik vakarui atėjus, jiems laimingai pasisekė išeiti iš apsupimo ir atvykti į būrį, o kitai grupei: „PAŽĖSTAMUI“ (KALVAITIS JONAS),

„PAULIUI“ – (GARUCKAS VINCAS),

„GALINIUI“ – (POVILONIS VINCAS nuo Ėriškių pusės),

„VIRŠILAI“ – (VALIKONIS ANTANAS)

ta diena praėjo laimingai, daugiau rusų neteko pastebėti, bet vakarui atėjus ir bandant išeiti iš girios, keliose vietose apsišaudė. Negalėdami išeiti iš apsupimo ir būdami labai nuvargę, pasiliko dar vienai dienai girioje. Kita diena tokia laiminga jau nebebuvo, daug kartų teko susišaudyti. „PAŽĖSTAMUI“ peršovė koją, o „VIRŠILA“ tiek nuvargo, kad daugiau nebegalėjo vaikščioti, paprašė, kad jį užmaskuotų po laužu, 17-tos dienos pavakare vėl bandė prasiveržti pro girelę. Priėjus miško pakraštį, buvo matyti rusai pulkeliais bestoviniuojantys. „PAULIUS“, ilgai negalvodamas, ryžosi bėgti. Kaip ten bus taip, nes pasilikti girioje trečią dieną, nevalgius ir vaikomam į visas puses, nebuvo jėgų. Kas rizikuoja – daugiau laimi, taip ir su „PAULIUMI“ įvyko: išbėgo iš apsupimo, o likusieji laukė, kaip pasiseks „PAULIUI“. Tuo metu, pastebėję rusai, pradėjo į jį šaudyti, bet laimingai, išvengęs šūvių, vėl pasitraukė į girios gilumą ir dar pusantros paros ten išbuvo iki rusai visai pasitraukė, o „VIRŠILA“, žmonių nupasakojimu, 17 d. 13 val. matė bėgantį per kelią ir tuojau pasigirdo šūviai. Netrukus jis buvo išvilktas ant to paties kelio.

Tuo ir baigėsi didžiulis girios siautimas, kuris iš mūsų būrio pareikalavo keturių partizanų gyvybių ir vienas buvo lengvai sužeistas...

Liepos 18 d.

Dangus apsiniaukęs, lietus lyja, visa gamta rodos kartu su mumis liūdi žuvusių ir vis negrižtančių iš girios keturių vyrų, nes giria tebėra apsupta.

Vadas tariaisi su skyrininkais, kaip čia išvengus tų masinių valymų. Ilgai galvoti ir tartis nereikėjo, nutarė, kad dabar bus geriausia ir paprasčiausia išvengti to didelio sekimo, ypatingai mūsų būrį išskirsčius į mažesnes grupes.

Nedelsiant buvo išskirstyta po 3–4 vyrus, paskirti vyresnieji, kurie turės atsakyti už tvarką.

Atėjus vakarui, pradėjome atsisveikinti ir kur kas sugalvoję iškeliavom, palinkėję vieni kitiems gero pasisėkimo. Nutarėme po savaitės vėl susirinkti „Dėdės Tomo“ trobelėje (stovyklos pavadinimas Rodų pušyne).

Didžiausias smūgis mūsų būriui spalio 9 d.

Per vainą visaip atseina, visokių nelaimių ir smūgių tenka pergyventi, bet to žmogus niekuomet prieš laiką nesužinosi. Taip ir buvo.

Vadas atkeliavo iš 8 d. į 9 d. naktį, turėdamas čia atlikti keletą reikalų, galvojo dieną perdienavoti, iš vakaro atlikti reikalus ir vėl išvykti iš to krašto, kuriame dabar vyksta didelis sekimas.

Bet ne taip išėjo, kaip buvo galvota ir numatyta. 9 d. praėjo ramiai, nors rusai ir praėjo keliu Krekenavos link. Žinodami, kad čia tankiai eina, tai tuo visai nebuvo įdomautasi. Vakare vadas ir dar keturi vyraiėjo keliu į Jodikonių kaimą,ėjo atsargiai, nes žinojo, kad dar negrižo tie 11-ką rusų, kurie nuėjo...

Vadas kap. EITMINAVIČIUS – „BIEDNA RUPŪŽĖ“ėjo pirmas ir, nieko nepastebėjęs, kuo ramiausiai įėjo į kaimą ir sustojo kaimo pakraštyje palaukti paskutinių ateinančių, skirstė sargybas. Bet staiga pasigirsta šūvis, rusų keiksmi, vadas nieko nelaukdamas davė komandą:

– Paskui mane! Pirmyn! „ALŠĖNAS“ – DAUGĖLA VLADAS (vėliau buvo sušaudytas partizanų, kaip išdavikas) su kulkosvaidžiu ir šaudydamas išbėgo iš kaimo į tą vietą, kur pasigirdo šūvis. Matyt, vadas galvojo, kad paskutinį einantį paėmė gyvą, nes buvo išgėręs gerokai. Vadas, išbėgęs iš kaimo, parkrito ant žemės visai be jokios uždangos, o rusai vieną po kitos leisdami raketas pastebėjo jį.

„ALŠĖNAS“, iššaudęs visą kulkosvaidžio diską, ir kiti laimingai pasitraukė kaimo trobomis prisidengdami, o vadas žuvo. „SLIVKOS“ (VALIKONIS ANTANAS) nupasakojimu, jisėjo apie 100 metrų iš paskos ir, priejęs keliuką, kurisėjo į kaimą, pastebėjo vyrus, stovinčius prie vyšnelių. Manydamas, kad savi, nieko neklausdamas, kuo ramiausiai, užsikabinęs šautuvą ant peties,ėjo artyn, bet ruskiai, jį pastebėję, užklausė rusiškai, kas eina... „SLIVKA“ greitai susiorientavo ir atsakė taip pat rusiškai:

– SLIVKA MAŽIAIKA!

Rusčiai dar kartą užklausė ir tuo metu „SLIVKA“spėjo nusiimti šautuvą nuo peties ir taip arti prieiti vos per kelis žingsnius. Nieko nelaukęs, šovė į arčiausiai stovintį rusą, o griūdamas į griovį dar kartą ir laimingai grioviu pasitraukė peršovęs ruskiui vidurius. Iš ruskių pusės, atrodo, aukų daugiau ir nebuvo.

Tuo ir pasibaigė nelaiminga spalio 9 d., kada žuvo mums visiems gerbiamas ir mylimas vadas, palikdamas mus našlaičiais.

P a s t a b a . Šis sąsiuvinis labai prastai išsilaikęs, raštas išsiliejęs. Kai kurie žodžiai visai neįskaitomi, tai pažymėtina sąsiuvinio kraštuose. Sąsiuvinį sudaro 11-ka lapų su viršeliais. – R. K.

Priekiniame viršelyje užrašas:

LAISVĖS KELIAS

I sąs.

(Pasakojimai iš partizanų gyvenimo)

Ižanga

Šituose pasakojimuose mėginami aprašyti ramygaliečių partizanų būrio, kuriam vadovauja „BIEDNAS RUPŪŽĖ“, gyvenimą žydiškojo bolševizmo okupacijos metais. Kadangi šitas partizanų būrys Ramygalos rajone yra pats seniausias ir pats didžiausias, todėl yra praleidęs daug įvairių įvykių, daug liūdnu ir linksmu, kartu ir įdomių valandų, kurias čia aprašysiu. Užrašydamas įvairius partizanų nuotykius, kovas su bolševikais ir šiaip iškarpas iš partizaninio gyvenimo, vartosiu partizanų stovyklų ir užėnamų gyventojų slapyvardžius.

Patį įvykių aprašinėjimą pradėsiu nuo 1946 m. lapkričio mėnesio pradžios. „VIESULAS“ – VAITELIS ANTANAS.

Džiugios naujienos

Ūkanotas lapkričio mėnesio penktos dienos pavakarys. „BIEDNO RUPŪŽĖS“ partizanų būrys, susidedantis iš 32 vyrų, stovyklauja savo mėgiamiausioje stovykloje – „Kurortuose“. Tą stovyklą partizanai net „namais“ vadindavo, nes ščia daugiausia gyvendavom, o rusai, nors beveik kasdien juos čia matydavom, niekada per valymą tos stovyklos iki šiol dar neužėjo. Mūsų stovykla – mažas, dailiai žole ir samanom uždengtų būdelių miestas. Kiek atokiau kūrenosi ugnis, aplink apsėsta ginkluotų vyrų – tai partizaniška „virtuvė“. Vidury rato ant ugnies verda du kibirai bulvienės su kiauliena – tai pietūs, nes jau trečia valanda. Neužilgo vyriausias „kulinaras“ nudrožta lazdele pamaišys kibirus, pasakys, kad pietūs išvirę. Greitai iš batų aulų išsitraukę šaukštus, tirštai apstojom kibirus ir valgom garuojančią bulvienę. Valgyti skubinamės, nes, pradėjus temti, traukiam visi į pirtį. Bet, štai ateina mūsų „ŠPIRGAS“ – PETRITIS (mes jį taip vadindavom) RANKELĖ PETRAS ir praneša, kad tuojau pat šiandien mūsų vadas kviečiamas pas vyriausią mūsų apygardos partizanų vadą (D. VAITELĮ-„BRIEDĮ“). Staigus vado iškvietimas mus visus sujaukino. Gal vyriausias vadas sužeistas, o gal net ir žuvęs, – kažkas pagalvojo. Vadas tuojau kelionei paskiria keturis žmones, į kurių skaičių ir aš įeinu ir, palikę būrį pavaduotojo priežiūrai, iškeliujam.

Tą patį vakarą, sukorę keliolika kilometrų sunkaus kelio, „vyriausybės“ nepasiekėm. Pamiškėje pas ūkininką pasiėmę duonos kepalą, keletą šaukštų sviesto ir sūrį nuėjome į savo stovyklą, kurią mes vadinome „Pietų kaimu“.

Naktį praleidome ramiai. Ryte prie ugnies išsidžiovinome sudrėkusius autus, pavalgėm pusryčius ir, nieko nelaukę, nežinodami tikslo, skubiname pas vyr. vadą.

Apie vidurdienį jau buvome vietoje. Dėkui Dievui, Vadą radome sveiką ir linksmą, besišildantį prie didelės ugnies. Iš jo linksmo veido galėjom dabar spręsti, kad Vadas pasakys kažką geresnio. Pagaliau mūsų spėliojimai išsipildė: Apygardos vadas ir iškviėtė mūsų vadą tam, kad praneštų daug naujienų, kurios mums buvo džiugios. Pirmiausia pasakė, kad jau turime savo vyriausybę, kad net ambasados paskirtos kitoms valstybėms, kad turime Vyriausiąją ginkluotą partizanų štabą ir dar daug kitų mums taip trokštamų žinių. Taip pat Ap. Vadas pasakė, kad užsienis mus laiko tikra Lietuvos kariuomene, tiktai paslėpta. Be to, pasakė, kad visiems net paramą ginklais ir valiuta prižadėjo tiekti.

Išgirdę tokias džiugias naujienas, kiekvienas pajutome krūtinėje ugnį, kuri pasak Kudirkos:„duoda tiek visko, kad menkas ir silpnas net milžinu stoji“... Ir iš tikrųjų, kaip nesuliepsnos širdis džiaugsmu, jeigu iki šiol kovojom, vargom ir žuvom gal tik tam, kad žūtume už idėją, kad nežūtų Lietuvos vardas. Bet dabar šitos naujienos lyg iš naujo priminė mums, pasakė, kad idėjos, jei didžios – nemiršta kaip žmonės. Pasirodo, kad mūsų kelių metų vargas nenueis veltui – vėliau ar anksčiau sulauksime laisvės, nes mes – partizanai pasiryžę paskutinį kraujo lašą atiduoti už Tėvynės laisvę, dėl pavergtų brolių, sesučių. Tą dieną mes lyg matėm rūkuose ūkanomis žengiančią pas mus sutraukytąs pančias laisvę, matėm plėvesuojančias trispalves, matėm trijų milijonų žmonių minią šaukiančią: „Tegyvuoją laisva Lietuvą!“

Linksmi nusiteikę pavakary išsiruošėm atgal į „namus“. Mus palydėjo iki vieno ūkininko Ap. Vadas su abiem savo šauniaisiais vyrais – „VILIUMI“ ir „LELIJAVU“. Čia ra-

dom truputį alučio, išgėrėm jo kelis stiklus, padainavom ir, atsisveikinę su „vyriausybe“, keliavom toliau. Tą naktį dar apsinakvojom „Pietų kaime“, o ant rytojaus, išsimaudę pirty, pasiekėm „Žarius“ ir čia vėl apsinakvojom. Į rytą gerokai pašalo, medžiai apšerkšnijo. Iš viso tą dieną... (toliau neįskaitoma. – R. K.).

Išėję pasižvalgyti į krūmų pakraštį, viršum Ramygalos pamatėm plevėsuojant raudonas vėliavas. Tą dieną bolševikai šventė revoliuciją. Bet kažkaip tie raudoni skarmalai mūsų padangei labai netiko.

Į pavakarę dar daugiau pašalo, šerkšnas aptraukė žemę ir mišką. Mišku eidami jautėmės lyg puikiausiam parke. Eiti buvo taip lengva, nes eidami vis dar tebegalvojom apie tas džiugias naujienas ir kaip į jas reaguos mūsų draugai. Užėję pas ūkininką, nebeklausėme radijo žinių, nebeėmėm siūlomų laikraščių, visa tai mums nebeįdomu. Mes jau žinojome, kad dar, nors ir kelerius metus vargsim, bet mūsų Tėvynei ateis užtikrinta laisvė.

Tokią gražią naktį nė nepajutom, kaip atsидūrėm „Vietinių Kurortuose“.

Vieni jau miegojo, kiti dar buvo išėigoj, o tretį dar tupėjo prie užgesusio ugniakuro. Mums įžengus į rajoną, prie manęs pribėgo mano draugelis – „KARININKAS“, kurį aš „AFICIERIUMI“ vadindavau (JUOSPAITIS JONAS) ir klausia:

– Kokios žinios: geros ar blogos?

– Vyruti! Geros, – sakau aš jam.

– Bi tik geros, – ir pradėjo po kalnelį šokinėti. Nueinu į savo būdą, ten randu jau miegančius, bet vidutinio amžiaus partizanas, vadinęsis „SUŠINSKU“ (RINKŪNAS ALFON-SAS) iškiša iš po milinės rudą savo barzdą ir sako: „Sakyk, ką girdėjai? Verkiau, neužmigau“. Aš jam išpoškinau visas naujienas nuo pradžios iki galo. „Dieve, kaip gerai čia rodos (apie 10 žodžių neįskaitomi. – R. K.). ...kad tik visa tai greičiau būtų... Taip gelia man šiandien kojas“...

Atstatom „Seną dvarą“

Šaltalieknio tankmėje, tarp suverstų šakų, aukštų kelmų ir atžalų, vos pastebimas, stūkso „Senas dvaras“.

Tai ne kunigaikščio ir ne kokio nors didiko, kurio giminė jau seniai išmirė, „dvaras“, tai partizanų bunkeris, pramintas tuo vardu. „Senam dvare“ mūsų būrys praleido 1945–46 m. žiemą. Pavasarį, kada sužaliavo visi krūmeliai, išsikeldami iš jo galvojome, kad daugiau čia nebeteks sugrįžti, nes tuojau tikėjomės laisvės, bet išėjo kitaip.

Lapkričio 19 d. šalčio jau 7 laipsniai, balos užšalę, matosi, kad neužilgo gali ir pasnigti. Visi galvojome, kaip reiks praleisti ateinančią žiemą. Nejučiom prisimenam ir „seną dvarą“. Taip saugiai ir patogiai buvo praleista praeita žiema. Bet dabar jis iš po vasaros apipuvęs, drėgnas, apaugęs pelėšiais. Norint per žiemą šiltai pagyventi, reikia „dvarą“ iš naujo perstatyti.

Tą pačią dieną, pusryčius išsivirę dar „Kurortuose“, su visa manta iškeliavom į darbą. Darbas suskirstomas kiekvienam skyriui. Vienas skyrius „neša“ sargybą ir padeda „inžinieriams“ bei „vyriausiam meistrui“ „MEDŽIOTOJUI“, kiti kerta medžiagą, o trečias – ją neša. Pirmą dieną pastatėm tik griaučius. Antrą dieną, atėję nuo pat ryto, kaip skruzdėlės, vilkė visokius rąstus, kartis, pjovė stogui šieną, pylė žemes, baigėm po pietų darbą. Viduryje įtaisėm narus, ant jų prinešėm šieno, pastatėm krosnį. Ateinančią naktį nutarėme nakvoti atstatytam „Sename dvare“.

Tuoj ir sutemo, danguje mirksi žvaigždės. Šąla. Priešais tamsų pastatą tupsena sargybinis. Viduje – jauku. „Dvaras“ – erdvus. Visai patogiai sutelpa 30 vyrų. Dabar kai kurie jau guli, kažkuris dar šildosi prie įkaitusios krosnies. Palubėj kaba lempa. Šviesu, šilta, be to, dviejų dienų darbas visus nuvargino: greit sunkios blakstienos užspaudė akis poilsui.

Laukiam nesulaukiam dienos

Jau devinta diena, kaip gyvename patogiai įsitaisę naujai suremontuotame „Sename dvare“. Lapkričio viduryje mus išgąsdinęs šaltis nurimo. Dangus apsiniaukė. Rytais ir vakarais pakyla didelis rūkas, kartais pavirstas net į lietų. Vienu žodžiu, nors jau baigiasi lapkričio mėnuo, bet oras kaip pavasari.

Nors pirmieji šaltukai paragino mus greičiau pasistatyti žieminius namus, bet pati žiema vis dar nesirodė. Dėl šalčio dabar žiemos mes kaip ir nebijome. Kiek daugiau mus gąsdina sniegas. Pasirodo, kad geriausias partizanams gyvenimas tai rudenį. Pavyzdžiui, kad ir dabar – lapkričio mėnesį: dienos trumpos, naktys – ilgos, nėra sniego. Trumpos dienos – gerai, todėl jeigu pasitaikytų ir stambioms rusų jėgoms mus užčiupti, vis tiek daug neprivejos, kaip ilgą vasaros dieną. O ilgos naktys geriau dėl to, kad, jei kurią dieną pajustume miško valymą, ar ką nors panašaus, tai per tą naktį galime atsidurti visai kitoje apskrityje. Kai nėra sniego, geriau paslėpti pėdsakus. Už tai dabar mums – partizanams gyvenimas – geriausias. Tik ir partizanai dar ne visi taip gerai gyvena, kaip mes – „BIEDNO RUPŪŽĖS“ būrys. Vakarojam sau prie lempos šilumoje ilgais vakarais, žaidžiam šachmatais, šaškėmis, skaitome knygas, laikraščius, lošiam preferansą, partizanų labiausiai mėgiamą lošimą – „malūną“, „vaiskavi“ pasakoja nuotykius iš savo gyvenimo, praleisto frontuose, dainuojam, o mūsų „MEDŽIOTOJAS“ – DRAŠUTIS ANTANAS net armoniką į bunkerį buvo atsinešęs. Šiaip taip paįvairindami, patys save linksmindami, leidžiam liūdnas vergijos dienas. Nors dabar ir neblogai gyvename, nors oras ir pavasariškas, bet diena iš dienos artėja žiaurioji žiema grasindama sniegu ir šalčiais. Nors mes sakom, kad dabar žiemos šalčių nebebijome, bet jeigu jos žmonės nelaukia šiltuose kambariuose, tai mes, gyvendami drėgname bunkeryje, juo labiau šiaip ar taip, gerai ar blogai, diena iš dienos, vis dėlto laukiam nelaukiamos žiemos.

Trys „pavojai“ per dvi dienas

Mes visuomet keliamės su patamsiu, nes dažniausiai rusai mus puola anksti ryte. Kad mūsų neužkluptų miegančių, vasarą keldavomės pirmą antrą valandą, dabar – rudenį, jau šeštą. Tą laiką, maždaug nuo aušros iki pusryčių, mes vadinam „pavojų laiku“. Jeigu kurią dieną per tą laiką neatsitinka nieko, tai beveik galiu drąsiai sakyti, kad tą dieną praleisime ramiai. Per tą laiką mes įpratome būti ypatingai atsargūs. Rytais ausis ir akis stengsimės padaryti... Bet kartais per tą didelį atsargumą ir vienos šakelės trakstelėjimas sukelia visą būrį ant kojų.

Vieną rytą, kaip ir visada, atsikėlėme dar su patamsiu. Aš iš vakaro buvau nusimovęs batus, nes truputį spaudė kojas, todėl ant narų dar tebemiegojau, nors jau beveik visi buvo susitvarkę. Staiga vienas iš mūsų, buvęs tuo metu lauke, įbėgęs į vidų, paskelbė pavojų. Kai sujudo visi, kaip skruzdėlyne. Vieni su ginklais puolė į lauką, kiti dar „manatkes“ mėgino susirinkti, o aš pats dar basas... Kaip kišu kojas į batą, ir kaip trepsiu, kaip nelen-

da, taip nelenda. Draugų bunkeryje jau nebėra, o man net širdis ima šokinėti – „pagaus mongolai, nespėjusį net ir iš bunkerio išbėgti“. Šiaip ne taip užsimovęs vieną batą, į antrą „dvilinką“ koją įmovęs, griebiausi už savo „Gevérmašinio“ ir pro duris, bet tarpduryje sutikau ne mongolus, o savo draugus, besijuokiančius iš jau praėjusio „pavojaus“. Pasirodo, kad sargybinis „LIZDEIKA“ iš lengvo eidamas į postą, nulaužė patamsyje šakutę, o kitas, išlindęs iš bunkerio ir išgirdęs liekne treškant, bematant užaliarmavo pavojų. Tik spėjom sueiti atgal į bunkerį, kaip vėl išgirdome „LIZDEIKĄ“ klausiant „kas eina?“. Jau buvo šviesu ir tokiu laiku partizanai paprastai nevaikšto, todėl dabar tikrai jau manėm, kad rusai. Išsipylėm į lauką sutikti ankstyvų „svečių“ pavaišinti juos švinu. Bet to mums nereikėjo. Pasirodo, grįžo vadas. Ilgai sargybinis laikė vadą su keliais vyrais, ir jie grįžo visai išaušus, kada mes visai to nesitikėjom.

Tą dieną daugiau „pavojų“ neturėjome.

Kitą dieną apie pietus, kada jau niekas apie jokių pavojus nebegalvojo, atbėgo iš posto „PAŽISTAMAS“ ir pranešė, kad ateina rusai. Na, dabar, sakom, jeigu pamatė pačius rusus, tai jau tikrai teks pakariauti. Ši kartą buvau viską susitvarkęs, todėl dėl rusų neteko daug jaudintis, užtat galėjau gerai stebėti savo draugus. Vis dėlto kai kurie, laukdami pirmų šūvių, buvo taip susijaudinę, kad net lūpos pagelto. Apskritai laukimas susikirtimo su priešu ir pirmi šūviai visgi kažkaip jaudina. Kaip anuos kartus, taip ir dabar, kaip greit pavojai atėjo, taip greit ir praėjo. Pasirodo, du partizanai iš kaimynystėje stovėjusio būrio ieškojo mūsų, sargybinis jų nepažinęs, paskelbė pavojų.

Taip per dvi dienas apturėjom net tris „pavojus“, kurie mums buvo kaip ir... (toliau neįskaitoma. – R. K.).

Pasakoją MARYTĖ ŠTARUOLYTĖ

Užrašyta Vilniuje
1999 07 16

Gimiau 1929 m. Miško Palivarko vienkiemyje, Krekenavos valsčiuje, Panevėžio apskrityje neturtingoje šeimoje. Už mane vyresni buvo dar trys broliai. Mama, pagimdžiusi ketvirtą broliuką, 1931 m. mirė. Negyveno ir tas broliukas, vos pradėjęs vaikščioti, prigėrė. Neprisiminiau nei mamos, nei mažojo broliuko. Kai buvau dešimties, mirė ir tėvelis. Nors augau našlaitė, bet tik vaikystė man paliko šviesius prisiminimus tarsi saulės spindulys, tarsi džiaugsmo lašas, įsiliejęs į mano gyvenimą...

Augau su broliais. Vyriausias brolis Grigalius 1916 m. gimimo. Karo tarnybą buvo atlikęs dar Nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje. Jis tarnavo Kaune, husarų pulke, buvo vedęs, bet rūpinosi ne vien tik savo šeima. Dėkinga jam, kad jis daug žinių įdėjo į mano dar vaikišką galvelę ir tos žinios labai man pravertė vėliau, jau pakliuvus į priešų rankas.

Antrasis Brolis Česlovas, g. 1918 m., taip pat tarnavo Nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje Pabradėje. Prasidėjęs karui, dingo be žinios. Nežinia kur jį nubloškė karo sūkurys. Visus tuos metus negavome iš jo jokios žinutės. Antrą kartą okupa-

vus rusams Lietuvą, tuojau po karo gavome pranešimą, kad brolis miręs Klaipėdos ligoninėje, palaidotas Klaipėdos kapinėse. Vėliau, ėmus ieškoti brolio kapo, buvo atsakyta, kad nei Klaipėdoje, nei Klaipėdos teritorijoje tokio palaidoto nėra.

Brolis Leonas buvo jauniausias, gimęs 1921 m. Jam daugiausia teko auginti, prižiūrėti ir globoti mane.

Ėjo 1944–1945 pokario metai. Jaunimas, vengdamas okupantų kariuomenės, slapstėsi miškuose. Į mūsų duris ėmė belstis pirmieji „žaliukai“. Partizanai buvo mūsų dažni ir laukiami svečiai. Brolis Grigalius taisydavo ginklus ir ką prireikdavo, nes buvo kalvis. Aš siūdavau ženklelius, slėpdavau dainas, platindavau atsišaukimus ir vykdžiau visas kitas užduotis.

Grigalius vienu metu sovietų valdžios buvo paskirtas dirbti kalvio darbą Rodų dvare ir Čepulionio malūne. Jis buvo išsikėlęs net ten gyventi. Bet pagyveno labai neilgai, brolių vertė imti ginklą apsigynimui nuo „banditų“. Ginklo imti jis nenorėjo. Metė darbą ir sugrįžo atgal į tėviškę. Atsimenu, kaip jis sakydavo:

– Imti ginklą, tai reiškia būti stribu ir eiti žudyti savųjų.

Niekšu būti jis nenorėjo, o tuomet ir prasidėjo tardymai ir persekiojimai. Abu brolius dažnai kviesdavo į Krekenavą. Grigalių kaltino, kad, nebijodamas „banditų“, sugrįžo vėl į mišką gyventi. Kaltino, kad taiso ginklus ir remia „banditus“. Broliams jau buvo sudarytos bylos ir grėsė teismas, tada jie nutarė išeiti į mišką pas partizanus.

Tai įvyko 1946 m. Kad manęs su broliene nepersekiotų, nutarėme suvaidinti, kad brolius išvedė „banditai“. Tą naktį, kai broliai išėjo, jau ankstyvą rytmetį brolienė uždususi, ištarsytais plaukais (ir taip jau pasigailėtina savo išvaizda, nes buvo nėščia) bėgo į Krekenavą. Bėgo pranešti, kad jos vyrą ir vyro brolių šią naktį išsivedė „banditai“. Nežinia, ar ja patikėjo, bet liepė eiti namo, pažadėję pasiųsti kelias mašinas kariuomenės. Grįžusi apie tai man papasakojo ir netrukus, išėjusi į lauką, pamačiau nuo vieškelio artėjančius išsirikiavusius kareivius. Kai suėję į vidų keturi aukšto rango kariškiai ėmė draskytis, aš nenumaldomai verkiau.

– Cit! Bliati! Kas tau? Tėvas? Motina?

Keikėsi jie įsiutę ir taip trankė kojomis į žemę, kad vos neprasmego į po grindimis esantį bunkerį. Mane verkiančią išsivarė į kiemą, o brolienę tardė viduje, pastatę prie sienos ir šaudydami virš galvos. Kadangi brolienės buvo mažamečiai vaikai, į Krekenavą išsivežė tik mane.

Atvežę uždarė į daboklę, į kažkokį tamsų kambarį. Nors buvo šalta, bet labai norėjosi snausti. Kažkoks tipas, tikriausiai stribas, atėjęs pas mane reiškė „gilią užuojautą“, vis norėdamas paglostyti kojas... Vėliau išgirdau visokių kalbų apie sribitelius, bet tokių išsimėlių man neteko sutikti.

Vidurnaktyje mane išvedė tardyti. Tai buvo pirmas tardymas. Išbalęs kapitonas sėdėjo už stalo ir laukė. Ant stalo degė žibalinė lempa. Tardė per vertėją. Nors suprasdavau tardytojo rusiškai pasakytus klausimus, bet stengiausi neišsiduoti. Jis tikrai sugebėjo tardyti, tarsi koks artistas, įsijausdamas į savo vaidmenį, taip sten-

gėsi visokiais būdais iškvesti mane apie brolius. Čia beprotiškai draskydavosi, čia vėl atlyždavo tvirtindamas, kad jis viską žinąs, kad broliai jam seniai prisipažinę apie ryšį su „banditais“ ir t. t. Kalbėjo, kad aš pati suradusi ir pakvietusi „banditus“. Įsiutęs griebdavo guminį rimbą ir liepdavo gultis. Man paklusus, kažkodėl nemušdavo. Buvau pasiruošusi viskam. Atrodė, kad sudraskytų ir į gabaliukus, nepasakyčiau. Stovėjau rami, tik ašaros savaiame ritosi skruostais. Kitą dieną paleido namo. Jaučiausi labai nuvargusi, lyg po didelių kankinimų.

Dienos bėgo, žinojome, kad esame sekami ir buvome labai atsargūs. Aš ir toliau susitikinėdavau su partizanais ir broliais.

Iš pradžių niekas nežinojo apie brolius, bet ilgainiui išaiškėjo, kad broliai gyvi ir partizanauja.

1947 m. turėjau pasitraukti iš namų. Prasidėjo klajoklio gyvenimas. Diena čia, diena ten. Tai pas žmones kokios nors giminaitės vardu, tai vėl su partizanais. Glaudė mus gerieji žmonės, kurie mylėjo Tėvynę, ne vienas tiesė pagalbos ranką. Ilgesnį laiką slapčiausi Pašilių girioje pas Dilkus. Glaudžiausi Sukeliuose pas Surdokus. Mylinti moteris tarsi motina, visada išlydėdavo, palaimindama kryžiaus ženklu. Kurį laiką gyvenau prie Lančiūnavos pas Baikauskus, kol paaiškėjo, kad esu ta pati, kurią matė partizanų stovykloje. Ta šeima man paliko šiltus prisiminimus. Kaip norėčiau visus gyvenime dar pamatyti, bet ar beprisimins jie mane? Ar bepajėgs suderinti jaunutės mergaitės prisiminimą su žilstelėjusios jau senos moters atvaizdu.

Gyvenau Okainiuose pas Švobą. Ir prie Surviliškio Kazokuose pas Jonevičienę. Mielai kvietė ir glaudė Šilagalio sesutės Kuzmaitės. Ir neišvardyti visų, kas valgydino ir glaudė, rizikavo savo gyvybe. Labai gaila, kad ilgesniam laikui tais laikais nebuvo galima apsistoti. Nepažįstamo svečio buvimas visiems sukeldavo įtarimą, ypač priešams.

Susitarusi su partizanais, keletą dienų pabūdavau stovykloje. O kartais, partizanams trumpam išėjus, stovyklą pasaugodavau, kad nereikalinga akis jos nepastebėtų. Tuomet naktį miške praleisdavau viena. Susisupusi į palapinę, klausydavausi medžių šnarėjimo. Teko nakvoti prie tėviškės pušynėlyje greta nežinomo kareivio kapo (taip man atrodė saugiau) šliaužiojant gyvatėms, bet tai manęs nebaugino. Baimė buvo viena – nepakliūti į priešų rankas.

Kartą sumaniau aplankyti brolienę, nes labai buvau pasiilgusi vaikučių. Brolienė buvo išvažiavusi į Krekenavą, pas ją viešėjo sesers dukra Onutė Jonaitytė. Ji prašė, kad dar neišeičiau, pabūčiau. Nuo keliuko užstatyta klėtis neleido matyti, kas ateina. Reikėdavo kartkartėmis išeit apsižvalgyt. Aš dar Onutei pajuokavau, kad nepastebėsime, kai pasigirs žingsniai ir plačiai atsivers durys. Ilgai laukti neteko, matyt, pataikiau į tą valandą, pasigirdo žingsniai ir plačiai atsivėrė durys. Prisistatė ginkluoti Krekenavos skrebai. Paklausę Jonaitytės pavardės, man liepė rengtis ir eiti su jais į Krekenavą. Atseit tardytojas Vilėniškis norįs su manimi pasikalbėti. Vaidinau visai neišsigandusią, atsikalbinėjau, kad šiandien nepalankus oras, nueisiu kitą kartą, o širdyje netilpo nerimas, žinojau, kad dabar man jau galas.

Nuvarę į Krekenavą, uždare į daboklę. Budintys stribai iš karto ėmė tyčiotis:

– Tai ką, gal ir čia „banditai“ ateis tavęs išvesti? Tegul tik pabando, daug kraujo būtų...

Netrukus išvedė į tardymą. Kabinete jau laukė Vilėniškis. Apie šį tardytoją žinojau daug ką iš draugės A. Antanaitytės. Žinojau, kad jis kalba lietuviškai, draugauja su vienos mokytojos augintine (jos mokėsi kartu) ir turi seserį.

Pirmas Vilėniškio klausimas buvo, kas tokie yra *Aras* ir *Plienas*. Jis paminėjo mano brolių slapyvardžius. Visai nesutrikau, nes tokiam klausimui jau buvau pasiruošusi. Nežinia kuo mano tardymas būtų pasibaigęs, jei ne moteris, kuri, įėjusi į kabinetą, pašnibždėjo kažką tardytojui į ausį (spėjau, kad tai galėjo būti sesuo):

– Tegul užaina, – pasakė Vilėniškis visai nepakildamas nuo kėdės, o man paliepęs eiti į „dižiurkę“. Tikriausiai ateina mylimoji, – pagalvojau. Ramiai leidausi laiptais žemyn ir buvau jau besiekianti durų rankenos, kai staiga atskrido išganinga mintis: juk manęs niekas neseka. O „dižiurkėje“ tikriausiai skrebai galvoja, kad aš pas tardytoją ir ramiausiai praėjau pro stovintį sargybinių. Pasukau į kairę ir nuėjau gatve. Niekas manęs nestabdė ir nesivijo. Širdyje kunkuliavo nerimas, greičiau leisti į kojas, ką už miestelio ir padariau. Pasukau Surviliškio link. Jau temo. Nesirodžiau nė vienai pravažiuojančiai mašinai. Slėpiausi griovyje arba pakelės krūmuose. Nubėgau nemažai kilometrų. Tą vėlyvą vakarą atsiradusi pas Janevičienę Kazokuose, jai nieko nesakiau. Tik išsipasakojau jos dukrai Pranutei. Ši prašė tik nesakyti motinai.

Po kelių dienų mes su Pranute buvome išvažiavusios į mišką malkų. Mane labai ėmė miegas, nors krisk į sniego patalus. Nežinojome, kad namuose slankioja nelaimė. Kai sugrįžome namo, motina pradėjo pasakoti apie praėjusią didelę kratą. Ji sakė, jei aš būčiau buvusi namie, manęs niekur nebūtų galėjusi paslėpti. Taip nuodugnai buvo apžiūrėtas kiekvienas kampelis, išverstos visos spintos ir skrynios. Ieškoję kažkokios mergaitės, pabėgusios iš Krekenavos kalėjimo. Gal ir geriau, kad mama nežinojo, jog aš ir esu ta mergaitė.

Kai mano draugė Aldona Antanaitytė nunešė man į Krekenavą maisto, jai pasakė, kad mane jau paleido, o Vilėniškis, važinėdamas pas gyventojus, liepdavo jiems, kad man pasakytų, jog ateičiau užsiregistruoti. Sakydavo:

– Tegul ateina ta durnelka, tegul nesislapsto...

Bet „durnelka“ slapstėsi toliau. Būdavo taip, kad ir nebežinodavai kur eiti. Tuomet prisipešusi drėgnų rūsio šiaudų, apsinakvodavau savo tuščių namų bunkeryje. Brolienė jau buvo išvežta į Rusiją. Ją išvežė 1949 metais. Bunkeris buvo po krosnimi ir į jį patekdavau atsidariusi sieną. Apačioje kyšojo kažkokios geležys, telkšojo vanduo ir šliaužiojo rupūžės

Lankydavo skaudūs prisiminimai. Ypač gaila būdavo tų mažyčių brolio vaikučių, kurie taip nenorėjo iš tėviškės išvažiuoti. Pasakojo, kad klykė šešerių metukų Vygandėlis:

– Aš niekur nevažiuosiu! Aš niekur nevažiuosiu!

Maža širdelė nujautė kažką baisaus, bet niekas nepaisė jo norų, nematavo jo širdelės skausmo, mažo berniuko širdį veriantis riksmas paskutinį kartą nuskambėjo pro tolstantį beržyną...

Daug ko būdavo gaila: ir brolių partizanų, pamestų gatvėse, paplūdusių krauju, jų palaidotos jaunystės bunkeriuose ir ilgai kukuodavo tuomet gegutė mūsų tuščioje sodyboje. Ant šulinio svirties, vyšnioms žydint, iškukavo mūsų dalį...

Broliai, sužinoję, kur aš esu, ateidavo paimti manęs į stovyklą. Kartą, net nespėjau išsigąsti, kai brolis, atidaręs bunkerio sieną, šviesdamas prožektoriumi, šaukė jau vardu. Bet kitą kartą buvau net apmirusi iš baimės. Buvome mes visi kartu stovykloje. Partizanai turėjo išeiti į žygį. Atsisveikinę išsiskyrėm, aš slinkau savo tuščių namų link. Buvo sutemę. Įėjusi į vidų turėjau truputį pasišviesti ir apsižvalgyti, ar nėra „gyvos dvasios“. Atsidariusi sieną, įlindau į bunkerį (kartais net bijodavau užmigti, nes per miegus kalbėdavau). Dar nepradėjus snausti, išgirdau dundant žingsnius. Einant per kiemą labai dundėdavo, nes buvo iškastas praėjimas į šulinį. Šiluma nusmelkė visą kūną. Pamaniau, kad pasalos, pamatę tuščiuose namuos švieselę, ateina patikrinti. Gerai, kad brolis greitai išblaškė mano išgąstį, pašaukdamas vardu. Pasikeitus partizanų planams, jie, grįždami į stovyklą, vėl užėjo manęs pasiimti. Stovykloje kartu su broliais, žinoma, linksmiau: kas anekdotą, kas nuotyki, kas kokį pokštą prisimena. Man tai labai patikdavo, kad ir pavojaus akimirkomis kai kurie partizanai neprarasdavo humoro jausmo. O tų pavojų niekada netrūkdavo. Kartą besislapstant prie Ramygalos, aš vėl vos nepakliuvau į krekenaviečių „stribų“ rankas. Buvo didelis siautimas. Rusų kariuomenė ėjo „košdama“ miškelius, o stribeliai landžiojo pas gyventojus. Keli užėjo ir į tą namą, kuriame aš buvau. Vienas, atstąsęs ginklą, lindo jau pas mane į užpečkį ir aš tuo momentu sumaniau „nusirengti“. Cyptelėjusi, atseit iš gėdos, susigūžiau. Velkama suknutė buvo ant galvos ir jis nepamatė mano veido. „Iš gėdos“ turėjau teisę nebeišlįsti. O dar ir šeiminkas padėjo, sakydamas:

– Mat gėdinasi mergaitė, neišeina...

Ilgokai dar pasėdėjo stribai, pasišnekučiavo su šeiminku, o aš slapta žiūrėdama į pažįstamus veidus, negalėjau atsidžiaugti tokiu būdu išsigelbėjusi.

Gal daug anksčiau būčiau pakliuvusi į kalėjimą, jei ne sėkmė, kuri kartais lydėdavo. Labai dažnai susitikdavome prie Truskavos Slabadoje pas sesutes Grigoraitytes. Ten buvo ramus kraštas, geri žmonės ir partizanai jausdavosi saugiai. Viešėdavau Padvarnikuose ir pas Jonaitytes. O čia kartą ir laukė manęs nelaimė. Išėjusi iš Padvarnikų į susitikimą prie Surviliškio, turėjau begalinį norą atgal grįžti, bet buvo lyg ir nepatogu, apsisukus eiti atgal. Vis norėjosi grįžti, kol supratau, kad į Surviliškį liko artimesnis kelias.

Susitikimas praėjo laimingai, o čia, kur taip norėjosi grįžti, man tik išėjus, užgriuvo Truskavos stribeliai. Visur naršė, kratė, ieškojo, viršininkas Junevičius vis klausinėjo kur ta šviesi mergaitė, parodydamas net kaip ir kokioje vietoje stovėjau. Suėmę Antaniną Jonaitytę išsivarė į Truskavą. Ten ją labai tardė, mušė ir spardė. Ji man pasakojo, kai pamačiusi peilį, buvo net atėjusi mintis apie savižudybę.

1. Priekyje guli ant žemės Adolfas Bičiūnas; antroje eilėje trys klūpi Danielius (Donatas) Ruželė-Kirvis, Linas Pivoravičius-Kanapė ir Antanas Butėnas; trečioje eilėje stovi: Stasys Liaudanskas-Baltrus, Bronius Vaivada, Kazys Valentėlis-Pavasarelis, Linas Kabatavičius-Dainius, Linusis, Norbertas Tauterys-Slibinas, Mintaudas ir Albinas Šidlauskas

2. Vladas Butėnas-Vanagėlis, Edvardas Žilinskas-Vanagas, Marytė Vaidilaitė ir Jonas Marciukas*

* Visose grupinėse nuotraukose žiūrėti iš kairės į dešinę.

3. (?) ir Adolfas Dilys-Adalpėlis iš Suostų apyl., Biržų r., žuvo išduotas apie 1948 m. Šiluose pas Rastauskus

4. Pirmoje eilėje: Mykolas Suvaizdis-Sakalas, Ema Šimonienė, Kostas Kregždė-Piršlys, Muzikantas; antroje eilėje: Edvardas Žilinskas-Vanagas, Juozas Zdanavičius-Dragūnas, Vyturys (iš Petrausko būrio), Alfonsas Valentėlis-Bankininkas Vailokaitis, Juozas Tučas-Linksmutis, Stepas Giedrikas-Girietis (Pilėnų tėvūnijos vadas) ir Jonas Sirbikas-Mozė (atėjęs iš Klevo būrio nuo Daujėnų); trečioje eilėje: Robertas Indrikas-Medžiotojas, Voldemaras Karosas, Tautvilis, Margiris, Bronius Meškinis-Devinė, Judrutis, Robertas Tučas-Barzdyla, Stasys Jasiūnas-Girių Karalius ir Algis Ikamas

5. Ema
Šimonienė
ir Stasys
Jasiūnas-
Girių
Karalius

6. Ant žemės sėdi: Stepas Giedrikas-Girietis, Kostas Kregždė-Piršlys, Muzikantas ir Vladas Butėnas-Vanagėlis; stovi: Alfonsas Valentėlis-Bankininkas Vailokaitis, Edvardas Žilinskas-Vanagas ir Bronius Meškinis-Devinė, Judrutis

7. Pilėnų tėvūnijos partizanų stovykla Biržų girioje

8. Robertas Tučas-Barzdyla

9. Albinas Tindžiulis
1937 05 01 Kaune
(karo aviacijos leitenantas)

10. Ona Skardžiūtė-Bielskienė
(iš Gyvakarų kaimo)

11. Vyčio apygardos vadas
Danielius Vaitelis-Briedis
prieškario metais

12. Ema Šimonienė (iš Bečiūnų k.)
ir Robertas Indrikas-Medžiotojas

13. Vladas Jakas, buvęs Pagirių vlsč. sribų vadas, 1945 m. balandžio 25 d. suorganizavo 23 sribus ir su visa ginkluote perėjo į Vaitelio partizanų būrį

14. Pranas Gurklys-Pasalūnas (iš Didžprūdžių kaimo) ir (?) (Daujėnų krašto partizanas)

15. Povilas Reklickas-Vytenis,
g. 1926 m. Jakutiškių k., Deltuvos vlsč.
Sušaudytas pačių partizanų už statuto
pažeidimus, Vytautas Reklickas-Liučys
(broliai). (Nuotrauka J. Kluonienės)

16. Vytautas Reklickas-Liučys, Benediktas
Narkevičius-Algis, g. 1924 m. Šiliūnų k.,
Pagirių vlsč., žuvo 1947 07 23 ir Adolfas
Bureika-Hitleris, g. 1926 m. Barsukynės k.,
Pagirių vlsč., žuvo 1947 07 23.
(Nuotrauka J. Kluonienės)

17. Mykolas Janulis-Tautvydas, *Stumbras*, fotografuota 1950 07 22. (Vienas iš paskutiniųjų Vyčio apygardos partizanų būrio vadų, MGB provokatorių auka)

18. *Algio* būrio partizanai. Priekyje: Vytautas Reklickas-Liučys, Julius Belickas-Klevas, Povilas Reklickas-Vytenis ir (?); aukščiau: (?), Benediktas (Benius) Narkevičius-Algis ir Juknevičius (su ūsais); stovi: Juozas Gavėnia-Šturmas, (?), (?), Adolfas Bureika-Hitleris, Vytautas Pinkevičius-Povariukas (*Povaras*), g. 1924 m. Kačėniškių k., Siesikų vlsč., žuvo 1947 09 20 (susisprogdino su *Liučiu* ir *Klevu*), Edvardas Augūnas-Klajūnas ir Bronius Auglys. (Nuotrauka J. Kluonienės)

19. Vytautas Pinkevičius-Povariukas
(Povaras), Adolfas Bureika-Hitleris
ir Edvardas Augūnas-Klajūnas,
g. 1925 m., Šiliūnų k., Siesikų vlsč.

20. Vinco Gėgžnos-Balandžio būrio partizanai. Sėdi ant žemės: Petras Pabrinkis-Tetulytė, Veronika Pabrinkytė, Vincas Gėgžna-Balandis, Janina Kiuberytė-Ivanauskienė (ryšininkė) ir Petras Gerdvila-Bimba; stovi: Bronius Baneckas-Kukulis, Špokas, Černeckas, žuvo 1953 05 22, Antanas Palinauskas-Klevas, Vincas Kupčinskas-Savanoris, Ažuolas, iš Lelių k., Šėtos vlsč., ir Petras Palinauskas-Vilkas

21. Vytautas Reklickas-*Liučys*, Bronius Auglys
ir Vytautas Pinkevičius-*Povariukas* (*Povaras*)
(Nuotrauka J. Kluonienės)

22. Priekyje: Vytautas Pinkevičius-*Povariukas*
(*Povaras*) ir (?); stovi: Benediktas Narkevi-
čius-*Algis* ir Antanas Pinkevičius-*Meškėnas*
(Vytauto brolis, g. 1919 m.) (Nuotrauka
J. Kluonienės)

23. Janina Jelinskaitė-Kluonienė-Audra
ir Petras Kuodis-Ragaišis. Algio-Benedikto
Narkevičiaus būrio partizanai.
Fotografuota 2002 08 11 Kaune

24. Vinco Gėgžnos-Balandžio būrio partizanai. Klūpi: Petras Palinauskas-Vilkas, Bronius Baneckas-Kukulis, Špokas, Černeckas ir Vincas Kupčinskas-Savanoris, Ažuolas; stovi: Petras Gerdvila-Bimba, Vincas Gėgžna-Balandis, Vincas Navarauskas-Dobilas (jis išdavė P. Žilio-Klevo ir J. Šibailos-Dieduko, Merainio bunkerį Dovydu miške Kėdainių r., kuriame jie žuvo 1953 02 11) ir Antanas Palinauskas-Klevas

25. Albinas Burbulis-Ramūnas ir Alfonsas Smetona-Žygaudas (priešpaskutiniai Vyčio apygardos vadai)

26. Birutė Čepaitė-Pakštienė. Užrašas kitapus nuotr. „1950 05 03 B. V. „Šnekučiui“ Nenuilstamoje kovoje dėl Laisvės, B...”

27. Vytautas Vepštas-Žvaigždutė, Leonas Štaruolis-Aras, Stasys Strikulis-Fricas, Grigalius Štaruolis-Plienias, Kariškis, (?) ir Andrius Ramanauskas-Komaras

28. Vytautas Vepštas-Žvaigždutė, Jonas Vepštas-Paukštelis ir Stasys Strikulis-Fricas

29. Povilas Deveikis-Rickus, ką tik paimtas
gyvas 1948 06 15 Viktariškio miške
Naujamiesčio apyl. Nufotografuotas
Krekenavoje prie stribų būstinės sienos.
(Nuotrauka Petro Bajorūno)

30. Sibire, Kutchino r. miške dirbančios: Marija Dukaleva, Ada Savickaitė (antrame plane) ir Aldona Venckūnaitė-Klevečkienė

31. Paukštelio būrio partizanai. Priekyje du sėdi ant žemės: Vytautas Zolumskis-Lūšis ir Vytautas Vepštas-Žvaigždutė; stovi: Grigalius Štaruolis-Plienias, Andrius Ramanauskas-Komaras, Edvardas Daučiūnas-Jokeris ir Leonas Štaruolis-Aras

32. Vinco Gėgžnos-Balandžio būrio partizanai po priesaikos bučiuoja kryžių: Bronius Baneckas-Kukulis, Špokas, Černeckas (veido dalis iš šono), Stasys Gėgžna-Vilkas (bučiuoja kryžių), Petras Pabrinkis-Tetulytė, Albinas Burbulis-Ramūnas, Žilvitis (nusisukęs su juodu raiščiu ant rankovės duoda bučiuoti kryžių), Jonas Liužinas, Petras Palinauskas-Vilkas ir Antanas Palinauskas-Klevas

33. Žuvęs ir stribų išniekintas partizanas Krekenavoje stribų kieme. Fotografuota Petro Bajorūno

34. Paimtas gyvas sužeistas partizanas Povilas Smilga Krekenavos stribyne apžiūrimas gydytojo: stribas Jankauskas (miręs), Povilas (Paulius) Smilga-Vėjavaiakis ir gyd. Činčikas ▲

35. Algio būrio partizanai pietauja. Aukščiau iš kairės Leonas Gžimaila-Dziadas (su ūsais riekia duonos kepalą). Į šį susitikimą specialiai buvo pakviestos būrio ryšininkės ir kt., kad nusifotografuotų paskutinį kartą su *Dziadu*. Jis po mėnesio partizanų karo lauko teismo buvo nuteistas ir sušaudytas už statuto pažeidimus. Fotografavo J. Jelinskaitė

Gyvenimas ėjo tolyn, o mano nepratęstas pasas kiekvienu momentu galėjo mane išduoti. Pasidaryti naują pasą nebebuvo galimybės. „Eime, sesute, kartu“ – kartais pavadindavo brolis *Plien*as, bet aš neskubėjau, norėdama dar kuo nors jiems padėti.

1949 m. žiemą daugiausia leidau su partizanais paviršiniame bunkeryje. Dar vieną kartą buvau išėjusi pas žmones, bet paskui sugrįžau ir visam laikui pasilikau būryje.

Bunkeri

Tame paviršiniame bunkeryje gyvenome dešimt partizanų:

Jonas Vepštas-*Paukštelis*.

Vytautas Vepštas-*Žvaigždutė*.

Andrius Ramanauskas-*Komaras*.

Henrikas Markauskas-*Mėnėsėlis*.

Petras Markauskas-*Klevas*.

Edvardas Daučiūnas-*Jokeris*.

Stasys Strikulis-*Fricas*.

Leonas Štaruolis-*Aras*.

Grigalius Štaruolis-*Plien*as

ir aš – Marytė Štaruolytė.

Kartais ateidavo ir Petras Pakšys-*Kepėjas* su Birute Čepaite.

Žiemą praleidome laimingai. O kai atėjo pavasaris, žydint žibutėms, pas mus buvo surengta šventė ir pakviestos ryšininkės. Atšventus susitikimo šventę, bunkeris buvo sugriautas, nepaliekant jokios žymės. Tik eglutės pasiliko stovėti, saugodamos šią paslaptį, kad kadaise čia glaudė partizanus.

O mes iškeliavome vėl vingiuotais miškų takeliais.

Kaip žiemą, taip ir vasarą stovyklaudavome beveik tie patys, kartais trumpam išsiskirdami arba sulaukdami svečių iš kito būrio.

Kartą išsiruošėme į tolimesnį žygį. Temstant reikėjo pasiekti miško pakraštį. Saulėi žvelgiant vakarop, pajudėjome. Giliai įstrigo atmintin man tas pavakarys. Kaž-

kur gailiai rauduoja armonika, skausmu perpildydama širdį, o mes žengėme per suverstus medžių kamienus, ėjome keliukais ir takeliais ir jau temstant priartėjome prie palaukės. Partizanai pasiskirstė į dvi grupes. Paėjus visai netoli nuo miško, mus pasitiko priešų kulkosvaidžiai ir automatai... Partizanai davė komandą veržtis atgal į mišką. Mes keliese, įbėgę į mišką, nežinojome, kur yra kiti ir mano brolis *Aras*. Nors susišaudymas buvo trumpas, bet mes su *Aru* išsiskyrėme ilgam laikui.

Mes keliese, išbėgę tą naktį, nakvojome po laužu, užsimaskavę šakomis. Paskui apsigyvenome Rodų pušyne požeminėje slėptuvėje. Slėptuvė buvo išbetonuota duobė. Patalą atstodavo paklotos ėglių šakos, troškulį malšindavo per guminių vamzdelių čiulpiamas pušų sakais atsiduodantis vanduo. Labai mažai į vidų patekdavo oro, kuris skverbdavosi tik mažytėmis angelėmis, padarytomis į laužo pusę. O mes buvome keturiese: *Plienias*, *Jokeris*, *Fricas* ir aš. Kartais atidarydavo dangtį (angą) ir tai tik naktį. Dienomis ant dangčio žaliuodavo seniai prigijusi eglutė.

Turbūt niekas negalėtų įsivaizduoti, kaip mes atrodydavome išlinde į viršų. Baisiai išbalę ir bejėgiai. Akys labai bijodavo saulės, o gamtos grožis atrodydavo regimas pirmą kartą. Čia ošdavo pušys ir krisdavo medžių šešėliai, švelniai glamonėdavo saulė, o aukštai virš mūsų plaukdavo laisvi padangių debesėliai...

Gerokai pabuvoję gyvųjų karste (kol atlyžo priešas), vėl išsikėlėme gyventi į stovyklą.

Žydėjo ta pati 1950 metų vasara. Mes: *Paukštelis*, *Mėnesėlis*, *Komaras*, *Fricas*, *Aras* ir aš stovyklavome Pašilių girioje. Vakare nuo Ramygalkelio girdėjosi kažkoks mašinų gaudimas. Gal rusai ruošiasi supti girią? Gal reikėtų pasitraukti? Taip partizanai pakalbėjo ir pasiliko.

Aušo liepos 26 dienos rytas. Mes dar visi savo guolyje kalbėjomės. *Fricas* pasakojo sapnavęs keistą sapną, kad skrebas iš po skudurų norėjęs jį nušauti. Mums besikalbant, aplink ėmė traškėti medžių šakelės. Partizanai pamanė, kad gyvulius gano.

Bet staigus sargybinio *Mėnesėlio* mostas privertė visus šokti iš guolio. Pasigirdo šūvis, kuris buvo skirtas *Komarui*, paskutiniajam išsirangiusiam iš guolio (tuo metu jis sirgo radikulitu). O mes su ginklais rankose jau tolome nuo stovyklos.

– Labai blogai, kad mus pakėlė ankstyvą rytmetį, – kalbėjo *Fricas*. – Jei seks su šunimis, išsigelbėjimo nėra.

Bėgome užbarstydami pėdsakus, paskui dar perbridome upelį. Toldami į girios gilumą rusų daugiau nebesutikome, bet buvome įsitikinę, kad mus persekios. Reikėjo kažką daryti. Partizanai nutarė prasiveržti už Ramygalos kelio į pušyną. Manė, kad abiejų miškų rusai iš karto nebus apsupę.

Taip nutarę atėjome į girios pakraštį. Išėję iš girios ir atsidūrę baloje, apaugusioje skurdžiomis pušaitėmis, pasijutome gana nejaukiai. Atrodė uniformuotiems ir ilgaplaukiams tokioje skaisčioje dienos šviesoje lyg ir nederėjo rodytis. Į vieškelį vedė platūs griovys, apaugęs aukštomis žolėmis, o šalia jo stiebėsi tankus alksnynas.

To pagriovio takeliu vienas paskui kitą susigūžę slinkome vieškelio link. Pirmieji partizanai atsikusę rankos mostu davė ženklą grįžti atgal. Ta pačia vorele atslinkome ir sustojome prie alksnyno. Jie pasakė, kad labai tirštai prigulę rusų kareivių ir neišmanoma prasiveržti. Partizanai tyliai tarėsi, jog reikėtų pasukti į Jodikonių javų laukus. Kai *Paukštelis* paklausė, kas žino kelią, *Fricas*, pasakęs „čia“, mostelėjo ranka ir visai čia pat iš po kupsto į jį blykstelėjo ugnis, tuo pačiu metu prapliuopo automatų ir kulkosvaidžių serijomis, taip neseniai praleidęs mus alksnynas. Nesuprantama, kaip likome nesužeisti, nuo kulų čežėjo miškas, krito lapai ir parkirstos medžių šakos. Ir išvis, kaip likome dar gyvi. Puikiausiai mus galėjo, atkirtę nuo girios, toje baloje sušaudyti. Auka liko tik vienas *Fricas* jau gęstančiomis akimis, palydėjęs mus nutolstančius. O kiti partizanai atsišaudydami bėgo girios link, bet, pasiekę balą ir jau nebeturėdami jėgų bėgti, be ginklo, viską metė nuo savęs. Baloje liko ir batai, ir palapinės. Taip, sutelkę paskutines jėgas, ragindami vieni kitus, pagaliau pasiekėm girią. Tik Dievas gal man suteikė tiek jėgų suspėti su visais. Kaip niekad išblyškę partizanų veidai lenkėsi prie balučių. Virpančiomis rankomis jie siekė vandens bent kiek suvilginti lūpas. Pasitraukę į girios gilumą, nutarėme užsimaskuoti ir laukti. Sulaukę priešų į atakuoti ir tada toliau trauktis. Mes laukėme, bet niekas pas mus nebeatėjo. Kai pradėjo temti, vikriai peršokdami linijas, atskubėjome prie Paežerių kaimo į palaukę. Čia partizanai nutarė mane su *Komaru* palikti girioje požeminėje slėptuvėje, o jie naktį vis tiek galvojo prasiveržti pro apsupimą.

– Jeigu kuris žūtume, pasirūpinkime vieni kitų šeimomis, – kalbėjo *Mėnesėlis* ir žiūrėdamas į mane dar pridūrė:

– Man tavęs gaila kaip savo vaiko, kaip Nijolytės.

Atsisveikindami jie mus perspėjo, kad, neišgirdę šūvių, būtume labai atsargūs.

Pasilikę su *Komaru* po tamsiomis eglaitėmis, apžiūrėjome mažytį požeminį bunkerį, kuris turėjo būti mūsų prieglobsčiu. Dar geriau ji užmaskavę, paryčiui įlindome į vidų. Neišgirdę šaudymo, nusprendėme, kad mūsiškiams pavyko prasmukti nepastebėtiems.

Partizanai žadėjo per ryšininkus parūpinti maisto. Išlindę naktimis, po sutartu laužu nieko nerasdavome. Praslinkus kelioms paroms, *Komaras* pradėjo mane vadinti eit maistauti. Man nieko nesinorėjo, nes buvau pritrenkta to smūgio – pirmos netekties. Pagaliau, man sutikus, išėjome. Rusai jau buvo pasitraukę, nes liudijo pagirye jų palikti guoliai.

Žmonės gausiai mus apdovanojo maistu. Kadangi aš buvau su viena suknute, gavau dar ir kareiviškas kelnes. Kai jas užsimoviau, *Komaro* buvau praminta *Matušiu*. Toje slėptuvėje išbuvome dvi savaites. Paskui išlindę naktimis prie laužo iš serbentų šakelių išsivirdavome arbatos. Iš ryšininkų gavę žinią, kad mes kviečiami į Beržotą, labai apsidžiaugėm. Ten radome brolių *Arą* ir kitus partizanus. Mūsų būryje svečiavosi atvykęs partizanas *Sakalas*. Tas mūsų susitikimas buvo lyg prisikėlimas naujam gyvenimui.

Mūsų būryje buvo likę dar daug partizanų. Nors kitus seniai jau buvo išplėšusi mirtis. Dar man nesant būryje, žuvo Antanas Daučiūnas-*Bijūnas*. Jis gulėjo numestas Truskavos miestelyje. Ryšininkės sesutės, surinkusios jo kraujo lašus, užkasė darželyje. Važiuojantį motociklu prie Babtų nušovė S. Jasaitį-*Šarūną*. Vadas *Mokytojukas* pasikvietė pas save Praną Vaičiūną-*Plėšiką* ir Joną Rudį-*Ricką*. Mačiau jų lavonus Ramygalos miestelyje, jų ištaršytus plaukus ir atviras akis, žvelgiančias į tėviškės dangų. Paskui jie buvo sumesti į Ramygalos kapų šulinį. Pas Zalagubą Babiluose sudegė *Kepėjas*. Šalia *Frico* ant gatvės atsigulė ir Birutė Čepaitė. Nors retėjo ir retėjo būrys ir kiekvienas žinojo savo likimą, bet partizanai niekada nepalūždavo dvasia. Kokie jie brangūs buvo man tada, dabar likę tik prisiminimuose. Ir atskrenda kažkieno žodžiai:

*Palaiminti, kurie palūžo
Dėl pavergtųjų ateities,
Regės jie amžiną gegužį
ir nuostabiom žvaigždėm švytės...*

Kartais persikeldavome ir už Nevėžio. Vieną kartą žygiavome nemiegoję tris paras. Iki tol nežinojau, kad žmogus ir eidamas gali miegoti, miegodamas eiti ir net sapnuoti.

Kai pasiekėme kelionės tikslą ir išsirinkome stovyklos vietą (atrodė, toliau nebeįmanoma būtų eiti), kritome kaip pakirsti medžiai. Nebežinau, kurie iš mūsų „didvyrių“ (taip juos būtų galima pavadinti) pasiliko sargyboje. Nesuprantama, kaip dar turėjo valios ir jėgų atsispirti miego vilionei.

Tuomet aš jau turėjau automatą ir vilkėjau uniformą. Samuolio piemu, pasižiūrėjęs į mane, juokaudavo: „*Brolis Aras*“.

Kartą stovyklaujant Skilvionių miške burtininkė Siberienė *Mėnesėliui* išbūrė: „Neikite kur trys šeimos ir visi trys invalidai – jūsų laukia mirtis“... Bet ten už Nevėžio, kur mūsų laukė mirtis, tuomet mus maloniai priimdavo ir vaišindavo. Esame ten ir nakvoję, tik nežinojome, kad po kurio laiko čia mus sušaudys, kad paliks gyvybes čia dalis iš mūsų partizanų, tarp jų ir mano brolis *Aras*, o mane pasitiks kalėjimo grotos.

Paskutiniu metu mane lydėjo kažkoks neapsakomas skausmas. Labai būdavo gaila brolio *Aro*. Pati nežinojau, kodėl? Gal tai buvo nujautimas, kad aš greitai jo neteksiu, kad greitai jį išplėš mirtis.

Išaušusi diena kartais mažai beatnešdavo džiaugsmo, nors pasitikdavo triukšmingas paukščių čiulbėjimas giriose ir saulės glamonėse skėsdavo berželiai. O ne! Nebaugino jokie sunkumai. Tekdavo su uniformomis perbristi upeliūkščius ir kelyje išdžiūti, tekdavo nakvoti drebant nuo šalčio, kai prie batų vos neprišaldavo kojos, kartais maža šieno ar šiaudų gniūžtelė atstodavo patalą, kai stipriai laukuose jau šėldavo ruduo.

Prisimenu rudens naktis pušyne, kai partizanams kasant bunkerį, stovėdavau sargyboje. O miško gūduma ir tyluma. Ir tu vienas mėnulio apšviestas sargybinis su savo švininėmis mintimis... O laisve, laisve, kokia tu būsi?

1950 metais susitikdavome su Broniaus Juospaičio-*Direktorius* būrio partizanais. Susijungę mūsų būriai ir žiemą nutarė praleisti kartu. Toks pat bunkeris, kaip buvo mūsų pagiryje, buvo pastatytas Upytės pušyne. Jame apsigyvenome: Bronius Juospaitis-*Direktorius*, Jadvyga Žardinskaitė-*Dolitis*, A. Barkauskas-*Brakonierius*, Jonas Kraujelis-*Sūnelis*, Jonas Masiokas-*Jonelis*, Viktoras Mažeika, Stasys Giedraitis, Danielius Krikščiūnas, kartais gydydavosi Aleksas Vaitelis ir *Paukštelio* būrio: Jonas Vepštas-*Paukštelis*, Vytautas Vepštas-*Žvaigždutė*, Petras Markauskas-*Klevas*, Kazys Gvergždys-*Klajūnas*, tik ateidavo Edvardas Daučiūnas-*Jokeris*, Česlovas Zalagubas-*Faiforas*, Leonas Štaruolis-*Aras*, Grigalius Štaruolis-*Plienias* ir aš – Marytė Štaruolytė. Dalis mūsų partizanų slapstėsi kitose vietose. Paskui ir mano brolis *Plienias* išėjo pas *Šneikutį*. Tuomet niekas net neįtarė, kad *Šneikutis* bus išdavikas, kad suimtą Alfonsą Antanaitį-*Tigrą* įkalbinės dirbti priešams, kad bus išduotas mano brolis *Plienias* ir kiti mūsų likusieji partizanai bus išduoti ir sušaudyti, o aš apie tai sužinosiu tik Mordovijos lageriuose.

Tada dienas dar ramiai leidome toje apsnigtoje žeminėje nenujausdami, kas laukia ateityje. Prabėgdavo vėl tos pačios mėnesienos naktys su pelėdų ūkavimu ir dengė ta pačia sidabrine danga, maskuojančios pušaitės, ir nuostabi daina vėlyvais vakarais išsiliedavo iš jaunų krūtinų:

*Ar meni, kaiėjom svyrant vasarojui,
Gal tai buvo vakar, gal seniai seniai...*

Nepaprastai gražiai šią dainą dainuodavo partizanas Stasys Giedraitis. Dažnai vakarais, tyliai nubangavusi daina, paskęsdavo pušyno ošime.

Toje apsnigtoje žeminėje šventėme ir paskutiniąsias mūsų Kalėdas. Tada nežinojome, kad jos jau paskutinės. Už baltai užtiesto Kūčių stalo dalijomės paplotėlių. Paskui juokaudami traukėme burtų šiaudelį. Argi tada tikėjome, kad ištrauktas trumputis šiaudelis reiškė gyvenimo pabaigą, kad sudeginto popieriaus šešėliai rodė tikrus vaizdus, kuriuos greitai pergyvensime, kad likimas, man pagailėjęs mirties, pasuks gyvenimą kitu keliu, ką rodė ilga išsišakojusi smilga.

Gal būtume ramiai pragyvenę ir tą žiemą, jei į mūsų gyvenvietę nebūtų atklydę medžiotojai. Jie, sekdami dingusio šunelio pėdsakais, atsekė tiesiai pas mus. Partizanai medžiotojus ištardę paleido, o patys susikrovę daiktus, pasiruošėme kelionei. Pasilikti čia toliau buvo pavojinga. Pasikinkę arklius ir susėdę į trejas roges, išvažiavome. Persikėlę per Nevėžį ir pasiekę Glitėnų (Beržytės) kaimą, apsistojoje pas Juozapavičius.

Aušo 1951 m. kovo 14 d. rytas. Partizanai jau buvo atsikėlę, tik pirmieji sargybiniai Danielius Krikščiūnas ir Petras Markauskas-*Klevas* dar ilsėjosi lovoje. Aš tuo metu prausiausi, kai, stovėjęs sargybinis, pranešė, kad priešas jau supa sodybą...

Truko tik akimirka, kai partizanai, stvėrę ginklus, šoko pro duris. Brolis *Aras* dar atsisuko į mane, tai buvo paskutinis jo žvilgsnis. Užvirė kautynės. Be perstojo kauleno kulkosvaidžiai ir automatai. Prie durų paplūdęs kraujuose dejavo ir prašėsi pribaižiamas A. Barkauskas-*Brakonierius*.

Klevas, Danielius ir aš likome viduje. Dar bandžiau pro langą šauti į taikinį, bet užstrigo automatas. Išokusi į kamaraite, pamačiau partizanus šliaužiančius tarp namo ir sniego uždangos.

– Šok, Marisiuk, nes tavo gyvą paims! – paragino mane Viktoras Mažeika.

Langelis, pro kurį iššokau, buvo labai nedidelis. Kaip per jį išlindo augalotas *Klevas*, visai nesuprantama. Tretysis taikiny – Danielius Krikščiūnas buvo pastebėtas ir jį pakirto prieš kulkos.

Nors buvau stipriai prigludusi prie sniego, bet šūvių serija man perskrodė sėdmens raumenis. Priekyje šliaužė Bronius Juospaitis-*Direktorius*, kulką išvarpytu švarku ir kūnu. Mūsų vadas *Paukštelis*, būdamas jau mirties agonijoje, dar bandė prišliaužti prie arklių. Sutelkęs paskutines jėgas, pakėlė galvą ir nusvirusią, jau gęstančiomis akimis vėl padėjo, sakydamas:

– Vyrai, aš nieko jau nebegaliu... Mačiau jį nuotraukoje susisprogdinusi granata (tik pusė galvos).

Klojime stovėjo pakinkyti arkliai, bet prie jų prieit neleido priešų kulkos. Tada mes pabandėme sniego pusnių uždanga prišliaužti iš kitos klojimo pusės. Deja, ten jokių durų nebuvo. Vilties išsigelbėti nebeliko. Rogėse jau liepsnojo padegti šiaudai.

Kulkosvaidžiai ir automatai netilo, kažkas pasiūlė išsišaudyti vieni kitus, kažkas pasakė pakilt ir bėgt, gal dar kas ir išbėgsias. Mes pakilome kapojami priešų kulų, bet tuo pačiu dengiami nepermatomos rūko skraistės. Mačiau, kaip Juospaitis-*Direktorius* nusikočiojo tolyn nuo tų namų nebeturėdamas jėgų pakilti. Su mumis nebebuvo mano brolio *Aro*, *Klajūno*, *Paukštelio*, *Brakonieriaus*, D. Krikščiūno, S. Giedraičio, *Sūnelio*, J. Masioko. Jie paliko gulėti sniege prie tų namų.

Bėgant man peršovė kairę ranką. Kraujas vingiavo kaspinais ryškiai žymėdamas baltą sniegą. Automatą, nors ir neveikiantį, nešiau, nes jį numesti man atrodė išdavikiška. Per rūko uždangą jau mes buvome nutolę nuo kulų ir tų namų, bet mano kraujo pėdsakais galėjo lengvai susekti. Bėgdami visi išsiskirstė kur kas. Su manimi liko tik *Klevas* ir *Jokeris*. Jie vedė mane už parankės. Įsivaizdavau, kokia jiems buvau našta. Įtikinėjau, kad man labai gerai ir aš dar toli galėsiu eiti. „Nenušimink, mažėla“ – ramino mane *Klevas*.

– Užsukime pas gyventoją, gausime arklius ir tuomet mes išgelbėti.

Mintyse pyčiau išsigelbėjimo planus ir visai nenujaučiau, kad gyvenu paskutinės laisvės valandas.

Sustojęs *Jokeris* kulkosvaidžio diską pripildė šovinių ir pačiu laiku, nes pamatėme į mus artėjančius kareivius. Vyrai, atsišaudydami, pasuko bėgti priešinga kryptimi. Bėgau ir aš dar toli su jais, bet paskui pritrūkau jėgų ir tegalėjau tik eiti vilk-

dama koją už kojos. Jie tolo ir tolo, kol pagaliau pranyko kapinaičių medžių uždangoje. Dabar žinojau, kad tame snieguotame lauke taikinyis buvau viena. Batai klimpo sniege, o aš, vos pavilkdama kojas, yriaus, pirmyn ir pirmyn.

Kažkur toliau už nugaros mane jau stabdė rusų kareiviai:

– Stoj! Stoj! Stoj!

Ir kiekvieną „stoj“ palydėdami ilgu švilpimu. Paskui išgirdau šūvį. Vieną šūvį, kuris mane priplojo prie sniego, visai atimdamas jėgas. Prabėgo mintis sudraskyti kišenėje esantį laiškutį, bet aš jau nebegalėjau ne tik pakelti rankos, bet ir atmerkti blakstienų. Vokai atrodė tarytum švininiai. Per burną veržėsi kraujas, jutau, kaip, pribėgę kareiviai, atseginėjo diržus, kaip batus nutraukė iki pusės aulų, vis kartodami: „Babuška, babuška“. Nesu tikra, kad viskas buvo taip, ką girdėjau, matyt, retkarčiais prarasdavau ir sąmonę. Iš tų, kurie tuomet pakilome bėgti, pakliuvau aš viena. Išbėgo dar gyvi, tik sužeisti: Petras Markauskas-*Klevas*, Edvardas Daučiūnas-*Jokeris*, Česlovas Zalagubas-*Faiforas*, Vytautas Zalumskis-*Lūšis*, Viktoras Mažeika ir Aleksas Vaitelis.

Labai gailėjausi, kad neturiu pistoleto ir negaliu nusišauti. Gailėjausi, kad nepasiekiau kapelių, lyg tai būtų mano išsigelbėjimas. Jokių būdų neturėjau net minties, kad pakliuvau gyva. Tikėjau kažkokiu įvyksiančiu stebuklu, kas mane išgelbės, kūriau planus, kaip nušliaužčiau nuo gatvės, jei paguldytų kartu su žuvusiais. Pribėgus kareiviams, bandžiau sulaikyti kvėpavimą (tuomet man taip atrodė), bet deja, deja... Vėliau iš Žardinskaitės pasakojimų sužinojau, kad mano krūtinė kilnojosi kaip dumplės, nes buvo peršauti plaučiai. Kai atvedė Žardinskaitę manęs perrišti, ji pasakė, kad aš negyvensiu. Man atrodė, kad aš norėjau kažką pasakyti, bet nepajėgiau, o pasirodo, kad aš pasakiau: „Jadzyte, kodėl tu sakai, kad aš negyvensiu?..“ Jadvyga pasakojo, jog perrišusi mane ir paguldžiusi ant kailinių, bet aš nieko neatsimenu. Kai atgavusi sąmonę pravėriau akis, buvo pats vidudienis. Rūko jau nebebuvo. Akinamai švietė sidabruoti laukai. Prie manęs paliktas sargybinis, paėjęs tolokai, kažką šniukštinėjo. Netoliese ant sniego gulėjo kažkieno numestas pistoletas. Vis tikėdama įvyksiančiu stebuklu ir pabėgimu, panorau išbandyti jėgas. Dabar jau galėjau ne tik atmerkti akis, bet ir truputį pajudinti galvą. Bet sargybinis, pamatęs mane judančią, pribėgo išsigandęs kažką ne rusiškai marmaliuodamas...

Matėsi toliau, kaip rusų kareiviai, žmonės, norinčius važiuoti, grąžina atgal, o aš dar labai ilgai gulėjau ant sniego, iš pradžių jausdama lyg alkį, paskui vien troškulį.

Kruvinomis rankomis graibstydamą aplink sniegą, dėjau prie tos vietos, kur turėjo būti burna, bet burnos visai nebejaučiau.

Tik po ilgo laukimo kareiviai atvažiavo paimti manęs. Suvynioję mane kaip daiktą į palapinę, įdėjo į roges, patys su ginklais susėsdami aplink ant rogių krašto. Pasijutusi vieniša, panorau atmerkusi akis save apžiūrėti, bet tai truko labai neilgai. Kruvini drabužiai, rankos ir kasos vėl man tarsi švinu uždengė akis.

O kareiviai, ragindami arklį, lėkė visu smarkumu, lenktyniaudami su vėju. Jutau, kad taip toli nenuvažiuosime. Ir tikrai, rogės skrisdamos nuo kalnelio į dubas apvirto, išmesdamos mane ir kareivių ginklus, bet kareiviai vėl suvynioję mane ir susidėję ginklus, važiavo toliau jau laimingai, kol pasiekė Krekenavą.

Krekenavoje kažkoks felčeris (dabar jau žinomas) perrišo žaizdas. Labai norėjosi gerti, bet niekas negirdėjo mano prašymo. Paskui įkėlė mane į sunkvežimį ir užmetė šiaudais. Girdėjau šalia kažką dejuojant, bet negalėjau matyti, kas dejuoja, mačiau tik dangų ir kareivio durtuvą.

Jei kelionė į Krekenavą buvo kokie 8 kilometrai, tai į Panevėžį laukė 30-ties kilometrų kelias. Vežant blaškė nuo vieno kėbulo krašto į kitą. Vėjas, nuplėšęs šiaudus, plaikstė supjaustytų drabužių lopus. Atrodė, iškratys plaučius, kepenis ir širdį. Graibysčiausi rankomis, lyg norėdama kažkur įsitverti, kelionė atrodė niekada nesibaigs. Norėjosi greičiau nuvažiuoti arba numirti ypač, kai važiovome akmenimis grįstomis Panevėžio miesto gatvėmis. Kai pasiekėme Panevėžio ligoninę, čia jau laukė didžiausias būrys rusų kariškių.

Šalia manęs dejavęs buvo kito būrio vadas Bronius Juospaitis-Direktorius. Tuomet jį ir pamačiau, kaip mums vilko kruvinus drabužius. O chirurgas įsakinėjo apšluostyti žaizdas ir nešti tiesiai ant operacinio stalo.

Svaigau nuo minčių žiūrėdama pro operacinės langą, kad taip iššokus, juk pirmas aukštas, bet tam trūko jėgų. Kartkartėmis tik išgirsdavau chirurgo įrankių skambtelėjimą. Jis traukė kulką, kuri, perėjusi plaučius, buvo dar užsilikusi krūtinėje.

Po operacijos, lydimą sargybinio, nuvežė mane į palatą. Kartu įslinko ir du tardytojai. Dar būnant ant operacinio stalo, jie norėjo mane apklausti, bet chirurgas uždraudė, pasakęs, kad aš esanti labai silpna.

Užmerkusi akis, kūriau planus, ką turėsiu kalbėti, kuo įtikinamiau, kad neišduočiau žmonių. O jie tarpusavy kalbėjosi, kad man visi vaizdai dabar pralekia pro akis ir vis žadino pašaukdami pavarde.

Kai atsimerkiau, pirmas klausimas buvo, ar aš turėjau kavalierių. Atsakiau, kad kavalieriaus neturėjau, bet turėjau du brolius ir visi partizanai buvo man kaip broliai. Kada jie išėjo, aš nebeatsimenu. Rytą, nors chirurgas ir draudė, neužsidarė palatos durys. Ties lova palinkdavo vis nauji veidai, įvairūs tardytojai su klausimais ir nuotraukomis. Vis perspėdavo, kad kalbėčiau tik jam, o ne kitiems. Buvo net juokinga, kai gaudė kiekvieną nesąmoningą žodį. Tik kartą atėjęs kažkoks kariškis, turbūt gydytojas, nieko neklausinėjo, palietęs rankomis kaktą pasakė, kad man liko gyventi tik 15 minučių.

Gulėjau sėdimoje padėtyje. Rankomis laikydama subintuotą krūtinę, pro kurią kosint sunkdavosi kraujas. Visą laiką leisdavo vaistus. Kai kurių dienų visai neatsiminiau. Vieną kartą mane bardavo, kad nemiegu, o kitą kartą negalėdavo prižadinti. Kelis kartus traukė iš šono vandenį. Išgulėjusi žiemą visą dieną lauke, susirgau dar ir pleuritu, kelis kartus perpylė kraują. Nieko nevalgiau. Mano maistą nunešdavo *Komarui*. Man leisdavo tik maisto skiedinį.

Buvau nutarusi niekam nerodyti savo skausmo nei ašarų. Bet, kai sargybinis, užgesinęs šviesą, kartais palikdavo mane vieną, tada duodavau valią savo jausmams. Tuomet norėdavos blaškytis, plėsti drabužius ir tvarsčius nuo savęs. Pro ašaras pašnibždomis šaukdavau visus žuvusius partizanus vardais. Tik neilgai trukdavo man ta „laisvė“. Sugrįžęs sargybinis visuomet pastebėdavo pakitimą – aukštą temperatūrą.

Ligoninėje mane tardė leitenantas Stasius. Būdamas žiaurus, dažnai mėgdavo apsimetinėti geraširdžiu. Paskui iš Ramygalos atvažiuodavo tardyti Sadovnikas. Šis buvo nuolatinis mano tardytojas.

Mes Panevėžio ligoninėje gulėjome trise: *Direktorius*, aš ir *Komaras* – Andrius Ramanauskas, *Paukštelio* būrio partizanas, paimtas sužeistas 1951 m. kovo 13 d. netoli Truskavos. Prie mūsų dažniausiai budėdavo Krekenavos skrebai. Vienu metu jie buvo susikraustę į mano palatą, miegodavo ant grindų, net palindę po mano lova. Chirurgas buvo bejęgis juos iškraustyti. Veltui įrodinėjo, kad aš silpnas ligonis ir ginklams bei drabužiams čia ne vieta. Laimė, kad sykį atvažiavęs jų viršininkas labai juos išbarė. Barė, kam laiko ginklus kartu su „banditka“. Visai nenorėjo klausyti sribų įrodinėjimų, kad aš bejęgė ir nepavojinga. Po to jie greitai išsikraustė, matyt, gavę kitas patalpas.

Kiekvieną kartą, kai veždavo į perrišimą, su ginklu lydėdavo sargybinis. Nepaisant chirurgo gėdijimo, sribas kartu braudavosi į operacinę ir išbūdavo iki perrišimo pabaigos. Taip pat su ginklu rankose atlydėdavo ir į palatą.

Panevėžio ligoninėje taip pat gydėsi kautynėse mūsų sužeisti du rusų kareiviai. Tamsiaplaukis, kupinas pagiežos ir neapykantos, ir šviesiaplaukis – atlapaširdis, šlūbčiodavo koridoriais vis dainuodamas dainą. Dažnai ateidavo ir į palatą pasikalbėti su sribu arba pasakyti kokių nors anekdotų, ypač šviesiaplaukis dažnai atšlūbuodavo ir, sakydamas riebesnį anekdotą, vis žvilgčiodavo į mane: „Ona naverno ponimajet?“ (Ji tikriausiai supranta). Bet kai sribas užtikrindavo, kad aš nieko nesuprantu, jis anekdotą tęsdavo toliau.

Neužmirštas paliko man vienas jų pokalbis. Kartą sribas kareiviui užsiminė, kodėl aš negalėjusi padaryti taip kaip Leonas? Leonas Krikščiūnas būryje buvo išdavikas, prižadėjęs priešams atnešti brolio galvą. Ir atsakė tuomet rusų kareivis, padėjęs skrebui ranką ant peties:

– Mylyj moj, kur tu matei, kad sesuo brolius išduotų? Tu ar aš taip padarytume? Aš visai ant jos nepykstu. Ji jaunutė, jai gyventi reikia. Tegul pasveiksta ir gyvena sau laimingai.

Tai taip kalbėjo rusų kareivis, sužeistas mūsų kautynėse.

Manau, kad kiekvienam bus suprantama, koks galėjo būti tas žmogus, pakišęs mintį, jog galima atnešti brolio galvą. Taip galėjo tik sribas.

Baigėsi mėnuo, bet sustiprėjimo nejaučiau. Mus suruošė kelionei į Vilnių. Pakėlę tiesiog iš patalo, „varnoje“ (speciali mašina vežioti kaliniams) vežė jau sėdintčius, atrėmę į sieną. Kitoje „varnos“ pusėje gal dar silpnesnis už mane sėdėjo Bronius Juospaitis. Mašinos viduryje, sužeista koja, gulėjo Andrius Ramanauskas.

Važiuoti buvo tikra kankynė. Lydinti mus medicinos seselė visą kelią turėjo mus gaivinti. Būsena buvo baisi – nei atsigauti, nei numirti. Kai atvežė į Vilnių ir išlaipino Lukiškėse, pasitikusios mane lenkiškai kalbančios sanitarės, tyčiodamosios ėmė tempti. Nors buvo palydovų perspėtos, kad aš labai silpna ir su manimi elgtis reikia atsargiai. Kai atvedė į kalėjimo ligoninę, buvo jau vakaras. Prietemoje keitė drabužius, nes nebuvo elektros. Iš palatos kampo mano adresu buvo paleisti keli nešvankūs žodelyčiai, kurie manęs net nesujaudino, juk visokių nepraustaburnių esama...

Kai paguldė į lovą, buvo jau visai tamsu. Kažkuri pradėjo klausinėti, kaip aš pakliuvusi, kita priėjusi perspėjo, kad daug nekalbėčiau ir būčiau atsargi. Tai buvo Vaičiulienė iš Ukmergės.

Tik išaušus rytui supratau, kad esu bepročių palatoje. Mane supo žemyn nusvyrusios plikai nukirptos galvos, į vieną tašką išmeigti pamišėliški žvilgsniai ir ligoninės apranga: vyriški apatiniai baltiniai su kelnėmis darė klaikų išpūdį. Dieve, leisk man išsilaikyti ir nepalikti tokia – meldžiausi širdies gilumoje.

Kampe, kuriame tikėjausi pamatyti tą „nepraustaburnę“, gulėjo graži 30-ties metų moteris, buvusi studentė nuo Utenos, Valė Žemaitytė. Ji buvo išprotėjusi nuo žiaurių kankinimų. Kartais atrodydavo, kad ji tik apsimeta. Tai buvo pati juokingiausia ir įdomiausia ligonė iš visos palatos.

Šalia manęs gulėjo aukšta, rudomis akimis moteris, pavarde Cibulskienė. Ji buvo išprotėjusi dėl kažkokio parašo, nes niekur nepasirašydavo. Sirgo sunkiai. Dažnai ją vesdavo į elektros „šokus“ (tai toks gydymas), paskui atnešdavo ant neštuvų susmukusią, apsišlapinusią, su prasiveržusiomis putomis iš burnos. Po „šokų“ ji kelias dienas žiūrėdavo ir kalbėdavo protingai. Šiaip ji niekada nežiūrėdavo. Visada būdavo labai stipriai užmerktomis akimis, net su prašieptais dantimis. Ji visada slinkdavo rankomis grabaliodama sienas. Geresni prižiūrėtojai jos neliesdavo, bet nuo kitų dažnai gaudavo raktais į kaktą.

Toje pačioje palatoje gulėjo mokytoja Garalevičiūtė. Gydytojai jai sakydavo, kad tu esi sveika, bet ji nevaikščiodavo, sėdėdavo, žvelgdama vienodu žvilgsniu, matyt, sugniuždyta tos pačios ligos. Mažytė moteris nuo Švenčionėlių, kurios pavardės neatsimenu, buvo žiauriai sumušta provokacijos metu. Jos du sūnūs buvo partizanai. Kelionėje, susišaudymo metu ją buvo išvadavę „partizanai“. Supratusi, kad atsidūrė provokatorių rankose, ji nieko neišdavė. Tada buvo labai sumušta, pasidarė nebepanaši į žmogų. Moterys sakė, kad į palatą ją paguldė leisgyvę. Viena ausimi visai negirdėjo, sulaužytos kojos ir sumuštas kūnas. Buvo penima tiktai dirbtiniu būdu, per žarnelę. Prie manęs jau ji truputį paeidavo ant ramentų. Bet koks baisus buvo jos skausmas, kartais prasiverždavo ašaromis.

Kartais mano palatos draugės pačiame vidurnaktyje sugalvodavo užtraukti dainą ir ji skambėdavo gana neblogai: „Sugrįžki, jaunyste, alyvoms pražydėjus...“ Žinoma, prižiūrėtojai neleisdavo drumsti nakties ramybės ir būdavo nepiktai nutildomos.

Dažnai girdėdavome pravedamus išprotėjusius kalinius vyrus. Valė pažinojo vieną kunigą. „Pragulkoje“ už sienos kartą girdėjome verkiantį vyrą, kuris vis kartojė: „Tėvulėli, mano, už ką mane šaudys, už ką mane šaudys?..“

Pabuvusi gal daugiau kaip savaitę bepročių palatoje, buvau perkelta į tuberkuliozinių skyrių. Palatoje sutikau iš mūsų krašto Laimą Čepaitę. Ją atradusi apsidžiaugiau. Tik nelabai džiaugiausi surasta dėme plaučiuose.

Iš ligoninės taip pat vesdavo į tardymus. Kartą atėjusi pamačiau būrio vadą *Dirkatorių* išblyškusį, aprengtą ilgu vatiniu chalatu. Tai buvo mūsų akistata. Dar gulint Panevėžio ligoninėje, per seselę mes buvome sutarę, kad aš Juospaitį vadinsiu Masioku. Klaidinau nuotraukose ir taip pat tvirtinau tardymo metu. Bet Juospaitis buvo atpažintas ir turėjo pasisakyti tikrą savo pavardę. Aš vis dar kartojau, kad jis Jonas Masiokas. Nors Juospaitis, jau stumiamas pro duris, dar spėjo pasakyti, kad aš nieko apie tai nežinojusi, tardytojas įsiutęs plūdosi keiksmažodžiais ir taip stipriai rėžė man į veidą, stebiuosi kaip aš nenukritau. Paskui, pašaukęs prižiūrėtoją, liepė skubiai mane išvesti. Grįžau į „pragulką“ pažymėtu veidu ir žodžiai jau buvo nebereikalingi. O vakare susirinkę gydytojai labai kruopščiai mane apžiūrėjo ir klausinėjo. Palatos moterys tvirtino, jog jos išsigandusios, nes neturėjo teisės tokią ligonę mušti.

Rytojaus dieną mane išvežė į Šiaulių saugumą. Kadangi mano drabužiai buvo sudeginti, teturėjau tik batus, paskubomis niekas ir nesistengė suieškoti man panašesnių drabužių. Sugriebę po ranką pasitaikiusį kažkokį sijoną, atrodo, buvęs skuduras grindims plauti, paišinę kalinio palaidinę dar su numeriu 103 – aprengė. Buvau tikrai nebepanaši į gyvą žmogų, o į daržų baidyklę.

Kai atvažiavome į Šiaulius, iš karto nuvedė pas kalėjimo viršininką: „Ėta krasavica!“ (Ta gražuolė). Pasitiko šlykštus žmogus su nudribusiu pilvu ir išblukusiomis bereikšmėmis akimis.

– Kas jai tą uniformą davė? – šaipėsi jis iš mano skarmalų. – Kodėl jai kasų nenukirpo?

Ir daug dar ką jis kalbėjo rusiškai prisikišęs visai arti, taškydamasis seilėmis ir kumščiu daužydamas man į kaklą.

Ne geriau pasitiko ir kiti tardytojai. Jie stebėjosi, kaip aš galėjusi nešioti automatą, nes atrodžiau menkai. Stebėjosi, kad daug žaizdų, bet aš, ko gero, pasveiksianti ir nebūsianti invalidė. Vienas su didele neapykanta prakošė pro dantis atseit, jei jis būtų buvęs tose kautynėse, tai būtų pataikęs man tiesiai į kaklą.

Paskui uždarė į tokią kamara, kurioje nebuvo jokio langelio. Iš džiovyklos skverbdavosi dūmų ir smalkių kvapas, trūkdavo oro, mėlynuodavo nagai. Atėjusi gydytoja visada sakydavo, kad man negalima tokioje kameroje būti, kad aš skųčiausi nuėjusi į tardymą. Man reikia eiti pasivaikščioti, reikia oro. Bet kaip aš eisiu pasivaikščioti, jei savo šlykščius skarmalus po pirties pakišau po gultais. Liepdavo gydytoja apsigaubti antklode, bet, kai taip padarydavau, visada prižiūrėtojai ją nuplėsdavo nuo pečių, o mane grąžindavo į kamara. Buvau priversta apsisupti

paklode ir išsireikalauti drabužių. Juos gavusi, galėdavau išeiti pasivaikščioti ir pakvėpuoti grynu oru. Negaliu tiksliai pasakyti, kiek laiko „gydžiausi“ tokiomis sąlygomis. Galbūt mėnesį, jei ne daugiau.

Kartą, mane pakėlė pačiame vidurnaktyje, prižiūrėtojai liepė pasiruošti ir pasiimti daiktus. Patys, tarpusavyje labai tyliai šnibždėdamiesi, kėlė kažkokį įtarimą. Įsodinę vieną į lengvą mašiną vežė kažkur už miesto pakrūmėmis. Kai pamačiau iškastas tranšėjas ir supiltus žemių kauburius, pamaniau, kad veža sušaudyti. Buvau susitaikiusi su ta mintimi ir viskam pasiruošusi, bet, išlaipinę iš mašinos, nuvedė pro tranšėjas prie geležinkelio į nuošalėje stovėjusius vagonus. Ten radau pažįstamų. Mus gabeno į Vilnių.

Vilniuje, įleista į saugumo kamerą, ten buvusioms kalinėms pasirodžiau per drąsi ir įtartina. Jos pamanė, kad aš atsiūsta šnipė. Toks įtarimas truko labai neilgai. Tai tik pirmas išpūdis. Pakalbėjusios su manimi ir pamačiusios mano žaizdas, kamerų draugės buvo jau kitos nuomonės apie mane.

Vienoje kameroje numeris 4 išbuvo net 7 mėnesius, iki pat teismo. Čia man irgi, kaip ligonei, atnešdavo vaistų ir leisdavo gulėti. Bet kartą supykęs korpusinis man uždraudė gulėti. Atėjusi į kamerą gydytoja sakydavo, kad mano sužeistą ranką reikia šildyti lempomis ir masažuoti. Po peršovimo ranka buvo nutirpusi ir išdžiūvusi. Bet niekas manęs nekviatė ir rankos jokiomis lempomis negydė. Gerai, kad su mumis buvusi Valevičienė patarė ranką šildyti arbatoje. Kai pakaitindavau ranką labai karštoje arbatoje, mergaitės paėmusios už pirštų galų ją masažudavo. Šitokiu būdu pradėjau jausti ranką ir atlenkti pritrauktus pirštus.

Vilniaus saugumo kameroje sėdėjau su Žemaitijos partizane Onute Lešinskyte-*Akacija*, su Danute Šimkevičiūte-Poderiene, Valevičiene ir dzūkaitėmis – Vale Sinkevičiūte ir Alyte Bucevičiūte.

Nors geros buvo mano kameros draugės, bet, ten būdama, aš labai troškau vienvietės. Nenorėdavau, kad kas mane liestų ar kalbintų. Atsivertusi knygą, vaizduodavau, kad skaitau, bet joje nieko nematydavau. Skausmas, kurio su nieku nesidalindavau, kasdien tvenkdavosi mano krūtinėje. Kiekvienas „padjom“ lyg peiliu perskrozdavo širdį.

– Kristaus kenčiančios akys.., – kartą, apsikabinusi mane, pasakė *Akacija*. Labai norėjau vienutės, bet tikriausiai būdama joje būčiau išprotėjusi.

Vėliau, išmokusi Morzės abėcėlę, susikalbėdavau su kitomis kameromis. Morze kalbėtis man labai sekdavosi. Niekas manęs neįtardavo ir prie manęs neprikibdavo. Skaitydavome žinutes, išbraižytas ant dubenėlių. Jei kalbėtume apie visas smulkmenas, tai ir voro pasirodymas, ir nagų „žydėjimas“ mums turėdavo kažkokią prasmę. Buvo suskaičiuotas kiekvienas pas mus patekęs vabalėlis. Žinoma, niekada nebuvo pamiršta malda. O kad nepaskėstume ir neprašūtume tų pilkų dienų tvane, kabindavomės kartais ir už humoro šiaudelio.

Žinau, kad per tą laiką tardė 9 tardytojai. Labiausiai įsiminė paskutinysis – Drogovas, nes nebuvo toks baisus, kaip atrodė. Praėjo vos ne metai. Baigęs bylą, pro-

kuroras pabrėžė, kodėl aš tokia jauna mergaitė, nešiojasi ginklą ir žudžiau žmones. Kai aš paprieštaravau, kad žmonių visai nežudžiau, o ginklą nešiojasi apsiginti nuo priešų, jis dainuojamu balsu vis rėkavo, kad aš galinti Tarybų valdžią laikyti priešais. Bet kartą prokuroras man patiko pastebėjęs, jog mano parodymai nebuvo keičiami nuo pradžios iki galo.

Artėjant teismui, vėl skelbiau bado streiką, kad gaučiau tuos nelemtus drabužius, kurių aš neturėjau, nes buvo jau žiema. Gavusi vis tiek nepasinaudojau. Vientelius likusius kandžių sugrauztus kailinius, eidama į teismą, palikau po gultais. Veltui korpusinis tuos kailinius, pasikabinęs ant vieno piršto, nešiojo paskui mane. Kai juos įmesdavo kartu į „boksą“, aš juos peržengusi, nueidavau. Galvojau, kam reikalinga man ta apgaulė, juk nuo jų man šilčiau nebus. Taip ir važinėjau į teismą dangstoma „bylininkų“ su viena plona palaidine.

Teismas prasidėjo sausio pabaigoje ir tęsėsi dvi savaites. Kažkas buvo panašaus į naujai pradėtą tardymą. Kiekvienam už priklausomą straipsnį būdavo apskaičiuojami bausmės metai (net iki 100), bet dar vis paliekamas galutinis nuosprendis. Tai tęsėsi labai ilgai gal dėl gausybės „bylininkų“, kurių, mano nuostabai, buvo net septyniolika.

Buvome teisiami keturi partizanai: Bronius Juospaitis, Jadvyga Žardinskaitė, Andrius Ramanauskas ir aš – Marytė Štaruolytė. O teisiamųjų suole dar daug sėdėjo pažįstamų ir nepažįstamų.

Apsidžiaugiau, kai 1952 m. vasario 2 dieną pagaliau teismas paskelbė galutinį nuosprendį, mums visiems padalinęs po 25 metus ir penkerius be teisių, kiti „bylininkai“ gavo įvairiai.

Po teismo dar pusę metų teko išbūti Lukiškių kalėjimo kameroje. Paskui išvežė į Krasnojarsko paskirstymo punktą. Kiek išbuvome Krasnojarske, negaliu pasakyti, bet išgirsti ir pamatyti teko tiek, kiek nebuvo girdėję ir regėję per visą savo ankstesnį gyvenimą. Mes gyvenome kartu su kriminaliniais kaliniais. „Bylininkas“ Bronius Juospaitis, pasibaisėjęs savo zonos „draugais“, kartą rašė: „Sesute, aš suprantu, kaip tu gali jaustis, nes randiesi jų žmonių bei mylimųjų tarpe“. Viena lietuvė pasakojo, kad mačiusi kriminalinę moterį vampyrę, kuri politinei kalinei, perpjovusi venas, čiulpė kraują. Jau rengėsi kriminaliniai prasiveržti į moterų zoną, bet nesuspėjo. Mus laiku išvežė.

Atvežė į Krasnojarsko prieplauką, susodino į laivą „Marija Uljanova“, tiksliau pasakius, į laivo triumą. Plaukė nemažai žmonių, tarp jų buvo ligonių ir gimdyvė su mažu vaikučiu.

Visa bėda, kad viršininkai prie skirto mums davinio užmiršo įdėti duonos, kelionėje mes badavome. Atidavę paskutinį kąsnėlį, kas dar turėjo, silpniesiems, pradėjome reikalauti to, kas mums priklausė, visi vienu balsu garsiai šaukdami: „Duonos! Duonos! Duonos!“ Kad neprasiveržtume pas laisvuosius piliečius, mus saugojo sargybiniai su vėzdais.

Lydintis mus viršininkas prižadėjo pirmoje priplaukoje nupirkti duonos už savo pinigų, ką ir padarė, bet tas truputis mažai visus tenkino. Mes plaukėme juk septynias paras.

Kelionė Jenisejaus upe buvo labai išpūdinga. Stebino uolėtos Jenisejaus pakrantės su įrašais. Išplaukdami iš Krasnojarsko, jautėme karštą vasaros alsavimą, bet po kelių parų triumo langeliai pradėjo rodyti nykų rudens vaizdą. Pageltusios pakrantės kėlė tik skausmą ir liūdesį.

Laivas mus nešė tolyn ir tolyn, kol pagaliau pasiekėme užpoliarės uostą – Dudinką.

Čia, pasitikę viršininkai, išdavė maisto davinį. Svarbiausia duonos, kurios labai buvome pasiilgę. Paskui tikrino visų atvykusiųjų kalinių dokumentus, bylas, nuo girtumo vos beapversdami liežuvius ir jau nebeskirdami pavardės nuo tautybės.

Toliau važiovome traukiniu 100 kilometrų. Man atrodė, kad visą laiką riedame nuo kalniuko. Kai atriedėjome, susodino mus į mašinas, gal geriau pasakius, pritupdė, nes sėsti nebuvo kur ir važiovome toliau į Norilską. Mus pasitiko aplink dunksantys kalnai ir apsiniaukę dangus. Pylė lietus, o gatvėmis be perstojo ir be pabaigos lingavo pilkos kalinių kolonos. Mus atvežė į 6-tą moterų lagerį, kuris buvo prie pat miesto.

Kurį laiką į darbą nevarė, buvo karantinas. Kai kurias iš mūsų etapo paguldė į ligoninę, jos gerdamos Jenisejaus vandenį buvo susirgusios dizenterija. Po kurio laiko, išdavę darbo drabužius, išskirstė po brigadas. Aš ir mūsų etapo Jadzė Rekašiūtė pakliuvome į vieną brigadą pas Eleną Žilinskienę. Brigadoje buvo įvairių tautybių moterų, daugiausia ukrainiečių. Mano etapo raidė buvo F, o numeris – 354. Paskutiniaisiais dviem etapais 1952 m. į Norilską buvo atvežtos šios lietuvaitės: Jadvyga Grigoraitytė, Stasė Daujotytė, Prima Monkevičiūtė, Leva Jukelytė, Stasė Saulėnaitė, Onutė Vaitkutė, Aldona Vizminaitė, Jadzė Rekašiūtė, Irena Martinkutė, Stefa Murauskaitė, Onutė Dzindzeletaitė-Deringienė, Jadvyga Žardinskaitė, Onutė Vinterytė, Danutė Baukytė, Stasė Lamcutytė, Onutė Jaugaitė, Genutė Strimaitytė, Marytė Štaruolytė, Emilė Barčienė.

Pirmas darbas buvo statybose. Reikėdavo 12 val. krauti plytas. Iš pradžių, nemokėdama „lageriškai“ dirbti, sugrubusiomis rankomis nuo darbo, neįstengdavau nusirengti drabužių. Dirbdavome iš viso 14 valandų: 12 valandų už zonos ir dar dvi valandas zonoje kasdavome sniegą. Lauke spausdavo šaltis, dažnai būdavo virš 40 laipsnių. Barakuose būdavo labai karšta. Naktimis kartais net du kartus keldavo patikrinimui. Sustojusios prie gultų po dvi, turėdavome atsakyti etapo raidę ir numerį. Barakai būdavo užrakinami ir su grotomis. Rytai, sustoję brigadomis po penkis, rikiuodavomės prie vartų ir po „konvojaus“ (sargybinio) komandos išsiskirstydavome į įvairius objektus skirtingomis kryptimis. Teko dirbti įvairius darbus. Prie kasamos tranšėjos daugiausia dirbdavau su kastuvu, mėtydavau iškirstą gruntą. Kadangi žemė šiaurėje vasarą atšildavo tik pusę metro, tad visą laiką kaliniams tekdavo kirsti vien sušalusią žemę. Teko valyti geležinkelius, miesto šiukšlynus, net

pjauti su dalgiu žalias avižas. Norilske žaliomis avižomis puošdavosi skverai. Jos niekada neprinokdavo, truputį paaugusios nugelsdavo, nes vasarą čia būdavo labai trumpa – tik tris mėnesius, šviesdavo baltosios naktys, paskui apgaubdavo tamsa ir niekada neprašvisdavo. Visur šviesdavo tik elektros žiburėliai. Netekdavo matyti jokio paukščio, jokio gyvio. Atšilus orui, pasirodydavo tik uodai. Tundroje žydėdavo kažkokios gėlytės, kurių prisiskynusios, grįždamos iš darbo, padalindavome miesto vaikams. Augdavo juodos uogos, vadinamos meškauogėmis, panašios į spanguoles, ir žemi išsikeroję krūmokšniai, truputį primenantys tėviškės berželius.

Žiemą šėldavo pūgos, kartais net versdamos iš kojų. Sakydavo, kad anksčiau kaliniai vaikščiodavo susikibę tik su virvėmis ir būdavę tokių atvejų, kad kalinius ir konvojus rasdavo pūgos užpustytus. Smarki pūga nulauždavo elektros stulpus ir visai užpustydavo „balokus“ (iš kokių nors lentelių pastatytus mažus namelius). Ne kartą, eidami į darbą, esame matę, kaip žmonės iš po gilaus speigo išsikasdavo urvus išlįsti į lauką.

Šaltis degindavo veidus ir retai kuris jų neprisidengdavo. Nešiodavome vatines kepures, vatines kelnės, „telagreikas“ ir „bušlatus“ dar ir apačioje, būdavome prisirengę šiltesnių drabužių. Bet šaltis greitai pasiekdavo kūną ir jausdavaisi, tarsi būtum nuogas. Skarelės, kuriomis užsidengdavome veidus kvėpuodamos, sušaldavo į kaulinį kaušą, o ant blakstienų užsidėdavo ledo karoliukai. Laimė, kad darbo zonoje būdavo „balokų“ (pašiūrių), į kuriuos ateidavome pasišildyti ir išsidžiovinti. Ten stovėdavo pilnos žarijų krosnelės, vadinamos „mongolkomis“.

Teko kirsti ir sušalusią žemę, bet daugiausia dirbdavau su kastuvu. Sunkiausia man būdavo su sužeista ranka nešioti neštuvus. Su nutirpusia ranka nesusimdavau rankenos ir kairę neštuvų rankeną reikėdavo tiesiog užsidėti ant sulenktos rankos ir taip nešioti.

Kartą Norilsko lageryje buvusi komisija susidomėjo mano žaizdomis. Liepė vietinei valdžiai atkreipti dėmesį. Gal galėjau gauti ir invalidumą, bet aš niekur nesikreipiau, dirbau ir toliau visokius man pakliuvusius darbus.

1952-ieji nebebuvo bado metai, bet kartais dar labai persekiodavo alkis. Siuntinių iš niekur negaudavau, laiškų taip pat ilgai negavau. Vieną laiškėlį buvau gavusi kitų kalinių adresu. Jis buvo rašytas mano draugų ir su našlaitės žiedu. Skaičiau jį daugelį kartų ir bučiavau. O pirmas laiškas lageryje aplankė gal tik po metų, ir su žinia, kad žuvęs mano brolis ir kiti likusieji partizanai.

Ilgesys, liūdesys, skausmas, kuris aplankydavo lageryje, neapsakomas jokiais žodžiais. Paliktoji Tėvynė atrodė kaip nepasiekiamas pasaka ir dažnai apsuptyje tų juodų naktų, šviečiant aplink elektros žiburėliams, atklysdavo poeto Bernardo Brazdžonio žodžiai:

*„Ne Lietuva čia, ne, ne, ne,
O Tu toli ten, už kalnų
Kaip tolimas pavasaris...“*

Nors buvau jauna, tik virš 20 m., bet mažai teturėjau jėgų, kartais kildavo mintis atsilikti nuo kolonos ir tegul... šaudu. „Ja znaju, ty slabinkaja dievočka...“ (Aš žinau, tu esi silpnutė mergaitė). Žodžiais užjausdavo gydytoja Krilova, bet nuo darbo neatleisdavo. Ilgai skaudėjo šoną ir, nuėjusi į darbą, iškart ieškodavau vietos kur atsisėsti. Vienu metu buvau gavusi O.P.E. (silpniesiems lengvesnis darbas). Vaikščiodavau kartu su klipatomis. Tik kartą gydytoja, išmatavusi mano temperatūrą po abiem pažastim, neleido grįžti į baraką ir net kalbėti. Pasikartojo pleuritas.

Paguldė į stacionarą, kuriame nuo pirmos atvažiavimo dienos gydėsi mūsų etapo Onutė Dzindzeletaitė-Deringienė. Nors gydytoja, „barškindama“ mano šonus, atsigręžusi į palatos moteris linguodavo beviltiškai galvą, bet aš negalėjau atsi-džiaugti. Mums abiem buvo džiaugsmo šventė:

– Marytės garbei metu lazda, – kartą pasakė Onutė ir vaikščiojo nebesiramščiuo-dama, tik kaip ančinas (ji taip mėgdavo save vadinti), plačiai plevėsuodama nesu-segtais chalato skvermais. Būdama su manimi, Onutė pradėjo taisyti. Gydytojai dau-giau mums leisdavo, negu buvo galima ligoniams. Onutė, būdama medicinos sese-lė, iš kitų med. seserų gaudavo daugiau kokių nors vaistų ar vitaminų. Vaistų mums buvo atsiuntę iš lagerio ir tautiečiai. Žiūrėdavau į apledėjusius langus laiminga, kad nebereikia linguoti pilkose kolonose ir virš galvos nebešoka šiaurės pašvaistės. Tik labai greitai prabėgo keturi mėnesiai. Aš pasveikau, prieš mane visam laikui užsitrenkė stacionaro durys. Vėl laukė darbas, tik šiek tiek lengvesnis. Gerosios bri-gados moterys mane šilčiau aprenždavo, kad neperšalčiau. Labai ilgai brigadoje esame išbuvusios kartu su Elena Žilinskiene iš Kvietkų, Pandėlio r. ir Danute Bau-kyte iš V. Kudirkos Naumiesčio, Šakių rajone.

1953 m. gegužės mėnesį Norilsko lageriuose prasidėjo streikas. Vieną ankstyvą rytmetį prakalbo garsiakalbis, ragindamas neiti į darbą. Sužinojome, kad vyrų zo-noje nušovė kelis kalinius. Moterys, jau apsirengusios į darbą, nebėjo prie didžiųjų vartų, o šurmuliavo barakuose ir zonoje. Galvojau, kad taip visi kaip vienas – nie-ko nepadarytų. Buvo ir tokių, kurios, bijodamos nusikalsti, bėgo už zonos, bet jų buvo labai mažai. Brigados, kurias spėjo išvesti į darbą, darbovietėse nebedirbo, o streikavo, iškėlusios juodas vėliavas. Vėliau jos buvo sugrąžintos atgal į lagerį. Tai buvo bado streikas. Keturiems tūkstančiams gamindavo valgį ir išpildavo, nes nie-kas jo nelietė. Taip tęsėsi 9 dienas. Kurios bijodamos nenulipdavo nuo narų, jas jau reikėdavo nešti ant neštuvų. Atvykusi tariamoji „Maskvos komisija“ buvo atpa-žinta ir niekas su ja nesikalbėjo. Tiktai 10-tą bado streiko dieną atvyko tikroji Mask-vos komisija, vadovaujama Kuznecovo. Susėdę už stalo vienos ir kitos pusės atsto-vai pradėjo derybas. Mūsų pusės reikalavimai buvo:

Susilpninti režimą.

Nuimti numerius.

Peržiūrėti bylas.

Sumažinti darbo val. iki 8 val.

Po 6 darbo dienų duoti poilsio dieną.

Leisti rašyti ir gauti laiškus.

Pagerinti maistą, nuimti nuo langų grotas.

Netaikyti represijų streiko dalyvėms.

Komisija, išklausiusi visus reikalavimus, pažadėjo juos įvykdyti. Rytojaus dieną, išėjusios į darbą, dirbome 8 valandas. Plėšėme viena kitai nuo drabužių prisiūtus numerius ir metėme čia pat po kojomis, barakų neberakino, sekmadienis buvo poilsio diena.

Bet netrukus visos, kurios sėdėjo už derybų stalo, buvo naktį suimtos ir išvežtos. Daug išvežė ir iš vyrų zonos. Prasidėjo vėl streikas. Niekas į darbą vėl nebėjo. Reikalavo represuotąsias grąžinti atgal į lagerį. Virš mūsų barako Nr. 10 plevėsavo juoda su raudonu ruožu vėliava. Laisvė arba mirtis. Maisto davinio dabar jau niekas nebeatsisakė. Pamainomis budėdavome prie vėliavų. Dieną ir naktį zona būdavo pilna žmonių. Miegodavome apsirengusios, tik išgirdusios kokią nors signalą, atsidurdavome zonoje. Kartą vienu žingsniu nužengiau net nuo viršutinių gultų.

Su viršininkais ne visada teikdavomės kalbėti. Jei jo kalba nepatikdavo, jis pasilikdavo vieniui vienas bestovįs aikštėje. O jeigu kuris nors įtūžęs bandydavo ką nors iš minios išplėsti, būdavo numalšinamas su kibiru ant galvos. Taip vieną tokį Poliškiną ramino mūsų lietuvaite Filomena Karaliūtė (dabar gyvenanti Naujojoje Vilnioje). Už tai jai buvo atsilyginta griežto režimo Kurgano kalėjimu. Jame išbuvo apie metus. Streikas tęsėsi apie mėnesį laiko, ketvirtas ir penktas vyrų lageriai jau buvo paimti. Matėme, kai iš šalia esančios plytinės streikuojančius kalinius kareiviai pro langus ir duris iš antro ir trečio aukšto metė žemėn, stumdydami ir daužydami juos buožėmis, išvarydavo į tundrą. Moterys, matydamos tokį vaizdą, verkė ir iš skausmo gniauzė rankas, nes kitų buvo ten broliai ir artimieji. Įniršusios moterys metė garnizono džiūstančius drabužius, sutrypdamos juos kojomis. Negailėdamos prakaismų, jos beveik lipo ant vielų užtvarų, nepaisydamos, kad už vielų tankiai buvo pristatyta kareivių su šunimis. Iš keturių tūkstančių krūtinių išsiveržęs riksmas nubanguodavo vilnimis virš Norilsko miesto, o Norilsko namų stogai buvo juodai aplipę žmonėmis.

– Ką jūs darote?! – prakalbo Ukrainos atstovė, prisiartinusi prie vielų užtvaros ir kreipdamasi į sargybinius. – Tas siaubas, kurį jūs šiandieną sukeliate amžinai pasiliks mūsų vaikų širdyse ir atmintyje.

Nebeatsimenu, ką ji dar kalbėjo, bet kalbėjo labai gražiai, paliesdama visų širdis ir vyresnysis kareiviams įsakė nuo zonos atsitraukti toliau.

Priėjo ir mūsų eilė. Į pavakarę vis daugiau ir daugiau zoną ėmė supti ginkluoti kareiviai ir jų vis daugėjo. Mes, keliomis eilėmis apsupusios baraką (mūsų) su vėliava, stovėjome susikibusios rankomis. Visos kartu. Kartu su katorgininkėmis. Prasidėjus streikui, jų užtvaros buvo sulaužytos. Kai garsiakalbis pradėdavo kalbėti, įsakydamas pasiduoti, mes jį nustelbdavome savo riksmu:

– Streliaite! Streliaite! Streliaite! (Šaudykite!)

Pirmąsias žiedo linijas, eidami aplink, fotografavo. Į zoną ėmė rinktis civiliai savanoriai.

Pamačiusi, kad vietomis prakerpamos vielų užtvaros, tikrai pamaniau, kad mus išstūmę už zonos apkaltins pabėgimu ir sušaudys.

Buvo liepos naktis, kai visą naktį rėkusios, tildydamos garsiakalbį, sulaukėme gaisrinių mašinų. Stipri vandens srovė, apkurtinusi iš kitos pusės, pralaužė susikibusią „sieną“ ir tą prairusią „sieną“ kareiviai stūmė už zonos. Kad neištumtų, kažkas patarė gultis. Susikibusios rankomis sugulėme ant žemės. Patekau į vidurį. Mačiau, kaip Stasei Saulėnaitei kareivis, užlaužęs rankas, traukė ją iš minios, o esančias prie krašto, daužė gaisriniais kirvukais. Geležiniais laužtuvais tvojo kaip per patalus ir spardė. Pagaliau buvome išstumtos pro prakirstas vielų užtvaras į tundrą. Ten jau stovėjo paruošti stalai ir „teisėjai“. Dulkė lietus. Mus skirstė į tris dalis. Pakliuvau prie gerųjų. Dar ir šiandien galvoju: „Nejaugi, kasdien sėdėdama prie vėliavų, likau nepastebėta? Ar galėjo, užsivilkusi mano puspaltį, nukentėti Verutė Paukštytė?“

Jai buvo sudaužyta galva.

Grįžtant į zoną, prie vartų laukė susirinkusios lagerio „šiukšlės“, norėdamos padaryti savo teismą. Jos kai kurias spardė, daužė, rovė plaukus. Praėjau nenukentėjusi.

Zonoje buvo nyku ir liūdna. Prie barako geltonu smėliu užbarstyti telkšojo kraujo klaneliai, aukų gal ir nebuvo, bet ne viena išėjo su sudaužyta galva, sulaužytomis rankomis ir kojomis.

Po kurio laiko ir mūsų „pasmerktąsias“ sugrąžino atgal į zoną. Dar pagyvenome kartu. Kai kurios per tą laiką išėjo į laisvę, o kitas, mus likusias, išvežė į Mordoviją.

Vėl plaukėme Jenisejaus upe, tik dabar jau nepaslėptos triume, o baržos viršuje, gėrėdamosi Jenisejaus pakrantėmis. Į prieplaukas atplaukdavo tremtinių vaikai, mes jiems padėdavome išsparduoti uogas. Būdavo ir lietuvių.

Išplaukus, po kelių parų pasitiko juodosios naktys, paskui kelyje sutikome ir Jenisejaus „slenksčius“, kurių truputį prisibijojome. Artinantis „slenksčiams“, nebebuvo likę nei vieno gelbėjimo rato, juos visus buvo išgraibstę mus lydintys viršininkai.

Ilgai dar plaukėme ir toli važiovome traukiniu, kol pagaliau pasiekėme Mordoviją, stotį Potmą.

Labai mus stebino mordvių apranga, jų tautiniai drabužiai ir apvyniotos apyvarais vyžotos kojos. Bet gamta, atvažiavusiems iš šiaurės ledinio krašto, atrodė nuostabiai graži. Rytmečiais tos rasotos gėlės, ta gegutės rauda, verianti širdį, ir Vindrejaus kaimo tarsi mano tėviškės laukų berželiai.

Moterys daugiausia čia dirbo siuvimo fabrike. Mūsų keletas lietuvaikių buvome pasilikusios dirbti lauko brigadoje. Iš karto vaikščiojome su sargyba, bet po komisi-

jos daugelis išvažiavo į namus, o mums sumažino bausmes. Man irgi paliko tik 10 metų, leido gyventi už zonos ir be sargybos, zoną užpildė kriminaliniai kaliniai.

Kambarėlyje už zonos gyvenau su Apolonija Valkūnaite, Monika Marčiulynaitė, Antanina Kurtinyte, Vlada Rudiene. Kurį laiką teko dirbti siuvimo fabrike. Dirbome ir su arkliais, kurių pasikinkyti niekas nemokė. Būdavo, kad arklys išslisdamas iš lanko arba, vežant malkas, pusiau išsiskirdavo vežimas. Padėdavome viena kitai. Vienu metu turėjau gražų didelį baltą garnizono buvusį arklį Galetą. Su juo vežiodavau Vindrejaus kaime šieno kupetas. Nors tokio darbo nebuvau dirbusi, bet, apjuosusi virve šieno didžiulę kupetą, kuo puikiausiai ją nuveždavau į reikiamą vietą. Tik kartą, važiuojant Vindrejaus paupiu, mano Galetas buvo prasmegęs į kažkokią eketę. Viršuje kyšojo tik lankas. Negalėdama niekuo padėti, išsigandusi raginau arklį, mojuodama vytele. Du kartus arklys buvo pakilęs ir vėl prasmego. Trečią kartą, užgriebęs kanopomis kietesnį gruntą, išsikapanojo. Tik nugara buvo likusi balta, nuo šonų krito juodi purvai. Ilgai reikėjo Galetą plauti Vindrejaus upelyje, kol vėl jis pasidarė panašus į arklį.

Turėjau ir dar vieną arklį – Abreką. Su juo teko vežioti daržoves į sandėlius.

Vienu metu mane buvo paskyrę vežioti malkas į zoną ir kareivines. Bazėje komendantas malkas liepdavo imti iš eilės. Ilgai stovėdavau prie dvimetrinių rąstų, neapglėbiamų rankomis, kol sugalvodavau kaip juos užritinti. O čia visi prašydavo tik geresnių malkų. Kartą, nuvežusi į kareivines malkas, išgirdau tokių žodžių, kad čia nepakartosi. Tik Kaukazo kareivėlis, stovėjęs prie vartų, pagailėjo, sakydamas:

– Mergaite, ką tu darai, atsisakyk tokio darbo, nes nebegimdysi.

Ilgą laiką mes dirbome kartu su mordviais kriminaliniais kaliniiais. Miške jiems atkasdavome sienojus, o jie tuos sienojus arkliais ištempdavo į stotį. Šie vietiniai mordviai buvo geri žmonės ir su jais sugyvenome labai gerai. Su mumis kartu dirbo estės ir kitų tautybių moterys. Mes buvome kaip viena šeima. Mordviai visiškai mus suprasdavo, neprimeddami mums jokios kaltės, tik nuoširdžiai pagailėdavo.

Kurį laiką mes buvome iškeltos į 17-tą zoną kartu su Vladute Rudiene. Ten kaps-tėmės šiltadaržiuose. Paskui mus vėl buvo sugrąžinę į šeštą lagerį. Iš ten daug kas išėjo į laisvę, o mus likusias išvežė į Kemerovo sritį, Marunsko lagerius. Viena iš jų atsidūrėme ir mes. Mūsiškės B. Gailiutė, J. Žardinskaitė ir kitos dirbo fermose prie gyvulių. Mano brigada, kurioje buvau, eidavo į laukų darbus. Mūsų nuostabai, kojos labai aplipdavo juodu purvu kaip moliu ir jas vos galėdavome pakelti nuo žemės. Laukuose įnirtingai švilpaudavo vėjai, mus kiaurai perpūsdami, nors ir bandydavome ieškoti užuovėjos už stirtų.

Čia ir vėl teko dirbti su arkliu, vežioti į karvides vandenį. Dirbome kartu su Iru-te Gadliauskaite iš Molainių k., Panevėžio r., kuri neseniai buvo atvykusi iš laisvės. Važinėdavome prie šulinio ir su kitais „vodavozais“ stovėdavome eilėse.

Nekaustyti ir netinkamai pakinkyti arkliai sudarydavo keblumą. Irutės trumpomis ienomis pakinkyta balta kumelė Sierka dažnai pristabdoma sėsdavos jai į sterblę. Pats darbas buvo gana neblogas, nes turėdavome laiko nuvažiavusios į krūmus pastovėti ir pajuokauti.

Irutės tėvukas buvo jai atsiuntęs lūpinę armonikėlę. Turėdamos laisvo laiko, už krūmų dažnai armonikėle pagrodavome. Tik mano arklys Alikas, su kuriuo dirbau, labai keistai į muziką reaguodavo. Labai jaudindavosi, kraipydavosi, karpydavo ausimis ir, išpūtęs šnerves, pradėdavo nešti, kartą vos neužmušė. Bepigu būdavo Iruitei, jos sena kumelė Sierka tiktai verkdamo.

Dirbdama kombainais buvau susirgusi bjauria liga. Užmigdavau lyg letargo miegu ir nebepajėgdavau atsibusti. Apėmęs baisus jausmas nugramzdindavo į kažkokią prarają. Aš būdavau bejėgė, nors viską aplink girdėdavau. Kreipiausi net į gydytoją ir ši, supratusi mano ligą, pritaikė gerus vaistus ir liga daugiau nepasikartojė.

Dirbdavau per naktis ir laukuose su traktoriais. Buvau išmokusi net valdyti traktorių. Su mažu KDP labai dažnai laukuose pasisukinėdavau. Bet kartą, nustebinusi traktorininką, leidau jam pailsėti, o pati valdžiau didžiulį traktorių S-100 su trimis priekabomis, tiksliai užmesdama „abarotus“.

Kai reikėdavo šienauti pievas, daugelis, anot sargybinio Petrikejevo, tik „glostydavo“ žolę. Labai sunkiai sekdavosi pakrauti sausą mišinį, nes žirniai arba vikiai stipriai sukdavosi apie dalgikotį. Būdavo dar ir tokių išsišokėlių, kurios, eidamos pirma, norėdamos pasirodyti, imdavo didžiulį pradalgį, skubėdamos, kartu priversdamos ir kitas tą patį daryti.

Pagaliau priartėjo ir laukiama išsilaisvinimo diena. Tą žinią mums pranešė išsikvietęs lagerio viršininkas Aleksejevas. Laimingosios buvome keturios lietuvaitės: Antanina Kurtinytė, Stasė Grumulaitė, Vlada Rudienė ir aš. Viršininkas labai stengėsi, mus kiekvieną iškvietęs atskirai, įkalbėti dar pasilikti lageryje. Aš griežtai atsisakiau, jog nepasiliksiu dirbti lageryje, nes negalėjau sulaukti tos dienos. Tada jis labai įniršo ir mano adresu pasiuntė salvę prakeikimų.

Visos tikėjomės grįžti į Lietuvą, bet mūsų neleido nei į Latviją, nei į Estiją. Turėdamos vienintelį Taišeto adresą, visos ir davėme jį net atkreipdamos viršininkų dėmesį. Antanina Kurtinytė susirašinėjo su vienu lietuviu iš Taišeto, pas kurį mes ir važiovome.

Kai, numetę visus lagerio atributus, sėdome į traukinį, buvo 1959 m. gruodžio 24 diena. Važiovome į Taišetą, nežinodamos nei kur, nei pas ką, bet Dievas laimino mūsų kelius. Išlipusios Taišete ir palikusios Vladą ir Stasę stotyje, mes su Antanina išvažiovome ieškoti tos šeimos. Padedamos milicininko, suradome automobilių remonto gamyklą TARMZ'ą. Išlipusios iš autobuso, pakalbinome vieną lietuvių rusiškai. Supratęs, kad mes lietuvaitės, pradėjo klausinėti pas ką važiuojame. Parodė tos šeimos, pas kurią važiovome tėvuką. Prisistatėme tėvukui, einančiam šaligatviu, ir jis toks geras, tik glostė mus ir kalbėjo:

– Varguolėlės jūs mano...

Kai parėjome namo, duktė Apolonija mus išbučiavusi džiaugėsi, kad kartu valgysime Kūčias ir švęsime Kalėdas. Gimtuose namuose taip nepriimtų, kaip priėmė mus Taišete Mockėlų šeima. Man norėjosi tik verkti. Tuomet dar nežinojau, kad su-

tiktoji Apolonija Mockelaitė bus Paulavičiaus knygoje „Kraujo upeliai tekėjo“ aprašytoji *Rugiagėlė*. Ši šeima buvo pasišventusi vargšams, ne vienas išėjęs iš lagerio čia rasdavo prieglobstį. Ji visiems stengėsi padėti. Niekada nepamiršiu jų gerumo, kaip mus pasitiko karštos širdys ir ištiestos rankos.

Prasidėjo naujas, laisve vadinamas, gyvenimas. O buvo jis irgi ne rožėmis klotas. Gyvenau tuomet su ta svajone ir viltimi: O, Lietuva! Kada, kada aš Tave brangią pamatysiu, suklupus išbučiuosiu tavo šventą žemę?

Pasakoja JADVYGA GRIGORAITYTĖ-SUTKIENĖ-SESUTĖ

Užrašyta Vilniaus tremtinių namuose
2000 01 08

Gimiau 1928 02 23 Slabados kaime. Šeimoje buvome mes dviese su seserim ir mama. Tėvelis 1930 m. dar visai mažas paliko ir išvažiavo į Ameriką, mama viena mus užaugino.

Kaime mūsų žemė ribojosi su kaimyno Stasio Ambrožo žeme. Jis turėjo keturias mažas dukrytes, iš kitos pusės gyveno Albinas Gustas, kuris Lietuvos laikais Kėdainiuose tarnavo karininku, o 1940 m. grįžo į namus ir pradėjo ūkininkauti. Kai 1944 m. antrą kartą Lietuvą užėmė rusų Raudonoji armija, šitie mūsų kaimynai patys pirmieji išėjo į partizanų būrį ginti Lietuvos. Kai vyrai išėjo į mišką, pačią pirmą naktį Aniceta Ambrožienė manęs paprašė ateit padėt jai pabūti kartu, nes viena su mergytėm bijojo. Kiekvieną vakarą eidavau pas ją pernakti. Tada dar naktimis vyrai iš miško galėdavo pareit į namus, nebūdavo tokių didelių rusų kariuomenės siautėjimų, taip mes su Ambrožiene likom geros draugės, nors aš už ją buvau gerokai jaunesnė. Nueidavom ir pas Gustą, kuris buvo be galo geras žmogus. Vėliau jis vadovavo partizanų būreliui, kurį sudarė keli apylinkės vyrai: Kazimieras Šniūtė-*Savanoris*, Alfonsas Jurevičius iš Daugėliškių k., Anicetas Krikščiūnas-*Anciukas*, *Kreivys*, Albinas Gustas-*Vanagas* ir Stasys Ambrožas-*Fukas*, *Dėdė*.

Šitas būrelis partizanų buvo vienas pirmųjų partizanų būrių mūsų apylinkėj, bet labai greitai žuvo būrelio trys vyrai Šniūtė, Jurevičius ir Albinas Gustas.

Mums buvo baisi tragedija, kai rusai sušaudė šituos vyrus. Tada aš pamačiau, ypač Gusto šeimos, didelę tragediją, bet kam nepasiskūsi, nepasiguosi ašaromis, tik savų aplinkoje galėjai paverkt, padejuot. Taip ir aš įsisukau į jų tą ratą. Pas Ambrožienę tankiai ateidavo jos vyrai su savo draugais, prasidėjo sekimai, ji pradėjo bijot namuose gyvent, persikėlė pas mus, dar su vaikais, o mūsų gryčiutė nedidelė, vietos nėra kur apsisukt, o partizanai ateina kiekvieną dieną, siunčia mane tai pas vienus, tai pas kitus nueit, pasidariau jų ryšininke. Žiemą jie persiskirdavo po du, po tris, gyveno atskiruose bunkeriuose, reikėjo tarp jų palaikyti ryšį. Daugu-

moje jie laikėsi Slabados, Telerškių kaimų teritorijose. Iš vienos pusės buvo Lasasiekio miškas, kuriame turėjo partizanai įsirengę laikinas stovyklas, nors pusė ir mūsų Slabados gyventojų – Zalieckis, Sakalauskienė, Pranas Malinauskas, Antanas Kiūra – laikė partizanus. Pas šituos žmones buvo ir bunkeriai iškasti.

Šitą visą grupę sudarė apie 30 žmonių. Tiesa, dar iš pradžių, kai vyrai suėjo į mišką, tarp jų buvo nemažai ir beginklių, kuriuos namuose radę rusai šaudė be pasigailėjimo. Iš tų beginklių, kuriuos rusai sušaudė galiu paminėti keletą: Juozą Gustą iš Miškinių kaimo, Juozą Šemežį iš Dvariškių kaimo, Adolį Genulevičių iš Dvariškių kaimo, Henriką Strikulį iš Padvarninkų kaimo ir Alfonsą Bučiūną.

Partizanai mūsų kaimą vadino „Švedija“, nes čia jie nuolatos glausdavosi, buvo labai geri žmonės, jokių išdavysčių. Kartą rusai paėmė *Paukštelio* brolių Stasį Vepštą, nusivežė Krekenavon ir užverbavo. Grįžęs jis apie tai pranešė vyrams. Pamenu, kai grįžo ir prisipažino partizanams, kad jį užverbavo, brolis Jonas-*Paukštelis* jo labai prašė:

– Stasy, būk žmogus, tik neišduok „Švedijos“, tik nepasakyk, kas mus maitina ir slepia, nors ir ką jie tau bedarytų...

Buvo ir kitus paėmę, tardė, bet „Švedijos“ nieks neišdavė.

Anciuko ir *Paukštelio* (1947–1951 m.) vadovaujamo būrio partizanų sąrašas: 1944–1951 m.

1. Albinas Gustas-*Vanagas* buvęs karininkas.
2. Alfonsas Jurevičius.
3. Kazimieras Šniūtė-*Savanoris*.
4. Marytė Štaruolytė-*Audrų Kūdikis*.
5. Leonas Štaruolis-*Aras*.
6. Grigalius Štaruolis-*Plienias*.
7. Stasys Ambrožas-*Ponas, Fukas, Dédé*.
8. Antanas Ambrožas-*Fuksas*.
9. Stasys Strikulis-*Fricas*.
10. Kazys Strikulis-*Debesėlis*.
11. Juozas Krištanaitis.
12. Antanas Krištanaitis-*Hitleris*.
13. Vytautas Zulumskis-*Lūšis*.
14. Julius Zulumskis-*Čerčilis*.
15. Česlovas Salagubas-*Faiforas*.
16. Kazys Gvergždys-*Klajūnas*.
17. Anicetas Krikščiūnas-*Anūkas, Anciukas, Kreivys*.
18. Jonas Vepštas-*Paukštelis*.
19. Vytautas Vepštas-*Žvaigždutė*.
20. Andrius Ramanauskas-*Komaras*.
21. Pranas Vaičiūnas-*Plėšikas*.
22. Jonas Rudys-*Rickus*.

23. Edvardas Daučiūnas-*Jokeris*.
24. Antanas Daučiūnas-*Bijūnas*.
25. Birutė Čepaitė.
26. Petras Pakštys-*Kepėjas*.
27. Petras Markauskas-*Klevas*.
28. Henrikas Markauskas-*Mėnesėlis*.

Netoli Krekenavos Orelių kaime gyveno mūsų tolimas giminaitis, o pas jį laikėsi partizanas Pranas Daučiūnas. Aš gavau nurodymą nueit pas tą giminaitį ir pasakyti Pranui, kad jis atneštų paslėptas granatas, kurias aš turėjau parnešti į tėviškę partizanams. Buvo pats polaidis, pilni grioviai vandens. Šiaip taip aš ten nuėjau, apsirengusi vatine, o prie tos vatinės buvo pasiūta medžiaginė rankinė. Pasiėmiau tą rankinę, manydama, kad ji labai jau tinkama bus nešti toms granatoms. Be to, maniau, kad tos granatos nėra tokios jau sunkios. Pridėjo į rankinę granatų ir padėjo jie mane dviese. Dar padainavo ant tilto sustoję prie Samuolio krūmų, padavė rankinę, ji visa išsitempė, truputį paėjau, žiūriu, kad jau siulės skiriasi. Ką daryti? Vilkėjau drobinius marškinius apačioje. Užėjau už krūmų, nusivilkau tuos marškinius, užrišau vieną galą mazgu, perdėjau į tuos marškinius granatas, pasukui įdėjau į rankinę, petnešėles su rankenytėmis paėmiau į ranką ir nešuosi. Eit galia tik vieškeliu, nes laukai visur patvine, o partizanai jau buvo primokę: jei ką pamatysiu ateinantį iš priešakio, iškart tas granatas įleist į vandenį, bet mano laimei nieko nesutikau ir tas granatas laimingai parnešiau.

Ryšininkaujant teko nueit už Truskavos į Užartelės, Okainių kaimus. Iš Okainių vežėm ginklus.

Tuo metu Truskavoje stovėjo rusų kariuomenės garnizonas. Partizanai man liepė nueit už Truskavos pas vieną gyventoją ir iš jo pargabent ginklų. Nuėjau jau temstant, stovi kieme vyrelis ir matau kažko laukia. Pasisveikinau, nuvedė į kluoną, ten jau stovėjo paruošta „karieta“, pakinkytas didžiulis arklys, o liesas, vieni griaučiai ir oda. Įsodino žmogelis mane į tą „karietą“, į rankas įdavė vadžias, botagą ir išvažiavau. Šitas kuinas vos žerglojo, mušk jį nemušęs botagu, jam vis tiek. O kur važiuot, man nieks nenurodė. Tiesiai važiuosiu, atsidursiu prie stribynės. O jeigu? Nieks nepasakė, nieks nepasufleravo, kur pasukt. Prieky manęs važiavo berniokėlis dviračiu. Jis buvo specialiai pasiūstas mane sekt, ar kas manęs nesulaikys ir, jei patekčiau į kokią nemalonę, jo užduotis buvo pranešti partizanams, kas su manim atsitiko. Jis pavažiudavo kažkiek prieky manęs, o kai pastebėdavo, kad aš per toli atsilikau, tada nulipdavo nuo dviračio ir jį „remontuodavo“, tarsi jam grandinė būtų nukritusi. Kai aš jį pralenkdavau, tada jis sėsdavo ant dviračio ir vėl važiuodavo. O jau sutemo, vakaras. Privažiavusi sankryžą pagalvojau, kad gal man reiktų sukt Ramygalos link pro Usinauką, nes nuo Usinaukos eina keliukas Dvariškių link, o nuo Dvariškių netoli Padvarninkai ir Slabada. Pro čia važiuojant mažesnė tikimybė sutikti stribus. Taip mes apsisukom ir nuvažiavom tuo keliu. Nenorėčiau ir minėti to mane lydėjusio vaikino pavardės, nes vėliau jis tapo idėjiniu komunistu. Tai Vytautas Gvergždys,

kuris vėliau per teismą mane apdėgė visokiais nešvankiais žodžiais. Jo brolis Kazys Gvergždys, prieš išeidamas į mišką, Truskavoje dirbo pardavėju parduotuvėje, su rusų garnizono kariškiais palaikė ryšį, tai jis tų ginklų ir parūpino. Pas tą Kazį aš ne kartą buvau nuėjusi arba nuvažiavusi ir iš jo pargabendavau vyrams ginklų, vinių, vyrių bunkeriams, tolio, druskos, cukraus, žibalo. Kai bunkeriuose miške gyveno, vyrams visokių daiktų reikdavo. Vėliau Kazys apie 1949 m. pasitraukė į mišką, turėjo *Klajūno* slapyvardį, žuvo 1951 metais.

Pas Rožę Sakalauskieneį Slabados kaime buvo partizanų bunkeris. Apie 1950 m. ten vyko partizanų būrių susitikimas. Buvo atėjęs Bronius Juospaitis su būrio vyrais, *Šnekučio* būrys ir dar du būriai. Iš vakaro mums *Paukštelis* pasakė, kad jie ruošia partizanų susitikimą ir norėtų truputį pavaišinti svečius. Dvi dienas ruošėm maistą, o kai partizanai ėmė rinktis, vienas būrys atėjo pamiršęs parolį, kilo nedidelė sumaištis, vieni iš gryčios lėkė į lauką, kiti liko gryčioje sunerimę, savieji lindo į bunkerį po krosnim, gavosi tokia maišalynė, bet netrukus viskas aprimo. Po to visi susėdo už stalų, valgė, baliavojo, vyrai daug kalbėjo, tarėsi, lauke visur buvo išstatytos sargybos ir taip tęsėsi dvi dienas.

Mūsų kaime gyveno toks komunistas Rainys. Jie dviese su žmona gyveno, buvo bevaikiai. Pas šitą komunistą partizanai buvo užsakę rugių duoną.

Tada Rainys nuvažiavo į Krekenavą, pasiėmė šautuvą, dvi granatas. Kai vyrai atėjo grūdų atsiimt, Rainys į juos šovė, metė granatą ir *Anciuką* sužeidė, bet jis per tvorą persirito ir pabėgo. Gydėsi bunkeryje pas Praną Malinauską Slabados kaime, bet čia bunkeris buvo nevykusiai padarytas, sužeistam žmogui netiko gydytis. Tada jam šiek tiek erdvesnį bunkerį padarė pas senuką Zaleckį. Čia atveždavo seselę Virbalytę, bet jo sveikata nėjo geryn, nes buvo peršauti plaučiai. Tada atvažiavo brolis, davė jam savo dokumentus ir su tais dokumentais išvežė į Kėdainius ligoninėn, o sveikasis brolis liko bunkeryje, bet ir tai jau nieko nebepadėjo. *Anciukas* mirė Kėdainiuose ligoninėje. Partizanai jį palaidojo Šventibrasčio kapuose.

Kai sužeistas *Anciukas* gydėsi pas Zaleckį, aš močiutei padėjau jį slaugyt, nes Zaleckiai buvo senyvo amžiaus, jiems jau sunku buvo sužeistąjį prižiūrėti. Tada aš prisimečiau siuvėją, senukas Zaleckis atnešė ir ant stalo padėjo siuvamąją mašiną. Jei kas ateitų, sakys, kad manęs paprašė pasiūti drabužių. Taip aš kiekvieną dieną eidavau pas Zaleckius „siūti“, o iš tikrųjų slaugiau sužeistą partizaną.

Vieną kartą *Anciukas* guli lovoje, mes žiūrim pro langą, visa gryčiutė apsiausta rusų. Matom melioracijos grioviu ateina vorele dar daugiau rusų, o kartu su jais ateina mano sesuo Viktorija ir partizano sesuo Aldutė Vaičiūnaitė. Supratom, kad tie ruskiai jas atsivaro. Bobulytė Zaleckienė nebežinojo kur dėtis iš baimės, tik žegnojosi, aš irgi visai pasimečiau, apsilvilkau tokius kailinukus, o *Anciukas* pasiėmė šautuvą ir pasirošė sutikt rusus. Tuo metu man tarsi kas į ausį pašnabždėjo, kad iš gryčios reikia bėgti tolyn takeliu. Taip ir pasileidau tekina pro pastatų sienas, po to šast ir ant tako, kur ruskiai eina, na, ir pasileidau nuo jų tolyn. Bėgau vien tam, kad nukreipčiau ruskių dėmesį nuo namų. Girdžiu rusiškai rėkia:

– Stoj! Stoj!

Dar truputį pabėgau ir sustojau. Ruskiai net uždusę lekia prie manęs, o aš patenkinta juokiuosi, kad jie visi prabėgo pro namą ir nė vienas neužsuko į vidų. Priėmę prie manęs klausia, kur aš taip bėgu, sakau, į biblioteką knygų, nes Linkaučiuose tikrai buvo ta biblioteka, bet mane vis tiek sučiupo ir nusivedė į sunkvežimį, paskui nuvežė į Truskavą mus visas tris. Pasirodo, tą partizano seserį pas mus rado po krosnim palindusią. Jos brolis buvo Pranas Vaičiūnas-*Plėšikas*. O *Anciuką* tą pačią dieną išvežė į Kėdainių ligoninę, jau nieko nebelaukė, nes bijojo, kad aš kankinama galiu prasišnekėt.

Aš tankiai pagalvoju apie tuos, kurie laikė partizanų bunkerius. Paprastai tai buvo eiliniai, neturtingiausi kaimo žmonės. O laikė, žinoma, ne už dyką, nes partizanai jiems pristatydavo maisto, t. y. partizanai juos parėmė, o ne jie partizanus. Ir ne vien maistu parėmė, pristatydavo apavo, drabužių. Gal ir negražu taip sakyt, gal ir nevalia, bet toks gyvenimas buvo. Iš vargšų žmonių partizanų nieks už dyką nelaikė, nes jiems reikėjo gyvent. O kai reikia gyvent, bijosiu nebijosiu mat jį velniai, svarbu pavalgysiu, apsirengsiu. Tokia buvo gyvenimo tikrovė. O savų, patriotiškai nusiteikusių, žmonių nei vieno mes neparėmėm, nei vieno nesusėlpėm, o mus parėmė jie iš paskutiniųjų. Tiems, kuriais mes nepasitikėjom, visiems davėm, visus juos šėlpėm ir maitinom. Kai juos šėlpė ir maitino, tada jie ne tik savo, bet ir tų partizanų gyvybę saugojo.

Kiek laiko laikėsi partizanai pas Zaleckius nieks nežinojo, o tos Zaleckienės sesuo buvo partizanų sušaudyta už išdavystes kažkur Švenčiuliškių kaime. Partizanai specialiai pasirinkdavo slapstymosi vietas pas daugiau komunistuojančius ir juos ne tik truputį rėmė, o duodavo jiems visą pragyvenimą. O kai taip, buvo ir dėl ko aukotis. Sunkūs laikai buvo, dar pradžia tų kolūkių, žmonės mažai uždirbdavo.

Ona Mikalauskienė gyveno netoli Krekenavos, prie tokio pušynėlio. Tai Marytės Štaruolytės brolio Grigaliaus žmonos Zosės sesuo. Tarp kitko, jų buvo dar viena sesuo – Jonaitienė, kurią partizanai sušaudė už per ilgą liežuvį.

Kadangi Jonaičiai gyveno Padvarninkų kaime, pro jų namus mes eidavom į bažnyčią, tai ten prie beržo priklijuotus teko matyti raštelius: „Jonaitiene, nebeik į Ramygalą stribynan ir nebeskusk žmonių!“. Ir taip tris kartus ją buvo perspėję.

Dvariškių kaime gyveno toks vienas ponas.

Sekminių dieną buvom bažnyčioj, grįžtam į namus, matom vieno namo langinės uždarytos, partizanai išvedė tėvą ir dukterį, kitoj pusėj pašarvotas nušautas Šemežiukas, dar toliau paėjom Genulevičius nušautas ir vis tam pačiam kaime. Baisus dalykas, kai pagalvoji. Tik vėliau sužinojom, kaip čia buvo. Genulevičius ir Šemežys buvo to pono pusininkai, bet slapstėsi nuo rusų armijos. Tai šitas ponas juos patykojo, sėdo ant arklio, į Truskavą ir pranešė rusų garnizonui. Jie ką tik iš rugių lauko buvo atėję į namus pavalgyt, užėjo stribai ir abudu nušovė. O kitą naktį atėjo partizanai, išsivedė tą poną su dukra ir sušaudė, nes dukra ėjo į mokyklą ir viską pranešinėjo apie partizanus. Liko tik motina su kita dukra gyvos.

Marytės Štaruolytės p a s t a b a :

Mano brolienės sesuo Ona Mikalauskienė po karo liko viena, nes jos vyrą areštavo. Kurį laiką gyveno pas mus, vėliau gyveno pas savo uošvius, eidavo per žmones siūdama, paskui ji gyveno tokioj trobelėj, ten aš nueidavau ir susitikdavau su Ona Jonaityte irgi brolienės dukra.

Ona Mikalauskienė labai draugavo su mokytoja Kotryna Krotkute (MGB ag. *Namas*). Aš pamenu, *Paukštelis* jas abi buvo pasikvietęs į mišką ir su jomis kalbėjo, matyt, tą mokytoją irgi įtarė esančią užverbuotą.

Kai 1951 m. Juozapavičių sodyboje partizanus apsupo rusų kariuomenės garnizonas, tą dieną vakare pas mus pabeldė į langą ir mes išsileidom į vidų *Lūši* – Vytautą Zulumskį. Jis buvo rankšluosčiu persirišęs ranką, o kitoj rankoj laikė tik automato geležį, buožės jau nebuvo. Jis klausė, ką jam daryti. Papasakojo, kas įvyko, kad jis išbėgo iš kautynių vietos su Edvardu Daučiūnu, kad Edvardas jį dengė, bet jie pasimetė, nebežino, kur yra Edvardas. Paprašė, jeigu kiti užeitų, pasakyt jiems, kur jis yra, kad galėtų susitikti, bet daugiau jau nieks nebeužėjo. Vytautas atėjo pas mus vėl po mėnesio, o po dviejų mėnesių nuo tų kautynių mane areštavo. Per tuos du mėnesius man dar teko matyti Edvardą Daučiūną, *Mėnesėlį*, *Lūši*. Jie įtarė išdavystę tik Juozapavičiuką, kuris su arkliu buvo išvažiavęs jiems pirkt papirosų į parduotuvę.

Birželio 23 d. pas mus atėjo keli tie patys partizanai anksti rytą. Aš juos dar pavaišinau, pavalgė, pasišnekėjom ir jie išėjo Aguonojų miško link, atseit paskui gali būti didelė rasa pievoje ir dar kas nors paskui gali juos atsekt.

Aš juos išleidau, uždariau duris ir nuėjau pas seserį atsigult. O mūsų šunelis net staugdamas loja be atsikvėpimo ir kažkas ėmė į duris belsti. Prieinu prie durų, kitapus girdžiu rusiškai sako:

– Atkroj dveri! (Atidaryk duris!)

O ant stalo dar stovėjo neišgerto alaus stiklinės, buvo maisto likučių. Kol uždegėm lempą, viską supyliau į vandens kibirą. Suėję į vidų, rusai pasakė, kad mus su seserim areštuoja. Tai buvo Sadvornikas – Truskavos garnizono vadas, Junevičius, toks Truskavos stribas. Pašaukė du kaimynus, darė kratą, bet nieko tokio kaltinančio nerado. Prieš išvesdami, ant manęs uždėjo palapinę, iki pat žemės susegiojo ir vedė pas Sakalauskienę, ją areštavo, paskui areštavo dar mano pusseserę Apolonią Malinauskaitę ir nuvežė į Ramygala.

Girdėjau, kaip mušė Baltušką, nes jis laikė arklį tuo metu, kai Panevėžy partizanai iš ligoninės išlaisvino sužeistą savo draugą. Visa tai aš tik per teismą sužinojau. Teismas tęsėsi dvi savaites. Prieš teismą turėjau net devynias akistatas. Pirmiausia į akistatą stojo J. Ž., kuri parodė į mane ir įvardijo, kaip partizanų baliaus šeimininkę, kuri ruošė maistą. Nors aš ir gyniausi, kad ją matau pirmą kartą.

Tardymo metu labai skaudėdavo galvą, nes mane labai sudaužė Ramygaloj, buvau visai be sąmonės. Nors čia akistatų neturėjau, bet smarkiai mušė, panosėn kaišiojo partizanų nuotraukas, reikdavo pasakyt, kas tokie ten buvo.

Iš pradžių tardė Junevičius (Jonaitis). Jis man rankomis šerdavo per veidą, matyt, nuo išgąščio mane pradėjo tampyti traukuliai. Paskui Junevičius tik suriko:

– Aš tos k... daugiau netardysiu, – trenkė durimis ir išėjo iš kabineto.

Po to atėjo jaunas tardytojas vardu Stasys. Kažkas kalbėjo, kad jo pavardė Vadoklis. O, Dieve, kaip jis mokėjo mušt. Pastatydavo netoli sienos ir duodavo kumščiu po krūtine, kol susmukdavau, paskui laukdavo, kol pasikelsiu po geros vandens dozės ant galvos. Paskui pasiimdavo liniuotę, ta liniuotė būdavo tokia aštri, kai ja kirsdavo, aplink kaklą atsirasdavo krauju pasrūvusi pynė, nebegalėdavau pajudinti galvos. Spardė kojomis parkritusią ant grindų, pusę plaukų nurovė, palaidinukės ant kūno visai neliko, tik sijono, pasiūto iš storos medžiagos, labai nesudraskė, tik visą išpurvino. Ir taip be atokvėpio, atnešdavo, užpildavo vandens, pakeldavo ir vėl kapodavo. Pargriūdavau ir vėl pildavo vandenį, vėl keldavo ir taip keturias paras kankino. Kai tik atsibUSDavau, atgaudavau sąmonę, girdėdavau, kaip Baltušką muša. Girdėjosi duslus plumpsėjimas ir kankinamojo dejonės:

– Oi, oi!

Jam atmušę plaučius, per teisną kraujas iš burnos pliuptelėjo kelis kartus. Po visų kankinimų išvežė į Šiaulius, tas pats Vadoklis važiavo kartu. Mane gerai turėtų prisimint Urbonavičiūtė, kuri su mumis kartu sėdėjo kameroje kaip nepilnametė, jos neteisė, išleido. Ji matė, kaip mane įmetė į sunkvežimį be sąmonės, kaip vežė paguldytą tarp metalinių statinių, o žvyrkelis duobėtas, tos statinės trankosi viena į kitą, žinau, jos prašė čekistų, kad mane kitur paguldytų, nes tos statinės besitrankydamos galėjo man galvą sutraiškyt. Aš jaučiau, kad į kažką mano galva trankosi, bet pasikelt pati nebegalėjau, buvau visai be orientacijos, o, be to, aš jau nebenorėjau ir gyvent. Su manim vežė tada tą Urbonavičiūtę, Žardinskaitę, tokią vaistininkę... Girdėjau, kaip jos verkė abi ir prašė čekistų, kad mane pakeltų. Tada rusų kareiviai sustabdė sunkvežimį ir atnešė šiaudų iš stirtos pakely. Kai numetė tuos šiaudus prie manęs, aš praradau sąmonę. Atsipeikėjau kažkur apie pusiau-dienį. Akyse šviesu šviesu pasidarė, atsimerkiau, matau kareiviai aplink mane sėdi, čia pat jų šuo. Tik pakėliau galvą ir Sadovnikas liepė lipt iš kėbulo laukan. Vėliau Žardinskaitė pasakojo, ji maniusi, kad aš išprotėjau, nes buvau visa sudraskyta, suplėšytais drabužiais, su vienu batu.

Šiauliuose mane gydė apie dvi savaites, nuvedė į pirtį, davė vyriškus marškinius, kiekvieną dieną ateidavo daktarė, tas visas žaizdas, atsiradusias kankinant, užtepavo vaistais, bet kameroje laikė visai vieną, į „pragulkę“ eidavau viena ir su vienu batu. Vėliau davė kaliošus, kuriais būtų galima tik dramblių apaut, o ne žmogų, todėl aš juos nešdavausi visada po pažastim.

Norėjau mirties, užsitraukiau ligą. Šiandien galėčiau visiems atvirai pasakyti: jeigu ateitų tokie pat laikai ir jeigu kas norėsit mirti, iškentėsit didžiausias kančias. Kai mirties trokšti, ji visai nebaisi. Jeigu muša, tegu dar labiau muša, jeigu šaldo, tegu dar labiau šaldo, jeigu bloga, tegu būna dar blogiau ir daugiau nieko baisaus nebebūna. Daugelis sako, kad niekas nenorėjo mirti, bet aš galiu labai atsakingai pasakyt, kad buvo ir tokių, kurie norėjo mirti, tai aš patyriau pati savo kailiu ir tai man buvo labai nesunku atlikti.

Būdama Norilsko lageryje pradėjau alpt, kažkokie priepuoliai užėjo. Labai daug man Jadvyga Žardinskaitė padėjo.

Iš mūsų suimtųjų 17-os tris išleido į laisvę, tarp jų ir mano seserį po 11-os mėnesių, Urbonavičiūtę ir vieną tokią, kaip visi vadino apykomunistę.

Vieną kartą per teismą mus visus teisiamuosius suvarė į tuščią kamerą. Jokių suolų, jokių gultų ten nebuvo. Vieni pasieniais stovėjom, kiti ant grindų sėdėjom, kaip šiandien pamenu, B. Juospaitis dideliais žingsniais vaikščiojo po tą kamerą pirmyn atgal ir šnekėjosi vienas garsiai, tarsi daugiau nieko šalia jo nebūtų:

– Turiu va vieną apykomunistę... Kažin? Ar ją paleist? Ar nepaleist? – Kiek pa-eina ir vėl tą patį kartoja.

Tada jau kiekvienas apie save galvojom ir kiekvienas šnekėjomės su savimi. Juospaitis, Žardinskaitė, Štaruolytė iki mano arešto du mėnesius jau buvo prakentėję, praėję tuos visus tardymus ir kankinimus, visi iškankinti, į žmones nebešanašus.

Iš tos bendros kameros mus visus nuvarė į teismą, liudininkų pilna salė, visas kaimas buvo suvarytas. Du žmonės nuteisė 10 metų, o mane, Paliliūnaitę, Balčiūnaitę, Motiekaite, Urbonavičių, Baltušką, Štaruolytę, Ramanauską, Juospaitį, Žardinskaitę ir kt. – 25 metams.

Po teismo mane vėl nuvežė į saugumą Vilniuje į tą pačią kamerą Nr. 3. Šitoj kameroj aš išsėdėjau 11-ką mėnesių su tomis pačiomis mergaitėmis, su kuriomis sėdėjau dar prieš teismą. Supratau, kad čia kažkas susiję su seserim Viktorija. Pasiskyrė sankciją laikyti 9-ias paras be miego. Jau iki tos sankcijos daug parų buvau kankinta nemiga. Atvesdavo į kabinetą, pasodindavo, paklausdavo ar tam partizanų baliuje buvo sesuo Viktorija. Sakydavau, kad nebuvo, daugiau ir nebeklausdavo, bet liepdavo sėdėt ir nesumerkt akių. Pradėjau nieko nebematyt, sutino kojos, kuo tolyn, tuo labiau nebegalėjau apsiaut batų. Penktą parą viskas pradėjo toli matytis, nelabai girdėjosi kas ką sako, pasidariau viskam apatiška. Devintą parą jau nieko ir nebemačiau, privedė prie stalo, palaikė ranką, pasirašiau, išvedė, pasodino kameroje, tai taip ir prasėdėjau gal parą ar daugiau visai nieko nesuvokdama.

Pasakoja PRANAS DOBROVOLSKIS-KARVELIS

Užrašyta Barklainiuose

1998 05 19

Gimiau Dumlaukių kaime, Panevėžio valsčiuje. Pas tėvus buvome penki vaikai: trys broliai ir dvi seserys. Jonas buvo gimęs 1921 m., Pranas – 1922 ir Juozas – 1926 metais.

Pokario metais mes visi trys broliai išėjome į mišką – į partizanų būrį. Pirmiausia išėjo Jonas. Iš pradžių jis neilgai pabuvo raguviečių būryje, paskui persikėlė netoli Panevėžio į Molainių kaimo apylinkes, kur įstojo į *Vanago* – Žabo Vytauto –

vadovaujamą būrį, o kai susikūrė majoro Januškevičiaus-*Tėvo* vadovaujamas būrys, tada perėjo į šitą būrį. Paskui išėjo brolis Juozas, o po jo ir aš. Jau buvo 1945 metai, vasaros vidurys. Iš mūsų kaimo į partizanų būrį daugiau niekas nebuvo išėjęs, o iš apylinkės būryje daugiausia buvo barklainiečių. Iš Dudonių kaimo buvo Jurgis Miševičius-*Lakūnas*, kuris vėliau registravosi. Mes su broliu Juozu išėjom į *Vanago* būrį, kuris labai greit susijungė su *Tėvo* būriu ir paskutiniu metu tam būryje buvo jau 53 vyrai. Daugiausia bazavomės Upytės miškuose, kartais persikeldavom ir per plentą Panevėžys–Kaunas, pastovyklaudavom apie Šilagalį, nueidavom iki Ėriškių. Mano partizanavimo laikotarpiu neteko susidurti su rusų garnizonais. Ilgiausiai išbuvom Upytės miškuose, vėliau šiek tiek ėmėm blaškytis po apylinkes, jautėsi kažkoks neramumas. Apie rugpjūčio mėnesio pusę *Tėvo* būrys atsiskyrė, nes vienoje vietoje dideliame skaičiui žmonių buvo sunku prasimaitinti. Tada *Vanagas* patraukė arčiau Molainių, o Januškevičius liko arčiau Barklainių. Januškevičius turėjo savo patikimų kovotojų būrį, į kurį įėjo jo sūnus, Antanas Čiplys-*Jūrininkas* iš Rimaisų kaimo, *Matrosas* – Simonas Kiela. Jonas Juospaitis, *Matrosas* ir *Jūrininkas* ėjo į Rimaisų kaimą ryšio reikalais ir Juospaičio sodyboje pateko į rusų pasalą. *Matrosas* su *Jūrininku* žuvo, o Jonas Juospaitis pabėgo. Dabar jau aišku, kad jie buvo sekami ir išduoti. Kai tik suėjo į kambarį, juos iškart apsupo.

Miške gyvenom iš žabų supintose palapinėse, bunkerių neturėjome, nes nebuvo kur įrengti – vietos žemos, vanduo visai paviršiuje.

Kartą keli Molainių kaimo partizanai išėjo pasirinkt maisto ir juos užklupo enkavedistai. Du sužeidė, kiti sveiki išnešė kudašių. Kai šie atbėgo ir pasakė, kad du prie Molainių guli sužeisti, tada mes visi išėjom jų paimt. Tai buvo Alfonsas Tvarčūnas-*Katinas* iš Zūbiškių kaimo ir Jonas Viršulas-*Tigras* iš Molainių kaimo. Kai 1945 m. rugsėjo 17 d. rusų kariuomenė užpuolė Januškevičiaus būrį, šitie abu vyrai dar nebuvo visai išgiję, rado juos rusai gulinčius be ginklų ir sušaudė. *Vanagas* dar juos saugojo, bet, pamatęs, kad kitos išeities nėra, pabėgo.

Tuo metu mes visi trys broliai buvome persikėlę į Blėkos būrį, todėl ir į tą apsupimą nepatekome.

Kada *Tėvo* būrys pasidalijo į dvi dalis, slaptažodžio mums nepasakė, todėl mesėjome pas Blėką ryšio reikalais, kad gautume iš jo slaptažodį (parolį). Už Ramygalos maždaug 5-am kilometre susitikom Petro Blėkos būrį ir taip iki 1945 m. spalio mėn. išbuvom pas Blėką. Užmegzti ryšiusėjome visas *Vanago* būrys, bet išsiskirstęs, Blėka mus tris brolius pasiliko. Kiek man žinoma, Blėka slapyvardžio neturėjo, vadinosi savo tikra pavarde. Kiek teko pažinti šį žmogų, supratau, kad jis buvo karingas vyras, stiprios valios, griežtas, drausmingas. Jei kas sakė, kad Blėka buvo mėgėjas išgerti, man jo neteko per tą laiką matyt išgėrusio. Pas jį būryje buvo trys skyriai, kuriems vadovavo skyrininkai. Vienas skyrius eidavo vieną dieną pasirinkt maisto, kitą dieną – kitas ir t. t. Mūsų skyriui vadovavo Antanas Liberis-*Skyrnikas*, kilęs iš Pašilių kaimo, kitam skyriui vadovavo Antanas Vaitelis iš Dubarų kaimo.

Pas Blėką išbuvo daugiau kaip pusantro mėnesio. Rudenį Blėka mus paleido į savo kraštą, o kai grįžom, daugiausia apie namus slapstėmės su broliu Juozu-*Sakalu*, o Jonas-*Uosis* buvo būryje apie Šilagalį pas *Vanagą*.

1945 m. gruodžio 2 d. mano brolis Jonas, Petras Repševičius-*Vilkas* ir Dominykas Burniūnas buvo Šilagalio kaime pas Smalinską ir, kaip manoma, ten juos išdavė Cibulskis, kuris Panevėžyje dirbo fotografu. Pats fotografavo partizanus arba ryškindavo nufotografuotas partizanų fotojuostas, darydavo nuotraukas. Cibulskis giminiavosi su Juozu Kučiu-*Finka*, nes buvo vedęs Kučo pusseserę. Ten turėjo ateit ir *Finka*, bet pavėlavo. Kiti partizanai buvo užėję pas Peleckus.

Tuo metu rusų garnizonas apsiutė Smalinskių namus ir visi trys partizanai, buvę Smalinskių namuose, žuvo. Prieš tai ką tik buvo atvažiavęs Cibulskis, jis norėjo susitikt su Juozu Kučiu, bet, nesulaukęs Juozo, išvažiavo ir kai tik išvažiavo, iškart rusai prisistatė. Paprastai tokių sutapimų retai būdavo.

Slapstėmės iki 1946 m. sausio mėn., paskui registravomės. Mūsų, rodos, niekas neįskundė. Po registracijos kurį laiką gyvenome ramiai, bet, kai pajutome, kad apie mus kažkas teiraujasi, pradėjome vengt namuose būti. Tai būdavo dieną dirbame apie namus, o naktimis pasitraukdavom toliau.

1946 m. pavasarį atvažiavo sribai ir išsivežė tėvuką, paklausinėjo kur mes, tai jis pasakė, kad mes užsiregistruojame ir išvažiavom dirbti į Klaipėdą. Laikas bėgo nepastebimai, susikūrė kolūkiai, pradėjom dirbti kolūkyje. Su partizanaus susitikinėjom visą laiką. Ateidavo Alfonsas Mažeika, *Taifūnas* su ėriškėčių būriu, Juozas Kučas-*Finka* arba per kitus ryšininkus mane kur reikėdavo pasiųsdavo, turėjau ir ryšininko pažymėjimą, ryšininko slapypavardis buvo *Balandis*.

Kai 1951 m. pas Juozapavičius žuvo *Paukštelio* būrys, gyvi pateko kai kurie partizanai į čekistų rankas, tada ir mane „užkabino“, kaip jų ryšininką. Atėjo į namus ir areštavo. Nuvarė į Ramygalą, paskui išvežė į Šiaulius, į Vilnių. Nuteisė dešimčiai metų lagerio ir penkerius tremties.

Tuo metu brolis Juozas buvo ką tik grįžęs iš sovietinės kariuomenės, tardydami, matyt, nesužinojo, kad kažkada ir jis padėjo partizanams, taip jis ir liko. Jo nesuėmė.

Pasakoja VERONIKA DIJOKEVIČIŪTĖ-SESUTĖ

Užrašyta Linkaučiuose
1999 11 01

Gimiau 1928 m. Orelių vienkiemyje, Petriškių apylinkėje. Gyvenome prie Krekenavos–Ramygalos vieškelio Miško Palivarko kaime.

Nepriklausomybės laikais labai smagu buvo gyventi, daug žmonių kaime gyveno. Nuo mūsų iki Orelių kaimo mokyklos buvo trys kilometrai, ištiesai stovėjo vienkiemiai, netoliese buvo Preibio sodyba, Blužnavos kaime buvo penkios sodybos, o to-

liau buvo vienkiemiai, žmonės gegužės mėnesį ruošdavo vadinamas „mojavas“, Orelių mokykloje vykdavo jaunimo vakarėliai, vaidinimai. Susirinkdavo daug jaunimo iš aplinkinių kaimų, laukai nuo dainų vakarais skambėdavo, kol neužėjo rusai.

Šiandien man ašaros byra prisiminus 1940 m. pirmąją rusų okupaciją, tūkstančius mūsų inteligentijos žmonių išvežtų Sibiran, o vėliau pokaris ir vėl tūkstančiai vargstančių miškuose, tūkstančiai Sibire ir lageriuose, žuvę, suluošinti ir fiziškai, ir morališkai.

Pokario metais labai daug jaunimo išėjo į miškus, tiesiog ištisi kaimai, nerasi tos sodybos, iš kurios net po kelis vyrus nebūtų išėję į mišką. Iciūnai, Mučiūnai, Naujarodžiai, Oreliai – tai vien partizanų kaimai. Žmonės labai nemėgo rusų atėjūnų, kiek galėjo visi labai rėmė partizanus, bet vėliau atsirado išdavikų, kuriuos okupantai įvairiais būdais užverbavo. Vienus papirko, kitus privertė, nes daug partizanų rėmėjų atsidūrė Sibire ir lageriuose.

Preibių kaime gyveno Kazimieras Laniauskas irgi šaukiamo amžiaus jaunuolis. Tik praėjus frontui, kai rusai mūsų jaunimą ėmė gaudyti ir vežti į frontą, kaip ir daugelis kitų kaimo vyrų, Kazimieras irgi pasitraukė iš namų į mišką, slapstėsi netoliese savo sodybos krūmuose. Buvo vedęs ir, kai sužinojo, kad žmona pagimdė dukrytę, iš tų krūmų parėjo į namus aplankyti žmonos ir naujagimės, bet tuo pačiu metu kieme pasirodė stribai ir rusų kareiviai. Pamatęs juos, Kazimieras šoko pro duris ir bandė bėgti, bet miško taip ir nepasiekė, nušovė visai netoli namų beginklį žmogų. Tada, pamenu, visi aplinkiniai gyventojai labai dėl jo išgyveno.

Netoliese mūsų kaimynystėje gyveno broliai Antanaičiai: Rapolas, ir Jaraminas. Dažniausiai partizanai lankydavosi pas Jaraminą, bet ateidavo jie ir pas mus, nes mūsų sodyba irgi buvo visai miško pakrašty. Kai partizanai eidavo pas Jaraminą, jie visada sustodavo prie mūsų namų ir manęs paprašydavo nueiti iki Jaramino ir pažiūrėti, ar ten nėra atėjusių stribų. Užeidavo *Paukštelis*, Markauskai: Petras ir Henrikas.

Mūsų tėtis mirė prie vokiečių 1942-ais metais, todėl Markauskai, Jonas Vepštas 1943 m. padėjo šieną išpjauti. Išpjovėm šieną ir pamatėm, kad iš miško išėjo keli ginkluoti vyrai, vadinamieji raudonieji partizanai. Mes juos iškart pažinome, tai buvęs Vepštų kaimynas, Ipolitas Kiūras iš Petriškių vnk., kuris su rusų belaisviais kartu vaikščiojo, ir Aleksas Žilinskas. Žilinskas turėjo dar dvi seseris ir jaunėlį brolią Stasį. Išėję iš miško, jie pašaudė ir vėl sulindo atgal į mišką. O pokario metais tas pats Kiūras jau laisvai vaikščiojo su rusais po apylinkę, buvo ir pas mus atėjęs paimti arklių. Kiūras paklausė:

– Ar galėtumėt mums laikinai duot pakinkytą į ratus arklių?

Mama jam ėmė aiškinti, kad tas arklys vos gyvas, ratai subyrėję, jūs tik bėdos turėsit. Jie ir neužsispyrė to arklio, išėjo, o rytą sužinojom, kad sudegino Vepštus. Iš karto visi bijojo ten eiti. Žmonės kalbėjo, kad vakare pas Vepštus nuėjo Ipolitas Žilvitis. Atseit mergaitė susirgo kirminais, nuėjo jis pas Vepštus vaistų ir rado visus paplūdusius kraujuose išžudytus. Jis tiesiog apmirė iš baimės ir šliaužte iš šliaužė iš tų namų. Gyveno kaimynystėje, buvo labai neturtingi, turėjo daug vaikų.

Kai jis iššliaužė, į Vepštų namus pradėjo šaudyt padegamosiomis kulkomis. Sudegė klojimas, nekulti javai, naujas dviejų galų gyvenamas namas, klėtis, tvartai su visais gyvuliais. Kaimynai vaikščiojo tarsi nesavi po šito įvykio. Pirmiausia tai visi bijojo eit ten apžiūrėt. Paskui susirinko keli senukai ir nuėjo.

Vienas Vepštų sūnus Alfonsas buvo 15-os metų, kitas – Algirdas – 12-os, duktė Verutė – 7-rių metų, dar nėjo į mokyklą. Tą mergaitę rado uždususią pakrosny, visi kiti sudegę, tik kauliukai. Žmonės sukalė karstą, sudėjo surinkę į tą karstą visus kauliukus ir užkasė kieme.

Vepštų vienas sūnus Juozas buvo vedęs ir gyveno už Krekenavos Užupės kaime, vyriausias buvo Stasys, gyveno Blužnavos kaime ar Gudžiūnėliuose, buvo vedęs Ratkevičiūtė, vyriausioji duktė Katrė buvo ištekęjusi už Žuko iš Pašilių kaimo prie Ramygalos, juos paskui išvežė į Sibirą, o Jonas ir Vytautas išėjo partizanauti ir žuvo miške.

Aš negaliu tvirtinti, bet tada visi šnekėjo, kad Vepštus sudegino Kiūras ir Žilinskas su rusais. Netrukus Kiūrą sušaudė partizanai.

Tuoju pat po Vepštų sudeginimo Žilinsko motina, jaunesnis brolis Stasys, seserys Katrė, Elena išbėgo iš namų į Ramygalą. Jau vien dėl to reiktų pagalvot. Kodėl iš namų jie pabėgo? Namuose buvo likęs vienas tėvas, jį, kiek teko girdėt, partizanai vėliau sunaikino. Gal jis žmogus ir nebuvo kaltas, bet kai buvo tokia suirutė, tada jau teisiųjų niekas nieieškojo.

Pažinojau gerai partizaną Jeronimą Ramanauską, Joną Tvarijoną. Dar iš pat pradžių Tvarijoną vyrai labai greit išvijo iš būrio, kurį laiką vienas vaikščiojo. Kartą sekmdienį, kai Krekenavoj vyko šv. Antano atlaidai, namuose pas mus daugiau nieko nebuvo, tik viena mama, turėjom alaus statinėlę pasidarę, manėm bus svečių, pavaišinsim, ir atėjo tas Tvarijonas. Paprašė mamos valgyt, mama virtuvėj jam pripylė sriubos dubenį, jis atrėmė prie sienos automata ir valgo. Tik žvilgt mama per langą, mato pilna pamiškė rusų. Pasičiupo jis automata, per kitą galą gryčios ir į mišką. O vienas rusas jau riša arklį prie durų rankenos. Įėjo į vidų ir įrėmė automata motinai į krūtinę. Rankoje ji laikė šaukštą, šaukštas iškrito ant žemės, rusas rodo į stalą, o ką jis kalba, mama nesupranta. Aišku, jis klausė kas valgė, bet, matyt, ir iš jų buvo tokių, kurie turėjo dar širdį ir sąžinę. Pakeikė, pakeikė, pagrūmojo kumščiu, paskiau ginklą nuleido ir išjojo. Be abejonės, jis matė Tvarijoną. Paskui Tvarijonas greit registravosi, vedė ir gyveno Užliausių kaime prie Švainicko miško.

Markauskai buvo turtingi žmonės, turėjo daug žemės, labai norėjo gyvent, bet paliko šeimas ir išėjo į mišką. Jų sesuo Jadvyga Čirkelienė kuri gyveno už Gudžiūnėlių, atėjo pas mus, sako, rusai tampo, gąsdina, šeši vaikai maži namuose, nėra ko valgyt, prašo manęs pasakyt broliams, kad registruotųsi. Pasakiau aš jiems, kad sesuo juos labai prašė registruotis, tada Henrikas atsakė:

– Tegu ji karste guli, aš neisiu okupantams pasiduoti. Žūsiu, bet neisiu.

Tėvelio pusseserė Marozienė iš Gudelių kaimo važiavo į Kauną. Kartu pasikvietė ir mane, partizanai paprašė, kad nupirkčiau ir atvežčiau karišką milinę, marški-

nių, nosinių. Ko prašė, viską nupirkau. Atvažiavom iki Ramygalos, o iki namų liko pėsčiomis temptis su dviem rankinėm. Tos Marozienės brolis Antanas Antanaitis gyveno prie pat stribyno Ramygaloje. Jis labai daug man padėjo.

Pas mus iš Ramygalos labai dažnai ateidavo su kareiviais toks Sadovnikas. Mane ne kartą kvietėsi į Ramygalą, tardė kiti, visaip grasino, bet nemušė. Grįžtu į namus ir visai jau netoli sodybos matau iš mūsų gryčios išeina tas pats Sadovnikas su kareiviu. Aš tiesiog apmiriau vietoj: nei bėgt, nei palikt tas rankines. Mane jie jau irgi pamatė, dabar tai jau niekur nebepabėgsiu, kaipėjau tiesiai, taip ir nebesustojau, kaip bus, taip bus. Matau mama žiūri pro langą, dar kelis žingsnius žengiau, tik sutreškėjo medžiai, apsidairiau, ogi rusų net juoda, pilnas miškas prilindęs. Kadangi aš pasakiau partizanams, kada parvažiuosiu, supratau, kad mane kažkas išdavė. Bet jie manęs nelietė. Matyt, pamatė, kad išeina jų viršininkas iš mūsų gryčios, vadinasi, nieko nerado. Einu į priekį, o mintyse vis šaukiuosi Dievo palaimos, truputį pasukau krūmų link, čia pat netoliese mamos brolis Kostas Markauskas gyveno, dabar jau planuoju eit pas dėdę, bet aš negarantuota, kad pas jį nėra rusų. Pasukau dar toliau, priėjau prie tvarto, padėjau tas rankines ir nuėjau tiesiai gryčion pas dėdę. Pamatę mane, klausia:

– Ko tokia išbalusi?

Paklausiau ar pas juos nieko nėra.

– Nieko, – sako dėdė. – Nebuvo nei rusų, nei stribų.

Tada trumpai paaiškinau situaciją ir paprašiau dėdės, kad kuo greičiau jis paimtų tas rankines ir kištų jas kuo giliausiai kur nors į šieną. Dėdė tas rankines įvilko į daržinę ir giliai įkasė į šieną, o mane tiesiog tarsi ugnis visą išpylė deginantis karštis, pasidariau raudona kaip žiburys.

Parėjau į namus, mama man ir sako:

– Maniau, kad tavęs jau gyvos nebėra, tiek daug rusų buvo...

Aš dabar tiksliai nebegaliu pasakyt, kas ko tada manęs prašė nupirkt, bet tų pirkinų pasiimt atvažiavo Ona Antanaitienė (Jeronimo žmona). Ji visada atvažiavo pas mus paimiti ko nors: pinigų, maisto partizanams. Šiuo metu ji jau mirusi, aš jai nelinkiu nieko blogo, bet tada man buvo labai keista. Ji pradėjo bartis, atseit partizanai ant manęs pyksta, nes dabar reikia jai važiuot pas mane paimit šituos daiktus ir pan. Aš jai ir pasakiau:

– Taigi jie mane pačią prašė, kad visa tai aš jiems nupirkčiau ir atvežčiau.

Mano mama tada irgi šoko bartis ant Onos.

– Ką čia dabar paistai?! Aš pati girdėjau, kaip partizanai prašė nupirkt ir atvežt milinę, marškinių... Mergaitė vos neįkliuvo, taip sunkiai nešė, rizikavo, nesąmonė, kad vyrai dėl to galėtų pykt...

Taigi va. Kaip tai suprast? Bet viską paėmė ir išsivežė.

Dar prieš tai Slabadoj prie Truskavos gyveno tokios Grigoraitytės: Jadvyga ir Viktutė. Aš pas jas nuvažiuodavau tai pinigų paimit, tai dokumentus nuveždavau. Kai kartą parvežiau pinigus, kažkokius dokumentus suvyniotus į popierių, atėjo ta pa-

ti Ona Antanaitienė ir man burbėjo burbėjo, nei ši, nei tą... Aš tiesiog šiandien nesuprantu jos. Galiu prisiekti Dievu, aš nenoriu mirusio apkaltinti.

Netrukus žuvo tie vyrai.

Kartą atėjo pas mane ta pati Antanaitienė. Tuo metu jau buvo grįžusi iš lagerio partizano Petro Markausko-*Klevo* žmona Emilija Kasperiūnaitė.

Emilija pasakojo, kad tą dieną pas juos buvo užėję Edvardas Daučiūnas-*Jokeris*, Petras ir Henrikas Markauskai, Grigalius Štaruolis-*Plien*as ir vienas nepažįstamas. Paskui jie nuėjo kažkur už Rapolo Antanaičio namų, ten juos rado miegančius ir sušaudė. Be abejonės, juos kažkas išdavė.

Apie 1952 metus *Paukštelis* jau buvo žuvęs, likę tik Petras ir Henrikas Markauskai, Štaruolis-*Plien*as, Edvardas Daučiūnas-*Jokeris*, Vytautas Zolumskis-*Tigras*. Be to, su jais dar ateidavo vienas man nepažįstamas, pagyvenęs žmogus. Ateidavo jie daugiausia po du, nes jų mažai jau bebuvo likę. Atėję jie šnekėdavo:

– Kaip čia yra? Kai tik pasirodom, tuojau rusai prisistato.

Buvo labai nusiminę, suvargę, jie jau mažiau betikėjo laisve ir nepriklausomybe. Mažai kalbėdavo, tik ko reikia paprašydavo, kur nueit, kur ką nuvežt.

Tas nepažįstamas man neatrodė, kad būtų blogas žmogus, bet jis nieko nešnekėdavo. Kažkuris iš jų sakė, kad jo slapyvardis *Kiškis*.*

Paskutiniųjų partizanų dienos buvo labai liūdnos. Jie buvo nevalgę po kelias dienas. Nei jie negalėjo, nei prie jų nebuvo galima priėti ir jiems perduoti maisto. Tankiausiai jie patys prasiskverbėdavo pro sribų ir rusų pasalas, ateidavo, mažai šnekėdavo, būdavo nusiminę. Jie jautė, kad gyvena paskutines dienas.

Iciūnuose keli registravosi dar iš pradžių, paskui atėję iš miško tuos sušaudė, atseit kam registravosi.

Kai žuvo paskutiniai penki mūsų krašto partizanai, pas mane atėjo Petro Markausko žmona prašyt, kad aš nuvažiuočiau į Ramygalą ir sužinočiau tiksliai, kas ten tokie žuvo. Mama pradėjo bartis, atseit jau su tom rankinėm vos neįkliuvai, jų jau nebėra ir dar tu lįsi. O ten buvo sribynas, kur dabar restoranas. Ten stovėjo žmonių nugriautas namas, tvartelis ir daržinė prie tvartelio, o šalimais, palei to sribyno tvorą, gyveno tas mano tėtės pusbrolis. Aš motiną nuraminau, pasakiau, kad taip jau viešai nelįsiu, ką pas dėdę Antanaitį sužinosiu – pasakysiu. Dėdė turėjo sūnų, kurį lietė šaukimas į kariuomenę, bet jis slapstėsi bunkeryje po gyvenamuoju namu. Dėdė buvo labai gero būdo, visą laiką su šypsena, nuotaikingas. Kai sribai grįždavo iš kaimų nusiplūkę, jis juos pirmas pasveikindavo:

– Sveiki, gyvi! Na, ar ką nors pagavote?

Jie jam visada pasakydavo, kas žuvo, ką pagavo, ko nepagavo. Sribyno rūšiai buvo prigrūsti tardomųjų, jų artimieji atnešdavo maisto ir visada palikdavo pas dėdę, tai jis per pažįstamus sribus tą maistą perduodavo tardomiesiems. Oficialiai perduot maisto suimtiesiems neleisdavo.

* *Kiškis* – Stasys Lukšys. – R. K.

Jis pats ne kartą yra pasakojęs:

– Sužinau, kad koks žmoniškesnis sribas budi, nueinu, nunešu maistą, imu kalbinti jį, sakau, va, atėjo motina, sesuo, rauda, prašo perduot.

Tada sribas pradeda keikt tą „banditą“ visokiais nešvankiais žodžiais. Aš jam sakau tyliai, va, imk dešros, pusę sau pasilik ir tu gi nori būti, nebūk pasiutęs, paploju per petį, pagiriu, kad tu geras žmogus, sribas urgzdamas kaip koks šunpalaikis paima tą maistą ir neša perduot uždarytam „banditui“, o pusę pats, žinoma, sau pasilieka. Pokaris buvo sunkus metas, būti visi norėjo...

Sėdu ant dviračio, mamą palieku verkiančią ir nuvažiuoju pas dėdę Antanaitį į Ramygalą. Pasakiau jam, ko atvažiauvau, dėdės kiemą nuo skrebyno skiria aukštesnė kaip dviejų metrų tvora. Aš jam pasakiau, kad žuvo paskutiniai partizanai, giminės prašo sužinot, kas žuvo, kaip juos pamatyt. Dėdė sako:

– Yra, aš jau mačiau...

Jis nunešė prie tvoros suolą, ir užlipęs ant jo, apsidairė per tvoros viršų. Grįžęs pasakė, kad sribyno kieme sargybos nesimato. Tada dar nusinešiau dėžę, uždėjau ją ant suolo ir aš užsiropščiau ant jos, o dėdė ant žemės žiūrėjo per plyšį. Žiūriu, tikrai penki guli: aukštiekninkas guli Henrikas Markauskas-Mėnesėlis, o kitų nė vieno nepažinau. Visi rausvais veidais, sumaitoti, kruvini, tik vieno *Mėnesėlio* veidas baltas tarsi drobė.

Vėliau, kai apie tai pasakiau žuvusiųjų giminėms, jie kažkodėl tvirtino, kad keturis nušovė miegančius, o penktas, matyt, stovėjo sargyboje. Tai buvo apie balandžio vidurį, medžių lapai dar buvo neišsprogę. Tai buvo paskutiniai mūsų krašto partizanai, daugiau jų gyvų neliko. Gal daug dar jų būtų išgyvenę, jei ne išdavystės...

Pasakoja ALDONA VENCKŪNAITĖ

Užrašyta Panevėžyje
2000 09 16

Gimiau 1929 09 13 Vaišvilčių kaime, Upytės apylinkėje. Tėvai turėjo 30 ha žemės. Mano tėvelis Venckūnas, buvęs 1918 m. Lietuvos savanoris, kariavo ties Radviliškiu su bermontininkais, vėliau su lenkais ties Širvintomis, turėjo kelis apdovanojimus, buvo didelis tautos patriotas.

1944 m. tėvelis klojime padarė slėptuvę, kurioje slėpėsi keli mūsų apylinkės partizanai: Juozas Virbalas, Jonas Virbalas, Juozas Kučas ir Jonas Zulumskis. Vėliau rusai Juozą Zulumskį ir Joną Virbalą sugavo ir išvežė į frontą, kiti du liko partizanų būryje ir kovojo iki pat savo žūties.

Netrukus tėtį areštavo sribai ir Naujamiestyje uždarė į rūšį. Mes daug pastangų padėjom, kol jį išpirkom. Tuo metu valsčiuje dirbo tokia Volkovaitė, garsaus čekisto Volkovo sesuo, tai jai nešėm auksinius žiedus, sidabrinčius šaukštus, skilan-

džius ir dešras. Grįžęs tėvelis skundėsi, kad Volkovas jam vidurius kojomis suspar-
dė, pramušė pilvaplėvę. Atėjęs pas mus į namus, Volkovas su sribų gauja motiną
kankindavo, rankas jai išsukinėjo.

Papojaus miške pas Jareckus buvo nušauti trys partizanai, tarp jų ir Antanas
Mažeika. Stribai liepė mano motinai pakinkyt arklių, sumetė į vežimą nušautuosius
ir įsakė juos vežt į Naujamiestį. Kai nuvežė, ten ją stribai su tuo Volkovu dar pa-
mušė gerai, už tai, kad ji atseit juos pažinojusi, bet kodėl gynėsi, kad nepažįstanti.
Kai motina grįžo, tada mane išvarė į Naujamiestį. Uždarė rūsy ir ėmė tardyt, nuve-
dė prie tų nušautųjų partizanų, liepė sakyti, kas čia tokie guli. Aš Volkovui ir sa-
kau, kad čia žmonės guli. Tada Volkovas paklausė, ar tarp jų nėra Kučo. Aš pasa-
kiau, kad nežinau. Tada Volkovas kaip suriks:

– Tai ką! Tu iš jų nė vieno nepažįsti!?

– Nepažįstu, – atsakiau.

– Jeigu nepažįsti, tada mes tave areštuojam ir išvežam Sibiran, – pasakė Vol-
kovas.

Atsinešė taburetę, apvertė ir liepė sėstis ant tos taburetės vienos kojos. Aš atsar-
giai pritūpiau.

– Och ty k...! – ėtūžo Volkovas. – Tu moki taip sėst, kad į šikną koja nesulįstų!

Kaip griebė už tos kėdės ir man per galvą su ja. Aš iškart kritau be sąmonės.
Atsibudau visa šlapia ir kruvina, matyti, vandenį ant manęs pylė, kol atgaivino. Pa-
laikė dar dvi paras, apvyniojo galvą tokiu skuduru ir paleido į namus. Nuo to lai-
ko prasidėjo visos mūsų šeimos persekiojimas, plėšimas, turto grobimas iki pat iš-
trėmimo Sibiran.

Juozas Kučas man yra pasakojęs, kad mūsų kaimynas Aleksas Gvazdauskas bu-
vo čekistų užverbuotas, vis slampinėdavo pamiškėmis, sekdamas, kur prisilaiko par-
tizanai. Pagavo jį kartą partizanai, gerai įkiirto, viską prisipažino ir už šnipinėjimą
buvo sušaudytas.

Kitas šnipelis iš mūsų kaimo Minkevičius irgi buvo užverbuotas, persekiojo par-
tizanus. Kartą lipo ant prėslo daržinėje patikrinti ar nėra pasislėpusių partizanų.
Čia ir buvo nutvertas nusikaltimo vietoje ir sušaudytas. Už išdavystės ir partizanų
persekiojimą dar buvo sušaudyti Vaišvilčių kaime mūsų apylinkės seniūnas Mi-
kuckis su savo svainiu Venckūnu.

Mūsų namus tada sekė buvę Vaišvilčių kaimo sovietinės valdžios deputatai: An-
driejus Burbulas, Antanina Andrijauskienė ir Jonas Zubas.

Be to, mūsų apylinkėse tuo metu dar veikė ir tikrų banditų – plėšikų gauja. Tai
broliai Žengulavičiai iš I Vaišvilčių kaimo, Masiliūnas ir mūsų kaimynas Antanas
Žilinskas iš Ragaudžių kaimo, tiesiog apsigimęs banditėlis. Jis negalėdavo ramiai
gyventi ko nors neprikūlęs. Pats tėvas ant jo buvo taip įsiutęs, kad vieną kartą jau
nebeįstovėjęs griebė dalgį ir būtų gal galvą nupjovęs, jeigu tas sūnelis ranka nebūtų
veido užsidengęs. Nupjovė tik rankos sausgysles. Taip jis ir vaikščiojo likusį gyve-
nimą tėvo „pažymėtas“, nudžiūvusią ranką.

Taigi šita plėšikėlių gauja grįžtančius iš turgaus žmones pasitikdavo ant Upytės kelio ties dabartine „Karčema“, atimdavo pinigus, kai ką dar apmušdavo ir visa tai darė prisidengę partizanų vardu. Vėliau vieną jų A. Žengulavičių, per langą lindusį plėšt, seniokas kirvių nukirto. Partizanai jau buvo jiems suruošę „pirtį“, bet nebespėjo, patys išsinešdino į Panevėžį.

Juozas iš miško pareidavo į namus pavalgyt, apsirengt, bet vieną kartą kaimynai Bačeliai jį įskundė enkavedistams. Atėjo sribai anksti rytą ir rado Juozą lovoj gulintį. Tai buvo 1945 m. vasarą.

Jį labai mušė. Paeiliui pasikeisdami pliauskomis sribai daužė jam per kojas, padus, paskui pririšo prie vežimo ir nutempė iki Panevėžio. Panevėžio kalėjimo kieme numetė jį ant žemės, o kai pradėjo krutėti atgavęs sąmonę, tada nuvėžė į ligoninę, kad galėtų pagydyt ir ištardyt. Bet ištardyt jo neteko, nes partizanai jį iš ligoninės pagrobė.

Išlaisvinimo metu žuvo partizanas Barauskas. Ištrūkęs iš ligoninės, Juozas perplaukė Nevėžio senvagę, kitoj pusėj upės įlindo į daržus ir pasislėpė bulvėse, o paryčiui išėjo iš miesto.

Kai aš jau buvau išvežta Sibiran, kitą kartą Juozas atėjo į Panevėžį pas siuvėją Vasario 16-osios gatvėje. Siuvėjas gyveno antram aukšte. Mieste pirmiausia jis užėjo pas Cibulskį, kuriam nunešė išryškinti fotojuostas. Skubėdamas Juozas prasitarė, kad eis pas siuvėją.

Kol pamatavo, praėjo gal pusvalandis. Ką tik išėjęs iš siuvėjo kambario, lipdamas laiptais žemyn, jis sutiko čekistus ir su jais prasilenkė. Deja, čekistai suprato, kad jie prasilenkė su tuo pačiu žmogumi, kurio ieškojo. Tada ėmė jį vyti ir dabartinę Laisvės aikštę pasiviję peršovė ranką, bet Juozas nuo jų vis tiek paspruko. Išbėgo už miesto į Šilagalio pusę, ten pakely rado besiganantį arkli, sėdo ant jo ir grįžo į namus. Tada jau buvo aišku, kad tai Cibulskio išdavystė. Be to, kai Juozas kreipėsi į Cibulskį dėl vaistų, tas jam pasakė: „Tu į mane daugiau nesikreipk, aš tau niekuo negaliu padėt, aš turiu šeimą, noriu gyvent.“ Cibulskio namuose čekistai darė krata, konfiskavo visus Juozo filmukus, nuotraukas, suėmė jo žmoną Stasę Cibulskienę (Juozo pusseserę-Kazlauskaitę).

1948 m. gegužės 22 d. dar iš vakaro sribai apsupo mūsų namus. Tuo metu Juozas dviračiu buvo išvažiavęs į Uliūnus, man liepė nuvažiuot į Panevėžį, pasikviest Cibulskius, planavom atšvęst mano gimtadienį. Naktį išgirdau kieme prie šulinio kažkokį žvangėjimą, maniau, kad Juozas grįžo. Atsikėliau iš lovos. Žiūriu pro langą ir matau stovi ginkluoti užsiglaudę už priebutėlio. Dar truputį palaukiau ir vėl atsiguliau. Jau auštant, ėmė belstis į duris. Kai atidarėm, į vidų pirmiausia įėjo ta pati Volkovaitė ir vienas mums nepažįstamas sribas. Tėvui liepė rengtis ir važiuot pas kaimynę Grasildą Padkamerienę. Praėjo trys valandos, mamytė prašo išleisti pašert gyvulius, sribai mūsų neišleidžia. Pasodino su mama prie stalo ir liepė sėdėt, o piemenukui liepė gulėt. Kitapus stalo sėdėjo sribas Jonas Paklavenskas iš Naujamiesčio, dar jaunas berniokėlis.

Grižęs tėtis sako:

– Tai ko jūs sėdit? Negi nesuprantat, kad mus į Sibirą veža? Nors ką pasiimkit, o tai išveš nuogus, basus...

Aš dar bandžiau atsidaryt stalčių ir pasiimt ką nors, stribas mane nustūmė ir vėl atgal pasodino ant suolo. Gal pusvalandį leido pasiruošt. Volkovaitė prie šono naganą pasikabinusi lakstė po kiemą, daugiau pasiimt maisto neleido, įsidėjau tik kepalą duonos ir 20 kiaušinių.

Stribai pakinkė du arklius į vežimą, mus susodino ir išvežė. Namuose liko daug gyvulių, grūdai klėtyse, drabužiai. Vėliau artimieji laiškuose rašė, kaip po išvežimo kaimynai pro langus ir duris tempė mūsų paliktą turtą, stribai dalijosi gyvulius, valdžiai nieko neliko. Gerą naują spintą sudaužė ir išsivežė Jonas Zubas, nes kitaip ji vežiman netilpo. Jis išsivežė visus geresnius indus, patalynę, labai gražų senovinį bufetą. Vėliau tą mūsų turtelį jų duktė Jadvyga persigabeno į Kauną. O kaimynas Andriejus Burbulas (buvęs senas Smetonos laikų komunistas, dirbęs policijoje) ir Kazys Andrijauskas, kurie mus skundė, taip pat kartu su visais grobė mūsų likusį turtą.

Po mūsų į geležinkelio stotį dar atvežė Giedraičių šeimą ir Joną Paklavenską su šautuvu pastatė sargyboje. Tiesiog mūsų akyse atėmė iš jo šautuvą ir jį taip pat įgrūdė į vagoną. O vagone susitikom su juo ir jo tėvais. Mes neturėjom valgyt, nes jis mums neleido pasiimti, bet jis dar daugiau nieko neturėjo. Žinoma, gal būtime ir jį pamaitinę, bet jis pats buvo kaltas. Vežė visus kartu į Sibirą. Pakely vagone žmonės vos neužmušė šito stribuko. Tiesa, iš Naujamiesčio kartu atvežė dar vieno stribą – Daraškos – šeimą. Iš pradžių šitiems stribams nelengva buvo, prisikentėjo jie nuo mūsų žmonių ir į kailį gavo, vėliau teko visiems susitaikyt su likimu.

Mane į Sibirą išvežė nėščia su trijų mėnesių kūdikiu. Buvo ir tokių, kurios gimdė vagonuose. Buvo galima pamatyti tokį vaizdą: vienam vagono kampe moteris gimdo, toliau stovi „paraša“, ant jos sėda pasikeisdami viduriuojantys žmonės, kitam kampe žiūrėk jau miršta koks senukas. Mes sėdėjom kaip tik prie to lango, per kurį pildavo iš tos „parašos“ išmatas. Mane vemt tampo, o negaliu, dar ir ant galvos apipila tomis išmatomis. Šiandien aš nesuprantu, kaip mes išken-tėm tas kančias. Ir taip užkaluose vagonuose vežė visą mėnesį iki pat Kamerčiągos stoties.

Kai atvežė į Sibirą, aš, būdama nėščia, dirbau iki paskutinės dienos. Pasijutusi negerai, dar šešis kilometrus ėjau į kalną ir į pakalnę į Minos „pasiolką“ (gyvenvietę), kuriame buvo medpunktas. Taigi aš galėjau ir po egle miške pagimdyti, nes jau vandenys buvo nubėgęs. Felčerė laksto, nežino ką daryt, paguldė mane, o aš negaliu pagimdyt. Ir sako, kad vaikas tai jau tikrai bus nebegyvas, nes vandenys seniai nubėgęs. Deja, vaikas gimė sveikut sveikutėlis ir svėrė 2,8 kg. Tai buvo 1948 m., o po metų miške, žuvo Juozas, mano sūnaus tėvelis.

Gimiau Šiaurės Amerikoje. Į Lietuvą grįžau 1939 m. rugpjūčio 15 d. Tada man ėjo dvylikti metai. Plaukėme per Atlantą didžiuliu laivu „GRIPSLON“. Mano tėtis Jonas Laukagalis buvo 1914 m. karo savanoris, tarnavo amerikiečių kariuomenėje. Dar būdamas Amerikoje, tėtis užsidirbo pinigų ir nusipirko žemės Lietuvoje Šikšnalaukio kaime, netoli Traupio.

1944 m. iš mūsų kaimo į mišką išėjo: Vytautas Juozėnas-*Vaikas* ir Antanas Lukoševičius. Jis buvo kilęs nuo Juostininkų ir priklausė partizanų Škėrų būriui.

Iš Alukėnų k. į mišką išėjo: Antanas Blauzdys-*Konkurentas*, Jonas Bernatonis-*Me-lagis*, Ignas Abraškevičius.

Iš Titeikių k.: Antanas Aliukas-*Kupris*, Jonas Aliukas, Juozas Kirsnyš-*Raudonikis* ir Vytas Survila-*Drūtas Vytas*, *Žaibas*.

Šitie partizanai buvo mano jaunystės draugai, kartu į mokyklą ėjom, kartu vakarojom. Jau vien tai mane įpareigojo padėti šitiems jaunuoliams, pasirinkusiems partizanų kelią. Tapau jų ryšininke, nešiojau jų laiškus iš būrio į būrį, dviračiu važiuodavau, arkliu raita jodavau. Teko ryšio reikalais lankytis pas Keraičius, pas *Ažuoliuką* nuvesdavo Dominykas Morkūnas. Ryšininkė buvo ir mano motina Marijona Laukagalienė-*Uošvienė*. Nuo pat 1944 m. mes su motina palaikėm ryšius su keliais būriais, ypač su *Žygaudo* – Alfonso Smetonos būriu, teko lankytis ir pas Algimanto apygardos vadą *Šarūną* – A. Slučką.

Kai slapščiausi Bedrių kaime pas Užkurėlį trejus metus, pirmą žiemą, matyt, kažkas įskundė, kad pas tuos žmones gyvena kažkokia merga.

1946 m. į namus atvažiavo iš Raguvos dviem pastotėm rusai su stribais, susodino visus tris: mane, motiną ir sunkiai sergantį paralyžiuotą tėvą ir išvežė į Traupį.

Motiną pernakt palaikė rūsio mokyklos kieme, o rytą paleido.

Mane tardė antram aukšte. Labai mušė. Turėjau užsiauginusi ilgas kasas, tai čekistas paimdavo viena ranka už kasų ir, prisitraukęs prie savęs, iš visų jėgų kitos rankos sugniaužtu kumščiu trenkdavo tiesiog į „saulės rezginį“. Neprisimenu, ar aš pati nuėjau, ar mane nutempė žemyn, tik pamačiau, kad guli lauکه ant žemės aukštiekninka, ant galvos pila šaltą vandenį stribas su juoda barzda, o iš antro aukšto pro langus iškišę galvas žiūri keli mokytojai. Paskui dieną mane ir tėtį išvežė į Raguva. Raguvoje įmetė į rūsį po stribynės pastatu, kuriame tokių mūsų nelaimingųjų ten buvome šešiolika žmonių. Pamenu ten buvo Valė Jakimavičiūtė... Čia jau tardė garsioji NKVD tardytoja Golubkova. Atsitempė mane į kabinetą, liepė gult ant grindų. Aš atsiguliau aukštiekninka, du vyrai prispaudė mano kojas prie grindų, o Golubkova, pasiėmusi tokią kietą gumotą lazda ėmė man velėt per padus. Kai atsikėliau, padai buvo tokie ištinę, kad aš vos pastovėjau vertikaliaj

padėty, svirduliavau į šonus. Golubkova reikalavo pasakyt, kur slepiasi partizanai, kokiais tik žodžiais ji mane išvadino: k., v., p. ir t. t. Paskui dar galvą kumščiais apėjo, o aš tik verkiau ir drebėjau, nebesugebėjau nė žodžio ištart.

Tuo metu žuvo du partizanai: Stasys Nainys-Šarūnas ir Starukas. Numetė juos ant gatvės netoli Florijono paminklo, o mane vedė juos atpažint pati Golubkova ir vis malė tą pačią maldele:

– Tu k., čia tavo kavalėrai guli nušauti! Kas jie tokie!? Tai ką, nepažįsti?!

Kai antrą kartą areštavo per Tris Karalius, taip pat nuvežė į Raguvą, tuomet ant gatvės irgi gulėjo nušauti du partizanai: Vaclovas Stasiukaitis iš Prasčiūnų k. ir Vaclovas Juospaitis-*Guga* iš Traupio. Einančius iš pirties juos čekistai sušaudė. Tuo metu *Žaibo* būrio partizanai Raguvos žvyrduobėse sušaudė septyniolika rusų ir sribų.

Stasiukaitį ir Juospaitį atvežė į mokyklos kiemą ir numetė ant šiukšlių krūvos pašiūrėje. Man sribai įdavė kibirą su vandeniu, skudurą, atėjo Golubkova, Menšikovas, dar keli sribai ir nusivedė apiplautų partizanų. Juospaičiui buvo numautos kelnės ir baltiniai aukštyn pakelti. Juodgiryje per kautynes Juospaitis buvo smarkiai sušaudytas, ant kūno buvo likę užgijusių žaizdų randų. Golubkova pasilenkusi pirštu po lavono pilvą vedžiojo ir badė sakydama:

– Matote, kaip buvo šitas banditas sušaudytas, bet sugijo zaraza...

Paskui ėmė pirštu badyt į lytinius organus ir kvatodamasi visaip tyčiotis iš lavono:

– Žiūrėkit, na, jam jau b. suglebęs, nebestovi, daugiau jau jis nebenorės dulkint bobų...

Koktu ir klaiku buvo klausytis šitos išsigimėlės kalbų. Stasiukaitis irgi buvo išrengtas, kelnės numautos, o baltiniai ant galvos užversti. Žiemos metas, šalta, mane pusnuogę apie dvi valandas išlaikė prie šitų išniekintų lavonų.

Paskui atvarė kalinius: iš Alukėnų Petrą Blauzdį ir dar du man nepažįstamus. Jie užvilko baltinius, užmovė kelnes šitiems lavonams, ant rogių uždėjo po pliauską ir įdėjo juos į roges. Kaip tik tuo metu skambino bažnyčios varpai, kvietė žmones į votyvą. Veža rogėse partizanų lavonus, o mane irgi varo iš paskos skrebas su šautuvu. Žmonės, eidami į bažnyčią, žiūrėjo į mane. Nuvežė prie Florijono koplytstulpio, stovėjusio vidury Raguvos aikštėje, iškėlė iš rogių tuos lavonus ir suguldė ant gatvės.

Kartu su Golubkova mane tardė rusas Raguvos milicijos viršininkas, kuris klausinėjo per vertėją. O vertėjas buvo kažkoks Martiniukas iš Traupio, nedidelio ūgio (jie buvo keli broliai). Martiniukas iš kažkur ištraukė, kad aš dar brolių turėjau. Tada susidomėjo, kur jis dingio. Tai aš jam ir sakau:

– Martiniuk, tu mus gi gerai pažinojai, mūsų šeimos bendravo, tu gi žinai, kad aš neturėjau brolio.

Tuomet tas ruskis girtas man liepė nusirengt, aš atsisakiau rengtis. Jis mane parsivertė ant sofos, perplėšė palaidinukę, nutraukė liemenėlę, aš pradėjau rėkt, tuomet

jis delnu bandė uždengt burną, jo mažasis pirštas man pateko tarp dantų ir aš jam krimstelėjau į tą pirštelį. Na, tada ruskis įsiutęs mane nudraskė visiškai nuogai. Aš tuomet turėjau tik septyniolika metų. Kaip aš rėkiau, gal pusė Raguvos girdėjo, o durys kabineto buvo užrakintos, bet netrukus atbėgo su kažkokiu sribu Golubkova, ėmė daužyt duris ir reikalaut, kad tas mano prievartautojas jas atidarytų. Vis dėlto jis atidarė duris, į vidų įėjo Golubkova ir dar kokie šeši sribai, o aš stoviu nuoga kampe ir drebu tarsi epušies lapas. Užsidengiu rankomis tai tarpkojį, tai krūtis, o šitas ruskis priėjęs prie manęs kojas praskėtė ir kaip suriks rusiškai:

– Stovėk prasiskėtus!

Iš tų atėjusių sribų tik vieną pažinau. Jis buvo labai aukšto ūgio, iš Juostininkų kilęs. Visi susėdo aplink stalą ir ėmė iš manęs šaipytis, pasigardžiuodami dar visokius šlykščius žodelius man mėtyti.

Maždaug po pusvalandžio atėjo toks šviesiaplaukis S., kuris atliko praktiką prokuratūroje. Tuomet visi išėjo, jis vienas pasiliko. Aš jam sakau:

– Jaunuoli, tu gi lietuvis, nepalik čia manęs vienos.

Jis man sako:

– Aš supratau, kas čia dedasi, nebijok, nepaliksiu.

Tik tada aš pasižiūrėjau į savo kūną ir niekaip negalėjau suprast, kodėl jis visas tamsiom mėlynėm nusėtas, šviesios vietos nematyt. Pasirodo, kad, kai aš tam ruskiui perkandau pirštą ir labai smarkiai pasipylė kraujas, jis nusijuosė karišką diržą ir sagtim ėmė mane kapot, o kai parkritau ant žemės, tada kerziniais batais puolė spardyt. Trečiam aukšte kambarėly buvo uždarytos partizano Stasiukaičio motina ir Šilaikaitė. Jos girdėjo, kaip aš šaukiau, paskui, kai nutilau, manė, kad mane užmušė, tuomet ėmė melstis. Paskui įstūmė į karcerį, kuriame išlaikė pernakt, kitą dieną išvedė iš karcerio ir nuvedė į trečią aukštą. Vėliau mane Golubkova pristatė jai plaut grindis ir taip kurį laiką aš ploviau tas grindis, garnizono kareiviams apatinius drabužius, žodžiu, mane padarė savo verge už nedidelį dubenėlį grikių košės. O po to dar verbavo, reikalavo pranešinėti jiems apie partizanus, jų rėmėjus. Supratau, kad apie mane jie viską žino, nes iš Putiliškių k. Jonas Podelevičius iš pradžių buvo miške, paskui išėjo sribaut į sribyną. Matyt, jis ir išdavė visus, kurie apylinkėje rėmė partizanus.

Kai grįžau į namus, atėjo *Kupris* – Antanas Aliukas ir liepė mums su motina išeiti iš namų. Mama išėjo į Putriškius, aš – į Alukėnus, paskui gyvenau Šiluose, ilgai laikiausi Repšėnuose pas Keraičius, gyvenau Lėne.

Mane su Vaičekoniene siuntė atseit pas partizanus į Vilnių gaut pasų, o iš tikrųjų pas Markulį. Vieną kartą, eidama gatve, pastebėjau, kad mane fotografuoja, paskui vijosi, bet nepavijo, pabėgau. Markulis apgyvendino mus kažkokiam bute, žadėjo įdarbinti aliejaus fabrike, bet taip ir neįdarbino ir pasų neišdavė. Vilniuje gyvenau Aleksiūnaitės pavarde. Nedirbdama, kiek gali mieste gyvent, teko grįžti atgal į namus, atsivežti maisto.

Nuėjau į mišką pas partizanus, o ten pas juos atėjęs vadas *Karijotas* (Jonas Kimštas). Mes jam papasakojom, kad, būdamos Vilniuje, ne kartą matėm, kaip mūsų bu-
to palangėm slampinėja įtartini tipai. *Karijotas* pasakė, kad mus ten laikė tarsi ma-
salus, tikėdamiesi, kad pas mus atvažiuos apygardos vadas Vaitelis arba *Žygau-*
das. Jie tikėjosi juos įviliot į tas pinkles ir paimt gyvus. Jis pridūrė: „Kadangi nei
Vaitelio, nei *Žygau*do jie nesulaukė, tai dabar bus jūsų eilė. Jie jus tikrai sunaikins“.
Taip mes į Vilnių ir nebegrižom.

Pasakoja VACYS JANIONIS

Užrašyta Kėdainiuose
2001 03 17

Gimiau 1929 metais, Šukionių kaime, Truskavos valsčiuje. Šeimoje buvau vie-
nas vaikas. 1944 m. iš mūsų kaimo į mišką išėjo: Mykolas Linkevičius-*Audra*, An-
tanas Linkevičius, Antanas Daučiūnas-*Bijūnas*, Edvardas Daučiūnas-*Jokeris*, *Riman-*
tas, Albinas Sviderskas.

Kadangi mūsų kaime ir apylinkėse buvo dar ir gerokai jaunesnių jaunuolių,
kurie buvo nusiteikę gana patriotiškai, mus sukviėt į vieną vietą minėtieji mūsų
apylinkės partizanai, tarp jų ir *Rupūžėnas* su *Makliaku*. Taip buvo sudaryta parti-
zanų jaunių grupė, kurios vadu *Rupūžėnas* paskyrė *Makliaką*. Paskui mes nuolatos
rinkdavomės kaimo krūmuose, o ten *Makliakas* mus mokydavo partizaninės kovos
taktikos. Mes ten įsirengėm skersinius, žolės maišus ir kitokias treniravimosi prie-
mones. Žodžiu, ugdėm fizines jėgas ir ruošėmės rimtai kovot su atėjūnais. Nors
mus apmokė, kaip su ginklais elgtis, bet jų nešiot mes neturėjome teisės, galėjom
nešiotis tik didesnę peilį. Ant drabužių neturėjom teisės juostis diržo nei jokios ki-
tokios partizaninės atributikos. Turėjom vaikščiot su švariais drobiniais marški-
niais, kišenėse nesinešiot binto. Jeigu sužeistų, žaizdas turėjom tvarstyti iš marš-
kinių išpjautomis medžiagos juostelėmis. Visa tai buvo gerai numatyta mūsų areš-
to atveju, kad nebūtų jokios priežasties ir įtarimo mus apkaltint partizanų rėmimu
ar dalyvavimu jų vykdomose operacijose. Be to, mes turėjom ir dokumentus, bu-
vom legalūs piliečiai.

Mūsų partizanų jaunių grupei priklausė: Aleksas Daučiūnas-*Žilvitis*, žuvo prie
Panevėžio apie 1949 m.; Antanas Jankevičius-*Untė*, žuvo prie Pagirių apie 1947 m.;
Antanas Kinderis-*Kedras*, šiuo metu gyvena Okainių kaime; Vacys Janionis-*Vaikas*,
šiuo metu gyvena Kėdainiuose, Strazdelio g. 27; Vladas Jasiūnas-*Šalteknis* iš Kuš-
leikiškio k.; Bronė Jankevičiūtė iš Šukionių k.; Baneckas, Valentas Grigaliūnas iš
Suratgalio k., paimtas gyvas, teistas, miręs ir Magila.

Gimiau 1924 m. Levaniškių kaime, buvusiam Troškūnų rajone. Šeimoje augome penki vaikai: Jonas, Juozas, Angelė, Onutė ir aš – Emilija.

Tuoju po karo, kai susikūrė pirmieji partizanų būriai, 1945 m. pavasarį pas mus į namus užėjo būrio vadas Antanas Žilys-*Žaibas* ir paprašė manęs jiems paryšinkaut. Kadangi netoli miškas, mes vienos gyvenom, nelabai kas pas mus užeidavo. Tėvelis jau buvo miręs, gyvenom su motina. *Žaibo* būrys daugiausia laikėsi apie Levaniškius. Pas mus dažnai užeidavo šio būrio partizanė Anelė Juzukėnienė. Ji visada pasikviesdavo mane ir mes abi su ja keliaudavom į jos tėviškę pas jos seserį. Jos motiną nušovė sribai.

Vėliau užeidavo partizanai Jonas ir Liudas Baltušnikai, Antanas Mincė-*Lietus*, Juozas Kirna-*Plienas*, Bronius Gvozdas-*Lapelis* ir kiti.

Netoli mūsų namų lauke po keliu buvo įrengtas partizanų bunkeris, gerai užmaskuotas, jame galėjo pasislėpt net keli partizanai. Mūsų sodyboje buvo irgi net keturi bunkeriai. Vienas buvo įrengtas prie gyvenamojo namo po gėlių darželiu. Į šitą bunkerį buvo galima įeit tik tuomet, kai nebūdavo sniego. Vienas bunkeris buvo padarytas gryčioje pečiuje. Jame tilpdavo keturi žmonės. Vienu metu čia gyveno Antanas Juzukėnas-*Liūtas*, *Lapelis*, *Plienas*, Petras Šimkus-*Trenksmas* ir Marijonas Pociūnas-*Erdivė*. Trečias bunkeris buvo po grindimis stancijoje. Šitam užmaskuoti visuomet būdavo paruošti du trys maišai bulvių. Įėjimas į bunkerį buvo kamaroje. Kai vyrai sulįsdavo į bunkerį, ant landos užpildavau bulves. Ketvirtas bunkeris buvo daržinėje. Kurį laiką partizanai šituose bunkeriuose slėpėsi gana sėkmingai. Vieną kartą buvo baimės. Užėjo naktį sribai ir ėmė baladot į duris, prašė įleisti į vidų. Partizanai strimgalviais puolė prie bunkerio landos. Taip staigiai keliese nesulįsi, o sribai spardo duris, reikalauja kuo greičiau įsileisti. Mes šaukiam jiems, kad dar neapsirengusios, o partizanai jau iš bunkerio vidaus šaukia: greičiau darykit dangtį ir užpilkite bulves. Tik spėjom užmaskuoti bunkerio angą ir tuoju pat atkabinom gryčios duris. Sribai jau gerokai įsiutę suvirto gryčion.

Gerai pažinojau partizaną Mykolą Janulį-*Stumbrą*. Lėne gyveno partizanų ryšininkas Motiejus Švežikas, kuris apie Janulį nelabai teigiamai atsiliepdavo. Apskritai kažkodėl mūsų apylinkėje žmonės apie Janulį buvo blogos nuomonės. O kas žmonėms tokią nuomonę apie jį suformavo, negaliu pasakyti. Ar tik čia ne pačių sribų buvo paleistos tokios kalbos?

Partizanai man yra sakę, kad Janulis apie mus yra surinkęs liudininkų parodymų, kad mes esam išdavikės ir mus reiktų sunaikinti.

Seserys Ona Šilaikienė ir Angelė Jakucevičienė taip pat buvo partizanų ryšininkės. Ona šiuo metu gyvena Putiliškių kaime, o Angelė – Raguvoje. Kadangi mes visos buvome partizanų ryšininkės, todėl turėjome ir bendrą slapyvardį – *Lapaitės*.

1948 m. vyko didžiausias mūsų žmonių trėmimas į Sibirą. Rytą tik užkūrėm pečių, žiūrim sribų pulkas ateina. Nespėjau aš ir kojų apsiauti, nesvarbu, kad buvo pavasaris, lauke dar sniegas, basa išbėgau į lauką, nubėgau už klojimo, nėra kur pasislėpt. Pasileidau tolyn per upelį, ledas lūžta, susipjausčiau kojas, vos begaliu paeit. Sustojau už upelio, žiūriu iš paskos atbėga ir abi mano seserys. Nubėgom į mišką, ten šiek tiek pabuvom, seserys nusiėmė nuo galvų skarutes, aprišo man kojas. Matėm, kaip sribai išėjo iš mūsų namų, nuėjo pas Striogos Mortą, paskui pas Misiukoniene, tuomet mes irgi grįžome į namus.

Apie 1949 m. atvažiavo pas mus pilnas sunkvežimis sribų ir rusų kareivių, liepė surast jiems laužtuvą, kastuvą, kirvį, suėjo gryčion ir ėmė laužt grindis stancijoj. Tuoj išplėšė vieną lentą, kitą, atėjo iš lauko vienas sribas, parodė ranka, kad kitoj vietoj reikia ieškoti. Išplėšė daugiau lentų, ėmė kast žemes ir rado bunkerį. Bunkeris buvo tuščias. Tuomet liepė mums su Angele rengtis ir išsivežė į Taujėnus. Sribų būstinėje ėmė tardyt, nuvedė į daržinę, kurioje gulėjo du nušauti partizanai: Juozas Kirna-*Plien*as ir Petras Šimkus-*Trenksmas*. Taujėnuose gal tris paras mus išlaikė, truputį pamušė, patardė ir paleido į namus.

Mes su Maryte Adomonyte palydėjom Pociūnaite ir grįžom į namus. Kadangi ką tik neseniai buvo žuvę *Plien*as su *Trenksmu*, prieš tai jie man buvo patikėję saugot ir prižiūrėt du ginklus: lengvąjį kulkosvaidį ir rusišką dešimtšūvį šautuvą. Tai aš Marytei ir sakau: mane gali areštuot bet kada, norėčiau tau parodyt tuos ginklus, kad ir tu žinotum, kur jie paslėpti. Miške stovėjo partizanų padaryta būda retkarčiais prisiglaust nuo lietaus ir šiaip pailsėt. Netoli tos būdos miško pakraštyje augo didžiulis aukštas medis. Iš šito medžio partizanai, ėlipę į jį, stebėdavo apylinkę. Ginklai buvo sukelti į tą medį ir jame sukabinti ant šakų. Vėliau pas kaimyną Juozą Diržauską atėjo man nepažįstami partizanai ir tuos ginklus aš jiems atidaviau. Grįžtam su Maryte atgal į namus, žiūrim iš klojimo išlenda keli sribai. Mes turėjom partizanų dovanotus žiedus su Vyčio kryžiaus monogramomis. Pamačiusi sribus, aš žiedą nusimoviau nuo piršto, padėjau ant žemės ir ten pat pastačiau kibirą su vandeniu, o Marytė žiedo nepaslėpė. Priėję prie mūsų, sribai pastebėjo žiedą ant Marytės rankos ir ją čia pat areštavo. Gavo į kailį, neteko žiedo, bet kitą dieną paleido.

Kai Levaniškių raiste, netoli Menturių (Geldonkos) vienkiemio, 1949 m. gegužės 9 d. žuvo partizanai *Erđvė*, *Trenksmas* ir *Plien*as, iš pradžių, mes nepastebėjom, kad supamas miškas. Pamatėm tik tuomet, kai apsiautė mūsų sodybą. Jau jokio ženklo partizanams duoti nebaturėjom galimybės, tik svirtį į šulinį įleidom. Kai partizanai ėlipo į eglę ir apžvelgė apylinkę, aiškiai pamatė, kad miškas apsuptas, daugelio gyventojų šulinių svirtys pakeltos aukšty, o kibirai suleisti į šulinius. Mes jau tada buvom įsitikinusios, kad rusai iš kažkur gavo informacijos, jog raiste slepiasi partizanai. Levaniškiuose gyveno Petras, Vytas ir Povilas Šniukštos. Eidami į stovyklavietę raiste, partizanai buvo užėję pas Šniukštas. Yra žinoma, kad rusai, prieš apsupdami mišką, žinojo, jog raiste yra keturi partizanai.

Po neilgo susišaudymo miške, nuo pamiškės atėjo pas mus keli aukštesnio rango rusų karininkai ir pasakė, kad dar kartą reiks šukuoti mišką, ne visi nušauti. Prie Birbilo namų stovėjo trisdešimt du sunkvežimiai pilni kareivių. Jeigu į vieną sunkvežimį talpintume po 20 kareivių, tai iš viso jų būtų buvę 640. Amerikoniškuose „študbėkeriuose“ rusai kareivius dažniausiai veždavo stačius ir jų sutalpinavo gerokai daugiau. Po kito siautimo pas mus tų rusų priėjo nepaprastai daug.*

Pasakoja ONA LINKONAITĖ-KARPIENĖ

Užrašyta Ramygaloje
2001 03 24

Gimiau 1928 m. rugpjūčio 4 dieną Ukmergės rajone, Pagirių valsčiuje, Steponavos kaime.

Šeimoje augome šeši vaikai: trys broliai ir trys seserys.

Mes gyvenom pamiškėje, labai gerai pamenu, kai 1940 m. rusai įžengė į Lietuvą, nuskurę, nuplyšę, jų buvo pilni krūmai prilindę, mes jų labai bijojome.

1944 m., kai jie antrą kartą grįžo į Lietuvą, mūsų daugelis jaunų vyrų patraukė į miškus. Iš mūsų kaimo ir apylinkės išėjo Mykolas Šemežys, Juozas Šemežys, Olesas Stankevičius, Jonas Linkonas-*Vyrelis*, g. 1925 m., mano brolis. Jis mokėsi Ramygalos gimnazijoje, gavo šaukimą į kariuomenę ir direktorius mokyklos toliau lankyti jam nebeleido. Tada jis į kariuomenę nėjo, o 1945 m. rugpjūčio pabaigoje išėjo į mišką. 1946 m. vyko miško siautimas, jis dar bėgo prie bunkerio pranešt partizanams, kad slėptųsi, bet, nepasiekęs bunkerio, žuvo. O partizanai, išgirdę šūvį, išėjo iš bunkerio ir pabėgo: du broliai Šemežiai, Burbuliai, Kirdeikiai, Petras Masys, iš Maulių kaimo, Edvardas Jakas ir dar keli. Visi laimingai pabėgo, daugiau nė vienas nežuvo. Brolio palaikus mama su jaunesniu sūnumi Pranu rado miške ir pasiėmė. Partizanai padarė karstą, nuvežė į Anciškį ir palaidojom kapinėse.

Į mišką iš mūsų kaimo dar buvo išėję Petras Činikas-*Augintinis*, Olesas Stankevičius-*Aleksandras*.

Kadangi mes gyvenom prie pat Steponavos miško, netoli Senecko girelės (taip tuomet vadino tuos miškus), o tuose miškuose slapstėsi partizanai, tai jie tankiai užeidavo ir pas mus, išvirdavom jiems valgyt, numegzdavom kojines, pirštines.

Jaunesnysis brolis Pranas, g. 1932 m., po mūsų ištremimo į Sibirą apsigyveno pas kaimyną Juozą Vaitelį, dar kažkiek mokėsi traktorininku Deltuvoj. Paskui jau reikėjo jam eit į kariuomenę, bet į kariuomenę jis nėjo. Kadangi brolis miške žuvo, tėvai Sibire, sesuo kalėjime, tarnaut okupantams nebuvo jokio noro ir taip jis irgi

* Kaip yra žinoma, ši čekistinė operacija buvo vykdoma pagal MGB agentų *Buria* (*Audra*) ir *Svoj* (*Savas*) pateiktą informaciją. – R. K.

pasitraukė į mišką pas partizanus. Tai buvo jau 1952 metai, nedaug jau buvo likę ir tų partizanų. Jis nuėjo į Vaivadiškių kaimą pas kaimynus pasiimti maisto ir tuos namus apsupo rusų garnizonas. Šoko iš gryčios per langą, sužeistas dar nubėgo keliolika metrų nuo gryčios į rugius, dar sudraskė savo baltinius, apsirišo žaizdas, bet vis tiek nukraujavo ir mirė. Rusai su sribais jo dar ilgai ieškojo rugiuose ir, radę jau nebegyvą, nuvežė į Pagirius ir numetė ant grindinio vidury miestelio.

Aš gyvenau pas tokius senukus Antaną ir Marijoną Janionius. Atėjo partizanai Bronius Baltrūnas-*Seklys*, Antanas Kraujelis-*Sūnelis*, Jonas Kalvaitis-*Pažįstamas* ir pasakė, kad iš Geležių kaimo jie atsivežtų pas save grūdus, vėliau sumaltų ir iškeptų duoną. Išeidami dar pagrasino, jei ryt neatveš, ateis sušaudys ir namus uždegs. Senukas ėmė nervintis, tuomet aš pasisiūliau atvežti tuos grūdus. Taip ir padarėm. Man pakinkė arklių, nuvažiavau pas nurodytą žmogų Geležių kaime ir atvežiau penkis centnerius grūdų.

Anksčiau su Stase Šemežyte mes buvom nuėjusios į mišką pas jos brolius. Pamatęs vienas šnipelis ją su manim, pranešė sribams. Nors manęs tas šnipelis nepažino, bet, kai ją suėmė, ji pasakė, kad su manim buvo. Taip ir patekau į čekistų akiratį. O vėliau suėmė ir sandėlininką, iš kurio aš paėmiau grūdus. Jis irgi pasakė, kad aš buvau atvažiavusi „banditams“ grūdų. To ir tetrūko. Mane tuoju pat areštavo (1951 02 09) Ramygalos MGB ir buvau perduota aktyviam tardymui tardytojams Varnui ir Junevičiui. Ypač žiauriai ir negailestingai mane kankino Junevičius. Plaukus nuo galvos nurovė, visą sudaužė ir kiekvieną dieną primindavo, kad laisvę aš matysiu tik per rakto skylutę.

Kai grįžau iš lagerio į Lietuvą 1957 m., Junevičius tuo metu jau dirbo vadina-mam „Zagotskote“ (gyvulių supirkimo punkte) ir tokia pat lazda, kokia mane mušė, daužė gyvulius varinėdamas iš vieno gardo į kitą. Sadistui Junevičiui, matyt, toks amatas buvo mielas ir malonus.

O Varnas net pirštu manęs nepalietė, bet jau šaukė, rėkė, keikėsi šlykščiausiais žodžiais ir kumščiais į stalą trankė. Tik kaip pašoks iš užstalės, apibėgs aplink stalą staugdamas, sugniaužęs kumščius pasuka man palei nosį ir vėl atgal atsisėda už stalo. Varnas, kilęs iš Pagirių, mano kraštietis.

Partizanai įtarė eigulį Antaną Jablonskį su žmona Terese šnipinėjant. Tuo metu jie gyveno Sineckynėj (buvusiuose Sineckų namuose). Jiems buvo duotas nurodymas išsikraustyti iš tų namų ir taip Jablonskiai persikėlė į Truskavą. Truskavoje atseit jie irgi nesiliovė įskundinėję, tad netrukus partizanai juos sunaikino, liko keturi maži vaikai. Nors tuomet visi mes manėm, kad tai padarė partizanai, o kaip ten iš tikrųjų buvo neaišku. Galėjo ir sribai tai padaryti apsimetę miškiniais, kad kuo labiau apjuodintu partizanus ir jų šventą kovą.

Sribai tankiai pas mus ateidavo. Vieną kartą tėtį rado kieme ir ėmė mušt, reikalavo pasakyti, kur „banditai“ slepiasi.

Būdavo vieni muša tėvą, kiti – motiną, atseit tardo, o treči, užlipę ant aukšto, lašinius žemėn kabina.

Dažnai pas mus iš Pagirių ateidavo broliai sribai Venslavičiai, Pamarnackai, Kiela ir visi po stalčius „banditų“ ieškodavo.

Pasakoja VLADAS ŽIRGULIS

Užrašyta 1997 04 05

Gimiau 1911 m. Šlapaberžėje. Šeimoje mes augome trijų motinų vaikai. Paskutinės motinos mes buvome septyni.

Dar 1943 metų pabaigoje pas mane atvažiavo vienas pažįstamas Mykolas Ramonas iš Kauno (kilęs iš Šlapaberžės), pasišnekėjom kaip seni pažįstami. Kadangi Šlapaberžėj iki 1940-tų metų jaunimas buvo labai organizuotas, tada aš buvau šaulių vadas, kaip buvęs 1941 m. sukilėlis, LLA narys, negalėjau, sėdėt rankų sudėjęs. Jau 1943 m., kai išgirdom, kad rusų kariuomenė artėja prie Lietuvos, nutarėm kaupt ginklus, ginkluotis patys. Čia mes – šauliai – 12 vyrų pasiryžom atlikt tą darbą, o man teko vadovaut.

Kai 1944 m. grįžo rusų kariuomenė į Lietuvą, pas mus ji atsirado jau rugpjūčio 1-ą – 2-ą dieną. Aš tuojuo įlindau į „urvą“, nes bolševikai jau 1941 m. mane gaudė ir norėjo išvežt, buvau įrašytas į jų „juodus“ sąrašus.

Namuose net kelias slėptuves buvau įsirengęs, pačiam name pasidariau dvigubas sienas, kad būtų kur pasislėpt, po grindimis išsikasiau duobę.

Kaimynystėje slapstėsi toks Ipolitas Galentas, tarnavęs vokiečių policijoje. 1944 m. lapkričio gale gavom pranešimą, kad puls mus. Mes tada šitam mūsų rūsy slėpėmės su Edvardu Obolevičium (vėliau jis žuvo prie Krekenavos Skilvionių miške). Matom atvažiuoja kelios mašinos. Mes žiūrim pro langus, jeigu eis į mūsų pusę, lįsim po grindimis, bet jie važiavo ir pravažiavo.

Mes tada ramiausiai skutomės barzdas, tik girdim žmona sako:

– Rusai kieme!

Guadrūs jie, nuvažiavo prie miško, ten išlipo iš sunkvežimių ir nuo miško pusės ėmė siaust apylinkę. Galento namus iškrėtė, uždegė klojimą, tas apdegęs iš šiaudų išlindo. Tada mes šokom į slėptuvę ir užsidarėm su Obolevičium. Visą dieną kratė, bet mūsų nerado. O ant stalo liko skutimosi priemonės: muilas, šepetėlis, skustuvas. Prie durų stovėjo kiauliakibiris su pamazgomis, tai žmona kaip griebė viską nuo stalo ir sušlavė į tą kiauliakibirį.

Gryčioj nuo sienų beveik visus popierius nuplėšė, labai nedaug trūko, per kelis centimetrus, kad būtų atplėšę popierius ir radę įėjimą į slėptuvę. Kai taip, tą patį vakarą mes su Obolevičiumi ir išėjom, nes jau žinojom, kad yra pranešta apie mus. Aš ir nesistebiu, nes Šlapaberžėj čia netoliese gyveno sribas Vytautas Puodžiūnas (pastaruoju metu gyveno Klaipėdoje, miręs), jis ir buvo apšniukštinėjęs mūsų namus.

1944 m. dar nebuvo jokių partizanų būrių. Tada iš Kėdainių kalėjimo buvo pabėgę keturi vyrai:

Juozas Trumpickas iš Bakainių kaimo.

Kazys Gailiūnas-*Barzda*, kuris vėliau vadovavo Skilvionių miško partizanams. Kilęs iš Devynduonių kaimo.

Turčinskas iš Pociūnėlių kaimo, Radviliškio r.

Vacys Gailiūnas (Kazio brolis).

Kai mes atėjom į Sosių mišką, jau radome prie jų vieną jauną berniokėlį prisidėjusį – Petrą Kasperiūną iš Naujųjų Bakainių kaimo.

Čia netoliese dar baudžiavos laikais yra buvę keli laisvi kaimai, nepriklausę jokiam dvarui: Lažai, Bakainiai, Pakruostė. Šiuos kaimus vėliau bendrai vadindavo Sosiais, tai čia ir miškas buvo tų kaimų. Vėliau, kai mane suimtą tardė rusai, jie klausinėjo:

– V kacom lėsu skryvalsia? (Kokiame miške slėpeisi?)

Aš jiems atrėžiau lietuviškai: „Sosių miške“. Ruskis taip ir užrašė: „Skryvalsia v lėsu susimyški...“

Sosių miške per savaitę dvi čia mūsų susirinko jau iki dvidešimties vyrų.

Tada Gailiūnas nutarė, kad reikia keltis į didesnius miškus. Paėjo truputį toliau nuo mūsų su keliais vyrais ir tam pačiam miške pasistatė bunkerius, o aš pasilikau vietoj su septyniais vyrais. Visi vietiniai, visiems namai čia pat. Nueini į namus, parsineši ko reikia, o po poros savaitių ir pas mus jau susirinko 15 vyrų.

Gailiūnas turėjo leitenanto laipsnį, o aš tik puskarininkio, bet tiems 15-kai vyrų aš vadovavau, o abiejų būrių vyriausias vadas buvo Gailiūnas.

Buvom išsikasę bunkerius, vasario mėn. užėjo didelis polaidis, užtvindęs mūsų bunkerius. Vandeny negi sėdėsi, reikia ieškot aukštesnės vietos, tad persikėlėm tam pačiam miške į kitą vietą.

Pirmą naktį permiegojom ir rusai prisistatė iš pat ryto. Pasirodo, paskui mus ištisai sekiojo šnipas – Jonas Mikalauskas iš Naujųjų Bakainių kaimo.

Sutikom mes jį, einantį su krepšeliu, maisto į jį įsidėjęs, jis mums sako:

– Vyrai, aš irgi slapstausi nuo kariuomenės vienas, į būrį nenoriu eit.

Taigi dabar patikrink, jis šnipas ar ne, o kol mes statėmės stovyklą, rengėm bunkerius, jis visą laiką buvo prie mūsų, aplink slankiojo.

Aš iš pat ryto atsikėlęs išėjau apsidairyt, nes iš vakaro buvau parėjęs į namus, tai mes su tokiu mokytoju partizanu Jonu Stankevičium, buvusiu Šlapaberžės pradžios mokyklos vedėju paėjom nuo bunkerių toliau į krūmus ir šnekamės. Tik išgirdom automatų serijas. O bunkeris buvo labai tankiuose krūmuose, prie jo prielit tik vienas takelis, ant to takelio stovėjo mūsų sargybinis, jis pastebėjo tuos rusus ir ėmė į juos šaudyt. Tada vyrai šoko iš bunkerio, ginklus visi pasiėmė, o kad kišenėje turėjo tik po kelis šovinius, nė vienas nepagalvojo. Visos atsargos liko bunkeryje. Kulkosvaidis tik su vienu dvidešimties šovinių disku ir kaukis, kad nori.

Paskutinis iš bunkerio labai šaltakraujiškai išlindo Vincas Karušis-*Matrosas*, tarnavęs karo laive „Antanas Smetona“, kilęs iš Šlapaberžės. Tuo metu rusai buvo jau visai prie pat bunkerio. Tada jis iš bunkerio metė granatą, keli ruskiai nugriuvo, jis šoko ir į krūmus, bet išbėgo jau apsirengęs, diržais apsijuosęs, granatom apsikaisiojęs, prisikišęs kišenės šovinių, su šautuvu.

Iš mūsų tada žuvo du, o visi kiti liko gyvi. Po to du liko miške užsimaskavę, o mes – vienuolika nukeliavom į Skilvionių mišką nuo mūsų apie 10 kilometrų prie Krekenavos pas Gailiūną. Ten jau radome du pilnutėlius vyrų bunkerius. Gailiūnas man pasiūlė pasistatyt bunkerį. Per porą dienų mes išsikasėm duobę, prisikirtom medžių, prisinešėm, uždėjom stogą, užpylėm viršų žemėmis. Tai buvo mūsų atskiras skyrius, mane paskyrė skyrininku. Aplink bunkerius iškasėm tranšėjas ir pasiruošėm gynybai užpuolimo metu.

Tuos bunkerius visų aplinkinių kaimų žmonės žinojo, partizanai tam miške viešpatavo. Jie varydavo iš miško kirtėjus, kad valdžiai nekirstų medžių, nevežtų rąstų, žodžiu, darė ką norėjo. Žiemą čia man pasidarė labai nejauku, kai palyginau, kaip mes buvom įsirengę stovyklavietę Sosių miške. Man kažkaip net keista buvo ir nemalonu taip drąsiai, lyg be jokios atsakomybės prieš žmones, čia viešpatauti.

Tada aš pasiūliau Gailiūnui tuojau pat traukti kur nors kitur, tik ne būti čia. Aš jam pasakiau, kad mus jau buvo užpuolę, praeis diena kita ir čia užpuls, nes į visus bažnytkaimius, buvusius dvarus rusai privežė daug kariuomenės.

Kai mus išvijo iš Sosių miško, aš labai norėjau duot žinią į namus, kad esu dar gyvas. Pasiprašėm, kad mus išleistų, gavom užduotį prisidėt prie krakiškiečių, nes tas mokytojas Jonas Stankevičius ten buvo mokytojavęs, žinojo ir turėjo ryšį su Kraikių partizanais. Atėjom į savo kraštą, po trijų dienų ruošiamės iš vakaro keliaut atgal ir išgirdom toj pusėj minosvaidžių dundėjimą. Supratom, kad ten vyksta kautynės, nutarėm dar palaukt, o kitą dieną jau gavom žinią, kad 22 partizanai guli Krekenavoj ant grindinio.

Aš laikiausi tokios taktikos: jeigu mes partizanai, tai ir turim kovot partizaniškai, o ne statyt įtvirtinimus, gynybines linijas ir laukt kada pats priešas ateis ir užpuls. Na ir kas, kad turėjom tris sunkiuosius kulkosvaidžius, šovinių, apsupo, užblokavo iš visų pusių. Kiek gali sėdėt užblokuotas? Rusai žinojo, kad vieną kartą šaudmenys pasibaigs, o papildyt nebus iš kur. Kiek žinau, ten didžiąją pusę dienos vyrai gynėsi ir žinau tik du vyrus iš ten išėjusius, tai broliai Bubinai: Bronius-*Fordas*, kuris vėliau gyveno Kėdainiuose, dabar miręs, jį suvažinėjo autobusas, ir Juozas, šiuo metu dar gyvena. Abu kilę iš Kalnaberžės.

Mūsiškių liko jau labai nedaug ir mes pradėjom gyvent pasyviai po du, po tris. Slapstėmės miške, pasistatydavom palapines ir taip gyvendavom. Iš tos mūsų grupės dar gyvi tebėra Juozas Sereika iš Naujųjų Bakainių kaimo, gyvena Kėdainiuose; Antanas Morkūnas iš Naujųjų Bakainių kaimo; Vincas Sereika-*Jokeris*; Juozas Sereika-*Sadauskas* ir Antanas Balčiūnas. Jis stovėjo sargyboje, kai mus rusai puolė Sosių miške. Kilęs iš Šlapaberžės, iš labai neturtingos šeimos, gyveno mažutėj gry-

čiutėj. Parėjo iš miško namo pasiimti maisto ir tuo metu sribai, darydami krata, rado jį. Klausė, kur jis buvęs. Jis pasakęs, kad namuose sėdėjęs. Tie jį paėmė ir išsiuntė į kariuomenę tarnaut, o kai grįžo, kitoks pasidarė. Kaip mokėjo okupantai perdirbt mūsų žmones.

Teko girdėt, kad anuos vyrus Skilvionių miške išdavė kažkoks Bandžiulis, bet aš esu kitos nuomonės. Ten jokios išdavystės nebereikėjo, nes taip viskas aiškiai ir atvirai buvo daroma tarsi specialiai, kad rusai ateitų ir užpultų. Jie tą mišką valdė, per jį važinėjo žmonės, viską matė, o partizanai atvirai vaikščiojo. Gailiūnas man ir pasakė:

– Jūs nieko nenuveikėt, o jau du žmones praradot. Ruskiai pagąsdino ir išnešė kudašių visi iš bunkerio.

Tai aš jam pasakiau, kad reikia trauktis tada, kai dar negąsdina. Tada jis man pasakė:

– Dabar dar reikia kiek palaukt, nes va, mano brolis sužeistas į petį, žaizda negyja...

Aš jam pasakiau: „Kai užguls ruskiai ant kulnų, bus ne tiek sužeistų...“ Tada Gailiūnas man jau griežtai atkirto:

– Nedemoralizuok žmonių!

Kai taip pasakė, aš ir nutilau.

Gailiūnas – buvęs kalbininkas, baigęs lituanistikos mokslus, turėjo atsargos leitenanto laipsnį. Būdamas miške gavo kvietimą dirbt dėstytoju universitete, bet kur jis beeis... Taip jis ir žuvo Skilvionių miške.

Būdamas miške užsikrėčiau kažkokia liga. Nušašo visas užpakalis, nugara, net sėdėt negalėjau. Paryčiais pareidavau į namus, žmona padarydavo vonias ir taip gydžiausi.

Būdavo kartais pabūnu per dieną, o prieš naktį vėl išeinu į mišką. Vieną kartą irgi taip nusimaudžiau, atsiguliau, tik pradėjau snaust ir pasigirdo daužymas į duris. Žmona paklausė kas, iš kitos pusės atsakė:

– Milicija! Atidaryk!

Per greitumą pasičiupau savo ir žmonos drabužius ir tiesiai įlindau į slėptuvę. Kailiniai liko ant sienos pakabinti, tai žmona į tuos kailinius susisupo.

Maniau, kad sugarmėjo gryčion sribų gauja, ėmė trankytis pasieniais, tik šaukia: „Kur Vladas!? Kur Vladas!? O pasirodo atėjo vienas sribas Vytautas Puodžiūnas ir siautėja. Jeigu būčiau žinojęs, kad jis vienas, būčiau aš jį nusivedęs į mišką ir kitaip pamokęs. Jis vėliau Dotnuvoje sribavo. O dabar kas žino, kiek čia jų atėjo, bet netrukus išėjo, žmona liepė man lįst iš slėptuvės. Išlindau, bet į lovą jau nebeguliau. Apsigaučiau baltą paklodę ir išėjau į mišką, o naktis šviesi, mėnesiena, laukai apsnigti. Šitą sribą būtinai reikėjo likviduoti, bet pabandyk, pusė kaimo Sibiran išvažiuos.

Naujuose Lažuose gyveno toks Mykolaitis, jį *Kacu* vadindavo. Jis buvo tikras kenkėjas, čekistų šnipas, tokių nereikėjo gailėt. Jį partizanai sunaikino.

O kitas stribas irgi Mykolaitis pats nusišovė.

Namuose gyveno žmona su dviem dukrytėm, penkerių ir septynerių metų. Stribai joms nedavė ramybės, ėjo ir ėjo, gąsdino tas mergytes, žmoną, visaip grasino. Šlapaberžės mokyklos patalpose buvo apsistojęs rusų pasieniečių garnizonas, tie kareiviai ateidavo, o mes po mišką kas kur. Daugiausia laikėmės dviese su Stankevičiumi.

Kartą jau temstant parėjau į namus, o Stankevičius irgi užėjo pas motiną. Jis buvo nevedęs, gyveno su motina, kuri dirbo mokykloje sarge, ten pat ir gyveno. Žmona verkia, skundžiasi, kad stribai ir rusų kareiviai neduoda ramybės. Kiek pagalvojau, sakau eisiu ir pasiduosiu, tegu ką nori, tą daro, bet tegul tik palieka ramybėje šeimą. Aš žinojau, kad jie apie mane viską žino: kad šaulių vadas buvau, kad aš visos apylinkės vyrus išvedžiau į mišką, o dabar einu ir pasiduosiu, žinau, kas manęs laukė patekus į jų nagus. Jaučiau, gal iškart ir neareštuos dėl propagandos, į tolimesnius jų veiksmus didelių vilčių nedėjau, bet vis dėlto apsisprendžiau ir nuėjome abu su žmona pas vietinę garnizono valdžią. Svarbiausia tai, kad pagailėjau vaikų. Ginklo nenunešiau, iškart pasakė:

– Prinesi oružije, togda budem govorit. (Atnešk ginklą, tada kalbėsime.)

Ir dar pasakė, koki ginklą atnešt, nes šnipas Mikalauskas apie mane viską buvo papasakojęs, nes aš jam į panosę buvau pakišęs vamzdį, perspėjau, pagąsdinau. Tada turėjau rusišką karabiną. Supratau, kad nori nenori ginklą reiks atnešti, o kelio 2 kilometrai, visur pilna rusų ir stribų. Aš jiems pasakiau: „Palydėkit, vienas neisiu.“ Be abejo, jeigu eisiu vienas per lauką su ginklu, būsiu jiems patogiausias taikiny, nupils kaip šunį su malonumu, bet jie neina. Iš mūsų kaimo stribas Žvykas pasisiūlė mane palydėti. Atėjome abu į namus, jis palaukė kambaryje, iš tvarto išsikasiau tą šautuvą, paėmiau kelis šovinius, nunešiau jį ir atidaviau garnizono vadovybei. Visą naktį tardė, turėjau labai daug ką pasakyti, Žvykas buvo vertėjas. Pirmiausia klausė, kas vadas, kodėl išėjau į būrį. Paaiškinau, kad nenorėjau į kariuomenę, todėl išėjau į būrį. Tada klausė, kodėl nešiojasi ginklą, jeigu tik nuo kariuomenės norėjau slėptis. Tada atsakiau, jeigu miške neturėsi ginklo, tai kiškio bijosi. Klausė, kas daugiau su manim buvo. Gera būtų pasakyti, kad jų nebėra, o tie, kurie yra, nė vieno nepaminėjau. Tas pavardes, kurias žinojau, pasakiau. Ėmė klausinėti, kas mus aprūpindavo drabužiais, maistu, iš ko mes visa tai imdavome. Pasakiau, kad pareidavom į namus ir pasiimdavom, ko reikia. Klausė kas duodavo: žmona ar motina. Pasakiau – žmona.

– O motina ar žinojo, kad tu pareini?

Pasakiau, kad jos abi nesutikdavo, parėjęs motinai nesirodydavau. Klausė su kuo esu parėjęs iš miško. Pasakiau, kad su draugu Stankevičiumi. Ypač darė didelį spaudimą, kad pasakyčiau pas ką mes lankydavomės, pas ką užeidavome ir t. t. Stengiausi konkrečiau daugiau nieko neįvardyti, jeigu tik prasitardavau, iškart ir važiuodavo pas tą žmogų. Tiesa, kai vežė į Sibirą, motiną paliko, neišvežė.

Po šitos apklausos mane paleido. O Stankevičius pareidavo irgi pas motiną, kuri gyveno toj pačioj mokykloj, kur buvo apsistojęs rusų garnizonas. Taip vieną kartą jis atėjo į namus, palindo po šieniu ir galvojo ten pabūt kurį laiką. Kitą dieną atvažiavo rusų kariuomenės garnizonas, prie durų pririšo vilkšunį ir prie jo motina prieit nebegali. Praėjo savaitė, nei maisto paduot, žmogus būtų numiręs badu. Kai mane ėmė tardyt ir klausinėt apie jį, aš jiems ir pasakiau: „Einu aš jums atvešiu Stankevičių.“ Išėjau į kiemą ir einu garsiai šaukdamas:

– Jonai, išlįsk! Aš jau išlindau!

Pažino mano balsą Jonas, be to, ir motina ėmė jį šaukt, kad išlįstų. Išlindo Jonas, jo šautuvas ilgas, stovi susivėlęs, ruskiai net dantimis kalena iš pykčio:

– Och, bandit! Kakže my neznali čto on sdesi? (Ak, banditas! Kaip mes nežinojome, kad jis čia yra?)

Paleido mane, paleido ir jį, paskui jis dar mokytojavo kurį laiką, bet vėliau areštavo.

Man išdavė tokį raštelį, liepė su juo nueit į karinį komisariatą ir pasiimt laikiną karinį bilietą. Vėliau gavau ir pasą, susitvarkiau dokumentus ir taip pragyvenau iki Naujųjų metų, o sausio mėnesį areštavo.

Survilišky stovėjo kitas rusų garnizonas. Gavau šaukimą ten nueit. Kartu kvietė ir mano seserį, vieną moterį, kurios vyras Alfonsas Ūsas iš Šlapaberžės irgi slapstėsi. Jis yra žuves, bet mes su juo nesueidavom, jis buvo iš kito būrio.

Pasišaukė abi moteris, paskui mane su Stankevičium apklausė. Po legalizacijos buvo praėję apie mėnesį. Juos po apklausos paleido, o man liepė palaukt, pasakė, kad teks pas juos nakvoti. Taip ir likau per naktį Surviliškio sribynėje. Ry tą žiūriu tie sribai ruošiasi kažkur eit. Jie man ir sako:

– Dabar vesk ir parodyk kur dar banditų yra!

Tuo metu dar ir iš mūsų grupės slapstėsi. Ten buvo ir Juozas Sereika, kuris šiuo metu dar tebegyvena Kėdainiuose, Bijūnų gatvėje. Aš ėmiau spyriotis, kad nieko nežinau ir nežinau, kur juos vest. Keturi sribai mane apstoję eina ir varosi per lauką. Paaiškėjo, kad čia tokia provokacija jų buvo sugalvota. Jie žinojo, kad aš daugiau nieko nežinau, bet žmonėms norėjo parodyt, kad aš sribus vedu ir noriu parodyt kur partizanai. Jie man liepė eit prie buvusio mūsų bunkerio, o tą kitą, kuriame gyveno partizanai, jie jau buvo iššnipinėję ir sužinoję kurioje vietoje jis yra. Toj vietoj jie miške ugnį kūrendavo, virdavosi valgyt. Tada juos ir užpuolė. Vaclovą Jonaitį iš Naujųjų Bakainių kaimo užmušė, Juozą Sereiką sužeidė, o Jonaičio brolis pabėgo. Tai buvo 1945 metų spalio mėnesį.

Kai legalizavausi, išsyk visą laiką verbavo jiems dirbt, prašė sužinot, kur yra likusieji partizanai, o kai nebesužinojau, tada ir areštavo. Aš lyg ir sutikau, bet man jie nedavė nei pasirašyt, nei jokio agentūrinio slapyvardžio. Tik sakė, kad aš dabar jau jų žmogus, liepė nesivaržyt, ateit pas juos.

Sukvietė žmones į susirinkimą mokykloje, sėdim salėje, išėjo į priekį vienas garnizono ruskis ir garsiai paklausė:

– Žirgulis jėsti? (Ar Žirgulis yra?)

Kur tu žmogau dėsiės, pasakiau, kad esu. Tada jis pasakė:

– Paidiom! (Eime!)

Dar pareikalavo dokumentų, padaviau pasą, liepė sėst į sunkvežimį ir važiuojam. Kai išvažiavom, tai tik po dešimt metų sugrižau. Prieš tai buvo areštuotas mokytojas Sabas, kuris mūsiškių daug išdavė, nes jį smarkiai mušė ir kankino. Jis išdavė ir mane, kad aš 1941 m. priklausiau LLA ir buvau 1941 m. sukilimo dalyvis. Sabas buvo kilęs nuo Krakių, mokytojavu Lažų pradinėje mokykloje.

Pasakoja JULIJONAS ARDAVIČIUS-GENYS

Užrašyta Pelėdnagiuose

1997 04 05

Gimiau 1929 m. Kėdainių apskrityje, Surviliškio valsčiuje, Surviliškio viename. Iš mūsų kaimo į mišką buvo išėję Petras ir Vincas Širmuliai, vėliau jie legalizavosi. Iš Naujųjų Bakainių kaimo Surviliškio viename buvo išėję Ipolitas ir Antanas Morkūnai.

Mano giminaitis Alfonsas Petrauskas-*Tūbelis* iš Pakruostėlės kaimo buvo partizanas, priklausė Karbočiaus-*Bitės* būriui. Aš per Petrauską palaikiau ryšį ir su Karbočiumi.

Partizanai mumis per daug nepasitikėdavo, laikė mus dar ne visai subrendusiais. Būdavo, kad ir mano giminaitis Petrauskas, pasako kur ateit prie miško, ar į kokią pakrūmę susitikt. Nueinu, pasikalbu, o į bunkerius niekada nesiveda, aš jų ir nežinojau. Ir tai, kai aš iš jų išeidavau, matydavau, kad jie mane seka, stebi, žiūri pro žiūronus, o gal susitiksiu koki rusų garnizoną ar stribus ir užvesiu ant jų.

Jau 1941 m. Petrauskas, turėdamas 18-ka metų, priklausė sukilėliams. Karui prasidėjus, vijo iš Lietuvos rusus. Žuvo 1946 metų sausio 25 dieną. Tada į Peiksvos kaimą pas Sereikas, kurie giminiavosi su Karbočiumi, atėjo: Bronius Karbočius-*Bitė*, Pranas Plančiūnas iš Bučionių kaimo ir Alfonsas Petrauskas-*Tūbelis* iš Pakruostės kaimo, Surviliškio valsčiaus.

Eidami per Peiksvos mišką, jie sutiko tokį vieną komunistėlį Mykolaitį, jį apkūlė gerokai ir paskui nuėjo pas Sereikas. O buvo 1946 m. sausio mėnuo, ką tik šviežiai iškritęs sniegas. Pasirodo, tas pats Mykolaitis pasekė pėdomis, sužinojo, kad partizanai pas Sereiką, nieko nedelsdamas pranešė Kėdainių MGB. O partizanai net jokios sargybos nepaliko lauke, visi suėjo į vidų gryčion ir nepajuto, kaip juos rusai apsupo. Kai apsupo, į vidų pirmas įėjo rusų kapitonas ir tuoj užsipoilė šeimininko sūnų Bronių:

– Kur banditai?

Tas atrėžė:

– Aš nieko nežinau!

– Ak, nežinai?! – Trenkė iš automato ir nušovė vietoj.

Tada Petrauskas šovė į kapitoną ir jį sužeidė. Nors, kai įeidamas kapitonas pabeldė į duris ir pareikalavo įsileist, vyrai šoko kas už pečiaus, kas už durų, gerai pasislėpt jau nebebuvo laiko. Kapitonas susmuko irgi vietoj, o Plančiūnas ir Karbočius buvo prieangyje. Jie tuo metu pro duris paleido serijas iš automatų ir šoko į lauką. Tai dar du rusų kareivius nušovė. Tada abu puolė į tvartą. Tvirtas buvo molinis, patogu gintis, bet kiek tu ten pasiginsi, kai rusai padegė visus pastatus. Degdamos tvarto lubos ėmė krist. Plančiūnas Petrauskui liepė bėgt ir tas pasileido bėgti. Išbėgo į kiemą, šoko per tvorą, ir jį nušovė, o Plančiūnas gynėsi iki paskutinio šovinio, atsišaudė iš tvarto, o kai baigėsi šoviniai ir jį nušovė.

Po kautynių tuojau pat grįžo sūnus Vytautas Sereika iš Kėdainių. Nesupratęs kas čia darosi, pamatęs gaisrą, skubėjo į namus, bet jį čekistai areštavo ir pririšo prie vežimo. Paskui pasodino ir Sereikienę į vežimą ir nuvežė į Kėdainius, o Vytautą pririštą paskui vežimą nutempė, vėliau tardydami čekistai jį nukankino.

Sereikienę ištrėmė į Sibirą, vėliau ji grįžo be sveikatos, suluošinta. Tėvą Antaną Sereiką čekistai paliko, nes pamatė, kad jis nevaikšto. Jį priglaudė geri žmonės, bet po metų jis mirė.

Žiauriausias Surviliškio stribas buvo Žvykas. Jo žiaurumu vos nelenkė Bogušas, kurį vėliau nušovė Karbočius. Dar tebegyvena Survilišky pasižymėjęs irgi žiaurumu stribas Rozenbergas. Jis yra nušovęs Kazį Vaičiūną iš Kazokų kaimo, Surviliškio valsčiaus. Vaičiūnas slapstėsi namuose. Motina jį prikalbėjo, išlįst iš slėptuvės, atseit dovanos, o kai išlindo, apie jokią dovanojimą ir kalbos nebuvo. Peršovė, sunkiai sužeidė, pusgyvį atvežė Surviliškio stribyną, ant kiemo numetė, manė, kad jau nebegyvas, o jis, atsigavęs, iššliaužė iš kiemo. Tas Rozenbergas, pastebėjęs, kad dingio lavonas, ėmė visur aplink ieškot, žiūri, kad šliaužta, priėjo arčiau ir pribaižė.

Man būnant lageryje, Žilys sakė, kad Surviliškio stribų viršininką Striuką nuteisė. Vėliau, kai aš grįžau iš lagerio, man vienas stribas pasakojo:

– Tai rupūžė, kaip mes nežinojom, kad jis turėjo ryšį su partizanais. Jis būdavo paima mane, nueinam dviese iki miško, pamiškėje pas gyventoją mane palieka ir eina vienas į mišką. Paskui grįžta, einam vėl abu į stribyną. Aš jo klausdavau, kaip tu vienas gali vaikščioti po mišką, gali nušaut, tai jis man atkirsdavo: „Aš moku ir vienas pasekt.“ Atseit jis „seka“ vienas...

Mes buvome sukūrę tokią patriotinio jaunimo organizaciją, kuri vadinosi „Vyties“ organizacija. Šiai organizacijai vadovavo Alfonsas Žilys iš Pakruostėlės kaimo, Surviliškio valsčiaus, vienas joje buvo iš Kauno – Jurgis Vaitkaitis, aš – Julijonas Ardavičius, Jonas Liubomirskas ir Kazys Vitkus. Tik vienas Žilys mokėsi technikumė, o mes – likusieji buvome ūkininkai. Vaitkaitis dirbo Kaune „Priekalo“ fabrike. Kiek žinau, Žilį įkalbėjo kažkoks partizanas *Ažuolas* Kaune organizuot jaunimą, kurt antisovietinę organizaciją. Tai ir buvo padaryta, nes mes visi, ir kaimė gyvenantys, sueidavome su partizanais.

Pas mane laikėme spausdinimo mašinėlę, turėjom šapirografą. Žilys atsiveždavo iš Kauno medžiagos ir pas mane dauginavo, kartais iš miško spausdinimui medžiagos atnešdavo Alfonsas Petrauskas. Visi turėjome slapyvardžius, labai paprastus, nes mes neturėjome teisės vadintis kokiais nors garsiais, didvyrių vadais. Alfonsas Žilys buvo *Indėnas*, Kazys Vitkus – *Dagilis*, mano slapyvardis buvo *Papūga*, kitų – jau nebepamenu.

Partizanai sunkiai vertėsi su šaudmenimis, tai mūsų veikla daugiausia ir apsiribojo šaudmenų rinkimu. Miško sąlygomis šoviniai greit sudrėkdavo, ne vieną kartą ir aš pirkau šovinius iš sribų už samagoną, manimi kažkodėl pasitikėjo sribas Novikas, kuris be jokių kompleksų ne kartą už samagono butelį yra davęs nemažai šovinių. Anksčiau jis pas mano tėvus tarnavo už samdinį, žinojo, kad mes visi mėgstam šaudyt, bet irgi kartą, matyt, norėjo pasitikrint, kam mes juos naudojame, įdėjo vokišką šovinį labai panašų į rusišką, matyt, manė, kad nepastebėsime, o šaudant jis mums užsikirs arba sprogs, tada žinos, kad ir ginklą turim.

Ginklus visi turėjome, Žilys turėjo automatą ir pistoletą, Liubomirskas – šautuvą, aš – Degtiariovo kulkosvaidį, bet paskutiniu metu jį atidaviau Petrauskui.

Neilgai ta mūsų veikla truko. Sribas Viktoras Veveriskas išdavė Žilį, o mane išdavė Julius Pikšrys iš Pakruostėlės kaimo, kuris buvo užverbuotas rusų MGB. Faktiškai tai mes jau žinojome, kad jis mus šnipinėja, nes jis iš kitų rinko žinias.

Mane pirmą areštavo. Netoli mūsų gyveno toks siuvėjas Kazys Kuprys, pas jį ateidavo partizanai, nakvodavo ir šiaip pabūdavo. Kadangi geras siuvėjas, siūdavo uniformas partizanams, o paskutiniu metu pasirodė jį užverbavo MGB. Žilys, beje, pasielgė irgi labai neatsakingai. Žinodamas, kad pas mane yra kulkosvaidis, pasakė tam siuvėjui. Vieną sykį susitikom su tuo Kupriu, pradėjome kalbėtis, jis man ir prasitarė:

– Tu, Juliau, matyt, užtratsi su savo kulkosvaidžiu?..

Aš galvoju, kaip čia yra. Niekam nesakiau apie kulkosvaidį, išskyrus Žilį, o dabar ir Kuprys jau žino. Po to aš sutikau Alfonsą ir gerai apibariau, kodėl jis nelaiško liežuvio už dantų, tai jis tik nuramino mane:

– Mūsų žmogus, mūsų žmogus...

Va, ką padarė tas „mūsų žmogus“. Kai atėjo manęs areštuot, iškart pirmas žodis buvo: „tučtuojau atiduok kulkosvaidį“. O kulkosvaidis jau buvo atiduotas, kur reikia. Pasakiau, kad neturiu jokio kulkosvaidžio. Tiesa, areštavo mane Surviliškio sribų vadas Striukas, rusų majoras ir kapitonas. Tiesiai į mašiną ir į Kėdainius.

Manęs net pirštu nepalietė, o kiek iš kitų girdėjau, ar tai tiesa, ar ne, atseit tokias Kondrotaites iš Užupės kaimo, Surviliškio valsčiaus Striukas labai mušė. Barbora Kondrotaitė dar ir šiuo metu tebegyvena tam pačiam kaime, galėtų pasakyti visą tiesą.

Tik vienas Kazys Vitkus išsiplepėjo, kad Alfonsas Žilys turėjo ryšį su partizanais, o daugiau mums nieks nė viename to neįrodė, nors Kėdainiuose tardytojas rusas mane ir rankom mušė ir kojom spardė. Plaukai buvo ilgi, tai kaip pagriebs, taip kuokš-

tas rankoje ir lieka, arba sėdinčiam kaip spirs koja ir griūni aukštiekninkas, o kai nugriūni, tada dar kojomis gerai paspardo. Būdavo pastato į kampą ir turi išstovėti ištišą parą, o kai atsisėdi, žiūri net kojos ištinusios. Kėdainiuose tardė nuo liepos iki lapkričio mėnesio. Paskui nuvežė į Lukiškių kalėjimą, o vasario mėnesį išvežė į Kazachstaną. Visi gavom po 10 metų, o Žilys dar priedo penkerius metus be teisių.

Pasakoja LIUCIJA VAIČIŪNAITĖ

Užrašyta Šventybrastyje
1999 03 11

Gimiau 1926 m. Kujėnų kaime. Šeimoje buvome keturios seserys ir vienas brolis Kazimieras, gimęs 1920 metais. Tėvai turėjo 28 ha žemės.

Pokario metais brolis išėjo į mišką, bet ilgiau ten pabūti negalėjo, nes sirgo skrandžio uždegimu. Todėl tankiai ateidavo į namus ir ilgiau slapstydavosi namuose. Šiaip mūsų šeima labai rėmė miško brolius. Mano brolis miške turėjo *Varno* slapyvardį, priklausė *Bitės* – Karbočiaus būriui.

Daugiau su partizanais bendravo mano sesuo Aleksandra ir mama. Ruošdavom jiems maistą, aš stengiausi laikytis nuošalėje, per daug su partizanais nesirodydavau, nes buvau išskirtinai pastebima: turėjau nepaprastai ilgas kasas.

Pas mus ateidavo Surviliškio sribai, teko ne kartą juos pavedžiot už nosies. Tankiai užsukdavo sribas Petras Rozenbergas. Jis nušovė Antaną Valentinavičių.

Prieš tai jį atvežė sunkiai sužeistą į Surviliškį ir čia naktį jis atsigavo. Tuo metu mes daboklėj buvom, tik išgirdom šūvį. Netrukus keitėsi sribų pamaina, atėjo mūsų pažįstamas sribas Bajorūnas. Mes jo paklausėm, kas ten šovė naktį, tai jis ir pasakė, kad Valentinavičius buvo atsigavęs ir pašliaužė iki naujųjų kapinių šlaito. Budintys sribai pastebėjo, kad Valentinavičiaus nebėra, tada ėmė ieškoti ir rado. Sakė, kad iš pradžių dar jis ėjo, paskui jau tik šliaužte šliaužė. Tada Petras Rozenbergas dar su durtuvu jam į gerklę dūrė, paskui nušovė. Atseit visi senesni sribai buvo pasipiktinę tokiu Rozenbergo žiaurumu, nes jam tada tik 18-ka metų buvo. Šiuo metu jis Užupy gyvena. Visa tai man pasakojo patys sribai.

Prieš tai mano brolis kalbėjo, kad tik Kalėdas praleistų namuose, nes jau per daug žinomas visiems jo bunkeris, įrengtas daržinėje.

Mūsų namuose kamaroj buvo trys bunkeriai, vienas – po bulvių aruodu, kitas nedidelis – klojime. Pas mus gydėsi sužeisti partizanai, tarp jų Juozas Kranauskas, kuris dar tebegyvena Šiauliuose, Stasys Pakėnas iš Kauno. Jis iš ligoninės pėsčias parėjo ir mūsų namuose gal kokį mėnesį gydėsi, kol pradėjo atsigaut. Vėliau jį nušovė Bučionių kaime sribas Žvykas. Juos vijosi sribai, o jie su arkliu rogėmis traukėsi ir posūkyje Pakėnas iškrito iš rogių. Tada jį sribai ėmė vytis ir pasivijęs sribas Žvykas jį nušovė.

Peiksvos kaime suėmė Liudą Virbicką-*Liūtą*. Apie tai broliui jau kažkas buvo pranešęs, bet jis kažkaip save ir mus nuramino. Tik pasakė:

– Jis vyras kietas, dėl jo aš nebijau, atlaikys.

O kitą dieną Virbickas su rusų kariuomenės garnizonu pas mus prisistatė. Tuo metu pas mus užėjo kaimynė Merkelienė pasakyti, kad gali būti vežimas į Sibirą ir mes pasisaugotume. Tik jai išėjus, atėjo kaimynas. Buvo gruodžio 22 d. sekmadienio rytas. Aš makaronus pjausčiau, žiūriu pro langą, pilnas kiemas rusų. Ėmė belsti į duris. Kai tik atidariau, du iškart šoko prie manęs. Įrėmė durtuvus į krūtinę, taip ėmė spausti, kad atrodė, jog tuoj pervers. Liepė rankas pakelti aukšty, aš peilį nuėmiau ant stalo ir pakėliau. Liepė vesti ir rodyti kur „banditai“. Pasakiau, kad pas mus „banditų“ nėra. Tada nusivedė į kitą gryčios galą, pasodino ant suolo ir ėmė už plaukų tampyti, klausdami:

– Ko sėdi kaip pelėda?!

– Kad man taip patinka, – sakau.

– Ko nesusišukuoji?

– Šukų nedavė!

Paprašiau stribo Kranausko šukų, jis paaiškino neturįs.

– Tai negi niekur jų nepavogėt pas žmones? – paklausiau.

– Kai mus pamato, viską išslepia, – atsakė stribas.

Netrukus vienas stribas atnešė šukas. O plaukus man nurovė toks aukšto ūgio žydas, turėjęs kapitono laipsnį, iš Kėdainių.

Mane pešė, mušė, plaukus rovė nuo galvos, reikalaudami pasakyti, kur bunkeris, o aš gyniausi, kad nieko nežinau. Aš ir nemačiau, kaip jie surado tą bunkerį.

Eidami į Surviliškį, beveik pusiaukely išgirdom šūvius miške. Kareiviai sustojo ir ėmė tarpusavyje šnekėtis. Supratau iš jų kalbų, kad brolių ir jo draugą nušovė. Kai juos parvežė į Surviliškį, stribai kalbėjo, atseit jie bėgo, todėl juos ir nušovė. Gal ir bėgo, nes visai netoliese buvo Valentinavičiaus namai, o už poros kilometrų miške buvo jų bunkeriai.

Survilišky tardė Lapuchinas. Reikalavo pasakyti, kur partizanai slapstosi, o aš jam atkirtau:

– Aš neturiu šuns kojų, kad lakstyčiau pakiemiais.

Jis man kelis kartus šėrė tokiu bizūnu per galvą, kad galvos, šukuodama plaukus, nejaučiau du mėnesius. Užsiutęs ant manęs, jis ėmė šaukti:

– Tu pasiutesnė ir už pasiučiausią banditą!

Gruodžio 24 d. mane išvežė į Kėdainius. Įmetė į rūšį, šiek tiek palaikė: atėjo prokuroras, atsinešė tokį didelį raštą, vienoj pusėj buvo du parašai ir pasakė:

– Va, ką ant tavęs kaimynai parodo! Dabar būsi teisiama pagal liudininkų parodymus.

Padavė man tą raštą, žiūriu pavardės ir parašai. Vieno pusėj pasirašė Dionizas Kristinavičius ir Stasys Giedraitis, o kitoj – Antanas Pakėnas ir Juozas Merkelis. Antanas Pakėnas prieš tai buvo sirgęs proto liga.

Mus sekė sribas Rabačiauskas iš Zaliesės kaimo. Jis dvi savaites išsėdėjo lauke po javais, po gubomis. Per jo tėvo laidotuves atėjo partizanai, nukėlė jį nuo aukšto, išsivedė ir sunaikino.

Kai Milžemy žuvo partizanas Viktoras Lukšys (palaidotas Šėtoje), mane pakvietė jo seserys ateit jo dar likusių šovinių pasiimt. Nuėjau, prisipyčiau pilnas abi kišenes ir einu. Tik pamačiau, kad kažkas pėsčias ateina priešais. Sustojau ir laukiu, kada sribai ar rusų garnizonas priartės, tada man jau galas. Žiūriu gi arklys keliu eina vienas, net ant krūtinės lengviau pasidarė. Keliu jau nebėjau, per daržus ir namo. Šovinius broliui atidaviau.

Iš mūsų kaimo ir kaimyninių kaimų į mišką buvo išėję:

Juozas Pakėnas-*Pakarklis*, gyvena Kaune.

Stasys Pakėnas-*Paužuolis*.

Bolesas Šlekys-*Kareivis*. Žuvo ties Vilainiais.

Viktoras Lukšys žuvo Milžemy.

Edvardas Kisieličius-*Ciklopas* iš Butrimonių k. Slapstėsi bunkery pas savo gimines Lukšius su pusbroliu Viktoru Lukšiu. Abu ir žuvo kartu.

Antanas Valentinavičius-*Vaitkus* (Vytauto brolis) iš Kujėnų kaimo. Žuvo su mano broliu Kazimieru.

Vytautas Valentinavičius. Žuvo netoli Krekenavos apie 1945 m. Iš Kujėnų kaimo.

Bronius Valentinavičius (Antano ir Vytauto pusbrolis). Žuvo Bučionių kaime pas Vincą Petrulaitį, pats susisprogdino granata. Be galvos Survilišky prie sribyno gulėjo apie porą savaitių.

Kazimieras Vaičiūnas-*Varnas*.

Edmundas Rabačiauskas iš Laivelių kaimo.

Valerijonas Rabačiauskas-*Pavasarelis* iš Laivelių kaimo.

Vincas Šatas. Žuvo 1945 m. netoli Lančiūnavos Rudžių miške.

Iš Kėdainių mane išvežė į Kauną 1947 metų vasario pradžioje, o kovo 27 d. teisė karo tribunolas Kaune, Gedimino g. 4. Iš Kauno išvežė gegužės mėnesį į Vilniaus persiuntimo punktą Gudų g. 4. Čia dar buvo mama atvažiavusi, atvežė maisto. Paskui išvežė į Kareliją. Pirmiausia patekau į Tikšą, paskui – už 40 km į Ledmozerį prie ežero. Čia kirtau mišką, netoliese buvo Manerheimo gynybinė linija. Vėliau susodino į prekinis vagonus ant anglių, ant rąstų, kas kaip ir nuvežė į Sigiežą. Čia dirbau popieriaus fabrike trim pamainom. Po trijų savaitių ir vėl išvežė į mišką. Po savaitės vėl atgal ir išvežė į Leningrado persiuntimo punktą. Mes keturi – advokatas Šimonėlis, kapitonas Kaukas, aš ir Milda Balčikonienė – etapuose vis susitikdavom.

Teista buvau 10 metų lagerio ir 5-ius metus be teisių. Lagery išbuvau 8-ius metus ir tris mėnesius. Po lagerio ištrėmė pas mamą į Krasnojarsko kraštą. Į Lietuvą grįžau 1958 metais.

Trėmimo metu sesuo bandė pabėgt iš namų, bet ją sribai sugavo ir labai primušė. Būdama Sibire, ji jau nebegalėjo nieko dirbti.

Lageryje teko su pačiu Andropovu pjaut pušį.

Mūsų lageris nevykdė planų. Iš Petrozavodsko atvažiavo daugybė viršininkų. Tada Andropovas buvo Karelijos KGB viršininkas. Mes leidžiam pušis ir prieina prie mūsų šitie viršininkai. Pirmiausia kariškis – majoras – išvadino mus fašistėmis, paskui ėmė klausinėti, kodėl nevykdom planų, gal pjūklai blogi. Andropovas priėjo prie manęs ir liepė pakirst pušį iš vienos pusės. Aš pakirtau, liepė duot jam pjūklą, jis už vienos rankenos, aš už kitos ir pjovėm tą medį. Kai nupjovėm, Andropovas atsistojo ir pasakė:

– Pjūklas geras, tai kodėl planų nevykdot?

Aš jam atsakiau, kad valgyt mums mažai duoda, badaujam, dvi jau nuo bado ištino ir numirė. Tuoj pasikvietė viršininką ir klausia:

– Pravdu ona govorit? (Ar tiesą sako?)

– Pravdu, – atsakė viršininkas.

Aš dar pridūriau, kad duonos reikia, bet lagerio viršininkas atsakė, kad duonos daugiau negalys duoti, o miškų ūkio viršininkas įsiterpė ir pasakė, kad jis gali duot duonos.

Kitą dieną mums pridėjo po pusę kilogramo duonos. Tai būdavo tą puskilogrami duonos įsidedam į darbą, miške sniegą prakasam, žemė pilna bruknių, net raudona. Žinoma, jos sušalusios, bet, jei ne jos, mes visos būtume badu išmirusios.

O kai nuvažiavau pas mamą į Krasnojarską, su Malenkovu šnekėjausi. Jis tuo metu buvo energetikos ministras.

Tuo metu statė Krasnojarsko HES. Mes kasėm bulves, matom atvažiuoja amerikoniškas vilis ir sustojo netoli mūsų. Išlipo iš mašinėlės keli vyrai ir kviečia ką nors iš mūsų ateit pasišnekėti, kuri drąsesnė. Aš iškart priėjau arčiau, ėmė manęs klausinėti, kiek mes uždirbam, ar užtenka prasimaitinti. Aš pasakiau:

– Jeigu neprageria, tai užtenka.

Malenkovas ėmė juoktis. Aš nesupratau kas jis, man tik vėliau pasakė, kad mane kalbino Malenkovas.

***Pasakoja JUOZAS SEREIKA-SADAUSKAS
ir ONA DRIŽYTĖ-SEREIKIENĖ***

Užrašyta Surviliškyje
1998 09 12

J. SEREIKA:

Gimiau 1922 m. Kėdainių apskrityje, Surviliškio valsčiuje, Naujųjų Bakainių kaime. Tėvai turėjo 10 ha žemės ir 10 vaikų: penkis berniukus ir penkias mergaites.

Kai 1944 metais grįžo rusai, mes – kaimo jaunimas – nutarėm neit tarnaut į jų kariuomenę, o pereit į nelegalią padėtį ir kol kas slapstyti arti namų. Vieną kartą

atvažiuo mūsų gaudyt sribų pulkas ir du mano brolius Vincą ir Alfonsą pagavo, nuvežė juos į Kauną ir uždarė 9-am forte. Ten jie keliese sutarė bėgt, atsirado vienas vyresnio amžiaus, kuris gerai žinojo Kauną, suplanavo ir pabėgo. Atbėgę abu į namus, pasakė, kad tarnaut į tarybinę armiją neis ir pasitraukė iš namų į Sosių mišką, kur veikė partizano Kazio Gailiūno-*Vileišio-Barzdos* grupė. Kadangi aš buvau vedęs, daugiau laikiausi prie namų, bet vėliau jau ir prie namų buvo nebeįmanoma slapstytis, nes ėmė sribai ir rusai tankiai daryt kratas ir ieškot „banditų“, todėl teko ir man trauktis į mišką. Kai aš nuėjau į mišką, Gailiūno būryje buvo virš 30 vyrų.

Iš mūsų kaimo į mišką buvo išėję: Juozas Sereika-*Sadauskas*, Vincas Sereika-*Jokeris*, Alfonsas Sereika, Petras Kaspariūnas, Juozas Trumpauskas, Antanas Morkūnas, Ipolitas Morkūnas, Antanas Štaras, Vaclovas Jonaitis.

Sosių miške turėjom išsikasę didelį bunkerį, o vėliau persikėlėm arčiau Krekenavos už 10 km į Skilvionių mišką. Skilvionių miške irgi pasidarėm didelį bunkerį, aplink prisikasėm mažesnių apkasėlių, buvom pasiruošę gintis nuo rusų puolimo. Čia mes išsilaikėm iki 1945 m. vasario 17 dienos.

Prieš pat vasario 17 d. mes su broliu Vincu, Vaclovu Jonaičiu, Antanu ir Ipolitu Morkūnais, Antanu Štaru išėjom į savo kraštą atsinešt maisto. Dar neparėję į namus, Sosių miške, išgirdom didelį šaudymą. Supratom, kad užpuolė mūsų stovyklą Skilvionių miške. Tik vėliau sužinojom, kad ten žuvo 22 mūsų vyrai, tarp jų ir mano brolis Alfonsas.

Po to likome savam Sosių miške šešiese, vėliau dar du prisidėjo prie mūsų grupės: Juozas Račys iš Lažų kaimo ir Stasys Jonaitis, Vaclovo brolis. Vasarą miške pasidarydavom palapines iš egliačių ir taip gyvenom, jokių bunkerių nebekasėm. Vienoj vietoj ilgiau neužtrukdavom, nuolatos keitėm bazavimosi vietas. Miško pakrašty visą laiką turėjom išstatę sargybą, ypač toj pusėj, kurioj buvo iš anksto numatyta naktį išeit. Per visą dieną ištisai tą pusę akylai stebėjom, nes rusai su sribais dažnai ruošdavo pasalas.

Kartą naktį Skilvionių mišku ėjom iš Paberžės ir nešėmės spausdinimo mašinėlę, kurią mes buvom paslėpę pas vieną mokytoją. Maždaug ant Ibutonių ir Žibartonių kaimų susikirtimo ribos pamatėm, kad priekyje kažkas juda. Pareikalavom parolio, bet, kai niekas neatsakė, paleidom ugnį. Žinoma, rusai visą laiką buvo pranašesni už mus, o dar žiemos metas. Paleido aukštyr raketos, visą žemę apšvietė kaip dieną, bet viskas baigėsi palyginti laimingai, vienam rusui tik akį išmušėm, o iš mūsų niekas nei vienam nekliuvo.

Daugiausia mums teko kariaut su Surviliškio sribais. 1945 m. rudenį, lapkričio mėnesį jų šnipai mus susekė, o jų tada buvo jau labai daug, vos ne kiekvienam žingsnyje. Kol tankiau kilnojome iš vienos vietos į kitą to persekiojimo išvengėm, o rudenio, prasidėjus liūtims, apsistodavom ilgesniam laikui vienoj vietoj. Taip vieną kartą jau visai pavakary, ką tik sargybai sugrįžus į stovyklą prie laužo, rusai prišliaužė prie mūsų visai arti ir kirto iš kulkosvaidžių. Pirmiausia kliudė mane ir Vaclovą Jonaitį. Dar spėjo jis man pasakyti:

– Juozai, pribaik mane!

Aš jam pasakiau: „Vaciuk, jau ir aš sužeistas.“ Peršovė man plaučius, sprogstama kulka išnešė rankos gabalą, akyse tik tamsu pasidarė, per gerklę šoko kraujas. O Vaciumi pataikė į vidurius, išdraskė visą pilvą.

Kai atgavau sąmonę, aplink buvo tamsu, laužas užgesęs, tik dūmai virto. Pajutau, kad dar turiu gyvybės, ėmiau šliaužti. Kiti mūsiškiai pasikėlė ir nubėgo, o rusai juos nusivijo. Truputį pašliaužęs atsistojau, bet jau nebegalėjau, paėjau truputį ir atsiguliau eglučių tankumyne. Kai visai sutemo, vėl atsikėliau ir parėjau į namus. Tą naktį į namus sribai neatėjo, prabuvau dar ir kitą dieną, vakare atėjo mano draugai ir pasakė, kad netrukus ras vietą ir mane paims, bet juos, matyt, pastebėjo. Jiems tik išėjus už pusvalandžio prisistatė Surviliškio sribai ir rusų enkavedistai. Atėjo sribai Vladas Žvykas, Vincas Sereika, Gapšys, Ramonas...

Tuo metu aš gulėjau lovoje, įję gryčion, sribai mane išmetė iš lovos ant grindų. Vienas sribas atsinešė vinį, pridėjo prie kaktos ir, paėmęs plaktuką, ruošėsi kalt man jį į galvą. Gryčioj buvo dar mažesnių mano broliukų ir sesučių, tie ėmė rėkt, šaukt, baisus vaizdas. Tada dar gerokai apspardė, paskui liepė tėvukui pakinkyti arklį, išvežė į Surviliškį ir sribų būstinėj koridorių numetė ant grindų. Sribai vaikštinėdavo pro šalį, keikė mane visokiais žodžiais, dar paspirdavo koja kaip kokį pelį maišą. Tik vienintelis iš jų Petras Vaičiūnas pagailėjo manęs:

– Juozai, Juozai, kaip tu papuolei? – klausė jis manęs. Paskui dar atnešė vandens atsigerti.

(Paskutiniu metu Vaičiūnas gyveno Kėdainiuose. Miręs.) Su Vaičiūnu vaikystėje karves ganėm, todėl jis mane ir aš jį gerai pažinojom. Tam koridorių per naktį prabuvau, jokių medicininių patikrinimų, jokių gydymų. Kitą dieną išvežė į Kėdainius ir įmetė į kalėjimą (buvusio vienuolyno pastatuose Taikos gatvėje). Kai pamatė, kad aš silpstu, nes po sužeidimo buvo praėjusios keturios dienos, iškviatė gydytoją, kuris mane apžiūrėjo ir liepė tuojau guldyti į ligoninę. Į ligoninę dar nuvedė pėsčiomis, bet kai paguldė, išgulėjau per visą žiemą ir 1946 m. birželio mėn. išvežė į Kauną. Kėdainiuose ligoninėj prie manęs visą laiką stovėjo sargybinis ir saugojo, kad nepabėgčiau. Palatoje iš miško paimti dar keli sužeistieji gulėjo, tarp jų toks Jonas Kriūnas, kažkur nuo Peiksvos, sužeistas į koją, Antanas Žižmys nuo Josvainių, kurį vėliau dar buvau sutikęs Kazachstane lageryje po trejų metų, kitų jau nepamenu.

Kėdainių ligoninėje dirbo gydytojas Juozas Krikščionas, kuris daug padėdavo sužeistiems partizanams. Tai buvo stebuklingos sielos žmogus, nepaprastai jautrus mūsų kovos broliams. Apskritai visas ligoninės personalas, ypač seselės, žiūrėjo ir slaugė sužeistuosius miško vyrus. Labai gaila, kad toks taurus tautos patriotas kaip gyd. Krikščionas taip anksti jaunas mirė.

Tardė Kėdainiuose, ligoninėje. Čia ir bylą sudarė. O kai nuvežė į Kauną, „blatniakai“ viską atėmė, net batus nuavė, į teismą gatve basą varė, tyčiojosi kiek galėjo jie iš mūsų.

Po teismo iš Kauno lapkričio 4 d. išvežė į Vilniaus Lukiškių kalėjimą.

Brolis Vincas-Jokeris po mano paėmimo išsilaikė dar iki 1951 metų. O mūsų būrio vyrai, likę po manęs, vėliau irgi žuvo, nes sribai ir rusai visur statė pasalas, pajudėt kur nors jau buvo nebeįmanoma, po vieną, po vieną, taip juos kaip zuikius ir iššaudė. Liko tik mano brolis, Bronius Karbočius-*Bitė*. Liudas Auga iš Naujųjų Lazų kaimo žuvo Sosių miške. Jį išdavė provokatorius, kuris buvo čekistų pasiųstas į tą grupę. Jį vijosi rusai su šunimi, dar šunį jis nušovė, bet jau pats nebepabėgo, žuvo.

Mano partizanavimo metais ir dar vėliau iš Kėdainių atvažiuodavo rusų kariškiai, apsimetę partizanais, ką nors apiplėsdavo, nužudydavo, paskui paleisdavo kalbas, kad tai partizanų darbas. Arba, jei ką sribai iškrėsdavo, tuoj apkaltindavo Sereikiukus, atseit čia jie padarė.

Kartą, atvažiavę į mūsų kaimą, iš Eriksono paėmė avis, iš kito atėmė teliuką ir paleido kalbas, kad tai mes padarėm. Pakorė senutę Jankauskienę, pasiėmė jos arklių, pasikinkė, susikrovė į vežimą kas patiko ir plentu tiesiai į Kėdainius nuvažiavo. Paskui paleido kalbas, kad visa tai padarė „banditai“. Į Puodžių kaimą sunkvežimiu atvažiavę pas Vaičiūnus, juos apiplėšė, sušaudė šeimininkus ir išvažiavo.

Prie miško partizanai per kelią iškasė griovį ir, kai jie grįžo atgal, per tą griovį nebegalėjo pervaziuoti, sustojo, tada partizanai į juos pradėjo šaudyti. Iš sunkvežimio kėbulo išsoko rusų kareiviai, ėmė atsišaudyt, tada ir paaiškėjo, kad Vaičiūnus rusai sušaudė ir apiplėšė.

Žvelgiant į anuos metus iš dabarties, mano nuomone, tada mums reikėjo kuo daugiau mėtyt pėdsakus, o nesikast gilyn į žemę, kaip buvo padaryta tiek Sosių, tiek Skilvionių miške. Jokie įtvirtinimai, jokie bunkeriai nuo išorės reguliarios kariuomenės niekada neišgelbės, anksčiau ar vėliau jie bus surasti ir sunaikinti su visais juose besislepiančiais žmonėmis. Be to, 30 žmonių jau per didelė grupė vienoj vietoj, juk reikia maisto, vandens. Skilvionių bunkery vandens nebuvo, paimdavom arklius ir veždavom tą vandenį iš gyventojų. Tai kaip tada pasislėpt?

Nereikia ir seklių, viskas savaime išsišifruoja. Kai mūsų Sosių miške buvo nedidelė grupelė, nueidavom ir už Nevėžio į kitų būrių teritorijas, iki Lančiūnavos, ten susitikdavom su partizanais, pasikalbėdavom, pasitardavom, turėjom parolelius, kad netikėtai visiems susitikus naktį nesusišaudytume. Mažai grupelėi ir prasimaitinti nebuvo sudėtinga.

Žinoma, visiems besislapstantiems miškuose, mirtis buvo neišvengiama ir aš nematau, kad tie buvo gudresni ar protingesni, kurie ilgiau išsilaikė nežuvę. Tai buvo paprasčiausias atsitiktinumas, taip buvo lemta vieniems, taip buvo lemta kitiems, tik per atsitiktinumą dalis gyvų išliko. Mes buvom eiliniai nemokyti žmonės ir darėm daug klaidų, bet tas pačias klaidas darė ir mokytesni, visi tikėjomės pagalbos iš Vakarų, manėm, kad ateis amerikoniai ir mus išgelbės, bet jie pasirodo net nesvaajo mūsų gelbėti, niekam Vakaruose mes nebuvom reikalingi ir mūsų kovos šauksmas buvo tik silpni balsai tyruose.

ONA DRIŽYTĖ-SEREIKIENĖ:

Kai mano vyras Juozas buvo miške, man teko jam nešt maistą į mišką. Kepdavom bandeles ir kitiems partizanams ir nešdavau į pamiškę. Jau pašalę būdavo, o aš einu per gruodą basa miškan, tik sausledis po kojomis lūžinėja.

Kai vyrą paėmė, areštavo vyro tėvus, seserį, tada aš iš namų pabėgau ir trejus metus slapčiausi gimtajam savo kaime Bakainiuose ir visą laiką palaikiau ryšį su partizanais: su Vincu vyro broliu ir su Bronium Karbočium. Dažniausiai jie dviese būdavo. Buvo jau 1947 metai. Iš Sosių miško jie tik abu pas mus ateidavo. Sutardavom, kur jiems į mišką nunešt bidonėlių su pienu. Norėdami išpėt miške esančiuosius, kad yra rusų, buvom sutarę ant virvės pakabint neva išskalbtą raudoną paklodę, o jei jų nebūdavo, iškabindavom baltą.

Karbočių aš esu mačiusi tik penkis kartus. Tada, kiek žinau, jis gyveno su Janina Pakėnaite iš Surviliškio kaimo. Labai graži mergina. Apie Pakėnaitę jis pats man yra pasakojęs. Antrą sykį jų pas mus daugiau buvo atėję: Vincas Sereika, Karbočius, Mataičiai ir dar du iš Šlapaberžės. Visi buvo gerokai išgėrę, o tuo metu pro šalį ėjo toks Aleksas Urbelis iš Bakainių kaimo, senas komunistas. Pamatęs, kad pas mus, t. y., pas mano mamą Drižienę užėję miškiniai, jis pranešė Surviliškio stribams. Labai greit prisistatė 18–20 vyrų su savo vadu Albinu Striuku priešaky, o partizanai pas mus buvo septyni. Už stalo partizanai susėdę gėrė alų, valgė, nes tą dieną Šlapaberžėj buvo atlaidai, mama buvo pasiruošusi pavaišint svečius. Staiga prasivėrė durys ir tarpduryje aš pamačiau stribą Aleksą Gedeiką su automatu ant krūtinės. Atsistojo tarpduryje ir klausia:

– Kas jūs tokie būsit?

O Karbočius atsakė:

– Mes Dotnuvos milicininkai.

Kai tik taip Karbočius pasakė, tas atgal pro duris, o namas jau iš visų pusių apstotas. Vienas partizanas – Mataitis (mažo ūgio) jau gerokai išgėręs gulėjo ant lovos. Tai mano sesuo Adelė jį pagriebė už kupros ir pro duris išstūmė (ji buvo nepaprastai stipri). Kai išstūmė Mataitį, tada visi likusieji šoko per duris iš paskos. Paliko kambarį savo milines, visus dokumentus, planšetes, du automatus. Tada ta pati mano sesuo Adelė automatus sumetė į šulinį, dokumentus į pečių, o lauke girdėjosi padrikas šaudymas, raketos tik kilo aukštyn. Kai tik pradėdavo šaudyt, partizanai sukrisdavo ant žemės ir šliauždavo atsišaudydami, o kai aptildavo šaudymas, pasikeldavo ir bėgdavo į Kūdrio mišką. Mes kambarį visi sukritom ant žemės, o mama su mano sūneliu, užlipusi ant duonkepio pečiaus, atsigulė.

Kai šaudymas aprimo, atsikėlėm, visos puodynės gryčioj sudaužytos, sušaudytos sienos. Pakrosny buvo tokia tuštuma, vadinamas pakrosnys, kur mama laikydavo vištas, tai mano svainis įlindo į tą pakrosnį su vištomis, o sesuo kažkur dingo. Vėliau, kai atsirado, ji pasakė:

– Bėgau kartu su partizanais, kai pribėgau kaimą, užėjau pas vieną gyventoją ir pasilikau.

Paskui į vidų atėjo sribai ir pasakė:

– Kas yra gyvas, išliškite!

Mes visi gyvi išlindom, mane pačią pirmą Striukas paėmė už rankos, išsivedė į lauką ir pastatė, paskui atvedė mamą, mano sūnų, seserį, draugę, vyro brolių Adolfą, Žirgulių, iš viso apie 11 žmonių. Kai visus surikiavo, Striukas priėjo prie manęs, nes buvau pirmoji, trenkė su pistoletu tiesiai į veidą ir apsipyliau krauju. Parkritau ant žemės, o tuo metu jis pasakė:

– Tu bandito boba užvedei banditus!

O sesuo Adelė jam pasakė:

– Ji mano viešnia, tokia pat kaip ir tie „banditai“. Kokią teisę tu turi ją mušt?

Kaip trenkė ji Striukui į veidą, taip iškart jis ir iškrito. Paskui atsistojo, pasipurtė ir pasakė:

– Dabar ruoškitės visi į daboklę!

Paliko tik mano mamą ir sūnų, vėliau surado ir paėmė tą jauniausią mano seserį, kuri buvo išbėgusi su partizanais ir nusivarė į Surviliškio sribyną.

Kitą dieną visus paleido, o mane ilgiausiai tarpė. Būdavo vis paleidžia ir vėl kviečia, o kai nueinu tardo, klausinėja apie miškinius. Visą laiką tardė Doroginas, o vertėjas buvo milicininkas Jonas Lukšys, kurį vėliau partizanai miške nušovė. Šitas Lukšys vertėjavo ir kartu mane mušdavo, kankindavo. Pasiims kabelio gabalą ir velėja per pečius, reikalauja pasakyt kur partizanai, kur vyras.

O kad žada vežti sribai suimtą vyrą iš namų, man pasakė Gapšys:

– Ateik rytoj pas mus su krepšiu pasiimt mėsos.

Net sudie neleido pasakyt. Aš tik su vaikiu priėjau prie lango, žiūriu vyras vežime guli. Aš Gapšiui atsakiau:

– Tokios mėsos aš nevalgau, tik jūs valgot!

Gapšį, Lukšį ir Ramoną vėliau partizanai sušaudė. Atėjo moteris iš Kazokų kaimo pas sribus ir pasakė, kad ją „apvogė“, lašinius išnešė, tai šitie trys, kai išėjo gaudyt tų „vagių“, taip ir nebegrižo. Tą moterį vėliau man Sibire teko sutikt ir ji papasakojo man visą šitą istoriją. Kai pas ją atėjo minėti sribai, partizanai jų jau laukė pasaloje, visus nuginklavo ir išsivedė į mišką.

Pas mano pusbrolių Antaną Stanislavičių Survilišky sribai pasidarė daboklę ir ten tankiai mane įgrūsdavo. Antano brolis Adolis buvo irgi sribas, mane dar į Sibirą vežė. Tai, va, koks pusbrolis buvo. Gal 50 kartų taip mane buvo išsikvietę sribai į Surviliškį, tiek pat kartų aš buvau uždaryta ir tardoma. Adolis Stanislavičius dar ir dabar tebegyvena Surviliškyje.

Kai mane sribai suimdavo, aš su savim veždavausi arba nešdavausi penkis kilometrus sūnelį. Kai su juo nueidavau, tada sribai man sakydavo:

– Matai, kam tu dabar atnešei tą nekalną kūdikėlį kankint? Tave mes uždarysim, o kuo tas kūdikis prasikalto?

Tada aš jiems atsakydavau: „Pažiūrėkit į tą kūdikėlį ir suprasit, kad ir aš tokia pat... Kuo aš jums nusidėjau?“

Jie mane tardydavo, o vaikas tiek rėkdavo, atrodydavo, kad ausų būgneliai pliš. Tada Doroginas, kad vaikas nerėktų ir galėtų mane tardyti, atnešdavo medum su-teptą pyrago gabalą. Kai tik prikišdavo jis tą pyragą, sūnus šerdavo jam rankute per veidą. Doroginas sakydavo:

– O, koks žiaurus bandito sūnus!

Ir taip būdavo kiekvieną dieną, kai tik prieidavom prie daboklės. Sūnus rėkda-vo net draskydavosi, nes jis matydavo, kaip daboklėje mane tardydavo ir mušdavo ir vis reikalaudavo pasakyt kur vyras.

Surviliškio sribai visi buvo žiaurūs ir mano pusbrolis niekuo nuo kitų nesiskyrė.

Mano sesuo Zofija gyveno Surviliškyje, tai jo paprasčiau:

– Adoli, nueik pas seserį, paprašyk pusę litro pieno vaikui ir atnešk, juk tu ma-no pusbrolis...

Jis tiesiog įžūliai man atrėžė:

– Ko tu nori? Tu bandito boba! Aš su banditais jokių reikalų neturiu.

Taip jis nė karto nenuėjo atnešt vaikui pieno.

Kai aš pabėgau iš Sibiro ir grįžau į namus, kartą Adoliui atėjus pas mano ma-mą, aš įlindau į užpečkį ir pasislėpiau, bet jis taip ilgai sėdėjo, tai turėjau išlįsti. Tada jis man ir pasakė:

– Tai, ką sesut, pyksti ant manęs, kad aš buvau sribas?

Aš jam pasakiau: „Pats žinai.“ Tik tą vienintelį kartą aš buvau jį susitikusi.

Kai aš slapščiausi Bakainių kaime pas Janiną Valikonienę, kartą abi išėjom į mišką pamėlyniauti. Grįžtam prisiuogavusios ir ties Liaudos upeliu žiūrim didžiau-sias pulkas partizanų, tiesiog visas paupys apstotas, o mes einam per tą upelį, bet jie mūsų net neužkalbino. Kai grįžau į namus, prasidėjo baisus šaudymas, tarsi pragaras atsivėrė, tik kulkos zvimbė palei žemę. O pasirodo motociklu važiavo stri-bas Gapšys ir milicininkas Bogušas.

Bakainiuose partizanai nuėjo į Piliakalnio vienkiemį pas Kaspariūną. Iš ten jie pasiuntė Petrą Sedlorių, kad tas nupirktų jiems degtinės. Petras išėjo pirkt degti-nės, o partizanai ėmė ieškot sribų, komunistės Urbelienės, kuriai besivydami koją peršovė, dar nušovė vieno sribo tėvą paupy. Aš iš gryčios nulėkiau pažiūrėt, kas ten paupy dega. Žiūriu vasarojus išmindytas, o dega motociklas, šalia guli nušau-tas milicininkas. Priėjau dar arčiau, pakėliau jo galvą, žiūriu Bogušas, prie šono pistoletas dėkle. Aš tuoj, nieko nelaukdama, ištraukiau iš dėklo pistoletą ir vėl bėg-te į namus. Tik spėjau įeit gryčion, jau pilnas kiemas prigūžėjo sribų ir milicijos. Vėliau tą pistoletą atidaviau vyro broliui Vincui, bet tuo kartu mus labai kratė, jie, matyt, įtarė, kad aš galėjau tą pistoletą ištraukt.

Paskui iškart areštavo Petrą Sedlorių, Kasperiūną žentą Lukošį ir pasodino į kalėjimą.

Mano tėvelio du broliai buvo Amerikoje, kai mes vedėmės, vienas dėdė man at-siuntė auksinį laikrodį, tai sribai atėjo ir pavogė tą laikrodį. O kam pasiskūsi? Džiaugiesi, kad galvą ant pečių paliko išeidami. Turėjau primezgusi daug kojinių

ir tas išnešė, išnešė dešras, lašinius. Būdavo ateina ieškot „banditų“ ir ima naršyt po visas spintas, stalčius ir komodas.

Tiek pat vogdavo rusai, tiek pat ir sribai. Ateidavo ir lipdavo ant aukšto, o šeimininkui kartu su jais lipti neleisdavo, kad nematytų, ką jie ims. O kai išvežė žmones į Sibirą, sesuo pasakojo, kaip dieną ir naktį sribai vežė išvežtųjų turtą vežimais.

Pas seserį atėjo sribas Adolfas Janevičius ir liepė pakinkyt arklių, sakydamas, kad važiuos buožių turto vežti. Sesuo jam pasakė:

– Jeigu tau reikia, tai pats ir pasikinkyk.

Nuėjo kumelės kinkyt, tai kumelė jam kaip spyrė užpakalinėm kojom, Janevičius vos galo negavo, paliko ratus ir tą kumelę, nebepasikinkė, svirduliuodamas išėjo.

Per tuos sribus ramybės mes čia niekas neturėjome, tik kai nuvežė į Sibirą ir atsiguliau po kedru, tada ramiai išsimiegojau. Pavyzdžiui, sribas Žvykas kelis visai nekaltus žmones yra nušovęs. Jis nušovė Stasį Pakėną, kuris bandė bėgti ištrūkęs iš sribų nagų. Žvykas raitas ant arklio pasivijo ir nušovė. Paskui nušovė Ipolitą Morkūną. Po Atgimimo, kai buvo pradėti atkasinėti pokario metais žuvusiųjų palaikai, aš pati nuėjau pas Žvyką ir paklausiau: „Žvykai, pasakyk, kur Morkūnai palaidoti. Tu mane gerai pažįsti. Tu buvai sribu, aš buvau Sibire, o dabar tu Lietuvoj ir aš Lietuvoj. Tu numirsi, ar tau bus gerai, jeigu tave kas nors patvory užkas?“ Žvykas viską pasakė ir parodė kur kas užkastas. Radom ten devynių žmonių palaikus. Bet taip drebėjo, taip drebėjo Žvykas, kai aš nuėjau. Prieš tai pas jį dar buvo atėję du Stasiuko Pakėno giminaičiai, padėjo jam ant stalo virvę ir liepė pasikart. Po to Žvykas susirgo, metus pagyveno ir mirė.

Man daug teko bendrauti su partizanais, bet ko nors blogo jų adresu aš tikrai negaliu pasakyti. Jei kas buvo padaryta ne taip, tai buvo padaryta pačių okupantų partizanų vardu. Partizanų vardu jie labai daug darė skriaudų žmonėms, jie visą kaltę vertė partizanams. O ką blogo galėjo daryti partizanai, jeigu jie tik gelbėjo savo gyvybę, gynėsi nuo priešų ir laukė laisvės. Visi kovojo ir laukė laisvės. O rusai okupantai ir jų pakalikai sribai mūsų žmones persekiojo, kankino, žudė, mūsų partizanus banditais vadino, patys būdami tikraisiais banditais. Taip, jie buvo baisūs banditai.

1948 05 22 naktį atėjo Surviliškio sribai ir apsupo mano tėvų namus. Tarp tų sribų buvo ir tas mano pusbrolis Adolis. Pasibeldė į langą, pasakė, kad Surviliškio milicija, tada aš pati nuėjau ir atidariau duris. Jie iškart man pareiškė:

– Mes jus areštuojam!

Paklausė kur sūnus, aš pasakiau, kad pas tėvus, tada jie vieną sribą pasiuntė atvest, bet ten jo nerado, nes su juo mama pabėgo iš namų.

Pirmiausia jie supjaustė mano čiūžinį, gryčioj pritaršė šiaudų, atseit ieškojo ginklų. Paskui liepė apsirengt ir eit, pasiimt su savim nieko neleido. Varėsi tokia pašlaite, apsupo iš visų pusių atseit, kad miškiniai manęs nepagrobtų. Nusivarė pas Vytautą Tylūną, o prieš atlaidus Tylūno buvo labai daug alaus padaryta. Čia mane pasodino, apsupo iš visų pusių, aš sėdžiu, o šitie sribai atidarinėja statines,

kaip duos alus, pilna asla, tik keli lašai patenka į asotį, viską išdaužė, ištrupino, paskui pakinkė arklius ir liepė Tylūnams pasiimt ką nori. Čia buvo jau labai daug ne tik stribų, bet ir rusų enkavedistų. Tylūnai prisidėjo pilną vežimą ir sako man:

– Sereikiene, kaip tu važiuosi? Tu gi nieko neturi, juk tave į Sibirą veža.

O man taip sudžiūvo lūpos, aš net liežuvio apverst nebegačiu. Aš jiems sakau: „Man nieko nereikia, aš vis tiek negyvensiu.“ Jie deda man, liepia pasiimt lašinių, bet aš neimu nieko, tik pasiėmiau tokius kerzinius „branavikus“ ir pasidėjau ant jų vežimo. Paskui nuvažiavom pas Gudžinską, o jie pasirodo pabėgę, tik viena moterėlė palikta sėdi. Klausia kur šeimnininkai, ji pasakė, kad nėra šeimnininkų. Tada apšaudė pastatus, arkliai žvengia, galvijai baubia, paėmė ir tą moterį, tempia už rankų, o ji sako:

– Ot gerai ponuliai, kad ir mane vežat, nors pamatysiu svetimą kraštą...

Ji žinojo, kad jos neveš, nes nebuvo įtraukta į sąrašus. Atvežė iki Bakainių ir paleido. Paskui nuvežė pas Širmulį, surinko jų visą šeimą, penkis vaikus ir tėvą su motina. Jų irgi pakinkė arklius, sudėjo, susodino visus į vežimą ir pas Joną Žilį nuvežė. Paėmė Žilį, Elenutę, Verutę ir motiną Žilienę, leido ir jiems pasiimt ką nori. Iš Žilio privažiavom prie to namuko, kur aš gyvenau. Čia paklausiau, ar atnešit sūnų, o ta moteris pasakė:

– Ne. Tavo motina pasiėmė sūnų ir išbėgo į mišką.

Pamenu netoliese buvo šulinys ir baltas gražus beržas. Tą beržą apkabinau ir nukritau ant žemės surikusi: „Sūnau!“

Paskui apipylė vandeniu, dar padavė atsigert, atsigavau ir tada man pasakė:

– Per penkiolika minučių pasiimk ką nori ir sėsk į Tylūno vežimą.

Pasiėmiau vyro darytą kupariuką su drabužėliais, ant aukšto dar žinau buvo rūkytos mėsos gabaliukas, bet stribai neleido ten užlipti.

Sesers paprašiau, kad atneštų nors porą kilogramų lašiniukų, o viską, kas namuose likę, pasiimtų sau. Pas kaimyną buvo likęs mano paršelis ir tą jai liečiau pasiimti. Sesuo išėjo, bet nebegrižo, pasirodo, jos vyras nebeišleido, atseit bijojo, kad ir jos kartu su manim neišvežtų.

Taigi aš neturėjau nieko, nei gert, nei valgyt, o važiavom visą mėnesį. Kelyje mane penėjo Tylūnas iš Pakruostės kaimo. Atsipjaus gabaliuką ir man duoda. Tylūnienė sako:

– Ką tu darai? Mes patys badu numirsim...

O Tylūnas atkakliai užsispyręs:

– Aš neduosiu jaunai moteriai badu numirt! Kol pats turėsiu, su ja dalinsiuos paskutiniu kąsneliu.

Aš ir dabar už jį meldžiuosi. Kai sutikdavau, kada jis gyveno Lietuvoje, aš visada jam į ranką pabučiuodavau, nes jis visą tą baisią kelionę mane maitino. Tai buvo Vytauto Tylūno tėvas. Kai nuvežė į Sibirą, mūsų ešeloną išskirstė į tris dalis, aš patekau į pirmą grupę, mane numetė tiesiog po medžiais, jokios trobos nebuvo. Po didžiuliu kedru atsiguliau pasilsėti. Kiti turėjo pjūklus, kirvius, rudeniop šiokias

tokias trobeles susirentė, valdžia pastatė barakus ir mane ten priėmė, o per vasarą dirbau miške. Tai buvo Krasnojarsko krašte, Docersko r., Kičibašo gyvenvietėje. Čia išbuvau per žiemą, nušalau kojas, nukrito mėsgaliai, išgulėjau pusmetį, niekam nieko apie tai net nerašiau, bijojau, kad mama dėl to labai nesijaudintų, nes jau buvau susitaikiusi su ta mintim, kad vis tiek aš ilgai nebeišgyvensiu.

Kai išgijau, mane vėl išvarė į mišką. Per vasarą plukdėm medžius Sisimo upe į Jenisejų, paskui buvo nuvežę į kitą rajoną, ten dirbau virėja ir kai iš ten grįžau, penktą dieną žiūriu ateina du milicininkai ir sako:

– Jūs areštuota!

Aš klausiu kodėl, tada jie paaiškino, kad aš esu pagrindžio veikėja, dainuoju partizaniškas dainas ir t. t. Labai greitai sužinojau, kad mane įskundė tokia Ona Pocevičiūtė iš Pakruostės kaimo. Šiuo metu ji gyvena Survilišky ir manęs vengia kaip velnias kryžiaus. Mus sekt buvo paskirtas specialiai žydas Rorganas ir nuo Krakių Aldona Židelytė, kuri vėliau ištekJė už ruso ir pasiliko ten gyventi. Žodžiu, šitie trys šnipai mus persekiojo. Areštavo penkias moteris ir du vyrus: mane – Oną Sereikienę, Aldoną Arštikytę, Vitutę Petrulaitytę, Zosę Slivkaitę, Katrytę Raščiauskaitę, Zigmą Raščiauską, Juliją Butkevičių.

Buvo birželio mėnuo, su savim pasiimt nieko neleido ir taip išėjom į kelionę pėsti du šimtus kilometrų Jenisejaus link į Novosiolovo kalėjimą. Ėjom šešias paras. Milicininkai jojo ant arklių, o mes ėjom pėsti. Nusivarė iki Jenisejaus, susodino į laivelį, perplukdė per Jenisejų ir nuvedė į kalėjimą. Pasodino į kamerą, kurioje nebuvo jokio langelio, tamsu, palei sienas ištisiniai nariai. Vyrus atskyrė į kitą kamerą. Kai užpuolė mus tokie balti vabalai, nesupratom kokie tai gyviai, į galvą nelenda, bet visą kūną bado tiesiog tarsi adatom. Tais vabaliukais ne tik kūnas, bet visi drabužiai aplipo, kiti pasakojo, kad tai buvo kalinių utėlės. Mes sėdim dieną, sėdim kitą, mūsų nei tardo, nei ko klausia. Paskui atėjo ir paklausė, ar mes turėjom kokį nors ryšį su Lietuva, ar veikėm kokiam nors pagrindy. Pasakėm, kad mes nieko nežinom. Pasirodo mus uždarė į mirtininkų kamerą. Per dieną duodavo nedidelį duonos gabaliuką ir vandens stiklinę, o Novosiolove buvo lietuvių, kurie čia buvo atvežti dar 1940 m. per pirmąją rusų okupaciją ir jie sužinojo apie mus. Žiūrim prižiūrėtojas mums ėmė nešt ožkos pieną, sūrio, bulvių, blynų, iškeptų iš miltų. Ir vėliau jau kiekvieną mielą dieną mus maitino Novosiolovo lietuviai. Toj mirtininkų kameroj mus išlaikė nuo birželio iki spalio pradžios. Jau pradėjo šalti, o aš basa, viena suknute ir visi panašiai apsirengę. Per tą laiką tik vieną sykį paklausinėjo ir pasakė, kad mes vis tiek mirsim badu, kam dar mus teist.

Vieną naktį atėjo su spingsule rankoj tas pats prižiūrėtojas ir sako:

– Renkitės! Eisim!

Aš jau maniau, kad mus varo sušaudyt. Pradėjau melstis garsiai, o po manęs einančios moterys man pritarė. „Nadziratelis“ sustojo ir paklausė:

– Kto ėto Marija, čto vy často jejo vspominaite? (Kas ta Marija, kad jūs ją tankiai minite?)

Aš jam pasakiau, kad Marija mano labai gera draugė. Jis mus varėsi apie pusę kilometro, atsivedė prie Jenisejaus kranto, o vandeny gražus baltas laivas stovėjo, sulaipino į tą laivą. Prižiūrėtojas atsisveikino, o mus pristatė tokiam jaunam milicinin-
kui su žmona. Kai tik sulipom laivan, ta žmona, pasižiūrėjusi į mus, paklausė:

– Kaip jūs tris mėnesius išbuvę mirtininkų kameroje taip gražiai atrodot? Ko-
kios jūs gražios merginos!

Iš rankinės ji išėmė septynis kiaušinius, septynis gabaliukus duonos ir mums padalino. Taip mes atplaukėm į Krasnojarską, į persiuntimo punktą, kur skirstyda-
vo kalinius ir veždavo į Šiaurę, į Razdolno aukso ir švino kasyklas. Čia sutikau ir pažįstamų, kurie mus pamaitino, davė mums drabužių, apavė, aprėngė. Tas milici-
ninkas mums pasakė:

– Jūs dabar vadinsitės „spec. pereselency“ (specialiais perkeltaisiais gyventojais).

Supratome, kad mums nuėmė areštą ir mes vėl tapome tremtiniais.

Taip mes Jenisejumi, Angara, nuplaukėm į Razdolną. Čia jau buvo labai šalta, apgyvendino palapinėse, o šalčio 40–50 laipsnių. Mane paliko kasti amžino išalo žemėje duobes, dviejų metrų gylio, dviejų metrų ilgio ir pusantro metro pločio. Kasėm kapliais, laužtuvais, o maitino džiovintais svogūnais, džiovintom bulvėm, morkom. Tie, kurie turėjo atsargų, būdavo iškasa pusmetrį, atsisėda toj duobėj, pasiima akordeoną ir groja, o neturintieji atsargų privalėjo dirbti, nes mokėjo nuo iškastų kubų žemės. Vienas mokytojas turėjo akordeoną, taip gražiai grojo, o aš, tokia Agutė Dami-
nauskienė iš Šiaulių ir viena kalmukė Sonia tiek kertam, tiek kertam, kiek tik galim. Kiek beiškasdavom, nieko negaudavom. Nesupratau, kodėl ten mums nieko nemokė-
jo, nieko gero negaudavom, o tie grojo ir sočiai gyveno. Paskui, kai labai nusibodo tas duobes kast, mane pasiuntė į med. komisiją ir davė „lengvesnį“ darbą. Komisijoje buvo vienas latvis, vienas lietuvis, toks gydytojas Serbentas ir vienas estas, o kiti visi rusai. Kai nuėjom į tą komisiją, gydytojas Serbentas išeidamas pasakė:

– Tik nesikalbėkit lietuviškai.

Aš pati pirmutinė įėjau, apžiūrėjo mane ir pasakiau, kad noriu į šachtą dirbt. Tai man pasakė:

– Kokį darbą dirbai, tokį ir dirbsi...

Kitos dienos rytą suskambo skambutis į darbą: kaip paprastai atėjo viršininkas ir paklausė kuri čia Sereikienė. Aš tuoj jam prisistačiau. Tada paklausė Daminaus-
kienės, Sonios, liepė susirinkt visus įrankius, atiduoti į sandėlį ir eit į kitą darbą. Taip mus paskyrė į mišką samanų raut. Sniego iki pažastų, reikia pirmiausia snie-
gą nusikast, tik po juo gali rinkti samanas. Brigadininke mums paskyrė estę, buvu-
sį vaistininę. Ji mums ir sako:

– Truputį prasikrapštykim iki samanų, iš sniego padarykim kupetą, apdėkim ją tom samanom ir bus kubas. Padarykim tokių kubų daug, pinigų gausim ir ne taip nuvargsim.

Sniegą prakrapštėm, apdėjom sniego kupetą samanom ir už darbą gavom po 600 rublių. Už tuos pinigus nusipirkau tamsaus kartūno suknutę, batelius, gabali-
nio cukraus, dar kartūno gabalą ir išsiunčiau sūnui siuntinį į Lietuvą. Trejus me-

tus išbuvaui toj Šiaurėj. Perėjau dirbt į plytinę, pradėjau labai gerai uždirbt. Po trejų metų pervežė į Krasnojarską. Čia dirbau krovėja, uždarbis nedidelis, ką Šiaurėje uždirbau, tai čia pravaľgiau. Į laivus „tačkėmis“ veždavom metalo drožles. Bevežant „tačkė“ taip pakrypdavo ir įvirsdavo į vandenį su visom metalo drožlėm. Be to, nešdavom bėgių sijąs per pečius persimetusios tokias kamanas. Ant pečių uždėdavo ir mes taip po septynias, po dešimt į eilę sustodavom, užsidėdavom tas sijąs ir nešdavom į laivą. Vėliau dažiau laivus. 1954 m. birželio mėnesį gavau laišką, kuriame parašyta: „Sesut, tu daugiau jau nebepamatysi savo mamos, mama jau guli mirties patale.“ Aš galvoju: ne, dar pamatysiu. Grįžau iš darbo, nuėjau į stotį, nusipirkau bilietą, pasiėmiau rankinę, užsivilkau tokį kostiumėlį ir išvažiavau į Lietuvą be jokio dokumento. Atvažiavusi dar radau mamą gyvą, sutikau sūnų ir taip Lietuvoje išsislapsčiau Kaune septynis mėnesius, o kai grįžau iš Kauno į namus, iškart ir įkliuvau. Atėjo vienas rusas ir enkavedistas Antanas Bajorūnas iš Surviliškio (dabar jau miręs). Buvo vasario 4 d., 24 laipsniai šalčio. Uždėjo man metalinius antrankius ir išsivedė. Aš jiems pasakiau:

– Jau dabar antrą sykį manęs į Sibirą nebeišvešit, aš vis tiek pabėgsiu...

Šitie čekistai mane per mišką vežė, už tai labai bijojo, kad nepabėgčiau, todėl ir antrankius uždėjo, nuo kurių rankų riešai nušalo.

Pasodino į daboklę Dotnuvoje ir išlaikė savaite, paskui nuvežė į Panevėžį, sudarė bylą ir nuteisė penkeriems metams lagerio. Atsėdėjau trejus metus Vologodsko srityje, Krasavino mieste. Iš ten mane vėl norėjo išvežt į Krasnojarską kaip tremtinę. Tai buvo jau 1957 m., bet aš pasakiau, kad nevažiuosiu į Krasnojarską. Davė man palydovę, bet aš ir tada pasakiau, kad ją užmušiu ir vėl grįšiu atgal į lagerį. Tada mane pristatė reabilitavimo komisijai, kuri pasakė, kad 1956 m. buvo amnestija ir visi lietuviai iš tremties paleisti.

Kai paleido iš lagerio, viską metusi lėkiau į Lietuvą, net charakteristikos nepasiėmiau. Dotnuvoje išdavė pasą, kiek pabuvau namuose ir išvažiavau vėl atgal į Sibirą pas vyrą. Iš ten galutinai gimtinėn grįžome tik 1965 m., nes vyrui be 10 metų lagerio dar reikėjo išbūti 5 metus tremties.

Pasakoja **ANTANAS KINDERIS**

Užrašyta Okainių kaime
2001 01 21

Gimiau 1924 m. Šukionių kaime, Ramygalos valsčiuje. Šeimoje augome penki vaikai: 2 seserys ir 3 broliai.

Iš pradžių, kai rusai 1944 m. ėmė vyrus rinkti į raudonąją armiją, mes keliese iš kaimo pasitraukėm į mišką. Kiek pabuvę miške vieni legalizavosi ir išėjo į armiją, o mes su Vaciu Janoniu likom miške. Jis pasiliko pas ančiškiečius, o aš likau su pagiriečiais.

Pasidariau jų ryšininku, teikiau partizanams informaciją kur vaikšto stribai, arba rusų garnizonai, rinkau jiems maistą iš gyventojų, žmona jiems siūdavo baltus maskuojančius chalatus žiemą, ruošdavo maistą. Tuo metu tas būrys laikėsi Pauslajo miške, jam vadovavo *Makliakas*. Iš mūsų – Šukionių kaimo – į mišką buvo išėję Edvardas, Mykolas, Oliesius ir Antanas Daučiūnai. Trys iš jų žuvo, liko tik Mykolas. Į *Mokytojuko* būrį iš mūsų kaimo buvo išėjęs Mykolas Linkevičius-*Audra*, žuvo prie Dvariškių kaimo.

Okainių kaime mokytojos Janinos Astrauskaitės buvo paprašyta pinigų partizanams paremti ir jų atsiimt atėjo partizanas Bronius Baneckas. Matyt, buvo pranešta apie tai kolūkio pirmininkui Vasilijui Romančikui, buvusiam Ramygalos MGB viršininkui (vėliau jis išvažiavo į Rusiją).

R. K. p a s t a b a. Taip, matyt, samprotavo gerb. Antanas Kinderis ir kiti jo bendraminčiai, bet po nepriklausomybės atstatymo, atvertus KGB operatyvines bylas, buvo rasti šiek tiek kitokie faktai:

MGB arch. Bylos Nr. 359. L. 48

1953 m. balandžio 23 d. iš agento „BATVINIO“ buvo gautas pranešimas, kad balandžio 17-tą pas jo seserį, kuri dirbo mokytoja Okainių kaime, atėjo du partizanai, su jais ir BRONIUS BANECKAS, kurie jo sesers ir brolio paprašė (užsakė) 500 rublių. Agento sesuo tuo metu pinigų neturėjo, todėl pažadėjo juos duoti gegužės mėnesį po atlyginimo. Tikslu likviduoti BANECKĄ, buvo paruoštas susitikimas su agento „BATVINIO“ broliu, su kuriu, neiššifruojant agento, buvo išsiaiškinta, kad tiesiogiai jo ir sesers partizanai prašė pinigų, ir kartu sutarta jų sodyboje paruošti pasalą.

1953 05 19 ši pasala buvo paruošta „BATVINIO“ artimųjų namuose: jų laukė 4 kareiviai su vadu, MGB leitenantu KAZAKEVIČIUMI.

1953 05 21 23³⁰ val. prie agento „BATVINIO“ sesers ir brolio namų iš kaimyno PATAPO sodybos atėjo nepažįstamas žmogus ir pabeldė į langą. Agento „BATVINIO“ sesers ir brolio tuo metu nebuvo, todėl pasaloje buvę MGB kareiviai negalėjo nustatyti, kas buvo atėjęs.

1953 05 22 pas kaimyną PATAPĄ buvo pasiūsta agento sesuo, kuri sužinojo, kad buvo atėjęs partizanas BANECKAS, bet jos („BATVINIO“ sesers) nerado.

1953 05 22 dieną PATAPO sodyboje buvo pastebėtas partizanas BANECKAS, kurio žmona BANECKUI tris kartus nešė valgytį į daržinę.

1953 05 22: 23³⁰ val. partizanas BANECKAS atėjo į agento sesers namus (į mokyklą – R. K.) ir pabeldė į langą. Agento sesuo kareiviams pasakė, kad atėjo banditas, išnešė jam pinigus ir, kai pinigai buvo įteikti, grupės vadovas vyr. leiten. KALUGINAS automato serija partizaną nušovė. Be to, kareiviai partizano lavoną, suvynioję į „plašpalatkę“, nunešė į krūmus ir imitavo kautynes. Agento „BATVINIO“ sesuo ir brolis liko neiššifruoti.

Nušautas buvo „SIURBYS“ – BRONIUS BANECKAS, JUOZO-„ČERNECKAS“, „ŠPOKAS“, gimęs 1916 m. Kušleikių k., Ramygalos r.

Kelis mūsų apylinkės jaunuolius paėmė į rusų kariuomenę, bet iškart dar į dalinius nevežė, laikinai paleido į namus trims dienoms. Anksčiau tie jaunuoliai buvo išėję į mišką.

Partizanai tuo metu nušovė seniūno Jono Kerbelio žmoną, sudegino tvartą, kitą dieną atvažiavo iš Šėtos stribai, suėmė anuos šešis jaunuolius ir vežėsi į Šėtą. Ties

posūkiu Okainių kaime sribai brolius Joną ir Jurgį Jurevičius išstūmė iš vežimo ir nušovė. Dar pavažiavę toliau už krūmelių, nušovė Vaclovą Jačionį, o dar toliau už kalnelio – Vladą Janonį. Joną Liužiną vežėsi paskutinėse rogėse. Tas, pamatęs, kad čia visus baigia iššaudyt, trenkė sribui per galvą ir šoko į krūmus, nors toliau pabėgt nebegalėjo, nes jie visi buvo smarkiai sumušti, išdaužytais dantimis, bet sribai krūmuose jo nesurado ir taip jis liko gyvas.

Pavermeny žuvo partizanas Antanas Janulis (Jis nėjo į būrį, vaikščiojo vienas).

Labai uolus partizanų rėmėjas buvo Antanas Jankevičius, Kazio, bet jį patys partizanai sunaikino, nes jis dirbo ir vieniems, ir kitiems. Mes su juo buvom vienmečiai, kartu kaime augom, gyvenom neturtingai, o jis nešiojo odinius batus, odinę striukę, nueidavo į Ramygalą, ten restorane partizaniškas dainas dainuodavo, gerdavo ir nieks jo neliesdavo, mes kažkaip pradėjom stebėtis tokia jo drąsa.

Kaime vyko vakaruška ir atėjo partizanai. Tuomet Jankevičius kažkam pasakė: „Čia mums ne vieta, einam“ ir išėjo... Netrukus tuos namus apsupo rusai. Tuo metu žuvo partizanas Juozukas ir Vladas Liška-Perkūno *Arkliukas*. Pauslajo miške gyveno Antano teta. Partizanai jai pasakė, kad pas ją su arkliu atvažiuotų Antanas. Kai atvažiavo, jį partizanai paėmė, ant laužo pakepino, jis prisipažino, ką išdavė, paskui sušaudė.

Mane su Janoniu, kad mes priklausom *Makliako* būriui, apie 1953 m. išdavė Jašiūnas iš Kušleikiškio kaimo. Vėliau mus kvietė į Vilniaus KGB: mane, Janonį, Jakaitį, Jankevičiūtę, tardė apie mūsų ryšį su partizanais.

Pasakoja JANINA KIUBERYTĖ-IVANAUSKIENĖ apie J. ŠIBAILOS ir P. ŽILIO žūtį Dovydų miške

Užrašyta Gerdvilų kaime
2001 01 21

Kas gyveno Dovydų miške bunkeryje, žinojo tik vyresnieji mūsų vadai Petras Gerdvila ir Vincas Gėgžna. Vincas buvo vadas, o Gerdvila – pavaduotojas. Tame bunkeryje 1953 m. gyveno tik tie du partizanai, kurie žuvo (Povilas Žilys-*Klevas* ir Juozas Šibaila-*Diedukas*, *Merainis*). Kai buvo suimtas partizanas Navarauskas, atėjo mano pusbrolis ir pasakė: „Suėmė Navarauską, žiūrėkit, pasakykit tiems vyrams, kad tik jis jų neišduotų...“ Labai greitai po to apylinkę užsiauė rusų kariuomenė, ryšininkai iš namų net pajudėt negalėjo. Po savaitės tėtis pasikinkė arklių, pasiėmė vandens bidoną, įsidėjo šieno, pasiėmė maisto ir pasakė, kad važiuoja miškan malkų. Nuvažiavęs miške rado bunkerį išsprogdintą, suprato, kad tie vyrai žuvę. Mes tų vyrų nepažinojom, tik žinojom, kad jie buvo ne vietiniai, atėję nuo Panevėžio. Vienas iš jų buvo aukštas, kitas – žemesnis ir su barzda.

Mane ryšininkaut buvo užverbavę apie 1951 m. Petras Gerdvila ir Vincas Gėgžna-Balandis, Bimba. Aš kartais nešdavau jiems maisto į mišką, o tankiausiai su jais susitikdavo ir ryšį palaikė mano tėtis Bronius Kiuberis.

Pasakoja JANINA JELINSKAITĖ-KLUONIENĖ-AUDRA

Užrašyta Kaune

2002 08 11

Gimiau 1926 m. kovo 21 d. Atkočių kaime, Deltuvos valsčiuje, Ukmergės apskrityje. Šeimoje buvome trys seserys ir vienas brolis: aš, Zita, Stanislava ir Henrikas. Tėvai turėjo 10 ha žemės, nebuvo turtingi, bet tėtis buvo labai darbštus, mokėjo dirbti įvairiausius darbus, ypač gerai mokėjo mūryt pečius, kast šulinius, todėl mes gyvenom gana pasiturinčiai.

Dar gerai prisimenu 1940 m., kada rusai pirmą kartą okupavo Lietuvą. Aš mačiau tada jų „nenugalimosios armijos“ kareivius su „abmotkėm“ apvyniotomis kojomis, jie buvo klaikiai suvargę, jų veidai pilki, išbalę, be kraujo žymės, parduotuvėse tuoj pat viskas dingo, liko tik margo kartūno rietimais nuklotos lentynos, matyt, iš Rusijos buvo atvežta. Tie kareiviai atvažiuodavo ir į kaimą. Vieną kartą atvažiavo ir užėjo pas mus. Įėję gryčion sako:

– Chozeika, daj kušatj, daj kušatj...(Šeimininke, duok valgyt, duok valgyt...)

Mama atnešė sviesto, kaip griebė šaukštus į rankas, kabina tą sviestą šaukštais ir valgydami šneka:

– Kakaja vkusnaja kaša...(Kokia skani košė).

Mama ėmė aiškinti, kad čia ne košė, o sviestas, jie tik trauko pečiais, matyt, kad jokio supratimo neturi apie sviestą.

Labai greitai šitie pasmirdėliai atkuto ir ėmėsi „darbo“. Kas tik jiems nepatiko – Sibiran, Sibiran, be jokio teismo, be jokių nuosprendžių šlavė visus iš eilės. Pirmiausia sušlavė visus inteligentijos atstovus: mokytojus, karininkus ir kitus valstybės tarnautojus.

Povilas Andriūnas iš Sarosčių kaimo, Deltuvos valsčiaus buvo mano mamos brolis, baigęs karo mokyklą, turėjo vyr. leitenanto laipsnį, iš pradžių tarnavo Ukmergėje, o vėliau prie Panevėžio Pajuostėje. Kai 1940 m. užėjo bolševikai, jis dažnai pas mus lankydavosi ir vis kalbėdavosi su tėčiu, sprendė, kaip čia bus toliau, sakė, kad jis toliau neišversias tokio bolševikų persekiojimo, kur nors reiks dingt. Mūsų kariškiams bolševikai jau buvo nudraskę lietuviškus ženklus nuo uniformų ir prisiuvę raudonas penkiakampes. Dėl to dėdė labiausiai ir sielojosi, sakė šitų tai jau nenešiosias ir taip dėdės likimas buvo labai greitai atėjūnų nuspręstas.

Dėdė su kitais lietuviais karininkais nuėjo į valgyklą pavalgyti, atėjo ir rusų karininkai. Kaip pasakojo mačiusieji, jie netoli sėdėjo vieni nuo kitų. Rusų karininkai

pradėjo kabinėtis prie valgyklos padavėjų – merginų. Dėdė, matydamas tokį netaktą, jiems pasakė: „Pas mus Lietuvoje nepriimta taip nemandagiai elgtis su moterimis.“ Tada rusai labai išsižeidė. Iš pradžių to jie atvirai neparodė, bet kažką tarpusavyje pasitarė ir, kai dėdė pavalgęsėjo neva į tualetą, leidosi laiptais žemyn iš antro aukšto, jam iš užnugario šovė į galvą ir dėdė krito vietoj negyvas. Artimieji prašė rusų, kad leistų dėdės palaikus parsivežti ir palaidoti tėviškėje, bet jie neleido. Tada dėdę palaidojo Panevėžyje Ramygalos gatvės kapinėse prie karių savanorių kapų.

Dar 1944 m., ką tik praėjus frontui, kažkas kaiman atnešė žinią, kad rusai gaudo jaunos vyrus ir merginas. Tada buvo sekmadienis, tėvai buvo išvažiavę į bažnyčią, mes tik su mažąja sesute Zita buvom likusios namuose. Pamatėm kitapus kaimo nuo Deltuvos pusės ilgą grandinę išsidėstę kareivis prie kareivio slenka mūsų namų link. Namuose buvo likusi kaimynės dukra, ta atėjo pas mus, aš pasiėmiau sesutę ir visos pasileidom į raisto pusę. Pamatę mus bėgančias, rusai pradėjo šaudyti. Kulkos kaip bitės ėmė aplink zvimbti. Sesutė užsidengė veiduką rankyte, kad kulkos į ją nepataikytų. Iš raisto nubėgom į Viliukų mišką ir ten jau radom daugiau atbėgusių iš mūsų kaimo jaunuolių ir merginų. Tą dieną kitame kaimo gale nušovė Juozą Kuliešių ir Viktorą Belicką. Miške pabuvom tris dienas, bet rusai tada į mišką kažkodėl nelindo. Kai gavom žinią, kad jie pasitraukė, tada grįžom visi į namus. O vyrai nuo to karto jau viešai nebesirodydavo, laikėsi arčiau miško, kad, reikalui esant, galėtų greičiau pasitraukti, nors ir taip jau labai greit daugelis mūsų apylinkės jaunuolių pabėgo į miškus ir įsitraukė į partizaninę kovą su okupantais. Vienas iš aktyvesnių tos kovos organizatorių buvo Jonas Venskuskus. Jis suorganizavo partizanų būrį Viliukų miške, į kurį suėjo vyrai iš mūsų kaimo ir taip pat iš gretimų kaimų: Jakutiškių, Kreivių, Belazariškių. Taip pat į partizanų būrį išėjo ir du Jono Venskaus broliai: Vacys-Jonaitis ir Bronius-Metelis. Iš mūsų kaimo į mišką išėjo Kazys Žižminskas-Vaidila, Julius Belickas-Klevas, Alfonsas Venskuskus-Senis, Stasys Venskuskus-Biržys (kitur – *Beržas*), Petras Vasiliauskas-Šimulionis, Viktoras Belickas.

Su to būrio vyrais visą laiką ryšį palaikė mano tėtis Antanas Jelinskas. Nuo pat pirmų dienų jis labai aktyviai buvo įsitraukęs į tą veiklą, tik labai buvo atsargus ir nuo mūsų tai slėpė, šeima to visiškai nežinojo. Nors partizanai pas mus dažnai užeidavo, dienavodavo ir kartais nakvodavo, mes jiems duodavom valgyti. Tankiai nuo plento iš kaimelio vis ateidavo pas tėtį jaunas vaikinukas – partizanų ryšininkas. Aš pagalvodavau, kodėl šis jaunas žmogus taip tankiai lankosi pas tėtį, kokius jie čia reikalus galėtų spręsti, kokią čia jie bendrą kalbą randa tokio skirtingo amžiaus žmonės. Po to vaikinuko apsilankymo tėtis dažniausiai išeidavo, atseit „krosnį mūryt“.

Kai mokiausi Ukmergėje paskutinėj gimnazijos klasėj, iš mano klasės į mišką jau buvo išėję keli mano klasiokai. Mūsų mokytojai buvo nepaprastai dideli patriotai, aš nuo pat pirmųjų klasių priklausiau Ateitininkų organizacijai, todėl ir mes

buvome išauklėti labai patriotine dvasia. Mūsų kapelionas buvo kunigas Edvardas Simaška (šiuo metu dar gyvena Šiluvoje). Jis sakė labai puikius pamokslus, buvo mūsų klasės auklėtojas.

Turiu pasakyti, kai kūrėsi partizanų būriai, mūsų kaime vyko Vyčio apygardos visų partizanų būrių vadų susitikimas. Jie pas mus valgė vakarienę ir man labai buvo keista, kad mūsų gryčioj susirinko tokie gražūs, jauni ir išsilavinę žmonės.

Po šio partizanų suėjimo Jonas Venskų manęs paprašė Ukmergėje pasidomėt apie ten rusų dislokuotą NKVD kariuomenės garnizoną. Taip aš išitraukiau į ryšininkės veiklą, nors prie jo man ryšininkauti šiek tiek mažiau teko, kaip vėliau supratau, mano užduotis daugiau vykdė tėtis. O kai Venskų žuvo ir vadovavimą perėmė Benius Narkevičius-*Algis*, tada jau kaip reikiant išitraukiau į tą veiklą.

Jonas Venskų ėjo iš Vaitelio ir, jį pastebėję sribai, pasivijo ir nušovė. Jam žuvus, būriui vadovauti buvo paskirtas Leonas Gžimaila-*Dziadas* iš Gintarų kaimo. *Dziadui* vadovaujant, būrys pakriko, vadas nesugebėjo palaikyti drausmės. Tuo pasinaudojo provokatorius Antanas Andriūnas iš Jakutiškių kaimo ir buvo susekta partizanų stovykla. Puolimo metu, išpėjus sargybai, partizanai spėjo išsibėgioti. Žuvo sargybiniai ir vieną peršautą paėmė gyvą, o Antanas Mučinskas, grįždamas iš namų, pakliuvo rusams ir žuvo. Po kurio laiko partizanai už tą užpuolimą rusams atsilygino tuo pačiu: apšaudė kareivių sunkvežimį, važiuusį pro Viliukų mišką, o sribai atsikeršydami sudegino keturias partizanų šeimų sodybas – tris Jakutiškių kaime ir vieną Diržiuose.

1946 m. balandžio mėn. buvo suformuotas naujas būrys, kuriam vadovauti Vyčio apygardos vadas Danielius Vaitelis-*Briedis* paskyrė Benediktą Narkevičių-*Algį* iš Šiliūnų kaimo, Siesikų valsčiaus. Miela buvo bendrauti ir su Beniaus sužadėtine ryšininke mokytoja Marija Kinertaite. Ji visa širdimi ir siela buvo atsidadavusi rezistencinei kovai. Ne vienas sužeistas partizanas sulaukdavo jos kvalifikuotos pagalbos, nes ji buvo ir medicinos sesuo. Šalia mūsų kaimo, Žardeliškiuose, netoli raisto Elenos Vasiliauskaitės namuose partizanai turėjo įsirengę bunkerį. Sužeisti ar susirgę ten rasdavo prieglobstį. Negaliu neprisiminti Marijos ir Benedikto meilės. Jų širdis užvaldė gražiausi jausmai ir, nepaisant žiaurios tikrovės, jaunystė nugalėjo. Deja! Vos mėnesiui prabėgus nuo sutuoktuvų dienos, žuvo Benediktas.

Šeimoje visi buvo nusistatę prieš komunistus, bet didžiausią įtaką man darė gimnazijoje, ypač mokytojai. Kai mokiausi gimnazijoje, nekantriai laukdavau šeštadienio, kad galėčiau susitikti su partizanais. Jie gi laukdavo naujienų iš miesto. Kartais tekdavo jiems pasakyti apie išniekintus turgaus aikštėje jų bendražygius. Mes iš gimnazijos paslapčia nueidavom pasižiūrėti, kai kuriuos iš jų atpažindavome ir dar ryžtingiau tyliai viens kitam kartodavome: „Kovok!“ Tai buvo mūsų šūkis, pasisveikinimas ir atsisveikinimas. Rašydavome visur tą žodį šifru: 40104! Daugelis gimnazistų gyveno tokiomis nuotaikomis.

Kai pradėjo žmonės vežti į Sibirą, viena mokytoja ant lentos kreida užrašė „Rytoj veš žmonės...“ ir mes kitą dieną į mokyklą neatėjom, pasislėpėm ir taip visą mė-

nesi aš į mokyklą nėjau, grįžau tik prieš egzaminus. Nors mūsų šeima nebuvo turtinga, bet vis tiek buvome įtraukti į tremiamųjų sąrašus.

1945 m. baigiau vidurinę mokyklą, 1946 m. bandžiau stoti į universitetą, bet neįstojau, nes valsčiuje parašė labai blogą charakteristiką, pažymėjo, kad antisovietškai nusiteikusi. Tais pačiais metais pakvietė mokytojauti į Lėno progimnaziją, ten partizanai taip pat ateidavo, gaudavau iš būrio vado Prano Kecioriaus paketus, kuriuos reikėjo parnešti partizanams į savo kraštą. Čia mokytoja dirbo tokia Irena Smetonaitė, kurią vėliau partizanai buvo plikai nukirpę už tai, kad labai jau mylėjo sovietų valdžią ir buvo komjaunuolė. Tik čia man neilgai teko dirbti, nes, atvažiavę iš rajono inspektoriai, pasakė, kad čia „banditų“ kraštas, mokytoja ir mokiniai susitikinėja su „banditais“ ir mane iškėlė mokytojauti į Taujėnų progimnaziją.

Mokytojaudama Taujėnuose, sukūriau „Laisvųjų sakalų“ būrelį. Tai nebuvo kažkoks, sakykim, antisovietinis būrelis, aš bandžiau į šitą būrelį atnešt ateitininkų dvasią, kad jis turėtų tvirtą religinį pagrindą. Pati rašydavau nedidelius referatėlius, prašydavau moksleivių, kad ir jie parašytų, kartais pakalbėdavom ir apie partizanus, bet užduočių, ar kokių nors įpareigojimų mokiniams neduodavau. Kiekvienas veikėm individualiai.

Mokiniai mane mylėjo ir gerbė, aš jiems dėsciau lotynų, vokiečių ir piešimo pamokas. Kadangi kvalifikuotų specialistų tada buvo mažai, daugelis mokytojų buvo ištremti į Sibirą, todėl jų vietą teko užimti tokiems diletantams, be specialaus pasiruošimo, kaip aš, turintiems tik vidurinę išsilavinimą. Nors gimnazijoje gavau neblogus pagrindus, bet tai tik gimnazijos žinios. Susirinkau vadovėlius bei žodynėlius ir pagal mokyklos programą dirbau, stengdamasi mokiniams suteikti reikalingų žinių. Patiko darbas mokykloje. Daugelis mokinių buvo idealistai, patriotiškai nusiteikę. Greitai radom bendrą kalbą – amžiaus skirtumas juk nedidelis. Pradėjau jais pasitikėti ir puoselėti mintį apie pagrindžio organizaciją. O kai ir patys mokiniai užsiminė, susibūrę pasivadino „Laisvaisiais sakalais“, išsirinkome slapyvardžius. Aš pasilikau savąjį ryšininkės slapyvardį – *Audra*. Susirinkom gražiam Radvilų parke. Mano idealizmas kilo iš ateitininkijos, todėl norėjau ką nors panašaus įskiepyti ir savo mokiniams. O mokiniai buvo šaunūs! Jie degė noru kuo daugiau sužinoti ir patys stengėsi išreikšti savo mintis. Mes mokėmės suprasti vienas kitą, stiprinome nuoširdžios draugystės ryšius ir stengėmės įsisąmoninti, kad Tėvynės reikalai ir amžinos vertybės yra svarbiau už mūsų asmeninio gyvenimo poreikius. Mūsų organizacijai priklausė: Monika Maskoliūnaitė-*Vėtra*, Antanas Eglinskas-*Aidas*, Juozas Eglinskas-*Tauras*, Algirdas Mulerauka, Antanas Maziliauskas-*Taifūnas*, Antanas Dirsė-*Klajūnas*, Kostas Misiukas, Vytautas Misiukas-*Viesulas*, Joana Valikonytė, mokytojas Algirdas Čeponis-*Aitvaras* (A. Čeponis, M. Maskoliūnaitė, A. Eglinskas, K. Misiukas, V. Misiukas, J. Valikonytė jau mirę). Ne kartą pamokų metu atvirai jiems kalbėjau apie sunkią Tėvynės padėtį, bet jie manęs neišdavė, jie buvo su tais, kurie suprato Tautos tragediją.

Tuo metu Taujėnų bažnyčioje dirbo čekistų užverbuotas zakristijonas Karalius. Kai aš ateidavau į bažnyčią, jis tuojau prieidavo prie manęs ir liepdavo užlipti laipteliais prie vargonų, atseit ten manęs nieks nepastebės, ten galėsiu melstis kiek norėsiu ir nieks apie mane nepraneš nei direktoriui, nei saugumui. O iš tikrųjų, pasirodo, jis pats viską pranešdavo. Partizanai davė užduotį mokytojui Algirdui Čeponiui ir moksleiviui Antanui Maziliauskui sunaikinti šią šnipą, bet jiems tai padaryti nepavyko, Karalius atsigavo ir išdavė partizanų nuosprendžio vykdytojus. Kai Čeponis su Maziliausku sužinojo, kad Karalius liko gyvas, tuomet, nieko nelaukę, abu pasitraukė į Lėno mišką pas partizanus į Kecioriaus būrį, bet netrukus kautynių metu miške juos paėmė gyvus, labai kankino, jie viską prisipažino, po to išaiškėjo ir „Laisvųjų sakalų“ būrelio veikla. Kai mane Ukmergės saugume suvedė į akistatą su Čeponiui, jis buvo išpraustas į kabineto kampaną, į žmogų jau nebuvo panašus, o į beformį mėsos gabalą. Tardytojas manęs klausė, ar aš jį pažįstu, atsakiau, kad ne. Tik kai jis prašneko, iš dantų pažinau, lyg ir panašus į Čeponį. Jis viską pasakė, viską kalbėjo atvirai be jokių išsisukinėjimų. Tuomet aš supratau, kad šis žmogus neiškentėjo fizinių kančių, nes sužvėrėję čekistai jį žiauriai kankino. Kai Čeponį areštavo, pas jį rado dar neišrėškintas mūsų partizanų fotojuostas. Jis jas buvo parsinešęs į namus ir čia nedovanotina buvo jo žioplystė. Išėjo vykdyti tokio atsakingo uždavinio, o fotofilmus paliko namuose nepaslėpęs. Kai atėjo daryti kratos, tuos filmus čekistai rado. Čeponis su mokytoju Antanu Grigoniui nuomojo butą ir gyveno kartu. Grigonis buvo labai apsukrus žmogus. Jis mėgo išgerti, kartu su čekistais pabaliavodavo, ką sužinodavo iš jų, perduodavo partizanams. Dabar, kai sužinojo, kad paimtos tos fotojuostos, nusipirko degtinės butelį, keletą fotojuostų ir nuėjo pas tą patį sugėrovą saugumietį, įėjęs pamatė ant stalo padėtas fotojuostas, bet ten jų buvo daugiau, negu jis turėjo nusipirkęs. Išgėrė butelį abu su čekistu, tas dar nuėjo vieno atnešt, tuo metu Grigonis sukeitė fotojuostas, bet viena vis tiek liko ir liko ta, kurioje aš buvau nusifotografavusi su partizanais. Gaunu telegramą, kurioje parašyta: „Bėk iš namų“, daugiau nieko nepaiškinta. Supratau, kad kažkas negerai ir išėjau į Siesikų pusę pas gimines. Davęs man telegramą, paskui jis dar vieną kartą surizikavo nueiti pas tą čekistą. Prisipirko degtinės ir vėl nuėjo. Šį kartą irgi jam pasisėkė, sukeitė ir tą mūsų paskutinę fotojuostą. Gavau žinią, kad viskas tvarkoje, galiu grįžti į namus. Kai susitikom su Antanu, jis tada man atidavė visą glėbį nuotraukų, kurias buvo padaręs iš tų filmų. Išdalinau jas partizanams ir taip šitos nuotraukos išliko iki šių dienų. Grigonis buvo gerokai vyresnis už mane, mes su juo dar kartą buvom susitikę, kai aš grįžau iš lagerio, šiuo metu jau miręs.

Taujėnuose dirbau metus laiko, iki namų 40 kilometrų, per poilsio dienas eidavau pėsčia, be to, mokytojams atlyginimų nemokėjo, maistą iš eilės atnešdavo mokiniai, bet reikdavo kiekvieno vis prašyti, o tai buvo didelė gėda. Paprašiau, kad perkeltų mane į Deltuvą, arčiau namų. Taip ir dirbome be atlyginimo, o valdžia vis

žadėjo mokėt, bet kažkodėl nemokėjo, tiesiog dirbom su viltimi, kad anksčiau ar vėliau gal pradės mokėti, buvau laiminga, kad turėjau darbą, nes ir mano gyvenimo svajonė buvo būti mokytoja.

Taujėnuose gyvenau pas kleboną, Deltuvoje irgi apsigyvenau klebonijoje.

Kai žuvo Petras Žlioba-Baravykas, kažkas pasakė jo motinai, kad sūnus nušautas guli Deltuvoje numestas prie bažnyčios šventoriaus. Ji atėjo pas mus ir paprašė mano sesutės Stasės, kad nueitų pažiūrėt, ar tikrai jos sūnus Petriukas ten guli. Ji eit negalinti, nes ir ji, ir aš buvome sekamos. Tuomet Stasytė nuėjo į mokyklą, o grįždama pro šalį užėjo pasižiūrėt nušautųjų ir iškart atpažino *Baravyką*.

Ne visos motinos arba seserys galėdavo ramiai praeit pro išniekintus savo artimuosius, jos negalėdavo pažiūrėt į tą pusę, bet būdavo ir tokių, kurios suakmenėjusiu veidu praeidavo ir neparodydavo ašarų, nes čia pat buvo sribų būstinė, čia pat arti išniekintųjų vaikštinėdavo sribai ir įdėmiai stebėdavo kiekvieną veidą. Kai kuriems lavonams būdavo apnuoginami lyties organai, ant krūtinės pastatomas tuščias degtinės butelis, batai tai jau visada būdavo nutraukti, kitiems viršutinės kelinės numautos, visaip išdarkyti, apspjaudyti. Būdavo, jeigu pamato daugiau susirinkusių, atsidarę sribyno langus, sribai garsiai žvengdavo, juokdavosi, visokias replikas laidydavo.

Kartą gavau užduotį iš Narkevičiaus nueit pas Keciorių. Mane į vietą nuvedė dar kita to krašto ryšininkė. Kai nuėjom, ji juos pakvietė, pati pasitraukė į šalį, prie manęs priėjo dviese: Kecorius ir dar vienas partizanas. Aš jiems perdaviau paketą, pasakiau, kad nuo *Algio* ir tuo momentu pasigirdo šūviai. Man atrodė, kad visai čia pat, aš išsigandau, žiūriu į Keciorių ir laikiu ką jis sakys, o ta jų ryšininkė pabėgo. Kecorius nusišypsojo ir sako:

– Tokiu momentu niekur nereikia bėgt. Jūs labai teisingai pasielgėt, o ana mergaitė supanikavo ir bėgdama galėjo tiesiai čekistams į rankas patekt... Šaudo gero, kai toliau nuo čia, tik jums taip atrodo, kad čia pat... Bet, ko gero, mus jau supa iš dešinės pusės...

Jis man pasakė, į kurią pusę turėčiau trauktis.

– Jeigu neapsupta iš visų pusių, tai tikrai išbėgsi, nes pagal šaudymą suprantu, kad tik iš vienos pusės.

Iš tikrųjų taip ir buvo. Rusai tuomet partizanus puolė iš vienos pusės. Nubėgau į kažkokį kaimą, po to nuėjau pas tą pačią merginą, su kuria buvom miške ir iš jos išėjau pėsčia į Taujėnus.

Vieną kartą važiovo rusų kariuomenės garnizono kareivių 14 pastočių, o pas mus tuo metu iš miško buvo atėjęs partizanas Adolfas Bureika-*Hitleris*. Keletas jų dar buvo klojime, o kitapus kelio pas kitus kaimynus, pas Vasiliauskus, irgi dar keli dienojo. Vieškelis per sodą nuo mūsų trobos buvo maždaug už šimto metrų. Mes sėdėjom už stalo, Bureika sėdėjo prieš langą, langas buvo atidarytas, o aš šone. Jis buvo apsirengęs kariškai, su perpetinėm, pistoleto dėklas prie šono, ant kelių automatas. Net nepastebėjom, kai prie mūsų gryčios priėjo rusų kareivis, persi-

svėrė per langą, įkišo galvą ir taip susitiko jų abiejų žvilgsniai. Bureika nukreipęs automatą į kareivį, o kareivis – į Bureiką. Ilgokai taip pažiūrėjo vienas į kitą, kareivis nosisuko ir nuėjo į kiemo pusę, o Bureika pašoko ir, nubėgęs į koridorių, atsisėjo už durų. Tas pats kareivis tada pro duris įėjo į kambarį ir su automatu švaistydamasis garsiai sušuko:

– Jiest bandity?! Jiest bandity?! (Ar yra banditų?)

Aš tada nesupratau, ko tas kareivėlis dar atėjo į kambarį patriukšmaut, juk pats gi matė tą „banditą“ ir, išsigandęs jo, pasitraukė, o dabar grįžęs vėl draskosi. Greit apsiramino, man užkabino gitarą, paprašė paskambinti, bet aš jam neskambinau, pasakiau, kad nemoku. Paskui paprašė, kad palydėčiau jį iki vieškelio, iki ten jo laukiančių kitų kareivių. Išsivedė jis mane į lauką, apsikabino ir eina šalia, nei per centimetrą neatsitraukdamas. Supratau, kad jis mane paėmė kaip įkaitę, bijodamas, kad grįžtančio prie vieškelio jo nenušautų. Kai atėjom prie tų kareivių, jis iškart atraportavo:

– Banditov nėt (Banditų nėra)!

Kažkaip keistai mums pasirodė tas vieno kareivio apsilankymas. Paprastai jie eidavo pulku, tuoju pat visur apžiūrėdavo, iškratydavo, tik po to sėsdavo už stalo ir prašydavo valgyt.

Kai pastotės su kareiviais nuvažiavo, partizanai dar truputį pabuvo, laukė kas bus toliau, bet, kai suprato, kad rusai nuvažiavo savais keliais, tada dieną visi partizanai paruge pasitraukė į Viliukų mišką.

Partizaną Leoną Gžimailą-*Dziadą* sušaudė patys partizanai. Atseit rado pas jį kažkokius dokumentus, ar tai jie jam einant iškrito iš kišenės, kuriuose buvo surašytos visų *Algio* būrio partizanų pavardės ir dar kažkas apie Vaitelį. Vėliau teko girdėti kalbas, kad visa tai buvo pakišta pačių čekistų.

Vieną kartą Benius pakvietė mane su mokytoju Algirdu Čeponiū-*Aitvaru* dieną ateit netoli Žižminskų sodybos. Čeponis pasiėmė fotoaparata. Jis ne kartą jau buvo fotografavęs partizanus. Netoli *Vaidilos* namų krūmuose mūsų laukė grupė partizanų, *Vaidilos* sesuo Liuda Žižminskaitė ir *Jaunučio* sesuo Julė Belickaitė. Diena buvo graži. Partizanai ilsėdamiesi traukė gaudžią, ilgesingą dainą. Kai merginos paruošė pietus, sėdome prie „stalo“. Pavalgius *Aitvaras* visus fotografavo. Mes taip pat su jais įsiamžinome. Paskui *Algis* su gilia širdgėla man pasakė, kokia proga fotografuotasi... Nedaug kas iš būrio žinojo, kad *Dziadas*, ko gero, paskutinį kartą su mumis, jis įtariamasis išdavystė. Mane nepaprastai nuliūdino ta žinia, nesinorėjo tikėti, kad jis galėjo išduoti savo draugus.

Netrukus vadas pranešė, kad visi ruošęsi į susitikimą pas apygardos vadą *Briedį*. Mudu su *Aitvaru*, atsisveikinę su partizanais, palikome stovyklą. Vėliau sužinojau, kad *Dziadui* buvo įvykdyta mirties bausmė.

Partizaną Reklicką irgi sušaudė patys partizanai, nes moterys ir merginos ėmė skųstis jo grubiu elgesiu. Taip pat patys partizanai sušaudė ir Edvardą Augūną-*Klajūną* už panašias nuodėmes. Augūną sušaudė daugiau už paleistuvystę, nes bu-

vo užsikrėtęs venerine liga. Vadas *Algis* dėl jo iš proto ėjo, atrodė toks šaunus vyras, bet, matyt kitos išeities nebuvo, reikėjo sušaudyt. Labai skaudu buvo, kad tarp partizanų pasitaikydavo ir tokių dalykų. Bet reikėjo ir juos suprasti. Kai juos matydavau miške žiemą, kad ir vasarą, nors mes dažnai susitikdavom, bet pareidavom į namus, miegodavom ir gyvendavom normaliai, o jie kiekvieną dieną turėdavo kentėti tą pačią kančią: tai po egle, tai bunkery ir visą laiką būti kankinami baimės, įtampos, nors jie iš pasiaukojimo išėjo kovoti ir vargti už Tėvynę, bet žmogus lieka žmogumi ir ne visi sugebėjo išlikti tvirti, valingi, nepalūžtantys, todėl dalis jų ir parkriko, taip, kaip paprastam gyvenime būna, o tuo labiau gyvenant tokį nenormalų ir siaubingą gyvenimą. Kai kas šiandien mėgsta labai pasmerkt partizanus, bet kodėl nepaklausia kokiomis sąlygomis jie gyveno? Tai nėra ko stebėtis, kad ir tarp jų buvo visokių žmonių.

Būrio vadas Benius Narkevičius-*Algis* buvo tikrai padorus žmogus, labai dvasingas, jo požiūris į kiekvieną dalyką buvo visada rimtas. Niekada aš jo nepastebėjau išgėrusio ar girtu, nors daug kartų teko su juo būti ir pas žmones už vaišių stalo. Ypač žiemą, kai pas mus ateidavo, tėtis visuomet pavaišindavo, bet Benius išgerdavo porą stikliukų ir pasakydavo, kad jau gana, jau šilta. Ne tik man, bet ir visiems kitiems jis buvo autoritetas. Po Beniaus žūties būrio vadovavimą perėmė Vytautas Reklickas-*Liučys*.

Mes žinojom, kad vaikšto apsimetę partizanais kažkokie Sokolovo smogikai. Mūsų krašte jie iššaudė vieną šeimą, bet kaltė buvo suversta partizanams. Vieną kartą aš viena buvau namuose ir atėjo apie 10 ginkluotų vyrų. Visi stovėjo ir tylėjo, tik vienas kalbėjo ir aiškino, kad jie iš *Žaibo* būrio atėję, prašė, kad suvesčiau su vietos partizanais. Prašė kažką perduot, daug malė liežuviau, kas man nepatiko ir aš iškart įtariau, kad čia ne visai rimti partizanai, išvis, jeigu jie tokie yra. Ir taip jie išėjo nieko nepešę.

Mano klasės draugas Petras Pociūnas-*Rimantas* buvo romantikas ir svajotojas, bet labai narsus, drąsus ir išradingas partizanas. Jis persirengdavo moteriškais drabužiais ir vaikščiodavo po kaimą. 1947 m. kovo 10 d. Diržių kaime matydamas, kad pateks rusams į nagus, leidosi bėgti ir, kai pamatė, kad ir ta viltis žlugo, nusišovė.

Kitas mano klasiokas Balys Eglinskas-*Saulius* irgi buvo didelis Tėvynės patriotas. Jis irgi išėjo į mišką iš mokyklos suolo ir išeidamas mums pasakė:

– Aš einu mirti už Tėvynę ir kitos išeities šiandien nematau, tik tiek pagalvoju: jeigu kada nors bus laisva Lietuva, bus labai daug apsišaukėlių, kurie, prisidengę mūsų vardu, pasigvieš sau šlovę ir medalius.

Balys partizanavo Kecioriaus būryje, mes dar kurį laiką su juo susirašinėjom laiškais, jis irgi buvo mano sielos žmogus, jokių meilės ryšių, viskas turėjo būti aukojama tik kovai dėl Tėvynės laisvės. Balys buvo geras literatas, dar gimnazijoje mes su juo dalyvavom literatų būrelyje. Jo gilios ir prasmingos mintys teikė drąsos, pasitikėjimo man ir kitiems draugams. Jis žuvo 1946 m. liepos mėn. kartu su būrio vadu Kecioriu Taujėnu miške. Balys susisprogdino, matydamas, kad nebėra vilties

išsigelbėti. Brolis jo žuvimo vietoje rado du pirštus... Jo motina man perdavė keletą kruvinų laiškelių skiautelių... Buvo be galo skaudu ir liūdna. Kitų šios grupės partizanų likimai irgi buvo tragiški, beveik jų visų gyvenimai buvo pažymėti kryžiaus ženklų, jie savo kančiomis ir pasiaukojimu mums ir ateinančioms mūsų kartoms atnešė laisvę, jie kentėjo ir žuvo labai sunkioj kovoje su žiauriu ir klastingu priešu.

Ipolitas Ivaškevičius-*Rickus* iš Karpių k., Siesikų vlsč. žuvo 1947 04 14 Bardiškių kaime.

Julius Belickas-*Klevas* iš Atkočių k., Deltuvos vlsč. 1947 09 20 išduotas susisprogdino Diržių k. bunkeryje. Bunkeryje buvo trise: *Klevas*, Vytautas Reklickas-*Liučys* iš Jakutiškių k. ir Vytautas Pinkevičius-*Povaras* iš Kačėniškių kaimo.

Petras Žlioba-*Baravykas* iš Kreivių k., Deltuvos vlsč. 1947 01 22 apšaudomas bėgo su draugais per laukus iš apsupties. Vienas partizanas spėjo ant arklio užsodinti sužeistą draugą ir bėgo miško link. Sunkiai sužeisto *Baravyko* išgelbėti negalėjo. Jis nusišovė pats, prieš tai primygtinai paprašęs draugo paimti jo ginklą, kad neliktų žudikams.

Adolfas Bureika-*Hitleris* iš Antašavos k. (kitur iš Barsiukynės. – R. K.) Pagirių vlsč. žuvo kartu su būrio vadu Benediktu Narkevičiumi-*Algiiu* ir dar vienu partizanu Viliukų miške 1947 07 23. Išdavė Antanas Andriūnas iš Jakutiškių kaimo.

Petras Kuodis-*Ragaišis* iš Kreivių k., Deltuvos vlsč., paimtas gyvas iš bunkerio Atikonių k. Bunkeryje buvo trise: *Ragaišis*, Vacys Venskųs-*Jonaitis* ir jo žmona Stasė Venskienė iš Bardiškėlių k. 1947 09 26 *Ragaišis* išgirdo bildesį. Pažadintas *Jonaitis* jį ramino, sakydamas, kad šeimnininkai ruošiasi važiuoti. Netrukus pasigirdo trenksmas į bunkerio lubas. Girdėjosi, kaip šeimnininkui liepia kviesti visus, kad išlįstų. *Jonaičio* žmona pradėjo verkti, prašyti, kad nesižudytų, kad katalikams tai – nuodėmė. O *Jonaitis* įrėmė vienmarškininui *Ragaišiui* į nugarą pistoletą ir liepė lipti viršun. Išlipus į viršų, jų laukė MGB viršininkas Pachomyčevas. Visus suėmė, bet Venskienę netrukus paleido. Išdaviką *Jonaitį* irgi nuteisė. *Ragaišis* nieko neišdavė. Nuteisė jį 25-eriems metams katorgos ir skyrė 5 metus be teisių. Kalėjo Intos lageriuose. Grįžo 1957 m. birželio mėn. Kaip vėliau sužinojau, jų bunkerį išdavė Vacys Sangavičius. Ryšininkas V. Sangavičius daug žalos padarė partizanams. O šie, nieko neįtardami, juo pasikliovė. Jis skundė partizanams nekaltus žmones, neva jie dirba saugumui. Taip nekaltai buvo sušaudyti B. Keturka iš Keturvėjų k. ir Ketvirtis iš Atikonių k. Išdavikas *Jonaitis* mirė lageryje per „nelaimingą“ atsitikimą, o Sangavičius sudegė girtas savo troboje.

Kazys Žižminskas-*Vaidila*, Švogeris iš Atkočių k. žuvo Viliukų miške bunkeryje 1947 m. spalio pabaigoje su Stasiu Venskumi-*Biržiu* (kitur *Beržas*. – R. K.) iš Atkočių k. ir Alfonsu Jovaiša iš Diržių k. Išdavė V. Sangavičius.

Liudas Belickas-*Jaunutis* iš Vidugirių k., Pagirių vlsč., gavęs nelegalius dokumentus, pasitraukė iš savo krašto.

Iš mūsų kaimo dar iš pradžių tuoj po karo į sribus buvo išėjęs Stasys Venskųs (Alfonso brolis). Buvo labai bailus žmogelis ir pats vienas nusprendė, kad taip iš-

sisuks nuo kariuomenės, pavalkataus metus kitus, dar padės partizanams ir taip viskas gražiai baigsis, bet taip nebuvo, kaip galvojo. Partizanai labai greit jį pasigavo ir pateikė ultimatumą: arba mesk sribavimą, arba lauk kada nuimsim galvą. Su juo dar ir brolis Alfonsas pašnekėjo ir patarė neteršt daugiau šeimos vardo. Tuomet Stasys pasitraukė iš sribyno ir nuėjo pas partizanus. Vėliau jų šeimą ištremė, o Stasys žuvo.

Deltuvoj vienas iš tokių aršesnių sribų buvo Šemeta. Partizanai jį bandė likviduoti, bet nesėkmingai. Į gyvenimo pabaigą Šemeta sunkiai sirgo. Tada jis pasikvietė kunigą ir paprašė, kad per pamokslą bažnyčioje kunigas jo vardu atsiprašytų visų žmonių už jo kažkada padarytus visus „griekus“. Kunigas du ar tris kartus bažnyčioje kartojo šitą Šemetos atgailą. Taip pat dideliu žiaurumu pasižymėjo ir dar vienas Deltuvos sribas – Bobenkovas. Bobenkovas mane areštavo.

Tiesa, dar iš mūsų kaimo sribais tarnavo Jonas ir Vladas Kaseliai. Joną partizanai nušovė, o Vladas liko gyvas, bet namuose jau nebegyveno, išvažiavo į Vilnių.

Taip pat mūsų kaime dar gyveno toks Juozas Jaskūnas. Šeimoje jie buvo septyni vaikai, beveik bežemiai. Į būrį Juozas nėjo, bet slampinėdavo po apylinkę, atrodo, be jokios priežasties. Partizanai jį greit susekė, nes jis padarė ne vieną išdavystę ir jį iškart sutvarkė. Dar iš pat pradžių vyrai susirinkdavo pas Belickus, ateidavo ir tas pats Juozas Jaskūnas. Nors tie jaunuoliai dar nebuvo partizanai, bet jau slapstėsi. Kadangi Belicko sodyba buvo prie raisto, tai jie ten dažnai ateidavo pavalgyt. Atėjęs Juozas, vis klausinėdavo: „Tai kur jūs slapstotės? Tai ko jūs čia susirenkat?“ ir t.t. O vyrai jo klausdavo, kaip tu nebijai, gyveni ramiai namuose... Jis aiškino, kad jam nieks nieko nesako. Tai vyrai ir stebėdavosi iš tokio jo pasakymo: Mums sako, o tau nesako? Mus gauda, o tavęs negauda? Bet jis vis kažkaip išsisukdavo, o vyrai vis dar kažkaip jo pagailėdavo, manydavo, kad gal nieko blogo vaikinukas nepadarys. Bet viskam ateina laikas. P. Kuodžio knygoje „Išdraskyto lizdo paukščiai“ 97 puslapyje rašoma, kad partizanas Stasys Valančius slėpėsi bunkeryje prie šuns būdos. Jaskūnas tai susekė ir pranešė sribams. Valančius buvo suimtas, o Jaskūną už šį „pasitarnavimą“ partizanai likvidavo. Jaskūno močiutė Juzė Kaselytė irgi tarsi be prasmės slankiojo pamiškėmis, neva uogų rinkti eidavo, o iš tikrųjų šnipinėdavo. Partizanai taip pat labai greit ją iššifravo ir sušaudė. Mano akimis žiūrint, tai buvo tikrai žiauru, bet, matyt, buvo neišvengiama, nes partizanai tik karo lauko teismą teturėjo. Būdavo, kad ko nors ir pagailėdavo, bet po to dar daugiau išdavysčių pasikartodavo.

Kaip jau minėjau, Maziliauskas su Čeponiu mūsų metu pateko gyvi į čekistų nagus kažkur netoli Taujėnų 1947 m. spalio mėnesį. To paties mėnesio 21 d. 16 val. išgirdau beldimą į klebonijos duris, nuėjau atidaryt, žiūriui stovi Bobenkovas ir dar kitas su juo. Nieko nesako, nė labas, įėjo, apsidairė ir išėjo taip nieko nesakęs. Man iškart per širdį perėjo, pagalvojau, kad čia jau ne šiaip sau vizitas ir už kokių dešimties ar penkiolikos minučių grįžo, pareikalavo paso ir pasakė: „Darysim kratą“. Mus su sesute Stasele pastatė prie durų ir ėmė viską verst. Pasiėmė

mano visas nuotraukas, kiek tik kokių buvo, kai kuriuos mano užrašus, rado mano rašytus eilėraščius, kuriuose, pagal juos, aš garbinau „banditus“. Po kratos du kareiviai su šautuvais atstatę durtvius mane pėsčią varėsi per visą Deltuvos miestelį, po to dar šešis kilometrus ir nusivarė iki Ukmergės NKVD būstinės, vadinamojo saugumo. Tada saugumas buvo vienuolyno bažnytėlė ir vienuolyno rūmuose. Atvedė į koridorių, pasodino kampe ant žemės, nes kameros buvo pilnos kalinių. Netrukus dar vieną merginą atvedė ir šalia pasodino, tai buvo Bronė Misiūnaitė. Paskui abi nuvedė po laiptais į tokį karcerį, viršutinius drabužius nuvilko, buvo tokie narai neaukšti ir čia mus apgyvendino ilgesniam laikui. Po trijų parų mano draugė išvedė ir likau aš viena, prasidėjo tardymai.

Nuvedė į antrą aukštą pas tardytoją Pachomyčevą, kuris tuoj iš pat pirmos dienos mane „pašventino“ pagal savo „tikėjimą“. Pasiguldė ant grindų ir su vieliniu bizūnu „šventino“ nugarą, kojas, galvą, kapojo kur papuolė. Ne veltui jį visi kaliniai vadino sadistu. Toks aukšto ūgio, jau gerokai pražilęs, paklaikusias žvilgsnio, daugiau panašus ne į žmogų, o į žmogbeždžionę. Taip pavelėja, pavelėja, paklausinėja, kai ką užrašo ir vėl atgal veda po laiptais. Kamera – baisesnės pasauly nerasi, visą laiką tamsu, elektra nedega, klaiki smarvė nuo išmatų, sienos gličios, nei kuo užsiklot, nei ką pasiklot, dieną miegot neleidžia, o naktimis veda į tardymą. Tardymai tęsėsi, kankino alkis. Maisto davinys – vos gyvybei palaikyti. Drabužių nekeitė, nei pasikloti, nei užsikloti, visa apėjau utėlėm. Nuo šalčio ir drėgmės pradėjau karščiuoti. Vos gyva grįžusi iš tardymų susiriesdavau kaip šuo ant gulto ir meldžiau Dievulį ištvermės, žinodama, kad kitus dar labiau kankina. Vėliau tardė Korobkovas, Rasčiupkinas, Šatas, žydai Lenskis ir Pinskis. Pinskis kviesdavosi šeštadieniais ir sekmadieniais, pastatydavo prie lango, parodydavo mūsų būrelio nuotraukas ir vis rašydavo, bet jis manęs nekankino ir beveik nieko neklausinėjo, tarsi rodė savo gerą širdį. Labai žiaurus tardytojas buvo žydas Lenskis. Tačiau ir čia pasitaikydavo šviesesnių valandėlių. Prižiūrėtojai dirbo rusė Marusia ir lietuvis Steponavičius. Marusia kartais praverdavo duris, greit įkišdavo duonos kriaukšlę ir paklausdavo: „Za čto vas tak, dėvočka?“ (Už ką taip jus, mergaite?) Steponavičius būdavo tyčia prie kamerų garsiai šaukdavo, neva bardavosi, o kartu ką nors perduodavo ar pranešdavo. Kartą mano bendrabyliai paprašė jo, kad perduotų man maisto. Jis atnešė man ir liepė skubiai suvalgyti, kad tardytojai neužkluptų, o koridoriuje vaikščiojo šnipė. Pamatė ir apskundė viršininkams. Steponavičius dar spėjo man pasakyti, kad išdavė Jadvyga Mecelytė ir kad aš nieko neprisipažinčiau, bet manęs niekas ir neklausinėjo, o Steponavičių išvijo iš saugumo.

Vieną dieną Marusia budėjo su kažkokiu rusu. Marusei išėjus, tas rusas atsidarė kameros duris ir puolė mane. Aš ėmiau šauktis Marijos ir visų šventųjų pagalbos, bet jis prismaugė mane, kad nešaukčiau ir tuo metu pasigirdo šaižus skambutis. Mano prievartautojas tada puolė prie durų ir tuoj pat įėjo Marusia. Išgirdau, kaip ji šaukė ant šito išsigimėlio: „Svolač, ty svolač!“ (Niekše, tu niekše) Ji, matyt, suprato, ką su manim norėjo padaryt tas išsigimėlis...

Nesiliovė tardymai. Viršuje buvo pragaras su velniais, apačioje – urvas be velnių. Skaudžiausia, kad visa tai teko iškęsti dėl išdavikų juodų darbų. Kartą Marusia atvėrė man priešais esančias duris, už kurių girdėjosi šauksmas ir dejonės, ir išvydau ant purvinų grindų besiblaškančią mergaitę. Ji buvo išprotėjusi. Tai buvo šiurpus vaizdas. Vėliau Marusia man pasakė, kad tą mergaitę tardytojai išprievartavo ir ji išprotėjo. Labai dažnai pasitaikydavo, kad tardytojai arba prižiūrėtojai merginas išprievartaudavo, taip galėjo atsitikti ir man pačiai, jeigu Marusia laiku nebūtų atėjusi. Tai žinojome mes visos, tik ar kuri moteris šiandien norėtų atvirai pasakoti apie tai.

Po daugiau kaip keturių mėnesių išvedė iš to urvo į kamerą. Pamačiau dienos šviesą, bendrabyles, mokslo drauges ir ... šnipes. Baigėsi tardymai. Išvežė į Ukmergės kalėjimą. Čia bendrojoje kameroje radau Jonę Vyšniauskaitę, irgi mokytoją, Jadvygą Mecelytę, Jadvygą Griganavičiūtę savo klasiokę iš Ukmergės, Moniką Maskoliūnaitę, buvusią savo mokinę, Vandą Giedraitytę. Po truputį atsigavau. 1948 m. birželio mėn. mūsų kameroje kalėjusi šauni mergina, Ukmergės mokytojų seminarijos moksleivė Marytė Gujytė (mirusi) su mirtininkais organizavo pabėgimą. Surišę prižiūrėtoją, jie atėmė raktus ir atrakino visas kameras. Tvoroje padarė skylę, susitarė su bokštelių sargybiniais, bet kaliniai atsakė bėgti, bijodami, kad per vieną skylę visiems išbėgti nepasiseks. O mirtininkai visi penki pabėgo, tarp jų ir buvęs partizanas Veselka (dabartinio Seimo nario Veselkos tėvas). Vėliau Veselka grįžo į namus aplankyti šeimos ir ten jį pagavo antrą kartą. Po kelių dienų visus kalinius išvežė į Lukiškių kalėjimą. Netrukus įvyko „teismas.“ Iškvietė mus į koridorių ir perskaitė nuosprendžius. Mane pagal 58-1a ir 58-11 nuteisė 10 metų laisvės atėmimo. Kitus bendrabylius 8-eriems ir mažiau, o Antaną Maziliauską ir Algirdą Čeponą – 25 metams.

1948 m. spalio mėn. išvežė į katorgą. Vežė per kelias „peresilkas“ (persiuntimo punktus), baisiausia buvo Oršoje. Uždarė į šaltą purviną kamerą, kurioje buvo apie 300 moterų kalinių. Tarp jų pirmą kartą pamatėme nužmogėjusias moteris kriminalistes, teistas už žmogžudystes, plėšimus ir kitus žiaurius nusikaltimus.

Vėliau nuvežė į Mordovijos spec. lagerius ir čia visos lietuvaitės patekome į 3-ią lagpunktą, kuriame buvo tik politinės kalinės. Darbas – barake, kuris vadinosi siuvimo fabriku. Daugiausia siuvome vatines „šimtasiūles“ ir vatines kelnės „šaravarus“, kareiviams apatinius baltinius...

Maistas buvo labai prastas ir nedaug. Kamavo nuolatinis alkis, skubėjimas ir nerimas. Po to pervežė į 6-ą lagpunktą. Čia zonos viršininkė buvo baisi rusė pravardė „Šliapa“ (na, tokia sulamdyta kepurė), o jos pavaduotoja – „Seliodka“ (Silkė). Lagerio zonoje visus viršininkus vadinome savais sugalvotais pseudonimais, kurie jiems labai tiko. Barake gyvenome apie 80 moterų. Narai – dviejų aukštų, blakių devynios galybės... Tik du laiškus per metus galėjome parašyti ir tik artimiesiems. Jie rūpinosi, kad negauna žinių, mes sielujomės, kad negalime parašyti. Uždėjo numerius, atėmė pavardes. Mes buvom paženklintos tarytum gyvuliai. Mano numeris buvo Ž-608. Iš pradžių kamavo nerimas – gal šaudys? Paskui apsipratome. Per lagerio zoną ėjo iš

lentų padarytas takas vaikščioti prižiūrėtojams į barakus, nes pati zona buvo purvynas ir balos, ypač rudenį. Kaliniai tuo taku neturėjo teisės vaikščioti, jei kuri nors pamatydavo juo einant, iškart šaukdavo:

– A nu ka! Nomer Ž-šest sot vosem!.. Kaip koki gyvulį varydavo nuo to tako.

Tėtis likęs nuo vežimo gyveno tai pas vienus, tai pas kitus. Mamytė su mažąja sesute Zita buvo išvežtos į Igarką. Jaunesnioji sesutė Stasė 9-oje klasėje buvo suimta už dienoraštį. Šitokią „nusikaltėlę“ netgi karinis tribunolas teisė ir išsiuntė dešimčiai metų į Magadano lagerius.

Po Stalino mirties laiškus leido rašyti ir lietuviškai be apribojimo, atgavome pavardes, vardus. Mūsų lietuvaicių čia buvo apie 200. Visos labai nuoširdžiai bendravome, bet kiekviena turėjome ir artimesnių draugių būrelį. Mano geriausia draugė buvo Monika Maskoliūnaitė, taip pat klasės draugės Jadvyga Griganavičiūtė, Albina Apolinskaitė ir Elena Isiūnaitė. Visos iš mūsų krašto. Labai šaunios dainininkės buvo Verutė Trinkūnaitė ir Albina Apolinskaitė, tiesiog gėrėjomės jų nuostabiais balsais. Iš pažįstamų, kiek pamenu, dar buvo: Vanda Liubartaitė, Salomėja Greičiūtė, Genutė Paluckaitė, Zosė Gintautaitė, Bronė Vyšniauskaitė, Teklė Pavilionytė, Eugenija Šimanskytė, Birutė Samsonaitė iš Suvalkijos, Birutė Matuzevičiūtė, Janina Astauskaitė, Eugenija Šimanskytė, poetė Stasė Kinelytė ir daug kitų.

Pagaliau atėjo 1956 metai. Viena paskui kitą palikome lagerį. Daugelis jau buvo išvažiavusios Tėvynėn, kitas nuvežė į tremtį pas namiškius. Mes likome tik kelios lietuvaitės. 1956 m. birželio 16 d. išleido ir mane. Po kelių parų aš vėl Tėvynėj Lietuvoj. Vilniuje mane pasitiko partizano *Vaidilos* seserys – Liuda ir Janina Žižminskaitės.

Birželio 25 d. parėjau namo, ten radau tėvelį. Abu apsiverkėm. Dar ne kartą jis verkė žiūrėdamas į mane. Rugpjūčio mėnesį parvažiavo mamytė su sesute Zita iš Igarkos. Tą patį mėnesį parvyko ir sesutė Stasė iš Magadano. Vėl susirinkome visi. Daug džiaugsmo ir daug ašarų... Tėviškė atrodo ir ta ir nebe ta. Per tą laiką niekas jos nesaugojo, tik draskė. Tėvelis ką tik buvo atgavęs namelius...

Paskui pradėjome gyvenimą be spygliuotų vielų, bet pavergtoji Tėvynėj...Kolūkio pirmininkas buvo senas komunistas Našlėnas (miręs), jis man pagrasino, kad „liaudies priešų“ neregistruos. Tai va kaip mus sutiko „liaudies išrinktieji“. Mus, kurie save aukojom Tėvynei Lietuvai.

R. K. p a s t a b a . Po šio mūsų pokalbio gerb. Janina man parašė ir atsiuntė laišką, kuriame papildomai išdėstė kai kurias savo mintis ir labai prašė jas pridėti prie šių prisiminimų.

...Kažkaip, kai gyvenimo saulėlydis čia pat, nebesinori prisimint kitų blogų darbų, tebūnie Viešpats jiems teisėjas. Bet tai nereiškia, kad viską turime užmiršti ar nepasakoti visų okupantų žiaurumų, per kuriuos tiek daug iškentėta, tiek daug sujuosintų gyvenimų, tiek daug beprasmių mirčių. Ne todėl dabar turime kalbėt apie visas netektis ir iškentėtas kančias, kad kas nors mūsų gailėtųsi, ar kad dejuotume, kodėl mes tiek daug patyrėme neteisybės, prievartos, vergo dalios... Ne! Mes tada

žinojom, kas mūsų laukia ir nesislėpėm už kitų nugarų, o norėjom, jautėm pareigą prisidėti pagal savo sugebėjimus bei supratimą prie tos Didžios kovos už Tėvynės laisvę ir Nepriklausomybę. Ir šiandien toks klausimas nekyla, ar vertėjo rizikuoti, ar vertėjo galvas guldėti nežinant ar laimėsime tą kovą. Tai buvo žūtbutinė kova, o laimėsime šiandien, ar rytoj – kitas klausimas. Mano klasės draugas Balys Eglinskas-Saulius rašė savo dienoraštyje: „Tėvynė pareikalavo daugius pakeisti ginklais ir mes pakeitėm, nes Dievas ir Tėvynė to panorėjo ir mes paklusom (1945 07 10)...“

...Partizanų nuotraukas būtina įamžinti knygose. Tai lyg nebylus šauksmas iš amžinybės tolių:

– Mes nemirė! Mes nemirė!

Jų auka, Jų idėjos, Jų viltys, svajonės, maldos, dainų aidai – gyvi kiekvieno mūsų širdyse, kas supranta Jų kovą... Žuvo Jų kūnai, bet ne siela... Visada prisiminsiu apygardos vado Danieliaus Vaitelio-Briedžio pasakytus žodžius: „Mes dar ryžtingiau kovosim, kad gyvųjų skausmas ir žuvusiųjų mirtis būtų įprasminti...“ Šitie jo ir kitų panašūs žodžiai eis iš kartos į kartą, jie niekada nežus. Su pagarba Janina Jelinskaitė-Kluonienė.

Pasakoją PETRAS KUODIS-RAGAIŠIS

Užrašyta Kaune

2002 08 11

Gimiau Kreivių kaime, Ukmergės rajone 1919 m. vasario 1 dieną. Tėvai turėjo šešis vaikus: du sūnus ir keturias dukras.

Kai 1940 m. atėjo rusų bolševikai, Ukmergėje prie laisvės paminklo Kęstučio aikštėje vyko mitingas. Mačiau, kaip iš mokyklos žydelkos atvedė būrį žydukų, kad tik daugiau būtų mitinguotojų. Rusų tankus žydai sutiko su gėlėmis ir dideliu džiaugsmu. Tie mitingai kaip prasidėjo, tai būdavo organizuojami be jokio galo ir pabaigos. Atsistos koks nors žydelis ir ima keikti buožes, liaudies išnaudotojus, tai va tokios ir kalbos tuose mitinguose buvo. Mano tėvai turėjo tik 5 ha žemės, tėvas buvo invalidas, prie tos žemės man daugiausia teko dirbti. Laiko turėdamas,ėjau dar uždariaut pas dvarininkus, kur man mokėjo pinigų ir aš nejaučiau jokios neapykantos tiems dvarininkams. Kiek susitari už kokį darbą, padarai, tiek ir sumoka, o apie kažkokį išnaudojimą nebuvo ir minties. Bolševikai paleido lietuvišką policiją, o jų milicija dar nebuvo sukurta, žydelkos su raudonais raiščiais ant rankovių darė gatvės tvarką. Mums lietuviams tai buvo ypač šlykštu. Jos rankomis mojavu ir šūkalojo:

– Ui, tu čia neik! Tu čia negalima! – Jos taip mus vejojo po gatves.

Ir ant žydukų tuomet žmonės buvo labai įpykę. 1940 m. bolševikų saugume buvo 5 procentai rusų, o visi kiti vien žydai. Žmonių trėmimams vadovavo irgi daugiau-

sia žydai. Mūsų kaime buvo toks kuprotas invalidas batsiuovys, tai ir tas buvo taip įsiutęs ant žydų, kad vėliau visiems sakydavo: „Jeigu kas palaikytų, tai ir aš dar kokį vieną žydą papjaučiau...“

Mūsų kaimynas Povilas Štaras buvo tarnavęs pasienio policijoje ir aš mačiau kaip jį bolševikai vežė iš namų į Sibirą. Jie buvo trys broliai, pasidalino tėvų ūkį, kaip turtingesnis žmogus, pasistatė namelį, o kitas jo brolis Adomas, užėjus bolševikams, tapo apylinkės pirmininku. Visi įtarė, kad jo brolio dėka šitas buvęs policininkas buvo išvežtas. Išvežė jų visą šeimą, su dviem mažais vaikais, vėliau Povilą atskyrė nuo šeimos, žmona tremtyje mirė, vaikai liko našlaičiai, juos atidavė į vaikų namus. (Vienas Štaro sūnus šiuo metu yra grįžęs iš Rusijos ir gyvena Lietuvoje.) Tai toks likimas ištiko daugelį mūsų lietuvių rusų bolševikams 1940 m. „išvadavus“ Lietuvą.

1941 m. mūsų artimas giminaitis Juozas Garliauskas mane pasikvietė į Buzų kaimą Ukmergės rajone ir paaiškino, kad tuoj bus karas, ruošiamas sukilimas prieš bolševikus, kad dabar tokia tvarka, neturim teisės daugiau žinoti kaip penkis. Sakykim: aš vienas, jis – du ir dar trys tik man težinomi. Netrukus sužinojau, kad sukilimui Ukmergės rajone vadovauja kapitonas Kamarauskas (L. Morkūno knygoje „Pavargęs herojus“ jis paminėtas 229 puslapyje kaip MGB agentas *Vlasovas*). Tai buvo labai kovingos dvasios žmogus, nors vėliau, matyt, bolševikai sugėbėjo ir tokius žmones palaužti. Kamarauskas tada jau sėdėjo miške ir naudodamas radijo raciją palaikė ryšį su Vokietijoje esančiais savais žmonėmis, o sukilėlių štabas buvo Buzų kaime pas ūkininką Pakėną. Kai aš nuėjau į štabą, man nurodė tris konspiracines vietas: Mikaičių kaime pas Šatą, Jakutiškio kaime pas Viktorą Gavėną ir Atkočių kaime pas Antaną Jelinską. Štabe per savaitę lankydavusi vieną kartą. Nuvažiuodavau dviračiu, gavęs naujų žinių, turėdavau perduoti nurodytiems asmenims. Vėliau Gavėnas suorganizavo gyvą ryšio liniją, kas kilometrą buvo savas žmogus, kad vienam nereiktų bėgioti apie 10 kilometrų nuo miško iki štabo.

Kai prasidėjo karas, mes susirinkome netoli Deltuvos Vidų miške ir ten radome daugiau susirinkusių sukilėlių, iš viso mūsų buvo apie šimtą. Ginkluoti vyrai buvo įvairiais ginklais, daugiausia pistoletais, medžiokliniais šautuvais, karišką šautuvą vienas kitas teturėjo. Čia mes vadu išsirinkom kunigą leitenantą Boleslovą Stasuitį (kilusį nuo Betygalos, kunigavo Deltuvoje, mirė apie 1989 m. Pašvitinyje, Joniškio rajone), nes, prieš stodamas į kunigų seminariją, jis buvo baigęs karo mokslus.

Gavom įsakymą surinkt visus komunistus ir uždaryt į Deltuvos dvaro rūšį. Mūsų vyrai (Mugenis ir dar keli sukilėliai) tuojau pat suėmė ir atvarė pačius bjauriausius komunistus: Šemetą ir Kavaliauską. Suklupdė juos abu ant griovio krašto ir Mugenis atėjo atsiklaust vado, ką su jais daryt. Vyrai šaukė, kad tie niekšai verti tik kulkos, bet vadas pasakė – uždaryt į rūšį ir ten juos uždarė.

Kažkaip ne visai atvirai buvo pasakyta, kad visi sukilėliai privalo ant kairės rankos užsirišti baltą raištį. Iš mūsų būrio taip keli išėjo į viešumą ir juos vokiečiai

sulaikė. Pasirodo, ant to balto raiščio dar turėjo būti ir antspaudas. Kadangi antspaudo nebuvo, tiems vyrams atėmė pistoletus, išėmė šautuvų spynas ir pačius šautuvus sudaužė į akmenis.

Kadangi mūsų vadas gerai mokėjo vokiškai, jis tuojau pat susitarė su vokiečiais ir jam leido persikelti į Deltuvos banko salę. Čia miestelyje sukilėliai buvo areštavę apie du šimtus rusų kareivių ir karininkų. O Šemetą ir Kavaliauską atidavė vokiečiams, tie juos truputį patardė, palupo ir paleido. Vėliau vieni iš jų kažkur dingo, atgal nebegrižo, o kiti dar žiauresni tapo. Sukilėlių veikla irgi labai greit baigėsi, susikūrė policija, visi privalėjome ginklus grąžinti policijai, o mes grįžome į namus.

Vokiečių okupacijos metais pasitaikydavo ir raudonųjų partizanų, kurie kartais apiplėšinėjo kaimų gyventojus. Mūsų apylinkėje šitie raudonieji apiplėšė Dalecko šeimą. Vieną naktį kažkas pasibeldė į duris. Sūnus Julius nuėjo pažiūrėt, kas čia atėjo ir paklausė, kas tokie beldžiasi. Iš lauko pusės išgirdo rusiškai: „Otkryvai!“ (Atidaryk). Sūnus grįžo pas tėvą ir paklausė ką daryt. Tėvas liepė leist ir, kai tik atidarė duris, taip jam iš už priebučio ir šovė, tiesiai per ausį. Suėję į vidų banditai išvertė viską, paėmė drabužius, žento uniformą, reikalavo atiduot ginklą, nes žentas Musteikis tarnavo policijoje. Išvežė lašinius, maistą, kokį tik turėjo, žmones labai apiplėšė. Kiek žinau, per visą vokiečių okupacijos laiką Viliukų miške išsilaikė 21 raudonasis partizanas. Jie turėjo savo rėmėjus, ryšininkus, ypač juos rėmė vietiniai rusai. Mūsų kaimyno Kuliešiaus seserį šitie raudonieji apiplėšė ir ji pasiskundė policijai, tai kitą naktį atėję ją nušovė ir sudegino su visais namais.

Kai rusai grįžo 1944 m., frontui einant, sudegė mūsų namai. Dar liepos pabaigoje aš užsidėjau ant dviračio maišą grūdų ir nuvežiau į malūną susimalt duonai. Grįžtant atgal, mane sulaikė gretimo kaimo gyventojas Vaclovas Štaras ir perspėjo būti atsargiam, nes manęs ieško trys „burliokai“ (taip mes vadinom rusus). Aš dviratį palikau pas jį, o pats į krūmus ir mano laisvas gyvenimas pasibaigė. Pradėjau slapstytis, o netrukus ir daugiau atsirado besislapstančiųjų, susirinkom Seveikių miške. Iš pradžių neturėjom vado, o mūsų daugybė, apie 50 vyrų, netrukus vadu išsirinkom Igną Dutkų iš Saroščių kaimo, paprastą eilinį valstietį, net kariuomenėje netarnavusį. Turėjome šešis kulkosvaidžius ir įvairių įvairiausių kitokių ginklų. Tuo metu vadinomės Plačevų būriu, nes aplink buvo Plačevų pelkynai. Daugiausia maitinomės kiekvienas ką atsinešęs iš namų: lašinių, duonos. Vieną dieną pas mus atėjo Viliukų būrys, kuriam vadovavo Jonas Venskus, vokiečių fronte tarnavęs viršila. Tą būrį sudarė 22 kovotojai. Jie prie Viliukų kaimo susidūrė su rusais, ten žuvo jų partizanas Atkočiūnas (pravarde Urbolevičius). Ir taip mes susitikome su jais pirmą kartą, prieš tai vieni apie kitus nieko nežinodami. Jie atsinešė radiją, dėžę įvairių vaistų, bintų, bet apsistojo atskirai nuo mūsų, maždaug už pusės kilometro.

Vieną rytą dar patamsyje iš Saliečių kaimo atbėgo toks Giedraitis ir sako:

– Vyrai, aštuoni rusai pas mane kieme... Ar negalėtumėt jų pagąsdinti?

Mat jis miegojo savo klojime ir, pamatęs rusus, atbėgo į mišką. Mes pakilom ir jau nutarėm traukt pas Giedraitį pagąsdinti rusų. Tarp miško ir kaimo buvo iškas-

tas melioracijos griovys. Išeinam palaukėn, gi žiūrim, palei tą griovį prigulę net juoda, kareivis prie kareivio. Pasirodo, naktį atėję ir sugulę. Tik pakilo ir ėmė supt mūsų mišką. O Seveikių miškas nėra didelis, gal kokie keturi ar penki kvartalai. Rusų voros eina viena paskui kitą, galo nematyti. Tada mes apsisukom ir bėgte į Viliukų būrio pusę. Ten nubėgom, Venskų davė nurodymą pasiruošt prasiveržimui iš apsupimo į Bierių kaimo pusę. Tik pasitraukėm į miško pakraštį ir rusai jau čia pat. Išsidėstėm, o Venskų tik duoda komandas: „Kairys sparnas! Dešinys sparnas! Bendra ugnis!“ O iš viso tik aštuoni kulkosvaidžiai buvo. Šaudėm visi, be jokių nusitaikymų, miške tai nieko nematyti, svarbu leisti garsą. Vaclovas Čepukėnas ant malkų rietuvės pasidėjęs dešimtšūvį bandė taikytis ir gavo kulka į krūtinę. Nukrito ant žemės ir dejuoja:

– Vyrai, tik neatiduokit manęs gyvo...

Neštuvai jau buvo paruošti, mes jį greit ant neštuvų ir nešamės. Praėjo gal dešimt minučių ir mirė žmogus. Paguldėm į vikšvas, dar apdėjom šakomis ir palikom, o patys traukiam toliau. Išėjom į tokią pievą keltuotą, prižėlusią karklų. Vieni parkrito ant žemės ir ėmė šliaužti pilvais, kiti su perbėgimais traukėsi, bet niekas nešaudė, rusai kažkur dingo. Pasitraukėm iki Bierių, ten sutikom dar vieną apie 30 vyrų Sibirkos miško būrį, kuriam vadovavo Lietuvos kariuomenės leitenantas Šakela. Čia jis perėmė vadovavimą visam jungtiniam būriui. Ir taip mes apie šimtas vyrų persikėlėme į Aukštuolės mišką (nuo Siesikų į Lėno pusę maždaug už 20 km), nes kariuomenė vis traukė ir traukė iš Ukmergės Sibirkos miško link. Vėliau sužinojome, kad buvo kruopščiai „iššukuoti“ Plačios ir Sibirkos miškai, tada vėl grįžome į savo vietovę ir taip kiekvienas būrys vėl išsiskirstė savose teritorijose. V. Čepukėno kūną palaidojome Atkočių kapinėse. Tai buvo 1944 m. spalio pradžioje, pirmas kovos krikštas ir pirmoji mūsų auka spalio 5 d., padėta ant Tėvynės aukuro. To siautimo metu rusai nušovė daug visai nekaltų beginklių žmonių. Ką tik sutiko, savo nuožiūra šaudė vietoj.

Po kurio laiko sužinojome, kad Lėno miške didelei partizanų grupei vadovauja kapitonas Juozas Krikštaponis. Kilo noras nueiti į tą būrį ir susivienyti, bet gavom iš ten raštą, kuriame buvo parašyta: „Kuo mūsų bus daugiau, tuo ir aukų bus daugiau. Pasilikite savose vietose ir ieškokit išeičių, kaip išvengt pėdsakų, nes artėja žiema...“

Po tokio laiško, gauto iš paties Krikštaponio, dingo noras kur nors keliauti ir vienytis į stambesnius būrius. Vieni grįžo į namus ir namuose pasidarė slėptuves, kiti slapstėsi pas kaimynus, gimines, o aš persikėliau gyventi į savo kaimo klotimus, nes mūsų namai buvo sudegę. Slapsčiausi Mykolo Kreivio, Jono Žliobos, Štaro klotimuose. Atsibosdavo vienam, eidavau į kitą. Maistas buvo tik vien duona ir taip iki sausio mėnesio, be jokios sriubos, be jokio kito karšto gėrimo. Didžiausias priešas – tai kosulys nuo peršalimo, bet, laimė, jis manęs per daug nekanikino. Kosint tekdavo kišt galvą į sieną ir taip slopinti garsą, kuris galėjo būti pragaištingas.

Užėjau kartą pas tokią Eleną Kairienę. Ji gyveno mažoj bakūžėj su dukra, sūnus Vincas tarnavo rusų kariuomenėje. Ant tvarto pas ją buvo privežta daug dobilų. Įlindau į tuos dobilus, dieną išgirdau keistus garsus, pažvelgiau per pastogę, žiūriu, kareiviai pulkais eina. Nusiridenau į pakraštį ir palindau po pėdais. O kareiviai eina per kaimą ir visur krečia, ilgais metaliniais virbais bado prėslus, stirtas, ieško pasislėpusių „banditų“. Užlipo ir pas mane. Tik girdžiu: čiaukš čiaukš per dobilus taip ir girdisi, kai lenda tie virbai. Aš guliu nei gyvas, nei miręs, bet mano laimei, man nekliuvo.

1945 m. vadinamoji amnestija nieko nepradžiugino, ji buvo pragaistinga ir apgaulinga visam partizaniniam judėjimui. Aš ją vadinau tariamąja. Juozas Gavėnas iš Jakutiškių kaimo ir Vaclovas Lingys iš pat pradžių slapstėsi tik apie namus, į mišką nėjo, buvo beginkliai. Paskelbus amnestiją, jie užsiregistravo, bet sribai, juos atsivedę į sribyną, mušė ir reikalavo ginklų. Nepakeldami fizinio smurto, jie pažadėjo ginklus atiduoti, nors jų ir neturėjo. Tada sribai juos atvežė prie Jakutiškių miško, kad parodytų, kur ginklai paslėpti. Gavėnas pastebėjo, kad kulkosvaidininkas nuėmė diską su šoviniais ir krapštosi apie jį, o kitas sribas, jo svainis Krikštaponis, atsirėmęs į šautuvą stovi šalia. Nieko nelaukęs skėlė savo svainiui gerą antausį, čiupo jo šautuvą ir pabėgo laimingai. O jo draugas Lingys nebėgo, todėl sribai jį vėl parsivežė į Deltuvą ir tolesnis jo likimas nežinomas... Spėjama, kad sribai jį užmušė. Paskui Gavėnas išėjo į mišką partizanauti, turėjo *Šturmo* slapyvardį.

Pokario metais Adomas Štaras pradėjo dirbti apylinkės pirmininku. Jis pasigėręs dažnai girdavosi, kad Kuodžių, kaip „banditų“ šeimą, galis greit „suėsti“, tik nenorįs. Aš jo tų girtų paistalų neėmiau į galvą, nors galėjau užėti ir pasikalbėti, kad mažiau pliurptų, be to, paklausti, ką galvoja šitaip plepėdamas. Vieną kartą likimas mus suvedė akis į akį visai netikėtai. Naktį aš užėjau į Mykolo Kreivio klojimą pernaktoti. Dar nespėjau įlįsti į guolį, kai atsidarė klojimo durys, įėjo žmogus ir vėl durys užsivėrė. Pasiruošiau ginklą ir laukiu, kas bus toliau. Palaukęs kelio laika minučių, klausiu, kas įėjo. Atsakymo jokio. Dar kartą griežtai pareikalavau pasisakyti, kas įėjo. Tylu. Pasišviečiau žibintuvėliu ir nustebau: klojime nebuvo matyti jokio žmogaus. Pasišviesdamas pradėjau ieškoti ir atradau įrengtą guolį. Prie šieno šalinėje buvo padėtas žaiginyš ir apkrautas šieniu, o po juo – erdvus guolis. Įlindau į vidų ir pamačiau: guli kniūbsčias žmogus. Patikrinau ar neturi ginklo ir pažinau, kad tai apylinkės pirmininkas Adomas Štaras. Supratau, kad labai išsigandęs, jog sunkiai beištaria žodį. Liečiau nusiraminti ir pasakiau, kad labai gerai, jog susitikome, nes pribrendo reikalas pasikalbėti. Pasisakė, kad bijąs namie nakvoti, todėl ir atėjęs į svetimą klojimą. Į klausimą, kodėl bijo namie nakvoti, jis nieko negalėjo atsakyti, nors aš jam paaiškinau, kad niekuo nekalti neturi ko bijoti. Paklaustas, ką turėdamas galvoje kalbėdavo, kad galis mano šeimą suėsti, jis aiškinosi ir atsiprašinėjo, jog nieko blogo negalvodamas, gal girtas būdamas paplepėjo. Kai, degdamas papirosą, jis pamatė mano barzdotą veidą, jaučiau, kad

per jo kūną perbėgo šiurpus drebulys, nes buvome visai vienas prie kito. Aš jam pasakiau, kad šią naktį nakvosime abu šiame klojime, o vėliau, kad jis nesislaps-tytų ir nakvotų namie, tai bus geriausias įrodymas, jog jis nesąs nieko blogo pada-ręs. Vėliau paaiškėjo, kad tikrai jis buvo užverbuotas NKVD ir, vežant žmones į Sibirą, aktyviai parengė dokumentus, rinko liudytojų parašus. Kai vežė Stakaičių šeimą ir niekas iš kaimynų nenorėjo pasirašyti, tai jis griebėsi apgaulės: pakišo tuščią popieriaus lapą pasirašyti Antanui Dedelai ir Osmanienei, aiškindamas, kad reikia parašų visai kitiems reikalams. Tai paaiškėjo tik grįžus Stakaičiams iš trem-ties. Kai buvo sukurtas kolūkis, Adomas Štaras išbėgo į Ukmergę, dirbo elektriku ir gyveno pas Dailydėną.

Dar 1945 m. vasarą į mišką ateidavo kaip ryšininkas Antanas Andriūnas iš Jakutiškių kaimo. Jis buvo partizano Vytauto Reklicko-*Liučio* pusbrolis. Į mišką jis ateidavo ne šiaip sau: atnešdavo degtinės, medaus, agurkų ir atėjęs visuomet su ašarom akyse sakydavo: „Pasiilgau brolių...“ Žodžiu, jis ateidavo mūsų aplankyti. Tada mes apie jį dar nieko nežinojom, kad jis šnipas, kad jis mus seka, kur mes stovyklaujam... Taip būdavo jis suseka, kur partizanai stovyklauja ir pats rusus atveda. Kadangi miške ant kvartalinių linijų yra stulpai, o ant jų surašyti kvartalų numeriai, tai partizanai specialiai juos ištašydavo, kad kvartalų bet kas nežinotų, bet Andriūnas, kaip vietinis to krašto gyventojas, miško kvartalinių linijų nume-rius žinojo mintinai ir be jokių kliūčių nuvesdavo kareivius ten, kur reikėjo.

Tų pačių metų liepos mėnesį rusai atslinko iki stovyklos. Sargyboje stovėjo Dut-kus (iš Saroščių kaimo). Jį nušovė ir kareiviai puolė į stovyklą. Stovykloje dar per-šovė partizaną Petrą Ketvirtį (iš Atikonų k.), sutrupino kelio girnelę ir paėmė gyvą, o rugių lauke dar nušovė Antaną Mučinską-*Ginutį* (iš Pagojų k.). Penkiasdešimties partizanų būrį taip išsklaidė, kad vieni atsidūrė medžiuose, kiti – po šakomis, tre-ti – vandenyje, bet išliko. Po to vyrai pradėjo burbėti ant vado Gžimailos, ėmė jam priekaištauti, atseit kitą kartą rusai mus miegančius suriš, kas čia per tvarka... Ka-dangi žmogus savas, visi gerai žinojo jo silpnąsias vietas, todėl daugelis pradėjo su juo nebesiskaityti. Tada Gžimaila parašė Vaiteliui raportą ir atsisakė vadovaut būriui. Vadinasi, jeigu nenorit, aš galiu ir nevadovaut, bet Vaitelis jo neatleido. Tada jis savavališkai nusišalino nuo būrio vado pareigų. Galbūt čia ir buvo ta didžioji priežastis dėl ko Gžimaila vėliau buvo pasmerktas mirti.

Po šio mūsų išblaškymo, susirinkę būrio vyrai, patys, be vado, nutarė surengti revanšą. *Liučys* su keliais vyrais iš miško perėjo į kitą pusę vieškelio. Tuo metu Kė-dainių link važiavo pilnas sunkvežimis rusų kareivių. Jie iš kulkosvaidžių trenkė į tą sunkvežimį, supylė visus kareivius ir dar padegė. Ištrūko tik vienas gyvas karei-vis. Už tą revanšą rusai su stribais irgi skolingi neliko. Po kelių dienų apsupo Ja-kutiškių kaimą ir sudegino keturias sodybas, visas, iš kurių vyrai buvo išėję į mišką: Riklickų, Astrausko, Gavėno ir Diržių kaime Venskaus sodybą.

Paskui *Šturmo* – Juozo Gavėno žmona perėjo gyventi į stribo Klotinio namus, nes tie namai buvo tušti. Klotinis buvo išbėgęs į Deltuvą. Manoma, kad Viktorija

Gavėnienė buvo užverbuota. Gyvendama Klotinio namuose, ji prisiviliojo Balį Kazlauską, kuris buvo vedęs Klotintę ir gyveno kaimynystėje. Po kurio laiko Gavėnienė, pajutusi, kad Kazlauskui ji nebereikalinga, sukėlė aliarmą ir, išsitraukusi pistoletą, Kazlauską išvijo su triukšmu iš savo namų. Partizanams kilo įtarimas: Iš kur ji gavo ginklą? Joks partizanas tokių dalykų bet kam negalėjo dalinti, nes, kaip žinoma, pistoletus ne visi partizanai turėjo. Tik savo žmones čekistai paprastai apginkluodavo. Be to, kodėl jos į Sibirą neištrėmė, kaip partizano žmonos? Kitų partizanų šeimų narius ir invalidus ištrėmė, į lagerius uždarė, o čia partizano žmona laisvai sau gyveno kaime ir dar su pistoletu viešai švaistėsi. Jos vyras Juozas gavo iš kažkur kelnes su vadinamaisiais „lampasais“, sutarė su siuvėja Ratkaučiznos kaime nueit pas ją, kad tuos „lampasus“ nuimtų ir dar sutarė, kad žmona ateitų. Kaip sutarė, nuėjo dviese su Povilu Ketvirčiu ir abu ten žuvo. Be abejonės, buvo pranešta ir jau iš anksto jiems paruošta pasala. Ar tik tas pistoletas ir nebuvo jai įduotas vyrui nušauti?

1945 m. balandžio mėn. ir vėl susitikome visi Vidumiškyje. Suėjom: aš, broliai Žliobos, Petras-Baravykas ir Alfonsas-Kėkštas, Ipolitas Ivaškevičius-Rickus ir prie mūsų prisidėjęs buvęs stribas ir iš jų gaujos pabėgęs Stasys Venskų-Biržys. Šią būrį pavadinom Baravyko būriu, kuriam vadovavo Petras Žlioba-Baravykas. Netrukus suėjo ir daugiau, atėjo *Dziadas*, pasitraukęs iš išblaškyto Viliukų miško būrio, ir susidarė jau dvylikos vyrų būrys. Prašėmės, kad mus priimtų Venskų, bet pas jį buvo jau virš penkiasdešimt vyrų; be to, ir jis pats greitai žuvo. Reikėdavo vieną kartą per mėnesį eit pas apygardos vadą parolio. Iš Vaitelio grįžtant, stribai pastebėjo, raiti ant arklių apsupo, gyvas nenorėjo pasiduot, pats nusišovė.

Po Venskaus žūties, Viliukų miško būriui vadovauti buvo paskirtas Benediktas Narkevičius (Benas)-*Algis*.

Kartą gavome žinią, kad mus kviečia į susitikimą Benas. *Rickus*, *Dziadas* ir aš nuėjome į nurodytą vieniemi ir susitikome su Beno būriu. Pasišnekėjome, pasitarėme ir ketinome grįžti atgal, bet Benas pasiūlė mums praleisti dar vieną dieną kartu. Pasiūlymą mes priėmėme. Nuėjome visi kartu prie Armonos upelio į jaunuolyną ir ten miegojome. Merginos iš netolimo vieniemi atnešė mums paruošusios pietus. Papietavome. Mokytojas Čėponis mus nufotografavo. Nutarėm, kad dar pailsėsime ir skirsimės. Pasirinkome patogesnius kelmus vietoj pagalvės. *Hitleris* pasiūlė *Dziadui* pasikeisti pistoletais. Kai gavo iš *Dziado* pistoletą, Beno būrys visus mus areštavo, pakišdami po nosimis bent po du vamzdžius ir visus tris – *Dziadą*, *Ricką* ir mane nuginklavo. Paaiškino, kad pagal įsakymą mus visus privalo pristatyti D. Vaiteliui-Briedžiui. Surišo visiems rankas ir perspėjo: jei tik žingsnis į šalį – kulka į galvą. Mes buvome apstulbę ir negalėjome suprasti, kas čia darėsi. Paskyrė kiekvienam po porą sargybinių ir iškeliavome. Kai reikėjo pereiti lieptu per upelį, o surištomis rankomis tai padaryti neįmanoma – rankas vėl atrišo. Taip mus Beno būrys perdavė Survilos-Šarūno būriui ir keliavome visi kartu. Kadangi smarkiai siautė rusų kariuomenė, todėl greitai susitikti su Vaiteliu buvo

neįmanoma. Mums vėl grąžino ginklus, nes buvo tikėtasi susidurti su kariuomene ir su sribais. Patekome į apsiaustį ir reikėjo bristi pelkėmis, o kariuomenė buvo išsidėsčiusi miške pelkės kraštuose. Iš dviejų būrių jau susidarė apie 60 vyrų, todėl reikėjo nemažai ir maisto. *Šarūno* būrio vyrai nutarė jo parūpinti. Iš kažkur atvežė paskerstą kiaulę, kurią nusprendė vakare nusvilint ir išdorot. Vietovė man buvo nežinoma, bet jaučiau, kad netoli Taujėnai. Vakarui artėjant, pastebėjome įtartinus šešėlius, todėl teko atsitraukti. Tarp vyrų kilo ginčas: vieni tvirtino, kad tai kareiviai, o kiti įtikinėjo, kad tai gali būti kito būrio vyrai. Tada vienas pasisiūlė eiti žvalgybon, o *Dziadas* ir kiti keturi, atsilikę už 50 m, sekė ir stebėjo žvalgą. Šis, priartėjęs prie tos vietos, kur buvo pastebėti šešėliai, atsigulė ir pradėjo šliaužti. Taip šliauždamas net nepastebėjo, kaip atsidūrė tarp rusų kareivių ir tylomis nepastebėtam grįžti jau buvo vėlu. Tada jis į rusus paleido seriją iš automato ir šoko bėgti. Kareiviai irgi pradėjo šaudyti, peršovė granatos kotą, automato buožę, kulkos išvarpė drabužius, o jo laukusiems vyrams lengvai sužeidė rankas ir peršovė koją. Laimė, kad savieji suspėjo jį pačiupti ir išnešti iš ugnies zonos. Vėliau jis buvo nuneštas į bunkerį ir paliktas gydytis. O mes pakilom ir vėl traukėmės pelkėmis ir raistais, nes miškas buvo pilnas rusų kariuomenės.

Daug vargome, kol pasiekėme Antano Žilio-Žaibo būrį. Alkani, pavargę, šlapi ir sustirę. Visa laimė, kad čia jau gavome pailsėti. Atvažiavo žmogus į stovyklą su arkliu, atsivežė alaus statinę. Mus vaišino, nors tokiam vyrų skaičiui teko vos po porą stiklinių kiekvienam. Pasijutome šiek tiek atsigavę, pamaitinti, bet netrukus vėl iškilo maitinimo problema, nes vyrų daugėjo. Vienas iš *Žaibo* vyrų pasiskolino iš to žmogaus arklį su vežimu ir išvažiavo atvežti avino ir puspadžių batams, kuriuos kažkas buvo atvežęs iš miesto. Išvažiavęs iš miško į palaukę, jis pamatė, kad į pamiškę slenka rusų kareiviai. Nenorint jų susitikti, reikėjo vėl grįžti į mišką. Miško pakraštyje jis iškinkė arklį ir paleido, kad pats arklys grįžtų į namus, o pats atskubėjo mums pranešti apie pavojų. Vėl reikėjo išradingai trauktis, kad išvengtume susidūrimo ir nereikalingų aukų.

Tik po mėnesio šiaip taip pasiekėme tikslą. Susitikome Vaitelį prie Aklojo ežero ties Šambališkių kaimu. Vienoje ežero pusėje buvo būrio stovykla, o kitoje – Vaitelio vadavietė su keliais vyrais. Kai jam mus pristatė, jis mus apklausinėjo, patardė, iš ko supratome, kad vienas iš mūsų trijų yra įtariamas kažkokia išdavyste. Pas Vaitelį pagyvenome apie 10 dienų. *Rickų* ir mane paleido atgal per būrius ir liepė prisistatyt į tą patį Beno būrį, o *Dziadą* pasiliko. Iš pradžių mus perdavė *Linksmučio* būriui. Šis būrys buvo atsiskyręs nuo per didelio *Šarūno* būrio. Vėliau, Vaiteliui leidus, visas būrys legalizavosi. Iš jų penki vyrai, gavę dokumentus, dirbo Vilniaus teatre dekoracijų pakeitėjais, bet apie 1947 m. gegužės mėn. visi buvo areštuoti. Manoma, kad dokumentus parūpino ir įdarbino Markulio provokatoriai.

Grįžome tiesiai Žerdėtiškių kaiman pas Elena Vasiliauskaitę-Bierienę, pas ją buvo bunkeris, o ji pati buvo mūsų didelė rėmėja. Pagal duotą nurodymą mes iškart ir prisidėjom prie Viliukų būrio, kuriam vadovavo Benas.

Po kurio laiko *Žygaudas*, *Saulius* ir *Šarūnas* atėjo pas mus ir asmeniškai man pasakojo, kaip buvo teisiamas *Dziadas*. Buvo sudarytas Karo lauko teismas, susirinko vadai: leitenantas Petras Blėka, *Rupūžėnas*, Dambrauskas, Kuliavas ir Vaite-
lis. Teismui vadovavo *Rupūžėnas* ir Blėka. *Dziadą* pripažino kaltu už ruošiamą išdavystę ir nuteisė sušaudyti, bet jis pats neprisipažino, kad buvo kaltas, vis tiek jį nuteisė mirti. Paskelbus nuosprendį, jis pasakė: „Aš žinojau, kad man reiks mirt, tik nežinojau, kad šiandien, dabar aš sutinku mirti, jeigu jūs nutarėt, bet aš noriu mirt kaip karys kovotojas, bet ne išdavikas. Aš nieko neišdaviau.“ *Dziadas* paprašė, kad leistų jam atsisveikinti su draugais ir pasakė, kad mirštąs nekaltai, bet mirštąs už Tėvynę, jeigu to reikia. Nuosprendis buvo įvykdytas. Jo kapas nežinomas, nes šio liūdno ir tragiško įvykio gyvų liudininkų jau nebėra likę gyvų. Man jo ir šiandien gaila, aš įsitikinęs, kad jis buvo tikras Tautos patriotas, tikras žmogus...

Praslinkus nemažai laiko po šio įvykio, paaiškėjo ir keletas jo detalių, kurios įrodė, kad *Dziadas* buvo provokacijos auka. Netoliese Gružų miško kaimuose rinkdavo maistą *Linksmučio* – Račinsko (žuvo Rusijoje lageryje) būrys. Jie užėjo į vieną sodybą, kur gyveno tėvai su trimis dukterimis ir viena iš tų merginų paklausė, kas iš jų vyresnysis. Kai *Linksmutis* prisistatė vyresniuolu, tuomet jam padavė dokumentus, kurie neva buvo pavogti iš Siesikų pašto. Atseit Ukmergės garnizonas siuntęs paštu Siesikų garnizonui laišką su kažkokiais dokumentais. To rašto turinys buvo maždaug toks: vienas iš partizanų sutinka išduoti Vaitelį, o už tai prašo pasų ir laisvės sau ir dviem savo draugams. Ten nurodoma, kad veiksias per ryšininkę M., kaime B. ir pan. Tuos dokumentus *Linksmutis* perdavė *Šarūnui*. Kadangi ne daug kas mokėjo rusų kalbą, o tai lietė Vaitelį, tada *Šarūnas* tuos dokumentus perdavė savo dviem partizanams ir įgaliojo juos nunešti Vaiteliui. Bet beeidami jie pateko į pasalą ir abu žuvo. Raštą perėmė rusų kareiviai. Vaitelį *Šarūnas* informavo tik žodžiais, kuriuos suprato iš to rašto. O *Dziadas*, matyt, buvo įtartas už tai, kad pasitraukė iš Viliukų miško būrio vado pareigų. Mes taip pat buvom įtariamai, nes pavasarį dar neskubėjome grįžti į būrį; be to, jeigu jis būtų planavęs išdavimą, jam progų pabėgti buvo užtektingai, kol pasiekėme Vaitelį, bet, matyt, jis nejautė jokios kaltės ir nežinojo, kodėl mus ten veda.

Vieną kartą 1945 m. rugpjūčio mėn. pas mus atėjo Didžiosios Kovos apygardos vadas *Žaliasis Velnias* su trisdešimt aštuonių partizanų palyda, t. y. su visu savo štabu, ir apsistojo Saroščių kaime prie Armonos upelio Jurgaičio ir Veličkų sodybo-
se. Atėjo pas mus *Rimantas* – Petras Pociūnas ir mus paėmė palydovais, kad nuvestume pas Vaitelį. Pociūnas buvo nepaprastų gabumų partizanas, labai geros orientacijos, vieną kartą praėjęs mišku, kitą kartą jis be jokio vargo grįždavo tais pačiais pėdsakais ir niekada nepasiklysdavo. Ir taip mes vienuolika žmonių patraukėm į Vaitelio valdas. Nepasiekę Vaitelio stovyklavietės, apsistojom pas Juozą Survilą-*Šarūną* tarp Lėno ir Taujėnų ir čia pragyvenom apie porą savaičių, nes vyko didelis kariuomenės siautimas ir vadai dėl to negalėjo susitikti. Paskui jie keliese išėjo į tą susitikimą, o mes laukėme pas *Šarūną*. Su *Žaliuoju Velniu* ėjo ir keturi

vokiečiai, kurie buvo jo būryje. Vyrai pasakojo, kad tie vokiečiai buvo paimti į rusų nelaisvę ir, kai juos vežė į Rusiją, jiems pavyko atsidaryti vieno vagono duris ir daugelis iš to vagono iššokinėjo dar Lietuvos teritorijoje, paskui prisidėjo prie lietuvių partizanų.

Žaliojo Velnio grupėje buvo du partizanai, kilę iš šiaurinės Lietuvos dalies, vienas iš jų slapyvardžiu *Aidas*, su barzdele, kilęs nuo Biržų, o kitas – lyg tai nuo Pasvalio. Jie prašė *Žaliojo Velnio*, kad juos išleistų kovoti savoj apylinkėj, arčiau namų, bet *Žaliasis Velnias* jiems pasakė:

– Mes dabar esam žygyje, kai grįšim į savo teritoriją, tada apie tai bus kalba.

Tada jie prašėsi vietinio vado, kad juos priimtų. Vadas sutiko priimt ir perduot juos į jų gimtąjį kraštą, bet *Žaliasis Velnias* irgi neleido. O kai neleido, tada jie visas šaudmenų atsargas, kurias nešėsi, sudėjo po brezentu ir abu pabėgo.

Pas *Žaliąjį Velnį* buvo tokia tvarka: rytą atsikėlus, prieš žygį, prieš kautynes, gulant ilsėtis, *Žaliasis Velnias* atsistodavo ir duodavo komandą:

– Maldai pasiruošt!

Ir visi imdavo judėt, sustodavo ratu su ginklais, tada *Žaliasis Velnias* sakydavo:

– Malda.

Tas, kuris vadovaudavo maldai, pradėdavo skaityt maldas...

Vyrai maldai susirinko, o anų dviejų nėra. Dar pasiteiravo pas vieną, pas kitą, niekas nežinojo, kur tie abu dingo ir tada *Žaliasis Velnias* pasakė:

– Jie žus kaip musės... Vieni niekur nepraeis... Nenorėjo kovot kaip karžygiai, išėjo sau mirties ieškot!..

Po poros dienų sužinojome, kad Taujėnuose aikštėje buvo patiesti du žuvę nežinomi vyrai. Didelė tikimybė, kad tai buvo tie patys bėgliai...

Pas *Žaliąjį Velnį* būryje buvo kieta drausmė. Į vienkiemį jie žąsele kaip mes niekada neidavo, iškart pasiskleisdavo ir supdavo iš visų pusių.

Taip su *Žaliojo Velnio* vyrais grįžome atgal į savo teritoriją, o jie patraukė Viliukų link, paskui kėlėsi per Šventąją ir grįžo į savo kraštus. *Žaliasis Velnias* pas Vaitelį dar lankėsi 1946 m., bet aš jau tuomet jo nelydėjau.

Norėčiau papasakoti ir apie kitų mano bendražygių trumpas gyvenimo atkarpas ir jų likimus, nes jie patys apie save jau niekada nieko nebepasakys, nes jų jau nebėra tarp gyvųjų. Partizanas *Lapelis** iš *Šarūno* būrio prieš pat Velykas nuėjo aplankyti savo mergaitės, bet ten jį pasaloje buvę sribai sučiupo, matyt, kažkieno buvo įskusta. Atvežė *Lapelį* į Deltuvą ir uždarė sribyno kamaroje, kol čekistai jį pasiims į Ukmergę, o saugoti pastatė sribą Krištaponį. Tuo metu ryšininkai ant stulpų tvirtino garsiakalbius, tai tas sribas ir užsižiopsojo į juos. Stribo žioplumu pasi-naudojo *Lapelis*, išplėšė langelio groteles ir vienmarškinis, basas pabėgo. Užbėgęs vienur gavo kelnes, kitur – batus, sermėgą ir taip laimingai paspruko. Užeidamas

* Apie partizaną *Lapelį* – Bronių Gvozda buvo rašyta A.P.P. I d. 101, 174, 175 p. ir II d. 1-oje knygoje 192, 198, 199, 214, 259, 269, 270, 276, 312, 318, 366 p.

pas žmones daugiau nieko nekalbėjo, tik visiems kartojo vieną ir tą patį: „Moterys melskitės! Rytoj prisikels Kristus, o šiandien aš prisikėliau...“ O stribas Kristaponis už savo žioplumą buvo uždarytas dviem mėnesiams į tą pačią kamara.

Kitą sykį *Lapelį* vėl pagavo persąuta koja. Paguldė į Ukmergės ligoninę (Gedimino gatvėje), o saugoti pastatė irgi stribą. Sužinoję apie ligoninėje gydomą partizaną, Taujėnų progimnazijos moksleiviai iš „Laisvųjų sakalų“ organizacijos ir ten dirbusios medicinos seserys suorganizavo jo išlaisvinimą. Kitoje palatoje buvo gydomi sužeisti stribai. Tie sužeistieji stribai paprašė sargybinių, kad tas jiems atneštų rūkalų iš parduotuvės, o seselė nuėjo suleisti vaistų tiems stribams, kad nukreiptų dėmesį nuo *Lapelio*. Tuo metu atvažiavo prie ligoninės su dviračiu moksleivis Vytautas Misiukas-*Viesulas* ir, per langą iššokusį *Lapelį* užsodinęs ant dviračio, labai greitai nuvežė iki Buzo namų, o ten jau laukė vežimas su pakinkytu arkliu ir taip *Lapelis* antrą kartą laimingai ištrūko iš stribų nagų.

Vytautas Kuliešis-*Gintaras* ir *Vilkas* (kilęs nuo Joniškio) bei dar vienas jų draugas keliavo kartu. Reikėjo *Vilką* pristatyti būriams, nes jis prašėsi, kad būtų persiūstas į savo kraštą. Kiti du jį tik lydėjo. Netoli Vadoklių jie užėjo pas ūkininką į vienkiemį, kažko tarp savęs susiginčijo, *Vilkas* nušovė draugą ir išėjo vienas, o *Gintaras* grįžo į būrį ir papasakojo apie įvykį. Jis paaiškino, kad galėjęs nušauti *Vilką* kaip netinkamai pasielgusį, bet nenorėjęs, kad kaltė jam kristų už abu nušautuosius, nes įrodymų nebūsią: be to, *Vilko* lemtį turi nuspręsti vadovybė. *Vilkas* vėliau buvo sučiuptas, nuginkluotas ir laukė, ką vadai nuspręs. Bet įvyko susidūrimas su rusų kariuomene, o *Vilkas*, nujausdamas savo likimą, bandė pabėgti ir partizanai patys jį nušovė.

Šarūno būryje partizanas *Klajūnas* pasižymėjo nedrausmingumu, kartais net chuliganiškais išpuoliais. Kai Vaitelis sužinojo, kad *Klajūnas* užsikrėtęs venerine liga, pasiėmė jį savo žinion. Iš pradžių už tai „palygino“ jam nugarą karkline lazda, niekur jo nebeišleisdavo ir pats ėmėsi auklėti ir gydyti, uždraudė jam rūkyti ir gerti degtinę. Vaitelis buvo labai įsiutęs. Anot jo, kur tai matyta, kad partizanai būtų venerikai, nes, kai reikia gauti vaistų, tai net gėda kreiptis į žmogų. *Klajūnui* buvo užkrauti visi ūkio darbai, atimti ginklai. Vėliau jis buvo pagydytas, bet jo perauklėti nepavyko. Jis su draugu *Dūdele* iš būrio pabėgo ir pradėjo šlaistytis po apylinkes, jodinėdami raiti, girtavo, gąsdino gyventojus. Kartą, atjoję į Buzų kaimą, beldėsi į Stasio Garliausko gryčios duris. Nespėjęs greit jiems atidaryti durų, ėmė per langą šaudyti į lubas. Vaitelis davė įsakymą juos areštuoti, o jei bus nors menkiausias pasipriešinimas – sušaudyti vietoj. Tarp Bierių ir Laičių kaimų *Tankisto* būrio partizanai išgirdo, kad kažkas lodo kaimų šunis. Kadangi nežinojo, kas ten vaikšto, norėdami įsitikinti, pasislėpė ir laukė. Kai pamatė iš vieno vienkiemio išeinančius du tamsius siluetus, paklausė, kas eina, bet į tai jiems atsakė ugnimi. Tada jau *Tankisto* vyrai nieko nelaukę ėmė šaudyti ir, priėję pažiūrėt į nukautuosius, pažino, kad tai *Klajūnas* ir *Dūdelė*.

Astrausko kilimo vietos nežinau, nes jis apie tai niekada nesipasakojo. Lietuvos nepriklausomybės metais jis tarnavo netoli Ukmergės Leonpolio dvare. Kažkokiomis aplinkybėmis jis susipažino su jam nežinomu vyriškiu, o šis turėjo nemažai pinigų ir dažnai jį pavaišindavo. Galiausiai jį įkalbėjo, kad mestų darbą pas dvarininką ir eitų su juo ten dirbti, kur nieko nereikės veikti, o gaus nemažai pinigų. Šis ir susigundė. Išsiaiškinęs, ką reikės atlikti, nusivedė jį į slaptą susirinkimą. Prąjęs mėnesiui, jis jau gaudavo po 200 litų per mėnesį. Nusipirko kostiumą, vėliau dviratį ir kita, ko jam reikėjo. Iš pradžių dar dirbo dvare, bet vėliau metė. Pradėjo išgėrinėti, atsirado daug draugų, nuvažiuodavo net į Kauną pasilinksinti. Po poros metų gaudavo per mėnesį jau po 300 litų. Visas darbas buvo kartą per mėnesį išbarstyti lapelius – proklamacijas kelio ruože nuo Deltuvos iki Siesikų miestelio. Naktimis važiuodavo dviračiu ir jas barstydavo. Tam tikromis progomis reikėdavo iškelti ir raudonas vėliavas. Už šį darbą mokėdavo premijas papildomai. Nuo objekto svarbumo priklausė ir premijos dydis. Kartą gavo užduotį atvesti du naujus žmones tam pačiam darbui. Tokių draugų jis neturėjo. Artėjant nustatytam terminui, kada reikės atvesti naujokus, jis pradėjo nerimauti, kažko bijoti. Nutarė pats pasiduoti policijai, bet jam neatėjo į galvą, kad reikės ir kitus išduoti. Nuėjęs į Ukmergės policiją, prašėsi, kad jam asmeniškai leistų pasikalbėti su pačiu viršininku. Iš pradžių budintis reikalavo pasakyti kokių reikalų, bet, šiam atsisakius pasakyti, buvo įleistas pas viršininką. Čia jis pasisakė, kad dirba komunistiniame pogrindyje. Šis pastebėjo, jog pastarasis prisipažindamas labai nervinasi, todėl, norėdamas nuraminti, aiškino, kad jie viską žino, kad dirbęs ne jis vienas ir nieko čia ypatingo nėra. Pavaišino papirosais ir liepė viską smulkiai papasakoti. Įeidamas daugiau žmonių tame kambaryje nematė, tik vieną viršininką, o kai viską papasakojo, pastebėjo, kad sėdi dar du. Matyt, viską, ką jis pasakojo, pastarieji užrašinėjo. Kadangi naujokus atvesti reikėjo savaitės pabaigoje, todėl jam buvo pasiūlyta apsigyventi iki galo savaitės vietoje, kur jam duosią kambarėlį ir niekur nebeišėiti. Bet jis nenorėjo su tuo sutikti. Tada buvo perspėtas, kad niekam nepasakotų, jog čia buvęs, o šeštadienį liepė anksčiau ateiti – nelaukti vakaro. Taip jis ir padarė. Šeštadienį po pietų ir atvyko. Palaukus iki vakaro, jam buvo pristatyti du žmonės, kuriuos jis privalėjo nuvesti kaip naujokus į tą susirinkimą. Ten visi trys nuėjo dar prieš vidurnaktį. Susirinkimas turėjo įvykti jaujoje, už Šventosios upės. Spėjama, kad susirinkimo vadovai pažino saugumiečius, tariamus naujokus, nes įvyko susišaudymas, ir visi išbėgiojo iš jaujos. Kadangi jaują policija buvo apsupusi, tai jų didelė dalis ir įkliuvo. Pagautuosius susodino į mašiną ir nuvežė tiesiai į kalėjimą, o jį į policiją. Tardant suimtuosius, akistaton jo nevedė, bet, nesutampant parodymams, ir jį papildomai apklausdavo. Vėliau nemažą būrį pogrindininkų teisė. Du organizatorius nuteisė po dešimt metų sunkių darbų kalėjimo. Po teismo Astrauskui siūlė tarnybą, kokios jis norės, žinoma, pagal sugebėjimą (O ką gali sugebėti beraštis žmogus?). Tarnybos atsisakė.

Prieš pat karą jis nuvažio į Jakutiškių kaimą, susipažino su mergina (su vai-ku) ir ją vedė. Ji turėjo 5 ha ūkėlį, kuriame ir apsigyveno. 1940 m. rusams okupa-vus Lietuvą, pradėta jo ieškoti – teko slapstytis. Prieš Naujuosius metus, kai jis par-ėjo namo, namelį apsupo ir jį areštavo. Iki karo pradžios kalino Ukmergės kalėjime. Prasidėjus karui, kaliniai nebegavo nei maisto, nei vandens, bet, pabėgus sargybai, išlaužė vartus ir visi ištruko į laisvę. Vėl grįžus komunistinei valdžiai, jis, apsiavęs klumpėmis, pasiėmęs ilgą rusišką šautuvą su durtuvu, pirmutinis patraukė į miš-ką ir pasivadino *Zaicevo* slapyvardžiu, turbūt to, kurio ir milinę nešiojo.

Kai buvo numatytas Viliukų būrio antras susitikimas su Kecorio būriu ir su-tarta vieta, kuriame vienkiemyje susitiks netoli Vadoklių, provokatoriai įvykdė iš-davystę, keletas partizanų žuvo, o *Zaicevas* peršauta ranka pabėgo. Ranka pradėjo tinti, reikėjo rimtos medicininės pagalbos, o jos nebuvo. Didesnio ginklo, išskyrus pistoletą, jis nebegalėjo nešiotis. Žmogus labai nervinosi, pradėjo mažai valgyti. Kai partizanai sužinojo, kad bus „šukuojamas“ miškas, nutarė persikelti į kitą miš-ką. *Zaicevas* griežtai atsisakė eiti kitur. Tada jam globoti buvo palikti du partizanai, bet jis jų neklausė: nėjo net į bunkerį, o atsigulė miško pievutėje ir pasiliko. Drau-gai matė, kaip jį suėmė rusų kareiviai, o patys, įlindę į bunkerį, pasislėpė. Prieš tai buvo susitarę: jei būrį išblaškytų, susitikti numatytoje vietoje. Kai *Zaicevas* buvo su-imtas, į tą vietą niekas nėjo, tik norėjo įsitikinti, ar ji rusų nebus sekama. Faktai pasitvirtino: rusų kareiviai ilgai saugojo tą vietą. Matyt, tik tiek iš jo ir teiškavo. Nors jis žinojo nemažai, bet daugiau nieko neišdavė.

Dar slapstantis *Zaicevui* miške, jo žmona buvo areštuota, o dvi mažametės mer-gaitės priglaudė dėdė. *Zaicevas* labai norėdavo pamatyti vaikus, bet buvo labai pa-vojinga rodytis, kad jos kam nors neišsipasakotų, jog matė tėtį. Todėl dėdė kamba-ryje uždegdavo žiburį, paleisdavo mergaites ant suolų bėgioti apie stalą, o kai šios bėgiodavo, *Zaicevas*, stovėdamas lauke palangėje, žiūrėdavo į jas ir šluostydavosi ašaras.

Kai sribai sudegino jų namelius, žmona su dukromis gyveno pas svetimus. Kai *Zaicevas*, atlikęs bausmę, kurį laiką gyveno Magadane, žmona su dukromis buvo nuvykusi pas jį. Vėliau visi grįžo į Lietuvą ir gretimame Milašiūnų kaime, nusipir-kę trobesius, gyveno. Ten Astrauskas ir mirė.

Petras Pociūnas-*Rimantas* buvo nedidelio ūgio, galbūt daugiau moteriško veido vyrukas. Jis labai puikiai orientuodavosi miškuose. Jeigu praėjo nors kartą ta vieta, tai visada ją žinodavo ir lengvai surasdavo. Be to, labai gerai orientuodavosi, įvy-kus įvairioms netikėčiausioms situacijoms. Tai buvo žaibiškai mąstantis žmogus. Būrio žygio metu jis visada būdavo geriausias vedlys. Visą laiką rašė dienoraštį.

Kartą *Rimantas* sugalvojo nuvykti į Ukmergę ir tai jam puikiai pavyko. Fotoateljė nusifotografavo ir vėl grįžo. Antrą kartą reikėjo nuvykti atsiimti nuotraukų. Grįžda-mas su nuotraukomis, susistabdė pravažiuojantį sunkvežimį Kauno plente. Pava-žiavus kokią kelio galą, sunkvežimį sustabdė du rusų kareiviai ir trys karininkai. Dabar važiojo visi kartu. *Rimantas* atsargumo dėlei, iškėlė koją per bortą, kad, rei-

kalui esant, galėtų greičiau iššokti. Neaišku, ar toks jo keistas sėdėjimas, ar kitkas sukėlė kareiviams įtarimą. Jie paprašė parodyti dokumentus. Tuomet jis vietoj dokumentų išsitraukė pistoletą ir šovė, bet vienas kareivis jam griebė už rankos ir šūvis driokstelėjo aukštyn. Atrodė, kad viskas baigta, nes vienam pasprukti nuo penkių buvo beveik beviltiška. Tada jis vertėsi per bortą iš važiuojančios automašinos, o kareivis, neišlaikęs jo svorio, paleido ranką. Kol sunkvežimis sustojo, pradėjus kareiviams šaudyti, *Rimantas* spėjo dingti krūmuose.

Veprių miestelio malūne vedėju dirbo labai bjaurus provokatorius. Visi žinojo, kad jis yra ginkluotas ir stropiai prisideda prie partizanų naikinimo. Reikėjo jį likviduoti. Šią operaciją įvykdyti pasisiūlė *Rimantas*. Tuo metu Veprių miestelyje stovėjo rusų kariuomenės garnizonas, kurį sudarė apie pusantro šimto kareivių ir dar buvo nemažai sribų. *Rimantas* persirengė moteriškais drabužiais, kurie jam labai tiko, draugai pasiliko pamiškėje, o jis patraukė į miestelį. Nuėjęs į malūną net nežinojo, kur rasti vedėją ir kur jis gyvena. Malūne buvo nemažai žmonių, kurie laukė savo eilės malti. Priėjęs prie vienos moters, pradėjo klausinėti, kur rasti malūno vedėją, nes nori prašyti, kad sumaltų be eilės. Tuo metu prie jo priėjo malūne buvęs sribas (*Rimantas* jį pažino) ir pradėjo kalbinti kaip mergaitę. Bijodamas, kad nebūtų įtartas, suvaidino kuklią mergaitę ir nususuko į šalį. Sribui nuėjęs, jis vėl grįžo prie tos moters, o ši jam pasakė, kad vedėjas gyvena čia pat ir net parodė duris. Įėjęs į virtuvę, susitiko vedėjo žmoną ir ši pasakė, kad vyras serga ir kambaryje guli lovoje. Jis pasiprašė, kad leistų pasikalbėti dėl malimo be eilės ir pažadėjo gerai atsilyginti. Kai žmona atidarė to kambario duris, *Rimantas* pamatė lovoje gulintį vyrą, be ilgesnių kalbų išsitraukė pistoletą ir šovė, bet kulka kliudė tik ausį, o, šaunant antrą šūvį, pistoletas užspringo. Vedėjas šoko iš lovos ir, būdamas gana stambus, jį užgulė. Po šūvio į kambarį įbėgo ir tas pats sribas. Jo vedėjas paprašė pakviesti pagalbos, manydamas, kad malūne yra daugiau partizanų, o ši ir vienas sutvarkysiąs. *Rimantui* pavyko ištraukti granatą. Ją pamatęs, vedėjas *Rimantą* paleido, o pats griebė nuo sienos pakabintą šautuvą. Tuo pasinaudodamas, nors ir apkultas, *Rimantas* išbėgo pro duris, o sukelti ant kojų sribai, pradėjo jį vytis ir šaudyti, bet nuo miško pusės draugai taip pat pradėjo šaudyti ir jis laimingai paspruko. Be to, garnizono kareiviai buvo išvykę į užduotį gaudyti partizanų ten, kur jų nebuvo, todėl visi laimingai pasitraukė.

1947 m. vasarą būriui jau vadovavo Vytautas Reklickas-*Liučys*. Tuo metu aš pagal susitarimą trumpam buvau iš būrio pasitraukęs. Po kurio laiko *Liučys* atėjo su būriu manęs ieškoti ir, pas Čepukėną manęs neradęs, užsuko pas Miškinį, o aš ten buvau, bet, išgirdęs šuns lojimą, išbėgau iš trobos ir atsiguliau avižose, nes nežinojau, kas atėjo. Kai jie išėjo, aš grįžau į kambarį ir pasiteiravau, kas čia buvo tokie užėję. Kai man paaiškino, kad mūsų būrio vyrai, tuomet apsirengiau, pasiėmiau visą ginkluotę ir patraukiau paskui juos. Susitikome pas Stakaitį. Būrys, pasirodo,ėjo pasirinkti maisto. Apsilankėme keliose Kreivių kaimo sodybose, o ieškojo manęs todėl, kad *Kėkštas* ir *Baravykas* Juozo Piešinos klojime buvo paslėpę nemažai ginklų. Jiems

žuvus, Piešinienė tuos ginklus rado ir užkasė darže. Piešinienė mane gerai pažinojo, todėl *Liučys*, žinodamas, kad ji nepasitiks nepažįstamais, manęs dėl to ir ieškojo. Nuėjome paimti tų ginklų, bet, deja, naktį negalėjome rast tos vietos, kur jie buvo užkasti. Piešinienė pažadėjo paieškoti dieną. Po kelių dienų ji juos surado, atkasė ir, sukrovusi į vežimą, atvežė mums į mišką. Tai buvo stebėtinai drąši moteris.

Paryčiais dar užsukome pas Juozą Tamošauską paprašyt kepalo duonos. Bel-džiamės į duris, nieks neatidaro. *Liučys*, stovėdamas lauke už lango, ėmė aiškinti, kad jis esąs buvusio policininko Reklicko sūnus, kad mes savi, bet iš vidaus nieks neatsiliepė. Tada *Šturmas* patraukė neužkabintą lango rėmą ir langas atsivėrė, bet tuo metu iš vidaus pro langą mostelėjo kirviu, *Liučys* metė ant žemės kulkosvaidį, išsitraukęs pistoletą, paleido porą šūvių ir per tą patį langą išoko į vidų. Netrukus per duris už rankos išsivedė namų šeimininką. Tuo metu nuo tvarto išbėgo vienmarškinė jo žmona Petrė ir klykdama per lauką pasileido kaimyno Justo Dėdelos namų link. *Klevas* pakėlė pusautomatį ir taikėsi šauti į tą boba, bet aš sugriebiau jam už rankos ir nulenčiau šautuvo vamzdį žemyn sakydamas, kad nereikia bereikalingų aukų. Dėdela vėliau mums pasakojo, kad atbėgusi pas juos Petrė prašiusi, kad šis jai leistų parėkti, bet jis ją perspėjęs, jog triukšmas nereikalingas, dėl jo gali būti dar daugiau bėdos. *Liučys* ėmė klausinėti Tamošauską, kodėl ir prieš ką jis norėjo panaudoti kirvį, bet šis, persigandęs, tarsi stabo ištiktas, stovėjo ir negalėjo paaiškinti, kodėl paleido kirvį. *Liučys* jam pasakė: „Patys sukėlėt triukšmą, dabar patys ir aiškinaitės, kaip išmanote, bet apie mus niekam nė žodžio“. Už šį „šposą“ *Liučys* iš kišenės išsitraukė 140 červoncu ir padavė Tamošauskui sakydamas, kad jis daugiau neturįs, kiek trūks, kad pridėtų iš savų ir užsakytų pasiūti gerus batus, o kai bus gatavi, pristatytų pas eigulį Kacevičių netoli Viliukų miško. Šio incidento metu Tamošauskas manęs nepastebėjo, nes savo kaimo žmonėms aš vengdavau rodytis viešai, kad būtų mažiau šnekų ir paskalų. Po dviejų savaitių Tamošauskas batus atvežė, kaip buvo sutarta.

Motinai grįžus iš Sibiro, Tamošauskienė pradėjo jai pasakoti, koks aš buvęs plėšikas ir pan. Motina labai nervinosi ir sielojosi dėl tų apkalbų. Grįžęs iš Intos atos-togų (buvau jau atlikęs bausmę, nors Lietuvoje gyvent dar neturėjau teisės), viską sužinojau iš motinos. Kartą pamačiau pas kaimynus per bulviakasį talkininkaujančią Tamošauskienę. Nuėjau pasikalbėti. Gražiai paprašiau neskleisti apkalbų ir nenervinti mano senos, Sibire išvargintos motinos. Pasakiau, kad galbūt viena mano „kaltė“, kad sulaikiau draugo šautuvą, kai klykdama ji bėgo per lauką ir liko gyva. Daugiau aš nesijaučiau ir nesijaučiu niekam nieko blogo padaręs ir niekam nebijau pažvelgti į akis. Ji, matyt, nebesitikėjo, kad aš kada nors grįšiu ir kad galime dar susitikti, todėl ir skleidė tokias apkalbas. Nuo tos dienos ji paliko labai švelni, ateidavo net aplankyti...

1947 metų vasarą, apie liepos mėnesį Viliukų mišką apsupo rusų kariuomenė ir ilgai laikė apsuptyje. Naktimis blokavo kelius ir takus. Mes naktimis skirstydavomės į bunkerius po kelis vyrus, rytais rinkdavomės stovykloje maitintis. Be to, nak-

timis pakaitomis reikėdavo tylomis pereiti miško pakraščius ir pasirūpinti maisto. Kartą, kai sugrižom į stovyklą, būrio vadas *Liučys* pastebėjo, kad apie stovyklą ištrypta žolė. Reikėjo keisti stovyklos vietą. Už poros miško kvartalų buvo sena stovyklavietė. Čia jau ataugusi žolė, be to, įrengtas šulinėlis vandeniui, o tai buvo labai svarbu. Todėl čia ir apsistojome. Būrys buvo padalytas į dvi dalis. Vieni patraukė į Kačėniškių kaimo pusę, o kiti – Atikonių kaimo link. Kol dar būdavo nesutemę, visada išeidavom į miško pakraštį pasižvalgyti. Stovykloje pasilikdavo budėti nakčiai vienas arba du vyrai. Tą kartą budėti teko man, bet už mane pasisiūlė *Tėvukas* – Julius Tamošiūnas (53 metų), o aš už tai privalėjau išplauti katilą, atnešti mėsą, kurią jis žadėjo išvirti pusryčiams. Aš ploviau katilą. Kadangi nežinojau kur paslėpta mėsa, tai *Jonaitis* – Vacys Venskus nuėjo su maišu atnešti mėsos, o atlikę šiuos darbus, turėjome išeiti į palaukę pas draugus. Tuo metu dar nežinojome, kad mus jau stebi išdaviko atvesti rusų kareiviai. Pavakarij jie apsupo mūsų paliktą stovyklą, o radę ją tuščią, patraukė per mišką Ukmergės link ir netyčia užklupo tą stovyklą, kurioje buvome dar penki vyrai. Įvyko susišaudymas. Kai miške šaudė, sunku orientuotis kurioje pusėje, nes aidas atsiliepia į visas puses. Mečiau plovęs katilą ir galvoju: Į kurią pusę trauktis..? Pamačiau, kad nuo stovyklos atsišaudydamas bėga *Tėvukas*. Aš jo palaukiau ir pradėjome abu trauktis. Ilgai mus gainiojo kareiviai po mišką, jau ir sutemo. Mes nežinojome, kad jau iš vakaro pas mus buvo atėjęs Beno Narkevičiaus būrys (Benas tuo metu vadovavo Siesikų būriui), bet, mūsų neradęs paliktoje stovykloje, apsistojo netoliese. Kai išgirdo šaudymą, suprato, jog mes susirėmėm su kariuomene ar sribais. Jų būryje buvo apie 18 vyrų ir jie bėgo mums į pagalbą senos stovyklos link, bet pakliuvo į apsupimą. Benas ir *Hitleris*, perbėgdami vieškelį žuvo, kiti išsibėgiojo. Mes su *Tėvuku* susėdom pailsėti surėmę nugaras, stebėdami vienas vieną, kitas kitą kryptį. Nusprendėm, kad mus užtikę čekistai tikrai kitą dieną „šukuos“ mišką ir nutarėm, pasinaudodami tamsa, išeiti iš miško. Norėjome išeiti į Jakutiškių kaimo palaukę, bet nuklydome apie vieną kilometrą į šalį. Priėjome keliuką ir aš žengiau nuo tiltuko į griovį pasidairyti, kas dedasi ant kelio. Staiga susidūriau su rusų kareiviu, kuris šovė į mane, bet kulkos prazvimbė pro šalį ir manęs nekliudė. Šone, lyg atsiliėpdamas į šūvius, sukaleno kulkosvaidis ir vėl kulkos zvimbėtelėjo virš galvų. Atsišaudyti tamsoje nebuvo tikslo. Tada grįžome atgal ir, apasukę apie 6 km lanką, išėjome į Diržių kaimą. Tiesa, prieš tai dar susitikom *Jonaitį*. Jis nuėjo į slėptuvę pas žmoną, o mes pas Jovaišienę. Šiek tiek pasėdėję bunkeriuose, vėl grįžome į būrį.

Po šių įvykių kilo įtarimas, kad kareivius į stovyklą galėjo atvesti Antanas Andriūnas. Tada *Liučys* nuėjo pas Andriūną į namus išsiaiškinti. Namuose Andriūnas *Liučį* pasitiko gana maloniai: su medumi, agurkais ir degtine, kaip visada, bet pastarasis vaišių atsisakė ir prašė nuoširdžiai prisipažinti, ar neturįs reikalų su NKVD. Andriūnas iš pradžių viską neigė, bet, kai *Liučys* pasakė, kad jo visi darbai yra mums puikiai žinomi, galiausiai prisipažino, kad dirba čekistams agentu slapyvardžiu *Želva*. Ši išdavystė esanti jau ketvirta, čekistams dirba žinant ir prita-

riant visiems šeimos nariams. Už kiekvieną išdavystę gauna premijas. Jau gavęs akordeoną ir kostiumą, o už šitą paskutinę dar nieko negavęs. Prašė dovanoti, pasižadėjo po grindimis įrengti bunkerį ir laikyti visą būrį. Bet kas išdaviku gali patikėti? Buvo nutarta likviduoti visą šeimą: abu tėvus, du brolius ir seserį. Nutarimas buvo įvykdytas ir paliktas raštas, kad tai atpildas už išdavystes pagal MGB agento slapyvardį *Želva*. Nagelbėjo nei artimi giminystės ryšiai, kuriais prisidengę išdavikai, matyt, tikėjosi išlikti nenubausti.

Kai Antanui Andriūnui reikdavo perduot žinias čekistams, Skynimų vienkiemyje prie Bartkų ateidavo leitenantas su sribais naktį, ten nueidavo ir jis su broliu ir perduodavo tam leitenantui informaciją.

Kai buvo sušaudyta Andriūnų šeima, kitą dieną milicija su sribais Milašiūnų kaime ieškojo vagių, nes buvo išvogti žmogaus grūdai ir pėdsakais atsekė iki Andriūnų sodybos. Pasirodo, Andriūnai vogdavo grūdus ir varydavo samagoną. Stribai atidarė gryčios duris ir rado lavonus.

Labai blogai, kad tada mes nesupratome, jog geras žmogus gali būti išdavikas. Povilas Kuliešius iš Paužuolių kaimo buvo geras muzikantas ir kaip žmogus, atrodo, buvo neblogas, išėjo į Plechavičiaus kariuomenę, paskui pateko į Vokietiją. Į Ukmergę jį atvežė su vokiečių belaisviais. Namiškiai, sužinoję, puolė gelbėt, reikėjo gauti trijų komunistų parašus. Jie gavo tuos parašus ir jį paleido. Mes juo patikėjome, kad dėl tų parašų jį paleido, bet, pasirodo, jį užverbavo. Jis vaikščiodavo naktimis, kas jį sutikdavo, nieks neįtardavo, o jis, pasirodo, iš čekistų buvo gavęs net priešrūkinius žiūronus ir pistoletą nešiojosi.

Vieną kartą pas tą pačią Jovaišienę Diržių kaime, kur buvo mūsų bunkeris, vienas buvau likęs, sutemo, lauke truputį linojo, toj duobėj kažkaip nesisinori ilgai sėdėt. Atėjau į kambarį ir pro palangę pastebėjau praslenkantį žmogaus siluetą. Dar pasižiūrėjau, bet greitai žingsniu kažkoks vyras nuėjo tolyn ir dingo tamsoje. Kitą dieną radom pėdsakus palangėje: vienas batas buvo su puspadžiu, kitas – be puspadžio. Aš iškart apie tai pranešiau savo vyrams. Jie perėjo per visus įtartinus vienkiemius, apžiūrėjo žmonių batus, bet su tokiais padais nerado. Ir taip ilgai ieškojom, bet viskas veltui. Pas Jovaišienę buvo labai gera slėptuvė po virykle, kur virdavo valgyti. Nuėmus virtuvinės viryklės ketaus plokštę ir nukėlus pakuros dugną, buvo patenkama į bunkerį, buvusį po virykle. Viską sudėjus į savo vietas, būdavo galima laisvai kūrenti ugnį ir virti maistą. Bunkeryje tilpdavom keturi, o kartais ir penki vyrai.

Kartą, kai buvo labai riesta, nuėjau pas pusbrolių Edvardą Petraitį, kuris gyveno Statikų kaime prie pat Ukmergės. Čia buvo saugu, nes, kas galėjo patikėti, kad prie pat miesto sribų panosėje kas nors slėpsis. Per daržinės skliautus matydavau visą sribų ir kariuomenės judėjimą čia pat einančiu vieškeliu Deltuvos link. Maisto man atnešdavo į daržinę. Kartą šeimnininko podukra atėjo į daržinę, o aš juokaudamas iš jos ištraukiau rankinuką, sakydamas, kad patikrinsiu, ką ji čia turinti. Ji stengėsi visomis jėgomis jį atsiimti, bet aš atidaręs radau jos nuotrauką, kurioje ji

buvo nusifotografavusi su sribu, su kuriuo, pasirodo, ji draugavo. Kilo grėsmė čia daugiau pasilikti, nors supratau, jeigu būtų norėjusi, būčiau seniai išduotas, bet vis tiek privalėjau saugotis. Nutariau kuo skubiau iš čia išsinešdinti. Iš kilo problema, kaip išeiti, nes kareivius galėjau sutikti eidamas ir lauku netoli miesto, nes jie čia jautėsi saugiai ir vaikščiojo pas ūkininkus prašinėdami maisto. Naktį nuėjau pas to paties kaimo gyventoją Vaitkūną ir paprašiau arklio. Šeimininko sūnus Petras mane pažino, nors matėsi, kad nelabai jaukiai jautėsi, nes, gyvenant prie miesto, tokių „svečių“ nepasitaikydavo, bet pats sutiko mane pavėžėti. Pakinkė arklių ir išvažiavome plentu Jonavos link. Aš gulėjau vežime, o jis vadeliojo. Net nepastebėjome, kai prie Laibiškių kaimo susitikome rusų kareivių pulką. Šalikelėje stovėjo sunkvežimiai, o grioviuose sėdėjo kareiviai. Atrodė, kad neišvengiamai įkliuvome, nors man daugiau buvo gaila to vyruko... Bet mums nusišypsojo laimė, rusai net nepriėjo prie mūsų ir nepaklausė kur važiuojam. Dar šiek tiek pavažiavus, aš išlipau iš vežimo, o Petrą paleidau grįžti atgal, nes toliau jau bijojau rizikuoti to žmogaus gyvybe.

Į Diržių kaimą atvažiavo partiniai veikėjai, saugomi sribų palydos, sukviėtė gyventojus į susirinkimą, kuriame žmonės buvo agituojami imti ginklus ir kovoti su „banditais“. Be to, buvo pasakyta, kad jie visi bailiai, reikia tik padaryti pradžią ir visi išbėgios. Tame susirinkime buvo ir Jovaišienė, kuri, grįžusi namo, papasakojo partizanams, ką kalbėjo susirinkime. Tuo metu bunkeryje slėpėsi *Rickus* ir *Liučys*. Abu partizanai patraukė į pasalą parodyti, kokie jie „bailiai“. *Rickus* pasiėmė voikišką kulkosvaidį, nors iš jo jam nebuvo tekę šaudyti. Grįždami visi sribai nevažiavo kartu, o pasuko kitu keliu, tik vienas vežimas su keturiais aktyvistais važiavo ten, kur jų laukė šitie vyrai. Pagal susitarimą *Liučys* turėjo iš automato šauti į arklių, kad nepabėgtų, o *Rickus* iš kulkosvaidžio taikyti į vežimą. Kadangi nebuvo įpratęs prie tokio ginklo – šaudė per aukštai, todėl važiavusieji išvirto į griovį ir atsišaudydami traukėsi. Tada *Liučys*, kuris visada elgdavosi labai narsiai, šoko per vieškelį ir pradėjo tratinti iš automato. Paklojo visus. Žuvo ir Zajančkauskas – rajono laikraščio „Tarybinis kelias“ redaktorius. Taigi, pasirodo, kad ne visada galima vadinti kitus bailiais, nes tik šie žodžiai jiems lėmė mirtį, o taip kalbėjo pats Zajančkauskas. Abu partizanai surinko nukautųjų ginklus ir dokumentus, užsuko pas artimiausią gyventoją ir jam pasakė, kad jiems pakinkytų arklių, o jie pavažiavę paleisią, kad šis grįžtų namo. Kad niekas iš arčiau gyvenančiųjų, ypač ir pastarasis, nenukentėtų, liepė nueiti į Deltuvos skrebyną ir pranešti, kas nutiko. Tas žmogus taip ir padarė. Tada priplūdo labai daug kariuomenės. Kaip tik tą naktį, apie įvykį nieko nežinodamas, grįžo *Rimantas*. Praėjęs porą dienų, užsuko į trečią ir kieme susidūrė su kareiviais. Susišaudė su jais ir bėgo. Bėgo toli, bet kareivių buvo labai daug, todėl jam pabėgti nepavyko ir netoli Masiokų kaimo žuvo.

1947 m. rudenį tame pačiame bunkeryje apsigyveno *Liučys*, *Klevas* ir *Povaras*. Povilas Kuliešis vakare, pamatęs visus tris partizanus įeinančius pas Jovaišienę, pasislėpė žilvičio atžalose ir stebėjo, kada jie išeis. Nesulaukęs išeinančių iki pat ryto,

sėdo ant dviračio, nuvažiavo į Deltuvą ir pranešė sribams. Vos tik išaušus, kariuomenė apsupo bent tris sodybas, tarp jų ir Jovaišienės namą, padarė nuodugnią kratą, bet nieko nerado. Tada šeimininkei uždėjo geležinius pančius ant kojų, išsiavedė už tvarto ir pagąsdino, kad nušausią, jei ji nepasakysianti, kur yra bunkeris, nes jie tikrai žino, kad trys slepiasi pas ją. Kai paleido seriją šūvių jai virš galvos, ši išsigando ir pasakė, kad bunkeris po virykle. Tuomet sribai atsinešė ilgas kartis, išvertė langus su visais rėmais ir su tomis kartimis vertė viryklę, nes arti bijojo prieiti. Kai išvertė viryklę, visi trys partizanai bunkeryje susisprogdino.

O mane *Jonaitis* prikalbėjo, kad žiemą praleistume kartu. Jo žmonos Stasės Sangavičiūtės brolis Vacys Sangavičius (eigulio sūnus) susitarė su Atikonių kaimo gyventoju Žižiu, kuris pažadėjo savo troboje leisti padaryti virtuvę po virykle bunkerį. Tas pats Sangavičius sekmadienį kaime suorganizavo vakarušką. Šeimininko dukros išėjo į tą vakarušką, o šeimininkė ganyti karvių. Tada aš, *Jonaitis* ir šeimininkas ėmėmės bunkerio statybos. Antras trobos galas buvo neįrengtas, todėl, kasdami bunkerį, visas žemes nešėme ten ir pylėme, o išlyginę suplūkėme aslą. Nakčiai bunkerį įrengėme, o aš su *Jonaičiu* jame ir pernakvojome.

Kadangi *Jonaičio* žmona taip pat slapstėsi, todėl atėjo pas mus kartu apsigyventi tame bunkeryje. Atėjusi papasakojo, kad Diržių kaime pas Jovaišienę buvo rastas toks pat bunkeris. Pasidarė nebesaugu, todėl, man pasiūlius jį palikti, visi trys, t. y., *Jonaitis*, jo žmona ir aš persikėlėme pas Antaną Čepukėną, kurio sūnus Vacys buvo įrengęs bunkerį darže, apie jį žinojo tik šeimininkai ir *Jonaičio* svainis Sangavičius. Bunkeris buvo labai patikimas, gerai įrengtas, jame galėjo tilpti apie 10 žmonių. Buvo galima laisvai vaikščioti stačiomis, nereikėjo net pasilenkti. Virš lubų buvo supiltas apie 70 cm žemių sluoksnis, ant kurio augo burokai. Ant landos dugno žaliavo didelis kelmas krienu, kuriame buvo išvestas ventiliacijos vamzdis. Aš čia ilgesniam laikui pasilikti negalvojau, nes mano sesuo Ona buvo pranešusi, kad būsiu partizanų priimtas Ukmergėje. Po kelių dienų rengiausi jau išeiliuti, bet buvo labai šviesios naktys, todėl vis teko atidėlioti.

Atėina vieną dieną tas pats Vacys Sangavičius ir sako mums:

– Penktadienį bus miško valymas... Ką norit, tą darykit...

Mes jo paklausėm, kaip jis sužinojo. Jis atsakė:

– Greta prie staliuko gėriau su NKVD leitenantu, aš jam įpyliau daugiau ir jis viską man papasakojo...

Žinoma, jam čekistai specialiai pasakė, kad jis mums praneštų ir mes juo dar daugiau patikėtume. Taip, valymas buvo, bet nieko nerado, nes partizanai buvo pasitraukę.

1947 m. rugsėjo 26 d. rytą, penktą parą po to, kai mes apsigyvenome šitame bunkeryje, išgirdau kažkokį bildesį. Pažadinau *Jonaitį*, kuris dar miegojo. Šis pradėjo mane raminti aiškindamas, kad šeimininkai rengiasi važiuoti į lentpjūvę. Netrukus pro ventiliacijos vamzdį pamačiau praeinantį šešėlį. Vėliau pradėjo byrėti žemės, nes šampalais badė ieškodami bunkerio. Pasigirdo į lubas atsitrenkusio šampalo

garsas. Atvestam šeimnininkui įsakė, kad kviestų mus išlįsti, žadėdami nieko nedaryti, jei pasiduosim. *Jonaičio* žmona pradėjo maldauti, kad nesižudytume, primindama, jog esame katalikai. Kaip ėmė verkt šita Stasė, atseit našlaitė dukra liks, šešerių metukų... Mane ištiko, matyt, nervinis šokas, nes tuo momentu nesugebėjau net galvoti, kaip turėčiau pasiegti. Tik pamačiau, kaip Stasė palypėjusi kopėčiom pakėlė lentą ir jau lenda iš bunkerio, o aš, būdamas vienmarškinis, pajutau į nugarą įremtą *Jonaičio* pistoletą. Tik dabar supratau, kad įvyko išdavystė.

Užbėgdamas tolimesniems įvykiams už akių, paaiškinsiu, ką vėliau sužinojau apie išdaviką ir jo darbelius.

1944 m. Vacys Sangavičius buvo pagautas su šautuvu ir išvežtas į Vorkutą be teismo. Vorkutoje jį buvo susitikęs Račinskas iš to paties kaimo. Vėliau paaiškėjo, kad tas eigulio sūnus jokio nusikaltimo nepadaręs, užverbavo jį ir paleido. Partizanams jis aiškino, kad čekistams jis įrodęs, jog šautuvą nešęs priduo, todėl jį ir paleidę, o grįžęs į Lietuvą, mums nežinomu būdu pasidarė patikimu partizanų ryšininku. Partizanai juo pasitikėjo, nes jo sesers vyras Vacys Venskųs-*Jonaitis* ir du *Jonaičio* broliai partizanavo, o sesuo taip pat slapstėsi. Taigi, būdamas partizanu, kaip patikimas žmogus, laisvai dirbo savo juodus darbus. Jis padėdavo organizuoti bunkerių įrengimą, o paskui išduodavo. Kad nebūtų įtartas, sukurdavo įvairias išdavimo versijas, nurodydavo tariamus išdavikus. Taip nuplaudavo savo kaltę nekaltų žmonių krauju ir vėl likdavo patikimas partizanų ryšininkas. Partizanai sušaudė jo iškūstus visai nekaltus žmones: Ketvirtį iš Atikonių kaimo ir Bronių Keturką iš Keturvėjų kaimo. V. Sangavičius aiškino partizanams ir įrodinėjo, kad pastarieji dirba enkavedistams, net jis pats matęs savo akimis juos išseinančius iš NKVD būstinės. Tik vėliau, užgniaužus partizaninį judėjimą, paaiškėjo, kad B. Keturka Sangavičių matė išeinantį iš NKVD būstinės, o šis, bijodamas, kad jo darbai neišaiškėtų, nutarė partizanų rankomis sunaikinti B. Keturką.

Aš įtariu, kad mano išdavikas Sangavičius buvo sutaręs su čekistais: jeigu bus išduotas kas nors iš partizanų kartu su jo svainiu *Jonaičiu* ir seserim, tai pastarieji gaus laisvę ir jiems bus dovanota. Todėl apie šią ruošiamą išdavystę buvo sutarta su *Jonaičiu* ir jo žmona, kurie viską žinojo. Pastaroji nebuvo net tardoma, o paleista, ko tikėjosi ir jos vyras *Jonaitis*. Deja, NKVD savo pažadų neištesėjo. Nors *Jonaičio* nemušė, jis turėjo kameroje net patalynę ir kitas privilegijas, nebuvo perkeltas į Ukmergės kalėjimą, bet lagerio neišvengė, matyt, planavo lageryje jį panaudoti „stukačiumi“, o vėliau gal būtų išleidę dirbti tokį pat darbą kaip ir Sangavičius. Deja, *Jonaičiui* gyvenimas baigėsi tragiškai. Už šuniškus darbus lageryje kaliniai dirbdami tyčia paleido rąstą, kuris *Jonaitį* užmušė. Jo žmona vėliau tapo alkoholike, smarkiai gėrė ir mirė.

1947 m. partizanai Kazys Žižminskas, Stasys Venskųs ir Alfonsas Jovaiša gyveno bunkeryje Viliukų miške, kuriame vieną kartą spalio mėnesį lankėsi ir ta pati Stasė Sangavičiūtė. Ar ji, arba jos brolis išdavė, bet bunkeris buvo išduotas ir jame žuvo visi trys partizanai.

Po to, kai mus areštavo V. Sangavičius įtikino partizanus, kad mūsų bunkerį išdavė Antanas Mačiulis su žmona iš Atikonių kaimo (jie apie mūsų bunkerį visai nežinojo), kuriuos partizanai nekaltai sušaudė. Tokiu būdu, naikindamas visai nekaltus žmones partizanų rankomis, pats Sangavičius liko net neįtartas. Vėliau, važiuodamas motociklu, susidaužė galvą ir liko kažkoks nevisavertis, girtas išvydavo iš namų žmoną su vaikais. Kai partizanų nebeliko, V. Sangavičius pradėjo dar baisiau girtauti, matyt, ramybės nedavė sąžinė už nekaltai pralietą kraują. Būdamas girtas, užsidegus trobai, ir pats sudegė.

...Kai išlindau iš bunkerio, visą iškratė, surišo už nugaros rankas ir pasodino ant žemės, šalia *Jonaičio* žmoną Stasę, šeimininką ir jo sūnų. *Jonaitį* įsivedė į kambarį, po kurio laiko išvedė, pasodino į sunkvežimio kėbulą ir kažkur išvežė. Paskui atėjo mano eilė. Kai mane įvedė į kambarį, už stalo sėdėjo keturi rusų kariškiai, vienas pulkininko antpečiais, o ant stalo buvo patiestas žemėlapis. Pulkininkas per vertėją man pasakė: jeigu aš atsakysiu į klausimus, tai man bus lengviau. O klausimai buvo maždaug tokie: Kur yra daugiau banditų? Kur jų bunkeriai? Kas jų ryšininkai? Kai pasakiau, kad apie kitus partizanus nieko nežinau, tada paguldė ant grindų, perlaužė pusiau kampe stovėjusį žarsteklį ir vienu galu ėmė mane velėt. Skaudūs buvo tik pirmieji smūgiai, paskui, atrodo, jau nieko nebejutau. Šiek tiek paplūkę, pakėlė nuo grindų, davė užrūkyt, pasodino ant suolo, tai pro šalį eidami tie vargšai ruskeliai eiliniai kareivėliai vis išpardavo kerziniu batu į kojas, o tai manyje sukėlė dar didesnę širdies skausmą dėl jų tokio elgesio negu tas čekisto mušimas su žarstekliu. Taip jie, matyt, rodė savo ištikimybę sovietinei valdžiai ir savo budeliams – viršininkams.

Šiek tiek patardę, jie vėl mane išvedė į kiemą ir pasodino ant žemės. Tuo metu per Atikonių kaimą iš Liepelių kaimo į Atkočiusėjo Vanda Noreikaitė. Ją irgi areštavo, manė, kad ji yra ryšininkė. Įvedė į kambarį, patardė, nors ji nieko nežinojo, bet vis tiek pateko į mūsų kompaniją. Paskui visus išrikiavo ant kelio ir apstoję varė per Atikonių, Jakutiškių ir Diržių kaimus: mane, namų šeimininką Antaną Čepukėną, jo sūnų Vaclovą, Stasę Sangavičiūtę ir Noreikaitę. Noreikaitę varė priekyje. Taip verkė, taip verkė ta mergaitė, kad vos begalėjo paeit. Stribas taip suduodavo jai į nugarą šautuvo buože, kad toji net paknapstom pabėgėdavo į priekį ir vėl jai kojos pindavosi. Gaila buvo į ją žiūrėt. Netoli Lilio vienkiemio visus vėl susodino ant žemės pievoje, o vienkiemį apsupo. Darė kratą – ieškojo bunkerio. Matyt *Jonaitis* buvo pasakęs, kad bunkeris yra, bet laimė, kad bunkeris jau buvo panaikintas ir niekas nenukentėjo, nes jo nesurado. Pas Lilį bunkeryje anksčiau gyveno Stasys Venskųs-Biržys ir Kazys Žižminskas-Vaidila. Iš Lilio sodybos visus išvarė ant plento, kur stovėjo sunkvežimis, o jame sėdėjo *Jonaitis*. Susodino į tą sunkvežimį ir vežė į Ukmergės saugumą. Rankos buvo surištos tik man vienam. Nuvežė į saugumą, visus sustatė į kampus, o praeidami pareigūnai kiekvieno vis klausė: pavardė, vardas, tėvo vardas, slapyvardis... Paskui mane nuvedė į požemį ir uždarė į atskirą kamerą. Pirmasis ėmė tardyti kapitonas Stakauskas. Tardė ir mušė apie tris savai-

tes po kelis kartus per parą, bet daugiausia naktimis. Ateidami tardyti, atsinešdavo nykščio storio suvyniotą į popierių kabelio gabalą. Prieš tai Stakauskas man paaiškino, kad tą kabelio galą jie radę Žemaitkiemyje *Klajūno* – Balio Kemeklio bunkeryje, juo atseit „banditai“ mušdavę komunistus. Kai tardydavo, susirinkdavo ne mažiau kaip keturi vyrai. Paguldydavo kniūbsčią, užmesdavo milinę ant galvos, vienas atsisėdavo ant galvos, kitas – ant kojų, o trečias – tuo kabeliu kapodavo tol, kol pats pavargdavo. Kartais, prieš pradėdami mušti, liepdavo ir kelnes nusiimti. Mušdavo ir pats saugumo viršininkas – pulkininkas.

Po arešto keletą dienų nedavė nei valgyti, nei gerti. Vėliau pradėjo atnešti per dieną tai dubenėlį kokio lakalo panašaus į bulvieneę, tai gabalėlį duonos. Sargybieniai, kai po tardymo varydavo į kamerą, įleisdami pro duris, kirsdavo raktų ryšuliu per galvą arba spirdavo koja. Mano švarkas liko bunkeryje, vienutėje vienmarškiniam teko drebėti nuo šalčio ir kalenti dantimis. Prieš perkeliant į bendrą kamerą, tardė žydą Lenskis.

Kai perkėlė į bendrą kamerą, vis dar iškviisdavo tardyti, bet jau nebemušė. Kameroje buvome šeši vyrai, visi jau mušti. Kiti turėjo daugiau patyrimo ir mane išmokė, kaip uždegti cigaretę su vata, susukta į ritinėlį, trinant lentelę, kaip siūlėje paslėpti pieštuko grafitinės šerdelės gabalėlį, kaip, jį įdėjus į kandiklį, rašyti. Kameroje sėdėjo vyrai nuo Veprių iš neoficialaus *Galijoto-Pentardos* partizanų būrio, kurie palaikė ryšį su *Plieno* būriu. Sakau neoficialaus, nes dienomis jie laisvai su dokumentais galėjo gyventi normaliai, bet visi turėjo ginklus ir, reikalui esant, bendravo su partizanais.

Maždaug po mėnesio ar pusantro vieną ankstų rytą iš saugumo patalpų buvome perkelti į Ukmergės kalėjimą. Varė pėsčiomis kareivių ir sribų apsuptus. Ukmergės kalėjime susitikome su gražintais iš Vorkutos lagerių kaliniais, kurie mums papasakojo apie tikrąjį lagerių gyvenimą. Gražinti jie buvo tariamam perteisimui. Tarp šių kalinių prisimenu buvo Galinauskas, Kiela – buvęs seniūnas nuo Taujėnų, Petronis nuo Balninkų. Petronis, jau atsėdėjęs dvejus su puse metų, po perteisimo gavo dar penkerius metus. Buvo parašęs kasacinį skundą, tai jam dar pridėjo iki 25-ių metų.

1947 m. gruodžio 13 d. iškviėtė iš kameros ir išvarė į kalėjimo kiemą. Čia jau stovėjo Diržių kaimo Jovaišienės sūnus ir duktė, jų kaimynai Kazys Atkočiūnas ir Vacys Raila iš Atikonių kaimo, Alfonsa Artmonaitė iš Liepelių kaimo. Artmonaitės namuose anksčiau buvo bunkeris, kur gydėsi sužeistas *Šturmas*. Vėliau tą tuščią bunkerį rado sribai, todėl Alfonsa, bijodama arešto, pabėgo iš namų ir *Šturmas* ją priėmė į kitą bunkerį, kuriame gyveno ir *Jonaitis* su žmona. Kai aš patekau į minėtą kalinių kompaniją, atvežė iš saugumo ir *Jonaitį*. Visus apstoje, 10–12 ginkluotų prižiūrėtojų ir sribų ankstų rytą pėsčiomis varė į Ukmergės teismą.

Pirmiausia teisė mane ir *Jonaitį*. Nieko daugiau neklausinėjo, jokių liudininkų nebuvo. Paskelbė nuosprendį, kad esam baudžiami aukščiausiaja bausme sušaudant, bet, išgaliojus įstatymui, panaikinusiam mirties bausmę, pakeisti ją abiem į 25 metus darbo lagerio ir 5 metus tremties. Likusieji gavo po 10 metų.

Nuvežė į Komijos respubliką ir visą bausmės laiką praleidau Intos trečiam lageryje. Atsėdėjau lygiai 10 metų, nes dar turėjau užskaitų. Kai paleido iš lagerio, išėjau su suplyšusiu vatinuku, galėjau važiuoti į Latviją, į Estiją, į Kaliningrado sritį, bet tik ne į Lietuvą. O išvažiuoti labai norėjosi, bet nebuvo kur, todėl ir pasilikau gyventi Intoje. 1968 m. parvažiavau į Lietuvą atostogų, nusipirkau namelį Ariogaloje ir palikau jame žmoną su trim vaikais. 1970 m. išėjau į pensiją ir visam laikui grįžau į Lietuvą.

Grįžęs iš lagerio sužinojau ir daugiau smulkesnių detalių apie kai kurių po manęs dar išlikusių partizanų likimus.

1947 m. sausio 22 d. rusai apsupo partizanų būrį netoli Vareikių kaimo. Kautynių metu žuvo keletas mano bendražygių, tarp jų *Šaukllys* – Jonas Kaselis ir *Baravykas* – Petras Žlioba. Pastarasis traukėsi su Kaziu Usoniu-*Liepa*. *Liepa* įbėgo į klojimą ir paprašė, kad *Baravykas* užremtų duris iš lauko pusės ir taip išliktų gyvas. Kai *Baravyką* peršovė ir toliau jis bėgti nebegalėjo, pašaukė pro šalį prabėgantį kitą partizaną, kad paimtų jo ginklus, ir pats iš pistoleto nusišovė. O tas partizanas, paėmęs arklį, dar išnešė ant to arklio užkėlęs kitą sužeistąjį iš mūšio vietos.

Po kito apsupimo tais pačiais metais prie Varžų kaimo prieš Velykas, viena senutė miške rado sužeistą, nebepaeinantį partizaną *Gintarą* – Vytautą Kuliešį. Jis jos prašęs pabūti už motiną, nes greit mirsiąs. Senutė, padavusi jam vandens, nuskubėjo ieškoti pagalbos, bet, kai grįžo, jis jau buvo miręs. Palaidojo *Gintarą* Varžų kaimo kapinėse. *Lizdeika* sužeistas buvo paimtas, teistas, grįžęs iš lagerio gyveno Šeduvoje, šiuo metu miręs.

Šerelis, rusų vejamas bėgo per Šventosios upę, susirišęs į ryšulį drabužius ir ginklus. Ryšulys persisvėrė per galvą ir įkrito į vandenį, o jis liko visai nuogas ir be ginklo. Užėjęs pas žmones, gavo drabužius ir vėl grįžo į būrį. Vėliau Mykolas Jacionis, ganydamas karves, tą ryšulį iš upės ištraukė ir atidavė Šereliui. Kitą kartą tas būrys susikovė su rusais ir beveik visi partizanai žuvo, o Šerelį paėmė gyvą, tardymo metu jis daug žmonių išdavė. Mirė Intoje.

Rašant šiuos partizano Petro Kuodžio prisiminimus, buvo remtasi ir jo brolio užrašytais prisiminimais, kurie buvo publikuoti knygoje *Išdraskyto lizdo paukščiai*, išleistoje 1997 m. Už tai nuoširdžiausiai dėkoju Pranui Kuodžiui. Su pagarba R. Kaunietis.

Pasakoja KAZYS USONIS-LIEPA

Užrašyta Šaukuvos k.
1998 08 30

Gimiau 1917 02 21 Šaukuvos kaime, Ukmergės rajone. Šeimoje buvome trys sėserys ir aš vienintelis brolis. Tėvai turėjo 8 ha žemės, tėvelis mirė dar prieš 1938-us metus.

Tarnavau Nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje Klaipėdoje, paskui Ukmergėje sunkiųjų kulkosvaidžių mokomojoje kuopoje. Kai 1939 metais rusai lenkams paskelbė ultimatumą ir grąžino Lietuvai Vilnių, mes su visa karine amunicija ir ginklais buvome pasiūti į Širvintas ir gavome iš aukštesnės vadovybės įsakymą išsidėstyti ties Širvintomis gynybinėse pozicijose. Lenkų okupacinė kariuomenė metė ginklus ir bėgo iš Širvintų. Netrukus gavome nurodymą žygiuoti į Vilnių. Šnipiškių rajone mus apgyvendino kareivinės. Ten būdami, pamatėm, kad rusų tankai apsupo kareivines. Pro žiūronus pastebėjom, kaip jie įsitvirtino apkasuose ir ruošiasi mus atakuoti. Gavome įsakymą atlaisvinti kareivines. Šiaip taip susigrūdome į vieną kraštinį pastatą, kitą rytą išėjom laukan į pratybas, atėjo rusų karininkas ir nusivedė mus į Kalvarijų kalnus, o ten prikibo prie mūsų, neva jie radę rusų karininko aprangą, atseit mes tą karininką nužudėme. Tada mus nuvarė į kažkokias Antakalnio kalėjimo patalpas, bet iš ten paleido į namus.

Grįžau į namus, praėjo 1940 m. 1941 metais birželio mėnesį prasidėjo karas, atėjo vokiečiai.

1944 metais frontas vėl priartėjo prie Lietuvos ir vėl grįžo rusai, prasidėjo jų antroji okupacija, o mums, kaimo berniokėliams, liko trys keliai. Kur eiti? Į frontą, į stribus ar į mišką? Visą gyvenimą pragyvenęs Nepriklausomojoje Lietuvoje, negi eisi į stribus, o į frontą tuo labiau, negi guldysi galvą už okupantą. Pasirinkau trečiąjį kelią. Ėmiau slapstytis po bunkerius, iš pradžių pas vieną kaimyną Bundonį, pas kitą, bet kaimynai irgi pradėjo bijoti, kad nerastų manęs pas juos, nes rusai be paliovos krėtė kaimus, sodybas ir ieškojo „banditų“. Teko iš bunkerio išlįsti ir eit miškan į būrį.

Paskutiniu metu slapčiausi pas savo giminaitį Antaną Usonį bunkeryje Pijorų kaime. Pamatė, kad rusai eina, atėjo jis pas mane klojiman ir liepė išeit. Taip aš ir išėjau. Einu palei upelį krantu, žiūriu kitoj upelio pusėj Petras Pauliukonis stovi ir žiūri į mane. Susitinkam abu, aš klausiu jo, kur man dėtis. Jis sako: „Einam miškan.“ Jis man davė pistoletą, o pats nešėsi vokišką kulkosvaidį. Nuėjom į Užugirio mišką, ten susiradom partizanus ir taip prasidėjo mano partizaninis gyvenimas. Netrukus sužinojau, kad būriui vadovauja *Tankistas* – Antanas Stimburys. Būrys priklausė *Šarūno* – Survilos rinktinei ir Vaitelio vadovaujamai Vyčio apygardai.

Tankisto ir *Šarūno* būriuose buvo virš 40 vyrų. Čia mums bebūnant, prasidėjo kaimuose rusiškų rinkimų vajus. Nuėjom į Gruzų mišką, čia atėjo Vaitelis, tarėmės apšaudyti rinkimų būstinę Vaivadiškių mokykloje, bet, išsidėstę pasaloje, pamatėm, kad raitas ant arklio atjoja su balsadėže. Tada mes į jį pradėjom šaudyti, jis nuo arklio nušoko ir kažkur pasislėpė, nors mes jį tik pagąsdinom, bet nenušovėm.

Paskui *Šarūnas* pasakė, kad suėmė mūsų dviejų partizanų tėvą Zimblį, reiktų jį išvaduoti, Siesikuose uždarytas rūsyje po stribų būstinę. Tada nuėjome mes iš vakaro apie 40 vyrų arčiau Siesikų miestelio ir ten apsistojome. *Šarūnas* mus po kelis išdėstė ant įvairių kelių, vedančių į miestelį, kaip apsauginius, jeigu bandytų važiuot rusų garnizonas Siesikų stribams padėti, o mes – dešimt vyrų pasiruošėm

pult sribų būstinę. Puolimo pradžioje, sribai, pajutę pavojų, visi sulėkė į bažnyčios varpinę ir ten užsidarė. Ten jie jau iš anksto buvo pasiruošę slėptis užpuolimo atveju, nes kleboną perspėjo, kad jis varpinės duris paliktų nerakintas. Kai priėjo prie būstinės, sribai, sulėkė į varpinę, pradėjo į mus šaudyti iš automatų. Mes buvom gana gerai ginkluoti, turėjom kulkosvaidžius, tai taip smarkiai kirtom į varpinės langus, kad net miestelis skambėjo. Kai kulkos pataikydavo į varpą, sribai iškart nutildavo ir nebešaudydavo. Įėjom į būstinę, o joje nėra nei vieno sribo. Radom tik tris rusiškas „triochlineikas“ ir tris naganus. Pasiėmėm tuos ginklus, matom benzino statinė stovi. Prieš tai iš rūsio tiesiog varyte išvarė tą Zimbli, o su juo dar apie dešimt uždarytųjų. Liepė jiems eit, o jie neina ir gana, tiesiog už apykaklių ištempėm. Tik, kai pasakėm, kad ruošiamės uždegti būstinę, tada jie išėjo. Kai išėjo suimtieji, išpylėm iš tos statinės benzina ir, padegę varpinę, pasitraukėm iš miestelio. Nuėjom į pamiškę ties Saliečių kaimu ir ten apsistojom. Kitą dieną Gružų mišką apstojo rusų kariuomenė ir „šukavo“ iki vakaro, o mes laisvai juos stebėjom iš tolo pro žiūronus ir laukėm, kas bus toliau.

Ties sribų būstine radom dar karštą kulkosvaidį, su kuriuo, kaip vėliau sužinojom, sargyboje stovėjo sribas Kuliešius. Pajutęs pavojų, jis paleido kelias ilgas serijas, numetė tą kulkosvaidį žemėn ir pabėgo. Jį atseit už tą pabėgimą ir ginklo praradimą vėliau vadovybė nubaudė.

Žiemą kartą rusų kariuomenė Užugirių miške užklupo *Žaibo* – Antano Žilio grupę. Tuo metu ten jų buvo tik keli vyrai. Visą dieną juos vaikė po mišką, pavakariop jie kažkaip išsprūdo iš apsupimo ir atbėgo pas mus sakydami: „Vyrai, gelbėkit, mus vejasi rusai.“ Tada ir mes pasitraukėm per tokią aikštę, išsidėstėm linija, ginklus turėjom gerus, kelis lengvuosius ir sunkiuosius kulkosvaidžius. Netrukus pamatėm, kad ruskiai mus jau supa iš šonų, tada ir mes jau nieko nelaukę paleidom į juos pragarišką ugnį. Rusų gretos iškart pakriko, baigėsi ir jų siautimas, atėję ryšininkai pranešė, kad rusai jau bėga Siesikų link net neatsigręždami.

Kitą kartą 1947 m. apsistojom Vareikiuose ir netikėtai iš miško išlindo rusai, o mums iki kito Gelučių miško buvo apie 10 kilometrų. Žiemos metas, rusai, iš žmonių paėmę arklius, raiti mus vijosi, savo kojom toli nenubėgsi sniegu užpustytais laukais. Tada daug žuvo mūsų vyrų. Kai po visko supratom, kad bėgt mums nuo rusų nereikėjo, o reikėjo eit prieš juos, būtume pralaužę jų liniją ir kur kas paprasčiau, be didesnių nuostolių būtume pasitraukę, nes tas miškas, iš kurio išlindo rusai, buvo visai netoliese. Tada sunkiai sužeidė Vytautą Mackelę-*Septintą*. Jo brolis Povilas buvo mūsų būrio virėjas.

Aš užbėgau į vieno ūkininko klojimą, prikrautą dar nekultų rugių. Užlipau ant prėslo, pasiėmiau granatą, galvoju: jeigu lips čia pas mane, patrauksiu granatos žiedą, pats žūsiu, o kartu su savim gal dar ir bent vieną burlioką pasiimsiu. Netrukus atbėgo ir rusai, įėjo klojiman, pavaikščiojo ir išėjo, nusivijo, matyt, kitus nubėgančiuosius.

Kiek pamenu, tada žuvo *Erškėtis* – Raudonis iš Šalnų kaimo.

Vienas iš Deltuvos prie manęs ant ežero kranto krito, *Septintą* sužeidė, iš viso žuvo 4–5 partizanai.

Iš šito klojimo nuėjau į Kurėnus, kur pas žmones turėjau bunkerį. Ten truputį pabuvau, pailsėjau, paskui vėl visi susirinkom į būrį, nes bunkeriuose žmonės labai norėjo mus laikyti, bijojo, kad rusai nerastų, o tada jau žinoma kuo baigtųsi.

Alfonsas Petrikas-*Tarzan*as iš Baublių kaimo Kurėnuose slapstėsi pas Ašakaites. Matyt, kažkas įskundė, rusai apsupo tuos namus, jis bėgo ir ties kaimo kapeliais jį nušovė, o namus, iš kurių jis išbėgo, sudegino. Ašakaitę žmonės rado sudegusią, pririštą prie stalo, matyt, buvo kankinama.

1949 10 09 Laiteliuose vyko jaunimo vakaruška, kur buvo atėję ir keli partizanai: *Pėdia*, *Stiklas*, *Tauras*. Jie ten pašoko ir naktį visi išėjo. Ry tą girdim šaudė. Pasirodo, tie vyrai pateko į rusų pasalą, žuvo *Tauras* ir ryšininkas Petras Bundonis. Naručių kaime *Stiklą* sužeidė, tada jį Bronius Morkūnas iš Kunigiškių kaimo nuvežė į Skabeikius pas Valeiką, bet, matyt, rusai vis dėlto atsekė iki Valeikų, įėjo į kambarį ir paklausė, ar kas yra iš pašalinių. Tuo metu *Stiklas* pasislėpęs iš už pečiaus suriko „gult!“, o pats išsoko į kambarį, dar nušovė vieną stribą, bet kitų jau nušaut nebespėjo ir jį patį nušovė čia pat vietoj, kambarį. Valeiką areštavo ir nuteisė 25-iems metams. Vėliau jis iš lagerio grįžo ir mirė namuose.

Dėl *Stiklo* išdavystės kažkas kaltina Našlėną.

Kai *Stiklą* atvežė pas Valeiką, Našlėnas atvažiavo į Ukmergę gydytojo, kuris gyveno Gedimino gatvėje, jis kartais pagelbėdavo partizanams, paskui greit prisistatė garnizonas ir apsupo Valeikos namus.

Vaclovas Našlėnas-*Radvila* iš Rečionių kaimo, Marius Krogertas-*Uosis* ir Antanas Stimburys-*Tankistas* žuvo Kaušų kaime. Įtariama, kad juos išdavė *Narsutis* – Juozas Bieris iš Kurėnų kaimo.

Dėl *Tankisto* išdavimo yra dvi versijos. Pirma, jie auštant atėjo iš Kurėnų ir juos daug kas matė, kur jie nuėjo.

Antra, juos išdavė Bieris.

Stasys Žižys tuo metu gyveno Ukmergėje pas Pribušauską Ramygalos gatvėje ir mokėsi mokytojų seminarijoje, pastoviai palaikė ryšį su partizanais, pas jį tankiai užeidavo tas pats *Narsutis*. Vienu metu jis atėjo pas Žižį ir pasakė, kad partizanams reikia rašomosios mašinėlės, kurią būtų galima nukniauti iš rajono vykdomojo komiteto patalpų. Žižys pasakoja:

– Jis išėmė iš savo kišenės „TT“ pistoletą ir duoda man. Aš jo klausiu, ar jis turi kitą ginklą, jis paaiškino, kad kito ginklo neturiš, tu pasaugosi, o aš tą mašinėlę „nudžiausiu“. Ir taip mes abu išėjom. Beveik visą naktį pralaukėm prie vykdomojo komiteto, palei pastatą vaikštinėjo sargybinis, niekaip neradom progos įsibraut į pastatą. Pradėjus aušt, grįžom namo nieko nepešę, užėjom pas mane į butą ir aš jam grąžinau ginklą. Ištraukiau šovinį iš lizdo, išėmiau apkabą, žiūriu, kad tuščia apkaba, tik vienas šovinys, kurį prieš operaciją buvau įleidęs į lizdą. Tada aš jam ir sakau: „Ką tu čia dabar išdarinėji?“ Jis kažkaip susimėtė, atseit paimdamas tą

ginklą iš partizanų nepatikrinęs, manęs, kad pilna apkaba. Parvažiavęs pasakiau vyrams. Jie irgi kažkaip pečiais pagūžčiojo ir mane perspėjo, kad kitą kartą būčiau atidesnis. Nuo to karto aš su juo ryšį nutraukiau, bet po kokio mėnesio jį sutikau jau *Vyganto* būry su vyrais vaikščiojanti. O paėmė jį Ukmergėje, toj pačioj Ramygalos gatvėj, be jokio pasipriešinimo. Ko jis ten atėjo? Ko ten jam reikėjo, taip niekas ir nesužinojo. Tada jis padarė vieną išdavystę Šalnų kaime, kai paėmė partizaną *Varną* gyvą, o kiti trys partizanai žuvo. Žmonės jį matė su rusų kareiviais einanti, paskui daugelis įtarė, kad ir *Tankistą* jis išdavė. O kai, grįžęs iš lagerio ir atėjęs pas mane, jis prašė, kad iš Gedimino gatvės aš jam atneščiau kažkokį lagaminą, jis atseit manęs lauksias autobusų stotyje, aš jam tiesiai pasakiau: Eik tu velniop su savo lagaminu, eik ir pats pasiimk. Tada aš dar pagalvojau, ar ir čia tik man nebuvo paruošti antri spąstai...

Kai grįžau iš Rusijos lagerių, mane KGB iškviatė į Ukmergę ir įmetė į kamerą, o kameroje sėdėjo *Narsutis*. Jis man ir sako:

– Aš čia dabar tavo viršininkas.

– Koks tu čia man viršininkas? – aš jo paklausiau. – Aš tavęs nepažįstu.

Iš tikrųjų aš jo ir nepažinau ir daugiau su juo nebešnekėjau.

Dar prieš tai iš Ukmergės motociklu jį vežė kažkoks rusų ar sribų karininkas. Važiuojant pro Kurėnų kapus, jis šovė į nugarą tam karininkui, bet nenušovė, o tik sužeidė. Neįsivaizduoju, kaip, įrėmus į pakaušį pistoletą, galima nenušauti, o tik sužeisti. Ar tai tik nebuvo pretekstas jam išeiti į mišką?

Nors, tiesa, spausdinimo mašinėlę vėliau jis išnešė iš švietimo skyriaus Bažnyčios gatvėje, su sunkvežimiu ją atvežė iki Kurėnų, kur laukė Edvardas Budnikas-Šarūnas ir jam ją perdavė.

Mes visi turėjom nusipirkę dokumentus. Aš irgi juos turėjau Jono Simaškos vardu, bet, kaip dabar man atrodo, tuos dokumentus mums padirbinėjo ir pardavinėjo patys čekistai. Su tais dokumentais aš pasitraukiau į Blauzdžiūnus prie Žeimelio pas vieną savo pažįstamą, kuris anksčiau gyveno mūsų kaime. Pas jį gyvenau ir dirbau tarybiniame ūkyje lauko darbininku.

1949 metų pavasarį sėjau javus laukuose, atvažiavo čekistai su amerikonišku viliuku, tiesiog nuo lauko paėmė ir atsivežė į Ukmergę. Prasidėjo tardymai; reikalavo sakyti viską atvirai. Kai paklausė, kiek mūsų buvo Siesikų užpuolimo metu, pasakiau, kad 40, tai tardytojas man taip atrėžė:

– Meluoji „suka“! Ne 40, o keturi šimtai! – Ir trenkė kumščiu į nosį, paskui už plaukų pačiupęs dar trenkė galvą į stalą.

Šalia tardytojo man už nugaros stovėjo budelis su kažkokiu įnagiu. Kai tardytojui nepatikdavo mano atsakymas, jis, matyt, duodavo kažkokį ženklą ir budelis man kirsdavo per pečius, per galvą, kur tik pataikydavo. Paskui nuvedavo į kamerą, ten ateidavo prokuroras Staročenka, na, ir „maloniai“ dar apspardydavo kerziniais batais.

Ukmergėje sudarė bylą, nuvežė į Vilnių ir ten man davė 25 metus lagerio „atosotų“. Nuvežė į Karagandą, kur iškalėjau aštuonerius metus.

Gimiau 1925 m. Lesagūrų kaime, Deltuvos valsčiuje.

1944 m. rugsėjo mėnesį su broliu Stasiu ėmėm slapstyti nuo ėmimo į rusų kariuomenę.

Netoli mūsų čia pat buvo vienas rusų kaimelis, o iš kitos pusės taip pat buvo didelis Milašiūnų kaimas, jame gyveno apie 150 rusų šeimų.

Atėjo partizanai naktį iš Atikonių kaimo, vieną enkavedistą nušovė, o kito – milicininko – namus apsupo, jo žmona iš namo bėgo į krūmus ir ją nušovė. Seniūnas mums pranešė, kad dingtume iš namų, nes visą kalnę meta ant mūsų. Tada mes pasitraukėme iš namų į Jakutiškių mišką. Išsikasėm bunkerį, pasirūpinom ginklų. Pamiškėje gyveno ūkininkas Stasys Gavėnas, kuris buvo nemažai prisirinkęs ginklų. Motina jam atvežė kviečių maišą, už tai jis man davė šautuvą, o broliui – automatą.

Tam bunkery mūsų gyvenom apie 20 vyrų. Būriui vadovavo *Šturmas* – Juozas Gavėnas, po apylinkes nevaikščiojom, tik maisto nueidavom atsinešt, jokių operacijų nevykdėm. Vieną kartą, kai supo mišką, mes gavom iš vado įsakymą slėptis. Pasakė, jei mes jų neliesim, tai ir jie mūsų nelies. Pasirodo, kad mišką siautė lietuvių kareivių garnizonas, žodžiu, sudarytas iš tų pirmųjų paimtų į rusų kariuomenę jaunuolių. Aprėngė tuos naujokėlius rusiškai „gimnastiorkom“ ir paleido į miškus gaudyt miškinį. Kai tik prasidėjo siautimas, pasigirdo lietuviški šauksmai, net visas miškas ėmė skambėti, mes iš to bunkerio išbėgom ir išsislaps-tėm po eglaitėmis kas kur. Taip viskas laimingai tuo tarpu ir pasibaigė. Ten toliau, kai jau praėjo enkavedistai, išgirdom keletą šūvių ir tuojuo po to atėjo gandai, kad mus su broliu suėmė, o tada jau buvo ruduo ir mes su broliu persikraustėme namo. Klojime įsirengėme slėptuvę po šiaudais ir kurį laiką ten gyvenome.

1946 m. sausio 2 d. išėjau atsinešt vandens iš šulinio ir patekau į enkavedistų nagus, o brolis liko bunkeryje. Nusivarė į Ukmergę. Uždarė rūsyje, ėmė tardyt ir reikalaut pasakyt, kas buvo rusų žudynėse. Vertėjas buvo Orlovas, tos moters, kurią nušovė, vyras. Nors vyrukas nedidelis, bet, kai kirsdavo, aš išsitiesdavau vietoj, ranką, matyt, smagią turėjo.

O brolių paėmė su gudrybėmis. Atsiuntė į namus laiškėlį, kuriame buvo parašyta, kad brolis Juozas labai blogai jaučiasi, atvažiuok jo pasiimti. Jis pasikinkė arklių ir atvažiavo. Kaip atvažiavo, taip ir pasiliko, pats įlindo čekistams į nasrus.

Šturmas išsilaikė gana ilgai, vėliau žuvo. Jis irgi buvo areštuotas. Iš Ukmergės jį nuvežė į Kauną, o ten, matyt, per kokius nors pažadus enkavedistams, nes matė, kad čia ne pyragai, paspruko, paskui jau gyvas nepasidavė. Oficiali versija, kad iš Kauno jis atseit pabėgo.

Kiek pamenu, *Šturmo* būryje veikė šie partizanai iš Jakutiškių k.: Juozas Gavėnas-*Šturmas*, Vladas Jurgaitis, Vytautas Reklickas, Povilas Reklickas (Vytauto brolis), Vytautas Pakonis, Antanas Andriūnas, Bronius Andriūnas (Antano brolis), Vaclovas Lingys, Antanas Trinkūnas, Astrauskas Juozas.

Gretimam Atikonių kaime buvo didesnis partizanų būrys, kuriam vadovavo Venskai. Iš vienos šeimos du broliai ir iš kitos šeimos du broliai buvo. Šis būrys daugiausia laikėsi Vilių miške. Čia iš krašto tas miškas dar vadinamas Jakutiškių mišku. Šie būriai priklausė Vyčio apygardai.

Teisė mus tris iš šeimos. Tėvas ir aš gavom po 10 metų, o brolis – 20 metų katorgos. Kai mus nuvežė į Norilską, ten mes radom 18 Lietuvos karininkų bei puskarininkų. Visi šitie 18 lietuvių lagery buvo užėmę geresnes vietas, todėl jie ir išliko.

Pranas Kalpokas dirbo drabužių sandėlio vedėju, Justas Narijauskas – vedėjo pavaduotoju, Sauka, Savanoris ir Karvelis.

Kol mūsų neatvežė, jie su Lietuva jokio ryšio nepalaikė, net nežinojo, kad Lietuvoj buvo vokiečiai. Įtempę ausis klausydavo, kai mes jiems pasakodavom, kas dėjos Lietuvoj.

Jie pasakojo, kaip juos areštavo. Davė įsakymą susirinkt į pulko aikštę Kaune. Susirinko jie į tą aikštę, išsirikiavo, tada paklausė ar dar jūs nepamiršot rikiuotėj vaikščiot. Davė komandą „Žengte marš!“. Pamatė, kad žygiuojant iš šonų vis prieina ir prieina neaiškūs tipai. Išvarė iš Kauno, nuvarė į kažkokį miškelį, ten aikštė, visa apstatyta kulkosvaidžiais. Liepė nusijuost diržus, padėt asmeninius ginklus, apsupo ginkluoti iki dantų čekistai, nuvarė vėl atgal į stotį, sugrūdo į gyvulinius vagonus ir išvežė į Rytus.

Karininkas Narijauskas juokavo, kad atšventė savo vestuves, neteko net žmona pasidžiaugt, kitą dieną išvežė.

Pasakoją ELENA ŠPOKAITĖ-TRAKIENĖ

Užrašyta Batrakų kaime
2002 02 09

Gimiau 1930 m. vasario 2d. Ukmergės apskrityje, Taujėnų valsčiuje, Mažeikių kaime. Šeimoje augome trys vaikai: dvi seserys ir brolis. Tėvai turėjo 12 ha žemės, gyvenimas nebuvo lengvas. 1941 m. sudegė namai, likome gyvent viralinėje. Apie 1946 m. iš mūsų kaimo į mišką, į *Žaibo* būrį išėjo Povilas Kapčinskas-*Alijošius*, po jo išėjo mamos pusbrolis Alfonsas Pauliukonis-*Pažaislis*, du broliai Kruopai iš Namikių kaimo. Paulius Kruopas žuvo 1945 m. netoli mūsų namų. Iš Šalnos kaimo nemažai vyrų išėjo į mišką, iš to paties kaimo buvo kilęs ir kito būrio vadas Jonas Baravykas-*Vygantas*. Pats pirmas į mišką iš mūsų kaimo išėjo Jonas Čeponis ir žuvo 1945 m. kartu su kapitonu Krikštaponiu.

1945 m. vieną kartą rytą pas mus užėjo Paulius Kruopas su kitu draugu dviese ir abu posmarkiai išgėrę, o rusai nuo miško ėjo vieškelio link. Radę besislapstantį *Alijošiaus* brolių Bronių, paėmė ir vedėsi su savimi. Paulius išėjo į lauką kariška miline apsivilkęs, rusai gal nebūtų į jį ir kreipę dėmesio, bet Paulius nei iš šio, nei iš to atsikusęs į juos ėmė šaudyti. Tiems to ir tetrūko, paleido porą serijų iš kulkosvaidžio ir Paulių nušovė, o *Alijošiaus* broliui liepė gult ant žemės, tas rusiškai nesuprato, šoko bėgt ir tą nušovė.

Prie Pauliukonių namų eglynėlyje dažnai susirinkdavo partizanai, ten ir aš nuėdavau, palaikiau su jais ryšį. Kai jie grįždavo iš tolimesnių žygių, ten mes nunešdavom jiems patalynę, kad galėtų atsigult ir pailsėt, nešdavom valgyti. Pas mus dažnai lankydavosi Antanas Žilys-*Žaibas*, Antanas Jakubonis-*Vermachtas*, Jonas Bernatavičius-*Rasputinas*, Jonas Sinkevičius-*Šermukšnis*, Petras Sinkevičius-*Ažuolas*, Vincas Vanagas-*Ilgis*, mano pusbrolis Juozas Špokas-*Plienias* ir kt.

Mano ryšininkavimas prasidėjo nuo paprasčiausio bendravimo su partizanais. Iš pradžių nešiau maistą, drabužius, o vėliau – ir laiškus. Teko ne kartą stebėt apylinkę. Kai pamatydavom, kad nuo Taujėnų ateina rusai, tuojau bėgdavau pranešt partizanams. 1948 m. balandžio 30 d. mano tetos draugė Veronika Pauliukonytė pamatė ateinančius rusus, pranešė man, aš nubėgau į stovyklą pamiškėje eglynėlyje ir pasakiau, kad ateina rusai. Jie greit susigriebė visą savo mantą ir pasitraukė, o aš pagrioviais, skindama purienas, grįžau į namus. Susitikau rusus, jie tik paklausė, kur aš einu ir kam tos gėlės, pasakiau, kad ryt prasideda gegužinės pamaldos, reiks papuošt altorių.

Vieną kartą žiemą atvažiavo pas mus partizanai keturiomis rogėmis ir pamatė, kad nuo Užugirio vieškeliu atvažiuoja rusai. Visi baltais maskuojančiais drabužiais apsirengę. Partizanai išėjo į lauką, sugulė į pusnis, o arkliai jų buvo suvesti į klojimą. Rusai sustojo prie mūsų keliuko, pastovėjo ir nuvažiavo į mišką, ten giliai miške gyveno toks Misonis, pas tą Misonį užsuko, o partizanai greit pasikinkė arklius ir išvažiavo į kitą pusę. Po kurio laiko žiūrįm grįžta rusai, bet pas mus jau nebeužsuko.

Mūsų namas buvo dviejų galų, stancijoje stovėjo lova, o po ja buvo įrengtas bunkeris. Vieną kartą dieną buvo atėjęs *Ilgis* ir pamatė pro langą ateinančius rusus. Jis greit įlindo į tą bunkeriuką, atėjo rusai, mama juos pasitiko, liepė mamai užlipt ant aukšto. Ji atpjovė bryzą lašinių, davė pavalgyt, labai gražiai su jais elgėsi, jie apžiūrėjo, apėjo visas pakampes, nuėjo į klojimą, į tvartą, nieko nerado, pavalgė lašinių ir išėjo.

Kai Juozas Špokas išėjo į mišką, tada pas mus labai dažnai pradėjo lankytis sribai. Juozas visus lavonus Taujėnuose surinkdavo nuo gatvės. Vieną kartą žiemą Taujėnuose ant kryžkelės gulėjo keturi sušalę partizanų lavonai. Juozas juos pavogė, užvažiavo pas mus su rogėm prikrautom lavonų ir, kaip tyčia, išgirdom sribai atvažiuoja. Jis greitai nuvažiavo į mišką, po krūmais suguldė lavonus, apkasė sniegu ir paliko. Visą dieną jie išgulėjo miškely. Kitą naktį jis vėl atvažiavo,

susidėjo juos į roges, nuvežė į Užugirio kapines ir palaidojo. Užugirio kapinėse buvo broliškas partizanų kapas, ten slapta į vieną duobę laidodavo visus žuvusius miškuose. Labai drąsus ir narsus buvo mano pusbrolis Juozas. Vieną kartą jis prieš pat Taujėnus susistabdė sunkvežimį, vairuotojui į pakaušį įrėmė pistoletą ir paliepė vežti. Važiuodamas pro Taujėnų sribų būstinę nušovė sribą Karvelį, už miestelio užvažiuavęs išsoko iš sunkvežimio ir per laukus atbėgo pas mus. Atbėgęs pasakė mano tėvui:

– Dėde, įpilk, nušoviau sribą...

Tėvas dar iš pradžių nepatikėjo, manė, kad sūnėnas giriasi. Pasirodo, Špokas vairuotojui liepė privažiuoti prie sribyno namo ir smarkiai užgazuot, o kai tas užgazavo, prie lango priėjo Karvelis* pasižiūrėt, kas čia taip automobilio variklį „drasko“, tuo metu Špokas pokšt iš pistoleto ir nupylė čekistą. O netrukus kažkas iš partizanų sukūrė ir dainą: „Skrido špokas per miestelį ir nusinešė karvelį...“ Paskui mūsų namus sribai labai smarkiai kratė, tvarte mėšlą šakėmis išbadė ir stancijoje po lova rado tą bunkeriuką. Tuoj ėmė tardyt motiną, kas čia slėpėsi, bet motina nepasimetė, ėmė aiškinti, kad karo metais nuo vokiečių toj duobėj slėpė drabužius. Taip ir praėjo, neprikibo.

1949 m. Pauliukoniai man davė arklį ir aš turėjau rogėmis nuvežt už Šilų bažnytkaimio partizanams šovinius, granatas. Man nurodė tokią Marytę, pas ją tą amuniciją aš turėjau pristatyti. Nuvažiavau pas tą Marytę, atėjo *Vermachtas* ir *Ilgis*. Jie viską pasiėmė ir aš išvažiavau. Užvažiavau jau už Šilų bažnyčios, važiuoju toliau keliu ir matau pilnas laukas rusų. Tuoj keli man išsoko į roges, tik rusiškai kalbina, kažkiek pavažiavo jie su manim, įvažiavau į mišką ir jie iš rogių išsoko, o man liepė važiuot toliau. Laimė, kad aš jau važiavau tuščia.

Šalnos kaime gyveno mano pusbrolis Nikodemus Kerbelis. Jį buvo areštavę, bet paleido. Tai buvo jau po mano arešto. Partizanai iš kažkur sužinojo, kad jis neva buvo užverbuotas, atėjo kažkas iš *Vyganto* būrio ir jį nušovė.

1950 m. kovo 17 d. atvažiavo Taujėnų sribai manęs areštuot. Jie man visi buvo tada pažįstami, kartu į mokyklą ėjom. Liepė keltis ir važiuot su jais į Taujėnus. Tarp jų buvo broliai Mikoliūnai, kurie vadovavo sribams. Apie juos mes dar dainą dainuodavom: „Vyresnysis brolis – Karolis belekis, vaikšto apsputojęs, kaip pasiutęs tekis (belekis – šveplius. – R. K.)...“ Pasiprašiau į tualetą, greta krūmeliai, geras žmogus sakytų bėk ir būčiau pabėgusi, o čia stovi su šautuvu, pirštas ant gaiduko, tik ir laukia ar nepadarysiu ko nors neleistino. Nuvežė į Taujėnus, visi sribai išėjo žiūrėt kino, o vieną ruskelį paliko manęs saugoti. Toj būstinėj šalta, ten buvo tokie narai, jis liepė man gult ant jų. Nusivilko savo milinę, padavė man užsiklot, o pats atsėdėjo prie durų ir sėdi. Girdžiu grįžta sribai, jis greit nutraukė nuo manęs mili-

* Kiek šiuo metu yra žinoma, Karvelis buvo ne eilinis sribas, o Taujėnų rusų MGB garnizono viršininkas. Po jo garnizono viršininku buvo paskirtas Kišonas, vėliau dirbęs Panevėžio KGB viršininku. – R. K.

nę ir taip aš iki ryto prasėdėjau. Taujėnuose sribų vadas buvo ukrainietis Ratajenka, aš jau anksčiau esu girdėjusi apie jo žiaurumus, kaip jis žmones kankindavo. Rytą atėjo tas Ratajenka ir mane veda. Aš taip ir galvoju, kad dabar tai jau gausiu į kaulus. Bet, deja, valsčiaus kieme stovėjo bortinis sunkvežimis, pasodino mane į tą sunkvežimį ir išvežė į Ukmergę. Ukmergėje uždarė (buvusios bažnyčios) saugumo rūsyje ir prasidėjo tardymai. Tardė MGB tardytojas žydas Lenskis. Pirmiausia jis ėmė klausinėti apie Taujėnų ambulatorijos medicinos seselę Jadvygą Dalinkevičiūtę ir apie paketą, kurį nešiau į Šilus ir perdaviau Albertui Narbutui. Tą paketą aš nešiau dar 1949 m., bet gyniausi, kad jokio paketo nenešiau. Tada atvedė suimtą partizaną Praną Diršę-Kraštelį, paklausė ar aš jį pažįstu, pasakiau, kad nepažįstu, o jis taip tyliai sulemeno: „Pažįstu... Elenutė Špokaitė. Atėjo į stovyklą, padavė jai paketą, jinai tą paketą užkišo už bato aulo ir išėjo.“ Tada mane ėmė laužti, kam aš tą paketą nunešiau. Diršė atrodė baisiai, visas sudaužytas, partizano uniforminio švarko rankovės nuardytos, veidas mėlynas. Daugiau aš jo ir nebemačiau, teisė mane vieną.

Šalnos miške bunkeryje gulėjo sužeistas partizanas, ten ateidavo seselė Dalinkevičiūtė, ji perrišdavo, suleisdavo vaistus, bet labai greit tas bunkeris buvo išduotas. Kaip ten buvo iš tikrųjų, kas dabar pasakys, bet man tardymo metu pats Lenskis taip išporino: „Dalinkevičiūtė pasakė, kur bunkeris ir mes ją paleidom... Pasakyk mums, kur banditų bunkeriai ir tave paleisim.“ Kai aš dar buvau laisvėje, partizanai šnekėjo, kad tą bunkerį išdavė Juozas Bieris-Narsutis, nors tikrų duomenų apie tą išdavystę nėra. Naivu būtų patikėti tardytojo Lenskio žodžiais, tokių dalykų čekistai neturėjo teisės niekam pasakoti, tuo labiau tardomajam. Aš tai Dalinkevičiūtei tik laiškeliu buvau nunešusi nuo partizanų, kad ji ateitų į tą bunkerį perrišti sužeistąjo. Kai ji pasakė, kad aš tą laiškeliu nunešiau, man jau nieko kito irgi neliko, tik prisipažinti.

Tardydavo tardytojai rusai tik naktimis, jie patys nemušdavo tardymo metu, bet duodavo nurodymą budeliams, o tie pasismagindami mane gerokai apkumščiuodavo. Šerdavo per veidą, kumščiais apkuldavo kur tik pakliūdavo. Tardė Ukmergėje apie du mėnesius. Kartu vienoje kameroje teko sėdėti su Gražina Dutkute-Puišiene.* Dėl man nesuprantamų priežasčių ją atseit Ukmergės tardymo kameroje išlaikė dvejus metus. Paprastai tiek laiko tardymo kameroje čekistai laikydavo tik šnipus. Aš gavau 25 metus lagerio. Po teismo išvežė į Vilnių, ten uždarė Lukiškių kalėjime ir išlaikė dar penkis mėnesius. Kameroje sėdėjom keturios, prisimenu buvo Onutė Mockutė iš Jurbarko, Marytė... Iš Vilniaus per Maskvą nuvežė į Rozajevkos persiuntimo punktą. Ten mėnesį išbuvau, atėmė drabužius, apiplėšė kriminalistės. Paaskui išvežė į Karagandą, į 14-tą lagpunktą, į plytų fabriką. Dirbdavom po 12 valandų, vyrai dieną, o mes naktimis ir taip ten išdirbau trejus metus. Iš viso lageryje išbuvau penkerius metus ir dešimt mėnesių. Paleido 1955 m. gruodį. Gri-

* Šiuo metu gyvena Ukmergės r., Petronių kaime. Skelbimas „Tremtinyje“ 2001 04 26, Nr. 16. – R. K.

žau į Ukmergę, bet čia vietiniai komunistų valdininkai neregistravo, susidėjau viską į maišą ir vėl išvažiavau atgal į Karagandą. Ten apsivedėm su Stasiu Trakiu irgi politiniu kaliniu. Jis vokiečių buvo išvežtas į darbo stovyklą Vokietijoje. Kai juos rusai išlaisvino, jis užsirašė grįžti į Lietuvą. Grįžęs dirbo ūkvedžiu ir su partizanais palaikė ryšį. Buvo suimtas 1946 m. ir pasodintas į lagerį dešimčiai metų, kuriuos atsėdėjo nuo skambučio iki skambučio. Karagandoje išgyvenau 40 metų, į Lietuvą grįžau 1989 metais.

Pasakoja ANTANAS VĖBRA ir ALBINA KAVALIAUSKAITĖ-VĖBRIENĖ

Užrašyta Panevėžyje
1997 10 06

Pasakoja ANTANAS VĖBRA:

1950–1952 metais *Girėno* būryje bebuvo likę tik penki partizanai. Juos sušaudė Barsukynėje prie Tulpiakiemio kaimo. Tai buvo: *Sakalas* – Vytautas Usonis iš Bierių kaimo, žuvęs 1952 07, *Svajūnas*, *Aidas*, *Girėnas* – Bronius Bisturys iš Valų kaimo, žuvęs 1952 m. Žemaitkiemio dvare, ir Vaclovas Pauliukonis, žuvęs 1952 07.

Anastazija Petrauskaitė buvo išteklėjusi už milicininko Sijono (Sijonas buvo anksčiau stribas) ir dirbo seniūne. Po šitų partizanų sušaudymo ji tuoj ir išsikėlė į Ukmergę.

Kurį laiką *Girėnas* su kitais trim vyrais pas ją ateidavo, bet ji kartą surizikavo, nuvažiavo į Ukmergę ir ten pranešė, kad miške gyvena partizanai. Iš Ukmergės ją atsivežė, atvažiavo daugybė rusų kariuomenės ir apsupo mišką.

Tuo metu iš Ukmergėsėjo Juozas Kulvis, o čia jau buvo visur apsupta. Per išplėstą klojimo stogą kareiviai žvalgė apylinkę pro žiūronus iš Kavaliausko sodybos.

Pasakoja ALBINA KAVALIAUSKAITĖ-VĖBRIENĖ:

Pas mus atėjo du rusai ir paklausė, ar nematėm miškinį. Mes gynėmės, kad nematėm. Už mūsų gryčios augo kviečiai. Juose buvo pilna rusų prigulė, keliai apstoti, tie vyrai buvo kaip reikiant apsupti. O jie sėdėjo prie mūsų tam miške. Tik tie du rusai išėjo, mes žiūrim pro langą, ten toliau toks žilvičių kelmas augo, matome iš to kelmo partizanai mums moja ir kviečia, kad ateitume. Vyras sako: reikia eit. Tada aš persižegnojau tarpdury ir nuėjau. Pamiškėje buvo prikrauta malkų, buvo apėmusi tokia mintis, kad aš einu atsinešt malkų. Nueinu, jie visi penki mane pasitiko, visų kepurų snapeliai nusukti atgal, baltiniai atsegti, kaklai nuogi, visiems ant krūtinių kabo medalikėliai. Aš jiems sakau: „Bėkit jūs iš čia, bėkit! Jūs apsupti, per mano tėtuko klojimo stogą ruskiai stebi apylinkę, gal ir aš nebegrišiu gryčion, pilni kviečiai jų prigulė, veržkitės tolyn, gal kur kitur prasiveršit, čia jums baigta, nušaus.“

Jie su manim atsisveikino, visi man rankas padavė, nes aš jiems valgyt nešdavau, maitindavau. Aš juos peržegnojau, pasiėmiau glėbį malkų ir grįžau gryčion. Tiesa, kai ašėjau į mišką, tėvas mažylį Gediminą pasiėmė ant rankų ir pasakė: „Mes jau mamytės daugiau nebematysim“, bet aš laimingai grįžau.

Rytą apie ketvirtą valandą išgirdom šaudymą už kaimyno Povilausko namų. Pasirodo, per naktį rusai Barsiukynės mišką išlaikė apsupties žiede, o rytą žiedą ėmė spaust, eit artyn. Kiek žinau, partizanai nušovė kelis rusus, bet ir patys žuvo, susisprogdino.

Buvo sukviestas mokinių tėvų susirinkimas, nes mano sūnus Gediminas tada lankė mokyklą. Aš nuėjau su vyru į tą susirinkimą. Po susirinkimo atrinko jaunos berniokėlius, atvažiavo tas pats Petrauskaitės vyras milicininkas Sijonas ir du aukštesnio rango rusų kariškiai. Paragino šituos jaunuolius paimt šautuvus, neva kad galėtų apsiginti nuo „banditų“. Pasišaukė kelis senesnius vyrus, kad tie pasirašytų, jog šitie vyrai yra tinkami paimt šautuvus. Tada aš atsistoja ir drąsiai prie visų susirinkusių pasakiau:

– Imkit mano vyrą ir sušaudykit čia salėje, kad aš matyčiau. Aš jo lavoną parvešiu namo, vaikai matys ir mes visi jį palaidosim. Jūs žinote, kad mes prie miško gyvenam ir šautuvo mano vyras neims ir visi kiti neims!

Matau sėdi visi galvas nuleidę. Aš jų ir klausiu:

– Kodėl jūs visi sėdit ir tylit, kaip žemes pardavę?!

O šitie ruskiai ir šitas Sijonas ėmė šaukt:

– Tu sėsk, nes mes tave išmesim pro duris!

Tada ruskis klausia vyrų, kodėl jie tyli. Aš vėl atsistoja ir ėmiau kalbėt:

– Jiems gyvybė brangesnė už bet kokius dvarus ir šautuvų jie neims.

Paskui pašaukė Ūsaičio tėvą pasirašyt, ar jie bus tinkami imt šautuvus. Ūsaitis atsistojo, jau pradėjo eit prie stalo, mane tarsi elektra kaip metė iš kėdės, atsistoja dar kartą ir pasakiau:

– Eik Ūsai, pasirašyk! Ateis laikas, mes už tave pasirašysim!

Ūsaitis tik klest ir atsisėdo. Dievulėliau, aš maniau, kad tas Sijonas su šitais ruskais mane užmuš ar sušaudys už tą žodį, bet aš vis tiek savo pasiekiau ir tiems jaunuoliams šautuvų neišdalijo.

Mano du pusbroliai Vytautas ir Feliksas-Šnektis (žuvo Laužupio kaime) Eivos iš Bitinų kaimo buvo miške. Tam pačiam kaime gyveno siuvėjas Ksaveras Povilauskas. Jis siuvo partizanams įvairius drabužius, o kad jo kas neapiplėštų, pasikvietė vieną partizaną apsaugai, t. y. tą mano pusbrolių Vytautą. Vytautas tupėjo rūsy po gryčia, pro šalįėjo sribai, pažiūrėjo pro langelį ir pamatė šautuvo vamzdį. Sribai sugarmėjo gryčion, griebė Povilauską už gerklės ir pareikalavo, kad tas įleistų į rūsį pasižiūrėt, kas ten yra, nes jie matė šautuvo vamzdį.

Povilauskui nieko kito neliko tik parodyt, kas ten yra. Kai Vytautas išlindo iš rūsio, jį sribai griebė, surišo rankas ir išsivarė į Siesikus.

Paskui buvo teismas, gavo 25-ius metus lagerio. Žuvo Vorkutos šachtose.

Feliksą Eivą ir dar du partizanus apsupo Laužupio kaime. Matydamas, kad kitos išeities neliko, Feliksas išsiėmė iš kišenės rožinį ir kalbėjo poteries, kol jį ruskiai nušovė. Nuvežė į Siesikus jo lavoną ir įmetė į duobę.

Adolfas Bureika-*Hitleris* buvo visai jaunas, nors į kariuomenę jam dar nereikėjo, bet išėjo į mišką ir žuvo.

Jo tėvas Jonas Bureika namuose Barsiukynės kaime turėjo slėptuvę ir ten slėpdavosi. Atvažiavo kartą rusai, apsupo namus, smarkiai kratė, bet tėvo nerado, smarkiai sumušė žmoną, nors ji nepasakė, kur jis yra, o jis sėdėjo bunkeryje. Kai rusai išėjo, žmona nepastebėjo, kad du liko pasislėpę, o visi kiti išėjo. Jie jau buvo nuėję net iki Tulpiakiemio, kai žmona išėjo į lauką ir ėmė šaukt vyrą, kad eitų valgyti. Tie du pasislėpę rusai išgirdo ją šaukiant. Jie liepė jam išlįst iš prėslo, bet jis nelindo, tada pradėjo šaudyt į prėslą ir ten jį sunkiai sužeidę dar leisgynį ištraukę pribagė.

Albinas Grigas iš Tulpiakiemio žuvo prie Užulėnio kaimo su Stasiu Pakelčiu. Motiejus Mymas iš Valtūnų kaimo, Ukmergės r. į mišką išėjo jau vėlesniais metais. Partizaną Bronių Valušį nušovė Nuotekų kaime.

IŠ BUVUSIO PARTIZANO KAZIO RIAUBOS-KAZOKO,
VĖLIAU TAPUSIO MGB AGENTU SMOGIKU PSEUDONIMU ZIGMAS,
BAUDŽIAMOSIOS BYLOS

Pagal šioje baudžiamojoje byloje esančią medžiagą nustatyta, kad partizanas RIAUBA KAZYS, s. ANDRIAUS-„KAZOKAS“, „RIMGAUDAS“, „ŽEMČIŪGAS“, g. 1922 m. Putiliškių kaime, Troškūnų rajone. Buvo paimtas gyvas 1953 m. sausio mėn. naktį iš 30 d. į 31 dieną. Jo paėmimo metu žuvo partizanas VĖŽYS JUOZAS, s. LIUDVIKO-„AŽUOLAS“, „EIMUTIS“, kilęs iš Velykių kaimo, Panevėžio rajone.

Remiantis „KAZOKO“ parodymais, iš jo apklausos protokolų galima sudaryti dalinį, o gal ir patį tikriausią vaizdą apie jo ir paskutiniųjų partizanų tais metais veikimo aplinkybes bei išlikusius ir naujai sudarytus partizaninius struktūrinius vienetus, tuo labiau, kad „KAZOKAS“ paskutiniu metu jau vadovavo naujai sudarytai GINTARO tėvūnijai, kuri įėjo į GEDIMINO rinktinės sudėtį. (Čia partizanai čekistų visur vadinami banditais, o būriai – gaujomis. – R. K.)

Versta iš rusų kalbos
Iš apklausos protokolo
1953 m. sausio 31 d.

Iš KGB archyvo (LYA)
Arch. Nr. 47205/3 B. b. Nr. 79
I tomas, L. 26

...Pradžioje būrys, į kurį aš atėjau, neturėjo jokio pavadinimo, tai buvo 1945 m. balandžio pabaigoje, neturėjo jokio pavadinimo ir nesiskaitė jokių organizuotų koviniu vienetu. Būrio sudėtis keitėsi, tik 1946 m. buvo suorganizuotas partizanų būrys iš dešimties žmonių, pasiryžusių kovoti prieš sovietų valdžią.

Pradžioje būrį sudarė:

1. GIEDRAITIS MEČISLOVAS-„KAŠTONAS“.
2. VAIČEKONIS ANTANAS-„ŠERMUKŠNIS“.
3. VAIČEKONIS JONAS-„DOBILAS“.
4. VAIČEKONIS JUOZAS-„MEŠKA“.
5. SURVILA VYTAUTAS-„ŽAIBAS“.
6. MICKŪNAS ANTANAS-„KĘSTUTIS“.
7. ŠINKŪNAS KAZYS-„DRAŠUTIS“.
8. JUOZEVIČIUS JONAS-„KARVELIS“.
9. BLINKEVIČIUS MYKOLAS-„NARAS“.
10. BLINKEVIČIUS JUOZAS-„SAKALAS“.
11. ŠIDLAUSKAS STASYS-„TIGRAS“.

Nuo pat pradžios būrio suorganizavimo jam vadovavo GIEDRAITIS MEČISLOVAS. 1946 m. kovo mėn. jis žuvo, po to ėmė vadovauti VAIČEKONIS ANTANAS – „ŠERMUKŠNIS“. Tuo metu aš buvau eilinis partizanas. Nuo 1949 m. „ŠERMUKŠNIS“ mane paskyrė MARGIO būrio ūkio dalies viršininku. 1951 m. balandžio mėn. „ŠERMUKŠNIS“ žuvo, tada rinktinės vadas „BRIEDIS“ – „TAUTVYDAS“ mane paskyrė būrio vadu vietoj „ŠERMUKŠNIO“.

1951 m. VYČIO apygardos vadas „ALGIMANTAS“ mane paskyrė AUŠROS tėvūnijos, kuriai aš vadovavau iki pat arešto, vadu, bet nuo 1952 m. spalio mėn. aš tėvūnijos pavadinimą pakeičiau ir pavadinau GEDIMINO vardu.

Būdamas GEDIMINO tėvūnijos vadu, palaikiau ryšį su taip vadinama MINDAUGO sritimi per ryšininkus: VIENAŽINDĮ JURGĮ iš Budrionių kaimo, Panevėžio raj., KUNCĘ BOLESLOVĄ Smilgių kaimo, Panevėžio raj. gyventoją ir MORKŪNĄ ANTANĄ Adomavos kaimo, Panevėžio raj. gyventoją. Pastarasis betarpiškai turėjo ryšį su MINDAUGO sritimi.

Antroji ryšio linija su MINDAUGO sritimi buvo palaikoma per ryšininkus: MIKĖNAITĘ LIONĘ, gyvenančią Velykių kaime, Panevėžio raj., YLEKĮ VINČĄ, gyvenantį netoli Raguvos, ir MICKŪNĄ ANTANĄ.

Trečioji ryšio linija su MINDAUGO sritimi buvo palaikoma per ryšininkus ir partizanų grupes sekančiai:

Aš asmeniškai atvykstu pas MORKŪNĄ ANTANĄ ir atiduodu jam laiškus adresuotus MINDAUGO sričiai, MORKŪNAS juos perduoda ryšininkui KUNCEI BOLESLOVUI, o pastarasis juos perduoda tėvūnijos vadui „SAUSIUI“ (KREGŽDEI KAZIUI). Kur eidavo ryšys aš nežinau.

Ryšys su VYČIO apygarda buvo palaikomas per ryšininką MEILŪNĄ POVILĄ, gyvenantį Jotainių kaime. Aš asmeniškai ateidavau pas MEILŪNĄ ir perduodavau jam laiškus, o jis betarpiškai susitikdavo su VYČIO apygardos vadu ir perduodavo mano pavedimus.

Antroji ryšio linija su VYČIO apygarda buvo palaikoma per ryšininkus: VIENAŽINDĮ JURGĮ, KUNCĘ BOLESLOVĄ, MORKŪNĄ ANTANĄ, YLEKĮ VINČĄ ir ALELIŪNAITĘ MORTĄ, Ustronės kaimo, Panevėžio raj. gyventoją. Pastaroji arba asmeniškai susitikdavo su VYČIO apygardos vadu, arba laiškus perduodavo ŠLIKUI POVILUI, gyvenančiam Bedrių kaime, Panevėžio raj., o ŠLIKAS perduodavo MEILŪNUI, kuris palaikė ryšį su VYČIO apygarda. Tais pačiais ryšio kanalais buvo palaikomas ryšys praktiškai ir su GEDIMINO rinktine, ir su būrio vadu JANONIŲ KAZIMIERU-„ŠNEKUČIU“. Su VYČIO apygardos ūkio dalies viršininku JANULIU MYKOLU-„TAUTVYDU“ (jo paskutinis slapyvardis – „DAUMANTAS“) ryšys buvo palaikomas per ryšininką MORKŪNĄ ANTANĄ arba KUN-

CEJ BOLESLOVĄ. Toliau ryšys buvo palaikomas per ryšininką ŠEŠTOKĄ VINČĄ, gyvenantį Raguvos kaime, ir SURVILĄ, gyvenantį Užunevėžių kaime, Troškūnų raj.

Per MORKŪNĄ ANTANĄ ir jo tėvą MORKŪNĄ ANTANĄ ėjo ryšio linija su ŽALIOSIOS rinktine. Šiuo kanalu ryšys buvo palaikomas ekstra atveju. Paprastu atveju MORKŪNAS palaikė ryšį su savo tėvu per kurį nors ryšininką. Šis ryšys buvo daugiau neskubus. Tėvas – MORKŪNAS asmeniškai palaikė ryšį su ŽALIOSIOS rinktine per ryšininkus: VIE-NAŽINDĮ, KUNČĄ, VEPŠTĄ ANTANĄ ir BARZDĄ ALFONSA. Ryšys buvo palaikomas su SAKALO būriu. Per šią liniją aš palaikiau ryšį su DAINAVOS partizanų būriu. Galinis šio kanalo punktas buvo pas MORKŪNAITĘ JANĘ, gyvenančią Adomavos kaime, Panevėžio raj. Ji žinojo DAINAVOS būrio dislokacijos vietą ir pati asmeniškai susitikdavo su šiuo būriu.

Kur šiuo metu slapstosi GINTARO tėvūnijos partizanai aš nežinau, kadangi aš turėjau savo asmeninį bunkerį Tumagalio kaime, Troškūnų raj., pas VOVERĮ ir buvau numatęs jame praleist žiemą. Noriu pareikšti, kad tą bunkerį, kur slapstosi likusieji partizanai mano tėvūnijos, žino MORKŪNAITĘ JANĘ.

L. 221 R. K. Šioje K. RIAUBOS baudžiamojoje byloje jo paties ranka yra parašytas žemiau cituojamas toks paaiškinimas:

Banditinio veikimo rajonas

Kai aš išėjau į grupę 1945 m. pavasarį, Raguvos miške buvo dvi grupės: vienai vadovavo MIKNEVIČIUS-„VILKAS“, antrai – BARTAŠEVIČIUS JONAS. MIKNEVIČIAUS grupė susidarė iš senų Raguvos miestelio banditų, kurie jau vokiečių okupacijos laikotarpiu dalyvavo tarybinių piliečių žudyme. Jų buvo apie dvidešimt.

Antrai grupei vadovavo BARTAŠEVIČIUS, kurioje buvo apie 30 banditų ir visi išėję tik 1945 m. pavasarį: vieni pasibaigus pažymėjimams (galiojimo laikui. – R. K.) nuo atleidimo nuo karinės prievolės, kiti šiaip iš slėptuvių po namus.

Abiejų grupių veikimo rajonas buvo vienas Raguvos miškas ir aplinkiniai kaimai. Veiksmingo vadovavimo nebuvo ir vadai abiejose grupėse dažnai buvo perrinkinėjami. 1945–46 m. žiemą, kada daug jau buvo užmušta, kiti užsiregistravo, sudarė banditinę grupę pagal smetoninio kariuomenės režimo sistemą banditas DOBROVOLSKIS MYKOLAS-„ČEPONIS“, pasirinkdamas sau patikimus banditus, o kitus išsiuntinėjo po kitus kaimyninius banditų būrius, kurių tarpe ir aš buvau patekęs. 1945–46 m. žiemą tas sukarintas grupes smarkiai sumušė (rusų NKVD kariuomenė – R. K.), iš kurių liko tik likučiai. BARTAŠEVIČIUS, GIEDRAITIS tuo laiku gyveno bunkeriuose, o pavasarį 1946 m., kada vėl visi susirinko, tokią DOBROVOLSKIO veiklą pasmerkė, atėmė iš jo vadovavimą ir net įsakė visai apleisti (Iš K. R. žodžių negalima suprasti kas iš DOBROVOLSKIO atėmė vadovavimą – R. K.) Raguvos mišką ir veikimo rajoną.

Tada buvo išrinkti vėl du banditiniai vadeivos: vienas – ŽALGA JUOZAS-„KARKLAS“, kitas – GIEDRAITIS MEČYS-„KAŠTONAS“, bet tą pačią dieną buvo užmuštas (rusų. – R. K.), tai tada išrinko VAIČEKONĮ ANTANĄ-„ŠERMUKŠNĮ“. Abiem grupėm teko maždaug po 10–12 banditų. „KARKLO“ grupė veikė daugiausia apie Ustronių kaimą, Raguvą, miško ribose su aplinkiniais kaimais, o „ŠERMUKŠNIO“ – Narbutų–Gitėnų miško ribose su aplinkiniais kaimais. 1946 m. rudenį „KARKLAS“ su keturiais savo grupės banditais buvo užmuštas (rusų NKVD kariuomenės. – R. K.). Gaujai vadovauti pradėjo KUNČE JO-

NAS-„ŽIRNIKAS“ (kitur „ŽIRNIS“. – R. K.), kuri 1947 m. pavasarį irgi užmušė (rusų NKVD kariuomenė. – R. K.), kiti banditai irgi buvo užmušti, taip ta pirmoji grupė liko likviduota. Pasiliko tik BLINKEVIČIUS MYKOLAS-„NEMUNAS“ ir BANAITIS MYKOLAS-„LEOPARDAS“, kurie prisijungė prie „ŠERMUKŠNIO“ grupės, vadovaujamos ALIUKO ANTANO-„KUPRIO“ ir BALTUŠNIKO JONO-„VIENUOLIO“. Abi gaujos turėjo maždaug po 20 banditų. „KUPRIO“ gauja veikė Alukėnų miške su aplinkiniais kaimais, o „VIENUOLIO“ Vėjeliškių krūmuose ir Šilų miške su aplinkiniais kaimais. 1945–46 m. abi grupės smarkiai buvo sumuštos, 1946 m. rudenį „VIENUOLIS“ su likusiais penkiais banditais: broliu BALTUŠNIKU LIUDU, dviem broliais TVASKOMIS, MAČIULIU POVILU ir MASILIONIU ALFONSU atėjo pas „ŠERMUKŠNĮ“ ir paprašė leisti apsigyventi jo gaujoje. „ŠERMUKŠNIS“ sutiko, tokiu būdu „ŠERMUKŠNIO“ gauja padidėjo ir tapo tokios sudėties:

VAIČEKONIS ANTANAS-„ŠERMUKŠNIS“,

VAIČEKONIS JUOZAS-„MEŠKA“,

SURVILA VYTAUTAS-„ŽAIBAS“, „DRAUGAS“,

ZALAGĖNAS VYTAUTAS-„KAIMYNAS“, „SUSIEDAS“,

MICKŪNAS ANTANAS-„LIEPA“,

ŠINKŪNAS KAZYS-„OŽYS“,

JUOZEVIČIUS JONAS-„BROLALIS“,

ZILNYS ANTANAS-„JOKERIS“,

GINETAS FELIKSAS – (sunaikintas pačių partizanų kartu su žmona už savivaliavimą. – R. K.),

KAIRYS BRONIUS-„SALDOTAS“,

MAČIULIS POVILAS-„CIBAS“,

SAMUOLIS POVILAS-„JUODAS PONAS“,

TVASKA ANTANAS-„TĖVAS“,

TVASKA KAZYS-„RUGELIS“,

BIKINAS VYTAUTAS-„PIPIRAS“,

BALTUŠNIKAS JONAS-„VIENUOLKIS“, palikęs banditus „ŠERMUKŠNIUI“ vienas kažkur užsislėpė.

O mes 1946–47 m. žiemą išsidėstėm tokia tvarka: VAIČEKONIAI – ANTANAS ir JUOZAS, SAMUOLIS POVILAS, BALTUŠNIKAS LIUDAS, MASILIŪNAS ALFONSAS, TVASKA ANTANAS, BIKINAS VYTAUTAS apsigyveno bunkeriuose Budrionių, Tumagalio, Kuncialgio kaimų ribose. ZILNYS ANTANAS, GINETAS FELIKSAS, KAIRYS BRONIUS – Maženių kaimo ribose, o aš, ZALAGĖNAS VYTAS, SURVILA VYTAS, MICKŪNAS ANTANAS, ŠINKŪNAS KAZYS, JUOZEVIČIUS JONAS, TVASKA KOSTAS, MAČIULIS POVILAS apsigyvenom Velykių, Kairių kaimų ribose. MAČIULIS susitiko slapstantis GRIGONĮ BRONIŲ ir jie praleido žiemą kartu. 1947 m. pavasarį įvyko maži pasikeitimai. „VIENUOLIS“ pasiėmė abu TVASKAS ir brolius RINKEVIČIUS – ANTANĄ ir KAZĮ, kurie buvo užsiregistravę, po to vėl grįžo į grupę ir vėl išėjo į savo rajoną. SAMUOLIS POVILAS ir GRIGONIS BRONIUS išėjo į Taruškų mišką ir nebegrižo. MAČIULIS POVILAS išėjo pas „MERKĮ“-JUOŽĄ VALONĮ ir ten žuvo. Gaujai žuvus, į jos vietą atėjo BLINKEVIČIUS MYKOLAS ir BANAITIS MYKOLAS, kurie laikėsi Raguvos–Kučkų rajone. Tokiu būdu vasarą susirinkdavome Raguvos miške, o gyvendavome bunkeriuose anksčiau išvardintuose rajonuose su mažais pasikeitimais, vieni būdavo užmušti arba rasdavosi naujų, kol buvo likviduota gauja.

1945–46 metais veikusios gaujos pasivadino Lietuvos Laisvės Armija – LLA, o vėliau, tikslaus laiko nežinau, buvo pavadintos Lietuvos Partizaninio Judėjimo Sąjunga ar kažkaip

panašiai. Tada buvo suskirstyta sritimis, apygardomis, rinktinėmis, tėvūnijomis ir būriais. Gal aš visų tų tituluočių nei nežinau. Nežinau tikslaus laiko, bet mes tada priklausėm VYČIO apygardai, tėvūnijos vadai buvo: BALTUŠNIKAS JONAS-„VIENUOLIS“, jam žuvus – „ŠERMUKŠNIS“-VAIČEKONIS ANTANAS, po jo BLINKEVIČIUS MYKOLAS-„NEMUNAS“. 1951 metų rudenį pas mus gyvenęs banditinis vadeiva iš srities „ŽALGIRIS“, (mes vadinom jį „SENIU“) BLINKEVIČIŲ MYKOLĄ nuo tėvūnijos vado pareigų nuėmė ir paskyrė mane. Po VAIČEKONIO mirties aš buvau būrio vadas nuo 1951 m. pavasario. Man priklausė trys būriai: BLINKEVIČIAUS MYKOLO su banditais BLINKEVIČIUMI JUOZU, DEVEIKIU JONU, ŠIDLAUSKU STASIU ir nuo 1952 m. pavasario VACIU, kurio pavardės nežinau – nuo Ramygalos. MICKŪNO ANTANO su banditais SURVILA VYTU, ŠINKŪNU KAZIU, JUOZEVIČIUM JONU ir nuo 1952 m. vasaros VĖŽIU JUOZU. Trečias būrys, susidedantis iš trijų banditų, veikė Šilų rajone, kurio vadeiva kažkoks IPOLITAS, pavardės nežinau ir dar kokie banditai nežinau, nebepprisimenu jų slapyvardžių.

1952 m. vasarą man prisiuntė kažkur nuo Biržų banditą KRIVICKĄ (Bronių Krivicką-*Vilnių*. – R. K.) banditinės spaudos reikalams ir liepė sudaryti jam sąlygas, bet neilgai jam teko redaktoriauti, tuoj pat jį užmušė kartu su BLINKEVIČIUM MYKOLU. Tais pačiais metais buvo užmuštas ir DEVEIKIS JONAS. Kiti visi buvo užmušti 1953 m. pavasarį. Taigi veikimo rajonas palyginti buvo nedidelis, kiek prasiplėtė, kada buvo likviduota „KUPRIO“-ALIUKO ANTANO grupė. Tada kartais „NEMUNAS“ „pagastroliuodavo“ ir buvusiam jo rajone.

(parašas) RIAUBA

1962 m. balandžio 25 d.

Versta iš rusų kalbos

Iš B. b. Nr. 79
Arch. Nr. 47205/3
III tomas 47–50 psl.
(Riauba Kazys, s. Andriaus)

IŠ BIKINO ANDRIAUS, S. EDVARDO
apklausos protokolo 1946 03 28

(Partizanų būriai, kurie veikė Raguvos miške 1946 m. PROTOKOLE KLAIDINGI DUOMENYS. „KAŠTONAS“ NE BARTAŠEVIČIUS, O GIEDRAITIS, KURIS VADOVAVO BŪRIUI. – R. K.)

I. GIEDRAIČIO-„KAŠTONO“ vadovaujamas būrys

1. BIKINAS ANDRIUS, s. EDVARDO.
2. BARTAŠEVIČIUS JONAS-„KIAUNĖ“.
3. BARTAŠEVIČIUS (OLIS) ALEKSAS-„TIGRAS“.
4. GIEDRAITIS MYKOLAS-„KAŠTONAS“.
5. SKREBĖ STEPONAS.
6. ŽIBIKA ANTANAS-„KAREIVIS“.
7. KAPŠYS VLADAS-„KATINAS“.
8. RINKEVIČIUS ANTANAS-„GRIAUSMAS“.
9. RINKEVIČIUS KAZYS-„BERŽAS“.

10. BIKINAS JUOZAS-„ALKSNIS“.
11. ZELNYS ANTANAS-„JOKERIS“.
12. VAIČEKONIS JUOZAS-„MEŠKA“.
13. VAIČEKONIS ANTANAS-„ŠERMUKŠNIS“.
14. VAIČEKONIS JONAS-„DOBILAS“.
15. DŪDA STASYS.
16. SKEIVERIS JUOZAS-„SPEKULIANTAS“.

II. URBONO BRONIAUS-„VIESULO“ vadovaujamas būrys (iki 20 žmonių)

1. URBONAS BRONIUS-„VIESULAS“.
2. KIRSNYS VYTAUTAS-„LIEPYTĖ“, 26 metų amžiaus iš Užunevėžių kaimo, Raguvos vlsč. (legalizavosi).
3. URBONAS JONAS, s. MYKOLO-„ŽAIBUTIS“, 25 metų amžiaus iš Putiliškių kaimo, Raguvos valsčiaus.
4. URBONAS POVILAS-„JAUNUTIS“, 20 metų amžiaus. Žuvo 1946 m. vasario mėn.
5. MICKŪNAS ANTANAS-„LIEPA“. 22 metų.
6. VAIČIULIS ADOLFAS-„KIŠKIS“ iš Putiliškių kaimo.

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvo
B. b. Nr. 79. Arch. Nr. 47205/3
III tomas 17–20 psl.
(Riauba Kazys, s. Andriaus)

IŠ BLINKEVIČIAUS JUOZO, S. JUOZO apklausos protokolo 1953 04 01

(Išvardijami visi būrio, kuriame dalyvavo BLINKEVIČIUS JUOZAS iki jo arešto dienos, partizanai. – R. K.)

1. VAIČEKONIS ANTANAS-„ŠERMUKŠNIS“.
VYČIO apygardos VIENUOLIO rajono vadas. 1951 m. pavasarį nusišovė (Iš tikrųjų buvo papjautas skustuvu paties K. Riaubos. – R. K.).
2. BLINKEVIČIUS MYKOLAS, s. JUOZO-„NEMUNAS“, „NEMUNĖLIS“, „NARAS“.
Gim. 1924 m. Kučkų kaime, Troškūnų raj. (JUOZO brolis). Iki 1951 m. būrio vadas, vėliau – iki 1951 m. rugpjūčio mėn. partizanų rajono vadas. Rugpjūčio mėn. buvo paliktas tik rajono vado pavaduotoju. Žuvo 1952 m.
3. RIAUBA KAZYS-„KAZOKAS“, RIMGAUDAS“, „ŽEMČIŪGAS“.
30 metų iš Putiliškių kaimo, Troškūnų raj. Nuo 1951 m. rugpjūčio mėn. partizanų rajono vadas.
4. DEVEIKIS JONAS, s. MYKOLO-„ŽEMAITUKAS“, „VYTENIS“.
Gim. 1929 m. Jočiūnų kaime, Troškūnų raj. Į būrį įstojo 1949 m. Nuo 1952 m. gegužės mėn. paskirtas būrio vadu. Žuvo 1952 09 08.
5. MICKŪNAS ANTANAS-„LIEPA“, „KĖSTUTIS“.
Iš Putiliškių kaimo, Troškūnų vlsč. Nuo 1951 m. rudens būrio vadas. Žuvo 1952 m. gruodžio mėn. Panevėžio raj.

6. BLINKEVIČIUS JUOZAS, s. JUOZO-„JAUNUTIS“, „SAKALAS“.
Nuo 1952 m. spalio mėn. būrio vadas.
7. SURVILA VYTAUTAS-„ŽAIBAS“, „DRŪTAS VYTAS“.
Iš Titeikių kaimo, Troškūnų raj. Paskutiniu metu buvo „KAZOKO“ adjutantas. Žuvo 1952 m. gruodžio mėn.
8. JUOZEVIČIUS JONAS-„BROLALIS“, „KARVELIS“.
Iš Putiliškių kaimo, Troškūnų raj.
9. ŠINKŪNAS KAZYS-„OŽYS“, „DRAŠUTIS“ (netikras JUOZEVIČIAUS brolis).
Iš Putiliškių kaimo, Troškūnų raj.
10. ŠIDLAUSKAS STASYS-„TIGRAS“.
Iš Brazilių kaimo, Krityžės apylinkės, Troškūnų raj. Į būrį įstojo 1951 m. rugsėjo mėn. Žuvo BLINKEVIČIAUS JUOZO sulaikymo metu 1953 02 19.
11. BILYS VACLOVAS-„DRAGŪNAS“, „SKIRMANTAS“.
Gim. 1924 m. iš Ramygalos raj. Žuvo BLINKEVIČIAUS JUOZO sulaikymo metu 1953 02 19.
12. VĖŽYS JUOZAS-„EIMUTIS“.
Gim. 1930 m. iš Panevėžio raj. Į būrį įstojo 1951 m. Slapstėsi kartu su „KAZOKU“.

(Kalba netaisyta)

Iš partizanų archyvo
1953 m. rugpjūčio mėn. S 25 d.*

VISUOMENĖS ŽINIAI

1952–53 M. VYČIO apygardoje LK-jų tarpe prasidėjo nepaprasta išdavystė ir iki š. m. gegužės mėn. 22 d., t. y., iki tos dienos, kada man laimingai papuolė pabėgti iš priešo rankų ir, jeigu būčiau aš nepabėgęs, tai ir iki šiai dienai būtų visiškai niekas nežinojęs tos išdavystės priežasties bei išdaviko. Dabar, kada aš pabėgau iš čekistų nagų, dėju visas pastangas, kad tik kaip greičiau demaskuoti priešo planus. Apie šitą išdavystę tuojau negalėdamas visuomenei pranešti raštu, tad pranešu gyvu žodžiu, o vėliau dariau pranešimus raštu. Paskleidęs partizanams ir visuomenei teisingas žinias, didelė dalis gyventojų mano pranešimams įtikėjo, o kuris netikėjo, kaip pav. „ŽVIRBLIS“ su „KOMENDANTU“, tie žuvo, arba gyvi papuolė priešiui, juk ir jiems buvo pranešta, kad ALBINO (p. BURBULIO. – R. K.) nesileistų į susitikimą, nes ALBINAS tikrai yra gyvas papuolęs priešo rankose.

Dabar sugavęs priešas mano teisingų žinių atsišaukimą stengiasi bet kokia kaina mane sunaikinti ir dabar provokacijos tikslui naudoja suimtuosius partizanus, skleisdami gyventojams melagingas žinias ir visuomenei platindami Vilniaus dėkos rašoma mašinėle rašytus lapelius, kad aš būčiau priešo paleistas špionažo tikslui. Tokiu būdu priešo suklaidinti gyventojai prisiskaitę „Čekos“ platinamų atsišaukimų, kėsintųsi prieš mano gyvybę.

Broliai, Sesės, Lietuviai! Didelę klaidą turite, jeigu tikite „KAZOKO“ (KAZIO RIAUBOS. – R. K.), „ŠNEKUČIO“ (JANONIO KAZIO. – R. K.) ir ALBINO žodžiais, nes jie ir šiandien tebėra čekistų naguose, jie taip pat labai nenorėtų su priešu vaikščioti ir provokuoti gyventojus, bet, būdamas belaisviu, nieko nepadarysi, kur priešas tave varo, ten ir turi eiti.

* Laiško originalas, gautas iš Janulienės, yra mano asmeniniame archyve. – R. K.

Broliai, Sesės, tikėkite mano pranešimu..., ir žinokite, kad nei aš, nei „KAZOKAS“, nei „ŠNEKUTIS“, nei ALBINAS ir kiti, nei vienas nėjom savu noru priešui pasiduoti ir dirbti jam judošišką darbą, bet mus visus padavė priešui provokacijos būdu buvęs KARRALIAUS MINDAUGO RYTŲ SRITIES vadas, kurio tikra slapyvardė „ŽYGŪNAS“ (KIMŠTAS JONAS. – R. K.), o partizanų tarpe buvo vadinamas pirmiausiai „ŽALGIRIU“, vėliau „KALNIEČIU“, dar vėliau „KARIJOTU“, o paskutiniu laiku partizanų tarpe buvo vadinamas „SENIU“. Tai tiktai dabar paaiškėjo, kad jo su čekistų pagalba iš anksto buvo suplanuota ta VYČIO apygardos milžiniška išdavystė. Ir tikrai jums sakau, kad „ŽYGŪNAS“ specialiai prieš buvo pasiūstas į partizanų eiles špionažo tikslu. Ir kiek buvo žuvimų šioje apylinkėje nuo 1950 m., tikrai tiktai „ŽYGŪNO“ išdavimais, nes, reikalui esant, aš galėsiu ir faktais įrodyti. O dabar nuo jūsų nepagrįstų žinių man, kaip vietiniam žmogui, reikia už kitą kentėti ir tuo pačiu netekti garbės.

Laisvės rytas ne už kalnų, o laisvės sulaukus, manau bus galimybių šią išdavystę išsiaiškinti ir bus liudininkų šioje byloje, kurie taip pat galės įrodyti faktais. O dabar jūs pasigavot provokatorių gandus, kad aš buvau šnipas ir, kad dabar esu, tokiu būdu be jokio pagrindo tuos gandus skleidžiate visuomenės tarpe.

Devynis metus kovojau sąžiningai, be jokių klastingų minčių, taip pat ir dabar neturiu jokios klastos, ateityje pasižadu vykdyti savo priesaiką ir žuvusiųjų brolių kraują įrašytą testamentą. TAUTVYDAS-DAUMANTAS (MYKOLAS JANULIS. – R. K.)

IŠ N. GAŠKAITĖS-ŽEMAITIENĖS
„ŽUVUSIŲJŲ PREZIDENTAS“,
1998 M. P. 290.

<...> 1953 m. balandžio 10 d. buvo suimtas VYČIO apygardos Žvalgybos skyriaus viršininkas MYKOLAS JANULIS-„TAUTVYDAS“. Po mėnesio jis kartu su kitu verbuojamu VYČIO apygardos partizanų KAZIU JANIONIU-„ŠNEKUČIU“ nuvedė čekistus į susitikimą su tėvūnijos vadu ALBINU BURBULIU-„ŽILVINU“. Gegužės 22 d. M. JANULIS su penkiais smogikais Troškūnų rajone atėjo suimti JONO KADŽIONIO-„BĖDOS“ ir jo žmonos MALVINOS. Ir čia atsitiko nenumatytas dalykas: kol čekistai rišo J. KADŽIONI, M. JANULIS puolė į šoną ir pabėgo.

Atsidūręs laisvėje, turėjo vieną tikslą: likusius laisvėje kovotojus išpėti apie baisią čekistų klastą. Rašomąją mašinėlę išspausdino atsišaukimus „Visuomenės“ žiniai. Kreipėsi į visus partizanus, slapukus, rėmėjus ir Lietuvos piliečius, jiems pranešė, kad didžiausias išdavikas yra pats srities vadas J. KIMŠTAS, kad per jį žuvo B. KRIVICKAS, kad provokatoriais tapo B. KALYTIS, K. RIAUBA ir K. JANIONIS. Prisipažino, kad jis pats kankinimais buvo priverstas iškviesti į susitikimus kelis partizanus, tačiau atvestas sulaukyti KADŽIONIŲ bėgo, kad būtų nušautas.

Vis dėlto žmonės įtariai žiūrėjo į jo laiškus. Manė, kad tai – dar viena čekistų gudrybė. MGB agentai tuojau paskleidė gandą, kad tokiu būdu M. JANULIS vykdamas MGB užduotį, ieškąs ryšių su partizanais. Likęs vienas, nesulaukęs saviškių pasitikėjimo, priešų persekiojamas, rugsėjo mėnesį buvo stribų nušautas.

Gimiau 1928 m. birželio 3 d. Krekenavoje, Bažnyčios g. 3, šiuo metu 5. Šeimoje buvome trys vaikai. Mano tėtis Tadas Bajorūnas, grįžęs iš rusų caro kariuomenės, ėmėsi fotografo amato. Jis išvis buvo gabus mechanikas, taisydavo laikrodžius, vėliau gavo patentą dirbti fotografu. Miestelyje daugiausia fotografuodavosi žydai, šauliai, kviesdavo fotografą į laidotuves, vestuves. Visi žydai kalbėdavo lietuviškai, tik jų akcentas buvo kitoks, „r“ raidės neištardavo. Tėvukas mirė 1945 m., paskui aš perėmiau jo verslą. Name buvo mūsų fotografijos paviljonas ir taip dar buvo galima pakenčiamai dirbti iki 1947 m., paskui labai pradėjo kabinėtis „finansai“, tada sugalvojau įsidarbinti Krekenavos radijo mazge, bet čia pareikalavo rekomendacijos iš komjaunimo, nes buvau dar jaunas vaikinukas. Nuėjau į komjaunimo komitetą pas tokį tipelį, vadinamąjį komjaunimo sekretorių. Jis pasakė, kad rekomendacijos man neduosias, nes mano tėvuko pažiūros, kai dar buvo gyvas, nesutapo su jo pažiūromis.

Pas mane labai eidavo žmonės fotografuotis dėl pasinių nuotraukų. Būdavo po šimtą žmonių per dieną nufotografuodavau. Milicijos viršininku Krekenavoje tada dirbo rusas Moisejevas, bet jis buvo neblogas žmogus. Nuėjau aš pas tą Moisejevą ir paprašiau, kad išrašytų man rekomendaciją. Jis, daug negalvojęs, man ją ir išrašė. Nunešiau ją pašto viršininkui, padaviau ir tada mane priėmė dirbti į radijo mazgą. Dirbome dviese su Alfonsu Bergu. Mūsų darbas buvo transliuoti radijo laidas per vadinamąsias „gavarilkas“ ir į garsiakalbį, kuris stovėjo vidury miestelio ir kėlė didelį triukšmą: kalbėjo, dainavo, žmonės jį vadindavo „kiauliavedriu“, nes jis ir buvo kibiros formos.

Aš nežinau, kad kas nors iš miestelio pokario metais būtų išėjęs į mišką, nors jaunimo tuo metu miestelyje buvo gana daug. Galiu pasakyti, kad miestelyje prieškario metais daugiausia gyveno žydų, o kai vokiečiai žydus iššaudė, į jų namus atsikraustė visokie pašlemėkai. Pokario metais iš kaimų čia pribėgo nemažai kaimo bernų, kurie iškart stojo į sribus, o valdžia juos apgyvendino irgi tuose pačiuose žydų namuose. Iš buvusių miestelio gyventojų į sribus beveik nieks nestojo, buvę šauliai pasitraukė arba į miškus išėjo. Vienas iš aršiausių sribų Krekenavoje buvo Karalius. Aš eidavau į radijo mazgą dirbti ir grįždavau 12 val. vakare, prie sribų būstinės stovėdavo sargyba ir, kai tik eidavau pro šalį, šaukdavo: „Ložis!“ Aš ir guldavausi ant žemės. Paskui aš jiems sakydavau, negi jūs manęs nepažįstat, kad kiekvieną kartą liepiat vis gultis ant žemės, aš gi einu kiekvieną naktį. Karaliui kažkas nutraukė „gavarilkos“ laidą, tai jis nuėjo pas viršininką ir apskundė mane, kad aš nutraukiau. Kartu ir nesąžiningas buvo. Dar toks Pletkus buvo sribas, Vaitkevičius, Škutas buvo vyresni pareigomis, bet aš jų nepažinojau ir su jais nebendravau.

Pas mane visada ateidavo Škutas kviest paveiksluot miškinį. Būdavo ateina ir sako: „Tave kviečia MGB viršininkas.“ Būtinai pridėdavo tą „MGB“. Tie viršininkai buvo keli. Toks Gubanovas buvo, visada girtas vaikščiodavo. Naktį ateidavo girti su Škutu, beldžiasi, įleisk ir viskas. Įėję ima stramūžint, duok jiems išgert.

Kai 1940 m. vyko susišaudymas Krekenavoje, aš prisirinkau šovinių ir sribui Kostui Puidokui pasiūliau eit pašaudyt. Kostas sako:

- Tai ką, tu šovinių turi?
- Turiu, – pasakiau.
- Tai kiek tu jų turi?
- Septynis.
- Tai vakare tu ateisi pas MGB viršininką, – sako jis man.

Man iškart pasidarė nejauku. Kitą dieną iš tikrųjų kviečia mane ateit Gubanovas. Nuėjau, jis ėmė mane gąsdinti, apibarė, kad aš su tais šoviniais prasidedu, liepė atnešt juos ir atiduot. Nunešiau jam tuos šovinius, tuo viskas ir baigėsi. Tada aš ir pagalvojau, kad Gubanovas gal dar šiek tiek ir žmoniškumo turėjo, o galėjo mane taip sutvarkyt, ypač tuo metu, garantuotai būčiau Sibire atsidūręs. Iš dalies aš jiems gal buvau ir reikalingas, nes čia aplink nieks fotoaparato neturėjo, nieks neužsiiminėjo fotografija.

Dažniausiai paveiksluodavau plokšteliniu aparatu, negatyvinės plokštelės būdavo 9x12 cm, jas atsiveždavau iš Rygos. Kiek paveikslavau jiems, čekistai niekada man nemokėdavo, iš jų už paveikslavimą nesu gavęs nė vieno rublio. Kai padarydavau nuotraukas ant gatvės išniekintų partizanų lavonų, kartu su nuotraukomis reikalaudavo atnešti ir negatyvus. Tik keletas tų negatyvų kažkaip išliko pas mane iki šių dienų. Nuotraukas darydavau vienas, žinoma, prieš tai buvau griežtai perspėtas, kad nė vienos nuotraukos nepasilikčiau sau ir tų padarytų niekam nerodyčiau.

MGB dar dirbo jaunas leitenantas Velėniškis. Kartą nuėjau aš ten pas juos kažko paremontuot, tas Velėniškis pasikvietė mane ir sako:

- Tie viršininkai kažkodėl tokie pikti šiandien...

MGB darbuotojas man skundžiasi, kad jo viršininkai pikti, net man keista pasidarė. Netrukus jį suėmė ir pasodino, tik tada aš sužinojau, kad Velėniškis turėjo ryšį su partizana, padėdavo išlaisvinti suimtuosius.

Pažinojau ir Tichomirovą, nors aš asmeniškai su juo irgi nebendravau, jokių reikalų su juo neturėjau, tik žinojau, kad jis kažkoks MGB viršininkas. Žinau, kad lietuviškai gerai kalbėjo, be to, jis suviliojo kanklininko Stasio Rudžio brolio dukrą, tuo metu dar gimnazijos moksleivę, su kuria vėliau ir apsivedė. Rudžiai buvo garbingi žmonės ir ta dukros draugystė su MGB leitenantu Tichomirovu jiems, kiek žinau, buvo labai skaudus dalykas (Šiuo metu Sergejus Kirijanovičius Tichomirovas gyvena Utenoje. – R. K.).

Teko paveiksluot paimtą sužeistą partizaną Paulių Smilgą-Vėjavaikį. Mane atvedė į sribyną. Tuo metu sribas Činčikas apžiūrino Smilgos sužeistą petį, kitas stri-

bas jį prilaikė, o aš nupaveikslavau (Nuotraukos negatyvas išlikęs. – R. K.). Taip pat paveikslavau paimtą gyvą partizaną Povilą Deveikį-*Rickų* (Išlikęs negatyvas, šiuo metu P. Deveikis gyvena Šilutėje. – R. K.).

Kai atveždavo nušautus partizanus, jų lavonus numesdavo ant grindinio stribyno kieme, teko savo akim matyti kaip tuos lavonus kojomis spardė stribas Pletkus. Kai pirmą sykį žuvo 22 partizanai dar 1946 m., tai anuos visus buvo išguldę miestelio aikštėje. Mačiau juos visus išdrabstytus ir apsnigtus.

Buvusiuose žydų maldos namuose, vadinamoj „iškaloj“, buvo įrengta salė, kurioje rodydavo kino filmus. Einu kartą vakare iš to kino pro stribynę, žiūriu, ant laiptelių guli Pletkus, šautuvo diržas per petį pernertas, viena ranka kišenėje, aš dar priėjau arčiau, apžiūrėjau jį, nesupratau, ar apsimetęs, ar girtas, bet žadint jo jau nedrįsau.

Dabartiniuose kultūros namuose tuo metu stovėjo rusų MGB kariuomenės garnizonas. Tie kareiviai ateidavo pas mane paveiksluotis, su vienu iš jų aš buvau dargi susidraugavęs. Jis skundėsi, kad kiti kareiviai jį užgaulioja, nes jo tėvai buvę labai turtingi žmonės, turėjo labai gražų balsą, padainuodavo man, bet ten jo atseit prie kultūrinės veiklos neprileidžia. Buvo atnešęs ir tolo, bikfordo virvę, labai gerai tiko žuvims upėje sprogdint.

ALGIMANTO APYGARDA

Pasakoja KAZYS REPŠYS

Užrašyta Panevėžyje
2002 03 23

Gimiau 1922 m. Puponėlių kaime. Prie vokiečių teko tarnauti Plechavičiaus rinktinėje Panevėžyje, bet labai trumpai. Iš pradžių neturėjom net uniformų, buvom aprenkti įvairiais vokiečių, lietuvių ir prancūzų žandarmerijos drabužiais. Tik vėliau gavom tikras vokiečių kareivių uniformas, bet greit mieste prisipirkom lietuviškų kokardų, prisiegėm prie kepurų, lietuviškų ženklų, kuriuos prisisiuvom ant rankovių. Apginklavo prancūziškais šautuvais, prancūziškais kulkosvaidžiais ir angliškais sunkiaisiais kulkosvaidžiais. Vokiečiai buvo atsargūs ir mumis per daug nepasitikėjo, gavom tik po dvidešimt šovinių kiekvienas, kad, reikalui esant, per ilgai nekariautume. Mūsų būrio vadas buvo leitenantas Velička, bataliono vadas troškūnietis kapitonas Švilpa, buvęs husarų pulko karininkas. Sužinojęs, kad vokiečiai jau pradėjo likviduoti Plechavičiaus rinktinę ir nori mus areštuoti, kuopos vadas vyr. leitenantas Naruševičius visą mūsų kuopą apie tris šimtus vyrų iš kareivinių (Respublikos g-jė) išvedė Ramygalos link į Pašilių mišką. Prieš tai mes buvome ką tik grįžę iš žygio Raguvytės miške, nes raudonieji partizanai buvo susprogdinę Raguvytės pieninę, gaudėme tuos raudonuosius teroristus. Mes tik išėjome ir po trijų valandų vokiečiai apsupo mūsų kuopos kareivines Respublikos gatvėje, bet mūsų ten jau neberado nė vieno. Sulaukėm vakaro, susiskirstėm grupelėmis, kas į kurią kraštą eis, ir patraukėm savais keliais. Mūsų grupelė – dvylika vyrų ėjom Subačiaus link. Auštant rytui, atsiradome už Miežiškių prie Tarušų miško. Pas ūkininką Kazį Navaką daržinėj sugulę pamiegojom, paskui per mišką nuėjom iki Subačiaus. Grįžęs į tėviškę, gyvenau pas tėvus savo namuose, o kai užėjo rusų kariuomenė, pradėjau slapstytis. Apylinkes užplūdo NKVD kariuomenės daliniai, nei kur dėtis. Tada aš, mano brolis Juozas, du broliai Albinas ir Antanas Velėniškiai (Antaną Kupiškyje 1945 m. sausio mėn. sribai užmušė tardymo metu) iš Puponių kaimo, Petras Žiaugrė nuėjom į Mičiūnų kaimą pas pažįstamą žmogų, pernakvojom, galvojom, kad į tą kraštą rusai gal neateis. Rytą anksti atsikeliam, o gal už pusantro šimto metrų nuo namų vieškelis Šimonys–Skapiškis, žiūrim vieškelis pilnas kariuomenės. Kur mums dėtis? Dar tamsu, bet žmonių judėjimas keliu jau matosi. Įlindom į tvartą, nei kur pasislėpt, nutarėm eit į klojimą. Nuėjom iki klojimo, užėjom iš kitos pusės, ten upelis Kupa, pro žiūronus pažiūrėjom, kitapus Kupos

irgi jau raiti jodinėja. Visur aplink pilna kariuomenės, nei kur dėtis, o klojime šieno prikrauta iki šelmenio. Vyrai sako, išeities nėra, bus blogai. Pasiėmėm rogutes, užsidėjom krepšius ir važinėjam, vaidinam, kad liuobiamės, jie mus mato. Sulindom į klojimą, per plyšius žiūrim, visur pilna kareivių. Nutarėm lįst į šieną. Ginklus paslėpėm kitoj vietoj, o patys palei prėslo šoną sulindom ir sėdim šiene. Už kokios valandos pasigirdo kulkosvaidžių serijos. Išsėdėjom per dieną, po pietų kariuomenė pasitraukė ir šeiminkas atnešė valgyt. O durpyne iš to paties Duoniūnų kaimo Danielių Vičiną ir Kazį Žalnieriūną, nuėjusius pas gimines, sušaudė. Nuėjo jie ten, irgi taip pat manė, gal ten rusai nepastebės, liks gyvi, bet, kai pamatė rusus, išsigandę bandė bėgti į durpyną, bet rusai juos pamatė ir iš kulkosvaidžių nušovė. Pas tą patį Žalnieriūną tarnavo už berną Duoniūnų Laužikiukas. Kai privažiavo rusų, pamatęs, kad pradės kratyti, įlindo stirton, naktį atėjo tų kareivių šuo ir ėmė lįst prie jo, nes lauke šalta, matyt, prie žmogaus norėjo apšilti, tai tas jam kaip spyrė į nosį, šuo ir nubėgo cypdamas, o pats taip ir pragulėjo šiauduose sveikas ir gyvas. Petras Žiaugrė prie vokiečių visą laiką tarnavo savisaugos batalione, prieš pat rusų užėjimą grįžo į namus. Sėdėdamas gryčioj pamatė, kad ateina rusai voromis, išbėgo iš namų, gal pusantrą kilometro pabėgo, rusai pamatė, trenkė iš kulkosvaidžio ir nukirto vietoj. Tada iš Puponių kaimo nušovė kelis vyrus: Andrių Gudą, Antaną Mikšį, Petrulį. Vietos kunigai suskaičiavo, kad per tuos siautimus Kupiškio, Skapiškio parapijose rusai nušovė 450 visai niekuo nekaltų beginklių jaunuolių. Rudenį prasidėjo javų kūlimas, pas kaimyną Juozą Repšį Puponėlių kaime kūrėm rugius, atėjo skrebių būrys, vedamas stribo Romo Šilinio ir bandė apsupti sodybą, bet mes greit išsiskirstėm ir ėmėm bėgti į visas puses. Skrebai mus vijosi laukais ir šaudė iš automatų, bet, kai įbėgom į didelį griovį, tuomet ir jie pasimetė viję. Likusios moterys Šilinių ėmė gėdinti: „Kaipgi tau ne sarmata? Kartu vakarodavot, visi savi, kaimynai, o tu čia atvedei gaują...“ Jis buvo vienas iš pirmųjų Kupiškio skrebių vadeivų. Kai pradėjo siaust rusų kariuomenė su tais pačiais skrebais po kaimus, namuose jau mes nebebūdavam, susirinkdavom Puodžgirio Kulišausko pirtyje, susėsdavam viduje, lauke ir sėdėdavom, o skrebai su rusais lakstydavo po kaimą. 1945 m. rudenio vieną rytą susirinkom jau eit į Puodžgirį, kai išgirdom, kad ten jau šaudė, tada išėjom į kitą pusę. Pažiūrėjom pro žiūronus ir pamatėm, kad pulkas nuo Kulišausko ateina į kaimą, o priekyje aukšto ūgio vyras. Supratom, kad Šilinis vedasi visą pulką rusų. Atėję į kaimą pakratė, o kaime visi jį pažinojo, apie trisdešimt kareivių buvo atsivedęs. Pirtyje, pasirodo, vyrai dar miegojo, kai juos užklupo rusai, vieną visai beginklį jaunuolį nušovė. 1988 m. „Panevėžio tiesoje“ Nr. 199 (10678) komunistas Romualdas Jonas Šilinis savo prisiminimuose aiškino, kad gaujos branduolys buvo aptiktas buožės Kulišausko pirtyje, kuri stovėjo Puodžgirio pamiškėje... Nukautas tebuvo vienas banditas, o pats gaujos vadas sužeistas... Galiu kategoriškai paneigti tokias Šilinio pagyras. Iš tikrųjų tai buvo sunkiai sužeistas beginklis žmogus Albinas Velėniškis iš Kairių kaimo. Jo namus išbuožino, iš Šimonių skrebai atėję kabinėjosi, namuose stengėsi nenakvoti, ateidavo su kitais

vyras į Kulišausko pirtį. Sužeistas iš pirties jis dar nubėgo į Mielaišių kaimą pas Zulonus, ten ir mirė. O partizanui Bonifacui Dūdai peršovė pakinklį, vėliau jis tą koją išsigydė ir partizanavo.

Kai slapčiausi pas svainį Bronių Masiulį, svainis krosnyje padarė man slėptuvę, tai būdavo per žiemą sėdžiu gryčioj ir dairausi pro langus, jeigu tik kas, iškart lendu į slėptuvę ir guliu. Vieną kartą užėjo sušalę skrebai ir užsimanė užlipt ant krosnies sušilt, krosnis ką tik buvo prikūrenta, duona kepta. Ten buvo tokia lentų pertvara, aš guliu už pertvaros, o skrebas atsigulė kitoj pusėj pertvaros, girdisi, kaip šnopuoja gulėdamas. Neduok Dieve, o jeigu kosulys arba čiaudulys užseitų... O karšta, aš visas šlapias, prakaitas žliaugia, oro trūksta. Apie pusantros valandos skrebas išgulėjo šalia manęs.

Tuoj po karo Kupiškio pirmasis partorgas buvo Kvietkauskas, kilęs iš to paties Kupiškio rajono, Girvalakių kaimo. Kai užėjo vokiečiai, jis slapstėsi Girvalakiuose pas Montrimus. Ten mes sueidavom, pasijuokdavom iš tų komunistų, o jis, matyt, jau tada viską fiksavo. Kiek pasislaptęs pas Montrimus, vėliau susidėjo su raudonaisiais partizanais ir išėjo į Šimonių girią. Į jo brolio namus buvo įleistas gyventojas Marcinkevičius, kuris ten laikinai gyveno ir juos prižiūrėjo, tai šitas Kvietkauskas atėjo ir nušovė tą žmogų. Romo Šilinio tėvas buvo kilęs irgi iš to paties kaimo, abu to paties kirpimo, pastarasis buvo paskirtas Kupiškio Žemės dalinimo komisijos pirmininku, paskui dirbo malūno direktoriumi, vėliau buvo perkeltas į Panevėžį ir dirbo banko valdytoju, po to dar dirbo Vykdomajam komitete.

Kai nušovė mano brolių, konfiskavo visą ūkį, žemę atėmė ir atidavė kaimynui Juozui Gurkliui, Čivonių kaimo gyventojui. Mūsų namuose jis negyveno, tik gyvulius laikydavo, mūsų tėvukas tuos jo gyvulius prižiūrėdavo, Šilinis tėvas vadovavo visai tai konfiskacijai.

Po visų rusų kariuomenės siautimų labai daug nekaltų žmonių iššaudė, todėl mano brolis Juozas su keliais kitais kaimo jaunuoliais nutarė registruotis. Susitarė su Edvardu Kulišausku, Antanu Velėniškiu iš Puponių kaimo, Jonu Merkiu iš Čivonių kaimo, pas seniūną Juozą Mažylį išsiėmė pažymas. Brolis Juozas su Kulišausku paprašė Jono Merkio, kad juos abu nuvežtų, o Velėniškis susitarė su Laužiku, kad tas jį nuveš. Kitą dieną be ginklų jie nuėjo pas sutartus žmones važiuot, mato, iš Šimonių atvažiavę skrebai abiejuose kiemuose jų jau laukia, kada ateis. Suėmė šituos visus jaunuolius, o Merkiui įsakė vežti juos į Šimonis. Neprivažiavus Šimonių, Butėnų kaime juos ėmė mušti, Merkį, smarkiai sumuštą, paleido, o mano brolių Juozą ir Kulišauską, nuvedę į Butėnų miškelį, sušaudė. Kai Merkys pasakė, kad brolis nušautas, tėvukas tuojau pat nuvažiavo į Butėnų miškelį pasižiūrėt. Radęs vaikų lavonus, savavališkai dar bijojo juos imt, nuvažiavo į Šimonių skrebyną, tai dar ir jam gerai uždavė, kad per ausis kraujas bėgo, patardė ir paskui leido pasiimt lavonus. Parsivežė į namus ir abu su Kulišausku Puponių kapinėse vienoj duobėj palaidojo. Kai tėvukas paklausė skrebę, kodėl jie nušovė šituos jaunuolius, tai skrebai paaiškino, kad jie atseit buvo su ginklais ištraukti iš bunkerio. O Mer-

kys irgi labai smarkiai buvo sumuštas, visa nugara buvo mėlyna, dar kiek pagyveno ir mirė. Kai mes jau dabar teiravomės KGB archyve dėl brolio, radome rašytą pranešimą, kad brolis Juozas su Kulišausku rasti ginkluoti bunkeryje. Po brolio sušaudymo rusai su sribais apsupo mūsų namus, aplink apstatė kulkosvaidžiais, sukvietė kaimynus, iš klojimo išnešė visą prėsą šiaudų ir darė krata, ieškojo bunkerio, o mes keliese tuo metu sėdėjom bunkeryje, tik ne klojime, o gryčioje: aš, mano svainis Balys Vaškelis, Jonas Gudonis (gydytojo Gudonio, kurį bolševikai nukankino 1941 m. Panevėžyje, brolis). Mūsų bunkeris buvo po grindimis. Namo pamatas buvo aukštas, apačioje pamūrytos pertvaros, iškasta duobė, viršus užklotas lentomis, priklotas linų ir dar užpilta žemėmis, jeigu kartais šaudytų į grindis, kad esančių bunkeryje nenušautų. O apie pamato langelį pabarstydavom susmulkintus tabokos, kad šuo neužuostų. Kai darė krata, pro tą patį pamato langelį mes stebėjom ir matėm tuos rusus ir sribus. Namuose būdami visada langų užuolaidas užtraukdavom. Mūsų įėjimas į bunkerį buvo iš koridoriaus. Sėdim kartą prie sienos ką tik išėję iš bunkerio, matau iš lauko žmogus žiūri pro langą į vidų. Aš iškart jį pažinau. To paties mūsų kaimo gyventojas ir žmonių skundikas Laucius. Aš puoliau per duris ir ėmiau jį vytis, o Laucius bėga kaip užsuktas, patamsyje bėgdamas per ganyklą dar susipynė spygliuotose vielose, o aš vijausi jį apie puskilometrį ir nepavijau. Kai pas mus pradėjo daryt kratas, sribai jį atsiveždavo rogeše pasisodinę ir paklode uždengę, kad nepažintume. Labai greit partizanai jį pasiuntė pas Abraomą, baigėsi jo visi sekimai ir žmonių įskundinėjimai. Maždaug po pusantrų metų pas tą patį Merkį atėjo keli partizanai, persirengę rusiškom uniformom, pasiėmė jį ir nuėjo pas seniūną Antaną Mažylį. Po mūsų turto konfiskacijos šitas Mažylis pasiėmė mūsų pakinktus, lineiką, šorus, arklių, su kuriais ir važinėdavo. Merkį partizanai pasikvietė kaip pažįstamą žmogų, kad išileistų į vidų. Kai įėjo į vidų, vyrai pradėjo Mažylį klausinėti, kaip jis čia gyvena, ar nebijo „banditų“. Mažylis ėmė girtis šitiems „rusams“, kad Velėniškius sutvarkęs, dar kažką paminėjo, tik va niekaip negalįs užtikti Kaziuko Repšio, nežinąs kur jis yra. Tuomet jo paklausė, ar už pagalbą jam nors kiek atsilyginama? Pabėdojo žmogus, kad kol kas dar neatsilygino, bet turįs viltį, kad atsilygins. Tada vyrai pasakė, kad einam tvartan, mes atsilyginsim. Nusivedė Mažylį į tvartą, nusišovė bekonėlių, o kartu ir Mažylį šalia bekono nušovė...

Iš mūsų būrio partizanų 1945 m. žiemą pirmutinis žuvo Jonas Mikšys. Jis Lipkiškės kaime Šimonių girioje pas mano dėdę buvo paimtas išūniu. Kai skrebai pradėjo siaust po mūsų kaimą, persikėlėm porai savačių į Šimonių girią. Labai daug ten buvo vyrų susirinkę, prisnigo, tuomet aš, mano svainis Balys Vaškelis, Edvardas Kulišauskas ir Jonas Gudonis išėjom savo kraštan, o kiti dar pasiliko. Netoli Mikierių girininkijos prie ežeriuko jie stovyklavo. Kadangi naktį girioje šalta, kūreno ugnį, o per girią keliu važiavo Šimonių rusų garnizono kareiviai ir pamatė žmogų, kūrenantį laužą. Jie į jį ir šovė. Tuomet kiti pakilo iš guolių, ėmė atsišaudyt ir trauktis, o tą Mikšį nušovė vietoj.

Juodpėnai prieškario metais buvo vienas pagrindinių komunistų lizdų Kupiškio, o gal ir visoje Panevėžio apskrityje. Prieškario metais čia veikė vadinamųjų „jaunimiečių“ organizacija. 1941 metais iš keturių brolių Kanišauskų trys pasitraukė su rusais, tik vienas Aloyzas liko ūkyje gyvent, o bendrai iš to kaimo daugiau dvidešimties išbėgo į Rusiją. Kanišauskai turėjo kuliąmąją mašiną, gyveno gana turtingai, Aloyzas eidavo per žmones gamindamas stogams čerpes. Jis ir pas mus jas gamino uždengt kluono stogui. Būdavo kas antrą savaitę dviračiu važiuodavo į Kauną. Mano tėvukas klausdavo jo, ką jis Kaune veikdavo, tai jis aiškino, kad jam „stanokui“ dalių reikia. O tas jo „stanokas“ – metalinė forma ir metalinis grūstuvus betonui presuoti. Pasirodo, iš ten jis atsiveždavo komunistinių proklamacijų. Visą laiką, kai jis pas mus dirbo, ant kaimyno pirties durų beveik kasdien iš po nakties kaimynas rasdavo priklijuotų lapukų. Pamatysi, jau ir ateina kaimynas juokdamasis, sako, va ir vėl radau priklijuotą lapuką, čia jau, matyt, Aliziuko darbas. Ant tų lapukų būdavo prirašyta, kad Sovietų Rusijoje labai geras gyvenimas, o čia mus tik Smetona smaugia... Jau gerokai vėliau aš jo, progai pasitaikius, pasiteiravau, kodėl jis turėdamas dvi kuliąmąsias mašinas, didelį ūkį, gana turtingai gyvendamas, susidėjo su tais komunistais. Jis man taip atsakė: „Tu žinai, jeigu ne karas, aš būčiau dvarą nusipirkęs... Už kiekvieną popieriuką, kur priklijuodavom, tris litus gaudavom, už vėliavos iškėlimą penkis šimtus mokėdavo...“ Tai va, kaip mūsų komunistėlius Maskva liuobė. Juodpėnuose dar ir šiandien neišgaravęs komunistinis raugas. O Puponių kaime visas jaunimas priklausė jaunalietuvių organizacijai, kiti buvo šauliai, užtai po karo, kai užėjo rusai, šitą kaimą sutvarkė. Iš to kaimo likau gyvas tik aš ir Bronius Velėniškis, o kitus iššaudė. Iš Puponių dvarelį skrebynan buvo išėjęs tarnaut toks Vasia, vietinis ruskelis. Užėjęs vokiečiams, jo brolių sušaudė. Jis tam pačiam Puponių dvarely pas Murnikovą malūne gizeliu dirbo. Užėjęs rusams, tuoj įsirašė į komjaunimą ir ėmė veikti, o Kupiškyje tų komjaunuolių vadas buvo Liovė, gimnazijoje dėstęs vokiečių kalbą. Kaip žinoma, Liovė buvo čia vokiečių pasiųstas kaip specialus agentas, su idėjinio komunisto priedanga. Vokiečiams užėjus, aš nuvažiuoju į Puožo pieninę, žiūriu, tas ruskelis prie pieno punkto vežime pasodintas ir sėdi. Aš priėjau prie jo ir klausiu:

– Ko tu čia dabar sėdi? Ką tu čia veiki?

Jis sako: „Mane areštavo“...

– Tai kas tave areštavo?

– Na, va čia kažkas mane įskundė, rado namuose ir suėmė, žada Kupiškį vežti.

– Taigi tu tą komendantą Liovė gerai pažįsti, jūsų gi buvęs komjaunimo vadas...

Kai taip pasakiau, ruskelis tik nubalo kaip popierius. Sakė, kai tik Kupiškį jį nuvežė, be jokio tardymo tiesiai į duobę. Iš tų vietinių ruskelių 1940 m. ne visi dėjosi prie atėjusių į Lietuvą bolševikų, tas pats malūno savininkas Murnikovas pasitraukė gyvent į Kauną. Malūno prižiūrėt čia pasiliko jo brolis Grigalius.

Balys Vaškelis buvo kilęs iš Trumpalių kaimo, Užpalių valsčiuje. Kurį laiką gyveno ir dirbo Kazliškio pieninėje, o rusams užėjus, iš Kazliškio persikėlė į Puožą. Prie vokiečių tarnavo savisaugos batalione, bet, kai juos išsiuntė į Lenkiją, iš ten jie su kitais keliais lietuviais pabėgo, grįžo į Vilnių, o čia ir pagavo vokiečių žandarmerija. Teisė, gavo aštuonerius metus kalėjimo. Grįžtant rusų armijai, vokiečiai visus teistuosius dezertyrus iš kalėjimo paleido, apginklavo ir liepė grįžti į namus. Rusams užėjus, jis vėl slapstėsi, bet vėliau registravosi. O kai registravosi, jį enkavedistai pasiėmė ir, frontui slenkant į Vakarus, nusivežė iki Klaipėdos, dar kiek patardę paleido. Paskui jis vėl išėjo į mišką, sudarė partizanų būrį ir veikė Puožo apylinkėse. Puodžgirio miške buvo įsirengę bunkerį, kuriame gyveno: Balys Vaškelis, Domas Matulionis, Vlada Matulionytė, Steponas Bulovas, Bonifacas Dūda ir Vladas Valikonis. Čekistų dokumentuose pažymėta, kad tai buvo *Šarūno* būrys, kuriam vadovavo Antanas Starkus-*Blinda*, *Montė* (LYA F.K-1, Ap. 3, b. 40/17, t. 1, L. 6). 1949 m. įvyko išdavystė ir visi šitie partizanai žuvo. Jau yra nustatyta, kad bunkerį išdavė jų pačių ryšininkas Jonas Tručinskas, o tą ryšininką įskundė kitas – Uldukis iš Tumasonių kaimo. Nuo jo viskas ir prasidėjo, mušamas Tručinskas nebeišlaikė ir viską prisipažino. Man sesers vyras Balys Vaškelis yra sakęs, kad Tručinskas prašęs jo priimt į bunkerį, nes jį jau smarkiai ėmė tardyt ir mušt, bet partizanai jo nepriėmė, nes buvo jau gerokai pagyvenęs žmogus.

Apylinkėje veikė ir tikrų banditų gauja. Bronius Kazakevičius ir Gudas iš to paties Puponių kaimo, atitarnavę rusų kariuomenėje, grįžo į namus ir naktimis, prisimetę partizanais, ėmė apiplėšinėti kaimo žmones. Kaimynės Ragauskaitės (buvusi partizanų ryšininkė, buvo teista, iš lagerio grįžusi ištekejė už Petro Merkio, mirusi) šunį nušovė, pasiėmė pagalves, visą patalynę susikrovė, atvažiavo pas mus ir ėmė tėvą štrumint, kad atiduotų motociklą. Tėvas sako Kazakevičiui:

– Broniuk, ką tu čia sugalvojai...

Tai Kazakevičius jam atkirto:

– Aš ne Broniukas, aš Šimas. – Toks buvo jo slapyvardis.

Taip jie apšvarino žmones ne vienoj vietoj. Rudenį pas Dauką vyko kūlimas. Vidurdienį penki ginkluoti atėjo, pasiėmė Kazakevičių su Gudu, Kazakevičius dar prašė, kad leistų iš gryčios atsinešt kailinukus, bet vyrai tik pajuokavo, kad jam jau tų kailinių nebereiks ir juos abu išsivedė. Taip jų daugiau nieks ir nebematė, dingo vyrai tarsi į vandenį.

Naiviuose Dulksnių sodyboje pokario metais partizanai įsirengė bunkerį ir ten gyveno. Tų Dulksnių vienas sūnus buvo prieškarinės Lietuvos karinės žvalgybos pulkininkas, o jo sesuo Dulksnytė Adelė gyveno savo namuose. Kartu čia laikėsi ir buvęs desantininkas Anicetas Laužikas, partizanų būrio vadas, Janina Vingrienė, Petras Mockevičius ir Vytautas Mociūnas iš Duoniūnų kaimo. Tą dieną partizanai lauke sargybos nepaliko, o vienas iš jų išėjo prie kluono pakapot malkų. Bekapojant malkas, visai netikėtai kieme pasirodė stribas Darondovas ir paprašė partizano parodyti dokumentus. Tas jam pasakė, kad čia dokumentų neturi ir pakvietė jį

užėiti gryčion. Kai įėjo gryčion, čia Darondovą ir paklojo vietoj, bet partizanai nematė, kad dar ir kitas yra. Tas pabėgo ir pranešė rusų garnizonui, bet partizanai jau nieko nelaukė iš tų namų pasitraukė ir apsigyveno Duoniūnų kapeliuose bunkeryje. Kai iš Dulksnių sodybos partizanai pasitraukė, rusai tuos namus apsupo, viską vertė, matyt, ieškojo dar likusių partizanų, rado nemažai įvairių kariškų uniformų, milinių.

Legalizavausi 1949 m. Mano kaimynės Grigaliūnaitės vyras Kavoliūnas tuo metu dirbo Kupiškio Vykdomojo komiteto pirmininku, tai jis man parūpino „spravkę“, kad, važiuojant registruotis, nesustabdytų skrebai ir nenušautų. Kupiškyje MGB viršininkas majoras, rusas, pasisodino mane ir ėmė klausinėti apie brolių, kokiomis aplinkybėmis jį sušaudė. Klausė, ar tie, kurie paėmė brolių, buvo uniformuoti ar ne. Aš pasakiau jam, kad žmonės kalbėjo, jog tai buvo rusai. Tai jis man taip pasakė:

– Mes nieko nežinom apie tai, čia jūsiškių vietinių darbas, o ne rusų.

Tada aš jam priminiau, kad valdžia visą mūsų ūkį konfiskavo, turtą išvežė, liko tušti namai. O jis man atkirto:

– Jūsų ūkis išvogtas. Dokumentų pas mus nėra, kad konfiskuota. Jūsų turtą skrebukai išsivežė.

Jis taip tiesiai ir pasakė – skrebukai.

Registravausi, bet dokumentų neskubėjo išduot. Ėmė verbuot, kad jiems dirbčiau, pradėjo mane mokyt, kaip reiktų pasiklausyt ką žmonės kalba. Aš jam pasakiau, žmonės šneka, kad bus labai gerai, o prie manęs išvis bijo ką nors ir užsimint apie politiką, nes žino, kad aš registrantas, o visi tokie, kaip žinoma, būna užverbuoti. Vieną kartą, kitą kartą jie mane pasikvietė, paskui pasakė: „Va, jeigu ką sužinosi, anksti rytą atvažiuok Kupiškį ir pranešk mums“. Ne, aš jiems pasakiau. Tada man taip pasakė: „Pažįsti Joną Laužiką?“ Pažįstu, atsakiau. „Tai kodėl tu bijai, o jis nebijo? Tu jam pasakyk, o jis mums pasakys“. Jau tada supratau, kad Jonas Laužikas jiems dirba. Po registracijos MGB leitenantas, armėnų tautybės, patarė man namuose nepasilikt, o persikelt kur nors į miestą, nes už skrebus, ką jie sumanys, tada negalėjo garantuoti ir patys rusai. Jis lietuvaitė buvo vedęs ir, kai mane bandė užverbuot, jis man pasakė: „Padaryk statinę gero alaus, atvežk man į butą, tada gausi dokumentus“. Svainis padarė statinę alaus, nuvežiau ir po savaitės gavau dokumentus. Tas armėnas vėliau Duoniūnuose užvažiavo pas Vladą Vyšniauską, o ten buvo partizanai. Kai jie ėjo į kambarį, iš vidaus partizanai pradėjo šaudyti, šitą armėną peršovė ir, vežamas į Kupiškį, jis mirė. Mano svainė Genutė Masiulytė buvo gerai pažįstama su Kupiškio klebonu, tai ji nuėjo pas jį ir paklausė ką man daryt. Klebonas irgi patarė kuo skubiau iš namų pasitraukt. Ir taip aš išvažiavau gyvent į Panevėžį. Čia baigiau vairuotojų kursus ir įsidarbinau vairuotoju Panevėžio vartotojų kooperatyve. Vėliau dar teko turėti keletą nemalonių susitikimų su KGB pareigūnais, buvau provokuojamas ir šantažuojamas, jie, matyt, turėjo informacijos apie mano ankstesnį ryšį su miškiniais.

Užrašyta Kupiškio r.,
Juodžiūnų kaime
2002 02 23

Gimiau 1924 m. liepos 8 d. Vilkų kaime, Žiobiškio parapijoje, Rokiškio rajone. Šeimoje augome penki vaikai: trys broliai ir trys seserys. Tėvai turėjo 20 ha žemės, atrodo, kad būtų galima ir gyventi, bet gyvenimas tapo sudėtingas, kai mūsų tėtis susidraugavo su labai turtingu kaimynu Šakaliu. Šakalys nutarė pasistatyt malūną ir įlindo į skolas, o tėtis jam užstatė savo žemę. Malūnas pradėjo malti, bet darbininkai supyko, kad mažai moka šeimininkas ir susprogdino malūną. Šakalys turėjo šešias seseris ir po malūno susprogdinimo labai greit su jomis išsidalijo savo žemę į septynias dalis ir jo žemė jau nebegalėjo atpirkti to malūno, dėl to nukentėjo mūsų šeima: buvo likviduoti mūsų namai, žemė ir mes turėjome iš ten išsikelti, o buvom dar visai maži vaikai. Tėtis tam pačiam rajone, Obelių valsčiuje, Užušilių kaime rado žemės, ten gyveno pasienio policininkas Kemeklis – senbernis ir jie abu su tėčiu sutarė tą žemę išsinuomoti. Su tos žemės gaspadoriumi buvo sutarta, kad po trejų metų nuomos jie atsipirks tą ūkį, bet išėjo visai kitaip. Tėtis susidėjo su pasienio girtuokliais, pradėjo gerti ir mums prasidėjo vargo dienos. Mama tuomet pasisamdė tarnaitę, berną ir mus augino. Mažajam Petriukui buvo tik pusė metų. Tėtis pamatė, kad jau čia nieko nebeišeis, tik į skolas lenda per tą girtavimą ir, susidėjęs su kaimyno Konkos žmona, pabėgo į Kauną. Mes su mama išlydėjom jį, nors mama viską jau iš anksto žinojo, nes jo švarko kišenėje prieš tai buvo radusi Konkienės laišką, kuriame buvo viskas parašyta, kaip jie sutarė važiuoti į Kauną. Tą laišką motina slėpė gana ilgai, tėvui nerodė, bijojo, kad jis jos neužmuštų, nes buvo labai žiaurus. Kai girtas parvažiuodavo, visi vaikai slėpdavosi, aš tik viena pasitikdavau tėtį. Kartą, atvažiavęs vidurnaktį, broliukui Juozui šėrė per galvą, kad neiškinkė arklių, sprogo vaikui ausies būgnelis ir Juozukas visą gyvenimą ta ausim nebegirdėjo. Mama, supratusi, kad tų namų nebenupirks, nes pradėjo lankytis antstoliai, paleido tarnus, ir, pasiėmusi mus visus, išvažiavo į Kavolius prie Panemunėlio pas brolių Juozą Kandzerką. Abu pasitarė, brolis greit surinko arklius, vežimus ir atvažiavo į Užušilius. Nors viskas buvo jau antstolių aprašyta, karves, arklius, kiaules išpardavė, o kas buvo būtiniausia pasiėmė, susikrovė ir išsivežė. Kavoliuos pas dėdę gyvenom gerai. Dėdė ir jo sesuo buvo nevedę, mus labai mylėjo, taip penkis visus ir augino.

1939 m. mane išvežė mokyti į Rokiškio gimnaziją. Buvau baigusi šešis skyrius, brolis Jonas kitais metais irgi atvažiavo į Rokiškį ir taip, čia mums besimokant, užėjo rusai. Visais keliais „plaukė“ purvini, nuplyšę kareiviai, mes juos tada „bėžançais“ vadinom. Jų batai buvo atsiknoję, kojos skudurais apvyniotos, prašė duonos, lašinių ir, kai paėmė valdžią, ėmė pulti mokytojus, daktarus, viršaičius ir stambius

ūkininkus. Nors mes tuomet ir nenukentėjom nuo okupantų, bet labai bijojom, kad neištremtų, nes turtingesnius ūkininkus, inteligentiją rusai gaudė, grūdo į gyvulinius vagonus ir vežė į Rusiją. Prasidėjo baisieji 1941 m. birželio trėmimai. Tada buvo baisu, nes dėdė turėjo 32 ha žemės, ėmėm ir mes slapstyti, naktim nemiegojom namuose, lindom į javus, į krūmus. Visą šitą baisumą buvo sunku pergyventi, uždėjo prievoles, reikėjo grūdus vežti ir atiduoti okupantams už dyką. Tuojau pat paėmė ir ištrėmė Turdvario dvarininką Neniškį, bet jau mūsų paimt nebespėjo, prasidėjo karas ir atėjo vokiečiai. Matėm, kaip rusai paišini, apiplyšę bėgo nuo vokiečių, o vokiečiai motorizuoti, su motociklais lenkė juos ir lėkė pirmyn. Mes tada bėgom prie kelių ir metėm gėles vokiečiams, kad jie mus išvadavo nuo rusų ir jie mūsų jau nebeištrems.

Prie vokiečių gyvenom gana gerai, nors ir reikėjo dalį atiduoti prievolėms, bet čia jau bėdų nebuvo. Sesuo Felicija prasimokino siuvėja, o brolis Petras lankė dar pradžios mokyklą. Šeima buvo labai tikinti, mūsų kieme jokio keiksmo nieks nebuvo girdėjęs.

Vokiečių okupacijos metais teko girdėt ir apie vadinamuosius raudonuosius partizanus. Panemunėlio geležinkelio stoty jie tankiai sumušdavo ir apiplėšdavo žmones. Toks buvo tapęs ir mūsų kaimynas Jonas Klimka. Vieną kartą jį vokiečiai suėmė ir varė sušaudyti. Varėsi per mūsų kiemą ir čia pat kieme sutiko mūsų dėdę Juozą. Klimka ant kelių parpuolė ir ėmė dėdės prašyti, kad jį užtartų. Vokiečiai buvo sukalbami. Jeigu dėdė pasirašys, Klimką paleis. Klimka dėdę tiesiog su ašaromis maldavo:

– Dėdė dėdė, dovanok, pasirašyk, kad aš nieko nedariau, kad aš geras buvau, kad manęs nesušaudytų...

Aš kaip šiandien dar prisimenu tuos Klimkos žodžius. Jis ant kelių prieš dėdę klūpėjo ir prašė jo pasigailėt, bučiavo jam kojas ir dėdė už jį pasirašė, nors ir žinojo, kad jis ėjo su raudonaisiais. O kai grįžo antrą kartą bolševikai, jis vėl tapo dėdės didžiausiu priešu, ėmė pulti mūsų kiemą. Prasidėjo trėmimai. Klimka beveik kasdien grasino mums Sibiru, jis tarsi pamiršo jį iš kapo duobės ištraukusį dėdę.

Artėjo frontas, jau girdėjosi nuo Kamajų pusės bombų sprogitimai, lėktuvai skraidė, o mes laukuose šieną grėbėm ir dėjom į kūgius. Metėm darbus ir vyrai pradėjo kasti bunkerį (tada kupiškėnai vadino akopu). Didelį iškasė, ant viršaus uždėjo storus sienojus, apipylė žemėm ir apkrovė akmenimis. Viduje pasidarėm gultus, susinešėm maisto kiek turėjom, drabužius, pagalves. Lėktuvai vis arčiau bombardavo, darėsi baisu. Broliai sakė, kai pataikys bomba, visus užmuš.

Dėdė prieš bombardavimą iš Panemunėlio centrinės pieninės buvo atsivežęs už parduotą pieną nemažą kubiliuką sviesto. Nuvežė jį po valdišku griovio tiltu ir pamerkė į versmę, kur tekėjo šaltas vanduo. Vieną dieną teta Uršulė ir brolis Petras (dvylikos metų) susitarė atsinešti iš po tilto tą sviestą. Abu šliaužte nušliaužė prie tilto, bet, matyt, juos pamatė kareiviai ir apšaudė. Skeveldra kliudė Petrai šlaunį, išrėžė juostą. Petras labai verkė ir daugiau nebėjo to sviesto.

Bunkeryje išbuvom daugiau kaip dvi savaites, kalbėdavom rožinį, kad Dievas saugotų ir mūsų neužmuštų. Per šaudymą vienas sviedinys pataikė į mūsų slėptuvę, atsimušė į akmenis, ot tai buvo trenksmas, vos neapkurtom. Per tuos susišaudymus uždegė pilną šieno mūsų daržinę ir gyvenamąjį namą. O vakare degė, pleškėjo, ugnis kaimo pusėj, o mes per apkaso skylę žiūrėjom ir verkėm. Naktį atbėgo pas mus keli kaimynai, o kaimyną Klimką bėgantį nušovė. Tai tęsėsi ilgokai. Dieną kieme vokiečiai lošė kortom, o naktį maišėsi rusai. Taip ir trynėsi, kol vieną dieną aprimo. Saulė švietė, buvo tylu, gražu, tik labai baisu, mes ir vėl sutūpėm slėptuvėn. Atėjo kareivis latvis ir pasakė lietuviškai: „Kuo greičiau pasitraukit iš čia, ateina baisus frontas, bus kautynės, viską sunaikins.“ Mes labai greitai sumetėm į maišus drabužius, duoną, kelias paltis lašinių... Ką daryt? Vyrai pakinkė eržilą į koras, sumetėm maišus su visa manta, ėlipo mama, dėdė, teta Uršulė, o mes iš pasakos sekėm. Aš apsigaubusi puskailiniais sekiau paskui vežimą, o vokiečiai juokėsi, kad vidurvasarį su kailiniais einu. Ėjom apie du kilometrus, buvo pavakarys, saulė dar švietė, vidurvasaris, tylu, nebešaudė, nebebuvo kareivių, žmonės karves melžė, ruošėsi... Tai buvo Uvainių kaime, kurio karas nepasiekė. Mes važiovom toliau, vedėm likusią karvę ir taip nuėjom iki Paliepio kaimo, maždaug už penkiolikos kilometrų. Žiūrim, Paliepio tiltas per Nemunėlį ėlūžęs, buvo medinis ir ilgas, upė ten plati. Į upę įkritęs rusų tankas, matyt, bandė pervažiuot tuo tiltu į kitą upės pusę. Atėjo vakaras, sutemo, o mes negalim per upę persikelt, gilų. Vyrai iškinkė eržilą, pasimelžėm karvę, sutūpėm vežime ant maišų, naktis vėsi, pravertė ir kailiniai. Rytą Jonas su Juozu toliau rado lieptą ir nuėjo pas pusbrolių Praną Matulį. Atėjo Pranas, jis žinojo kur negilu, galima pervažiuoti per upę ir nuvažiovom pas Matulį, pas mamos seserį. Ten buvom labai laimingi ištrūkę tarsi iš pragaro.

Pagyvenom savaitę pas pusbrolių ir atsirado vokiečių kareiviai. Pamatė mūsų gražų eržilą, liepė kinkyt vežiman, sukrovė ginklus ir liepė vežt iki Mainieivų, netoli Čedasų. Pažadėjo, kad paleis arklį su visu vežimu namo. Mama neleido vyrų, bijojo, kad nebegriš. Mažasis Petras su vokiečiais išvažiavo, kad su arkliu parvažiuotų namo. Praėjo kelios dienos, Petras negrižta. Mama verkia, visi dejuojam ir pykstam, kam išleidom Petrą su vokiečiais. Taipėjo antra savaitė ir pagaliau atėjo Petras pėsčias, sulysęs, purvinas. Eržilą paliko vokiečiams, o pats, žmonių nurodymu, perplaukė Nemunėlį ties Mainieivų kaimu ir laukais, miškais atėjo į Paliepį.

Po savaitės pradėjo rodytis rusai – „bėžancai“: moterys, seni vyrai ir vaikai. Apiplyšę, alkani iš Rusijos glūdumos karo laukų atvežti į Lietuvą. Žmonės, kas galėjo, priėmė bent po vieną. Jie viską dirbdavo, tik duok valgyt. Tai ir Pranukas priėmė apie dvylikos metų berniuką. Jis viską dirbo ir nutarė niekur jo nebevartyti, tegu gyvena. Mes visi Paliepy pagyvenom apie dvi savaites. Vokiečiai dingo, vėl atėjo rusų kareiviai. Po dviejų savaitų Jonas su Juozu išvažiavo į Kavolius pasižiūrėt, kas ten dedasi. Buvo baisu, labai baisu, nebegalėjo būti baisiau. Pusė Kavolių kaimo buvo sudeginta, mūsų žemėj trylika didelių ir trys šimtai mažesnių bombų duobių. Kaimo vieškelis nuklotas kareivių lavonais, vasara karšta, lavonai juodi. Niekas ne-

turėjo arklių, iššaudyti, tai skrebai, pririnkę vyrų su šakėmis, krėtė lavonus į vežimą ir su mūsų arkliuku – „sibirioku“ vežė šalia Kavolių kapų ir vertė bombų duobėn. Broliai sakė, kad baisesnio darbo neteko dirbti. O kiek buvo gyvulių prišaudyta – siaubas. Vien mūsų dešimt karvių. Kur tik eini, avys guli išpampusios, viso kaimo arkliai, jokios vištos nematyti. Kai mes parvažiavom su Pranuku, žmonės jau buvo palaidoti brolių, o gyvulius vežėm ir vertėm irgi į bombų duobes, paskui su kastuvais užkasėm. Mūsų bunkeris buvo atkastas, pavogtas dviratis ir siuvamoji mašina. Buvo priepirtė iškasta duobė, sukabinti lašiniai ir apipilti žemėm. Juos dar rados. Kol buvo šilta, gyvenom klėtyje, kuri gal per stebuklą liko nesudeginta. Atėjus rudeniiui, mūriniam tvarte vyrai pamūrijo krosnį duonkepi ir „ležonką“ virti valgiui, o sienoj, kur buvo pramušta sviedinio skylė, įdėjo langą. Ten ir gyvenom, kol visus išvaikė iš namų. Vyriausias brolis Juozas gavo šaukimą į Raudonąją armiją. Tuo metu dar tebevyko karas ir Juozas nėjo į frontą, o su kitais keliais draugais pasitraukė į mišką. Jiems vadovavo Balys Jasiūnas iš to paties Kavolių kaimo. Aš tuo metu dar mokiausi Rokiškio gimnazijoje ir pirmas perspėjimas buvo perduotas man. Atėjo klasės auklėtojas Simonavičius, pakvietė mane į direktoriaus kabinetą, išdavė aštuonių klasių baigimo pažymėjimą ir liepė kuo greičiau dangintis iš mokyklos. Aštunta gimnazijos klasė tuomet jau buvo paskutinė, nors mokslo metai dar nebuvo baigti, bet auklėtojas, matyt, suprato, kas manęs laukia ir mane gelbėjo.

Brolis Jonas už mane buvo jaunesnis, bet, kai ir jam jau grėsė kariuomenė, jis irgi pasitraukė į mišką. Kartu su juo į mišką išėjo Lionginas Žindikas, Baronas, Jonas Viduolis iš Panemunėlio geležinkelio stoties. Jie dažnai naktimis ateidavo į namus ir mūsų klausinėdavo ką mes girdėję per radiją iš užsienio, kada mus Amerika išvaduos. Taip šitas „išvadavimas“ mūsų vyrus ir pražudė. Aš tuomet palaikiau ryšį su Panemunėlio klebonu Matulioniu, jis laikė slaptai radijo aparatą, klausydavosi iš užsienio žinių, o kartais ir aš pati, pas jį būdama, savo ausimis girdėdavau jį sakantį, kad po dviejų ar trijų savaičių Lietuva bus laisva. Tų žinių klebonas klausydavosi kažkokia užsienio kalba ir čia pat man išversdavo į lietuvių kalbą. Jis man liepdavo tuos žodžius perduoti broliams, kad jie turėtų viltį, nes tuoj būsim išvaduoti.

Pas kunigą Matulionį mes slaptai gyvenom mansardoje su bolševikų nužudyto Panevėžyje chirurgo Gudonio žmona. Ji tuomet buvo su mažu sūneliu Antanuku, kurį abi prižiūrėjom ir auginom. Tankiausiai būdavom viduj, nors kartais išeidavom ir į sodą. Gudonienė turėjo daug nukankinto vyro nuotraukų, kurias man kartais parodėdavo. Ji sakėdavo, kad jos vyrą nukankino žydai. 1941 m. ji irgi dirbo medicinos sesele Panevėžio ligoninėje. Ji vyro prašiusi, kad reiktų slėptis, bet jis jos neklausęs, sakęs, kad jis niekam nieko blogo nepadaręs, jam reikia daryti operaciją ir už tai jo niekas negalėtų liest. Kadangi ji tuomet buvo nėščia, pati pasitraukė iš palatos ir pasislėpė. Sakė, kad vyras buvo žiauriai nužudytas, nugaroje buvo išpjauti diržai, visas kraujuose paplūdęs. Kadangi čia mes gyvenom ir slėpėmės nuo bolševikų, bijojom, kad kas nors iš pašalinių mūsų nepastebėtų. O Tindžiuliuose klebonas turėjo

palivarką, ten buvo 60 ha bažnyčios žemės ir tame palivarke gyveno klebono sesers sūnus Napalys Tvarijonas. Jis tvarkė ūkį ir niekur nesislapstė, buvo jaunas vyras, žmona laukėsi kūdikio ir tuo metu vyko rusų NKVD kariuomenės siautimas. Tas siautimas 1945 m. vasarą ėjo per visą Lietuvą. Kur pamatė jaunesnį vyrą, daugelį, net dokumentų neklausdami, šaudydavo vietoj, durtuvais badydavo. Tindžiulių, Aukštuolių kaimuose tuomet iškart sušaudė septynis jaunos vyrus, tarp jų ir Napalį Tvarijoną, Kuosėnuose, su armonika iš šokių einantį Dubrindį nušovė ir paliko ant kelio kriaušio. Napalio žmona buvo nėščia, po laidotuvių pagimdė sūnų ir pakrikštijo tėvo vardu – Napaliu. Ji verkė ir verkė, kur tik ėjo ir ką bedarė. Kai prasidėjo tokios baisybės, aš paprašiau, kad mane iš klebono pervežtų į Tindžiulius. Tada klebono brolis – zakristijonas Juozas Tvarijonas pakinkė arklį, pridėjo į vežimą šiaudų, aš palindau po tais šiaudais ir taip mane nuvežė į Tindžiulių palivarką, kad padėčiau Tvarijonienei auginti vaiką. Tą vaiką aš auginau slaptai, į lauką neišeidavau, gyvenau tik kambary. Taip čia išbuvau apie pusę metų. Tankiai atvažiuodavo ir Juozas kaskart vis atveždamas džiuogesnių ir džiuogesnių naujienų:

– Genut, greit jau ateis tas laikas. Klebonas garantuoja, kad tikrai netrukus būsimė laisvi.

Kokio didesnio džiaugsmo begalėjo būti? Jeigu klebonas sako, vadinasi, taip ir bus. Bet tuo metu įvyko dar viena nelaimė. Palivarke buvo labai didelis klojimas, javai jau buvo išskulti ir klojimas pilnas prikrautas šiaudų. Kaip tik Kūčių vakarą mes su Tvarijoniene nuvažiavom į pirtį už pusės kilometro pas kaimyną, o vaiką palikom su jos motina Jasinevičiene namuose. Mums pirty besiprausiant, pro langą pamatėm didžiulę gaisro pašvaistę. Tvarijonienė tik suriko, kad sūnus Napaliukas su bobute namuose dega ir visiškai nuoga iš pirties puolė į lauką, o lauke buvo šaltis, pats viduržemis. Aš ją pasivijau ir sugrąžinau atgal, liepiau apsirengt ir pasakiau, kad greičiau pati nenubėgs, kaip su arkliu nuvažiuos. Aš ją visą mui- luotą aprengiau, sėdom į vežimą ir, kiek arklys įkabina, pasileidom į namų pusę. Kai tik baigėm privažiuot beržynėlį, pamatėm, kad gryčia nedega, dega klojimas. Tada jau net lengviau širdžiai pasidarė. Privažiuojam prie namų, kiemas pilnas kareivių, kaimynai sulėkė, daug žmonių prisirinko, bet rusai nė vieno neprileido gesinti degančio klojimo. Po šiaudais klebono buvo prikrauta labai daug įvairių knygų, atvežtų iš kitų valstybių, tiesiog muziejinių vertybių. Visos jos nesudegė, tik gerokai apdegė. Mes nesupratome, kodėl rusai uždegė klojimą, ar tik nebuvo kieno nors įskūsta, kad jame gali būti partizanų bunkeris. Tuomet po šito gaisro žmonės pamatė, kad ir aš čia gyvenu. Kol klojimas degė, kareiviai buvo visą laiką, bet nieks iš to gaisro neišbėgo ir, kai gaisras užgeso, kareiviai irgi pasitraukė. Viskas užgeso tik po savaitės. Tada aš vieną vakarą iš tų namų išėjau ir pernakt nuėjau beveik iki Panemunio į Paliepį pas mamos seserį Matulienę, ten radau mamą, mama prižiūrėjo gyvulius, tvarkė namus, prižiūrėjo senelius, nes senelis Matulis sirgo ir buvo jau labai senas žmogus. Kai mama 1945 m. išbėgo iš namų, naktį pakrūmėm nuėjo į Ramanauskų kaimą pas seserį Neniškienę. Pas ją pabuvo tik kelias dienas, slaps-

tėsi nuo rusų ir savų žmonių. Vieną dieną Neniškio vaikai pamatė, kad kaime siaučia rusai. Mama išsigando ir įlindo į pakrosnį, prisiglaudė kampe ir tupi, o rusai subėgo gryčion ir ėmė visur ieškoti „banditų“. Vienas kareivis nusitaikė į pakrosnį ir šovė, nieks nebegalvojo, kad mama liko gyva. Kai išėjo kareiviai, mama išlindo iš pakrosnio visa išbalusi, vos žodį begalėjo pasakyti, labai persigandusi, o vakare, lazduite pasiramsčiuodama, išėjo laukais Žiobiškio kraštan, pas kitą seserį į Paliepį. Žiemą ir mano sesuo Felė atėjo pas Matulius, ten pragyvenom beveik metus. Vėl atėjo ruduo ir vėl prasidėjo baisios bėdos. Sugriautas gyvenimas Kavoliuos, kur buvo likę dėdė Juozas Kandzerka ir jo sena sesuo Uršulė. Buvo sunku; darbų daug, o mes išsibėgioję pasviečiais. Dėdė pjaudavo vienas javus su dalgiu, o naktimis ateidavo partizanai, surišdavo pėdus, sustatydavo gubas. Tokios sunkios dienos baigėsi tuo, kad sugavo abu brolius. Broliai slapstėsi Skapagirio, Ramanauskų, Makaučiznos miške, nuo Panemunėlio stoties į Pandėlio pusę, dažnai ateidavo naktimis ir rudenio padėdavo dėdei rišti javus. 1945 m. apie rugsėjo mėn. broliai Juozas su Jonu išsiskyrė su partizanu Jasiūnu ir parėjo į namus Kavolių kaime pasiimti maisto. Tuo metu namuose buvo tik vienas dėdė Juozas. Pačiam vidurdienį jie pamatė, kad kaimą siaučia rusų kareiviai su stribais. Tada jie suėjo į diendaržį ir ten pasislėpė. Kai pro tvartą ir daržinę pračėžėjo paskutiniai siautėjai, broliai norėdami įsitikinti, ar visi jau praėjo, priėjo prie diendaržio durų, bandė pasižiūrėti per lentų plyšius, o tuo metu, pro šalią ėję paskutiniai stribai, per durų apacią pamatė jų kojas ir puolė per duris į vidų. Ir taip abu brolius paėmė gyvus. Kadangi į namus jie buvo atėję be ginklų, stribai jiems savo šautuvus užkabino ant pečių, mušė, spardė ir, surišę rankas, varėsi pėsčius į Panemunėlio geležinkelio stotį. Kai juos varė į stotį, kaimynai matė, kaip jie buvo baisiai sudaužyti, abu kruvini. Namuose dar rado tetą Uršulę ir tą areštavo, o dėdė Juozas tuo metu lauke iš tvenkinio traukė išmirkusius linus. Pamatęs, kad namai apsupti, visas šlapias nuėjo į Ramanauskų krūmus ir ten pasislėpė. Skrebai aplakstė visus kiemus, bet dėdės nerado, o tetą suėmė išsivežė. Taip paskutinį kartą namai liko tušti. Vėliau dėl brolių suėmimo sklandė įvairios kalbos. Netoli mūsų namų gyveno tokia bobutė Žintikienė su ne visai protinga dukterim Zose, kai kas aiškino atseit ta bobutė įskundusi, nors iš tikrųjų, kaip ten buvo, vargu ar kas dabar pasakytų.

Klojimas buvo pilnas javų, stribai varė žmones ir kūlė, o grūdus patys išsivežė. Tada dar nebuvo kolūkių. Išsivežė gyvulius, visą kilnojamąjį turtą ir pagaliau nugriovė vienkiemį. Kaimynai sakė, tempė kas tik ką nutvėrė, paliko tik akmeninį kryžių kieme. Jis buvo aukštas, gražus, tarsi viso kaimo puošmena. Skrebam nereikėjo kryžiaus, bet ilgainiui ir jis dingo, o mes bijojom pasirodyti.

Dėdė vos pasiekė Paliepį ir atėjo pas seserį Matulienę, o ten ir mus rado. Felė tada visai išėjo į Rumpiškenus gyventi pas Sakalauskienę, dėdė Juozas pabuvo daugiau kaip savaitę, truputį atsigavo, bet ilgiau bijojo būti, tai išėjo į Kupiškio rajoną, į Duoniūnų kaimą pas pusseserę Černienę. Ėjo pėsčias naktimis apie trisdešimt kilometrų bijodamas, kad žmonės nepamatytų. Buvo ruduo, po Visų šventųjų šven-

čių. Černienė priėmė jį, nes sūnūs buvo išėję iš namų. Žemės ji turėjo 13 ha, buvo gyvulių ir darbo užteko. Mes su mama likom Paliepy. O Juozas, Jonas ir teta Uršulė buvo areštuoti. Mes su Fele užsidirbdavom pas žmones duonos, lašinių ir veždavom kalėjiman į Panevėžį. Vieną kartą nuvažiavom traukiniu ant malkų. Važiudavo daug žmonių, į keleivinius vagonus visi netilpdavo, o be to, ten ir tikrindavo, reikėdavo įsigyti bilietus. Kadangi prekiniais traukiniais ant malkų, ant anglių iš Rusijos važiuodavo labai daug vadinamųjų „bėžancų“ (valkatų, kriminalinių nusikaltėlių, kurie masiškai traukė į Raudonosios armijos užkariautus kraštus pasiplešikaut. – R. K.), jokių dokumentų iš jų nieks nereikalavo, tai su jais kartu ir mums buvo labai saugu ir patogiu. Šiaip taip pasiekėm Panevėžį, parašėm pareiškimą, kad norim maistą perduoti kaliniams. Reikėjo ilgai laukti, kol atidavėm, atnešė atgal tuščią maišelį ir įdėtą puodynę, kurioje buvo perduoti taukai. Su malkom traukiniai stodavo tik Subačių ir Rokišky, o mums reikėdavo išlipti Kupišky, tai išlipdavom Subačių ir pėsčios eidavom takeliu palei geležinkelį su maišeliu ant nugaros. Kartą eidamos išgirdom, kad kažkas barška maišely. Susėdom pagelžkelėj, atrišom maišelį ir radom puodynę duonos gabaliuką, atšokusį nuo puodynėlės vidaus ir padarytą iš duonos rožinį, ant siūlo suvertus duoninius karoliukus, o duonos gabalėly buvo nedidelis laiškėlis, kuriame Jonas rašė, kad kas dešimt dienų iš Rokiškio juos veža traukiniu į Panevėžį tardyt. Panevėžy tardo, bet nemuša, o Rokišky smarkiai muša, rašė, kad pasodino tą skrebą, kuris juos suimtus varė ir mušė už tai, kad visos mūsų šeimos nepaėmė. Dabar kaliniai naktimis jam duoda į kailį. Mes su Fele apsiverkėm iš džiaugsmo, kad dar jie gyvi ir turi viltį sulaukti laisvės. Kol juos vežiojo, mes pusę metų veždavom jiems siuntinėlius į kalėjimą. Brolis Jonas vėliau yra pasakojęs, kad Juozą čekistai bandė užverbuoti ir paleisti, kad jis sužinotų, kur laikosi partizanai ir jiems praneštų. Juozas nepasidavė užverbuojamas, todėl jį labai smarkiai sumušė ir, kai kitą kartą jį vežė į Panevėžį, tuomet jis pro tualetą langelį, su savo pusbroliu Jonu Zolba nuo Onušio, išlindo ir ties Tindžiulių kaimu, kur geležinkelis eina per Nemunėlį, išsoko iš vagono ir pabėgo. Čekistai bėglių pasigedo tik Panemunėlio stoty. Tuomet iškviatė kariuomenės garnizoną ir iki Skapiškio visą kelią atkarpą iš abiejų geležinkelio pusių krėtė visus kiemus ir visas sodybas, tikėjosi juos rasti, manė, kad jie toli negalėjo nueiti. O jie, nusiridenę nuo pylimo, atsisveikino ir kiekvienas patraukė savo keliu. Brolis Juozas patraukė pas gimines Neniškius, pas mamos seserį į Ramanauskų kaimą, ten apsiprausė, užvalgė ir tą pačią naktį išėjo į Uvainius pas Ruželę. Ruželienė buvo mamos pusseserė. Juozą priglaudė ant šieno, tris paras jis ten buvo išgyvenęs, kai atėjo iš Notigalės partizanai. Ruželienė pasakė, kad daržinėj ant šieno slapstosi Juozas Zolba, o jie visi buvę pažįstami. Taip kartu su partizaniais ir Juozas išėjo į Notigalę laukti išsvajotosios laisvės. Neilgai jam teko tos laisvės laukti, tik vieną savaitę. Vėliau iš vietinių žmonių teko girdėti kalbas, kad Notigalėje partizanus išdavė kartu su jais buvęs kažkoks Kazliškio mokytojas (čia turimas mintyje mokytojas Jakubka, bet tai tik įtarimas). Visus dvylika sušaudytų partizanų atvežė į Panemunėlį ir numetė ant

gatvės. Partizanas Bronius Šalkauskas buvo sunkiai sužeistas, jį irgi numetė ant gatvės dar gyvą, jis dar krutėjo, bet priėjęs stribas prikišo šautuvo vamzdį prie galvos ir pribaižė, kiti dar šautuvų buožėmis pridėjo. Ėjo žmonės žiūrėti, o kitus varė, kad atpažintų. Pusbrolis Julius Neniškis buvo nuėjęs ir atpažino mūsų brolių Juozą. Tai įvyko 1946 m. gruodžio 12 d. Mes apie tai sužinojom būdamos Paliepy. Partizanų lavonus stribai vežiojo ir guldė ant grindinio net trijuose miesteliuose. Kai nuvežė į Rokiškį ir numetė vidury miesto, ten jie sušalę išgulėjo savaitę. Sužinojo mama. Verkė, nėra žodžių apsaityti, ir užsimetė eit į Rokiškį paskutinį kartą pamatyti sūnaus. Jokių būdu jos nebesulaikėm, ji jau nebebijojo, kad ir ją areštuos, bet, kai nuėjo, partizanų neberado, jau buvo išvežti į Pandėlį ir numesti ant grindinio vidury miestelio. Grįžo mama į Paliepį verkdamą, nuėjusi apie dvidešimt kilometrų, griuvo ant grindų raudamasi plaukus nuo galvos. Ir verkė verkė ir mes visi verkėm, bet nieko nepakeisi... Naktim vis sapnuodavau, kad brolis gyvas, kad su juo kalbuosi... Pandėlyje jie gulėjo ilgai ant grindinio sušalę, išrengti, kol pradėjo mokytojai reikalauti, kad išvežtų, nes dar pasklis ligos – lavonai jau buvo pajudę. Tada stribai nuvarė žmones ir išvežė lavonus prie Pandėlio žydo malūno ir visus ten sumetė į šulinį. Kurie buvo visaip išžargstyti ir sušalę, tiems nukapojo rankas, kojas kirviu, viską sumetė į šulinį ir ant viršaus užvertė seną didžiulį variklį.* Tą šulinį pandėliečiai naktį vainikais apjuosdavo. Skrebai rytais juos nudraskydavo ir taip ilgai tęsėsi. Nebeilgai išsilaikė iš tos pačios grupės likę trys partizanai: Antanas Šiupinys, Balys Jasiūnas ir Petras Čiziūnas. 1947 m. sausio 7 d. Stukonių kaimo sodyboje jų slėptuvę susekė enkavedistai ir ten jie visi trys žuvo. Mirtinai sužeidė ir partizanus slėpusią sodybos šeimininkę Verutę Leonaite. Spėjama, kad žuvusiųjų kūnai buvo nuvilkti į ežero pelkėtą pievą ir užkasti bombos duobėje.

Paliepy dėdė Juozas pabuvo apie dvi savaites, pailsėjo, pirty nusiprausė ir nutarė išeiti, bijojo kad nesusektų ir neareštuotų. Vieną dieną prieš Kalėdų šventes išėjo su rožiniu rankoj, meldėsi, kad Dievas padėtų ir stribai nepagautų, nuėjo į Duoniūnų kaimą pas pusseserę Černienę ir ten apsigyveno. Kadangi čia buvo Kupiškio rajonas, kito rajono skrebai čia jo neieškojo. Mes su mama likom gyventi pas Matulius. Bėgo dienos, ruošėmės, senelius prižiūrėjom, bet vieną dieną žiūrim pro langą, Matulio namai apsupti kareivių. Gal kas žinojo Kandzerkų gimines ir įskundė. Mama prausė sergančią seserį, o aš greit užlipau ant gryčios, ten stovėjo audimo staklės ir pradėtas austi audeklas. Atsisėdau į stakles, tyčia nutraukiau kelis siūlus ir rišu. Kareiviai tik pyška po namus, namas didelis, visos durys atidarytos. Girdžiu, jau lipa ant aukšto su šautuvu, o aš rišu siūlus ir kalbu mintyse: „Sveika Marija gelbėk...“ Pribėgo prie staklių, kalbina mane rusiškai, supratau, kad ieško dėdės Juozo Kandzerkos. Dar pasikeikė nešvankiai ir nulipo atgal nuo gryčios. Girdžiu, jau seklyčioj pyška spintų durys. Paėmiau seną batą ir sviedžiau žemėn. Išgirdę trenksmą, skrebai tuojau išbėgo į prieangį nešdamiesi pavogę naujus kalio-

* Plačiau rašoma A. P. P. II dalies 2-oje knygoje 673 p. – R. K.

šus, Pranuko batus, bet juos numetė prieangyje pasuolin, matyt, išsigando, kad viršininkas nepamatytų. Ieškojo dėdės Juozo ir, nutvėrę berniuką „bėžančą“, nusivedė už tvarto, liepė pasakyt kur Kandzerka. Ten jį dar palupė gerai, bet vaikas nieko nepasakė, tik labai verkė, net gaila buvo į jį žiūrėti.

Po šitos kratos ir aš išėjau į Duoniūnus pas tetulę ir ten apsigyvenau kaip gimnazistė. Žmonės labai geri, niekas neklausė, ko aš ten gyvenu ir kas tokia esu. Kai Duoniūnų kaime pasirodydavo skrebai, tuoj pranešdavo tetulei, kad pasisaugotume.

Dar metus dirbau su dėde pas tetą Černienę Duoniūnuose. Žadėjo mokėti algą ir batus nupirkti, bet vėl užgriuvo bėdos. Buvo šalta ir gili 1947 m. žiema. Susipažinau su jaunimu, kurio tada Duoniūnuose buvo gana daug. Gegužį susirinkome pas Žalnieriūnienę į gegužines pamaldas, atvažiavo iš Naivių MTS'o daug vyrų ir direktorius Timčenka. Kai per gegužines visi meldavomės, tai ir direktorius klūpėdavo. Paskui, kol dar nelabai tamsu būdavo, šokdavom kieme. Ir štai vieną dieną atėjo partizanai. Tik iššovė kelis kartus aukštyn ir paprašė komjaunuolius išeit į vidurį, bet Dievas davė, kad tuo metu komjaunuolių kaime nebuvo. Truputį pašoko, sudainavo dainą: „Barborytė drobė audė, sijonėlis vėją gaudė“, atsisveikino ir išėjo. O kai atėjo žiema, praėjo Kalėdos, Naujųjų metų išvakarėse pas tetą Černienę atėjo šeši partizanai: Anicetas Laužikas – vadas, buvęs desantininkas, Janina Laužikaitė-Vingrienė – Aniceto sesuo, Jonas Širvinskas – jaunas gimnazistas (Jo tėvas labai pyko ant Janinos Vingrienės, kad jinai jo sūnų išviliojo iš paskutinės gimnazijos klasės į mišką. Vingrienė buvo jo mokytoja, jauna ir labai graži, jos vyras karo metu pasitraukė į užsienį.), Adelė Dulksnytė, Petras Mockevičius, kilęs iš Juodpėnų, Vytautas Mociūnas – jaunas partizanas, Černienės kaimynas iš Duoniūnų.

Teta juos pavaišino, buvo kepta duona, tai liepė dėtis į maišą ir ką tik pasiūtus Antano naujus aulinius batus atidavė, duoną sudėjo į namie austą lininį užvalkalą su mėlynais ruožais. Buvo daug sniego, rytas saulėtas, sausio trečioji – mano vardadienis. Iš vakaro Duoniūnų jaunimas atnešė vainiką, prie durų prikėlė, rytą visi išėjom pas Zigmą Laužiką kulti javų. Javų buvo daug, klojimas didelis, susirinko jaunimas patalkėt, nes Laužiko sūnus Anicetas buvo partizanų vadas, privalėjo visi eit dirbti. Vidurdienį, Beverčiant iš prėslo pėdus, išgirdom šaudant, visi persigandom, kas dabar bus ir nuo prėslo per stogo plyšius pamatėm einančius rusus. Prie kapų Černienės žemėj buvo bulviaduobės su stogeliais, ten viso kaimo žmonių bulvės buvo supiltos. Partizanai tam kalnely iškasė didelę duobę, įsirengė bunkerį ir apsigyveno jame šešiese. Vakare, kai nešė duoną iš tetos, sniege liko pėdos, oras buvo ramus ir pėdų neužpustė. Nuo Puožo per Čivonis ėjo daug rusų kareivių, visi baltomis maskuotėmis apsilvilę, su ginklais, vyrai juokėsi, kad vidurdienį ieško partizanų vidury lauko. O jie, pasirodo, apsupo kaimo kapelius ir rado akmeninę mūro tvorą atidrėkusį akmenį, per vėdinimo angą veržėsi garai, partizanai virė pietus. Rusai šaudė į visus bulviaduobių stogelius, per vieną stogelį buvo padarytas įlindimas į bunkerį. Tuoj apsupo visus artimiausius vienkiemius, paėmė Černienės kumelaites, pakinkė į koras, liepė vežt mūsų iškultus šiau-

dus ir verst ant bulviaduobių. Vyrai vežė šiaudus ant bulviaduobių, o rusai, sugulę aplink kalnelį, šaudė. Ten buvo pavarytas vežti šiaudų ir dėdė Juozas Kanderka. Vėliau dėdė pasakojo, kad, degant šiaudams, išgirdo šūvius po žemėm, matyt, pateko per bulves dūmų į bunkerį ir partizanai ėmė dusti. Tada rusai žemę ėmė badyt su durtuvais ir užtikio bunkerio lentines lubas. Žmonėms liepė ardyt stogelius ir vis iš viršaus šaudė. Kai nutilo šūviai po žemėmis, išdraskė lentas ir rado įėjimą į bunkerį.

Dar truputį pašaudė į bunkerio angą ir dėdei Juozui liepė lįsti vidun, o rusai ir stribai apstojo aplink su šautuvais. Dėdė persižegnojo ir lenda į vidų, dūmų pilnas bunkeris, jis lipa vėl atgal į lauką, o ruskiai rėkia: „Lįsk vidun!“ Kai dūmų kamuoliai iš duobės nustojo veržtis, dėdė bandė lipt žemyn kopėčiomis ir tiesiai ant žmogaus atsistojo. Bunkery gulėjo nusišovęs vadas Anicetas. Dėdė užnėrė virvę už kojos ir ruskiai ištraukė į viršų jau nebegyvą Anicetą. Kitam dėdė irgi užnėrė virvę už kojų ir tą ištraukė, tai buvo nusišovęs Mockevičiukas. Ir taip ištraukė dar šešis pridususius nuo dūmų. Dėdė sakė, kad ir pragare nebebus baisiau, ką jam teko tuo momentu išgyventi. Juos visus ant sniego suguldė. Pirmutinė atsisėdo Janina Vingrienė. Paskui – ir Mociūnas, visi pradėjo atsigaut gavę gryno oro, tik Dulksnytė negalėjo atsisėst, nes buvo sužeista. Nuo tada vėl mums prasidėjo ašarų pakalnė. Stribai kaime iš žmonių surinko šešias pastotes ir viską, ką rado pas mus valgomo, susikrovė į roges, į kitas susodino ir suguldė partizanus, gyviesiems surišo rankas ir išsivežė į Kupiškį. Dėdė savo rogėse vežė sužeistąją Dulksnytę, sakė, visą kelią ji šaukėsi Dievo, smarkiai gargaliavo, krikė, manė, kad iki Kupiškio gyvos jau nebebuvo. Kupiškyje dėdė paleido į namus. O mes su teta užsidedgėm liktarną, įstatėm ją į kibirą ir nuėjom į kapines. Manėm rasim tą maišą, į kurią buvom įdėję duoną partizanams, nes tokios pat spalvos ir iš tokios pat medžiagos namuose buvo pasiūti užvalkalai ir jais apvilkotos pagalvės. Mums atėjo mintis, jeigu tą maišą stribai kitą dieną atvažiavę ras, mes jau nebeišsiginsim, kad maišas ne mūsų, kad mes jų nešelpėm ir nemaitinom. Priėjom prie bunkerio, virš žemės išmėtyti, išdraikyti visokie daiktai, o naktis tamsi, jau ruošiamės lįst į bunkerį ir liktarna tik b r r r r r r r ir pašliaužė kibire, o mums pasivaideno, kad iš automato šovė. Labai persigandom, pagalvojom, kad palikti sargybiniai saugot bunkerį ir dabar mus nušaus, parpuolusios keliais ropojom namo. Bunkery nieko neradom, viskas ištašyta, išnešta, tik griuvėsiai aprūkė dūmais.

Rytą atvažiavo dėdė Juozas iš Kupiškio, žmogus senas, poteries kalbėjo visą naktį skrebyne. Jiems buvo nereikalingas, tad paliepė važiuoti namo.

Aš pradėjau turtą iš Černienės namų vežti į Čivonis, Keginius, Slavinciškį pas tetos gimines. Vežiau lašinius, dešras, buvo dvi kiaulės papjautos, grūdus, ką tik nutvėriau. Atodrėkis, sniegas šlapias, kumelaitė greit skrenda, iškraunu roges ir vėl naujai pasikraunu, ką tik nutveriu, vis tiek bus blogai. Laimė, kad abu Černiukai buvo ne namuose, vienas kariuomenėj, kitas anglių kasykloj, džiaugėmės, kad nesusaudys.

Po dviejų dienų atvažiavau vakare namo, iškinkiau arklių, kojos išmirkusios, tamsu, labai pavargus, sakau, pernaktvosiu, nes teta bijo viena. Dėdžiukas išėjo Puožan pas Černienės gimines, vidurnaktį daužo duris, o mes su teta ant pečiaus kalbam poteries ir nežinom kas dabar bus. Kada dar smarkiau ėmė daužyt, teta nuliupo nuo krosnies ir atidarė duris. Suvirto gryčion rusų kareiviai su sribais ir sako tetai: „Renkis, areštuojam.“ O man: „Kinkyk arklių ir vežk į Kupiškį.“ Kai atvažiavom į Kupiškį, jau netoli buvo rytas, paėmė mano arklių, susėdo kareiviai ir išvažiavo į Mirabelio girią. Man liepė laukti laukiamajam, o tetulę uždarė kitam kambary. Kad būčiau žinojusi, kad ir mane areštuos, galėjau išeiti iš ten, bet laukiau arkliai su kaimyne Žalnieriūniene, nes ir jos arklys buvo paimtas.

Vakare, kai sugrižo ruskiai, leitenantas paprašė manęs paso ir aš jį padaviau. Mane uždarė, o arklių ir namų raktus padavė senutei Žalnieriūnienei, kad parvažiuotų namo ir gyvulius paliuobtų. Girdžiu per duris, teta verkia, o ruskiai su skrebais tardo ir muša. Jai kaktą praskėlė, kraujas bėga. Kaimynas Vytautas Mociūnas, atsipeikėjęs nuo dūmų, pasakė, kad teta ir aš davėm jiems duonos. Teta neprisipažino, kad žinojo tą bunkerį, nors ir jos žemėje buvo iškastas, o aš nebuvo priregistruota Kupišky, mokiinių atostogos buvo, sakiau, kad pas tetą atostogauju. Skrebai nepatikėjo, užvedė mane į antrą aukštą, krosnis kūrenosi, karšta, leitenantas sėdėjo prie stalo ir rusiškai klausinėjo, o skrebas vertė lietuviškai. Ant stalo stovėjo vandens butelis. Man nusiųrengti neleido, o aš buvau su žieminiu paltu, troškino. Taip visą naktį klausinėjo ir klausinėjo to paties ir su nykščiu kalė tarpukaktėn, gert nedavė. Atrodė, kad jau nugriūsiu, bet Dievas davė, ištveriau, visą naktį kalbėjau mintyse tik „Sveika Marija, gelbėk mane“... Rytą pasikeitė tardytojas ir vėl prasidėjo tas pats tardymas. Aš sakiau, kad nieko nežinau, o jis man sako: „Tave skundžia Vytautas Mociūnas, kurį paėmėm bunkeryje“. Tada aš pareikalavau akistatos, kad atvestų Vytautą, nes jis manęs nepažinojo... Pagaliau atvedė Vytautą. Jo galva buvo apvyniota balta paklode. Vidury kambario tą paklodę nuėmė, aš iškart puoliau prie jo ir paprašiau, kad, jeigu jis mane skundė, pasakytų mano vardą. O jis mano vardo nežinojo, nes mane pas tetą visi vadino gimnaziste. Tada Vytautą labai mušė, spardė, šautuvo buože daužė ir laiptais nuvoliojo žemyn į rūsi, o mane nuvedė į kitą pastatą ir pasų skyriaus laukiamajam užrakino. Atsiguliau ant suolo, vaidinu kad miegu, o mintys lenda: bėgt, tik bėgt. Atsukau lango rankeną ir traukiu, bandau atidaryt. Tik klakt lango skląstis, tarsi ant žemės nukrito, pasigirdo stiprokas stuktelėjimas. Girdžiu, sargybinis jau rakina duris. Aš vėl greit atsiguliau ir vėl vaizduoju miegančią, o sargybinis įkišo galvą, pažiūrėjo į mane ir vėl užrakino.

Rytą nuvedė pas rajono milicijos viršininką ir ėmė tardyt: ko aš čia buvau, kodėl neprisiregistravusi, o aš teisinausi, kad dabar man atostogos. Tardė apie porą valandų, nors ir nemušė, bet tiesiog primygtinai klausinėjo, kur „banditai“ gyvena ir vis to paties – pasakyk, tu žinai ir viskas. Gyniausi kiek galėjau, o mintyse vis meldžiau Dievą, kad tik nepasodintų. Mano pasą subraukė kryžmiškai kelis kartus, numetė ant stalo ir pasakė: „Dink iš Kupiškio rajono!“ Atidarė duris ir išstūmė į lauką.

Aš po trijų parų nei valgiosi, nei gėrusi, paišina išėjau Skapiškio gatvėn. Kur man dabar eiti? Pagalvojau, eisiu pas Gaidimauską, kur teta, atvažiavusi į Kupiškį, užeidavo. Nuėjau pas Gaidimauską, iš mansardos atbėgo dantistė Dausienė, kuri pas juos gyveno. Davė nusipraust, arbatos stiklinę, pailsėjau. Kur dabar eiti? Dausienė ir sako: „Lipk į mansardą ir pagyvenk pas mane...“ Aš nedrįsau, ji ponia, o aš vargšų vargšė: nei savų, nei namų, nei pinigų. Padėkojau ir išėjau, kur akys veda, vieškeliu Puožo link. Pasivijo Stasys Jurgelionis su arkliu ir paklausė: „Kur tu eini?“ Jis mane pažino, pas jį gabenau tetos turtą. „Važiuojam į Čivonių kaimą ir gyvenk pas mane...“ Tai Dievas išklausė mano maldų.

Teta areštuota ir tardoma, sunki padėtis, sumušta, meldžiu Dievą, kad gyva liktų ir po dviejų savičių tardymo skrebai atvežė tetą ir sužeistą Mociūną į namus. Mociūnas buvo pasakęs, kad Černiaus klojime šalinėję po šiaudais yra didelis bunkeris. Suvarė kaimynus, išvertė šiaudus iš šalinės ir rado bunkerį, kur jie gyveno per vasarą, bet rudenį dažnai lijo ir ta duobė pribėgo vandens. Klojimas buvo už tvarto toliau nuo kiemo, tada partizanai išsikasė prie kapų smėlio kalnelį bunkerį.

Tetulė buvo vos gyva, veidas sudaužytas, atrodė, kad jau mirs ir, kai privedė Vytautą prie klojimo, tada jis pasakė, kad Černienė nežinojo, kad jis čia gyvena. Vytautą dar mušė, surišo ir išvežė. Visus, kurie liko gyvi, nuteisė po dešimt metų kalėjimo.

Pas Jurgelionį pagyvenau maždaug mėnesį. Pagaliau eisiu, sakau, kitur, bijau, kad šeimnininko neįskustų, kad laiko mane. Nuėjau ten pat, pas Duoniūnų pieno punkto vedėją Aldoną Mozūraitę. Čia dieną eidavau pas žmones dirbti, mėsą kraitydavau, javus rišdavau, visokius darbus dirbdavau, o vakare pas Aldutę punkte užsirakinėdavom mažam kambarėly, langinę užsidarydavom ir miegodavom. Aš iš žmonių užsidirbdavau duonos, kiaušinių, lašinių, sviesto, kas ką duodavo. Abi pavalgydavom, o kas likdavo, sutaisydavau siuntinį Jonui į lagerį. Vieną naktį atėjo į punktą partizanai ir Aldutės brolis Jonas, gražus vyras, su lietuviška uniforma. Mes abi jiems pasiskundėm, kas čia bus toliau. Aldutė dirbo pieno surinkimo punkto vedėja, o aš slapčiausi. Geri kaimynai, kurie žinojo mane, vadino Aldutės seserim. Po kurio laiko atnešė man Kaziukas Petkevičius paso blanką ir gimimo metrikus. Tuo metu buvo tokie ploni laikini pasai. Metrikuose buvo pažymėta gimimo data – 1924 m., pavardė – Strolytė Vera, Kazio. Ką daryti? Pati užpildžiau paso blanką Strolytės pavarde. Reikėjo, kad būčiau išregistruota iš Saldutiškio apylinkės. Nupiešiau keturkampį antspaudą ir užspaudžiau ant blanko. Dabar reikėjo, kad patvirtintų seniūnas, o jis buvo Černienės kaimynas – Baltuška. Pasikalbėjom, su tetule nuėjusios, seniūnas užpildė registravimosi blankus, patvirtino ir pasakė: „Vai, keli, tu manęs nebijok, eik pasų skyriun Kupiškį ir prisiregistruosi.“ Taip ir buvo. Labai drebėjau, kol priėjau prie langelio pasų skyriuje ir vis kalbėjau mintyse potėrius, kad tik sektųsi. Pasų skyriaus viršininkas pažiūrėjo, uždėjo antspaudus ir taip likau Strolyte, priregistruota Duoniūnų kaime.

Prasidėjo kratos. Po kelis kartus per savaitę apsupdavo kaimą, ieškodavo Zigmo Laužiko, žuvusio partizano Aniceto tėvo. O tas, kaip kaimynas, vis pasirodydavo naktį ar rytą, veždavo turtą iš namų Černiaus klojiman – atvežė kūlimo motorą, kad sribai nepaimtų. Teta labai pyko, ko lenda, jau dėl sūnaus nuskriaudė, dar ir tėvas lenda. Aš supykusi išvariau sakydama, kad eitų kur nors toliau, o ne pas kaimynę vaikščiotų.

Visur dirbdavau ūkio darbus, susipažinau su jaunimu. Buvau linksmo būdo, visiems patikau ir visiems bėdoje padėdavau. Rudenį eidavau į patalkes kultūrai. Po kūlimo kiekvienam kieme būdavo vaisės, alaus ir net muzikantas ateidavo, tekdavo ir pašokti. Visą dieną kūlėm pas Pajuodį, o vakare duktė Vandutė prisikvietė jaunimo, buvo turtingi, baliavojo ir mane išvedė šokti Vytautas Bukėnas iš Skodinių. Bešokant jis pasakė: „Bėgam iš čia...“ Aš nesupratau kodėl, o jis mane tempte ištempė į lauką, užsodino ant dviračio ir vežė pas Černienę. Staiga raketos nušvietė padangę, Vytautas ir sako: „Kriskim už krūmų į griovį, partizanai ateina pas Vandutę...“ Mes įkritom į griovį ir tuojau raiti ant arklių prašvilpė pro šalį, tiesiai į balių. Labai pyko, kad jie gyvena miške, o jaunimas baliavoja, šoka, linksminasi. Vėliau sužinojom, kad ten nujoję partizanai, pagėrė alaus, pašaudė, visiems šokėjams liepė išsirengti ir šokti nuogiems. Ir taip, nuogus pašokdinę, visus išvaikė po namus, o mane nuo tos nemalonės Vytautas išgelbėjo. Jis, matyt, žinojo, kad ateis partizanai. Palydėjo mane iki tetos namų, iš kišenės pasėmęs saują šovinių man parodė ir auštant grįžo į namus.

Pasikeitusi pasą, po truputį pripratau ir prie naujos pavardės, nebe taip bijojau, kol kas niekas netardė ir taip praėjo metai. Kuosėnų pieno surinkimo punkte dirbo ir gyveno Dapšys su žmona ir sūneliu. Turėjo įsirengęs vėjo varomą elektros dinamą, punkte dažnai pas jį lankydavosi partizanai, jis jiems remontuodavo radijo aparatą, pakraudavo akumulatorius, bet pajuto, kad jį susekė sribai. Motociklu atvažiavo jis pas Aldutę į punktą ir pasiūlė man darbą Kuosėnų punkte. Manė, kad aš Aldutės sesuo. Ilgai negalvojusi, sutikau, o Dapšys jau kitą rytą susikrovė savo turtą į MTS'o sunkvežimį ir, kiek žinau, išvažiavo į Vilnių ir daugiau nebegrįžo. O aš nuvažiauvau į Puožo centrinę pieninę, parašiau pareiškimą, kad noriu dirbti Kuosėnų punkte ir direktorius mane priėmė.

Prasidėjo žmonių trėmimas, o punktas jau priklausė Kupiškio centrinei pieninei. Vyko kursai Kupiškyje. Žiūrime su Aldute pro pieninės antro aukšto langą ir matome: veža žmones į stotį prie vagonų, vaikai verkia, bobutės poteries kalba. Pamačiau vežime sėdinčią kaimyną Dundulį šeimą: Alesią, Kaziuką ir jų mamą. Greitai nubėgau prie traukinio. Alesia moja, kad ateičiau, o čia skrebai saugo iš abiejų vežimo pusių, neleidžia prieiti. Aš vis tiek pribėgau prie Alesės, rusai nieko nesakė, o Felė, kaimyno duktė – komjaunuolė, su šautuvu ant peties, griebė mane už rankos ir šėrė šautuvo buože per nugarą, surikusi: „Nevirkdyk žmonių!“ (Ta pati Felė paskui apsuko broliui Petriui galvą ir jis ją vedė. Labai prašiau Petro, sakiau jam, kad jis partizanų brolis, o ji skrebė, tėvų išvyta iš namų, bet brolis neklausė manęs.

Ji buvo graži ir ištivirkusi...). Alesė pasakė, kad kelio posūky į krūmus išmetė maišus su vaikų drabužiais. Antanas ir Irena buvo mokykloje ir iš ten pabėgo, kad neišvežtų. Tada aš sėdau ant dviračio, nuvažiavau į Skapiškio gatvę, suradau Povilo Zulono butą, kuriame jau buvo atbėgę Antanas su Irena. Pasakiau jiems, kad nesirodytų gatvėje, nes jų šeima jau suvaryta į vagoną. Paskui greitai nuvažiavau pas Antaną Stančiką – Alesės draugą, jį radau stotyje, ten jis dirbo budėtoju, pasakiau ir jam, kad Alesytę veža, gelbėk. Traukinys Kupiškio geležinkelio stoty stovėjo dvi dienas, kol pilną prikimšo žmonių. Antanas greitai nuvažiavo rajonan, matyt, ten turėjo pažįstamą komunistą, davė pinigų ir kitą dieną paleido visą Alesės šeimą, vietoj jų tikriausiai kitą šeimą išvežė. Mes su Aldute nuėjom pas Antaną į butą, atėjo Alesė su broliu ir mama paleisti iš vagono. Tai buvo džiaugsmo ašarų iki valiai. Dar kelerius metus namuose pagyveno Alesė, bet ir vėl įkliuvo, čia jau nieks nebepadėjo. Pasirodo, ji dirbo partizanų ryšininke ir gavo dešimt metų kalėjimo. Antanas jos laukė ir sulaukė, apsivedė, užaugino vaikus, šiuo metu Alesė jau mirusi, o Antanas gyvena Kupiškėje.

Taip irėjo gyvenimas. Darbas sekėsi, sveikata buvo gera, nors ir labai širdį skaudėjo, kai likdavau viena, prisimindavau visus, o dažniausiai brolius... Pradėjo kurtis kolūkis, išvežtųjų žmonių gyvulius suvarė, moteris varė melžt, o pieno valdžia nepirko, tai aš išseparuodavau, suraugindavau, o dėdė pakabindavo bidoną su grietine ir supdavo sandėly. Dėdė Juozas tuomet pas mane gyveno, o sviestą kolūkio pirmininkas Antanas Dundulis veždavo Leningradan. Jis labai praturtėjo. Vieną dieną atėjo girtas pas mane punktan ir metė odinį portfelių ant stalo. Atsegė, o jame vien pasai. Jis pasakė: „Paliksiu pas tave“. Aš išsigandau, nereikėjo man tokių daiktų. Tai buvo pasų skyriaus partizanams išrašyti pasai, jis juos parduodavo už didelius pinigus ir auksą. Po poros savaitių, birželio 12 d., buvo šv. Antano išvakarės. Punkto kieme, kaip ir visada, po pietų susirinko visi kaimo žmonės: jaunimas, šeimos su vaikais ir net seneliai. Nutarėm pint vainikus ir papuošt Antanų duris, o jų Kuosėnuos su mažais vaikais buvo trylika. Pynėm vainikus, kas ką žinojo pasakojo, juokus krėtė ir taip pavakary jaunimas pradėjom lankyti Antanus. Vidurnaktį nuėjom pas pirmininką Antaną Dundulį. Mes visi jau buvom sotūs, tai neilgai pas jį ir užtrukom. Dainuodami sugrįžome į punkto kiemą. Miego niekas nenorėjo, nors greitai turėjo saulė tekėti. Rytą žmonės ėmė rinktis į punktą, kažkas pasakė, kad pirmininką Dundulį naktį nušovė. Šita baisi žinia visus sukrėtė. Kas dabar bus? Pasirodo, kai tik mes išėjom, tuoj atėjo partizanai ir ėmė iš jo reikalaut aukso, kurį jis už parduotus pasus paėmė. Krėtė namus, pirmininką varinėjo po kambarius, reikalavo parodyt, kur padėjo auksą, žmoną su vaikais uždarė į rūšį, o Dundulį, pasodinę ant samagono bidono, nušovė. Dundulis spekulavo su Kupiškio pasų stalo viršininku pasais, norėjo smarkiai pralobti pardavinėdamas partizanams pasus už auksą, o tai jau buvo nešvarus verslas žiūrint pačių partizanų akimis, nes ne visi gal galėjo surast tiek aukso, kurio reikalavo pardavėjas. Tokie Dundulio veiksmai labai papiktino partizanus.

Į laidotuves ėjom visi, laidojo Kupiškio miesto kapinėse. Žmonės jautė, kad bus blogai. Prasidėjo masiniai areštai ir žiaurūs tardymai. Po laidotuvių sribai su rusais areštavo apie dvidešimt penkis Kuosėnų vyrus. Tardė, mušė, namus krėtė, ieškojo partizanų. Po visų tardymų paleido tik vieną Juozą Stuką – kolūkio apskaitininką. Visi sakė, kad jis skundė vyrus ir kaimynus, jog jie palaikė ryšius su partizanais, o likusiems davė po dvidešimt penkerius metus lagerio. Prasidėjo ašarų pakalnė, moterys bėgo pas mane ieškot pagalbos, bet ir aš buvau bejėgė.

Atėjus nakčiai, užrakindavau punktą ir eidavau nakvoti pas Aldutę į Duoniūnus, Dievas davė, kad nepapuočiau į sribų rankas. Liko moterys su vaikais, atsirado visokių reikalų... Prasidėjo siuntinių siuntimas, laiškų rašymas Rusijon. Tada tai turėjau darbo. Buvo ir ligonių senelių, vaistus nešdavau iš Kupiškio, maisto, kam reikėjo. Vėl areštavo mano draugę Alesytę Dundulytę, gavo dešimt metų lagerio.

Ilgainiui nurimo baisybės, mirė Stalinas, pradėjo vyrai grįžti iš lagerių. Grįžo sulyse, klaiku buvo į juos žiūrėti, apipliesę, išsekę, bet vis tiek džiaugėmės, kad dar gyvi, prasidėjo normalesnis gyvenimas. Kolūkin žmonės nenorėjo eiti, prievarta varydavo ištremtųjų žemės dirbti ir gyvulių liuobti. Ne visi kolūkiečiai turėjo gyvulių, o pieno valdžia nepirkdavo. Tada aš surinkdavau pieną iš vieno ir kitiems parduodavau už prievoles. Pieną separuodavau ir veždavau į Kupiškio pieninę. Greitai žmonės sužinojo, kad galima prievolę nupirkti. Vedžiau buhalteriją: iš vieno pirkdavau, o kitiems parduodavau pasirašytinai ir taip punkto prievolių planą įvykdžiau ir viršijau kelis kartus. Tada man davė premiją tūkstantį tris šimtus rublių, už kuriuos nusipirkau akordeoną, nors nemokėjau groti. Atsirado mokančių groti vyrų: Leonas Dubrindis, Petriukas Galvanauskas – kino mechanikas, broliai Povilas ir Vladas Kirdos. Susirinkdavo ir pradėjo mane mokyti groti. Pamažu pradėjau mokytis, be to, labai norėjau išmokyti, tai ir išmokau. Tada prasidėjo kitas gyvenimas. Vakaraus pieninės kieme grodavom, šokdavom, bet tik dienomis, nes bijojom vargstančių miškuose partizanų ir sribų.

Dar vienas nemalonumas. Centrinė Kupiškio pieninė vyriausiąja buhalterė dirbo banko valdytojo žmona Rožėnienė. Pasirodo, kad ji buvo mano gera pažįstama Onutė Palskytė. Kai mokiausi Rokiškio gimnazijoje, vienam bute gyvenom. Dabar pamaniau, kad viskas išaiškės, kad aš svetima pavarde gyvenu. Ji pažiūrėjo į mane, aš nieko nesakiau, tik galvą linktelėjau ir nuėjau pas direktorių.

Vieną dieną sėdžiu kontoroje ir ruošiu ataskaitą, susirinkę punktų vedėjos, kasininkas, apskaitininkas ir Onutė – buhalterė. Staiga atsidarė durys ir į kontorą įėjo Panemunėlio bažnyčios zakristijonas Vytautas Tvarijonas. Buvau jo pirmoji meilė, kai dirbau palivarke. Įėjęs jis paklausė, ar dirba čia Genutė Zolbaitė, o aš sėdžiu prie stalo, ranka užsidengusi veidą, ir rašau, o buhalterė Onutė man klausiamai merkia akim, ką sakyti. Papurčiau galvą, kad tylėtų, Vytautas apsisuko ir išėjo. Aš užverčiau žurnalus, po penkių minučių irgi išėjau, sėdau ant dviračio ir pasivijau Vytautą. Pasisveikinau su juo, pasakiau, kad labai noriu pasikalbėti, paklausti, kas

naujo gimtinei. Paėjom į šalikelę, susėdom po medžiais ir labai ilgai kalbėjomės. Jis man pasakė, kas areštuoti mūsų kaime, kas lageriuose Rusijoje, o kad jį patį gaudo stribai, šito jis man nesakė, nes kleboną suėmė, matyt, jis norėjo, kad aš jį laikinai priimčiau slapta pas save gyventi. Paskui jis mane dar pakvietė užeit į restoraną, ten užėję papietavom, o kalboms galo nebuvo, nes jau ne vienerius metus buvom nesimatę, tik savo bėdas nutylėjo.

Grižau į pieninę baigtį ataskaitos, o jis dviračiu išvažiavo net nežinau kur. Tik po kelerių metų sužinojau, kad jis buvo areštuotas, kad jį labai kankino čekistas Paulauskas, žiauriai tardė, tarp durų pirštus laužė, kad išduotų partizanus, bet jis iškentėjo, nieko neišdavė. (Šiuo metu gyvena su marčia mokytoja Tvarijoniene Subačiūje.)

Prasidėjo balsavimai, „rinko“ valdžią. Vidury Kuosėnų skaitykloj padarė balsavimo punktą. Privažiavo skrebę, rusų kareivių, atvarė muzikantus. Kaimo dešimtininkas suvarė žmones į Dundulio kiemą, įdavė raudoną vėliavą ir einam balsuoti, o medžiai nuklijuoti proklamacijomis, ant kurių parašyta: „Kas balsuos – neduosios“. Žmonės vėliava nešini išėjo balsuoti, o bobutė Dundulienė užgiedojo: „Kurs kentėjai už mus kaltus, Jėzau Kristau, pasigailėk mūsų...“ Ruskiai prie punkto pasitiko plodami, kad mes linksmi einam balsuoti.

MTS'o direktorius Timčenka, nors ir ukrainietis buvo, labai gerbė brolių Petrą, laikė jį kaip savo sūnų ir mane labai gerbė. Tuo metu buvo toks didelis komunistas Skarulskis, traktorininkų partorgas. Jis su direktorium važiuodavo tikrint prievolių į Tatkonių, Kerelių ir Skapiškio kaimus. Su tais, kurių prievolės dar buvo neatiduos, jis labai žiauriai elgdavosi. Pastatydavo gaspadorių prie sienos ir šaudydavo aplink, arba daužydavo šautuvo buože ir visa tai matydavo direktorius. Jis surašė visus Skarulskio blogus darbus, atvažiavo vakare su Petru pas mane ir sako: „Būk gera, parašyk skundą ministerijon, kad šitą partorgą išvytų“. Sako, reikia, kad rašto nepažintų. Aš gyvenau nuo MTS'o maždaug už penkių kilometrų, pagalvojau, manęs tikrai neieškos ir perrašiau didelį laišką valdžiai. Po savaitės atvažiavo iš Vilniaus komisija, patikrino visus įvykius, Skarulskį atleido iš darbo, vyrai jo turtą sukrovė sunkvežimin ir išgabeno. Atėjo Petras iš darbo ir pasakė, kad partorgas visų raštą tikrino, bet, neradęs nė vieno panašaus, labai perpykęs ėmė šaudyti aukštyn, grasiinęs, kad tą „niekadėją“ jis būtinai ir iš po žemių išknisias. Tada atvažiavo direktorius Timčenka su žmona Vlada, atsivežė vyno, o linksmas buvo, nes partorgas nerado žmogaus, kurio raštas atitiktų nei buhalterijoj, nei pas traktorininkus. Džiaugėmės ir bučiavomės iš džiaugsmo, kad daugiau žmonių „nebemūčys“ šėtonas, o mes likome geri draugai. Per vienuolika darbo metų Kuosėnuos buvo visko. Buvo ir labai sunkių valandėlių, vos likau gyva, neištremta, buvo daug ir linksimų gyvenimo momentų, kada buvau visų gerbiama, mylima, padėjau šeimoms džiaugsme ir varguose. Buvau aktyvi jaunimo organizatorė, visų akys buvo nukreiptos į mane. Kas sekmadienį būdavo šokiai, vaidinimus ruošdavom, visi žinojo, kad liūdėt aš niekam neleisiu.

Buvo saulėta diena. Aš melžiau karvę už punkto, Petras atnešė vandens iš Ku-
pos pagirdyt. Matom ateina vyras, tiesiai pas mus. Aš pagalvojau, kad koks nors
traktorininkas, o Petras numetė kibirus ir puolė bėgti, apsikabino abu, bučiavosi ir
juokėsi, pargriuvę ant žemės raičiojosi... Tai buvo brolis Jonas, grįžęs po dešimties
metų iš Komijos lagerių, bet Petras Joną pažino, nors, kai jį suėmė, Petras buvo dar
visai mažas. Tada tai buvo džiaugsmo ašarų iki valiai. Apsigyveno Jonas pas ma-
ne. O kurgi dės, namų nebėra, paprašiau pas kaimyną Vitkauską kambario, kad
būtų kur miegoti. Pailsėjęs išėjo kasti melioracijos griovelį su vyrais. Dabar jau
gyvenom keturiese, dėdė dirbo Naivių durpyne nuolatinio darbininku, Petras – ku-
ro sandėlininku MTS'e, o Jonas – eiliniu darbininku.

Ėjo laikas, miškuose mažėjo partizanų, juos okupantai ir savieji skrebai naikino
visokiais būdais. Mano draugės Aldonos Mozūraitės du broliai studentai atsisveiki-
no atjoję raiti, išėjo ir dingo nežinia kur. Liko dar vienas brolis Jonas, o gražus vyras,
aukštas, tiesus, tikras lietuvis, su lietuviška kariška uniforma, atėjo Puožan su parti-
zanais pas seserį Justiną Čiurlienę ir aš buvau su Aldute, dar mane su juo supažin-
dino. Tai buvo Justinos sūnaus krikštynos, svečių daug, giminės, kaimynai. Uršuly-
tės brolis Napalys Čiurlys inžinierius, akordeonu gražiai grojo, pašoko, padainavo
ir išėjo miškan. Po pusmečio susidūrė su skrebais ir nušovė Joną Mozūrą, Dūdą ir
Tamošiūną iš Skodinių kaimo, nuvežė prie Kupiškio ir įmetė į Varležerį. Partizano
brolis Albertas nuvažiavo dviračiu prie tos balos, apžiūrėjo kur partizanai sumesti ir
grįžo atgal. Susirinkom Duoniūnų jaunimas ir tariamės, kaip tuos lavonus pavogti.
Alfonsas Vaitiekūnas padarė tris karstus, sukrovėm vežiman ir naktį patraukėm Ku-
piškio link: Aldutė, Albertas, aš ir dar pora vyrų. Visi nuėjom į Kupiškio kapines,
iškasėm duobę, sudėjom lavonus į karstus, anksti rytą, dar ne visai išaušus, karstus
įleidom į duobę, užpylėm žemėmis, sutvarkėm aplinką, kad neliktų žymės, pasimel-
dėm ir prieš saulės tekėjimą grįžom į namus. Po partizanų žuvimo buvo praėję lygiai
dvi savaitės, lavonai dar buvo nesuire, kai ištraukė Joniuką už pažastų, jis tarsi atsi-
duso, tik vanduo gerklėj sugargaliavo, nebuvo ir kada bijoti, labai skubėjom, daugiau
bijojom, kad skrebai nesusektų. Tas klaikus vaizdas man akyse liko visam gyveni-
mui ir viena dažnai pagalvodavau: už ką toks žiaurus likimas? Tie vyrai niekuo ne-
kalti, tik viena, kad nenorėjo tarnauti okupantams.

Čivonių kaime gyveno Laužikai. Namas gražus, šeimnininkai dar nesenai, kėlė di-
delį balių, šventė sidabrinės vestuves. Atvažiavo pas mane Laužikienė, prašė, kad
padėčiau šeimnininkauti. Sutikau, ruošėm vaišes tris dienas, labai jau puikias, aš
buvau tik šeimnininkės padėjėja. Susirinko svečių pilnas namas, daug buvo man ir
nepažįstamų.

Praėjo metai po to baliaus, atvažiavo Julė Laužikienė ir sako man: „Genut, aš
tau siūlau, jeigu nori, pranešk valdžiai, yra partizanas sužeistas...“* Dvi savaites

* Pas Laužikus tada gydėsi sužeisti partizanai: Vytautas Lapienis-Uosis ir Petras Černius-
Špokas. – R. K.

gulėjo pas Laužikus sužeisti du partizanai. Julė juos slaugė, maitino, bet, matyt, jie jai nusibodo, kad manęs prašė pranešt. Atseit už tai valdžia Kupiškį man duos gerą darbą ir butą. Aš net sudrebėjau išgirdusi tokį Julės pasiūlymą. Ką tu, Jule, man siūlai daryti? Aš pati partizanų sesuo, o tu nori, kad aš juos parduočiau? Ne, tikrai šito iš manęs nesulauksi. Laužikienė mane pabučiavo, atsiprašė ir liepė niekam nesakyti, ko čia ji buvo atvažiavusi. Po kelių dienų anuos nuodais užmigdytus partizanus enkavedistai išsivežė Kupiškį ir suėmė. Matyt, pati Laužikienė pranešė. Praėjo kelios savaitės ir atėję partizanai abu Laužikus sušaudė. Ėjo visokios kalbos, bet teisybės niekas nežinojo, o aš tylėjau ir niekam nesakiau, kad mane Laužikienė prašė išduoti anuos partizanus.*

Kai susikūrė Sąjūdis, dėl nepriklausomos Lietuvos žmonės ėjo į mitingus, važiavo į Baltijos kelią ir mes su vyru Juozu buvom. Labai gražu, žmonių daug, lėktuvai skraido ir mėto gėles... Žmonės labai vieningi, atrodo nebėra komunistų, o visi nori būti laisvi, nebepriklausyti Maskvai. Buvo dideli mitingai, žmonės išrinko Sąjūdžio pirmininku gerb. Landsbergį, kuris vadovavo ir sakė prakalbas. Kelis kartus klausė žmonių: „Ar norit būti laisvi, nepriklausomi? Bet žinokit, kad bus daug vargo ir nepriteklių, ne taip pigiai laisvė ateina, daug reiks iškentėti, viskas keisis...“ Žmonės vis tiek plojo ir šaukė: „Norim būti laisvi ir nepriklausomi!“ Sąjūdis kūrėsi rajonų centruose ir miesteliuose, pirmiausia stėjo komunistai, kolūkių pirmininkai ir t. t. Visa komunistinė valdžia savo juodus darbus, vagystes norėjo paslėpti po Sąjūdžio vėliava... Paskui atėjo laikas rinkti partizanų kūnus, traukti iš balų, miškų, šulinių ir iš kemsynų. Rokiškio sąjūdiečiai suorganizavo Pandėlyje partizanų palaikų atkasimą iš užverstų šulinių. Viename iš jų buvo ir mano brolis Juozas įmestas. Iš Pandėlio žydo malūno šulinių traukt keturiolikos pokario metais žuvusių partizanų važiavo Vacys, Juozas ir sesuo Felė. Išniekintųjų kūnus iš šulinių traukė ir buvusių sribų sūneliai. Kitą dieną susirinko labai daug žmonių, tiesiog minia. Iškastus palaikus sudėjo į tris karstus, su trispalvėm vėliavom ėjo ir mokyklų mokiniai, giminės, kaimynai. Bažnyčioje kunigas laikė šv. Mišias, sakė pamokslą, visi meldėsi, verkė, po to ilga laidotuvių procesija nusitęsė iki pat Pandėlio kapinių. Prie kapo duobės sakė prakalbas, pamokslininkai keitėsi vienas po kito. Kai karstus suleido į vieną didelę duobę, tada Rokiškio „Tremtinių“ draugijos pirmininkė Teresė Taškūnienė pasakė prie kapo duobės šiuos žodžius: „1946 m. gruodžio mėn. 12 d. sušaudyti, vėliau suguldyti Pandėlio aikštėje pasityčiojimui, sukapoti ir sukišti į šulinius. Kas buvote ir esate tie, kurie tyčiojotės iš mirusiųjų?! Kas jūs, nešioję žmogaus pavidalą, bet žvėrių širdis?! Ar ne motinos pienu girdyti? Ar negirdėjote tų žodžių: nežudyk, mylėk artimą, kaip pats save? O kaip jūs mylėjote savo vaikystės draugus?! Pjaustėte pjūkiais jų kaukoles, badėt akis, spardėte mirusiųjų kūnus...”

* A. P. P. I dalyje 330, 331, 332 p. minima Genė Laužikienė, o čia Julė. Koks buvo tikrasis Laužikienės vardas tiksliai nėra žinoma, ji galėjo turėti du vardus. Čia pat partizano Petro Černiaus prisiminimuose plačiau aprašoma Laužikienės išdavystė. – R. K.

Kai į Panemunėlio geležinkelio stotį buvo atvežti Vladas Žalkauskas ir Bronius Naujikas, jie buvo dar gyvi. Vyrai dejavo kankinami iš skausmo. O ką veikėte jūs „liaudies gynėjai“? Žiūrėjote ir juokėtės. Kokį nežemiškąjį rojų jums žadėjo tie, kas siuntė žudyti? Ar jūs susimąstėte ką darėte? O tie, kurie pasinaudojo jumis, žinojo ką daro?

1940 m. Šėtono imperijos pasiuntiniai užplūdo mūsų žemę. Tai jie pjūdė mūsų tautą, siundė brolių prieš brolių, sūnų prieš tėvą, draugą prieš draugą. Siundė ir džiaugėsi: pjaukitės, mums bus lengviau valdyti. Aš nekviečiu kerštui, nes argi gali būti didesnis kerštas už tą, kurį lėmė likimas? Stribai patys tapo prakeiktos sistemos aukomis. Tai jie savo rankomis užtraukė prakeikimą sau ir savo nekaltiems vaikams. Istorijos vardu, tiesos ir sąžinės vardu prisimename, kad šiandien stribams liko vienas kelias į Tėvynę – tai atgaila. Nuoširdi atgaila, o ne politinis žaidimas.

Atgailaukite ir supraskite, kad žmogus, paėmęs ginklą, kad apgintų Tėvynės nepriklausomybę – didvyris Lietuvos partizanas, kovojo už Lietuvą, gynė tautą nuo raudonosios okupacijos. Supraskite, kad imperija žaidė jumis. Jūs tapote žaisliukais okupantų rankose, tapote aukomis... Atsisakykite visų privilegijų, nes gavote jas už praliėtą brolių ir seserų kraują. Nusimeskite Maskvos uždėtą pajuokos naštą. Padarykite viską, kad jūsų vaikai galėtų ramiai žiūrėti kaimynams į akis. Mes visi vienos Tėvynės vaikai. Supraskite tai! Nes Šėtono imperijos dievai, tariant Bernardo Brazdžionio žodžiais, buvo: melas, kerštas, prievarta, niekšybė, išdavystė, žudymas, grobimas, niekinimas, baimė.

Okupantų kareiviai turi palikti mūsų žemę, aplaistytą brolių ir seserų krauju. Tokią priesaiką mums paliko žuvusieji partizanai. To reikalaujame mes!

Mes už laisvą ir Nepriklausomą Lietuvą!

*Tyliau praeivi, upe, medi,
Vėjau, paukšti, lietau,
Tyliau saule,
Čia po skausmo velėna
keturiolika Lietuvos partizanų
amžiną miegą miega..."*

Pasakoja VACLOVAS BUZAS

Užrašyta Juodžiūnų kaime
2002 02 23

Gimiau 1920 m. Juodžiūnų kaime. Kadangi vaikystėje lankiau Šimonių mokyklą, teko kartu mokytis su keliais būsimaisiais partizanais: Viktoru Sabaliausku, Žekoniū, Baltakiu iš Nociūnų kaimo ir kt. Vėliau, kai šitie visi vyrai išėjo į miškus partizanaut, aš dažniausiai palaikiau ryšius su partizanu Teofilium Gudu iš to paties Nociūnų kaimo. Aš pristatydavau partizanams šaudmenis, atgabendavau nuo

Skapiškio pusės, nes ten karo metu vyko smarkūs mūšiai, todėl ir šaudmenų buvo galima rasti, turėjau labai gražų naujutėlaitį vokišką karabiną, kurį atidaviau partizanui Viliui Bugailiškiui-*Drąsučiui*.

Mūsų apylinkėse partizanai gyveno stovyklose miškuose, bet turėjo ir daug bunkerų išsikasę. Čia buvo tokios vadinamosios Papšių pievos, apaugusios karklais ir kimsais, per jas pereit ne bet kas galėjo, tai partizanai tose pievose turėjo pasistatę namukus. Namukai buvo labai gerai užmaskuoti, tad ir už dviejų metrų juos sunkiai buvo galima pastebėti. Ryšius su partizanais aš palaikiau dar ir per Pelyšių kaimo gyventojus Pelecką, Šilinį. Gana gerai pažinojau Šimonių girios partizanų vadą Antaną Starkų-*Montę*, kuris palaikė tiesioginius ryšius su kai kuriais Šimonių sribais ir rusų enkavedistais. Jonas Daukas dirbo milicijos įgaliotiniu Šimonyse ir vertėju sribyne, palaikė ryšius su Starkumi, bet vėliau įkliuvo ir buvo nuteistas 25-iems metams lagerio. Kai Starkus su savo bendražygiais 1949 m. gegužės 1-ąją Šimonyse įvykdė teroro aktą – susprogdino šokių salę, valdžia šlavė iš eilės iš pareigų visus Šimonių valsčiaus vadukus. Buvo suimti ir nuteisti: milicijos viršininkas, rusų kariuomenės garnizono viršininkas, Šimonių MGB viršininkas ir dar keletas iš jų.

Butėnų kaime pas Leoną Basecką šitie visi viršininkai buvo sutarę susitikti su Starkumi ir dar keliais partizanais. Kaip žinoma, Baseckas buvo pažadėjęs partizanus nuvesti į Šimonis ir ten parodyti, kur įmest sprogmėnį, bet partizanai Basecku, matyt, ne visai pasitikėjo. Jie vieni be jo pagalbos nuėjo į Šimonių miestelį ir bombą įmetė į šokių salę, o tuo metu pas Basecką laukė ateinančių partizanų visa Šimonių valdžia su savo sribais ir, savaime aišku, ten juos būtų patvarkę, tačiau viskas gavosi atvirkščiai. Partizanai nuėjo vieni, o čia susirinkę čekistai gėrė alų ir džiaugėsi dar gerokai prieš laiką, kad sutvarkys Starkų ir jo visą būrį. Kai begerdami už stalo išgirdo baisų trenksmą, suprato, kad šį kartą jiems nepasisėkė.

Po šios egzekucijos teko ir man nešti žuvusiuosius iš pastato, gelbėti sužeistuosius. Ten žuvo ir mano pusbrolis Leonas Buzas. Jį 1944 m. pagavo rusai ir išvežė į frontą, buvo prieš metus grįžęs iš kariuomenės. Žuvo taip pat dar vienas mano draugas – Bronius Žekonis.

Inkliužų kaime gyveno keturi broliai Sakalai: Aleksas – vyriausias, Jonas, Rapolas ir Juozas. Jonas prieškario metais dirbo girininkijoje miško žvalgu, Aleksas mokėsi kunigų seminarijoje, bet prieš išventinimą metė seminariją, dirbo Jurbarko rajone girininkijoje, ten vedė ir gyveno, o Rapolas ir Juozas gyveno ir dirbo namuose žemę. Sakalai buvo pažangių pažiūrų žmonės, dideli tautos patriotai. 1944 m. Jonas, Rapolas ir Juozas paėmė ginklus ir išėjo į mišką kovoti su okupantais. Apie 1946 m. į tėviškę atsikėlė ir Aleksas, o žmona, sūnus ir dukra liko Jurbarko rajone. Matyt, ten jį ėmė persekiot, todėl ir pasitraukė, čia dirbo miškų ūkyje ir gyveno namuose su motina, jų tėvas jau buvo miręs.

Apie 1946 m. vyko Šimonių girios siautimas Šilagalių-Plikiškių kaimų pusėje, daugiau į Anykščių pusę ir per tą siautimą žuvo Rapolas su Juozu, o Jonas su kita grupe prasiveržė iš apsupimo žiedo. Paskui Sakalų motina paprašė Juod-

virši iš Butėnų kaimo, kad jis parvežtų jos žuvusius sūnus į namus. Tuo metu dar žuvusiųjų miškuose rusai nerinko ir neguldė miestelių aikštėse, nušautus palikdavo vietoj. Gal tai buvo atsitiktinumas, gal kas įskundė, bet Juodvirši, vežantį žuvusius Sakalus, prie pat jų tėviškės sodybos užstojo skrebai. Juodviršiui įsakė lavonus išversti iš vežimo, o jį patį su arkliu ir vežėčiomis paėmė ir iki šiai dienai neaišku, kur padėjo, į namus jis jau nebegrižo. O Sakalus užkasė toj pačioj vietoj, kur jie buvo išversti iš vežimo. Šiuo metu ten miško laukymės pakraštyje stovi nedidelis paminkliukas, po kuriuo ilsisi brolių Rapolo ir Juozo Sakalų palaikai.

Prieš pat Atgimimą mes keliese pasitarė, taip pat ir Juodviršio sūnus, pasikvietėm į Šimonis skrebus Vytautą Ralicką ir Vytautą Vasiliauską ir bandėm iškvost, kur jie tada padėjo Juodvirši. Pokalbyje dalyvavo ir tuometinis Kupiškio KGB viršininkas Bronius Gutautas. Aš jam pasakiau: duok man juos, jie man per kelias minutes viską pasakys, bet Gutautas pareiškė, kad taip nehumaniška. O jie ar humaniškai tada padarė? Ir taip Juodviršio dingimas amžiams liko jo gyvybę atėmusių skrebų paslaptis: nei arklio, nei vežimo, nei žmogaus...

1948 m. vasario 16 d. į Šimonių girią buvo suvaryti Kupiškio apylinkių žmonės vežti mišką „raudonąja gurguole“, bet tą gurguolę partizanai išvaikė. Kartu gurguolėje dalyvavę Šimonių skrebai išsilakstė į visas puses. Po to rusai metė Kupiškio, Šimonių NKVD kariuomenės garnizonus ir „šukavo“ girią. Partizanai traukėsi, o Jonas Sakalas dengė jų atsitraukimą ir buvo atkirstas nuo pagrindinės grupės. Buvo pats viduržemis, sniego giliai, rusai Joną po girią vaikėsi visą pusdienį. Jis dar ilgai atsišaudė, bet pritrūko šovinių ir buvo paimtas gyvas, vėliau teistas 25-iems metams lagerio, į Lietuvą grįžo po Stalino mirties apie 1956 m. Šiuo metu miręs, palaidotas Šimonių kapinėse.

Pasakoja ALMA ZULONAITĖ-KULIŠAUSKIENĖ

Užrašyta Kupiškyje
2002 03 16

Gimiau 1928 m. liepos 6 d. Melaišių kaime Gretimi kaimai buvo: Jurgeliškiai, Pustelninkai, Puožas, o gretimai Puodžgirio miškas – apie 230 ha, mišrus miškas, pačiam miške daug balų.

Vokiečių okupacijos metais iš visų aplinkinių kaimų daug jaunų vyrų buvo išėję tarnaut į Plechavičiaus vadovaujamą rinktinę, o kai 1944 m. grįžo rusai, tie patys vyrai paėmė ginklus ir išėjo į mišką. Nors ir keista, bet į sribus iš jų neišėjo nė vienas. Į partizanų būrius išėjo: Dūda Jonas – iš Melaišių kaimo, Dūda Bonifacas – iš Melaišių kaimo, Valikonis Vladas – iš Jurgeliškių kaimo, Černius Juozas – iš Butėnų

kaimo, Černius Lucius – iš Butėnų kaimo, Matulionis Domas – iš Butėnų kaimo, Matulionytė Vlada – iš Butėnų kaimo, Vaškelis Balys – iš Trumpalių kaimo, Utenos apskrities, Bulovas Stepas.

1945 m. Puože Kulišausko pirtyje slėpėsi keli partizanai ir čia juos užklupo rusai. Susišaudymo metu sužeidė partizaną Petrą Velėniškį, bet jam pavyko pasislėpti. Atėję partizanai mano motinai įsakė pakinkyti arklių, prikrauti į vežimą šieno ir išvežti sužeistąjį į nurodytą vietą. Motina jį nuvežė į Melaišius pas tokius senbernius Šlapelius, bet išgelbėti gyvybės jau buvo neįmanoma, dar atvežė kunigą ir Velėniškį tą pačią naktį mirė. Tai buvo pirmoji raudonųjų okupantų auka mūsų apylinkėje, visi labai liūdėjome, nes jį gerai pažinojome, buvęs mūsų miško eigulys, labai padorus žmogus.

Jonas Dūda su Jonu Mozūra žuvo kažkur prie Daukučių. 1945 m. mano vyro tėvą Edvardą Kulišauską su Juozu Repšiu suėmė sribai, vežėsi į Šimonis ir pakeleje prie Jurkštų kaimo abu nušovė. Taip pat dar tuoj po karo čekistai kitapus Puodžgirio sudegino daržinėje Antaną Mikalauską.

Pietinėje Puodžgirio dalyje, Petro Zuozos miškelyje, maždaug už penkiasdešimt metrų nuo miško pakraščio partizanai buvo pasistatę žeminę. Kadangi visur aplink buvo pelkėtas miškas, įsikast giliau į žemę buvo neįmanoma. Slėptuvė buvo padaryta iš rąstų pusiau žemės paviršiuje, stogas apdengtas eglėšakėmis, aplink žeminę augo tankios eglaitės. Partizanams daug padėjo ryšininkai ir šiaip paprasti žmonės. Ryšininku tuomet dirbo ir mano būsimasis vyras Jonas Kulišauskas.

1949 m. sausio 27 d. anksti rytą rusų kariuomenė užgulė visus mūsų kaimo laukus, ėjo voromis kareivis nuo kareivio 8–10 metrų atstumu, baltomis maskuotėmis apsisiautę. Vargu ar kas būtų galėjęs tuomet iš jų ištrukti. Žmonės kalbėjo, kad Kupiškio MGB kariuomenės garnizonas į pagalbą dar buvo pasikvietęs dalinius ir iš kitų rajonų. Netrukus sužinojome, kad rusai apgulė partizanų žeminę Zuozos miškelyje. Žuvo septyni partizanai: Balys Vaškelis-*Kęstutis* (*Šarūno* būrio štabo viršininkas), Vladas Valikonis-*Šernas*, Bonifacas Dūda-*Pisaris*, Domas Matulionis-*Eimutis*, Vlada Matulionytė (*Domo sesuo*), Stepas Bulovas (*Šarūno* būrio vadas), Lucius Černius.*

Visus žuvusiuosius išvežė į Kupiškį ir patiesė ant gatvės. Matulionytė draugavo su Vladu Valikoniu ir iki 1947 m. dirbo ryšininke. Tais pačiais metais ją pagavo sribai, vedėsi į Šimonis, rusų karininkas ją paleido, perspėjęs dingt iš šio krašto, bet mergina pasirinko partizanės kelią ir išėjo į mišką. Jos seserys Bronė ir Ona tuo metu jau buvo nuteistos lageryje. Dėl partizanų išdavystės sklandė įvairios kalbos.

* Apie šių partizanų sunaikinimą yra išlikę archyviniai duomenys (KGB) Lietuvos ypatingajame archyve (F. K – 1, Ap. 3, b. 40/17, t. 1., 6 L.). Čia rašoma, kad buvo sunaikintas Puodžgirio miške *Šarūno* partizanų būrys, kuriam vadovavo Antanas Starkus-*Blinda-Montė*. 1949 01 27 8 val. ryto, vadovaujant MGB čekistų kapitoniui Dulnevui ir padedant sribams, buvo išstatytos užkardos. 12 val. operatyvinė-karinė grupė išpėjo partizanus, įsikūrusius gerai užmaskuotame mediniame miško namelyje. Čekistai priartėjo prie namelio ir iš 5 m atstumo pradėjo šaudyti. Partizanai atsišaudė. Pradėjus šaudyti čekistams, namelis tuojau pat užsiliepsnojo. Visi partizanai buvo užmušti. Lavonai ištraukti atpažinimui. – R. K.

Žmonės šnekėjo, kad juos išdavė jų pačių pagrindinis ryšininkas Jonas Tručinskas iš Melaišių kaimo. Jis irgi buvo suimtas. Jonas Kulišauskas yra sakęs, kad per akistatą Tručinskas jį skundęs ir daug ką vertęs jam, o čekistai jį smarkiai mušdavę, kad neprisipažindavęs savo kaltės. Jonas visą likusį gyvenimą pyko ant Tručinsko, kad tas jį čekistams pakišo, dėl ko jam tekę smarkiai nukentėti.

Pasakoja JURGIS ŠLAPELIS

Užrašyta Lesnujų kaime
2002 03 16

Kai 1944 m. grįžo rusai, rudenį tuoj išleido įsakymą visiems eiti į kariuomenę. O iš Amerikos* vis pumpavo, kad rusikai tuoj išeis. Kentėkit vyriukai, tuoj tuoj laisvė bus. Susirinkdavo vyrai ir tardavosi ką daryt: na, kaip šitas ruskis, toks ubagas, čia išsilaikys. Visi puldavo slapstytis, o kaimus ir miškus apsiausdavo rusų NKVD garnizonai, gaudydavo ir šaudydavo be jokio gailesčio kas jiems po ranka pasitaisydavo. Antanas Černius iš Kinderių kaimo ir Šližauskas, pamatę ateinančius rusus, bandė bėgti, bet, kur tu benubėgsi, davė iš kulkosvaidžių ir nušovė vietoj. Tą pačią dieną kitus dar du nušovė. Tie rusų garnizonai būdavo eina ir eina, krato, ieško, kad kartais mes nebesuprasdavom ir ko jie ieško: versdavo spintas, stalčius, komodas. Kaime net tokią dainą dainuodavo: „Mus enkavedistai labai smarkiai krato, degtukų dėžutę ieško automato...“ Jie nešiodavosi dar tokius ilgus metalinius virbus, kuriais daržinėse šieno prėslus, stirtas badydavo. Turėjau labai gerą smetoniską kirvuką. Kartą lauke prie tvarto žabus kapojau, nuėjau gryčion pailsėt, o kirvuką palikau lauke į kaladę įkirtęs. Grįžau atgal, kirvuko nebėra, o prieš tai mačiau, kaip keli rusų kareiviai per kiemą praėjo. Mano irgi protas, aš iš paskos pasakui tuos kareivius, per visą Puodžgirį perėjau, matau pamiškę ant keliuko stovi du rusų sunkvežimiai. Priėjau prie jų arčiau ir iškart tie rusai ėmė mane visokiais žodžiais koliauti: „Och ty svolač, ty bandit...“ Žiūriu, vienas ruskelis mano kirvuką kišenėn įsidėjęs, kišenė, matyt, negili, kotas nulaužtas, pusė geležtės iš kišenės išlindusi. Paprašiau, kad atiduotų kirvį, be jo aš neturėsiu kuo malkas kapot, bet kur tau su ruskiu susišnekėsi, gerai, kad dar jie manęs nenušovė.

Pokario metais prie mano tėviškės Puodžgirio miške laikėsi šie partizanai: Petras Durosas-*Briedis* iš Puožo, Povilas Vitkevičius-*Kudirka*, Jonas Bruneika-*Lempa* iš Kupiškio miesto, Bronius Stukas-*Saulius* iš Nociūnų.

Apskritai visam Puodžgiry laikėsi nemaža partizanų grupė. Kiek aš žinau, vienas iš pagrindinių vadų čia buvo Petras Indriūnas-*Vėbras* iš Pelyšių kaimo, o vėliau Viktoras Sabaliauskas-*Kirvis*, iš Nociūnų kaimo čia partizanavo Aleksas Dau-

* Čia gerb. J. Šlapelis smarkiai prasilenkia su realybe. – R. K.

kas-Onytė, Teofilis Gudas-Eskimas, Antanas Matuliauskas-Adaska iš Dapšių kaimo, Leonas Tūbelis-Panceris, keturi broliai Apšegai: Albertas-Raišys, Juozas-Strausas, Petras-Vilkas, Vytautas-Jurkštas, iš Čiovydžių Jonas Tamošiūnas-Trockis, iš Duoniūnų kaimo Anicetas Laužikas-Švitrigaila ir kt. Trockį paėmė gyvą, pusnuogį, basą žiemą stribai pririšę prie ienos varinėjos po kaimą, o vėliau nukankino.

Miške mano prižiūrima grupelė gyvendavo tik vasarą palapinėse iš eglišakių, o žiemą pas žmones glausdavosi. Vieną kitą dieną ir pas mus pabūdavo. Su jais aš palaikiau visą laiką ryšius, jie man patikėdavo net didžiausias paslaptis – aš žinodavau kam bus vykdomi mirties nuosprendžiai. Čia pat netoliese gyveno toks mūsų bendrapavardis Kazys Šlapelis, „raudonas“ iki kaulo smegenų, visada vaidino labai narsų NKVD darbuotoją. Pirmam sutiktam jis išdidžiai girdavosi: „Aš – NKVD, aš – NKVD“. Jo žmona ir trys vaikai gyveno miestely, o jis čia laikė kelias karves, būdavo atvažiuoja dieną, pasimelžia pieno ir vėl išvažiuoja, pernakt nepasilikdavo. Vieną kartą atėjo kažkoks jaunuolis su lietpalčiu apsirengęs, basas. Šlapelis, karvę pamelžęs, košę pieną bidoniukan, tas priėjo prie jo, pamatė, kad jau čia nebe juokai, viską metęs, puolė bėgti, bet anas išsitraukė pistoletą ir paklojo Šlapelį vietoj. Tą dieną tas jaunuolis Keginių kaime net šešis išdavikus patiesė. Buvo dar toks mano tėvo brolis Justinas – girtuoklis, tai jis būdavo, kur tik nueis, tuoj ir šaiposi, visaip tyčiojasi iš partizanų: „Kudliai jūs kudliai...“. Jo žmona buvo siuvėja, siūdavo kepures ir skūsdavo partizanus, tai ši irgi liežuvį paleidusi eidavo per kaimą ir lodavo: „Kudliai – vagys, susirinko mano kepures ir lašinius išsinešė...“ Tą pačią dieną tas jaunuolis dar nukirto Šlapelį, Naką su Nakiene. Kinderių kaime gyveno brolis ir sesuo Kelmai: Kazys ir Natalija. Žmonės matydavo, kaip jie beveik kasdien eidavo ir eidavo į Šimonis su žiniom skrebynan. Anuos irgi abu patvarkė. Žinoma, nereikia manyti, kad atėjo kažkas iš kažkur ir patiesė. Partizanai nebuvo žmogžudžiai, jie turėjo savo įstatymus, vyko kova su labai nuožmiu ir klastingu priešu. Nesvarbu kokios rūšies buvo išdavikas, pirmiausia su juo buvo pašnekama, jei ir toliau jis nesiliaudavo dirbęs atėjūnams, nepagailėdavo ir „nagaikos“, pasirinkdavo geresnių drabužėlių, batų, maisto, dar paskutinį kartą perspėdavo ir išeidavo. Jeigu „nuskriaustasis“ dar bandydavo skūstis savo globėjams, nespėdavo ir į namus sugrįžt, partizanai jau žinodavo apie jį viską. Tuomet ateidavo ir viską konfiskuodavo, palikdavo žmogų nuogą basą. Jei dar nesiliaudavo, tada būdavo partizanų karo lauko teismas ir įvykdydavo mirties nuosprendį. Partizanai neturėjo vieno asmens, kuris tuos nuosprendžius vykdydavo. Vykdytojai buvo skiriami iš eilės, kad, patekęs į priešų rankas, partizanas nebūtų apkaltintas žmogžudyste. Kai nušovė Šlapelį, viena moteris su dukra liko, atsirado apylinkėj tokie du „didvyriai“, ėmė šitą moterėlę su dukra gąsdinti: ant durų iš nakties priklijuodavo špagalkę, kad atneštų į nurodytą vietą lašinių, dešrų ar pinių. Ta moteris pasiskundė partizanams. Jie pasakė, kad tokiais nešvariais dalykais neužsiiminėja, čia būdavo kaimo vaikėgalių darbas. Partizanai greit nustatė, kas taip darydavo. Pasirodo, kad tai buvo Alfonsas Kručas iš Kinderių ir Bironiokas.

Jie abu buvo truputį „raudoni“, todėl nebijojo užsiiminėti tokiais darbeliais, žinojo, jeigu ir įklius, sribukai juos užtars. Partizanų gretose buvo daug rimtų, gerų vyrų, bet daug buvo ir piemenų, kaip mes tada vadindavom, kaimo mulkių, kurie ant pečių užsidėję šautuvėlius, vaidindavo labai kietus, o iš tikrųjų buvo snargliai ir bailiai. Kai kurie iš jų nešiodavosi bizūną. Jei jau kam užkirsdavo, iš kailinių iškart vilnos išlįsdavo. Aš kartą tokio vieno paklausiau, kam tas daiktas reikalingas, tai jis man atsakė, kad čia tas, kuris visą teisybę pasako. Iš pat pradžių buvo dar ir tokių, kurie rusų pakalikams ir penkiakampes išdegindavo. Kuosėnų kaime Felei Gudaitei buvo išdeginę penkiakampę kaktose. Atėjo miškiniai pas Gudą ir sako Felei: „Tu – komjaunuolė, tau labai patinka tarybų valdžia, tai tavo reiktų ir penkiakampe pažymėti ant kaktos“. Motina ėmė prašyti, kad kur nors kitur tą penkiakampę degintų, tik ne ant kaktos, bet vyrai nepaklausė motinos, išdegino ant kaktos. Pas mus po to buvo užėjęs partizanas *Švitrigaila*-Anicetas Laužikas ir tą istoriją man pasakojo. Šimonyse buvo rusų NKVD atsparos punktas, čia stovėjo jų didelis garnizonas – keli šimtai kareivių ir karininkų. Žiemą jie vaikščiodavo apsirengę baltomis maskuotėmis, o vasarą – žaliais lapuotais drabužiais. Tas garnizonas Šimonyse atsirado gerokai vėliau, iš pradžių vieni sribai karaliauvo, bet, kai pamatė, kad partizanai juos kapoja, pasikvietė į pagalbą rusų NKVD garnizoną. Tada jau priekyje ėjo rusai, o sribai jiems tik rodė kur eit, pas ką kratas daryt, ką suimt, ką pamuš, ką užmušt ir t. t. Iš pradžių sribai buvo baisūs „šiškos“, nors iš tikrųjų tai buvo driskiai, visokie mažaraščiai ir valkatėlės. Mūsiškiai irgi neblogai buvo ginkluoti, turėjo gerus automatinius ginklus. *Lempa*, pamenu, visuomet nešiodavosi kulkosvaidį, kiti turėjo automatus arba pusautomatus. Šimonyse partizanų vadai turėjo savo kelis informatorius iš sribų tarpo, aš irgi ten turėjau savo patikimą žmogų – sribelį. Jis visada man pranešdavo, kada bus siautimai, kratos arba kokios išdavystės.

Iš Kupiškio sribai arkliais važiuodavo pro Pašepetį per Bukėnų kaimą, o ten pakelėj krūmuose juos dažnai pasitikdavo miško broliai ir gerai „pavaišindavo“. Po to tuos krūmus kažkas išdegino, matyt, su sribukų paliepiu. Arba pas Bironaitę į Gaigalius atvažiuodavo toks sribukas Rašimas. O vieną kartą pas tą Bironą atėjo partizanas *Kudirka* ir susitiko abu tarpdury. Tuomet *Kudirka* išsitraukė pistoletą ir sribuką nukalė, o kai žuvo *Kudirka* su kitu miško broliu tam pačiam Gaigalių kaime pas Triznicką, rado pas jį Rašimuko automatą. Būrio vadas Indriūnas žuvo irgi Gaigalių kaime su kitu miško broliu, o *Špokas*-Petras Černius ir *Lempa* išbėgo iš apsupimo. Po to kaime jaunimas sukūrė dainą: „*Špokas* skrido, *Lempa* švieta, automatas sparnus lieta...“ Kitą sykį Bukėnų kaime naktį susitiko dvi partizanų grupės ir, matyt, neturėjo slaptažodžių, vieni kitus palaikė sribais ir susišaudė. Partizanui Juozui Baltakiui-*Prancūzui* sutrupino koją. Atšliaužė jis pas Stančiką, tas pakinkė arklių ir nuvežė Juodymo miškan, paskui pas tokias Ralickaites jį gydė, vėliau Puponyse – pas Vizbarą bunkeryje, o kur vėliau jis dingo, aš nežinau.

1947 m. gegužės 17 d. rusų NKVD kariuomenė siautė apylinkę, o tuo metu partizanai buvo miške stovykloje. Pamačiau, kad rusai tik eina eina grupelėmis išsiskirstę, aš nieko nelaukęs šokau iš gryčios ir pasileidau bėgte į mišką norėdamas perspėti partizanus. Grįždamas iš stovyklos, toj pusėj jau išgirdau šaudant. Žuvo *Briedis* ir *Lempa*, kiti trys pabėgo, o mane sužeidė į koją ir į ranką, sprogstama kulka sutrupino šlaunikaulį, nugriuvau ant žemės, rusas priėjo, užsitaish šautuvą ir jau norėjo pribaigt, bet kitas, matyt, jų vyresnis pribėgo, pažiūrėjo, kad visai dar jaunas berniokėlis, šitam pasakė, kad „nelzia“ ir nuėjo abu tolyn. Taip ir likau nuo septyniolikos metų invalidas visam gyvenimui. Žuvusiuosius partizanus liepė kaimynui Petruui Audickui surinkt, sudėt į vežimą ir nuvežt į Šimonis, o ten nuvežę numetė ant gatvės.

Pasakoja KONSTANCIJA NENIŠKYTĖ-PEČKUVIENĖ-KUBILIUKAS

Užrašyta Kupiškio r., Mielinių k.
2002m. balandžio mėn.

Gimiau 1928 02 12 Urlių kaime, Kamajų valsčiuje, Rokiškio rajone. Šeimoje augome trys seserys: Elena, Ona ir aš – Konstancija. Tėvai turėjo 8 ha žemės, gyvenome vargingai, nes tėtis anksti mirė, kai aš buvau tik ketverių metų, mama liko našlė.

Mielinių kaime gyveno Prano Dauko šeima, kuri vokiečių okupacijos metais glaudė rusų raudonuosius partizanus. Jie veikė prisidengę partizanų vardu, o iš tikrųjų buvo plėšikai ir žmogžudžiai. Mūsų apylinkėse jie nužudė Zolbą, Arūną, ne vieną ūkininką apiplėšė. Mano sesers Onutės vyras Antanas Navikas tuo metu Švenčionyse dirbo policijos viršininku, jie ten ir gyveno. Onutė nuvažiavo vieną dieną traukiniu į Švenčionėlius pas savo pusseserę Konstanciją Jakšienę ir, grįžtant atgal į namus, šitie raudonieji partizanai susprogdino traukinį. Žuvo visi važiuosieji paskutiniam vagone, taip pat ir Onutė. Ji mirė baisiose kančiose, nukapotom rankom ir kojom. Už tai tarybiniais metais visi likę gyvi nekaltų žmonių žudikai ir prievartautojai buvo apkarstyti ordinais ir medaliais.

Iš mūsų kaimo 1945 m. į Salagirio mišką buvo išėję du broliai Aloyzas ir Antanas Balaišiai, iš gretimo Bučių kaimo – Čirūna, Bronius Grižas ir kiti. Ne tik jie patys išėjo į mišką, bet ir gyvulius kartu su savim išsivarė, gaila buvo namuos palikt, galvojo gyvens ten kartu su gyvuliais ir nieks jų nelies, bet, kai užėjo rusų NKVD garnizonai, visus gyvulius ištratino, o jie patys vos kudašių išnešė.

Vladą Dapšį paėmė Šimonyse iš mokyklos suolo, nusivežė į Kupiškį, uždarė į kalėjimą ir tardė. Naktį jis per stogą išlindo ir, atbėgęs pas partizanus, pasakė, kad, neatlaikęs kankinimų, juos išdavė. Partizanų bunkeris buvo Obonių kaime Biždžiu-kalnyje. Tada jie visi kartu iš to bunkerio laimingai pasitraukė. Vėderiškių ir Ažusienių kaimų sandūroje griovio kriausyje įrengtame bunkeryje slapstėsi du broliai

Eidukai. 1945 m. rudenį pas juos kūrė javus, jie irgi tame kūlime dalyvavo, o kai baigė kultū, nuėjo į bunkerį, bet, matyt, jau buvo pranešta, nes rusai su skreblais jų laukė. Kai tik sulindo į bunkerį, iškart jį apstojo ir liepė pasiduoti. Sužeistas Grižas kažkaip ištrūko, nubėgo Girelės miškelin į Ožiakalnyje buvusį atsarginį bunkerį ir ten po kurio laiko ryšininkai jį rado jau mirusį.

Tuoju po karo Salose buvo rusų NKVD garnizonas. Mūsų mama jų labai nemėgo, dargi kaiėjo frontas, ji rusams net pieno neduodavo, todėl jie ją vadindavo fašiste. Frontui praėjus, pas mus kurį laiką slapstėsi mano pusbrolis, sesers vyras Antanas Navikas. Mūsų kaimynystėje gyveno toks komunistų pakalikas Kalnietis. Mes su jo dukra labai draugavom, ji ėmė mane kalbinti važiuoti į Kauną mokytis, prašė, kad pasitraukčiau iš namų, nes gali ir mane areštuoti. Taip mums bekalbant pas ją, pamatėm per lauką ateinantį jos tėvą Kalnietį su kažkokiu nepažįstamu žmogumi. Ji man pasakė:

– Greičiau bėk namo ir daugiau čia nesirodyk. – Atidarė langą ir aš iššokau į lauką.

Kitą dieną išvažiavau į Užpalius pas savo gimines, nes tuo metu mano sesers vyras Antanas Navikas ten irgi sėdėjo bunkeryje, slapstėsi nuo rusų (buvo kilęs iš Užpalių, vėliau registravosi ir liko gyventi pas tėvus). Kai tik aš išėjau, atvažiavo rusų garnizonas su sribais, apsupo mūsų namus ir areštavo mano seserį Eleną su mama už partizanų rėmimą. Tai buvo 1945 m. rugpjūčio mėn. Atėjo tada pas mus pėsčia kaimynė Kilienė man pranešti, kad mano sesuo ir mama areštuotos, perspėjo, kad negrįžčiau į namus, nes namuose sribai pasalauja, laukia manęs pareinančios. Aš vis tiek važiavau į namus su kita kaimyne Ona Žilienne, bet Naujasodės kaime išlipau, nuėjau pas Motiejūnus, pernakvojau ir rytą išėjau. Nuėjau pas Urbonavičius į Duokiškį, o ten mane Urbonavičienė įleido į savo sūnų bunkerį, sakydama, kad bijo mane laikyti, kad iš paskos neatsektų sribai. Tuo metu jos sūnus partizanas Vytautas jau buvo žuvęs, o Juozas užsiregistravęs gyveno legaliai. Pabuvau ten vieną dieną, paskui mane nuvedė pas kitus žmones, iš tų žmonių atėjau į Adomynės apylinkę, apsistojau pas dabartinį savo vyrą Pečką Vėderiškių kaime ir ten mane areštavo. Kartu su manimi areštavo Bronę Pečkutę ir Anelę Šaulinskaitę. Taip mus sribai visas tris išsivarė į Šimonis. Pakeliui dar užsivedė pas ūkininkus, liepė mus pamaitinti. Žmonės tada labai stebėjosi, kad tris jaunas mergaičiuks sribai areštavę varosi. Man tada buvo šešiolika metų. Nusivarė mus į Šimonis, pasodino prie bažnyčios ant žemės, pro šalį eidama kažkokia senutė man dar sūrį metė, paskui sukišo Dalindos rūsin. Mano bendrininkės buvo šiek tiek vyresnės už mane, jų kavalieriai buvo partizanai. Šaulinskaitė draugavo su Jonu Eiduku, jo brolis Antanas irgi buvo partizanas. Po to mane tardė rusai ir klausinėjo, kokie partizanai pas mano drauges ateina, o apie mane jie nieko neklausinėjo, nes aš savo pavardę nuslėpiau, pasakiau, kad aš Kalnietytė, to komunisto dukra, sakiau, kad man reikia eit į mokyklą, rugsėjo mėnuo, o jie čia mane laiko be jokio tikslo. Taip jie mane savaitę išlaikė ir paleido. Per tą savaitę dar buvo pristatę pjaut malkų. Gri-

žau vėl pas Pečkų. Čia sužinojau, kad tardymo metu sesuo Elena pabėgo iš Salų stribyno. Sakė, ją labai smarkiai mušė, kankino, kai nuėjo į pirtį, kaimynė pamačiusi persigando, jos visas kūnas buvo ištisai nusėtas tamsiai mėlynomis dėmėmis. Užkišo žemės ūkio mokyklos palėpėn ir laikė, o vieną dieną jai pasakė, jeigu rytojaus dieną nepasakys, kur yra miškinių bunkeriai, kur slepiasi sesuo, tada galės pasiimt kastuvą ir išsikast sau duobę. Naktį ji kažkaip išsikrapštė iš tos palėpės, atbėgo į Duokiškį, paskui apsistojo Užpalių valsčiuje, Nasvaitėlių kaime pas partizanų ryšininkus Danutę ir Antaną Petronius. Grįžusi po visų tardymų, mama namus rado tuščius, stribų viskas buvo išvogta ir išvežta. Taip ji ir liko gyvent namuose, o sesuo Elena slapstėsi pas tą patį Petronį, kol ją vėl suėmė 1949 07 31. Teisė, kalėjo Karagandos srityje, iš įkalinimo vietos grįžo 1956 07 18.

Grįžusi iš Šimonių stribyno į Vėderiškius, pradėjau susitikinėt su vietiniais partizanais. Pas mus ateidavo broliai Kazys ir Jonas Dapšiai, Alfonso Paškevičiaus-*Liūto* būrys, Anicetas Prancūkūnas-*Perkūnas*, Albinas Sabaliauskas-*Markuška*, Bronius Paškevičius. Gavau *Kubiliuko* slapyvardį ir nuo to prasidėjo mano gyvenimas bunkeriuose su partizanais, nes legaliai jau niekur nebegalėjau rodytis. Iš pradžių gyvenau Vėderiškiuose pas Antaną Magylą. Atvažiavo Kamajų stribai manęs ieškoti pas Šaulinską, kažkas pranešė, kad aš ten gyvenu, o iš tikrųjų gyvenau pas Magilą. Tada iš Magilos išbėgau ir nubėgau kažkur Skapiškio link. Kai bėgau upės pakrantėn, buvo labai giliai sniego, nušliaužiu, pasineriu pusnį ir vėl bėgu. Kai tik išėjau į laukus, žiūriu, skrebas veža šieno vežimą, šautuvą ant pešių užsikabinęs, maniau, kad dabar mane sulaikys. Visa šlapia, persigandusi, bet jis tik pažiūrėjo į mane ir, nieko nesakęs, nuvažiavo tolyn. Kirkėnų kaime, pas tokią moterytę pabuvau kelias dienas, paskui vėl grįžau atgal. Čia rūpinausi visais partizanų ryšių ir ūkio reikalais:ėjau per žmones, rinkau maistą, nešiau laiškus, perduodavau įvairius žodinius pranešimus. Vienu metu gyvenau Geiminiaus pas Meškauską, ten buvo ir partizanų bunkeris, nueidavau į Punkiškius parinkt maisto, pinigų. Pas Meškauską gyveno *Perkūnas*, *Tigras*, Jonas Mazarevičius-*Briedis*, kurį sužeistą gydžiau Naujikų kaime bunkeryje, buvusiame Venckaus klojime. (Šiuo metu tas klojimas dar tebestovi, tik namai tušti, vaikai gyvena mieste.) Tuo metu Punkiškiuose bunkeryje slapstėsi partizanas ir tas bunkeris buvo išduotas. Aš iš Meškausko gryčios išėjau kieman, žiūriu, kareivių voros slenka laukais. Nei batų nespėjau apsiaut, vienom kojine, vienplaukė, pasileidau tiesiog per sniegą laukais pas Galvonus, o ten įlindau į bunkerį ir pasislėpiau. Čia vienu metu vasarą užėjo toks rusų siautimas, kad tris paras išgulėjau rugiuose, rusai brido ir brido per tuos rugius, bet ant manęs neužėjo. O kitą sykį rusai jau manęs asmeniškai ieškojo, bet tada mane išgelbėjo Gečiūnas. Vietoj manęs suėmė irgi tokio pat nedidelio ūgio mokytoją. Manė, kad tai – aš. Aš tuomet eidama sutikau Gečiūną, jis man pasakė, kad nebeičiau toliau, nes visur pilna kariuomenės, manęs ieško, o užeičiau pas juos ir laukčiau, kol jie praeis. Jų namas buvo naujai pastatytas, bet neįrengtas. Aš įėjau į neįrengtą namo dalį ir ten prasėdėjau iki vakaro. Kai 1946 m. žiemą gyvenau pas Oną Kavoliūnie-

nę Mieliūnuose, atvažiovo manęs pasiimt Alfonsas Paškevičius su kitu partizanu, norėjo išsivežt kažkur į saugesnę vietą, bet aš pradėjau prašyt, kad dabar nevežtų, atvažiuotų kitą kartą, nes man ir pas Kavoliūnienę buvo gana saugu, jos vaikų bent šeši, visi tokie pametiniai, toj kompanijoj ir aš per daug neišsiskiriu. Jie dar truputį pabuvo, pasėdėjo, pakalbėjom ir išvažiovo. Tik išvažiovo ir netrukus pasigirdo automatų serijos, raketos ėmė šviesti. Mes žiūrim pro langus ir matom, kaip jie bėga. Taip ragina, taip ragina arklių, o ruskiai vejasi ir šaudo į juos. Čia pamiškėj buvo tokios žvyrduobės. Jie, matyt, nebeturėjo kur trauktis ir tiesiai į tas žvyrduobes įlėkė. Pasirodo, kai jie grįžo atgal, Kamajų rusų garnizonas jų laukė ant Mieliūnų kryžkelės. Matyt, kažkas jau buvo pranešęs. Abiejų žuvusiųjų kūnus rusai pasiėmė ir išsivežė į Kamajus. Rusai atėjo pas mus ir ėmė tardyt Kavaliauskiene, o aš tokia nedidelė, įsimačiau tarp vaikų, jie į mane ir dėmesio nekreipė. Zosia, Vanda, Feliksas, visi sulipom ant krosnies ir dūkom, o vyresniąją Paulią ir jos draugę ruskiai dar ir apstumdė, jos sėdėjo gryčioj už stalo. Kai tik ruskiai išėjo, aš jau nieko nelaukdama apsirengiau ir išėjau Svėdasų kraštan pas savo krikštątevį Antaną Dagį, kuris gyveno Moliakalnio kaime. Naktį pernakvojau, o kitos dienos rytą prisistatė Kamajų skrebai. Be abejo, kažkas pranešė. Aš ant pečiaus sėdėjau ir ten buvo toks didelis didelis puodas, tai aš už to puodo užsiglaudžiau, o pečių skyrė pertvara. Už pertvaros atsisėdo kažkuris iš tų skrebių ir „šokdina“ Dagienę, ar neateina čia Kostė Neniškytė, tiesiog prisispyrę klausinėja apie mane. Tuo metu krikštątevio nebuvo, kažkur buvo išėjęs. Krikšto mama ginasi, kad ji nepažįsta jokios Neniškytės. O po gryčią vaikščiodamas kitas rusas, mane pamatė. Anam pasakė, kad ten ant krosnies kažkas sėdi, bet tas, kuris tardė krikšto mamą, matyt, neišgirdo. Kai skrebai išėjo ir nuėjo kitan kieman, aš tik kojas apsiaviau ir išėjau į Kraštų mišką. Vaikščiojau, braidžiau po pusnis, atėjo vakaras ir vėl grįžau pas krikštątevius. Paskui išėjau į Geiminius pas Praną Galvoną ir čia pragyvenau visą žiemą. Gryčioj po krosnimi buvo padarytas bunkeris. Bunkeryje gyveno Alfonsas Janiulis-*Prancūzas*, Antanas Jončys-*Žaibas* iš Puzionėlių kaimo, Jonas Mazarevičius-*Briedis*, Bronius Paškevičius iš Miškinėlių kaimo, Jonas Galvydis (kitur Juozas), Antanas Lapienis-*Šermukšnis* iš Žeimių kaimo ir būrio vadas Česlovas Čepukonis-*Tigras*. Pavasarį išsikėlėm į Naujikų kaimą, netoli Jono Jončio namų į nedidelį beržynėlį, kuriame buvo iškastas bunkeris. Landa buvo užmaskuota augančiu krūmu, kuris buvo uždedamas su visomis šaknimis ant angos durelių. O iš čia vėliau išsikėlėm Šimonių girion, netoli Alotų. Šis bunkeris buvo iškastas visai arti miško keliuko, įėjimas taip pat būdavo maskuojamas augančia eglute. Paskui dar vieną bunkerį išsikasėm po beržo šaknimis. Šimonių girioje išbuvom visą vasarą. Čia dar, tiesa, gyveno Vladas Jančys-*Tėvukas* su dukra Regina Jančyte iš Liepagirių kaimo. Rudeniop aš iš bunkerio išėjau ir nuo partizanų atsiskyriau. Jonas Galvydis irgi išėjo, jis registravosi. Vėliau tas būrys visai išnyko. Bronių Paškevičių nušovė einantį kažkur per lieptą, *Žaibą* taip pat nušovė. Aš tada nuėjau į Vyžuonų kraštą ir apsistojau pas Baukį Laitelių kaime, paskui – pas Petronį. Čia atvažiuodavo Petronytės pusbroliai Buivydai, kurie mane vėliau pasiėmė ir parsivežė pas save. Jie trys broliai – Jonas, Pet-

ras ir Antanas – gyveno su motina. Pas juos pragyvenau dvejus metus, bet ir čia kažkas mane pastebėjo ir įskundė. Atvažiavo skrebai pas juos, smarkiai viską krėtė, ieškojo manęs, o aš, kaip sykis, tuo metu buvau išėjusi ir vėl jiems iš nagų išslydau. Po to vėl grįžau į savo kraštą, pramokau siuvėjos amato, eidavau per žmones ir siūdavau. Kur tik aš negyvenau. 1953 m. kovo mėn. gyvenau Kaune pas Pauliną Balaišienę. Kai mirė Stalinas, aš stovėjau gatvėj su lašinių bryzu rankoje, labai kaukė sirenos... Būdavo, kai ateina milicininkas tikrint dokumentų, mane į sandėliuką uždaro ir ten tupiu. Kaune pasivogiau dokumentus ir nuvažiavau pas kunigą Neniškį į Gružus. Iš Gružų su tais dokumentais važiavau į Panevėžį pas Marganavičių, kuris man dokumentus perdirbo ir su tais dokumentais mane suėmė Panevėžio geležinkelio stotyje. Pasodino į kamerą ir tardė. Gera pakratė, rado šituos dokumentus užkištus už pamušalo. Tuomet jau išrengė nuogai ir tikrino. Turėjau aš dar ir kitus dokumentus, bet tiems jau buvo pasibaigęs galiojimo terminas. Pasitaikė geras tardytojas, per daug nesikabinėjo, liepė mane paleist ir nuvežt atgal į stotį. Nelegaliai be dokumentų išgyvenau iki 1959 metų.

Ne kartą einant keliu teko susitikti ir su skrebais. Jie tuojau klausdavo, kur einu. Aš tik susiriesdavau ir sakydavau ai, ai, ai, mamytė mirė, einu kaimynams pranešt, pamiršau ir dokumentus pasiimt... Jie patikėdavo ir paleisdavo. Užpaliuose gyvenau pas Dragūnus, aš tenėjau ir Vilučių kaime pamačiau vienos sodybos kieme stovintį rusų garnizoną. Matau, kad čia mane gali sulaikyt, pasukau į kitą keliuką miškelio link. Išgirdau tik iš už nugaros: „Stok! Stok!“ Matau, jau atbėga automatus atkišę ir apstojo mane. Nusivarė pas savo viršininką, tas paklausinėjo ir paleido. Paskui, matyt, iš išgaščio taip ištino kojos, kad visą savaitę išgulėjau lovoje, negalėjau nei atsistot. Kamajuose labai žiaurus stribas buvo toks Mikuckis. Jis išdavė mūsų kaimo du brolius Kazį ir Juozą Stočkus. Gučiūnuose stovėjo rusų garnizonas, atėję iš ten juos paėmė ir labai mušė, paskui varėsi per mūsų kiemą. Mikuckis apsiavė jų batus, susirinko žiedus, nuvarė už klojimo ir sušaudė tėvo akyse. Šiuo metu toj vietoj pasodinti du ažuoliukai. Jonas Neniškis buvo kilęs iš Urlių kaimo, bet gyveno Miškonių kaime, jį taip pat tuoj po karo einantį keliu rusai nušovė.

Pasakoja ONA MATULIONYTĖ-ŠILINIENĖ

Užrašyta Butėnų kaime
2002 03 16

Gimiau Butėnų kaime 1923 m. Šeimoje buvome trys seserys: aš, Bronė, Vlada ir brolis Domas. Tėtis mirė 1942 m., likome gyventi vieni su motina. Tuojau po karo prasidėjo baisus teroras. Per kaimusėjo rusų NKVD kariuomenės daliniai, kas jiems nepatiko, šaudė be pasigailėjimo. Mūsų kaime nušovė Bronių Velaniškį, Juozą Gudą, Antaną Abromavičių, visai niekuo nekaltus jaunuolius.

Brolis Domas 1944 m. išėjo į mišką. Po to, kai Šimonyse susprogdino šokių salę, 1947 m. balandžio 28 d. mus visas tris areštavo. Tuo metu sesuo Bronė dirbo Šimonių valsčiuje raštinėje ir kartu ryšininkavo partizanams. Ją išdavė Zdanuskas (ne vietinis). Prieš tai keli partizanai, tarp jų ir būrio vadas A. Starkus-Montė buvo užėję pas mus. Tuo metu su visa enkavedistų šutve Zdanuskas laukė partizanų pas Basecką. Per ryšininkus buvo sutaręs, kad partizanus jis nuves miestelin ir parodys ką susprogdint, bet partizanai sribus ir enkavedistus pergudravo. Jie, kaip buvo sutarę, pas Basecką neužėjo, o nuėjo tiesiai į Šimonis ir ten be jokių tarpininkų įmetė į šokių salę miną. Žodžiu, sribai žinojo iš anksto, kad bus vykdomas teroro aktas, bet jiems nepasisėkė tam užkirsti kelią. Jeigu partizanai būtų užėję pas Basecką, būtų įkliuvę į pasalą. Užėję pas mus, jie nieko nesakė, kur eina, aš tik prisimenau nešėsi kažkokią dėžę. Sesuo Bronė rytą nuėjo į darbą ir ją iškart suėmė, pas-kui ir mus su Vlada. Vladą labai smarkiai mušė, tuomet ji apsimetė esanti psichiškai nenormali ir ją paleido. Į namus grįžo klaikiai sudaužyta, visa mėlyna. Vėliau ją vėl suėmė, bet tardymo metu Kupiškyje per tualetą skylę išlindo į lauką ir pabėgo. Grįžo į tėviškę be jokių dokumentų. Kur dėtis? Net ir patys artimiausi giminės bijojo priglausti, tiesiog neliko kitos išeities – tik eiti į mišką. Ir taip ji nuėjo pas brolių. Brolis Domas-Eimutis tuo metu laikėsi Puožo miške, vadinamajam Puodžgiry. Tai partizanų grupei vadovavo Vladas Valikonis-Šernas. Grupėje, kiek žinau, buvo kažkoks partizanas Steponas Bulovas. Jo žmona slapstėsi Pustelninkų kaime. Kai partizanai žuvo, ta moteris su vaikeliu irgi kažkur dingo. O dėl to bunkerio išdavimo Puodžgiry ėjo visokios kalbos. Kiek žinau, partizanai po to tardė tos eiguvos eigulį Juozą Uldukį, buvo įtarimų, kad tai jo darbas, nes jau gerokai vėliau Stasė Kaulakienė pasakojo, kad Uldukis jai sakęs: „Jeigu ne aš, tai jie mane...“ Bet, matyt, tiksliai ir partizanai nežinojo tikrojo kaltininko. Jeigu būtų žinoję, gyvo nebūtų palikę. Uldukai visiems apylinkėje buvo žinomi kaip „raudoni“ žmonės, nors iš tikrųjų kokia valdžia Lietuvoje buvo, jie visiems padus laižė. Kai 1940 m. užėjo rusai, jų tėvas Bernardas nuėjo į Kupiškį ir klausinėjo žmonių, kur čia priima į komunistų partiją. Jie buvo trys broliai ir visi eiguliai.

1947 m. gruodžio mėn. po to, kai mus areštavo, mūsų sergančią motiną sribai tiesiog iš patalo išvertė ir išvežė į Sibirą (į Tomsko sritį, Asino rajoną), o mus po suėmimo teisė tik po metų. Mane Šimonių sribyne tardė penkias paras ir per tą laiką ne tik mušė, visaip tyčiojosi, bet nei miegot, nei atsisėst neleido, o sargai ir tardytojai keitėsi pamainomis vienas po kito. Reikalavo pasakyti kur brolis, kur kiti partizanai. Po penkių parų išvežė į Kupiškį. Čia sribyne irgi nedavė atsisėst, aš nualpau ir nugriuvau. Atsimerkiau ir pamačiau, kad guliu pastalėje, o sribai mane spardo ir liepia greičiau keltis. Po kelių parų išvežė į Panevėžio kalėjimą. Panevėžyje palaikė ir vėl vežė tardyt į Kupiškį. Pamenu tik du savo „nusipelnisius“ tardytojus. Vienas iš jų buvo rusas Kirilovas, kuriam tikrai nieko blogo negalėčiau palinkėti. Nežinau, gal jo tokie buvo tardymo metodai: be pradžios ir be pabaigos iš kišenių traukdavo cigaretes ir rūkydavo, rūkydavo, dūmų debesys virš jo galvos neprasisklaidydavo. Prie jo aš galėdavau atsirėmusi į sieną dar ir nusnausti, nors

iš akių jau tekėjo nebe ašaros, o pūliai. Gegužės 1-ąją gatvėmis žygiavo su vėliavom, orkestras grojo, privedė prie lango mane Kirilovas ir sako:

– Va, žiūrėk, kaip gražu... Jeigu čia būtų tavo brolis, jis irgi kartu su visais žygiuotų.

Apie šį žmogų aš nė pusės žodelio ką nors blogai negalėčiau pasakyti. Nei jis mane koliojo, nei barė, atėjęs pasidėdavo ant stalo popierius, darbo laikas baigdavosi, susikraudavo tuos popierius ir išeidavo. Pamaina baigdavosi, ateidavo kitas, lietuvis – Bronius Žiaunys. Tai buvo tikras žvėris. Prie sienos pastatydavo, pistoletą išsitraukdavo ir šaudavo virš galvos. Matydamas, kad per daug neišsigąsdavau, pripuolęs to paties pistoleto rankena imdavo daužyt per galvą. Taip jis su manim „šnekėdavo“ be jokio vertėjo.

Kai bylą nagrinėti baigė, išvežė į Panevėžį ir tik po metų teisė. Mus panašaus likimo septyniolika „asabų“ iš kameros išsikvietė ir davė pasirašyti. Aš kategoriškai atsisakiau, tuomet čekistas atsistojo, maniau, kad gausiu vėl per galvą, puoliau pro duris į kiemą, bet sargybiniai čia pat sulaikė. Ir taip mus visus septyniolika nuteisė per pusę valandos. Toks ten ir teismas, nutarimą perskaitė, liepė pasirašyt ir išdavė nemokamą kelialapį į Sibirą. Patekau į Karagandos sritį, Spasko lagerį. Pagal tą pačią bylą mes buvome teisiami keturi: aš, sesuo Bronė, Leonas Baseckas iš Butėnų kaimo ir gana senyvas žmogus Jonas Sakalas iš Bugailiškių kaimo. Taigi visi mes buvome įskūsti to paties Zdanausko. Po Šimonių šokių salės susprogdinimo Zdanauskas, Ivanovas, Jonas Daukas ir dar keletas buvusių enkavedistų taip pat buvo suimti ir nuteisti po dvidešimt penkerius metus lagerio.

Daug buvo Šimonyse labai netikusių skrebokų, jiems ir gyvenimai nuėjo šuniui ant uodegos. Vincas Remeikis ir Karolis Šližauskas pasikorė, o Aleksas Lapienis baisia mirtim mirė. Jonas Sakalas pasakojo, kaip jį suėmęs Lapienis mušęs ir kaninęs. Jie taip ir eidavo per kaimus, kad galėtų ko nors paryt, pavogt. Būdavo laukdavom jau pasiruošę, kai tik ateidavo, duodavo nieko nelaukę, kad tik nepradėtų landžiot po spintas ir stalčius. Anksčiau rūkytą mėsą laikydavom sukabintą ant aukšto. Mūsų gryčioj užlipti ant aukšto buvo maža anga. Atėjo stribai, vienas ruskis užlipo ant aukštelio, atseit „banditų“ ieškoti, žiūrim, kad, lipdamas atgal nuo gryčios, per tą skylę nebepralenda. Kurgi bepralys dešrom ir skilandžiais po sermėga apsvyniojęs. Mes tylim, nieko nesakom, oho, pabandyk jam ką pasakyti, iškart būsi apšauktas banditu.

Nors partizanų ryšininke aš ir nebuva, bet man kliuvo daugiausiai už visus. 1945 m. Kupiškio apylinkėse buvo išmesti desantininkai. Naktį pas mane atėjo Antanas Starkus, Pranas Šablinskas, Liucijus Černius, Vytautas Tebelskis ir paprašė nugabent siųstuvą pas Tebelskio dėdę į Taraldžių kaimą. Pasikinkiau arklių, įsidėjom į važį siųstuvą ir dviese su Tebelskiu pro Punkiškes nuvažiuojam pas jo dėdę irgi Tebelskį, bet dėdė nė iš tolo nepriėmė siųstuvo, bijojo žmogus. Grįžtam atgal. Važiuojam per Butėnus jau išaušus. Žmonės neša pieną į pieninę, o Tebelskis šalia manęs atsisėdęs ginkluotas, su automatu, vidury važio siųstuvą, taip ir grįžom atgal pas mus ir vėl tą siųstuvą atsinešėm gryčion ir pakišom po grindimis.

Gimiau 1927 m. Butkiškių kaime. Mūsų šeimoje buvo du broliai Balys ir Petras Žukauskai ir trečias brolis (kito tėvo) Juozas Jovaiša ir dvi seserys Eleonora ir Bronė Jovaišaitės. Tuo metu Žukauskai nuo mūsų šeimos jau buvo atsiskyrę ir gyveno mieste.

Kai 1944 m. atėjo rusai, tada jie grįžo atgal pas tėvus į kaimą.

Vieną dieną atvažiavo visi mums pažįstami sribai: Bronius Milaševičius, Milaševičius (tėvas), Albinas Labeika, Povilas Labeika (tėvas), Vladas Kalčys. Mes buvome gryčioj, kai tik sribai atidarė duris, šuo taip ir puolė juos. Tada sribai atšoko atgal, o broliai, pamatę, kad čia sribai, šoko pro langą ir miškan išbėgo. Sribai grįžo į kambarį ir ėmė daryt „tvarką“. Nuo aukšto kabino lašinius, dešras, iš spintų ėmė drabužius, nešė ir krovėsi į vežimus. Paskui pasipjovė kiaulę, mėsą susikrovė. Abi brolienės buvo siuvėjos, pasiėmė dvi siuvamąsias mašinas, kas tik buvo geresnio, viską pasiėmė, o mes tik stovėjom už galvų susiėmę, laukėm kada mus pribaigs. Tris pastotes pakrovė pilnut pilnutėles ir išsigabeno.

Po to vis eidavo ir eidavo. Kartą mane ir seserį Eleonorą buvo paėmę, patardė, liepė prikalbint brolius, kad registruotųsi.

1944 m. gruodžio mėn. prieš pat Kalėdas apie 22 d. namus apsupo rusų kariuomenės garnizonas su vietiniais sribais, iš kurių vienas atėjęs pasakė, kad pas mus slepiasi „banditai“ ir jie uždegsią namus. Taip ir padarė. Brolio žmona buvo mirusi, auginom dvejų metukų jų sūnelį. Vienas rusas su lovyte vaikėlį išnešė į lauką ir ant jo dar užmetė duonos kepalą. Tiek tie išgamos mums to turto ir paliko. Sudegė visi pastatai: gyvenamasis namas, daržinė pilna nekultų javų, tvartai su visais gyvuliais. Tą pačią dieną rusai sudegino dar du vienkiemius.

Po to broliai išsikasė bunkerį. Mama išėjo gyvent pas savo brolių su vaikelio, o mes su seserim ir tėčiu pasilikom gyvent žeminėj. Čia mums broliai pamūrijo krosnelę. 1945 m. jie susipažino su Troškūnų partizana. Petrą suėmė prie Viešintų ir uždarė Šimonių stribyne. Iš Šimonių arkliais vežė Kupiškį ir miške juos užpuolė partizanai. Užpuolimo metu Petras pabėgo. Kadangi jo žmona buvo kilusi iš Biržų, jis nuėjo pas žmoną ir registravosi.

Iš pradžių broliai iškasė žeminę, pamūrijo krosnį ir toje žeminėje mes gyvenom. Bet, kai pasakė, kad čia ateis apygardos vadas *Šarūnas*, tada 1946 m. šalia tos žeminės ėmė kast kitą žeminę. Žemes nešė maišais ir pylė į kūdrą. Paskutinėm dienom, imdamiesi visų atsargumo priemonių, ėmė kast urvą pabėgimui. Liko viena naktis tą urvą baigt kast, bet ta naktis ir buvo lemtinga, nes sodybvietę netikėtai apsupo rusų garnizonas.

Kadangi *Šarūnas* pas mus į bunkerį pateko sunkiai sužeistas į petį, su juo teko ilgai vargt. Gydytojo juk nepasikviesi į bunkerį. Brolio žmonos sesuo Elena Rinke-

vičiūtė dirbo Anykščiuose vaistinėje pas Antaną Žukauską-Vienuolį. Nuėjau aš pas ją ir pasakiau, kad turiu sunkų ligonį. Tada ji pasiėmė vaistų, tvarsčių ir atėjom pas mus ir taip keturis kartus ji buvo atėjusi perrišti žaizdos ir suleist vaistų. Pas-kui ji surado partizaną – gydytoją *Skirmantą* ir tada jau jis gydė *Šarūną*. Pas mus dar gydėsi partizanas Benediktas Pabarška-*Audra*, kilęs nuo Troškūnų (Kubiliaus-*Rūgštymo* dėdė), taip pat sunkiai sužeistas.

Su partizanų laiškais teko lankytis Sedeikių kaime netoli Pelyšos pas Karvelie-nę. Ji gyveno ant kalniuko, jų sodyboje buvo bunkeris. Su vietiniais partizanais ir ryšininkais ryšio nepalaikiau, nes reikėjo labai saugotis, kad nesusektų mūsų so-dyboje buvusio apygardos štabo bunkerio. Taip pat teko lankytis pas Masius, ku-rių žentas buvo gydytojas Misiūra ir gyveno Vilniuje. Jo žmona (Masio dukra) iš Vilniaus atveždavo partizanams vaistų, man juos tekdavo iš Masių paėmus nešti į namus. Visus nurodymus, kur reikia važiuot, ką nuvežt ar atvežt aš vykdžiau pa-sitarusi tik su *Šarūnu*, daugiau to niekas nežinojo.

Po namų sudeginimo ateidavo tie patys sribai, bet kratų jau nebedarydavo, ma-tė, kad mes žeminėj gyvenam, net į vidų nelįsdavo.

Brolis Juozas registravosi 1948 m. rudenį, nes kitos išeities jau nebebuvo, tėtis buvo silpnas, sirgo vėžiu. Tada pasistatėm tvartelį. Kai Juozas prisiregistravo, če-kistai išsikvietė jį į Anykščius ir ėmė tardyt. Grįžo į namus sumuštas, ištinęs. Bai-siausia, kad jį labiausiai mušė jo pusbrolio Povilo sūnus Pranas Jovaiša. Tas Pra-nas tada buvo sribas. Mušė ir reikalavo pasakyt, kur kiti „banditai“ slepiasi. Pus-brolis Povilas Jovaiša ir du jo sūnūs Pranas ir Vytautas buvo sribai.

Juozas pasakojo:

– Kai nuėjau į Anykščius, supuolė sribai ir ėmė mane plūkt. Pamušdavo, pa-mušdavo paskui kviesdavo Praną Jovaišą. Maniau, kad dabar jau nebemuš, nes su Pranu mes tikri pusbroliai, dažnai sueidavom kaip tikri giminės. Ateidavo Pranas ir iškart puldavo mane kaip žvėris. Taip mušdavo ir daužydavo, kad maniau, jog kaulus sumals, o svarbiausia – nežinojau už ką...

Du mėnesius Anykščiuose Juozą sribai kankino. Nunešdavau drabužius pasi-keist, tai mums atiduodavo visus kruvinus.

Tą dieną mes ruošėmės kult jāvus. Atėjo brolis Juozas, pasipjovė avį, talkinin-kams reiks duot valgyt, bet tuo metu mus apsupo rusų kariuomenė su sribais.

Pirmiausia jie ir puolė prie bunkerio. Mane atvedė, aš pamačiau, kad brolis Ba-lys jau iš bunkerio ištrauktas, surištos rankos ir kojos, vienais baltiniais ir dar prie medžio pririštas. Jie man liepė lįst į bunkerį ir šviesti prožektorium į vidų. Aš jiems sakau: „Ko man ten lįst, jūs per duris viską matot, kas ten yra“. Sribai šaukė:

– Mums sakė, kad dar yra kitas bunkeris.

– Jokio kito bunkerio aš nežinau, – sakau jiems.

Tada mane išvedė ir atvedė Albiną Kubilių-*Rūgštymą*. Nors jis buvo apgaubtas brezentu, bet iš eisenos aš jį pažinau. Ką jis šnekėjo ir ką darė aš negirdėjau ir ne-mačiau, bet jį greit išvedė. Tada prie bunkerio angos privedė mane ir, kelis kartus sudavę šautuvo buožę į nugarą, pasakė:

– Žinojai, bet nėjai, o dabar eisi...

Aš ir įlindau per skylę į tą bunkerį. Viduje degė šviesa, Šarūnas su Railaite plėšė popierius, abu persimainę, aš jiems dar pasakiau: „Va, pasibaigė mūsų gyvenimas“. Šarūnas atsakė: „Taip, pasibaigė“. Dar pasakiau, kad Rūgštymas su Vijokliu, uždengti „plašpalatkėm“ paguldyti kieme. Šarūnas pasakė:

– Mes girdėjom juos šnekančius, žinom, kas mus išdavė.

Aš su jais pasišnekėjau, Šarūnas dar pasakė:

– Girdėjom iš Amerikos sakant, kad greit būsime išlaisvinti, jūsų iš Lietuvos Sibiran jau nieks nebespės išvežt, būkit tvirti, o mes gyvi nepasiduosim, verčiau žūt, bet neketėt kaip Juozas kentėjo...

Railaitė man pasakė:

– Kai griši, susirask mano tėvus, kurie gyvena Kaune, išbučiuok mano sūnų nuo manęs, atsisveikink už mane su tėvais...

Kadangi buvau basa, ji dar davė man batus, sakydama:

– Man jų jau nebereiks, galėsi nešiot...

Man davė pinigų, aš juos užkišau už aulo. Pradėjo degint popierius, abu apkabino mane, atsiprašė už padarytas skriaudas, atsisveikinom ir aš išlindau iš bunkerio į lauką. Čekistai manęs paklausė:

– Kas ten yra?

– Nieko nėra, – atsakiau.

– Šnekėjau, šnekėjau, apgraibomis palei sienas apvaikščiojau, nieko neradau...

Tada jie man surišo rankas ir nuvedė prie Balio, prie kito medžio buvo prižišta sesuo Eleonora. Pasodino mane, surado brolių Juozą ir mušdami šautuvo buože per nugara, nuvarė jį į bunkerį. Jis pamojavo mums ranka sakydamas:

– Sudie sesės, daugiau nebepasimatysim, – ir įlindo į bunkerį.

Praėjo šiek tiek laiko, čekistai jau ėmė šaukt: „Išlįsk, išlįsk!“ Niekas nelenda. Praėjo gal dvi valandos, davė prožektorių ir liepė vėl man lįst į bunkerį. Aš pasakiau, kad nebelįsiu, man ten baisu, tada jie ėmė mane spardyti kojomis ir daužyt per galvą rankomis, visą sukruvino. Atstatę automatus šaukė:

– Jeigu nenori mirt, tai lįsk!

Uždegiau prožektorių, lendu ir girdžiu juos visus tris šnekančius, jau visai nebetoli aš nuo jų ir... sprogimas... Nežinau kiek aš toj bunkerio angoj išbuvau, tik pamenu, kai įlindau į bunkerį, lauke dar buvo šviesu, o kai išlindau, jau buvo tamsu, netoli bunkerio degė didžiulis laužas ir pamačiau, kaip kaimynas Tyla ir vienas rusų kareivis kasa virš bunkerio žemes. O mano pilna burna ir akys žemių pripiltos, į galvą prilindę skeveldrų, į koją šakalys įsmigęs, rankos privarytos šukių.

Virš bunkerio buvo apie dviejų metrų žemių sluoksnis ir, kai jį nukasė, Tylai liepė iškelt lavonus, bet Tyla atsisakė:

– Aš jų nekelsiu, užmuškit čia mane vietoj.

Tada Baliui pririšo prie kojų ir prie rankų virves ir liepė jam lįst iškelt lavonus.

Paskui jį dar įlindo vienas kareivis ir jie abu iškėlė visus tris lavonus. Tik Railaitės buvo likę pusė galvos ir kuokštas plaukų, *Šarūnas* – be dešinės rankos ir be galvos, brolis Juozas irgi – be galvos.

Ir taip mus visus su žuvusiais sukrovė į sunkvežimį, įlipo dar šeši kareiviai ir tiesiai į Kauno saugumą nuvežė.

Iš saugumo mane nuvežė į kalėjimo ligoninę, nes buvau sprogimo sužalota, viena ausim nebegirdėjau, nualpau kelis kartus, be to, kai pradėjo tardyt, ėmė mušt, už plaukų galvą į sieną trankė, kai prarasdavau sąmonę, tada apipildavo vandeniui, į kamerą parvesdavo visą šlapia.

Vieną kartą, kai vedė tardyti, koridoriuje pamačiau gulintį visą kruviną brolių Balį, sumuštą, bet prie jo man prieiti arčiau neleido.

Komijos miškuose kirtau medžius beveik septynerius metus, tiesėm geležinkelį, laužtuvais (kirkomis) teko kast sušalusias durpes. Vasarą kraudavom kastuvais žvyrą į savivarčius ir veždavom prie geležinkelio tiesimo linijos. Dirbom sunkiai, pusalkanės moterys ir merginos, pinigų už darbą nieks nemokėjo, į namus tik du laiškus per metus galėjom parašyt.

Aš asmeniškai Vytautą Kučį pažinojau nuo jaunų dienų. Jis gyveno Kuniškių kaime netoli Anykščių. Jis niekuo neišsiskyrė iš kitų kaimo jaunuolių, dar mane vakaruškoj pašokdindavo. Turiu pasakyt, kad iš pradžių jis buvo partizanų ryšininkas.

Jakubavos mokykloje buvo partizanų bunkeris, ten mokytojavo mokytojas Kavoliukas, aš pas jį nueidavau. Tuo metu čekistai Kučį užverbavo. Jis pasakė *Šarūnui*, kad jį užverbavo. Tada *Šarūnas* jam įsakė važiuot į Kauną. Kaune gyveno *Šarūno* ryšininkas *Vaitkus*-Jonas Stanevičius (Davidonis), ten kažkur pas jį jis ir apsigyveno.

Bet argi čekistai paleis iš akiračio užverbuotą žmogų. Pradėjo iš jo reikalaut informacijos, o jos galėjai gaut tik atvažiavęs į tėviškę ir taip Kučys ėmė atvažinėti į namus.

Vijoklis su *Rūgštymu* išėjo iš mūsų pas Naviką Pasmodų kaime, ten irgi buvo bunkeris, kurį vėliau *Rūgštymas* išdavė, bet tuščią.

Vėliau Kučys juos abu susirado ir pakvietė pas save į namus, nugirdė degtine, sumaišyta su migdomaisiais, užmigdytus surišo, pranešė į Kauno MGB ir taip šitie abu partizanai buvo paimti.

Kuris pirmas prakalbo apie mūsų bunkerį, mes nežinom, žinom tik tiek, kad čia atvežti buvo abudu.

Vienas partizanų būrys, kuriam vadovavo Povilas Tunkevičius-*Kastantas*, daugiausia laikėsi apie Pajuostinį, o antrasis – Magilų, Lašinių kaimų teritorijose. Jam vadovavo panevėžietis partizanas Albinas Milčiukas-*Tigras*.

Pažinojau šiuos savo krašto partizanus: Pačinską Vytautą-*Audrą* ir Pačinskaitę Julę iš Paandrioniškio k. (sesuo su broliu, abu žuvo), iš Smalinos kaimo Bagočiūną Antaną-*Dūmą*, Bagočiūną Joną, Bagočiūną Juozą-*Užugirį*, Bagočiūną Vytautą-*Liūtą*,

Pakenį Albertą-Jūreivį iš Ramaškonių k., Matuliauską Antaną-Adaską ir Matuliauskaitę Bronę-Rožę iš Ramaškonių k., Marcinkevičių Joną-Jokerį ir Gindrėną Alfonsą-Prutenį iš Zabelynės k., Urboną Jurgį-Lakštutį iš Pavarių k., buvusį mokytoją, Lukoševičių Antaną iš Paandrioniškio kaimo.

R. K. p a s t a b a

1967 m. A. Viršulis (manau, kad pavardė netikra) sudarė nedidelę knygutę, kuri dėl nesuprantamų priežasčių skaitytojo nepasiekė, nors buvo parengta spaudai ir atiduota į „Minties“ leidyklą. Mes su gerb. Brone aptarėm šios knygutės turinį, jos žodžiais tariant, dalis tiesos buvo, bet daugelis faktų buvo iškraipyti, pateikti ne visai tokie, kokie buvo. Čia jau nereiktų dėl to per daug nuogąstaut, nes žinom, kas rašė ir kada rašė. Baisų išdaviką norėta pavaizduot didžiu patriotu. Sovietiniai saugumo ideologai tautos išgamas kėlė ant aukščiausio garbės pjedestalo. Ne išimtis buvo ir išdavikas provokatorius V. Kučys.

Nenumatyto galo susilaukė nuostabūs rusiškųjų čekistų tarnas Vytautas Kučys, nors mįslė lieka neįminta. Iš patikimų šaltinių žinoma, kad apie 1988 m. V. Kučys buvo rastas savo bute vonioje pasikoręs. Ar tik ne tie patys „geradėjai“ padėjo jam užsinerti kilpą. Panašių atvejų ne vienas yra buvęs, kai su nereikalingu tarnu čekistai susitvarkydavo gana išradingai be jokių skrupulų.

Pasakoja **BALYS ŽUKAUSKAS-PRINCAS**

Užrašyta Anykščiuose

2000 05 06

Gimiau 1915 m. Petkūnų kaime netoli Raguvėlės. Tėvai turėjo penkis hektarus žemės ir augino septynis vaikus.

Savo tėvuko aš jau neprisimenu, nes jis mirė, kai buvau dar visai mažas, vėliau motina buvo ištekJusi už Jovaišos.

1944 m. grįžus rusams, teko slapstytis, nes jie mus gaudė ir vežė į frontą. Kiek mes ten to turtelio turėjom, atvažiavo sribai ir tą patį išsigabeno: kėdes, spintą, stalą, drabužius, likom nuogi basi. Tada mes su broliu Juozu iš namų pabėgom. O kitą kartą sribai atvažiavo maždaug po dviejų savaičių. Namuose tada manęs nebuvo, grįžau vėlai vakare, namų vietoj radau tik nuodėgulių krūvą. Klojimas buvo prikrautas javų, tai pirmiausia sribai uždegė klojimą, o nuo jo užsidedė namas, tvartai ir taip viskas supleskėjo.

Kalniuko šlaite buvo sudegusi jau prieš tai mūsų pirtis. Ten išsikasėm tokią žeminę maudytis, o šalia jos iškasiau dar kitą žeminę, viršų užmaskavau, padariau, kad atsidarytų siena ir ten iširengiau slėptuvę. Kai kildavo pavojus, ten pasislėpdavau. Kurį laiką taip ir slapsčiausi. Susipažinau su apylinkės partizanais: Antanu Sluška-Šarūnu, jo broliais Bronium ir Stasiu-Bistrūnu. Aš jiems nerodžiau tos slėptuvės, bet vėliau taip išėjo, kad prisiėjo parodyt, nes Antanas buvo sunkiai sužeistas, o gydytis nebuvo kur, reikėjo priglaut žmogų.

Sėdint bunkery, pašlijo sveikata. *Šarūnas* pasiūlė nuvest mane į girią pas partizanų, kad pabūčiau gryname ore. Šimonių miško raiste 8 vyrai buvo pasistatę palapines ir jose gyveno. Užėjo rusų kariuomenė ir užpuolė ten mus, mane sužeidė, peršovė koją per šlaunį, sunkiai bepaėjau, todėl mane lydėjo partizanas Alfonsas Vildžiūnas-*Vijoklis*. Atvedė jis mane į namus, į tą patį bunkerį. To siautimo metu žuvo partizanas *Rickus*. Atvedęs mane *Vijoklis* ir pats apsigyveno tam pačiam bunkery. Mes jau buvom trys vyrai ir ketvirta – *Šarūno* žmona Joana Railaitė-*Vincukas*.

Šitam bunkery išgyvenom iki 1949 metų. Aš iš bunkerio beveik neišeidavau, kad manęs kas nors nepastebėtų, nes čia buvo ir apygardos štabas, turėjom spausdinimo priemonių. Spausdindavo Railaitė. Ji taip pat daugindavo iš kitur gautą spaudą, atsišaukimus, įvairius vadovybės įsakymus, agitacinius lapelius, čia taip pat buvo leidžiama ir pagrindinė spauda, kurios vyriausias redaktorius buvo Jurgis Urbonas-*Lakštutis*. Jo pagrindinis bunkeris buvo Paandrioniškio kaime pas eigulį Kazimierą Dūdą. Po kurio laiko *Šarūnas Vijoklį* išsiuntė atgal į Šimonių girią, o tas, matyt, nepaklausė, per ryšininką Vladą Didžiulį Pagriežių kaime netoli Andrioniškio pateko pas *Rūgštymą*-Albiną Kubilių. Pasirodo, jie su Kubiliu jau iš anksto buvo pažįstami, gal nenorėjo eit girion. Tuo metu Kubilius laikėsi netoli Troškūnų. Paskui *Rūgštymas* su *Vijokliu* nuėjo pas Vytautą Kučį (MGB agentą *Miką*) jų ryšininką, bet jau MGB užverbuotą. Pastarasis juos pavaišino konjaku, sumaišytu su migdomaisiais, ir juos abu čekistai paėmė gyvus. Nuo to ir prasidėjo Šimonių girios partizanų išdavimų grandinė, o tarp jų buvau išduotas ir aš.

1949 m. spalio 28 d. seserys mums pranešė, kad namus apsupo rusų kariuomenė.

Brolis Juozas-*Lokys* buvo užsiregistravęs ir nesislapstė. Rusai, radę brolių namuose, įdavė į rankas kalvio kūjį ir liepė pramušt betoninę bunkerio sieną. Kadangi be pagrindinio bunkerio buvo dar kitas – atsarginis, sutarėm, kad aš, kaip nepadaręs didesnių nusižengimų sovietų valdžiai, pasiduosiu, t. y. išeisiu, o likusieji pereis į kitą, atsarginį bunkerį. Aš juos tam antram bunkery uždariau, užmaskavau ir, kai išmušė didžiajam bunkery skylę, aš per ją išlindau ir pasidaviau. Jeigu būtų buvę neišduota, tuo viskas ir būtų pasibaigę, bet kai įėjo į pirmąjį, ėmė daužyt kitą sieną. *Šarūnui* ir Railaitei kito kelio jau nebeliko, teko susisprogdinti, o brolis Juozas tuo metu nusišovė.

Man čekistai surišo rankas ir kojas ir, numetę ant žemės, ėmė mušt metaliniais strypais.

Paskui kareiviai nuo viršaus nukasė žemės, įlindo į bunkerį, iš kurio ištraukė Slučkos ir Railaitės lavonus. Vėliau man pasakojo, kad abu žuvusieji buvo be galvų.

Brolis Juozas jautė, kas jo laukia, nes dar prieš tai buvo areštuotas ir smarkiai kankintas, todėl pasirinko mirtį. Visus žuvusiuosius ir mane sumetė į sunkvežimio kėbulą ir nuvežė į Kauno saugumą. Kaune prasidėjo tardymai, kuriuos lydėjo kasdieniais žodžiais nenusakomi kankinimai. Pasodindavo ant taburetės kampo uodegikauliu, kai prarasdavai sąmonę, nukrisdavai ant žemės, o kai nukrisdavai ant žemės, imdavo kojomis spardyti ir spardydamo iki sąmonės netekimo, paskui ne-

bejausdavai skausmo, pasidarydavo lengva ir gera, kai būdavai be sąmonės. Ir taip kankino nuo spalio 28 d. iki kitų metų gegužės mėnesio.

Tardydamo per vertėją. Tardytojas rėkdavo, šaukdavo pakeltu balsu, o vertėjas ramiai versdavo. Tada pradėdavo ir ant vertėjo šaukt, kodėl jis su manim taip ramiai šneka. Aš tos jų kalbos nesupratau. Kartą tardytojas man pakišo pasirašyt šaukdamas:

– Raspišis ty chuj moržovyj!

Aš ir pasirašiau: „ty chuj moržovyj“. O jėtum, jėtum, kaip jis šoko ant manęs, maniau, kad užmuš. Na, tada ir gavau. Ką gi aš žinojau, ką ten rašyt, kaip liepė, taip ir parašiau.

Pasakoja JONAS PAJARSKAS-RUGELIS

Užrašyta N. Daugėliškyje
2002 11 30

Gimiau 1925 m. Drobčiūnų kaime. Šeimoje buvome 10 vaikų: 7 broliai ir 3 seserys.

Į partizanų būrį išejau 1946 m., nors ir prieš tai jau slapsčiausi namuose bunkeryje. Vieną kartą bandėm pult Svėdasų miestelį, atėjom prie kelio netoli miestelio, o tuo metu važiavo rusų sunkvežimiai su kareiviais. Važiuodami pamatė bėgantį su automatu rankose partizaną Bronių Gudelį-*Lapėką*, rusai iššokinėjo iš kėbulų ir sugulę ant griovių kriausių ėmė į jį šaudyti, bet mes irgi pradėjom šaudyti į rusus. Jie suprato, kad mums nieko nepadarys. Pamatė, kad susitiko su dideliu būriu partizanų. Sušoko atgal į sunkvežimius ir nuvažiavo. Po pirmojo mūšio nutarėm skirstytis mažais būreliais, nes su rusų kariuomene stot į atvirą mūšį buvo beprasmiška. Mūsų būriui vadovavo Albertas Nakutis-*Viesulas*. Būryje buvo apie 10 vyrų: Albertas Nakutis-*Viesulas*, Stasys Gimbutis, Mykolas-*Rūkas*, Stasys Gimbutis, Rapolas-*Taržanas*, Vladas Grižas, Feliksas Grižas, Jonas Meškauskas-*Caras*, Jonas Pajarskas-*Rugelis* ir kt.

Mūsų namuose vienas bunkeris buvo iškastas arklidėje po mėšlu. Jame mes keturiese prabuvome visą žiemą: aš, Vladas Karosas-*Vilkas*, mano brolis Vytautas ir Stasys Gimbutis-*Rūkas*, o vasarą stovyklaudavom Priedelių (Pridotkų) miške. Vieną vasarą stovyklavom Kušlių miške. Ten turėjom išsikasę didžiulį žiemai paruoštą bunkerį, bet kažkas jį išdavė ir neberizikavom jame pasilikti. Ten buvo įvestas ir telefonas ryšiams palaikyti su vienu ryšininku jo namuose.

1947 08 01 su Feliksu Grižuėjome kartu Kraštelių miško palauke netoli Svėdasų ir užėjom ant rusų pasalos. Feliksą nušovė, o aš pabėgau.

Vėliau mums brolis su Vladu Grižu iš Aulelių kaimo nupirko padirbtus dokumentus kažkur Vilniuje. Iš tikrųjų jie buvo čekistų padaryti prisivilioti tokiems kaip mes ir kad, laikui atėjus, galėtų be didesnio vargo suimti.

Gavęs šituos padirbtus dokumentus, pradėjau dirbti Anykščių rajone pirmojo kolūkio „Aušra“ kontoroje sąskaitininku. Pirmininku tada buvo paskirtas Kisielius. Jį, matyt, ne vieną kartą buvo partizanai išpėję, nes jis nešiojosi revolverį kaip sovietinės valdžios pareigūnas. 1947 m. balandžio mėnesį per pačius vežimus į Sibirą vieną naktį atėjo į jo namus partizanai, viską susikrovė į roges. Pirmininkas jų klausė, ką jam daryt, ar atsisakyt darbo, partizanai jį ramino, kad paskui pašnekėsime... Jo sūnus buvo komjaunuolis, mokėsi Utenos gimnazijoje. Mus visus susodino ant suoliuko kambaryje, bet po kurio laiko man liepė išeit. Aš tik pravėriau duris į kitą kambarį ir pasipylė šūvių iš automato serija. Sūnus netrukus įėjo pas mane į kitą kambarį ir pasakė, kad tėvelis nebegyvas. Taip baisu pasidarė, tik išgirdau, kad kažkas suriko:

– Iki aušros niekas nevaikščiokit!

Tų vyrų iš miško aš nepažinau, buvo apsirengę baltomis maskuotėmis ir, matyt, kuris nors iš jų atpažino tą, kuris nušovė. Aš tada gyvenau Gentviliškio viename prie Skiemonių, į kurių ateidavo ir pirmininkas pernaktoti, nes čia buvo laikoma tokia nedidelė įgula: trys ginkluoti milicininkai ir vienas skrebukas. Man irgi davė šautuvą.

1948 m. per Tris Karalius atvažiavo tie patys milicininkai, su kuriais aš gyvenau Gentvilišky, pasakė, kad reikia pavažiuot ir išvažiuom. Nusivežė į Anykščius, o ten jau iškart pasakė, kas aš buvau, man jau gintis nebuvo jokios prasmės, nes prieš mane paimti gyvi Karosas ir Nakutis buvo jau viską atvirai išdėstę. Bet nuo mušimo neišsisukau, teko sočiai „bananų prisivalgyt“. Gavau 25 metus lagerio ir visą bausmės laiką prabuvau Karagandos krašte.

Brolis Aloyzas buvo partizanų ryšininkas, dažnai vaikščiodavo į Svėdasus, iš kur nešdavo partizanams naujienas. Vėliau palaikė ryšį su Juozu Kemekliu-Roku, fotografuodavo partizanus, darydavo jiems nuotraukas.

Pasakoja VYTAUTAS GAILIUŠIS-BUOŽĖ

Užrašyta Skirsnemunėje

2000 04 08

Gimiau 1921 m. Beržytės vnk., Troškūnų valsčiuje. Tėvai turėjo 57 ha žemės. Tėvuko pirmosios žmonos buvo keturi vaikai, o mes – antrosios – du broliai ir sesuo.

Tuoju po karo 1944 m. buvau paimtas rusų kariniams darbams. Dirbau Vilniuje prie miesto atstatymo.

1945 m. per Velykas grįžom į namus atostogų: aš, Steponas Jočys, Antanas Bernatavičius, Vladas Folkmanas, o po Velykų visi keturi išėjom į mišką. Tuos, kurie iš Vilniaus nespėjo grįžti į namus, visus uždarė ir paėmė į kariuomenę.

Miške vienas pirmųjų mums ėmėsi vadovauti Steponas Jočys-*Barzda*. Būrys buvo išikūręs durpyno miške, Bečerninkų ir Juostininkų kaimų teritorijoje.

Po kurio laiko grįžo Jonas Stanevičius-*Dėdė* iš Utenos, kur sužeistas gulėjo liginėje. Grįžęs jis pradėjo mums vadovauti. Tada mes atsiskyrėm nuo *Barzdos* būrio. J. Stanevičius buvo kilęs nuo Traupio. 1941 m. Troškūnuose jis buvo suorganizavęs sukilėlių būrį. Po karo Stanevičiaus vadovaujamame būryje buvome aštuoni partizanai, vėliau mus prijungė prie Antano Slučkos vadovaujamo būrio.

Su mumis būryje buvo ir Jono Stanevičiaus brolis Vladas Stanevičius-*Skūrelė*. *Skūrelė* nešiojosi kulkosvaidį, aš buvau po jo antras, galėjęs naudotis kulkosvaidžiu.

Nuėjom į Surdegio geležinkelio stotelę. Ten buvo apsistojęs kitas partizanų būrys. Vladas neperspėjo sargybinio ar nežinojo parolio, sargybinis į jį šovė ir pataikė į vidurius. Kai išsiaiškinom, kad savi, buvo jau per vėlu. Vladas mirė nuo žaizdų. Gavom arklių, įkėlėm jo palaikus į vežimą, parsivežėm ir palaidojom prie Troškūnų Umėnų kapinaitėse.

Tada aš perėmiau Vlado kulkosvaidį. 1945 m. prieš pat Naujuosius, 1946-uosius, metus už Troškūnų, į Anykščių pusę, vyko partizanų susirinkimas. Iš visų kraštų suėjo apie du šimtus partizanų. Kitos dienos rytą mes patraukėme į Troškūnų mišką ir apsistojome Mašinkos ir Gribulių vienkiemiuose. Matyt, kažkas iš Troškūnų dvaro užmatė mus einančius ir netrukus pajutom, kad rusai supa. Tuomet iš sodybų visi pasipylėm į mišką. Iš miško jie mus pradėjo varyt. Išbėgom, aikštė didžiulė, reikia perbėgt per tą aikštę į kitą miško pusę. Miške žuvo Gailiušis, mano bendrapavardis. Pamačiau, kad nieko kito neliko tik bėgt per aikštę. Kai tik patraukėm per aikštę, rusai ir sribai ėmė pilt iš kulkosvaidžių, automatų, šautuvų. Tik girdim šaukia:

– Mat, mat! Pasiduok, Gailiuši!

Kitos išeities nebuvo. Aš nusimečiau kulkosvaidį nuo pečių ir atsisukęs atgal paleidau ilgą seriją. Iškart šaudymas nutilo ir aš iš mūšio lauko pasitraukiau gana laimingai, nors ir sušaudytais milinės skvermais.

Tą patį vakarą buvo nutarta visiems skirstytis į mažesnes grupes. Mes atsiskyrėm šešiese: aš, Alfonsas Bubinas-*Šturmas* iš Gudelių kaimo, Petras Mameniškis-*Jūreivis*... 1945–46 metų žiemą praleidom su *Šturmu* pas Danielių Jonelį Gudelių k., Josiškių vnk., Jonas Stanevičius su Stasiu Slučka-*Bistrūnu* gyveno Gudelių kaime pas Petrauską.

Kai užeidavo didelės kratos, mes persikeldavom į vidury lauko stovėjusį tvartelį, kuriame buvo įrengta vadinamajame dvisienyje slėptuvė. Įlipdavom per viršų, patekdavom į nišą, buvusią per visą sieną, ir ten sėdėdavom arba gulėdavom. Danieliaus Jonelio sūnus turėjo dokumentus ir dirbo miške, kartu jis buvo ir mūsų ryšininkas.

Kitais metais tą tvartuką nugriovė, liko tik vienas bunkeris gryčioj. Ten buvo pertverti lentinė siena du kambariai, įėjimas užstatytas spinta. Jonelis turėjo tris dukras: Onutę, Gražiną ir Birutę. Joneliai mus slėpė. 1945 m. pas juos išsilaikėm, o 1946 m. Stanevičius ir Slučka ėmė taip pat atskirai vaikščioti.

1944 m. prieš pat Kūčias rusai sudegino Šaučiūno, Jočio Milaikiškių k. sodybas. Kadangi ten vyrai turėjo slėptuvę, rusų kariuomenė jas apgulė, darė kratas, ieškojo besislapstančių vyrų. Pas Jočį tada buvo apie 30 vyrų. Kai išbėgom iš jo, liko tik *Barzdos* brolis Kazys Jočys. Besileisdamas į bunkerį, šis pamatė, kad gryčion jau veržiasi rusų karininkai. Tada jis du rusus nušovė, nusileido į bunkerį, o ten dar buvo atsarginis išėjimas, tai jis per jį laimingai pabėgo į girią. Tuomet nė vienas partizanas nežuvo (Jočiai buvo trys broliai partizanai: Kazimieras, Steponas ir Juozas-Uosis), bet jų namus rusai vis tiek sudegino.

1945 m. kautynės vyko prieš pat Naujuosius metus Mašinkos ir Grybulių k. teritorijoje. Tose kautynėse žuvo Gailiušis, Albinas Pivoras iš Veršelių k., nuo Kavarsko, Teofilis Vėbra iš Pumpučių k., nuo Kavarsko, ir Jurgis Mačiulis iš Laukagalių kaimo. Pivoras ir Gailiušis sužeisti patys granatomis susisprogdino.

Baronas žuvo 1945 m. vasarą vienas bėgdamas nuo rusų garnizono Troškūnų miške ant Traupio kelio.

1945 m. mūsų visas būrys ėjo iš Mašinkos kaimo. Troškūnų miške mums pastojo kelią stribai su rusų NKVD garnizonu. Susišaudymas buvo didelis, bet naktį tik vieną stribą peršovėm. 1945–1946 m. po šio susišaudymo didesnių susirėmimų jau nebuvo, nes ten žmonės buvo labai geri. Užėję stribai iš jų nieko negalėdavo išpešt.

Antanas Slučka Troškūnuose turėjo informatorių stribą Antaną Deveikį. Kartą Stanevičius mane pasikvietė ir davė įsakymą nušaut tą stribą. Įsakymo vykdyt išėjom trise: aš, *Šturmąs* ir Vijaikis (iš kito būrio).

Mano tėvo pirmosios žmonos sūnus, t. y. netikras mano brolis Jonas Gailiušis įsimylėjo pas mus tarnavusią mergaitę. Jos tėvas dar Smetonos laikais buvo grįžęs iš Argentinos, pinigų neturėjo, ėmė organizuoti bolševikinę kuopelę!

Nakonių kaime buvo vakaruška. Toj vakaruškoj dėl tos merginos Jonas susimušė su kaimo bernais. Muštinėse dalyvavo mergaitės tėvas. Po muštynių visus pasodino į kalėjimą. Sėdėdami kalėjime jie, matyt, dar daugiau „susigiedojo“. Grįžęs po pusmečio iš kalėjimo, brolis tapo jau visai kitoks žmogus. Aš dar visai berniokėlis buvau, kai jis vaikščiojo po gryčią ir burbėjo:

– Tai kaip čia dabar gyvent? Koks čia gyvenimas? Langai maži, stuba žema, aš čia daugiau nebegyvensiu.

Kai praaušo, apsirengė ir išėjo iš namų tiesiai pas uošvius. Paskui jis vedė tą merginą ir gyveno pas ją, kasė griovius. Kartais susitikdavom, bet jo galvoje jau kirbėjo bolševikinės idėjos. Kai 1944 m. vėl užėjo rusai, jis tapo Troškūnų valsčiaus viršaičiu, pasidarė didelis viršininkas. Kai vežė tėvus į Sibirą, pats dalyvavo vežime. 15 metų jo sesuo dar bandė pasislėpti klojime, bet atbėgęs brolis Jonas ėmė šaukt:

– Kur ta banditka yra?! Mes ją sutvarkysim!

Išsigando mergaitė ir išlindo iš prėslo. Griebė jis ją už apykaklės šaukdamas:

– O tu banditka!

Jis atvedė ją iškart prie sunkvežimio. Paskui lakstė po kiemą šūkaudamas:

– Čia banditų greit nebebus ir jie mums daugiau nebevadovaus! Mes privalom juos visus išvežt Sibiran!

Ir taip sūnus tikrą savo tėvą, seseris, brolius suvarė į sunkvežimį ir išvežė į Sibirą.

Manęs trėmimo metu namuose nebuvo, bet, kai tėvai grįžo iš tremties, jie viską smulkiai papasakojo, kaip jų sūnus Jonas juos vežė į Sibirą.

Iš pradžių Jonui sekėsi, dirbo viršaičiu, žmonės į Sibirą vežė, bet, kai ėmė kurtis kolūkiai, jis liko antram plane, dirbo brigadininku, vėliau ėmė smarkiai gert ir taip žmogus neišsiblaivęs užbaigė savo bolševikinę karjerą kapuose.

Baigiantis 1946 m., gruodžio mėnesį nutarėm, kad iš Jonelių sodybos reikia kur nors kitur trauktis. Navašinskas, gyvenęs Kaune, mums pasiūlė pasidaryt dokumentus ir mes sutikom. Taip ir baigėsi mano partizanavimas.

Su dokumentais Kaune pagyvenau 6 mėnesius. Sutikau kartą turguje seną pažįstamą, buvusį stribą Balčiūną, kuris, matyt, mane ir įskundė. 1947 m. liepos mėn. iš 3-ios į 4-tą dieną naktį atėjo čekistai ir mane areštavo.

Pasakoja MARYTĖ ŽĄSINAITĖ-PLATKEVIČIENĖ

Užrašyta Anykščių r., Kuniškių k.
2000 06 17

Gimiau 1914 m. Šlavėnų kaime, Anykščių rajone. Dvejus metus partizanai pas mano tėvus Žąsinus šventė Velykas, o trečiaisiais iššaudė visą šeimą. Troškūnų miškuose tuomet buvo apie 200 partizanų, jiems vadovavo Antanas Slučka-Šarūnas.

1947 m. gruodžio 2 d. partizanai iššaudė mano tėvų šeimą. Atvedė dar du žmones, iš jų vieną rusę, juos septynis suguldė ir sušaudė. Mano sesuo Stefa gulėjo vidury, bet liko gyva, nors ir sunkiai sužeista. Žuvo tėvelis Antanas Žąsinas, motina Bronė Žąsinienė, sesuo Bronė Žąsinaitė ir du pašaliniai žmonės.

Sužeista sesuo Stefutė Šližienė nuėjo pas vyro tėvus į Kaupiniškių kaimą, tada ją nuvežė į Panevėžį ir ligoninėje amputavo kairę ranką. Tą naktį partizanai iššaudė septynias šeimas. Vienas mano brolis Karčiose gyveno, tą nušovė, kitą Gečionyse nušovė, tik vaikus paliko. Vieno brolio trys vaikai liko, žmoną nušovė, vaikščiojo nėščia paskutines dienas, kito brolio dvi mergytės liko.

Po metų buvęs to būrio partizanas Albinas Kubilius-Rūgštymas atvažiavo pas mane ir atsiprašė:

– Dovanok, kad mes išžudėm jūsų šeimą. Mus prigirdė, priskundė, mes nuėjom ir iššaudėm.

Aš pasakiau:

– Jei prikelsi, tai dovanosiu.

Gerai pažinojau ir Vytautą Kučį, kuris nugirdė užnuodyta degtine Rūgštymą ir *Vijoklį*.

Šiuo metu Anykščiuose dar tebegyvena jo brolis Balys. Nors mano šeimą iššaudė partizanai, bet tai ką darė Kučys aš nepateisinu. Kaip nori jį teisink, jis vis dėlto buvo išdavikas ir dauguma žmonių apie jį gerai neatsiliepė. Jo tolimesnio likimo aš nežinau.

Aš kaip nukentėjusios nuo partizanų šeimos narys apie partizanus galėčiau pasakyti tik tiek, kad už visus blogus darbus Dievas smarkiai baudžia, nesvarbu kas jis bebūtų, kokiai partijai priklausytų. Mano tėvelių budelis *Rūgštymas* atkentėjo irgi savo dalį: atsėdėjo kalėjime, grįžęs šiek tiek pagyveno, pamišo, paskui jam vieną koją nupjovė, po to ir kitą ir pagaliau mirė.

Pasakoja VYTAUTAS STRAZDAS-UOSIS, GRŪDELIS

Užrašyta Anykščiuose
2000 12 03

Gimiau 1924 m. sausio 26 d. Paelmio kaime, Anykščių rajone. Kadangi mano tėtis buvęs šaulys, rusai tokių žmonių labai nemėgo.

1944 m. kartą iš karinio rusų dalinio atvažiavo į mūsų kaimą kareiviai su strikais ieškoti dviejų lietuvių, pabėgusių iš jų kariuomenės: Dragūno ir kito, pavardės nepamenu. Vaikštinėjo po Pagojį, pas Dragūną buvo užėję ir grįždami užsuko pas mus. Aš ką tik buvau atėjęs iš miško, įlindęs per langą ir atsigulęs. Nespėjau apsiklot, kai išgirdau beldimą į duris. Tėvukas priėjo prie durų ir paklausė kas čia. Už durų pasigirdo rusiški keiksmi, tėvukas atbėgo pas mane:

– Vytuk, kareiviai atėjo, slėpkis!

Aš greit į rūšį įlindau. Tėvukas dar pasakė, kad uždegs šviesą ir juos įleis, o jie nieko nelaukę per sieną ėmė šaudyti į gryčią. Peršovė tėvuką. Aš, išgirdęs šaudymą ir trenksmus, nesupratau kas yra. Paskui nurimo, girdžiu kažkas vaikšto po kambarius, o tėvukas, atidaręs rūšio dangtį, sako:

– Vytai, išeik. Stribai išėjo, o mes sušaudyti.

Aš išlindau iš rūšio, o kambary klaikus vaizdas. Močiutė kraujuos guli, tėvukas šlūbčioja, abi kojos peršautos. Jis man ir sako:

– Tau vietos jau čia nebus, reikia bėgti iš namų.

Tad aš grįžau pas tuos pačius vyrus, su kuriais anksčiau vaikščiojau.

Aš nuėjau pas Paškonius: Joną-*Rugį* ir Balį-*Balandį*. Rytą dar grįžau į namus ir užėjau į bandymų stotį pasišnekėti su žmonėmis, pasidalinti praėjusios nakties įspūdziais. Po mūsų pasikalbėjimo su bandymų stoties žmonėmis, trečiojo dienos atėjo stribai, rūsy bulves durklais subadė, ieškojo manęs.

Nuo to laiko aš tapau partizanu, į namus pareidavau tik maisto pasiimti, nors didžiąją mūsų turto dalį stribai jau buvo išvežę. Dalį maisto išnešėm pas kaimynus, o kas liko, išsivežė stribai.

Su Paškoniais prie Juodojo Kryžiaus įsirengėm bunkerį. Prie mūsų dar prisidėjo Povilas Žičkus iš Juškonių k., jo 15-os metų broliukas Albinas, Antanas Jurkėnas iš Šeimyniškių k., Povilas Kazlauskas iš Lagedžių. Susidarė mūsų septynių partizanų grupė. Toliau buvo kitas bunkeris, kuriame gyveno: Vladas Gabė, Balio iš Anykščių, Leonas Staškevičius, Vinco, g. 1913 m., iš Pavarių k., iš Stakių k. Mykolas Staškevičius, Kazio, g. 1916 m., Antanas Urbonas-*Dragūnas*, g. 1912 m., Justinas Urbonas, Juozo, g. 1920 m. (legalizavosi. 1946 m. Stakių k., per vestuves Kaulakio sodyboje jį nušovė sribai), Jurgis Urbonas, Juozo-*Lakštutis*, g. 1924 m., Jurgis Andrijauskas, Jono, g. 1920 m., Povilas Kepalas, Stasys Staškevičius, Vinco-*Švinas*, g. 1911 m., iš Pavarių kaimo.

Jų bunkeris buvo Pūkynėj prie pat Stakių kaimo palaukės. Mes gyvenom vienam bunkerėly, jie – kitam, sueidavom, pasišnekėdavom, pasidalindavom išpūdžiais ir taip sulaukėm 1945 m. Kalėdų. Kūčias valgėm savuose bunkeriuose. Pas mus dar buvo atėjusi kaimynė iš Elmininkų bandymų stoties su mano sese, padėjo mums paruošt Kūčias. Antrą Kalėdų dieną buvom nuėję į kaimynų bunkerį, kur po kautynių iš Burbiškio atėjo laimingai pasitraukęs Kazimiero Tylos-*Tarzano* vadovaujamas būrys. Žinoma, ne visas, apie 25 vyrus. Dar truputį pabuvom, pasišnekučiavom, vieni nuėjo į Urbonų daržinę nakvot, kiti – į mūsų atsarginį bunkerį, kuris buvo dar neparuoštas, tik iškastas ir uždengtas. Alfonsas Šniuika, Povilas Šniuika ir Juozas Bražiūnas liko pas mus, o Kazimieras Tyla su kitais vyrais išėjo į savo kraštą.

Kai daugiau pasnigo, mums ir problemų daugiau atsirado.

Vieną rytą, atėjęs Julius Paškonis (Paškonių tėvas), pasakė:

– Vaikai, iš Lagedžių pusės rusų kareiviai persikėlė per Šventosios upę. Su jais kartu eina ir sribai. Saugokitės, kad jūsų neužklyptų.

Nuėjom į Stakių bunkeriuoką, visi pasitarėm ir išėjom į Ramuldavos miškus. Prie miško buvo negyvenama sodyba, tai toj sodyboj mes ir laikydavomės.

Kartą trys vyrai išėjo apsidairyt į Stakes, bet greit grįžo. Mes laužą kūrenom, jie atėjo ir sako:

– Broliukai, mūsų abu bunkeriuokai jau dega.

Kai siautė kariuomenė, rado sniege pėdsakus, tad nesunkiai surado tuos mūsų bunkerius ir sudegino. Gal dar kokią dieną toj sodyboj pagyvenom ir 1945 m. sausio mėn. pradžioje įsirengėm miške didelį bunkerį. Pusė jo buvo iškasta žemėse, o kita dalis – išlindusi į paviršių. Tam bunkery nuolatos buvom 27 vyrai, o kartais ir daugiau ateidavo. Būriui vadovavo Antanas Urbonas-*Dragūnas*, o jo pavaduotojas buvo Stasys Staškevičius-*Švinas*. Būrys vadinosi *Dragūno būriu*.

Iš pradžių mes slapyvardžių neturėjom, bet Albinas Milčiukas, rašydamas dienoraštį, juos visiems sugalvojo ir dienorašty surašė. Taip tie slapyvardžiai mums prigijo visai be jokio derinimo nei su atskirais kovotojais, nei su vadovybe.

Juozas Pukenis buvo mūsų virėjas, visada paruošdavo 27-ias porcijas, tvarka buvo kaip kareivinėse, nors ir tuo bunkeriu mums neteko ilgai džiaugtis. Čia dar

atėjo iš Šeimyniškių keletas vyrų: Antanas Pukenis, Klemenso, Balys Pukenis, Klemenso, Antanas Milašiūnas, Vladas Navickas, Edmundo, Juozas Pukenis, Klemenso, Leonas Bareika, Alekso ir Juozas Šaltenis.

Sausio mėnesį dar prisidėjo Albinas Milčiukas-*Tigras*. Kurį laiką šitam bunkery gyvenom gana laisvai. Sargyboje lauke visą laiką stovėdavo po du partizanus, dažnai išeidavom į kaimus pas žmones maisto ir nieks nedrįso mūsų paliest. Stribai vieni bijojo į mišką lįst, mums buvo laisvė, Bunkery spausdindavom atsišaukimus, įvairius lapelius, kuriuose kvietėme gyventojus netikėt okupantais, nepadlaižiauti jiems ir nevykdyti jų prievolių. Vasario 13 d. išėjom iš bunkerio į visas puses. Mes su Povilu Žičkum iškeliavom į Skiemonių pusę, į jo tėviškę Pašilių kaime. Ten išplatinom proklamacijas, vienas iškabinėjom ant medžių, ant tvorų, kitas – išdalinom patikimiams žmonėms į rankas. Grįžtant nuo Skiemonių jau ėmė švist, buvo trečiadienio rytas. Žmonės važiavo į turgų per Bičionis. Bičionyse pažįstamas žmogelis dar mus pavežėjo iki miesto krūmų. Išlipom iš rogių prieš krūmus ir nuėjom per mišką. Susitikom labai didelį komunistą Vyšniauską su savo sugyventine Sivrckiene-Kepaliene važiuojančius iš Anykščių. Tuo metu mes jų dar neįtarėm, kad jie tokie blogi žmonės buvo. Važiavo malkų į krūmus pasikirst, bet, kai mus susitiko, tuomet iškart pasuko į Bičionių kelią, nebegrįžo į Kaltūniškes, o nuvažiavo tiesiai į Anykščius ir pranešė stribams. Mes, truputį paėję, dar palindom pailsėt po Žažumbrio tiltu per Anykštos upę. Paskui pasukom pro Pašilio sodybą, o ten netoliese ėjo kelias iš Anykščių į Kiaušus per krūmus. Tą kelią praėjom ir, kol ėjom mišku, toks ramus oras buvo, o kai išėjom laukan, pakilo didžiulė vėtra, smarkiai ėmė nešt sniegą ir tai, be abejo, mus išgelbėjo.

Vėliau, gal po mėnesio, kai užėjom pas Pašilį, jis sakė:

– Jūs tik praėjot ir po kelių minučių stribai raiti, važiuoti ir pėsti pasipylė po apylinkę.

Mes dar užėję į Kaldūniškių kaimą prie medžių prisegėm keletą lapelių ir nuo Juodelio tiesiai per laukus patraukėm Bikūnų link. Ten stovėjo Bagdono jauja, į kurią užėjom pailsėt. Žičkus dar užėjo pas Bagdoną gryčion, atsinešė maisto, pavalgėm ir nuėjom pas Miškeliūną, gyvenusį gale kaimo. Jis gyveno atskirtas nuo viso kaimo. Iki jo namų iš kaimo nebuvo jokio keliuko, buvo tik įvažiavimas iš plento. Tai mus irgi, matyt, gelbėjo. Stribai po Bikūnus siautė, ieškojo, bet, mūsų neradę, išvažiavo į Kiaušų pusę. Ten kratė. O mes pas Miškeliūną nuėję atsisėdom už stalo, užsikniaubėm ir užmigom.

Grįžom į bunkerį, daugumą partizanų jau radom parėjusius. Truputį pailsėjom. Urbonas su Staškevičium prasitarė, kad reiktų būtinai iškelt lietuvišką vėliavą prieš vasario 16-ąją. Visi jų minčiai pritarėm, bet kur kelsim? Stakių kaime ant piliakalnio stovėjo vadinamasis „majokas“, labai aukštas. Nutarėm, kad geriausiai būtų į jį iškelt vėliavą. Išrinko vyrai mus kelis iš to būrio: mane, abu Paškonius, Žičką. Pasiruošėm sausą eglaitę kotui, pririšom vėliavą ir vakare išėjom. Ėjom per laukus, dar labai gerai prisimenu, užėjom pas Bronių Čepuką, prašėm jo stebėt, kai iš „majoko“ išsausim

raketas. Prie „majoko“ buvome lygiai 12 val. nakties. O sniego gilu, vėjas stiprus, šalta. Mes su Baliu Paškoniui įlipom į „majoką“, o Jonas Paškonis ir Žičkus liko apačioje. Aš pasiekiau to „križoko“, vadinamosios vėtrinės, patį viršų, su vielom pririšau vėliavos kotą, nusileidau iki paskutinės (pirmosios nuo žemės) aikštelės, Balys išsiėmė raketininką, įdėjo raketą į vamzdį, šovė, bet raketa neiššovė. Reikėjo įdėti kitą. Jis badė dėt, bet niekaip negalėjo atlaužti raketininko vamzdžio. Aš jam sakau:

– Gal tau nušalo rankos, duok man pabandyti.

Aš paėmiau, nežinau ką paspaudžiau, bet, kai lenkiau, raketa iššovė man per kailinių apačią, nuardė rankovę, skverną, švarką praplėšė. Susigriebiau už pilvo norėdamas įsitikinti ar viduriai dar nesužeisti, bet viskas laimingai baigėsi. Nulipom žemėn, nupjovėm vieną pakopą ir prie tos pakopos pririšom raudoną, labai greito veikimo granatą. Mes jos specialiai nepaslėpėm, norėjom, kad, atėję prie „majoko“ sribai ar rusai, ją pastebėtų, greit dar negalėtų lipt ir laisvai nuimt vėliavos.

Vėliava per visą dieną plevėsavo „majoko“ viršūnėje, bet tuo mes neilgai džiaugėmės. Vasario 17-ąją, šeštadienį, atėjo mano tėvukas su Emilija Urbonaite ir pasakė, kad į Anykščius suvažiavo labai daug rusų kariuomenės. Mūsiškiai tuojau nuėjo į Niūronių kaimą, į *Biliūno* būrį, ten buvo apie 25 vyrus. Jie atėjo pas mus, atsivedėm dar arklių su rogėmis, susikrovėm, jau nieko nepalikom bunkery, nes žinojom, kad rusai viską sunaikins.

Tuomet visi persikėlėm į Adalsko negyvenamą sodybą, užsikūrėm pečių, pasidarė šilta, gera, visi sėdėjom viduje, bet netrukus atbėgo sargybinis ir pasakė:

– Vyrai, atvažiuoja keturios pastotės, iš paskos eina pėsčių.

Visi šokom ant kojų, griebėmės už ginklų ir išbėgom į lauką. Žiūrim, tikrai eina per Juodbalos pievą, bet ėjo ir nuėjo. Mūsų arklys buvo daržinėje. Išvedėm arklių iš daržinės, įsivarėm miškan, užėmėm gynybines pozicijas. Niūroniečiai išsidėstė prie miško, prie Bardiševičiaus sodybos, mane su Bražiūnu pasiuntė į palaukę, kur ėjo keliukas nuo Bardiševičiaus sodybos. Sustojom prie medžio, o miegas taip ima, nors gulk ant sniego.

Iš pradžių, kol žvalgyba neatėjo, dar buvom neišsiskirstę, bet, kai žvalgai išžvalgė Juodbalos pievas ir pamatė, kad rusų kareiviai slenka prie Bardiševičiaus sodybos ir artėja tais pėdsakais, kuriais mes atvažiavom.

Maždaug už 50 metrų buvo miške aikštelė, į ją suėjo nemažas pulkelis rusų, stoviniuoja, dairosi. Bražiūnas man sako:

– Vytai, ką dabar darom?

– Juozai, nelaukiam, kad mus pastebėtų ir imtų į mus šaudyti, – atsakiau jam.

Juozas pasistatė kulkosvaidį ant žemės ir į rusų pulkelių paleido seriją. Visas miškas suošė, sudejavo nuo šūvių. Rodos, pragaras atsivėrė. Žinoma, mūsiškiai tiek daug nešaudė, nes taupė šaudmenis, o rusai pleškino kur pakliuvo ir kiek tik šovinių turėjo.

Kai rusai sukritė ant žemės, gal kas nušautas, gal kas sužeistas, nes Bražiūnas, buvęs kareivis, nepataikyt nė vienam negalėjo. Truputį palaukę ir supratę, kad kareiviai nejudą, grįžome atgal į tą vietą, kur arklys stovėjo, netoli arklio buvo pasta-

tytas vokiškas kulkosvaidis, keturios dėžės prie jo su šoviniais, o kulkosvaidininko nė kvapo. Atrodo, kad jis nepaleido nė vieno šūvio, o kiek buvo galima burliokų paklot. Vargšas kulkosvaidininkas Justinas Urbonas, metęs viską, pabėgo, net kulkosvaidžio nepasiėmė.

Einam dviese su Bražiūnu per mišką, mūsiškių nė vieno nematyt. Tik išsoko iš už medžio Albinas Milčiukas:

– Kur mūsų vyrai?

– Mes irgi nerandam nė vieno, – sakau aš jam.

Milčiukas kaip suriks:

– Vyrai! Kur jūs!? Visi pirmyn! Kas neklausys iššaudysiu!

Matom tik kelias, kelias, renkasi vyrai, susirinko jau visai nemažai ir ėmėm trauktis gilyn į tankesnę mišką. Besitraukiant Antanas Urbonas sušuko:

– Vyrai! Mus rusai supa! Čia ne niūroniečiai... Tikrai rusai...

Tuoj ant žemės krito Antanas, Paškonis, Staškevičius, dar keli ir pradėjo šaudyti į mus supančius rusus. Jonas Paškonis buvo užgulęs mano milinės skvernus. Pamačiau, kaip iš galvos jam ištryško kraujo fontanas, jo automato buožė visa krauju apsiliejo.

Šiek tiek aprimo mūsiškių šaudymas, o ten toliau šaudymai girdėjosi be perstojo. Žičkus su Baliu Paškoniui atsistojo pirmieji ir pasileido tiesiai į rusus ir taip abu laimingai prasiveržė. Kai po mėnesio sutikau Povilą Žičkų, jis pasakojo, kaip jie su Baliu abu laimingai pralindo per apsupimo žiedą ir toliau jų niekas nepersekiojo, ramūs po mišką vaikščiojo iki vakaro.

O mes metėmės kita kryptimi ir mus iškart pradėjo persekioti. Čia vietoj nušovė Joną Paškonį, Antaną Urboną, Leoną Staškevičių. Balys Pukenis dar buvo gyvas, bet jo veidas buvo net tamsiai mėlynas. Aš nežinau: ar jis ėjo mums iš paskos, ar taip ir liko vietoj. Prieš mane ėjo Milčiukas ir Bareika. Kita vorelė mūsiškių irgi matėsi einanti. Mes ėjom tokiu keliuku. Man prieš akis šakos krito ant žemės, atsisukau pažiūrėt, žiūriu atsiklaupęs burliokas šaudė į mus. Žinoma, jis taikė man į nugarą, bet aš, kaip dar nepatyręs kareivis, nesugebėjau pasakyti, kad sukim vyrai miškan, o šaukiau: „Leonai! Albinai!“ Atsigrėžė Albinas:

– O, svolačius kacapas! Lįskim greit į mišką!

Staigiai pasukom nuo keliuko į mišką, o šaudyti į tą burlioką jau nebesiryžo nė vienas iš mūsų.

Paėję apie kilometrą, eidami per kelią, tiesiog net nepastebėjom, iš kurios pusės iš kulkosvaidžio krito į mus. Tik kai įlindom į mišką, tuomet pastebėjom, kad iš vežimo į mus šaudė.

Krito Leonas Bareika, Gradeckas (1945 02 18), neaišku, kas nutiko Baliui Pukeniui: ar jis čia krito, ar jis ten vietoj liko. Paėjus toliau, krito Albinas Žičkus, jausniausias iš mūsų berniokas, jį kitą dieną rado.

Stasė Petronytė-Jurgelionienė iš Rašimėlių kaimo ėjo pas kaimynus neva nešdama skietą (audimo staklių dalį) ir Albiną rado miško sodyboje prie šulinio nušautą.

Mes nuėjom į debeikiečio Jono Balčiūno-*Ūdro* bunkerį. Vladas Gabė mus privėdė prie jo, sulindom į bunkerį, buvusį visiškai netoli Ramaldavos girininkijos ir jame prabuvom iki sutemos.

Per mūšį buvo labai karšta. Kai sniegas užkrisdavo už kaklo, iškart atsigaivindavau.

Sutemus išėjom iš Balčiūno bunkerio ir ėjom pro Teresdvarį, Vertimus, Ramaškonis, kol pasiekėm Niūronių mišką. Bražiūnas *Biliūnui* paliko kulkosvaidį. Savieji pasiėmė Justiną ir Jurgį Urbonus ir išsivedė, o mus paliko Dievo valiai. Mes keturiese: aš, Juozas Bražiūnas, Vladas Navickas ir Juozas Šaltenis atėjom iki Paelmio kaimo netoli mano tėviškės, užėjom pas Jurgį Juozaponį, ten radau savo motiną. Ji namuose jau negyveno, kur diena, kur naktis, glaudėsi pas svetimus žmones, giminės, kaimynus. Pernakvojom pas Antaną Sudarą klojime šiauduose.

Rytą pajutom, kad į daržinę atėjo Sudaras, prisikrovė šiaudų rezgius. Kai jis išėjo mes išlindom. Jau šviesu, žiūriu prie durų guli rupūžinė granata. Kažkuris iš mūsų pametė. Jeigu sribai būtų įję, neaišku kuo galėjo baigtis.

Vakare Bražiūnas ir Navickas nuėjo plento link, o mes su Šalteniu patraukėm pas jo seserį Bronę Čepukienę. Ji gyveno netoli klojimo, kuriame mes nakvojom. Jos vyras buvo paimtas į rusų kariuomenę. Jie neturtingai gyveno, nes vyras buvo kariuomenėj. Į jos namus sribai neužeidavo. Jos daržinėj po šiaudais išsikasėm duobę. Pro šiaudų kraštą į ją įlįsdavom, ji mums atnešdavo maisto, o po mėnesio turėjom išeit, nes nebegalėjom toj duobėj gyvent – taip užpuolė utėlės, kad nei dieną, nei naktį ramybės nebuvo.

Netoli mūsų tėviškės sodybos buvo tokio Juciaus pirtis pakriaušėj, tai į tą pirtį, atsinešę šiaudų, pagulėdavom, pareidavom namo pas bobutę. Tuo metu mūsų namuose tik viena bobutė gyveno.

1945 m. vasario 18 d. per kautynes dar žuvo du partizanai: Antanas Pukenis ir Kazimieras Dragūnas.

Rusų kulkosvaidis stovėjo Dauneikių kaimo galulaukėj ant kalniuko prie eigučio Grigonio namų. Grigoniai matė, kai penki vyrai kėlėsi per Anykštos upę. Kai iš kulkosvaidžio rusai pradėjo į juos šaudyti, jie jau buvo praėję Dauneikius. Jiems keliantis į kitą upės krantą ir lipant į kriaušę, į juos paleido seriją ir du krito vietoj. Tada sužeidė Albiną Milčiuką, o Juozas Pukenis liko sveikas, tik prieš tai Alfonsas Šniuika buvo sužeistas į ranką.

Šitie visi trys partizanai tada vaikštinėjo tris dienas po Svėdasų apylinkę, pas-kui grįžo į savo kraštą. Pukenis parėjo į namus pas motiną, o Šniuika ir Milčiukas užėjo pas Jogėlas ir prisiprašė Jogėlų, kad juos paglobotų. Nuo vasario 20 d. Milčiukas ten išbuvo iki balandžio mėnesio. Šniuika išėjo anksčiau. Ant tvarto buvo padaryta slėptuvė, o persirišt žaizdų Milčiukas per kiemą eidavo į kambarį ir, matyt, kas nors jį pastebėjo. Rugsėjo 25 d. suėmė tėvą Jogėlą, o 27 d. – ir Anelę Jogėlaitę (mano žmoną). Bylos jiems nesudarė, bet išvežė į Archangelsko sritį. Tėvas jau negrižo, jį ten nukankino, o Anelę, išlaikę dvejus metus, paleido.

Iš dalies gal ir Milčiukas persistengė. Gyveno tokios B. Vosgėlių kaime. Jos su partizanais, atrodo, neblogai sugyveno, bet, matyt, vėliau kažkas ten buvo ne taip. Vieną dieną atėjo Milčiukas su keliais vyrais, dar atsivedė tokį lenkuojantį kaimyną Stankevičių ir jas pašokdino. Čia tokio Milčiuko elgesio nieks nepateisino.

Milčiuką kadaise prie Andrioniškio sunkiai sužeidė. Jį sribai paėmė ir jis jiems prisistatė komjaunuoliu iš Vilniaus. Tada jį nuvežė į Uteną ir paguldė į ligoninę. Apie tai sužinojo Stankevičius. Jis nuvažiavo į ligoninę, atpažino Milčiuką ir pasakė, kad čia joks ne komjaunuolis, o banditų banditas. Apie tai rašė pats Milčiukas savo dienoraštyje.

Po kurio laiko susitikau su tėvais, pasakė, kad mūsų Povilas Žičkus ieško, jis bus pas Antaną Sudarą ir vakare užeis.

Nuėjom pas Sudarą ir ten radom Albiną Milčiuką, Povilą Žičkų ir ?.

Jie jau buvo pavakarieniavę. Pasitarėm, kad reiktų dabar visiems eit Kurklelių miškan, ten Povilo Žičkaus pažįstami partizanai. Taip ir nutarėm. Jau ruošiamės eit, Albinas Milčiukas traukė savo vokišką automatą nuo suoloelio, o jis dar turėjo atlenkiamą buožę. Jį betraukiant automatas pats užsitašė, kai jį pakėlė aukštyn, nejučiom paspaudė nuleistuką ir iškart pasipylė serija. Aš turėjau užsikabinęs prie šono maišelį rusiško dešimtšūvio šovinių, tai man tie šoviniai tik b r r r r r r ir išbyrėjo ant žemės. Sudarienė ėmė verkt, kilo triukšmas, Albinas ją ėmė ramint, ko čia dabar sielotis, visi likom gyvi. Milčiukas senas ir patyręs karys, o ginklą nešiojo netvarkingai, nenuleidęs saugiklio.

Nuėjom kaip tik prieš tą „majoką“, netoli, kur vėliavą kėlėm, visai prie Storių, tik kitoj pusėj kelio. Ten ir buvo bunkeris. Nusivedė mus į bunkerį, nors mes visi partizanai, bet buvom dar labai vaikiški, kažkaip nepritapom prie tų vyrų. Prabuvom ten dvi paras ir su Juozu Šalteniu nutarėm iš ten pasitraukt. Atėjom iki Bičionių kaimo, jis man ir sako:

– Žinai, Vytai, aš einu tiesiai namo. O tu ką darysi?

Bičionyse gyveno mano mamos giminės Tylos. Užėjau pas juos. Tylienė priėjo prie manęs ir sako:

– Vytuk, tu tik ginklo nesinešk gryčion, duok mes jį paslėpsim...

Nenorėjau likt be ginklo, nebežinojau, kaip paaiškint žmogui. O Tylienės vaikai man sako:

– Mamai sakyk, kad mes paslėpėm šautuvą, o tu jį va čia pakišk po spinta...

Likau su vienu pistoletu kišenėje. Buvo kaip tik trečiadienis kitą dieną, tėvai išvažiavo turgun, aš nuėjau į tvartą, berniokai ateidavo, pašnekėdavom, jie vėl išeidavo. Žiūrim, kitoj pusėj kelio, anapus Anykštos upelio sribai pas Biržį („Pupų dėdės“ brolių) Žažumbrio kaime. Aš, pažiūrėjęs pro langelį, pamačiau, kad jie ten po kiemą kvailioja, šaudo, krauna į vežimus Biržio turtą. Sulaukiau vakaro, jaučiau, kad teta Tylienė manęs vis tiek nepriglaus ir išėjau. Buvo kovo mėnuo, jau visur šlapia, polaidis, einu, batai pilni vandens ir taip grįžau į namus.

Tėvuką radau namuose. Jis pasakė, kad vakar buvo atėjusi mano sesuo Stasė, kuri Inkūnuose man paruošė vietą gyventi. Ten nešiausi tik pistoletą, dešimtšūvį palikau, nes Bronė Lukauskaitė-Rasinskienė sakė, kad ten gyvensim be ginklų. Jau truputį buvo pašalę ir einant labai traškėjo sausledis. Praėjęs pro Anicetą Mažvilą, visai nebetoli Teresdvario kaimo, išgirdau traškančią sausledį. Greit pasitraukiau į šalį, priėjau prie dvišakos pušies, iškišau galvą per dvišakumą ir žiūriu, kas čia dabar eis keliuku. Gerai, kad sribai nesivedė šuns, būtų mane vieną sutvarkę, bet jie praėjo pro šalį. Sutartu laiku nuėjau į Inkūnų kapines, koplytytėj atsisėdau ir laukiau. Išgirdau šunis lojančius ir pabaliu bėgančio žmogaus žingsnius – traškančią ledą. Žiūriu, ateina per kapines Boleslovas Lukauskas, pasiėmė mane į savo slėptuvę. Labai kruopščiai buvo padarytas bunkeris: įlindimas padarytas sandėliuko kampe. Dieną būdavom kambary, o naktį bunkeryje nakvodavome. Kai abu pradėjom gyvent, Balys irgi pradėjo galvot apie partizaninį gyvenimą. Atvažiuodavo Rasinskienė, ji žinojo, kad aš čia gyvenu, nors kiti jos šeimos nariai nežinojo. Žinojo tik ji ir jos sesuo Lukauskienė. Balys mane pradėjo išleidinėt iš bunkerio. Susitikau su ryšininkėmis Danutė Širvelyte, Vinciuonaite ir Danute Ribakovaite (tada mes ją vadindavom Platonaite, nes jos tėvo vardas buvo Platonas). Per jas užmezgiau ryšius su Širvelytės broliu Juozu Ališausku-Beržu. (Širvelytė buvo kito tėvo dukra). Pradėjom mes su juo susitikinėt ir susitikinėjom ilgokai. Aš jam atnešdavau iš mokytojo Rasinsko gautus rankraščius partizanų leidžiamiems laikraščiams. Balys kai ką sukurdavo pats. Tuo metu partizanai leido „Partizanų varpą“, vėliau – „Laisvės keliais“. Šituos laikraščius, išspausdintus rašomąja mašinėle, gaudavom iš Ališausko, mes juos dar padaugindavom.

Jonas Rasinskas buvo Anykščių gimnazijos mokytojas, jo žmona buvo Balio Lukausko sesuo. Rasinskas buvo didelis lietuvininkas, tikras tautos patriotas. Kai jį suėmė, geležinkelio NKVD, pats viršininkas Kuzavenko prie geležinkelio tilto jį nusivedė į sargo būdelę ir ten kankino „buržuikoj“ įkaitinta geležim, degino delnus, bet jis, nors ir žinojo, kur mes slepiamės, neišdavė. Paskui jį išvežė į Šiaulius ir nuteisė dešimčiai metų lagerio.

Po poros mėnesių, 1946 m. liepos mėn., prie Lašinių kaimo suėmė ir Ališauską, nušovė Antaną Pačinską-Vilką, o rugpjūčio pradžioje suėmė ir Boleslovą Lukauską.

Pas mus buvo vienas miško siautimas, tris paras išgulėjom po grindim savo bunkery, o virš mūsų gryčioje rusai įsirengė savo štabą, kieme iškėlė anteną, viduje pasistatė siųstuvus, įvedė lauko ryšio telefoną. Čia suplaukdavo visa informacija apie miškų ir apylinkių „šukavimą“. Mes girdėdavom, kaip jie naktimis knarkdavo miegodami, o mes būdavo tik išlįsdavom iš guolio, pašliaužiodavom po duobę, atlikdavom gamtinius reikalus ir vėl sėdėdavom tyliai. Po grindimis apie metrą aukščio buvo tuštuma. Atsiklaupę galėjom laisvai šliaužiot po visu namu. O prie pat mūsų bunkerio skylės Balys specialiai padarė pakilimą ir ten jau negalėjai laisvai pralįsti. Su jo motina buvo sutarta, jeigu kas, atidaryt skylę ir leist po grindimis, tegu

lenda ir ieško, jeigu įtaria, kad kas nors yra. Gali ropinėt aplink, o čia matyt, kad šviečia, nėra uždara, bet pralįst negalėjai.

Būdavo iš Debeikių suvažiuoja sribai su Gogeliu priešaky, krato, ieško, laksto po gryčią, ant aukšto lipa. Namas buvo dviejų aukštų, dar pastogė ir ten visur iššniukštinėdavo ir niekada neįtardavo, kad mes čia sėdim apačioje.

Vincas Čepėnas buvo Lukauskų pažįstamas ir sėdėjo visiškai vienas užkastas dirvoj. Jam per kaminą paduodavo maistą. Lukauskas pradėjo jo labai gailėt, kad jis toks vienišas, į žemę įkastas, tad sutarė su savo tėvais – Lukauskais, kad jį atvestų pas mus. Taip jis pas mus atsirado. Pas mus jis irgi tik sėdėjo, niekur neišeidavo.

Tą dieną sribai prabėgo, daug nekrėtė, tik padaužė grindis, dar truputį paieškojo ir išėjo. Mes su Baliu palindom po grindimis apsidairyt, o kažkokia nuojauta nedavė ramybės, kažkas atrodė ne taip ir gana, kažkoks ne toks buvo ir sribų laksymas, todėl mums ir kilo įtarimas. Dar pamačiau skylę žvyre, gal kokie keli kibirai buvo subyrėję sauso žvyro į mūsų bunkerį iš viršaus, nes po grindimis tas tarpas buvo išpiltas žvyru. Mes išlindę vos spėjom tą duobę išlyginti, tik girdim, jau barškėdami lekia palange. Mes greit išokom duobėn, Balys prie skylės ausį prikišęs paklausė ir man sako:

– Broleli, blogai, labai stipriai ieško ir kažką įtaria. Čia jau bus blogai. Aš jus užkasiu, o pats einu bažnyčios pusėn, į kitą namo galą. Ten buvo iškastas atsarginis nemažas bunkerioakas, pasislėpt vienam žmogui vietos sočiai. Buvo numatyta taip: jeigu Balys pasiduos, nes jis niekur nepriklausė, neturėjo ginklo, gal nieko blogo ir nebus.

Jis mus su Vincu užkasė, įlindo ton duobėn. Jam ten begulint, motina įsivedė ruskelį po grindim. Tas šliaužiodamas kalbasi su savim:

– Netu, netu, – šliaužia per mūsų bunkerį, o aš girdžiu kaip be perstojo jis tyliai kalba:

– Netu, netu...

Išlindo tas ruskelis, bet kitoj pusėj buvo sandėliukas, šalia jo koridorius ir lentų siena. Jie pasirinko koridoriuje plėšt grindis. Kai grindis pradėjo plėšt, Balys pamatė, kaip įkrito laužtuvas, o už tos sienos buvo mūsų landa. Kai pamatė, kad lūžta grindys, nebebuvo kitos išeities. Jis išlindo per skylę ir pasidavė.

Kai jį išvežė, netrukus atėjo Verutė Povilonytė, Lukauskų šeimos narė, ir pasakė:

– Lįskit į lauką, Baliuko nebėra, išsivežė, o ką jūs toliau darysit, galvokit patys. Gal dar toliau gyvensit čia?

Būtų buvusi kvailystė čia toliau gyvent. Viską, ką turėjom, susikrovėm abu su Vincu, pasiėmėm automatą, dešimtšuvį, pistoletus ir iškart išsinešdinom. Čepėnas nuėjo į savo namus, aš pas jį palikau dešimtšuvį, o automatą ir pistoletą pasiėmiau.

Parėjau į namus, o namuose jau buvo apsiraminę namiškiai, ėjo gandai, kad Kaune mane matė Ona Milašiūnaitė, einantį su sribais. Grįžusi iš Kauno visiems pasakojo:

– O, Strazdo nepaimsi, Kaune sribu dirba...

Čia vietiniai sribai, eidami pro šalį, tėvų namus pradėjo aplenkt.

Namuose daržinėj šiene išsirausiau skylę, kelias dienas pabuvau, atėjo Rasinskienė ir atnešė man raštelį, kuriame buvo parašyta, kad MGB jau žino, kad mes su Čepėnu slapstomės ir mums bus už viską dovanota, jeigu registruosimės.

Tada abu su Čepėnu sutarėm ir nuvažiavom Utenon registruotis. Nuvažiavę užėjom į MGB. Prie mūsų priėjo vertėjas Juozas Bareika ir sako:

– Eikit va ten į lauką už kelio, sėskit ant kalniuko ir laukit. Pašauksim.

Mano kaimynė Anelė Jakniūnaitė, eidama pro šalį, pamatė mus sėdinčius. Priėjo, paklausė, kaip mes čia atsiradom. Pasakiau, kad atvažiavom registruotis. Ji tik spėjo nueiti, išbėgo vertėjas Bareika ir iškart paklausė:

– Kas čia tokia buvo?

– Taigi jūs matėt, kas čia buvo, – sakau aš jam. – Mano kaimynė.

– O kas ji tokia?

– Ką aš žinau, kas ji tokia? Utenoj dirba.

Bet jos nesivijo. Aš supratau, kad jis ją pažino ir dar kurį laiką mus paliko sėdėti. Paskui mus pakvietė vidun. Mane paliko sėdėt koridoriuje, pirmą pakvietė Čepėną. Gal dešimt minučių jį palaikė. Išėjo patenkintas su popiergaliu rankoj. Pakvietė mane. Ėmė klausinėt apie viską bendrais bruožais: kiek ginklų turėjom, kaip veikėm, kiek ten mūsų buvo ir t. t. Aš sakiau, kad nieko neturėjom, tik sėdėjom ir viskas. Kiek norėjai, galėjai jiems įrodinėti, o jie vieną ir tą patį kartojo: ginklai, ginklai, ginklai, jau ir saulutė vakarop. Rusiškai šiek tiek supratau. Girdėjau leitenantą sakantį:

– Atveskit...

Atvedė Balį. Duris atidarė, prie durų jis atsistojo ir pasakė man:

– Na, Vytai, atvažiavai registruotis?

– Atvažiavau.

– Taigi tu žinok, ką aš žinau, tą ir tu žinai.

Aš tarsi kūle per galvą gavau. Ką man dabar sakyt? Iki šiol aš sakiau, kad neturiu jokių ginklų, o dabar reikia keist parodymus, dabar, galvoju, jau bus blogai.

Leitenantas paklausė:

– Tai sakyk, ką dabar tu atveši?

O mano mintys jau skraido po gimtinę. Čepėno pirty šautuvas pakištas po stogu, radijo aparatas pas Lukauską, pistoletas aplūžęs dar yra, tik automato aplūžusio neturėjau, kad galėčiau iškeist. Na, ir prižadėjau atvežt tuos ginklus ir radiją.

Parašė špagalkytę degtukų dėžutės dydžio, liepė važiuot ir kitą dieną viską pristatyt. Galvoju, kaip gerai, atvešiu jiems šitą laužą, o apynaujis automatas, dešimtšūvis, vokiškas pistoletas man liks.

Mes Utenoj buvom apsistoję pas tą pačią Anelę Jakniūnaitę, atsivežėm dar dešros, lašinių ir samagono, kaip tada buvo priimta.

Išėjau į koridorių ir man šovė mintis į galvą, gal reikėtų tą vertėją pasikviest išgert samagono, traukinys tik vidurnaktį išvažiuoja. Tuo momentu jis bėgo koridoriu, aš jį tik čiupt už peties, o jis atsisukęs, kad suriks:

– Ko reikia!
– A, traukinys dar negreit išeis, miške gyvenau, atsivežiau miškinės, gal užeisim paragaut.

– O kur? – iškart atlėjo Bareika.

– Pas tą mergaitę, kur buvo prie mūsų priėjusi...

– O kur jos butas?

– Netoli kalėjimo, – pasakiau namo ir buto numerį.

Parėjom abu su Čepėnu, valgom ir pasigirdo palangėje batų trepsėjimas, atsidarė durys ir įėjo Bareika. Žiūrim, kaip žmogus, nusirengė, atsisėdo prie stalo, gražiai šneka, išgėrė taurelę, pasilenkė prie manęs ir tyliai pasakė:

– Vytai, daug nekalbėk, žinok, kad ir sienos girdi.

Aš iškart supratau jo mintį, supratau, kad jis ir mano juodraščius perskaitė...

Aš pasilikau juodraščių laišką, kurį rašiau į namus tėvams. Ten mano buvo pasakyta: „Jūs mane užmirškit, niekur apie mane nekalbėkit, tarsi manęs gyvo nėra, ypač prie mažesnių vaikų, sakau, žinokit, kad ir sienos girdi.“ Šitie mano juodraščiai buvo tam pačiam portfely, kuriame buvo ir partizaniška spauda. Tas portfelis buvo po prieangiu apkastas. Čia iškasėm duobę, įdėjom portfelį ir vėl užpylėm žvyru. Kartais su Baliu, prisiminę šitą portfelį, kalbėdavom: kai bus laisva Lietuva, eisim ir Šeimyniškėlius su šituo portfelium ir dar uždainuosim, o jis žioplys kitą dieną po suėmimo čekistams jį atidavė ir bunkerį parodė. Nors jis vėliau gynėsi, kad nieko neišdavė, bet iš tikrųjų buvo kitaip, Rasinskiene matė, kaip Balys rodė čekistams, kur portfelis paslėptas, kur bunkeris, visas landas parodė...

Paskui Bareika, priminęs, kad ir sienos girdi, išgėrė dar kitą taurelę ir pasakė:

– Vytai, einam truputį laukan.

Išėjom laukan ir jis pasakė:

– Vytai, aš tave gerbiu. Aš buvau tarybinis partizanas, su Maryte Melnikaite kartu vaikščiojau, Melnikaite žuvo, aš likau ir dabar tu matai kas aš. Aš šitos valdžios žmogus ir esu laisvas, o tu, kai dabar užsiregistruosi, nelįsk niekur. Jeigu lįsi, mes vis tiek pagausim, o partizanai jūsų tikrai neišsilaikys. Jeigu rusai sumušė vokiečius, tai partizanus tik juokas bus visus sutvarkyt ir tu neišivelk į tą bėdą. O kas tavo širdy, tai laikyk ir, jeigu prieis laikas, mes būsim tavo vietoj, o tu būsi mano vietoj! Vytai, žinok, Balys pasakė: pistoletas naujas, vokiškas, automatas suomiškas naujas, dešimtukas geras naujas, radijas, rašomoji mašinėlė...

Kai jis man visa tai pasakė, man ir vėl galva atrodė ištino nuo minčių gausybės. Kaipgi man dabar tą dešimtuką paimt iš Čepėno? O jeigu su tuo šautuvu einant pagaus sribai? Ką daryt?

Grįžęs namo, dviračiu nuvažiavau į Medinių kaimą pas Čepėną, atsivežiau tą šautuvą, nulėkiau pas Lukauską ir pasiėmiau radiją, kitos išeities man jau neliko: arba grįžt į mišką, arba legalizuotis, o ateitis jau matėsi aiškiai, kad miškas mūsų nebeišgelbės.

Susirinkau visą amuniciją, susidėjau į maišą ir kitos dienos rytą traukiniu vėl nuvažiavau į Uteną.

Nuėjau į MGB su visais ginklais. Pamatė leitenantas, iškart liepė užeit. Įėjau į kabinetą, liepė viską sudėt ant stalo. Sudėjau.

– O kur šautuvas? – paklausė.

Parodžiau į dešimtuką.

– Koks čia šautuvas? Čia suomiškas dešimtukas.

– Aš kitaip jo nevadinu, – atsakiau.

Jis vis tiek savo kalbėjo, kad čia ne šautuvas. Aš patylėjau, kvailesniu apsime-
tęs, supratau, kad viskas tvarkoj. Labai greit išrašė pažymą ir liepė važiuoti namo.

Kai registravausi, vis dar tankiai kviesdavo čekistai, klausinėdavo, tardydavo. Iš pradžių dar ramiai, o vėliau jau ir į kailį gavau ne kartą. MGB dirbo vertėju Pranas Jovaiša, ne kartą šampalu jis man nugarą „kasė“. Būdavo tardytojas išeina, pasilieka jis mane vieną ir kala kaip reikalas.

1951 04 14 paskutiniuosius penkis partizanus išdavė Niūronių kaimo gyventojas Petras Janukėnas. Tuomet žuvo Antanas Bagočiūnas-*Dūmas*, Justinas Puodžiūnas-*Šerkšnas*, Vytautas Pačinskas-*Vyturys-Audra*, Povilas Budreika-*Debesis* ir Albertas Pakenis-*Jūreivis* ir ryšininkės seserys Emilija Mieliauskaitė-*Vaiva* (20 metų) ir Onutė Mieliauskaitė (18 metų).

Petras Janukėnas buvo užverbuotas MGB agentu pseudonimu *Vėgėlė*. Jis buvo Anykščių gimnazijos moksleivis ir veikė jie dviese su tokiu Žiliu taip pat moksleiviu, palaikė ryšius su partizanais. Partizanai Niūronių kaime užėjo pas Mieliauskaites, kurios jiems virė cepelinus. Kol išvirs cepelinus, partizanai pasakė, kad jie nueis į gretimą pušynėlį už klojimo, nes ten turėjo ateit Janukėnas su Žiliu.

Cepelinai išvirė, o nieks neateina jų pasiimt. Emilija nusprendė eit žiūrėt, ko jie neateina. Eidama ji sutiko svirduliuojantį Albertą Pakenį. Jis pasakė, kad jie apnuodyti ir bešnekėdamas susmuko.

Tada Emilija greitai grįžo į namus, pasakė Onutei, pakinkė arklių, abi sukrovė visus vyrus į vežimą ir išvežė Andrioniškio pusėn paslėpt kur nors miške bunkery. Privažiavus kryžių, joms pastojo kelią rusai ir jos ėmė į juos šaudyti.

Ten dalyvavo ir stribas, vietinis rusas iš Naujonių kaimo Samuelis Nikiforovas (jį vadino Samuku). Gerokai vėliau, išėjęs iš stribyno, jis pasakojo malūne susirinkusiems:

– Emilija kai pradėjo iš automato į mus šaudyt, tada mes irgi į ją pradėjom šaudyt.

Enkavedistai peršovė arklių ir jau sužeistas arklys juos dar nuvežė beveik iki akmeninio paminklo, įlindo į krūmus ir ten juos visus pribaižė rusai su stribais.

Archyvinėje medžiagoje dar rasta viena įdomi detalė. Iš visų partizanų vienas liko gyvas, tai – Povilas Budreika-*Debesis*. Jį sunkiai sužeidė ir jis Lukiškių kalėjimo ligoninėje mirė. Yra išlikusi byla, kurioje tik vienas jo apklausos protokolai surašytas. Jis dar pasakė, kad jų bunkeris buvo Paandrioniškio kaime. Be to, ryšininkė Birutė Biliūnaitė pasakojo, kad tuo metu ji matė, kai į tą pusę nuvažiavo du rusų kareivių sunkvežimiai. Matyt, agentai turėjo kažkam pranešt apie partizanų apnuodijimą, bet tuo metu kareiviai jau buvo pasiruošę ir visi vyrai pateko į jų spąstus.

Čia baigėsi ir mano kaip ryšininko pagalbininko darbas.

Senis Markijanas Latatujevas prižiūrėdavo sribyno arklius. O vienas iš jo sūnų, taip pat sribas, mėgo užsiiminėti nešvariais darbeliais. Jis žinojo, kad sulaikęs bėgantį iš areštinės, gauni iš vyresnybės apdovanojimą. Tai jis būdavo išvesdavo kalinį į MGB būstinės kiemą, o kiemas aptvertas medine tvora, vienoj vietoj lentų apačios neprikaltos, pastumdavo į šoną tas lentas ir liepdavo bėgti. Jei kalinys nebėgdavo, sakydavo, kad šaus. Taip jis nušovė tris žmones. Tik kai nušovė trečią kalinį, MGB karininkai suprato, kad jis specialiai taip daro, nes už tai gaudavo ne tik premiją, bet ir laisvų dienų.

Labai pagarsėję savo žiaurumu Anykščiuose buvo sribas Samuelis Nikiforovas, trys broliai Razaliai, ypač Balys.

Stribų vadai Anykščiuose buvo Ivanas Šardinas, Samburskis, Nikolajus Rišaikinas nuo Molėtų ir anykštėnas Kalčys.

Iš vietinių MGB smogikų vienas labiausiai pagarsėjusių savo žiaurumu buvo rusas Kašteljanovas. Jo kaip smogiko pseudonimas buvo *Beržas*. Per vieną operaciją buvo peršautas *Šariūno*-Slučkos. Jis buvo kilęs iš Pašventupio kaimo, jo tėvą 1941 m. nušovė sukilėliai.

Anykščių apylinkėse savo žiaurumu buvo garsūs ir iš Rusijos atsiųsti NKVD vadai: Aleksandras Teleginas, NKVD garnizono viršininkas, dalyvaudavo tardymuose ir pats tardydavo areštuotus mūsų žmones, Iljinas, Timinskas ir Grigorjevas abu kapitonai, garsūs NKVD budeliai. Kirilovas buvo NKGB operatyvinio punkto pirmasis įkūrėjas Anykščiuose, t. y. saugumo skyriaus viršininkas. Buvo dar aktyvūs ir aršūs rusų saugumo darbuotojai Suchovėjus, Sikadolskis, Dimitrijėvas.

Anykščiuose, Utenos apskrityje, buvo vienas didžiausių stribų būrių. Jame buvo 45–50 stribų, iš jų didžioji dalis – rusų tautybės žmonės.

Pasakoja ANICETAS MAŽVILA

Užrašyta Anykščiuose
2000 12 03

Gimiau 1924 m. Pavarių kaime, Anykščių valsčiuje, Utenos apskrityje.

Kai 1940 m. užėjo rusai, sužinojom, kad Anykščiuose bus kažkoks jų kareivių koncertas. Mama mus suorganizavo nuvažiuot pasižiūrėti ruskių koncerto. Nuvažiavom į Anykščius, vidury miestelio vielomis buvo aptvertas gardas, tai tie rusai suėjo į tą aptvarą, apsiavę tokiom vyžom šoko, dainavo ir po kiekvieno šokio pranešėjai šaukė, gerkles išvertę, „Litva budet naša – Krasnaja armija!“ (Lietuva bus mūsų – Raudonoji armija!) Iki vakaro pabuvom ir grįžom į namus. Koncertuotojai emocijų mums nesužadino, liūdna buvo į juos žiūrėti.

Po kurio laiko rusai kvietė į susirinkimą. Toks Jonas Bagočiūnas iš Anykščių atvežė agitatorių žydelį ir jis „laikė“ mitingą. Žydelis rėkė visa gerkle rankom mosikuodamas, nes tada garsiakalbių nebuvo. Jis sakė, kad Raudonoji armija jau perėjo Estiją, Latviją, Lietuvą ir eis toliau per Lenkiją, Prancūziją, Angliją ir Ameriką. Žydelis aiškino, kad dabar, ui, kaip bus gerai, visi būsim laisvi, mūsų nieks nebeišnaudos, nereiks mokėt mokesčių, valdžia mums mokės. Iš to žydelio kalbos supratome, kad viskas bus atvirkščiai.

1941 m. birželio mėn. 22 d. pas mus atėjo mūsų kaimo gyventojas agitatorius Balys Karalius su kitu kažkokiu iš miestelio atvažiavusiuoju. Ėmė klausinėti, kiek gyvulių turim, kiek šeimos, kada gimę, kiek žemės turim ir t. t. Kaip tyčia, atvažiavo kaimynė Žemaitienė, įėjo gryčion, atsistojo vidury kambario ir pakeltu balsu sako:

Prasidėjo karas!

Surašinėtojas pakėlė galvą, išmeigė akis į moterį, parkeris klakt jam iš rankų ir nukrito ant žemės. Mes vaikai ėmėm juoktis. Jis pasilenkė, pasiėmė nuo žemės parkerį kaip nesavom rankom, užvertė knygą, į kurią rašė, ir pasakė:

– Viskas tvarkoj, – ir išėjo abu su Karalium pro duris.

Kitą dieną sužinojom, kad vokiečiai užpuolė rusus. O mes išbėgom į kiemą ir traukiam garsiai kažkur išmoktą dainušką: „Jeigu karas rytoj, komunistai terboj...“ Mano brolis Jonas iškart nutildė mane. Sako, ką žinai, gal čia kur nors netoliese klausosi komunistai.

Tai tokie pirmosios rusų okupacijos vaikiški prisiminimai.

Prie vokiečių rusai buvo išmetę desantininkus į Smolinos mišką netoli Pakšio namų. Naktį pamatėm skrendantį lėktuvą su smarkiai šviečiančiom lempom. Rytą atbėgo Karaliaus sesuo ir pasakė, kas Smolinoj nuleido desantą. Mes dar norėjome bėgt pažiūrėti, matom jau važiuoja Anykščių policija dviračiais, raita joja į tą mišką Debeikių, Svėdasų policija. Apsupo miškelį, bet desantininkų nepagavo, atsisaukdydami jie pabėgo į Lašinių kaimo pusę ir nieks ten jų nesivijo, nieks jų daugiau neieškojo.

Artėjant frontui, 1944 m. vokiečiai mūsų žmonėms aiškino, kad desantininkai šaudo iš kulkosvaidžių, o ne kariuomenė. Patrankų kanonados jau, rodos, visai nebetoli drebino žemę ir namus.

Mes, nuvažiavę į Anykščius, pamatėm, kad žmonės jau vyną veža iš vyno fabriko bidonais, rėčkomis, vokiečių mieste jau nebesimatė. Na, tada ir mes grįžom į namus, pasikinkėm arklius ir keliese: aš, brolis Jonas, toks Vaclovas Kabikas, Alfonsas Augutis dviem arkliais pasileidom šuoliais. Įsidėjome didžiulį kubilą, nuvažiavome vyno gamyklon, prisipylėm tą kubilą, Augutis prisipylė alaus statinę ir grįžom į namus. Atėjo kaimynai, išgėrėm šito vyno. O kitą dieną prasidėjo smarkus šaudymas, užėjo rusų kariuomenė, atėjo pas mus keli rusų kareiviai ir pareikalavo duot jiems vyno. Gal kas jiems pasakė, kad mes vyno atsivežėm, bet mes ėmėm gintis, kad vyno neturim. Tuomet liepė atnešt iš kaimynų. Nuėjome pas kaimynus Kabikus, žiūrime, jų kieme stovi du aukštesnio rango kariškiai. Kabikienė rusiškai mokė-

jo, pasakė šitiems karininkams, kad pas mus kareiviai ieško vyno. Tie mus pasi-
šaukė ir bėgte į mūsų kiemą. Atbėgom, du kareiviai, į motiną šautuvus atstatę, rei-
kalauja vyno. Karininkai tuoj nuginklavo abu kareivius ir nusivarė.

Kitą dieną kiti du kareiviai iš kito kaimyno atsivijo brolių Joną, tas pasislėpė,
tuomet prikibo prie sesers Levutės, ėmė ją už rankų tempti į mišką, mes ėmėm šaukti,
neleisti.

Pamatėm, kad rusų kareivių reikia saugotis, namuose pradėjom nebenakvot: tai
į mišką nueidavom, tai kur nors daržinėj miegodavom.

Kartą atėjęs iš miško Bronius Puodžiūnas (vėliau jo slapyvardis buvo *Garsas*),
pasakė, kad rusai pradėjo mobilizaciją, reikia slėptis arba eit į kariuomenę. Aš jo
paklausiau, ką jis darys, jis pasakė, kad grįš į mišką, į kariuomenę neis. O kodėl
aš turėčiau eit? Aš irgi pasakiau jam, kad neisiu, kokia nesąmonė svetimoj kariuo-
menėj kariaut.

Nuo tada mes ėmėm rimčiau slapstyti. Netoli mūsų namų buvo tankus beržy-
nėlis, tai vakarais eidavom miegot į tą beržynėlį.

Apie rugsėjo mėnesį išsikasėm bunkerį su Kaziu Višumirsku pamiškėj rugiuose.
Pabuvom porą savačių, Kazys buvo labai jautrus, ten jam buvo tvanku ir jis nega-
lėjo būti. Parėjo jis į namus, gryčioj pakrosny išsikasė bunkerį. Pats bunkeris buvo
lauke, tik į jį įlįsti reikėjo per pakrosnį.

Mūsų kieme buvo rentinis šulinys iš sunertų medžio rąstų.

Naktį aš, brolis Jonas, mama, sesuo, šalia šulinio iškasėm duobę, kraštus išklo-
jom lentom ir vėl užkasėm, o landą padarėm iš šulinio vidaus, išpjovė du rąstus.
Tada šitam bunkery ėmiau slapstyti. Prasidėjo gaudymai į kariuomenę, atėjo kai-
mynas Vaclovas Kabikas ir paprašė, kad jį priimčiau į slėptuvę, bet aš jo nepri-
ėmiau, neparodžiau ir bunkerio, nes nepasitikėjau. Tada manęs prisiprašė brolis
Jonas ir taip tam šuliny apsigyvenom abu su Jonu (g. 1911 m.). Po kurio laiko Jo-
nas pasidarė kitą bunkeriuką namuose ir į jį persikėlė, o pas mane atėjo brolis
Jurgis.

Vieną vakarą, būdami pas Kabiką, susitikom Bronių Puodžiūną. Jis manęs pa-
klauskė, kodėl aš toks išbalęs. Aš jam pasakiau, kad jau nebematau saulės. Tada jis
pasakė:

– Aš taip pat nebematau saulės, miške turiu bunkeriuką. Man namuose gerai, o
miške, jau ir pasnigo, kur eisi, lieka pėdsakai.

Taip tam bunkery su jaunesniuoju broliu Jurgiu išbuvom maždaug iki 1945 m.
vasario 16-osios.

Mano žmonos Aldonos Laurelytės brolis Steponas pokario metais slapstėsi na-
muose nuo rusų persekiojimo, brolis Jurgis, g. 1912 metais, buvęs šaulys, užėjus
rusams, išėjo į mišką ir miške išbuvo iki savo žūties 1945 m. sausio mėnesį. Prieš
Kalėdas parėjo į namus, sesers Aldonos paprašė, kad iškeptų „sližikų“, pažadėjo
ateit valgyt Kūčių. Sesuo viską paruošė, bet prieš Kalėdas vyko didelis rusų ka-
riuomenės siautimas ir jis neatėjo.

Naujųjų metų išvakarėse naktį atėjo pulkas skrebu ir ėmė tėvo klausti kur sūnus. Tėvas pasakė, kad sūnus išvažiavęs į Panevėžį. Tada skrebai pasakė: „Nu plauk, pažiūrėsma, kur jis išvažiavęs... Ar paskiau neraudosi...“ Tada skrebai išėjo ir nuėjo į Pauriškes pas Baliūną. Jo taip pat paklausė, kur jo sūnus, tas irgi pasakė, kad nežino, kur išėjo. Skrebai apsisuko irgi išėjo. Rytą dar prieš auštant, skrebai užėjo pas Biliūną ir pasakė: „Eik pasiimk savo sūnų, jau grįžęs iš vakarušų guli pajary (prie Jaros upelio). Paskui užėjo pas Feliksą Laurelį, jam irgi pasakė tą patį: „Važiuk pasiimk savo sūnų, guli pajary grįžęs iš Panevėžio.“ Tada atbėgo iš Poriškių kaimo Baliūnų tėvas ir pasakė, kad nušovė mūsų vaikus. Tėvas nubėgo prie Jaros, o skrebai vėl suėjo pas Laurelius ir ėmė grasinti: „Dabar jūsų triobas sudėginsim, jus išvešim Sibiran, nes jūsų sūnus banditas buvo.“ Be abejo, partizanų bunkeris buvo išduotas, bet kas išdavė, dabar sunku pasakyti. Vieną kartą brolis Steponas naktį į bunkerį jiems nešė maistą ir knygą paskaityt. Buvo tokia kalba, kad skrebai pėdsakais atsekė iki bunkerio ir rado visus tris partizanus: abu brolius Juozą ir Antaną Baliūnus ir Jurgį Laurelį. Bunkeris buvo iškastas Pauriškių miške Jaros pakrantėje. Radę partizanus bunkeryje, liepė gyviems pasiduoti. Kai jie išlindo iš bunkerio, stribai iškart nušovė vieną brolių Juozą Baliūną ir Jurgį Laurelį, o jaunėlio Antano nešovė, nes vyresnysis prieš tai atseit prašęs jaunėlio nešaut, nes jis jį privertęs čia būti, todėl skrebai jį palikę gyvą. Dabar Antanas Baliūnas dar tebegyvena Pauriškių kaime, bet nepasakoja, kaip ten iš tikrųjų buvo. Po šitų vyrų sušaudymo tėvai pasikinkė arklį, įsidėjo į roges šiaudų, nuvažiavo ir atsivežė abu žuvusiuosius klojiman, jame palaikė, kol išaušo, paskui Jurgį, nuvežė į Leliūnų kaimo kapines, palaidojo, o Juozą nuvežė į Svėdasų kapines.

Iš Smolinų kaimo seniūnu dirbo toks Vladas Daudaravičius, paskui jis buvo apylinkės pirmininkas, komunistų žmogus, bet mes su juo neblogai sugyvenom. Jis parašė raštelį, kad aš gimęs 1927 m., o tų metų gimimo kariuomenėn dar neėmė.

Sutikau Justiną Puodžiūną ir sakau jam:

– Aš jaunas, tu jaunas, važiuojam abu registruotis, gal „pralįsim“.

Jis mano smakrą pačiupinėjo ir pasakė:

– Tavo barzda švelni, o mano jau želia kaip reikiant, aš bijau, gali įtart, kad esu vyresnis.

Tada aš pasikviečiau Henriką Čerškų ir to seniūno sūnų ir visi nuvažiavom registruotis į Anykščius. Įsidėjom samagono, bet visa komisija buvo į Molėtus išvažiavusi, tik du kariai likę, tai jiems pasiūlėm to samagono. Gerokai išgėrėm ir parvažiavom namo.

Kitą rytą Čerškus pakinkė arklį ir vežė mus Alanton registruotis. Vežė savo sūnų, mane ir Daudaravičių. Taip mes prisiregistravom Alantoj.

Rytą Pavarių miške išgirdom smarkų šaudymą. Brolis Jurgis pasislėpė, o aš likau gryčioj. Atėję rusų kareiviai, pakrosnin lenda, spinton lenda, visur lenda ir tik vieną žodį kartoją „bandit“, „bandit“, bandit“... Manęs paprašė dokumento, aš tą lapelį parodžiau, nieko man nesakė ir išėjo.

Vakare atėjo Bronius Puodžiūnas ir ėmė guostis, kad jo bunkeris blogas, prieit prie jo nebegalima, nes lieka pėdos sniege, pasislėpt jame jau nebegalys, neturi kur slėptis berniokas. Stakių ir Pavarių miške per susišaudymą žuvo septyni partizanai ir keliolika rusų kareivių.

Priėmiau aš Bronių pas save, apgyvendinau jį šuliny, na, o man jau nebereikėjo slėptis, nes buvau prisiregistravęs ir turėjau dokumentus. Į tą bunkerį pradėjo ateidinėti ir Povilas Grumbinas, jie abu ten pabūdavo.

Apie kovo pabaigą išėjo abu ir po kokios savaitės, prieš pat Velykas, atėjo keturiese: Bronius Puodžiūnas-*Garsas*, Justinas Puodžiūnas-*Šerkšnas*, Alfonsas Augustis-*Vėjas-Šeškas* ir Jonas Povilonis-*Gyllys*. Visi ginkluoti, paprašė manęs išvirt karštos sriubos. Išviriau sriubos nemažą puodą ir nunešiau jiems į miškelį, ten jie manęs laukė. Taip bevalgant ir besišnekant, jie pradėjo mane kalbinti, kad aš jiems padėčiau gyvenant miške, kad pabūčiau slapuku. Aš sutikau. Kaip gali saviems kaimynams nepadėti. Paskui jie išeidami pasakė, kad miške kas bunkerį Navinoj už tokios šiekštos. Du bunkerius jie ten išsikasė, kad tilptų po tris keturis žmones pagulėti. Vėliau jie man parodė tuos bunkerius, sutarėm kaip juos uždarius užmaskuoti.

Būdavo nueinu aš ten, atidarau dangtį, išleidžiu juos, o kitą dieną nuėjęs anksčiau rytą viską uždarau ir užmaskuoju, jeigu jie būna sugrižę.

Taip praėjo vasara, jie man ir sako:

– Paklausk mamos, mes norėtume pas jus per žiemą peržiemavot.

Aš pasakiau mamai, mama išsigando, nes mes visi žinojom, ką reiškia, bet pasakui ji nusiramino ir pasakė:

– Bet jie irgi vaikai, turi motinas, turi tėvus, jiems irgi baisu, padėkit jiems.

Tada ėmėmės kast bunkerį mūsų miške, maždaug už kilometro nuo namų, ten toks kalniukas buvo. Bunkerį iškasėm šalia kelio, o landą padarėm vidury kelio. Kasėm dvi paras. Iš pradžių iškasėm didelę duobę, apie 6 m ilgio ir 5 m pločio. Jau iš anksto buvom paruošę stulpus atramoms, sienas išklojom rąsteliais, uždėjom viršų ir apie metrą storio dar užpylėm žemėm. Padarėm vėdinimo angas. Vieną nuvedėm apie 5 m po eglaitėm, kitą – apie dešimt metrų po kitom eglaitėm, o trečia buvo visai netoli, už metro nuo bunkerio.

Tada į bunkerį atėjo Bronius Puodžiūnas, Justinas Puodžiūnas, Alfonsas Augustis, Juozas Banys-*Šūvis*, Jonas Povilonis ir Vytautas Bagočiūnas-*Liūtas-Uosis*.

Bunkeris buvo didelis, vietos sočiai, dar atšventėm įkurtuves, ypač įėjimas buvo gudriai padarytas, vyrai sakė, kad jo ir pats velnias nerastų.

1945 m. ruduo buvo labai šlapias, ilgai nepašalo. Vėliau pašalo, bet vanduo ilgai dar stovėjo paviršiuje. Prie bunkerio tik iš dviejų pusių buvo galima privažiuoti, visur aplinkui telkšojo pelkė.

Kol nebuvo sniego, buvo nelabai patogu užmaskuoti landą: reikėdavo samanas raut ir dėti ant viršaus. Kartą nuvažiauvom, Bronius Puodžiūnas pasiūlė parinkti arklių mėšlo, nes ten aplink arkliai ganėsi, to mėšlo užmesim ir bus gerai. Nuėjom į

pievą prie arklių, du maišus pririnkom arkliašūdžių, jie tuos maišus susinešė į bunkerį ir taip būdavo maskuodavom landą arklių mėšlu. Kai pasnigo, to mėšlo jau nebereikėjo, sniegu užkasdavom ir jokios žymės nelikdavo. Maždaug sutardavom, kada aš atvažiuosiu, atvažiavęs atidarydavau angą, juos išleisdavau, prieš tai įsitikinęs, ar kas nestebi, ar nesimato kur nors žmonių. Patys jie niekada neidavo be manęs.

Vėliau dar atėjo į šitą bunkerį iš Leliūnų Jonas Kemeklis-*Tauras*. Prieš tai jis gyveno bunkery Lašinių kaime pas Karbauską, bet, kai šeimnininkus išvežė į Sibirą, gyvent ten jau nebegalėjo.

Visą laiką vyrai bunkeryje nesėdėjo, jie daugiau vaikščiodavo, buvo labai užsiėmę, eidavo į įvairiausius susitikimus, rengė partizaninę spaudą ir ją platino, palaikė ryšius su kitų apylinkių partizanais ir t. t. Eidavo į Vyžuonas, į Andrioniškį.

Po kariuomenės siautimų, ypač žiemą, nuvažiavęs prie bunkerio, dažnai rasdavau rusų kareivių išmintus takus ir ant bunkerio jų pėdas, bet, matyt, jie nepagalvodavo, kad po jų kojomis sėdi po žeme būrys partizanų.

Tame bunkeryje vyrai praleido 1945 ir 1946 metų žiemas, keitėsi ir žmonės: tai vieni, tai kiti pagyvendavo.

Tą bunkerį žinojo visa mūsų šeima, bet partizanus išleisdavau tik aš arba brolis.

Čekistai buvo suėmę seserį Levutę. Ten prie Višumirsko buvo bunkeris, Stasė Višumirskaitė tą bunkerį prižiūrėdavo, jame slėpėsi jos draugas partizanas Jonas Puodžiūnas. Tą bunkerį kažkas aptiko, nors jis tuo metu jau buvo tuščias. Stribai jį išdraskė, rado mano sesers nuotrauką ir atvažiavę pas mus ją ėmė tardyt. Paskui suėmė ją ir Kazimierą Višumirską. Dar namuose Levutę mušė, daužė ir reikalavo pasakyti, iš kur jos nuotrauka tam bunkery atsirado, bet ji gynėsi iš paskutiniųjų, kiek begalėjo ir nieko nepasakė. Po to Levutę su Višumirsku nusivarė pas Augutį. Ten įsivedė į klojimą ir klojime ją ėmė mušt. Mušė mušė, bet ji nieko neprisipažino, paskui pasakė, kad Višumirskas viską pasakė, prisipažino, kad ji maistą į bunkerį partizanams nešdavo. Tuomet ji pareikalavo akistatos su Višumirsku. Dvi savaites ją palaikė stribyne ir paleido nieko nepešę.

1947 07 15 Ramuldavos miške vyko rusų kariuomenės siautimas, o mūsų partizanai tuo metu stovyklavo Pavarių palaukėje. Pamatę, kad eina kariuomenė, jie sulindo miškan ir pasislėpė kas kur: sulindo po medžiais, po kelmų kerplėšomis. Mykolas Mackevičius ir Alfonsas Vinciūnas, abu iš Smolinos kaimo, palindo po eglaitėmis. Mackevičius, supratęs, kad jį rusai pastebėjo, ėmė į juos šaudyti, matyt, tikėjosi pabėgt atsisauydamas, bet rusai, sukritę ant žemės, irgi pradėjo šaudyti ir Mackevičių peršovė. O visai netoliese po eglaitėmis gulėjo Vinciūnas ir viską matė. Rusai supratę, kad partizanas sužeistas, priebėgo prie jo ir ėmė durklais jį badyti. Subadė, paliko ir nuėjo tolyn, o Vinciūno taip ir nepastebėjo. Paskui iš miško išvijo į laukus partizaną Grigorijų Ribakovą. Čekistai paleido šunį, tas dar jį apkramtė, jis šunį nušovė, bet ir pats žuvo.

1948 m. sausio mėnesį vieną vakarą aš vyrus išleidau iš bunkerio ir jie išvažiavo kažkur prie Andrioniškio. Visi buvo labai supykę. Man tik pasakė, kad turi daug reikalų. Grįžtant iš Andrioniškio, netoli Pavarių girininkijos juos užstojo rusų garnizonas.

Iš mūsų buvo išvažiavę Pranas ir Jonas-Žaibas Rimkai, Bronius ir Justinas Balčiūnai, Jonas Kemeklis, Vytautas ir Antanas Bagočiūnai, iš kitur ten jų dar buvo daugiau. Jie traukėsi atsišaudydami. Antanas Bagočiūnas, Bronius Puodžiūnas ir Kemeklis traukėsi viena puse, Rimkai – kita puse. Joną Rimką sunkiai sužeidė, jis dar kažkiek pabėgėjo, suklupo, daugiau nebegalėjo bėgti, tuomet Pranas Joną užsiimetė ant pečių, panešė, bet ir tas nusilpo. Tada Jonas paprašė, kad brolis jį pribaigtų. Pasodino Joną ant kelmo ir pasakė:

– Jeigu gali, pats prisibaik, bet aš tavęs nešaudysiu.

Tuomet Jonas paėmė iš brolio Prano pistoletą, nusišovė, o Pranas pasitraukė.

Kemeklis, Antanas Bagočiūnas ir Bronius Puodžiūnas ėjo per kelią Andrioniškis–Anykščiai ir tuo metu ant kelio pamatė stovinčius kelis stribus. Kai tik išsoko jie ant kelio, kirtu į tuos stribus iš automatų. Vienas stribas krito vietoj, o kiti – į griovius nusivoliojo ir ėmė atsišaudyti. Visi beveik laimingai perbėgo kelią, tik Kemekliui koją peršovė. Dar bandė eit, bet suklupo, tuomet vyrai jį paėmė ir nešė.

Kai atėjo iki mūsų, buvo jau naktis, vėlus laikas. Manęs jie dar paprašė pakinkyti arklių ir nuvežti į bunkerį, bet aš jau arklio nebekinkiau, užsidėjau Joną ant nugaros ir nunešiau iki bunkerio. Peršauta jam buvo žemiau kirkšnio.

Po šitų kautynių Antanas Bagočiūnas labai supyko ir pasakė:

– Na, niekšai, vieną kartą ir mes juos pakasysim...

Pasiėmė jie iš kažkokio žmogaus arklių ir išvažiavo prie Debeikių konfiskuot Žvyko turto. Tas Žvykas buvo išdavęs Kemeklio bunkerį. Nuvažiavę pas Žvyką, jie paėmė jo arklių, tris bekonus ir dar kažkiek maisto, bet jam nieko nedarė. O jis iškart nubėgo į Debeikius ir pranešė rusų garnizonui, kad „banditai“ jį apiplėšė. Tada debeiečiai paskambino į Anykščius, kad tie iš priekio užstotų, o patys ėmė irgi vyti. Jau auštant žiūrim, atvažiuoja dvi pastotės, manėm, kad stribai, o mūsų šie dar nebuvo grįžę. Kai privažiavo arčiau, pamatėm, kad mūsų šie. Jie tik ragino mane greičiau važiuoti, nes gali atsivyt rusai. Nuvažiavom į mišką, jie sulindo į bunkerį, užmaskavau ir grįžau namo. Jau pradėjo švist, arklius pavariau, tie ir nulėkė keliu į savo namus.

Žiūrim, jau važiuoja pastotės pilnos kareivių ir stribų, bet taip ir pravažiavo pro šalį, pas mus net neužsuko. Bet, kadangi iš paskos vijosi, pas Bartaševičių rado svilnamą kiaulę – paėmė, pas Rimką taip pat paėmė svilnamą kiaulę.

Iš kitos pusės vijosi Anykščių stribai ir užsoko ant jų Bronius Puodžiūnas, Antanas Bagočiūnas ir Jonas Povilonis. Susišaudė ir Povilonį peršovė Anykščių miesto krūmuose. Dar kažkiek jie pabėgo abu su Puodžiūnu ir dar kartą jį peršovė, tada jis paprašė Puodžiūno, kad jį pribaigtų, bet tas atsisakė jį pribaigti, tuomet jis išsiėmė pistoletą ir nusišovė, o Bronius įbėgo į mišką. Po to atbėgo pas mane abu

su Bagočiūnu. Stribai jau buvo pravažiavę. Žvyko arklį nuvedėm į kaimyno Kabiko klojimą ir pririšom prie prėslo. Kabikai namuose nebegyveno, tik klojimas buvo pašaro prikraitas.

Taip ta žiema iš 1947 metų į 1948 metus ir praėjo.

Kai žuvo Jonas Povilonis, į jo vietą į bunkerį gyvent atėjo Jonas Grumbinas-*Ažuolas* iš Juodbalos vienkiemio Pavarių kaimo. Prieš tai jis laikėsi kažkur prie Andrioniškio.

1948 m. vasarą čia priėjo labai daug partizanų ir aš jų prižiūrėjau apie trisdešimt. Bunkeryje gyveno:

1. MILČIUKAS ALBINAS-*TIGRAS*.
2. KEMEKLIS JONAS-*TAURAS*.
3. GRUMBINAS POVILAS-*AŽUOLAS*.
4. PUODŽIŪNAS BRONIUS-GARSAS-*ŽALGIRIS*.
5. PUODŽIŪNAS JUSTINAS-*ŠERKŠNAS-PALECKIS*.
6. AUGUTIS ALFONSAS-*VĖJAS-ŠEŠKUS*.
7. RIMKUS PRANAS-NARAS-*LOKYS*.
8. BAGOČIŪNAS ANTANAS-*DŪMAS*.
9. BAGOČIŪNAS VYTAUTAS-*LIŪTAS*.
10. BANYŠ JŪOZAS-*ŠŪVIS*.
11. JOGĖLAITĖ GENĖ-*ŽIBUTĖ*.
12. MIŠKINYTĖ EMILIJA-*AUDRONĖ*.
13. MATULIAUSKAITĖ BRONĖ-*RŪTA-ROŽĖ*.
14. ŠIAUČIULIS JONAS-*AVIETIS*.
15. ŽIUKAS KAZYS-*RYTIS*.
16. STAŠKEVIČIUS JONAS-*AUŠRA*.
17. VINCIŪNAS ALFONSAS-*ADOMĖNAS*.
18. KABIKAS VACLOVAS-*LAZDYNAS*.
19. MAGYLA VYTAUTAS-*VAIRAS-SAKALAS*.
20. PAKENIS ALBERTAS-*JŪREIVIS*.
21. POVILONIS JONAS-*GYLIUKAS, GIMNAZISTAS*.
22. RIMKUS JONAS-*KIŠKIS-ŽAIBAS*.
23. ŠIMONIS ALOYZAS-*STRAUSAS*.
24. ŠIMONIS JONAS-*ŠPOSAS*.
25. TUBYS VIKTORAS-*RANDAS*.

Į tą didelį bunkerį visi jau nebetilpo, bet ir be jo tam pačiam miške buvo dar dvylika mažesnių bunkeriukų. Arčiausiai namų man buvo *Tauro* ir *Tigro* bunkeris, jame jie abu gyveno. Aš juos paleisdavau, o paskui jie patys vieni kitus paleisdavo ir vėl užsimaskuodavo.

Rudenį daug partizanų išsikėlė, liko: Povilas Grumbinas, Antanas Bagočiūnas, Bronius Puodžiūnas, Justinas Puodžiūnas, Jonas Kemeklis, Alfonsas Augutis ir Juozas Banys.

Kažkurį laiką mūsų šulinio bunkeryje 1948 m. žiemą gyveno vienas Juozas Banys. Vieną vakarą aš jį išleidau susitikti su draugais. Jis įėjo gryčion, pavalgė, o mes saugojom, kad kas neužeitų.

Atbėgęs iš lauko, brolis pranešė, kad sribai vieškeliu ateina. Juozas pro duris išlėkė į šulinį ir pasislėpė bunkeryje. Kadangi langas buvo į vieškelio pusę, sribai matė, kad kažkas už stalo sėdėjo. Sulėkė gryčion, ėmė klausinėti, kas čia buvo. Brolis Pranas pasakė, kad mes imčių ėjom. Sribai sulėkė, o mes abu nusivilkė, įkaitę, įraudę juokiamės, mama dar barasi, kad mes dūkstam kaip pašėlę, jos neklausom. Sribai dar pagėdino brolių, kad toks didelis manęs nepriveikia ir, daugiau nieko nesakę, išėjo. Žinoma, pro langą jie pastebėjo, kad gryčioj kažkoks šurmulys kilo, nes kitaip gal būtų ir neužėję.

O šuliny labai gerai girdėdavosi, kai kambary kas garsiau šnekėdavo arba vaikščiojančiųjų žingsniai, buvo galima atskirti ar kalba rusiškai, ar lietuviškai.

Vieną kartą pas brolių Joną Pavarių kaime naktį atėjo neva partizanai ir ėmė belstis į langą. Brolis priėjo prie lango ir pamatė Povilą Mackevičių. Jis ir sako:

– Kai ateis partizanai, perduok jiems laišką.

Jonas paėmė tą laišką ir prižadėjo perduoti partizanams. Bet pamatė, kad užsi-slėpę pasieniais kažkas dar daugiau yra su Mackevičiumi. Tada Jonas kažkaip suabejojo, pasakė, kad kažin ar jie ateis. O Mackevičius užgarantavo:

– Ateis ateis, tikrai ateis. Tu žinai...

Kai padavė laišką, brolis nuėjo tolyn nuo lango, o kiti pasitraukė, Mackevičius tik sušnabždėjo Jonui:

– Aš suimtas.

Paskui Jonas pamatė nueinantį rusų kareivių pulką. Ry tą jis atbėgo pas mane ir klausė ką daryti su tuo laišku.

Nubėgom Navinon pas partizanus, viską pasakėm, jie liepė važiuoti ir vežti sribams tą laišką. Pasakyk, kad atėjo „banditai“ ir liepė laišką perduoti. Tada Jonas nuvažiojo į Anykščius, į sribyną bijojo eit, tą laišką perdavė sutikęs vienam pažįstamam sribokui ir pasakė, kad naktį buvo „banditai“ ir liepė perduoti laišką kitiems „banditams“ ir grįžo namo. Tuojau prisistatė sribai pas brolių Joną, areštavo ir išvežė į Kupiškį. Nuvedė į MGB būstinę, kur jis pamatė sėdintį kunigą Kučinską. Suvedė su tuo kunigu į akistatą. Kučinskas ir sako:

– Tu nesigink. Per išpažintį tu manęs klausei, ar nėra nuodėmė laikyti partizanus. Aš pasakiau, kad nuodėmė. Liečiau nelaikyti partizanų. Jei taip, vadinasi, tu žinai, kur partizanai yra, tai kodėl dabar nesakai?

Tuomet Jonas tam kunigui ir sako:

– Kaip liepei, kunigėli, taip aš ir padariau, jokių partizanų nelaikiau.

Tada tardytojas vos neišbučiavo Jono:

– Va, tai tu pasirodo mūsų žmogus ir laišką, va, „banditų“ mums atnešei, mes dabar tave užverbuosim ir tu mums viską pranešinėsi...

Anksčiau, pamenu, Jonas yra sakęs:

– Jeigu užverbavo, tą šnipą nieko nelaukus reikia nušauti.

O dabar, va, kaip gavosi. Jį patį užverbavo. Grįžo Jonas į namus, rankos jo dreba, pasisakė, kad užverbavo. Nuėjom pas partizanus, Jonas viską jiems papasako-

jo, partizanai ėmė juoktis, jam priminė, ką jis kažkada šnekėjo. Tai ką dabar su tavim daryt? Reikia šaut.

Papasakojo viską apie kunigą Kučinską, *Tauras* dar buvo nulėkęs su keliais vyrais pas tą kunigą, bet jau neberado, buvo išsikėlęs.

Gerkonių kaime, Debeikių valsčiuje Stasė Ražanskaitė-Baltraniienė pasikvietė partizanus pabaliavot ir uždavė jiems apnuodytos degtinės. Jos du broliai Ražanskai buvo suimti.

Netoli mūsų gyveno Stasė, Vidutė, Elena Eivaitės ir jų brolis Antanas, o jų tėvas buvo stribas. Partizanai įtarė, kad Elena Eivaitė išdavė juos ir ją vėliau sušaudė.

1949 m. apie kovo mėn. dar dieną girdėjosi smarkus šaudymas Anykščių pusėje. Paskui vėl vakare šaudė. Kitą dieną pas mus atėjo būsimoji mano žmona ir pasakė, kad yra paimtų gyvų partizanų. Aš nuėjau prie bunkerio ir pasakiau vyrams, bet išeit iš bunkerio jie atsisakė.

Grįžau į namus, abu broliai, Pranas ir Jurgis, buvo išvažiavę į Anykščius apsidairyt, gal ką sužinos. Netrukus užvažiavo pas mus Žemaitienė ir pasakė:

– Jeigu jaučiat, kur yra partizanų, būtinai praneškit, nes prie Puntuko nušovė du partizanus ir yra paimtų gyvų.

Aš vėl nuėjau pas vyrus, pasakiau, kad nušovė du partizanus ir yra paimtų gyvų, bet jie atsisakė išeit iš bunkerio. Grįžau į namus, atvažiavo sesuo Levutė ir pasakė:

– *Žibutė* paimta gyva ir Juodbaloj išdavinėja bunkerius, ir dar kažkoks vienas gyvas partizanas yra paimtas.

Tada aš užsimečiau kailinukus ant pečių ir vėl nuėjau pas partizanus. Pasakiau, kad *Žibutė* paimta gyva. Jie man pasakė:

– *Žibutė* neišduos. Dar niekur neisim, liksim čia.

Grįžau į namus, atbėgo mano draugė Aldona Laurelytė ir sako:

– Greitai bėk ir pranešk vyrams, nes *Žibutė* išduoda bunkerius. Jau išdavė pas Beinorį Juodbaloj, prie Vanago išdavė.

Dabar aš jau tikrai įsitikinau, kad nieko gero tikėtis nebėra ko. Vėl užsimečiau kailinius, per tvorą peršokau ir bėgte tuo keliu miško link. Gal už kokių 30 m nuo namų stovėjo mūsų pirtis. Išgirdau, kaip arklių kanopos čeksi, supratau, kad kažkas važiuoja, atsigrėžiau ir matau, kad iš už posūkio lenda vienas, antras, trečias, ketvirtas vežimas, suskaičiavau vienuolika pastochių, pilnų stribų ir rusų kareivių. Kur man dėtis? Iš vienos pusės – laukas, iš kitos pusės – pirtis. Supratau, kad jau viskas. Kas man belieka daryt? Pribėgau prie pirties, ėmiau krauti malkas ir vis žiūriu, kur jie važiuos. Atsigrėžiau, suka mūsų kieman. Rankos nutirpo, bet galvoje dar mintys laksto: ką daryt? Ką dabar daryt? Galvoju, jeigu bėgsiu į kitą pusę, pradės į mane šaudyt, vyrai tikrai išgirs ir gal spės pabėgti. Vienas vežimas, apdengtas balta paklode, sustojo, man pamojo, aš jiems ir pamojavau ir dar sušukau:

– Sveiki! Sveiki! – Ir su malkų glėbiu įlindau priepirtin.

O prie balta paklode apdengto vežimo privažiavo kitas vežimas, ėmė raginti jį, kad nestovėtų, o važiuotų. Tada šis paragino arklių ir nuvažiavo.

Kai tik vežimai nuvažiavo, aš išbėgau iš pirties ir pasileidau bėgt prie bunkerio. Bėgau dirva ir vis atsigręždamas, nes sribai važiavo keliu aplink, jiems iki bunkerio buvo dvigubai toliau negu man. Pritūpęs, paknopstom, pribėgau karklyną, užkliuvo koja, išsitiesiau ant žemės, uždusęs, vos kvapą atgaudamas. Atsigręžiau, matau vežimai dar tik lenda iš miško, na, tada pasikėliau ir pasileidau kiek kojos įkabina. Tik pribėgau prie bunkerio, koja treptelėjau, nereikėjo man nei durelių daryt, *Dūmas* su *Tauru* kaip ant spyruoklių iššoko į lauką.

– Vyrai, – sakau, – sribai nebetoli, bunkeris išduotas.

Tauras atsigulė ant žemės, užsitaisė automata ir sako:

– Nepasiduosim! Ginsim bunkerį.

Aš jam sakau:

– Ką jus galvojat? Jūsų tik septyni, o jų gal 60 ir dar tuos sribus veža pavaryti mūsų žmonės.

Pamenu, buvo atodrėkis. Vietomis sniego buvo, vietomis – ne. Kur buvo sniego, nuo bunkerio vyrai bėgo atbuli, o kur sniego nebuvo, apsisukę bėgo į priekį. Jie liepė ir man kartu su jais bėgt, bet aš atsisakiau. Kodėl aš turiu su jais bėgti? Aš turėjau dokumentus, aš buvau legaliai gyvenantis žmogus. Grįžau į namus, žiūriu mama ant slenksčio stovi net pajuodusi, o tuo metu pasigirdo šaudymas ir granatų sproginiai. Mama persigandusi žegnojasi, aš ją nuraminau, pasakiau, kad visus iš bunkerio išleidau. Sribai, pasirodo, pirmiausia rado ir išsprogdino atsarginį bunkerį, maždaug už dviejų šimtų metrų, buvusį nuo šito pagrindinio, paskui surado ir pagrindinį.

Aš iš namų išėjau pas brolių, o netrukus pas mus atvažiavo ir sribai. Mamos klausė, ar ji nematė „banditų“, mama pasakė, kad čia visokių praeina, ar gali atskirti, kuris – banditas, kuris – ne. Pamatė rogėse sėdintį Joną Šiaučiulį. Sribai rodo į jį ir klausia, ar šitas buvo atėjęs. Mama tyli, apsimeta, kad nesuprato. Tada pats Šiaučiulis pasakė, kad buvo atėjęs tik rusiškais drabužiais apsirengęs. Tada jie paklausė, kur tas vaikas, kur pirtį kūrė. Motina jiems pasakė, kad šitos pirties stogas kiauras, vanduo bėga, tikriausiai išėjo kur nors pas kaimyną kurt pirties. Taip sribai ir išvažiavo, daugiau nieko nebeklausinėjo.

Paskui mes jau su jaunyliais broliu namuose nebebūdavam, išeidavam pas kaimynus arba bunkeriuose permiegodavam. Po dviejų savaitių atėjo ir mūsų partizanai. Apkabino kiekvienas iš jų mane, išbučiavo, sakė, kai Lietuva bus laisva, apdovanos ordinais ir t. t., nes aš išgelbėjau jiems gyvybes. O kai Lietuva tapo laisva, daugelis anų laisvės kovotojų buvo užmiršti, kaip užmiršti ir tie, kurie jiems padėjo jų sunkioj kovoje dėl laisvės, ir tie, kurie juos gelbėjo.

Šitie vyrai, išbėgę iš bunkerio, nuėjo į Lašinių kaimą pas Platoną Ribakovą ir Jurgį Skadą į Magilų kaimą, paprašė jų nueit patikrint, ar surastas jų didysis bunkeris. Kadangi tie abu vyrai buvo medžiotojai ir partizanų rėmėjai, jie, neva medžiodami, praėjo pro tą vietą, kur buvo bunkeris, ir rado jį jau išsprogdintą.

Po visų šitų gaudynių ir bunkerių sunaikinimo, vyrai nutarė taip pat dirvoje išsikast dar vieną vasarinį bunkeruką, tam pačiam Smolinos miške, dviem trimis

žmonėms. Dirva buvo prie pat miško, bunkeris – dirvoje, o landa – miške po eglyte. Tam bunkery jie beveik ir negyveno, daugiausia gyveno miške stovykloje, pas žmones. Iki pusės vasaros čia prie mūsų jie dar gyveno. Aš apsivedžiau. Tą vasarą buvo pradėję mus labai sekt sribai. Vis pastebėdavom gulinčius juos pamiškėse tarp medžių. Buvo jau 1949 m. vasara. Kai toks sekimas, mes jau nebegalim vyrams į bunkerį nei maisto nunešt, nei jų išleisti. Vieną dieną abu su broliu išsivarėm karves į laukus ganyti. Apvyniojom karves paklodėm, kad širšės nepultų, o į paklodes pridėjom lašinių, duonos ir taip nusivarėm karves prie bunkerio. Pasakėm jiems, kad visur sribai pasalauja, nebegalim prie bunkerio prieiti, matyt, kažkas skundžia, paskui jie išėjo iš to bunkerio.

Kai apsivedžiau, su žmona persikėlėm gyventi į Gaidžių kaimą Debeikių parapijoje. Debeikiuose gyveno partizanų ryšininkas Albinas Juozėnas, jis dirbo sribyne kažkokiu viršininku. O mes apsigyvenom tuščiuose Lego namuose. Tie Legai buvo pasitraukę iš namų nuo trėmimo. Juozėnas mums pranešdavo kur sribai eis, kas skundžia partizanus, žodžiu, aš su juo palaikiau ryšius, jis, tarp kitko, buvo dar ir mano pusbrolis.

Atėjo partizanai ir ėmė kalbinti mane, kad čia reiktų kur nors iškasti bunkerį, nes jau nebetoli ruduo. Nuėjom paieškoti vietos bunkerui kasti. Apėjom vienoj vietoj, kitoj, ten netoli kelio kalniuke buvusios žmonių bulviaduobės, bet jiems ten nepatiko ir ten bunkerio nebekasėm, 1949–1950 m. žiemą jie pas mus nebegyveno. O pavasarį persikėlėm gyventi į Knebius, Teresbaro dvarvietėn. Tik atsikraustėm anksti pavasarį ir prisistatė jau kiti partizanai: Juozas Banys, Bronius Puodžiūnas, Justinas Puodžiūnas ir Antanas Bagočiūnas ir vėl ėmė mane kalbinti kasti bunkerį. Jonas Kemeklis ir Alfonsas Vinciušas tuo metu jau buvo žuvę.

Dar gegužės mėn. pradžioje išsikasė bunkerį taip pat Teresbaro miške netoli Taurinės upelio, bet, tą bunkerį kasant, užėjo iš Dauneikių k. gana senyvo amžiaus žmogelis, toks Griškevičius. Vyrai jį prigrasė, kad neišduotų, nes bus sušaudytas ir senukas prisiekė neišduoti. Tas kasimas jau nelabai buvo mielas, buvo daug abejonių, bet vis tiek iškasė gana gilų ir nemažą bunkerį, patikėjo tuo žmogumi. Tam bunkery jie pagyveno gegužę, birželį ir liepą. Čia taip pat rytą juos išleisdavau, o vakare uždarydavau.

Kartą paprašė jis manęs iškūrenti pirtį. Iškūrenau pirtį, pirma į pirtį nuėjo mano žmona su tokia bobute Diliene, atėjo eigulys Petras Vijeika ir sako:

– Degutinę pilna sribų prigulę.

Ten netoliese buvo tokia duobė, kurioje anksčiau žmonės virdavo degutą. Nuėjau į bunkerį ir pasakiau partizanam, kad degutinę sribų pilna. Uždariau bunkerio landos dangtį, užmaskavau ir bėgte atgal į namus. Rytą atėjo toks Keršulis ir sako:

– Ko ten pamiške, mačiau, bėgai?

Aš jam ir sakau:

– Negi nematei, stirna pašauta lėkė, vijausi.

Taip viskas ramiai ir praėjo.

Liepos mėnesio pabaigoje, gal apie 20 d. vakare buvau išleidęs vyrus iš bunkerio, rytą nuėjau užmaskuot landos, žiūriu ir jie ateina, beveik vos ne kartu suėjom. Mačiau kaip Banys ir Justinas Puodžiūnas sulindo į bunkerį, Bronius paėjo toliau atlikt gamtinių reikalų, o mes susitikę su *Dūmu* šnekam. Žiūriu, vaikas prabėgo pro medžius, aš pamaniau, kad iš jų ten dar kas nors daugiau atėjo. *Dūmas* tik atsigręžė: „Stribai,“ – pasakė jis. Ten tokia pieva, slėnis, iš miško išlindo, na, ir ėmė šveist iš kulkosvaidžio į mus. Aš pargriuvau ant žemės. Bunkerio drelės buvo užremtos šaka, tą šaką kulkos nukirto, drelės klept ir užsidarė. Tada partizanai iš vidaus išsoko į lauką ir ėmė bėgti. Aš jau bėgau kiek kojos įkabina, kaliošiukai net nuo kojų nulakstė. Kažkas lyg dilgtelejo į koją. Parbėgau namo, žiūriu visa koja kruvina. Žmona rankšluosčiu tuoj apvyniojo, buvo jau prieaušris. Pakinkė arklių, o žmona jau buvo smarkiai nėsčia. Atsisėdom į vežimą ir važiuojam į Anykščius pas daktarą. Privažiuojam miestelį, tuoj stribai užstojo kelią ir paklausė kas ten šaudė, kas ten yra. Aš jiems pasakiau, kad greit leistų, negi jie nemato, kad žmonai jau gimdyt reikia. Jie tada mus praleido, liepė vežt, nieko nebelaukt. Nuvažiavom pas gydytoją Dobregaitę, ji mane jau seniau pažinojo, aš iš jos gaudavau vaistų partizanams, ji sužeistą Kemeklį gydė. Pasakiau jai, kad koją man peršovė, uždėjo vaistų, aprišo ir receptą išrašė nuo skrandžio uždegimo.

Parvažiavom į namus, žiūrim, po kaimą tik stribai ir rusų kareiviai laksto. Sužinojom, kad areštavo eigulį Petrą Vijeiką ir išsivežė, nes jo eiguvoj buvo bunkeris.

Vakare su lazda pasiramsčiuodamas vaikštinėjau po kiemą, žiūriu vėl tie patys keturi partizanai ateina. Pasišnekėjom, paskui aš dar gal kokias dvi savaites šlubavau, o jie dar vieną bunkerį per tą laiką išsikasė už Tereskalnio. Vieta labai nebloga, tik nueit man iki jo būdavo jau sunku, kol koja visai sugijo. Atėjo ruduo, reikėjo ruoštis žiemai. Kur žiemai kast bunkerį? Tada jie jau be manės išsikasė bunkerį už vadinamosios Dvarnosios, netoli Stankevičiaus namų. Atėjo Banys pas mane, pakvietė ateit, parodys tą bunkerį. Nuėjom, bunkeris buvo tikrai didelis, gal apie 50 m ilgio padaryta anga išlįsti tankiam eglynėly, tualetas toliau buvo iškastas, gal už 10 metrų. Sandėliukas maistui. Čia jau rečiau reikėjo ateit juos išleisti. Vieną kartą dvi savaites išsėdėjo visai neišlindę į lauką. Taip jie išgyveno iki pavasario. Bronius Puodžiūnas, Juozas Banys, Jonas Marcinkevičius-*Jokeris* ir Bronė Matuliuskaitė pasiliko, o *Dūmas* ir Justinas Puodžiūnas išėjo pas andrioniškiečius, ten jie ir žuvo. O šitie keturi, likę tam pačiam bunkery, gyveno dar 1951 metais.

Iš Teresbaro mes persikėlėm į Vertimų kaimą, į Banio-*Šūvio* tėviškę.

1951 m. rudenį Marcinkevičius su Matuliuskaite išėjo rinkti maisto žiemai, nuėjo prie Andrioniškio pas Ignatavičių, ten Marcinkevičius žuvo, o Matuliuskaitę paėmė sužeistą gyvą.

Aš po dviejų dienų nuėjau prie bunkerio vyrų išleisti ir susitikau Banį. Jis perspėjo, kad neičiau, nes jau dvi dienas kaip anie du išėjo parnešti maisto ir negrižo. Sako, kažkas neaišku. Aš ir nebėjau. Kitą dieną atėjo Banys ir pasakė, kad *Jokeris*

žuvęs o Rožė suimta. Ir taip, mums bešnekant, pasigirdo sprogimai bunkerio pusėje. Pasirodo, ji vis dėlto nebeiškentėjo kankinimų, išdavė, kur buvo bunkeris.

1951–1952 m. žiemą partizanai mūsų namuose jau nebegyveno, o pavasarį atėjo Banys ir paprašė padėti iškast bunkerį jo name, nes tas namas nuo mūsų gyvenamo namo buvo už keliolikos metrų. Tam jo name aš buvau užtvėręs gardą kiaulėms, tai po loviu buvo padaryta landa per pamatą į lauką, ten dar buvo tokia duobė bulvėms supilt, šalia tos duobės buvo iškastas bunkeris. Gal pusę vasaros ten jis gyveno. Vieną rytą atėjęs sakė, kad juos kvietė apylinkės pirmininkas Žakšauskas, žadėjo kažkokį balių paruošt. Aš juos perspėjau, kad dabar baliavot partizanų nieks jau nebekviečia, žiūrėkit, būkit atsargūs. Aš turėjau pasiėmęs iš fermos arklių, sakiau jiems, nujosiu ir pažiūrėsiu, paskui pasakysiu, ką mačiau.

Pavakary aš išjojau. Buvo gal rugsėjo mėnuo. Jojau per Žakšausko kiemą ir išgirdau, kaip sutraškėjo patvoriuose užtaisomi kulkosvaidžiai. Gal bent penki prišoko prie manęs, vieni už kojų, kiti už rankų, tuoj nuo arklio nutraukė, arklių pagriebė už kamanų ir rusiškai ėmė rėkti: „Bandit! Bandit!“ Klausė kur daugiau, aš sakiau, kad nieko nežinau, arklių varau fermon.

- Tai va, – pasakė vienas stribas. – Kai arklių nuvarysi, eik namo švilpaudamas.
- Gera, – sakau.

Nujojau arklių fermon, dar toks Davidonis paklausė, ar nesusitikau stribų. Pasakiau jam, kad susitikau, jų pilna visur. Jis dar pasakė, kad prie Žakšausko nuvažiavo du pilni sunkvežimiai jų. Grįžau į namus, o partizanai jau stovėjo, manęs laukė, pasiruošę eit į balių. Kai pasakiau, kad vos manęs nenušovė, tada ir patys suprato į kokius spąstus būtų pakliuvę. O Žakšauską po to partizanai labai greit išvijo iš namų į miestą.

Pasakoją BRONĖ REČIŪGAITĖ-MISELIENĖ

Užrašyta Kėdainiuose

2002 04 13

Gimiau 1927 m. rugsėjo 28 d. Panevėžio apskrityje, Raguvos valsčiuje, Jočiūnų kaime. Tėvai turėjo 42 ha žemės, ūkis laikėsi gana tvirtai. Šeimoje augome keturi vaikai: trys broliai ir aš. Brolis Petras už mane buvo penkiolika metų vyresnis, Dominykas ir Stanislovas irgi buvo už mane vyresni.

Labai gerai prisimenu 1940 m., kai rusų bolševikai atėjo į Lietuvą. Mūsų kaimas nuo miestelio buvo nuošalus, iki Raguvos aštuoni kilometrai ir iki Troškūnų aštuoni kilometrai. Pirmiausia iš tėvų išgirdau, kad žydai labai pakėlė galvas, Raguvos gaisrininkų komanda visa vieningai įstojo į komunistų partiją. Kadangi brolis Dominykas tarnavo pasienio policijoje, mūsų šeimai grėsė tremtis į Sibirą. Iškart bolševikams užkliuvo, kad brolis buvo valstybės tarnautojas. Kitas brolis Anykš-

čiuose dirbo linų supirkimo bendrovėje, bolševikams užėjus, su visa šeima parvažiavo pas tėvus. Namuose jau buvo neberamu. Gretimam Juostininkų kaime dar Smetonos laikais veikė Maskvos maitinamas bolševikų pagrindis, todėl kaimą žmonės buvo praminę „Leningradu“. To pagrindžio vadeiva buvo Kazimieras Baltušnikas. Didelis raudonųjų idealistas. Prieš tai jis buvo emigravęs į Argentina ir iš ten ištremtas. Grįžęs į Lietuvą, sukūrė raudonųjų pagrindį, įkūrė komunistų partiją, kuriai priklausė keletas ir man gerai pažįstamų žmonių: Stasys Stulginskas, Petras Sargautas, Simonas Baltušnikas, Jonas Janulis ir jo sūnus Jonas, Juozas Žilinskas. Per kokias nors komunistų šventes visada jie iškeldavo raudoną vėliavą liepoje Juostininkų kapinėse. Kai 1940 metais į Lietuvą įžengė sovietų armija, Baltušnikas su raudona vėliava pasitiko rusų kareivius, o pastarieji, pamane, kad tai provokatorius, vos jo nenušovė. Priešs prieš rusų, tiesiog palei nosį jiems raudona vėliava mosikavo, rusai užsitaikė šautuvus ir jau taikėsi į jį, bet kažkas rusiškai prašneko iš jų pačių, tuomet anie šautuvus nuleido. Nuo čia ir prasidėjo raudonųjų veikla. Kazimieras Baltušnikas tuojau buvo paskirtas viršaičiu, Sargautas – eigučiu, Stulginskas – partorgu ir taip jie Raguvos miestelyje užėmė visus valdžios etatus. Kai prasidėjo trėmimai, Baltušnikas iškart pateikė sąrašus žmonių, kuriuos, jo nuomone, reikėtų išgrūsti į Sibirą. Taip šitie raudonieji prisidėjo prie mūsų žmonių trėmimo. Praėjus pirmojo trėmimo bangai, daugelis mūsų žmonių namuose jau nebenakvojo, ėmė slapstytis. Mano du broliai pasitraukė iš namų, vienas pas kaimyną po prieklėčiu dvi savaites išgulėjo, tik Dominykas buvo labai karingai nusiteikęs prieš bolševikus, tuojau apsiginklavo ir ėmė kitus organizuoti pasipriešimui. O įvykiai klostėsi mūsų naudai. Prasidėjo karas, dvi savaitės praėjo po pirmųjų vokiečių aviacijos bombardavimų, kaime nusistovėjo ramybė, žmonės ramiai dirbo savo darbus, tarsi nieko nebuvo įvykę. Vieną dieną vyrai žiūri, atvažiuoja Kazys Baltušnikas dar su keliais sėbrais. Frontas jau nudulkėjo į rytus, o bolševikėliai dar važinėjo po kaimą. Vyrai pamane, kad ieško naujų aukų. Tada mano brolis, nieko nelaukęs, trenkė iš šautuvo tam Baltušnikui į kojas, nušaut, aišku, jo nenorėjo, bet jie greit sušoko vežiman, apsisuko ir nuvažiavo. Susikūrė lietuvių policijos batalionai, vieni juos vadino sukilėliais, kiti – baltaraiščiais ir nuo tada jau raudoniesiems vietos neliko niekur. Grįžo Baltušnikas į namus, užlipo ant tvarto ir ten pasislėpė, bet sukilėliai jį surado ir suėmė. Suimti buvo visi raudonieji, bet su naikintas buvo tik vienas Baltušnikas, kitus – paleido. Kai suimtą Baltušniką vedė, žmonės ant jo spjaudė, akmenimis mėtė, nes jis daugeliui buvo pridaręs šunybų. Nuvarė jį į Raguvėlę ir perdavė sukilėlių vadui karininkui Lupeikiui. Lupeikio septyniolikos metų seserį raudonieji pagavę išvežė į Sibirą. Todėl Lupekis jų negailėjo, šukavo kailius kaip priklausė. O kiti jo sėbrai sugrįžo į namus, bet per savaitę vieną kartą privalėjo registruotis. Sargautas buvo mūsų kaimynas, be to, mamos pusbrolis. Mūsų tėvukas jį veždavo registruotis, kad ten jo nemuštų, kažkaip buvo gaila žmogaus. Mes jų visų gailėjom, bet vėliau už tą gailęstį jie iš mūsų savo dalį atsiėmė. Kai po karo tėvus vežė į Sibirą, jie pirmieji mūsų turtelį susiglobojo, na-

mus išplėšė ir mus į Sibirą išvežt padėjo. Vokiečių okupacijos metus šitie komunistėliai labai ramiai nugyveno. Stulginskas savo tėvo kamaroj prasėdėjo visus tuos trejus metus, nieks jo neskundė, nieks jo nelietė, Žilinskas toks truputį ne visai gudrus buvo, kam ten į galvą... Vokiečių laikais žmonės gerai gyveno, linksmino si suėjimuose, o kažkokiam komunistėliui keršyt, ar panašiai, nieks negalvojo... Nieks negalvojo, kad vėliau jie dar labai daug mums pridarys skausmo ir bėdų. Per savo gana trumpą viešpatavimo laiką jie per daug nespėjo ką nuveikti, tik žmonių daug išvežė. Frontui artėjant prie Lietuvos, Raguvos miškuose susikūrė nedidelė raudonųjų partizanų grupelė. Tie, kurie namie sėdėjo, su jais palaikė ryšį, bet jų nieks nelietė. Tik Stulginsko uošvių klojime policija rado jų slėptuvę, todėl uošvę su dviem dukromis išvežė darbams į Vokietiją. Netrukus kaimynas Šeibokas dingo be žinios, šitie komunistėliai iš kažkur iškniso, kad jis išdavė Stulginsko uošvę, todėl jie su Šeiboku susidorojo.

1944 m., grįžus rusams, visi bolševikėliai tuojau pat spraudėsi į valdžią, į sribus iš jų tik keli išėjo, o dauguma užėmė kur kas aukštesnius postus. Stulginskas iš pradžių dirbo Raguvoje, vėliau – Kupiškyje, Sargautas buvo neraštingas žmogus, jam davė darbą aludėje, bet greit padarė didelių išeikvojimų, iš tos aludės jį išvijo, namuose liko ir su karve gyveno. Žilinskas turėjo tris sūnus, visi sukosi, kad nepatektų į rusų kariuomenę, gavo valdininkų postus. Kaimynas Petras Čekauskas buvo labai riboto proto žmogus, todėl nuėjo tarnaut Raguvon į stribyną, padėjo mano tėvus išvežt į Sibirą. Baltušniko buvo penki vaikai. Zenonas ilgą laiką dirbo „Kauno tiesos“ redaktoriumi, kitas sūnus Robertas – Anykščių milicijos viršininku, dar buvo trys dukros: Milda, Narutė ir Zana. Nepasakyčiau, kad jie būtų buvę blogi žmonės. Už tėvą jie gal ir galėjo kam nors keršyt, bet jie šito nedarė. Kai mano brolių Dominyką teisė, Baltušnikienė dalyvavo teisme ir kaip liudininė stoji mano brolio pusėn, teismo jį, sakyčiau, tikrai buvo gana humaniška moteris. Brolis Dominykas 1944 m. buvo paimtas į rusų kariuomenę, bet iš jos pabėgo. Bėgant per Rusiją, jį vėl pagavo ir atvežė į Pabradę. Čia jie buvo ruošiami į frontą, bet ir iš čia pabėgo. Grįžo į tėviškę ir kaimyno pirtyje slapstėsi penkis mėnesius. Traupyje turėjo sužadėtinę Genutę Kizytę, pas ją pabūdavo. Bet, kai ėmė smarkiai siaust rusų NKVD kariuomenės baudžiamieji daliniai, teko rūpintis dokumentais. Raguvoje pasų skyriaus viršininku dirbo rusas Zepkinas, kuris už šimtą červoncų broliui padarė visus dokumentus. Jis labai daug kam padarė dokumentus, bet už gerą širdį neišvengė kalėjimo. Su padirbtais dokumentais brolis persikėlė į Viduklę, paskui – į Kretingą, bet ir tas blaškymasis nieko nepadėjo, 1952 m. buvo suimtas ir nuteistas 25-iems metams lagerio. Brolis Petras dirbo Pušalote ir už ryšius su partizanais buvo areštuotas. Tardė jį gana ilgai ir be jokio teismo išvežė į Komiją, į Intos lagerius. Ir taip ten dvejus metus išlaikė, o kai grįžo, mes jo nebepažinom, kaulai ir oda, kažkokiais skarmalais aprengtas. Jeigu trisdešimt ketverių metų žmogui visi plaukai nuslinko, manau, kad ne iš gero gyvenimo. Metus gydėsi ir dirbo Raguvoje prie linų supirkimo, o 1949 m. jį ištrėmė į Sibirą. Tą pa-

čią dieną mus devynis šeimos narius suėmė: mane iš Vilniaus, tėvus iš tėviškės namų, o brolių su visa šeima iš Raguvos. Kupiškyje ligoninėje atlikau gamybinę praktiką, to komunisto Sargauto sūnus Petras ten dirbo laikraščio redakcijoje, mes gi dar ir giminės buvome, pusbrolių vaikai, bet jis mane visą laiką provokuodavo, atseit jį tėvas suklaidinęs, dabar jis jau kitaip galvojęs ir norėtų su partizanais susitikti... Nieko aš tuomet jam nesakydavau, tik nutylėdavau. Kupiškyje padirbau gal nepilnus metus ir mane iš ten išvijo kaip buožės vaiką, bet atsirado geras žmogus, t. y., vienas gydytojas, kuris man padėjo įsidarbinti Vilniaus sanitarinės aviacijos stotyje. Atvažiavusi į Panevėžį susitikau tą Petrą, jis tuoj ėmė klausinėti, kur aš gyvenu, kur dirbu, o aš naivuolė jam ir pasisakiau, daviau adresą. Jis žadėjo užeit, kai bus Vilniuje, bet vietoj jo pirmiau pasistengė ketvirtą valandą nakties užeit čekistai, mane areštavo ir į Sibirą išgrūdė.

1945 m. mūsų apylinkėse broliai Slučkos subūrė partizanų grupę, kuriai vadovavo Antanas Slučka. Jie buvo penki broliai ir visi išėjo į mišką. Aš asmeniškai geriausiai pažinojau Antaną ir Bronių. Jie visi buvo labai dori žmonės. Kadangi jų šeima buvo didelė, sunkiai vertėsi, Bronius dirbo ir pas mano tėvus, jis stogams darydavo čerpes. O Antanas 1945 m. pas mus į namus buvo atėjęs ir ieškojo mano brolio Stasio, nes jie buvo geri pažįstami. Kieme pasikalbėjom, jis pasakė:

– Aš organizuoju partizanų būrį, man reikia žmonių.

Pasakiau, kad brolis pasitraukė su vokiečiais, nes dar 1941 m., mokydamasis Panevėžyje aukštesniojoje prekybos mokykloje, buvo pakliuvęs į NKVD rankas, tada jį smarkiai sumušė, sugūrinė nosį, bet jis kažkaip iš jų ištrūko ir pabėgo, vėliau buvo ieškomas ir, kol užėjo vokiečiai, viešumoje nesirodė. Frontui priartėjus prie Lietuvos, jie dviese su Rafaeliu Sargautu pasitraukė į Vokietiją. Likimas lėmė, kad Rafaelis ten baigė desantininkų mokyklą ir lėktuvu buvo permestas į Lietuvos teritoriją, tapo partizanu, o brolis atsidūrė Australijoje, žuvo 1975 metais.

1948 m. vasario mėn. 8 d. Panevėžyje, prieš išvažiuodama į Kupiškio ligoninę atlikti gamybinės praktikos, gavau Damutės Žeimytės (Lazdauskienės, šiuo metu ji gyvena Troškūnuose) laišką, kuriame ji prašė atvažiuoti pas ją, reikėjo būtinai susitikti. Aš buvau grupės seniūnė, pasiėmiau visų kursiojų dokumentus, susidėjau į rankinę ir išvažiavau. Atvažiavau pas Damutę į Pirmalinio kaimą, netoli Andrioniškio, ji man ir sako: „Su tavim nori susitikti vienas partizanas, Antanas Kisielius“. Jie tuomet su Antanu Slučka laikėsi bunkeryje Kriaučiūnų sodyboje netoli Damutės namų. Sulaukėm vakaro, atėjo Kisielius, šeimininkė paruošė stalą ir taip mes gana linksmai praleidom naktį, kalbėjomės, juokavom, Antanas teiravosi, ar nebūtų galimybės jam gauti dokumentus ir legalizuotis, nes jis žinojo, kad mano broliui buvo padaryti dokumentai. Rytą Antanas pakilo išeiti. Damutė ėmė jį atkalbinėti, kad niekur neitų, nes jau šviesu, galėtų pas ją perdienavoti, bet jis nesutiko pasilikti ir išėjo. Netrukus išgirdom šūvius, automatų serijas, paskui labai greit viskas aprimo. Damutė pakinkė arklį mane vežti į stotį, bet atėjo miško darbininkas ir pasakė, kad Antanas sužeistas, prašosi pagalbos. Mes su tuo pačiu arkliu nuvažiavom į mišką,

žiūrim, Antanas perbalęs stovi prie medžio, ranka visa kruvina, kraujo ant žemės aplink pribėgę. Mes jį pasiėmėm, parsivežėm pas Damutę į namus, nuvilkom drabužius, ranka ties alkūne jau vos besilaikė ant sausgyslių, matėsi kaulai, bet Antanas sąmonės nebuvo praradęs, jis viską mums nuosekliai papasakojo, kaip jį sužeidė. Kadangi jų bunkeris buvo po tvarto durų slenksčiu, atėjęs tvarte jis išgirdo šlamesį, manė, kad tai Slučka ir paklausė, ar tai tu Antanai ir tuo metu į jį kirto iš automato. Sprogstamoji kulka pataikė į alkūnę ir koją ties kirkšniu. Kadangi miškas buvo čia pat, jis nieko nelaukęs šoko bėgti ir laimingai pasislėpė miške. Jis pasakojo, kaip po eglaitės atsigulęs matė pro šalį prabėgančių kareivių kojas, suprato, kad tai ne stribai, o rusų kariuomenės garnizonas eina. Išsitraukė granatą, bandė ištraukti kaištį ir nutrūko žiedas. Taip mums bešnekant, Damutė jam davė atsigerti pieno, aš jam sutvarsčiau ranką, aprišau koją. Visą padariau pagal galimybes, kas buvo reikalinga suteikiant pirmąją pagalbą. Aprengėm, apvilkom kailiniais ir jau ruošėmės vežti toliau, bet netikėtai pasipylė šūviai. Pasirodo, kareiviai, jo neradę, apsimetę, kad išvažiavo, sumėtė pėdas, bet netrukus grįžo, nes žinojo, kad jis yra sužeistas ir niekur toli nesidės. Žinoma, sugrįžo ir neapsiriko. Jeigu mes būtume spėjusios jį išvežti, tada viskas būtų baigęsi laimingai, o kai nespėjom, jis liko čia... Kulkos varpė medinio namo sienas kaip rėtį, o gryčioj buvome: aš, namo šeimnininkė Ona Žeimienė, jos dukros Damutė ir Ona Žeimytės, sūnus Leonas Žeimys, mano brolio trejų metų sūnus ir partizanas Antanas Kisieličius, o kitas Damutės brolis Stasys, pamatęs kareivius, spėjo išbėgti iš namo. Pasirodo, kareiviai, artėdami prie Žeimio namų, sutiko tų namų, kuriuose buvo bunkeris, šeimnininkų sūnų Kriauciūną su kitu jaunuoliu ir jų paklausė, ar čia yra „banditas“ ir tie pasakė, kad yra. Išsigando snargliai kareivių grasinimo, nes jiems pasakė, jeigu pameluos, sušaudys. Tada nieko nelaukę, rusai iš visų pusių pradėjo šaudyti į Žeimio gryčią. Mes visi persigandom, sulindom už krosnies mūro sienos ir ten pasislėpėm, Damutė palindo į pakrosnį, o Antanas nubėgo į virtuvę ir ten atsistojo tarp dviejų sienų, iš vienos pusės – mūrinės, iš kitos – medinės. Kažkas pasakė, kad viduje yra daug žmonių, tuomet nustojo šaudyti. Aš tuo metu pažvelgiau į miegamąjį, žiūriu ant stalo guli Antano pistoletas dėkle su visais diržais. Pagriebiau jį ir nunešiau Antanui. Dar ir šiandien matau jo paklaikusias akis, perbalusį, kažkokį net papilkėjusį veidą, buvo baisu žiūrėti į žmogų, patekusį į tokią beviltišką padėtį. Jis pasiėmė pistoletą, o mus visus išvarė į lauką, viduj liko tik Antanas tarp tų dviejų sienų ir mano draugė Damutė pakrosnyje. Kaip išėjau, galvoju, dabar eisiu tiesiai tolyn, bet kur tau, rusas kaip suriks: „Vernis!“ (Grįžk!). Toliau niekur neleido eit. Aš vis tiek planavau pabėgti. Žiūriu, netoliese duobė, apaugusi eglaitėmis... Visus mus sutupdė lauke ant žemės, ruskiai duodasi aplink namą iš visų pusių, bando paimti partizaną, bet į vidų eit bijo, o iš vidaus jis šaukia:

– Kacapai prakeikti, ateikit! Ateikit arčiau!

Rusai šeimnininkės paklausė, ar jis ginkluotas. Toji pasakė, kad ginkluotas. Aiškiai matėme, kad rusai bijo eit į vidų, bet šaudė toliau į namo sienas, kur pakliuvo. Šeimnininkės dukrai Onutei liepė įeit į vidų ir pasakyti, kad pasiduotų gyvas.

Toji įėjo, su juo pasišnekėjo, išėmė langą, liepė jam bėgti, bet kur tu bėgsi, viskas kaip ant delno. Jis jai pasakė, kad niekur nebėgs, pasiruošęs žūti. Išėjo Onutė ir pasakė, kad partizanas gyvas pasiduot nesutinka, tada rusai pasakė, kad padegs namą. Mes visi ėmėm balsu šaukti, kad tik nedegtų namo. Tada Onutę vėl ištūmė į vidų, kad dar kartą bandytų prikalbėti partizaną pasiduot. Netrukus ji išėjo į lauką ir sako:

– Jis užlipo ant aukšto, turi kelias granatas ir sakė mes jas dabar į kiemą... Ruošiasi...

O iš tikrųjų tai pati Onutė sugalvojo taip išgąsdinti rusus. Antanas net nesiruošė lipti ant aukšto, be to, ten ir užlipti nebuvo galimybės, o ir granatą tik vieną jis teturėjo. Rusai persigando nejuokais ir šoko bėgti kas kur: vieni – už medžių, kiti – už namo sienų užsiglaudė, o mes, pasinaudoję ta situacija, su Levuku abu išokom į tą eglaitęm apaugusią duobę, išlindom per kitą pusę ir pabėgom. Mano rankinukas su visais dokumentais liko gryčioje. Pasirodo, kad ta Onutė buvo viena gudriausių iš mūsų visų. Kai mes visi buvom visiškai pasimetę, ji ne tik tokioj nedėkingoj situacijoje bandė gelbėti partizaną, bet dar ir pamačiusi mano rankinuką, gulintį su dokumentais, atidarė komodos stalčių, kuriame nebuvo rankenos, ir ten padėjusi užtrenkė skląstį.

Tris kilometrus bėgau neatsigręždama, nubėgau pas pusseserę Apoloniją Binkienę, toji baisiausiai išsigando, pakinkė arkli, važiuok kur nori, tik nepasilik pas ją. Atsisėdau į vežimą ir važiuoju Viešintų link. Važiuodama prisiminiau, kad už Zebelynės kaimo vienkiemyje gyvena Damutės teta Liogienė, o jos dukra Bronytė buvo partizanų ryšininkė. Užvažiavau pas jas. Jos mane ant krosnies malkom apkrovė, kad nesimatyty, prasėdėjau ten iki pusiaunakčio, miegas neėmė, man buvo įdomu kuo ten viskas baigėsi, kas atsitiko tiems žmonėms, kuriuos aš palikau, koks mano dokumentų likimas. Rytą aš paprašiau Bronytės nueit apsižvalgyti į tą kraštą, bet motina jos neleido ir taip, mums bešnekant, atėjo iš pakrosnio išlindusi Damutė. Žiūriu, kad ji nešasi ir mano rankinuką. Atėjusi ėmė pasakoti kuo viskas baigėsi. Vis dėlto partizanas bandė susisprogdinti su ta granata, virtuvėje viskas buvo skeveldrų sutrupinta, o jis pats liko gyvas. Išvilko jį į lauką, dar vieną šūvį paleido į galvą, kitą – į krūtinę, lavoną įsimetė į vežimą ir čia pasigedo manęs. Ėmė klausti, kur ta merga, kur čia buvo. Tuomet jiems paaiškino, kad tą mergą buvo atsivedęs partizanas iš miško. Apžiūrėdami lavoną, pastebėjo, kad sužeistoji ranka profesionaliai įtvirta, pasakė, kad tik kvalifikuotas medikas galėjo taip sutvarstyti ranką. Bet taip man viskas laimingai ir baigėsi. Dokumentų nepaėmė, aš likau jų neužfiksuota. Kartu su lavonu išsivežė tik Onutę, kurią kažkiek patardę paleido.

Be to, vėliau buvo nustatyta, kad Kisieliaus ir Slučkos bunkerį Kriauciūnų sodyboje išdavė vienas partizanas, kuris prieš tai tame pačiame bunkeryje lankėsi.

P a s t a b a . 2001 m. išleistame leidinyje „Laisvės kovos Anykščių krašte 1944–1954 m.“ 53 p. pažymėta, kad Kisielius Antanas, Petro-Sakalas, gimęs 1924 m. Žempučių k., Troškūnų vlsč., mažžemių šeimoje. *Lakštučio, Traidenio* būrių partizanas, Algimanto apygardos

štabo viršininkas, Šarūno (Antano Slučkos) adjutantas. 1948 m. vasario 9 d. susisprogdino Kriaučiūnų sodyboje, Plotų vnk., netoli Andrioniškio miestelio. (Sudarytojo pastaba: Bronės Rečiūgaitės-Miseliienės teigimu, Antanas Kisielius susisprogdino Žemių sodyboje Pirmalinio kaime. – R. K.)

Pasakoja JONAS PAULAUSKAS-LIZDEIKA

Užrašyta Plungės r., Kuliuose
2000 07 02

Gimiau 1920 m. sausio 31 d. Anykščių rajone, Storių kaime. Vėliau persikėlėm gyventi į Šlavėnus. Šeima buvo didelė, iš viso 7 vaikai, keturi broliai ir trys seserys: Jonas, g. 1920 m., Juozas, g. 1921 m., Janė, g. 1923 m., Julė, g. 1925 m., Bronius, g. 1927 m., Vladas, g. 1932 m., Aldona, g. 1934 m. Teko jaunystėje tarnauti pas ūkininkus, gyvenimas nebuvo lengvas, sūriu prakaitu pelnėmės duoną, nes savo žemės tėvai turėjo tik 3 hektarus.

Nuo mažumės pradėjau domėtis politika ir apie bolševikus, dar būdamas paauglys, jau turėjau savo nuomonę. Aš labai sielojau, kai 1939 m. rusai užpuolė Suomiją, gal todėl ir 1940 m. savanoriu išėjau tarnauti į Lietuvos kariuomenę. Aš žinojau, kad visos Lietuvos organizacijos: šaulių, studentų, jaunalietuvių, pavasarininkų, ateitininkų ir daugelis kitų buvo patriotinės ir jų visų tikslas buvo Lietuva, jos laisvė ir nepriklausomybė.

Tarnavau Radviliškyje, paskui perkėlė į Panevėžį, na, čia ir užklupo mus rusų-bolševikų gaujos. Tuomet kariuomenėje kareiviams buvo aiškinama, kad rusai į Lietuvą ateina pagal savitarpio pagalbos sutartį. Pajuostėje nei iš šio, nei iš to ėmė leisti rusų lėktuvai, mus iš kareivinių išvarė, jas užėmė rusų kareiviai.

Mes stovėjom nustėrę ir galvojom: kodėl gi mes šitiems atėjūnams negalim pasipriešinti kaip suomiai?

Rusai mus ėmė varinėti iš vienos vietos į kitą. Pirmiausia perkėlė į Pasvalį, iš Pasvalio – į Kauną, į Vilnių, į Varėnos poligoną ir taip, kol karas prasidėjo. Daliniuose iškart atsirado politiniai vadovai, vadinamieji politrukai, dalis jų buvo lietuviai, dalis – rusai, kurie ypač mus kontroliavo. Lietuviai buvo paskirti politrukais tie, kurie iš ankščiau buvo žinomi kaip prijauciantys komunistams, o gal ir buvę jų agentai. Panevėžy pamenu mūsų dalinio politruko buvo paskirtas toks Butkus.

Vilniuje būnant, mane pakvietė į saugumą dar pačioj 1940 m. pradžioj. Apklausinėjo, pasiteiravo kokios mano pažiūros, kokia mano nuomonė apie rusus ir t. t. Tik vėliau aš supratau, kad mane klausinėjo vien dėl to, kad aš į kariuomenę atėjau savanoriu. Jie tai suprato, kaip mano tautinį-patriotinį nusiteikimą, kad aš esu idėjinis savo tautos patriotas. Kadangi buvau iš labai neturtingos šeimos, tai mane paleido, o galėjo ir kitaip būti.

Kai prasidėjo karas, buvau Varėnos poligone. Čia jau mes pajutome, kad pradėjo dingt lietuviai karininkai iš po nakties, o mums aiškino, kad juos išsiuntė į kažkokius tobulinimosi kursus. Gavom įsakymą kasti apkasus ir priešintis ateinančiai vokiečių kariuomenei, bet kai pamatė, kad vokiečių motorizuotos dalys eina labai sparčiai pirmyn, tuomet davė įsakymą trauktis. Ir taip, mums traukiantis į Vilniaus, į Trakų pusę, ėmė aušt. Supratau, kad mūsų vadai ruošiasi bėgt, nes mus vis pristabdo, kad mus tik pralengtų didžiosios rusų masės. Tai vežimą sugedusį remontuojam, tai vėl ką nors taisom labai lėtai judėdami į priekį. Nutaikę momentą, du būriai, apie 100 kareivių, šokom nuo kelio miškan. Laimingai pasitraukėm, miške paslėpėm ginklus, būrio vadai žemėlapyje pasižymėjo kurioj vietoj, nusidraskėm visas rusiškas žvaigždes nuo atlapų, sulaukę ryto, pasiuntėm žvalgus. Pasirodo, vokiečiai jau buvo praėję, bet netrukus mus sulaukė vokiečių desantininkai ir mes jiems pasidavėm. Jie mus nuvarė į Kaišiadoris, ten pristatė prie darbų – krovėm vagonus geležinkelio stotyje. Kadangi iškart kūrėsi mūsų lietuviška vyriausybė, mums valsčiuje išdavė asmens pažymėjimus, kad mes esame lietuviai ir kad vokiečiai mūsų nepalaikytų kokiais nors Raudonosios armijos palikuonimis.

Čia mūsų niekas nesaugojo, būrių vadai buvo Tamaševičius ir Grigaliūnas. Jie mokėjo vokiškai, tai su vokiečiais bendravo, jie būdavo su jais, o mes – vieni. Matau, kad mūsų jau nedaug liko, išsibėgiojo, aš irgi vieną kartą apsidairiau, matau, kad nieks į mane dėmesio nekreipia ir pasileidau bėgiais į Vilniaus pusę, paskui šunkeliais, laukais pėsčias grįžau į namus.

Vokiečių okupacijos metais mokiausi Švenčionėlių prekybos mokykloje.

Frontui artėjant, dar prie vokiečių, mes jau pradėjom rinkti ginklus ir ruoštis pasipriešinimui bolševikams. Švenčionėliuose buvo lietuvių dalinys, paruoštas siųst į frontą. Iš to dalinio kareivių aš gaudavau šovinių, granatų ir viską veždavausi traukiniu į tėviškę. Kuo frontas greičiau artėjo, tuo daugiau ėmė reikštis raudonieji partizanai, pradėjo vykdyt teroro aktus, padeginėti ūkininkų daržines, javus arba specialiai nušaudavo kokį nors vokiečių, kad tik sukiršintų, supjudytų žmones ir nuveiktų vokiečius prieš mus.

Baigėsi mokslo metai, visi išėjom atostogaut į namus, o frontas jau buvo čia pat. Vokiečiai dar pasiūlė mums trauktis kartu su jais, bet mes atsisakėm. Tris dienas prie Užunvėžių miško vyko atkaklios kautynės rusų su vokiečiais.

Kai tik praėjo frontas, na, ir užėjo tikras amaras. Viską nešė, viską vogė, žmones prie sienos statė, reikalavo degtinės, lašinių.

Po mėnesio ėmė rinkti mūsų vyrus į kariuomenę. Vienas kitas išėjo, o dauguma pamatėm kokia kariuomenė ir koks tikslas už rusus kariaut. Pradėjom slapstyti. Namuose išsikasėm duobę po troba, o daržinėj – kitą. Kartą atėjo keli ginkluoti rusai, mes nieko nelaukę sušokom visi trys broliai į duobę. Tuo metu buvo atėjęs mūsų mokytojas Antanas Kairys ir tas kartu su mumis pasislėpė.

Kaimynystėj Užunvėžių kaimo Šilaikų tėvai meldėsi bažnyčioje, o vaikai – du broliukai Antanukas, Kaziukas ir kaimynų vaikas Masiuliukas – buvo namuose.

Užėjo rusų NKVD garnizonas su Skiemonių sribais ir tuos tris vaikus sušaudė, subadė durtuvais, sudegino trobą.

Tuo metu mūsų tėvai irgi buvo bažnyčioje, o mes slėpėmės namuose.

Po šito įvykio tuojau pat pabėgom iš namų, Užunvėžių miške išsikasėm bunkerių, užsimaskavom ir visi trys broliai: Juozas-Šilas, Bronius-Kerpė ir aš gyvenom miške. Su mumis slapstėsi buvęs mūsų siuvėjas Jonas Staškevičius-Rūkas. Keturiese bunkery išsėdėdavom po mėnesį. Maisto prisinešdavom, namiškiai ateidavo užmaskuot ir taip bunkeryje praleidom visą 1944–1945 m. žiemą. Žiemą sužinojom, kad Burbiškio miške organizuojasi partizanai ir jiems vadovauja Jonas Raudonikis-Patašonas. Pirmas partizanauti išėjo brolis Bronius, o po jo ir mes. Ten buvo susirinkę apie 200 vyrų būrys: nuo Kavarsko, Anykščių, Kurklių, Skiemonių. Ruošėmės švęst Kalėdas, kai mus apsupo rusų NKVD kariuomenė su sribais. Įvyko kautynės, apsišaudėm, teko pasitraukti ir grįžt atgal į savo bunkerį. Negirdėjau, kad tuo metu kuris nors iš partizanų būtų žuvęs, gal sužeistų ir buvo.

Pavasariop manęs pradėjo ieškot mokytojas Pranas Švilpa. Jie dviese su broliu Jonu raiti atėjo ir sako:

– Organizuojam partizanų būrį. Ar yra čia jūsų daugiau vyrų? Žinokit, mūsų visų laukia Šilaių likimas, jeigu mes sėdėsime bunkeriuose ir lauksim rankas sudėję.

Aš jiems pritariau, pasakiau, kad kitos išeities mums tikrai nėra, reikia kovot, nes tie galvažudžiai mus be laiko išskers. Jis man ir sako:

– Jeigu turit vyrų, greit juos sukvieskit...

Jaunesnis mano brolis nubėgo pas Rutkauskus, dar pas kelis, kuriuos pažinojo. Susirinko keletas vyrų, gavom nurodymą gerai apsiginkluot, visiems nurodė pasirinkt slapvyvardžius, o būrį pavadinom Sakalų būriu. Pranas Švilpa tuomet jau dirbo Algimanto apygardos štabe. Mane iškart paskyrė vadovaut būriui, nes aš buvau tarnavęs kariuomenėj, liepė pasirinkt parolį, kad svetimi neįeitų į teritoriją.

Sakalų būrį sudarė šie partizanai:

1. ADAMONIS JUOZAS, IGNO-KRUMPLYŠ.

G. 1916 m. Storių k., Anykščių vlsč. Suimtas 1946 02 19.

2. BAJORIŪNAS JONAS, JUOZO-MINA iš Sarickų k.

G. 1926 m. Suimtas 1945 12 06. Teistas 10 m. ir 5 m. tremties. Gyvena Rusijoje.

3. BIDLAIŠKAS BRONIUS-ŠATRAS iš Alantos vlsč.

Legalizavosi 1945 m. Gyvena Ukmergėje.

4. DOVIDONIS ANTANAS, POVILO iš Lukošiškių k., Kurklių vlsč.

G. 1916 m. Žuvo 1945 06 17.

5. EKARTAS ERIKAS, KONRADO (vokietis).

G. 1914 Vokietijoje. Suimtas 1946 11 17.

6. JUKNEVIČIUS BRONIUS, ANTANO-DŽEKAS iš Kirkiliškių k., Kurklių vlsč.

G. 1923 m. Žuvo 1945 12 06.

7. KAIČIUS ALFONSAS, JULĖS iš Užunvėžių apyl.

G. 1920 m. Suimtas 1946 m. Teistas 10 m. ir 5 m. tremties. Mirė 1948 m. Magadane.

8. KAMARAUSKAS JONAS, JONO-JASIUKAS iš Anykščių mst.

G. 1925 m. Suimtas 1945 12 06. Teistas 10 m. ir 5 m. tremties. Mirė Volgograde.

9. KARDIMAVIČIUS JONAS-ŽAIBAS iš Klenuvkos k. Kurklių vlsč.
G. 1923 m. Legalizavosi 1946 m. Gyvena Rokiškio r.
10. KILIUS JONAS-ARŪNAS iš Užunvėžių apyl.
Legalizavosi 1946 m.
11. KONTRIMAVIČIUS JONAS, PETRO-ŽVIRBLIS iš Klenuvkos k.
G. 1923 m. Legalizavosi 1946 m. Gyveno Biržų r.
12. LASKAUSKAS ALFONSAS-ŠARLIS iš Užunvėžių k.
Legalizavosi 1946 m. Gyveno Anykščių r.
13. LASKAUSKAS SIMONAS-PLIENAS iš Užunvėžių k.
Legalizavosi 1946 m. Gyvena Utenoje.
14. LEŠČIUS ALFONSAS, JONO-ALAVAS iš Ažuožerių k.
G. 1921 m. Žuvo 1946 05 13.
15. LINARTAS MYKOLAS-AŽUOLAS iš Kurklelių k.
G. 1925 m. 1945 m. pasitraukė iš būrio. Teistas 1963 m. 3 m. ir amnestuotas.
16. LUNSKUS JUOZAS, PETRO-VĖJAS iš Šlavėnų k.
G. 1924 m. Suimtas 1947 06 07. Teistas 20 m. Mirė Magadane.
17. MASIULIS BRONIUS, ANTANO iš Sarickų k., Skiemonių vlsč.
G. 1923 m. Žuvo 1944 12 17.
18. RAPŠYS STEPONAS, POVILO-NARSUTIS iš Klenuvkos k.
G. 1926 m. Suimtas 1945 12 06. Teistas 10 m. ir 5 m. tremties. Mirė 1948 06 26 Magadane.
19. PAULAUSKAS BRONIUS-KERPĖ iš Šlavėnų k.
Suimtas 1946 m. Teistas 10 m. ir 5 m. tremties. Miręs 1976 m.
20. PAULAUSKAS JONAS-LIZDEIKA iš Šlavėnų k.
Suimtas 1963 m. Teistas 15 m. Grįžo į Lietuvą 1978 m.
21. PAULAUSKAS JUOZAS-ŠILAS iš Šlavėnų k.
Žuvo 1946 05 13.
22. PUZINAS JUOZAS-ŠARVAS iš Kurklelių k., Kurklių vlsč.
G. 1925 m. 1945 m. pasitraukė iš būrio. Suimtas 1963 m. Teistas 3 m. Amnestuotas.
23. SIMANONIS HENRIKAS, JURGIO-PILĖNAS iš Gudonių k., Kurklių vlsč.
Suimtas 1945 12 06. Teistas 10 m. ir 5 m. tremties. Mirė Magadane.
24. STALNIONIS EDVARDAS, ANTANO-KALVIS iš Šlavėnų k.
G. 1926 m. Suimtas 1945 12 06. Teistas 10 m. ir 5 m. tremties. Grįžo į Lietuvą 1966 m.
25. STAŠKEVIČIUS JONAS-RŪKAS iš Užunvėžių k.
G. 1925 m. Žuvo 1946 12 13.
26. TYLA ANICETAS, KOSTO-ANCAS iš Sarickų k., Skiemonių vlsč.
G. 1926 m. Žuvo 1945 12 06.
27. VITKŪNAS JONAS, VYTAUTO-HANSAS iš Šlavėnų k.
G. 1919 m. Žuvo 1946 05 13.
28. VITKŪNAS KAZYS, VYTAUTO-DŽEKAS iš Šlavėnų k.
G. 1921 m. Žuvo 1946 05 13.
29. VITKŪNAS SIMONAS, JONO iš Sintautų k.
G. 1922 m. Žuvo 1946 m.
30. ŽEMAITIS POVILAS, ADOOMO iš Anykščių mst.
G. 1923 m. Suimtas 1945 12 06. Teistas 10 m. ir 5 m. tremties. Mirė 1997 m.

Pusbroliai Juozas Puzinas ir Mykolas Linartas tarnavo milicininkais Vilniuje ir, atvažiuavę atostogų, įstojo į mūsų būrį. Kažkiek pabuvo, suabejojo partizanišku gyvenimu ir vėl grįžo į miliciją. Kai mane areštavo 1963 m., tuo pačiu metu areštavo ir juos ir mus visus kartu teisė.

Mūsų veiklos teritorija buvo Kurklių valsčius, siekėm dalį Skiemonių valsčiaus ir Anykščių valsčių. Kaimo žmonės mus labai rėmė, ypač mums visiems padėjo tėvai. Maistui rėmė, ryšius palaikė, žinias rinko.

Mūsų tėvą vis kviesdavo į Kurklių sribyną, tardydavo ir smarkiai mušdavo. Pasodindavo ant uodegikaulio ir trenkdavo iš viršaus. Kai prarasdavo sąmonę, pildavo vandenį. Jis nebepakėlė tų kankinimų. Kartą atėjo Skiemonių sribai, norėjo išsivest iš namų, o jis iš jų ištrūko ir pasileido bėgti tolyn nuo namų. Kiek paviję, sribai jį nušovė vidury lauko. Tai buvo 1946 metais.

1945 05 27 sekmadienį per šv. Mišias Kurkliuose sribai apsupo bažnyčią ir ėmė ieškoti jaunų vyrų. Atbėgo pas mus ryšininkė ir pranešė, kad Kurkliuose šventoriuje sribai siautėja. Mes tuo metu stovyklavom netoli vienam ūky Užunvėžių k. Na, tada mes jiems užskrudinom. Apsupom bažnytkaime, sribai lėkė kas kur, išmėtė ginklus, kiti batus palikę bėgo. Užėjom pas ūkininką, tas pasakė, kad vienas sribas bandė įlįsti į žabų krūvą ir pasislėpti, bet ūkininkas jį išvijo. Tuokart mes juos išbaidėm.

Kartais kai kuriuos tekdavo ir paauklėti. Vieni mylėdavo ir gerbdavo, o kiti, pamatę praeinančius, pranešdavo kur nereikia. Tokių nepagailėdavom ir kailį pakaršdavom. O kartais ir savus tekdavo sudrausmint. Vienas, tuo metu dar į mūsų būrį nebuvo įstojęs, turėjo šautuvą, tad vaikščiodamas palei Nevėžio ežerą pradėjo šaudyti. Atėjo pas mus žmonės, ėmė skųstis, kad ten kažkoks vienas vaikšto ir šauda, gąsdina žmones. Mes jį tuojau suradom ir paėmėm kaip belaisvį, nuginklavom ir taip kurį laiką palaikėm su sargyba, parinkom apie jį žinias, kol tiksliai nustatėm, kas jis toks iš tikrųjų buvo. Kai ištyrėm, grąžinom jam ginklą ir jis liko mūsų būry.

1946 m. gegužės mėn. buvom apsistoję netoli Anykščių Katlėrių kaimo pamiškėje. Miškelis nedidelis. Matyt, kas nors pranešė ir mus apsupo. Žuvo šeši mūsų vyrai. Žuvo mano brolis Juozas. Jeigu jie būtų bėgę į mišką, būtų pabėgę, o jie bėgo į laukus. Šalia bėgusiam broliui Broniui Juozas pasakė:

– Brolau, jau mane peršovė.

Jie dar iš Katlėrių atbėgo į Šlavėnus, Juozas suprato, kad sužeistas toli nebenubėgs, o čia dar sribai iš paskos vejasi. Jis užbėgo į kaimyno Žvirblių pirtį ir užsitarė joje. Pas Žvirblį tarnavo tokia puskvaidė tarnaitė, sribai jos paklausė, kur tas banditas nubėgo, ji ir parodė, kad į pirtį įlindo. Kai sribai pribėgo prie pirties, Juozas išsitraukė granatą ir susisprogdino.

Kiti žuvo kitose vietose netoli miškelio, o aš su kulkosvaidžiu Šlavės upeliu pasitraukiau gilyn į mišką.

Naujakiemy, netoli Kurklių, buvo padarytas valdiškas arklių nuomojimo punktas. Nuėjom į tą punktą arklių pasiimti. Kai apsupom pastatus, to punkto pirmininkas su buhalteriu ėmė atsišaudyti. Vienas užlipo prie kamino ir užsiglaudė už jo,

bet vienas mūsiškių jį pastebėjo ir liepė jam nultipt žemyn. Jis nulipo žemyn, atėmė šautuvą ir iškart vietoj įvyko karo lauko teismas, o kitas, prisidengęs nakties tamsa, pabėgo.

Užėmę Naujakiemį, mes pasitraukėm į savo bunkerius Kurklių šile, bet mišką iškart apsupo rusų NKVD kariuomenė. Septynis, buvusius bunkery, paėmė gyvus, kiti du žuvo. Tada paėmė ir mano seserį Janiną, Edvardą Stalnionį, Steponą Rapšį, Joną Bajoriūną, Joną Kamarauską, Henriką Simanonį ir Povilą Žemaitį, žuvo Bronius Juknevičius ir Anicetas Tyla.

Po šių žūčių ir areštų mūsų būrys gerokai sumažėjo, o rusų kariuomenės siautimai nesiliovė. Man irgi jau išeities nebebuvo, reikėjo persiorientuoti. Gavau dokumentus Stasio Navicko pavarde ir taip išsilaikiau iki 1963 metų. Savo tėviškėj priešų neturėjau, išskyrus miestelių stribus, pabaigoje per daug jau ir nebesislėpiau.

Iš miško pasitraukiau 1946 m. lapkričio mėn. ir išvažiavau į Žemaitiją, apsisto-
jau Telšiuose, susiradau sąskaitininko darbelį. Po kurio laiko persikėliau į Skuodo rajoną, bet čia pajutau, kad manęs jau ieško. Mano kelis pažįstamus buvo įsikvietę į saugumą ir jų klausė, ar jie nežino, kur aš galėčiau būti. Telšiuose pieninės vyr. buhalteris sužinojo, pranešė mano giminaičiui, o tas man pasakė. Naktimis kažkas apie namus vaikščiodavo.

1963 m. gegužės 13 d. aš dažiau namo langus, kai prisistatė Anykščių KGB viršininkas Šikeliovas, iš Vilniaus tardytojas majoras Mikšys. Supratau, kad mano likimas jų rankose. Areštavo ir išvežė į Vilnių. Tuo metu paėmė ir tuos du buvusius milicininkus – Puziną su Linartu, kurie pas mane į būrį buvo atėję. Linartas jau buvo įstojęs į komunistų partiją ir „išnešęs muilą“ net į Rusiją, į Lipecko sritį, o Puzinas dirbo valstybinio banko apsaugos skyrininku.

Teisė mus 1963 m. spalio 14 d. Vilniuje LTSR Aukščiausiojo teismo baudžiamųjų bylų teisminė kolegija, susidedanti iš pirmininkaujančio Mieženo ir liaudies tarėjų Rimkutės ir Olšovskio, dalyvaujant prokuroro pavaduotojui Kirijenkai, advokatams Matijošienei, Puirui, Sarkijanui, sekretoriaujant Klimčiauskaitei.

Tiesa, teismo metu aš buvau kaltinamas už vadinamųjų naujakurių Pliopos ir Pliopienės sumušimą.

Dabar aš galiu paaiškinti, kad šitie žmonės buvo rusų saugumo užverbuoti ir jiems teikė apie mus žinias. Jiems buvo pasiūsti keli išpėjimai, bet jie vis tiek nesiliovė, todėl partizanų karo lauko teismas už išpėjimų ignoravimą paskyrė jiems fizinę bausmę – palupimą.

Taip pat buvau kaltinamas, kad 1945 m. gegužės 17 d. mano vadovaujami partizanai įvykdė teroristinį aktą naujakurių Šiaučiulio ir Šiaučiulytės atžvilgiu.

Šiaučiuliai irgi palaikė ryšius su rusų saugumu, išdavinėjo mūsų žmones. Jiems prieš tai taip pat buvo pasiūsti keli išpėjimai, bet jie irgi nesiliovė, dirbo toliau savo juodą darbą. Be to, buvau kaltinamas, kad 1945 m. birželio 21 d. pagal mano nurodymą partizanai nužudė naujakurį Zavaliauską, neturtingą valstietę Vildžiūnaitę, buvo suėmę pilietį Aleknavičių, kuriam pasisekė ištrukti. Ne kartą tie žmo-

nės buvo irgi perspėti, bet tų perspėjimų jie nepaisė. Žinoma, tuo metu partizanų karo lauko teismas, ypač išdavikams, šnipams, provokatoriams, buvo negailestingas ir kito pasirinkimo, matyt, nebuvo, gyvybė ir mums buvo brangi.

Pasakoja PETRAS MACKEVIČIUS-LIŪTAS

Užrašyta Anykščiuose
2000 12 03

Gimiau 1924 m. Anykščių valsčiuje, Smolinos kaime. Šeimoje buvome trys broliai.

Kai 1944 m. grįžo rusų kariuomenė į Lietuvą, prasidėjo naujokų ėmimas, vadinamoji mobilizacija. Mes nutarėm okupantams netarnaut ir išėjom savais keliais į miškus, visi trys broliai: Petras, Povilas ir Mykolas. Netoli Inkūnų Lašinių miške tuojau pat susikūrė partizanų grupė, kurią pavadinom Žalgirio, vėliau Perkūno būriu. Būrio veikimo zona apėmė ir Ramuldavos miškus. Būriui vadovavo Jonas Kemeklis-*Tauras* iš Leliūnų kaimo, po jo – Juozas Ališauskas-*Beržas*, atėjęs nuo Ukmergės. 1946 07 19 rusų kariuomenės siautimo metu Lašinių miške jie dviese su Lašinsku nutarė nesitraukt, o laikytis. Lašinskas tuo metu žuvo, o granatos sprogi mo sužeistą Ališauską paėmė gyvą (mirė 1947 m. Magadano lageriuose).

Prie Knebių Teresbaro 1945 m. gruodžio pradžioje Jono Balčiūno-*Ūdro* vadovaujama grupė slėpėsi bunkeryje. Iš vakaro jie buvo išėję į Medenių kaimą, o paryčiui, grįžtant į bunkerį, truputį pasnigo. Jie manė, kad užsnigs pėdsakus, bet rytą stribai su rusų kareiviais tuos pėdsakus pastebėjo ir ėmė jais sekt, ir, atėję iki bunkerio, jį apsupo. Stribai ėmė šaukt, kad partizanai išlįstų iš bunkerio ir pasiduotų. Balčiūnas pirmas išlindo iki pusės, dar paleido kelias serijas iš automato, bet jį tuojau pat nukirto. Kai Balčiūnas įkrito atgal į bunkerį, kiti iš vidaus ėmė mėtyti granatas į lauką ir išsoko iš bunkerio. Bronius Sriubas ir Jonas Kemeklis laimingai pabėgo. Pasirodo, stribų ir kareivių buvo visai nedaug. Jie manė, kad bunkeris pilnas partizanų ir su tokiom pajėgom nedrįso jo imt. Į pagalbą iš Debeikių kvietėsi kariuomenės garnizoną, kuris atvyko tik po kelių valandų. Jeigu būtume žinoję, būtume mes jiems nuėję į pagalbą, nes visai netoli mūsų bunkerio vyko kautynės, bet kas galėjo žinot kiek tų burliokų priėję, po kelis jie paprastai po miškus nevaikščiodavo. O kai atvyko garnizonas, likusieji iš bunkerio jau gyvi nebeišlindo.

Mūsų pirmas bunkeris buvo Viešintose prie bažnyčios upelio krante. Išėjimas buvo tiesiai upelin, bet ir čia mus enkavedistai išvaikė, o kunigas Žiukas irgi tuo pačiu metu pasitraukė, nes jis mus šelpė ir maitino. Laikinių bunkeriukų mes daug turėjom, kuriuose slėpdavomės rusų kariuomenės siautimų metu.

Nors mūsų kaimas buvo nedidelis, bet į mišką bene daugiausiai jaunimo buvo išėję. Mes trise, Puodžiūnai trys, Bagočiūnai trys. Vaclovą Kabiką ir Vytautą Kavaliauską stribai sugavo ir nusivarė į Šimonis, o ten jie įstojo dirbt į miliciją. Vėliau

Kabikas persikėlė į Anykščius, susirišo su partizanais Bagočiūnais ir kurį laiką palaikė su jais ryšius, teikė partizanams reikiamą informaciją, bet vėliau buvo iššifruotas, teko jam trauktis į mišką. Vėliau, 1946 m., žuvo kaip partizanas netoli Pašilių. Miške būdamas turėjo *Lazdyno* slapyvardį.

1946 m. birželio 10 d. rytą mus Debeikių garnizonas su sribais iškėlė iš Salda girio, buvusio netoli Dauneikių kaimo. Su jais apsišaudėm, ten iš mūsiškių niekas nežuvo, nes mūsų sargybiniai iš toli juos pastebėjo ateinančius. Mes spėjom pasirošt, stengėmės ilgai neišitraukt į kautynes, persikėlėm Ramuldavos miškan, kuriame buvo dideli raistai. Tad mums buvo kur kas patogesnės gynybinės pozicijos.

Trečios dienos rytą po šių kautynių stovėjom sargyboje aš ir mano brolis Mykolas-*Ėglis*. Kai tik mus pakeitė, grįžom į stovyklą, atsigulėm prie kelmo ir tiesiog per miegus išgirdau smarkų šaudymą. Pakėliau galvą, žiūriu, jau visi mūsiškiai ant kojų, vieni šaudo, kiti traukiasi, o Mykolas iš kulkosvaidžio tarp kelmų įlindęs varo ištisines serijas, o kai minutėlei nustoja šaudęs, šaukia visiems trauktis. Rusai iš visų pusių tarsi tarakonai viens per kitą lipa. Tik išgirdau dar paskutinius brolio žodžius:

– Traukitės! Aš jus pridengsiu!

Naktį mes girdėjom į Čekonių kaimo pusę užiančius sunkvežimius, bet nekreipėm į tai dėmesio. Pradėjom trauktis Mažvilių k. link, išbėgom per eglynus ties Pavarių mišku. Matom kareivių juosta ką tik įlindo į mišką. O kas žino, gal iš prieškio vėl ateis nauja banga, dabar mes likom užnugary. Tuomet apsisukom 90° kampu ir patraukėm Barsukynėn į Smolinos mišką. Čia susėdom, ilsimės, vos praėjo kelios minutės, žiūrime vėl iš šono ateina nauja banga, net visas laukas nuo kareivių parudavęs. Truputį pabėgom iki griovio ties Pipiro sodyba, sugulėm, pradėjom atsišaudyt, vienus suguldėm, o kiti žiūrime jau iš kitos pusės supa, visų nesuguldys. Miškas čia pat už griovio, perbėgom į kitą pusę ir tiesiai miškan. Vienas mūsiškis – Grigorijus Ribakovas-*Erelis* sako:

– Aš trauksiu Šimonių girion, į Mendrupį...

Kitas jam dar paprieštaravo, bet Grigorijus buvo neperkalbamas. Išlėkė Lašinių kaimo palaukėn ir pasigirdo automatų serijos, tik pamatėm, kaip jis sumosavo rankomis, čekistai ant jo šunį paleido, bet, nors ir sunkiai sužeistas, spėjo šunį dar nušaut ir pats, įrėmęs sau automato vamzdį į pasmakrę, nusišovė. O mes pakilom ir nuėjom į Inkūnų miško pusę: aš, brolis Povilas-*Jurginas*, Stasys Žemaitis-*Kurmis*.

Apie dešimt kilometrų nuėjom ir į tokius bunkerius, likusius nuo karo, sukritom, karšta, birželio mėnuo buvo, O Juozas Ališauskas-*Beržas* su Antanu Pačinsku-*Vilku* nubėgo miškan ir sulipo į egles.

Alfonsas Vinciūnas-*Adomėnas* po to šaudymo vienas pasislėpė ir taip liko, o pavakary, kai viskas nutilo, sugrįžo į stovyklą pasižvalgyt, pasižiūrėt, kas ten liko. Mano brolių rado gulintį negyvą. Pranešėm motinai, ji su kaimynu, pasikinkę arklių, parsivežė brolio lavoną, padarė karstą ir palaidojo kapinėse. Tą dieną jie dviese su Ribakovu žuvo. Ribakovai buvo keturi broliai: Jokimas, Feliksas, Grigorijus, Alfon-

sas ir sesuo Danutė, kilę iš Lašinių kaimo. Jų trys broliai, sesuo ir tėvas Platonas su motina buvo ištremti į Sibirą.

Po šių kautynių likome aštuoniese, kiti išsiskirstė po kitas apylinkes.

Prieš pat šv. Marijos vardo atlaidus Andrioniškyje, ties Pavarių girininkija ant kalno susirinkom ir laukėm ateinančių sribų, bet vakarop ne sribai, o rusų garnizonas užėjo, šiek tiek toliau atsilikęs ėjo antras pulkas sribų. Negi atrinksi kas ten eina, apsirengę beveik vienodai. Mes pirmiesiems ir kirtom. Mūsiškių buvo penkiolika vyrų, žuvo ir vienas partizanas – Šaltys-Stasys(?). Jis pas mus buvo atėjęs nuo Kamajų, ne vietinis. Kareiviai beveik visi krito, Andrioniškio jie nebesasiekė, o sribai tik apsisuko ir nešė kudašių atgal į Anykščius. Kadangi mūsų kulkosvaidžių ir automatų ugnis buvo gerai sutelkta, mes buvom išsidėstę lankeliu, kryžminė ugnis juos ir suguldė. Kitą dieną rusai masiškai apgulė apylinkės laukus ir miškus, bet mes jau buvom spėję pasitraukt Lašinių link. Ten kurį laiką ramiai gyvenom bunkeriuose, stovykloje ilgiau nepagyvensi, nes rusų garnizonai miškus siautė kiekvieną dieną.

Pavasariop vieną kartą ėjom per mišką, truputį dar sniegelio buvo, girdim keliu kažkas karkt, karkt, karkt. Kai neša kulkosvaidį, diskas šovinių taip kaukši. Šakutė tik sutreškėjo, pasidarė visiška tylą, rodos, tik ausyse spengia. Tuo metu antys užskrido: ši ši ši ši sparnais ir vėl pasigirdo tas pats kulkosvaidžio disko kaukšėjimas. Supratom, kad kareiviai nuėjo iki kryžkelės, o ten buvo sodyba. Matyt, toj sodyboj jie ir apsistojo. Ir taip ne vieną kartą teko iš toliau girdėt ir stebėt praeinančius rusų garnizono kareivius.

Vieną kartą Stakių kaime vyko vestuvės. Kažkas atėjo iš tų namų į mišką ir mus pakvietė į vestuves. Vieni – eit, kiti – neit, keletas mūsiškių sutarėm vis dėlto nueit. Suėjom į vidų, o kelias visai netoli namų. Matom ateina sribų kompanija ir jau skirstosi po vieną, po du, supa šituos namus. Mūsiškiai išėjo laukan įsitikint, ar tikrai sribai. Kai tik paklausė kas eina, tie ir šovė. Kai taip, tuomet visi likusieji šokom į lauką ir atsišaudydami pasileidom bėgte į pakalnę. Taip visi laimingai, net nesužeisti pabėgom. Žinoma, galėjom mes tuos sribus ir sutvarkyt, bet žmonėms gyvenimo jau ten nebebūtų buvę, saugojom žmones. Įsiutę sribai vis tiek padarė savo juodą darbą. Iš gryčios išsivedė partizano *Lakštučio* brolių Justiną Urboną į lauką ir Andrioniškio sribas Sabaliauskas jį nušovė. Justinas prieš tai buvo miške, paskui registravosi, turėjo dokumentus, bet negi tokiu momentu ką paaiškinsi visagaliam sribui, buvo jų valdžia ir jų valia. Prie Budreikos namų Andrioniškyje tas pats alkoholicas sribas Sabaliauskas nušovė partizaną *Ramanauską-Apžergevičių*, kilusį iš Šeimyniškių kaimo.

1947 m. partizanas Petras Pačinskas-*Kudela*, *Uosis*, *Jurginas* naktį atėjo į Dauneikių kaimą pas Bublių, kažko ten jam reikėjo, priėjo prie lango, pabarbeno ir šovė. Pasirodo, viduje sribų būta.

Kartą žiemą arkliai keturiose važiavom iš Leliūnų. Netoli vienos sodybos pamatėm, kad iš gryčios pasipylė pulkas sribų. Nieko nelaukę, arklį apsuksom ir atgal. Iš automatų kelias serijas į mus paleido, bet mums nekliuvo.

Važiavau aš, mano brolis Povilas, Jonas Kemeklis-*Tauras* ir Alfonsas Vinciūnas.

Troškūnų apylinkėse netoli Dabužių tarp tokių pelkių gyveno Žasinais. Tris šeimas tos giminės partizanai iššaudė. Liko brolis ir sesuo ir jie bažnyčioje prisiekė, kad kovos prieš banditizmą. Nusiuntė laišką Utenos NKVD viršininkui, kitą – parašė į Vilnių visos Lietuvos NKVD vadui ir po to, ką tik sužinodavo, visus skundė. Kiek žinau, jie įskundė partizanus Bagočiūnus, Klemensą Jucį iš Šeimyniškių kaimo, apskritai skundė visus, kurie tik palaikė partizanus.

Miške išbuvau nuo 1944 m. iki 1951 metų, tol, kol 1949 m. Lašinių kaime mus išblaškė rusų kariuomenė, nes buvo išduotas mūsų bunkeris. Tada areštavo Joną Šiaučiulį (2001 m. gyveno Anykščiuose), kuris mus išdavė, manydamas, kad mūsų jame nebus. O kitą dieną bunkerį apgulė rusai su stribais. Buvo kovo mėnuo, sniego visur pilna, kai išbėgom, nėra kur dėtis.

Tada mes trise: aš, mano brolis Povilas-*Jurginas* ir Stasys Žemaitis-*Kurmis* nuėjom į Čekonių kaimą pas mano giminaitį, bet tas bailsys ėmė drebėti kaip epušės lapas, tad mes pas jį neužtrukom ilgiau. Povilas pasiūlė užeit klebonijon pas kunigą, manėm nors kokią savaitę gal klebonas priglaus kur nors. Tuomet Inkūnuose klebonavo kunigas Povilas Kučinskas, profesorius, teologijos mokslų daktaras, mokslus baigęs Italijoje. Mes su tuo klebonu pasitarėm, jis iškart be jokių išsisukinėjimų sutiko mus priimt. O kaip nesutiks, jei, pasirodo, čekistų jau buvo užverbuotas.

Kambary buvo stačiamalkė krosnis, o prie jos ant grindų patiesta skarda, kad iš krosnies iškritusios žarijos grindų nepradegintų. Ta skarda buvo užmaskuotos durytės į bunkerį. Kai sulįsdavom, iš vidaus durytes prisitraukdavom kabliu, kad iš išorės neatidarytų, tą skardą klebonas uždengdavo, kai krosnyje malkos kūrendavosi. Kleboną dažnai aplankydavo aukšti NKVD pareigūnai, stribai, jis juos vaišindavo, o mes sėdėdavom po grindimis ir girdėdavom jų triukšmą. Ir taip buvo ne vieną kartą. O kai svečių nebūdavo pagal sutartą signalą išlįsdavom į kambarį, pasišnekėdavom su klebonu. Taip mes pas kleboną gyvenom nuo kovo pradžios iki gegužės mėn. Vieną dieną pavakariop išėjom į pamiškę, apsižvalgyt, miškas pasirodė mums kažkoks neramus, truputį pabuvę vėl sugrižom. Įėjom į vidų, klebonas ir klausia:

- Ar nieks nepabaidė?
- Nieks, – atsakėm...

Įlindom į bunkerį, atsigulėm ir išgirdom žmonių žingsnius, kažkas patyliukais kalbasi, o netrukus pasigirdo ir sutartinis klebono beldimas į bunkerio angos dureles.

- Vyrų, jūsų draugai atėjo, ateikit čia, – sako klebonas.

Atkabinom kabli, atidarėm dureles ir „ruki v vėrch“ (rankas aukštytyn), – stovi aplink angą sustoję kareiviai ir, atkišę į mus automatus, liepia lįst laukan. Čia, pasirodo, buvo iš Vilniaus atvažiavusio rusų garnizono kareiviai, o klebonas per mėnesį į Vilnių po du kartus važiuodavo. Mes su juo atvirai pasišnekėdavom ir dažnai matydavom, kai po mūsų šnektos, nuėjęs į savo kambarėlį, užsikniaubęs kažką vis rašydavo. Klebonas yra klebonas, negi mes tikrinsim ką jis ten rašo. Pasirodo, klebonas iš

tikrųjų buvo MGB informatorius ir tuomet jis rašė informacinius pranešimus, apie tai mes sužinojom tik visai neseniai, kai atsivėrė ypatingieji KGB archyvai.

Taip mus ištraukė iš tos „labai slaptos“, anot klebono, slėptuvės, sumetė į sunkvežimį, nuvežė į Kupiškį ir ten išlaikė apie savaitę. Tarp kitko, klebonas Kučinskas ne kartą mus įkalbinėjo registruotis, tik mes su jo pasiūlymais nesutikom. Jis vežė registruotis Vytautą Bagočiūną, Alfonsą Jakštonį-Švyturį. Iš Kupiškio išvežė į Vilnių, tardė pusantrą mėnesio saugumo rūsiuose, paskui perkėlė į Lukiškių kalėjimą. Čia išbuvau iki Kalėdų, o toliau likimas nubloškė į Karagandos, Kemerovo lagerius. Į Lietuvą grįžau tik 1957 metais.

Kai mus suėmė, iš Vilniaus atvažiavo sunkvežimis ir tą pačią dieną kunigą su visa manta išsivežė į Vilnių. Vilniuje Kučinskas kunigavo Šv. Mikalojaus bažnyčioje, paskui Šv. Petro ir Povilo bažnyčioje. Kilęs jis buvo nuo Pasvalio, mirė būdamas 92-jų metų, apie 1995 metus. Yra žinoma, jog 1949 m. į Kučinską pagalbos kreipėsi ir pats Jonas Kimštas-Žalgiris, nes jos žmoną Galvydžiuose sribai suėmė ir uždarė Kupiškio MGB būstinėje. Tuomet Kučinskas pasiūlė parašyt Paleckiui laišką, kad Kimštas nori legalizuotis, atseit jo neteis, paleis žmoną. Kučinsko, kaip MGB agento slapyvardis buvo *Vaitiekūnas*, priklausė Anykščių MGB, be to, buvo susijęs dar ir su Markuliu-Ereliu.

Artimai pažinojau partizaną Albiną Milčiuką-*Tigrą*. Mes su juo kurį laiką kartu vaikščiojome, o kai mane areštavo, teko kartu vieną kamerą pasidėti. Vieną dieną atsidarė kameros durys, įėjo Albinas. Aš jo paklausiau: „Kaip tu čia dabar atsiradai, Albinai, gal atėjai manęs išvaduot?“ Apsikabinom abu kaip seniai nesimatę draugai. Jis, pasirodo, nuėjo pas savo vieną pažįstamą, o tas pavaišino jį užnuodyta degtine. Vėliau jis prisiminė, kad tas senis jam pylė, o pats negėrė, teisindamasis, kad vaistus geria. Paskui jis pasakojo: „Prabundu, žiūriu ant sofos guli, o aplink mane kažkokie tipai susėdę šaiposi. Pažinau Anykščių NKVD kapitoną Grigorjevą. Tas klausia, ar jau išsimiegojau. Griebiausi už pistoleto, bet aš jau nieko nebeturėjau, jokio ginklo.“

Albinas buvo labai smarkiai sumuštas. Kai atvežė į Vilnių, paguldė į ligoninę. Kai atsigavo po visų kankinimų, tada atvedė pas mus į kamerą ir taip apie mėnesį mes išbuvom kartu toje pačioje kameroje. Vieną dieną jis iškoliojo čekistą prižiūrėtoją ir paskui jį iškart išgrūdė į karcerį.

Kiek pamenu, Milčiukas buvo labai aštraus būdo žmogus. Kažkur prie Andrioniškio jis susimušė su partizana, matyt, vieno nervai neišlaikė, tas ir šovė į Milčiuką. Jo baudžiamoj byloje ypatingajam archyve tas atvejis aprašytas jo paties rašytam dienoraštyje. Išvis jis buvo sužeistas labai daug kartų, o po to sužeidimo jis nuvažiavo į Debeikius ir prisistatė pačiam sribų viršininkui Gogeliui kaip komjaunuolis, atvykęs iš Vilniaus. Pakely jį kažkas užpuolė ir apšaudė, atėmė ginklą, dokumentus. Gogelis paskyrė kelis sribus, kurie Milčiuką atvežė į Uteną ir pristatė į ligoninę.

Milčiukas daug yra matęs ir pergyvenęs. Jo rankos ir kojos buvo kulų suvarpytos, prie vokiečių įstojo į Plechavičiaus armiją, tarnavo vermachte, Raudonojoje armijoje ir pagaliau buvo partizanas.

Gimiau 1921 m. Lašinių kaime. Šeimoje vaikų buvo daugiau, bet išaugome 4 broliai ir viena sesutė. Jokimas buvo vyriausias (šiuo metu gyvena prie Skapiškio), Grigalius, g. 1924 m., žuvo partizanaudamas, Danutė, g. 1931 m. (gyvena Panevėžy), buvo ištremta į Vorkutą ir Feliksas, g. 1920 m., buvo teistas. Miręs.

Mūsų tėvai turėjo tik 60 arų žemės. Tėvukas buvo gimęs irgi Lietuvoje.

Kai 1940 m. atėjo rusų bolševikai į Lietuvą, tuo metu aš Debeikiuose tarnavau pas Gogelį, buvau baigęs tik keturis skyrius pradinės mokyklos. Žinau, kad daugelis vietinių Lietuvos rusų bolševikus sutiko su gėlėmis, o mes kažkodėl jais nesidžiaugėm, gal už tai vėliau, kai patekom į jų nagus, per tardymus mums buvo prikaišiojama: „Jūs rusai, jūs privalėjote mums padėti, o ėjot prieš mus, jus jau vien dėl to reiktų sušaudyti.“ Vokiečių okupacijos laikotarpiu buvau išvažiavęs į Vokietiją, apie metus ten prabuvau. Svajojau kažkiek užsidirbt, todėl ten išvažiavau savu noru. Žadėjo išleisti atostogų, gerai maitinti ir gerai mokėti už darbą, bet, kai nuvažiavau, metus padirbėjau, pasirodė, kad jokios atostogos man nepriklauso.

Gyvenau už Karaliaučiaus kažkur prie Instenburgo miestelio Kartmegės dvare, ten su kitu lietuviu Antanu melžėm karves. Tuo metu Vokietijoje visas maistas buvo normuojamas, tai mes nors pieno sočiai prisigerdavom. Šeimininkas buvo oberšvaiceris, t. y. vyresnysis pareigūnas, buvo keli vaikai ir jo žmona. Pradėjau prašyti to oberšvaicerio, kad leistų mums parvažiuoti į Lietuvą atostogų, bet jis mūsų neišleido, atseit, kai karas pasibaigs tada, o dabar reikia dirbti. Matydami, kad su vokiečiu gražiuoju nebesusitarsime, pasišnekėjom dviese su Antanu ir nešėm klumpes iš to dvaro. Antanas buvo kilęs nuo Zarasų.

Apsirūpinom maistu kuriam laikui, na, ir iškeliavom pėsti. Po dviejų kelionės parų jau už Instenburgo apsistojom nakvynės irgi kažkokiam dvare, ant tvarto užlipom ir įlindom į šieną, o rytą atėjo liuobti gyvulių, vertė šieną ir mus surado. Antanui dar šakėm įdūrė. Vokietis persigando; klausia, kas mes tokie esam: prancūzai ar anglai, mes sakom – lietuviai. Paprašėm, kad jis tylėtų ir niekam apie mus neprasitartų. Jis pažadėjo tylėti, mes pasisakėm, kaip čia patekom, bet mus vis tiek surado vietos policija. Kad negrąžintų atgal į tą pačią vietą, mes prisistatėm jau kitomis pavardėmis. Įdarbino mane pas daržininką Instenburge. Gal pusmetį pradirbau ir vėl nutariau bėgti. Variu dvi paras be sustojimo, miestelius aplenkdavau ir taip pėsčiomis pasiekiau Kauną, o į Anykščius jau važiuotas parvažiavau. Iš Anykščių, eidamas į namus, susitikau tėvuką su broliuku Grigalium (Grigorijum). Jie nustebo mane pamatę, manė, kad manęs jau gyvo nebėra.

Kai 1944 m. grįžo Raudonoji rusų armija, pradėjo vyrus imti į kariuomenę. Suėjom kaimo vyrai ir nutarėm, kad nesiregistruosim ir į kariuomenę neisim. Tik vyresnysis mano brolis registravosi ir išėjo į kariuomenę. Grįžęs iš kariuomenės, kuri

laiką gyveno namuose, bet, kai žuvo miške Grigalius, jo, matyt, nervai nebeišlaikė. Pavarėse pas Augutį buvo mokykla ir ten vykdavo šokiai. Per šokius Grigalius nukabino nuo sienos Stalino portretą, numetė ant žemės ir dar kojomis sutrypė. Žinoma, tokia „išdaiga“ tuomet neliko nepastebėta ir be pasekmių nepraėjo. Vietos mokytoja, kaip žinoma, įskundė Grigalių ir jį areštavo, gavo dešimt metų lagerio.

Buvau daržinytėj pasidaręs ir aš bunkeriuoką, ne kartą teko į jį įlipt pamačius stribus arba rusų NKVD garnizoną. Šitam bunkeriuoke su manimi kartu tankiai pabūdavo ir Karvelis, atėjęs iš gretimo kaimo, taip pat ryšininkas.

Pas mus dažnai užeidavo vietiniai partizanai, Vytautas Magyla mane įtraukė į ryšininko darbą, daviau priesaiką tarnauti Lietuvai, gavau *Stumbro* slapyvardį. Tekdavo nueit Šimonių girios link, Budriaučynėj už Plikiškių kaimo buvo partizanų ryšių punktas, kurį vietiniai partizanai vadino „Kremliumi“. Čia ateidavo ryšininkės Karvelytės, tik labai gaila, kad tos ryšininkės, su kuria palaikiau aš pats ryšį asmeniškai, nežinojau nei vardo, nei pavardės. Būdavo, kad paketus perduodavom ir kur nors susitikę kaimo vakaruškoje.

Ne kartą mus stribai, arba iš valsčiaus atėję visokie politrukai, agitavo eit jiems tarnaut, bet tėvukas mums griežtai pasakė: „Nebandykit kišt kojos į jokių stribynus, į jokias partijas...“ Taip mes net nesusvyravom dėl įsitikinimų, dėl tikrojo gyvenimo kelio pasirinkimo.

Brolis Grigorijus išėjo kovot į partizanų būrį, kuriam vadovavo *Lakštutis*. Iš pradžių tuoj po karo jis su Lašinių kaimo Antanu Mateliu dar buvo bunkerį išsikase ir kurį laiką jame slėpėsi, bet po to išėjo į mišką.

Žuvo 1947 07 15 Ramuldavos miško siautimo metu užėjęs ant pasalos. Iš pradžių jį sužeidė, dar išbėgo į Vosgelių pusę, pasiėmė Strolios arklį ir raitas spėjo pasiekti mišką. Miške arklį paleido, dar bandė eit į bunkerį Mogylų kaime, bet enkavedistai pastebėjo, ėmė į jį šaudyt, peršovė koją ir toliau jis eit jau nebegalėjo. Kai Grigorijų-*Erelį* apsupo čekistai, ant jo dar paleido šunį, kuris jam kojas apkramtė. Matydamas, kad kitos išeities neliko, nebeištrūks iš čekistų nagų, nušovė tą šunį ir pats nusišovė. Tardymo metu Ščiukinas man sakė, kad svolačius buvęs tas mano brolis, tokį gerą šunį nušovęs, geriau jau būtų nušovęs kokį stribą.

Kai sužinojau, kad žuvo brolis, nuvažiavau dviračiu į tą vietą, radau daug kraujo ir ištašytas galvos smegenis. Susirinkau į maišelį su visomis žemėmis ir parsivežiau į namus. Jo kūną nuvežė į Andrioniškį ir paguldė ant šventoriaus išniekinimui. Po kelių dienų man Magylaitė pasakė, kad stribai brolio palaikus nuvežę ant tokio kalniuko bulviaduobėn įmetė. Tada pasikinkiau arklį, nuvažiavau į tą vietą, keli žemių kastuvai dar buvo stribų užmesti ant lavono, atsikasiau, šiaip taip įsiverčiau į vežėčias, parsivežiau į namus, mamytė apiplovė, pas Pačinskus buvo karstas padarytas, tai į tą karstą sudėjom kartu ir tą maišelį su tomis kruvinomis žemėmis, nuvežėm į Inkūnus ir palaidojom kapinėse.

Mes, kaip vietinių, Lietuvos rusų šeima dar prieš ateinant 1940 m. rusų bolševikams, buvome tvirtai apsisprendę, kad atėjūnai mums tikrai nieko gero neduos, čia mes gimėm, užaugom ir čia mes pasirinkom verčiau mirti už šitą žemę, bet ne-

tarnaut okupantams. Tas tvirtas nusistatymas gint ginklų ir visomis kitomis priemonėmis gimtosios žemės lopinėlių buvo ne tik mūsų, bet ir mūsų tėvų, visi nutarėm, kad prie atėjūnų nesigretinsim ir nesusidėsime su jais.

Dar prieškario metais, gyvendamas nepriklausomoj Lietuvoj, aš pats labai norėjau patarnaut kariuomenėj, man labai patiko ulonų, husarų uniformos, vyrai kaip nulietė, o čia 1940 m., kai atėjo rusų kareiviai, klaiku į juos buvo žiūrėt, nei ten jų uniformos panašios į uniformas, „rubaškom“ apsitraukę, susijusę brezentiniais diržais.

Vieną kartą teko vežt laišką partizanams. Kaip visada tokiu atveju, sėdimąjį balnelį iškeldavau, popierių suvyniodavau ir įkišdavau į rėmo vamzdį. Paskui balnelį vėl uždėdavau ir važiuodavau. Vidury kelio sutikau sribus, tie paklausė kur važiuoju, atsakiau, kad į Anykščius ir nieko daugiau nesakę, paleido. Be abejo, rizikinga buvo važiuoti su laiškais, o jei patikrins...

1949 m. pirmiausia areštavo ryšininkės iš Lašinių kaimo Vandos Širvelytės puseserę iš Anykščių, su kuria jos palaikė ryšius, paskui – Vandą. Vanda prasitarė apie mano brolių Feliksą, su kuriuo ji draugavo. Kai areštavo Feliksą, jį labai mušė, kankino, Feliksas prasitarė apie mane. Čekistams to ir tetrūko, vidurnaktį atlekė Anykščių sribai su pačiu Suchovėjum priešaky, prikėlė mane iš patalo, iškart ėmė reikalaut ginklo, aš jam aiškinau, kad aš prisiregistravęs, dirbu prie statybų, parodžiau dokumentus, bet sribams to nebuvo gana, jie mane areštavo.

Kai nuvežė į Anykščius, ėmė tardyt, aš gyniausi kiek galėjau, bet mušimų neišvengiau. Tardytojas Ščiukinas nutverdavo už plaukų ir trenkdavo galvą į sieną, aš taip ir suglebdavau vietoj be sąmonės. Mušė ir Suchovėjus. Po to atvedė buvusį ryšininką Juozapą Žemaitį taip pat iš Lašinių kaimo. Jų žemėje ažuolynė buvo partizanų bunkeris, kuriame tankiai slėpdavosi partizanai Matkevičiai, iš Leliūnų ateidavo Kemeklis. Žemaitis įrodinėjo, kad tą bunkerį atseit ir aš žinojęs, bet aš gyniausi, kad jokio bunkerio nežinojau. Na, tada dar gerokai paplūkę už tą „nežinojimą“ ir po poros mėnesių Josifo Stalino „trojka“ nuteisė dešimčiai metų.

Po teismo nuvežė į Vilnių, o iš Vilniaus – tiesiai į Magadaną. Rusijoje iš viso išbuvau trisdešimt metų. Lageryje šešerius metus, tremtyje penkerius metus, paskui jau tapau pusiau laisvas pilietis. O tėvus išvežė į Sibirą, į Irkutsko sritį, Golumecko gyvenvietę. Vėliau, kai mirė Stalinas, tėvai grįžo į Lietuvą ir kurį laiką gyveno gimtajam Lašinių kaime.

Pasakoja JUOZAS KERŠANSKAS

Užrašyta Kėdainiuose
2001 03 17

Gimiau 1934 m. Anykščių rajone, Posinių kaime (netoli Piktagaliai, Naujonys, Lebdegėnai, Šimenyškiai).

Iš mūsų kaimo pokario metais į partizanus buvo išėję du broliai Jonas ir Antanas Pilkauskai ir Povilas Miežys. 1945 m. Taujėnų miške vyko didelis partizanų

vadų suvažiavimas, kurio metu susirinkusius partizanus užpuolė rusų NKVD kariuomenė. Tuomet žuvo ten 25 partizanai, tarp jų ir Antanas Pilkauskas, partizanų būrio vadas, ir Vladas Kaminskas iš Lebdegėnų kaimo. Ten juos išdavė vienas partizanas slapyvardžiu *Žertauninkas*-Stasys Bartkus iš Taujėnų kaimo. Jo tėvas buvęs dar smetoninių laikų komunistėlis, o jis pats, matyt, buvo specialiai čekistų pasiųstas į mūsų kaimo partizanų būrelį. Jonas Pilkauskas ir Povilas Miežys vėliau registravosi. Per šokius kaime Miežys komjaunuolius pavadino Stalino bernais, tai šitie jam kastuvu trenkė ir užmušė vietoj, o kaltininkai tik po metus kalėjimo gavo už tą žmogžudystę.

Vaclovas Kabikas iš Pavarių kaimo tuojau po karo gavo šaukimą į rusų kariuomenę. Motina nuvažiavo į komisariatą Anykščiuose pasiteiraut dėl ėmimo į kariuomenę, grįžo namo, o Vaclovo neberado. Jį sribai areštavo ir išvežė į Šimonis. Tuomet iš to paties kaimo kilęs sribas Antanas Eiva, mūsų giminaitis, paėmė iš mano tėvo arklį, nujojo į Šimonis ir ten bandė Vaclovą gelbėti. Susitarė su sribais ir jį įformino dirbt milicininku. Dirbdamas milicininku Šimonyse, slapta palaikė ryšius su partizanais, teikė jiems reikiamą informaciją. Jis kelis kartus lankėsi mano tėvų namuose, ateidavo *Šarūno*-Antano Slučkos vyrai, su jais suėję gryčion kažką aptarinėdavo.

Vėliau Kabikas persikėlė į Anykščius, gyveno pas mano tetą ir dirbo paruošų agentu. 1946 m. Pavarių kaime, eigulio Dūdės partyje žuvo šeši partizanai, kuriuos išdavė kaimo gyventojas Vincas Magyla. Netrukus apie tai partizanams perdavė žinią Kabikas, jog Magila atėjo tiesiai sauguman Anykščiuose ir pasakė, kad Dūdės partyje prausiasi partizanai.

Kai 1949 m. Šimonių girioje prasidėjo daugybė išdavysčių, buvo sunaikinta keletas bunkerių, žuvo daug partizanų, kiti buvo paimti gyvi, tuomet Vaclovas kažkur dingo iš mano tetos namų iš vakaro, o kitos dienos rytą penktą valandą rusai ir sribai apsupo tetos namus, darė kratą, ieškojo Vaclovo, bet jo jau nebebuvo. Kaip vėliau sužinojom, jis išėjo į mišką pas partizanus, tik partizanaut, deja, ilgai jam neteko. Čekistai susekė, kad iš miško jis pareina aplankyti žmonos, pastatė pasalą ir pritykoję nušovė. Jo lavoną nuvežė į Skiemonis ir ten lygiai dvi savaites nuogas išrengtas išgulėjo ant grindinio akmenų.

Apie 1947 m. liepos 4 d. iš vakaro pas mus atėjo kaimo jaunimas su vainiku pasveikint brolio Povilo vardadienio proga.

Prie durų prikalė vainiką, kaip tada buvo priimta, pas mus buvo dar svečių, turėjom alaus pasidarę. Pastebėjom, kai vakare vieškeliu pro šalį pravažiavo kelios automašinos, prisėdusios rusų kareivių. Mes į juos nelabai kreipėm dėmesį. Visi pasilinksminę nuėjom gult. Svirne gulėjo keturios moterys ir mažas vaikas, aš gulėjau gryčioj kambary. Rytą atsikėlęs pro langą pamačiau nuo miško pusės ateinančius du vyrus. Kai priartėjo arčiau namų, aš juos pažinau. Tai buvo partizanai Stasys *Žeimys-Kimantas* (apie 18 m.), kilęs iš Šeimyniškių kaimo, ir Vladas *Baltuška-Bartukas* (apie 35 m.).

Kitoj pusėj kelio gyveno mūsų dėdė, jo gryčios kaminas buvo nuvirtęs, kai krosnį kūrendavo, dėmai iš pastogės versdavosi. Pro šalį eidami sribai su rusais jam pasakė:

– Keršanskai, tavo gryčia dega, – ir nuėjo mūsų namų link.

Jie, matyt, žinojo, kad iš vakaro pas mus buvo baliukas. Tėvas prie tvarto arklius girdė, vienas sribas priėjo ir sako tėvui:

– Edvardai, duok atsigert.

O ką darysi, tėvas nuėjo gryčion alaus įleisti, svirno durys buvo atidarytos, Žeimys įbėgo tekinas į svirną, o Baltuška ramiai įėjo. Aš mažas buvau labai smalsus. Pamatęs partizanus, įeinančius klėtin, ir aš iš gryčios į klėtį įbėgau. Klėtyje moterys ėmė ant partizanų bartis:

– Argi nematot, kad aplink kariuomenė važinėja, o jūs čia vaikštinėjat atvirai. Sau nelaimę prisišauksit ir kitiems...

Baltuška šautuvą pasikabino ant sienos, nusiavė batus, jo autkojai buvo šlapi, sesuo juos paėmė ir išnešė išplaut, o Žeimys atsisėdo prieš duris ant taburetės, automatą pasidėjęs ant kelių, vamzdį nukreipęs į duris. Taip mums bešnekant, tarp durų pasirodė rusų kareivis. Prieklėtis buvo aukštas, po šūvio kareivis ir nugriuvo ant žemės nuo to prieklėčio. Tada jau kiti rusai metė granatą, o kai granata nukrito ant grindų, viena moteris nutraukė nuo vaiko antklodę ir užmetė ant granatos. Sprogusi granata pramušė lubas, sudaužė gegužinių pamaldų altoriuką. Mačiau kaip pusiau perlūžo ant sienos kabojęs Baltuškos šautuvas. Tuomet Baltuška pribėgo prie sudaužyto altorėlio, paėmė į rankas ant žemės gulėjusį kryželį, apsikabinęs pabučiaavo ir atsiklaupė prieš duris. Aš pamačiau, kaip jam iš nugaros čiurkšle ėmė švirkšt kraujas. Paskui jis pašaukė Žeimį. Jis pribėgo prie jo su pistoletu rankoje, abu apsikabino ir nugriuvo ant grindų. Dvi valandas mes išbuvo svirne, o 7 kulkosvaidžiai tiesiog varpė kulkomis klėtį. Paskui iš lauko ėmė šaukt, kad, kas gyvi, išeitume iš klėties. Išlindom iš visų pakampių ir pro duris. Tiesiog stebuklas, net nesužeisti visi išėjom iš klėties. Kadangi klėties vidury buvo padarytos dvi sienos, vadinamoji grūdinė, į kurią įlipdavom per viršų, tai, kol kulkosvaidžio kulka per tris sienojų sienas pereidavo, viduje jos jau nebelėkdavo, o byrėdavo tarsi žirniai ant grindų. Kai po dviejų valandų išėjau į lauką, jaučiausi tarsi apsvaigintas.

Kaip vėliau sužinojom, tuos du vyrus kareiviai jau sekė iš vakaro. Jie dar kažkur pietavo kaime. Paskui juos nusekė į mišką, o ten miške buvo daug pievų, o pievose stovėjo daržinytės sukraut šienui. Tose daržinytėse jie pernakojo, o kareiviai laukė, kada jie rytą išeis iš jų, ir taip atsekė iš paskos iki mūsų namų.

Kai mes išėjom iš klėties, kareiviai abu partizanus ištempė į lauką. Aš pastebėjau, kad Žeimys dar buvo gyvas, bet kažkuris iš sribų prišoko prie jo ir suvarė seriją iš automato. Tada rusų karininkas priėjo prie to sribo ir trenkė į ausį sakydamas:

– Ką darai? Negi nematei, kad jis dar gyvas buvo?

Miškas nuo mūsų namų buvo maždaug už puskilometro. Tuo pačiu metu į rusus ir sribus iš miško pasipylė šūviai. Mūsų svirno stogas buvo šiaudinis, priėjo sribas Jonas Razomicas ir uždegė svirną, po to namą, Pilkausko tvartą, dėdės klo-

jimą ir Juodviršio klojimą, o mums liepė bėgti į miškelio pusę, bet, kai namai užsidegė, mes niekur nebebėgom.

Kitą rytą sribai tėvui liepė pakinkyti arkli, partizanų lavonus sukrovė į vežimą ir liepė vežti į Anykščius. O kai nuvežė, dar gavo lazdų nuo sribo Samuchos (Samuelio) (tai buvo vietinis rusas, kilęs iš Naujonių kaimo).

Mes pasidarėm tokį pavietį ant keturių šulų, prisinešėm šieno, tai taip iki lapkričio mėnesio tam šiene ir miegodavom. Paskui nusipirkom senas trobas, kurias persistatėm Anykščiuose ant tetos sklypo.

Kai mes statėmės kitą namą, Jonas Pilkauskas ir Jonas Eglinskas kasėsi bunkerį miške, vadinamuosiuose Lebdegėnų krūmuose, Svilalių kaimo pievose.

Pasklido kalbos, kad į Anykščių apylinkes atsikėlė kažkokie lenkų partizanai. Rusai su vietiniais sribais ėmė siaust po kaimus ir miškus ir ieškoti lenkų partizanų, o besiausdami užklupo ir šituos vyrus, kasančius bunkerį. Pilkauskui peršovė ranką, o Eglinskas pabėgo sveikas. Apie keturis kilometrus juos vijosi per laukus. Kai pribėgo Paraisčių vieškelį, juo kaimiečiai vežė kuliamaį, kuria, perbėgę vieškelį, prisidengdami atsigulė į griovį ir jų neberado. Paskui Pilkauskas pasakė mano tėvui, kad prie bunkerio yra storų eglinių lentų, kad jis jas pasiimtų. Tėvas nuvažiavo, parsivežė tas lentas, o kitą dieną prisistatė sribai. Klausia, iš kur kieme tos lentos atsirado. Tėvas jiems ir sako:

– Taigi lenkai bunkerį kasė, kažkas juos išvaikė, o lentos liko, aš jas ir pasiėmiau.

Apylinkėje partizanų vardu plėšikavo toks Bronius L. (Šiuo metu jis gyvena Anykščiuose, šaulių organizacijos narys.)

Po vieno tokio partizanų apsilankymo, po dviejų dienų pas mus atėjo dar du vyrai, motina viena buvo namuose, paprašė jos atiduoti batus. Motina ėmė aiškinti, kad jokių batų neturinti. Tuomet jie pasakė:

Parduok karvę, o kai nupirksi batus, 20-tai dienai paruošk.

20-tą dieną jie neatėjo, atėjo kur kas vėliau.

Mano sesuo nuvažiavo į Pavares, susitiko su Šarūnu ir pasakė jam, kad ką tik buvo atėję jo du partizanai ir reikalavo atiduoti batus. Šarūnas buvo šokiruotas ir liepė į tą, kas ateis atsiimti batų, nieko neklausus, šauti. Bet taip išėjo, kad po kelių dienų atėjęs tas pats pilietis labai gražiai paprašė batų. Tuo metu namuose buvau aš, mano vyresnysis brolis ir mama. Išsinešdamas batus, prie durų jis manęs dar paklausė, ar aš jį pažinau. Kaip gali nepažinti kaimyno L.

Vis dėlto jį nutvėrė plėšikaujanti tarybinė milicija ir teisė. Teismo metu stoji 27 liudininkai. Iš vieno jis buvo pavogęs karves, iš kitų – batus ir t. t. Gavo 4 metus kalėjimo.

Geraį pažinojau Anykščių sribą Jovaišą. Vėliau jis su kumelytėm „buvo užsiėmęs“. Turgaus dieną pasigavo baltą kumelaitę, pririšo prie medžio ir ant vežėčių atsistojęs ėmė ją... Kaimo bobos, pamačiusios šitą išsigimėlį, griebė, surišo jį ir atidavė milicijai. Na, ir už kumelaitės „tvirkinimą“ Jovaiša gavo 4 metus.

Tą pačią savaitę, kai sribą Jovaišą nutvėrė dulkanantį kumelę, jo bendražygis sribas – milicininkas Aleinikovas už tris rublius Anykščiuose žmogų užmušė.

Kai dirbau Anykščių vyno fabrike, kartą mes šešiese kasėm griovį. Kartu kasė ir buvęs stribas Bronius Pratkūnas. Jis ėmė pasakot, kad jo broliui miškininkai peršovė kiaušus, o jam tą pačią dieną sužeidė koją. Prie Anykščių miesto krūmuose jie rado bunkerį, kuriame slėpėsi partizanai ir bandė jį paimt.

Kosto Baltakio šeima gyveno Naujonių kaime, Anykščių rajone. Iš Lebdegėnų kaimo į stribus buvo išėję du broliai Olka ir Jaska (Aleksas ir Jonas) Razaliai, o trečias jaunesnysis – Balys niekur nedalyvavo. Anykščių stribyne tuos du Razalio-kus žmonės laikė dar šiek tiek padoresniais. Jie ėjo į stribus, kad turėtų šautuvą. Prie vokiečių buvo įstoję į Plechavičiaus armiją.

Vieną vakarą atvažiavo seniūnas Fiodorovas su Baliu Razaliu. Užėjo į vieną kiemą, o ten vakarieniavo šeši miškiniai. Tie, pamatę atvažiuojantį seniūną, išėjo į kitą kambarį ir pasislėpė, o šitie, įėję gryčion, pamatė apkrautą stalą. Partizanai jau norėjo juos sutvarkyti, bet šeimininkas ėmė prašyt, kad nieko nedarytų, nes jam bus blogai. Fiodorovas su Razaliuku pavalgė, išgėrė ir išvažiavo. Nuvažiavo, pasirodo, pas Baltakius. Ten, kiek pabuvę, išvažiavo ir, juos važiuojančius keliuku iš Baltakio Antano Grinos sodybos link, miškiniai paėmė. Fiodorovui liepė eit namo, o Balį Razaliuką pasiliko. Kai pavasarį ledas ėmė tirpt, Ažuožerio ežere iš po ledo išlindo tik arklys ir vežimas.

Fiodorovas pasakė broliams stribams Razaliams pas ką jie lankėsi ir iš kokio paskutinio kiemo išvažiavo. Mes tada po namų sudeginio miegodavom daržinėje. Rytą anksti atsikėlę plovėm šieną, mama atnešė pusryčius ir apsiašarojusi pasakė: „...Va, laimingi žmonės Baltakiai, vaikas mažas, nieks jų nekliudo...“ Tai va, tokia nekalta kalba... Ir tuo metu dvi automato serijos pasigirdo... Dar nebai-gėm valgyt, atbėgo kaimynė ir pasakė, kad Baltakiuką nušovė. Pasirodo, rytą atėjo Jonas Razaliokas su penkiais stribais, tėvus Baltakius užrėmė gryčioje, uždarė lan-gines, išsivedė sūnų (jis dar neturėjo 16 metų), prie klojimo liepė išsikast duobę, tas ją išsikasė ir liepė bėgt, bet jis nebėgo, pasakė, kad šautų duobėj. Duobėj nešovė, nusivedė į Bagdono rugius ir ten nušovė. Po to abu Baltakius išvežė į Sibirą, ten jie ir mirė.

Kai prieš pat Atgimimą Lietuvos TSR valstybinė vėliava buvo pakeista į trispalvę, veždamas iš miško malkas su Pratkūnu, jam sakau: „Broniuk, na, dabar tau šakės. Pasižiūrėk, ant rajkomo jau trispalvė plevėsuoja“. Broniukas metė darbą, ne-bekrovė iš mašinos malkų, nulėkė išsiaiškint rajkoman, kodėl trispalvę iškėlė.

Mano kaimyno Kublicko sūnus Andriejus labai norėjo būti stribu. Mes su juo kartu į mokyklą ėjom. Tėvas jo buvo Lietuvos vietinis rusas, gana normalus žmo-gus, pradėjo jam ant gryčios durų kažkas klijuot anoniminius lapukus su užrašais: „Išsigabenkit miestan, nes būsit sunaikinti“. Pažiūrėjus raštas buvo labai jau „ne-gramatno“ žmogaus. Kilo įtarimas, kad tuos lapukus rašė kaimyno Meškausko sū-nus Jonas. Atėjo pas mus tėvas Kublickas ir paprašė paskolint arklių, atseit noris surinkt keturis arklius ir iškart keturiais vežimais išsigabent miestan. Mano tėvas jo paklausė:

– Kokio velnio tu dabar gabenies tan miestan? Kas yra?

Jis ir pasakė:

– Va, kas... Raštelius rašo, naktimis klijuoja prie durų, grasina, kad sudegins su visais namais gyvus.

Jis parodė tėvui ir man tuos raštelius. Žiūrim, kad čia jo sūnaus raštas. Kai pasakėm, kad čia jo paties sūnus rašo, tuomet jis grįžo namo, gerai įkrėtė Andriejui į kailį, tas ir prisipažino. Mat labai norėjo būti stribu, bet į miestą vis tiek išlėkė vienas, o kitą dieną jau tapo stribu. Atvažiavo pas tėvą jau ginkluotas su pulku stribų, užlipo ant aukšto, ten kabėjo dešimt palčių lašinių, tai visas pusiau perpjovė, vienas puses pasiėmė sau, o kitas paliko, atseit su tėvu tuos lašinius pasidalino, užuot būtų penkias paltis nusikabinęs, visas supjaustė.

1965 m. paskutinio Aukštaitijos partizano Antano Kraujelio-*Siaubūno* paėmimo metu Andriejus buvo sužeistas. Čekistai, aišku, nenorėjo patys lipt po automato kulkomis, pakišo kvailelį.

Pasakoją ADELĘ TAMOŠIŪNAITĖ-AUŠRĄ

Užrašyta Panevėžyje

2002 04 30

Gimiau 1924 m. vasario 12 d. Paliūniškio kaime, Panevėžio rajone. Šeimoje buvome dvi seserys ir brolis. Tėvai turėjo 10 ha žemės, vertėmės gana sunkiai, aš eidavau pas žmones tarnauti ir taip užsidirbdavau pavalgymui. 1944 m. brolių rusai sugavo ir paėmė į kariuomenę. Po karo brolis į namus grįžo visas suvargęs, ištinęs. Tais pačiais metais pas mus jau pradėjo ateidinėti partizanai: Juozas Smailys-*Kla-jūnas*, *Barštelis*, Alfonsas Smailys-*Kregždė*, *Klevas*, Antanas Plėta-*Patapas*, Petras Juška-*Mažylis*, Edvardas Bačelis-*Gebelsas*, Aleksas Alenčikas-*Kelmelis*, Bronius Aleknavičius-*Braumanas*, Jurgis Palionis (Pelenis)-*Ponas*, Romas Simanavičius-*Robinzonas*, Stasys Kulys-*Briedis*, Juozas Šomka-*Čerčilis*.

Kadangi mūsų namai buvo prie pat miško, partizanai dažnai daržinėje ilsėdavosi, sulindę į šiaudus, o žiemą ten būdavo šalta. Rytą mama, šerdama gyvulius, įsidėdavo į kibirus maisto ir nešdavo vyrams į daržinę valgyti, ne taip įtartina, kai po kiemą vaikšto su kibirais.

Su Ksavera Rudyte mes buvom didelės draugės, ji dirbo Istricoje pieno punkte, o aš – Paliūniškyje. Kiek galėdavom padėdavom partizanams, skalbdavom jiems drabužius, mieste pirkdavom vaistus, laikraščius. Partizanai mane buvo perspėję, kad aš neišsigąščiau, nes jie numatė sunaikinti visus valdiškus pieno priėmimo punktus. Taip ir buvo. Vieną kartą nuėjusi į darbą radau visą punktą išdaužytą, o prie sienos priklijuotą raštelį: „Nekaltinkite punkto vedėjos, reikalui esant, kreipkitės į Žaliosios *Vanagų* štabą.“ Tada aš su tuo rašteliu nubėgau pas pieninės direktorių ir abu nuėjome į valsčių. Mane stribai prie Šv. Petro ir Povilo bažnyčios Panevėžyje valsčiaus rūsyje uždarė ir nebeišleido. Rudytės punktą irgi išdaužė, bet ji

niekam nesiskundė, iš namų pabėgo ir ėmė slapstyti. O mane ėmė tardyti, klausinėjo su kokiais „banditais“ aš ryšius palaikau ir vis grasino: gausi, gausi, gausi... Aš jiems aiškinai, ką aš turėjau daryti, jeigu jie atėjo ir viską išdaužė, nors mano aiškinimais jie mažiausiai tikėjo. Dvi savaites mane kankino, paskui paleido į namus. Taip aš netekau darbo, likau namuose. Tėvukas sunkiai sirgo, gulėjo ant patalo, sesuo tarnavo pas ūkininką prie Taruškų, pagrindiniai ūkio darbai gulėjo ant mamos pečių. Vieną dieną iš Bernotų atvažiavo Aleksas Rekašius (40 ha žemės savininkas – R. K.) ir pasakė:

– Norėčiau tave perspėti. Ką tik grįžau iš valsčiaus ir mačiau numatytų areštuoti žmonių sąrašą. Tame sąrašė pastebėjau tavo ir Rudytės pavardes.

Nieko nelaukdama išėjau iš namų ir, eidama keliu, sutikau Rudytę. Pasakiau jai, kad mus sribai rengiasi areštuoti ir taip mes abi patraukėme Vabalninko link į Kenelių kaimą. Apsistojom pas nepažįstamą ūkininką, buvo jau antra vasaros pusė, dirbom šienapjūtės darbus, grėbėm, rišom rugius, bet po kurio laiko šeimininkas pasakė, kad mumis jau kažkas domisi, klausė iš kur tos dvi jaunos merginos atsiradusios, teko išeiti iš tų namų. Pasiėmėm mažus ryšulėlius ir išėjom. Ėjome per Žaliąją girią ir susitikome partizanus. Tarp jų buvo Plėta, Smailys, *Robinzonas*, *Ponas*. Papasakojom jiems apie save, kad mus nori suimt sribai, kad dirbom pas ūkininką, manėm, dar kiek pabūsim, tuoj ateis amerikonai ir vėl grįšim į namus. Taip tada mes samprotavom. Partizanai pasiūlė eit kartu su jais ir taip mes tapome Žaliosios girios partizanėmis. Mūsų būrys, apie dvidešimt partizanų, laikėsi daugiausia Istricos kaimo pusėje. Netrukus ryšininkai pranešė, kad atvažiavo daug rusų kariuomenės ir ruošiasi šukuot Istricos mišką. Mes greit visą amuniciją sudėjom ir skubiai traukėmės į kitą apylinkę. Po kelių dienų vėl grįžome atgal. Kai būdavo ramu, vyrai ant medžių pakabindavo taikinius ir mokydavo mus šaudyti iš įvairiausių ginklų. 1945 m. vasarą, apie rugpjūčio mėn., prie kažkokio bunkerio miške vyko partizanų susirinkimas, buvo atėjęs *Petraitis*-Vladas Juozokas su savo vyrais, mes davėm priesaiką, gavau slapyvardį *Aušra*, o Ksavera Rudytė – *Ašara*. Po priesaikos pajutome kur kas didesnę vyrų pasitikėjimą mumis, laisvai mus išleisdavo į kaimą, eidavom į Panevėžį. Senamiestyje gyveno mano teta Kotryna Kairienė, ji parūpindavo mums įvairiausių vaistų, o mes juos gabendavome į mišką. Į miestą ir iš miesto dažniausiai eidavome laukais, kad ko nors nesusitiktume, nors mes turėjome ir nelegalius dokumentus.

Kartą stovyklavom Paliūniškio miške, parėjom su Ksavera į namus, išsimaudėm, o vyrai liko mūsų laukti pamiškėje. Mama mus perspėjo, kad namuose kurį laiką geriau nesirodytume, nes sribai beveik kiekvieną dieną ateina ir ieško mūsų. Grįžusios pas vyrus, ėjome mišku ir susidūrėm su rusų kareiviais, kurie, atvažiavę sunkvežimiais, krovėsi malkas. Mes su jais susišaudėm, rusai metė kraut malkas, užsivedė sunkvežimius ir išvažiavo, o mes nuėjom savo keliu į Žaliąją girią.

Miške išbuvau iki spalio mėnesio. Visi laukėm, kada Amerika mus išvaduos. Klausydavom radijo, vadai mums išversdavo lietuviškai ir vis ramindavo, kad tik mes nenusimintume: tuoj, va, tuoj ateis amerikonai, bet jie, kaip nesirodė, taip nesi-

rodė, nei iš už kelmo, nei iš Amerikos, sužinojom kad žuvo *Petraitis*. Atėjo žiema, partizanai skirstėsi mažomis grupelėmis, ruošėsi žiemojimui. Vyrams miške dar nieko, bet kaip moterims ten baisu, neduok Dieve. Grįžau į namus, namuose netvarka, tėvukas ant patalo guli, mama viena: bulvės nekastos, burokai nerauti. Padėjau mamai nukast bulves, burokus nurovėm ir išvežėm į cukraus fabriką. Kažkada aš tarnavau Gelažiuose pas ūkininką Stasį Čeriauką. Kartą atvažiavo jis pas mus ir sako, kad paguldė žmoną į ligoninę, vaikai maži, jie labai nori, kad aš atvažiuočiau su jais pabūti. O aš nerami, naktį ar dieną ateis ir mane suims vis tiek. Ir aš su juo išvažiavau. Matyt, kažkas pranešė, kad aš buvau namuose ir išvažiavau. Prisistatė sribai ir ėmė tėvą kankint, reikalavo pasakyt, kur dukra. Tėvas nepakėlė kankinimų ir pasakė, kad aš pas Čeriauką. Pilnas amerikoniškas „študabėkeris“ rusų kareivių ir sribų atvažiavo, apsupo Čeriaukos namus, mane suėmė ir ėmetė į kūbulą. Liepė sėdėt ir nejudėt. Atvežė į Panevėžio sribyną prie Šv. Petro ir Povilo bažnyčios, paskui – į MGB būstinę (dabartinis kraštotyros muziejaus pastatas. – R. K.). Čia prasidėjo mano kančių ir ašarų kelias į Sibirą. Prasidėjo baisūs ir žiaurūs tardymai. Rusas tardydavo, o lietuvius versdavo į rusų kalbą ir mušdavo. Jaunas, gražus vyras, bet, pasirodo, buvo sadistas, nei vardo, nei pavardės man jo niekas nesakė. Kai pavargdavo mušdamas, tada imdavo keikt visokiais žodžiais. Mušdavo su gumine lazda, su tokiu pagaliu, visa buvau sudaužyta, nugara buvo juoda, šlaunys juodos, blauzdos juodos. Porą valandų sadistas pailsėdavo, aš rankomis į kelius atsirėmusi padejuodavau ir vėl pradėdavo viską iš naujo. Vaikščiojo kažkokia komisija po kalėjimą ir klausinėjo kaip tardytojai su mumis elgiasi, tai merginos, kurios su manim buvo kameroje: Elytė Smalinskaitė ir kitos mane išstūmė į priekį, pakėlė drabužius, parodė komisijai ir paklausė, argi taip galima žmogų mušti, ne tik visa juoda, bet ir rankos išsukiotos, negalėjau nei sėdėti, nei stovėti. Užsirašė viršininkas tardytojo pavardę, mano pavardę, bet kas iš to, daugiau tardyt manęs jau nebevedė. Dar ir šiandien ant nugaros tebenešioju lietuvių sadisto mušimo žymes. Nuo mušimo daug metų labai skaudėdavo dešinę ranką, dabar dar tebeskauda kojas, pusę atminties netekau, nes ir galva buvo sudaužyta. Atvedė man į aklą statą tokią Pranę Audickaitę iš Paliūniškio, buvusią mano kaimynę, ji mane išdavė ir pasakė, kad aš šelpiau partizanus, o paskui ir pati su Rudyte į mišką išėjau. Ji ir lageryje būdama tarnavo savo budeliams, todėl ją greit paleido į namus. Gegužės 18 d., pamenu, alyvos žydėjo, o mus varė į teismą. Kaiėjau į teismą, mano kūnas jau buvo atsigavęs, tik mėlynės buvo likusios, juodos dėmės prasiskirstė. Teisė Pabaltijo karinis tribunolas, gavau dešimt metų kalėjimo ir penkerius be teisių. Po teismo išvežė į Vilnių, o maždaug dar po poros mėnesių – į Rusiją, į Archangelską. Čia dirbau akmenų skaldykloje, metaliniais plaktukais rankomis skaldėm akmenis ir krovėm į vagonus. Kol sveikatos turėjom skaldėm ir normas padarydavom, paskui nusilpom, nebegalėjom paeit, tada mus išvežė į Komiją. Čia paskyrė dirbtį į „sovchozą“ (sovietinį ūkį. – R. K.). Iš Komijos išvežė į Irkutsko sritį, paskui – į Chabarovsko kraštą ir 1950 m. rudenį – į Magadaną. Magadane po truputį pradėjom atsigauti, gaudavom jūrų kiaulyčių taukų, nors maitino labai blogai, daug moterų

ir merginų mirė iš bado. Magadane dirbom prie statybų, kasdavom tranšėjas, pjovėm mišką. Sniego daug, nuleidi medį, tas medis įgriūna į sniegą, vaikštai, vaikštai aplink jį, mindai, mindai, galva apsisuka, o įsakymas – be normos į zoną negrįžti. Jei pareisi be normos, eisi į karcerį, o ten tik du šimtai gramų duonos per parą ir daugiau nieko.

Iš lagerio išėjau 1955 m. kovo 30 dieną. Į Lietuvą grįžti neleido, dar penkerius metus turėjau atidirbti tremtyje. Būdama tremtyje, ištekėjau už ukrainiečio ir po trejų metų išvažiavom į Ukrainą, Dnepropetrovsko sritį. Ukrainoje pragyvenau 24 metus, bet į Lietuvą atvažiuodavau labai tankiai, nepaprasta jėga traukė į tėviškę, labai norėjau čia grįžt ir likimas taip lėmė, kad sugrižau jau į nepriklausomą Lietuvą 1990 metais.

Pasakoja ADELĖ MATUŠAUSKAITĖ-CHARMA

Užrašyta Kupiškio r.,
Buivėnų k.
2001 04 29

Gimiau Lipniškių kaime, Kriklinių valsčiuje. Šeimoje augome septyni vaikai. Vėliau gyvenome Bartkūnų kaime.

1949 m. mano brolis Aleksas Matušauskas nupirko vaistų vaistinėje ir nešė juos partizanams į mišką Žaliojoj metoli Kriklinių. Tuo metu tą stovyklą užpuolė rusai. Kazimierą Kalendą-*Tadą* nušovė vietoj, o Albiną Mačiuką-*Tilką* ir mano brolių Aleksą paėmė gyvus sužeistus. Nuvežė juos į Biržų ligoninę ir ten gydė. Paskui brolių tardė, kankino, reikalavo pasakyt, kokie partizanai buvo stovykloje. Jie pasakė, kad pažinojęs tik savo seserį Felę, svainį Kalendą ir taip išsigynė.

Sesers vyras Kazimieras Kalenda 1944 m. buvo paimtas į rusų kariuomenę. Iš jos pabėgo su ginklu ir, grįžęs į namus, išėjo į mišką. Mūsų namuose tankiai ėmė lankytis sribai, seserį ėmė tardyt, reikalavo, kad ji pasakytų kur vyras. Kitos išeities jai jau nebeliko, ji irgi pasitraukė pas vyrą į mišką į Petro Tamošiūno-*Simo* būrį.

Kai po kautynių sesuo Felė su *Šarūnu*-Antanu Kiaulėnu ir *Bijūnu*-Jonu Vinciūnu pabėgo iš apsupimo, juos pasikvietė brolis Petras į Šarkiškių k., Kupiškio r., į Gurklio namus, pas kurį jis gyveno. (Jonas Vinciūnas – buvęs Viešintų mokyklos mokytojas.)

1950 04 01 brolių Petrą paėmė iš darbo, o aš, kaip nujausdama artėjančią nelaimę, įsipyliau maišelin miltų ir anksti rytą išėjau pas seserį. Tik išėjusi, pamačiau, kad iš paskos atbėga Čigonas (šuniukas) kiauksėdamas. Išgirdau, kad šaudė mūsų namų pusėje. Supratau, kad, matyt, rusai rado bunkerį. Į namus jau nebėjau, kuri laiką dar pabuvau pas seserį, tik tuomet grįžau, kai viskas aptilo. Namus radau apverstus aukštyrų kojoms, viskas išdraskyta, išlaužyta, drabužių jokių, o iš bunkerio tik duobė likusi.

Kai rusai apsupo bunkerį ir pareikalavo ten esančius pasiduot, partizanai atidarę dangtį, iš bunkerio pradėjo šaudyti. Tada čekistai į bunkerį įmetė granatą, pasakui, uždegę šiaudus, kišo į vidų. Partizanai, supratę, kad kitos išeities nėra, susisprogdino.

Pasakoja PETRAS MATUŠAUSKAS

Užrašyta Kupiškio r.,
Didžprūdėlių k.
2001 04 29

Gimiau 1924 07 13 Lipniškių k., Kriklinių valčiuje.

Mano brolių Aleksą MGB užverbavo sekt partizanus, bet, kai Žaliosios miške jį pagavo partizanų stovykloje peršauta koja su vaistais, klausė, kodėl jis jiems neteikė jokios informacijos. Tada brolis paaiškino, kad nespėjęs, atseit, jeigu būtų nesužeidęs, būtų pranešęs, kur yra partizanų stovykla, bet čekistai nebuvo naivuoliai ir tokie brolio pasiteisinimai jo nuo kalėjimo neišgelbėjo, gavo dešimt metų.

Šarkiškių kaimo gyventojas Gurlis aš paprašiau, kad leistų jis man apsigyventi jo namuose, nes aš savo namų neturėjau, buvau ką tik grįžęs iš fronto, tarnavau rusų kariuomenėje. Sesuo Felė atėjo ir paprašė padaryti jiems trims bunkerį, kurį kasiau aš, *Tadienė*, *Šarūnas* ir *Bijūnas*. Iškasė bunkerius be šeimininko žinios.

Tačiau tik keletą mėnesių partizanai jame pagyveno. 1950 04 01 pats sodybos šeimininkas Gurlis jį išdavė. Visa tai sužinojau tik tada, kai grįžau iš lagerio. Gurlis už šią išdavystę gavo didelę sumą pinigų, pasistatė namus, žmonės mane įkalbinėjo padėti jo namus. Už tokią baisią išdavystę ne kiekvienas galėtų atleisti, bet Dievas, manau, žino geriau, kas ko nusipelnė.

Kai areštavo mane Subačiuje, stribai labiausiai siuto ant manęs, kad aš buvęs frontininkas, tarsi jau ir jų žmogus, o su „banditais“ susidėjau. Mušė pasikeisdami, panages adatomis badė, tokias specialias pirštines su aštriais metaliniais dygliais maudavo ant rankų. Daugiausia mane kankino stribas tardytojas Kazimieras Laiškonis (šiuo metu gyvena Vilniuje). Atsistojęs kerziniu batu ant basos kojos nykščio dar pasisuko kelis kartus, net nagą nuplėšė iki gyvuonies. Aš nugriuvau iš skausmo, vandens užpylė ant galvos ir nugrūdo atgal į kamerą. Paskui ėmė tardyti rusas, atėjęs mandagiai pasisveikino, pasakė, kad kalėjimo aš jau nebeįsivengsiu, 25 metai garantuoti ir pridūrė, kad jis manęs nekankinsiąs. Taip ir buvo.

DIDŽIOSIOS KOVOS APYGARDA

Pasakoja VINCAS MEILUS-MINA

Užrašyta 1997 04 06

Gimiau 1926 m. Ukmergės apskrityje, Žemaitkiemio valsčiuje, Valų kaime. Šeimoje buvome penki broliai ir dvi seserys.

Kai 1944 m. grįžo rusų kariuomenės ir užėmė Lietuvą, broliai Jonas ir Viktoras išėjo dirbt gaisrininkais, o aš gavau šaukimą į kariuomenę. Mano bendraamžiai irgi gavo tokius pat šaukimus, bet jie į rusų kariuomenę nėjo, išėjo į mišką. Aš su jais pasitariau, jie sutiko ir mane pas save priimt, taip ir išėjau pas juos. Būriui tada jau vadovavo Alfonsas Morkūnas-*Plien*as. Būrys veikė Lyduokių, Skačiūnų, Želvų, Balninkų, Žemaitkiemio apylinkėse. Būrį sudarė atskiri skyriai. Vienas skyrius buvo Skačiūnuose, kitas – Balninkų apylinkėje. Skyriuose buvo maždaug po 10–12 partizanų. Tik reikiamu metu kartais visi sueidavom į vieną būrį. Vėliau šis būrys buvo pavadintas rinktine ir priklausė Didžiosios Kovos apygardai.

Iš pradžių Valų kaime Rapolo Cikavičiaus sodyboje klojime buvom įsirengę bunkerį. Pačiam Valų miške vėliau išsikasė laikinąjį bunkerį, vadinamąjį atsarginį, kad, reikalui esant, galėtume pasislėpt. Dar vieną bunkerį turėjom pas mano draugą Valentiną Gleiznį-*Šarūn*ą taip pat Valų kaime. Valentinas irgi buvo partizanas, su juo mes buvome vienam būry.

Iš Valų kaimo į partizanų būrį buvo išėję:

1. MEILUS IGNAS-*DAKTARAS*.
2. Aš – MEILUS VINCAS-*MINA*.
3. MEILUS VIKTORAS-*ŠTURMAS* (mano brolis).
4. GLEIZNYS VALENTINAS-*ŠARŪNAS*.
5. MORKŪNAS VACYS-*KIAUNĖ-ŽENTAS*.
6. MORKŪNAS STASYS-*VANAGAS* (abu broliai).
7. ŠERELIS (iš Valų kaimo).
8. (?)

Iš kaimyninio Birželių vnk. į mišką buvo išėję du broliai:

MORKŪNAS JUOZAS-*KLAJŪNAS*.

MORKŪNAS BRONIUS-*STRAUSAS*.

Iš Berzgainių kaimo į mišką buvo išėję trys broliai STEPONAVIČIAI.

Mūsų būryje buvo dar toks Balys Kemeklis-*Klajūnas* ir iš Kauno Paberžis-*Bijūnas*, kuriuos paėmė gyvus iš bunkerio Skačiūnų kaime. Ten dar buvo Rapolas Mor-

kūnas ir jo sesuo Jadvyga. Jie nebuvo partizanai, tik šiaip buvo nuėję pas tą ūkininką. Kai pamatė, kad rusai apsupo namus, tada ir jie kartu su partizanais įlindo į bunkerį, o pasirodo, kad bunkeris buvo išduotas ir juos visus keturis paėmė gyvus. Balys Kemeklis prieš tai man yra pasakojęs, kad jis buvęs areštuotas, bet pabėgęs. Paskui susirado mūsų būrį ir jame pasiliko. Kai jį suėmė, jis žinojo *Plieno* bunkerį, kuriame buvo rinktinės štabas, bet nieko neišdavė. Tada dar su *Plienu* bunkeryje gyveno *Diedukas*-Juozas Šibaila, rinktinės štabo viršininkas, adjutantas Juozas Morkūnas-*Klajūnas*, aš, mano brolis *Šturmas*. Vėliau aš išėjau su *Kiaune* ir *Vanagu* į kitą vietą, maždaug už pusantro kilometro nuo štabo. Štabas buvo Valų kaime pas Feliksą Laską.

1948 m. iš Berzgainių kaimo partizaną Maniuką Liškauską-*Šerną* ir mano brolių Viktorą užklupo rusų NKVD garnizonas. Brolis žuvo, o sužeistas Maniukas pabėgo ir apsigyveno pas Feliksą Laską tam pačiam bunkery, kur buvo štabas, bet štabas jau buvo išsikėlęs. Tarp kitko, ten buvo du bunkeriai. Vienas nedidelis buvo kambaryje po grindimis, kitas didesnis – tvarte, ant viršaus buvo avių gardas.

Paskutiniu metu Maniukas gyveno kartu su Kaziu Morkūnu-*Gluosniu*, bet kur, dabar nebepamenu. Juos apsupo irgi rusų garnizonas. Maniukas pasidavė gyvas, o *Gluosnis* nusišovė. Su Maniuku mes buvome susitikę lageryje Rusijoje. Suimtas jis išdavė štabo bunkerį Valuose, bet tuo metu bunkeris jau buvo tuščias. Areštavo namų šeimininką ir nuteisė, motiną ir dukrą ištremė į Sibirą, o sūnus Feliksas jau buvo išėjęs į mišką.

1946 m. pavasarį mes, apie 100 vyrų, stovyklavome Alionių kaime pas ūkininkus, gyvenusius prie miško. Buvom susirinkę visi skyriai į vieną vietą. Plienas planavo išvaikyt Ukmergėje dislokuotą rusų NKVD garnizoną, bet atsitiko taip, kad, mums stovyklaujant, sargybiniai pamatė ateinančius apie 10–15 rusų kareivių ir sribų. Mes tuojau pat pasitraukėm į pamiškę, išsidėstėm 90 laipsnių kampu ir, kai čekistai įėjo į šitą kampą, mes iš dviejų šonų į juos paleidom kryžminę ugnį. Tik keli pabėgo, kiti – žuvo, o mes pasitraukėm į miško gilumą. Mus besitraukiančius pradėjo persekioti kiti, atėję į pastiprinimą rusai. Nors jie nebuvo prie mūsų priartėję, bet, eidami iš paskos, šaudė. Išėję į kitą miško kraštą, pasitraukėm į kaimus, kad nepatektume į apsupimą. Paėję porą kilometrų, apsistojom pas ūkininkus, palaukėm vakaro, o sutemus vėl traukėmės toliau ir tada jau išsiskirstėm po du, po tris, po keturis. Taip planas užpult Ukmergę iširo.

Maždaug po savaitės mes vėl susirinkom į mišką trys skyriai ir kurių laiką gyvenom stovyklose miške. Buvom nuėję už Balninkų į Žumakių mišką, pabuvom, o iš ten patraukėm į Želvos pusę. Ten, kur eina kelias Želva–Lyduokiai, *Plienas* pasiuntė į kaimą du partizanus, apsimetusius girtais, o mes gal už pusantro kilometro nuo Želvos išsidėstėm palei kelią ir laukėm. Greitai sužinojom, kad vienas žmogus nujogo Želvon pranešt garnizonui, kad kaime šlitinėja girti partizanai. Netrukus pastebėjom nuo Želvos ateinančią 10–15 vyrų grupę. Šiek tiek paėję, jie sustojo, iš jų vienas atsisukyrė ir grįžo atgal. Tik vėliau sužinojom, kad tarp jų buvo vienas žydelis, kuris at-

seit pamiršo pasiimt šautuvą, todėl grįžo atgal. O kai šitie visi priartėjo prie mūsų, mes pradėjom į juos šaudyti. Vieni krito vietoj, kiti – subėgo į netoliese esančias žvyrduobes ir ten pasislėpė, o mes pasitraukėm ir atėjom į Gursčių kaimą, kitapus Želvos. Apsistojom kaime, kurį iš abiejų pusių supo miškas. Tuomet ten buvo mūsų du skyriai: *Šturmo* ir *Vėtros*. Vienas skyrius buvo pas vieną ūkininką, kitas skyrius – pas kitą. Anksti rytą mus užpuolė rusų NKVD garnizonas. Per kautynes žuvo 16 *Vėtros* skyriaus partizanų, nes juos pirmuosius užklupo. Mes traukėmės į kitą pusę, bet ir iš mūsų dar vieną sužeidė. Praėjė mišką, išėjom vėl į palaukę. Tada nuėjom kitapus Ukmergės ir apsistojom nedideliame miškely. Ten praleidom dieną, o pavakariais atėjo ryšininkė ir pranešė, kad siaučia rusų garnizonas. Pasitraukėm prie Šventosios, paėmėm valtį iš vieno gyventojų, persikėlėm per upę ir atėjom prie Martnonių kaimo. Tik apsistojom ir vėl mums pranešė, kad mums iš paskos seka rusų garnizonas. Šiek tiek pabuvom, bet sutemos jau nebelaukėm, pakilom ir išėjom tolyn. Praėjom Valų kaimą ir nuėjom į Skačiūnų dvarą. Čia vėl apsistojom, pernakuojom, apie 12 val. dienos pamatėm nuo Ruduokių atvažiuojančias dvi pastotes. Išsidėstėm vieni kapinėse, kiti – palei kelią, vėl sudarėm 90 laipsnių kampą kryžminei ugniai. Kai tik pastotė privažiavo arčiau, pamatėm, kad ji pilna prisėdusių sribų. Vadas davė komandą ir pradėjom į juos šaudyti. Pasirodo, tai buvo rusų garnizono žvalgybos grupė. Netoli manęs gulėjo vokietukas su kulkosvaidžiu, o tų sribų leitenantas pasikeldavo ir leisdavo serijas irgi iš kulkosvaidžio į mus. Tiesiog pasikeisdami vienas į kitą ėmė šaudyt, bet vokiečiai tą sribą vis dėlto nukirto. To vokiečio slapyvardis buvo *Fricas*. Jis žuvo Laukeliuose 1946 m. rudenį netoli Želvos. *Fricas* buvo apsistojęs pas gyventoją. Pastebėjęs einantį garnizoną, išėjo iš gryčios ir bandė bėgti, bet pateko į rusų kulkosvaidžių ugnį ir žuvo.

Iš tos grupės tas leitenantas taip pat buvo likęs vienas, kiti – gulėjo negyvi arba buvo pabėgę iš kautynių vietos. Mes tada pakilom ir vėl patraukėm į žygį. Pro žiūronus pastebėjom, kaip nuo Valų kaimo į mus bėga rusų garnizono kareiviai. Tada mes grioviu su perbėgimais pasitraukėm miško link. Taip jie mus persekiojo be atokvėpio tris paras.

1947 m. ryšininkai pranešė, kad iš dviejų pusių mus supa rusų kariuomenės garnizonas. Mūsų tada buvo susirinkę apie šimtą vyrų. Vadai nutarė, kad reikia trauktis iš miško. Tiesa, dar prieš tai tam pačiam kaime buvo smarkios kautynės, iš abiejų pusių liko sužeistų ir žuvusių, todėl *Plienai* jau nebenorėjo, kad tam pačiam miške įvyktų kitos kautynės. Išėjom iš miško. Vakare gretimam kaimelyje pastebėjom rusus. Kadangi buvo žiema, mes, apsirengę baltais maskuojančiais chalatais, išsidėstėm tokioj pakalnėj ir pasiruošėm kautynėms, bet rusai maždaug už septynių šimtų metrų praėjo pro mus. Jie nelietė mūsų, tai ir mes jų nekliudėm.

Brolis Ignas nuo 1948 m. gruodžio mėn. buvo Didžiosios Kovos apygardos 3-ios tėvūnijos vadas, turėjo jaunesniojo puskarininkio laipsnį, vadovavo 6–7 partizanų būriui, kuris veikė Ukmergės rajone Žemaitkiemio, Vidiškių ir kitose apylinkėse, taip pat Kavarsko rajone, Balninkų apylinkėje.

(F 16, arch. Nr. 39/4 T2 13) Iš KGB archyvo

Būrio persekiojimui 1951 m. buvo sudarytos trys čekistinės karinės grupės po 10 stribų ir kareivių kiekvienoje.

Sekė du agentai ir 14 informatorių. 1951 m. spalio 29 d. Ignas Meilus-*Daktaras* kartu su savo būrio partizanų, buvusių *Plieno* adjutantu Juozu Morkūnu-*Klajūnu* Valų miške buvo suimti. Abu kalėjo KGB vidaus kalėjime. 1952 m. balandžio 11–12 d. Pabaltijo karinės apygardos karo tribunolo buvo teisiami ir pagal RTFSR BK 58-1^a, 58-2, 58-8 straipsnius nuteisti sušaudyti. Nuosprendis abiem įvykdytas Maskvos Butyrkų kalėjime 1952 m. rugpjūčio 13 d.

Baudžiamoji byla Arch. Nr. 36688/3, T-3, (1229) iš viso 3 tomai.

(Iš pažymos 1994 m. 12 07 d. Nr. 237. – R. K.)

Ruskonis Vincas-*Tankas* iš Valų kaimo tuoj po karo išėjo į partizanų būrį, bet vėliau registravosi. Būryje buvo kulkosvaidininku, dalyvavo kautynėse Alionių kaime netoli Šešuolių. Ten buvo virš šimto partizanų. Po tų kautynių jis atsiskyrė ir nuėjo registruotis. Po kelių dienų jį areštavo, atidavė čekistams kulkosvaidį ir gavo dar 10 metų kalėjimo.

1947 m. ryšininkai iš Vilniaus man atvežė pasą, su kuriuo aš tik mėnesį pragyvenau.

Netoli Veprių, iš Medinų kaimo, buvo kilęs slapukų-partizanų-ryšininkų būrio vadas *Galijotas*-Markauskas, pas kurį aš tada prisilaikiau. *Galijotas* gyveno legaliai, daugiausia dirbo ryšininkų vadu. Pas jį aš pabuvau kelias dienas, paskui pas vieną ūkininką parsisamdžiau darbininku. Kai *Galijotą* areštavo, jis mane išdavė. Čia turiu pasakyti, kad partizanai turėjo sudarę mobilizacijos sąrašus. Tuos sąrašus turėjo ir *Galijotas*, kuriuos, jį areštavę, rado enkavedistai. Jį per naktį tardė, o rytą visus, kurie buvo pažymėti sąrašuose, areštavo. Sąrašai buvo gana dideli, visi Veprių apylinkės vyrai ten buvo surašyti, dauguma iš jų nežinojo, kad jie įtraukti į tuos sąrašus, bet juos vis tiek areštavo, jie net nežinojo ką sakyti, kai juos tardė ir mušė. Žinoma, buvo ir tokių, pas kuriuos rado ginklų. Tuos teisė. Aš bandžiau juos gelbėti iš tos padėties ir tardytojams sakiau, kad jie visi nekalti, nes sąrašai buvo sudaromi mobilizacijai be jų žinios, jie niekur nedalyvavo.

Kai mane areštavo, žuvo brolis Viktoras-*Šturmas*, areštavo ir brolių Joną su ta pačia gimnazistų grupe, brolis Ignas-*Daktaras* išėjo į mišką, areštavo seserį Apoloniją, Jonas gavo 25 metus lagerio. Tėvuką ir mamą vežė į Sibirą, bet mama iš Veprių pabėgo, seseriai Albinutei kareivis liepė bėgti, bet ji nenorėjo palikti tėvuko, nes jis sirgo. Ant neštuvų paguldytą nunešė sribai į vagoną, jis prašė vandens, bet sribai vandens nedavė, tada rusai priėjo ir liepė šitą senuką nešti atgal iš vagono. Tai toks buvo mūsų šeimos likimas.

Vėliau, būdamas lageryje, sutikau ir tą žmogų, kuris buvo padaręs man pasą, tai – Kavaliauskas iš Vilniaus. Kai areštavo, nuvežė į Ukmergės saugumą, tardė žydas Lenskis. Ypač iš pradžių jis mane mušė per galvą, per šonus kažkokiu įnagių, kurį turėjo rankoje, kalbėjo lietuviškai, be vertėjo. Čia pabuvau pusantro mėnesio, paskui perkėlė į Ukmergės kalėjimą. Lenskis ateidavo manęs tardyti ir į kalėjimą.

mą. Su manim sėdėjo areštuotas Sudnikas iš Žemaitkiemio, broliai Avižai, buvę gimnazistai. Lenskis bandė įrodyti, kad ir aš kartu su jais bendradarbiauau.

Nuteisė dešimčiai metų. Teisė Ukmergėje karinis tribunolas. Atsėdėjau beveik devynerius metus Komijos ir Irkutsko lageriuose.

Pasakoja JONAS RAČICKAS-ARAS

Užrašyta Ukmergėje
2000 03 04

Gimiau 1926 06 10 Ukmergės apskrities, Kavarsko valsčiaus Judinio vienkiemyje. Šeimoje augome 12 vaikų, trys mirė dar maži, užaugome devyni.

Labai gerai dar prisimenu 1940 m., kai pirmieji rusai įžengė į Lietuvą. Tuo metu mes buvom Kavarsko miestely. Žmogeliai buvo labai suvargę, net tų modernesnių automobilių ZIS-5 dar neturėjo, tom pusantrinėm, vadinamom „polutarkėm“, važinėjo. Mes juos tiesiog driskiais praminėm, baisūs žmonės buvo. Ta jų pirmoji bangaėjo ir praėjo, antrą kartą, kai užėjo, jau rudi laukai buvo nuo jų.

Mes buvome trys broliai: aš – jauniausias, Petras, gimęs 1922 m., ir Edvardas, gimęs 1916 metais.

Kai 1944 m. rusai užėmė Lietuvą, šitie okupantai paskelbė mobilizaciją, ėmė vyrus į kariuomenę. Tėvas mus pasišaukė ir visi nutarėm į kacapišką kariuomenę neit, nes didelė negarbė svetimiems tarnaut.

Mūsų kaimynas, Jonas Raudonikis iš Žvirblėnų kaimo, rinko vyrus į partizanų būrį. Naktį ir mes nuėjom į tą kaimą. Iš pradžių tik naktimis susirinkdavom, dieną pareidavom į namus. Susidarė 35 vyrų grupė. Nuo Kavarsko važiuojant į Kurklius, buvo tokia Šilinė, ten gyveno kelios rusų šeimos, tiksliau sribų tėvai. Ten buvom nuėję ir susišaudėm su sribais. Broliui Edvardui peršovė koją ir daugiau miške jis neliko, grįžo į namus. Po to rusai paėmė mūsų tėvą, tardė ir smarkiai sumušė. Jis tris mėnesius sirgo ir mirė. Kadangi reikėjo valgyt, Petras irgi iš miško grįžo ir dirbo žemę, o aš likau miške Jono Raudonikio-Patašono būry. Laikėmės stovyklose Šilinės, Vilkatėnų miškuose, mano senelio miške. Vieną bunkeriuką turėjom namuose prie tvarto išsikasę, bet jame taip ir neteko pagyvent. Brolis Edvardas, kol dar buvo neprisiregistravęs, ten kartais pasislėpdavo nuo sribų.

Mūsų būrio partizanai:

1. RAUDONIKIS JONAS-PATAŠONAS, vadas. Iš Žvirblėnų k.
2. RAUDONIKIS LEONAS iš Žvirblėnų k.
3. ŠINKŪNAS ALFONSAS iš Skapiškių k.
4. BLANKIS JONAS iš Pumpučių k.
5. VILUTIS ANTANAS iš Žvirblėnų k.
6. DIDAS LEONAS iš Skapiškių k.

7. STAIKŪNAS EDVARDAS iš Skapiškių k.
8. DIDAS POVILAS iš Skapiškių k.
9. ŽIŽYS ANTANAS.
10. DIDAS VACLOVAS iš Skapiškių k.
11. ADOMAITIS.
12. JANULIS JONAS iš Pailgės vnk.
13. KERNAGIS FELIKSAS-BERŽAS iš Pumpučių k.
14. KAULYS BALYS iš Žvirblėnų k.
15. KIELA BALYS iš Žvirblėnų k.
16. KLIMAS POVILAS iš Bebrūnų k.
17. MAČIONIS POVILAS.
18. SIMAŠKA ANTANAS iš Margių k.
19. SIMAŠKA JONAS-ŠIŠKA iš Margių k.
20. STAIKŪNAS ANTANAS iš Skapiškių k.
21. STROLIA POVILAS iš Kubiliškių k.
22. ŠOVA FELIKSAS iš Žvirblėnų k.
23. ŽUKAUSKAS VINCAS, FELIKSO iš Žvirblėnų k.
24. MOČIONIS JONAS iš Bimbų k.
25. ADOMAITIS.
26. JASEVIČIUS JONAS, JONO iš Peslių k.
27. ANDRIKONIS JUOZAS, PETRO iš Ožionių k.
28. ŽVINYS LIUDAS, ADOMO iš Varnėnų k.
29. JASINEVIČIUS JONAS, JONO iš Pailgės vnk.
30. JASIUKONIS VINCAS iš Bebrūnų k.
31. KALIBATAS ANTANAS, ANTANO-PERKŪNAS iš Žvirblėnų k.
32. KALIBATAS EDVARDAS, EDVARDO-VASARIS iš Žvirblėnų k.
33. KALIBATAS NAPALYS, EDVARDO iš Žvirblėnų k.
34. MOGYLA BRONIUS, ANTANO-KELMAS iš Klabinių k.
35. PAŠKEVIČIUS ANTANAS, STASIO-ROBINZONAS iš Kryžokų k.
36. PUODŽIŪNAS BRONIUS, JONO iš Želtiškių k.
37. PUODŽIŪNAS KAZYS, JONO iš Želtiškių k.
38. RASIKAS VYTAUTAS, JUOZO iš Janydžių k.
39. ŠULSKUS PETRAS, PETRO iš Želtiškių k.

Mes stovėjom ties Mackonių kaimu prie vienos sodybos ir pamatėm pro žiūronus ateinantį stribą su šautuvu. Aš Raudonikiui ir sakau:

- Aš eičiau ir atimčiau iš jo tą šautuvą.
- O kaip? – paklausė Raudonikis.
- Na, va taip, – ir paprasčiau iš jo pistoleto.

Padavė jis man savo pistoletą, nuo atlapų nusiėmiau ženklus, pistoletą užsikišau už diržo ir nuėjau į tą namą, kur stribas įėjo. Įėjau į kambarį, stribas sėdi prie stalo ir srebja barščius, šautuvas stovi šalia atremtas į sieną. Aš išsitraukiau pistoletą iš už diržo ir ištiesiau į jį. Tada jis palengva viena ranka ėmė siekt šautuvo ir žiūri į mane, ką aš darysiu.

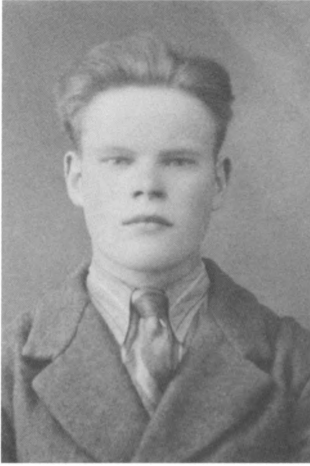
- Nejudėk! – surikau. – Nudėsiu vietoj!

36. Anykščiuose pas buvusį partizanų ryšininką Mažvilą 2000 12 19: Aldona Mažvilienė, Anicetas Mažvila ir Gintaras Vaičiūnas, istorikas, pokario rezistencinės kovos tyrinėtojas

37. Bonifacas Dūda iš Mielaišių k.,
Kupiškio vlsč., žuvo 1949 m.
Puodžgirio miške

38. Juozas Zolba-Šturla, g. 1922 m. Kavolių k., Panemunėlio vlsč., žuvo 1946 12 11 Notigalės pelkėse su kitais 12 partizanų

39. Jonas Zolba, g. 1926 m., suimtas 1945 m. Fotografuota Komijoje, Intos lageryje 1955 06 05

40. Antanas Gogelis, Jurgio, g. 1918 m. Obonių k., Šimonių vlsč. 1944 m. gruodžio mėn. buvo atskraidintas lėktuvu iš Vakarų su Antanu Starkumi-Monte ir kitą dieną pateko gyvas į enkavedistų rankas

41. Jurgis Šlapelis, Puodžgirio partizanų ryšininkas. Fotografuota 2002 03 16

42. Konstancija Neniškytė-Pečkuvienė-Kubiliukas su vyru Jonu Pečkumi iš Vėderiškių k. 1959 metais

43. Partizanų ryšininkas
Alfonsas Ribakovas,
Platonas Martinovičius
Ribakovas (tėvas),
g. Plikiškių k., Anykščių r.,
ir Jokimas Ribakovas,
g. 1919 m. Pokario metais
teistas 10 metų lagerio
už Stalino portreto
sudaužymą

44. Alfonsas Ribakovas-
Stumbras, g. 1921 07 02
Lašinių k., Anykščių r.,
partizanų ryšininkas

45. Grigorijus Ribakovas,
g. 1924 m. Lašinių k.
(Alfonso brolis). Lietuvos
partizanas, žuvo kautynėse
su NKVD kariuomene
1946 metais

46. Vytautas Šinkūnas-
Kariūnas, g. 1930 m.
Bajoriškių k., suimtas MGB
provokatorių, išprotėjo
kankinamas ir mirė

47. Felė Matušauskaitė-Kalendienė-
Tadienė, g. 1911 m. Pasvalio r.,
Kaširų dvare, gyveno Krikliniuose,
žuvo 1950 04 01 Šarkiškių k.,
Subačiaus vlsč., Gurklio sodyboje

48. Antanas Bagočiūnas-
Dūmas

49. Zolbaitė-Buzienė ir Vaclovas Buzas. Fotografuota
2002 02 23

50. Kazimieras Kalenda-Tadas, g. 1910 m. su žmona Fele.
Abu žuvo 1950 04 01

51. Algimanto apygardos partizanai: Juozas Banys-Šūvis, iš Vertimų k., Anykščių r., Jurgis Urbonas-Jokeris, Lakštutis, iš Stakių k., Anykščių r., Algimanto apygardos štabo agitacijos ir propagandos sk. viršininkas, žuvo 1948 02 02 ir Antanas Bagočiūnas-Dūmas iš Smolinos k., Jovaro kuopos vadas, žuvo 1951 04 14

52. Dūmo būrio partizanai: Vytautas Pačinskas-Audra ir Albertas Pakenis-Jūreivis, žuvo apnuodyti provokatoriaus 1951 04 14

53. Algimanto apygardos partizanai

54. Žuvęs ir išniekintas partizanas

55. Žuvęs ir išniekintas Algimanto apygardos partizanas

56. Žuvęs partizanas, sušaldytas ir pastatytas prie sienos

57. Žuvęs ir išniekintas partizanas

58. Algimanto apygardos Šimonių girios partizanai. Elena Valevičiūtė (Uoksienė)-*Nida*, Balys Žukauskas-Komendantas, Stasys Gimbutis-Tarzanas, Henrikas Danilevičius-Neringas, Albinas Pajarskas-Bebas, Antanas Slučka-Šarūnas, Antanas Starkus-Montė, Joana Railaitė-Slučkienė-Pūga, Vincukas, Neringa

59. Didžiosios Kovos apygardos B rinktinės partizanai su ryšininkėmis. Priekyje sėdi: Jonas Juras-Žilvinas (kitur-Žilvinis), Bronislava Tamulytė-Našlaitė, Juozas Šibaila-Diedukas ir Janina Tamulytė-Vaivorykštė (Vaiva); stovi: Teklė Pipiraitė, Onutė Tylienė ir (?)

60. Partizanų ryšininkės seserys Tamulytės. Priekyje: Janina-Vaivorykštė (Vaiva) ir Vaclova; stovi: Bronislava-Našlaitė ir Angelė

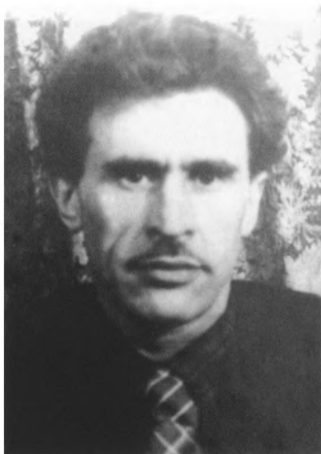
61. Didžiosios Kovos apygardos B rinktinės partizanai Kurėnų kaime. Stasys Našlėnas-Sakalas ir Pranas Šuminskas-Pėdia, iš Bimūnų k.

62. Pranutė Stankevičiūtė-Levickienė-Aguona, g. 1928 m. Valkakiemio k., Žaslių vlsč., *Arklio-Stasio Zablacko, Piliakalnio, Vilko, Jurginio būrių* partizanų ryšininkė. Suimta ir teista 1947 metais

63. *Plieno* rinktinės partizanas Vytautas Strazdas-Bebras, iš Ukmergės, žuvo 1949 11 28 Jogvilų kaime

64. Stasys Petrauskas-Meška, g. 1927 m. Inkilų k., Ukmergės r. *Plieno* būrio ryšininkas ir partizanų rėmėjas, buvo teistas 10 metų, kalėjo Magadane, miręs 1992 metais

65. Pranas Dzemedavičius-Puntukas, iš Dubėnų k., paimtas gyvas su broliu *Riteriu*, kuris sužeistas mirė

66. Jonas Misiūnas-Žaliasis
Velnias, Didžiosios Kovos
 apygardos vadas, g. 1910 m.
 Panevėžio apskr., Pušaloto
 vlsč., Padliesės vnk. Suimtas
 1946 08 14 Vilniuje,
 nužudytas Maskvoje
 1947 03 11

67. Kazys Bandzevičius-
Kaziukas Vorkutos lageryje
 1953 metais

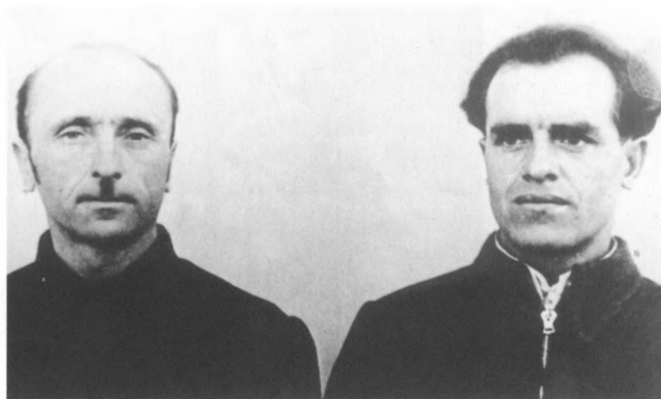
68. Didžiosios Kovos apygardos B rinktinės Jono Karaliaus būrio partizanai
 1945 m. Dapkūniškių kaime. Ant žemės sėdi: Alfonsas Tamulis-*Žaibas*,
 Albinas Leita, Jonas Karalius ir (?); stovi: (?), Alfonsas Gylys, (?),
 Alfonsas Tamulis ir (?)

69. Didžiosios Kovos apygardos partizanai. Priekyje sėdi: (?), Stasys Rinkūnas-Jazminas, Kazimieras Puodžiūnas-Titnagas, Uršulė Latvytė ir Adomas Širvinskas-Šalmas; du stovi: Stasys Rokas-Beržas ir (?)

70. Juozas Mackela, g. 1920 m. Kurėnų k., Ukmergės apskr., buvęs vienas pirmųjų Siesikų apyl. Ūselio būrio partizanų

71. Karagandos lageryje 1950 11 09 Kazys Usonis-Liepa, iš Šaukuvos k., ir Vytautas Balžekas, iš Jogvilų kaimo

72. Kazys Ališauskas-Spartakas, Didžiosios Kovos apygardos B rinktinės vadas ir Vanda Jočytė-Ramunė iš Miegučių kaimo

73. Stasys Gumbrevičius-Kalavijas, g. 1923 m. Paširvinčių dvare prie Širvintų, *Dramblio* būrio partizanas. Fotografuota 1995 10 21 Juknionių k., Čiobiškio apylinkėje

74. Liuda Žvirblytė-Graželienė, g. 1933 m. Stepanavos k., Čiobiškio apyl., *Vilko*-Česlovo Tveragos būrio ryšininkė. Fotografuota Čiobiškyje 1995 10 21

75. Alfonsas Tveraga-Ažuolas, g. 1917 m. Amerikoje, Kembridž-Mase, gyveno Mikalaučiškių k., Žaslių apyl., *Klouno*-Edvardo Kavaliausko būrio partizanas

76. Robertas Božava ir Jonas Marcinkevičius, buvę aktyvūs partizanų rėmėjai ir ryšininkai. Fotografuota 1995 10 22 Stabintiškių kaime, Kaišiadorių rajone

77. Vytautas Sauliūnas-Vyras, Vėjelis, g. 1930 m. Pienių k., Ukmergės r., kovojo Žaibo-Antano Žilio būryje, žuvo 1952 m. Vičiūnų kaime (vienas iš penkių brolių partizanų)

78. Stasys Pariokas-Plechavičius (žuvo trise Ukmergėje 1948 11 13), Kazimieras Tušas-Nemunas, Edvardas Miliukas-Bijūnas, iš Neprausčių k., Steponas Zalagėnas-Ripka ir Vaclovas Varnas-Jokeris

79. *Plieno būrio partizanai. Priekyje su automatu rankose sėdi Pranutė Paškevičiūtė-Dilgynėlė, Dilgė iš Avižienių k., žuvo 1948 m. gegužės pradžioje*

80. *Plieno būrio partizanai: Zigmas Balžekas iš Jogvylų k. (ryšininkas), Vytautas Zinkevičius-Jupiteris ir Zigmas Bareiša (ryšininkas)*

81. (?) ir Genutė Lukoševičiūtė, kilusi nuo Kruonio, žuvo 1945 m. Jos penki broliai buvo partizanai ir visi žuvo

82. Benediktas Kalvelis-
Atžala, g. 1928 m.
Rasališkių k., Želvos vlsč.
Fotografuota
1954 m.

83. Centre Jonas Černiauskas-*Vaidotas*, iš Užtrakių k., Rumšiškų vlsč., Didžiosios Kovos apygardos 6-to bataliono vadas, žuvo 1948 10 16 Palemone

84. „Brandvachta“ (barža) Nemune, kurioje galėjo oficialiai prisiregistruoti iš lagerių grįžę į Lietuvą buvę partizanai. Joje 1957 m. gyveno ir buvo registruotas buvęs politkalinys Augustinas Švenčionis

Atsargiai priėjau prie šautuvo, užsimečiau ant peties, dar paprašiau, kad pakeltų švarką, jis pakėlė, už diržo nieko nebuvo užkišta. Liečiau sėstis ir perspėjau:

– Jei pajudėsi, iškepsiu vietoj.

Palengva atbulas atsitraukiau iki durų, paskui į lauką ir parsinešiau gražų naujutėlaitį šautuvą. Žinoma, galėjau aš jį ir nušaut, bet kažkaip pagaileėjau, o gal ir katalikiška prigimtis neleido, nebejaunas, seniukas.

Kartą mane pasiuntė maisto parinkt ir užėjau ant sribų pasalos. Apšaudymo metu peršovė ranką, bet šiaip taip pabėgau.

Antrą kartą sužeidė Šilinės miške. Susitikom ant kelio su sribais, susišaudėm ir šlaunį peršovė.

Trečią kartą netoli Kurklių prie Judinio upelio buvom įsivėlę į didesnę susišaudymą su sribais. Jie tada buvo atvažiavę su arkliais, bet, išsigandę mūsų, pabėgo. Mūsiškių ten buvo apie 30 vyrų. Čia per susišaudymą skeveldra šonan įlindo. Nu eidavau pas tokį Žvirblėnų kaimo daktarą Leoną Puolį ir jis man žaizdas sutvars-tydavo.

Ketvirtą kartą sužeidė netoli Kurklių. Ten kalvotos vietovės, kažkur prie Molia-kalnio. Į mūsų būrį atėjo vienas sribas su naujutėlaičiu automatu, atsiklaupęs žegnojosi, prašė, kad priimtume į būrį, nebenorėjo tarnaut sribu, suklydau ir pan. Gal keturias dienas jis pabuvo su mumis. Mes tokiam kluone pas žmogų buvom apsi-stoję. Čia buvo atėjusi ryšininkė Zokaitė-Ramunė ir mus užpuolė rusų garnizonas. Per susišaudymą sribas bandė perbėgt pas savuosius, bet mūsiškiai jį nušovė. Ma-tyt, jis buvo specialiai pasiųstas kaip šnipas. Nuo plento pusės užėję rusai padarė klaidą, nes mums pasidarė atviras kelias į Šilinės miškus. Tada nušovė iš mūsiš-kių: Vilotį iš Žvirblėnų kaimo, Staikūną iš Skapiškių kaimo, Antaną Žižį ir vieną, kurio pavardės nebeprisimenu. Aš bėgau, o Žižys, gulėdamas ant nugaros, dar pa-šaukė mane ir pasakė:

– Jonai, kišk ranką kišenėn.

Aš įkišau jam ranką kišenėn, kraujas švirkščia, nieko ten neradau daugiau, to-kią knygutę ištraukiau, ten buvo mergaitės nuotrauka.

Paėmiau tą knygutę ir nubėgau, o bėgdamas dar gavau į koją skersą kulką, kuri perėjusi per batą atsitrenkė į kaulą.

Po šitų kautynių pasitraukėm į Šilinės ir Vilkatėnų miškus. Po kurio laiko šone supūliavo žaizda, tada tėvukas nuvežė Ukmergėn pas Bakanauskaitę. Pas ją apgy-vendino Širvintų gatvėje, netoliese buvo poliklinika, mane nuvedė pas gydytoją, iš-ėmė tą skardos gabaliuką, liepė ateit į polikliniką kitą dieną. Nuėjau į tą poliklini-ką ir prisistatė du tipeliai: vienas lietuviškai, kitas rusiškai kalbantis, paklausė pa-vardės, kai pasakiau, paprašė eit kartu ir nusivedė į miliciją. Nuo čia ir prasidėjo mano katorgos keliai į Vorkutą. Ten nuvežė dar nebaigę tardymo. Po metų vėl atve-žė į Lukiškių kalėjimą. Čia surengė kelias akistatas, po to vėl išvežė į Vorkutą ir greit paleido. Vorkutoje atsėdėjau tik metus ir grįžau į Lietuvą.

Gimiau 1929 m. gegužės 29 dieną Želvos valsčiuje, Paželių kaime. Šeimoje augome penki vaikai: Alfonsas, g. 1920 m., Ignas, g. 1922 m., Bronius, g. 1924 m., Monika, g. 1927 m., ir aš.

1944 m. broliai namuose išsikasė bunkerį, kuriame slapstėsi nuo rusų iki 1945 m. rudens. Kai ėmė siaust NKVD karinės ekspedicijos, sribai, radę pasislėpusius, sušaudydavo. Tuomet visi trys broliai legalizavosi. Kadangi bunkeryje buvo drėgna, visus juos išbėrė. Ignas mažiausiai buvo išbertas, jį paėmė į kariuomenę, o Alfonsą ir Bronių paleido gydytis. Kai jie mokėsi Želvos mokykloje, keli jų klasiokai vėliau išėjo tarnaut į sribyną, kartu jie ėmė verbuot į sribyną ir abu mano brolius. Ypač didelės pastangas dėjo sribai Virbickas, Gaidelis ir Mackela. Broliams buvo išduotos pažymos iki vasario mėnesio, kad per tą laikotarpį išsigydytų ir vėl ateitų į komisariatą. Kai atėjo tas laikas, jie vėl registravosi, Bronių paėmė kariuomenėn, o Alfonsą dar paliko. Kai Alfonsui reikėjo eit registruotis, t. y. vasario 5 d., į namus atėjo sribų būrys ir paėmė iš jo tą pažymą, su kuria jis turėjo eit registruotis. Išeidami pasakė: „At-eik pas mus registruotis, priimsim tave ir be tos pažymos“. Išėję iš namų, sribai susitiko partizanus, įvyko susišaudymas ir tas leitenantas, pas kurį buvo brolio dokumentai, žuvo. Kai Alfonsas po viso to susitiko su savo draugais partizanais, pasitarė su jais ir nusprendė nebesiregistruot, o eit pas juos į mišką, nes be pažymos nuėjus į sribyną nieko gero nesitikėk, apšauks banditu, dar ir nugalabins. Ir taip brolis Alfonsas išėjo į Beržo-Vytauto Roko būrį. (Trys broliai Rokai, kilę iš Paželių kaimo, žuvo.) Būrys bazavosi Bliūdašilių miške. Iš Paželių kaimo į tą būrį buvo išėję 15 vyrų, taip pat ten buvo vyrų iš Aginčių, Meilūnų kaimų.

Brolį Bronių nuvezė į Kauną ir ten laikė apie mėnesį, nes nesudarė ešelonų. Kaune gyveno mamos sesuo Stasė Didžgalvienė. Ji jam atnešė kažkokių vaistų, liepė išipjaut koją ir patrint žaizdą tais vaistais. Kai ištins koją, paliks, nebeveš į frontą. Jis taip ir padarė. Taip ir buvo. Ištino koją ir jį mėnesiui paleido į namus, kol sugis koją. Kai grįžo į namus, iš miško pradėjo ateidinėti brolis Alfonsas su savo draugais. Aš irgi išitraukiau į ryšininkės darbą, man davė *Kregždės* slapyvardį. Iš Želvos gaudavau informaciją apie sribų maršrutus ir ją perduodavau partizanams. Būdamas namuose, apsisprendė ir Bronius nebevažiuot į rusų kariuomenę. Motina dėl sūnų labai jaudinosi, bet Bronius irgi išėjo į mišką.

1945 m. birželio mėnesį gavom žinią, kad mus ruošiasi tremt į Sibiją. Tada iš namų pabėgom ir persikėlėm Balninkų link į Vilkiškių kaimą pas mamos pusseserę. Vėliau bastėmės kur tik kas priglaudė: Svėdasuose, Kaune. Kai grįžau iš Kauno atgal į tėviškę, tuomet jau dirbau ryšininke tarp būrių. Nueidavau į *Plieno* būrį, susitikdavom su J. Šibaila-Dieduku, palaikiau ryšius su Beržo būriu. Iš Prauslių kaimo

Žemaitkiemio valsčiuje prie manęs ėmė kombinuot toks Jonas Janulevičius. Jis žadėjo net vesti mane ir labai domėjosi, tiesiog primygtinai manęs klausinėjo apie partizanus, kur jie laikosi, kur jų bunkeriai, kur aš su jais susitinku ir t. t. Vidiškėse sribų viršininkas buvo Paliugaila. Per jį jis man net dokumentus padarė, žodžiu, man neva padėjo, nors, kaip vėliau sužinojau, tas žmogus buvo MGB užverbuotas.

Vieną kartą aš buvau apsistojusi pas tokią Gribulienę. Tą dieną vyko balsavimai. Šeimininkė ėjo balsuot, o aš kartu su ja ėjau pas mamą į kitą kaimą. Beeidamos susitikom atvažiuojančius sribus, kartu su jais ir Paliugaila važiavo. Jie ir klausia:

– Tai kur dabar Gribulienė einat?

– Balsuot, – ji sako.

O aš tyliu. Paliugaila klausia:

– O kur Darulytė eina?

Tik tada supratau, kad jie mane žino ir kad aš esu jų akiratyje. Po to pas Gribulienę raitas atėjo tas pats Janulevičius ir liepė man iš jos išsinešdint, atseit mane nori suimt. Aš ir išsinešdinau.

Atvažiavau į tėviškę, sutikau kolūkio pirmininką, kurio aš visai nepažinojau, jis man ir sako:

– Jūs Darulytė?

– Taip, – sakau.

– Jūsų laukia Kavarsko sribai. Patarčiau jums išvis išvažiuot iš šito krašto.

Tada aš jau nieko nelaukusi tą kraštą apleidau. Tai buvo apie 1953 metus.

Brolis Bronius-*Tigras* vėliau persikėlė į Kavarsko valsčių, Žvirblėnų kaimą. Ten jie turėjo bunkerį ir jame gyveno keliese. Kartu ten buvo Alfonsas Vaičiūnas-*Tigras* iš Grikienių kaimo, Žemaitkiemio valsčiaus. Kažkas tam ūkininkui atnešė laišką, kurį partizanai turėjo pasiimt. Kūčių vakare 1945 m. jie atėjo pasiimt laiško ir ūkininkas juos išdavė. Rusai apsupo namus, Vaičiūnas dar metė granatą, bet žuvo vietoj, o Bronių sužeidė. Jis dar užlipo ant aukšto ir nusišovė.

Brolis Alfonsas laikėsi netoli Želvos Šilninkų kaime pas Švainicką. Po svirnu buvo jų bunkeris. Tam bunkeryje gyveno broliai Svilainiai: Antanas-*Vilkas* ir Jonas-*Liūtas*. *Vilkas* iš bunkerio buvo išėjęs, legalizavosi ir užsiverbavo, Juozas Petronis-*Audra* nuo Anykščių, Stasys Gaidelis-*Šiaudas* nuo Švenčionių, Juozas Stancelis-*Šalna* iš Želvos valsčiaus, Dubariškių kaimo, Marytė Švainickaitė (šeimininko dukra, partizanė) ir Alfonsas Darulis-*Leopardas*. Iš viso jų ten buvo šeši. Kai rusai ir sribai apsupo bunkerį, *Vilkas* priėjo prie bunkerio ir suriko savo broliui:

– *Liūtai*, išlįsk!

Liūtas išlindo ir liko gyvas, o likusieji penki susisprogdino. Šiuo metu jis gyvena Latvijoje, *Vilkas* gyveno Joniškio rajone, Kepelių kolūkyje, mirė 1999 metais.

Iš Merečiškių kaimo, Žemaitkiemio valsčiuje, Jurgis Ališauskas skundė partizanams savo brolio Mykolo Ališausko šeimą. Aš žinojau, kad Jurgio skundai nepagrįsti, bet partizanai jau buvo nutarę ateit ir sušaudyt tuos žmones. Be to, sužinojau, kad tuo pačiu metu jie ruošiasi sušaudyt ir kitą Plevokų šeimą, nes jų žentas

buvo komunistas, ir dar trečią vagių šeimą. Aš gerai žinojau, kad Mykolo Ališausko šeima visai nekalta. Ėjau pas partizanus į mišką ir labai prašiau, kad jie gerai ištirtų ar tie žmonės tikrai kalti, kad juos reikėtų šaudyt. Aš užtariau dar ir Plevokus, kad ten irgi tik žentas komunistas, o jo žmona tikrai niekuo dėta. Bet partizanai buvo nesukalbami. Jie pasakė:

– Mes jau pasiruošę ir mes vykdysime įsakymą.

Tada aš pasakiau jiems: „Aš eisiu juos perspėsiu, kad jie išeitų iš namų“. Labai prašiau, kad jie nešaudytų tos šeimos. Jie man pagrasino:

– Jeigu tu juos perspėsi, žinok, ir tau čia vietos nebus. Būsi ir tu sušaudyta.

Aš likau bejėgė prieš juos, nepranešiau tiems žmonėms ir juos sušaudė.

Istorija buvo tokia: pas Zubricką Merečiškių k. buvo partizanų bunkeris, kuriame slėpėsi Mykolas Žukauskas-*Meškutis*. Jis draugavo su Ališauskaite. Jos sesuo, sužinojusi, kad ji draugauja su šituo partizanu, sugalvojo iš pavydo pranešti MGB. Kad jos neišaiškintų, ji pasakė, kad yra kita Ališauskaitė (t. y. kito brolio Mykolo dukra). Plevoko kažkas iš šeimos narių atėjo pas Zubricką ir pamatė *Meškutį*, kuris čia slapstėsi, bet niekam nepasakė, nors po išdavystės, ta pati kaltė krito ir ant Plevokų. Žentas komunistas, vadinasi, ir visa šeima tokia pat.

Čia partizanai padarė didelę klaidą. Dar ir šiandien tos žudynės labai slegia mano sąžinę. Visa tai vyko mūsų kaimynystėje, aš net girdėjau šūvių, bet buvau bejėgė ką nors pakeist.

Pasakoją VERONIKA MISIŪNAITĖ-MEILIENĖ

Užrašyta Kėdainiuose
1999 08 20

Gimiau 1922 metais Ukmergės apskrityje, Kurklių valsčiuje, Džiugų kaime. Tėvai turėjo 7 ha žemės. Šeimoje augome keturios dukros ir vienas sūnus. Nors žemės buvo nedaug, bet mūsų tėvelis mokėjo tvarkytis, todėl ir neblogai gyvenom, galima sakyti pasiturinčiai.

Mokiausi Aluntos žemės ūkio mokykloje, baigusi ją įstojau į Ukmergės mokytojų seminariją.

Mes sunkiai pergyvenom 1940 metų okupaciją. Tada aš buvau namuose, pas mus kūrėsi jaunimo būrelis, vadovaujamas mokytojo Juozo Šibailos.

Tą vakarą mes ruošėmės važiuoti su tautinių šokių grupele į Ukmergę, ėjau į paskutinę repeticiją ir čia pranešė, kad rusai peržengė Lietuvos sieną. Mus apėmė siaubas išgirdus šią žinią. Į Ukmergę, žinoma, nebevažiuom, o pasikinkėm arklių, aš apsilvilkau tautinius drabužius ir išvažiuom į Kurklių bažnyčią. Pakely sutikome pirmuosius rusų ešelonus. Jie žiūrėjo į mus kaip į kitos planetos žmones, visi buvo apdulkėję, dvokė benzinu. Išėję iš bažnyčios, visi susirinkom prie mokyklos ir

matėm, kaip tolumoje jie leidosi į pakalnę su raudonom vėliavom. Kadangi diena buvo apniukusi, jos mums atrodė juodos, mūsų visų akys buvo pilnos ašarų, verkėm ir seni, ir jauni.

Kai 1941 metais rusus puolė vokiečiai, sudegė tėvų gyvenamasis namas, bet mes džiaugėmės, nors namas sudegė, svarbu, kad rusų nebebuvo. Vokiečius mes sutikom kaip išvaduotojus. Mokytojas Šibaila jau buvo persikėlęs į Balninkus. Jo šeimą 1941 m. rusai ištremė į Sibirą. Trėmimo metu jo namuose nebuvo, tada radę namuose tris mažamečius vaikus ir žmoną išvežė.

Nors iš pradžių vokiečius mes ir laikėme išvaduotojais, bet, pasirodo, kad ir jie buvo nesavi.

Kai vokiečiai traukėsi atgal, frontas artėjo prie Lietuvos, mes su seserimi Brone ką tik buvom perskaičiusios Petruičio knygą „Kaip jie mus sušaudė“. Tie bolševikai mums dar baisėsi tapo. Kadangi tėvai nuo fronto linijos buvo pasitraukę toliau, mes, eidamos pas juos, žiūrėm, Paliulytė sėdi ant apkasos ir verkia. Dega Kurkliai: šaulių namai, mokykla. Sako: „Svetimieji mušasi, o mes kenčiam.“ Paliulytė tada buvo ką tik baigusi mokytojų seminariją.

Atėjus rusams, aš įstojau į mokytojų seminariją, mokiausi gerai, net antrame kurse nebuvau, tiesiai į trečią perkėlė. Ukmergėje gyvenau pas amatų mokyklos direktorių Rožanską.

Mūsų mokyklos direktorius buvo Biliūnas, dar Smetonos laikais buvęs komunistas. Vokiečiai jį kartu su žydais varė sušaudyti, bet jis kažkaip išsigelbėjo, o kai antrą kartą atėjo rusai, patys komunistai jį išgrūdė į Sibirą, kur jis ir mirė.

Mokantis mokytojų seminarijoje, teko platinti antisovietinius atsišaukimus, kuriuos gaudavom iš *Žilvinio* (*Žilvino*)-Jono Juro, iš *Dieduko*-Šibailos ir iš *Plieno*-Morkūno. J. Juras buvo mūsų kaimynas iš Burios vienkiemio, tėvai jo buvo stambūs ūkininkai ir labai darbštūs žmonės.

Aš visą laiką viename suole sėdėjau su Angele Matulionyte, mes ir vienam bute gyvenom, tai ji man dažnai patalkindavo platinti iš miško gautą medžiagą. Baigdama seminariją, ji aukso medalio negavo vien dėl to, kad savo paskutiniame rašomajame darbe nieko neparašė apie Staliną.

Baigusi seminariją, 1947 m. gavau paskyrimą į Vilniaus geležinkeliečių mokyklą dėstyti istoriją. Suprasdama, kad šis darbas bus nedėkingas, atsisakiau jo ir išvažiavau dirbt į Dapkūniškių pradinę mokyklą. Ką tik prieš man atvažiuojant, čia vyko didelės kautynės su partizanais, buvo iššaudyta visa Tamulių šeima, sudegintas klojimas, kuriame žuvo Tamulių tėvas ir sūnus.

Man mokytojaujant Dapkūniškių pradžios mokykloje, sesuo Bronė jau palaikė ryšius su partizanais. Kartu su ja ryšininke dirbo Janina Tamulytė-*Vaivorykštė* iš Dapkūniškių kaimo.

Iš Rusijos lagerių mano sesuo grįžo akla, o Tamulytė su pairusia psichika. Seserį labai smarkiai mušė žydas Lenskis, jai buvo pažeistas regos nervas, todėl ji apako. Aš vieno nesuprantu, kodėl šiandien taip aukštinamas ir smerkiamas žydų

genocidas, o aš gerai prisimenu, kaip Kurklių žydai prie bolševikų 1940 m. lakstė ir įdavinėjo enkaveditams mūsų mokytojus, sudarinėjo sąrašus, kad tik nei vienas mūsų mokytojas neliktų neišvežtas. Kodėl šiandien nekalbame apie mūsų tautos genocidą? Negi jo nebuvo? Kur tie žydai, kurie vykdė mūsų tautos genocidą? Lenskis tardė ir mane.

Aš tiesioginius ryšius palaikiau su *Dieduku* ir *Žilviniiu*. Iš jų gaudavau partizaninės spaudos, o jiems pristatydavau popieriaus, kalkės, kurią iš Vilniaus gabendavo *Žilvinio* sesuo Antosė Juraitė (mirusi), Palmyra Burneikytė.

Mūsų partizaninis laikraštėlis vadinosi „Tėvynė šaukia“. Į tą laikraštėlį nemažai teko ir man rašyti, rašydavo sesuo Bronė.

Žilvinis buvo studentas medikas, jis su *Dieduku* rūpinosi daugiausia partizaninės spaudos leidyba. Visą tą spaudą mes perduodavom *Plienui*, taip pat siųsdavom ir į Gėliogalių kaimą, kur laikėsi partizanų būrys, nes tame krašte buvo daugiau miškų, partizanams buvo kur slėptis.

1948 m. Gėliogalių mokykloje mokytojavo mokytojas Rakutis.

Būdavo paprastų paketų, pristatomų iš vieno būrio į kitą, bet būdavo ir „skubių ir slaptų“, kuriuos reikėjo kuo greičiau pristatyti adresatui. Kartą pavakariop gavau tokį paketą, supratau, kad man jį reikia kuo greičiau, tą pačią naktį, pristatyti į mišką. Nuėjau į Trakinių kaimą taip pat pas partizanų ryšininkus brolių ir seserį, jie ėmė šaukti, galvas susiėmė: „Negalima, visur apsupta...“ O aš nenusileidau jiems, kaip bebūtų, paketą partizanams reikia pristatyti. Jie net padėt man atsisakė. Kai tik pritemo, aš išėjau, o netoliese ką tik buvo įvykusios kautynės, žuvo tie 34 partizanai. Ką gi, einu pro tą sodybą, tik molinių tvartų sienos likusios, perėjau per Virintos upelį, pagal parolį suradau partizanus, perdaviau paketą, dar buvo atėję: *Meškinas* ir kito jau nebepamenu, abu iš *Dieduko* būrio. Būrys laikėsi Trakinių miške. Ilgai neužtrukau, grįžau atgal, nes buvo ką tik pradėję aušt. Iki mokyklos man dar buvo likę penki kilometrai. Kad neatkreipčiau kieno nors dėmesio, užėjau pas tuos pačius ryšininkus. Danutės brolis miegojo, o ji atsiklaupusi kalbėjo rožinį. Kad tik man pasisektų. Aš tada pagalvojau: rožinį kalbėt lengviau.

Labelių miške, tarp Dapkūniškio ir plento, krūmuose turėjau vietelę, kur pasidėdavau tuos paketus. Būdavo, paimu vieną paketą, sėdu ant dviračio ir nuvežu kur reikia, grįžtu, paimu kitą ir vežu vėl kitiems, vis mažiau rizikuoju, jei pagautų.

Juozo Šibailos slapyvardis iš pradžių buvo *Diedukas*. Kai jis atsidūrė Radviliškio rajone, ten jau turėjo *Merainio* slapyvardį. Mūsų krašte jį labai daug kas pažinojo, buvo veiklus žmogus. Prie mokyklos Staškūnišky veikė choras, šokių ir dramų būreliai. Visa ta užklasine veikla rūpinosi Šibaila už tą darbą nieko negaudamas. Vokiečių okupacijos metais jis persikėlė į Balninkus. Iš Balninkų išėjo į mišką. Pamenu, mes verkėm, vokiečiai traukiasi, artėja rusai, čia pat frontas, šaudymai, užaina pas mus Šibaila, Januška, dar keli, apsirengę šaulių uniformomis, davėm pieno atsigert, dar pašnekėjom truputį ir jie nieko daugiau nesakė išėjo. Netrukus žmonės ėmė kalbėt, kad Šibaila kartu su vokiečiais pasitraukė. Mes netikėjome, kad,

taip viską gražiai suorganizuodavęs, ima ir pabėga mus palikdamas vienus. Kadangi jie mums nepasakojo, kur eina, mes taip pat manėm, kad jie į užsienį pasitraukė.

Kai sužinojau, kad Šibaila čia pat suorganizavo lietuvių partizanų būrį, į kurį susirinko 18 jo buvusių mokinių, mes labai apsidžiaugėme.

Aš jau gerai nepamenu kuriais metais žuvo Trakinių kaime tie 34 partizanai, tarp jų ir keletas man pažįstamų. Iš mūsų kaimo žuvo Kazys ir Ignas Pilkos. Ignas jų šeimoje buvo jauniausias sūnus, o Kazys – vyriausias. Iš viso šeimoje buvo šeši berniukai ir viena mergaitė. Žuvo mano jaunystės draugas Adomas Navikas. Aš žinau tik tiek, kad rytą partizanai prausėsi, tvarkėsi ir tuo metu juos apsupo rusų NKVD garnizonas. Gyvi liko tik du: Bronius Aviža (šiuo metu gyvena Ukmergėje) ir dar vienas partizanas. Juos tokie Žąsinai išdavė. Kurkliuose sribu dirbo toks Minskas, kuris partizanams teikdavo informaciją (mirė 1993 m.). Jis žinojo, kad rusai puls Trakiniuose, bet sribai, matyt, jau buvo iššifravę jį, todėl prieš tai jį uždarė ir neleido jam išeiti, kad nepraneštų. Vėliau Minską areštavo, kalėjime jis išbuvo 10 metų.

Partizanai kažkodėl užpykdė tuos Žąsinus. Tada Žąsinienė nulėkė į Kurklius ir pranešė sribams. Rusai sudegino visą kaimelį, žuvo 43 partizanai. Tai buvo pati didžiausia netektis mūsų apylinkėse.

Kartą 1947 m. Dapkūniškių kaime pas Karalius buvo šokiai. Mus irgi buvo pakvietę į tuos šokius. Mano draugė išėjo, o aš pasilikau. Naktį girdžiu kažkas bel-džiasi, aš atidariau duris ir tuo metu išgirdau kaip lauke kažkas nusikeikė. Man tik dingt mintis, kad partizanams keiktis buvo griežtai uždrausta, vadinasi, čia ne partizanai. Įleidau aš tuos vyrus į kambarį, griebiau degt lempą, jie kaip suriks:

– Ką?! Nežinai, kad lempos degt negalima!

Aš net nusistebėjau, kodėl lempos negalima degti. Atėjo žmonės, argi dabar bus patamsyje. Nedavė jie man lempos uždegti, ėmė reikalauti vakarienės. Aš jiems ėmiau aiškinti, kad pati pusalkanė sėdžiu, kokią aš jiems dabar vakarienę paruošiu. Nors ir patamsyje, bet šiaip taip išžiūrėjau. Apsiklijavę visokiais ženklais krūtines, su tautinėm juostelėm, kaip tikri partizanai. Ėmė sakyti, kad jie esą pasiūsti *Plieno* ir pradėjo reikalaut perduot jiems paketą. Kaip tik tuo metu aš tokį paketą turėjau, todėl jie man pasirodė labai įtartini. Ėmiau stebėtis, kad aš jokio „plieno“ nežinau. Kaip suriks jie vėl ant manęs:

– Nevaidink nežinančios!

Tada aš jiems visai ramiai pasakiau: „Aiškiai sakykit, ko jums reikia...“ Jie vėl savo seną dainelę:

– Mes gi čia pas jus tankiai užeinam... Kaip tu mūsų nepažįsti?

Aš jiems pasakiau, kad žmonės dieną pas mus eina. Taip jie su manim ir nerado bendros kalbos, išėjo galvas panarinę.

Tik vėliau sužinojau, kad Želvos sribai prieš tai buvo užėję pas seniūną Karalių, keli iš jų persirengę partizanais ir išėjo pas mokytojas. Be abejo, jie norėjo mane

išprovokuoti ir, jei nebūčiau išgirdusi lauke keikiantis, gal būčiau ir patikėjusi, kad tai tikri partizanai.

1948 m. gegužės mėn. gana anksti jau buvo išsprogę medžių lapai, sužaliavę miškai. Dapkūniškių kaimas buvo nemažas, gegužinės pamaldos vykdavo net trijuose kiemuose. Seniūno Karaliaus namuose taip pat buvo įrengtas altorėlis, kur eidavom ir mes su Filomena. Kartą per pamaldas matau, kad vienas, antras, trečias pakyla ir išeina, aš dar skaitau maldą, įbėga moteris ir sako: „Ketrios mašinos kareivių nuvažiavo.“ O kad veš Sibiran, gandai jau seniai sklandė. Užbaigėm maldas skaityt, trumpai pašnekėjom ir grįžom namo. Rytą kelia mus šeiminingų dukteris ir sako:

– Nemiegokit, labai baisu, žmones veža...

Mes greit atsikėlėm, atėjo mokinukai konsultacijon. Net dabar matau: ateina verkdami berniukai ir sako man:

– Mokytoja, mes nebeisim konsultacijon, žmones veža. Gylį išvežė, Kairius išvežė...

Gylį ir aš gerai pažinojau, neturtingi žmonės buvo, septyni vaikai šeimoje. Kai vežė, tėvai vaikų net apaut neturėjo kuo, kaimo moterys nešė savo vaikų drabužėlius surinkusios tiems nelaimingiesiems.

Mes su Filomena sėdom ant dviračių ir važiuojam. Važiuojam ir nežinom, kur važiuojam, nes ir mūsų draugai, ir pažįstami visi tokie patys. Nuvažiuojam pas mane tėviškėn, mama išbėgo palaukėn iš namų su sūriu rankoj šaukdama:

– Neikit! Neikit! Žmones veža!

Mes pasiėmėm iš mamos sūrį ir grįžtam vėl atgal. Nuvažiavom prie miško Užunvėžiuos į tą vietą, kur su partizanais susitikdavom. Tą dieną buvo šeštadienis, atėjo ryšininkai, pasišnekėjom, paprašė ateinančią rytą pavažiuoti į Kurklius ir pažiūrėt, kas ten darosi.

Nuvažiavom rytą į Kurklius, nors ir sekmadienis, bažnyčia pustuštė, pasirodo, išvežtas vargonininkas Nečiūnas, choras gieda be vargonų „Dieve globok ištremtuosius Lietuvos vaikus...“ Visa bažnyčia ir choras balsu raudot pradėjo, kunigas pamokslo nebesakė, tik mišias atlaikė. Po mišių miestely prie mūsų pribėgo kaimynas ir sako:

– Važiuokit iš čia greičiau, jūsų tėvus veža...

Mes nebežinojom, kur dėtis. Galulaukėm, palei ežias atvažiavom pas mamos pusbrolių, jie nuo mūsų maždaug už kilometro gyveno. Jo žmona apsirengė ir nuėjo pažiūrėt, kas ten pas mus dedasi. Grįžusi pasakė, kad rusai apsupo mūsų namus, pasėdėjo, palaukė ir vis klausinėjo kur vaikai. Šiek tiek pabuvę išvažiavo. Grįžtant pakelėj sutikom pažįstamą, kuris pasakė, kad Filomenos tėvus jau išvežė.

1948 m. rudenį, buvo jau lapkričio mėnuo, susirinko partizanai prie Užunvėžių miško ir išleido Šibailą. Išėjo jie trise. Smarkiai lijo, aš Šibailai pasiūliau savo lietpaltį, jie mielai ją paėmė, padėkojo ir išėjo į Radviliškio rajoną. Vėliau teko girdėti, kad Šibaila-*Diedukas-Merainis* ten buvo paskirtas Prisikėlimo apygardos vadu.

Kai jie išėjo, mes grįžom į namus. Maždaug po savaitės važiuoju į Ukmergę mokyklos reikalais. Sutvarkiusi reikalus, grįžtu į Dapkūniškius, mane pasitinka šeimininkė ir sako:

– Va, nebuvai, buvo atvykusi komisija, supykusi, negerai čia jiems kažkas, nepavaišino ta likusi mokytoja.

Mes toj mokykloj dirbom dviese, antroji buvo Filomena Semėnaitė nuo Raguvos. Filomenos tėvai 1940 m. buvo išvežti į Sibirą. Ji man ėmė pasakoti, kaip tie vizitatoriai tarp savęs šnekėjo: „Tėvus į Sibirą išvežė, o va, banditkos dar liko.“ Kaip tokius vizitatorius galėjai gražiai priimti ir dar vaišinti.

Aš sėdau ant dviračio ir nuvažiavau pas seniūną Igną Karalių pasiteiraut, bet jo neradau ir grįžau atgal. Filomena pasakė, kad buvo atvažiavęs mokytojas Rakutis, ji jam atidavusi partizanų paketą ir jis greit išvažiavęs.

Naktį su didžiausiu triukšmu pas mus įsiveržė enkavedistai, viską vertė, kratė, bet nieko nerado. Su jais kartu atėjo ir sribai Šalgunovai. Man pasakė, kad aš areštuota. Nuvežė į Balninkus, parodė man tuos paketus, kuriuos Filomena perdavė Rakučiiui, supratau, kad Rakutis irgi suimtas, nors aš vis dar gyniausi, kad nieko nežinau. Atvedė Rakutį, visas sumuštas, baisu į žmogų žiūrėti ir sako:

– Tu davei tuos paketus.

Matau, kad aš išduota, bet kaip neįpint mokytojos Filomenos...

Tada mane surišo, suvyniojo į „plaščpalatkę“ ir nuvežė į Ukmergės saugumą.

Čia mane ėmė tardyt saugumo viršininkas Chomičius, o vėliau ir vyr. tardytojas žydas Lenskis. Labai sumušė, ilgai buvau be sąmonės. Įmetė į kamerą, kurioje tuo metu radau Šibailos žmonos brolio žmoną Aldoną A., kuri mane ėmė įkalbinėti, kad aš kuo greičiau viską prisipažinčiau, nes toliau gali dar baisiau būti, suluošins, padarys invalide. Man kažkaip keista buvo iš jos girdėt tokius žodžius.

Čia pat ji man ėmė pasakoti, kaip ją suėmė. Atseit ji jau buvusi kartą teista, dabar antrą kartą iškėlė bylą, nes jos bute suėmė *Galijotą* (kažkur apie Veprius). Po *Galijoto* suėmimo ten prasidėjo areštai. Kadangi mano sesuo jau prieš metus buvo areštuota, nešdavom jai maistą į kalėjimą, o prie kalėjimo vartų stovėdavo daug žmonių, nemažai jų buvo ir nuo Veprių. Ten stovint galėjai išgirst daug visokių kalbų. Girdžiu sakant:

– *Galijotas* išduoda visus...

O kitas žmogus atsiliepia:

– Ne *Galijotas*, o ta boba, kurios bute areštavo *Galijotą*.

Dabar kameroje ji man pasakė, kad jos bute Ukmergėj areštavo *Galijotą*. Aš neišsidaviau, ką girdėjau apie ją, bet tada aš supratau, su kuo turiu reikalą. Šiandien aš negaliu minėt jos pavardės, nors ji buvo išdavikė, nes gyvena jos vaikai, nenoriu, kad motinos šešėlis kristų ant nekaltų vaikų galvų. Jos vyras, buvęs Lietuvos kariuomenės karininkas, vienas sūnus irgi buvo teistas. Ši moteris Astrachanėj vėliau pateko į vieną lagerį kartu su mano seserimi. Sesuo pasakojo, kad lageryje ji labai meldavosi, tiesiog šaukdavosi Dievo. Aš supratau ir ją, namuose liko du vai-

kučiai, matyt, norėjo kaip nors išsikapstyti iš tos bėdos, ėmė įdavinėt žmones, be abejo, ji viską darė ne sava valia ir protu. Man labai gaila tokių žmonių, nes jie bevaliai, ir nematau, kad jie dėl to, ką padarė, nesisielojo. Nors ta moteris man labai ir nepakenkė, nes aš žinojau, kas ji per paukštė, apie tą savo draugę, Filomeną, aš jai prišnekėjau niekų, taip Filomenai viskas tik į gerą išėjo.

Filomeną trečią dieną paleido, bet su sąlyga, kad dar ateis pasikalbėt, o ji viską metusi ėmė slapstyti ir po trejų metų vėl pakliuvo į čekistų rankas.

Paskui į kambarą pas mus įmetė moterį nuo Taujėnų, kuri beveik nieko neslėp-dama ėmė pasakoti apie save. Aš taip persigandau, iškart daviau jai suprasti, kad tylėtų, užvedžiau visai kitą kalbą, tada ji viską suprato ir tuoj nutilo. Supratau, kad ji buvo ištekęsusi už seno partizano, tokia šviesiaplaukė, su kasom, todėl ją ir areštavo.

Kitą dieną iškviatė A., o po jos ir mane. Tik įvedė į kabinetą, kaip griebė už kak-lo mane tas žydas Lenskis ir ėmė smaugt:

– Ką tu ten kalbi kameroje?! Kodėl tu mokai kalines neprisipažinti?! Jeigu tu dar ir toliau taip kalbėsi, gyva iš čia neišeisi!

Tiesiog dantimis Lenskis grietė ir šaukė ant manęs smaugdamas. Kiek pasmau-gęs ir aprėkęs, jis mane uždarė į kambarą po laiptais, ant plikos žemės dar buvo truputį apipuvusių bulvių papilta, kurių pagrauzt per skylę kartais įlisdavo sena žiurkė, nuplikusiais šonais. O man valgyt per dieną tik kokį dubenėlį balandos per apačią grotų įstumdavo. Po tais laiptais aš išbuva lygiai du mėnesius.

Vėliau su ta provokatore Aldona A. likimas lėmė dar kartą susitikti Vilniuje Lu-kiškių kalėjime, kur mane buvo uždarę į karcerį už tai, kad su kitais korpuso aukš-tais palaikiau ryšius naudodama Morzės abėcėlę.

Apskritai, kur tik teko būti kalėjimuose, visur teko pasėdėt karceriuose, bet tokio baisaus kaip Lukiškių kalėjime man neteko matyti. Girdėjosi ištisas žmonių rėki-mas, žviegimas, net sienos drebėjo. Aš nežinau, ar ten juos kankindavo, ar ten spe-cialiai paleisdavo kokius pragaro garsus. Visas karceris buvo apsemtas, maždaug 10 cm vandens, jokio suolelio, nei kur atsisėst, nei kur atsistot ir taip ištisai tris paras tam vandeny ir stovėjau, ir tupėjau.

Iš karcerio nuvedė į pirtį, o ten pilna moterų, tarp jų ir Aldona A. Iš pradžių ji puolė prie manęs lyg sveikintis, aš ją atstūmiau nuo savęs sakydama:

– Tai gal ir čia dar tą pragarišką darbą tebedirbi?

Ji mane tik apkabino maldaudama:

– Tylėk, būk gera, tylėk...

Aš pasitraukiau nuo jos ir pasakiau:

– Moterys, gal nežinot, kad šnipė tarp jūsų?

Aldona A. nušliaužė tolyn, akis žemyn nudelbusi, išispraudė į kambarą ir atsise-do ant žemės galvą rankomis susiėmusi.

Nuteisė mane 25 metams. Pirmą žiemą teko kalėti Taišeto lageriuose, paskui iš-vežė į Norilską, ten išbuva šešerius metus. Čia moterų buvo vienas lageris, vyrų –

šeši. Lageryje buvome labai vieningos, dirbome prie miesto statybos naktinėse pamainose, darbai sunkūs, daugiausia žemės kasimas. Teko ir kalinių sukilimą pergryvent Norilske. Iš viso lageriuose išbuvau septynerius metus. Į namus paleido jau iš Mordovijos lagerių.

Pasakoja **POVILAS ZAGRECKAS-AŽUOLAS**

Užrašyta 1988 11 20

Gimiau 1925 m. liepos 15 d. Ukmergės apskrityje, Pabaisko valsčiuje, Žuklių kaime. Tėvai turėjo 11 ha žemės. Šeimoje buvome: motina, sesuo ir aš. Tėvas mirė, kai aš mažas buvau. Baigiau Pabaisko vidurinės mokyklos šešis skyrius. Tėvai mus auklėjo katalikiškai.

Per pirmąją rusų okupaciją – 1940 m. – man ėjo penkiolikti metai. Mačiau, kaip mūsų mokyklos vedėjas Cimbolaitis su kariška šaulio uniforma nusiminęs stovėjo gatvėje. Kai aš ėjau pro šalį, jis manęs paklausė:

- Ar matei rusus?
- Nemačiau, – atsakiau.
- Jau atėjo... – pasakė vedėjas.

Man į galvą netilpo ta mintis. Kodėl jie atėjo? Kas juos čia kvietė? Ko čia jie atėjo? Ėjau ir vis galvoju apie tuos rusus.

Prasidėjo trėmimai. Išvežė mano mokytoją Kalasiūną su žmona, Cimbolaitį, Li-sevičių šeimą.

1941 m. vokiečius kaime žmonės sutiko su šiek tiek linksmesne nuotaika. Kai generolas Plechavičius paskelbė, kad organizuojama savigynos rinktinė, aš taip pat į ją nuėjau savanoriu. Rinktinė organizavosi visuose apskričių centruose. Aš į tą rinktinę įstojau Ukmergėje. Dar nenorėjo priimti, nes neturėjau 18 metų, bet paskui priėmė. Turiu pasakyti, kad į šią rinktinę ne visi norintys pateko, nes nebebuvo vietų. Kadangi rinktinė buvo lietuviška, Plechavičius vasario 16-ąją per radiją pranešė, kad tarnausime tik Lietuvoje, niekur neveš, todėl savanorių atsirado labai daug. Čia išdavė ginklus, uniformos dar nebuvo gavęs. Deja, po dviejų mėnesių Plechavičiaus štabą vokiečiai areštavo, o mes visi, vadinamieji plechavičiukai, pabėgome į namus.

Rusams grįžtant, 1944 m. trise bandėme trauktis su vokiečiais, bet nušovė mano dėdę Antaną Zagrecką iš Žuklių kaimo ir aš su keliais draugais grįžau namo.

Atėjus rusams, po kaimus ėmė siaust NKVD garnizonai, gaudė jaunimą ir vežė į frontą, kas nepakluso, ar buvo jiems įtartinas, šaudė vietoj. Totoriškių kaime nušovė du brolius Makačinus, Jurdonių kaime – Dagį, 18 metų, Rakaučiznos kaime – Grinevičių. Grinevičių nušovė tiesiog namuose.

Tuo metu už pinigus aš turėjau įsigijęs fiktyvią „broniruotę“, kad rusai nepaimtų į kariuomenę. Ukmergėje mane sulaikė 1944 m. gruodžio 25 d. ir nuvarė į buvusio bankelio patalpas. Iš čia nuvežė į Brianską, kur išbuvau iki vasario mėnesio, o iš Briansko išvežė į Vokietiją į Blombergą, paskui – į Landsbergo miestą, kur išbuvau iki karo pabaigos. Čia teko demontuoti vokiečių fabriko įrengimus, kuriuos rusai gabenosi į Rusiją. Netrukus mane demobilizavo ir aš grįžau į tėviškę. Daugelis jaunimo iš mūsų apylinkės jau buvo išėję į miškus ir su ginklu rankose stėjo kovot su atėjūnais. Partizanauti išėjo Vladas Aganauskas iš Gailiūnų kaimo, Makačinas iš Vaiteiškių kaimo, du broliai Strazdai iš Mažeikiškių kaimo, iš to paties kaimo Grigas. Turiu pasakyti, kad iš rusų armijos aš grįžau 1945 m., o į mišką išėjau 1949 m. Iki tų metų gyvenau ir dirbau tėvų ūkyje. Nuo 1945 iki 1949 metų palaikiau artimus ryšius su apylinkės partizanais. Kiek galėjau, jiems padėdavau: rinkau ginklus, šovinius ir visa kita, kas tik jiems buvo reikalinga. Jokių laikraštėlių ar proklamacijų nerašiau ir neplatinau, užsiiminėjome realiais dalykais.

Iš pradžių mūsų krašte veikė *Slyvos*-Eugenijaus Svilo nuo Musninkų būrys, jie atėjo nuo Maišiagalos. Tuo metu, kai aš išėjau į mišką, *Slyva* jau buvo žuvęs, būryje veikė *Zubrys*-Algis Rukša, kilęs nuo Širvintų. Mūsų apylinkėje tame partizanų būryje vietinių beveik nebuvo. Būrio daugumą sudarė atėję vyrai iš kitų apylinkių. Pavyzdžiui, Mažeikiškių kaimo apylinkėse veikė vietiniai, broliai Strazdai: *Klausutis*, *Lapelis*, *Pavasaris*.

Slyvos, *Zubrio*, *Erelio* grupės buvo praeinančios – jos tankiai kilnojosi iš vienos vietos į kitą. Mūsų būrys kiekvieną dieną keitė savo buvimo vietą vien dėl to, kad sumėtytų pėdas, jeigu kas praneštų enkavedistams, o žiemą stovyklavome vienoje vietoje.

Aš išėjau į mišką pas *Erelį* 1949 metų rudenį. *Zubrys* jau buvo žuvęs. Man pranešė, kad esu sekamas NKVD ir mane ruošiamasi areštuoti, todėl, nieko nelaukęs, išėjau į mišką pas partizanus. Tuo metu būryje buvo *Erelis*, *Vyturys*, *Lazdynas*, *Bosas*-Bronius Purlys, *Juodvarnis*, *Riešutas*, *Dobilas*-Jonas Keburis, *Beržiukas*-Juozas Navalskas. Pirmąją žiemą partizanų būryje praleidau miške.

Vasarą lankydavomės Pabaisko, Gelvonų, Maišiagalos, Širvintų, Šešuolių, Želvos apylinkėse. Aš žinojau, kad mūsų partizanų rinktinės vadas *Plienas*, bet, kai žuvo apygardos vadas, mums pranešė, kad *Plienas* bus apygardos vadas, o rinktinės vadas bus *Spartakas*-Kazys Ališauskas. Jie buvo trys broliai miške. Ališauskai buvo kilę kažkur nuo Nuotekų, vėliau visi žuvo.

Palyginti su kitais, nedaug metų aš išbuvau partizanų būryje. Žinoma, teko ne kartą akis į akį susidurti ir su skrebais, ir su rusų enkavedistais.

Kartą netoli Upninkų kaimo mes stovyklavome miške, reikėjo nueiti pas žmogų maisto. Išėjome penkiese: *Krantas*, *Skrajūnas*, *Spyglis* ir aš. Užėjome pas vieną moterį, ji davė duonos. Pamatėme, kad kitam kambary dega šviesa, atidarėme duris pažiūrėti kas ten yra, o ten pilna skrebų ir NKVD kareivių. Žiūrime, keli sėdi, o kiti su automatais stovi. Vienas iš karto paleido automato seriją į mane, o aš į jį, užtren-

kiau duris ir visi šokom bėgti. Jie mus vijosi ir maždaug už puskilometro vieną iš mūsų nušovė – Juozą-Dievilį iš Totoriškių kaimo.

Kartą važiovome pro Kiauklių bažnytkaimį: *Ožys, Lazdynas* ir aš. Netikėtai pastebėjome, kad iš už namo išėjo rusų kareivis, susišaudėme. Susišaudymo metu žuvo *Ožys*.

Apie skrebus aš daug ko negaliu pasakyti. 1944 metais, kai praėjo frontas, keletas skrebu buvo ir iš mūsų krašto. Daugelis manė, kad, jeigu užsirašys į tą skrebyną, neims į kariuomenę ir tuo viskas baigsis, bet kai pamatė, kad ten be kraujo neapsieisi, visi iš tos organizacijos išbėgiojo: vieni išvažiavo į Vilnių, į Kauną, kiti išėjo į mišką.

Pabaiske toks NKVD leitenantėlis lankydavosi pas vieną mokytoją. Jis buvo mažo ūgio, kažkoks nevykėlis, aš iš jo kartais pasišaipydavau. Dėl to jis ant manęs supyko. Kartą buvo arklių komisija. Mane keli skrebai nutraukė nuo arklio, su kuriu aš buvau atjogęs į tą komisiją, įtempė tokion kamaron ir primušė. Skrebas Šermukšnis mušė su šautuvo buože kur pakliuvo: ir per galvą, ir per krūtinę, ir į pilvą. Tada aš į žmogų jau nebebuvo panašus.

Apskritai partizanų būriuose tvarka buvo griežta ir tie, kurie priklausė būriui, retai padarydavo kokį nors nusikaltimą. Buvo nemažai tokių, kurie veikė vieni ir užsiiminėjo nešvariais darbais prisidengę partizanų vardu. Tokius „partizanus“ stengėsi iššifruoti patys partizanai ir juos tuojau pat sunaikindavo.

1952 metais gegužės pabaigoje per Sekmines mane suėmė. Iš rudens mes buvome išsiskirstę po vieną kas kur, o pavasarį buvome sutarę susitikti ir sueiti į vieną būrį.

Žeruoelis-Puodžiūnas, *Beržas* ir toks jaunas Stasiukas vaikščiojo trise. Aš-*Ažuolas*, *Bosas*, *Erelis*, *Vyturys* rudenį suėjome į vieną vietą ir sutarėme pavasarį susitikti.

Per žiemą stovyklavome netoli Maišiagalos miške. Pavasarį *Bosas*-Purlys, *Keburis*, *Navalinskas*, aš ir *Vyturys* atėjome į Pašešuolių kaimą, į vieną vienkiemį. Padaužėm į langą, bet mūsų neišleido. Tuos žmones mes gerai pažinojome, mums jie buvo gana palankūs. *Keburis* dar paerzino iš lauko: „Ką gi, jei neišleidžiat, mes ir nebeisim“ ir nuėjome nuo gryčios toliau, maždaug 50 metrų. Netrukus pamatėm, kad durys atsidarė, manėm, kad nori mus įleisti, bet nelauktai pasipylė šūviai. Vietoj krito *Vyturys* (jo pavardė buvo Masiulis ar kita, gerai nepamenu. Jie du broliai buvo miške, kilę nuo Širvintų). Tuo metu mes išsisklaidėme. *Keburis* su *Purliu* nubėgo į vieną pusę, o aš su *Beržiuku* – į kitą. Mes jau buvome sutarę anksčiau, kad po mėnesio ateisim ir susitiksim netoli Šešuolių Gursčių miške.

Kai mes su *Beržiuku* atėjome į sutartą vietą, daugiau dar nieko nebuvo. Praleidome naktį, o rytą atėjo šešiese: *Žeruoelis*-Puodžiūnas*, *Tarzanas*-Radzevičius, kilęs, atrodo, nuo Utenos ir kiti. Aš pažinojau tik vieną *Žeruoį*. Rytą mums atnešė blynų, pavalgėme, samagono porą butelių, visi išgėrėme, o maždaug po pietų tie šeši mus

* *Žeruoelis*-Povilas Puodžiūnas, kilęs iš Ukmergės apskrities, Želvos valsčiaus, užverbuotas MGB agentu, slapyvardžiu *Mokytojas*. Sunaikino 14 partizanų. Pasikorė. – R. K.

su *Berželiu* čiupo už rankų, ištraukė pistoletus, surišo ir viskas. Jie mums pasakė, kad dabar eisim pas *Siaubą* į Labanoro girią. Aš dar paklausiau, koks čia cirkas, jie pasakė: „Išsiaiškinsim“. Iš pradžių pamaniau, kad gal įskundė kas nors nesąžiningai, ar šiaip...

Einam pamiške, moterys pernykštes spanguoles renka baloje, sakau, kur jūs einat, dar enkavedistai pamatys. Jie sako: „Na, ir kas, kad pamatys, tau jau nėra ko bijoti.“ Jie mus atvedė prie tokio keliuko, o ten jau laukė mašina su kareiviais. Mus įmetė tarp šitų kareivių ir atgabeno į Vilniaus saugumą.

Buvo šeštadienis, mus čia pristatė saugumo rūmuose į trečią aukštą, sutiko labai mandagus ponas, atsiprašė, kad neturi šiltų patiekalų, nes šiandien šeštadienis, jų valgykla nedirba. Tiksliai negaliu pasakyti, bet man atrodo, kad tas ponas buvo pavarde Sierakauskas. Čia man pasiūlė prisidėti prie tos pačios grupės, kuri mane surišo, ir dalyvauti suiminėjant miškuose likusius partizanus. Aš griežtai atsisakiau. Mano draugo kažkodėl neteisė. Kai teisė Purlį, jis dalyvavo kaip liudininkas jo byloje ir į teismą atėjo jau laisvas, manau, aišku kodėl...

Trečiame aukšte mane išlaikė keturias dienas. Sargyboje stovėjo du kareiviai: vienas – prie durų, kitas – prie lango. Paskui nuvedė į rūšį. Prasidėjo tardymas. Tardė rusas per vertėją iš viso keturis mėnesius. Buvau kaltinamas pagal BK 58-Ia ir IId. straipsnius. Pabaltijo karinės apygardos tribunolas nuteisė 25-iems metams lagerio.

Po teismo pervežė į Lukiškių kalėjimą, kuriame išbuvau iki 1953 metų kovo pradžios. Kai mirė Stalinas, tada jau aš buvau nuvežtas į Leningrado persiuntimo kalėjimą. Iš Leningrado nuvežė į Vorkutą. Čia patekau į lagerį ŠU-2, kuriame veikė trys šachtos. Kasiau anglis.

Kai areštavo Purlį, mane vėl grąžino į Lietuvą, su juo saugume statė akistaton.

Man būnant Vorkutoje 1954 metais 62, 13, 14 šachtose vyko kalinių streikas. Streikas prasidėjo taip: kalinius išvežė į darbą, bet jie dirbt atsisakė, o trečioji pamaina į darbą išvis neišėjo. Į darbą kaliniai nėjo apie savaitę, reikalavo lengvesnių darbo sąlygų, kad po darbo nebūtų užrakinami barakai, leistų į namus laisvai rašyti laiškus ir t. t. Iki to laiko barakai būdavo užrakinami. Ateini iš darbo ir lauk, kol ateis prižiūrėtojas ir atrakins, o kai temperatūra –40 laipsnių šalčio, nelabai malonu stovėti lauke.

Paskui atvažiavo NKVD generolas Maslinkovas. Jis įsakė visiems kaliniams suėiti į aikštę ir pats perskaitė 10 punktų kalinių reikalavimų: nuimt numerius nuo kalinių, atrakint barakus, leist rašyti laiškus ir kitus, kurių nebepamenu. Rytojaus dieną mūsų žmonės išėjo į darbą ir tuo viskas baigėsi, o 29-oji šachta į darbą nėjo. Tada į zoną buvo įvesta kariuomenė ir kalinius šaudė. Žuvo ir buvo sužeista dešimtys kalinių.

Mūsų lageryje pagal tautybę didesnę kalinių dalį sudarė ukrainiečiai, paskui – lietuviai, trečioje vietoje buvo rusai. Kai mane atvežė į Vorkutą, čia nemažai buvo ir vokiečių belaisvių, bet po Stalino mirties juos greit paleido. Tuo metu Vokietijos kancleris Adenaueris buvo atvažiavęs į Tarybų Sąjungą ir išreikalavo grąžinti belaisvius.

Dar po vieno streiko mane buvo išvežę į Vladimiro kalėjimą, kur išbuva lygiai metus. Šitam kalėjime sėdėjome kameroje po penkis. Su manim kartu sėdėjo Edvardas Burokas iš Ukmergės, Vincas Korsakas (šiuo metu gyvena Lukšiuose), Vytautas Vaineikis ir Juozas Jancevičius. Į Vladimiro kalėjimą iš Vorkutos nuvežė apie 60 žmonių. Iš Vladimiro grąžino vėl į Komijos ATSR, į Intos baudžiamąjį lagerį. Tuo metu Vorkutoje jau buvo daug lengviau, naikino lagerius. Mums po Vladimiro kalėjimo priklausė dar 6 mėnesius išbūt baudžiamajam lagery. Paskui atvežė į Vorkutą, kur buvo likęs tik vienas 14 lageris. Iš Vorkutos jau visus išvežė į Mordovijos 2 lagerį. Jis ką tik buvo naujai pastatytas. Vladimire komisija man bausmę sumažino – paliko 10 metų. Mordovijoje ilgiau būti nebeteiko. Iš Mordovijos lagerio paleido 1962 metų gegužės mėnesį. Į Lietuvą grįžti neleido, siūlė į Buriatiją–Mongoliją. Ten aš važiuoti atsisakiau, nutariau grįžti į Intą. Intoje gyvena mano draugas Martynas Vaškevičius, kilęs nuo Kaišiadorių (šiuo metu miręs). Jau būdamas laisvas, Intoje išgyvenau penkiolika metų, į Lietuvą grįžau 1977 metais. Grįžęs maniau, kad gali neregistruoti, svarbu, kad pensiją gausiu. Pasirodo, neregistruotam pensija nemokama. Tik po keturių mėnesių vos ne vos Lietuvoje prisiregistravau.

Pasakoja **BRONIUS PURLYS-BOSAS**

Užrašyta Ukmergės r., Pivonijos šile
1985 m.

Gimiau 1923 m. spalio 26 d. Ukmergės apskrityje, Želvos valsčiuje, Skripėtiškių kaime. Šeimoje buvome trys broliai, tėvai mus auklėjo katalikiška dvasia, motinos svajonė buvo mane išmokyti kunigu, tėvas irgi neprieštaravo mano pasirinkimui.

1939 metais, kai rusai kūrė pirmąsias karines bazes Lietuvoje, aš gyvenau Ukmergėje. Į rusus mes žiūrėjom ir stebėjomės iš jų. Kareiviai šaligatviais nevaikščiojo, o eidavo viduriu gatvės. Tie, kurie turėjo laipsnius, užeidavo pas gyventojus, daugiausia vietinius rusus, susitikinėjo su jais ir mezgė kažkokią draugystę. Tarp prijauciančiųjų buvo ir vienas kitas žydėlis, kuris mokėjo rusiškai ir kalbėjo su jais. Karininkai dažnai važiuodavo į miestelį apsipirkti, daugiausia pavarų. Šoferis laukdavo mašinoje, o jie po tris eidavo iš parduotuvės į parduotuvę ir pirkdavo. Kartą mes buvome parduotuvėje pas tokį Filipavičių, kai užėjo trys rusų karininkai. Paprašė batų, Filipavičius išėmė jiems tris poras aulinių batų, jie iš karto juos ir paėmė. Pardavėjas jiems aiškina, kad reikia pamatuoti, bet jie tik ranka mostelėjo, sumokėjo kiek reikėjo ir išėjo. Ratu važiuodavo nuo parduotuvės iki parduotuvės ir viską pirkdavo.

Greitai pasirodė ir jų žmonos, kurias Lietuvoje praminė „katiušomis“. Paprastai jos būdavo apsirengusios pilkais lietpalčiais ir ant galvų užsidėjusios raudonas arba baltas beretes. Vaikų vežimėlių jos neturėjo: vieną vaiką ant rankų nešdavosi, bent

du vesdavosi. Ukmergėje mes buvom įpratę, kad po miestą moterys vaikus vežiodavo vežimėliuose, todėl tos „katiušos“ atrodė labai keistai. Centrinėje aikštėje rusų karininkai mokėsi dviračiais važinėti. Buvo toks aukštas policininkas Martinus, jis gatvėse reguliudavo eismą, jį dar vadino „beraščiu policininku“. Tai šitas policininkas juos mokydavo kaip pervaziuoti gatves. Mums vaikams buvo labai keista, kad karininkai ir nemoka važinėti dviračiais.

1940 m., užėjus rusams, nuotaikos visai pasikeitė. Man tada buvo 17 metų ir tuo metu aš gyvenau pas tėvus Skripėtiškių kaime.

Raudonoji armija atrodė labai liūdnei. Liesi, maži arkliukai, be balnų, mašinos, vadinamosios „polutarkos“, buvo nedidelės ir žemos, žmonės jas vadino degtukų dėžutėmis. Teko girdėti, kad miestelyje buvo vienas kitas, kuris aiškino, kad dabar bus labai gerai, medžiagų turėtų būti gerų, cukraus ir t. t., nors šį kartą tai nepasivirtino. Žmonės labai bijojo, kad atims žemę ir varys į „kolchozus“. Mes apie tuos „kolchozus“ jokio supratimo neturėjome, nes mokykloje prieš Rusiją nebuvo propagandos, todėl ir nesupratom jų politikos ir kėslų.

Gimnazijoje lietuviai į komjaunimą vienas kitas stodavo, daugiausia į jį stojo ruskeliai ir žydėliai. Visoje mokykloje komjaunuolių buvo apie 70. Lenkų ir žydų gimnazijas rusai uždarė, visi perėjo į lietuvių gimnaziją, kurioje tuo metu susidarė jau virš tūkstančio mokinių. Tad palyginti su mokinių skaičiumi, komjaunuolių buvo labai mažai.

1940 metų okupacija mus visus sunkiai prislėgė, įstaigose atsirado politrukų, mokyklose – komsorgų. Kai 1941 m. birželio 14 d. jie ėmė suiminėti ir vežti į Sibirą mūsų pavyzdgingiausius ūkininkus, inteligentiją, tada mes persigandom ne juokais. Per pirmuosius suėmimus aš iš Ukmergės išvažiavau. Kauno gatvėje mačiau vorą „polutarkų“, privartytų mūsų žmonių, aplink jas vaikščiojo ginkluoti rusų kareiviai. Mačiau savo klasės bendramokslę Reklaitytę (jos tėvas Reklaitis – buvęs Ukmergės burmistras), sėdinčią „polutarkoj“. Buvo ir daugiau areštuotų gimnazistų, taip pat kunigas Antanas Kavaliauskas... Jaunesnis mano brolis mokėsi Vilniuje, ten buvo pagautas ir ištremtas į Sibirą.

1941 m. birželio 22 d., kai vokiečiai pradėjo pulti raudonąją armiją, aš taip pat buvau kaime. Motina grįžo iš bažnyčios ir pasakė, kad prasidėjo karas. Žmonių nuotaikos pagerėjo, senesnieji šnekėjo, kad vėl eis litai į apyvartą. Jaunimas džiaugėsi ištrūkęs iš enkavedistų nagų ir visi laukė vokiečių kaip išvaduotojų. Labai nedidelė dalis lietuvių pareigūnų nuėjo dirbti vokiečiams. Jie stengėsi ne vokiečiams tarnauti, o saviems žmonėms. Tiek seniūnas, tiek viršaitis visada, ką tik išgirdę iš vokiečių, pranešdavo savo žmonėms ir, kai tik vokiečiai susiruošdavo važiuoti į kaimą tikrinti kas kiek turi gyvulių, žmonės iškart sužinodavo ir spėdavo juos paslėpti.

Baigęs vidurinę mokyklą, buvau padavęs dokumentus į Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetą, bet, vokiečiams uždarius universitetą, teko grįžti namo nieko nepešus.

1944 m., praėjus frontui, mes jau žinojome, kad dabar reiks eit kariaut už rusus, bet manėme, kad karas ilgai neužsitęs ir mes jo išvengsime. Galvojom, kaip prisiregistruot, kur gaut kokį darbą, kariaut, aišku, niekas nenorėjo. Aš irgi užsiregistravau į mišką kirst malkų. Kai 1944 m. gruodyje ėmė siaust rusų enkavedistai ir pradėjo šaudyt jaunus vyrus, daug kas pradėjo eit į kariuomenę arba bėgo slėptis į miškus, nes, radę namuose jaunuoli, jie nepagailėdavo, išvesdavo į kiemą ir nušaudavo.

Vidurinėje mokykloje aš mokiausi su Dambrausku, jis jau anksčiau buvo įsidarbinęs kariniame komisariate, tai jis man pasiūlė taip pat eiti į komisariatą dirbti, pildyti kažkokių blankų. Parašiau pareiškimą ir likau Ukmergėje. Išdavė leidimą, jog galiu vėlai vakare vaikščioti, o brolių paėmė į kariuomenę ir išvežė į Kauną.

Įsidarbinęs kariniame komisariate, išgirdau kalbant rusų karininkus: „Vidite, kak èto vsio pomoglo...“ (Matote, kaip visa tai padėjo...) Atseit matote, kaip padėjo tas jaunuolių šaudymas... Buvo tokių atvejų, net tuos, kurie miške dirbo užsiregistravę, taip pat sušaudė, nes vietiniai atskalūnai, kurie nuėjo tarnaut į skrebug batalionus, vedžiojo rusų NKVD smogikus po jiems žinomas apylinkes ir rodė ką nušaut, ką nukankint. Želvos skrebugai mūsų Skripėtiškių kaime taip nušovė Praną Grinį (apie 50 metų vyrą). Šitoje skrebug gaujoje buvo skrebug Gaidelis, jo giminaitis Kajota, kuris vėliau dirbo net Želvos milicijos viršininku. Šitie išgamos nesibodėjo bet kam paleist kulka į kaktą. Tada jie daug iššaudė nekaltų žmonių.

Tuo metu namuose buvo mano jaunesnysis brolis (g. 1931 m.). Atėjo tokio pat amžiaus kaimynų vaikas ir jį kažkur išsivedė, o tėvas liko namuose vienas. Tuo tarpu atėję į kaimą skrebugai nušovė ūkininką Grinį ir iš 12-os į 13-tą naktį sudegino jo namus, nes jo sūnus buvo išėjęs į mišką. Po to 13-tą dieną tie patys skrebugai atėjo į mūsų namus, nušovė tėvą ir padegė namą. Motina buvo pas mane Ukmergėje, apie tragediją mums pranešė iš Ukmergės iš kaimo atvažiavęs kaimynas. Namotina grįžo tos pačios dienos pavakare ir namus rado dar degančius, o gruodžio 15 d. pas mane į butą atėjo vienas vyrukas, nusivedė į miliciją, ten kažkoks vienaakis rusas patardė sakydamas: „Ty bandit! Ty bandit!“ Per naktį išlaikė kameroje toje pačioje milicijoje, kartu dar į kamerą pateko jaunuolis nuo Kėdainių Čyvas, buvęs irgi gimnazistas, kartu su juo mokėmės.

Rytojaus dieną atėjo trys enkavedistai ir pasakė, kad važiuosime pas mane į namus. Aš pasakiau, kad nėra nei namų, nei tėvo. Tada jie paklausė: „O kurgi jie?“ Pasakiau, kad tėvą nušovė, o namus sudegino... Enkavedistai atkirto:

– Mes senių nešaudom, šaudom tik tokius, kaip tu...

Pakeliui dar užvažiavom į Graužiečių kaimą pas ūkininką Venclovą. Galvoju, reiks bėgti, bet matau kariuomenės pilnas šilas. Išvažiavus iš Venclovų, vienas enkavedistas iš vežimo išlipo, o kitas prieš tai persėdo į kitą vežimą, kuriuo ta pačia kryptimi važiavo kažkoks ūkininkas. Vežime mes likome dviese, mano rankos nesurištos, tas už vadžių laikosi, jam šautuvas per pečius. Įvažiavęs į Skominėlių kaimą, enkavedistas staigiai įsuko į kiemą. Ten pat buvo miškas, čia – namas, priekyje –

svirnas, tvartas, toliau – klojimas. Iš pradžių maniau, gal atimti iš jo šautuvą, nes už mane jis buvo daug menkesnis, bet tos minties atsisakiau. Tada aš staigiai iššokau iš vežimo ir pasileidau už tvarto, už klojimo. Nuo klojimo iki miško buvo maždaug pusantro šimto metrų. Jie šovė, aš nuvirtau, šovė dar kartą, išgirdau zvimbiančias kulkas... Buvau girdėjęs iš kitų, jei kulkos zvimbia, dar nieko baisaus nėra. Buvau su kailinukais, kailinukus numečiau ir pasileidau į mišką. Miškuėjau ilgai, norėjau patekti į Šešuolių girią, nes ten patogus kelias į savąjį kaimą.

Pagaliau įėjau į Šešuolių girią, ja paėjau geroką kelio gabalą, atsisėdau ant kelmo ir prisiminiau žodžius „Ty bandit...“. Pasėdėjau ir pagalvojau taip pat rusiškai: „Do etovo ja nebil takim...“ (Iki tol aš toks nebuvau), o dabar tikriausiai teiks juo būti, išeities kitos nėra.

Apsistojau Kriaunų kaime pas žmones. Vieną dieną atėjo nepažįstama moteris ir pasakė, kad yra mano brolis pabėgęs iš kariuomenės ir taip mes netrukus su juo susitikome. Sutarėme su broliu eit pas tetą Oną Noreikienę iš Dubingių dvaro. Ėjome naktimis, atstumas buvo ne toks jau mažas, apie 30 kilometrų. Pas tetą išbuvo iki pavasario. Apylinkėse pasirodė partizanų. Enkavedistai ėmė kratyt ūkininkų sodybas. Tada nutarėm, kad gal geriau būtų eit į savo kraštą. Grįžę į tėviškę, dar slapstėmės tai vienoj, tai kitoj vietoj. Karas buvo dar nesibaigęs. Paskui nuėjome į Širvintų rajoną, į Aukštadvarį, mažą kaimelį tarp miškų prie nedidelio ežerėlio. Kartą į jį atėjo partizanų būrys, vadovaujamas Stasio Grinio-*Vanago*. Mes su jais susitikome ir įstojome į jų būrį.

Kai 1945 m. prasidėjo miškų „valymai“, ėjo tūkstantiniai kariuomenės pulkai, mes išsiskirstėm į mažesnes grupes ir pasislėpėm kas kur. Dažniausiai laikėmės savo krašte, miškuose, nes miškų masiškai jie nekrėtė, eidavo keliukais, per kaimus. Žmonės pasakojo, kad kariškiams karas jau buvo pasibaigęs ir jie norėjo gyvi grįžti į namus, o ne žūti kur nors nuo pasalūniškai paleistos lietuvių partizano kulkos. Tai buvo ne NKVD garnizonai, o reguliari kariuomenė.

Kai rusų kariuomenė pasitraukė, aš persikėliau pas savo seną pažįstamą Petrą Čerešką, su kuriuo kartu mokėmės. Jis gyveno anapus Želvos, Pikčiūnų kaime (vėliau jis žuvo miške). Ten miškuose mes grupelėmis maždaug po dešimt ir laikėmės iki 1945 m. rudens, paskui vėl grįžome į savo kraštą ir tada jau laikėmės daugiau Širvintų rajone, maždaug tarp Giedraičių ir Širvintų. Čia mūsų būrį sudarė 20–30 vyrų. Pastovaus skaičiaus nebuvo. Vieni ateidavo, kiti – išeidavo. Želvoje tada jau buvo dislokuotas 100–120 kareivių NKVD garnizonas. Čia jie jau veikė kitaip. Vietiniai skrebai juos vesdavo, darydavo kratas, verbuodavo žmones ir t. t. 1945 m. žiemą mūsų krašte susibūrė didelis partizanų būrys – daugiau kaip du šimtai vyrų, nes į vieną vietą suėjo keletas būrių nuo Balninkų, Žemaitkiemio, Želvos. Buvome neblogai ginkluoti, turėjome daug rusiškų, vokiškų automatų, kulkosvaidžių – „dikteriovkų“, vokiškų kulkosvaidžių MG, vienas kitas turėjo „šturmgevérungs“-MK.

Vieną naktį patekome į enkavedistų pasalą, įvyko kautynės ir mes išsiblaškėme. Mūsų pulkui vadovavo buvęs Lietuvos kariuomenės karininkas – kapitonas, jis čia atėjo su savo būriu nuo Kernavės (vėliau jis žuvo už Neries). Per šias kau-

tynes nežuvo nė vienas partizanas. Mes atsiskyrėme dviese ir aš atsidūriau pas savo tėvo gimines Balninkų valsčiuje, Verejimų kaime. Čia Daubariškių šilėlyje apsistojome trise ir išbuvome per visą žiemą bunkeryje (vieno partizano slapyvardis buvo *Kelmas*).

Pavasariį, kai tik pradėjo leisti sniegą, aš susitikau su partizanu Vytautu Roku-*Vėtra*, kilusiu kažkur nuo Želvos. Miške jie buvo du broliai. Ir taip aš vėl grįžau į tėviškę, nueidavome į Kiauklių pusę, Šešuolių girią. Čia mūsų būrį, kuriam vadovavo *Vėtra*, sudarė apie 10–12 partizanų.

1946 m. vasarą vėl persimetėm į Širvintų rajoną. Taip ir klajojome iš vienos vietos į kitą. NKVD pradėjo tankiau daryti siautimus, suvažiuodavo garnizonai iš Giedraičių, Širvintų. Tada mes pradėjom eit į Vilniaus kraštą, t. y., į vadinamąją pavergtų brolių žemę, nes ten nebuvo garnizonų, buvo labai mažai skrebu. Išgirdę, kad prasidės siautimai, pasirūpindavom maisto ir iškeldavom į Vilniaus kraštą už Giedraičių, į Paberžės pusę. Nukeldavom du ar trys, atsiskyrę nuo kitų, net iki Upininkų, Jonavos. Ten gyveno mano bendramokslis Juozas Kudelis-*Dobilas*. Jį pamė apie 1949 metus. Vėliau mano byloje skaitė, kad jis nuteistas mirties bausme. Gražiai rašydavo eilėraščius, buvo baigęs Ukmergės gimnaziją. Su juo mes slapstėmės apie 10 žmonių bunkeryje už Gelvonų miestelio miške ir mus išdavė vienas buvęs partizanas, vėliau užsiregistravęs ir legalizavęsis. Ten pamenu žuvo per susišaudymą partizanas Eugenijus Svilas-*Slyva* (jo tėvas buvęs rajono pasienio policijos viršininkas) ir dar trys partizanai.

Ankstų rytą mūsų sargybiniai pranešė, kad mus apsupo per kvartalinę liniją perėjęs enkavedistų dalinys. Nutarėme prasimušti viena kryptimi. Du partizanai puolė į linijos pusę, bet abu žuvo. Vieną kartą mus gerai apšaudė. Atsišaudėme, nuo bunkerio maždaug už dviejų šimtų metrų užėjome ant išsidėsčiusių enkavedistų. Dar maždaug už dviejų šimtų metrų išsiskirstėme, kiekvienas nuėjome savais keliais ir su tais partizanais daugiau jau nebesusitikome. Grįžome į savus kraštus, o po kurio laiko dviese vėl patraukėme į Vilniaus kraštą. Čia susitikome dar keturis, pasistatėme tokią lūšnelę iš samanų miške už Juodiškių dvaro ir joje netoli Magūnų kaimo išgyvenome iki pavasario. Kitą vasarą vėl klajojome tai penkiese, tai septyniese, užeidavome pas žmones. Žmonės sakydavo, kad vilties išsigelbėti nėra. Ką darysi, tai mes ir patys supratome. Kasdien mūsų eilės retėjo, girdėjom tą nušovė, aną nušovė, bet kokia viltis geso. Krito vyrai kaip lapai. Ne kartą teko dalyvauti ir man kautynėse su skrebais ir enkavedistais, teko daug patirti ir išgyventi.

1945 m. vasarą mūsų būrys apie 10 vyrų sužinojome, kad apie Šešuolėlius yra rusų NKVD kareivių. Miškais atėjome iki Bajorų kaimo. Dar miške vyrams sakiau, kad ten neitume, bet jie neklausė, norėjo užėiti į vienkiemį ir gana. Tik suėjome į gryčią, aš ką tik buvau atsigulęs ant lovos, matau jau vienas šoka pro langą, aš irgi iš paskos, nežinojome, kas nutiko, nes sargyboje nė vienas nestovėjo. Pakalnėj buvo tokia bala, upelis. Trise pabėgome, o kitus septynis suvarė į balą ir sušaudė. Labai lengvabūdiškai buvo pasielgta.

1946 m. rudenį netoli Širvintų užėjome pas žmogų į gryčią. Pastatėme lauke sargybą, truputį pasėdėjome, o tas žmogus sako: „Palaukite, vakarienės išvirs“, bet tos vakarienės vis nėra. Girdim kažkas tyliai pabarbeno į langą. Viduje buvom septyniese. Puolėm visi pro duris ir girdim, kad kažkas eina. Visi sukritome, išsidėstėme platesniu ratu. Staiga į orą pakilo raketa ir pradėjo į mus pliekti. Truputį pašaudę, mes atsistojome ir visi kartu metėmės į priekį. Raketa vėl pakilo, matau prie tvoros guli kariškis, aš iš automato patraukiau, tuo momentu pradėjo šaudyti, raketa užgeso. Pakilau ir bėgte pasileidau į laukus. Buvo ruduo, tamsu, pabėgau geroką gabalą, raketa vėl pakilo ir aš vėl parkritau į arimą. Užgesus raketai, vėl pakilau, bėgau miškelio link, bet į miškelį buvo baisu bėgti, nes galėjo saugoti kareiviai. Išgirdau greta dar kažkas eina. Jie mane pamatė, kad aš bėgu ir pradėjo šaukt: „Eik čia! Eik čia!“ Iš balso pažinau, kad savi, jie irgi pabėgo.

Vėliau žmonės šnekėjo, kad buvo nušauti trys enkavedistai. Be to, mums pranešė, kad tas šeimininkas, pas kurį buvome užėję, prieš tai per dieną garnizone gėrė, bet vėliau tuos žmones vis tiek išvežė į Sibirą.

Mūsų veiklos zona buvo Širvintų rajonas, Šešuolių kraštas, Zibalų, Šešuolėlių, Rusnės bažnytkaimiai ir Giedraičių kraštas. Daug kartų buvome perėję į Vilniaus kraštą, į Paberžės pusę (tos Paberžės, kuri yra Vilniaus krašte). Mes turėjome taip pat savo žvalgybininkus, ryšininkus, kurie pranešdavo mums apie NKVD kariuomenės judėjimą.

1953 m. mes jau likome dviese ir išsilaikėme iki 1954-ųjų. Nuo 1948 m. mūsų gretos labai praretėjo, todėl ir susidūrimų su NKVD kariuomene ir skrebais jau vengėme. Stengėmės kuo ilgiau išsilaikyti ir žiūrėti, kas toliau bus. Paskutiniu laiku likome 4–5 partizanai, skrebę eidavo 20–30, teko laikytis dažniausiai prie žmonių, nedideliuose miesteliuose.

Vieną kartą trise su arkliu nuvažiavome į Vilniaus kraštą už Maišiagalos ir patraukėme už Liepynės miško. Žiūrim, mašina kareivių nuvažiavusi nuo kelio, jie mums moja: „Sustokite, padėkite mašiną ištraukt!“ Mes, kaip niekur nieko civiliai apsirengę, ginklus pasidėję, arklių tik suraginom ir greičiau pravažiavome.

Suprantama, mažesniais būreliais vaikščioti buvo daug saugiau, pajutome, kad atsirado daug užverbuotų, kurie pradėjo greitai pranešinėti apie mūsų buvimo vietas. Be to, gal ir pačių partizanų buvo padaryta daug neatleistinų klaidų, kai vien tik pikto liežuvio apšmeižtam žmogui buvo atimta gyvybė.

Iš pradžių, kad nereikėtų važiuot į frontą, daug jaunimo nuėjo ne į mišką, o pas skrebus. Tokį Mikalajūną visi vadino „Saldotu“. Jis vokiečių okupacijos metais varinėjo žydus, o rusams atėjus, buvo skrebas. Buvo kilęs iš Dvareliškių kaimo, dirbo Želvos skrebynėje. Vėliau jį atpažino vienas žydėlis, Mikalajūną nuteisė ir išgrūdė į lagerį. Į skrebus išėjo net kai kurie turtingesni valstiečiai, kurie bijojo, kad į Sibirą neišvežtų, tretį ėjo į skrebus iš įsitikinimo, save laikė dideliais valdžios viršininkais, o eidami per kaimus žiūrėjo, kad tik ką nušvilpt, pavogt. Žmonės tada varė samagoną, žiūrėjo, kad samagono kas duotų, tankiausiai eidavo pagert pas turtin-

gus ūkininkus, žadėjo, kad paliks, neišveš... Vaisino žmogus tuos skrebelius, o kai vežė, jie nieko nepadėjo, tik išvežtųjų turtą susiglobojo.

Ką galiu pasakyti apie skrebus? 1945–1948 m. jie partizanų vengė ir be NKVD garnizono niekur neidavo. Jei į kaimą atvažiuodavo kokių reikalu vieni, ilgai neužtrukdavo. Kai siausdavo miškus, skrebus prisikviesdavo iš kitų miestelių, o rusų NKVD kariuomenės kareivių eidavo net po kelis šimtus.

Šovinių gaudavome ir pirkdavome iš pačių enkavedistų. Už dėžę šovinių mokėdavom septynis šimtus rublių, dėžėje būdavo apie penkis šimtus automato PPŠ šovinių.

Mūsų rinktinės vadas buvo *Plienias*, mes retai su juo susitikdavome, bet dažniausiai vadovavomės jo nurodymais. Iš pradžių mes priklausėme Didžiosios Kovos apygardai, kuriai vadovavo *Žaliasis Velnias*, o kai jį NKVD sunaikino, jo vietą užėmė kažkoks kapitonas *Griežtas*, kuris mums iškart sukėlė daug įtarimų ir mes juo visiškai nepasitikėjome. Per ryšininkus jis mums siuntinėjo įsakymus, kuriuose aiškino, kad jis atseit vadovauja visos Lietuvos partizaniniam judėjimui. Tada mes jį pakvietėm atvykt pas mus, bet jis taip ir nepasirodė. Kai saugume tardytojas manęs paklausė, kas mums vadovavo, aš pasakiau, kad *Griežtas*. Tai pats tardytojas net nusikvatojo: „Da, nu... Ką jį tam Griežtas...“ (Na, jau... Koks ten Griežtas...)

Šitas *Griežtas* prieš žiemą mums įsakė sunešti visus ginklus į vieną vietą, sudaryti sąrašus, kur jie paslėpti ir visiems eiti registruotis. Kiek žinau, už Neries jis nemažai „sušlavė“ patiklių partizanų, jiems išdavė dokumentus, paskui visus surinko ir sukišo į lagerius. Kiek mūsų partizanų, sudėję ginklus, nuėjo registruotis, kai buvo skelbiamos amnestijos, nė vienas neišsisuko iš NKVD gniaužtų. Vienus pasodino ilgesniems metams kalėti, kitus padarė savo brolių žiauriais išdavikais, žinoma, prieš tai jiems pastatė atitinkamas sąlygas, kitus dar šlykštesniais enkavedistiškais metodais sunaikino ar kitaip be laiko nuvarė į kapus. Pavyzdžiui, toks Viktoras Grinys-*Mažiukas*, *Vanago* brolis, po paskelbtos amnestijos nuėjo savo noru, prisiregistravo, bet kartu pateko į didelę NKVD nemalonę. Enkavedistai nedavė jam ramybės, pradėjo verbuot, visaip provokuot, žmogus, neapsikentęs tų visų patyčių, vėl paėmė ginklą į rankas ir grįžo į mišką pas partizanus. Enkavedistai bandė mus išprovokuot, kad mes jį patys sunaikintume. Nė vienas mus prijauciančiam žmogui jie ėmė tarsi netyčia mėtyti raštelius, kuriuose partizanas Grinys pasirašęs bendradarbiauti su NKVD. Radę tuos raštelius, žmonės juos mums perduodavo. Enkavedistai buvo tikri, kad mes tais rašteliais patikėsime ir šitą žmogų sunaikinsime. *Mažiukas* žuvo Karališkių kaime, Želvos valsčiuje, bandydamas prasiveržti iš apsupties.

Nuo 1953-ųjų žiemos mes dviese atsiskyrėm nuo likusiųjų ir daugiau jau savo kovos draugų sutikti neteko. Likome su Jonu Keburiu-*Dobilu*, kilusiu nuo Šešuolių iš Dvarninių kaimo, buvusiu kalviu.

Netoli Želvos Micės vienkiemyje sandėliuke buvom įsirengę slėptuvę, kurioje tuo metu gyvenome. 1954 m. kovo 10 d. anksti rytą šeimininkė mums pasakė, kad vienkiemis apsuptas NKVD kariuomenės. Supratome, kad mus išdavė. Netrukus per garsiakalbį ėmė šaukt mus pavardėmis. Girdžiu, kaip kartoja: „Purly, padėk

ginklą ir pasiduok! Kitos išeities tau nėra!“ Jonas dar abejojo, o aš jam pasakiau: „Na, Jonai, bandykim, kaip bus taip, toliau kelio nėra.“ Ir čia prisiminiau *Viesulo* žodžius: „...Pistoletą įsikišau į kišenę ir einu per laukus, o aplink vien tik rusai... Einu ir kalbu vienas sau – *Viesulai Viešulai*, šiandien tavo žvaigždė užgeso.“ Taip ir mums – mūsų žvaigždė užgeso.

Šeiminkai įsakė paimt ginklus, mes tarėmės dar apie pusvalandį. Atidavėm automatus ir pistoletus, kareiviai įėjo į vidų. Nežinau, iš kur jie turėjo samagono, skrebai vietiniai tik keli buvo, o enkavedistai visi iš Vilniaus. Kapitonas rusas tuojau tą samagono butelį pastatė ant stalo. Aš bandžiau atsakyti gerti, bet jis pasakė: „Nors po taurelę reikia išgerti.“ Išgėriau taurelę, draugas taip pat išgėrė ir „atsijungė“. *Dobilą* paguldė į sunkvežimį ir vežėsi. Supratau, kad jų tikslas buvo kažką suklaidinti. Mus atvežė į Želvą, iš Želvos – į Ukmergę, Ukmergėje pernakvojome ir kitą dieną išvežė į Vilnių. Vilniuje pristatė tiesiai į saugumo rūmus. Iškratė ir uždarė į kamerą.

Prasidėjo tardymai. Per tardymus pajutau, kad man, matyt, į maistą įpila kažkokių vaistų, nes kartais pasidarydavau kaip koks pusprotis, mintys nesirišdavo. Tardė saugumo kapitonas Bogatovas. Mušt nemušė, bet dažnai žadėdavo. Tardė apie devynis mėnesius, nes lapkričio pabaigoje buvo teismas. Bogatovas vis aiškindavo, kad aš atsakingas ne vien tik už savo nuodėmes, bet ir už kitų nužudytuosius, už viską, kas vyko pokario metais Lietuvoje.

Teisė Pabaltijo karinis tribunolas. Kaltinimas buvo pateiktas pagal BK 58-1a, 58-11(grupinis) ir 58-8-8 str. Kaltino mane seniūno nušovimu prie Širvintų. Mūsų krašte buvo nušauti vyrai ir žmona su dukra. Buvau kaltinamas kaip šios egzekucijos dalyvis. Seniūnas buvo sunaikintas mums besipriešinant su ginklu. Širvintiškis partizanas *Debesys* vienoj sodyboj atpažino tą seniūną ir mums pasakė, kad jis turi ginklą, aktyvus sovietinės valdžios rėmėjas.

Mane nuteisė aukščiausia bausme – sušaudyti, be teisės kasaciniam skundui. Tik turėjau teisę malonės prašymą parašyti. Taigi aš tą malonės prašymą ir parašiau. Po trijų dienų iš saugumo išgrūdė į Lukiškių kalėjimą. Čia atsakymo į malonės prašymą laukiau tris mėnesius uždarytas į mirtininkų kamerą.

Vieną dieną prieš vakarienę mane iškviatė į „soviesčianiją“. Čia man pranešė, kad man mirties bausmė pakeista 25 metais lagerio. Ir taip mane perkėlė į bendrą kamerą, kurioje išsėdėjau iki balandžio mėnesio. Iš Lukiškių nuvežė į Leningrado persiuntimo punktą, o iš jo į Komijos ATSR, Intą. Iš Intos nuvežė į Vorkutą, ten išbuvau dvejus metus, paskui patekau į Mordoviją, o paskutiniuosius septynerius metus praleidau Urale. Lygiai po 25 metų išėjau į laisvę, tai buvo 1979 m. kovo 10 diena.

Į lagerį iš Vilniaus KGB atvažiuodavo majoras Trakimas, kuris sakė, kad aš galėsiu tėviškėje laisvai prisiregistruoti ir gyventi. Maždaug prieš mėnesį iki paleidimo iš lagerio jis pasikvietė mane ir klausia:

– Tai kaip Purly? Kur nori grįžt atlikęs bausmę?

Aš jam atsakiau, kad ne nuo manęs priklauso, kur aš noriu... Jis dar padrašindamas mane pridūrė:

– Niekas nedraudžia tau Lietuvon važiuoti. Ką tu? Nenori Lietuvos pamatyti?

Prieš tai dar iš Justo Šilino buvau gavęs laišką, jis mane kvietė važiuoti pas jį, buvo plotas priregistruoti, na, aš ir užsirašiau, kad važiuosiu į Panevėžį pas Šiliną.

Taip aš ir atvažiavau į Panevėžį. Tuo metu pas Šiliną atėjo paimt parašo, ar mane laikys. Šilinai sutiko ir pasirašė. Po kurio laiko pakvietė į Panevėžio VRS pasų stalą. Čia sėdžiu ir pro šalį eina pasų stalo viršininkas Miškys (buvęs skrebas). Jis ir sako:

– O, aš jau seniai tavęs laukiu... Eik vidun.

Jis duris atidarė į savo kabinetą, o pats neužėjo. Pas jį sėdėjo du vyrukai: vienas vyresnis, o kitas dar jaunas. Iš pradžių jie paklausė, kaip Lietuvoje žmonės gyvena. Aš atsakiau, kad gerai. O tada jie sako:

– Tai gal padirbėsime kartu?

– Aš jau atidirbau 25 metus, – atsakiau.

O jie sako:

– Ne ne, durniaus čia nevoliok...

Tada jie ir pradėjo varyt. Aš mat buvau nuvažiavęs į savo kraštą ir, pasirodo, jie apie tai jau spėjo suuostyti.

– Tai ką? Buvai parvažiavęs savan kraštą pažiūrėti, kaip tų vaikai auga, kuriuos tu iššaudei? Tai ką? Tu bijai savo draugų? Gal manai, kad tai negražu? Jeigu nori Lietuvoje gyventi, reikia ir mums padėti. Ne, be mūsų Lietuvoje negyvensi.

Po viso to puolimo aš jiems ir sakau:

– Kam tokia kalba? Aš galiu ir negyvent Lietuvoje, be to, man į Lietuvą ne tik leido, bet ir siūlė važiuot KGB majoras Trakimas.

– Tai ką, Purly. Tu dar ne toks senas. Padėk mums...

Taip mes bendros kalbos su šitais dviem saugumiečiais ir neradome. Per jų „malonę“ Lietuvos aš netekau dar septyneriems metams ir neregistruotas klajojau iki 1987 metų rudens. Kur berašiau, kur besikreipiau, kiekvieną kartą man buvo atsakyta neigiamai.

Visą gyvenimą aš buvau nežymus žmogus ir miške niekuo ypatingu nepasižymėjau, todėl gal nereikia, kad kas apie mane žinotų, kad aš būčiau kur nors iškeltas, o tie mano atsiminimai tegul įeina į bendrą mano tautos istoriją...

Pasakoja VYTAUTAS BALŽEKAS

Užrašyta Panevėžio r., Velžyje
1997 m.

Gimiau 1927 m. Jagvilų kaime, Pabaisko valsčiuje, Lyduokių apylinkėje.

Kai užėjė rusai vyrus ėmė į kariuomenę, mes septyni jogviliečiai: Anicetas Juknys, Mykolas Juknys (abu broliai), Zigmas Barzda, Jonas Barzda, Vaclovas Barzda (Jonas su Vaclovu abu broliai, o Zigmas – pusbrolis), Stasys Gritė ir Vytautas Bal-

žekas 1945 m. pavasarį pabėgom iš Ukmergės karinio komisariato, persikėlėm per Šventąją, išsikasėm bunkerį mano tėvo žemėje ir jame išgyvenom pusę metų.

Naktimis po vieną per savaitę kartą pareidavom į namus ir atsinešdavom maisto. Bunkeryje jokių ginklų neturėjom. Jeigu kuris ką ir turėjo kišenėje, kitiems nerodė.

Mūsų bunkeris buvo iškastas vidury dirvono, jokio vėdinimo nepadarėm. Kai pirmą kartą užsidengėm dangtį ir sugulėm, aš pajutau, kad jau dūstu. Greit pakėliau vyrus. Zigmas Barzda gerai išsipyre ir pakėlė dangtį, jau nebežiūrėjom ar kas eis: stribai ar kariuomenė, nes pajutom, kad nebėra kuo kvėpuoti. Nuėjom į miškelį, ten pabuvom per dieną, o kitą naktį iširengėm vėdinimą, kitą landą padarėm. Tada jau vadovavo Anicetas Juknys.

Mus šefavo mano dėdė Pranas Balžekas, nes jo sesers du vaikai čia buvo.

Artėjant žiemai, nutarėm išsikast dar vieną bunkerį žiemojimui. Parinkom truputį nuošalesnę vietą, ten buvo toks baltas smėlis paviršiuje, visai palei upelį, o tas upelis per žiemą neužšaldavo, buvo labai patogus priėjimas upeliu prie bunkerio. Po žilvičio keltu padarėm landą, gerai iširengėm vidų, gerą vėdinimą padarėm ir taip apsigyvenom naujoje vietoje.

Kitą dieną atėjo dėdė ir sako:

– Visi rytoj į valsčių! Rusai besislapstantiems skelbia amnestiją.

Taip jis mus visus septynis ir nuvedė į valsčių registruotis. Vėliau per mėnesį po du kartus reikėjo eit registruotis. Po tų visų registracijų prisigėrę partizanai nušovė visai nekalną mano dėdę Praną Balžeką. Mano pusbrolių Karolį Juknį iš Jogvilų kaimo nušovė Vytautas Purlys iš Martnonių kaimo. Tuo metu ten dar buvo Julius Zinkevičius ir Povilas Jaciūnas, kuris atvedė Purį pas Zigmą Barzdą, kad mano pusbrolių nušautų. Aš su jais kartu lageryje sėdėjau. Tie vyrai jokiam partizanų būriui nepriklausė, ten jų tik tokia „šaikele“ buvo susirinkusi. Be to, jie dar nušovė einančius į darbą komunistą Karolį Gritę, apylinkės pirmininką ir partorgą Venckų iš Ukmergės. Pasiėmė jų ginklus, medalius nukabino. Po šitų žudynių čekistai visą „šaiką“ areštavo ir pasodino.

Jonas Barzda, Vacys Barzda, Zigmas Barzda, Anicetas Juknys, Mykolas Juknys, Vytautas Balžekas ir Stasys Gritė, visam kaimui matant, demonstratyviai išėjo į rusų kariuomenę, bet jie nuėjo tik iki komisariato ir grįžo atgal vakare dešiniuoju Šventosios krantu. Šitam sumanymui vadovavo Pranas Balžekas, buvęs seniūnas (mano tėvo pusbrolis).

Stribai, matyt, greit sužinojo, kad šitie vyrai neišvažiavo į rusų kariuomenę, todėl ėmė persekiot jų šeimas. Kartą atėjo pas Grites stribas Žukauskas ir išsivedė tėvą Kazį Gritę. Grįžo žmogus visas sumuštas. Žukauskas buvo stribų vadas, į kryžius šaudė. Vieną kartą šovė į kryžių ir nukirto Kristaus kančiai rankutę. Po to jis arkliu jojo ir ties Inkilų kaimu susitiko su partizanais. Susišaudymo metu jam peršovė ranką, ją gangrenavo ir nuo tos rankos sužeidimo jis greitai mirė.

Kadangi aš registravausi, gyvenau legaliai, nes apie mūsų bunkerius niekas nesužinojo. Vėliau ryšininkas Viktoras Skapas paprašė manęs, kad tuos bunkerius

parodyčiau partizanams, kad siautimų metu jie turėtų kur pasislėpti. Tada aš jiems ir parodžiau šituos bunkerius. O kai vėl atėjo 1946 metų žiema, nutarėm dar vieną bunkerį išsikast pas Stundžią Jogvilų kaime, kuriame beveik pastoviai gyveno *Paukštelis*-Jonas Grybauskas, *Puškinas*-Vladas Ališauskas ir *Geniukas*-Pranas Grigas.

Jei kildavo koks nors pavojus, dar keli partizanai ateidavo. Maitintis reikėjo. Jie užsakydavo pas žmones maistą, kurį surinkdavo Janušis. Jis pristatydavo Gritei, o Gritė atveždavo mums. Maistą partizanams nešdavau aš arba brolis Zigmas.

Taip per visą žiemą vyrai išgyveno, o pavasarį išsikėlė kitur.

Mano pusseserė Valė Juknytė dirbo Lyduokiuose valsčiuje ir buvo komjaunuolė. Vieną kartą ji man pasiskundė, kad partizanai grasina ją sunaikinti, ji atseit norėtų su jais susitikti ir susipažinti. Aš jai pasiūliau padaryt alaus, aš juos pakviesiu ir supažindinsiu. Sutarėm dieną, apie tai pranešiau partizanams, atėjo *Plienai*, *Geniukas* ir *Puškinas*. Ten buvo mano dėdė, pusbrolis, mano brolis. Langai buvo uždangstyti. Vienas partizanas visą laiką budėjo: vaikščiojo po kiemą. Atėjo Onutė Čepaitė ir sako:

– Tėtė nuėjo tarpukalnėn, atsigulė girtas ir neina namo...

Ji manęs paprašė nueit su ja iki tėčio ir atsivest jį čia. Nuėjom, ieškojom, bet toj vietoj jau nieko nebebuvo. Grįžtant atgal, ji pasakė, kad tikriausiai jis nuėjo į Kunsevičiaus klotį ir ten atsigulė. Pasukom kalniuko link, vos pasikėlėm aukštyrą ir išgirdom tyliai iš šono vos ne pašnibždomis:

– Ruki v verch... (Rankas aukštyrą), – ir surėmė mus iš visų pusių tyliai, ramiai.

Pamačiau ateinantį Ukmergės saugumo viršininką Stakauską. Aš jį gerai pažinojau iš anksčiau. Priėjo ir paklausė:

– Gdė *Plienai*? (Kur *Plienai*?)

Aš jam pasakiau, kad nežinau. Tada mus sugriebė už sprandų, atvedė į tokio Jokuboko daržinę, prie sienos pasodino, Onutei liepė sėstis man ant kelių. Anksčiau anie visi partizanai prisiminimui man buvo užrašę nuotraukas, kurias laikiau kišenėj. Aš Onutei tyliai sušnabždėjau, kad bėgsiu, nes, šiaip ar taip, mane vis tiek nužudys. Išsiėmiau iš kišenės tas nuotraukas, įsikišau į burną, gerai sukramčiau ir nuriėjau. Tada jau laukėm susišaudymo, nes partizanai buvo čia pat, gal už kokių trijų šimtų metrų. Sėdim, laukiam laukiam, jokio šūvio. Atėjo viršininkas, išrikiavo savo stribus, davė komandą žygiuoti į miškelį Ukmergės link, o mums liepė eit namo. Einau namo ir galvojam, o gal ten apsupta, pasala, kai eisim ir nušaus. Sutarėm su Onute eidami glamonėtis, bučiuotis ir akylos stebėt, ar nesimato kur nors pasislėpusių pasaloje rusų. Laimingai pasiekėm pusseserės kiemą, įėjom į gryčią, vyrai jau įkaitę, vos nedainuoja, klausia, kur mes taip ilgai užtrukom. Kai pasakiau, kad mes ką tik iš stribių rankų paleisti atėjom, jie taip sujudo, kad visas girtumas išgaravo.

Jeigu nieks neskundė, neturėjo kokių nors įtarimų, net kratų stribai nedarydavo. Kartą Povilas Gritė man atnešė laišką ir tuojau pat prisistatė stribai iš Stundžių kermo. Tie jam šaukia stot, o jis eina net neatsigręždamas. Aš buvau užlipęs ant aukšto lašinių atspijaut. Stribai sugarmėjo gryčion paskui Povilą, tuoj vienas užsoko pas

mane ant aukšto, automata įrėmė krūtinėn, man tie lašiniai iš rankų iškrito. Išsivedė laukan ir liepė bėgt. Žinoma, jeigu būčiau bėgęs, tikrai būtų nušovė. Aš stoviu kaip įbestas ir nė iš vietos. Tada patys pajudėjo ir įsakė man kartu su jais eit. Per Vyliaudžių kaimą priėjom prie vienkiemio. Čia mane paguldė ant žemės, stribas su kulkosvaidžiu atsistojo šalia, atseit mane saugojo, o kiti darė kratą pas žmogų, „banditų“, ieškojo. Netrukus išėjo visi iš gryčios dešrom apsikabinę. Keli stribai buvo man pažįstami. Rodo pirštais į mane gulintį tų namų šeimininkui ir sako:

– Va, jau vieną „banditą“ pagavome!

Paskui mane atvedė iki Juodausko, aš ėmiau prašyt, kad paleistų. Pasitarė tarpusavyje ir paleido.

Apskritai pokario metais ne vien mūsų apylinkėse vyko dideli plėšikavimai. Be abejo, plėšikavo įvairūs kriminaliniai elementai, o stribai, enkavedistai ir įvairūs jų politrukai per radiją, per laikraščius skelbė, kad tai „banditų“ darbas. Jie visas pačių padarytas niekšybes primetė partizanams, kad tik kuo daugiau juos galėtų sukompromituot, apjuodint gyventojų akyse ir iš dalies jiems tai pavyko padaryt.

Kartais žmonės tuos plėšikus atpažindavo, bet tylėjo dantis sukanč, niekam nesiskundė, nes bijojo keršto, nes kam nors pasiskundęs, gyvas neliksi.

Kartą mūsų namuose buvo Povilas Skapas, Viktoras Stundžia. Mes sėdėjom gryčioj, kalbėjomės, kai kažkas pasibeldė į duris. Įsileidau į vidų. Įėjo du ginkluoti vyrai: vienas su automatu, kitas – du pistoletus abiejuose rankose laikė ir suriko:

– Ruki v verch! (Rankas aukštyt!)

Pareikalavo dokumentų. Tėvelis jiems rodo dokumentus, bet jie ne į dokumentus žiūri, o prašo degtinės. Tėvelis pasakė, kad neturi. Tada visus suguldė ant grindų, o Viktorą Stundžią išvarė atsinešt dokumentų. Žinoma, kad būtų mažiau žmonių. Čia liepė mums gulėt ir nejudėt, o patys nuėjo į tvartą, nusišovė pusbekoni, įsidėjo į ratus, per visą kaimą pervažiavo, prisiplėšė ir išvažiavo.

Partizanas *Bizūnas*-Stasys Sėjūnas iš Medinos kaimo iš *Plieno* būrio buvo peržengęs visas žmogiškumo ribas. Prisigėręs šaudydavo visai nekaltus žmones. Pats *Plienas* padarė jam teismą ir sušaudė. Žinau, seserys labai priekaištavo *Plienui*, bet kitos išeities jam, matyt, neliko.

Plieno būrys veikė Pabaiske, Želvoje, Pimpiuose, Mikieriuose, Liaudžiuose, Nuotekuose, Juknionyse, Miežionyse, Juodausiuose. Bazavosi Medinos miške.

Morkūnai – partizanai iš Juodžiūnų kaimo buvo trys broliai: Alfonsas-*Plienas*, žuvo 1949 12 30, Karolis-*Klevas*, žuvo 1948 02 10, ir Stasys-*Taržanas*. Jis buvo paimtas 1965 m. gyvas. Mirė 1994 m. Išsislapstė 25 metus Juknionių kaime, paėmė gyvą ir dar 15 metų nuteisė. Paskutiniu metu jis su ginklu niekur nebevaikščiojo, gyvena pas patikimą moterį, kuri jį ir slėpė.

Rusai Medinos miške užėjo ant bunkerio ir trepsi, o bunkeryje buvo tik vienas partizanas Alfonsas Valušis-*Jokeris*. Tada jis nusiavė kojas, atidarė atsarginio išėjimo liuką ir per jį metė granatą. Kai granata sprogo, tada išsoko iš bunkerio ir pabėgo.

1948 m. Juodausių kaime partizanai dienavojo pas Sinkevičiūtes (*Užkurines*). Pro šalį važiavo sribai ir užsuko į tą sodybą. Kai priėjo prie gryčios durų, partizanai iš vidaus metė granatą, bet granata nesprogo. Tada jie ėmė pro langus šaudyt į sribus. Kadangi lauke jau buvo tamsu, sribai pasimetė, o partizanai laimingai pabėgo. Per susišaudymą kelis sribus sužeidė, todėl jie, keršydami Sinkevičiūtėms, sudegino namus.

Zimblys dirbo Siesikuose kooperatyve ir palaikė ryšius su partizanais. Rusai paėmė gyvą vieną partizaną, kuris pasakė, kad Zimblys remia partizanus, neša jiems maisto produktus. Tada Zimblių areštavo, nuteisė 25-iems metams, o jo žmoną užverbavo ir pasakė: kai ji išduos partizanus, tada paleis jos vyrą iš lagerio. Žinoma, ji kelis siesikiečius partizanus išdavė, tada jai davė butą Siesikuose, kur ji išsikėlė gyventi, o Zimblių aš dar palikau lageryje. Kada jis grįžo, nežinau.

Plieno-Alfonso Morkūno ir jo štabo sunaikinimo yra kelios versijos. Viena iš jų, kurią man pasakojo vienas iš tų, kuris savo akimis matė ir dalyvavo tuo metu, kai sunaikino šiuos partizanus, buvo Bronius Tratulis, su kuriuos man pačiam teko būti Rusijos lageriuose.

*Plien*as laikėsi Juodkiškių kaime Vagonio sodyboje. Vagonis buvo stambus ūkininkas, jį rusai ištremė į Sibirą, o bunkeris taip ir liko. Kad partizanai neliktų be priežiūros, į tuos namus iš Juknionių kaimo atsikėlė Tratulis, kuris dar ir anksčiau palaikė ryšius su šiais partizanais. Tuo metu ten buvo įsikūrusi ir Antakalnio pradinė mokykla.

1949 12 31 rusų garnizonas šituos namus apsupo. Jau iš ankstauro ryto žmonės matė pilnus kareivių kelis sunkvežimius, važiuvusius iš Ukmergės ir ties Spiegos upeliu, maždaug du kilometrai iki Vagonio sodybos, sustojusius. Čia kareiviai išlipo ir palei upelį bėgo Vagonio sodybos link. Suprantama, kad tai buvo išdavystė. Rusai jau turėjo tikslią informaciją, kur slepiasi *Plien*as. Įtariamą išdavystę buvo Zigmas Bareiša, nes žmonės matė, kaip jį prieš tai areštavo ir vedėsi iš namų, nors paprastai čekistai tokius triukus darydavo norėdami užmaskuoti tikrąją išdaviką. Bareiša tą bunkerį žinojo, nes jis jį kasė. Tą bunkerį daržinėje kasė ir mano brolis Zigmas.

Rusai, apsupę namus, bunkeryje buvusiems partizanams įsakė pasiduoti, bet jie nepasidavė, o susisprogdino. Liko gyvas tik *Puškin*as. Po sprogo rusai liepė Tratuliui lįst į bunkerį, užrišt virves ir žuvusiuosius traukt į viršų. Tratulis, rusų nurodymu, užrišinėjo virves žuvusiesiems už kaklų, o rusai traukė. *Puškin*as dar buvo gyvas – tik sužeistas. Kai ištraukė į lauką, rusų vyresnysis ant Tratulio ėmė šaukt, kodėl jis dar gyvam užnėrė kilpą ant kaklo, nes, kai ištraukė, jau buvo miręs.

Tuo metu bunkeryje žuvo: *Plien*as-Alfonsas Morkūnas, *Geniukas*-Pranas Grigas, *Krien*as-Bronius Medelskas, *Narutis*-Bronius Dūda Ir *Puškin*as-Vladas Ališauskas.

Tratulis ir Bareiša gavo po 25-ius metus lagerio, o po metų ir mane areštavo.

Kiti pasakojo, kad prieš tą žuvimą jie kažkur buvo išėję atsinešt maisto, o aplinkiniai žmonės jau buvo užverbuoti čekistų, tuo labiau, kad tuo metu partizanai daugeliui jau buvo įgrisę. Juos grįžtančius naktį atsekė ir pamatė, kur jie sulindo.

Mokykloje, kurioje žuvo *Plienai*, prieš tai buvo nušauta mokytoja Mulevičiūtė. Ją nušovė partizanas Stepas Morkūnas, nes čekistai ją buvo užverbavę. Toj mokykloj ji negyveno, ateidavo tik dirbti.

Tuo metu kambaryje dar buvo Elena Juknytė (Galiūtė). Kažkas pabeldė į duris ir paklausė, ar nėra Mulevičiūtės. Po to ją išvedė į lauką ir lauke nušovė. Kiek teko girdėti iš pačių partizanų, Stepas Morkūnas atseit ją nušovęs vien tik dėl to, kad ji kategoriškai atsisakė su juo draugauti. Kažkam iš gyventojų ji yra sakiusi prieš mirtį:

– Ko neapkenčiau, dabar turiu bijoti...

Kaip yra žinoma, to žmogaus ji labai bijojo ir vengė.

Žuvus *Spartakui*-Kaziui Ališauskui miške bunkeryje netoli Šešuolių, bunkeryje rusai rado dokumentus. Aš žinojau, kad ten jie yra, nes pas mane buvo atėjęs *Geniukas* ir *Puškinas*, jie atsinešė didžiulį sąrašą savo patikimų žmonių, kuriems dar suteikė slapyvardžius ir pažymėjo prie pavardžių. O tam bunkery buvo partizanų štabas. Tą štabą paėmė, iššifravo ten rastus dokumentus ir susėmė mus visus: mane, Zigmą Bereišą, Vytautą Zinkevičių, kuris buvo išėjęs į mišką, paskui su padirbtu pasu išvažiavo į Rusiją, bet ir ten jį surado, grąžino atgal ir teisė.

Mane areštavo Kretingos žemės ūkio mokykloje. Atvažiavo čekistai iš Ukmergės ir suėmė. Mane *Plienai* buvo išleidęs išvažiuot mokytis bitininku. Kai areštavo, nuvežė traukiniu į Vilnių, nuvedė į saugumo rūmus, pasodino kampe kabinete, rytą atėjo čekistai, maišą ant galvos uždėjo ir išvežė į Ukmergę. Ukmergėje atvedė į saugumą, numovė maišą ir paklausė:

– Ar žinai, kur atvežėm?

– Į Ukmergę, – pasakiau.

Prasidėjo tardymai, pirmiausia tardė žydas Lenskis. Nors nemušė, bet kitokiais būdais kankino. Tardydavo naktimis, o dieną miegot neleisdavo. Vakare tik atsiguldavau, skambutis sučirkšdavo ir įeidavo kameron „nadzirateliai“, visus pakeldavo ir kiekvieno klausdavo: „Kak familija?“ Atsirinkdavo tinkamą ir išsivesdavo. Tardydavo per naktį, kai likdavo tik pusvalandis iki kėlimosi, liepdavo išvest. Nespėdavai atsigult, vėl „vstavai“ ir turėdavai sėdėt nemiegodamas visą dieną. Kitą naktį vėl tas pats kartodavosi.

Partizaną Igną Grinių rusai paėmė gyvą sužeistą. Jį nuteisė mirties bausme, vėliau bausmę pakeitė į 25-ius metus lagerio. Kai mane atvežė į lagerį, ten jį jau radau ir mes labai artimai susipažinome.

Vienu metu jis ėmė „atvert dūšią“ čekistams ir pasakot, kad Lietuvoje turi palėpęs miške bidoną su aukso monetomis. Tie iš pradžių lyg ir netikėjo jo paistalais, bet, jiems, matyt, vis tiek labai rūpėjo įsitikinti: o gal iš tikrųjų jos ten yra, na, vis dėlto jie užkibo ant tos meškerės.

Gražino jį į Lietuvą, pririšo virves prie rankų ir prie kojų, apstojo ginkluoti iš visų pusių ir nuvedė į mišką. Jis jiems tai vienoj, tai kitoj vietoj bandė rodyti. Čekistai ieškojo minų iešikiliais, bet nerado jokio bidono su auksu. Ėmė grasinti, kad nušaus, tada jis jiems pasakė, kad bėgti jis net negalvojęs, bet labai norėjęs pamatyti Lietuvą. Tai vien už tą jo didelį norą pamatyti Tėvynę Lietuvą, čekistai jam dar penkerius metus pridėjo.

Lageryje mane visi vadino Pčelovodu (Bitininku). Kartą susirgau, guliu ant narių, ateina valytojas ir sako:

– Pčelovod! Roj priletėl! (Bitininke! Spiečius atskrido!)

Aš jam atkirtau keliais riebiais lageriniais žargonais, tada taip buvo priimta, o jis man prisiekė Dievu, kad sako teisybę. Man labai skaudėjo koją, bet aš atsikėliau, išėjau į lauką, einu prie valgyklos pastato, žiūriu kyla bitės iš žolės, pakeliu akis aukštyn, net pats savim netikiu, kabo visai žemai apie poros kilogramų spiečius. Ką daryt? Reikia susemt, bet į ką semt? Nė avilio, nieko nėra. Paklausiau, kas turi dėžutę nuo siuntinio. Iškart pasigirdo keletas balsų:

– Aš turiu! Aš turiu!

Atnešė dėžutę, peiliu išpjoviau laktele, paskui atnešė šaukštą ir tuo šaukštu pradėjau semt spiečių į dėžutę. Kad eina vidun, kad eina bitutės, taip gražiai, o už mano nugaros gal penkiasdešimt vyrų kalinių sustoję žiūri. Pamačiau motiną ir pasakiau: „Vot mati...“ (Štai motina). Ir iškart man už nugaros pasigirdo sujaudinti balsai:

– Gdė mati? Gdė mati? (Kur motina?)

Atsigrėžiau atgal, žiūriu, tiesiog vienas kitam per galvas, kaklus ištempę nori pamatyti motiną... Tas žodis „motina“ daugeliui tada buvo tarsi koks saulės spindulys, kiekvienas norėjo pamatyti tą „motiną“ savo akimis...

Aš atsargiai ją įdėjau į šaukštą, pakėliau aukštyn ir parodžiau sakydamas:

– Vot mati! Smotrite! (Štai motina! Žiūrėkite!)

Visi nustebo tarytum kokios stebuklingos šviesos apšviesti išgirdę žodį „motina“, sustingo lyg amžinybėje ir, išmeigę skvarbius žvilgsnius, žiūrėjo į motiną... Paskui aš ją paleidau ir ji kartu su bitutėmis įėjo į dėžutę.

Bitės susemtos, reikia jas maitinti. Kas duos cukraus? Čia vėl vienas po kito ėmė siūlyti iš savo santaupų po gabalėlį cukraus. Gavau nedidelį buteliuką, ištirpinau vandenyje cukrų, marle užrišau. Truputį paverti buteliuką, pastatai prie laktos, bitutės išeina, prisigeria to skysčio ir vėl atgal į dėžutę grįžta. Taip aš jas šeriau iki pat rudens. Atėjo ruduo, ech, sakau, kad dabar būčiau laisvas, aš jas būtinai parsivežčiau į namus. Ir taip smarkiai tuo metu pasiilgau laisvės, kad net saldu po liežuviu pasidarė. Atėjo vienas prižiūrėtojas, berods, baltarusis pagal tautybę, ir sako:

– „Pčelovod“, padari mnie eti pčiolų... Ja vsiu žizni mėčtal o pčėl... (Bitininke, padovanok man tas bites... Aš visą gyvenimą svajoju apie bites...)

Aš net neabejodamas jam pasakiau:

– Vozmite... (Imkite.)

Jis manė, kad aš pripenėjau cukrumi bites, tai jam ir medaus bus pilna dėžė. Jis ir išsinešė tą dėžutę su bitėmis, o į laisvę aš išėjau kitais metais.

Gimiau 1928 m. kovo 3 d. Dapkūniškių kaime, vėliau persikėlėm į Trakinių kaimą, į motinos tėviškę. Tėvai turėjo 20 ha žemės, be manęs buvo dar keturi broliai: Petras, g. 1916 m., žuvo 1945 m., Bronius, g. 1922 m., žuvo 1944 m. Jis buvo paimtas į rusų kariuomenę, iš ten pabėgo ir su visa kuopa perėjo pas partizanus, bet žmona jį išdavė, buvęs Nepriklausomos Lietuvos karininkas Putna jį suėmė, nuvežė į Pabradę ir ten sušaudė.

Kiti du broliai už mane buvo jaunesni. Kai mane suėmė, jie visi su tėvais iš namų pabėgo ir slapstėsi, kol baigėsi trėmimai į Sibirą.

Trakinių kaime gyveno turtingi ūkininkai, mažažemių beveik nebuvo, dauguma žmonių buvo išsilavinę, iš kaimo buvo kilę net keturi kunigai ir vyskupas Kukta. 1941 m. rusai vieną kartą bandė mūsų kaimą išvežt į Sibirą, bet visas kaimas pasipriešino ginklu, o traukdamiesi jie dar kartą pabandė mus vežt. Atvažiavo penki sunkvežimiai kariuomenės ir vietiniai Kurklių žydėliai, vadinami „kirpėjokais“ (jie turėjo kirpyklą), Mikelis ir Faibišas su dviem sūnumis. Tuo metu mūsų kaime slapstėsi nuo bolševikų persekiojimo kunigas Katinas, atkeltas iš Kauno į Kurklius. Kai šitie raudonieji atvažiavo išvežt, kaimo vyrai pasipriešino ginklu, įvyko kautynės, kurių metu buvo nušautas buvęs policininkas Juozas Kavaliauskas. Žuvo daug rusų kareivių, nes jie tokio pasipriešinimo nesitikėjo. Jau iš anksčiau mūsų kaime buvo gana gausi šaulių organizacija, buvo nemažai kariškių: Kuktos buvo karininkai, mano brolis Petras taip pat turėjo karininko laipsnį, o daugelis kitų buvo tarnavę Lietuvos kariuomenėje, visi turėjo namuose ginklus, be to, dar buvo ir savanorių, kurie irgi namuose laikė ginklus. Per kautynes mūsų kaimiečiai sudegino tris ruskių sunkvežimius, likusieji gyvi, numetę šautuvus, bėgo laukais.

1944 m., vos tik peržengę mūsų kaimo ribas, rusai davė įsakymą Trakinių kaimą nušluot nuo žemės paviršiaus. Tie įsakymai buvo rasti Kurklių NKVD būstinėje, kai partizanai 1944 m. tą būstinę užėmė.

1944 m. rugpjūčio 27 d. rusai užpuolė mūsų kaimą ir visus, ką tik pačiupo, vyresnius kaip šešiolikos metų, griebė ir vežė į Kurklių kalėjimą. Dalis ginkluotų vyrų buvo išėję į mišką. Per tą siautimą rusai nušovė Andrių Jušką – stambų ūkininką, mano dėdės Jono Vaidakavičiaus tarną, o aš tuo metu buvau išėjęs į Alantą, į žemės ūkio mokyklą, atsiimt tos mokyklos baigimo pažymėjimo. Grįžtu iš Alantos, sutinku Juškienę, o ji plūsdama ašaromis sako man:

– Va, pažiūrėk, ką jie padarė su mano vyru! Galva visa sušaudyta, guli žmogus vidury kiemo kruvinas...

Tada į ruskių nagus pakliuvo mano brolis Bronius, keturi pusbroliai, trys mano dėdės. Atėjau iki Kurklių miestelio, užėjau pas pažįstamus, o ten man pasakė,

kad jau iškastos duobės ir naktį atrinks turtingesnius ir sušaudys. Sušaudyt buvo atrinktas vienas mano dėdė Vaclovas Motiejūnas, Bronislovas Kukta ir dar daugelis kitų.

Nieko nedelsdamas, sprendžiau ką daryt, nes žinojau, kad tie žmonės bus sušaudyti. Palaikiau ryšius su Alfonsu Bagdonu-*Aru* iš Padembių k., Žemaitkiemio valsčiaus, tuo metu buvusiu *Aro* būrio vadu. Kiek jo būryje buvo vyrų, tuo metu aš nežinojau, tik žinojau, kad tokiam būriui jis vadovauja. Man liko tik viena išeitis, eit pas jį prašyt pagalbos, kad išvaduotų mūsų kaimo vyrus iš Kurklių kalėjimo.

Nuėjau aš į Augušų mišką, suradau *Aro* būrį, pasakiau sargybiniams, kad noriu pasimatyti su pačiu vadu.

Kai mane atvedė į stovyklą ir pristatė pačiam *Arui*, jam viską papasakojau. Tada jis paklausė, ar Kurkliuose yra mūsų žmonių, kurie galėtų padėti įvykdyt tą operaciją. Aš jam paskiau, kad likusieji gyvi išsiblaškė ir su jais aš jokių ryšių nepalaukau. Pasiūliau jam grįžt ir juos suieškot. Tuomet jis man pasakė:

– Grįžk atgal į kaimą ir nueik į Kurklių miestelį, viską smulkiausiai iššnipinėk, kur stovi rusų kariuomenę, kur stribai, kiek ten jų yra, kur išsidėstę ir kaip išsidėstę. Be to, būtų neblogai, kad sužinotum, kiek jie turi kulkosvaidžių. Vakare aš ateisiu su savo būriu prie Didžiakaimio ežero ir ten lauksiu tavęs. Pusę dvylikos, kad būtum man prie ežero. Vienas ar su vyrais, kiek jūsų bus, neturi reikšmės.

Aš grįžau į Kurklius, žinoma, labai atsargiai, nes aš irgi buvau trakinietis, nors man dar šešiolikos nebuvo, bet jei būtų pastebėję, nemanau, kad būtų išleidę iš rankų, nes visi trakiniečiai jiems buvo baisiausi priešai, nepaisant to vyras ar vaikas. Aš taip pat žinojau, kad stribyne tarnauja toks Šapola iš Kurklių miestelio. Jį specialiai dirbt į stribyną buvo pasiuntęs *Girininkas*. Labai atsargiai išžvalgęs miestelio prieigas, užėjau pas Šapolos seserį ir per ją susiriašau su pačiu Šapola. Šapola man pasakė, kad rusų garnizonas stovi kunigo namuose – klebonijoje, kiek jie kulkosvaidžių turi nežinojo, bet tris buvo matęs. Apie 12 stribų saugo kalėjimą, o kiti sėdi stribyne, keičia vieni kitus sargyboje. Aš tuomet ramia širdimi grįžau atgal į savo kaimą, suradau Petrą Jušką, o jis man sako:

– Aš žinau, kad Klabiniuose yra mūsų keli vyrai, bet nebėra laiko, nespėsime su jais susirišti.

Beliko eit tik abiem su Juška prie ežero. Grįžtam su Juška prie ežero, žiūrim, jie jau laukia. Priėjau prie būrio vado *Aro*, nupasakojau visą padėtį Kurklių miestelyje ir pasakiau, kad mūsų vyrų daugiau nėra, tik, va, vieną atsivedžiau. *Aras* Juškos paklausė, ar jis turi ginklą. Juška atsakė, kad neturi. *Aras* pasakė, kad be ginklo nėra kas veikt ir liepė eit namo. Be to, Juška buvo vienturtis vaikas, motina sena, atseit jam dar ne laikas mirti ir Jušką išvarė į namus. O man pasakė:

– Vienas tavo brolis Povilas Bagdonas vadovaus kalėjimo užpuolimui, kitas – Rapolas – stribų užpuolimui. Tu eisi su Rapolu. Be to, į kautynes eini, pirmiausia priimk priesaiką, nes nuo šios dienos tu būsi partizanas. Kelio atgal tau nebebus.

Priėmiau priesaiką ir nuo to momento, nuo 1944 m. rugpjūčio 29-os dienos tapau Lietuvos partizanų.

Taip išžygiavom užpult Kurklių miestelio. Puolimas vyko staigiai ir planingai. Nei rusų NKVD kareiviai, nei sribai nespėjo ir susiorientuot. Rusų kareivių buvo apie 50, sribų – daugiau kaip 50, o mūsų atėjo šimtas vyrų. Žinoma, jeigu jie būtų ką nors žinoję apie užpuolimą, būtų pasiruošę gintis. Aš priėjau prie pat sribų būstinės, sribas iš už penkių metrų ėmė rėkt:

– Stoj! Kto idiot? (Stok! Kas eina?)

Aš jam rusiškai atsakiau:

– Svoji! (Savi!)

Ir vis tiek einu artyn, o rankoje paruošta granata.

Kitą kartą jis jau suriko:

– Parol!

Tada aš mečiau granatą ir iš automato paleidau seriją. Tuo metu visi mūsų kariai paleido ugnį. Nors aš taikiau granatą įmest į vidų per duris, bet įmest nepavyko, ėmečiau tik į stiklinį priebutį, kur stovėjo sargybinis. Užvirė baidos šaudymas, taip pat ir klebonijoje, kur stovėjo rusų garnizonas. Tuo pačiu metu kita grupė puolė kalėjimą. *Aras* ir jo brolis *Rapolas* turėjo raketinius pistoletus. Buvo sutarta, pasiruošus kautynėms, paleist raketas.

Kautynės vyko labai sklandžiai ir neilgai: stiprios ir įnirtingos – apie pusvalandį, paskui girdėjosi tik pavieniai šūviai, nes nuodugniai šukavome miestelį, ieškojom pasislėpusių sribų, aktyvistų, rusų kareivių.

Per kautynes nežuvo nė vienas mūsų partizanas, tik Kaziui Simanoniui peršovė nosį.

Sribai, kurie spėjo, be jokių atsišaudymų bėgo pro mus, kuriems kliuvo tai kliuvo, o likę gyvi išsilakstė. Kai aš nukritau ant tako prie verandos, per verandą, per langus iššokę sribai tiesiog lėkė per mane.

Iššukavom visą Kurklių miestelį, būrio vadas įsakė sribų šeimų neliest: nei vaikų, nei žmonių. Rusų kareivius šaudyt tik tuos, kurie priklausė pasienio arba NKVD daliniams, o eilinių neliest, nes juos nesunkiai buvo galima atskirti pagal jų uniforminius ženklus.

Kalėjime radome uždaryta virš šimto žmonių, atrinkta sušaudyti buvo apie trisdešimt. Visus išlaisvinom ir išvedėm iš miestelio. Po poros dienų aš jau susitikau su savo išlaisvintais pusbroliais Trakinių miške. Išvadavę suimtuosius, patraukėm į Dapkūniškio pusę ir apsistojom nedideliuose Križokų miškeliuose. Mes tikėjomės, kad po šito mūsų puolimo, rusai surengs vėl gaudynes. Taip ir buvo. Privažiavo labai daug rusų NKVD kariuomenės ir jie „šukavo“ ne tiek Trakinių kaimą, bet ir visas kitas apylinkes. Tačiau mes su jais nesusidūrėm.

Aro būrys buvo skrajojantis – naikinamasis būrys. Vienoj vietoj ilgiau nestovėdavo, ypač žiemą.

Po pusmečio *Aras* mane paskyrė žvalgybos skyriaus skyrininku. Atrinko tokių jaunesnių vyrų kaip aš ir sudarė vadinamąjį žvalgybinį skyrių. Mes ateidavom ir iki miestelio, apklausinėdavom žmones ir visus duomenis perduodavom į būrį.

Žygio metu eidavom maždaug per kilometrą būrio priešaky arba jodavom raiti, kad galėtume gerai išžvalgyt vietovę.

Tuo metu dar buvome užpuolę Žemaitkiemį, Želvą, Balninkus ir Alantą.

1944 m. lapkričio mėn. puolėm Žemaitkiemį. Kadangi rusų garnizonas stovėjo visai prie pat ežero, mes jiems ir sribams užėjom iš užnugario, todėl teko tiesiog vandeniu perbrist neplatų, apie metrą gylio, ežero ruožą. Žemaitkiemio puolimas irgi pasisekė, nes *Aras* palaikė gerus ryšius su vietos gyventojais ir daugelis iš jų jam teikė informaciją. Be to, čia visai nedaug buvo rusų garnizono kareivių, o mūsiškių puolė apie 150 vyrų.

Balninkų pusėje laikėsi *Beržo* būrys. Kai *Aro* būrys pasidarė labai stiprus, jis su visais būriais užmezgė ryšius ir visus silpnesnius būrius prijungė prie savęs. Kai susivienijom su *Beržo* būriu, tuomet mūsų buvo jau virš dviejų šimtų vyrų.

Šiek tiek sunkiau mums sekėsi užimti Balninkus, nes ten sribai ir rusų garnizonas buvo įsikūrę buvusių smuklių mūriniuose pastatuose. Mūro ir akmenų siena buvo metro storumo, o dviejų aukštų namas stovėjo kalno papėdėje. Antras aukštas buvo maždaug lygus su kalno viršūne. Kai apsupom miestelį ir priartėjom prie to mūrinio pastato, anie iš vidaus šaudė iš kulkosvaidžių, arčiau neprisileido, kad galėtume granatomis užmėtyti. Nieko kito neliko – tik trauktis, bet traukdamasis gali dar daugiau gauti į kaulus. O kiek tolėliau į kalną buvo MTS (Mašinų traktorių stotis). Ten stovėjo traktoriai, metalinės statinės su kuru, tepalais. Kažkam iš mūsiškių šovė mintis į galvą atrident tas statines arba atvežt su arkliais, nurident jas pakalnėn ir uždegt. Vyrai atridenom dvylika statinių su benzinu ir dyzeliniu kuru, atnešė storų medinių lentų, jų vieną galą atrėmė į statų šlaitą, o kitą – į stogą ir tokiu „lieptu“ paleido tas statines tiesiai ant stogo, suvarė jas per stogą į antrą aukštą, metė granatą ir uždegė. Kai degančios statinės su degančiomis lubomis ėmė kristi žemyn, sribams ir rusams neliko nieko kito tik bėgti į lauką. O kai jie šoko bėgti į lauką, tuomet jau mes juos skynėm iš eilės. Liko tik trys sribai gyvi. Daugumas rusų NKVD garnizono kareivių išbėgo į laukus, nes apie garnizoną mes turėjom ne visai tikslius duomenis, kur buvo susitelkusi jų pagrindinė jėga, todėl jų daugelis išsigelbėjo.

Šiose kautynėse dalyvavo mano geras pažįstamas Vladas Narušis-*Titnagėlis* su savo būriu. Vėliau jo būrys priklausė *Aro* būriui ir sudarė jo skyrių.

Paskui puolėme Alantą. Buvo apie 1946 m. vasario mėnesį. Alantos puolime teko dalyvauti jau su *Beržo* būriu. Puolimui buvome pasirenę gana gerai, turėjome arklių, pastočių. *Beržo* būrys kas trečias vyras turėjo kulkosvaidį, būrys buvo labai gerai ginkluotas. Čia irgi pirmiausia atlikome žvalgybą, paskui sutartu laiku į sutartą vietą atžygiavo būrys.

Alantą puolėm iš trijų pusių. Atvirą ruožą palikome Biržinkos pusėje, kad galėtum ta kryptimi trauktis sribai. Kadangi toje pusėje buvo miškas, į mišką sribų ir su lašiniais neįprašysi. Dalis sribų buvo įsitvirtinę už šventoriaus, ten kautynės vyko šiek tiek ilgiau. Kai kautynės baigėsi, dar kartą iššukavom miestelį. Ėjom su *Žilvičiu*-Miškiniu ir dairėmės. Vieno namo langą pradarė gal kokių septynerių metų vaikas ir pirštuku parodė žemyn. Man kilo įtarimas, į ką čia tas vaikas galėtų rodyti. Aš sustojau ir ėmiau dairytis, o jis man vėl rodo žemyn. Aš pasižiūrėjau, žemiau teka upeliukas, o ten sukloti betono rentiniai ir per juos tas upeliukas teka. Aš nuėjau prie tų rentinių, atsargiai pažiūrėjau išilgai upelio, ogi tie rentiniai pilni prilindusių sribų. Tuomet grįžau atgal, liepiau *Žilvičiui* stovėti ir laukt, kada jie bėgs, kulkosvaidį pasiruošęs šaudymui. Nubėgęs pranešiau būrio vadui, kad upelyje betoniniai rentiniai prilindę sribų. Tuomet vadas davė nurodymus kitiems vyrams apsupti tuos rentinius. Vadas įsakė sribams išlįsti iš rentinių, bet jie nelindo. Tuomet iš dviejų kulkosvaidžių kirtom į tuos rentinius. Nežinau, kiek ten sribų žuvo, gal kas ir gyvas liko, nes į rentinius mes nelindom ir jų netikrinom. Puldami sudeginom Alantos sribyną ir pasitraukėm.

Su *Aro* būriu 1944 m. žiemą teko dalyvauti dar Skačiūnų kautynėse. Kažkas mus pastebėjo einančius, pranešė Balninkuose įsikūrusiam rusų garnizonui, bet vienas mūsų ryšininkas pastebėjo to garnizono judėjimo kryptį ir mums pranešė, kad Balninkų garnizonas, pasiruošęs mus užpulti, jau išvyko iš dislokacijos vietos. Tuomet dalį vyrų pasiuntėm tarsi žygiuoti, o kiti išsiskirstė į šonus ir palikom koridorių šitiems žygiuojantiems pulti. Kai rusai pervažiavo per mūsų „koridorių“, mes į juos iš užnugario pradėjom šaudyti. O anie žygiuojantys priešaky irgi sugulė ir atsigręžę ėmė į juos šaudyti ir priešakio. Taip rusų kareiviai pateko į mūsų spąstus. Ten buvo gilios žvyrdubės, tai apie tas žvyrdubes pačios smarkiausios kautynės ir vyko. Rusų NKVD kareivių ir sribų buvo apie 150 vyrų, o mūsų – trys skyriai ir *Titnagėlis* su savo skyriumi, apie 120 vyrų. Kitos išeities enkavedistams ir sribams jau neliko. Jie sukrito į tas žvyrdubes ir iš jų bandė gintis. Pamatėm, kad iš tų žvyrdubių jiems gintis neblogai sekasi, paprastai mes prie jų nebeprieisim. Mes dar turėjom „šampalinių“ (šautuvinių) granatų. Būrio vadas įsakė visiems, turintiems tokias granatas, šliaužt arčiau žvyrdubių ir jomis pult maskolius. Granatų atsirado labai daug ir taip maždaug per pusvalandį mes juos granatomis užmėtėm. Kiti, metę ginklus, tiesiog pro mus bėgo, bet dauguma jų liko gulėti žvyrdubėse.

1945 m. kovo pradžioje pasišaukė mane būrio vadas *Aras* ir sako:

– Josi Kavarsko link, ten yra vėjinis malūnas, prie kurio su tavim turi susitikti Raudonikio būrio žvalgai.

Aš jo paklausiau koks tikslas, bet jis man atkirto:

– Apie tikslą neklausinėk, o jok ir susitik. Kai grįši pasakysiu...

Aš nuėjau į paskirtą vietą, susitikau su Raudonikio vyrais, pasišnekėjom, jie man pasakė, kad Raudonikis manęs lauks Panevėžio pusėj palei Šventąją prie

kalno. Grįžau ir pasakiau būrio vadui, kad Raudonikis išsidėstys Panevėžio pusėje palei Šventąją, ant kalno bus pagrindinis vadovavimo punktas. Tada *Aras* man pasakė:

– Dabar tas pačias žinias pranešk *Plienui*. Šiuo metu jis yra prie pat Žemaitkiemio ir tavęs laukia.

Nujojęs *Plienui* irgi pasakiau tą patį. *Plien*as iškart davė komandą savo vyrams žygiuoti. O man įsakė pranešti *Arui* tokią informaciją:

– Tegu *Aras* eina nuo Skiemonių, mes ateisim nuo Kurklių ir tegu jie slenka Rubikių ežero link, tegu užima tą visą kalną.

Atjojęs pasakiau *Arui*, kad *Plien*o būrys jau išžygiavo. Mes pavalgėm, susidėjom palapines ir išėjom. Buvo pasiūsti vyrai susirišti su atskirais būriais. Apie 4-ą valandą po pietų jau buvom išsidėstę savo pozicijose, 10-ą val. vakaro pradėjom žygi į Anykščių miestelį. Miestelį mes pasiekėm labai greitai, rusų NKVD garnizono kareivių ten, atrodo, tuo metu buvo nedaug, be to, jie pajuto, matyt, mūsų jėgą ir, viską metę, bėgo kas kur. Nušovėm tik kelis bėgančiuosius. Užėmę miestelį, per visą naktį jame darėm kratas, ieškojom sovietinių įstaigų dokumentų, o išaušus, pasitraukėm už Rubikių į didžiuosius miškus. Netruko ir NKVD garnizonas susiorganizuoti. Mums skirstantis į savo pastovias stovyklavimo vietas, prie Šventosios, ties vandens malūnu, jie bandė mums užkirst kelią. Už to malūno su NKVD garnizonu susidūrė *Plien*o būrys, trumpai apsišaudė ir be aukų pasitraukė.

Į Kurklių sribyną buvo nuėjęs dirbti vienas buvęs stambus ūkininkas Kiaulevičius, kuris irgi palaikė ryšius su partizanais.

1945 m. gegužės pabaigoje netoli Puntuko mums teko susiremt su Anykščių, Kurklių ir Ukmergės sribais. Apie Kavarską Taujėnų link veikė Raudonikio būrys. Sribai žinojo, kur įsikūręs Raudonikio būrys ir ruošėsi jį užpult, bet apie tai sužinojom ir mes. Iš vienos pusės atvažiavo Anykščių, o iš kitos pusės – Ukmergės ir Kurklių sribai. Jie tiesiog žiedu apsupo Raudonikio būrį. Raudonikis pradėjo šaudyti į sribus iš apsupimo žiedo, o mes atžygiavę nuo Kurklių paleidom jiems ugnį iš užnugario. Čia sribai gavo į kaulus kaip reikiant, bet per kautynes sužeidė Kiaulevičių (iš Trakinių k.) ir jis daugiau pas juos nebegrįžo. Jis įlindo į tuščiavidurę liepą, kurios tuštuma buvo apie pusantro metro skersmens, ir joje sėdėjo.

1945 m. vasarą Užunvėžiuose vyko šv. Onos atlidai. Mums pranešė, kad atvažiavo Skiemonių ir Kurklių sribai ieškoti šaukiamojo amžiaus vyrų. Mes apsupom visą miestelį, kelis kartus iššovėm aukštyn ir sribai puolė bėgti. Kai jie pradėjo bėgti, mes juos ėmėm gaudyti. Devyni sribai krito, iš mūsų nė vienas nenukentėjo. Tuomet sribas Šapola pranešė *Girininko* būriui, kad per šv. Onos atlaidus sribai „šukuos“ Užunvėžių bažnytkaimį.

1945 m. pavasariop stovyklavome Auguškę miške. Kažkas pranešė Žemaitkiemio ir Balninkų sribams, kad mes čia stovyklaujame. Jie bandė mus apsupti, bet jiems nepavyko, nes mūsų žvalgyba juos laiku pastebėjo ir jie gavo gerą atkirtį. Iš mūsų nė vienas nežuvo, bet mes atsitraukėm ir persikėlėm į Trakinių pusę. Po

to mes savo miškuose stovyklavome gana ilgai, viskas gerai sekėsi ir maždaug apie 1945 m. birželio pusę du mūsų vyrai ėjo iš žvalgybos ir užėjo pas Juozapą Žąsiną pavalgyt. Žąsinai turėjo du sūnus ir gyveno pačioje Trakinių kaimo pamiškėje. Grįžo vyrai iš žvalgybos, plento pusėje nepastebėję jokio judėjimo. Buvo ramu, bet prie manęs priėjo vienas iš žvalgų ir sako:

– Buvom užėję pavalgyt, aš nežinau jo pavardės, – bet, kai nupasakojo tą vietą, supratau, kad jie buvo pas Žąsinus.

Kai mūsų vyrai pavalgė ir išėjo, Žąsinas, pasirodo, slapta atsekė paskui juos iki pat stovyklos. Jie apie keturis kilometrus ėjo mišku, o Žąsinas sekė iš paskos. Paskui nuėjo į Kurklius ir pranešė, kad miške stovyklauja didelis partizanų būrys.

Viena Žąsino sesuo Benada buvo mūsų patikima ryšininkė, o kitos mes nepažinojom. Ji kažkur iš Žemaitijos atsibaladojo su kažkokiu vyru, vėliau paaiškėjo, kad tai ne jos vyras, o sugyventinis. Be to, jis buvo MGB užverbuotas. Kadangi tuo metu mūsų krašte veikė trys labai stiprūs partizanų būriai: *Aro*, *Raudonikio* ir *Plieno*, MGB šitą žmogų bandė infiltruoti į kurį nors iš šitų būrių, bet būrio vadas *Girininkas*-Petras Kukta labai greit iššifravo ir tą agentą sušaudė. Už tai Žąsino sesuo labai užsiuto ant partizanų. Matyt, ir jos brolis dėl sesers sugyventinio taip pat supyko.

Kai Žąsinas pranešė į Kurklius, iš ten rusai susiskambino su kitų valsčių garnizonais ir pranešė net į Vilnių.

Rusų NKVD garnizonai suplaukė iš visų pakraščių, netgi su lengvomis patrankėlėmis ir minosvaidžiais. Mūsiškių čia tuo metu buvo apie du šimtus vyrų.

Kadangi vieta buvo nurodyta labai tiksliai, kariuomenės suvažiavo labai daug. Žmonės vėliau pasakojo, kad buvo juodi laukai, kaip tikram fronte. Na, ir birželio 24-osios rytą, grįžę žvalgai pranešė, kad visur pilna rusų kariuomenės. Aš informavau iškart būrio vadą, vadas pasakė, kad jis ką tik grįžęs iš kaimo ir viską matęs savo akimis. Netrukus būrio vadas davė įsakymą, pasiruošt kautynėms. Rusai, užėję iš Maskoliškio kaimo pusės ir sutelkę stiprią pėstininkų jėgą, mus puolė. Vadas nusprendė, kad tikslingiausia būtų trauktis per kalną į upės pusę. O upė vingiavo tarp kalnų ir, jeigu mes užimtume upės vagą, tuomet mums pavojaus beveik neliktų. Būrio vadas įsakė trauktis prie upės savo skyriui, savo abiejų brolių skyriui, o man, priklausiusiam žvalgybos skyriui, liepė eit miško pakraščiu, kad upelio pakraščiu rusai nepriartėtų prie mūsų. Aš nuėjau upelio link, ten toliau stovėjo vyskupo Kuktos namai ir stūksojo didžiulis plynas kalnas. Kadangi rusai tiksliai žinojo, kurioje vietoje yra pagrindinės partizanų pajėgos, sustatė sunkiuosius kulkosvaidžius, apsikasė, gerai įsitvirtino ir ant to kalno nuskynė mūsų 43 vyrus.

Aš už šulinio rentinio su kulkosvaidžiu gulėjau ir negalėjau net galvos pajudinti, nes labai smarkiai šaudė į rentinį. Jaučiau, kad mane tiesiog akylai tas kulkosvaidis sekė, kad tik aš negalėčiau paleist nė vieno šūvio. Tiesiog mano akyse vyrus išguldė, o čia miško pakraštyje liko *Girininko* būrys ir atėję iš kitų būrių partizanai, apie 50 vyrų. Jie šaudė, kad kariuomenė negalėtų priartėti, o *Girininkas* man šaukė:

– Traukis į mišką, nes tau bus amen!

Kaip aš trauksiuos, jeigu net pajudėt negaliu. Kai kariuomenė pamatė, kad mūsų pagrindinės jėgos sunaikintos, tada padegamosiomis kulkomis uždegė Kuktos namus. Kai pastatai ėmė degt, aš, pasinaudojęs dūmų priedanga, nuėjau į *Girininko* būrį.

Po kautynių, suskaičiavus savo netektis, paaiškėjo, kad visi *Girininko* būrio partizanai liko gyvi, mano žvalgybos skyriaus vyrai ir tie, kurie buvo atėję iš kitų būrių, taip pat beveik visi liko gyvi. Dalis gyvų liko ir iš *Aro* skyriaus, o *Aras* ir jo abu broliai žuvo ant kalno.

Tada mes pasitraukėm į miško gilumą ir laukėm sutemos. Kai visai sutemo, pa-traukėm į Užunvėžių šilą. Ant plento rusai buvo palikę kelis nedidelius šarvuo-čius, nes jie buvo numatę, kad mes – likusieji gyvi – trauksimės per šią vietą, tik jie nežinojo kada tai bus. Prisiartinom prie plento, maždaug 100 m atstumu, susėdom ant žemės ir laukėm. Vos pradėjus brėkšt, mes puolėm į plento pusę ir pradėjom šaudyti į šarvuočius. Du ar tris šarvuočius susprogdinom granatomis, krito keli ru-sų kareiviai, o mes, prasiverždami per tą šarvuotą koloną, nepražudėm nė vieno savo vyro, išėjom visi sveiki ir gyvi.

Užunvėžių miške mūsų keliai išsiskyrė. *Girininkas* nuėjo į savo rajoną, o mes, likę *Aro* būrio apie 30 vyrų, dar sprendėme kas prie ko glausis. Aš su savo sky-rium nutariau eit pas *Beržą*. Į *Plieno* būrį nenorėjom, nes tas būrys ir taip jau buvo didelis. Tad 1945 m. rugsėjo mėn. atėjom į *Beržo* būrį. Taip *Beržo* būrys perėmė *Aro* būrio tradicijas, tapo Didžiosios Kovos apygardoje skrajojantis-naikinamasis būrys. Tuo metu *Beržo* būrys stovyklavo tarp Skiemonių ir Alantos Šunakojų kaime. Čia radome apie 70 vyrų. Man pakeitė slapyvardį, iš *Sauliaus* tapau *Garniu*. Ten taip pat buvo keletas vyrų, kurie užsiiminėjo žvalgyba, todėl *Beržas* sudarė vieną skyrių ir taip pasidarė tarsi atskiras 15 vyrų žvalgybos būrys.

Mano uždavinys buvo palaikyt ryšius su *Žaliuoju Velniu* ir su *Plieno* štabu. Tuo metu *Plieno* rinktinės štabo viršininkas buvo *Diedukas*-Juozas Šibaila. Jis buvo labai padorus, atidus, reiklus ir griežtas žmogus. Mūsų būriuose nebuvo jokių nesank-cionuotų sušaudymų. Jeigu ką nors reikėdavo bausti mirties bausme, būdavo at-liekamos įvairios procedūros. Pirmiausia aš privalėjau ištirt nuodugniai kiekvieną gautą skundą, paskui mūsų surinkti duomenys keliaudavo į štabą ir patekdavo *Diedukui*. Jis savo ruožtu viską ištirdavo ir tik po to vadai pasirašydavo sankciją sušaudyt ar nesusaudyt.

Kai mes pakartotinai užpuolėm Kurklius ir paėmėm visą dokumentaciją, ten ra-dom Žąsino pasižadėjimą dirbti enkavedistams ir jo suteiktą jiems informaciją. Iš jo tą informaciją priėmė kapitonas Pivčenko.

Gavęs šią informaciją, *Girininkas* iš savo skyriaus paskyrė penkis vyrus, tarp jų ir Kazį Šapolą (iš Didžiakaimio) sunaikint Žąsiną. Buvo įsakyta vaikų neliesti. Žą-sinas buvo sušaudytas lauke, o žmona buvo gryčioje ir su peiliu dar puolė partiza-nus, ją nušovė priemenėje. Prieš tai jiems buvo pateikti Kurklių NKVD būtinėje ras-ti dokumentai ir pasakyta, kodėl jie sušaudomi.

Į mūsų būrį čekistai bandė infiltruoti du šnipus, bet mes juos labai greit iššifrovom. Aš atėjau į Dapkūniškių kaimą, ten mokyklos mokytojas *Gintvytis*-Steponas Satkevičius buvo mūsų ryšininkas. Jis man ir pasakė, kad pas jį slepiasi du vyrai, sakosi, kad jie išmesti desantininkai iš Vakarų. Apie save daug nekalba, nori susitikt su kuo nors iš partizanų. Aš jam pasakiau, kad juos atvestų. Atvesti šie vyrai ėmė aiškinti, kad jie Vokietijoje baigę žvalgybos mokyklą ir juos čia permetė į rusų užnugarį lėktuvais. Tuomet aš dar menkai išmaniau apie tuos desantininkus, pasiūliau juos nuvest į būrį. Atsivedžiau juos į savo skyrių ir vyrams įsakiau nuo jų nenuleist akių.

Nuėjau pas *Beržą*, paaiškinau padėtį ir pridūriau, kad man įtartini šitie du vyrai. Jie neturėjo jokių dokumentų, nežinojo apylinkių, o aiškino, kad juos iš Vokietijos čia persiuntė LLA štabas.

Atėjau su *Beržu* į mano skyrių. Jis jiems įsakė padėt ginklus, prie kiekvieno pastatė po partizaną ir liepė nė žingsnio neiti be mūsų žinios. Mes ir šen, ir ten kreipėmės, bet niekas mums negalėjo pasakyt, kas jie tokie buvo.

Vieną dieną, keliantis už Alantos, Perkalių kaime mus užpuolė sribai. Mes iš dviejų šonų raitus pasiuntėm savo vyrus ir jie sribus išvaikė. Apsisostojom Parudinės miške netoli Parudinės ežerėlio. Tuo metu vienas iš šitų „desantininkų“ paprašė išleisti atlikt gamtinių reikalų. Nuo Parudinės visai netoli buvo Balninkų miestelis. Vienas partizanas jį palydėjo, o tas atsitūpęs ėmė kažką kapstyti žemėje. Grįžęs partizanas man pasakė, kad „desantininkas“ kažką darė daugiau be gamtinių reikalų, kapstė žemes ir kažką slėpė po medžio šaknimis. Aš jam liepiu nueit ir pažiūrėt, ką anas ten paslėpė. Jis nuėjo ir atnešė raštelį. Raštelyje buvo nurodyta mūsų žygiavimo kryptis ir partizanų skaičius. Aš tą raštelį iškart atidaviau *Beržui*, o *Beržas* juos abu iškart pasiėmė pas save ir su dviem partizanais išsiuntė pas *Dieduką*. Ten jie buvo ištardyti ir sušaudyti.

Vienas žiauriausių Balninkų sribų buvo Pečiulis, o nuo jo žiaurumu nedaug atsiliko ir sribas Kapustinas. Jie dalyvavo sušaudant Tamulių šeimą, sudegino jų namus. Lapeliuose Kairio namuose užrišo duris, uždegė gryčią ir kartu su gryčia sudegino viduje buvusius gyvus senukus. Kairys buvo mūsų, *Aro* būrio, partizanas. Du kartus Balninkus puolėm, bet abu sribai išsisuko, nepakliuvo. Skačiūnuose bandėm juos paimt, ten irgi išsisuko, bet vieną kartą per ryšininkus gavom žinią, kad pas Kapustiną suvažiavę geria sribai. *Aras* pasiuntė kelis partizanus sunaikint tuos sribokus. Partizanai persirengė panašiais kaip sribokų drabužiais, ten nuėjo ir anie juos išleido į vidų kaip savus. O kai įėjo, pareikalavo pakelt rankas aukštyr ir visus paėmė gyvus, tarp jų Pečiulį ir Kapustiną. Atsivarė į būrį Pakersės miškan, gerai ištardė. Aš negalėjau žiūrėt, kai jie klūpėdami būrio vadui laižė kojas, kad jų pasigailėtų. O kai jie gyvus žmones degino, tada negalvojo, kad už tai labai greit teks atsiskaityt.

Nežinau, gal ir būrio vadui buvo šlykštu juos sušaudyt. Jis pasikvietė partizaną *Pikčiurną* ir liepė jam vestis juos kur nori. *Pikčiurna* į būrį atėjo pabėgęs iš vagono

trėmimo į Sibirą metu. *Pikčiurna* ir dar vienas partizanas juos nusivedė prie Pakersės ežero, į didžiulį raistą, per kurį ne kiekvienas sugebėtų pereiti. Tą raistą mes vadinom Lakaja. Suvarė tuos sribus į Lakają ir liepė brist. Kai jie skendo, partizanai jų paklausė:

– Ar supratot, kaip galima gaisrą užgesint?

Maksimovai 5 sūnūs ir tėvas buvo Kurklių sribai. Jie jau nuo 1940 m. buvo pri-siplakę prie bolševikų. Kai bolševikai grįžo antrą kartą, jie ypač buvo aršūs visame Kurklių valsčiuje. Partizanai juos vis taikėsi nušaut, bet jie vis kažkaip išsisukdavo.

1944–1945 m. žiemą Skapiškių kaime rusai išvežė vieną ūkininką į Sibirą, o jo visas turtas liko. Maksimovai su keliais sribais neiškentė ir nuvažiavo į tą sodybą pasigviešti svetimo turto. Kad jie ten važiuos buvo pranešta *Aro* būriui. Tie jų palaukė pasaloje. Juos grįžtančius į namus su pilnomis rogėmis patykojo ir tris nukirto iš karto, ketvirtas mirė vėliau, o penktą tik sužeidė. Žuvo du Maksimovai.

1945 m. gruodžio pradžioje kitus tris Maksimovus sutvarkė Raudonikio vyrai.

Už Molėtų Alantos link yra Šilų miškas. Mes ten stovyklavom. Atvažiavo ryšininkas iš Vilniaus ir pranešė, kad apie mus žino Molėtai, bet Molėtai vieni patys bijo mus užpult, paprašė per MGB Lietuviškosios 16-os divizijos pagalbos. MGB davė nurodymą iš tos divizijos paskirt tam tikrą skaičių kareivių ir technikos pult mūsų pozicijas. Tai sužinoję, mes į priekį išsiuntėm pasalą maždaug už dviejų kilometrų į Molėtų pusę. Čia išsidėstėm abiejose kelio pusėse. Vienoj pusėj sugulėm į griovį. Gulintiesiems griovy buvo įsakyta nešaudyti, o kitoj pusėj buvo išdėstyti kulkosvaidžiai ir dar dvi pasalos. Viena priedangai, jeigu jie bėgtų atgal į Molėtus, kita, jeigu bėgtų tolyn nuo mūsų.

Pamatėm atvažiuojančius pilnus kareivių tris sunkvežimius. Kad daugiau tilptų, kareiviai važiavo stati. Būrio vadas ėmė svarstyti ar pradėt šaudyti į važiuojančius sunkvežimius ar ne. Kai sunkvežimiai pravažiavo pro pirmą pasalą ir įvažiavo į mūsų pasalos vidurį, aš vadui sušnabždėjau, kad jau laikas pradėti šaudyti, bet vadas pagalvojo ir pasakė:

– Aš žinau, kad laikas, bet į ką mes šausim?

Ir tuo metu sukomandavo:

– Ugnis virš mašinų!

Kai kirtom iš kulkosvaidžių, kareiviai išvirto iš kėbulų ir pasipylė į griovius. Į sunkvežimius nešaudėm, bet, kai tik jie bandė keltis nuo žemės, mes jiems ir varėm virš galvų. Taip juos palaikėm dvi tris minutes ir išgirdom lietuviškai:

– Nešaudykit!

Mes nustojom šaudyti. Gulim mes ir guli jie. Po kelių sekundžių iš jų pusės vėl pasigirdo lietuviškai:

– Norim pasikalbėt su vadu!

Tada *Beržas* pakilo ir nuėjo prie jų, o jų pusėje irgi pakilo vyras pulkininko antpečiais. Abu susitiko, pasišnekėjo ir greit išsiskirstė. Grįžęs *Beržas* paaiškino, kad viskas sutarta, jie sulips į savo sunkvežimius ir važiuos atgal. Taip ir buvo: palaukėm,

kol jie sulipo ir nuvažiavo, o mes nuėjom savais keliais. Paskui vadas mums sakė, kad nurodymą mus pulti jie buvo gavę iš MBG, ten jiems atseit buvo paaiškinta, kad mūsiškių čia apie du šimtus, nors iš tikrųjų buvo tik apie septyniasdešimt.

Juozas Petrauskas-*Laimutis*, kilęs nuo Alantos iš Šilinės kaimo, kai rusai antrą kartą okupavo Lietuvą, iškart subūrė partizanų grupę, vadinamąją Alantos partizanų poskyrį. Iš pradžių jie laikėsi prie *Aro* būrio, bet daugiau veikė savarankiškai. Vėliau mes su juo apie pusmetį praleidom kartu *Beržo* būry.

Jie buvo įsikūrę kažkur netoli Runionių kaimo prie Alantos ir juos išdavė. Atvažiavo rusų kariuomenės garnizonas ir ten jos apsupo. *Laimutis* su *Kotu* atsišaudydamis traukėsi į mišką, bet pirmiausia nušovė *Kotą*, o *Laimutis*, matydamas, kad išeities nėra, šoko ant arklį, pasiėmęs iš žmogaus kiemo, ir bandė bėgti. Kareiviai pajuto, kad jis pabėgs. Vienas stribas nusiavė batus ir basas per sniegą ėmė jį vyltis. Vis dėlto vydamasis jis sugebėjo prisitaikyti ir nušauti *Laimutį*.

Tada rusų garnizono viršininkas nusikabino nuo krūtinės „*Za otvagu*“ (Už drąsą) ordiną ir užkabino tam stribui.

Girvininkas-Petras Kukta buvo gimęs 1919 m. Trakinių kaime, Kurklių valsčiuje, ūkininkų šeimoje. Jo tėvai turėjo apie 40 ha žemės. Kuktos buvo keturi broliai ir sesuo. Vyriausias brolis Stanislovas, buvęs Lietuvos kariuomenės karininkas, karo metu pasitraukė į Vakarus ir Amerikoje tarnavo aviacijoje. Bronius, g. 1918 m., buvo *Aro* būrio partizanas. 1944 m. gruodžio mėn. jį nušovė rusų NKVD kareiviai. Henrikas, g. 1923 m., taip pat *Aro* partizanas, žuvo 1944 m. gruodžio mėn. netoli Janonių.

Išėjęs į mišką, Petras suorganizavo apie 12–15 vyrų partizanų skyrių. Iš pradžių jis priklausė *Arui*, paskui *Beržui*. Būrys retai vaikščiojo, daugiausia sėdėjo bunkeriuose, mes juos vadinom urviniais. Bunkeriuose partizanai žuvo 1949 m. liepos 12 d. Kurklių šile (Adomavos miške). Keliose vietose jie turėjo bunkerius ir pas žmones, bet daugiausia jų bunkerių buvo miškuose.

Per 1945 m. Kūčias mes atvažiavom netoli Skudutiškio į Sniegiškių bažnytkaimį ir ten apsistojom. Pas kiekvieną stambesnę ūkininką įsikūrė 10 vyrų, pas neturtingesnę – penki, žvalgyba savo ruožtu užėmė atitinkamas pozicijas. Čia mūsiškiai buvo 75 *Beržo* būrio vyrai.

Atėjau į dviejų galų namą, kur buvo apsistojęs būrio vadas su keliais savo vyrais. Pamenu namuose buvo dvi paauglės mergaitės ir sena močiutė. Ji vaikščiojo po trobą ir dejavo:

– Oi Dieve, oi Dieve, oi Dieve...

Man iškart kilo įtarimas. Tada aš būrio vadui *Beržui* ir sakau:

– Čia kažkas neaišku, kodėl ji visą laiką vaikšto ir dejuoja?

Jis man ir sako:

– Tu prieik ir pasišnekėk su ja.

Aš nutaikiau momentą, priėjau prie močiutės ir paklausiau:

– Močiute, kas yra? Kodėl jūs Dievą šaukiatės?

Močiutė ir sako:

– Rytoj per Kalėdas čia turi atvažiuot sribai baliavot. Va, atvažiavo aną dieną, įsakė papjaut jautį, papjaut kiaulę, ryt atvažiuos jų viršininkai.

Aš pasakiau būrio vadui. *Beržas* nuėjo į kitą gryčios galą pas šeimininką ir griežtai jam tiesiai šviesiai pasakė:

– Pasikvieteį sribus į balių ir mums nieko nesakai. O jeigu mes, va, čia ramiai sėdėtume ir jie atvažiuotų? Kas liktų iš tavo sodybos? Ar tu turi proto galvoj, ar ne?

Žmogus ėmė teisintis, kad jis pasimetęs, nežino pats ką daryti.

Mes naktį išsimiegojom ir anksti rytą sukilom. Iš to bažnytkaimio pasitraukėm du kilometrus Alantos link ir išsidėstėm laukuos iš dviejų pusių.

Po kurio laiko žiūrime, atvažiuoja dvi pastotės sribų ir garnizono kareivių. Kai tik jie įvažiavo į mūsų apsupties vidurį, pradėjome į juos šaudyti. Gal keli ir liko gyvi, bet daugumas liko gulėti sniege su visais arkliais. Tai toks buvo mūsų „kalėdinis balius“ sribams.

Persikėlėm vėl į Trakinių pusę ir apsistojome Antanavos kaime. Atbėgo mano jaunesnysis brolis Antanas ir pranešė, kad ką tik į Trakinių mokyklą nuvažiavo Ukmergės apskrities partorgas, sekretorius ir pirmininkas. Partorgas prie vokiečių buvus rusų raudonasis partizanas Šantaras. Jis ne kartą viešai yra pasakęs: „Du svolačius Zaltieskas sunaikinome, liko jauniklis, bet kai jį pagausim, gyvam kailį nulupsim...“

Mokykloje šitie agitatoriai skaitė paskaitas ir grasino labai greit sunaikinsią „banditus“.

Aš pasiėjau *Pikčiurną*, *Žilvitį* ir nuvažiavome prie kelio. Mes su dviem kulkosvaidžiais, o *Žilvitis* su automatu. Arklių pasistatėm žmogaus klojime ir nuėjome į kitą – Šapolos – sodybą, kuri buvo visai prie kelio, o tų namų šeimininkas dirbo sribų byne. Namuose buvo likusi tik viena žmona. Čia pasiruošėme ginklus ir gryčioje laukėme atvažiuojančių agitatorių. Pamatę juos atvažiuojančius, pro langus pradėjome į juos šaudyti. Jie dar bandė krist ant žemės iš rogių, bet viskas įvyko labai greitai, per keliolika sekundžių ir visi buvo sutvarkyti. Pas juos radome kulkosvaidį, automobilą ir dešimtšūvį šautuvą.

Grįžome atgal į būrį, su būriu vėl persikėlėme į Trakinių mišką, čia dar truputį pabuvome.

Tą pačią dieną rusų garnizonas neatvažiavo pasiimti anų lavonų, tik kitą dieną – apie pietus.

Kai juos laidojo, per mitingą politrukai su keiksmiais apraudojo savo bendražygius. Ypač raudonąjį partizaną, koks jis buvo narsus, kiek jis apdovanojimų turėjo, per visus keturis vokiečių okupacijos metus sugebėjo išsilaikyti, o čia nuo paprasčiausių „banditelių“ teko galvą paguldyti.

Juos sušaudė, mes paėmėme jų ginklus ir net jų ordinus nusegiojome. Atsinešėme tuos ordinus ir parodėme būrio vadui. Vadas juokaudamas pasakė:

– Kai Lietuva taps laisva už tokį žygdarbį vietoj šitų ordinų, jūs gausite lietuviškus ordinus.

Mums, jauniems pusberniams, tai buvo didelė garbė ir aš tą ordiną „Za otvagu“ įsidėjau į kišenę, nešiojau ir daug kam parodydavau, pasigirdavau.

Išvažiuojant iš Trakinių miško, *Beržas* pasakė:

– Dar kartą iššukuojam Alantą...

Paryčiais kaip užsiautėm stribus 75 vyrai, stribai bėgo rėkdami iš savo mūrinių čios. Paskui patraukėm į Makilių šilėlių prie Anykščių.

Buvo 1946 m. pavasaris. Net mažiausiuose miesteliuose, dvarvietėse atsirado gausūs rusų NKVD kariuomenės garnizonai ir jie mus pradėjo rimtai spaust. Kito kelio mums neliko kaip susiskirstyti į mažesnes grupes. Mes gavom iš paties *Die-duko*-Šibailos nurodymą pagal galimybes įsitaisyti bunkeriuose, pas gyventojus arba miškuose. Reikalui esant, vieniems su kitais palaikyti ryšį ir toliau kovoti.

Aš su dviem broliais Žukauskais: Zigmū-*Plaktuku* ir Mykolu-*Meška*, kilusiais iš Sargūnų kaimo, atsiskyrėme ir grįžome į tą pačią vietą – Auguškę miškus, kur aš patį pirmą kartą pradėjau partizano kelią. Jie pasiūlė išsiskirstyti pavieniui. Prieš tai Auguškę kaime Žukauskai buvo užėję pas vietinį rusą Asačiovą, kuris palaikė mūsų partizanus. Bet, matyt, kai jie išeidinėjo iš Asačiovo, juos pastebėjo kaimynas Juozas Šmigelskas ir juos pasekė. Bet jie labai protingai pasielgė. Nuėjo į klotimą ir tarsi ten pasislėpė, bet netrukus iš klotimo išlindo ir nuėjo toliau į kitą kaimą ir ten pasislėpė.

Rytą auštant (buvo balandžio mėnuo), po visą Auguškę kaimą pasipylė rusų garnizonas. Aš nežinau, ar atsitiktinai, ar mane irgi tas pats Šmigelskas buvo pasekęs, rusai apsupo klotimą, kuriame aš buvau. Bet aš buvau ne pas Asačiovą, o pas to Šmigelsko pusbrolių (irgi ta pačia pavarde). Jo sūnus taip pat slapstėsi, šiene buvo išpešta tokia tuštuma, kurioje aš sėdėjau. Supratau, kad klotimas apsuptas, laukt nebebuvo prasmės. Aš iš to urvo su Degtiariovo kulkosvaidžiu išlindau. Klotimas stovėjo ant kalno, per plyšius pamačiau pakalnėje lakstančius kareivius, stribus ir aš pradėjau į juos šaudyti iš kulkosvaidžio. Išbėgau į lauką ir tuomet jie į mane ėmė kirst. Gavau į koją ir į šoną, parkritau ant žemės ir taip jie mane paėmė jau be sąmonės. Tai buvo 1946 m. balandžio mėn. 16 dieną. Kai suėmė, iškratė kišenes ir rado tą ordiną „Za otvagu“.

Nuvežė į Ukmergę ir, kai atgavau sąmonę, daužė be pasigailėjimo, nosį sulaužė. Paskui nuvežė į ligoninę ir darė operaciją. Po 10 dienų aš jau vaikščiojau. O tas Šmigelskas, kuris mus išdavė, žinojo, kad aš buvau partizanų žvalgybos skyriaus skyrininkas ir jie mane vertė pasakyti su kuo palaikėm ryšius. Kalėjime per tardymą man ant stalo padėjo tą ordiną tardytojas žydas Jefišovas (kapitonas, apie 45 metų) ir paklausė:

– Tu užmušei?

Aš jam atsakiau, kad ne aš.

– Tai iš kur pas tavo ordinas atsirado, jeigu ne tu?

– Ordiną iš kitų gavau, – paaiškinau.

Žinoma, koks kvailys galėjo patikėti, kad šitaip iš kažko jį gavau. Na, tada ir prasidėjo kaulų laužymai. Atsinešė tas žydas apvilktą guma tokį storo kabelio gabalą ir su juo daužė per nugarą, pečius, rankas, kojas.

Daug ką jie žinojo, kažką teko prisiimti ir sau, bet daugiau jie iš manęs nieko neišpešė. Asačiova irgi suėmė, nes Šmigelskas ir jį išdavė. Jie mane laužė, kad aš per Asačiovą palaikiau ryšius, bet aš atkakliai gyniausi, kad su Asačiovu nepalaikiau jokių ryšių. Tuomet man primetė, kad jis mums valgyt davė. Tada aš jiems paaiškinau, kad aš jam buvau pistoletą įrėmęs į kaktą, todėl jis man ir davė valgyti. Asačiovą paleido, nes neirodė, kad jis buvo mūsų rėmėjas.

Ukmergėje tardė gana ilgai. Jie vis norėjo išgauti su kuo aš palaikiau ryšius, bet pamatė, kad nieko iš manęs neišgaus, atidarė duris, įkišo tarp durų rankos pirštus ir jas užvėrė. Kai netekau sąmonės iš skausmo, apipylė vandeniu. Tose egzekucijose visą laiką dalyvavo tas pats žydas Jefišovas. Po to taip žiauriai daugiau jau nebekankino, tik retkarčiais dar užduodavo į veidą kumščiu, bet tai buvo tik „paglostymas“, palyginti su tuo, ką teko iškentėti tardymų pradžioje.

Bylą baigė ir perdavė teismui. Pirmas teismas, vykęs Ukmergėje, man paskyrė mirties bausmę už anų trijų veikėjų sušaudymą. Kadangi jie, kaip liudininkę, iškviėtė stribo Šapolos žmoną*, kuri pasakė, kad ji sėdėjo užvyta ant krosnies, o aš ant stalo pasistatęs kulkosvaidį šaudžiau pro langą.

Su manimi mirties bausmė nuteisė partizaną Vytautą Eivą-Audronį iš Kurėnų kaimo (kitur Bitinų k.). Mirtininkų rankos ir kojos buvo surakintos grandinėmis ir dar nuo kiekvienos rankos ir prie kiekvienos kojos kryžmiškai buvo pritaisytos grandinės.

Ukmergės kalėjime prižiūrėtoju dirbo kažkoks ruskelis pravarde „Pulia“. Nežinau, kodėl jį taip vadino. Jis visą laiką vaidino labai griežtą, smarkiai šaukdavo ant kalinių, keikdavosi, bet vyras, atrodo, buvo labai padorus. Su juo mes pasišnekėdavom atvirai, jis mums ir maisto perduodavo ir šiaip kaliniai jį laikė kažkodėl savu. Tai šitas „Pulia“ mums sakė, kada nuteistą Eivą, surakintą grandinėmis, varė koridoriumi, jis vieną ruskelį leitenantą tomis grandinėmis partrenkęs ant žemės, paskui pribaikęs. Kol sargyba susigaudė, kol atbėgo į pagalbą, ruskelis jau buvęs negyvas, bet Eiva** atseit buvo nušautas vietoj.

Su Eiva teko būti vienoj kameroj. Kaip jį suėmė, aš gerai nežinau, nes iš pradžių jis buvo labai atsargus, nes nežinojo, su kuo turi reikalą. Aš jo nepažinojau, vėliau, kai susipažinom artimiau, jis sakė, kad buvęs apnuodytas ir suimtas.

Praėjo 10 dienų po teismo, bet manęs niekur nevedė, paskui praėjo dar 10 dienų. Pagaliau vieną dieną atėjo prižiūrėtojas su majoru, kuris įsakė man nuimti grandines. Nuėmė nuo rankų ir kojų pančius ir majoras mane nusivedė į tardymo ka-

* Čia minima kito stribo Šapolos žmona, ne to, kuris palaikė ryšius su partizanais. Pastarasis apie 1946–1947 m. buvo iššifruotas enkavedistų, pasitraukė į mišką pas partizanus ir žuvo. – R. K.

** Kitų šaltinių duomenimis, Eiva miręs ar žuvęs Vorkutos lageriuose. – R. K.

binetą. Liepė sėstis, po nosim pakišo popieriaus lapą, kuriame parašyta, kad SSSR Aukščiausiojo teismo kolegija peržiūrėjo mano bylą. Kadangi aš padariau visus nusikaltimus būdamas nepilnametis, aukščiausią bausmę sušaudyti panaikino. Tuo metu aš dar 18-os neturėjau.

Ir vėl tardymas prasidėjo iš naujo, bet viskas buvo kur kas paprasčiau. Vertė mano bylą ir perrašinėjo iš naujo. Man reikėjo tik pasirašinėti. Bet paskui pakliuvo kažkas iš *Beržo* būrio, nes tardytojas mane dar vieną kartą įsikvietė ir labai piktai šaukė, kad aš daug ką nuo jo nuslėpiau, nepasakiau, bet tuo viskas ir baigėsi. Baigė nagrinėti bylą. Antras teismas man paskyrė dešimt metų lagerio, penkerius metus – be teisų, penkerius – tremties ir Kūčių dieną išdundėjau į tolimą šalį...

Pirmiausia nuvežė į Archangelsko sritį, Jarceva. Ten buvo didžiuliai lageriai, kuriuose išbuvau apie penkerius metus. Paskui permetė į Karagandos lagerius ir iš ten išėjau į laisvę 1955 m. gegužės 15 dieną. Į Lietuvą grįžti neleido. Likau gyventi ir dirbt Kazachstane. Įsidarbinau „Strojtrest“ (Statybos treste) elektros montuotojų brigadoje. Po metų susipažinau su perkeltuoju vokiečiu Grigorijumi Fastavecū. Jis buvo kilęs iš Pavolgio, turėjo giminių Zaporožėje, Ukrainoje. Jis man pasiūlė keltis į Zaporožę. Po metų atvažiavau į Zaporožę, ten darbų buvo sočiai. Įsidarbinau „Titanovyj-magnevyj kombinat“ gamykloje. Tai buvo pusiau karinė gamykla, nes gamino produkciją karinei pramonei. Mane kadrų skyriuje paprašė dokumentų, o aš jiems padaviau „spravkę“*. Kadrų skyriaus viršininkas, apie 60 metų, perskaitė „spravkę“ ir suprato, kad tokioj gamykloj aš neturiu teisės dirbti. Tik vėliau sužinojau, kad jis buvęs sovietų armijos pulkininkas, tarnavęs Alytuje. Jis pasižiūrėjo į mane ir pasakė rusiškai:

– Ir kur tave dėt?

O aš jam atsakiau:

– O kur man dėtis?

Jis man ir sako:

– Viena išeitis yra. Priimsiu aš tave į darbą, bet nuvažiuok į Zaporožės KGB (saugumą), pas viršininką. Jeigu jis pasirašys, kad leidžia čia gyventi, aš tave priimsiu į darbą.

Nuvažiavau į saugumą, vaikštau koridoriais ir matau ant durų užrašyta: „KGB viršininkas Petras Vagis“. Kai perskaičiau tą užrašą, man rankos nutirpo. Kad būtų rusas, o dabar lietuvis, tad jokių prošvaisčių. Dar pastovėjau, pasvarsčiau, kad man liko tik du keliai: apsisukt ir grįžt atgal į Kazachstaną arba eit pas Vagį. Na, ir, sukaupęs visas jėgas, paspaudžiau durų rankeną, atidariau duris ir pasakiau rusiškai: „Razrešite“ (Leiskite). Jis man mandagiai atsakė: „Požaluista“ (Prašom). Įėjau į vidų, liepė sėstis ir paklausė, kokių klausimu norėčiau kalbėtis. Pasakiau, kad noriu įsidarbinti, bet manęs nepriima.

* Visiems iš lagerių ar kalėjimų paleistiesiems tada išduodavo tik pažymą, kuriose buvo nurodyta, kad tas pilietis buvęs teistas, atbuvęs teismo nustatytą laiką pataisos darbų kolonijoje ir išleistas į laisvę. – R. K.

– Kodėl? – paklausė.

Aš ištraukiau iš užančio „spravkę“ ir ją parodžiau. Jis perskaitė, patylėjo kelias sekundes, paskui nusikeikęs labai gražiai lietuviškai pasakė:

– Tai ką, lietuviškai nemoki?

– Moku, – atsakiau, – bet tokioj aplinkoj lietuviškai kalbėti gal ne visai padoru. Jis man ir sako:

– Ant durų skaitei, kas parašyta?

– Skaičiau.

– Tada ir kalbėk lietuviškai.

Na, tada mes jau kalbėjom lietuviškai. Paklausė, už ką buvau teistas. Pasakiau, kad buvau partizanas. Jis sako:

– Gerai, aš tau pasirašau leidimą čia gyvent. Gali grįžt į gamyklos kadrų skyrių ir dirbintis.

Grįžau į kadrų skyrių, padaviau pažymą viršininkui su KGB vado viza. Man davė bendrabutį, paskyrė į elektrikų brigadą budinčiuoju elektriku su labai geru atlyginimu.

Dirbu aš toj gamykloj, praėjo maždaug pusmetis. Vieną dieną mane pasikviečia tas pats KGB viršininkas Vagis. Aš atėjau, šnekamės, klausinėja ar darbas patinka, aš pasakiau, kad patinka, paklausė, ar Zaporožėje yra daug tokių lietuvių kaip aš. Aš jam sakau:

– Jums turėtų būti geriau žinoma negu man. Darbe, sakau, yra vienas lietuvis, daugiau negirdėjau.

Tada jis man sako:

– Žinau, žinau šitą... O tu ryšius palaikai su savaisiais, nes lageriuose arba Lietuvoje, manau, turėjai ir draugų?

– Su niekuo nesusirašinėju, su niekuo nepalaikau jokių ryšių, – pasakiau aš jam.

– Tai blogai, kad neturi... kaip koks našlaitis čia vienas.

Taip jis mane pakamantinėjo, pakamantinėjo, suprato, kad į platesnius vandenį plaukt su juo aš nesiruošiu ir taip jis mane paleido. Po mėnesio dar kartą pakvietė ir sako:

– Giminių Lietuvoje turi?

– Turiu.

– Ką ten turi?

– Du broliai yra.

– O kur jie?

– Vienas kolūkyje dirba statybos dešimtininku, kitas – Kaune pramprojekte, baigęs geodeziją.

– Ar susirašinėji su jais?

– Kaip su broliais nesusirašinėsi... Susirašinėju.

Dabar jis man ir sako:

– Ateik kada, nuvažiuosim prie jūros kartu su mano šeima.

Ir taip vieną kartą aš nuėjau pas jį į namus. Čia sužinojau, kad Vagis yra žemaitis, o jo žmona irgi žemaitė, bet „kieta“ žemaitė ir už vyrą dešimt kartų protingesnė, tikra lietuvė – patriotė. Jie buvo kilę nuo Mažeikių. Truputį pasivaishinom, apie kažką plačiau išsišnekėjom, žodžiu, susipažinom šiek tiek artimiau.

Nuvažiavom kartu prie Juodosios jūros, apsistojom aukštų sovietinių pareigūnų vilose. Nuėjom trise į šokius, ten man buvo pristatyta graži dama, iškart supratau, kad irgi čekistė. Ji manęs klausinėjo įvairiausių dalykų: ar Lietuvoje tebeveikia antisovietinės organizacijos, ar aš palaikau su jomis ryšius ir t. t. Žinoma, apie tai klausinėjo labai iš tolo ir atsargiai. Aš tai damai be jokių išvedžiojimų išklėjau viską kaip ten iš tikrųjų yra ir, matyt, paskui ji viską atraportavo Petruui Vagiui, nes, kai mes po šokių grįžome į namus, jis pradėjo mane taip pat klausinėti apie Lietuvą. Tuomet aš jam pasakiau:

– Baikim tą dainelę. Apie Lietuvą aš turiu savo nuomonę. Be to, protokole skaiti, kas ten parašyta. Tai, va, atsimink visam laikui, kad aš toks ir esu, kaip ten apie mane parašyta ir kitoks nebūsiu.

Tuomet jo žmona puolė ant jo, vos ne iki muštynių:

– Ko tu dabar kimbi prie savo žmogaus? Vietoj to, kad jam padėtum, tu stengiesi jį skaudinti...

Jis tada labai susigėdo ir pasakė žmonai:

– Aš jam padėjau.

O žmona jam pasakė:

– Jeigu padėjai, tai neieškok už tai išpirkos.

Po viso to baigėsi mūsų „žaidimai“ ir mes likom gerai pažįstami lietuviai.

Kiek žinau, vėliau po Atgimimo jis grįžo į Lietuvą, prašė manęs padėt susirast darbą, bet tuomet aš sunkiai sirgau ir labai gaila šitam geram žmogui niekuo jau padėt nebegalėjau.

Pasakoja TAMULYTĖ BRONĖ-NAŠLAITĖ

Užrašyta Ukmergėje
1994 m. gruodžio mėn.

Koks keistas ir nuostabus tas gyvenimas, o jaunystė, kokia tu naivi ir tyra...

Kai prisimenu tas dienas, kurių niekas netemdė – nei melas, nei skausmas – dabar net keista ta praeitis atrodo.

Buvom pas tėvus keturios seserys ir du broliai. Stovėjo mūsų sodyba gražiam žemės kampely, prie gražaus ežero, kur aidais atsimušdavo vakarais dainų ir muzikos garsai į ežerą. Tai prisimenu lyg pasaką.

Gera buvo namie. Mylėjom tėvus, namus, gimtinės laukus ir gražų gyvenimą...

Susitikęs tėvelis su savo bendraamžiais dažnai kalbėdavo, kaip buvo sunku, baisu, blogai. Labai nesinorėjo klausyt tų kalbų. Galvodavom, kaip jiems neatsibosta apie tą praeitį kalbėt, juk tai taip seniai buvo – nebereiktų apie tai ir galvot.

Ir kai 1940 metais atšliaužė, atlalėjo Rusijos kariuomenė, matėm tėvų ir kitų žmonių išsigandusius, susirūpinusius veidus. Tai mums jauniems buvo nelabai suprantama. Mes nebuvom išsigandę – mes buvom nustebę. Mes manėm – užeis ir vėl išeis, juk nieko čia jų nėra ir jiems nėra ko čia būt.

Vokiečiai kariavo su lenkais. Ko tas tėvelis verkė, kad Klaipėdą paėmė vokiečiai? Atiduos – ne jų Klaipėda, ne rusų Lietuva, tai visas pasaulis žino. Žmonės džiaugiasi – Vilnių rusai atidavė. Sunku buvo suprast: vieni paėmė, kiti atidavė. Karo mūsų krašte nebuvo. Kaip viską suprast tokioj „žalioj“ jaunystėj? Laikraščiai išėjo su sveikinimais atėjūnams – juk laikraščiai negali meluoti...

Kvietė į mitingus. Juose sakė, kad viskas bus gerai. Kiti suaugusieji kalbėjo, kad dabar bus labai blogai. Niekada netikėjau, kad spauda, žmonės, sėdintys valdžioje, gali meluoti...

O jaunystė savo mintis, savo protą turi – ji džiaugiasi viskuo: kad mes sveiki, galim susitikt, dainuot, juoktis ir mylėt... Dar nieko čia blogo.

Po metų pamatėm ir karą. Tada jau praregėjom, supratom. Paskelbus mobilizaciją, nors tas paskutiniąsias dienas perskrodė tremties siaubas, karas buvo lyg atsvara. Vaikiniai šoko ant arklių ir pasislėpė miške. Visus nustebino ir net pralinksmino tas per Lietuvą nuskriejęs „žaibo“ karas.

Toliau gyvenom, bet jau buvom gudresni. Antrą kartą vokiečiams bėgant, vėl buvo žalia vasara ir vėl skelbė vyrų mobilizaciją į vokiečių kariuomenę, bet vėl berniokai ir vyresni vyrai sėdo ant arklių ir į žalią mišką išjojo. Vėl liko visi. Tik vieną kitą nutvėrę išvežė.

Ir vėl rusai atėjo, ir vėl mobilizacija, bet dabar su grasinimais ir baudomis. Ir vėl kalba jaunimas ir vyresni:

– Ar ilgai jie kariaus – amerikoniai atidarys antrą frontą ir greit baigs, o mums už kieno interesus galvas kišt po patrankomis...

Ir vėl visi nutarė neit. Atėjūnai nušliaužė tolyn, jų liko labai mažai, tai jaunimas nepabūgo jų neklausyt.

Visi savi vaikinai viešai nesirodydavo, daugiausia sėdėdavo namuose, nakčiai pasidarydavo kokią nors slaptavietę, jeigu netyčia užeitų. Valsčiuose organizavo žmones eiti ieškot pažįstamų, jų gaudyt ir imt į kariuomenę. Juos apginkluodavo. Mūsų pasislėpusieji irgi susirado kiekvienas ginklų. Mūsų kaime, paskutinę dieną jiems besitraukiant, tris mašinas vokiečių susprogdino. Liko daug ginklų. Vyrai greit tuos ginklus sutvarkė. Vieni kitiems pranešinėjo naujienas, dalijosi visomis žiniomis, vakarais laisvai vaikščiojo. Atėjo žiema. Brolis Alfonsas, tuo metu jam buvo 20 metų, irgi slapstėsi. Prisnigo. Žiema. Dažnai pas mus susirinkdavo paklausyt radijo: „Kai baigs karą Vokietijoje, tos trys didžiosios valstybės lieps eit visiems namo.

Visi turi gyvent savo Tėvynėje. Kitaip ir būti negali. Teisybė turi būti atstatyta. Mums nėra ko galvų kišt už svetimas užmačias“, – taip kalbėjo.

Vieną viduržiemio dieną buvo gautas pranešimas, kad, važiuodamas nemažas dalinys į frontą, sustos mūsų apylinkėje daryt kratų ir gaudyt neišėjusiųjų į kariuomenę. Visi vyrai pasiėmė ginklus ir išėjo į Valų mišką. Ten prisirinko jų labai daug ir jie pasiruošė rusų neįleisti į mišką. Dvi ar tris paras jie ten stovyklavo. Kareiviai suprato, kad jų neišveiks, nes miškas didelis ir jų daug. Pamiškėse pašaudė, pašaudė, į mišką nėjo. Taip ir išvyko nieko nepešę.

Tada visi vaikinai pasijuto esą partizanai ir jėga, jei jų daug. Jie grįžo į namus, kas kur buvę.

Savo žmonių – kaimynų – kol kas nebijojo. Visi žinojo, kad išdavikas baisus žmogus. Jų dar labai mažai buvo. Buvo kaime vienas toks jaunuolis Napalys. Jis kartu su visais išaugo ir į šokius vaikščiojo. Jo tėvas buvo komunistas. Kai 1940 metais vežė žmones, labai aktyviai padėjo juos vežti. Tai jį, išbėgus rusams, nušovė, o jo sūnus Napalys, vėl grįžus rusams, pirmas išėjo į skrebus ir pradėjo išdavinėti draugus, vėdžiot po kaimą savo gaują, ieškot pasislėpusiųjų.

Pavasari baigėsi karas. Tik ne mūsų krašte. Tą pavasarį ir vasarą partizanai nemažai prigąsdino skrebus, nemažai jiems padarė nuostolių. Skrebai užpuldinėdavo miestelius. Mūsų apylinkėje užpuolė Balninkus ir Kurklius. Jauną žmogų Alfonsą Gylį sugavo ir jam pasiūlė vykti į frontą arba užsirašyti į skrebus. Jis buvo jau vedęs, turėjo dvi mažas dukreles, tas sutiko geriau būt skrebu. Paskui susitarė su partizanais, kada jis bus sargyboje, kad jie ateis naktį ir jis juos įleis į skrebus būtinę. Taip ir padarė. Labai skrebus išgąsdino, kelis jų nušovė ir nuginklavo. Miestelio žmonės labai džiaugėsi partizanus pamatę. O kiek jie vilties ir stiprybės žmonėms suteikė. Alfonsas kartu su partizanais išėjo. Paskui atlėkė pas žmoną skrebai, ieškojo, kratė, o toji verkė: „Kur padėjot mano vyrą...“ Nors ji puikiai žinojo kur, bet reikėjo gintis.

Vieną dieną jau vasaros pradžioje mūsų tėvus pakvietė atvažiuot į laidotuves pas mamos seserį Antosę. Ji gyveno Anykščių rajone. Laidojo jauną, sveiką vyrą, taip pat 20 metų... Kas jam buvo? Parvažiavo tėveliai labai sukrėsti, o buvo taip: puolė partizanai Skiemonių miestelį ir per susišaudymą peršovė Petrą V. Jį parsigabeno partizanai sužeistą į bunkerį miške, bet padėt jau nebegalėjo ir jis po dienos mirė. Parvežė tėvams, pašarvojo, susirinko žmonių, kaimynai. Visi buvo apimti skausmo ir baimės. O jeigu skrebai sužinos, kas tada? Ir kitą dieną prieš laidojimą, privažiavo pilnas kiemas skrebus. Atkišę ginklus, jie puolė į vidų: „Kas jam, nušautas?“ O jis guli jaunas, vaikišku veidu, nes nespėjo nė kiek pagyventi. Močiutei ašaros rieda, ji sėdi prie karsto ir visa siela šaukiasi: „Dieve, uždenk jiems akis...“ Motina kartoja, kad pjovė apendicitą, buvo jau pavėluota operacija ir mirė staigiai. Vienas skrebas norėjo atsegt drabužius, pažiūrėt žaizdos, bet buvo sunku nuvilkt drabužius, mostelėjo ranka ir nuėjo.

Kai skrebai išvažiavo iš kiemo, tėvas pasakė: „Aš norėjau užlipti ir krist nuo aukšto, kad užsimuščiau ir akys nematytų, kaip mus visus draskys, veš...“ Laimingai palaidojo savo Petriuką, jo neatėmė, nors ir negyvo, o galėjo.

Pasibaigus karui, prasidėjo baisybės. Vieną dieną su drauge stovim kieme iš baimės nutirpę, mano brolis, jos du broliai... Matom, kaip tarp kelių sodybų iškyla raudoni ugnies liežuviai ir dega sodybos. Prasidėjo žiaurus susidorojimas. Privežė kareivių ir jie su skrebaus siautėjo. Rodos, visas gyvenimas apsivertė.

Atėjo rugsėjis. Mūsų šeimoje mokėsi sesuo Angelė žemės ūkio technikume, sesuo Vacytė – jauniausioji – Molėtų gimnazijoje ir jauniausias brolis Tadas pradėjo eit į Balninkų progimnaziją. Aš išvažiavau prieš porą dienų pas tetą Antosę Vitkūnienę, o namuose liko tik tėvai ir sesuo Janina. Vieną vakarą užėjo du gerai pažįstami partizanai: Adas Navikas su draugu. Jie pasikalbėjo, pabuvo su Alfonsu ir tas pasiūlė pernaktvot, nes jie ėjo iš toliau, iš kito būrio. Kalbos turėjo visi, klojimas buvo pilnas javų, ilis kur į šiaudus ir prabus. Taip jie visi trys ir nuėjo į klojimą.

Išaušo gražus rugsėjo 21-osios rytas. Tėveliai atsikėlė, ruošėsi. Staiga Janina pamatė, kad mūsų sodybą kareiviai supa. Mama,ėjusi per sodą, taip ir nuėjo pas gretimą kaimyną, dar ji pasakiusi ir tėveliui, kad eitų kartu, nes gali blogai baigtis. Tėvelis atsakęs, kad jis niekur neis: „Ko man bijot, gal aš nusikaltėlis“ ir liko, o Janina irgi puolė į kitą pusę. Kareiviai, prišokę prie tėvelio, klausė: „Kur banditai? Parodyk, nes uždegsim sodybą“. Jie ėmė jį daužyt. Buvo keli sribai iš Balninkų. Alfonsas supratęs, kad dabar bus blogai, matyt, nusprendė vienas atkentėt, bet apsiriko. Kai jis išėjo iš klojimo be ginklo, tiesiai į jį šovė ir pribėgę dar šautuvais pribagė, paskui tuojau pat uždegė klojimą. Kiti du, nusprendę, kad vis tiek žus, išlindo pro kitą šoną klojimo ir pasileido ežero link, bet jiems nepavyko pabėgti. Juos abu nušovė. O tada priėjo prie tėvelio ir jį kieme stovintį sušaudė. Kokias kančias jie iškentėjo, vienas Dievas težino, jam mirt nebebaisu buvo matant tokią niekšybę...

Motulė irgi norėjo bėgt į degančią sodybą, ji suprato, ką šauda, bet žmonės ją sulaikė. Janina taip pat bėgo iš degančios sodybos dūmais prisidengdama, šliaužė pagrioviu ir pamatė gulintį rusų jaunutį kareivėlį su šautuvu. Jis jai pamojo: „Begi, begi“ (Bėk, bėk) ir ją praleido – žmogaus dar būta.

Degė tvartai ir priestatai, tik neuždegė gyvenamojo namo. Iš ten reikėjo viską dar išsivežt, išgrobti. Šaudė ir degino sode stovinčius bičių avilius, plėšė korius ir čia pat ėdė. Paskui pribėgo prie kitos – Alfonso Gylio – sodybos. Jo namuose dar du kaimynai slėpėsi, nes jie turėjo klojime slėptuvę, ir tą sodybą uždegė. Anelė Gyllienė spėjo iš sodybos pabėgt ant rankų nešdama dvi mažas dukrytes. Sudegė iki pamatų visa sodyba. Rado šeimnininko Jono Karaliaus ir Alfonso Karaliaus palai-kus. Skrebai išvarė žmones ir, sudėję septynis lavonus, juos išvežė į Balninkų miestelį, suguldė prie bažnyčios ir laukė kas ateis, pažiūrės, gal verks...

Į klasę įėjusi mokytoja išsivedė mažąjį brolių Taduką, liepė pasiimt portfeliuką ir bėgt, nes mūsų namuose atsitiko baisi nelaimė. Vaikas suvokė, kas atsitiko, stings-tančia širdimi bėgo. Bet kur? Vis tiek į savo kraštą. Gal koks kilometras nuo mūsų

namų gyveno tėvelio pusbroliai: Jonas ir Vladas Tamuliai. Jis pirmiausia užėjo pas juos. „Bėk, vaikeli, bėk“ – liepė išsigandę dėdės, nenorėjo, kad į vidų užeitų. Išėjo ir nežinojo kur eit. Jį pamatė sesutė Janina ir paėmusi už rankos nusivedė į nežinią. Susirinko visi trys ir bėgo iš savo gimtųjų namų kuo toliau.

Avilius sušaudė, bites išdegino. Kai po dviejų savaičių atėjau į tėviškę su Janute, pribėgo prie mūsų išdegintomis akimis cypdamas šunelis, iš akiduobių ašaros bėga, mes irgi pradėjom verkt.

Mama su vaiku atėjo kitą rytą pas seserį Antosę V., kur aš buvau ir dar nieko nežinojau. Ten kitas rajonas, jį gyveno 30 kilometrų nuo mūsų. Įėjo jie abu ir mama ėmė labai verkt. Aš supratau be žodžių – baisi nelaimė, tik paklausiau ko nebėra. Bet prisimenu ir šiandien, tai buvo lyg kažkieno balsas, ne mano. Sustingau... ir suklupau po mamos kojomis. Atsibudau lovoje, greit kėliausi ir vėl netekau sąmonės. O kai vėl akys praregėjo, prie manęs sėdėjo mama. Buvo pavakarys... Paprašiau leist pasėdėt prie lango. Buvo graži rugsėjo naktis. Labai tyli, švietė mėnulis. Kažkur kažkas toli dainavo, sode kartkartėmis krito obuoliai... Tylu tylu, nei minties, nei žodžių... O ten ant grindinio gulėjo mano brangiausias tėvelis, mano brolis Alfukas, kuris labai mėgo muziką, grojo įvairiais instrumentais, o labiausiai mėgo smuiką, už tai taip gera buvo mūsų namuose... O dabar..., o dabar... Gal dar rūksta laimingosios sodybos nuodėguliai...

O mano gerasis draugas Adas, su kuriuo ištisas valandas svajodavom, filosofuodavom ir kurdavom ateities planus. Nieko nebėra... Atsigrėžiau ir pamačiau mamą, sėdinčią prie manęs, aš jos paklausiau, koks čia stebuklas – vos sutemo ir vėl darosi šviesu.

– Tu juk visą naktį taip sustingusi išsėdėjai, jau rytas, dukryte...

Aš suvokiau – išaušo diena, kupina baisios kančios. Tą dieną atėjo ir Janina. Bijojo eit į vidų ir prašė, kad aš išeičiau. Tetos sodybą supo pušys ir eglės, tik iš pietų nebuvo miško. Aš išėjau, o ji stovėjo prie medžio prisiglaudusi. Ir ką mums sakyti viena kitai? Apsikabinom ir pravirkom...

Ji jau žinojo, kas mus išdavė, ir papasakojo. Dieną prieš tai vežė iš mūsų pieninės grietinę ir sviestą mūsų kaimo žmogus Adolfas Augutis. Praeidamas partizanų dalinys jį sulaikė, pasiėmė tuos produktus ir parašė raštelį: „Nuvežk į valsčių ir paduok vietoj grietinės.“ Raštelyje buvo parašyta, kad „pasiima grietinę Lietuvos partizanai“ ir parašas. Jis nuvežė tą raštelį ir padavė. Tada jį ėmė tardyt: „Kokie partizanai, kaip jie atrodė, ką pažinai?“ Jis iš tikrųjų jų nepažino. „O kas pas jus slapstosi, tu turi žinot, jei nepasakysi, tave pasodinsim į kalėjimą ir nepaleisim.“

Mano tėvelis su jo broliu nuo vaikystės buvo geri draugai, bet šis gyveno Kaune, o jo namai jau buvo nacionalizuoti, jis neseniai buvo atvažiavęs savo skriaudų apverkt. Tėvelis jam irgi savo paslaptį pasakė, kad sūnų slepia. Matyt, parėjęs pas brolių pasakė. Tai dabar šitas žmogus prisiminė ir pirmiausia pasakė mūsų pavardę. Be to, jis pridūrė, kad tėvai slepia namuose savo sūnų. Augutis buvo niekšelis, bailys ir niekadėjas, o tapo dar ir baisiu išdaviku, todėl rusai ir puolė iš ryto mūsų namus.

Skrebas Napalys Baranauskas sakė: „Labai gaila, kad mergaičių neradome. Na, niekur nepasidės, surasim, bet, jeigu dabar būtume radę, tai kartu gulėtų su banditais.“

Mes su Janina atsiklaupėm prie eglės ir pasimeldėm, kad Dievas duotų stiprybės, padėtų išlikt dorom ir teisingom, netrokšti keršto. Jei Augutį nušautų, kentėtų jo šeima: dvi dukros ir žmona, o jos nekaltos. Saugokime nekaltuosius. Mums jau niekas nebegrąžins to, ko netekom, eikim tik teisingu keliu. Tegul padeda mums Dievas. Prisiekėm – gyvensim tik Lietuvai, savo Tėvynėje vietos nebeliko, laukia mirtis arba kalėjimas, dar pakovosim, prisiekėm ir pasibučiavom. Kažkodėl akys buvo sausos, širdį slėgė kaip didžiulis akmuo skausmas... O ten guli mylimi žmonės. O Dieve... vis tiek gyvent norisi. Visas mūsų jaunų gyvenimas dabar atėjūnams. Kaip naktis. Eis, ieškos, suras – nušaus, suims, išveš. Bet dabar priešinsimės iki galo...

Partizanai, sužinoję, kad mus išdavė Adolfas Augutis, per ryšininkus susirado mus ir pasakė, kad jie eis ir sunaikins Augutį su visa šeima. Jis turėjo dvi dukras ir žmoną. Bet tada aš pasakiau ne. Juk jo vaikai ir žmona nekalti, tik jis niekšelis, o dar labai skystas žmogelis ir bailys, išdavė jis pagąsdintas iš baimės, o ne iš pykčio. Aš pasakiau, kad Dievas jam už tai atlygins.

Kai vėliau mes grįžom į namus, Augučio visa šeima prieš mus ant kelių vaikščiojo. Pirmiausia Augutis man pasiūlė eit pas jį gyvent, pažadėjo prižiūrėt, maitint, bet aš jam pasakiau ne, eik, iš kur atėjęs, aš tavęs ir matyt nenoriu. Paskui jo žmona atėjusi verkė ir ant kelių atsiklaupusi meldė eit pas juos, prašė atleist. O mama Augučiui pasakė: „Auguti, aš tau jau seniai atleidau, tik būk geras, eik greičiau iš mano namų, tavęs aš daugiau matyt nenoriu, kad akyse man nebūtum“. Manau ir jo dukroms Stasei ir Danutei nebuvo lengva būti išdaviko vaikais. Jos juk be kaltės buvo kaltos.

Mielas šių dienų jaunime, gal tu ir ne visai supranti mūsų dienų kovą, bet patikėk, kad kitos išeities nebuvo, o mes buvome jauni, norėjome gyvent ir džiaugtis gyvenimu.

Tetos namuose irgi būt negalėjom. Mamą ir Tadą palikom, o pačios išėjom pas žmones. Aš mokėjau truputį siūt, teta paskolino siuvamąją mašiną ir pasidarėm abi siuvėjos. Iš vienos vietos ėjom į kitą. Susipažinom su to krašto partizanais, sužinojom, kurie geri žmonės, kurių reikėjo saugotis. Visiems sakėm, kad mes iš miesto. Dabar mieste sunkiau, tai ir einam po kaimus. Kaimas virė nuo visokių nelaimių. Tai kurį nors sugavo, tai – nušovė. Ateidavo kaimynė pas kaimyną ir verkdamo, pasakodavo, o mes tylėdavom, net ir verkt negalėdavom, kad neišsiduotume.

Mūsų žmonės nebijojo, netgi sakydavo: „Neikit pas juos, jie susidėję su skrebaus“. Tai buvo tik kaimynų neapykanta tiems, kurie prijausdavo skrebaus. Arba sakydavo: „Geri žmonės, tik, va, jų sūnus nežinia kur...“, ir išsigąsdavo per daug pasakę.

Atėjo žiema. Janutė dažnai išeidavo pas mamą, nunešdavo maisto. Ji turėjo progą ir toliau pavaikščioti. Norėjosi savo krašto žmonių susitikti, kaip jie gyvena sužinot. Mes geriausiai pažinojom iš savo krašto *Girininko*-Petro Kuktos dalinį. Jų jau

daug buvo žuvę, bet, kurie sulaukė žiemos, buvo gudresni. Iš jų ką nors sužinojusi, Janutė žinias parnešdavo to krašto, kuriame mes apsistojom, žmonėms. Ir taip savaime susiklostė. Tai vieni paprašydavo ką nors sužinot, tai – kiti. Jai vis dažniau reikėdavo išeit, o kai kas nors ateidavo, aš perduodavau žinias arba spaudą, nes jau spausdindavo mažus laikraštukus. Juose būdavo žinių ir iš užsienio, įvairių pranešimų ir raminančių žodžių, kurių visiems labai reikėdavo. Išmokom žmones guost, ramint, nes labai daug visur nelaimių buvo: suėmė, nušovė... Nebėr vaiko, brolio, artimo giminės. Visiems reikėjo rast gerą žodį. Mylėjo mus žmonės, nors nežinojo kas esame, bet jautė.

Naujos pažintys mums duodavo daug žinių, taip ir palaikėme ryšius. Dažnai išvažiuodavome su Janute ir toliau. Susitarusios su partizanais susitikdavom. Susitinkam – pro ašaras šypsomės, kalbam vieni kitus drąsindami ir pasisemdami stiprybės vieni iš kitų. Šeiminkai, kur užeidavom, pavaišindavo ir dar maisto įdėdavo. Sargyba pranešdavo: „Labai šunys loja, gal einam...“ Jie išeidavo, atsisveikindami dar pamojuodavo ir dingdavo per baltą sniegą naktį.

Jaunystė – pats drąsiausias gyvenimo tarpas. Kartojo lūpos, kad ne, ne, nežūsim, sulauksim, pasaulis neduos mums pražūti, ne viena Lietuva kenčia.

Per žiemą išvargę sulaukėm 1946 metų pavasario. Mano sveikata labai nusilpo. Netoli prie tetos buvo pradinė mokykla. Ji stovėjo visai pamiškėje, gale kaimo. Ten susipažinom su viena mokytoja, kuri, išeidama atostogų, pasiūlė mums pagyventi. Taip ir padarėm. Turėjom viską gerai apgalvoti, nes reikėjo kur nors apgyvendint Tadelį ir Vacytę, į mokyklą juos leist. Pažįstami per pažįstamus rado mums mažutį butuką. Žmonės leido neprisiregistravusiems gyvent dviem mokiniams. Mama slapstėsi kartu su jais. Sunkiau buvo perkelt į gimnaziją, reikėjo daug pastangų, kad priimtų. Nors pasakydavai viską gerai apgalvojus, bet įtarimas greit kildavo. Vis dėlto priėmė į gimnaziją, tik perspėjo: „Mes neatsakom.“ Suprato, nors aiškaus nieko nežinojo. Toks laikas, kad viskas buvo neaišku, netikra.

Išvežė juos dėdė Vitkūnas, sudėjom ką turėjom. Dar porą dienų liko iki rugsėjo pirmosios. Skiemonių parapijoj buvo kažkokia šventė, žmonės vaišinosi, susitikę su giminėmis, kai kas ir dainavo, o mes su Janute sėdėjom abi ir verkėm. Valgyt irgi neturėjom. Pro langą iššokai ir miškas, grybai. Mes jų prisigrybaudavom, bet nebuvom su kuo valgyt, duonos neturėjom. Pas žmones nueisi – duos, pinigų neims – vis tiek gėda prašyti, o parduotuvė toli ir nenuėisi... Sėdėjau ir verkiau iš gaudumo. Mano turtingoje Tėvynėje man nebėra duonos gabaliuko...

Mokiniai pradėjo mokyti. Sesuo Vacytė buvo gabi, džiaugėmės, kad visi jie kartu, tik sesuo Angelė iš Alantos technikumą perėjo į Panevėžio technikumą. Ji buvo labai jautri, pajuto, kad šnipinėjama ir metė mokslus, nuvažiavo pas mamos seserį Veroniką į Jonavą ir teta ją laikinai priglaudė.

Mes su Janute vėl išėjome pas žmones, nes reikėjo uždirbt šeimai pragyvenimui. Ryšių su partizanais nenutraukėm, tai pasidarė tarsi būtinybė. Eidavom pas gerus žmones siūt tik partizanų parekomenduotus. Dieną siūdavom, naktimis susitikdavom, pasitardavom, pajuokaudavom.

1947 metų pradžioje visiems masiškai reikėjo išsiimt pasus. Mes su Janute irgi gavom naujus, bet ne savo vardais ir pavardėmis. Mano vardas buvo Aldona, Janutės – Ona. Taip ir pradėjom vadintis.

1947 metais sribai pradėjo aktyviau ieškot, vis eidavo ir eidavo, visur darydavo kratas.

Abi siuvom, paėmusios uždarbį, jį veždavom savo šeimai į Anykščius. Dar dirbom kitą nematomą darbą – susitikinėjom su partizanais, vieni kitiems padėjom. Pradėjom savo nelegalaus gyvenimo antrus metus. Apsipratom naujose sodybose, daug gerų žmonių, senų ir jaunų, sutikom. Taip ir rišosi pagrindžio gijos.

Pavasariį sutikom prie gražaus Rubikių ežero. Ten buvo *Tarzano* dalinio teritorija.

Vaikai baigė mokslo metus, bet pavasarį labai susilpnėjo mano sveikata, reikėjo truputį pailsėt, kankino bronchitas, temperatūra. Pasiūlė jo namuose pabūti vienas geras žmogus. Du seneliai gyveno labai gražioje vietoje, jų namas buvo beveik miške, čia pat tekėjo Šventoji, visur klegėjo paukščiai. Buvo atėjusi Vacytė, mes vaikščiojom pakrante, o kitoje upės pusėje buvo kaimo kapinaitės. Ten žmonės laidojo tuos, kuriuos reikėjo slėpt, jeigu juos dar pavykdavo paslėpt. Aš savo sesutei pasakiau:

– Jeigu aš mirsiu ir jūs galėsit mane palaidot, tai aš norėčiau tiktai čia. Čia ta tyli graži gamta skleidžia ramybę ir šventą paguodą.

Taip abi pasikalbėjom, bet mirt nenorėjom, nors mirtis, žinojom, vaikšto kartu su mumis.

Jau buvo vasara. Vieną dieną pranešė baisią žinią, kad Skiemonių garnizonas atsitiktinai suėmė mūsų mamą. Kiek mums buvo skausmo širdy. Nei prieit, nei sužinot ką nors apie ją negalim. Susėdusios su Janute (dabar Onute) verkėm.

Manėm, kad bylos jai nesudarys, vaikų, kur mes esam tikrai neišduos, ir apskritai ji nieko neišduos, tuo mes buvom tikros. Bet ją galėjo mušt, kankint, tardyt. Ką su ja darys? Buvo be galo mums sunku ir dieną, ir naktį, bet po savaitės ją paleido. Įsakė būti vienoj vietoj, niekur nevaikščioti, nes tikrins. Jai sakė: „Kur dabar tave dėt vieną, mums labai reikalingos tavo dukros.“ O mama išsigynė, kad jų seniai nematė, ji viena gyvenanti duoneliaudama ir tiek.

Visą savaitę išlaikė beveik nevalgiusią. Kai suėmė, tą dieną ją apdaužė, apspardė, ilgai dar buvo mėlynės, bet mama buvo linksma, sakė, kad nesunku buvo jai kentėt, kad tik vaikai būtų laisvi. Bučiavom ją, džiaugėmės ir ja didžiavomės. Netrukus ją nuvežėm į Jonavą, ten, padedant tetai, radom butą ir vėl apgyvendinom šeimynėlę. Mes su Onute vėl ėmėmės savų darbų, bet turėjom būt labai atsargios, nes žinojom, kad esam labai ieškomos. Dabar mes persikėlėm į *Plieno* apygardos valdas, čia irgi visi buvo savi ir žmonės labai geri, kas kuo galėjo padėjo ir mes truputį apsiraminom. Vėl partizanų parekomenduotos palaikėm ryšius su vietiniais žmonėmis. Kas kartą mažėjo gerų žmonių, daug jų buvo ištremta, reikėjo būti labai atsargiems.

Vieną liepos mėnesio dieną, tai buvo 18 diena, jauniausios seserys Vacytė ir Angelė panorėjo nuvažiuoti į Vilnių. Angelei reikėjo kažko nusipirkt, o Vacytė norėjo pamatyti Vilnių – ji nė karto jame nebuvo buvusi. Visą dieną grožėjusios Vilniumi,

temstant jos išvažiavo namo. Prieš išvažiuojant traukiniui, Vacytė atsistojo ant laiptelių, norėdama pamatyti žiburiuose skęstantį miestą ir grįžusi jį nupiešti. Tuo metu traukinys pajudėjo, prišokę ginkluoti čekistai jas nuo laiptelių griebė ir nutraukė. Angelė iškrito laimingai, o Vacytė pateko po traukinio ratais. Kai Angelė pribėgo prie jos, ji jau buvo mirusi. (Mes nežinojom, kad tuo metu stotyse budėdavo iš vadinamųjų B. V. Z. skyrių slapti NKVD agentai, kurie sekė pravažiuojančiuosius.) Taip buvo ir su mano seserimis. Angelę areštavo ir nusivežė. Ją ištiko šokas, ji draskėsi, verkė, tada jai uždėjo antrankius ant rankų ir kojų ir numetė į kampą. Taip ir paliko. Vidurnaktį sargybinis nuėmė antrankius. Ji pradėjo po truputį atsigaut ir ėmė galvot apie pabėgimą. Čia pat gatvėje už durų vaikščiojo sargybinis. Ji tyliai atsistojo, palaukė, kada jis nueis, atsargiai atidarė duris. Truputį pabėgusi gatve, pamatė taksį. Pribėgo, vairuotojas atidarė dureles, įlipusi į mašiną, pasakė savo pažįstamos adresą. Nuvažiavusi pas savo draugę, jai viską verkdamą papasakojo. Draugė jai paskolino pinigų ir padėjo nuvažiuot į miesto lavoninę, kur dar rado budintį gydytoją ir sužinojo, kad yra tokia mergaitė. Angelytė ėmė verkdamą prašyt atiduot. Gydytojui reikėjo tam tikrų dokumentų. Jų nebuvo ir būti negalėjo, bet būta gero žmogaus, jau nebejaunas buvo žmogus ir jis, matyt, suprato, tai jai pasakė, jeigu per valandą suspės su karstu išvažiuot, kol jis budi, jis rizikuoja atiduoti. Taip ir padarė. Sustabdė pirmą pasitaikiusią mašiną, nupirko karstą, davė mamai telegramą ir liepė laukt. Taip pavyko išbėgt iš Vilniaus. Parvežė į Jonavą, karstą pastatė mamos mažam kambarėlyje.

Sėdėjo visi trys skausme sustingę, dargi raudot garsiai negalėjo... Žmonės išgirs, įtars...

Laidot vežė į Pieslių kapinaites prie Šventosios. Pavakary atvažiavo į tą vietą, karstą reikėjo laiveliu perkelt į kitą pusę, o dar duobę iškast. Kur sustot, paprašyt žmonių padėt? Užvažiavo pas vieną žmogų, bet jis bijojo karsto priimti į savo kiemą. Vairuotoją prašė, kad pavežtų toliau. Mama sėdėjo kabinoje, o vairuotojas rusas su keiksmiais ėmė mamą bart: „Kokia tu motina, kad neturi kur vaiko lavono dėt.“ Mama sėdėjo skausmo sukaustyta, bet ir to skausmo neturėjo teisės išreikšti. Atvažiavo Tadukas su arkliu, kad mus greičiau nuvežtų – mes su Onute nieko nežinojome. Kai pamačiau tą vaiką verkiantį, supratau, kad vėl baisi nelaimė ištiko. Buvo truputį palyta, ant diemedžio palangėje, išlindus saulėlydžio saulytei, sumirgo daug žibančių lašelių. Aš tam diemedžiui mintyse sakiau: „Net tu gali verkt, o aš negaliu...“ Akys sausos, net burnoje kartu, rodos, kažkas sustabdė ir laiką, ir mintis. Vien siaubingas nesuprantamas tylus skausmas. O ten tose kapinėse, kurias pati Vacytė buvo pasirinkusi, jau temstant, iškilo dar vienas smėlio kauburėlis.

Po laidotuvių mama su Angele ir Tadu išvažiavo į Jonavą. Gal po kokio mėnesio pamačiau mamą, ateinančią su krepšeliu. Puoliau prie jos. Ji verkdamą pasakojo, kad suėmė Angelytę. Ji visą laiką labai blogai jautėsi. Jos draugė paprašė ją atvažiuot į Žeimius. Mama patarė nuvažiuot, manydama, kad nors truputį prisiblaškys. Angelytė išėjo į stotį, sėdo į traukinį ir išvažiavo. Po poros valandų atėjo tetos

kaimynė ir pasakė tetai, kad ji buvusi stotyje, važiuojęs traukinys į Kauną, buvo sustojęs. „Tuo metu pamačiau tą mergaitę, kuri pas jus gyveno, ji pro langą man sūško: „Pasakyk, kad aš areštuota“ ir ją sargybinis nustūmė nuo lango. Pasižiūrėjau, nieko nebuvo arti traukinio, tik aš. Supratau, kad tai buvo pasakyta man. Va, aš ir pasakiau.“

Koks šnipas, koks išdavikas ją sekė, mums nežinoma.

Mama su Taduku turėjo skubiai išvažiuoti iš Jonavos, tai buvo susiję su Vacytės žuvimu. Kažkas kažką įtarė. Vėl reikėjo skubiai sukt galvą, kur juos padėt. Pirmas rūpestis buvo, kur nuvežė Angelytę? Nutarėm ieškot, labai atsargiai, pirmiausia Kaune. Pačioms nebuvo galima eit, reikėjo ieškot per svetimus, prašyt, kad nuvažiuotų paklausinėt, o tai buvo nelengva. Skubiai reikėjo kur nors apgyvendint mamą ir Tada. Čia pat rugsėjis. Nurodė vieną seną gerą moterį, kuri prižadėjo prižiūrėti vaiką, o jei norės, tai ir motina galės pabūt. Vėl buvo labai sunku gaut dokumentus, iš kokios mokyklos jis atvyko, kiek klasių baigęs ir t. t. Tada per pažįstamus žmones, per vasarą įtaisėm į Kavarsko vidurinės mokyklos 7-tą klasę. Buvo lyg ramiau, nes šeiminingė buvo protinga moteris, didelė patriotė, tai pasitikėjom jos pagalba. Nors mama ne visada ten būdavo, daugiau eidavo tai vienur, tai kitur. Labai ją sukrėtė staigi dviejų dukrų netektis.

Kaune padėjo geri žmonės. Angelytės nepavyko niekur aptikt, surast.

Likom likimui palankios, nes kito kelio gyvent ir kovot už kiekvieną dieną nebuvo savo žemėje tarp savų, o kitas kelias – grotos, kankinimai ir mirtis. Likome tik dvi. Viena kankinama už grotų, kita – po smėlio kauburėliu. Juk buvom tokios jaunos, norėjom gyvent ir džiaugtis: šokt, dainuot, mylėt...

Buvo sunku susitart su mokyklos direktoriumi dėl Taduko, nepriėmė pažymėjimo, nes jame buvo kažkas ne taip parašyta. Juk negalėjom jo gaut iš Anykščių, nes, jeigu pasiteirautų, būtų blogiau, dabar reikėjo gaut dokumentą iš Kauno Saulės gimnazijos. Vėl Onutė nuvažiavo į Kauną pas „Štampelį“, kuris buvo žmonėms labai daug padaręs įvairių dokumentų. Taip pat Onutė važiavo ir dėl Angelytės, vėl žmonės padėjo, bet niekur jos nerado.

Atėjo ruduo, vis sunkiau buvo viešai pasirodyt ir siūt mažai galėjau, visur krėtė. Apsistojau pas Levutę. Tai buvo labai geri ir drąsūs žmonės, padėdavo partizanams. Vėl smarkiai susirgau bronchitu, bet visa savo vidinę jėgą kovojau su liga ir skausmu, kuris kaskart ne mažėjo, o vis didėjo. O tas žmonių gerumas, jie gydė ir slaugė kūną ir sielą.

Tėviškėje gyvenamasis namas liko nesudegintas. Kitą vasarą valdžia sugalvojo jį nugriaut ir išvežt į Balninkų miestelį ir ten pasistatyt. Tada mūsų kaimo pradinės mokyklos mokytojas Stepas Satkevičius ėmė prašyt, kad jam atiduotų šį namą, jis turėsiąs kur mokyklą įrengt, nes mokyklos patalpos buvo nuomojamos iš žmonių. Per didelį jo vargą vis dėlto paliko namą mokyklai. Stepas viską sutvarkė ir ten pradėjo mokyti kaimo vaikus. Tai labai nepatiko valdžiai, nes rūpinosi banditų namu. Pasižadė įtartinas žmogus, pradėjo prie jo visaip kabinėtis. Jis atvažiavo pas mus, nes su

juo visą laiką nenutraukėm ryšių, kad padėtume jam apsigyvent pas partizanus. Reikėjo padėti. Jis pasikalbėjo su partizanais ir susitarė, nors labai gaila, nes gal dar būtų pagyvenęs. Iš tiesų tokie žmonės buvo labai reikalingi, jie galėjo daug gerų darbų padaryti ir partizanams padėti. Jam davė slapyvardį *Gintvytis*. Abu su Onute nuvažiavo į Kauną partizanų reikalais, *Gintvytis* dar bandė Angelytės ieškot Kaune ir Vilniuje, bet niekur nerado.

Labai reikėjo susitikt mūsų dalinio vyrams su *Plienu*. Rusai su stribais siautėjo pasinaudodami prasidedančia žiema, o eit Onutei reikėjo. Nuvyko pas ryšininę *Dilgėlę*, kuri pasakė, kad dabar jų neras, nes partizanai išsiskirstė mažomis grupelėmis. *Šturmas*, *Vanagas* ir kiti labai išislaptinę. O *Mina* jau Kaune, nes jo sveikata labai pablogėjo. Užėjusi pas *Šermukšnėlę*, susitiko su *Žentu* ir *Klajūnu*, tai jiems ir perdavė tai, ką turėjo perduot, pernakvojusi grįžo. Dar ji sužinojo, kad suimta ryšininė *Nida*.

Dar kartą važiavo Onutė su teta Ada į Vilnių, stovėjo eilėse, ieškojo Angelytės, bet jos nerado.

Onutė buvo vėl siųsta su reikalais pas *Šarūną*. Greit sugrįžo su *Šarūno* ryšininke *Rugiagėle*. Jos važiavo į Kauną užmegzt nutrauktų ryšių su partizanais.

Vakare atėjo *Plienai* su keliais partizanais ir *Diedukas*, mūsų štabo viršininkas, su savo vyrais. Šeimininkai pavaišino vakariene, o jie aptarinėjo svarbius reikalus, nutarė, kad būtinai reikia visiems vadams susitikt. *Šarūnas* pageidavo, kad dalyvautų ir kitų apygardų vadai, kaip antai – *Žalgiris*, *Miškinis*, *Žvejys*. Pakalbėję, jau vėlakai išsiskirstė. Mes su Onute dar ilgai kalbėjomės. Apgailėjom, kad suimta labai puiki mergaitė *Ramunėlė*.

Onutę paskyrė *Šarūno* ryšininke ir davė jai dar kitą slapyvardį. Dabar ji buvo *Vaiva* ir *Saulutė*.

Šaltą rudens dieną palydėjau *Vaivą* ir *Rugiagėlę* (*Palmyrą*) į kelionę.

Vaivai išvykus, likau viena. Kasdien laukėm *Vaivos* visi: aš, mūsų mama, partizanai, ypač *Žilvinas*, jis ją labai mylėjo.

Prasidėjo masiniai areštai, *Plienai* krašte suėmė net 9 asmenis. Reikėjo saugotis ir būti labai atsargiems. Partizanai ėmė keisti net daugiau žinomus slapyvardžius – *Plienai* tapo *Lazdynu*, *Diedukas* – *Katinu*, aš iš *Mėtos* išsikėliau pas *Eglę*. Jautėm, kad kažkur yra įsisukęs išdavikas, be to, kai daug suimdavo, sunku buvo žinoti, kas išduos.

Eglutė buvo mokytoja, jos šeimininkų duktė ir patys šeimininkai buvo labai geri žmonės, todėl aš apsidžiaugiau galėdama pas juos apsistoti. Kai viskas aptils, vėl grįšiu pas *Mėtą*, ji labai sielojosi, kad aš iš jos išėjau. Žadėjau, kai tik galėsiu, tuojau pat grįšiu.

Džiaugiausi žmonių gerumu ir su jais dalinausi savo rūpesčiais ir kančia.

Ateina, suranda mano geroji mama mane visur ir dabar atėjo ir klausia manęs: „Kur mano vaikas? Mano Janutė?“ Ką aš jai galiu atsakyti, nutirpusia iš baimės širdimi raminu sakydama, kad ji labai daug reikalų turėjo, gali ilgai užtrukti. Moti-

ną sunku apgauti, ji laukia sunerimusi, ji laukia, laukia, laukia... O man sunkiausias akmuo guli ant krūtinės, o gali ir savi kartais sulaikyti, o gali ir... Dabar visokių provokatorių pilna. Visko prisigalvoji. Bet mama mato mano skausmą ir atsi-sveikindama sako: „Duok koki laikraštėlį, nunešiu žmonėms, jie manęs laukia ir prašo, nes žino kas aš...“ Aš susijaudinu ir jai sakau: „Mamut, ir tu, ir tu... Į kalėjimą eini?“ Ji šypteli ir sako: „Kad nieko daugiau ir nelieka, vis tiek esam visi kalti, pati gerai šitą žinai.“ Paduodu laikraštėlį drebančia ranka, ji savo drabužiuose jį paslepia ir pabučiavusi mane išeina.

Prisimenu, žmonės kalbėjo, kad suėmė senutę virš aštuoniasdešimties metų. Sakė, kad ji buvo išvaryta iš prieglaudos, duoneliavo pas žmones. Skrebai pažiūrėjo, ką ji nešė savo krepšelyje. Viršuje buvo uždėtos kelios duonos riekutės, o apačioje – šoviniai. Ją apstumdė ir areštavę išsivežė. Kur ji gavo? Kam ji nešė? O Dieve brangus, kokia tu laisve galinga, kaip tavo, mano Lietuva, mes mylim, ar kas nors kitas gali suprasti. Tada pajunti tokią galią, tokį ryžtą, kad joks skausmas nebegali užgožt tos galybės. Visą laiką prapultis šalia, o eini kaip užsuktas ir nieko nematai. Niekas nemokė mylėt Tėvynės, net nežinojau, kaip ją mylėt, o dabar, kai einu, matau kas žingsnis tuos žmones, kurie šalia manęs, jų liūdnas akis, prislėgtas širdis ir nepaprastą meilę Tėvynei. Jie rizikuoja viskuo: šeima, vaikais, namais, savimi.

Žiemą miškuose nedaug kas sugebėjo išgyventi. Partizanams tai buvo sunkiausias metas. Sniegas, pėdsakai, visur tykantys pavojai. Tuo metų laiku partizanai dažniausiai apsistodavo pas žmones. Klojimai būdavo prikrauti šieno, šiaudų, javų, kartais net tvartuose jie iširengdavo bunkerį, bet be žmonių pagalbos negalėdavo apsieiti. Jiems padėjo, juos slėpė, savo gyvybe rizikavo paprasti kaimo žmonės, neapsikęsdami skriaudų, kurias jiems darė atėjūnai.

Prasidėjo rinkimai – reikėjo rengtis balsavimui. Partizanai turėjo padėt žmonėms susiorientuoti. Reikėjo daug atsišaukimų parašyt. Prašė ir manęs padėt spausdint, tai ir aš padėjau.

Sužinojau, kad *Vaiva* ir *Rugiagėlė* Kauną pasiekė laimingai, buvo užėjusios pas *Džeką* ir *Štampelį*, iš kurio reikėjo paimt dokumentus. Jos dar nežinojo, kad *Štampelis* suimtas ir prie jo namo pastatyta pasala. Čia jas ir suėmė. Apie tai, kad jas suėmė mes negreit sužinojome. Mes jų vis laukėm, ieškojom ir gyvenom nežinioj.

Aš tai vienur, tai kitur pas žmones gyvenau ką nors pasiūdama, nes reikėjo mamai su broliuku uždirbt pragyvenimui.

Taip bevargstant, atėjo 1947 metų Kalėdos. Buvo šaltas gruodis. Šaltis sukaustė nestoru sniego sluoksniu padengtą žemę. Žmonės kalbėjo, kad Kūčių vakarą visur ieškos „banditų“, pamiškėse bus rengiamos pasalos. Jie žinojo, kad tas tradicinis vakaras mums šventas ir brangus...

Aš taip pat turėjau saugotis, kad pati neįkliūčiau ir žmonių neįtraukčiau į bėdą, eidama pas partizanus į jų žeminę. Jau sutemus mane palydėjo Kamilė Kalibaitė-*Branguolė*. Žeminėje jau buvo paruošta Kūčių vakarienė. Partizanai buvo šeši ir dar aš atėjau. Iš pradžių kalbėjomės, paskui pasimeldėm, per radiją iš užsienio

tyliai grojo šventas giesmes. Kažkur pasaulyje buvo graži, laiminga Kalėdų naktis. O pas mus? Mane vis labiau ėmė verksmas, kad netekau visų trijų seserų, buvo labai liūdna ir graudu. Paskui pavalgėm Kūčių vakarienę. Apie kokią vienuoliką valandą pradėjo lot kaimo šunys, užgesinom šviesą, visi nutilom. Kažkodėl po žeme viskas labai aiškiai girdėjosi. Vis artyn šunys lojo, labai piktai ėmė lot ir šeiminkų šuo. Supratom – „draugai“ eina. Jau išgirdom sunkių batų žingsnius. Baladojosi palei klojimą, net atskirus žodžius ir keiksmus girdėjome. Vadas liepė pasirošt ir gyviems nepasiduot. Aš meldžiausi mintyse, kad Dievas padėtų mano mamai, kai ji pamatys ant grindinio negyvą paskutinę dukrą...

Pasibaladoję, visur pabadę, jie nutolo, nutilo, pagaliau ir šunys apstojo lot. Po kurio laiko išgirdom *Branguolės* sutartą ženklą, kad visur iškratę išėjo. Pavojus tą kartą praėjo.

Šį kartą likome gyvi.

Aš vėl pas *Branguolę*. Atvažiavęs ryšininkas *Štukorius*-Jonas Šemeta labai kvietė pas juos atvažiuot nors trumpam. Traukė mane ten, norėjau nors truputį pabūti netoli Valytės kapo, ją aplankyti, paverkt ant jos kapelio, paverkt visų trijų seserų, kurių jau turbūt nebesulauksiu... Čia gyveno labai geri žmonės, *Žvaigždutė*-Emilija Semėnaitė buvo mano globėja. Tą patį vakarą atėjo *Rickus* ir *Klajūnas*. Truputį pabuvau, dar parašiau straipsnelį į laikraštį, padaviau jiems perduoti redakcijai.

Netrukus vėl atvažiavo *Branguolė* ir atvežė laiškų, kuriuos perdaviau *Šarūnui*. Prašė, kad vėl pas juos grįžčiau.

Grįžau pas *Branguolę*. Jau pradėjom 48-uosius metus. Ką jie mums atneš? Baisu, kad nieko gero nei politikoje, nei mūsų krašte. Apie seseris irgi nieko nežinom.

Netrukus po Naujųjų metų, susitarė abu vadai *Plienai* ir *Šarūnas* susitikti pas *Žvaigždutę*. Tuo kartu aš vėl buvau pas *Žvaigždutę*. Vieną vėlų vakarą atėjo *Plienai* su savo palydovais – aštuoniais vyrais ir *Šarūnas* su tiek pat savo vyrų.

Buvo įspūdinga. Visi susėdo prie stalo, nes šeiminkė buvo paruošusi puikią vakarienę.

Pradėta šnekėti, kad Vilniuje gyvenantis profesorius Markulis palaiko ryšius su užsieniu ir norįs susitikti su visais Lietuvos partizanų apygardų vadais ir jiems kažką labai svarbaus perduoti.

Mūsų vyrai svarstė, kaip elgtis, jeigu reikėtų važiuoti apsirengus civiliais drabužiais ir be ginklų. Vadai labai norėjo susitikti su vis dėlto mokytu žmogumi, atseit daug kuo įrodžiusiu, kad jis yra savas. Tačiau jie bijojo, kad nebūtų provokacijos – juk visko galėjo būti.

Tą patį vakarą, kai partizanai išėjo, mes dar nėjom miegot. Visos trys merginos susėdom prie stalo ir kalbėjomės. Buvo jau vidurnaktis, staiga išgirdom, kad kažkas beldžiasi į duris. Atidarėm duris – garnizonas. Pirmiausia pamatėm atstatytus automatų vamzdžius. Nutirpo visas kūnas. Gal išdavystė? Gal pamatė? Gal sekė? Puolė visur verst, ant stalo, virtuvėje daug indų. „Kas čia buvo?“ Šeiminkė nejauna moteris ramiausiai jiems sako: „Va, turiu tris dukras ir vienos jų buvo

gimtadienis, jos čia su mergaitėmis pašventė, o indų neskuba plauti, tinginės.“ „Sėsit, dar ir jus pavaišinsiu.“ Ir vėl susėdo kiti, valgė ir klausinėjo, ar neužaina „banditai“, ar jų nebijom. Šeimininkė kepa kiaušiniene, deda ant stalo ir sako: „Bijom, bet neateina – gal jų jau nebėra?“ Pavalgė ir laimingi, kad gavo paėst, išėjo. O tai būta Anykščių garnizono. Šita teritorija nepriklausė Anykščiams ir jie naktį per toli nuklydo.

Dar pabuvau pas *Žvaigždutę*, gera čia vakarais, labai dažnai ateidavo mūsų partizanai, tiek daug visko prikalbėdavom ir blogas naujienas aptardavom, ir pajaukaudavom. Buvom jauni, linksmi ir tokie nelaimingi.

Netrukus vėl grįžau pas *Branguolę*. Čia turėjau daug pažįstamų. Tai vienur, tai kitur pabūdavau, kai kur užsidariusi siūdavau, o uždirbusi kelis rublius siūsdavau mamai su Taduku.

Vasario pabaigoje, siautėjant pūgoms, vieną vakarą užbėgo pas mane *Žilvinas* ir pasakė, kad įsakyta iš čia skubiai pasitraukti, mums visiems reikia pakeisti vietoles, esam išduoti, dar prieš aušrą atvažiuos žmogus, kuris mane išves. Liepė kaip nors pasiekti *Girinko* dalinį, o ten nurodys kur apsistoti. Partizanai irgi ta kryptimi trauks. Su tamsa turiu išvažiuoti.

Atvažiavo žmogus, porą maišelių grūdų įsidėjęs į roges, ir pasakė: „Aš važiuoju tik iki Šližių malūno, vežu malt, o tave mergaite, atsitiktinai sutikęs kelyje pavežu, nei iš kur, nei kokia nežinau, tu irgi manęs nepažįsti.“

Šalo, sniego pilna. Atvažiavom iki malūno ir ant kelio kaip tik pamačiau dėdę Petrą, mano tetos Ados vyrą. Liepiau žmogui sustot. Dėdė priėjo prie rogių ir paklausė, kur aš važiuoju. Aš jam pasakiau, kad pas juos. Jis sako: „Jokių būdu pas mus negalima, žinai, kad jau ne kartą mus kratė ir mūsų ieškojo, bus tau ir mums blogai.“ Tada aš išlipau iš rogių ir liepiau tam žmogui važiuot, o dėdei pasakiau: „Vis tiek užeisiu. Pavalgyt ir sušilt turėsi duot, nes aš alkana ir labai sušalusi.“

Dėdė apsisuko ir nuėjo savo keliu, o aš nuėjau į jo trobą. Radau tetą, ji irgi nusigando mane pamačiusi, bet nieko nepasakiusi, puolė valgydinti, liepė eit prie krosnies šildytis. Teta buvo drąsi moteris. Abi aptarėm padėtį, nes jau buvo pavakarys, ėmė vėl snigt. Ji pažadėjo mane nuvest pas savo pažįstamus, kad aš galėčiau ramiai pamiegot. Sutemus teta įdėjo riekę duonos ir kelis gabalėlius cukraus, o arbatos, ar bent šilto vandens duos senukai. Pasisaugodamos, kad žmonės nepamatytų, perėjom tiltą ir paupiu priėjom senukų namus.

Labai seni du žmonės ten gyveno vieni. Teta paaiškino, kad aš esu spekuliantė, ji gerai mane pažįstanti, aš prašiusi nakvynės priimti, bet jos vyras, koks nedorėlis, jis nieko nepriims į savo namus. Tai, va, ji pati mane atvedė. Kur aš naktį sningant ir pustant eisiu. Paprašė, kad priimtų mane pernaktvot. Seniai priėmė. Ką jie galvojo, ar patikėjo, ar ne, bet ramiai sutiko. Pernakvojau tą naktį, rytojaus dieną pūga siautėjo dar labiau. Paprašiau, kad dar palaikytų, nes tokiu oru baisu išeit. Taip dvi dienas aš ten išsėdėjau, kol siautė pūga, o senukams sekiau visokias istorijas ir jie buvo patenkinti, aš taip pat.

Trečią naktį pernakvojau, pūga nurimo. Prieš aušrą atėjo teta ir mane išsivedė. Ji jau buvo pakinkiusi arklių į roges, mes sėdom ir abi išvažiuom. Taip ji mane nuvežė ten, kur man reikėjo nuvažiuoti. Aš pasilikau, o tetai išvažiavus, nuėjau pas tuos žmones, pas kuriuos turėjau apsistot. Kai teta grįžo temstant į namus, tuojau pat prisistatė skrebai. Klausinėjo, kur ta mergaitė, kuri pas juos buvo. Teta gynėsi, kad jokios mergaitės nebuvo, padarė nedidelę kratą ir, nieko neradę, išėjo keikdamiesi.

Teta labai džiaugėsi, kad jai pavyko mane laimingai išgabend į saugią vietą.

Nauji žmonės mane labai šiltai priėmė: „Būk čia, pas mus niekas neateina.“ Tą patį vakarą atėjo keli *Girininko* partizanai pažiūrėt, ar aš atsiradau. To krašto, iš kurio mes išėjom, partizanai išsiskirstė grupelėmis.

Mane priglaudę žmonės turėjo puikią mano amžiaus dukrą Julę ir mažametį sūnų. Kitas sūnus jau buvo suaugęs.

Aš dar nespėjau apsiprast, kai po kelių dienų susirgau stipriu plaučių uždegimu. Kambarys šaltas, o šaltis pavasarėjančios žiemos buvo stiprus – langai apšalę, aš guliu naktį ir dejuoju. Labai aukšta temperatūra pakilo. Sulaukiau dienos, pasidarė dar blogiau. Pavakary pasijutau visai blogai. Šeimininkė pamatavo temperatūrą – 41°. Dar turėjau sąmonę ir pagalvojau: „Kur jie mane dės, kai numirsiu? Kiek žmonėms nemalonumų pridariau.“ Šeimininkai nežinojo ką daryt. Negalėjo daktoro atvežt, nė vaistų turėjo. Paskui man atnešė puoduką arbatos ir liepė būtinai išgert. Pažiūrėjau į puoduką, atrodė tarsi arbata būtų supilta į nešvarų puoduką. Išgėriau arbatą ir netrukus užmigau. Pabudau šlapia nuo prakaito. Julė su Antanu visą naktį prie manęs sėdėjo ir kelis kartus keitė baltinius. Aš labai prakaitavau ir vis mėčiau apklotą nuo savęs, o jie laikė mane užklotą, kad nesusalčiau. Jau paryčiui užmigau ramiai. Taip ir pasveikau.

Atėjo pavasaris, slinko diena po dienos. Apie seseris nieko nežinojau.

Paskui atėjo Velykos. Aš nemiegojau tą šventą rytą. Aušo. Šeimininkai išskubėjo bažnyčion. Aš gulėjau ir skendau liūdnose mintyse, laukiau, kada patekės saulė ir karštai meldžiausi.

Visi grįžo iš bažnyčios, sėdom prie stalo, papusryčiavom. Apie pusiaudienį pamaciau ateinančią mamą. Pasitikau, pasveikinau, žiūriu, mamos toks giedras veidas. Ji išėmė iš kišenės laišką ir pasakė: „Skaityk, jos abi gyvos, tik Lukiškių kalėjime.“ Ir verkėm, ir džiaugėmės, Dieve, gyvos...

Šeštadienį teta Ada gavo šį Angelytės rašytą laiškėlį. Ji rašė, kad ji pati čia Lukiškėse jau seniai. Paskui per kalinių paštą sužinojo, kad ir Janutė kartu. Jos kalbėjosi Morzės abėcėle per sieną ir jas sugavo besikalbančias. Tada jas nubaudė – uždarė į karcerį. Ten abi būdamos, viską išsikalbėjo. Janutė buvo labai iškankinta, sudaužyta, plaukų kuokštai išrauti. Angelytė buvo veikli, jauna ir labai graži mergaitė, tai kažkoks sargybinis, matyt, lietuvis, jai simpatizavo. Jis parūpino jai popieriaus, voką, paskui išnešęs laišką išsiuntė. Taip mes viską ir sužinojom apie jas.

Vieną dieną gavom žinią, kad žmonės veš. Žmonės, gyvenę pamiškėje, bėgo į mišką viską namuose palikę. Naktį pasislėpę po eglių sparnais patamsyje ir verkėm, ir meldėmės. Labai buvo baisu. Nuo tos vietos, kur buvom pasislėpę, už kokių 3 km buvo plentas. Visą naktį užė mašinos. Tik išaušus, kai saulutė patekėjo, nutilo. Tada žmonės ėmė judėti, dairytis, ėjo pažiūrėti ar būta atvažiavusiųjų. Tų žmonių, pas kuriuos aš gyvenau, namai buvo neliesti. Jie apsidžiaugė ir ėjo namo ruošti, o kiti vaikščiojo vieni pas kitus ir žiūrėjo, ką išvežė, tai to nerado, tai kito. Visi norėjo sužinot, ar dar likę jų artimieji. Pirmiausia buvo išvežtos šeimos, kurių sūnūs buvo partizanai. Kitą vakarą visi susirinko labai liūdni. Daugelio, kurių šeimos dar buvo neišvežtos, dabar išvežė. Padaugėjo bėglių, reikėjo juos kur nors priglauti. Praėjo sunki nelaimės diena. Saulutė ir ta, rodos, buvo kažkokia apsiblaususi ir labai liūdna.

Tuo metu mokyklose vyko egzaminai. Mūsų Tadukui viena mokytoja rytą, jam atėjus į klasę, pasakė: „Geriau tu eik namo, rytoj neateik ir nebūk namuose, kur nors išeik.“ Taip jis ir padarė. Mama irgi buvo kažkur išėjusi.

Naktį atlėkė pas tą senutę, kur mama su Taduku buvo apsistojusi, jų ieškojo ir kratė jos namelius. Nieko neradę, išėjo ir liepė, kai tik jie ateis, kad skubiai pas juos prisistatytų. Bet jie abu jau ten nebegrįžo.

Vasarą labai trumpos naktys ir miškuose nesaugu, vaikšto visokie žmonės, visur šniukštinėja, ar ko nepamatys... Vieną vakarą liepos mėnesį partizanai atėjo pas mane ir pasakė, kad aš pasisaugočiau, nes jie gavo žinių, kad siaus ir kratys šitą mišką.

Pas mus, pas Gudelius, vakare atėjo *Žilvinis*-Jonas Juras *Girininko*-Petro Kuktos (iš Trakinių k., Kurklių vlsč.) būrio partizanas. Su juo dar keli partizanai buvo atėję. *Nemunas*-Mackevičius man liepė rytą išeit, nes prasidėjo išdavystės. Jis pasakė:

– Mes dabar išeinam, nes labai trumpos naktys, ryt ruošimės dar tolesnei kelionei.

Aš pernakvojau ramiai, kitą dieną anksti rytą atėjo šeimnininkas ir sako:

– Bronyte, greit kelkis ir eik, nes labai krečia apylinkę, visur pilna rusų kareivių.

Greit atsikėliau ir išėjau į Užušilių mišką. Pasiėmiau karišką katiliuką uogoms rinkti, vienoj kišenėj – pistoletas, kitoj – žiūronai. Truputį pavaikščiojau ir išgirdau, kaip sukaukė miškas, prasidėjo šaudymas, visas miškas aidėjo nuo šūvių. Pasirodė, aš labai netoli buvau nuo tos vietos, nes kulkos, tarytum paukščiukai sparneliais kliudydami medžių šakas, švilpė ir čeksėjo. Ėmiau bėgti mišku tiesiog akiai iš tos vietos. Staiga priešais išbėgo vilkas. Pagalvojau, tu vargšeli bėgi ir aš bėgu, bėgam abu nuo žmogaus. Kai nutilo šaudymas, svarsčiau ką daryt, juk vis tiek šukuos mišką. Išėjau į pamiškę, netoliese pamačiau Kazanavičiaus ir Gudelio sodybas ir einantį Kazanavičių augintinį Antaną Valikonį. Aš paėmiau lapą ir pokštelėjau. Supratau, kad jis išgirdo ir ėmė mojuoti į miško pusę. Išsitraukiau iš kišenės žiūronus, pažiūrėjau, Dieve, matau tiesiog į mane kulkosvaidžiai atstatyti, bulvėse guli vienas, toliau – kitas, trečias. Jau pradėjo temt, išgirdau pliaukšint delnais, žiūriu abu Gudelio vaikai ateina. Išlindau iš už medžio ir klausiu, kur jie eina. Jie sako:

– Tavęs ieškom. Mes žinom kelią, kur išeit. Žinom, kur kareiviai pasislėpę.

Tada aš pasilenkiau ir per rugius su tais vaikais išėjau iš miško. Kitą rytą auštant vėl tą patį mišką rusai siautė ir „šukavo“.

Žmonės jau žinojo, kad nušauti 5 partizanai. Tarp jų *Nemuno* sesuo Mackevičiūtė, jos brolis *Gražuolis*, *Nemunas* ir *Žilvinis*, kuris jau nebesuspėjo gaut gydytojo diplomo. Mes jį vadinom mūsų daktaru, nes jis gydė visus sužeistuosius. Žuvo būrio vadas *Girvininkas*. Nušautuosius nuvežė į Kurklius ir sumetė ant grindinio, pas-kui sribai juos spardė, visaip tyčiojosi iš lavonų.

Visą naktį išrymojau suspausta širdimi. Pamiškės sodybose rusai darė kratas, „šukavo“ mišką, o rytą išvažiavo. Žmonės suskaičiavo apie 500 rusų kareivių. Bunkerį nurodė išdavikas, kurį kažkas atpažino, tik bijojo pasakyt žmonėms.

Aš nutariau iš šitų namų išeit, nes žinojau, kad rusai šitam krašte nenurims, statys pasalas, seks, kam rizikuoti kitų likimais... Maždaug už poros kilometrų šalia nedidelio upelio pamiškėje buvo pievos. Ten žmonės ganydavo gyvulius, pjau-davo šieną, kurį išdžiovintą kraudavo ten pat esančioje daržinėje. Tuo metu joje nedaug buvo prikrauta šieno, tai šitoj daržinėj aš ir apsigyvenau. Tie, kurie globojo partizanus, globojo ir mane, atnešdavo maisto ir ką nors iš spaudos paskaityti. Taip ir leidau dienas ir naktis šitoj pašiūrėj. Pradėjo ateidinėti kai kurie ryšininkai, susi-žinojom vieni apie kitus.

Po mėnesio grįžau pas žmones ir nutariau iš to krašto pasitraukt, nes jaučiau kaip mūsų gretos retėja, kiekvieną dieną darosi vis sunkiau ir sunkiau. Susitinkant su partizanais, reikėjo būti labai atsargiai, reikėjo gyvent, išlikti nepalūžusiai, pa-guost, suteikt žmonėms dvasios stiprybės, kelt nuotaiką...

Pagaliau iš sesučių gavau laiškus. Angelytė rašė iš Kazachstano. Ji buvo nu-teista 10-čiai metų lagerio. Laiškas buvo labai trumpas, parašytas rusiškai, ji tik du tokius laiškus per metus galėjo parašyti artimiesiems, o Janutę išvežė į Mordoviją. Ji irgi buvo gavusi 10 metų lagerio, tik griežto režimo.

Reikėjo joms padėt, kad išliktų gyvos, nors pačios mes nieko neturėjom. Mama ėjo per seseris, tos suaukojo po truputį ir rudeniop išsiuntėm siuntinukus.

Kaskart darėsi sudėtingiau slėptis, galvas ėmė kelt ir abejingieji, kurie anksčiau laikė save „neutraliais“, o čia per kaimus ėjo ir ėjo gaujos sribų, visokių agitatorių, mokesčių rinkėjų, kūrė kolūkius ir vis ieškojo ir ieškojo „banditų“.

Taip sulaukėm 1949-ųjų. Atėjau kartą pas Juozą Gudelį Užušilių kaime. Buvo daug prisnigta, smarkiai šalo. Netrukus pranešė, kad didelė sribų ir rusų karei-vių gauja krato sodybas, ieško „nelegalių“ žmonių. Išeit jau buvo vėlu, nes liktų sniege pėdsakai. Tada ėmėsi mane gelbėti pati šeimininkė. Užlipau ant krosnies, ji mane užklojo antklode, prisiglaudžiau prie sienos, o du vaikai atsėdo ant ma-nęs. Vos tik spėjo mane paslėpti, kai atsidarė durys, ir sugarmėjo visas pulkas gin-kluotų sribų. Toj vietoj, kur aš gulėjau, lubose buvo skylė ir durelės užlipt ant aukšto. Tuoj paklausė ar svetimų žmonių nėra. Šeimininkė atsakė, kad nėra. Tada

pasakė, kad darys krata. Visur išlandžiojo, visus kampus apieškojo, užlipo ant krosnies, atidarė tas dureles lubose, stribas per jas įkišęs galvą apsidairė, o vaikai dar daugiau mane prispaudė prie sienos. Nieko neradęs, stribas nulipo žemyn, suėjo ir kiti gryčion ir tada šeimininkę paragino duot valgyt. Bevalgydami dar pareikalavo ir po stikliuką įpilt. Šeimininkas atnešė butelį samagono, išgėrė, prisiedė ir net ačiū nepasakė išsinešdino. Aš vos neuždusau po antklode, krosnis ką tik buvo pakūrenta, karšta. Kai „svečiai“ išėjo, pajutom, kad nuo įtampos esam visi labai pavargę.

Po kurio laiko buvo užėję partizanai iš mūsų krašto, pasakė, kad mūsų priešo – stribo Napalio Bakanausko nebėra. Jis visiems prisiekinėjo, kad mus visus, kurie likom gyvi, nušluos nuo žemės paviršiaus. Kaip jie pasakojo, tą dieną partizanai buvo apsistoję pas mūsų kaimyną Mečį Subą, o stribas Bakanauskas lakstė po apylinkę, varinėjo žmones vežt prievoles ir kaip tyčia užėjo ir į tą sodybą, kur buvo partizanai apsistoję. Suėmė jį, nuvedė į tą pačią vietą, kur jo tėvas sušaudytas gulėjo už panašius darbelius ir čia jį sušaudė.

1949-ieji buvo labai sunkūs metai, visur gyvenau su didele baime slapta, žmones varu varė rašyti į kolūkius, nacionalizavo jų turtą, atiminėjo gyvulius, grūdus, žemės ūkio padargus. Širdį slėgė tremiamų kaimynų vaizdai, kai juos su vaikais ir ryšulėliais rankose stribai ir rusų kareiviai sodindavo į vežimus. Aš juos lydėjau į tą sunkią, nežinomą kelionę pilnomis ašarų akimis.

Baisi geležinė uždanga skyrė mus nuo plačiojo pasaulio, niekas mūsų aimanų negirdėjo arba nenorėjo girdėti, nes pasaulis didelis, jis buvo viskam abejingas ir gyveno sau.

Ant Lietuvos kaimo vis tirštesni debesys tvenkėsi, žmonės jau buvo suvaryti į kolūkius. Aš apsistojau jaunoje, labai neturtingoje Broniaus Grebnicko šeimoje. Vyras dirbo brigadininku. Jis pats kvietė ateit, sakė, kad pas juos niekas neužaina, nieks neįtars, kad aš pas juos gyvenu.

Buvo ruduo, aš miegojau labai mažytėj kamarytėj, be jokio langelio, vos negriūvančiom sienom. Vieną naktį išgirdau smarkų beldimą, iškart supratau, kad ne savi. Šeimininkas atidarė duris, jo paklausė ar nėra svetimų žmonių, iškart puolė kamarytėn ir pamatė mane:

– Kas čia? – paklausė.

Šeimininkas pasakė, kad viešnia, pareikalavo dokumentų. Padaviau pasą, žinoma, padarytą ne mano vardu, dar vienas pašvietė prožektoriumi į veidą ir pasakė:

– Ėta! (Ta!)

Supratau, kad šį kartą tai jau tikrai įkliuvau. Liepė rengtis, šeimininkas tik spėjo man paduot paltuką ir jie mane temptė nusitemptė prie sunkvežimio, įstūmė į kėbulą, kampe sėdėjo dar vienas man pažįstamas ūkininkas Šlenys, jau senyvo amžiaus žmogus, jis irgi buvo areštuotas. Mus apsėdo atstatę automatus kareiviai, ant manęs dar užmetė pledą. Supratau, kad čia mane surado ne atsitiktinai, o kažkas išdavė.

Nuvežė į Kavarsko čekistų būstinę, mane pasodino ant grindų koridoriaus gale, o Šlenį įvedė į gretimą kambarėlį, atidarė duris, kad sargybinis mus abu galėtų stebėti.

Aš žinojau, kad jis buvo doras žmogus. Naktį sėdėdama ant grindų, pastebėjau numestą laikraščio lapą, sargybiniui nusisukus, atplėšiau skiautę, pamušale susiradau pieštuko galiuką ir aklai parašiau: „Išeikit visi iš savo vietų, esam išduoti.“ Susukau į mažytį ritinėlį, atsistočiau ir atsargiai pradėjau vaikščioti. Sargybinis užriko, kad negalima vaikščioti, ėmiau dejuot, jog nutirpo kojos, noriu truputį pajudėti. Kai sargybinis antrą kartą nusisuko, tą popieriaus ritinėlį numėčiau po kojomis tam žmogui. Jis iškart jį užmynė koja. Mes vienas kitą supratome. Jį po poros dienų paleido ir jis tikrai mano prašymą gerai išpildė.

Prasidėjo tardymas. Viską apsvarsčiau, pasirinkau patį blogiausią variantą: žiaurius kankinimus ir mirtį.

Pirmas klausimas buvo, kur aš gyvenau, ką mačiau ir su kokiais „banditais“ draugavau. Tada aš ir režiau visą tiesą jiems į akis: „Jūs žinote, kad aš, jūsų draugu niekada nebuvau ir nebūsiu. Po tiek skriaudų ir kančių, kurias jūs man padarėt ir mano Tautai, aš jūsų neapkenčiu visa širdimi. Jeigu jums tai atrodo yra nusikalimas, aš su malonumu priimu jūsų sprendimą ir sakau atvirai – esu kalta.“ Tardytojas man ėmė grasinti:

– Tau bus labai blogai! Pirmiausia turėsi pasakyti viską, ką žinai apie „banditus“, pas ką gyvenai, su kuo palaikė ryšius?

Tada aš jiems pasakiau: „Kas man gali būti blogiau už mirtį? O mirti aš visai nebijau ir žinau, kas manęs laukia, ne aš viena nuo jūsų rankų turėsiu mirti...“ Čekistai tik susižvalgė ir greit išvedė mane. Tai buvo toks susipažinimas, paskui prasidėjo kančių dienos.

Kai buvau labai silpna, jie mane nuvežė į ligoninę, nes jiems reikėjo manęs dar gyvos. Pakilo temperatūra, todėl labai bijojau, kad neprarasčiau sąmonės ir ko nereikia neprasitarčiau.

Ėjo 1951-ieji metai. Kelias dienas mane paliko ramybėje, gydytojai kuo galėdami padėjo, bet sargyba prie manęs sėdėjo ištisą parą. Prasidėjo naktiniai tardymai. Įsivesdavo į kabinetą ir tardydavo, klausinėdavo apie kitus, o aš jiems vieną ir tą patį kartodavau, kad galiu kalbėti tik apie save, o apie kitus negali būti jokios kalbos, teiskit mane, aš prisipažinsiu iš karto, kad kalta ir daugiau nežinau ką sakyt.

Vieną naktį labai lakstė mašinos, širdis jautė nerimą, o iš ryto, atėjusi seselė man pašnibždėjo, kad šianakt atvežė penkis nušautus partizanus. Jau temstant atbėgo čekistai, liepė gydytojui mane trumpam išleisti, seselė aprenge keliais chalatais ir išvedė. Nusivedė į stribų būstinės kiemą, kuriame gulėjo keli nušautieji, apdege, dar truputį šienų apdrabstyti, kruvini. Privedė arčiau ir klausia:

– Pažįsti, kas čia tokie guli?

Aš stovėjau sustingusi, tarytum į ledo gabalą, ir tylėjau. Iškart atpažinau tik vieną Žentą-Vaclovą Morkūną. Ne taip smarkiai buvo subjaurotas jo veidas, o kiti gerokai apdege. Truputį patylėjusi atsakiau, kad nepažįstu nė vieno iš jų. Tada man iš už nugaros kaip trenkė kažkuris iš čekistų ir aš nugriuvau ant lavonų, bet patys mane ir pakėlė, nes trumpam, matyt, buvau praradusi sąmonę. Paskui įtempė į kabinetą pasirašyt atpažinimo protokolo. Nors ir po to dar dvi savaites jie mane laikė ligoninėje, bet naktimis visą laiką tardė. Po dviejų savaitių grąžino atgal į čekistų būstinę. Vėl jie iš manęs tyčiojosi, kai parodė veidrodį, aš savęs nebeatpažinau: veidas buvo perkreiptas, sutinęs, juodas. Po keturių mėnesių tardymo vienuotėje visai nusilpau, valgyt retai ką duodavo, vos pajudėdavau iš vietos. Bylą turėjo atiduot į teisną, bet aš jau, matyt, nebebūčiau sulaukusi ir jie nutarė mane amnestuoti, išleisti į laisvę, parodyt, kokie jie geri. Išleisdami dar pasakė:

– Dvėsk kuo toliau nuo mūsų akių...

Paskui pasikvietė apylinkės pirmininką ir liepė jam mane pasiimti. Jis dar jų paklausė, kur jam mane vežt, tai jie jam atkirto:

– Kur nori ten ją ir dėk...

Parvežė jis mane į gimtąjį Bačkūniškių kaimą. Žmonės, pamatę mane, išsigando. Paprašiau tėvelio pusbrolių Jono ir Vlodo Tamulių, kad jie nors laikinai mane priimtų, bet jie kategoriškai atsisakė mane priimt. Atseit jie bijo, paskui aš šiaip taip pasiekiau tėviškės namų duris, kur buvo įrengta mokykla, čia gyveno jauna šeima, vyras dirbo tos mokyklos sargu. Prieš tai čekistai mane buvo perspėję:

– Į tėvų namus tau eit negalima, nes tai ne tavo namai, o tėvų... Dokumentų tau irgi jokių neišduosim, nes mes visi tave labai gerai žinom, kam tau tie dokumentai reikalingi.

Drąsus ir geras buvo sargas Stasys Šatkauskas. Jis priėmė mane ir pasakė:

– Juk čia tavo namai, aš tik pašalinis sargas... Eik, glauskis, labai mažai galiu padėt, nes, va, du maži vaikai, žmona laukiasi trečio, bet kaip nors tilpsim, aš dar batus taisau, dalinsimės ką turim...

Pastatė sudedamąją lovelę ir aš atsiguliau nežinodama, kas bus, pasikelti nebegalėjau, jėgos visai apleido. Aš Stasiui pasakiau: „Jeigu atvažiuos ir kaltins tave už tai, kad čia mane priėmė, pasakyk, kad gali jie mane pasiimti, nes, jeigu aš banditė, tai privalau būt miške arba kalėjime.“ Taip ir sutarėm.

Po savaitės atvažiavo čekistai ir užsipuolė Stasį, kam jis priėmė „banditkę“. Tada Stasys jiems pasakė:

– Ji guli paliegus ir net atsikelti negali, aš apie ją nieko nežinau, atėjo, pasiprašė, aš priėmiau, o jei „banditė“, pasiimkit, kad reikia.

Bet čekistai liepė jam apsirengt ir važiuot kartu su jais. Visą naktį jo nesulaukėm. Žmona raudėjo, o man irgi buvo labai skaudu.

Kitą dieną grįžo žmogus namo ir papasakojo, kad jį tardė ir gąsdino, kad išveš kur baltosios meškos, bet jie sutiko nepaprasto tvirtumo žmogų. Stasys jiems pasakė: „Vežkit, aš ir čia nieko neturiu, man tas pats, kur aš gyvensiu...“ Tada jam

pasiūlė mane sekt, šnipinėti, kas pas mane ateis, ką aš veikiu, su kuo susitikinėju, ką kalbu, na, ir visas smulkmenas pranešinėti jiems. Aš apsidžiaugiau, kad jis man viską pasakė atvirai. Tada mes sugalvojom gudrų planą, kad jam nebūtų blogai, ką nors prigalvot ir kad dėl to nei prie jo, nei prie manęs neprikibtų. Taip mane persekiojo dar dvejus metus, jokių dokumentų nedavė, naktimis eidavo apie mūsų namą, sekdamo ir pas mane užeidavo, tardydavo, klausinėdavo ar kas neužgina.

Po truputį atsigavau, nes jaunystę, matyt, valdo stebuklingos jėgos. Čekistai atėję man į akis sakydavo:

– Na, ir gajūs „banditai“... Niekas nemanė, kad tu išsilaižysi...

Tik gerokai vėliau sužinojau, kad jie ir daugiau žmonių buvo užverbavę mane sekt. Per tuos metus iš mūsų namų išsikėlė su šeima ir Stasys, susirado kitą butą, legalizavosi ir grįžo mama į namus, brolis Tadas, pagaliau atėjo ir mano eilė, liepė išsiimti dokumentus ir gyvent kaip visi žmonės.

Susirinkom šeimynon trys iš aštuonių. Tuščios sienos ir rankos tuščios. Bet tai ne bėda. Reikėjo dar padėti seserims. Angelytė vargo Kazachstane, o Janutė – Mordovijoje. Vėliau Janutė vienam laiške parašė labai trumpai: „Truputį susirgau, tik tu neverk, mums verkti nevalia, išlikim iki galo ažuolais. Jei gali, atsiųsk man insuliną.“ Pasirūpinau, išsiuntėm, bet atsakymo jau negavau. Rašiau laiškus, prašymus dvejus metus – niekas jokios žinios neatsiuntė apie Janutę. Vėliau kažkokia mergaitė parašė Angelytei į Kazachstaną, kad Janutė sirgo nervų išsekimu, gulėjo lagerio ligoninėje, paskui ją kažkur išvežė. Po dvejų metų nežinios gavau pranešimą, kad ji yra Pažaislio psichoneurologinėje ligoninėje. Tuoj su broliu nuvažiavom į Pažaislį, leido pasimatyti. Kai nuvedė prie jos lovos, ji gulėjo kaip gyvas skeletas, tik buvo likusios jos didelės, nieko nematančios akys, ir lūpos į jos nebuvo panašios, nelengvai atpažinau savo mieląją sesę... suklupau prie jos lovelės ir smarkiai pravirkau. Mano ašaros, rodos, ją pažadino iš gilaus letargo miego, ji sujudėjo, pasuko galvą kiton pusėn ir iš jos didelių negyvų akių išriedėjo dvi didelės ašaros. Aš dar labiau susigraudinau. Mane pakėlė gydytojas ir pasakė:

– Neverk taip, ji dar gyva... Jas atvežė tris. Vieną jau pasiėmė artimieji, kita – mirė...

Po to nuėjom pas gydytoją į kabinetą, kuris mus nuramino, pasakė, kad ji tikrai atsigaus, nemirs.

Labai daug dėjom pastangų, bet jos pagydyt nepavyko, nes liga buvo jau per daug išigalėjusi, užleista, negydoma. Kai parsivežėm ją į namus, truputį atsigavo, ateidavo ir šviesesnių minčių jos pasąmonėje, bet greit vėl užgesdavo. Vežėm į ligoninę, pirkom vaistus, bet visos pastangos nuėjo veltui. Taip ir nešiojom širdy didelį skausmą kaip sunkų akmenį...

1986 metais iš Rusijos vergijos grįžo Angelytė, ten palikusi savo sveikatą ir jaunystę. Kai mirė, ji buvo palaidota Dapkūniškių kapinaitėse.

Janutė-*Vaivorykštė* mirė 1992 metais. Tyliai užgeso baisų gyvenimą nugyvenusi vienoje kančioje.

Gimiau 1926 12 27 Balninkų valsčiuje, Morkišio kaime. Šeimoje augome penki vaikai.

Kodėl aš 1944 m. nėjau į rusų kariuomenę tarnaut? Mes 21-as kaimo jaunuolis slapstėmės iš pradžių dar be ginklų. Atėjo trys girti sribai į Klepšių kaimą ir nušovė vakaruškoj muzikantą Liaudanską. Kazi Šliką, Adomą Morkūną su kultuvais užmušė ir durtuvais subadė klojime Birželių kaime. Morkūno visi trys sūnūs slėpėsi klojime, girdėjo kaip pusę dienos tėvą kankino, daužė, bet jie neturėjo ginklų, niekuo negalėjo padėti, o sribai buvo ginkluoti. Atėjo į Vanagų kaimą ir nušovė Leitiene, Leitaite ir Leita.

Trys miško darbininkai turėjo dokumentus, kad gali Žardinių miške dirbt, tuos irgi suėmė ir nušovė. Pasakė, kad jie su „banditais“ palaiko ryšius, vaikšto po mišką ir jų niekas neliečia, vadinasi, „banditai“ yra jų draugai. Martinonyse rado žmogų, kapojantį žabus, ir jį nušovė. Balninkėliuose suėmė Pilką, žmogus jokio ginklo neturėjo. Atėjo sribai naktį ir prisistatė už partizanus. O šitas žmogelis jiems pasiūlodė: „Oi, ir mano sūnus nėjo kariuomenėn, ką tik apsisvedė“...

– Tai kur tavo sūnus, pašauk, – paprašė tėvo.

– Kitam gale, – pasakė tėvas.

Pakvietė tėvas sūnų, tas atėjo, išsivedė į kiemą ir nušovė, o tėvus išvežė į Sibirą.

Todėl nė kiek nesuklysiu sakydamas, kad rusai ir jų pakalikai sribai tiesiog per prievartą mus išvarė miškan. Kaip aš galėjau eit į jų kariuomenę arba sribu tarnaut savo akimis matydamas jų daromus žiaurius nusikaltimus.

1945 m. gegužės 1 d. išėjau į mišką, į Aro būrį kovot už Lietuvos nepriklausomybę. Būrys veikė Kurklių, Aluntos, Balninkų, Žemaitkiemio valsčių teritorijose. Būriui vadovavo Alfonsas Bagdonas-Aras, kilęs iš Padambės kaimo, Balninkų valsčiaus. Iš pradžių būryje buvo 47 vyrai. Kartu su manim į būrį išėjo ir mano vyresnis brolis Stasys. Paskui jis grįžo į namus ir 1946 m. jį rusai areštavo.

Pirmą kartą labai keistai pasijutau miške su ginklu, būdamas ką tik iš mokyklos suolo, visai dar jaunas, be gyvenimo patirties berniokėlis. Apsistojom Balninkėlių miške. Tuo metu iš Vokietijos jau traukėsi rusų kariuomenė, ant kelių stovėjo patrankos, raiti jojo laukais, o mes tam miškely išsidėstėm ir laukėm, kada jie mus puls. Jie buvo už šimto metrų, bet mūsų jie nepuolė, praėjo pro šalį.

Kurklių valsčiuje Trakinių miške mus išdavė Žasinas, pamiškės ūkininkas. 1945 m. ten mes buvom labai gerai įsitvirtinę, išsikasėm apkasus, pastatėm kulkosvaidžius, o rusai paleido prieš mus girtus kareivius. Kautynės prasidėjo saulei tekant. Šaudėmės apie dvi valandas, išvarė mus į plyną lauką priešais Pilkos namus. Juos padegė, sužeidė kelis mūsų šiuos. Vieni sulindo į rugius prie klojimo, mes

su Vaclovu Kiaulevičium-Kirviu pasislėpėm už gyvenamojo namo. Atėjo vienas iš klojimo pusės ir pranešė: „Visi mūsiškiai žuvo“. Reikėjo trauktis. Bet kur trauktis, iš visų pusių apsupta? Pasitraukėm beveik į tą pačią vietą, iš kur išbėgom, į griovį. Pasirodo buvusieji prie klojimo rugiuose, užšoko tiesiai ant kulkosvaidžio, taip 33 vietoj ir paklojo. Kiaulevičius baigė visus šovinius, o man į automato diską pataikė, sulankstė jį ir automatas nebeveikė. Rusai mums tiesiog ant kulnų lipo, bet mums pasisėkė ištrūkt iš apsupimo. Naktį septyni buvo išėję į žvalgybą, bet nebegalėjo grįžti, nes miškas buvo apsuptas. Iš apsupimo mums tik dviem pavyko pasprukti gyviems.

Po šių kautynių grįžau į namus ir slapščiausi namuose. Prie namų pilnas miškas buvo primėtytas nesprogusių minosvaidžio sviedinių, tai šituos sviedinius atsiveždavau arčiau namų, sukurdavau lauželius ir sprogdindavau, per dieną po kelis sprogimus nugriaudėdavo. Prie namų sribai bijojo ir prisiartint, neturėjau net bunkerio. Taip namuose išbuvau visą pusmetį.

1946 m. su Vladu Raugalu-Žilvičiu iš Martinonių kaimo per Velykas užėjom pas jo tėvus. Žiūrėm pro langus, raketos kyla į dangų. Pasirodo, sribai apsupo mano tėvų namus, areštavo brolių Stasį. Vėliau juos su Stasiu Skapu užverbavo ir paleido, sutarė, kad jie mane išduos, bet, kai neišdavė, tada atvažiavo vėl tie patys sribai, areštavo ir išvežė Igarkon. O aš išėjau į *Beržo* būrį, kuris daugiausia veikė Juodpurvių, Žardinių kaimuose, Bliudašily prie Želvos. Būriui vadovavo Nikodemas Liškauskas-Beržas iš Čereškos kaimo, Balninkų valsčiaus. Būryje buvo 30 vyrų. Bunkerių neturėjom, vasarą stovyklavom miškuose, žiemą arkliais važinėjom po apylinkes, pas gyventojus glaudėmės. Šitam būry išbuvau pusę metų.

Vieną kartą, stovyklaujant pas ūkininką, atvažiavo tų namų šeimininkas Adomonis ir atsivežė spekuliantę moteriškę, kuri greitai išėjo. Pasirodo, ji nuvažiavo į Ukmergę ir pranešė rusų garnizonui. Kitą rytą prisistatė kariuomenė, apsupo namus, o mes ką tik buvom išėję ir taip neteko susidurt su rusais. Nors Adomonis buvo pasidaręs dokumentus, bet vėliau Balninkų sribai, matyt, sužinojo, kad jis palaiko ryšius su partizanais, atėjo į namus ir jį nušovė vietoj.

1946 m. rudenį, lapkričio mėnesį mane sužeidė. Buvo pasnigę. Prie mūsų tėviškės Vainalavičiaus miške buvo iškasti keturi bunkeriai. Vienam bunkery gyveno *Beržas* su keturiais vyrais, o mes, aš, *Karklas*-Napalys Varžgalys iš Avižienių k. ir *Kardas*-Vytautas Gumbaragis iš Antatilių k., nuėjom į kitą bunkerį.

Rytą atsikėlėm, *Karklas* su *Kardu* ėmė pasakot ką sapnavo ir kaip nekeista, abu sapnavo tą patį sapną. Nuo Žemaitkiemio artėjo paminklai ir didžiulė varpinė. Juodi paminklai ir juodos vėliavos ėjo vieškelio į mūsų pusę. Kažkaip visiems keistai pasirodė tie sapnai, uždainavom dar dainą „Kur bėga Šešupė“ ir tuo momentu sušundėjo virš bunkerio. Supratom, kad kažkas įkišo koją į ventiliacijos angą. *Karklas* greit atidarė angą, mato, kad nubėga kažkoks nedidelio ūgio, lyg vaikas, tolyn. Jis vėl uždarė durytes, bet tuo momentu pasipylė šūviai į bunkerio angą. Kaip vėliau sužinojom, tuo metu mums buvo atnešusi valgyt Aukštuolienė su savo sūnumi. Juos pagavo sribai ir privertė parodyt, kur ji neša valgyt.

Varžgaliui peršovė koją. Jis pasakė:

– Aš dabar nusišau.

Man baisu pasidarė, kad jis gali nusišaut...

Gumbaragis paėmė į rankas granatą (vokišką su kotu), patraukė virvę, bet ne iki galo, atidarė bunkerio dangtį ir laikė už koto ją į lauką iškišęs. Stribai iškart tolyn nubėgo, bet granata nesprogo. Tuomet ištraukė žiedą kitai – kiaušininei granatai, išmetė laukan ir ta nesprogo. Ką daryt? Granatų daugiau neturėjom. Aplink apsupti, reikėjo pasiduot. Pirmas išlindo į lauką Gumbaragis, paskui – Varžgalys ir aš. Paklausė manęs pavardės, pasakiau, kad esu Imbrasas. Visi ėmė kvatotis:

– Matai, kur velnias jį įkišo, – juokėsi stribai.

Aš pagalvojau, kad nieko gero nebus, toliau būsim priversti išduot kitus, šituo dar mūsų kančios nesibaigs. Pamačiau ant žemės gulinčias mūsų išmestas granatas. Vienos detonatorius dar buvo ne visai ištrauktas, kitos – taip pat. Tik staigiai pagriebiau vieną, patraukiau detonatorių ir mečiau į sribų pusę, o jie Varžgalį jau gerokai toliau buvo nusivedę. Tuomet stribai paleido šūvį tiesiai į galvą Gumbaragiui, o Varžgalį, kaip vėliau sužinojau, nušovė stribas Albinas Steikūnas. Mes su juo dar kartu mokyklą lankėm. Užsivedžiau automatą, granatos sprogo, o aš į visas puses paleidau seriją, visą ragelį išvariau, bet tuo pačiu metu man peršovė ranką. Na, ir pasileidau bėgti miškelin. Pamačiau mane besivejantį ruskelį Papeną. Jis jau buvo visai nebetoli, mano šoviniai buvo jau pasibaigę, tada numečiau automatą ir įbėgau į savo mišką. Kai pradėdavo šaudyt, nugriūdavau, pasikeldavau ir vėl bėgdavau visas kruvinas. Už medžių užsiglaudžiau, ruskelis, matyt, pametė mane iš akiračio. Žiūriu – stovi jis gal už dešimties metrų ir dairosi į kitą pusę. Aš tyliai nėriau atgal ir vėl pasileidau į sribų pusę, pamačiau ateinančius sribą Šalgunovą ir dar vieną. Jie, mane pamatę, priklaupė ir paleido automatų serijas. Aš tuo metu pargriuvau, jie pribėgo, dairosi ir nemato manęs. Guliu ant žemės, o jie lipa per kojas, net užsimerkiau. Jie kaip ėjo ir nuėjo tolyn, aš gulėt ilgiau negalėjau, nes žinojau, kad dar kiti ateis. Pasikėliau ir einu, matau jie stovi į kitą pusę nūsikusę, jėgų jau visai nebeturėjau, kraujas bėgo. Šimtą metrų pamiške nuėjau, bet jie manęs nepastebėjo. Įėjau į savo mišką ir ėmiau bėgt. Pats savim negalėjau patikėt, kaip aš galėjau jiems beveik iš rankų išsprūst.

Nuėjau pas Apoloniją Čereškaitę, kuri mane slaugė ir gydė visą pusmetį.

Metus laiko pabuvau *Beržo* būry. Prasidėjus rusų kariuomenės siautimams, nemažai žuvo mūsųškių. Būrys sumažėjo, tada aš perėjau į *Plienų* būrį. 1947 m. persikėliau į savo kraštą – Vilkiškių kaimą, Balninkų valsčiuje pas Misiūnienę. Įsirengiau bunkerį, turėjau radijo aparatą, rašomąją mašinėlę ir dieną naktį spausdinau raštus.

Bunkeris buvo įrengtas tvarte po mėšlu. Į jį ateidavo *Plienai*, Šibaila.

Pas Mariją Ališauskienę taip pat buvo mūsų bunkeris, kuriame teko ir man slėptis. Jame gyvendavo *Plienai*, *Žydrūnas*-Alfonsas Šerelis iš Jagvilų k., *Erelis*. Šereliai buvo trys broliai. *Plienai* dažniausiai būdavo Valų kaime. Teko slapstytis pas Satkevičių, ten slapstėsi *Žilvinis*, Šibaila, *Čigonas*-Petras Degutis.

Atvažiavo ryšininkė ir išdavė, kad bunkeryje Valuose įsikūręs *Klajūnas*-Juozas Morkūnas ir *Plienai*-Alfonsas Morkūnas. Kaip sykis ir aš ten buvau. Atvažiavo sribų pulkas ir ėmė verst namus aukštyn kojom. Išvarė tranšėjas tvarte, klojime, o mes buvom kambary po asla. Viršų stovėjo girmos. Girdim ruskis durtuvą įkišo į ventiliacijos angą ir šaukia:

– Radau, radau, va, čia yra!

Klajūnas pasakė, kad reikia sprogdintis, bet *Plienai* jį sulaikė sakydamas:

– Kai ras, tada spėsime susisprogdinti.

Laukiau, ką jie toliau darys. O ventiliacija padaryta ne tiesiai į bunkerį, tokiais laiptais išsirango. Pabadė, pabadė ir nieko nesuprato, vadinasi, nerado.

Jau nemažai praėjo laiko, ėmė trūkti oro, akyse pradėjo šmėkščioti raudonos rožės, mirguliuoti. Vakare atėjo šeimininkas ir pasakė, kad ką tik išėjo sribai. Kai atidarė angą, iškart atsivom.

Mes turėjome bunkerį pas Vladą Vijūną Rezgių kaime. *Plienai* veikimo pusėje susišaudė su sribais. Minikių kaime mus pakvietė į vestuves. Nuėjome aštuoniese, o pasirodė, kad šeimininkai pakvietė ir sribus. Atvažiavo apie penkiolika sribų. Griebėmės ginklų, o sribai mus irgi pastebėjo. Įvyko susišaudymas, aš pasileidau per upelį. Šeimininkai tokius pustrumpius veltinius buvo davę, pribėgau mišką, išokau į pusnį ir liko sniege tie veltiniai. Teko basam bėgti. Nubėgau iki Stasio Misiūno Kunigiškių kaime, davė du arklius ir mes dviese raiti pabėgom bunkerin Skapiškių kaime pas Vladą Satkevičių.

Stasys Skapas buvo miške, užsiregistravo, paskui jį užverbavo, grasino, jeigu jiems nedirbs, išveš Sibirą. Taip ir buvo. Jis išdavė kitą mano bunkerį, ten rusai rado kulkosvaidį, šovinių. *Šarūno*-Valentino Gleiznio (iš *Plienai* būrio) tėvą irgi užverbavo. Atvažiavo iš Vidiškių sribų viršininkas Kuliavas, su vytinyte daužo į bato aulą ir šneka: „Mes žinom, kad po stalu pas tave yra bunkeris“. O ten iš tikrųjų buvo bunkeris ir jame partizanas sėdėjo. Išgirdęs tokius Kuliavo žodžius, jis norėjo susisprogdinti, bet išgirdo Kuliavą toliau aiškinant: „Tu laikyk tą bunkerį, nekratysim, gali tik pasakyti mums pas ką užaina miškiniai, kas ką kalba, kur kiti bunkeriai...“. Atėjo *Šarūno* tėvas pas *Plieną* ir sako:

– Mane verbuoja. Ką daryti?

– Užsiverbuok, – *Plienai* jam pasakė.

Ir užsiverbuok Gleiznys. Praėjo keturi mėnesiai, atėjo Kuliavas ir klausia:

– Tai dabar pasakyk mums, kur yra banditai?

Šis sako:

– Dar nesužinojau.

– Tu mūsų neapgaudinėk! – suriko sribas.

– Gerai, sužinosiu.

Atėjo jis vėl pas *Plieną* ir sako:

– Žinai, blogai. Mane jau spiria pasakyti kur bunkeris.

– Na, gerai, – jam sako *Plienai*. – Yra paupy bunkeris.

Įmetė nupjautą šautuvą į tą bunkerį, dabar jau Gleiznys nuėjo pas Kuliavą stribyan ir sako:

– Va, sužinojau bunkerį, einam parodysiu.

Nusivedė stribų pulką prie to bunkerio, apsupo jį iš visų pusių, stribai ėmė mėtyt granatas, rėkaut, kad pasiduotų esantieji bunkeryje, paskui įlindo, žiūri nieko nėra. Tuomet Kuliavas jam sako:

– Tu mus apgaudinėjai. Tokių bunkerių mums nereikia. Duok mums, kad būtų gyvų „banditų“...

Nieko kito žmogui neliko, užminavo savo namus ir atbėgo pas mane. Vėliau jį vis tiek suėmė, gavo 10 metų lagerio.

Taip pat verbavo *Žydrūną*-Šerelį irgi tais pačiais metodais ir tas pats Kuliavas, jei nedirbs jiems, grasino kaip šunį supūdyt Sibire. Jis 16-os metų išėjo miškan ir žuvo prie Kurklių.

Beržo būry buvo provokatorius *Pusvaškis-Končius*. Jį vadindavo *Golubuška*, buvo kilęs nuo Balninkų. Vėliau jis mus buvo užvedęs ant stribų pasalos ir per susišaudymą pabėgo iš būrio.

Būnant bunkeryje Vilkiškiuose pas Misiūnienę, mus išdavė Vincas Aukštuolis iš Vilkiškių kaimo. Mes buvom su juo kartu *Aro* būryje. Po kautynių Trakinių miške jis numetė šautuvą ir registravosi, paskui jį ėmė MGB verbuot ir užverbavo. Jis man pats yra sakęs, kad jį verbuoja Balninkų ir Žemaitkiemio MGB, bet, kai pats žmogus prisipažindavo, mes kažkaip juo dar pasitikėdavom. O jis, pasirodo, jau rinko žinias apie mus, planavo, kad sueitume į vieną vietą ir taip čekistai galėtų mūsiškių kuo daugiau sunaikint.

1949 m. birželio 20 d. Vincas Aukštuolis nuvažiavo į Ukmergės MGB ir pasakė, kad mes eisim pas aluntiškius, bet Aluntoje tada žuvo partizanai ir mums nebebuvo kur eit. Tada žuvo: *Laimutis*, *Papartis*, *Ilgūnas*, *Šarkis*. Rytą atėjo Vinco brolis Kazys į bunkerį pažiūrėt, ar mes esam. Išlįsdamas iš bunkerio atsiduso ir pasakė tarsi sau:

– Gaila vyrų...

Vadinasi, jis jau žinojo, kad bus pranešta apie mus. Bunkeryje mes buvom dviese su Napoleonu Skapu-*Aidu*.

Labai greitai rusai su stribais apsupo mūsų bunkerį. Pajutom, kad pasieniais jau bado, ieško landos. O Vincas Aukštuolis, aprengtas kareiviškais drabužiais, pastatytas rugiuose. Stribai badė, badė ir nerado bunkerio, tada nuėjo pas Vincą ir pasakė, kad nerado. Tuomet jis pasakė, kad iš bunkerio kyšo antena, o pagal ją galima atsekti kur bunkeris. Ištraukė anteną, atsivedė šeiminką, jau prisikasė prie dangčio, bando atidaryt, o aš iš apačios laiku ir neleidžiu ištraukt dangčio. Ėmė šaudyt, atidarė dangtį ir ėmė šaukt, kad pasiduotume. Napalys išlindo, aš dar automatą užsivedžiau, bet vėl persigalvojau, nusišaut nėra taip paprasta, per sekundę atrodo visas gyvenimas prabėgo. Pajutau, kaip pagriebė mane už plaukų ir ištraukė į lauką.

Ištraukę iš bunkerio, nuvežė Dejūnų miškan, pririšo prie medžio, numovė kelnes, išsilaužė mieta ir ėmė velėt. Velėjo tiek, kiek galėjo.

Po šios egzekucijos nuvežė į Ukmergės MGB. Prasidėjo dar didesni kankinimai.

Tardė žydas Lenskis ir rodė budeliams, kaip mušt mane. Jis man pasakė:

– Jūsų kaulais patrešim Lietuvos laukus.

Ukmergėj išlaikė iki lapkričio mėnesio, labai smarkiai sumušė, nei sėdėt, nei gulėt negalėjau, visas mėlynas, ištinęs buvau. Ateidavo Lenskis į kamerą ir tyčiodavosi: „Mes tave per užpakalį maitinsim, jei tu per burną nevalgai“. O ką gi valgysi visas sumuštas, duonos grūste į burną neįgrūsi, nors penkias paras buvau nevalgęs.

Paskui išvežė į Vilnių, gavau 25 metus lagerio. Atsėdėjau 11 metų Vorkutos, Mordovijos lageriuose.

Pasakoja ALGIRDAS LISANKA-SIAUBAS*

Užrašyta Kėdainiuose

1994 10 30

Gimiau 1925 m. vasario 20 d. Masiulių kaime, Želvos valsčiuje, Ukmergės apskrityje. Tėvai turėjo 7 ha žemės, šeimoje augome du broliai ir dvi seserys.

Atėjus bolševikams, nuo 1944 m. pradėjom slapstytis, iškart apsiginklavom trofėjiniais ginklais, iš kaimų visus sribus suvijom Želvon, kad mums nesimaišytų, nors mes jų tada dar nešaudėm, nes jie ir mūsų nelietė.

Su Vytautu Roku-*Vėtra* iš Paželių kaimo kartu mokėmės Marijampolės karo mokykloje, buvome Plechavičiaus rinktinės savanoriai. Kai iš Marijampolės mus paleido su ginklais neribotą „atostogų“, grįžę į tėviškę, abu su *Vėtra* ėmėm organizuoti vyrus į būrį. Iš pradžių būrį sudarė Paželių ir Masiulių kaimų vyrai, o vėliau jau prisidėjo vyrų ir iš tolimesnių apylinkių.

Iš Masiulių kaimo stojo į mūsų organizuojamą partizanų būrį šie vyrai:

1. LISANKA ALGIRDAS-SIAUBAS, g. 1925 02 20.
2. ŠIKŠNYS JOKIMAS-GYLYS, g. 1924 03 10. Žuvo 1946 05 30.
3. ŠIKŠNYS KAZYS-ŠARKA.
4. ŠIKŠNYS ANTANAS (ŠARKOS brolis).
5. RUDĖNAS ALFONSAS-PAPARTIS.
6. RUDĖNAS BENADAS-BIJŪNAS (PAPARČIO brolis. Abu žuvo Giedraičiuose).
7. MARKAUSKAS PRANAS-ŠMIDRA.
8. JUZĖNAS-GRIEŽTIS. Paimtas gyvas. Miręs.

* Kadangi gerb. Algirdas nuo pirmųjų okupacijos dienų rašė dienoraštį, kurio dalis išliko iki šių dienų, todėl jo šiandienos pasakojimus norėčiau perpinti anų dienų aprašymais iš dienoraščio. Tai, manau, gerokai pagyventų dabartinius jo prisiminimus, atskleistų kai kurias smulkesnes įvykių detales, leistų išsamiau susipažinti su šio žmogaus partizanine veikla. – R. K.

Iš Paželių kaimo:

9. KARALIŪNAS VILIUS-VIRŽIS. Mes jį buvom išsirinę būrio vadu. G. 1915 m. Žuvo 1946 10 30.

10. KARALIŪNAS EDVARDAS-DRUGELIS (VIRŽIO brolis).

11. ROKAS VYTAUTAS-VĖTRA. Žuvo 1948 04 14.

12. ROKAS BRONISLOVAS-AIDAS. G. 1923 10 08. Žuvo 1947 08 03 (VĖTROS brolis).

13. ROKAS STASYS-BERŽAS. Jauniausias VĖTROS brolis. Jis žuvo, kai aš jau buvau kalėjime. G. 1927 m.

Iš kitų kaimų:

14. KADELSKAS POVILAS-PYPKĖ iš Virbalų k.

15. BLUSIUS MYKOLAS-KEMPINĖ. Kilęs iš Laukelių kaimo. Registravosi.

16. PUODŽIŪNAS KAZYS-TITNAGAS. G. 1917 m. Žuvo 1957 09.

17. PUODŽIŪNAS POVILAS-ŽERUOLIS. Vėliau tapo išdaviku. Rastas pakartas ar pats pasikoręs.

18. NARUŠIS PETRAS-SKILTUVAS iš Kazeviškio kaimo, Balninkų valsčiaus. Paimtas gyvas.

19. MOTIEJŪNAS VINCAS-BALANDIS. G. 1919 m. Žuvo 1946 01 16.

20. NAVIKAS STASYS-BAUŽA iš Paželių kaimo. Buvo užsiregistravęs. Išvestas iš namų dingo be žinios.

21. BAČIANSKAS MARIJONAS-ŠERNAS iš Berzginių k.

22. KALIBATAS EDVARDAS-VASARIS. G. 1923 05 15. Žuvo 1946 01 13.

23. MAJAUSKAS MYKOLAS-ŽALGIRIS. G. 1905 m. Žuvo 1946 m.

24. PLESKUS JONAS-PURIENAS. G. 1925 07. Žuvo 1947 10 30.

25. STEPONAVIČIUS ANTANAS-VIKSVA. G. 1912 m. Žuvo 1946 m. Berzginių k.

26. STEPONAVIČIUS VLADAS-LAZDYNAS. G. 1923 m. Žuvo 1946 m.

27. ŽALTYS nuo Paberžių.

28. ŠILIŪNAS-JAZMINAS iš Paželių k.

29. DRUSKIS VLADAS-BAGINSKAS iš Paželių k.

30. ŠALČIŪNAITĖ-ŽIBUTĖ iš Paželių k.

31. JUKĖNAS-ŠIŠKA.

32. SUDNIKAS STASYS iš Žiežmarių.

33. MOTIEJŪNAS PRANAS-SAKALAS iš Rasališkių k. Žuvęs.

34. VAIŠUTIS PETRAS-DUNDULIS. Žuvęs.

35. SKUOLIS VINCAS.

36. VARANAUSKAS TEOFILIS.

37. STANCELIS ANTANAS iš Daubariškių k.

38. MACKEVIČIUS iš Kazliškių k.

39. SARULIS MYKOLAS-KOPŪSTAS, g. Butkūnų k., žuvo 1945 m.

40. JAKUTIS RAPOLAS.

41. BANIULIS JUOZAS iš Butkūnų k., žuvo 1944 10 01.

42. LEIGA SERAPINAS.

43. STANCELIS JONAS-DOBILAS iš Daubariškių k., žuvo 1947 01.

44. STANCELIS JUOZAS-ŠALNA iš Daubariškių k., žuvo 1947 09 29.

Mūsų būrį sudarė apie 30 vyrų. Iš pradžių būriui vadovavo *Viržis*, nes jis buvo vyresnio amžiaus, tarnavęs kariuomenėje, nors kaip vadas nebuvo ypatingas. Aš daugiausia užsiiminėjau raštvedyba. Vėliau partizanai mane pravardžiuodavo „politruku“. Kai *Viržis* žuvo, 1946 m. pavasarį mes išsiskirstėm kas kur po du, po tris, nes prasidėjo dideli rusų NKVD kariuomenės siautimai. Aplinkiniuose miesteliuose buvo dislokuoti kariuomenės garnizonai. Balninkuose buvo šimtas, Giedraičiuose – šimtas, Širvintose – šimtas kareivių, tad didesniai būriui buvo sunku pajudėti. Tik slaptazodžius šiaip taip gaudavome iš Čiobiškio, kad nesusišaudytume tarpusavyje. Čiobiškyje buvo mūsų apygardos štabas. Tuo metu visa mūsų vadovybė vadinosi LLA – Didžiosios Kovos rinktinė. Kiekvienas mūsų partizanas ant rankovės turėjo prisisiuvęs trikampį ženklą, kuriame buvo išsiuvinėtos raidės LLA – DKR. O vėliau mes jau priklausėm *Plieno* rinktinei. *Plienai* veikė Lyduokių apylinkėje ir turėjo savo atskirą būrį. Po Gursčių kaimo kautynių mes susijungėm su *Plieno* būriu. 1946 m. sausio mėn. prieš pat kautynes netoli Šešuolių Gursčių kaime vyko partizanų būrių susitikimas.

Per Naujuosius metus Giedraičių valsčiuje į vieną kaimą, kuriame rusų garnizono kareiviai šventė Naujuosius metus, nieko apie tai nežinodami užėjo partizanai. Jų buvo apie 150 vyrų. Partizanai ruošėsi apsistoti tame kaime. Įvyko smarkus susišaudymas, bet aukų, atrodo, nei vienoj, nei kitoj pusėj nebuvo. Ruskiai išbėgiojo, o partizanams reikėjo eiti toliau. Tada partizanai patraukė Šešuolių link, o, pasirodo, ruskiai sekė ir pastiprinimui išsikvietė dar ir reguliariosios kariuomenės garnizoną iš 16-os lietuviškosios divizijos, kurios kareiviai per apsuptį į partizanus nešaudė, o leido išsiveržt laisvai be pasipriešinimo. Visa tai vyko Gursčių kaimo miške. Apsupti buvom iš trijų pusių.

Kiti mūsų skyriai pateko į NKVD garnizono pasalą. Turgaus aikštėje mūsiškių gulėjo 18 vyrų, tarp jų buvo du spekuliantai, kuriuos prieš kautynes buvom sulaukę, kažkokie žydai. Sužeistų mūsiškių buvo 12, tarp jų ir Kazys Puodžiūnas.

1946 m. prie Želvos žvyrduobių sušaudėm 11 stribų, o mūsiškių žuvo tik vienas – *Vasaris*-Edvardas Kalibatas.

Tada pas mus atėjo *Žalgiris* su didelėm pajėgom, apgulėm visus kelius. Norėjom sunaikint Balninkų, Želvos ir Giedraičių stribus. Nuo Utenos buvo atėjęs *Švyturys* su 60-ies vyrų būriu, Balninkų kelią užblokavo Giedraičių partizanai, o mes – Želvos kelią, specialiai nenukarpėm telefono linijų, kad šitų miestelių NKVD garnizonai galėtų palaikyti ryšius ir lėktų vieni kitiems padėti, bet nė vienas garnizonas nepakilo, būtume mes iš jų padarę košę. Kaip jau sakiau, iš mūsiškių žuvo *Vasaris*, jam kulka pataikė į galvą, *Mindaugui* (kilęs nuo Daubariškių kaimo) peršovė koją, o *Voldemarui* – krūtinę.

Naktį nuėjom prie pat Želvos miestelio ir sugulėm ant žemės. Prieš tai Masiulių kaime sušaudėm šnipą Markauską, o jo sūnų specialiai palikom gyvą, kad nubėgtų į Želvos miestelį pranešti sribams. Nušaudami Markauską, šeši mūsiškiai apsimetė girtais, kad visi manytų, jog tai tik girtų banditų darbas. Sūnus Julius, atbėgęs į Želvą, visus sribus sukėlė ant kojų, kurie nieko pikto neįtardami lėkė gaudyt „girtuoklių“. Jie pateko į mūsų pasalą ir mes juos supylėm. Žuvo 10 sribų ir pranešėjas. Liko gyvi tik sribų sargybiniai, kurie ėjo priekyje gerokai nutolę nuo pagrindinės grupės ir vienam sribui – žydui Ickei – pavyko pabėgti. Gana greitai jis skrebyną paliko ir išėjo dirbtį į parduotuvę, o vėliau su juo teko susitikti kalėjime, padarė išėikvojimus ir pasodino.

Netoli Želvos, prie tokio pušynėlio, pakely sugulėm, atėję anksti rytą. Mūsiškių buvo maždaug apie 30 vyrų. Pamatėm ateinančius nuo Želvos du žmones. Kai priėjo arčiau, mano draugas Jokimas iškart pažino skrebą Kapecką, nes jis jau buvo įkliuvęs į Želvos sribų rankas. Tada mes jį išvadavom. Kapeckas jį tada mušė. Pamatęs, kad čia pasala, Kapeckas šoko per kelią į rugius, o antrasis puolė tiesiai tarp mūsų į pušynėlį. Šaudyt negalėjom. Jokimas jį dar vijosi, bet, matyt, jis buvo greitesnis už Jokimą ir pabėgo. Pasirodo, buvęs raudonasis partizanas, politruku Želvoj dirbo. Tiesa, kitą kartą jam nebepasisekė pabėgti, partizanai jį su tvarkė.

Tuo metu Rokiokas-Berželis paspaudė kulkosvaidį ir sužeidė savąjį – Kazį Šikšnių.

Skačiūnuose tris kartus susišaudėm su enkavedistais. Mes sakydavom: nori pasišaudyti – eik į Skačiūnus. Ten būdavo kaip užburta, kai tik nueidavom arba skrebus, arba enkavedistus sutikdavom. Matyt, kas nors pranešdavo.

Skačiūnų kaime buvo sužeistas *Šmidra*, o *Dagys* iš Paželių k., kuriam peršovė vidurius, mirė nuvežtas į Žemaitkiemio girininkiją.

Mūsų būryje buvo du vokiečiai. Vieną vadinom Juozu, o kitą – Fricu. Vokietis Juozas nušovė Žemaitkiemio NKVD garnizono viršininką – gruziną.

Tai buvo 1944 metais. Mes tą šeštadienį išėjom iš būrio Minikių miške, o likusius rytą užpuolė rusų NKVD garnizono kareiviai iš Žemaitkiemio.

Mano sesers vyras Mykolas Dapkus, *Kopūstas*-Ignas Sarulis iš Butkūnų kaimo pabėgo, o keturi partizanai iš Butkūnų kaimo žuvo: Rapolas Jakutis, Mykolas Sarulis, Juozas Baniulis, Serapinas Leiga.

Po Karaliūno-*Viržio* apie mėnesį būrio vadas buvo *Voldemaras*. Vėliau kautynėse jis buvo sužeistas du kartus ir paimtas gyvas. Po kalinimo lageryje grįžti į Lietuvą jam neleido. Mane areštuotą vežė kartu su *Voldemaru* ir *Vilku* į Vilnių. Jie abu buvo surakinti. Vėliau *Vilkui* paskyrė mirties bausmę, o *Voldemarui* – 25-ius metus.

Nuo Čiobiškio iš štabo į mūsų būrį buvo atėjęs *Piliakalnis* su *Laukinuke* daryt tvarkos. Jiems nepatiko, kad mes per daug sušaudėm sribokų. Tiesa, Gursčių kautynėse jis irgi dalyvavo. *Piliakalnis* buvo sukvietęs iš aplinkinių valsčių partizanus, aiškino Didžiosios Kovos apygardos struktūrą.

Dažniausiai lankydavomės pas žmones sodybose, stovyklaudavome miškuose, turėjom ir bunkerių išsikasę, buvo jų kiekvienam miške. Bunkeriuose laikėm šaudmenis, atsarginius ginklus, turėjom įsirengę ir atskirus ginklų sandėlius. Rusiški šautuvai gana greit atsидūrė sandėliuose, nes jie buvo per dideli ir nepatogūs.

Dažnai susitikdavom su kitų būrių partizanais, bet daugiausia vaikštinėdavom vieni, nes neturėjom kantrybės sėdėt ilgai vienoj vietoj. Kai nebūdavo išeities, mes sprukdavom į Utenos apylinkių miškus, bet neilgam. Po kelių dienų vėl grįždavom ir veikėm savo apylinkėj. Vaikščiodavom ir dieną, nes miestelyje buvusieji sovietiniai pareigūnai ir čekistai neišdrįsdavo mūsų kliudyti. Apie 1945 metų vidurvasarį mūsų būrys padidėjo iki 50 vyrų, nors keliolika jų jau buvo žuvę.

Vienoj vietoj nesėdėdavom. Tad garnizonams buvo sunku susigaudyt, kur mes esam. Kiekvieną naktį keisdavom dislokacijos vietą. Apie 11-tą valandą išeidavom darydami įvairiausius vingius, o paryčiui apsistodavom kokiam nors kaime. Eidavom vienas paskui kitą vorele. Jei būdavo šviesi naktis, eidavom maždaug dešimties metrų atstumu vienas nuo kito, jei būdavo tamsiau, tarpus mažindavome. Prieš pusvalandį išžygiuojant būriui, būdavo išsiunčiami žvalgai, kurie apžiūrėdavo numatytą stovyklavimui vietą ir būrį pasitikdavo pranešdami ką pastebėję. Būriui išėjus, taip pat būdavo paliekami žvalgai, kurie turėdavo stebėti, kad kas nors nepersekiotų būrio ir netikėtai neužpultų. Apsistodavome vienkiemiuose maždaug po dvylika vyrų. Žodžiu, vienoj sodyboj įsikurdavo vienas pulkas. Prie kiekvieno namo pastatydavom sargybinių lauke ir vieną budintį viduje. Valgyt duodavo ūkininkas, pas kurį stovyklaudavome. Pasitaikydavo, kad apsistodavom pas neturtingą žmogų, tuomet keli vyrai eidavo parinkti maisto iš kitų ūkininkų. Naktį visada belsdavomės į langą stovėdami prie sienos, kad kartais viduje esantys priešai negalėtų pastebėti, kas beldžiasi. Nebuvo beveik nė vienos savaitės, kad neįvyktų kautynės. Daug nuostolių niekada neturėdavom. Visada mums reikėdavo trauktis, nes, užsitęsus kautynėms, iškart pristatydavo kariuomenė iš gretimų valsčių. Taigi nelaukdavom, kad mus užpultų. Surinkdavom užmuštųjų ginklus, sužeistus pribaidavom, nes mes neturėjom kalėjimų ir lagerių, o gyvų priešų nebuvo galima palikti. Skrebai ir rusai, paėmę gyvus mūsų šaukikus, žiauriai kankindavo, o nukankinę nuveždavo į miestelį ir ten turgaus aikštėje numesdavo beveik visai išrengę pasityčiojimui. Jie manė, kad tuo atbaidys kitus, bet kuo žiauriau su partizanais sribai elgėsi, tuo atkakliau partizanai kovojo ir gyvą retai kurį paimdavo. Gyvi pakliūdavo tuomet, kai atsiskirdavo nuo būrio ir nusigerdavo... Daug užmuštų ir patys palaidodavome. Kautynių lauke stengdavomės nepalikti užmuštų, kad iš jų nesityčiotų, bet kritišku momentu turėdavom palikti, tik sužeistus paimdavom. Sužeistuosius gydydavom slėptuvėse miške arba pas ūkininkus. Vaistų užtekdavo. Net ir sunkiai sužeisti išgydavo.

Tuojuo po karo, 1944 metais, mokytojavau Giedraičių valsčiuje, Ambraziškių pradžios mokykloje, Šiaudžių kaime. Čia mane areštavo. Nežinojau net už ką, maniau, kad Želvos NKVD ką nors sužinojo apie mano veiklą, o, pasirodo, mane įskundė

vietinis seniūnas. Gerokai pamušė ir pareikalavo, kad jiems rinkčiau žinias. Kitos išeities nebuvo, sutikau dirbti jų agentu, svarbu buvo kaip nors ištrūkti iš jų nagų. Suteikė MGB agento slapyvardį *Zaria*, o kai paleido, liko vienas kelias – į mišką.

Tada areštavo mane Giedraičių milicija ir kartu su kareivių būriu nuvarė į Širvintas. Išleisdami jie parašė tokį raštelį. Aš jiems pasakiau, kad dabar mane vis tiek nušaus skrebai. Jie liepė parodyt tą raštelį. Tada aš pėsčias, aplenkdamas Šešuolių bažnytkaimį, grįžau į namus.

Kazio Puodžiūno brolis Povilas-Žeruolis į mūsų būrį atėjo iš mokytojų seminarijos, atseit pas brolių. Nors ir aš, ir *Vėtra* jautėm, kad kažkas ne visai normalu, na, bet tylėjom.

Žeruolis aiškino, kad jį seminarijoje pradėję persekioti dėl brolio, todėl jis ilgiau ten būti nebegalėjęs. O vėliau, kai aš jau buvau kalėjime, sužinojau, kad Žeruolis išdavė Stasį Roką-Berželį ir Šmočiuką.

Spasko lagery sutikau Karaliūną-Drugelį, kuris man apie tas išdavystes ir papasakojo, nes buvo atvežę iš lagerio į Lietuvą kaip liudytoją Šmočiuko teisme.

Kai aš buvau lagery, mano motina dar buvo parašiusi laiške tokią trumpą frazę: „...o Puodžiūnas vaikšto „guzikuotas“...“ (KGB archyvų duomenimis Povilas Puodžiūnas, g. Ukmergės apskrityje, Želvos valsčiuje. Bylos: F. 3, B. 56/43, t. 3, L. 79, B. 60/7. MGB agento slapyvardis *Mokytos*. Veikė iki 1952 m. Sunaikino 14 partizanų. Pasikorė.)

Aš patekau į skrebus nagus 1946 m. gegužės 30 d. Mes tada dviese su Jokimu Šikšniu Masiulių kaime buvome vienoj sodyboj. Jokimas turėjo kulkosvaidį, o aš – automatą. Staiga pajutom, kad mes apsupti, per kiemą pamatėm einantį rusų kareivį. Iškart šokom ant tvarto, reikėjo užsitraukti ir kopėčias. Žiūrim, burliokas palipęs jomis kiša galvą. Jo laimė, kad jis į kitą pusę pažiūrėjo. Aš spyną automato patraukiau, to ir tetrūko, kaip išsižiojo rėkt ir žemyn, mes iš paskos. Apačioje Jokimas prišoko prie vienu durų, aš – prie kitų, po seriją paleidom. Į mus niekas nešaudė, bet tas rėkdamas lėkė ir atsisukdamas vis po kartą iššaudavo. Jokimas kaip paleido seriją, ji tą burlioką tiesiog pjaute perpjovė. O priekyje buvo bala, kimsai, kad mes net nepamatėm, kas šaudė ir šaudė ne vienas. Aš atsiguliau ant žemės norėdamas pažiūrėti iš kur šaudė. Tik parkritau ir švystelėjo granata iš rugių. Tarytum basliu kas būtų drožęs per galvą. Atsipeikėjau tik tada, kai iš balos mane tempė, o kaip Jokimas žuvo aš nebemačiau. Atsivarė mūsų kaimyną Stasį Markauską su arkliu, į vežėčias įmetė mano draugą, o ant jo mane paguldė. Jaučiu, kad jis dar gyvas. Turgaus aikštėj Želvoj iš po manęs jį ištraukė ir dar gyvą numetė ant grindinio, o mane nuvežė į valsčiaus kiemą. Mano plaukai buvo ilgi. Toks skrebas Glasinskas priėjo, pakėlė už plaukų ir prikišęs snukį suvebleno:

– Sakiau, kad eitum registruotis, kaip sūnų būčiau užregistravęs, – ir daugiau nieko nesakė.

Iš Želvos mane išvežė į Ukmergę, visas garnizonas lydėjo. Tada aš jau supratau, kad mes buvom išduoti.

Dar būdamas kalėjime, iš *Vėtros* gavau laišką, nes turėjom savų žmonių, kurie tarnavo MVD kariuomenės daliniuose pačioj Ukmergėj. Tai buvo Sarulis ir Aukštuolis. Jie ir *Vėtrai* buvo perdavę informaciją, kas mus apskundė. Skundiką, kurį vadinom *Civiliu*, partizanai sunaikino.

Tardant nei atsisėst, nei atsigult negalėjau, nes visa nugara ir šlaunys buvo skeveldrų išdraskytos.

Ukmergėj tardė toks aukšto ūgio rusas, kurį vadinom „Poltoraivana“. Negaliu skųstis, kad su manim jis žiauriai elgėsi, truputį kliuvo, bet tai smulkmena. Man, žinoma, daug ir nereikėjo. Smarkiau būtų niuktelėję ir būčiau nugeibęs. Vertėjas buvo Lietuvos rusas, mano gimnazijos laikų geras pažįstamas, jis daug man padėjo, mokė kaip kalbėt su tardytoju.

DIENORAŠČIO LIKUČIAI

1944–1945 m.

Rugpjūčio mėn. 28, 29 ir 30 diena

Kertu pėsčias į Ukmergę, gal kartais gausiu kokią nors paprastą vietą.

Eidamas į Ukmergę, turėjau daug visokių svajonių, bet, grįžtant iš jos, visos sudužo. Mokytojai jau visi paskirti, taigi mano trijų dienų rūpestis nuėjo niekais.

Miestas gerokai apgriautas, visur sargyba ir patruliai. Vaikštau gatvėmis ir lauku, kada nučiups už sprando. Laimė – nepakliuvau. Visokie apiplyšę milicininkai su šautuvais vaikšto gatvėmis, net koku žiūrėti į tokius pareigūnus...

Ir štai šitas šlamštas atvažiuoja į kaimus gaudyti naujokų. Niekas nebus – nepasiduosim. Visi už ginklų ir į mišką...

Rugsėjo 6 diena

Vos prisiruošiau rašyti. Rašau ir žiūriu pro langą, ar nepasirodys koks nors barbaras su raudonu raiščiu ant rankos.

Jau nuo praėjusio šeštadienio slapstomės nuo rusų kareivių, bet jiems nelabai sekasi, visi vyrai išsibėgiojo po miškus ir sulindo į slėptuves, liko tik seniai ir moterys su vaikais.

Į mūsų kaimą dar neatėjo, vis dar aplinkinius kaimus krečia. Sekmadienį buvom net į kitą valsčių nusidanginę, ten ir nakvojom. Vyrų buvo kaip malkų pilnas klojimas, tik šiek tiek blogiau su maistu, įsidėt nepatogu, bet kai pabūni ilgėliau nevalgęs pilvas ima urgzti, kyla didelis noras grįžti į namus, bet kojos atsisako eit, nes nežinia kas tavęs laukia, gal jau seniai sėdi ant slenkščio koks nors ruskis... Taip ir tenka truputį pabadaut. O būna, kad ir pareini, bet net nespėjęs apsisukti, turi neštis per laukus atgal į mišką. Visos dienos be poilsio, tik šiandien šiek tiek ramiau, gal kur toliau nusibaladojo nelabieji. Savų šunelių nebūtų, anie po kaimus nelakstyti, viską daro savi išdavikai. Vietinius milicininkus partizanai buvo išviję iš miestelio, tai tie pasikvietė rusų kariuomenę.

Rugsėjo 10 diena, sekmadienis

...Pakibau, kaip virš bedugnės, nė vienos minutės neturiu ramybės, rusai ir stribai jos neduoda.

Rugsėjo 29 diena, sekmadienis

Pagaliau parėjau į namus ir atsisėdęs rašau dienoraštį, kurio rankose neturėjau dvi savaites, nes buvo gaudynės.

Taigi, nors trumpai jas aprašysiu. Gaudynės vyko nuo sekmadienio, t. y., nuo rugsėjo 24 iki rugsėjo 29 dienos.

Rugsėjo 23 d. naktį mes keturiose apšaudėm, t. y., pagąsdinom savo kaimo išdavikes Markauskaites, parsidavusias komunistams.

Sekmadienio rytas gražus, saulutė kopia mėlynu dangumi ir vis labiau šildo rudėjančius laukus.

Mums sunku eiti namo, nes po nakties žygio kojos pavargo, palengva traukiam, visur ramu, kai kas jau eina į bažnyčią...

Šiandien, kaip tyčia, visi susirinko pas Šikšnį kaip visuomet, sklendo visokios kalbos ir juokai, niekas net neįtaria, kad už kelių minučių teks bėgti, o kai kurie bus sugauti.

Pradėjau sukti „bankrutę“ ir jau ieškau degtukų, kai tuo momentu pasigirdo šūviai:

– Kas čia šaudo!? – Gana garsiai sušuko vienas iš mūsųškių.

Visi sužiuro pro langus, kiti išbėgo laukan. Tuo metu iš kiemo į kambarį įbėgo Šikšnių motina ir klykiančiu balsu suriko:

– Ateina! Bėkit!

Visi per duris, o čia pat ant kelio rusai. Mes net neatsisukdami atgal maunam į paupį ir tolyn, už nugarų tik pyška šūviai ir „bankrutė“ liko neuždegta.

Mūsų keturių, bėgusių paupiu, rusai nespėjo užstoti, o kiti pasuko į griovį prie piliakalnio. Ten raitas rusas tris iš mūsų kaimo pavijo ir suėmė, vienam batus nuavė ir dar apmušė. Išgirdęs apie tai, pagalvojau: jei taip slapstysimės kaip avys, tai iki žiemos nė vieno neliks. Vienintelė išeitis – griebtis ginklo ir eiti į mišką. Bet ne visi taip galvojo.

Mes keturiose: aš, Ignas Jokimas, Mykolas Jokimas ir... nuėjom į Darapolio mišką, ten suradom daugiau tokių ir gyvenom iki ketvirtadienio miške. Valgyt netrūko, šuliniuose pieno bidonėliai, o „kuludnykuose“ vištų ir kalakutų užtektinai. Gyva vom gerai ir ištaigingai, atsirado visokių juokdarių, kurie mums neleido nuobodžiauti. Kai lydavo lietus, būdavo blogiau, nes reikdavo lįsti į klojimus, o tai jau nesaugu, nes nežinai, kada gali atsibesti rusai.

Norėjau jau visai išeit su partizanais, bet tėvai neleido, jų pagailėjau, be to, nebuvo geros organizacijos, mūsų apylinkėje ginklų turėjom nedaug. Buvom kelis kartus susirinkę, bet kas iš to, su tokiais ginklais ne ką padarysi, taigi nutarėm dar palaukti. Kai pradės imt vyresnius vyrus, daugumai reikės slėptis, tada bus lengviau sudaryt organizuotą būrį.

Pagaliau mums nusibodo sėdėti miške, be to, žmonės ėmė šnekėti, kad ir miškus krės. Gali būti riesta, mes gintis neturim kuo, todėl nutarėm slėptis namuose. Išsikasėm bunkerį pas M. Markauską, nežinodamas jo ir pats velnias nerastų. Įlisdavom į jį per pakrosnį, o priemenėj visas slėptuvės viršus buvo užplūktas moliu lygiai tarytum asla. Žemės išnešėm prie bulviaduobės. Taigi kambary sėdim ir juokiamės, o kai rusai pasirodo, šmurkšt į tą urvą ir sėdim. Dabar kaip Dievo ausy gyvenam.

Apie kitus nelabai ką žinom, nes dagumas slapstosi namuose, tik mažuma miške su ginklais, o be ginklo ten nėra tikslo sėdėti.

Su mielu noru eičiau ir aš ten, bet tėvai mane tramdo, jie gal jaučia, o gal ir žino kai ką, nesinori jų aitrinti. Kai jau bus rimtas reikalas, nieko nesakęs išėisiu, nes ten mane labai traukia. Kai su ginklu einu, nors ir vienas naktį, jaučiuosi visagalis, nieko nebijau. Dabar savo automatą paskolinau kitam, jie ten, keli užsidarę, žadėjo pradėti nuginkluot po vieną komunistus.

Spalio 3 diena, antradienis

Jau šiek tiek ramiau, nors pas mus kaime. Kituose kaimuose vis dar gaudo. Šiandien pro mūsų kaimą jie nuvažiavo kažkur toliau. Nė vienos dienos maskoliai nepasėdi miestely: važiuoja ir važiuoja ir vis sugautus vežasi. Sugauna tuos, kurie namuose slapstosi, o miške besislapstančius nušauna, nors tai jiems labai brangiai atsieina.

Sekmadienį Darapolio miške nušovė keturis butkūniečius. Jie per savo neapdairumą žuvo, tik po laiko kiekvienas gudrus, juk ir mes sėdėjom miške be jokios sargybos.

Šeštadienio vakare dar ir aš pats buvau tenai, pasišnekėjom. Buvo septyniese, žadėjom dar vieną šautuvą jiems atnešti, sutemus grįžau su automatu namo, rytą išgirdau šaudymą, vėliau sužinojau, kad juos netikėtai užpuolė rusai. Keturi mūsų šiešiai vietoj krito, kiti pabėgo. Ginklai atiteko rusams, nes visi buvo palapinėje paslėpti. Gerai, kad aš savo pasiėmiau. Jie, pasirodo, nespėjo net pamatyti, kiek tų rusų. Sėdėjo prie ugniakuro ir ginčijosi: ar kurti didesnę laužą, ar visai užgesinti, o sargybos nepastatė, tai didžiausia klaida buvo padaryta.

Tai dar ne viskas. Aną dieną iš Nuotekų atlydėjo dar du į kapines rusų nušautus. Juos laidojant, visi žmonės verkė. Kunigas net kalbėt ir giedot negalėjo, susiėmė galvą ir nuėjo, nes tokių vaizdų dar nebuvo matęs savo gyvenime, kad pačioj jaunystėj žmonės būtų žudomi ir nežinia už ką, vien už tai, kad jie norėjo būti laisvi.

Kitą kartą gretimo kaimo partizanas parėjo į namus pasižvalgyti. Savas žmogus jam pranešė, kad aplink ramu, rusų nėra, bet anksti rytą tas pats žmogus nuėjo į miestelį ir pranešė rusams. Apsupo namus, o jis gulėjo ant seklyčios lubų. Užkluptas gynėsi ir nušovė vieną rusą, ėmė bėgti, bet bebėgantį peršovė. Dar spėjo pasiekti krūmus iš paskutinių jėgų atsišaudydamas ir nusilpęs susmuko. Rusai jį rado dar gyvą ir iš pykčio, kad nepasidavė, žiauriai nukankino. Lavoną nuvežė į miestelį ir numetė prie valsčiaus pasityčiojimui.

Spalio 17 diena, antradienis

Šį kartą rašau jau susiklosčius kitoms aplinkybėms. Aš jau mokytojas, šiandien pirmą dieną buvau klasėje. Kiek vargo teko patirti, kol pasiekiau reikiamą tikslą. Pėsčias nukulniavau į Ukmergę, rizikuodamas pakliūti į čekistų nagus, ir vėl pėsčias grįžau. Už tai ir dabar dar negaliu gerai paeiti, nes atmušiau kojų padus.

Sekmadienį važiuoju į paskirtą vietą. Važiuojam važiuojam, o Ambraziškių vis nėra. Pagaliau privažiuojam. Mokykla užrakinta, ieškom vedėjo, o tas kažkur išėjęs su reikalais. Taigi tėvelis, truputį palaukęs, paliko mane ir išvažiavo atgal. Aš sėdžiu ir laikiu vedėjo. Kai jis atėjo, visai nusivyliau. Maniau, kad pamatysiu poną su akiniais, o čia paprastas ūkininkas mėšlinais batas, nuzulintais kailiniais.

– Aš esu čia paskirtas mokytojauti, – prisistačiau.

– Hm... Taigi... Ak... Šitaip... Tai paskirtas... Naujas mokytojas...

– Tik vakar gavau paskyrimą, – pridūriau.

– Ak, šitaip... Taigi mat čia reiks jums dirbti Šiaudžiuose, nes ten mokytojo nėra. Taip, hm...

Ištisai tempėsi toks pokalbis. Jis skundėsi sunkiu gyvenimu, kad nėra kam dirbti, jis viskuo buvo nepatenkintas. Man norėjosi nuspjauti į tuos jo vargus, bet jis – vedėjas, reikia klausyt, ką pasakys. O jo žmona buvo tikra tarškalė. Reikėjo tik klausyti, o įsiterpt net nemėgink, negalėjai spėti ir jos klausyti.

Kitą rytą nusikraustėm į Šiaudžius. Mokykla buvo įsikūrusi paprastam kaimo name. Žodžiu, tikra liaudies mokykla. Susipažinau su to namo savininku, išgėrėm po šimtgramį. Jis turėjo gana gražią dukterį, gal kartais reiks ir pakibinti, o ką gi veiksi vienas.

Tą pačią dieną išvykom surašinėti mokinių. Surašinėjimas vyko gana sklandžiai, tik su tais lenkuojančiais truputį sudėtingiau. Jie nenorėjo leisti vaikų mokytis į lietuvišką mokyklą, buvo ir tokių, kurie sutiko leisti, bet lietuviškai negalėjai su jais susikalbėti. Gerai, kad mano palydovas šlėktiškai mokėjo. Ką anie kalbėjo „ponų“ kalba, palydovas man išaiškino „muzikų“ kalba. Ne visi nemokėjo lietuviškai, bet daug tokių atsirado. Daugumas mokėjo ir taip, ir kitaip, bet namuose kalbėdavo tik lenkiškai. Ir kaip reiks dirbti su tais „bachūrais“? Aš maniau, kad mokytojas jokių rūpesčių neturi, o čia pasirodo, kad tų rūpesčių begalės. Mokykloje jokios tvarkos, viskas sugadinta, jokių knygų, net nežinau, nuo kurio galo pradėti daryti tvarką.

Apsigyvenau tam pačiam name, kur mokykla, atskiram kambaryje. Anksčiau ten gyveno šeimnininkų duktė Onutė, matyt, dar ir siuvėja. Man čia atėjus, kambarys tuoju pat buvo pertvarkytas, Onutė atnešė net gėlių pilną vazą. Vis dėlto buvau mokytojas, o į mokytoją kaimiečiai žiūri su didele pagarba ir laiko nemažu ponu.

Spalio 24 diena, šeštadienis

Jau šiek tiek apsipratau naujam bute, jau ir su Onute kartais pasižnekam, mergaitė kaip ką tik išsirpusi žemuogė, skink ir valgyk. Bet aš buvau per daug žioplas, o gal ir per daug nedrąsus, nors progų buvo. Vakara is atnešdavo valgyti patamsyje,

neturėjom žibalo, nebuvo kuo lempos deginti. Ji tarytum bijodama eidavo, bet tikrai būtų buvusi patenkinta, jeigu pakibinčiau. Ji ateidavo ir lovos pakloti, nors tai mane labai varžydavo. Kažkaip nepatogu, juk ir aš pats galėdavau pasikloti; be to, kas jai kaip aš miegosiu... Na, bet, jeigu kloja, tegu kloja, aš nieko prieš neturiu.

Šiandien atėjo vienas frantas, palošėm kortom, o vėliau nuėjau gulti. Onutė su tuo frantu liko virtuvėje, maniau, kad greit eis namo, bet jis išsėdėjo iki ryto. Bandžiau klausytis ką kalba, bet mažai buvo girdėti, nes kalbėjo pakuždom, tai tik vieną kitą žodelį supratau, matyt, Antanas ne toks snaudalis buvo kaip aš.

Spalio 22 diena, sekmadienis

Buvau nuėjęs į vakarušką, bet ten nieko nebuvo, palošėm kortom ir grįžom.

Lapkričio 7 diena, antradienis

Mano mokykloj vakaruška. Priėjo daug jaunimo. Aš kalbuosi su viena pažįstama mergaite, mūsų pašnekėsį nutraukė jaunimas pradėjęs dainuoti lenkiškai. Man kaip peiliu per širdį, tiesiog paspringau iš piktumo. Čia Lietuvos kaimas, iš kur kilę visi tautos patriotai, o dainuoja lenkiškai. Tai man buvo neįprasta, nes savam kaime niekada negirdėjau dainuojant lenkiškai.

Šią tokią mažą kryžkelių žemę gynė, už ją kovojo ir kraują liejo šimtai savanorių, kad kiti laisvi būtų, kad nebūtų engiami svetimųjų, o štai kaip jiems atsidėkoja. Skaudu... Gal jiems geriau patinka Lenkija... Ne, jie patys nežino ką daro, jie nesupranta ir neįvertina tos žalos, jiems per mažai įkvėpta tautinės dvasios, jie tai daro iš įpratimo, juk jie visi su mažom išimtim namuose kalba lenkiškai, bet man vis tiek skaudu, stoviu ir kramtau lūpas. Mergaitė, stovinti šalia manęs, tai pastebėjo:

– Tu pyksti? – prašneko ji.

– Kaip nepyksi, – pratariau per sukąstus dantis ir stoviu kaip įbestas, laukiu, kada nutilis, o sustabdyti neturiu drąsos. Pagaliau kažkas iš to paties jaunimo užtraukė:

– Į Vilnių, į Vilnių...

Net lengviau pasidarė. Tai, va, koks čia jaunimas, jiems nesvarbu kokia daina, svarbu tik dainuoti. Nereiktų per daug jų kaltinti dėl to, nes čia toks kraštas. Daugumas senių lietuviškai visai nemoka, tai ir vaikai negali iš karto atsikratyti lenkiškumo. Aš manau ilgainiui to nebebus.

Lapkričio 22 diena, trečiadienis, ir 30 diena, ketvirtadienis

Po pietų sugalvojau nueiti pas vedėją. Grįžtančius mus su mokytoju Lisausku pasivijo milicininkas Oksionas Triška. Priėjo, pasisveikino:

– Kuris iš judviejų Ambraziškių mokytojas?

– Aš, – atsiliepė Lisauskas.

– O kuris Šiaudžių?

Aš prisistačiau.

– Jūs areštuotas, – pasakė jis man. – O jūs galit eiti, – pasakė Lisauskui.

Iki vieškelio dar ėjom kartu, aš Lisausko paklausiau ką daryti, jis man nieko neatsakė, buvo vėlu bėgti, be to, nežinojau už ką suėmė. Paklausiau to paties milicininko, kodėl areštuoja, bet ir jis nieko nepasakė.

– Nueisi į Giedraičius ir pamatysi, – sėdo į ratus ir važiuoja.

Aš atsisėdau į gretimą vežimą, įsikalbėjau su kitu milicininku, bet ir tas nelabai norėjo ką pasakyti, tiktai sužinojau, kad kažkas įskundė, kad buvau su partizanais kažkokiam žygy. Šiek tiek ramiau, kad žinios ne iš Želvos, čia aš dar niekur nagų neprikišau, patardys ir paleis.

Važiuojam toliau: aš su vienu milicininku vienam vežime, kitas – kitam vežime su dviem čigonais, o dar vienas joja raitas su šautuvu ant pečių. Mano vežikui iškrito šiaudų kūlys, jis išlipo jo paimti, o savo šautuvą paliko vežime. Jeigu būčiau žinojęs, kas bus su manim, tai nieko nelaukęs būčiau griebęs ginklą, o dabar dar nebuvo aišku, kas bus...

Sutemus vakare pasiekėm Giedraičius. Nuvedė mane pas rusų kapitoną, tas iškratė ir nuvedė į rūšį pas sugaudytus naujokus.

Rūsy teko išsėdėt nuo trečiadienio iki sekmadienio, bet ir tiek laiko užteko, kad pamatyčiau ko nebuvo matęs. Vos neapsvaigau nuo smarvės ir blogo oro. Suradęs vietą užkampy, susiraičiau ir užmigau. Koks ten miegas, kaip kiškio. Rytą prašvitus pamačiau žmonių veidus. Visi nusimineį, išvargę, nukamuoti, nes niekas nežinojo, kas jų laukia.

Rūsio kampe buvo duobė, į kurią visi tuštinosi. Laimė, kad daugumas buvo pypkoriai, tai tą smarvę permušdavo tabako kvapas. Naktį būdavo labai tvanku. Visi pusnuogiai gulėdavo šiauduose, nors kokie ten šiaudai, tiesiog šiukšlės, o tose šiukšlėse knibždėjo tikras „žvėrinčius“...

Dieną šaukdavo tardyt po vieną, kartais kviesdavo ir naktį, iš tardymo vyrai grįždavo vos gyvi nuo sumušimų ir mėlynių. Vienas visas net juodas grįžo, atsigult negalėjo.

Aš vis laukiau, kada mane pašauks, bet kažkodėl nešaukė. Sėdėjau nežinodamas už ką. Stengėmės patys save palinksminti įvairiom pasakom ir anekdotais, bet kas iš to, širdyje kiekvienas liūdėjo. Už ką čia dabar visus laiko? To niekas negalėjo pasakyti. Jaunus laikė už tai, kad į kariuomenę nėjo, bet buvo ir senių, kurie tikrai buvo niekuo dėti. Ką tėvas galėjo padaryti sūnui, kad tas nėjo į kariuomenę, be to, koks tikslas eit ir už ką kariauti...

Kitą dieną aplankė mama. Man jos buvo labiausiai gaila. Kiek ji vargšė verkė, bėgiojo manęs ieškodama.

Sunku ir aprašyt visus skausmus, kuriuos teko iškentėt sėdint tam požemy.

Sekmadienio rytą išvarė į Ukmergę apie 30 naujokų. Tarp jų ir mane. Kaip dabar manau, aš galėjau išsisukti, bet, jei taip išėjo, tai ką padarysi. Skaudžiai nukentėjau ir dar nukentėsiu, aš tai jaučiu.

Turėjau perdirbti pasą į 28 metus, kurių nebeliečia kariuomenė. Kai pašaukė į tardymą, iš karto reikalavo pasakyti, kurių metų gimimo, tardytojas aiškino, kad pasas padirbtas. Įtariau, kad kas nors įskundė, matyt, per neatsargumą kam nors išplepėjau. Iš pradžių gyniausi, bet kai pradėjo daužyti kaip obuolį, prisipažinau, nes supratau, kad jie vis tiek žino. Sunku pasakyti, kas būtų buvę, jei ir toliau būčiau neprisipažinęs.

Maniau, kad ir mane varys su naujokais į kariuomenę, bet Širvintose paliko. Laukiu, kas bus toliau. Vidurdienį pasišaukė kažkoks kapitonas, liepė parašyti autobiografiją ir žadėjo paleist.

Paleist paleido, bet verčiau būtų varę į kariuomenę, o dabar likau „supančiotas“ NKVD.

Nežinau, ką tuomet maniau, kai manęs klausinėjo kapitonas per vertėją, bet tik tiek žinau, kad sutikau už savo laisvę išdavinėti brolius, nors iš tikrųjų išdavinėti aš visai ir negalvojau, man buvo svarbu, kad tik paleistų, o kas bus toliau pats Dievas žino. Galvojau, mesiu mokytojavimą ir eisiu į mišką, bet kai grįžau į namus, pakalbėjau su tėvais (o apie tai kalbėti man buvo uždraudęs čekistas), jie patarė mokytojauti ir toliau, kiek galima suktis. Bet kaip tu išsisuksi jau įkliuvęs. Aš žinau, kad jie reikalaus išduoti savo pažįstamus mokytojus ir visus tuos, kurie nenėčia raudonskūrių ir aš žinau, kad to padaryti tikrai negaliu. Jei neturėčiau tėvų, brolio, seserų, tai tikrai eičiau į mišką, o dabar... Dingsi jiems iš akiračio, klius tėvams, seserims, broliui...

Gruodžio 10 diena, sekmadienis

Mokytojauti nebegalėjau, nes enkavedistai reikalavo skubiai teikt žinias apie visus mokytojus. Buvau nuėjęs į švietimo skyrių, kad į kitą vietą perkeltų. Paskyrė net į Panoterių valsčių, o laikinai liepė dirbt Bajorų pradžios mokykloje. Bet kai prasidėjo ir Želvos valsčiuje toks pat „šukavimas“, pabijojau vaikščioti po laukus, pasitarėm su draugais ir visi nutarėm stot savanoriais į kariuomenę, o vėliau pabėgt iš ten, kad tėvai neliktų kalti, jiems bus gerai pasiteisint: išėjo į kariuomenę, o kur yra nežinom.

Su butkūniečiais išvažiuom į Ukmergę...

Gruodžio 11 diena, pirmadienis

Susirinkom į komisiją, priėjo visokių: vieni – apsiašaroję, kiti – linksmi, vieni – su žmonom, kiti – su panom. Aš tik laukiau, kada mane paims ir išves. Atėjus eilei, pats ir pas gydytoją nuėjau, nes norėjau, kad tik paimtų, o kiti skundėsi, melavo, net juokas ėmė.

Pavakary jau sėdėjom sargybos saugomi banko patalpose, tai buvo ne per daug patogi buveinė, bet ką darysi. Čia ant grindų prasivoliojom iki gruodžio 13-os dienos, o 13-tą, t. y., trečiądienį mus išvarė pėsčius į Kauną. Su mumisėjo keturi ginkluoti palydovai, o naujokų buvo gana didelė kolona, virš dviejų šimtų.

Kelionėje teko patirti visokių juokų bei nuotykių. Svarbiausia tai, kad po kiekvienos nakvynės kolona gerokai praretėdavo. Palydovus visai erzindavo, kaip kas įmanydami: vienam ištraukė šovinius, kitam užraktą išardė ir numetė, o tie nemo-kėjo sudėti, visi juokėsi. Kartu gerokai pašalom ir nepamiegojom. Pirmą sykį nakvo-jom Pagėlažių pradžios mokykloje, antrą – Jonavos gimnazijoje, trečią – Karmėla-voj, o ketvirtą dieną pasiekėm Kauną. Čia išskirstė į būrius, paskyrė būrininkus ir nuvedė į kareivines, pavakary nuvarė į pirtį, drabužius atidavėm į „pražarką“. Kai grąžino, tai vienam trūko kelnų, kitam – švarko, trečiam – baltinių ar megztinio, žodžiu, visus apvogė.

Kareivinėse buvo gana šalta, negalėjau užmigti. Maistas buvo netinkamas valgyt, nes jį reikėjo virti, tik duoną galėjai valgyti, o kitką reikėjo išmesti. Gal būtų buvę ga-lima ir išsivirti, bet kur virsi, negi konservų dėžutėje. Jei savo neturėtum, tai po kelių dienų būtum kojas ištiesęs. Ko paklausdavai, kaip bus toliau, tiesiai atsakydavo:

– Kai baigsim iš terbos, bėgsim namo...

1944 m. gruodžio 18 diena, pirmadienis

Šiandien visus išvarė į geležinkelio stotį, o kur veš nežinom. Vieni sakė, kad į Pabradę, kiti – į Smolenską, nors visi jautėm, kad veš į Rusiją. Stoty išbuvom per naktį, teko patirti oro pavojų, bet stoties nebombardavo. Iškišę galvas pro vagonų langelius, stebėjom prožektorių žaismą ir įvairiaspalves lekiančių kulkų linijas. Iš tiesų gražus vaizdas.

Gruodžio 24 diena, ketvirtadienis

Štai žygiuojam jau Vilniaus gatvėmis pasiimt maisto iš sandėlių, nes ką įsidė-jom, Kaune suvalgėm. Oras gana šaltokas. Vagone nors vėjas nepūtė, buvo ir šio-kia tokia krosnis, nors ir menkai šildė.

Po pietų traukinys pajudėjo pietryčių link. Visi įdėmiai žiūrėjo, kur traukinys pasuks: Pabradės link ar į Rusiją. Deja, teko nusivilti, Pabradės geležinkelis liko kairėje, o mes nudundėjom dešinėn, Molodečno link. Visų nuotaika pašlijo, kiti net verkt pradėjo, sukom galvas kaip pabėgt. Sutemus galvojom šokt iš traukinio, deja, taip daryt nereikėjo. Truputį pavažiavęs, traukinys kaip tyčia sustojo ir stovėjo iki sutemos. Nieko nelaukė ir pabėgom. Pasipylėm kaip avys nuo geležinkelio į raistą. Mūsiškių grupė susidarė apie 20 žmonių, kitais kraštais dar daugiau bėgo. Naktį kelionė buvo ypač sunki ir sudėtinga, visi norėjo būti vadovais ir pasirodyt žinan-čiais. Supratau, kad negerai ejom, bandžiau sakyti, bet kur tau, visiėjo tol, kol vi-sai nusilesė. Įėjom į didelį mišką. Kadangi daugelis vadovavo, tai ir paklydom, o manęs neklausė, ejom priešinga kryptimi negu reikėjo.

Pagaliau trūko mano kantrybė, išvadinau visus durniais ir liepiau ieškoti ne ke-llio, o miško krašto, nes kitaip per kelias dienas iš to miško neišeisim. Beklaidžio-dami užėjom eigulio namus. Eigulys nubraižė miško planą. Laimė, pasitaikė žmo-gus, mokantis lietuviškai. Pagaliau perėjom visą Vilniaus kraštą, na, ir sunku buvo

keliauti per tą šlėktų žemę. Kur užėisi, paprašysi nors duonos kąsnio, visur atsako, kad nėra, žinoma, tik lietuviui. Dabar savo akimis pamačiau kas yra lenkas, išalkusiam žmogui jie net duonos kriaukšlės gaili paduot. Kai pasiekėm lietuviškus kaimus, kur tik užėidavom, visur pasiūlydavo valgyt.

Šeštadienio naktį pasiekiau namus, kaip tik per Kūčias. Antrą Kalėdų dieną atsilankė draugas, kuris irgi kartu parbėgo, mes iš kaimo kartu trise parbėgom, o kiti – atskirai.

Visi kol kas sėdėjom namuose ir žiūrėjom, kad kas nors nepastebėtų mūsų buvimo. Vaikščiodavau tik naktimis.

1945-ieji metai. Naujųjų metų naktis

Vaikštau po kambarį ir galvoju, o ką ir pats nežinau. Negalvot negaliu, nes daugiau nėra ką veikt. Dieną niekur negali išeiti, bijok kiekvieno žmogaus, tik naktį pasijunti laisvesnis.

Kažkas paklibinio duris, aš tuoj į kitą kambarį, mama nuėjo pažiūrėt, girdžiu kažkas sako:

– Greitai leisk, nes atsiveja!

– Kas čia? Kas atsiveja? – įleisdama mama klausia, matyt, atpažinusi balsą.

Įėjo uždusęs Jokimas.

– Einu per lauką, kažkas sukosėjo už nugaros, atsigręžiu – žmogus. Aš paspartinau žingsnius, o tas neatsilieka, aš bėgte ir tas neatsilieka... – pasakoja uždusęs Jokimas.

Mama tik įleido Jokimą, užsklendė duris ir vėl kažkas beldžia į duris. Mes abu už krosnies užlindom, mama atidarė duris, įėjo Kazys Šikšnys juokdamasis. Tada supratau, kas Jokimą vijosi. Kazys užėjo pas Jokimą, ten jam pasakė, kad jis ką tik išėjęs pas mane. Jis ėmė vytis, o tas, pamatęs, kad atsiveja ėmė bėgti. Tai laikai atėjo, reikia žmogaus bijoti lauke.

Dabar sėdim visi trys ir lošiam kortom. Vėl kažkas prie durų, mes ne juokais susirūpinom, tai jau ne juokai, daugiau tokių nežinom, kas galėtų ateit. Mama ir tą įleido. Pasirodo, iš kito Rasališkių kaimo pabėgėlis atėjo pasižiūrėt kaip laikausi. Dabar jau keturiese sėdim ir lošiam kortom. Kiek palošę, nutarėm švęst Naujuosius metus. Nuėjom net į kitą kaimą, paėmėm iš stirtos po tris šiaudų kūlius, nunešėm ant kalno ir užkūrėm. Tai tradicinė mūsų šventė. Kiekvienais metais taip kūlius degindavom, šimet, nors ir slapstydamesi, savo pareigos nepamiršom. Grįždami užėjom pas Kazi, jis, paėmęs armoniką, užgrojo polkutę, norėjosi šokt ir verkt, visos bėdos ir vargai pasimiršo.

Sausio 2 diena, pirmadienis

Visą dieną prasėdėjau namuose, tiesiog iš proto galima išeit, dzimblinėju po gryčią nieko neveikdamas, norėjau rašyti, bet ir rašymas greit nusibodo. Atėjo mama

iš miestelio, gal kokių naujienų parnešė, pats negaliu nueit, kaip ta pelė urve sėdžiu ir nosies bijau iškišt. Tiesa, mama šiandien parnešė džiuginančių žinių: miestelio milicija susišaudė su partizanais, vadinamaisiais *Žaliaisiais velniais*. Smulkiai negaliu aprašyti, kas ten vyko, tik žinoma, kad du milicininkus sužeidė: vieną lengvai, kitą – sunkiai ir devyni dingo be žinios – „lapė nusinešė“.

Vasario 22 diena, ketvirtadienis

Žinios visokios sklinda, miškiniai smaugelioja komunistus, o mes sėdim ir laukiam kažko, nors naktimis ir nueinam kur nors, bet nepalaikom jokių ryšių su partizanais. Visa bėda, kad žiema, bet kai nutirps sniegas, partizanų veikla dvigubai sustiprės, tuomet ir mes žadam rimčiau pradėt veikt. Mes jau aštuoniese, tik ginklų mažoka, bet tai nieko, atimsim iš pačių skrebu. Taip nusibodo laukti pavasario, dažnai pagalvoju pradėt veikt rimtai, bet vis nesiryžtu, o skrebai siaučia ir žudo nekalтус žmones. Visa laimė, kad yra partizanų, kitaip būtų visai liūdna.

Kovo 3 diena, šeštadienis

Šią savaitę reikėjo truputį pasispaust, nes strebiteliai pradėjo ieškoti pabėgėlių iš kariuomenės. Nuėjau pas dėdienę, ji viena gyvena, pas ją gal ir neieškotų, bet ji bijo mane laikyti. Nuėjau pas Mikelį, jis turi gerą slėptuvę, ten pabuvau per dieną, kitą dieną pas Šikšnį, bet ir tas bijo, nėra kur dėtis, pasivalkiojęs tris dienas grįžau namo. Draugai taip pat slapstosi kas kur. Kas bus toliau, bet taip gyvent ilgiau nebegaliu. Šiandien naktį susitarėm nueit į jaują pasitart kaip elgtis su ilgaliežuviais. Čineliuose tris „šunis“ jau nudėjo, vieną seniūną išvijo į miestelį.

Kovo 25 diena, sekmadienis

Saulutė kaip vidurvasarį kaitina, tikras pavasaris. Šiandien vėl sėdžiu namuose ir žiūrėdamas pro langą gėriuosi pavasarėliu. Tėvai išėjo į bažnyčią, likau tik su jaunesniuuoju broliu. Kaip būtų malonu nueit į miestelį, juk taip seniai buvau, bet ką padarysi, kad negalima. Tie strebelninkai pikti, nes jiems nelabai sekasi, mūsiškiai nušovė viršaitį Sarulį ir milicijos viršininką Mackevičių, baisų apylinkės budedį. Jau ir mes pradėjom taisyti ginklus, jau susitikom su paželviečiais, visi ginkluoti ir nelabai bijom. Ilgai pabuvome Jono Sarulio klojime, ten vis ruošėmės. Dauguma kaime žmonių padeda mums: tai šovinių duoda, tai granatų, kas šautuvą likusį nuo fronto ir t. t. O pavalgyt tai kur nueisi, ten pavalgysi, visi ūkininkai mus sutinka su džiaugsmu ir meile. Tik retkarčiais pareinu namo, o kur būnu nesakau ir ką veikiu niekas nežino, nors niekas ir neklausinėja, aiškiai mato kuo aš užsiiminėju.

Vargas dabar būtų pakliūti į burliukų rankas. Visą žiemą iškentėjus, nesinorėtų per vasarą trūnyti kur nors Rusijoje ar gulėti po velėna. Dabar gana budriai elgiame. Sekmadienį nutarėm namuose pabūti, o vakare vėl trauksim į mišką, miške gyvų nebepaims. Kaip bus taip, bet komunistams neisiu tarnaut. Iš patikimų šalti-

nių pranešė, kad neilgai čia rusai bus, taigi kariausim iki galo, kol pasieksim savo tikslą, o jei žūsime už Lietuvą.

Strebelninkai irgi šaukia, kad ir jie eina už laisvę ir liaudį, bet jais jau niekas nebetiki, o jie rėkia atvirai:

– Neškit ginklus! Eikit iš miškų, nes Raudonoji armija ateis ir visus sunaikins!

...Dienoraštis baigėsi, daugiau jo nėra, ar dar kur nors yra, ar ne, nežinau. Rasiau dienoraštį beveik kiekvieną dieną, bet, kiek pamenu, mane suimdami, jį paėmė, taigi tolesnis rašymas greičiausiai dingo.

Pasakoja STASYS VOVERIS-RICKUS

Užrašyta Kėdainiuose

1994 11 15

Gimiau 1919 m. Ukmergės apskrityje, Balninkų valsčiuje, Martinonių kaime. Tėvai turėjo 8 ha žemės, šeimoje buvome penki vaikai.

Vietiniai komunistėliai manė, kad aš jų žmogus, ir ėmė siūlyti man eit į skrebynę. Aš jiems pasakiau, kad verčiau jau mirt, negu eit į skrebynę. Asmeniškai mane kalbino toks Šmigelskis, Balninkų skreby vadas. Kai atsisakiau eit skrebaut, tada jis ėmė skleisti gandus, kad aš palaikau ryšius su partizanais. Iš skrebo Stasio Aukštuolio gavau žinią, kad mane rengiasi suimti. Supratau, kad reikia maut iš namų.

Bjaurus skrebas buvo Aukštuolis. Kadangi mes buvom iš to paties kaimo, tai jis mane perspėjo ir kuo geriau patarė. Taip aš išėjau į mišką, į *Žalgirio*-Majausko būrį. *Žalgirio* būrys veikė daugiausia Antamakių miške apie Balninkus, Gelvonus, Šešuolius. Stovyklose palapinių neturėjom, gyvenom bunkeriuose, kuriuos buvom išsikasę Berzgainių kaime. Naktį iš tų bunkerių išeidavom į žygius, vaikščiodavom po kaimus.

Kai 1944 m. žiemą aš atėjau į *Žalgirio* būrį, jame buvo daugiau kaip šimtas partizanų. Tada mes dar nebuvom jokių bunkerių išsikasę, laisvai vaikščiojom po kaimus, sribai bijodavo į mūsų pusę ir pažiūrėt.

Kiek leis atmintis, bandysiu išvardyti partizanus, kurie tuo metu veikė *Žalgirio* būryje:

1. STEPONAVIČIUS VYTAUTAS-*ŽALTYS* iš Berzgainių kaimo.
2. AUKŠTUOLIS JUOZAS-UOSIS (skrebo STASIO AUKŠTUOLIO brolis). Pateko gyvas, sėdėjo Vorkutos lageriuose.
3. AUKŠTUOLIS VIKTORAS-SMAUGLYS (taip pat skrebo AUKŠTUOLIO brolis). Žuvęs.
4. PYRAGIS ALBINAS-JURGINAS iš Šimaičių k.
5. PURLYS VLADAS-KARDAS, TAURAS iš Berzgainių k.

6. PURLYS VYTAUTAS-ŽILVITIS iš Berzgainių kaimo. (KARDAS ir ŽILVITIS buvo broliai).

7. PURLYS VACLOVAS-PASAULIS.

8. STEPONAVIČIUS ALBINAS-EGLĖ.

9. STEPONAVIČIUS VLADAS-GEUTĖ, LAZDYNAS.

10. DŽIAUTAS ALBINAS-RŪTA, KESTUTIS. Žuvęs. Iš Martinonių k.

11. MAJAUSKAS MYKOLAS-ŽALGIRIS. Būrio vadas, buvęs jūrininkas. Žuvęs 1946 01 22.

12. PURLYS ALFONSAS-JOGAILA.

13. DŽIAUTAS JONAS-ERELIS.

14. STEPONAVIČIUS ANTANAS-VIKSVA.

15. MOTIEJŪNAS IGNAS-GALIŪNAS.

Nors palyginti neilgai man teko partizanauti, bet keletą kartų teko dalyvaut kautynėse su sribais ir rusų NKVD kariuomenės garnizonais.

1945 m. birželio mėn. Ažušilių kaime išsidėstė sodybose po keliolika vyrų, pastatė sargybas. Iš vienos sodybos kažkoks tipelis mūsų išsigando ir nubėgo į Želvą pranešt sribams, kad čia mes esam. Žiūrėm pro žiūronus į Želvos pusę ir matom, kad nuo miestelio pasipila šimtai rusų kareivių. Visi sukilom ir į mišką. Kai rusai pasiekė mišką ir pradėjo į jį šaudyti, mes irgi nesėdėjom rankų sudėję, paleidom į juos atsakomąją ugnį. Rusai savo negyvus kareivėlius tempė už rankų ir kojų dešimtimis. Iš mūsų nebuvo nė vienas, nes iš miško mes kareivius matėm gerai, o jie mūsų nematė.

Susirinkę savo nukautuosius rusai pasitraukė, o mes patraukėm gilyn į mišką ir nuėjom į kitą kaimą.

1945 m. nuėjau kaime į klėtį pas mergaitę ir patekau enkavedistams į nagus. Išeinant iš klėties, puolė ant manęs gal bent dešimt enkavedistų, partrenkė ant žemės, surišo rankas ir paėmė. Matyt, kas nors buvo įskundęs, nes prieš tai aplink klėtį nesigirdėjo jokio pašalinio garso, nė žingsnių. Matyt, jie atėjo anksčiau ir tykojo, kada aš išeisiu iš klėties. Po mano arešto partizanai sušaudė kelis išdavikus iš mūsų kaimo: Joną Grybauską, Petrą Aukštuolį ir Vladą Aukštuolį. Jie visi buvo mano kaimynai, pasirašė, kad mane sušaudytų, reikėjo dar dviejų parašų ir mane būtų supylę.

Po arešto pirmiausia nuvežė į Balninkus, paskui – į Želvą, kiek paplūkę gražino atgal į Balninkus. Tardant Balninkuose mane labai mušė ruskiai. Garnizono viršininkas pasakė:

– Apie tave yra viskas surašyta, tau tik reikia pasirašyti, o jeigu nepasirašysi, tave muš tol, kol užmuš.

Tada aš ir pasirašiau, nes niekšų kaimynų parašai jau buvo padėti.

Iš Balninkų pervežė į Ukmergę. Čia tris savaites kalėjime palaikė ir išvežė į Vilnių. Po dviejų savaitių išvežė į Rusiją. Patekau į Komijos respubliką be jokio teis-

mo sprendimo. Tik po dvejų metų atėjo mano byla iš Vilniaus, dar Komijoje tardė ir tik paskui teisė. Gavau penkerius metus, o likimas skyrė Sibiro šalčių iškentėt gerokai ilgiau.

Kai atsėdėjau penkerius metus lageryje, pridėjo dar ketverius metus tremties ir išgrūdo į Jeniseiską. Į Lietuvą grįžau tik 1973 metais.

Nors daug metų išgyvenau svetimam krašte, tas kraštas man tapo antrąja tėvyne, ten apsipratau, sukūriau šeimą, bet tikroji Tėvynė traukte traukė ir kuo tolyn, tuo smarkiau, todėl aš Lietuvon ir grįžau.

Pasakoja VLADAS PETKEVIČIUS-SAKALAS

Užrašyta Kaišiadoryse
1996 03 10

Gimiau Kaugonių kaime, Žaslių valsčiuje, Kaišiadorių rajone. Šeimoje buvome keturi broliai: Petras, g. 1914 m., Andrius, g. 1916 m., Vincas, g. 1923 m., ir aš – Vladas, g. 1924 m. lapkričio 17 d. Brolis Petras dirbo prie geležinkelio ir niekur nepriklausė, Andrius buvo partizanų būrio vadas, slapyvardžiu *Aguona*, Vincas – *Dobilas*, o aš – *Sakalas*.

Dar vokiečių okupacijos metais mokiausi Vilniuje suaugusiųjų gimnazijoje. Iš gimnazijos mus nuvežė kast apkasų ir ten areštavo. Išvežė į Vilniaus aerodromą, kur lageryje buvo laikomi rusų belaisviai: moterys ir vyrai, visokie spekuliantai. Ten buvo pastatytas toks dviejų aukštų barakas, aptvertas tvora, o greta vokiečių štabas, kuris saugojo aerodromą.

Mes dvi dienas kasėm apkasus ir juos maskavom. Buvo lietingi orai ir aš, tuo pasinaudodamas, iš lagerio pabėgau. Lagerį saugojo ukrainiečiai. Pastebėjęs iš jų vienas mane pasivijo, paėmė dokumentus ir liepė grįžti į lagerį. Jis ant arklio jojo, o aš priekyje ėjau, atėjom prie tokio gyventojų, jis man liepė per vartelius eiti į vidų. Aš atidariau vartelius, o kiek tolėliau kitas kareivis kinkė arklių, matyt, ruošėsi kažkur važiuot. Tas, kuris mane atvarė, paklausė ano kareivio, kur vadas, tas atsakė, kad išvykęs. Tada kareivis nulipo nuo arklio ir liepė eit į vidų. Priėjom prie namo ir tuo metu iš priebučio išėjo dvi moterys: viena – jauna, kita – sena. Moterys sustojo ir paklausė manęs iš kur aš. Aš parodžiau ranka, kad iš lagerio. Tada senutė užsipuolė kareivį, kodėl jis mane dabar tampo. Supratau, kad ta moteris turėjo kažkokią teisę kareiviui įsakinėti. Ji liepė jam mane paleist. Išsitraukė jis tada iš kišenės mano dokumentus, juos gražino ir liepė eit. Nors, tiesa, aš jam buvau siūlęs du šimtus markių, kad jis mane paleistų, bet jis ir į kalbas nesileido.

Apskritai iš vokiečių nelaisvės pabėgt buvo nesunku. Jų kareiviai už belaisvius neatsakė. Jei kas pabėgdavo, jie į galvą neimdavo.

Tada aš atėjau į Vilnių, iš Vilniaus traukiniu grįžau namo, o po mėnesio atėjo rusai.

Dar vokiečių okupacijos metais pas mus ateidinėdavo Misiūno kareiviai iš Kaugonių, kurie ten saugojo geležinkelį. J. Misiūnas buvo jų vadas. Vienas jų bunkeris buvo tarp Žaslių ir Kaugonių, antras – Kaugonių stotelėje, trečias – Vievyje. Iš pradžių tuose bunkeriuose geležinkelį saugojo latviai, buvo gerai ginkluoti, turėjo kulkosvaidžius. Po latvių juo saugojo ukrainiečiai, o paskutiniaisiais metais – lietuviai. Su tais kareiviais mes buvom pažįstami, nueidavom su jais kartu ir į vakaruškas.

Mano pusbrolis Andrius Petkevičius buvo pabėgęs iš fronto ir Vilniuje dirbo gaisrininkų vairuotoju, nes gaisrininkams išduodavo kariškas korteles, juos išlaikė valstybė. Kadangi tada Vilniuje buvo įsikūręs LLA štabas, jis su juo palaikė ryšius, todėl ir mums jis buvo parūpinęs dokumentus, nes vokiečiai norėjo paimti į savo kariuomenę. LLA štabas per mano pusbrolių Andrių palaikė ryšius su kareiviais Kaugonyse, kurie saugojo geležinkelį, ir kitais. Jų buvo sutarta, kada vokiečiai trauksis, trauksis ir jie. Taip buvome susitarę ir mes visi trys broliai ir keli mūsų kaimynai trauktis kartu su vokiečiais.

Mano pusbrolis Andrius Petkevičius ir mes, taip pat ir tie kareiviai, buvom sutarę susitikti miške numatytoje vietoje, bet, ten nuvykę, jų nesulaukėm. Gavom žinią, kad pabėgimas atidedamas. Tada grįžom atgal į namus, o pusbrolis Andrius su kitais dviem pabėgo. Vėliau vienas iš jų – Kupčiūnas pasiliko ir grįžo į mišką partizanaut.

Tuo metu, kai vokiečiai traukėsi, Misiūnas su savo vyrais ir pusbrolis Andrius pas mus atvežė penkis vežimus karinės amunicijos: ginklų, šaudmenų, kariškų drabužių, konservų. Pasirodo, jie kažkur prie Vievio nuginklavo vokiečius ir visa tai atėmė iš jų. Mums pranešė, kad ta karinę amuniciją reikia perimt ir paslėpt. Nuėjo mano abu broliai, aš, du kaimynai ir tuos vežimus nuvarėm į Kaugonių mišką. Ten juos visą dieną slėpėm po išvirtusiomis eglėmis. Kasėm duobes, dėjom į jas amuniciją ir, nupjovę eglės kamieną, kelmą užversdavom. Dar ant viršaus uždėdavom samanėlių ir būdavo visiškai nežymu, kad kas nors ten būtų.

Frontui traukiantis, atėjo rusai, mūsų namuose pamiškėje įsitaisė virtuvė. Kadangi Kaugonių kaime tarp miškų jie buvo pasistatę lauko aerodromą, tai toj virtuvėj maitinosi jų lakūnai. O mūsų name buvo virtuvės sandėlis, pas kaimynus Senkevičius stovėjo radijo stotis. Nors ir toli, bet tie kareiviai valkiojosi po miškus ir rado vienoj vietoj užmaskuotus mūsų ginklus. Jie pasiėmė tik rusiškus šautuvus, o visus kitus ir sprogstamąją medžiagą išvertė ir paliko. Mes nuėję viską sutvarkėm, surinkom ir vėl paslėpėm.

Kai dar aerodromas veikė, žmonės matė, kaip J. Misiūnas praėjo su dviem kareiviais pamiške, o kai aerodromas išsikėlė, jie tuoj trise pas mus prisistatė.

Iš kažkur gavę žinių, jie nuvyko į Musninkus už Neries, ten išlaisvino rusų paimitus ir uždarytus buvusius lietuvius policininkus ir kitus valdžios tarnautojus ir po kelių dienų pas mus atėjo jau aštuoniese.

Iš Kaišiadorių kilusi buvo ryšininkė Marytė-Laputė. Ji prie vokiečių dirbo virėja. Paskui kartu su Misiūnu saugojo geležinkelį. Kai Misiūnas pasitraukė į mišką, ji su juo palaikė ryšius. Misiūnas, kol praėjo frontas, tris dienas su trim kareiviais slėpėsi Skėrių kaimo krūmuose. Jis visą laiką vilkėjo lietuvišką uniformą. Misiūnas *Laputę* siuntinėjo po apylinkes pas žmones, kurie, atėjus rusams, negalėjo išeiti į viešumą. *Laputė* labai padėjo vyrams palaikyti ryšius su Misiūnu. Buvo dar ir kita ryšininkė. Iš pradžių *Laputė* laisvai vaikščiojo, paskui jau rudenį, 1944 m. rugsėjo pabaigoje, laisvai vaikščioti vengė, nes NKVD žinojo, kad yra tokia *Laputė*. Ji pradėjo grasinti Misiūnui, kad vieną gražią dieną nueisianti ir viską pasakysianti enkavedistams, jeigu pastarasis dar priglaus ir kitą ryšininkę. Tie gandai nuėjo iki paties Misiūno. Tada jis nieko nelaukęs davė nurodymą vyrams ją sunaikinti.

Kai susikūrė mūsų būrys, mano brolių Andrių *Žaliasis Velnias* paskyrė to būrio vadu. Jis pasirinko *Aguonos* slapyvardį ir būrys pasivadino *Aguonos* būriu. Būrį sudarė apie 20 žmonių. 1944 m. pabaigoje brolių paskyrė rinktinės vadu. Tada jam pasidarė pavaldūs trys būriai: *Aguonos*, Civiškių kaimo būrys, apie 15 vyrų, ir ?. Tada mūsų būrio vadu paskyrė Joną Senkevičių-*Vyšnių*, nors kartu vaikščiojo ir mano brolis Andrius. Jis tik retkarčiais nueidavo į kitus būrius.

Iš mūsų kaimo nė vienas maždaug iš 20-ties gyventojų nėjo į rusų kariuomenę. Tik du pagavo: Joną Sedlecką ir Bronių Sedlecką. Abu negrižo iš fronto. Buvo dar pagavę Kazakevičių, bet jis išsoko iš vagono ir pabėgo, vėliau žuvo miške kartu su mano broliu.

Netoli mūsų, Avinėlių kaime, tarp miškų gyveno trys Lekavičių šeimos. Lekavičiai irgi buvo mūsų būryje.

Kiek leis atmintis, bandysiu išvardyti visus mūsų būrio partizanus:

1. LEKAVIČIUS ROMAS iš Avinėlių kaimo. Areštuotas per MARKULĮ Vilniuje. Miręs.

2. LEKAVIČIUS JUOZAS-LIEPA (Romo brolis) iš Avinėlių k. Žuvo 1946 12 31.

3. LEKAVIČIUS ALEKSAS (pirmųjų pusbrolis) iš Avinėlių k. Miręs.

4. Partizanas (pavardė nežinoma) iš Stabintiškių k.

5. KAZAKEVIČIUS IGNAS-RŪTA iš Kaugonių k. Žuvo Kaugonių kaime 1945 11 17.

6. KAZAKEVIČIUS KAZIMIERAS-AGURKAS iš Kaugonių k. Žuvo Kaugonių kaime 1945 11 17.

7. SEDLECKAS JONAS. Žuvo 1946 m.

8. ŽILINSKAS JUOZAS-ŠIAUDAS iš Kaugonių k.

9. SENKEVIČIUS JONAS-VYŠNIA 1945 m. pavasarį užtroško bunkeryje.

10. SENKEVIČIUS JONAS (pirmojo pusbrolis).

11. ŽILINSKAS VACLOVAS-MORKA.

12. PETKEVIČIUS MOTIEJUS.

13. PUZINAS, kilęs iš Širvintų r. (Į mūsų kaimą jis buvo atėjęs užkuriom.)

14. SENKEVIČIUS ANTANAS.

1945 m. pavasarį mus išdavė vienas Korsakų kaimo gyventojas, kuris buvo rusų užverbuotas. Jis trindavosi mūsų kaimo pamiškėje, o mes naktimis ateidavom į kaimą pernaktvoti, anksti rytą vėl grįždavom į mišką. Jis buvo susekęs, kur mes einam ir užrodeš rusams. Tik vėliau sužinojom, kad anie buvo atvykę iš vakaro. Buvo sekmadienis, bet, matyt, taip Dievo buvo skirta: naktį mes dažnai eidavom tuo pačiu takeliu iš kaimo, o tada mano brolis pasakė, kad šiandien eisim tiesiai per kaimą, ne takeliu, per laukus į priešingą pusę, kur mes ir nuėjom. Rusai ten laukė ir nesulaukė. Švito, žmonės pradėjo važiuot į mišką, tai jie tuos žmones ėmė sulaikinet. Tie žmonės mums ir pasakė, kur stovėjo rusų kulkosvaidis, kur rusai gulėjo, bet, mūsų nesulaukė, kai prašvito, pasipylė į Kaugonių kaimą, pirmiausia pas mus, o mes gal už kilometro miško pakrašty stovyklavom. Rusai, matyt, du kareivius pasiuntė į žvalgybą, kurie užsoko ant mūsų pasalos. Kulkosvaidininkas Vaclovas Žilinskas-*Morka* paleido į juos seriją iš kulkosvaidžio ir jie krito už tokio kapčiaus, o mes pabėgom. Buvo daug sniego, visą dieną mėtėmės iš vieno krašto į kitą. Giliai miške žmonės kirtu medžius. Tuo metu iš mūsų kaimo ten dirbo daug žmonių. Jie geležinkeliui ruošė pabėgius. Mes, mėtydami pėdsakus, buvom nusprendę apeit didelį ratą ir nueit į kirtavietę. Priešais kirtavietę buvo laukas, kuriame stovėjo girininkijos pastatas, dar keli nameliai. Brolis ir dar keli vyrai nuėjo į pakraštį pasižvalgyti su žiūronais ir pastebėjo, kad prie namo stovi rusų kareivių sargyba. Ta vieta vadinosi Sukra. Tada sustojom ir tarėmės ką daryt. Mes sužinojom, kad netoli eina kelias. Mūsų buvo daugiau kaip dvidešimt vyrų, turėjom tris kulkosvaidžius: du rusiškus ir vieną vokišką. Mano brolis *Aguona* visą laiką ėjo pirmas, aš – antras. Tariamės, ar nereikėtų grįžt, o gal čia laukt. Žiūrim visai netoli, maždaug už trijų šimtų metrų, eina apie 25 vyrų rusų vora. Mes juos labai aiškiai matėm. Jie ėjo kaip ir mes vora vienas paskui kitą, bet matėsi, kad visi buvo išvargę, galvas nukabinę. Jei bent vienas būtų pažvelgęs į dešinę pusę, tikrai būtų mus pastebėjęs. Brolis tik ranka parodė, kad tylėtume, o rusai kaip ėjo, taip nuėjo. Nė vienas net galvos nepakėlė.

Mes vėl tarėmės ką daryt. Matom antras rusų būrys ateina, visiškai tiek pat kareivių, kiek ir pirmam. Šitie irgi eina nuleidę galvas, nė vienas net nepasuko galvos, kaip ėjo, taip praėjo.

Dar palaukėm, kol antras būrys praėjo. Jie paėjo iki panerio, pasuko į Aleksandriškių kaimą, o mes – į dešinę ir išėjom už Čižų vienkiemio, ten jau buvo miško pakraštys, alksnynas, krūmai, Tarbiškių kaimo link.

Čia vėl sustojom ir tariamės ką daryt. Dešinėje Čižai gyveno. Girdėjosi šuns lojimas, vadinasi, ten buvo rusų. Mano brolis, eidamas pirmas, labai sušlapo, todėl pasakė, kad toliau nebeis ir pasiūlė kurti ugnį. Bet ugnį kurti irgi buvo rizikinga. Pagaliau nutarėm apsisukt ir vartyt atgal į gilų mišką. Tik paėjom lyg kalniuko, žiūrim nuo Kazokiškio pilnos rusų gurguolės važiuoja. Mus pamatę, kareiviai nešaudė, o vieni vežimai atsiskyrė ir pasuko į vieną pusę, o kiti – į kitą. Supratom, kad jie nori mus apsupti. Mes pabėgėjom iki tokios uždangos, sugriuvom už jos ir pra-

dėjom šaudyti iš kulkosvaidžio į vienus, o kiti – į kitus. Mūsiškių peršovė ties kirkšnimi Romą Lekavičių. Brolis kelis kartus davė komandą, kad tik nė vienas neatsiskirtų, bet vyrai kažkaip vis tiek šiek tiek pakriko. Atsiskyrusieji patraukė į didelio miško pusę, Juozas Petkevičius su draugu nuo Alytausėjo priekyje. Išlindę iš tankaus miško, išėjo ant keliuko ir čia Juozą vietoj nukirto, nes prie keliuko rusai gulėjo pasaloje ir laukė, kada mūsiškiai bėgs į šitą didelį mišką. Tuo metu alytiškis šoko atgal, o kita kryptimi ėję Antanas Senkevičius ir Antanas Petkevičius perėjo per Šv. Jono upeliuką ir ruošėsi eiti į mišką, kai čia pat iš už eglės rusai suriko:

– Stoj! (Stok!)

Tada jie metėsi atgal abu. Vėliau Antanas, jis su kulkosvaidžiu tada buvo, pasakojo:

– Pamačiau, kad velniava, kulkosvaidį numėčiau ant žemės ir peršokau per upelį. O Antanas Petkevičius irgi paskui mane bėgo, bet jį rusas iš už medžio nukirto, o man pasisekė pabėgti, nors kulkos jau švilpė palei ausis.

Rusai Antano Petkevičiaus brolių Mykolą buvo paėmę iš namų rytą, kad jis rodytų jiems kelią. O ten iš namų eina kelias ir tuoj miškas prasideda. Pavedė Mykolą kelis žingsnius už to kelio ir nušovė. Tada visus tris attempė iki kelio, nusivežė į Žaslius ir numetė ant grindinio, atseit, va, tris „banditus“ nušovėm.

Mūsų vadai buvo nusprendę, kad mes kokiai savaitei išsiskirstytume į mažesnes grupes: po du, po tris, nes neturėjome žinių, kad NKVD kariuomenė numatė siautėti ilgai. Tai, va, Jonas Senkevičius, būdamas namuose, sugalvojo nueiti į Abromiškį pas gimines pasislaptstyti ir beinantį jį pačiupo, paskui išgrūdo į kariuomenę.

Ten, kur nušovė mano brolių, kartu buvo ir *Šiaudas* su *Morka*, bet jie prieš valandą buvo išėję.

Jie ten keturiose stovyklavo, kūreno laužą, gal kas pastebėjo ir pranešė rusams, dabar sunku pasakyti, kaip ten buvo.

Per apsuptį Sedleckas pabėgo ir nubėgo pas *Genelį*. Ten partizanų buvo gana nemažas būrys, nors kaip vėliau Sedleckas pasakojo, anie, išgirdę šaudymą, matyt, išsigando, nes kai kurie išmėtė ginklus ir pabėgo. Žinoma, partizanai nelabai garbingai pasielgė.

Mums *Žaliasis Velnias* irgi kartais duodavo nurodymus žygiuoti kartu su skrajojančiais būriais. Vieną kartą buvom atėję netoli Gaižiūnų poligono. Kitą kartą teko dalyvauti išdaviko Šumsko likvidavimo operacijoje Tarbiškės kaime.

Žaliasis Velnias su išdavikais elgėsi taip: jei sužinodavo, kad išdavikas – vieną kartą įspėdavo, jei neklausydavo – antrą kartą įspėdavo, o tada jau „iš klumpių“ versdavo. Šumskas vokiečių okupacijos metais palaikydavo vadinamuosius rusų raudonuosius partizanus. Šiek tiek toliau už kelio nuo jo namų gyvenęs jo svainis taip pat šelpė raudonuosius. Lekavičiai netoli nuo jų gyveno ir iš jų mes viską žinojome. Taigi jau du kartus buvo įspėtas Šumskas ir jos svainis. Svainis, matyt, bijojo partizanų ir retai namuose nakvodavo.

Tuo metu *Genijus* iš Alytaus buvo atsivedęs visą būrį, apie 30 vyrų, vokiečių kareivių. Su vokiečiais jo būryje buvo apie 150 vyrų. Vienas vokietukas pas Šumsko svainį labai įsisiautėjo, ėmė daužyti lėkštes, kėdes, jie labai nekenė išdavikų.

Šumskų namus apsupome iš visų pusių, du įgalioti partizanai priėjo prie durų, durys buvo užkabintos, truputį pabeldė, bet niekas neįleido. Tiesa, mes turėjom žinių, kad pas juos dažnai rusai nakvodavo, valgydavo, išgėrimai vykdavo. Šumskai glaudžius ryšius su rusais palaikė.

Tada du mūsiškiai priėjo prie lango ir pabeldė į stiklą. Kai pabeldė į stiklą, tada lenkiškai garsiai iš vidaus moteriškė sušuko:

– Mężczyzny, wstawaice! (Vyrų, kelkitės!)

Manė, kad taip ji mus nugąsdins ir mes į vidų nebesiveršim.

Šiai operacijai vadovavo *Klevelis*-Kazys Surmilavičius iš Laukagalio kaimo, buvęs Nepriklausomos Lietuvos policininkas. Tada jis davė įsakymą per langą mest granatas, bet iš namo galo darželis, lipt per tą darželį buvo gana nesaugu, o gal ten ir buvo koks nors ruskis, duos iš automato ir bus baigta. Tada jie užėjo iš už namo kampo ir metė granatą, nepataikė į stiklą, o į rėmą. Atsimušusi granata nuo rėmo įkrito į darželį ir sprogo, vyrai tuo metu užsiglaudė už namo kampo.

Kai sprogo granata, tada atidarė duris. Partizanai suėjo į vidų, nieko daugiau nerado tik tuos du senius. Šumskui liepė rengtis, išsivedė laukan ir, jam lipant laipteliais, pats *Klevelis* iš pistoleto paleido šūvį, o kitas partizanas dar pridėjo seriją iš automato.

Jokių tardymų nebuvo, nes buvo duotas įsakymas įvykdyti mirties bausmę išdavikui.

Vieną sykį, 1945 m. birželio mėn., po nutarimų išsiskirstyt, vėl susirinkom Kaugonių miške netoli buvusio savo bunkerio. Čia įrengėm stovyklavietę ir stovyklavom. Vieni miegojo, kiti sėdėjom... O NKVD-istai pakeliui važiuodami krėtė miškus ir rado mūsų bunkerį. Aplink bunkerį buvo jau anksčiau ištrypti keliai, tai jie, pastebėję tuos takus, aptiko bunkerį. Manydami, kad kas nors jame yra, metė granatas. Kai tik išgirdom granatų sprogimus, mes tuojau pat pašokom ir pasitraukėm.

Morka, *Vyšnia* ir dar apie du partizanus nubėgo tiesiai kita kryptimi, o mes – mano abu broliai, aš ir dar vienas partizanas pabėgėjom nelabai toli. Iš vienos pusės buvo pelkė, nuo jos prasidėjo tankesnis miškelis, pakrūmė sugulėm ir laukiam. Iki kelio buvo maždaug puskilometris. Mes labai gerai girdėjom, kad keliu važiuoja vežimai, bet priekyje, pasirodo, ėjo žvalgai, kurie pasuko tiesiai į mus. Bėgt jau nebebuvo kaip, mes dar labiau prigludom prie žemės, brolis ranka parodė, kad laikytumės kuo ramiau. Ir taip rusų žvalgai visai netoli mūsų praėjo ir nuėjo tolyn, o gurguolė irgi nudundėjo, nutolo.

Ten, kur nubėgo *Morka* ir *Vyšnia*, ėjo kita rusų grupė. Jie nubėgo prie Šv. Jono upeliuko, prie ten esančios pelkės, kurią anksčiau vadinome „Akimi“. Vandens plotas buvo nemažas tik labai negilus, panašus į tvenkinį, o iš jo kyšojo žolių kelmiai. Už tos „Akies“ buvo status kalniukas. Jiems bėgant pro pelkę, šalia „Akies“, nuo kalniuko keliuku važiuojantys rusai suriko:

– Stoj! (Stok!)

Jie apsisuko ir atgal. Rusai ėmė kirst iš automatų, iš šautuvų, mes irgi išgirdom, kad ten šaudė, bet mūsiškiai kaip bėgo, taip ir pabėgo, o rusai besivydami juos sugarmėjo į pelkę. Atėję rusai pas Čižus, iki kaklų buvo šlapi ir purvini. Čižai negalėjo suprast, kur jie taip išsipurvino, visi buvo juodi kaip velniai.

Kai prie Tarbiškių rusų NKVD kariuomenė buvo apstojusi net tris valsčius: Žaslių, Vievio ir Žiežmarių, mes tuo metu sėdėjom pelkėje ant kimsų, o visai netoliese važinėjo ir vaikščiojo rusų kareiviai. Kiek teko girdėti, toje operacijoje dalyvavo net keli tūkstančiai rusų kariuomenės. Tuo metu pagrindinės partizanų pajėgos buvo išsidėsčiusios už Neries. Vienoje vietoje per Nerį kėlėsi vienas partizanų būrys, o greta kėlėsi rusai. *Žaliasis Velnias* laikėsi tokios taktikos: jeigu tik kur nors įvykdavo susidūrimas su rusais, partizanai tuojau pat traukdavosi į Kaugonių mišką, nes jis buvo labai didelis. Mišku galėjai nueit net iki Kauno ir Vilniaus. Žodžiu, vienas būrys partizanų nakvojo Bekštonių kaime, netoli miško pas Kazimierą Kaminską, kiti buvo pasitraukę į Šešionių pusę. Naktį sargybinis pastebėjo, kad nuo Neries važiuoja vežimas. Vėliau man sargybinis pasakojo: „Kai stovėjau, nesimatė, o kai pritūpiau, pamačiau, kad vienas sėdi vežime, o antras galbūt guli. Aš į tą vežimą pradėjau šaudyti, mūsų vyrai, išgirdę šaudant, visi pašoko iš miego, greit iš gryčios išnešė šiaudus, kurių buvo prisinešę iš daržinės atsigulti ir pasileido į mišką. O pamiškė jau buvo rusų užstota ir nuo miško ėmė šaudyti. Tada mes pasukom labiau į kairę ir, truputį paėję, sulindom į mišką. Tai buvo prieš pat Velykas.

Mūsų kaimo moterys ėjo į Kazliškių bažnyčią, visur buvo pilna rusų. Jas sulaukė ir visą dieną tampė su savimi, vedžiojosi. Jos pasakojo: „Kiek pamenu, sutikdavom partizanus, visi susišaudydavo, išsiskirdavo. Po kurio laiko vėl juos sutikdavom, apsišaudydavo, išsiskirdavo ir taip visą dieną...“ Čia buvo *Žaliojo Velnio*, *Serbento*, *Genijaus* ir *Meškos* būriai.

Partizanų Lekavičių sodyba buvo tarp miškų, o už jų Tarbiškių kaimelis, dar toliau – geležinkelis. Partizanai susirinko į Lekavičių sodybos laukymę ir svarstė kur trauktis, o tuo metu nuo miško pasirodė rusai. Mes tuo metu buvom pelkėj. Netoli pelkės buvo mano brolio uošvija, tai mes pas brolio uošvius pirtyje nakvojom.

Meškos būryje buvo keli vyrai, pabėgę iš rusų kariuomenės. Jie buvo apsilikę tokiais pat rusiškais uniformomis.

Rusai partizanus stebėjo akylai, ir, kol neužėmė tam tikrų pozicijų, nešaudė. Kai užsiėmė pozicijas, tada krito visi ant žemės ir pradėjo šaudyti. Zigmąs Kacevičius-*Genijus*, *Serbentas* ir dar keli puolė bėgti per lauką, o *Žaliasis Velnias* grįžo atgal su keliais vyrais, prasiveržė pro rusų pozicijas ir įbėgo į mišką. O išbėgusiems į lauką rusai kirto iš nugaros ir iš dešinės pusės kryžmine ugnimi.

Tuo metu Lekavičių vyresnysis brolis arė lauką. Jį nušovė ir dar apie dešimt vyrų.

Vėliau pasakojo Lekavičių sesuo, nes ji toje vietoje buvo ir viską matė. *Genijus* susisprogdino granata. *Serbentą* sužeidė, *Genijus* bandė jį nešt, truputį panešė ir jį per-

šovė, tada jis susisprogdino. Devynių partizanų kūnus rusai nuvežė į Vievį. *Genijaus* nebeatpažino, nes jo veidas buvo sudraskytas granatos skeveldrų. Vievyje juos palaikė dvi ar tris dienas numetę ant grindinio, paskui nuvežė už kapų, sugrūdė į pelkę ir užkasė.

Po tos nakties mūsų namuose apsistojo rusų štabas. Tuo metu namuose buvo motina, tėvas ir dvi mano seserys. O už mūsų namų netoli buvo bunkeris. Žiemą pas mus laikėsi toks vienas nuo Šiaulių pabėgęs iš rusų kariuomenės.

Vieną vasario sekmadienį mes parėjom į namus. Tėvai mums pasakė, kad ryšinkės atvežė su rogėmis vieną sužeistą partizaną. Kadangi mūsų nerado namuose, jos sužeistąjį nuvežė už mūsų namų, paliko miške ir pasakė mūsų tėvams, kad partizanas miške rogėse užklotas guli. Keliose vietose jis buvo sužeistas. Kai mums grįžus pasakė apie tai, mes nuėjom ir radom jį. Nunešėm į mūsų bunkerį, paguldėm, paskui mes visą laiką jam nešdavom valgyti, leidom vaistus, gydėm ir visos žaizdos užgijo, tik viena, kur buvo peršauta per kelį, ilgai negijo, ėmė kaulas gesti. Vienu metu miškas buvo gana ilgai apsuptas rusų. Visą savaitę mes negalėjom priėti prie sužeistojo. Kai pagaliau nuėjom, jis pasakojo, kad pritrūko vandens, paeit negali, ėmęs šaudyt iš šautuvo, manė, kad prisišauksiąs ką nors, bet niekas neatėjo.

Prieš Žaslių ir Vievio didįjį apsupimą jis mūsų paprašė, kad mes išneštume jį į lauką. Išnešėm jį į lauką, po eglės iš eglėšakių gultą padarėm, lauke jau buvo nebešalta. Nuo bunkerio jį paguldėm maždaug už 300–400 metrų. Bet čia vėl atsirado problemų. Po to siautimo iš po nakties vėl pasnigo. Iš mūsų namų – iš savo štabo – rusai rytą išėjo į mišką ieškot sužeistų partizanų. Gal jų kur pėdsakus ras ir tuo metu jie rado tą sužeistąjį po eglėmis gulintį. Atitempė jį pas mus, numetė ant grindų ir tardė, reikalavo pasakyt, kas jį laikė, kas maitino, kas gydė. Per tardymą tėvus išvarė iš gryčios, o jaunylė mūsų sesuo už krosnies ant lovos kaip sėdėjo, taip ir liko kambaryje. Jos, matyt, nepastebėjo ir ji viską girdėjo. Ji sakė, kad partizanas gynėsi iš paskutiniųjų: nežinau, nemačiau, negirdėjau ir t. t.

Matydami, kad nieko neišpeš, ištempė jį iš kambario į lauką ir nušovė, paskui liepė mano tėvui jį užkast.

Kiek žinau, tas vyras dar prie vokiečių buvo partizanas, Žasliuose turėjo pažištamų.

Kai baigėsi karas, rusai mūsų kaime paliko garnizoną, tad partizanas buvo labai sunku judėti. Būdavo, pamato ką nors einantį keliu ar lauku, tuoj sulaiko, vedasi į štabą Sakalinskių sodybon. Kartą paėmė brolių, kitą dieną – tėvą. Paskui paėmė ir mane, savaitę laiko sėdėjom rūsy, mušė, daužė. Pasirodo, kad toks durnelis Pranas Marmakevičius nuo Kaugonių kaimo mus įskundė. Jo tėvas buvęs Lietuvos savanoris, buvo gavęs žemės. Buvo doras, žymus žmogus, vokiečių okupacijos metais buvęs Žaslių valsčiaus viršaitis, gerai mokėjo vokiečių kalbą. Jis vokiečiams versdavo įvairiausius gaunamus ir siunčiamus raštus, jis žmonėms pranešdavo, kada vokiečiai ruoš kokiais rekvizicijas, rinko duokles ir t. t. O mes su tuo puskvaišiu Pranu kartuėjom į mokyklą, mokykloje jį visi „žydu Rovka“ vadi-

no. Kai vyrai miškuose kirto medžius pabėgiams, jis su jais irgi kažkiek laiko trynėsi. Tuo metu į mūsų miškus buvo atbėgusių žmonių iš Pustakiemio, Migūčionių slėptis nuo kariuomenės siautimų. Mūsų pirty nakvojo, paskui rytą visi ėjom į mišką slėptis.

Mes tada su ryšininke Maryte nuėjom į mišką, radom daug vyrų susirinkusių, mano brolis ten buvo su savo būriu ir *Žaliasis Velnias* su keturiasdešimčia vyrų. Jis mus išrikiavo miške, taip pat visus besislapstančiuosius, bet kol kas be priesaikos. *Žaliasis Velnias* pasakė kalbą, davė kai kuriuos nurodymus, kartu su mumis buvo ir Marmakevičius. Paskui *Žaliasis Velnias* su savo vyrais nuėjo savo keliu, mes savo ir taip išsiskirstėm po kelis.

1945 m. Pustakiemio kaime partizanai nušovė aštuonis sribus. Tik vienas sužeistas pabėgo ir pasislėpė rugiuose, kitas pasidavė į nelaisvę.

Šitą belaisvį sribą partizanai atsivedė netoli Sakalinskų ir Nandzevičių sodybų ir nušovė. Paskui nuėjo pas Nandzevičius ir paprašė, kad jie tą sribą užkastų. Tuo metu, kai partizanai jį šaudė, į tą vietą, kur jie sušaudė pirmuosius sribus, jau buvo prisistatęs NKVD garnizonas. Iki tos vietos buvo apie kilometrą. Rusai, išgirdę šūvius, su šunimi pasileido bėgte į tą pusę, iš kur girdėjo šūvius. O partizanai, paliepę nušautąjį užkast, apsisuko ir nuėjo. Broliai Nandzevičiai jau ruošėsi užkast tą sribą, kai išgirdo amsint šunį. Tada jie šoko bėgt, bet rusai į juos pradėjo šaudyt, vieną sužeidė į ranką, bet abu broliai pabėgo. Rusai, nuėję pas Nandzevičius, rado tik vienas moteris. Paskui užėjo pas Sakalinskus, ten rado du vyrus, juos pasiėmė, dar rado du brolius Bulachus, kurie ką tik buvo grįžę iš atlaidų Vievyje ir valgė pietus. Dar toliau gyveno Antanas Verbukas. Jį taip pat pasiėmė. Visus nuvarė miškan ir keturis sušaudė. Vienas Sakalinskų prieškario metais tarnavo Kaune kalėjimo prižiūrėtoju, matyt, toks jau buvo likimas, ar gyvenimo patirtis kažkiek pagelbėjo. Žodžiu, kai juos nusivarė į mišką, surikiavę eilute, užnugary per vidurį ėjęs leitenantas pasakė:

– Tu šitą! Tu šitą! Tu šitą!

Sakalinskas buvo kraštinis, o už jo ėjęs kareivis, matyt, nesuprato komandos. Liepė visiems sėst ant žemės. Visi susėdo, o Sakalinskas tik pritūpė. Tuo metu leitenantas pirmas ir šovė į tą, kuris prieš jį sėdėjo, o kareivis, kuris stovėjo už Sakalinsko, galvą kryptelėjo į leitenantą, o tuo metu Sakalinskas staiga pašoko ir vertėsi į dešinę pusę. Už poros metrų buvo tankūs krūmai, bet kareivis atsisukęs vis dėlto šovė ir kliudė Sakalinskui petį. Jis tik išgirdo, kaip leitenantas pasakė kareiviui:

– Durak ty! (Tu kvailys!)

Pabėgo ir jaunesnysis Bulachus, bet jį po savaitės rado jau mirusį miške nuo žaizdų.

Po to stribo sušaudymo iškart suėmė Prano Marmakevičiaus tėvą, paskui – ir jį patį.

Kadangi mes dirbome durpyne, mus suėmė geležinkelio MGB ir Vievyje uždarė Algirdo gatvėje į buvusią spec. areštinę, sukišo į rūsį ir tardė.

Man pasakojo vyrai, kurie sėdėjo su Pranu vienoje kameroje, kad jis niekada nebuvo partizanų, bet turėjęs gaują ir naktimis ginkluoti partizanų vardu nueidavę pas žmones pagert samagono. Gal ir buvo taip, šito aš negaliu nei patvirtinti, nei paneigti. Bet kameroje jis atseit pradėjęs girtis, kad buvęs partizanas. Tardytojas turėjo duomenų, kad jis dirbo miške, bet, kad partizanas buvo, tokios informacijos neturėjo. Taigi jis – kvaišas nepagalvojo ką šneka, kad kiekvienoj kameroj sėdi su tikraisiais kaliniais ir šnipai. Na, tada, kai ėmė jam velėti kailį, prisipažink, kad buvai miške ir gana. Nors jis gynėsi, bet čekistai buvo nesukalbami, įgrūdo jį mėnesiui į izoliatorių, kur per parą duodavo 300 g duonos ir stiklinę vandens, o paskui, ką jie norėjo, tą jis šnekėjo. Tada jis ir pasakė, kad su *Žaliuoju Velnio* buvo susitikęs, kad *Žaliasis Velnias* visus aplinkinių kaimų gyventojus vyrus buvo sukvietęs į mišką pasitart. To jiems ir tetrūko. Tada jau ėmė reikalaut, kad pasakytų, kas tokie buvo atėję. Tai jis ir pasakė, kad aš buvau, mano brolis, Žilinskas ir dar kitas Žilinskas, iš Pustakiemio išvardijo kelis ir t. t. Paskui mane su juo statė akistaton. Jis pasakė, kad aš jo klausinėjau, ką traukiniai veža. Tuo metu man jau buvo prikabinas BK 58-I^a, t. y. tėvynės išdavimas ir ginkluotas pasipriešinimas, o remdamiesi tokiais Marmakevičiaus parodymais dar norėjo „prisiūti“ ir špionažą.

Per akistatą aš gyniausi, kad tokios kalbos su Marmakevičiumi nebuvo, bet mane vis tiek smarkiai mušė, vertė prisipažinti. Be to, dar įrodinėjo, kad vienam kaimui buvo šokiai, ten buvo atėję miškiniai, o su jais ir aš kartu buvau. Nebeiškentęs kankinimų prisipažinau, kad ir ginkluotas buvau, bet kas daugiau su manimi buvo, aš neišdaviau nė vieno žmogaus.

Vilniuje tardė vyr. leitenantas Drazdovas.

Iš pradžių mūsų apylinkėje nebuvo išdavikų, bet vėliau atsirado. Pavyzdžiui, vieta, kur slapstėsi ir žuvo mano brolis *Aguona*, buvo nurodyta.

Mus areštavo spalio mėnesį, o brolis žuvo lapkričio 17 dieną. Konkrečiai nesusžinojom, kas jį išdavė, tik įtarėm Bernardą Petkevičių, iš Kaugonių kaimo Feliciją Kanevičienę, kurią po tos išdavystės partizanai sušaudė.

Kai 1945 m. baigėsi karas, mūsų motina jau su ašaromis ėmė prašyti, kad eitu-mėm iš miško.

Tada mes su broliu Vincu, Juozu Žilinsku, Puzinu ir dar kažkokiu vyru nuvažiavom į Trakus ir užsiregistravom. Gavom pažymą ir pradėjom dirbti durpyne. Maždaug po mėnesio, grįžus į namus, mus areštavo.

Areštavo mus keturis. Tą pačią dieną mus su broliu Vincu paėmė ir Romą Petkevičių, bet ne tą, kurį turėjo paimti, anas irgi buvo Romas Petkevičius. Pamatęs ateinančius MGB-istus, jis pabėgo, nes buvęs paimtas anksčiau ir užverbuotas, nors jis jiems nedirbo. Vėliau buvo didelis *Genelio* draugas.

Paėmė mus tą dieną iš durpyno su Romu Petkevičium ir nuvedė pas tokį žmogų. Čekistai nuėjo antrą kartą, paėmė brolių Vincą ir Žilinską, o tas Romas Petkevičius, kuris netgi miške nebuvo buvęs, pabėgo į mišką vien dėl to, kad buvo užverbuotas ir jiems neteikė žinių. Bijojo, kad jo nepaimtų. Vėliau jie greit išsiaiškino ir Romą Petkevičių, kurį buvo paėmę, paleido.

Po visų tardymų Vilniuje į vieną bylą mūsų surinko apie 24 iš visų aplinkinių kaimų: Cineikių, Pustakiečio, Civiškių ir kt. Mums tik keista buvo, kad tėvą Mar-makevičių, buvusį nepriklausomybės kovų savanorį, tarnavusį vidaus policijoje, taip pat vokiečių okupacijos metais tarnavusį policijoje išteisino. Matyt, jį užverbavo. Paskui mano tėvukas jį buvo sutikęs du kartus miške. Tai ko jis ten landžiojo?

Teisė mus karinis tribunolas. Gavome po 10 metų lagerio ir po 3 metus be teisų. Prieš pat Naujuosius metus išvežė į Šiaurę. Aš pakliuvau į Archangelsko sritį, o brolis – į Komijos autonominę respubliką. Ten sutikau daug lietuvių, latvių, estų, ukrainiečių, baltarusių, lenkų ir rusų. Visko čia neįmanoma aprašyti, be to, nesinori kartoti kitų jau aprašytą gyvenimą lageryje.

Dirbome statybose iki 1949 metų. 1949 m. kovo mėnesį išvežė į Taišeto lagerius, vadinamus „Ozerlag“ – ypatingaisiais lageriais. Ten uždėjo numerius ir leido laiškus į namus rašyt tik du kartus per metus. 1948 m. areštavo ir mano tėvuką. Brolis Andrius žuvo tuojau po mūsų suėmimo.

Tėvuką irgi išvežė į Komijos autonominę respubliką be teismo. Tik vėliau jam pranešė, kad nuteistas aštuoneriems metams. 1953 m. jis ten mirė.

1949 m. ištrėmė seseris Marytę ir Genutę, o motina liko, nes per vežimą buvo pasislėpusi. Pasislėpusios buvo ir seserys, bet „geras“ kaimynėlis žinojo, kur jos yra, ir išdavė. Jas paėmė ne iš namų, tiesiog kaip stovi, be duonos kąsnio ir šiltesnio drabuželio ir ištrėmė į Irkutsko sritį.

Aš Taišete lageriuose dirbau prie statybos darbų iki 1954 metų. Kai mirė Stalinas, daug kas pasikeitė. Nuėmė numerius, padarė žmonėmis, nes iki to laiko mes buvome kaip mašinos. Leido rašyti laiškus kiek nori, kam buvo likę nedaug kalėti, leido be konvojaus eiti į darbą. Tada ir man „nuėmė“ konvojų, nes jau nebedaug laiko buvo likę iki „skambučio“. Pakeičiau darbą, išėjau dirbti į geležinkelio transportą vagonų prikabinėtoju, o vėliau – konduktoriumi.

Taišete lietuvių buvo labai daug, turėjau daug draugų, su kai kuriais dar ir dabar susitikinėjame: su Kazimieru Anckaičiu iš Marijampolės rajono, Sasnavos miestelio, Vladu Štilpa, gyvenančiu Kauno rajone, Vilkijos miestelyje, Juozu Klimčiausku, gyvenančiu Lazdijų rajone. Mano geriausias lagerio draugas buvo Vytautas Bytautas.

1955 m. kovo mėn. baigėsi mano lagerio gyvenimas, nes turėjau užskaitų septynis mėnesius. Kai nuėmė numerius, padarė dar vieną lengvatą: jei gerai dirbdavai, už dieną priskaičiuodavo dvi arba kartais net tris dienas. Prieš paleidžiant, išvežė į Taišeto persiuntimo punktą, o iš ten po kelių dienų nuvežė į Krasnojarsko kalėjimą. Tris dienas palaikė ir išvežė į šiaurinę Jeniseiską, į aukso kasyklas. Tuo metu dar galiojo Stalino nutarimas, kad visi buvę politiniai kaliniai po bausmės atlikimo paleidžiami tik į tremtį. Šiauriniame Jeniseiske sutikau Kazimierą Anckaitį. Jis buvo atvežtas čia jau anksčiau. Aukso kasyklose dirbau pusantų metų ir buvau išleistas pas motiną ir seseris į Irkutsko sritį. Motina po kelerių metų pati savo noru atvyko iš Lietuvos pas dukras.

Seserys tremtyje gyveno Sibiro Usolėje mieste. Čia gyveno daug lietuvių tremtinių, čia sutikau ir savo gyvenimo draugę, kuri buvo išstremta iš Kėdainių rajono su tėvais kaip buožės Aleknos dukra. 1958 m. susituokėm, sukūrėm šeimą.

1960 m. grįžom į Lietuvą, nors mes buvom įspėti, kad man ir broliui Vincui Lietuvoje neleidžiama gyventi. Brolis Vincas taip pat po lagerio buvo atvykęs pas seseris. Motina su dukrom į Lietuvą išvažiavo metais anksčiau.

Mes su žmona iš Sibiro parsivežėm dukrytę, jai buvo jau metukai ir trys mėnesiai.

Grįžus į Tėvynę, prasidėjo nauji kryžiaus keliai. Gyventi nėra kur, apsistojom pas seserį Vievyje, nes ji čia su motina nuomojo vieną kambariuką su virtuve. Čia ir žmona prisiregistravo, o man negalima. Važiavau į Vilnių kelis kartus, jokių kalbų, važiuok, kur nori, tik nebūk Lietuvoje. Buvau priverstas važiuot į Latviją. Tik po šešerių metų, t. y., 1966 m. gavau leidimą prisiregistruoti Lietuvoje. Tai, va, kokie „humaniški“ tada buvo mūsų lietuviai komunistai.

Pasakoja VINCAS PETKEVIČIUS-DOBILAS

Užrašyta Tauragėje
1998 m.

Gimiau 1923 m. balandžio 11 d. Kaišiadorių apskrityje, Žaslių valsčiuje, Kaugonių kaime. Tėvelis turėjo 7 ha žemės, šeima buvo gausi, augo šeši vaikai: keturi broliai ir dvi seserys. Vyriausias brolis Petras šiuo metu gyvena Vilniuje, Andrius žuvo partizanaudamas, aš šiuo metu gyvenu Tauragėje, Vladas gyvena Kaišiadoryse, seserys Marytė ir Genovaitė gyvena Vievyje. Mokiausi Kaugonių kaimo pradinėje mokykloje, kurioje nebaigiau trijų skyrių.

1939 m., kada pastatė rusų kariuomenė pirmąsias bazes Gaižūnų poligone, rusų kareiviai atrodė gana vargingai. Mes tada dar jauni eidavome prie plento jų žiūrėti, matėm „bintais“ apvyniotas jų kojas, milines be sagų. Vienas iš mano draugų paklausė, kodėl jų milinės be sagų, jam atsakė: „Nors milinės be sagų, bet už tai technika galinga.“ O technika jų taip pat pasidžiaugti negalėjai, nukrypęs nuo kelio tankas užklimpo ir išvažiut nebegalėjo. Žasliuose pardavėjas pasakojo, kad, užbėgęs rusų kareivis nusipirkti dešros, nes jie buvo labai alkani, davė červončą, paėmęs dešrą, įkišo ją užantin bijodamas, kad karininkas nepamatytų.

Neteko girdėti, kad kas nors iš mūsų kaimo 1940 m. nuo rusų būtų nukentėjęs. Mūsų šeima 1940 m. irgi nenukentėjo, bet vėliau, prasidėjus trėmimams, apie 1941 m. mano abu broliai buvo priversti slapstytis, nes buvo šauliai. Visi laukėme geros naujienos, kada prasidės karas. Pusbrolis, parvažiavęs iš Kauno, pasakė: „Nenusiminkit, greitai pamatysim vokiškas kregždes.“

1941 m. vokiečių okupacija mums atnešė gerą nuotaiką. Visas jaunimas vėl ėjo prie to paties plento, kuriuo traukė rusų kariuomenė į Gaižūnų poligoną, tik

dabar matėme vokiečių kareivius visai kitaip atrodančius. Kareivių uniformos tvarkingos, vyrai atraitytom rankovėm, švariai nusiskutę. Ten, kur apsistodavo vokiečių daliniai, likdavo tvarka ir geras kvapas.

Raudonųjų partizanų Kaugonyse buvo, jie slapstėsi miškuose. Kas jie ir iš kur, aš nežinau. Jaunimui jie keldavo pavojų. Pagaudavo ką nors iš vietinio jaunimo, liepdavo nusivilkį švarką ir pereit per geležinkelį skersai: jeigu niekas nešaudė, vadinasi, nieko nėra, galima minuoti.

1943 m. balandžio mėnesį pusbrolis Andrius Petkevičius buvo pabėgęs iš Rytų fronto, iš vokiečių kariuomenės, parsivežė du šautuvus. Vilniuje jis įstojo į tuo laikui slaptą organizaciją, vadinamą MLEKO (gali būti, kad aš netiksliai ją pavadinau), kuri gaudavo slaptus laikraščius. Juose rašė, kad vokiečiai karą pralaimėjo. Pusbrolis Andrius mus suorganizavo į LLA organizaciją. Pasikeitęs pavardę (pavardės aš neprisimenu), jis įsidarbino gaisrinėje, kad nesusektų vokiečiai.

LLA organizacijoje padirbdavo vokiškus dokumentus, ji turėjo vokiškus antspaudus. Mes, jaunimas, įstojom į tą organizaciją. Vėliau į tą pačią organizaciją įstojo kareiviai, kurie saugojo geležinkelį. Tuo metu Kaugonių stotelėje saugojo geležinkelį Jonas Misiūnas, jis turėjo viršilos laipsnį. Jis irgi priklausė tai organizacijai, vėliau mes su juo susipažinom. Jie saugojo geležinkelį ir verbavo, kad padėtų susekti raudonuosius partizanus. Tuo metu mes turėjom tik du šautuvus ir vieną kulkosvaidį. Misiūnas mus ragino įsigyti daugiau ginklų. Važiudavom prie Neries, kur būdavo sunkiau bėgančiai rusų kariuomenei persikelti, todėl kareiviai ten palikdavo ginklus, kuriuos mes supirkdavome. Saugojome savo sodybas nuo raudonųjų partizanų. Mums vadovavo mano brolis Andrius, jis buvo tarnavęs Lietuvos kariuomenėje ir turėjo puskarininkio laipsnį, o mes visi buvome paprasti kaimo berneliai.

Vėliau J. Misiūnas su kareiviais sulaukė besitraukiantį iš Vilniaus Kauno link vokiečių nedidelį dalinėlį, atėmė iš jų viską, ką jie vežėsi, atvežė į mišką ginklų, drabužių, šalmų, kuprinių. Atvežė netgi vieną gurguolę, ant kurios buvo užrašyta didelė raidė „Rūta“, ten buvo maistas.

Anksti rytą mus pažadino, viską sutvarkėm, iškrovėm. Tarp plento Kaunas–Vilnius ir geležinkelio buvo nedidelis miškelis. Rytą ką tik prašvitus, pradėjo lėktuvai virš mūsų skraidyti. Mes manėm, kad tai vokiečių lėktuvai, o pasirodo, kad tai buvo rusų žvalgai. Visi buvom civiliai apsirengę, tik du vyrai uniformuoti, jie turbūt manė, kad tai jų partizanai. Nutarėm, kad čia mums pavojinga, todėl nusprendėm persikelti kitur. Visą sukrovėm ir pervažiavom į didesnę mišką. Mums bevažiuojant, lėktuvai vis smigo iš viršaus žvalgydami. Atvažiavom į Kaugonių mišką, miško viduryje buvo didelė pieva, kurioje paleidome ganytis arklius, o krovinį palikome tankumyne. Turėjome keturis arklius ir dvi gurguoles. Pradėjom įsikūrimo darbą, kuriame dalyvavo pusbrolis Andrius Petkevičius, jo draugas Petras (pavardės neprisimenu), taip pat puskarininkis, mes trys broliai: aš, Vladas ir Andrius ir trys kaimynai: Jonas Senkevičius, Mikas Petkevičius ir jo brolis Antanas.

Išikūrimui vadovavo pusbrolis Andrius su draugu Petru. Jie surašė visų ginklų numerius, o mes dėjome į duobę. Kai sutemo, nusprendėm pavakarieniauti ir, rytui išaušus, vėl imtis darbo. Vyrai, tarnavę kariuomenėje, sugulė kampuose su kulkosvaidžiais, o mes su šautuvais išsidėstėm viduryje, pasiruošėm gintis, jeigu užpultų raudonieji partizanai, nes vokiečiai mums nebebuvo pavojingi. Sutemus lėktuvai vėl pradėjo skraidyti. Prie pat mūsų, už 2 km, paleido parašiotus su šviesa, apšvietė mūsų mišką ir pradėjo iš patrankėlių šaudyti. Ilgai jie sukiojosi ir šaudė. Kaišiadoryse bandė susprogdinti tiltą, bet nepataikė, bombas sumetė į durpyną. Kitą dieną anksti rytą, išgirdę sunkiųjų kulkosvaidžių tratėjimą, nusprendėm, kad kažkas ne taip. Pusbrolis su draugu Petru liepė pakinkyt arklių ir išvažiavo į Kaišiadoris sužinoti kas dedasi, tikėjomės, kai grįš, praneš apie padėtį. Greitosiomis viską sukišome po eglaitėmis: šalmus, kuprines, milines, duobę užkasėm, užmaskavom samanom ir visi sugrižom į namus. Pusbrolis Andrius, sužinojęs, kad čia pat rusai, mums žinios nedavė, o pats pasitraukė į Vakarus.

Po dienos atvyko J. Misiūnas su trimis vyrais, buvusiais kareiviais, mums liepė pakinkyt vieną karišką gurguolę, įdėt vieną kulkosvaidį „Maksim“ ir taip jie išvažiavo į panerį. Misiūnas su keliais vyrais slapstėsi rugiuose, jiems maistą nešdavo moteris, dirbusi kariuomenėj virėja, vėliau buvusi ryšininkė ir gavusi *Laputės* slapyvardį.

Pasitraukus frontui toliau į vakarus, prasidėjo aktyvus partizanų judėjimas. Atvyko J. Misiūnas su penkiais vyrais, pasivadinęs slapyvardžiu *Žaliasis Velnias*, sukvietė mūsų kaimo vyrus, kurie slapstėsi nuo rusų kariuomenės ir pradėjo agituoti stoti į partizanų būrius. Iš vyrų, kurie buvo atėję su J. Misiūnu, vienas buvo kartu tarnavęs su juo kariuomenėje, turėjo vokišką uniformą, „Bruno“ kulkosvaidį. Jo slapyvardis buvo *Beržas*. Kitas – slapyvardžiu *Ažuolas*, buvo tarnavęs prie vokiečių policijoje, kilęs kažkur nuo Varėnos. Trečio – slapyvardžiu *Samana* – pavardė buvo Paškevičius. Kitų dviejų vyrų slapyvardžių neprisimenu.

Mano brolių Andrių paskyrė vietinio būrio vadu. Jo slapyvardis buvo *Aguona*. Taip ir susikūrė vietinis būrys. Aš turėjau slapyvardį *Dobilas*, brolis Vladas – *Sakalas*. Pamažu pradėjo daugėti vyrų, kurie nenorėjo tarnauti rusų kariuomenėje. Tai buvo broliai Senkevičiai, kurių vieno slapyvardis buvo *Vyšnia*, antrojo – neprisimenu. Taip pat į būrį atėjo Vaclovas Žilinskas slapyvardžiu *Morka*, tarnavęs vokiečių karinėj policijoj. Juozas Žilinskas slapyvardžiu *Šiaudas* prie vokiečių buvo pagautas reichs darbo tarnybai. Būryje buvo 20 vyrų. Norėčiau paminėti du brolius Lekavičius ir jų pusbrolių Lekavičių, du brolius Kazakevičius. Vieno slapyvardis buvo *Agurkas*, kito slapyvardžio neprisimenu. Abu žuvo kartu su mano broliu *Aguona*. Tikrai nežinau, bet spėjama, kad kažkoks išdavikas atvedė rusų garnizoną į buvimo vietą. Su jais kartu dar buvo Romas Sedleckas slapyvardžiu *Karkliukas*. Jam pavyko pabėgti peršokus per rusų kulkosvaidį. Iš brolių Lekavičių žuvo Juozas, su juo kartu buvęs Sedleckas, kuris, pirmą kartą išsigelbėjo nuo mirties, buvo sužeistas, neteko rankos.

Mes, vietinio būrio partizanai, priklausėme Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjungai – Vanagai, turėjome trikampius ženklukus ant rankovių. Vėliau ji buvo pavadinta „Didžiosios Kovos“-*Žaliojo Velnio* štabu. Šiam štabui priklausė skrajojantys būriai. Jie nebuvo apsistoję vienoj vietoj, bet keliaudavo po visą Aukštaitiją. Prisimenu pirmuosius partizanus, kurie dirbo štabe: *Riteris* vilkėjo lietuvišką uniformą, visą laiką nešiodavosi spausdinimo mašinėlę, dar buvo toks pagyvenęs vyras slapyvardžiu *Senis*, su kuriuo *Žaliasis Velnias* visada tardavosi. Vėliau sužinojom iš aplinkraščių, kad *Riteris* ir kiti vyrai yra žuvę.

Mūsų būriui su sribais susidurti neteko, bet vieną rytą buvo paruošusi pasala rusų NKVD. Tik nežinojom ar mums, ar skrajojantiems būriams. Mes pasukome į kitą pusę ir su Dievo pagalba nepakliuvome į tą pasalą. Rytas nušvito šviesus, krito baltas sniegas. Vienas iš mūsų būrio nieko mums nesakęs nuėjo kažko atsinešti, o tuo tarpu NKVD kareiviai pėdsakais mus susekė. Tuo metu būrys pusryčiavo, todėl sargybos laikinai nebuvo. Mes nepastebėjome, kaip jie priartėjo ir pradėjo šaudyti tiesiai į mus. *Morka* paleido seriją iš kulkosvaidžio į juos ir mes pradėjom trauktis į tankesnes vietas. Pasitraukę į tankumynus visi vorele, kad negalėtų nustatyti mūsų būrio kovotojų skaičiaus, padarę didelį lanką, paklydom ir vakarop nutarėm trauktis į Kaugonių mišką, kur mums būtų saugiausia. Tos pačios dienos vakarą vėl susidūrėm su NKVD būriais. Norėdami atkirsti mus nuo miško, jie stengėsi užbėgti už akių, bet pavargę šaudė stati ir netaikliai. Pasitraukusius į kairę pusę *Žvirblį*-Juozą Petkevičių ir Antaną Petkevičių nušovė. Ėjęs į dešinę pusę Romas Lekavičius buvo sunkiai sužeistas į koją, o brolių Antaną Lekavičių nušovė visai nekaltai ir parvežė į Žaslių miestelį tris „banditus“.

Užimant valsčių, man teko dalyvauti.

Mūsų būrys turėjo du kulkosvaidžius, vieną rusišką su 70 šovinių, kitą – vokišką. Taip pat turėjom vieną vokišką automatą, vieną rusišką šautuvą (pusautomatį), kiti šautuvai buvo paprasti. Gaudavome ginklų, kaip jau anksčiau minėjau, reikalui esant, jais aprūpindavome ir skrajojančius būrius.

1944 metais dalyvavome dvejose kautynėse.

Su sribais man neteko niekur susitikti, nes jie, kol karas nebuvo pasibaigęs, niekur negalėjo išlįsti.

Vienintelis išdavikas, kuris mus visus pardavė, buvo Pranas Marmakas ir jo tėvas. Tėvas Marmakas (tėvo vardo neatsimenu) Pirmojo pasaulinio karo metu buvo savanoris, po karo gavo žemės sklypą, tarnavo pasienio policijoje. Okupavus vokiečiams, Žaslių valsčiuje buvo aukščiausia galva, vaikščiojo kartu su vokiečių rudmarškiniais, mokėjo vokiečių kalbą. Kai jį rusai areštavo, tardymui buvo pakviesti ir jo trys sūnūs. Vyriausiąjį ir jauniausiąjį sūnus paleido, o vidurinį – Praną pasiliko pagąsdinti ir jis visus pradėjo vardinti. Taip mus ir surinko. Jį apkaltino kartu su mumis, o tėvą išteisino, nes, matyt, jis tapo jų žmogumi.

Mus teisė karinis tribunolas, teismas tęsėsi tris dienas, visus „apdovanojo“ po 10 metų, keturis skirtingai: du mirties bausme, du – katorga. Mano visa šeima nu-

kentėjo. Mane ir brolių įkalino, tėvelis buvo areštuotas vėliau už mus, kuris ilsisi amžinam išale Komijos ASSR, Abeze. Mama pabėgo trėmimo metu, o abi seseris ištrėmė 1949 metais į Irkutsko sritį, Sibiro Usolės rajoną, kur vėliau pati mama atvažiavo pas jas, nes neturėjo kur dingti. Išbuvę Intoje po 10 metų ir mes išvykome tremtin, kur gyveno seserys ir mama. Į Lietuvą sugrižome 1960 metais. Lietuvoje mums neleido apsigyventi, prokuroro įsakymu per 24 valandas buvo pasakyta, kad mūsų čia neliktų, todėl teko išsikelti į Latviją. Trejus metus išgyvenę Latvijoje, nelegaliai pasikeitėme dokumentus ir apsistojoje Rokiškio rajone, Juodupės miestelyje. Juodupėje išaiškėjo, kad mums neleidžiama Lietuvoje gyventi. Tik gero žmogaus, pasų skyriaus viršininko dėka, jam patarus ir padėjus, buvo gautas leidimas apsigyventi Lietuvoje.

Pasakoja JONAS KARPAVIČIUS-ALGIS

Užrašyta Panevėžyje
1995 03 31

Mano tėviškėje, Kaišiadorių valsčiuje, Kurmaičių kaime tėvų sodyboje gydėsi sužeisti partizanai. Nors iš kaimo niekas nebuvo išėjęs į mišką pokario metais, bet mūsų apylinkėse veikė *Milžino*-Bernardo Steponavičiaus vadovaujamas būrys. Steponavičius gydėsi mūsų namuose apie mėnesį, o jį slaugė kitas partizanas *Meška*-Romas Randis, kuris visą laiką prie jo budėjo. Steponavičiui nuo vaikščiojimo buvo nušalusios kojų pėdos, todėl jis negalėjo net batų apsiauti.

Mūsų namai stovėjo netoli nuo Dambravos miško. Kiekvieną dieną sribai sekė pamiškę, o rusų NKVD kariuomenė darydavo siautimus. Pas mus jie rečiau užeidavo, gal todėl ir partizanai pasirinko mūsų namus, matyt, jie jautė, kad čia saugia. Mūsų namelis buvo nedidelis ir gerokai sukrypęs, į tokias sodybas rusai labai kreipė dėmesį. Kambario kampe buvo iškasta duobė supilt bulvėms, ant tos duobės užklotos lentos, virš jų pastatyta lova, kurioje gulėdavo Steponavičius. Randis vakarais išeidavo pasirinkt maisto, kartais dar ir aš jam padėdavau. Jis buvo kilęs iš Milžinų kaimo, Rumšiškių valsčiaus. Vėliau netoli to kaimo jį girtą ir paėmė rusai, o Steponavičių išdavė žmona*. Kai pagijo, jis išvažiavo į Vilnių, ten prisiregistravo, rado darbą, bet jo žmona (Šilinytė) palaikė ryšius su enkavedistais...

Kai Steponavičius pas mus gydėsi, jo žmona atnešdavo maisto. Kad niekas neįtartų, ji pusę krepšio prisidėdavo odekolono buteliukų, pereinavo per visas kaimo sodybas ir kartu užsukdavo pas mus.

Tiesa, kartą iš Vilniaus pas mus buvo atvažiavusi gydytoja. Tada buvo susirinkę ir daugiau partizanų, kurie norėjo pasitikrinti savo sveikatą. Gydytoja iš Vilniaus

* Dar tiksliai nenustatyta, kas iš tikrųjų jį išdavė.

buvo atvažiavusi traukiniu. Mane pasiuntė jos pasitikti, davė parolį, paaiškino, kad prieis moteris ir paklaus kelio į Rumšiškės, o aš turėsiu atsakyti „nežinau“. Atvykus traukiniui, iš vagono išlipo poprasčiai apsirengusi moteris, priėjo prie manęs ir paklausė kelio į Rumšiškės. Kai pasakiau, kad nežinau, ji liepė man eiti kartu.

Gydytoja patikrino visus, kurie skundėsi kokiais nors negalavimais. Steponavičiui aptvarstė kojas, paliko bintų, vatos ir išėjo viena. Aš jos nebelydėjau. Kaip vėliau sužinojau, gydytoją buvo iškvietęs *Uosis**.

Dambravos miške veikė apie vienuolika partizanų:

KURAPKA- pavardė nežinoma.

PATRIMPAS-*STANISLOVAITIS* (kitur *STANISLAUSKAS*. – R. K.) *PRANAS* paimtas gyvas sužeistas pas Jaruševičių. Jis buvo Jaruševičienės pusbrolis. Kartu su juo areštavo dar vieną merginą, kuri jį slaugė, nes buvo sunkiai sužeistas. Ta mergina dirbo sesele ligoninėje, todėl parūpindavo bintų, vaistų.

UOSIS-*KLIMAS* (*KLIMAVIČIUS*) *PETRAS*.

KLEVAS-*KLIMAS* *JONAS*.

GEGUTĖ-pavardė nežinoma, kilęs nuo Paparčių kaimo. Žuvo keliantis per Nerį. *MILŽINAS*-*STEPONAVIČIUS* *BERNARDAS*.

MEŠKA-*RANDIS* *ROMAS*. Jis du kartus buvo pagautas. Pirmą kartą, kai jį suėmė, vedamas tardyt, nutrenkė du stribus ir pabėgo iš Kaišiadorių daboklės. Buvo stambaus sudėjimo, aukštaūgis, o paskutinį kartą, kai jį suėmė, jau niekas nebesužinojo, dingo žmogus kaip į vandenį.

Mūsų krašte dar veikė partizanas slapyvardžiu *GENELIS*. Aš jo pavardės ir iš kur jis kilęs nežinau. Tik žinau, kad partizanaut jis pradėjo dar prie vokiečių kartu su rusų raudonaisiais partizanais, o kai grįžo bolševikai, jie jam kažkodėl nebepatiko, todėl jis nesiregistravo ir vėl nuėjo į mišką partizanaut, tik dabar jau su lietuviais. Jis buvo jau toks žmogus, jam, matyt, patiko partizano duona.

Randis yra pasakojęs tokį atsitikimą: „Nutariau kartą vidurvasarį prieš pat rugiapjūtę aplankyti tėvus. Gryčion su automatu negi eisi, automatą palikau rugiuos ir ką tik išlindęs iš rugių sutikau kaimyną. Jis važiavo dviračiu į Rumšiškės. Susitikom ir šnekamės. Matom, ateina du stribai. Priėjo prie mūsų, man nė ką daryt. Automatas paliktas rugiuos gal už dvidešimties metrų, ranka jo nepasieksi. Stribai priėjo ir klausia dokumentų, o ant mano rankovių prisiūti trikampiai lietuviški ženklai. Tada aš jiems ir sakau: „Vyrai, aš einu pas tėvą“ ir išsitraukęs iš kišenės butelį jiems parodžiau. Jie susižvalgė, o aš tuo metu kaip šveičiau jiems tuo buteliu, abu susipynė ir nugriuvo. Greitai puoliau į rugius, pasiėmiau automatą, išbėgau iš rugių, žiūriu jie jau muša mano kaimyną. Užsivedžiau automatą ir paleidau trumpą seriją, bet nė vienam nepataikiau. Pamatę, kad mano rankose automatas, stribai šoko bėgti. Tada aš griebiau kaimyno dviratį ir ėmiau vyti, automatą ant kaklo užsikabinęs, dar palei-

* *Uosis* taip pat Vilniuje buvo išduotas ir suimtas. Ta gydytoja ar tik ne Markulio buvo pasiūsta?

dau kelias serijas, bet važiuodamas nepataikiau, o jie spaudžia pirmyn. Pasivijau už gero puskilometro, matau eina keli rusų garnizono kareiviai. Tada surikau: „Blia... deržite! Bandity!“ (Laikykite! Banditai!) Anie tik sugulė, kaip trenkė iš kulkosvaidžio, tai šitie sribai tik kūliais apsisvertė ir išsitiesė ant žemės.“

Pasakoja ANTANAS LAPINSKAS-DIEMEDIS

Užrašyta Kaune

1995 11 22

Gimiau 1927 m. kovo 8 d. Smielinkos vienkiemyje, Gelvonų valsčiuje. Ukmergės apskrityje.

Tėvai turėjo 24 ha žemės ir Kaišiadorių valsčiuje, Šafarnės vienkiemyje 8 hektarus.

Šeimoje augome 4 berniukai ir sesutė. Jonas, g. 1920 m., Stasys, g. 1924 m., Vytautas, g. 1925 m., aš ir Bronė, g. 1932 metais.

1940 m. rusų Raudonoji armija okupavo Lietuvą. Matėme, kaip rusai traukė savo pajėgas į Gaižiūnų poligoną. Tuo metu mano tėvelis sakė, kad liūdna padėtis. O 1941 m. traukdamiesi rusai nušovė Žaslių valsčiaus, Dubių vienkiemio gyventoją, 90-metį Čiurinską, areštavo Krivonių kaimo gyventoją, jauną vyrą Bronių Nar-tautą. Vėliau jis buvo rastas nukankintas prie Zubiškių ir įmestas į bulvių duobę, po dviejų savaičių perlaidotas Krivonių kapinėse.

Palomenės parapijoje, Palomenės bažnyčios senyvo amžiaus klebonas ir gaspa-dinė buvo žiauriai nukankinti ir įmesti į Lomenos upelį. Tai buvo čekistų darbeliai.

1943 m. mano tėvelis ir brolis Vytautas gyveno Smielinkos vienkiemyje. Užėję raudonieji partizanai reikalavo, kad jie atiduotų šautuvą. Nors šautuvo jie neturėjo ir neatidavė, bet į kailį gavo.

1944 m. mes trys broliai: Stasys, Vytautas ir aš – Antanas išėjome į mišką. Ne laimės, ne nuotykių ieškoti, o kovoti už Lietuvos laisvę. Tada nežinojom ar gyvi liksim ir visai nebaisu buvo paaukoti gyvybę už Tėvynę.

Daug miško brolių padėjo galvas, daug pateko į kalėjimus, bet dauguma liko ištikimi Tėvynei Lietuvai.

Mes iškart prisijungėm prie *Žaliojo Velnio* būrio, priėmė priesaiką, gavome slapyvardžius: Stasys Lapinskas – *Meškos*, Vytautas Lapinskas – *Gandro* ir Antanas Lapinskas – *Diemedžio*.

Nors tada man buvo tik 17 metų, nors niekas manęs varu į mišką nevarė, bet aš pats nusprendžiau, kad mano vieta turėtų būti ten.

Įvyko daug kautynių su rusų NKVD ir sribų daliniais, kovėmės Šilonių, Kau-gonių, Kunigiškių bei Semeliškių miškuose. Rusai, padedami sribų, tikėjosi mus greitai ir lengvai sunaikinti, bet partizanai narsiai stojo į labai nelygią kovą su at-ėjūnais ir vietiniais tautos išgamomis – sribais.

Jeigu mūsų kariuomenė, 1940 m. rusams okupavus Lietuvą, neiššovė nė vieno šūvio į jų pusę, tai mes – partizanai privalėjome tai padaryti su šimteriopai didesniu atkaklumu ir pasiaukojimu, su šimteriopai didesnėmis aukomis ir netektimis, kad Lietuva išliktų gyva. Mes – jos vaikai, negailėdami sveikatos nei gyvybės, ją mokėjome ginti.

Rusai ir sribai mus vadino banditais, bet mus rėmė Tautos dauguma, o sribai, nors ir vadino save „liaudies gynėjais“, bet dėl labai suprantamų priežasčių tas „garbingas“ vardas jiems mūsų liaudyje neprigijo, jie sribais ir liko, nes, užėję pas gyventojus kaimuose, jie „banditų“ stalčiuose ir ant aukšto ieškodavo, kur būdavo sukabinti lašiniai, skilandžiai, dešros ir kumpiai. Tokie jie buvo, tokia buvo jų moralė, tokias ir dainas jų garbei liaudies poetai kūrė:

*Eina sribas per ulyčią,
Automatas ant pečių,
Duonos plutą įsikandęs,
– Duok „chazejka“ lašinių!*

Mūsų štabui vadovavo *Žaliasis Velnias*. Štabą reikėjo apsaugoti nuo rusų garnizonų ir sribų, tekdavo eiti sargybą, nes bet kuriuo momentu ir iš bet kurios pusės jie galėjo mus užpulti, todėl vienoje vietoje ilgai neišstovėdavome: daugiausia tris paras. Į kitą vietą keldavomės naktimis, taip būdavo saugiau.

Žiemą nakvodavome pas žmones, gyvenusius pamiškėse, kad būtų patogiau pasiekti mišką per kautynes. Dažnai atsirasdavo iš pačių gyventojų tarpo skundikų, kurie pranešdavo, suteikdavo informacijos, žinių valsčių garnizonams apie partizanų dislokacijos vietą. Mūsų ryšininkų dėka tokius skundikus – MGB informatorius dažnai išaiškindavome. Tada vadas pasiūsdavo pas įtariamąjį keletą vyrų, kurie jį perspėdavo. Jeigu tai nepadėdavo, išpėdavo antrą kartą griežtai, o trečią sykį jau gaudavo „šampalų“. Ketvirto išpėjimo nebebūdavo. Tada *Žaliasis Velnias* supykęs išrėždavo jam būdingą frazę:

– Batvinimat! Reikia griaut iš klumpių!

Ir taip okupantams dirbantys šnipeliai būdavo likviduojami, nes kitokių vaistų nuo tos „ligos“ partizanai neturėjo.

Kartą apsistojome Gegužinės miške ir keletas mūsų, nuėję į gegužinės pažnytkaimį, ten sutikom rusų kareivius, ginkluotus šautuvais. Juos sulaikėm, iš šautuvų išėmėm spynas ir paleidom. Netrukus mus ėmė persekioti rusų garnizonas. Mes ėmėm trauktis į Lomenių mišką. Jie mus apsupo, sulindome į gilų raistą ir tam raiste išbuvome tris paras, atsigert galėjom tik rudo vandens, prakasę samanas.

Po trijų parų siautimas atslūgo, nes pasiūsta žvalgyba grįžo jau su duona, kurios dešimt kepalukų išdalijo mums visiems po vieną dešimčiai vyrų. Ne valgėm, o čiulpte čiulpėm tą duoną kaip saldinius. Tai bent skanumėlis.

1945 m. Paberžių miške mūsų štabą ėmė sekti rusų garnizonas. Tada pasislinkom iki Neries. Persikėlė per Nerį, miškais patraukėm Švenčionių link, nes vietoj

stovėti negalėjom, rusai tiesiog lipo ant kulnų. Pasiekę Švenčionių apylinkes, susišaudėm su vietos stribais. Čia žuvo du mūsų partizanai.

Apsupę kaimą, vieną sribą sugavome, antras – pabėgo. Apsistojom Švenčionių valsčiuje Paberžės kaimo pamiškėje. Pernakt pailsėję, patraukėm Kaugonių miško link.

Bjauriausi buvo Musninkų stribai, ypač stribas Stankevičius, Safonas Neprėkštas, tėvas ir du sūnūs, Vaska Barodkinas ir jo sūnus, Tarfija. Visi jie buvo likviduoti. Stepas Frankonis iš Tatarskio kaimo irgi buvo labai bjaurus stribas. Iš padoresnių sribų buvo Petras Stelmokas...

Šilonių pamiškėje apsistojom pas vieną ūkininką, ruošiamės pietauti, bet staiga žvalgyba pranešė, kad ateina rusų garnizonas. Tuomet traukėmės miško link ir čia susidūrėm su garnizonu. Rusai iškart pradėjo šaudyti iš kulkosvaidžių. Čia 1946 03 24 žuvo geriausias mano draugas *Papartis*-Martynas Urbonavičius, kilęs iš Diršonių kaimo, Gelvonų valsčiaus. Sužeistas jis įkrito į Laukystos upelį ir tik pavasarį žmonės, radę jo lavoną netoli Neries, palaidojo kapinėse. Laimingas jis, kad neteko jam gulėti išniekintam skrebyno aikštėje. Duok jam Viešpatie dangų, nes jis žuvo už laisvę, kuria mes šiandien džiaugiamės.

Kitą kartą, saulei leidžiantis vakarop, apsistojom Strėvininkų pamiškėje irgi pas ūkininką nakvynei. Rytą gavome žinią per ryšininką, kad atslenka rusų garnizonas. Tuojau apsirengėm ir patraukėm miško link. Fronto linija išsidėstėm pamiškėje ir laukėm. Pamatėm, kad tokia pat fronto linija išsidėstęs rusų garnizonas artėja prie mūsų. Pasigirdo kulkosvaidžio kalenimas ir visai šalia manęs sukniubo partizanas vokietukas Juozas.

Išgirdom komandą „V period! (Pirmyn!) ir rusai, kaip kokie skėriai ėmė atakuoti mūsų pozicijas. Pamačiau, kad vieną būrį tiesiai į mane veda garnizono karininkas. Tada aš jau nieko nelaukęs, pakėliau prie akies dešimtšūvį ir burliokas krito vietoj, o kareiviai griebė jį ir iškart pasitraukė. Mes po trumpų apsišaudymų pasitraukėm į miško gilumą. Po šių kautynių štabas mane apdovanojo, suteikė grandinio laipsnį.

1945 m. stovyklavome Upninkų miške. Ryšininkas pranešė, kad į gretimą kaimą atvažiavo keli stribai, eina per kiemus ir plėšikauja. Mes bandėm juos apsupti, bet jie paspruko.

Panašus įvykis pasikartojė ir Kežionių pamiškėje. Ryšininkė pranešė, kad atvažiuoja stribai. Sugulėm ir laukiam. Žiūrim, atvažiuoja septyni stribai. Taip viskas staugiai įvyko, kad jie net ginklų pakelti nespėjo: penkis nuginklavome, o du pabėgo.

Paimtieji dievagojosi mylintys Tėvynę Lietuvą, dėjos dideliais patriotais, nors jų dėka visa Lietuva skendėjo kraujyje. Visiems paimtiems penkiems stribams partizanų štabas paskyrė mirties bausmę, kuri jiems buvo įvykdyta.

Sunkiausiai mums buvo kautis su rusų garnizonais, o stribai partizanų bijojo kaip velnias kryžiaus. Smarkiai teko kautis Diršonių, Šilonių, Paberžės, Kaugonių ir daugelio kitų kaimų vietovėse.

Gera prisimenu, kaip mūsų štabą persekiojo dideli rusų kariuomenės daliniai. 1945 m. pavasarį iš Kaspariškių miško patraukėme į Kaugonių mišką. Rusai mus sekiojo kelias paras be poilsio ir atokvėpio ir, kai Kaugonių pamiškėje sukaleno jų

kulkosvaidžiai, septyniolika mūsų vyrų liko gulėti amžinai tarp ošiančių pušynų ir svyruojančių beržų. Tarp jų žuvo ir buvęs Lietuvos kariuomenės majoras *Serben-tas*-Mykolas Kareckas.

Kadangi prasidėjo žiauri rusų priespauda ir prieš civilius gyventojus, prasidėjo išdavystės, žmonių persekiojimai, mūsų štabas nutarė skirstytis į mažesnes grupes, į mažesnius būrius. Mane paskyrė į *Slyvos* būrį, bet neilgam, nes pats *Slyva*-Eugenijus Svilas perėjo dirbti į štabą.

Vėliau mūsų būriui vadovavo: *Papūga*-Jonas Daškevičius, *Trenksmas*-Vincas Darskevičius ir *Gaidelis*-Albinas Stankevičius.

Trenksmas buvo paimtas gyvas, tardant daug išdavė žmonių.

Kaskart darėsi vis sunkiau ir sunkiau. Kitos išeities neliko, vaikščiojom po du, po tris, nes reikėjo kaip nors išsilaikyti.

Per 1945 m. siautėjimą čekistai nušovė 1927 m. gimusį Vytautą Česiūną. Jis palaidotas Palomenės kapinėse.

Gelvonų valsčiuje, Smėliankos vienkiemyje gyventojas Stasys Penkauskas, buvęs Nepriklausomybės metais šaulys, slapstėsi namuose. Jam pranešė, kad atvažiuoja Gelvonų sribai. Tada jis sėdo su žmona į valtį ir kėlėsi į kitą Neries pusę, bet sribai, pamatę juos, pradėjo šaudyti ir nušovė valtyje sėdėjusią Stasę Penkauskiene.

Pazaliesės kaime, Kaišiadorių valsčiuje siautėjo rusų MGB garnizonas, rinko jaunus vyrus į rekrūtus. Surinkę 25 vyrus, atsivarė pas Povilą Pūrą ir visus uždarė klojime. Palikę sargybą, likusieji išėjo paplėšikauti į kaimą. Kadangi sodybos šeimininkė Ona Pūrienė tuos visus 25 vyrus pažinojo, ėmė kurti planus, kaip juos išvauduoti. Tada ji sargybinius pakvietė pietų, tik vienas liko sargyboje. Pietaujančiuosius ši moterėlė gerai pavaišino samagonu, kad tie net užmigo.

Pūrienė, eidama vandens, uždainavo sutartą dainelę: „Saulutė užtekėjo...“. Vyrai suprato, kad galima pabėgti. Tuomet vienas stebėjo ką daro sargybinis, o kiti, praardę klojimo pamatą, pabėgo į mišką. Grįžę garnizono kareiviai nustebė, pamatę girtus miegančius sargybinius. Tuomet jie pagavo Pūrienę ir ėmė ją kankinti. Pakankinę kelis kartus šovė į ją ir manė, kad ji jau nebegyva, apiplėšę sodybą išvažiavo. O Pūrienė buvo sunkiai sužeista. Ją jau be sąmonės, netekusią daug kraujo, saviškiai nuvežė į Kaišiadorių ligoninę ir po sunkios operacijos išgelbėjo nuo mirties.

Krivonių kaimo, Žaslių valsčiaus gyventojas Adomas Taparauskas-*Varpas*, g. 1921 m., į partizanus išėjo 1946 metais. Po to greitai sribai atvažiavo ir sudegino jo namus. Žuvo *Varpas* 1947 metais. Žaslių sribai jo kūną atvežė ir numetė turgaus aikštėje. Jurgis Taparauskas-*Žiogas*, g. 1926 m., nuo 1944 m. buvo partizanų ryšininkas, o 1945 m. lapkričio mėn. išėjo partizanauti į *Dramblio* būrį, vėliau pas *Papūgą*. Legalizavosi 1948 metais.

1947 m. rudenio pabaigoje atvirą kovą, pradėjome tvarkyti dokumentus, kad galėtume legalizuotis. Brolis Vytautas-*Gandras* susirgo džiova ir mirė 1949 metais. (Palaidotas Palomenės kapinėse.)

Brolis Stasys-Meška, gavęs pasą, išvyko gyventi į Vilnių (mirė 1987 m. Palaidotas Vilniuje). Jonas mirė 1989 m., o aš nuėjau pas kleboną į Čiobiškio bažnyčią ir paprašiau, kad išrašytų man metrikus, nes toje bažnyčioje aš buvau krikštytas. Klebonas išrašė metrikus Penkausko pavarde ir nuo to laiko aš išvykau gyventi į Kauną. Su ta pavarde gyvenau iki 1992 metų.

1950 m. gegužės 5 d. paėmė į sovietų kariuomenę, nes pagal gimimo metus buvau Stasys Penkauskas, g. 1928 metais.

Tarnavau Voronežo srityje, Novochopiorsko 4-ame inžineriniame „sapiorų“ batalione. Tarnaudamas sovietinėje kariuomenėje, nesėdėjau sudėjęs rankų. Vieną kartą su Jonu Miceika iš Telšių sugalvojome pokštą. Nuėjė į ginklų sandėlį, ištraukėm šautuvo spyną ir išmetėm į išvietę. Po didelio triukšmo, išsiurbę duobę, rado tą šautuvo spyną. Manęs neįtarė, o Joną tardė, bet, nieko nepešė, nutraukė tardymą. Baigiantis tarnybai, verbavo likti virštarnybiniu, bet aš atsisakiau ir taip, atidavęs okupantams dar 3,7 m., grįžau į Kauną.

Grįžęs 1953 m. gruodžio 23 d. pradėjau dirbti vilnionių audinių fabrike „LIMA“ tekintoju. Baigęs 7 klases, įstojau į Kauno politechnikumą, kurį baigiau 1961 m. 1970 m. baigiau Kauno politechnikos institutą.

Pasakoja VINCAS GUDZINSKAS-PUTINAS

Užrašyta Kaune
1997 10 26

Gimiau 1926 m. Trakų apskrityje (Kaišiadorių apskrityje), Žiežmarių valsčiuje, Pakarpių kaime.

Į mišką pasitraukiau 1944 m. gruodžio 14 dieną. Išėjau į Didžiosios Kovos apygardos *Žaliojo Velnio* rinktinę, *Juodosios Kaukės* būrį. Būriai tuo metu buvo labai dideli. Šitame būryje taip pat buvo apie du šimtus vyrų. Būrys daugiausia bazavosi Pagrandos, Jagelonių, Kaukinės, Strašiūnų miškuose. Į šį būrį vyrai buvo susirinkę iš keliolikos kaimų.

Miške vieni kitus vadinom tik slapyvardžiais, todėl daugelio jų pavardžių nežinojau. Pamenu šiuos partizanus: *Juodąją Kaukę*-Galinį Antaną, *Siaubą*-Ašmenską Albiną, *Kazimieraitį*-Kuznevičių Joną (*Serbento* brolių), *Serbentą*-Kuznevičių Mykolą (jie buvo penki broliai partizanai), *Drignių*-Kuznevičių Igną, Jurgelevičių, *Kukalį*-Kuznevičių Stasį, žuvusį 1956 metais.

Kadangi *Juodosios Kaukės* būryje iš pradžių buvo labai daug partizanų, būrys buvo suskirstytas į atskirus skyrius po 10–15 vyrų. Aš į būrį atėjau viduržiemyje. Vietoj nestovėdavom, nueidavom per naktį apie 10 km. Pamiškėje pas ūkininkus perdienodavom. Jeigu būdavo ramu, sulaukę nakties, vėl traukdavom toliau.

1945 m. vasario mėnesį labai didelės rusų kariuomenės pajėgos buvo apsupusios tuos miškus, juos „valė“. Daug žuvo mūsų vyrų, o likusius smarkiai išblaškė. Po tos „ablavos“ išsiskirstėm į mažesnius būrelius. Iš *Juodosios Kaukės* aš perėjau pas *Serbentą*-Mykolą Kuznevičių. Paskui susidarė *Siaubo*-Adomo Urbonavičiaus, *Šnekučio*-Prano Ramantausko, *Donkichoto*-Albino Bliujaus ir kiti būriai.

1945 m. per Sekmines *Donkichoto* vyrai savo gimtajame Peliūnų kaime padarė kažkokį baliuką ir kažkas užvedė čekistus. O ten Strėva, ežeras, susidaro toks trikampis ir šitam trikampy juos užklupo NKVD kariuomenė. Tada tą būrį beveik visą sunaikino. Šiandien galiu atvirai pasakyti, kad tie vyrai žuvo vien per degtinę.

Mūsų vadas *Serbentas* žuvo irgi per NKVD kariuomenės siautimą.

Miške praleidom dvi žiemas ir vieną vasarą. Du kartus teko dalyvaut pasalose prieš sribus. Vieną kartą į kaimą atvažiavo 6 sribai, apie tai mums iš karto pranešė ryšininkai. Tada mes prie kelio, kuriuo jie turėjo grįžti atgal, padarėm pasalą ir visus šešis paguldėm.

Kitą kartą keli sribai atėjo prie miško ir vaikštinėja kaip niekur nieko. Mes nutarėm juos pagąsdinti. Iššovėm kelis kartus, tada jie šoko bėgt, o mes ėmėm juos vytis ir nusivijom net apie penkis kilometrus. Tai buvo tarsi koks žaidimas.

Sribai mums nebuvo baisūs, į mišką jie nelįsdavo, net arčiau miško vengdavo ateiti, bet jeigu atvažiuodavo iš Žiezmarių rusų garnizonas, tada mes jau pasiruošdavom viskam. „Oblavos“ mums dar nebuvo tokios pavojingos, bet vėliau čekistai išsigudrino daryt pasalas. Atvažiuodavo iš vakaro, išsidėstydam pamiškėje ir laukdavo. O miške būnant, reikėdavo išeit į kaimą maisto atsinešt, drabužių. Išėję vyrai po kelis, grįždami užsiraudavo ant pasalaujančių rusų ir žūdavo.

Partizano gyvenimas buvo nelengvas. Paramos ir ginklų iš niekur negaudavom. Maisto reikėdavo patiems pasirūpinti iš ūkininkų, nors per daug jų spauست nesi-norėjo.

Nuo sribų rankos iš mūsų žuvo tik vienas partizanas. Daugiausia vyrų žūdavo nuo rusų kariuomenės.

Per siautimą *Juodoji Kaukė* buvo sunkiai sužeistas, nebegalėjo pabėgt, išsitraukė granatą ir susisprogdino tiesiog prie mano akių.

Kukalis-Stasys Kuznevičius išsilaikė iki 1956 metų. Čekistai niekaip negalėjo jo paimt. Tad jie griebėsi gudrybės. Užverbavo *Kukalio* draugą, išvežtą į Sibirą. Tada jį grąžino atgal ir paleido į mišką sakydami: „Susitik, likviduok ir daugiau galėsi į Sibirą nebevažiuoti.“ Jis taip ir padarė. Apsistojo miškelyje, nušovė *Kukalį* ir geriausias jo jaunystės draugas Vytautas Šliužas iš Slabados kaimo daugiau į Sibirą nebevažiavo.

Vieną kartą susitarėm su šeimininku, kad iškūrentų pirtį. Buvo ruduo, šalta. Iš-kūreno pirtį, turėjom eit visas būrys – 16 vyrų, o atėjo tik keturi, likusieji kiek už-truko. Beeidami išgirdom kulkosvaidžių ir automatų salves toj pusėj, kur buvo pir-tis. Pasirodo, kad pats namų šeimininkas užvedė rusus. Pasakė jiems, kad dabar yra atėję keturi partizanai, bet turi ateit daugiau. Mato, kad mes neateinam, o tie

keturi nusimaudė, apsirengė ir eina iš pirties. Ruskeliai nebesusivaldė ir paleido serijas į juos: du nušovė, o du pabėgo. Tai buvo Žiežmarių valsčiaus kaime Klimkevičiaus sodyboje.

Vėliau partizanai Klimkevičių ištardė ir jis prisipažino, jog jį čekistai privertė išduoti tuos vyrus. Atseit, jeigu neišduos, jo šeimą išveš į Sibirą, o partizanus likviduos ir niekas nesužinos.

1944 m. užėjus rusams, ėmėm slapstyti: aš, mano antros eilės pusbrolis Pranas Gudzinskas-*Vanagas* (vėliau žuvo) ir Juozas Grincevičius-*Vanagas* (jis buvo kitam būry), jį sužeistą suėmė, teisė 10 metų, grįžęs mirė Lietuvoje.

Kai legalizavausi, jokio ginklo nepristačiau, nes rusai nežinojo, kad aš partizanas. Išdavė man nedidelį legalizacijos popieriaus lapuką, kaip laikiną pažymėjimą. Įsidarbinau gretimam Kietaviškių kaimelyje, pradžios mokyklos mokytoju. Po legalizacijos ryšių su mišku nenutraukiau, man pavedė sudaryti sąrašą gyventojų, kuriuos būtų galima mobilizuoti, esant reikalui, karo atveju, kiek būtų pastočių, sanitarų. Aš tą sąrašą sudariau ir atidaviau patikimam draugui Vincui Ramoškai, nes jis palaikė tiesioginius ryšius su partizanais. Kai jis perdavė tą sąrašą partizanams, tuos keturis partizanus nušovė ir rado mano ranka surašytus anuos sąrašus. Tad 1946 10 11 areštavo Viną, jo tėvą ir mane.

Netrukus nustatė, kad aš buvau dar ir miške, reikalavo atiduoti ginklą.

Teisė 1947 m. kovo 11 dieną. Gavau dešimt metų lagerio.

Pasakoja ČESLOVAS PAVASARIS-MILŽINAS

Užrašyta Čiobiškyje
1995 10 21

Gimiau ir augau gimtajam Padalių kaime, Žaslių apylinkėje, Kaišiadorių rajone.

Kai 1945 m. Čiobiškio vaikų prieglaudos namuose buvo sunaikintas Didžiosios Kovos apygardos *Žaliojo Velnio* štabas, tuo metu teko čia ir man slėptis, bet, matyt, Dievas gelbėjo, kad likau gyvas.

Nuo pat karo pabaigos slapsčiausi, kad rusai nepaimtų į kariuomenę ir taip ėmiau bendradarbiauti su besislapstančiaisiais, kurie tuojau pat pradėjo organizuoti partizanų būrį. Aš buvau vienas iš tų, kurie visokeriopai rėmė partizanus. Rūpinasi ginklais, palaikiau ryšius su partizanais, vykdžiau įvairias jų užduotis.

Pats pirmas partizanų būrio organizatorius čia buvo Česlovas Tveraga-*Vilkas* Rusių Rago kaimo gyventojas.

Na, ir kaip vieną iš patogiausių vietų slapstymuisi partizanai pasirinko Čiobiškio vaikų prieglaudą. Pastatas, kuriame slėpėsi partizanai, tada dar buvo neperstatytas, vienaaukštis, viršui buvo įrengti du kambariukai, tai juose partizanai ir gyveno.

Kai 1945 m. partizanai buvo išduoti, rusai apsupo šį pastatą, įsiveržė į antrą aukštą, įvyko kautynės. Išdavė tos pačios prieglaudos auklėtinis, vadinamas *Snieginu*. Aš jį gerai pažinojau, jau geras pusbernis buvo. Išdavystės metu pats dalyvaavo užpuolant partizanus rusų garnizonui, bet paskui čia daugiau nebepasirodė. Tik gerokai vėliau jis buvo pas mane užsukęs, paprašė jį perkelt per Nerį, aš jį perkėliau ir daugiau jo nebemačiau.

Taigi, grįždamas atgal, turiu pasakyti, kad šitam prieglaudos pastate, toj palėpėj nuolatos gyveno tik keli partizanai, daug jų čia nebūdavo. Išdavystės metu Joną Misiūną-*Senį* iš Slabados kaimo paėmė gyvą, o Juozas Marcinauskas-*Pluta* dar šovė į rusus, bet, matydamas, kad padėtis beviltiška, pats nusišovė. Kiti du: Tveraga ir Markulis buvo pasislėpę giliau palėpėje ir, kai pamatė, kad Marcinauskas nusišovė, metė granatą, bet kareivis tą granatą pačiupo ir metė atgal, kuri sprogo ir užmušė abu. Paskui rusai, įėję į vidų, dar iš apačios į lubas iš automatų gerai pavarė. Mes kartu su Marcinausku buvom pasislėpę kitoj slėptuvėj, bet irgi toj pačioj palėpėj. Pajutęs, kad pastatas apgultas rusų, Marcinauskas man pasakė:

– Man čia kažkodėl neramu, aš išeisiu, – ir jis iš slėptuvės išlindo.

Dar, tiesa, su mumis kartu buvo toks vaikėzas, vardu Mečislovas, kuris mane užmaskavo ir paliko. Iš pradžių mes tarsi tarėmės imt ginklus ir priešintis, bet pagalvojom, kad čia yra prieglauda, kai prasidės šaudymas, gali žūti daug vaikų, todėl atsisakėm to sumanymo, nutarę geriau pasislėpt, mes nežinojom, kad esam išduoti *Sniegino*.

Prieš tai dar buvo atėjusi mano sesuo Elena, kuri mus perspėjo, kad Čiobiškio link vieškeliu traukia daug kariuomenės, keltis per Nerį irgi buvo beprasmiška, upė smarkiai ištvinusi, kol persikelsi būsi kaip ant delno, paklos vietoj. Tuo metu partizanas Adomas Lapinskas irgi bandė perplaukt Nerį, bet rusai jį pastebėjo ir tiesiog vandeny nušovė.

Kai viskas apsiramino, atėjo tas pats Mečislovas, paklausė ar aš dar gyvas, pasakiau, kad gyvas. Tada jis mane išleido iš tos slėptuvės, išėjom į lauką, rusų jau nebebuvo, tie trys vyrai gulėjo kruvini ties vartais suguldyti, o aš nei gyvas, nei miręs, grįžau į namus.

Po šios išdavystės mūsų būrys iširo, likusieji išsiskirstė kas kur, aš likau ryšininku.

Vilko-Česlovo Tveragos partizanų būrys veikė Kaišiadorių rajone: Janionių, Pamusių, Rusių Rago, Burniškių, Talačiškių, Remuntinionių kaimų teritorijose. Nors, galiu pasakyti, kad šitas būrys miške mažai laikėsi, dauguma turėjo slėptuves, bunkerius pas gyventojus, be to, jų daug ir nebuvo. *Vilko* būrį sudarė maždaug devyni vyrai: Jonas Markulis-*Vaiduoklis*, Mykolas Tveraga-*Aras*, Česlovas Tveraga-*Vilkas*, Juozas Marcinauskas-*Pluta* iš Čiobiškio, buvęs Gelvonų policijos vachmistras, Adomas Lapinskas-*Uosis* iš Rusių Rago kaimo, Stasys Misiūnas-*Senis*, Vaclovas Macijauskas-*Žirgelis*, Vladas Marcinauskas-*Tauras*.

Žaliąjį Velnių man teko matyti du kartus. Pirmą kartą, kai jis buvo atėjęs į mūsų kraštą. Tada mes su savo būriu nuėjom į susitikimą su *Žaliuoju Velniu* ir jo vyrais. Per susitikimą jis daugiau kalbėjo strategijos ir taktikos klausimais, o kitus nurodymus perdavė tiesiogiai pačiam būrio vadui *Vilkui*. Man asmeniškai *Žaliasis Velnias* paliko rimto kovotojo išpūdį. Tvarkingai apsirengęs, valingų veido bruožų, aukšto ūgio vyras.

Antrą kartą su *Žaliuoju Velniu* teko susitikti Lapelių kaime, Širvintų rajone. Čia jis irgi buvo atvykęs į kelių būrių susitikimą, bet kalbėjosi ir bendravo tik su būrių vadais.

Atėjo kartą viena ryšininkė ir pasakė, kad Musninkuose daug rusų kariuomenės, ko gero, gali prasidėti siautimai. Aš greit apsirengiau, persikėliau per upę ir nuėjau į Čiobiškį pasiteiraut kokia padėtis.

Susitikau Juozą Plaščiauską. Jis patvirtino, kad iš Musninkų dalis kariuomenės persikėlė į Gelvonus, kita dalis – į Kernavę, o vakare numatyta suspaust Čiobiškius. Tada jau nieko nelaukęs nutariau pranešt partizanams, kurie buvo apsistoję vienoj sodyboj Padalių kaime. Grįžtu atgal, priėjau prie tilto per Musės upelį, atsigėrėjau atgal ir pamačiau į mano pusę bėgančius du kareivius. Tada nieko nelaukęs ir aš leidausi į kojas, pribėgau prie Neries. Kadangi čia pat prie kranto stovėjo mano valtis, ištūmiau ją į vandenį, išokau ir ėmiau irtis. Buvau jau vidury upės, kai kareiviai ėmė mot rankomis ir šaukt, kad aš grįžčiau, bet kai pamatė, kad aš negrįžtu ėmė šaudyt. Netrukus rusų ant kranto pribėgo dar daugiau. Kaip kirtu iš automatų, kulkos tiesiog lyte lijo virš vandens. Nesuprantu, kaip ten buvo, bet, kol plaukiau upe, manęs net nepalietė nė viena kulka. Kai iki kranto liko keli metrai, tada iš valties šokau į vandenį, valtį paėmiau ranka už krašto, o kita ranka palengva ėmiau irtis. Iš laivelio tik skiedros pilasi, pro kraštą pasižiūriu į priešingą pusę, ruskių net juoda, pilna pakrantė ir stačių, ir gulinčių, ir sėdinčių ir visi į mane iš automatų šaudo. Aš iš vandens bijau daugiau ir galvą iškišt, plaukiu vis dar nuo kulku valtele prisidengdamas pasroviui visai netoli kranto. Priplaukiau tokią griovelį, įtekantį į Nerį, paleidau valtį ir tvirtais mostais mečiausi į tą griovelį. Iššliaužiau iš vandens ant pievos ir tuo metu pajutau, kaip trenkė per šlaunį, nugara tarytum trintuve perbraukė, o kai prišliaužiau prie sodybos, įgriuvau į kūdrą. Visas kruvinas guliu vandeny ir laukiu kas bus toliau. Šaudymas nutilo, matau gal už kokių penkių metrų nuo kūdros guli betoninis volas voluot pievai, o už volo ir tvartas nebetoli. Iššliaužiau iš kūdros, visai prie žemės prigludęs kasuosi rankomis prie to volo ir tuo metu kaip trenkė į koją, supratau, kad kaulą sutrupino, nes koja persisuko į kitą pusę. Vis dėlto šiaip taip prišliaužiau tą volą, atsiguliau už jo ir kurį laiką pagulėjęs truputį atsigavau. O sužeistoji koja tiesiog degė. Ilgiau nieko nelaukęs ėmiau šliaužt tvarto link. Bet, kai tik pajudėjau, vėl ėmė į mane pilt, tik velėnos aukštyn skrenda, bet šiaip taip pasiekiau tvartą. Guliu už tvarto ir nebežinau kur šliaužt. Šliaušiu į priekį, pastebės, šliaušiu atgal, irgi pastebės, nėra kur trauktis toliau, čia pat sukrauta didžiulė žabų krūva. Sukaupiau visas jėgas,

persiritau per tuos žabus, čia jau manęs nebepastebėjo, išlindau palei kitus pastatus, toliau buvo klonis ir tuo kloniu nušliaužiau tiesiai pas kaimynus Gumbrevičius. Jie turėjo bunkerį, tai į tą bunkerį mane ir paslėpė. Justo Gumbrevičiaus sūnus Andrius irgi buvo partizanas, bet jis partizanavo jau anapus Neries, priklausė *Vanago*-Stasio Grinio būriui. Toje slėptuvėje išbuvau apie kelias savaites, paskui perkėlė į kitą slėptuvę Padvarių kaime ir čia jau mane gydė *Velnio Išpera*. Po kurio laiko mama dar ligotą parvežė į namus.

Iš namų mane išvežė į Kauną, į Raudonojo Kryžiaus ligoninę. Iš ligoninės išleido maždaug po mėnesio, grįžau į namus, koja buvo pritraukta, vaikščiojau tik su ramentais. Taip kuri laiką slapsčiausi ir netrukus registravausi. Kai prisiregistravau, kartą per savaitę turėdavau prisistatyti komisariatui. Nors verbuot manęs neverbavo, bet dažnai klausinėdavo apie partizanus.

Atvažiavo kartą rusų garnizonas į mūsų namus, ėmė šokdinti mano motiną ir klausinėti, kur aš esu. Negi motina sakys tiesą, ėmė aiškinti, kad išvykau į Kauną dirbti ir gyventi. Žinoma, motinos žodžiais jie nepatikėjo, ėmė grobti turtą, viską konfiskavo, atėmė, duris užkalė, o motiną išvarė iš namų.

Pasakoją JURGIS TAPARAUSKAS-ŽIOGAS

Užrašyta Kaune
1996 05 04

Gimiau 1926 m. Krivonių kaime. Iš mūsų kaimo į partizanus buvo išėję šie vyrai: Kaduševičius Bernasius, Janiulis Olesius (Aleksandras) ir Kastantinavičius Adomas.

Šiuos tris beginklius vyrus 1945 m. kovo 17 d. rusai pagavo, nusivarė prie miško ir sušaudė.

Aš pats partizanavau *Dramblio* būryje.

Taparauskas Adomas-*Varpas* (*Varpelis*) (mano brolis), g. 1920 m., žuvo Kapčiškės kaime. Prieš savaitę aš jį buvau sutikęs, pasivedžiau į šalį ir pasakiau:

– Adomai, neikit į tas vestuves.

Tuomet aš buvau *Papūgos* pasiūstas ryšių palaikyti.

Tačiau brolis manęs nepaklausė ir dviese su *Vėželiu* nuėjo. Jie keturiose laikėsi Kapčiškės miške: Daminas (Domas) ir vienas iš Paukščių kaimo, berods, Žukauskas. Per vestuves namus apsupo rusai, matyt, kas nors pranešė, kad yra partizanų. *Varpas* dar bandė bėgti, bet jį peršovė, o *Vėželis* įlindo pakrosnin. Bet kur ten pasislėpsi, ištraukė stribai *Vėželį* iš pakrosnio, nusivarė prie daržinės, pasodino ir paliko skrebę saugot. Mano brolis trenkė skrebui ir bandė bėgti, bet kitas skrebas paleido automato seriją ir nunešė broliui pusę galvos. Žasliuose tris paras brolis gulėjo numestas ant gatvės. *Vėželį* rusai ėmė mušti ir reikalaut, kad parodytų, kur

jie gyvena. Tuomet jie buvo išsikasę du bunkerius: vieną – naują, kitą – senesnę, ir parodė jis tą naujesnę. Rusai nulėkė į jį, o bunkeryje Žukauskas miegojo. Išgirdęs rusų sukeltą triukšmą, jis nusišovė, gyvas nepasidavė.

Po brolio Adomo žūties kaimus užsiautė rusų garnizonai. Aš tuo metu buvau išėjęs iš namų su reikalais, o vyresnysis brolis buvo likęs namuose. Atėjo keturi stribai į kiemą, pamatė jį, žiūrintį pro langą, ir liepė išeit į lauką, bet jis nėjo. Tada stribai padegė namą. Kai padegė namą, tada jis per stogą, prisidengdamas dūmais, nušoko ant žemės ir netoliese esančiu grioviu spruko į mišką, bet sužeistas kažkur dingo be žinios.

Miške dar buvo mano trys pusbroliai: Taparauskas Albinas-Špokas. 1946 m., paėmę gyvą, rusai jį pasivedė ir nušovė. Taparauskas Olesius-Viršaitis ir Taparauskas Stasys-Karžygis.

Pažinojau dar šiuos partizanus:

Katiną. Jis buvo iš *Žirgelio* būrio.

Gresių Benadą ir Gresių Vytautą, g 1929 m., iš Klusų kaimo, išėjusius miškan į *Perkūno* būrį.

Grendą Stasį-Smarkuolį, žuvusį 1948 m., veikė *Perkūno* būryje.

Čiurinską Praną iš Medinų kaimo, žuvusį Antanavičių šilo miške. Jo brolis sužeistas susisprogdino.

Sidarą-Tarzaną.

Misiūną Stasį-Senį iš Slabados. Paėmė gyvą Čiobiškyje, jį labai kankino, neišlaidė žmogus ir daug partizanų išdavė.

Misiūną Motiejų.

Aš registravausi 1948 m. kovo mėnesį. Dalis partizanų buvo „nenusidėję“, kitaip tariant, nešaudė nekaltų žmonių atėję į namus. Miške turėjau pasidaręs bunkeruką, kurį žinojo tik vienas žmogus.

Po registracijos atėjau į Kalčiukiškio tarybinį ūkį kalviaut. Vėliau kas du mėnesius reikėjo eit pratęst registracijos pažymą.

Gera strategiją turėjo mūsų vadas *Žirgelis*. Vėliau jį išdavė ir jis žuvo. *Žirgelis* žmonių skundimais netikėjo, suvesdavo skundikus į akistatą ir abiem gerai velnių duodavo, todėl žmonės jį mylėjo.

Su Stepu Frankoniu iš Totoriškės kaimo mes kartu lankėm mokyklą. Miške jis visiems buvo įtartinas. Iš miško pabėgo ir nuėjo į stribyną. Visi jį vadino *Pirdzieliu*, retai kas pavarde jį vadindavo.

Kartą, praėjus maždaug porai mėnesių po jo pabėgimo iš miško,ėjau ir jį sutikau keliu važiuojantį. Pasisveikinau, matau jo rankos dreba, aš jam ir sakau:

– Nedrebėk, nedrebėk!

Man ant kaklo „PPŠ“ automatas kabojo. Kiek man yra žinoma, šitas *Pirdzielius* Žasliuose nušovė savo seserį. Valėsi pistoletą, o sesuo jo klausinėjo, kaip jis „banditus“ galabija. Senis ištiesė pistoletą į seserį ir sako:

– Va, šitaip, ranką įkiši į bunkerį ir šaudai...

Tuo metu paspaudė gaiduką, o lizde šovinio būta. Tiesiai pataikė seseriai į krūtinę ir ta nugriuvo.

Žasliuose dar sribavo toks Pranas. Jį visi *Galavariezu* vadino, nes jis partizanui nupjovė galvą ir nunešė sribynan. Kitą kartą, parėjęs į namus, užpyko ant žmonos, trenkė jai kumščiu, toji ir nusirito pastalėn, kiek gi tai moteriai reikia. Pamatęs, kad žmona kruvina guli, išsitraukė iš kišenės pistoletą ir pats nusišovė.

Stabintiškėse sribas *Bipsa*-Rusonis į kryžius mėgo pašaudyt, tai net pats MGB viršininkas Demčenka jam kartą gerai kailį už tai ataudė.

Gegužinėj gydytojas Bairakas nuo kryžių nuiminėjo kančias ir liejo šratų, pas-kui irgi pats nusišovė.

Pasakoją KAZYS BANDZEVIIČIUS-KAZIUKAS

Užrašyta Telšiuose
1997 03 04 ir 2000 07 09

Gimiau 1927 m. liepos 16 dieną 1918 m. Lietuvos savanorio šeimoje. Tėvas, gimęs 1900 m., buvo kilęs iš gana gausios šeimos, turėjo penkis brolius ir tris seseris. 1917 m. rudenį, įsispyręs į medines klumpes, jis išėjo savanoriu kovoti už Lietuvos laisvę, o po jo išėjo dar ir keturi broliai: Pranas, Jonas, Jokūbas ir Ignas. Daugelis mūsų kaimo žmonių užaugo nelankę jokių mokyklų, bet kas jiems įkvėpė tokią didelę meilę savo tautai, savo tėvynei, kas juos išaugino tokiais dideliais patriotais ir aš pats negaliu šiandien suprasti.

Tėvui teko dalyvauti daugelyje kautynių ir vėliau, grįžęs iš fronto, mums vaikams labai mėgdavo pasakoti apie ten patirtus įvairius nuotykius, atsitikimus, kuriuos dar ir šiandien gerai prisimenu. Grįžęs iš Nepriklausomybės kovų, tėvas iki 1933 m. tarnavo pasienio policijoje, vėliau, kaip buvęs savanoris, iš valstybės gavo 9 ha žemės sklypą, pradėjo kurti ūkį, pasistatė trobesius Skynimų (Vincentapolio k.) kaime, Žaslių valsčiuje.

Tėvas labai norėjo ir stengėsi mus visus vaikus išugdyti tikrais savo krašto patriotais. Aš lankiau Gabriliavos pradžios mokyklą, kurioje mus mokė du mokytojai, buvę laisvės kovų savanoriai. Jie taip pat mums daug pasakodavo apie praeityje vykusias laisvės kovas, o mes išsižioję klausydavomės jų pasakojimų. Mokykloje buvo įkurtas moksleivių būrelis „Vilniui vaduoti“, kuriam ir aš priklausiau. Būrelio susirinkimą pradėdavome šūkiu: „Pavergtas Vilnius!“ ir visi choru, pakeldami rankas į dangų aukštyn, atsakydavome: „Kai užaugsimė, atvaduosime Jį!“ Tai darydamas jaučiau širdyje tam tikrą pasididžiavimą, kad užaugęs būsiu karys.

Dėl Vilniaus vadavimo platinau ir aš tam tikrus ženkliukus, rinkdavau aukas Vilniaus krašto tautiečiams, kartu su tėvais 1938 m. sielojausi dėl lenkų paskelbto ultimatumo suteikti Lietuvai „koridorių“ į Baltijos jūrą.

Nacistinė Vokietija jėga atplėšė nuo Lietuvos Klaipėdos kraštą. Pamenu, kaip tėvas verkė, sužinojęs apie tokį nacių išžulumą, nes jis pats 1923 m. dalyvavo Klaipėdos krašto sukilime kaip savanoris, todėl jam buvo ypač skaudu.

Dar šiandien akyse tebestovi vaizdas – 1940 m. plentu Vilnius–Kaunas riedantys Raudonosios armijos tankai, nes buvau nuėjęs pažiūrėti ir visa tai mačiau savo akimis. Žmonės buvo tiesiog pasimetę, nes jautė, kad artinasi baisios nelaimės. Nepriklausomos Lietuvos keliais ir laukais plūdo apskurusios bolševikų gaujos, tamšūs dulkių debesys iš po rusiškų tankų vikšrų ir „polutarkų“ ratų kilo aukštyn ir temdė visą laisvos Lietuvos padangę. Ši okupacija sugraudino širdį kiekvienam padoriam lietuviui – neturėsime laisvos tautos, neturėsime ir laisvo gyvenimo – tapome vergais. Tik Lietuvos komunistai džiaugsmingai sutiko atvykėlius, tikėdamiesi, kad jie laimingai gyvens tarybiniame vagių rojuje.

Tas gaivalas atgijo labai greitai ir ėmė visur šeimininkauti, prasidėjo areštai, trėmimai, o vėliau ir baisios žudynės, tautos šviesuoliai užpildė kalėjimų kameras, o kriminaliniai nusikaltėliai darė „tvarką“. Prie šios „tvarkos“ darymo prisidėjo dauguma žydų tautybės piliečių. Jie tapo lietuvių teisėjais ir tardytojais. Gerai prisimenu ir savo akimis mačiau, kaip spygliuotomis vielomis apraizgyti ilgi gyvuliniai vagonų, pilni, sausakimšai prikimšti žmonių, ešelonai vienas po kito riedėjo į Rytus.

Kadangi mūsų namai stovėjo visai arti geležinkelio linijos Kaunas–Vilnius, matėm, kaip, pradėję nuo 1941 m. birželio 14-os dienos riedėti į Rytus perpildyti ešelonai, riedėjo be perstojo iki pat karo pradžios – birželio 22-osios. Tai buvo baisioji savaitė, mūsų visa šeima nemiegojome namuose, slapstėmės krūmuose ir miške, javų laukuose. Karo laukėme kaip didžiausio išganymo, kuris mūsų džiaugsmui prasidėjo birželio 22-ą dieną. Bėgo bolševikai iš visų pakampių paskui save palikdami kruvinus pėdsakus. Mano tėvas tuojau pat įstojo į partizanų gretas, kaimuose iškart susiorganizavo šauliai ir buvusieji savanoriai. Apylinkėje iš gretimų kaimų susirinko 70 vyrų būrys, kuriam ėmėsi vadovauti buvęs 1918-ųjų metų savanoris Jonas Marmakas, tuomet turėjęs viršilos laipsnį. Naktimis išstatydavo sargybą, nes miškuose dar buvo daug likę išblaškytų raudonarmiečių, kurie apiplėšinėjo gyventojus, o kartais net ir nužudydavo apiplėšimo tikslais. Kas galėjo, tas klausėsi radijo pranešimų ir jei tik ką naujo pranešdavo, tuoj bėgdavo per kaimus ir persakydavo kitiems žmonėms. Kaip visi džiaugėmės, kai sužinojome, kad sudaryta Kaune Lietuvos Laikinoji Vyriausybė, nors tas džiaugsmas tęsėsi neilgai, vokiečiai greit įvedė savo tvarką.

Buvo nuspręsta nebendrauti su vokiečiais, neiti tarnauti į vokiečių kariuomenę, prasidėjo tam tikras sąjūdis prieš vokiečius. Susikūrė Lietuvos Išlaisvinimo Armija, kurios tikslas buvo kovoti prieš visokiąsą priespaudą. Į šią organizaciją įsitraukė ir mano tėvas, į ją įsitraukiau ir aš, pradėjau platinti atsisaukimus, kuriuos gaudavau iš savisaugos bataliono karių. Šiuose batalionuose veikė kareivių organizacijos, kurios spausdino tą spaudą. Tokiu būdu ir susidraugavau su kariais, kurie sau-

gojo geležinkelį. Palei geležinkelį buvo įrengti bunkeriai, kuriuose budėdavo savi-
saugos bataliono kariai. Bunkeriai buvo įrengti Kaugonių stotelėje ir Tedaravos „taš-
ke“. Kaugonių apsaugos bunkeryje atsirado tėvui net pažįstamų ir giminių. Tai pus-
karininkis Klevinskas ir komandos vadas Jonas Misiūnas. Tėvas pasienio policijoje
tarnavo apie penkerius metus, tuomet Misiūnas buvo jo viršininkas.

1941 m. rudenį išvažiavau mokytis į Pagerviškių mokyklos penktą skyrių. Mo-
kiausi neblogai, baigęs penktą skyrių, išvažiavau mokytis į Kaišiadorių gimnaziją
ir taip čia likau, kol sulaukiau antrosios bolševikų okupacijos. Dalyvavau grupėje,
kuri vykdė pagrindinę veiklą prieš okupantus vokiečius. Į mūsų gimnaziją buvo
atvažiavęs generolas Plechavičius, kuris ragino moksleivius stoti į jo kuriamą rink-
tinę. Beveik visi vyrai iš septintos ir aštuntos klasės išėjo į Plechavičiaus kariuome-
nę, dalyvavau ir aš jų išleistuvėse, tik, deja, vokiečiai nesilaikė duoto žodžio, visus
susirinkusius savanorius nutarė pasiųsti į frontą. Kito kelio neliko, ką sučiupo, tą
išgrūdo, o kam pasisekė – pabėgo atgal į namus ir pasislėpė, kitus areštavo ir išve-
žė į Vokietiją, kai kurie buvo net sušaudyti, ypač Jonavoje.

Vokiečių okupacijos metais Kaugonių miškuose atsirado raudonųjų partizanų.
Jie pas mus ateidavo iš Vilniaus krašto, užpuldinėdavo kaimuose ūkininkus, atim-
davo iš jų maistą, drabužius.

Krasnosiolkos kaime gyveno iš Rusijos dar caro laikais atvežti burliokai. Iš to
kaimo buvo kilęs ir garsus raudonųjų plėšikų vadas *Šiška*. Iš jų vėliau daugelis dir-
bo sovietinėse ministerijose, MGB organuose.

Maždaug apie 1943 m. žiemą kažkas pranešė, kad Krasnosiolkos rusų kaime
apsistojo raudonieji partizanai, apie 12-ką vyrų. Žaslių vietinės apsaugos policija
apsupo tą kaimą, keturis raudonuosius nušovė, o *Šišką* paėmė gyvą.

Į Galviškių kaimą rusai numetė desantininkų grupę. Tuomet lietuvių vietinės
rinktinės kariai ir policija pagavo Trakų apskrities deputatę Janiną Narkevičiūtę
Sakalinskų sodyboje su kitais dviem desantininkais. Kelis kartus lietuviai susidū-
rė su rusų desantininkais prie Semeliškių, o vieną kartą raudonieji buvo užpuolę
Tadaravos bunkerį, kuriame tuo metu buvo įsitvirtinęs savisaugos bataliono dali-
nys, vadovaujamas leitenanto Šerelio. Visą naktį vyko susišaudymas, bet bunkerio
jie neįstengė užimt. Šerelio žmona tuomet gyveno pas Valiuką netoli to bunkerio.

1944 m. liepos 7 d. rytą į mūsų sodybą atėjo du savisaugos bataliono kareiviai
ir paprašė paruošt vieną pastotę. Tėvas liepė man pakinkyti arklių ir važiuoti į Kau-
gonių stotelę. Atsiradau eigulio Jankūno miške. Pasirodo, kad čia daug lietuvių ka-
reivių buvo prisirinkusių, o kartu ir žmonių su savo arkliais privažiavusių, gal tūks-
tantis, o gal dar daugiau.

Į mano vežimą įlipo du kareiviai ir į Tadaravos bunkerį nuvežė pilną vežimą
įvairių ginklų ir dėžių su šaudmenimis. Kitą dieną atėjo mano mama prašyt, kad
mane paleistų į namus. Ji susirado Klevinską ir Misiūną, pastarasis pasakė, kad
mane jis pasiims pas save. Tuomet mama grįžo į namus, o aš likęs sukau galvą,
kas čia bus toliau. Kiek supratau iš kareivių kalbų, kurie labai daug ginčijosi tar-

pusavyje, kad teks trauktis į Vokietiją. Mano pažįstamas Ramanauskas pasakė, kad čia – miške pasiliks tik apie 12 kareivių.

Apie 12-ą val. nakties kilo didelis sujudimas, visi ėmė rikiuotis kelionėn. Čia pat atsiskyrė mūsų keturios pastotės. Jonas Misiūnas įsakė kareiviams krauti į jas ginklus ir kitą amuniciją. Žiežmarių link patraukė beveik visa karinė gurguolė, tarp jų kelios automašinos, su keliais pažįstamais atsisveikinu ir aš.

Mūsų pastotėms vadovavo Kazimieras Kazakevičius (vėliau jo partizaninis slapyvardis buvo *Agurkas*).

Nuvažiavom apie 4–5 kilometrus Kaugonių miškais, iškrovė iš mūsų vežimų visą karišką amuniciją ir mus paleido į namus. Atsisveikinau su Misiūnu, Klevinsku, leitenantu Šereliu ir takais takeliais patraukiau į namus.

Gerai pamenu, kaip 1944 m. liepos 13-ą prieš 12-ą val. dienos iš Kaugonių miško nuo Neries į kaimą pasipylė mūsų „išvaduotojai“. Tėvas juos sutiko prie sodybos labai išsigandęs, nes nieks negalėjo pasakyti, kas bus toliau. Jie prašė atsigert pieno, mama jiems išnešė puodynę, pylė į stiklinę tą pieną, davė jiems gert, o jos rankos iš baimės labai drebėjo.

Prasidėjo naujas gyvenimas, nauji rūpesčiai. Jono Misiūno ir Šerelio žmonos apsigyveno pas mano senelį Čiviškių kaime. Čia jos praleido visą frontą, senelis mokėjo gerai rusiškai, todėl su rusais rasdavo bendrą kalbą ir rusai jų nelietė. Po mėnesio jos susisiekė su savo vyrais ir mano dėdė Bernardas Vėželis iš Mažųjų Čiviškių kaimo (partizanaudamas turėjo slapyvardį *Dramblis* ir veikė Aleksandravičiaus-*Pirato* būryje) jas arkliai išvežė Čiobiškio link ir paliko pas nurodytus žmones.

Jeigu kas norėdavo susitikt su *Žaliuoju Velniu*, kreipdavosi į mano tėvą, o tėvas tuomet susisiekdavo su jo ryšininke Nastute Rumševičiūtė-*Narsute*, kuri jau tiesiogiai palaikė ryšius su *Žaliuoju Velniu*.

Dažnai *Žaliasis Velnias* enkavedistams dingdavo iš akiračio. Jis daugiausia vienas būdavo pas neutralius žmones, kuriuos rusai mažiausiai įtarė bendradarbiaujančius su partizanais.

Žaliasis Velnias, išbėgęs iš bunkerio Rusių kaime prie Neries, atbėgo pas mano tėvą, su juo nuėjo pas Ievą Mastauskaitę, kuri jį globojo ir slėpė apie 10 dienų. Nieks nežinojo, kur dingo *Žaliasis Velnias*. Daugelis manė, kad jis žuvo. Čiviškių miške buvo tokios 4-rios slėptuvės vienam žmogui pasislėpti.

Romas Sedleckas buvo patikimas *Žaliojo Velnio* žmogus. Jis priklausė jo apsaugai, turėjo specialiai perdarytą automatą, kad galėtų šaudyti po vieną, po tris šūvius.

Bondario-Miglino Nasutovičiaus būrys laikėsi Kaukinės miškuose apie Semeliškes. 1939 m. *Bondaris* nušovė kažkokį karininką ir pabėgo į mišką, kur sudarė plėšikėlių gaują. Ten pat slapstėsi prie vokiečių, o užėjus rusams, prisidėjo prie partizanų. Su juo labai draugavo Kacevičius-*Genijus*. Lietuvos nepriklausomybės metais *Bondaris* veikė panašiai kaip Tadas Blinda. Jį žmonės irgi vadino svieto lygintoju. Žuvo 1945 m. per kautynes Kaukinės miške.

Kacevičius-*Genijus* iš Gilučių kaimo vadovavo maždaug 60-ties partizanų būriui. Ties Kietaviškių kaimu vyko kautynės su rusų NKVD kariuomene. Pas mus atvežė sužeistą partizaną *Pakalnį* ir mane įpareigojo jį prižiūrėti. Žadėjo po trijų dienų pasiimti, bet niekas jo nepasiėmė. Mes jį laikėm, paguldę lovoje, prie savęs jis turėjo dvi granatas ir du pistoletus, būdavo užsikloja antklode ir guli. Jam buvo sužeista iš automato dešinė pusė. Jis buvo kilęs iš Mažeikių, pabėgęs iš traukinio vežant į frontą. Paskui perėjo pas partizanus į Kacevičiaus būrį. Vieną naktį pas mus jis ramiai išmiegojo, o antrą naktį užėjo rusų NKVD kariuomenė „šukuodama“ apylinkes ir miškus. Užėjo ir į mūsų kiemą šeši rusai, į kambarį pirmas įėjo majoro antpečiais karininkas, gale stalo stovėjome aš ir sesuo. Tėvo tuomet nebuvo, o *Pakalnis* su granatom gulėjo lovoje, bet čia pat tas majoras rusiškai kreipėsi į motiną ir pasakė:

– Motin, aš žinau, kad tavo sūnus serga, guli lovoje...

Vienam kareiviui liepė likt kieme sargyboje, o kitiems eit toliau. Iš tvarto atėjo tėvas, tada jis liepė jam kinkyt arklių, atseit reikia kaip nors pavyt anuos pirmiau nuėjusiųs ir išeidamas dar pasakė:

– Šitą žmogų, kai aš išvažiuosiu, kuo skubiausiai išvežkit iš namų.

Kitą rytą *Pakalnį* išvežėm į Matusevičiaus mišką (Civiškių miško dalis). Miške pastatėm palapinę ir taip jis ten praleido dieną. Tris kartus mes jį taip vežėm.

Paskui su visa patalyne rogėmis Sinkevičius jį išsivežė į Kaugonių mišką. Palei Šv. Jono upelį netoli koplytėlės buvo iškasta kalne slėptuvė ir ten jis gyveno net iki balandžio mėnesio. Jį slaugė Danutė ir Janina Petkevičiūtės iš Kaugonių kaimo. Taigi balandžio mėnesį jos jį išnešė į lauką truputį atsigaut, pakvėpuot grynu oru, žaizdos beveik jau buvo užgijusios ir vėl mišką apsupo rusai. Rado jį ant tos patalynės, nušovė ir su visa patalyne sudegino.

Maždaug po pusantro mėnesio pas mus atsilankė ir Jonas Misiūnas, kuris tuomet jau vadinosi *Žaliuoju Velniu*. Čiuriškių kaimo pirtyje, dalyvaujant pačiam *Žaliajam Velniiui*, daviau priesaiką, gavau *Kaziuko* slapyvardį ir buvau paskirtas Petkevičiaus-*Aguonos* būrio ryšininku ryšiui palaikyti su *Pirato* būriu.

Kol buvo gyvas, Misiūnas dažnai lankydavosi pas mano tėvą Praną Bandzevičių. Jiedu visada turėdavo apie ką pakalbėti. Jis buvo aukšto ūgio, drūtas lietuvis, rūsčiai nusiteikęs, juk ateitis nežinoma, o Tėvynės meilė aukščiau visko, jis jautė, kad prasideda žiaurus gyvenimas.

Aš tuo metu lankiau Žaslių progimnaziją ir čia mes, moksleiviai, greit įkūrėm pogrindį vadovaudamiesi trejetukų sistema. Jokių sąrašų nedarėm, nes trejetuke vieni kitus gerai pažinojome. Jau tuomet mes gerai buvom išstudijavę sovietinės sistemos modelį. Čekistai, paėmę vieną žmogų iš organizacijos, stengdavosi išaiškinti ir likusiuosius. Iš trejetukinės sistemos vieną paėmę, jie galėdavo kitus du išaiškinti ir grandinė nutrūkdavo.

Mūsų pagrindinė misija buvo palaikyti kuo glaudesnius ryšius su kaime gyvenančiais partizanų ryšininkais. Mes, sužinoję, pavyzdžiui, kokius miškus ryt „šukuos“ garnizonas, perduodavom žinią į kaimą ir taip perspėdavom miškuose besi-

slapsčiusius partizanus. Be to, platinom įvairią pagrindinę spaudą, atsišaukimus, perspėjimus gyventojams, kad netarnautų raudoniesiems okupantams ir pan. Nainkindavom vadinamąsias skaityklas, arba tuomet dar vadinamus „raudonuosius kampelius“, per komunistines šventes nuplėšdavom iškabintus raudonus plakatus. Darėm viską, kad kuo daugiau pakenktumėm okupacinei sovietinei santvarkai. Partizanams rinkdavome aukas, Vilniaus ir Kauno turguose pirkdavome vaistų, drabužių, ginklų ir t. t. 1944–1945 m., tuo metu, kai mokiausi Žaslių progimnazijoje, veikiančiam pagrindyje buvo daugiau kaip 50 narių.

ŽASLIŲ PROGIMNAZIJOS ANTISOVIETINIO POGRINDŽIO
1944–1945 m. NARIŲ SĄRAŠAS

Eil. nr.	Pavardė, vardas	Iš kur kilęs
1.	BANDZEVIČIUS KAZIMIERAS	Skynimų k.
2.	KUNDROTAS ALEKSAS	Pustakiemio k.
3.	SINKEVIČIUS ANDRIUS	Puriškių k.
4.	DZEDULIONIS JONAS	Paparčių k.
5.	LIUTKEVIČIUS	Žaslių m.
6.	JUSUKONIS	Cineikių k.
7.	DZEDULIONIS VACYS	Žaslių m.
8.	STANKAUSKAS ROMAS	Žaslių m.
9.	BAUBLYS JONAS	Žaslių m.
10.	DZEDULIONIS VYTAS	Žaslių m.
11.	ZAKAREVIČIUS	Čiviškių k.
12.	URBANAVIČIUS JONAS	Paparčių apyl.
13.	KINDEREVIČIUS MEČISLOVAS	Paparčių apyl.
14.	VERBA	Paparčių apyl.
15.	LAUČIŪNAS	Paukščių k.
16.	BURDA EDVARDAS	Paukščių k.
17.	CIBULSKAS ALGIS	Pustakiemis
18.	KARNILA	Cineikių k.
19.	ŠAUKEVIČIUS ALGIS	Žaslių m.
20.	DŪDA VYTAUTAS	Žaslių m.
21.	DREGVAITĖ ZOSĖ	Žaslių m.
22.	DREGVAITĖ DANUTĖ	Žaslių m.
23.	DOVYDAS ALFONSAS	Žaslių m.
24.	KUPČIŪNAS	Iš Kaišiadorių vid. m-klos
25.	VERBICKAITĖ REGINA	Valkakiemio k.
26.	VALAIŠYTĖ LESĖ	Valkakiemio k.
27.	ŠAUKEVIČIŪTĖ ALDONA	Žaslių m.
28.	SAVICKAITĖ ALDONA	Savarinės apyl.
29.	LOGMINAS	Čiviškių k.
30.	SAVICKAS	Savarinės k.
31.	GERASIMAVIČIŪTĖ REGINA	Žaslių m.
32.	KUNDROTAS JUOZAS	Pustakiemis

Eil. nr.	Pavardė, vardas	Iš kur kilęs
33.	JUREVIČIUS	Žaslių gelež. stotis
34.	SAKALINSKAS VYTAS	Žaslių gelež. stotis
35.	SKARBAUSKAITĖ VANDA	Žaslių gelež. stotis
36.	ŠIŠLAUSKAITĖ JANĖ	Žaslių gelež. stotis
37.	DEGUTIS	Iš Kruonio vid. m-klos
38.	TVIRBUTAS	Žaslių m.
39.	TVIRBUTAS	Žaslių m.
40.	KUNDROTAITĖ ADELĖ	Pustakėmis
41.	ALKOVIKAITĖ ONA	Pustakėmis
42.	SLATKEVIČIŪTĖ ONA	Golelio k.
43.	KACEVIČIŪTĖ BIRUTĖ	Giluičių k.
44.	VASKEVIČIŪTĖ MARYTĖ	Giluičių k.
45.	KRILAVIČIŪTĖ	Taljūnų k.
46.	KAZLAUSKAITĖ GENĖ	Danilonių k.
47.	ŠEMEŽYS GINUTIS	Pajautiškių k.
48.	ŠEMEŽYS RIMAS	Pajautiškių k.
49.	GERBUTAVIČIUS JONAS	Pajautiškių k.
50.	KADUŠEVIČIUS ALEKSAS	Paukščių k.

Čekistai tris kartus prieš mūsų pagrindį ėmėsi žiaurių represijų: dalis partizanų buvo areštuota ir uždaryta į kalėjimą, kiti – išvežti į Rusijos lagerius. Nuo 1948 m. aš jau irgi ėmiau slapstytis, susirišau su partizanais.

Man teko partizanauti Kaugonių apylinkėse *Aguonos*-Andriaus Petkevičiaus vadovaujamame būryje. Teko ne kartą dalyvauti specialiose operacijose ir su kitais būriais.

1946 m. per Žolinės atlaidus Žasliuose su *Pirato*-Jono Aleksandravičiaus būrio vyrais susirinkom pas mano dėdę Joną Vėželį. Iš Civiškių mums pranešė, kad atvažiuoja dvi pastotės sribų. Nutarėm juos sutikt pasaloje. Greit išsidėstėm palei kelią, vienas su kulkosvaidžiu prie pat dėdės sodybos pasislėpė kanapėse, kiti sugriuvo prie šulinio, mano dėdė Vėželis pasistatė kulkosvaidį ant šulinio, visi buvo tarsi pasimetę, susijaudinę, bet kai tik sribai privažiavo, pradėjom šaudyti ir septyni sribai krito vietoj, du pabėgo, vienas buvo kažkur įlindęs į krūmus palei Prakusos upelį, bet mūsiškiai jį greit surado ir jis pasidavė gyvas. Sribas ėmė visaip mums gerintis, tarsi norėdamas mums padėt. Be to, buvo sužeista ir Babrauskienė, vežusi tuos sribus.

Vadas įsakė trauktis į Dainavos mišką. Ties Civiškių mišku aš, mano dėdė ir dar vienas partizanas, atsiskyrėm ir grįžom atgal. Dėdė sumanė, kad reiktų ką nors iš namų išgabent, nes prisistatys sribai su kariuomene, viską sudegins. Pakinkėm arklių, bekradami į vežimą drabužius, mėsą, pamatėm už kokių poros kilometrų atvažiuojantį sunkvežimį, pilną enkavedistų. Vos spėjom į mišką įvažiuot. O anie, kurie vedėsi paimtą gyvą sribą, pajutę, kad juos irgi vejasi kareiviai, sribą nušovė.

Atvažiavę į kaimą, rusai su sribais ėmė kratyt gyventojus. Užėjo rusai į vieną sodybą Galviškių kaime, o ten vyrai lošė kortomis: broliai Sakalinskai, Verba ir Bulokas.

Visus išsivedė į lauką ir sušaudė, niekuo nekaltus žmones, paskui nuvežė į Žaslius ir numetė ant grindinio kaip baisiausius banditus. Šiek tiek palaikę numestus ant gatvės, nuvežė ant kryžkelės į Žvirblių kaimą ir ten užkasė. Vėliau savieji surado, atsikasė ir perlaidojo kapinėse.

Po tų sribų sušaudymo dar daug vyrų aplinkiniuose kaimuose areštavo ir pasodino į kalėjimą, tiesiog net nesiaiškinę kaltas ar nekaltas.

Prie Tadaravos buvo iššaudyta visa Laimučių šeima: tėvas, motina, dukra, du sūnūs, o jauniausias vaikas, miegojęs ant linų, liko gyvas. Laimučių du sūnūs tarnavo prie vokiečių savisaugos daliniuose. Žmonės įvairiai šnekėjo, bet tos šnekos nieku ir baigėsi.

Kai aš patekau į kalėjimą, ten išgirdau žmogų šnekantį taip: „...Susidraugavo būrio vadas su tokia Laimutyte. Vieną dieną ta mergina pakvietė pas save ateit tą vadą su kitais partizanais į kažkokį pobuvį. Būrio vadas kažko suabejojo ir nenuėjo, bet parinko kelis vyrus, kurie nuėjo slapta netoli Laimučių namų, ten užsimaskavo ir stebėjo tuos namus. Atvažiavo iš Kaišiadorių traukinys (garvežys ir vienas vagonas) ir sustojo netoli Laimučių namų, nes iki geležinkelio buvo apie du šimtus metrų. Staiga vyrai pamatė, kad iš vagono išlipo kareiviai, apsupo Laimučių sodybą, kiti – suėjo į vidų.

Kai viskas išaiškėjo, partizanai tarėsi ką daryti. Po kelių dienų būrio vadas susisiekė su ta pačia mergina ir pasakė, kad jie ateis šį vakarą. Kai nuėjo, rado visus keturis šeimos narius namuose, susėdo valgyti prie stalo ir tuo metu vadas kreipėsi į merginą:

– Ar tada, kai tu mus kvietei, kas nors buvo pas jus užėjęs?

Mergina pasakė, kad nieks nebuvo užėjęs. Tuomet vadas įsakė visiems likti savo vietose ir tiesiog užstalėje visi keturi šeimos nariai buvo sušaudyti.“

Į mūsų organizaciją buvo įtrauktas Vievio, Žiežmarių, Kaišiadorių, Čiobiškio, Musninkų ir Žaslių mokyklų jaunimas.

Kartą su Jonu Baubliu nuo gatvės „pavogėm“ net tris partizanų lavonus. Tuomet aš dar mokiausi ir priklausiau antisovietinei moksleivių organizacijai.

Ne kartą teko perspėti žmones. Nueidavom ir į akis pasakydavom, kad liautųsi skusti kaimynus arba sekti partizanus. Kartais parašydavom raštelius su miško brolių perspėjimais ir priklijuodavom prie gryčios durų.

Kartais partizanų vadai pasiūsdavo pabudėt pernakt prie įtartinų gyventojų namų, stebėt, kas pas juos lankosi arba pas ką jie vaikšto, su kuo susitinka ir pan. Tai buvo jau mūsų organizacijos slapukų pareigos. O per kaimus tuomet ėjo ir ėjo visokie elgetomis apsimetę rusų šnipai ar kokie nors „invalidai“ ir t. t. Mes viską privalėjom matyt, stebėt ir pranešinėti partizanams.

Pokario metais, kaimuose bolševikai ėmė steigti skaityklas-bibliotekas, atseit taip „švietė“ mūsų „tamsią“ liaudį. Pakeliui į Paparčius kaime taip pat įsteigė tokią skaityklą. Tuomet aš ir Romasis Petkevičius-*Varnėnas* ir Kaugonių nuėjom į tą bolševikų skaityklą, viską apvertėm aukštyn kojom, sudraskėm jų plakatus, knygas, Stalino ir Lenino portretus, ko nespėjom sunaikinti, likusias knygas apipylėm mašinine alyva, išdaužėm langus. Kitą dieną įdūkę sribai lakstė po kaimus ieškodami „niekadėjų“.

Kitą kartą aš, Aleksas Kundrotas ir Andrius Sinkevičius netoli Cineikių, eidami į mokyklą, miške pamatėm tris *Pirato* būrio partizanus, gulinčius ant žemės. Jie pašaukė mus ir paprašė padaryti jiems tokią paslaugą. Zigmas Mastauskas-*Gandras* užtaisė mums kulkosvaidį su 70 šovinių ir liepė, tolėliau paėjus keliu, paleist kelias serijas. Paskui kulkosvaidį paslėpt tvenkiny ir nueit į Žaslius.

Truputį paėję, sugulėm į griovį šalia kelio ir paleidom kelias serijas, nutaikę į tą pusę, kur turėjo pravažiuoti rusų automašinos apsupt iš kitos pusės Cineikių mišką. Kareiviai, išgirdę šaudymą, iš sunkvežimių iššokinėjo ir sugulė ant žemės. Taip mes jiems sutrukdėm užstot kelią besitraukiantiems partizanams, nes *Pirato* partizanai buvo suplanavę nubėgt prie Neries, per ją persikelti ir taip ištrūkti iš apsupties žiedo.

Iššaudę šovinius, kulkosvaidį įmetėm į kūdrą ir einam kaip niekur nieko į mokyklą. Netrukus ir kareivius sutikom atvažiuojančius. Jie sustojo, ėmė klausinėti, ar nematėm kur nors bėgančių „banditų“. Mes paaiškinom, jog girdėjom šaudant, bet nieko nematėm.

Prie pat Žaslių Činkiškių dvare buvo įsteigtas pirmas „sovchozas“. Sribai suvarė žmones ir įsteigė „sovchozą“, į kurį suvežė iš žmonių atimtą inventorių. Apie tai mums pranešė *Pirato* būrio partizanai ir liepė uždegt „sovchozo“ sandėlį. Nuėjom naktį aš, mano dėdė ir Sinkevičius. Nusinešėm du butelius benzino, įkišom į tuos butelius metrinius dagčius ir uždegėm. Nubėgė apie porą kilometrų, pamatėm gana didelę gaisro pašvaistę.

Dvarininko Alekso Norvaišos brolis slampinėjo po kaimus užverbuotas enkavedistų ir ką pamatęs išdavinėjo rusams. *Žaliojo Velnio* nurodymu, partizanų karo lauko teismas jį nuteisė sušaudyti. Jis retkarčiais iš Žaslių geležinkeliu eidavo išgėręs. Kartą mes jį pasaugojom, pamatėm jį grįžtantį geležinkeliu. Nušausi, iškart supras enkavedistai, kad partizanai iš kažkur gavo informaciją ir jį sunaikino. Mes padarėm truputį paprasčiau. Atsirado iš partizanų tarpo šiek tiek tvirtesnių vyrų, trenkė plyta per galvą ir paliko ant bėgių, o naktį važiuovęs traukinys jį sumalė, tarsi buvo įvykęs nelaimingas atsitikimas. Mes ir žmonės nenukentėjo, be to, svarbiausia nebuvo išaiškintas žmogus, mums dirbęs prieš mūsų pusę.

Labai garsus šnipas buvo kažkoks Žukauskas iš Žaslių miestelio. Jis tarnavo sribų, mėgo išgerti. Žmonės jo labai vengė ir bijojo. Tada, partizanų nurodymu, mūsų moksleivių organizacija pradėjo jį sekti. Vieni stebėjom, kada jis paršliauš girtas į namus. Pasiuntėm ryšininką pas jį, o tas grįžęs pranešė, kad jis jau girtas guli

lovoj ir rūko, durys atviros. Tada mes pripylėm butelį benzino, palikom ilgą išlindusią dagtį iš butelio kaklelio. Vienas mūsiškių nunešė tą butelį ir, pastatęs jam po lova, uždegė. Taip baisuoklis šnipas ir stribas sudegė, jokių įtarimų, tarsi viskas savaime įvyko.

Prie Rumšiškių rusai mus gerokai pavaikė, niekur negalėjom sustot net pailsėt, bet mes su Aleksu Kundrotu-Balandžiu iš apsupimo pabėgom. Pas mus atėjo vienas partizanų, pasiūlė mums kažkokio buto raktą ir liepė eit į Kauną ir ten kokias dvi savaites pailsėt.

Tas partizanas mums nurodė Kaune adresą – tai buvo Kipro Petrausko skersgatvyje melsvai dažytas namukas, įėjimas iš kiemo, perspėjo, kad į lauką dažnai nevaikšiotume.

Nuėjom į Kauną, iš pradžių apsistojom pas mano pažįstamą Kaišiadorių gatvėje. Kitą dieną nutarėm eit į melsvai dažytą namuką. Išėjom rytą 10-ą val., netoli saugumo Mackevičiaus gatvėje priėjom krautuvę, Aleksas užėjo į ją nusipirkt maisto, o aš likau stovėt lauke ir net nepajutau, kaip gavau smūgį į galvą ir parkritau. Kišenėje turėjau pistoletą, bet, matyt, griūnant jis man iškrito iš kišenės į sniegą. O Aleksas, pamatęs, kad mane jau apstoję automatais ginkluoti, iš krautuvės per duris ir bėgte į kapinių pusę. Į jį dar šaudė, bet jis vis tiek pabėgo. (Jis partizanavo iki 1957 m., paskui registravosi.)

Partrenkę mane ant žemės, smarkiai sumušė, išmušė keturis dantis, sulaužė nosį, prispardė kojomis kaip reikiant, paskui nutempė į saugumą ir uždarė į metalinę „bokšą“. Visą kruviną tam „bokse“ išlaikė iki pat ryto. Rytą ruskis atidarė duris ir klausia:

– Eščio živoj? (Ar dar gyvas?)

Nutempė į šiltesnį kambarį, davė vandens atsigert, truputį lyg ir atsigavau, liepė nusipraust, įmetė į sunkvežimio kėbulą, sulipo keturi sargybiniai ir nugabeno į Kaišiadoris. Čia tas ruskis Agafonas gerokai dar mane apkūlė kumščiais, o kai nugriuvau, tada spardė tol, kol pailso. O naktį rusų karininkai nusivedė į malkinę. Tarp tų karininkų buvo ir vienas žydas. Vienas ruskis pulkininko antpečiais prikišo man prie kaktos nagano vamzdį ir ėmė aiškint:

Gera! apsigalvok, jei viską papasakosi, paliksim gyvą, o jei ne, nušausiu kaip šunį čia vietoj...

Aš tyliu ir nieko nesakau. Tada man palei ausį vieną, kitą kartą šovė į tas malkas. Kiek pašaudęs, liepė vest atgal į stribyną.

Iš Kaišiadorių išvežė vėl atgal į Kauno saugumą. Čia mane ėmė tardyt žydas Firstas, kuris labai mėgdavo pavaryt sugniaužtą nykštį į paširdžius. Jeigu jam nepatikdavo mano pasakymas, pašokdavo iš už stalo ir trenkdavo po krūtinkauliu. Taip suskausdavo, kad aš iškart susiriesdavau dvilinkas. Kartą jis man taip smarkiai varė, kad aš jį pastūmiau, tada jis man dar gerai uždavė ir „užtaisė“ 11 parų karcerio, iš kurio po 11-os parų mane jau vos tempte ištempė, pats nebepaėjau.

Po kiekvieno tardymo žydas Firstas man vis pakišdavo pasirašyt, bet aš kartą ėmiau ir atsisakiau pasirašyt, tada jis mane vėl 3 paroms į karcerį įmetė. Teisė vie-
ną, truputį paklausinėję, teisėjai bylą grąžino pertardymui. Tuomet jau tardė kitas
tardytojas Jarcevas. Šitas ir iš kėdės nepasikėlė, kaip sakiau, taip užrašė, bet straips-
nį paliko vis tiek tą patį 58⁸ ir t. t.

Kaip mane Kaune atpažino? Pasirodo iš Kaišiadorių 11-ą val. atvažiavo trauki-
niu sribai Maciulevičius, Petrauskas ir tas rusas Agafonas, jų viršininkas. Eidami
į saugumą, praeidami pro tą krautuve, jie mane pamatė ir atpažino.

Kai 1948 m. mus norėjo išvežt į Sibirą, mes visi iš namų pabėgom ir dvejus me-
tus gyvenom beveik ramiai. Kai mane suėmė, tuomet griebė ir tėvą, nuvežė į Šilutės
tą baisųjį lagerį ir ten išlaikė beveik dvejus metus. Matyt, jį badu numarino. Tėvu-
kas iš Šilutės jau nebegrižo.

Aš lageryje iš viso praleidau vienuolika metų.

Pasakoja ALFONSAS TVERAGA-AŽUOLAS

Užrašyta Žaslių apyl., Mikalauciškių k.
1995 10 23

Gimiau Amerikoje, Kembridž-Mase 1917 m. gegužės 10 dieną. Iš Amerikos grį-
žau į Lietuvą būdamas ketverių metų, todėl ir šiuo metu aš esu Amerikos pilietis.
Vėliau mano motina ištekėjo už tokio Petkevičiaus, nes tėvas buvo miręs, o ji, likusi
viena su trim vaikais, labai sunkiai vertėsi, todėl nutarė ištekėti už kito vyro. Grįžu-
si iš Amerikos motina su patėviu atsivežė nemažai pinigų ir norėjo pirkti Narvy-
diškių dvarą, bet patėvį žydai apgavo, pasiūlė dolerius iškeisti į bonus. Kai iškeitė,
bonai iškart buvo panaikinti, o, pasiėmęs 120 tūkstančių dolerių, žydas išmovė į
Lenkiją.

1940 m. mes gyvenome Budelių kaime. Atėję rusai ėmė žmones grūst į Sibirą. Iš
Burniškių kaimo ištrėmė mano dėdes, iš Musninkų išvežė mūsų gimines Tveragas.

1944 m. grįžę, rusai ėmė mūsų jaunimą gaudyt ir vežt į frontą. Apylinkės pirmi-
ninku dirbo toks Jonas Kiseliauskas iš Laukagalio kaimo, jo svainis Adaska Jatkaus-
kas dirbo dešimtininku. Jis man atnešė šaukimą eit į rusų kariuomenę. Į kariuomenę
eit aš neskubėjau, o ėmiau slapstytis, bet vėliau, nematydamas kitos išeities, išėjau į
rusų kariuomenę. Nuvežė į Jarceva, ten išbuvau nuo rugsėjo iki lapkričio mėnesio,
paskui mus parvežė atgal į Lietuvą. Atvežė iki Vievio, sustojo ešelonas, kartu su ma-
nim važiavo Albinas Murauskas, Antanas Adukonis iš Airiogalos kaimo. Jie išėjo į
peroną, susitiko kažkokį pažįstamą, gavo iš jo degtinės, atsinešė į vagoną ir nugirdė
sargybos viršininką. Jau buvo prieblanda, dar šiek tiek pavažiavęs traukinys sustojo
Žaslių stoty. Tada mes, nieko nelaukę, palikom miegantį girtą sargybos viršininką ir
movėm kas kur. Su manim pamenu kartu bėgo Pranas Raudeliūnas, Adukonis, Mu-

rauskas, Boleslovas Balčiūnas, Pranas Zajenčkauskas ir Leonas Petkevičius. Išbėgę iš ešelono, patraukėm į namus. Kadangi buvo naktis, netoli Žaslių miestelis, baisu eit, o miestelis pilnas sribų ir rusų kariuomenės. Užėjom pas Joną Sinkevičių Naujažerio kaime prie pat Žaslių, ten pabuvom per naktį, grįžom į namus, bet namuose irgi neužtrukau, nuvažiauvau vėl pas tą patį Sinkevičių. Tada jau pagyvenau pas jį apie mėnesį, padėjau dirbt ūkio darbus.

Paskui nuėjau į Burniškių kaimą pas Petrą ir Joną Žemaičius. Jie pasakė, kad čia visai netoliese yra apsistojęs *Žaliasis Velnias*, bet manęs pas jį jie nebuvo nuvedę.

Bekštonių miške veikė *Jovaro*-Vaclovo Karecko būrys, apie 20 vyrų. Į šitą būrį nuėjau ir aš. Vienu metu stovyklavom Našlėnų miške, paskui grįžom vėl atgal, nes mus ėmė persekiot rusų garnizonas su sribais. Kai išvarė mus į Tarbiškių lauką, žuvo daug vyrų. Artėjo vakaras, kai aš su keliais vyrais išbėgau į tą lauką, pajutau, kad sužeidė į pilvą, kulka perėjo per vidurius kiaurai. Po sužeidimo apsistojau pas seserį Eleną Paparčiuose. Ji buvo ištekJusi už Vinco Šakos, ten kurį laiką gydžiausi. Vincas su broliu irgi slapstėsi, miške keturiose turėjo bunkerį. Būdavo, kai tik sužinom, kad po kaimus siaučia sribai, tuojau einam į tą bunkerį.

Kai rusai paskelbė amnestiją, tada nuvažiavom visi į Trakus ir prisiregistravom. Į kariuomenę nebeėmė, gyvenom legaliai namuose.

Kai mane peršovė Tarbiškių lauke, mes likome dviese su *Šeškim*. Jau sutemo, po eglutėm palindom ir taip praleidom visą naktį. Kai prašvito, atsisėdom prieš saulutę ir šildomės, nes buvo labai šalta, daug sniego. Pamatėm, važiuojančią pastotę, prisėdusią rusų kareivių. Pro mus už keliolikos metrų praėjo kareivis su šautuvu ant peties. Tiesiog stebuklas, kad jis mūsų nepastebėjo, ar nenorėjo pastebėti, nesuprantu. *Šeškus* irgi buvo peršautas per kirkšnius, jam granata išdraskė sėdmenis. Jis buvo kilęs nuo Rumšiškių, ne vietinis, labai puikus kulkosvaidininkas, taiklus šaulys, vėliau po dviejų mėnesių žuvo.

Į Žyčių namus Dirvonų kaime buvo užėję penki partizanai. Kadangi buvo įskųsta, tuojau pat prisistatė rusų garnizonas, apsupo namus, partizanams reikėjo bėgti. Iš Padalių kaimo Zigmąs Dzevintlauskas-*Lieptas* metėsi į kitą pusę ir liko gyvas, o kurie bėgo pakalnėn, Čiobiškio link, visi žuvo. Vijosi juos rusai su sribais, o *Klouną* toks nedidelis nususeš sribas nušovė. Tuo metu žuvo keturi partizanai: *Beržas*-Stepas, pavardė nežinoma, iš Skėrių kaimo, *Klouno* pavaduotojas, *Klounas*-Edvardas Kavaliauskas, *Dobilas*-Stepas Kavaliauskas (Klouno brolis) ir *Žilvitis*-Jonas Kareckas.

Šiuo metu Pranas Raudeliūnas gyvena Šilutėje. Kai mes kartu pabėgom iš rusų kariuomenės, iš pradžių jis buvo lyg ir nieko žmogus. Budelių kaime pas Adomą Kanevičių slapstėsi partizanai, kurie norėjo Raudeliūną sušaudyti už išdavystę, bet jis, nieko nelaukęs, išėjo pas sribus, vedžiojo juos po kaimus ir rodė pas ką partizanai slapstosi, kas su jais bendrauja. Jam užrodžius, iš Žyčiaus namų turėjo bėgti *Klouno* būrio partizanai, kurie tada žuvo Dirvonų kaime. Raudeliūnas išdavė ir *Žaliojo Velnio* bunkerį prie Neries, tada žuvo *Smilga*. Tuo metu mums pranešė, kad ateina daug rusų, pririšom arklius ir nežinojom kur slėptis. Mano svainis Vincas

Šaka sako: „Einam, ten toliau yra kitas bunkeris.“ Nuėjom į tą bunkerį, sėdim: aš, Vincas, Matačiūnas-*Stalinas*, jo žentas Viktoras ir Antanas Lekavičius-*Česnakas*. Kadangi bunkeris Neries pakrantėje, mes pamatėm ir išgirdom, laiveliai atplaukiančius rusus. Jau manėm, kad mums baigta, suras ir pribais. Dievo laimei, jie mūsų nepastebėjo, nes mes visi buvom neginkluoti, tik vienas Matačiūnas turėjo pistoletą. Kai vakare viskas aprimo, išvažiavo garnizonas, tada mes išlindom iš to bunkerio ir grįžom į namus.

Aš gerai pažinojau Joaną Šerelytę, vakarėliuose kaime kartais dar ir pašokdindavau. Vėliau ji buvo iškėjęsi už Jono Zdanavičiaus, bet labai nesugyveno ir išsiskyrė, nors Zdanavičius buvo neblogas vyras, stiprus. O Šerelytės tėvas – Juozas Šerelis buvo gyvenęs Amerikoje, lyg ir nepasakytum, kad būtų koks netikęs, nedoras žmogus, bet kartais pašnekėdavo taip nešvankiai, kad nemalonu būdavo jo klausytis. Tarp partizanų *Klounas*-Edvardas Kavaliauskas autoriteto irgi neturėjo, o didesnę pasitikėjimą buvo įgijęs kaip vienas iš pirmųjų partizanų *Žaliojo Velnio* organizuojamam būry.

Po kurio laiko jis ėmė lankytis pas Zdanavičiaus žmoną Joaną. Zdanavičius tuo metu slapstėsi. Kartą, pro langą pamatęs ateinantį *Klouną* su kitu partizanu, pasislėpė po lova, o *Klounas*, įėjęs į kambarį, atsigulė šalia Joanos į tą pačią lovą, po kuria Zdanavičius buvo palindęs. Jo draugas prigulė ant suolo, tėvas – Šerelis išėjo į lauką pasaugot. Kai po visų malonumų *Klounas* su Joana užmigo, Zdanavičius išlindo iš palovio, lyg ir norėjęs paimt *Klouno* ginklą ir juos abu sušaudyt, bet susilaikė.

Netoliese stovyklavo vietinis *Krūmo* būrys. Būryje buvo šeši partizanai ir visi gana geri vyrai. Tada tą pačią naktį Zdanavičius, nieko nelaukęs, paliko savo uošvius, neištikimą žmoną Joaną ir nuėjo tiesiai į tą būrį.

1946 m. *Krūmo* būrys netoli Stabintiškių kaimo pateko į rusų enkavedistų pasalą ir visi žuvo, tarp jų ir Zdanavičius.

Partizanai greitai sužinojo, kad Šerelytė užverbuota ir dirba enkavedistams.

Apie tai *Žaliojo Velnio* štabo viršininkas *Genelis* štai ką sakė:

– Kartą mes stovyklavome Šilonių miške. Buvo *Klounas*, *Žaliasis Velnias*, narsuolis iš Mijaugonių kaimo ir Šerelytė. Rytą anksti ji atsikėlusi prausėsi Laukystos upe lyje. Pas mane atėjo *Narsuolis* ir sako: „Žinai, *Geneli*, einu aš jai ir trinktelsiu, ar taip, ar kitaip, juk mes visi žinom, kad ji dirba rusams.“ Šerelytė būryje laikėsi kartu su *Klounu*. *Klouno* kažkaip vengė ir *Žaliasis Velnias*, nes buvo vienas iš pirmųjų partizanų jo būryje, kuris tą būrį dar ir kūrė. Taigi aš *Narsuoliui* ir sakau: „Neliesk. O kur pats dėsies taip padaręs?“ „Ėch, galiu gyventi ir vienas“ – atsakė *Narsuolis*. Vis dėlto aš jį sulaikiau nuo to žingsnio.

Netrukus ji su *Klounu* nuo mūsų atsiskyrė ir išėjo visai iš būrio, bet mes sužinojome, kad ji pateko į Trakų MGB ir lyg ją tardo pats viršininkas, bet su ja veda kažkokį „romaną“. Tam čekistui ji ir valgyt darydavo ir šiaip atlikdavo tarnaitės pareigas.

Kai ji grįžo, tada jau ir be *Žaliojo Velnio* nurodymo kažkas iš partizanų ją sunaikino ir įmetė į Nerį.

1946 m. prieš pat Naujuosius metus gavau žinią, kad netoli Pabarčių, Naravų kaime guli ant dirvos sušaudyti Šerelis ir jo žmonos – Joanos tėvai.

Mūsų ryšininkės buvo Janina Lekavičiūtė-*Žibutė* ir Antanina Kazlauskaitė.

Kiek man yra žinoma, klebonas Rudžionis vadovavo vietiniam būriui, po bažnyčia laikė ginklų sandėlį, o varpinės bokšte buvo įrengęs kulkosvaidžio lizdą. Ėjo kalbos, kad enkavedistai pas jį rado du kulkosvaidžius ir dar apie 60 šaunamųjų ginklų. Kiek mums teko girdėti, jį su kitais buvusiais Trakų MGB kameroje stribas pro durų langelį sušaudė. Rudžionį išdavė bažnyčios vargonininkas.

Pasakoja MELANIJA LAPINSKAITĖ-MACKEVIČIENĖ

Užrašyta Rusių Rago kaime
1995 10 21

Gimiau 1919 m. Rusių Rago kaime, Čiobiškio apylinkėje.

Mano brolis Vytautas Lapinskas 1945 m. mokėsi Vilniuje mūrininkų mokykloje. Per atostogas grįžo į namus ir tuo metu Čiobiškio prieglaudoje įvyko išdavystė, žuvo keli partizanai.

Kadangi mes gyvenome visai netoli tos prieglaudos, aiškiai girdėjome šaudymą. Mama paprašė brolių Vytautą slėptis, nes tokie šaudymai kaime tuo metu nieko gero nežadėjo, bet brolis buvo gana atkaklus, jis motinai atkirto:

– Kodėl aš turiu slėptis? Aš geriau nueisiu pažiūrėti, kas ten šaudo.

Nuėjęs į Čiobiškį prie kapinių rado gulinčius negyvus, granatų sudraskytus savo draugus. Į namus grįžo anksti rytą, nes pernakt laidojo žuvusiuosius: darė karsčius, kasė duobes. Grįžęs į namus, nors pernakt buvo be miego, nėjo gult, kiek pabuvęs mamai pasakė:

– Aš išeinu.

– Kur tu eini? – paklausė mama.

Jis priėjo prie kryželio, kabančio ant sienos, nukabinęs jį pabučiavo ir pradėjo su mumis atsisveikint. Mes buvome keturios seserys. Kai su trimis atsisveikino, vyresnioji pradėjo balsu šaukt:

– Vyta, ką tu darai!? Kur tu eini!?

O Vytautas pasakė:

– Aš greit pareisiu...

1945 m. (?) 27 d. Čiobiškyje buvo sušaudyti trys partizanai, o 28 dieną išėjo brolis.

Parėjo už savaitės, apsirengęs lietuviška uniforma, su ginklu ant pečių. Mama ėmė verkt sakydama:

– Vaikeli, dabar jau tu ir mus pražudei...

Mūsų namas buvo ką tik naujai pastatytas, didelis sodas užveistas, gyvenome gana pasiturinčiai.

Truputį pabuves brolis vėl išėjo. Nepraėjo nė metai, kartą atbėgo viena moteris ir pasakė, kad mūsų Vytautas areštuotas. Mamai ir mums buvo didžiausias smūgis. Moteris pasakė, kad Vytas kol kas dar uždarytas Čiobiškyje. Aš pasiemiau maisto ir nuėjau su viltim, gal kaip nors prisiprašysiu, gal išleis, bet kur tau, sribai net į kalbas nesileido.

Maždaug po mėnesio atėjo kaimynė ir sako:

– Žinai, Lapinskien... Kur jūsų Melanija? Ją sribai nori paimt, nes bijo, kad mūsų namų nesudegintų...

Čia pat ant kalno Rusių Rago kaime gyveno toks Jonas Kudobka. Kudobka buvo įsirengęs bunkerį savo klojime rugių prėsle, kuriame slėpėsi Andrius Kazlauskas-Kurmis ir mūsų brolis Vytautas-Berželis. Kadangi tuo metu Čiobišky vyko balsavimai, sribai dar iš vakaro apsupo Kudobkos klojimą ir laukė kada patys partizanai išlįs, bet partizanai neišlindo, tada Kudobka atėjo su sribais prie bunkerio ir liepė jiems išlįst. Kai jie išlindo, sribai juos ėmė grėbliais ir šakėmis mušti, daužyti. Atvarė į Čiobiškį prie Dalinkevičienės šulinio. Kai jie nusiprausė, tada abu įmetė į seną „kulturkę“, išlaikė pernakt, o rytą išvežė į Ukmergę.

Mama ėmė prašyt manęs, kad nuneščiau broliui valgyti Ukmergėn, o Čiobiškio prieglaudoje dirbo seselės-vienuolės, kurios važinėdavo į Ukmergę. Aš nutariau nueit pas jas ir perduot joms maistą, kad nuvežtų broliui. Į kišenę įsidėjau pasą, rožinį ir einu vieškeliu. Beidama sutikau iš miško išlindusius tris sribus, kurie manęs rusiškai paklausė:

– Kuda idioš? Stoj! (Kur eini? Stok!)

Aš sustojau, priėjo prie manęs, iš vienos pusės sušėrė ausin, iš kitos, galva ėmė svaigt. Tada jie mane nusivarė prie malūno, o malūne buvo daug žmonių, suvažiavusių iš apylinkių malti grūdų. Čia pasodino į vieną vežimą ir nuvežė į Musninkus.

Musninkuose visą savaitę išlaikė rūsy, visai vieną, kampe buvo pilna „paraškė“ išmatų, dvokė, nebuvo nei kur atsigult, nei kur atsisėst.

Kiekvieną naktį vesdavo į tokį namuką ir ten pliekdavo bizūnais iki sąmonės netekimo. Nuo tų mušimų mano kūnas pasidarė juodas, o kai vėliau pradėjo gyti, tapau visa geltona. Mušė ir kankino sribai Petras Stankevičius, Gudanavičius ir Chiminas. Stankevičius ateidavo išvest iš kameros.

Bizūnas, kuriuo mušė, buvo vielinis, aptrauktas guma. Valgyt neduodavo, o artimieji irgi neatnešdavo, nes nežinojo, kur aš esu, nes mane suėmė miške. Jie mane baisiai sudirbo.

Kai po savaitės išvedė iš rūsio, aš jau paeit nebegalėjau. Šiaip taip jie mane nuvarė už Širvintų, tada aš jiems pasakiau, kad toliau nebeisiu, šaudykit, nes nebeturiu jėgų. Prie tokio upelio atsisėdau ant žolės, buvo jau pavasaris, balandžio mėnuo... Tada vienas liko mane saugot, o kitas nuėjo ieškot pastotės. Atsivarė pasto-

tę, įmetė mane į vežėčias ir nuvežė į Širvintas prie milicijos, išmetė vėl ant žemės. Aš sėdžiu, kas tik eina pro šalį, visi į mane žiūri. Paskui atvarė sunkvežimį, įmetė į kėbulą ir nukratė į Ukmergės saugumą.

Ukmergės saugumo kameroje radau 24-ias merginas – gimnazistes. Aš ėmiau verkt, o jos dainuoja „Pavasari paukščiai į tėviškę grįžta...“

Ėmė klausinėti iš kur aš, davė valgyt, atsiguliau ant narų, atėjo naktis, neįmano- ma miegot, blakės eina per kūną, tik nubrauki ranka ir vėl puola. Lipa per sienas ir nuo lubų krinta ant narų. Ukmergėje jau nebemušė, pasišaukė kelis kartus ir pasakė, kad mes su broliu „eisim“ pagal vieną bylą. Taip mus tris „suvedė“ į vieną bylą: jie partizanai, o aš paprasta kaimo mergužėlė. Pagal byloje sukurptą medžia- gą čekistai mane padarė ryšininke, nors ir kiek mušė ir daužė, nieko jie iš manęs neišpešė, už ką mane teisė, aš ir pati nežinau.

Pirmiausia teisė Kazlauską, po jo mane ir per paskutinį žodį aš jiems pasakiau, kad aš nežinau už ką mane teisia. Per paskutinį žodį brolis Vytautas paprašė ne sau pasigailėjimo, o kad mane paleistų, nes ir jis nesupratęs už ką mane teisia.

Nuvežė į Labainiko lagerį Molotovo srityje, Uralo kalnuose.

Po mano nuteisimo tėvą ištremė į Sibirą, mama pasislėpė pas kaimynus po sta- lu ir liko. Tėvukas devynerius metus tremtyje išgyveno, seseris irgi persekiojo ir te- rorizavo, namų turtą išgrobstė, nieko neliko.

Labainiko lageryje vyrų zonoje buvo ir mano brolis Vytautas su Kazlausku, bet po savaitės juos garlaiviu išvežė į kitą lagerį ir mes su broliu daugiau jau nebesu- sitikome.

Lageryje išbuvau trejus metus, nors sąlygos ten buvo nepaprastai sunkios. Mū- sų zonoje Labainiko lageryje buvo 400 moterų, kitam lageryje – 700. Per tuos metus buvau devyniuose lageriuose.

Kai 1950 m. grįžau į tėviškę, trėmimai į Sibirą dar nebuvo pasibaigę. Mane ir vėl ėmė gaudyt sribai išvežt į Sibirą. Tada pabėgau pas gimines į Gelvonų valsčių ir taip išvengiau antros tremties.

Mano brolis Vytautas priklausė *Dobilo*-Juozo Kudelio būriui. Brolis aplankyda- vo ir mus namuose, ateidavo su kitu partizanų – Vaclovu Bičkausku-*Vaiduokliu* iš Ilgakiemio kaimo, Kaišiadorių rajone. *Vaiduoklis* buvo sunkiai sužeistas.

Išdaviko Jono Kudobkos likimas irgi buvo tragiškas. Neryje vyrai plukdė sielius, jų ten buvo apie dvidešimt su Kudobka. Atėjo partizanai, visus suguldė ant tų sie- lių, o Kudobka buvo plikas. Kai jį atpažino, liepė keltis, pasivedė truputį toliau ir pasakė jam:

– Kudobka, kalbėk poterius!

Jis garsiai ėmė kalbėti poterius, paskui pavedė jį truputį toliau ir nušovė. Vakare liepė saviškiams pasiimt. Mano mama nuėjo į laidotuves, visi nusigręžę kalbėjo, ko čia ta boba Lapinskienė atėjo, atseit jos sūnus išdavė Kudobką. Kurgi jis išduos bū- damas lagery? Kudobką nušovė 1947 m., o mus paėmė 1945 m. Atrodo, kad ir dau- giau išdavysčių Kudobka buvo padaręs, tai man jau teko išgirst grįžus iš lagerio.

O brolis Vytautas po visų tardymų ir kankinimų lagery išgyveno tik pusantrų metų ir mirė.

Šiuo metu dar tebegyvena Kudobkos dukra, iš kurios dažnai išgirstu man perduodamus „linkėjimus“ – banditka. Kaip nesupranta žmonės, kad jų tėvas buvo išdavikas ir tuo užsitraukė partizanų rūstų nuosprendį, o mes likome kalti, nes jis mūsų brolių išdavė. Aš nesuprantu kam tada reikėjo daryt bunkerį, kam reikėjo laikyt, kam reikėjo maitint tuos žmones... Kad paskui juos išduot galėtų?

Pasakoja LIUDA ŽVIRBRLYTĖ-GRAŽELIENĖ

Užrašyta Čiobiškyje
1995 10 21

Gimiau 1933 m. Steponavos kaime. Po karo grįžus rusams, aš mokiausi Musninkų vidurinėje mokykloje. Kaip ir visur tada Lietuvoje, mes – kaimo mergaitės, lankėme bažnyčią, buvom nuoširdžiai tikinčios kaip ir mūsų tėvai. Atėję rusai ir mokyklose įvedė savo tvarką, jaunimą vertė stot į komjaunimą, mes priešinosės kiek galėdami tai pagundai ir į komjaunimą nestojom.

Mūsų giminės Pranas Macijauskas ir Vaclovas Macijauskas-Žirgelis tuo metu jau buvo Vilko-Česlovo Tveragos partizanų būryje. Naktimis jie su draugais užeidavo ir pas mus, kartais pabūdavo net po kelias dienas.

Vėliau teko man pačiai nešt valgyt į mišką šitiems vyrams. Mano teta Jadvyga Paplauskienė ruošdavo maistą, o partizanai daugiausia laikėsi Astruvkos miške. Iki partizanų stovyklos aš neprieidavau. Ateidavau iki sutartos vietos pamiškėje, čia mane pasitikdavo kas nors iš jų, kuriam aš maistą perduodavau. Paprastai eidavau man žinoma miško kvartaline linija, o kartą eidama ta linija pastebėjau rusų kareivį. Labai išsigandau, bet supratau, kad kareivis irgi išsigando, todėl praėjo pro šalį man nieko nesakęs.

Atėjęs manęs pasitikti su maistu partizanas man liepė viską palikt ir kuo greičiau grįžt atgal.

Vieną kartą nuo miško traukė labai daug kariuomenės, oėjau iš dėdės ir pamatčiau bėgančius *Vilką* su Vladu Marcinausku. *Vilkas* bėgo viena puse griovio, o Marcinauskas – kita. Paskui *Vilkas* įbėgo į griovį ir, pamatęs mane, pasakė:

– Stenkis į mane nekreipt dėmesio, paėjėk kalniuko link atsargiai ir pažiūrėk, ar nepamatysi, kur eina rusai.

Ką gi, aš paėjau į kalnelį, o ten jų pilna, apstoję Melanijos Mackevičienės namus. Tada grįžau, pasakiau *Vilkui*, kad ten pilna rusų. Ten buvo labai tankūs krūmai, tai juose jis ir pasislėpė, bet labai nedaug trūko, kad būtų įvykęs susišaudymas, nes kitoj griovio pusėj vienas rusų kareivis jau varėsi mano pusseserę Pavašarytę, kad ji parodytų, kur slapstosi jos tėvas Jonas Pavašaris. Tuo metu *Vilkas*

kitapus griovio kažkaip neatsargiai sujudėjo ir kareivis greit pastebėjo, norėjo lyg ir šauti į tą vietą, bet persigalvojo ir su Pavasaryte nuėjo toliau, o *Vilkas* su Marcinausku puolė į griovį ir grioviu, pro mūsų namus, alksnyne, laimingai perbėgo į didelį mišką. Aš nešiausi nedidelį puodelį sviesto. Marcinauskas paprašė, kad jį kur nors prie namų padėčiau, vakare ateisiąs pasiimti. Parnešiau aš tą puodelį į namus, pastačiau į serbentų krūmą, bet taip niekas ir neatėjo jo paimti.

Kitą kartą aš mačiau *Vilką* tik per teisimą Musninkuose. Jo arešto aplinkybių nežinau, o Vladas Marcinauskas vėliau irgi gyvas pateko į čekistų nagus.

Vieną kartą vasarą prie pat mūsų sodybos tvartų prie manęs priėjo man nepažįstamas vyras kariška uniforma ir padavė butelį su nuotraukomis ir nemažai palaidų nuotraukų. Jis man pasakė:

– Va, šitą butelį su nuotraukomis, vaikelį, užkask ir laikyk. Gal kai mūsų gyvų nebebus, atiduosi kur reiks...

Pirmiausia aš užlipau ant tvarto ir visas nuotraukas įkišau į stogą ir pasakiau mamai, kad ten paslėpiau partizanų nuotraukas.

Vėliau, kai mane areštavo, mama, matyt, bijodama, kad aš nepasakyčiau kur tos nuotraukos, tikriausiai jas perkėlė kitur, nes grįžusi aš tų nuotraukų jau neberadau.

Kai buvome jauni, mes į viską žiūrėjome kitomis akimis, todėl ir šiandien dar negaliu suprasti, iš kur tada tos drąsos tiek turėjome, kažkaip šalia tavęs buvo dori, geri draugai, o širdyje degė ryžtingos kovos, pasipriešinimo okupantams ugnis.

Pamenu jau dirbau Ukmergės rajone ir važiauvau iš kursų, kai tuo metu mirė Stalinas. Ukmergės autobusų stotyje į lauką išėjo apsiverkęs stoties viršininkas ir pasakė rusiškai:

– Stot! Stalinas mirė!

Mes keliese tyčia atsisėdom. Taip, va, kaip gavosi. Mokykloj vertė stoti į komjaunimą, atsisakiau, vaikščiojau bažnyčion su draugėmis, registruodavo sribų vakai ir viską perduodavo mokytojai arba klasės proforgui. Dešimtoj klasėj ėmė labai persekiot, tad teko persikelt į Ukmergę. Ukmergėj irgi nepaliko ramybėje. Kartą, kai nebuvau namuose, atėjo saugumiečiai, iškratė mano knygas, rado visokių raštų, eilėraščių, dainų. Tėviškėj namuose irgi ėmė dažnai lankytis sribai. Kai tik pamatydavau juos ateinančius nuo Čiobiškio, šokdavau pro langą, nubėgdavau į mišką, o ten buvo tokia didelė eglė. Įlipdavau į tą eglę ir stebėdavau apylinkę, matydavau, kada sribai išeidavo iš namų. O vieną kartą sribai atėjo iš kitos pusės. Dar spėjau išsokt per langą į lauką, bet mane tuoj pat pagavo sribas Kybartas.

Labiausiai jie prikibo dėl vienos dainos mano užrašuose.

Areštavę nuvežė į Musninkus ir čia pradėjo tardyt naktimis. Būdavo ateina čekistas Batalovas, pasisodina ir pradeda: iš kur gavai, kas davė, iš ko persirašei, kur daugiau paslėpta ir t. t. Kai pasakiau, kad nieko nežinau, trenkė kumščiu į dantis, tik kraujas iš burnos pasipylė, o su krauju išspjoviau ir vieną dantį.

Musninkuose išlaikė apie dvi savaites, paskui atvažiavo toks rusas ir lietuvis. Rusas ėmė guost mane, atnešė obuolių, sako, viską papasakok ir paleisim namo, o

lietuvis, kai tik rusas išėjo, sako: „Atsargiai, nieko nekalbėk. Ar turi pas ką pasi-
slėpt? Aš tave paleisiu. O jeigu tave išves į Širvintas, tada jau viskas, atgal nebegri-
ši.“ Taip aš ir nesupratau, kas tas lietuvis buvo, gražiai pakalbėjo ir paleido. Jis
dar buvo paskyręs man susitikimą po trijų mėnesių Vilniuje, bet aš į tą susitikimą
nebenuvažiauvau, tiesiog bijojau, nes įtariau, kad tai, ko gero, provokacija.

Po šio arešto namuose nebegyvenau, persikėliau į Vievį.

Kiekvieną pirmą mėnesio penktadienį su mama eidavom išpažinties. Taip vie-
ną kartą penkiese einam į bažnyčią, o kartu ir Jonas Pavasaris tėvo paltą užsime-
tęs, nors ir gana jaunas berniokėlis, bet augalotas. Eidami jau girdėjome miške šau-
dant. Nuėjom į bažnyčią, bažnyčia tuščia, mišių nėra, tada apsisukom ir nuėjom į
malūną pas Jono tėvą. Tėvas mums liepė eit namo, nes visur pilna rusų. Einam per
mišką, o prieš mus ateina veršis baubdamas. Jonas pasiėmė pagalį ir bandė nubai-
dyti tą veršį. Visi pasukom į šoną. Pasikėlėm į kalniuką, o už kalniuko žiūrim pil-
na rusų. Anie mus pastebėjo ir ėmė šaudyt. Jonui tuoj palto skvernus peršovė, pa-
sileidom bėgte atgal, o Jonas bėga ir mums komanduoja, kad bėgdami slėptumės
už medžių. Buvome vaikai, dešimties dvylikos metų. Rusai į mus šaudė kaip į ko-
kius zuikius neatsižvelgdami į tai, kad čia vaikai eina, mes, lietuviai, jiems nuo
mažiausio iki senelio visi buvome banditai, jie žmonėmis mūsų nelaikė. Tai tik rei-
kia išsivaizduoti, jeigu jie į vaikus taip šaudė, ko gero iš jų buvo galima tikėtis...

Pasakoja JANINA MARCINAUSKAITĖ-DANIŪNIENĖ-NEUŽMIRŠTUOLĖ

Užrašyta Panevėžyje
1995 05 10

Gimiau 1927 m., jaunystės dienas praleidau Čiobiškyje. Čia veikė vaikų našlai-
čių prieglauda, kurios vedėja dirbo pokario metais Verutė Sarapinaitė partizano *Vai-
duoklio*-Jono Markulio žmona, o jis pats dirbo buhalteriu.

Mano trys broliai buvo partizanai:

JUOZAS-PLUTA, g. 1911 m., *Žaliojo Velnio* štabo narys.

Juozas pirmiausia išitraukė į partizaninę veiklą. Jis buvo gabus jaunulis, išsila-
vinęs ir nuo pat pirmų dienų dirbo *Žaliojo Velnio* štabe, kuris buvo įsikūręs toj pa-
čioj našlaičių prieglaudoj. Prieš tai dirbo vargonininku, bet, kai užėjo rusai, jį paė-
mė į kariuomenę, iš kariuomenės jis pabėgo ir išėjo pas partizanus.

STASYS, g. 1918 m., Čiobiškio bažnyčioje zakristijonavo pas kleboną Liudviką
Puzoną ir palaikė ryšius su partizanais. Vėliau pateko į lagerį ir ten žuvo.

VLADAS-TAURAS, g. 1923 m., partizanų būrio vadas. Jo būrys veikė Janonių,
Burniškių, Juknionių kaimų teritorijose ir aplink esančiuose miškuose. Brolio Juozo
žuvimo metu Tauras su savo būrio 45-ais kovotojais buvo apsistojęs netoli Čiobiš-
kio. Per apsuptį Vlado žmona (taip pat ryšininkė) Paulina nubėgo pas vyrą ir pra-

nešė apie pavojų. Vėliau jis taip pat buvo paimtas gyvas, pateko į lagerį, iš ten bėgo ir buvo nušautas. Nežinom nei kokiam lagery jis žuvo, nei kur jo kaulėliai ilsisi.

Kiek galėdama padėjau partizanams. Iš Musninkų pristatydavau jiems vaistų, marlės, bintų, ant švarkų prisiūdavau lietuviškus ženklus, eidavau visur, kur tik pasiūsdavo.

Pamenu kartą naktį mane pasiuntė su pranešimu į *Žaliojo Velnio* būrį. Grįždami susitikom kitą būrį, manėm, kad rusai, visi iššokom iš rogių, bet greit išsiaiškinom pagal parolį, kad tai savi.

Rusai nemažai areštavo iš Rusių Rago kaimo merginų ryšininkų: Melaniją Lapinskaitę, Ališauskaitę, Onutę Tveragaite ir kitas.

Mane areštavo 1945 metais. Tada mane buvo pasiuntę su pranešimu į štabą. Mūsų namai stovėjo netoli tos prieglaudos ant kalniuko. Nunešusi pranešimą, grįžau į namus, bet čia man pranešė, kad aplink prieglaudą pasaloje tupi rusai. Tada aš grįžau vėl į štabą pas vyrus ir pasakiau, kad jie nesirodytų lauke ir niekur neitų, nes aplink pasalauja rusai. Pastato antram aukšte buvo įrengta slėptuvė, vadinamasis bunkeris, kuriame vyrai slėpėsi. Išeinančią iš pastato, mane rusai sulaukė ir prasidėjo šaudymas. Partizanai bandė veržtis iš pastato, jų priešakyje ėjo Verutė Markulienė, jie manė, kad rusai į moterį nešaudys. Mano brolio Juozo bunkeryje nebuvo. Jis buvo pasislėpęs tarp skudurų krūvos, bet kai pamatė, kad jį paims gyvą, iššoko iš skudurų, paleido kelis šūvius į rusus ir krito ištardamas „sudie Verute“.

Atpažinimo metu mačiau, kaip visų trijų žuvusiųjų galvose žiojėjo išėjusių kulų skylės, supratau, kad jie nusišovė.

Kai aš pranešiau, du dar spėjo išbėgt, o partizaną Stasį Misiūną-*Senį* iš Janonių kaimo, Musninkų valsčiaus paėmė gyvą, vėliau jį teisė kartu su manimi. Abu gavom po 10 metų.

Tuo metu štabe žuvo: Juozas Marcinauskas-*Pluta*, Jonas Markulis-*Vaiduoklis* ir Mykolas Tveraga-*Aras* iš Rusių Rago kaimo.

Per teismą *Senis* labai daug kalbėjo, tiesiog nesąmoningai. Kai jo paklausė, ar dar turi ką pasakyti, jis ėmė paistyt net tokias nesąmones, kad atseit jie buvo pasiruošę traukinį susprogdinti, tai vėl kokią nors kvailystę šnekėjo, teisėjai net nebesidomėjo jo paistalais. Supratau, kad jam vargšeliui jau protas pasimaišė, pasakojo, kad buvęs smarkiai sumuštas per tardymą.

Lageryje išbuvau devynerius su puse metų. Po teismo nuvežė į Lukiškių kalėjimą, paskui patekau į Šilutės lagerį, kur praleidau tris mėnesius, paskui prasidėjo ilgos ir nuobodžios kelionės į Sibirą. Pirmiausia patekau į Altajaus kraštą, paskui – į Komijos ASSR, kol pagaliau nuvežė į Magadano sritį.

Lageriuose teko dirbti įvairiausius darbus. Šachtose, aukso rūdos kasyklose, miškuose kirsti medžius, sniege iki juosmens vaikščioti ir tampyti sunkiausius rąstus.

Kai išleido iš lagerio, nuvežė į Madauno kaimą (72 km nuo Magadano), į namus grįžt neleido, laikė tremty. Lageryje artimai bendravom su viena alytiške Onute Radziukynaite, nemažai buvo ukrainiečių merginų.

Čia susipažinau ir su savo būsimuoju vyru Daniūnu, kuris buvo kilęs iš Juostininkų kaimo prie Troškūnų, miške buvo pagautas su ginklu, vėliau teistas. Daniūnas buvo partizanų ryšininkas, areštavo dar nepilnametį, todėl ir nuteistas buvo tik aštuoneriems metams.

Mūsų namus tėviškėje Čiobiškyje tuoj po mano arešto nugriovė stribai – neva ieškojo ginklų. Man būnant Šilutės lageryje, mirė tėvelis, mama iš namų pabėgo ir slapstėsi nuo stribų persekiojimo.

Partizanus Čiobiškio našlaičių prieglaudoje išdavė tos pačios prieglaudos auklėtinis *Snieginis* (*Snieginas*), kuris mano tardymo metu buvo atvažiavęs į Ukmergės saugumą. Mačiau aš tą niekšeli, jis dar pasišaipydamas pasakė:

– Tavo vieną brolių nušovėm, o kitas mirė kalėjime...

Brolis Juozas palaidotas Čiobiškio kapinėse.

R. K. p a s t a b a: *Snieginis* – tai Čiobiškio vaikų namų prieglaudos auklėtinis, kuris buvo rastas žiemą sniege be vardo ir pavardės ir apgyvendintas šiuose namuose. Tai jis 1945 m. kovo 27 d. pranešė Musninkų NKVD viršininkui Chiminui, kad Čiobiškio vaikų namuose gyvena partizanai. Tuo metu čia vyko pasitarimas, kuriame dalyvavo: ADOMAS LAPINSKAS-UOSIS, KAZYS SURMILAVIČIUS-KLEVAS, STASYS MISIŪNAS-SENIS, JONAS MARKULIS-VAIDUOKLIS, ČESLOVAS PAVASARIS, JUOZAS MARCINAUSKAS-PLUTA IR MYKOLAS TVERAGA-ARAS.

Adomas Lapinskas ir Kazys Surmilavičius spėjo pabėgti į Rusių Rago pačią tolimiausią sodybą pas Adolfą Bagdonavičių, bet, pastebėję rusus, apsisuko ir ėmė bėgti atgal. Rusai pradėjo į juos šaudyti: Surmilavičius krito mirtinai sužeistas, o Adomas Lapinskas taip pat sužeistas į koją metėsi į Nerį ir dingo vandenyje.

Pasakoja JONAS MARCINKEVIČIUS

Užrašyta Stabintiškėse
1995 10 23

Vacys Rusonis-*Vilkas*, Stasys Vitkauskas ir aš buvom surinkę rinkliavą partizams ir nuvežėm į specialų sandėlį Savarinės kaime.

Kadangi buvo žiema, šalta, rogėmis visi kartu grįžome atgal.

Atvažiavus iki Kapciškių, aš nuo jų atsiskyriau ir kitu keliu parėjau į namus. Namuose radau motiną, kūrenančią krosnį, ginklą padėjau ant suolo šalimais su šovininiais, nusivilkau milinę, nusiaviau batus, motina nuėjo į tvartą, o aš atsigu-liau. Motina grįžusi iš tvarto, man pasakė:

– Žinai, Jonai, gal kelkis, čia kažkur apie Stabintiškes šaudo, o tavo šautuvas ant suolo.

Aš greitai pašokau, pažiūrėjau pro langą, pamačiau stribų pulką, rusų kareivius, einančius nuo Vitkauskų Čibukų link, o mūsų namas šiek tiek nuošaliau sto-

vėjo. Tada aš šautuvą diržu prisirišau prie kojos, kad nesimatyti ką nešu, nuėjau iki klojimo, ten jį paslėpiau ir nubėgau pas dėdę Boleslovą Marcinkevičių. Jis vaikų neturėjo, galvoju pas jį pabūsiu. Tik nuėjau ir atvažiavo keturi rusų kareiviai ir leitenantas, gerokai išgėrę. Iškart ėmė rėkaut ar nėra banditų. Aš greit iš kambario į virtuvę, pasiruošiau granatą kišenėje. Dėdė tuoj litrą ant stalo, sako, čia, va, mano sūnus, dar atnešė lašinių. Išgėrę butelį, jie paprašė maišo avižų. Dėdė nuėjo su rusais avižų pasemti, o kambary liko kareivis, jau pagyvenęs, apie 45 metų. Kalbasi jie su dėdiene, o aš galvoju: jeigu mane suims, ką daryti? Granatą turiu, kai tik privažiuos Paukščių kaimą, išsitrauksiu ją, trenksiu į roges, o pats risiuosi į griovį. Kitos išeities nėra. Bet viskas susiklostė kitaip. Kai prisipylė avižų, vienas kareivis priėjo prie lango, pabarškino, pasišaukė saviškį iš vidaus į lauką ir visi išvažiavo.

Tada ištrūkęs, aš atsidūriau net Slabadoj. Be to, sužinojau, kad žuvo mūsų partizanai Bronius Čėsna ir Vytautas Ramunis. Tą rytą, kai aš atsiskyriau nuo Rusonio ties Kapčiškių kaimu, nuvažiavęs pas žmogų „Bipsa“-Vacys Rusonis-Vilkas, kai visi miegojo, nubėgo į Žaslius ir atvedė sribus. Ramunis su Čėsna miegojo ant krosnies. Juos paėmė ir sušaudė. O aš Slabadoj maniau rasiu savo brolių, bet jo neradau. Tuo metu jis ryšio tikslais buvo pasiųstas į kitą grupę. Čia mane irgi priėmė. Šioje grupėje radau gerą pažįstamą Vladą Šmigelską-Erelį ir Kazį Surmilavičių-Klevą iš Laukagalio kaimo, buvusį vokiečių okupacijos metais policininką, Benadą Verbicką-Molį iš Slabados kaimo. Čia išbuvau tik dvi paras. Tuo metu Dubių kaime buvo įsikūręs kitas partizanų būrys. Kitos dienos rytą aš stovėjau sargyboje prie kulkosvaidžio antruoju numeriu. Žiūriu prieš kalniuką kyla kariuomenė. Su Dubių būrių ryšius palaikėme telefonu. Vadai ėmė tartis ką daryti: ar įsileisti į savo teritoriją ir juos kapoti, ar praleisti. Dubių partizanai paprašė, kad mes juos praleistume ir nieko nedarytume. Kaip supratau, tuo metu Dubių būry buvo *Žaliasis Velnias* ir jis vadovavo.

Rusams ir sribams mes leidom įeiti į mišką, o kai jie įėjo, mes juos apsupom. Mano uošvė, eidama į turgų, matė iš Žaslių važiuojančių daug pastočių, prisėdusių sribų ir rusų, Antanaičių miško link. Sakė, kad ji meldėsi ir prašė Dievo, kad jie atgal nebesugrįžtų.

Kiek man yra žinoma, per kautynes žuvo septyni sribai, daug buvo sužeistų. Sribai Raišys, Sasnauskas ir dar vienas pabėgo iš mūšio lauko. Kiek žuvo rusų mes nežinome, nes jų buvo labai daug. Iš mūsų nebuvo nė vienas. Partizanų buvo apie kelis šimtus. Tarp partizanų buvo nemažai vyrų iš Žemaitijos, pamenu, buvo vienas vokiečių, kuris nepaprastai taikliai šaudė iš kulkosvaidžio.

Po šių kautynių mes išsiskirstėm kas sau. Nors čia brolio aš neradau, bet buvau pasilikęs slapta pas vieną pažįstamą, kuris gyveno palei mišką Šilonių kaime ir netrukus susiradau brolių. Jis man pasakė, kad buvęs susitikęs dėdę Praną Marcinkevičių-Dobilą, kuris irgi buvo partizanas. Dėdė pasakęs, kad vienas kuris nors iš mūsų eitume kariuomenėn, o kitą jis išsaugosias. Partizanai nutarė, kadangi aš

buvau vyresnis, kad man priklausytų eiti kariuomenėn. Tada aš brolių palikau partizanauti, o pats registravausi Trakuose ir išėjau į kariuomenę. Taip niekas ir nesužinojo, kad aš buvau miške.

Miške partizanavau tik pusę metų. Iš Paukščių kaimo į mišką buvom išėję tik mes trys: aš, brolis Bronius ir Adomas Matačiūnas.

Kapčių miške mano brolis Bronius Marcinkevičius-*Uosis* su Pranu Vėželiu-*Šermukšniu* iš Stabintiškių kaimo turėjo įsirengę bunkerį. Už brolių jis buvo gerokai jaunesnis. Tame bunkeryje jie ir slapstėsi. Mano brolis draugavo su tokia panele iš Valkakiemio kaimo. Vieną sekmadienį Vėželis ir Taparauskas (iš Krivonių) nuėjo ginkluoti į vestuves, o mano brolis nuėjo pas tą panelę į Valkakiemio kaimą. Per vestuves kažkas pranešė stribams, kad jose dalyvauja „banditų“. Netrukus atvažiavo stribai su rusų garnizonu, apsupo sodybą. Partizanai, pajutę pavojų, bandė bėgti. Taparauskas spėjo išbėgti į lauką ir ėmė atsisiaudyti, bet tuo metu jį peršovė, o netrukus ir visai nušovė. Vėželis palindo po krosnimi, kur vištos tupėdavo, bet stribai jį pastebėjo, ištraukė ir ėmė plūkt reikalaudami pasakyti, kur yra bunkeris, su kuo ir kur slėpėsi. Žinote, vaikas yra vaikas, neišlaikė kankinimų ir pasakė, kur bunkeris. Kai aš su juo vėliau kalbėjau, jis aiškino, jog tada manęs, kad mano brolio stribai bunkeryje nerastų, nes jis išėjęs pas savo panelę.

Tačiau, pasirodo, kad viskas pasikeitė tada, kai mano brolis išgirdo šaudymą. Sakytiau, pats Dievas taip norėjo. Jis grįžo bunkerin, įlindo vidun ir ramiai nutarė palaukti grįžtančių bendražygių, bet tuo metu rusai bunkerį apsupo ir liepė jam išlįsti laukan. Brolis nelindo. Tada, arčiau priėjęs stribas, pagrasino, kad mesias grąnata, tada brolis iš vidaus atsiliepė:

Gera, aš pasiduodu ir lendu laukan.

Buvo graži naktis ir mėnesiena. Brolis išlindo iš bunkerio, apsidairė, pamatęs prieš jį stovintį su atkištu automatu stribą, trenkė jam ir stribas išsitiesė vietoj. Be abejo, stribas to nesitikėjo ir, matyt, tam nebuvo pasiruošęs. Partrenkęs stribą, brolis šoko bėgti ir gal būtų pabėgęs, nes toje vietoje buvo labai tankus miškas, bet išbėgo į aikštelę, o mėnesiena, šviesu, kitapus aikštelės stovėjęs stribas jau nieko nebesakęs krito iš automato ir brolis krito vietoj. Brolis turėjo tik vokišką pistoletą.

Tuo metu aš buvau ką tik grįžęs iš rusų kariuomenės. Kai brolis žuvo, kitą dieną buvau nuėjęs pažiūrėti į stribyną nušauto brolio. Kadangi buvau ką tik atitarnavęs kariuomenėje, nuėjau dar su uniforma, sakau, paprašysiu, gal leis pasiimti palaidoti brolių. Nuėjęs į Žaslius, iškart pamačiau du gulinčius ant gatvės, brolis aukštiekninkas, o Taparauskas – kniūbsčias.

Užėjęs į stribų būstinę, paklausiau kur kapitonas. Stribai pasakė, kad yra, bet šiuo momentu užsiėmęs. Toks vienas stribas – bėpirtis išėmė pistoletą iš stalčiaus, padėjo ant stalo sakdamas:

– Va, tavo brolio pistoletas. Gal ir tavo rankose jis buvo?

– Tokiais dalykais aš nesidomiu, – atsakiau.

Pasišaukė mane kapitonas, o pasirodo, išdavikas Vacys Rusonis pravarde „Bip-sa“ (iš Stabintiškės kaimo. Išdavė du partizanus, kuriuos sušaudė) stovėjo už durų ir klausėsi.

Pasodino mane kapitonas prieš save už stalo, pasišnekėjom bendrais klausimais, paskui jis man sako rusiškai:

– Žinai, Marcinkevičiau, aš irgi turiu keturis brolius: vienas – kunigas, kitas – direktorius, o aš – kapitonas. Ką tu padarysi? Mes kiekvienas turime savo vietą. Aš negaliu tau atiduoti brolio lavono. Gal taip padarysime. Mes 10-tą valandą būsim klube, žiūrėsime filmą, o jūs pasiimkit kokį dar vieną padėjėją ir pavokit brolių.

Aš taip ir padariau. Pasisamdžiau pastotę, atvažiavom prie pat Žaslių į tokį pušynėlį ir laukiam sutartos valandos. Lygiai 10-tą val. patraukėm į miestelį. Nė vieno stribo nematyt, niekas mūsų nesulaikė. Privažiavom iki tos vietos, kur gulėjo nušautas brolis, matom tuščia, nebėra nė vieno.

O tik gerokai vėliau sužinojau, kad Rusonis klausėsi mūsų su kapitonu pokalbio ir, apie tai sužinojęs, spėjo brolių ir Taparauską iš tos vietos paimt ir paslėpt.

Ilgai ieškojau brolio palaikų, kur tik išgirsdavau kokius gaudus, iškart eidavau ir klausdavau, bet niekur neradau. Dar šiuo metu Vilniuje tebegyvena kažkoks Vladas Sasnauskas, buvęs saugumietis, kilęs iš Stabintiškių kaimo, tikiu, kad jis tikrai žino, kur mano brolio palaikai paslėpti, be abejo, žino ir Rusonis, bet argi jie pasakys.

Rusonis tą kapitoną vežiodavo, bet, kai jis peršovė Bertašiūnų kryžių, tas jį išvijo pasakęs:

– Jeigu tu savo tikėjimą taip niekini, į savo kryžius šaudai, tai tau nieko nėra ir mane nušauti...

Žaliaji Velnių mačiau du kartus. Pirmą kartą Antanaičių miške per kautynes, kitą kartą teko susitikti dieną. Iš Jačiūnų miško jojo raitas, o aš ant kryžkelės stovėjau iš dėdės išėjęs. Pasisveikino ir paklausė jis manęs:

– Ar nematėt šiandien stribų?

– Nemačiau, – atsakiau aš jam.

Apsuko arklių ir nujojo į priešingą pusę. Apskritai, kiek man žinoma, *Žaliasis Velnias* mėgo jodinėt raitas, kariškai apsirengęs, ant kepurės šaulio kokarda.

Kai grįžau iš kariuomenės, su broliu palaikėm ryšius, dažnai susitikinėjom, du kartus buvau susitikęs su Matačiūnu.

1951 m. gegužės 8 d., jau buvom suvaryti į kolūkius, paryčiui Matačiūnas užėjo pas mane ir paprašė, kad pavežėčiau į Paparčius, nes ten vyko Stanislovo atlydai. Tada aš jam pasakiau: „Žinai, drauguži, pavežėt aš galiu, bet, pagalvok, kas manęs laukia, jei kas pamatys. Pakinkysiu tau arklių ir gali važiuoti vienas“. Sutiko jis su mano pasiūlymu ir paprašė stiklinės. Padaviau jam stiklinę, išpylė truputį degtinės, davė ir man, išgėrėm abu gal po 50 gramų, atsinešiau lašinių, duonos, užkandom, tada jis tyliai uždainavo partizaniškos dainos posmelį „Ko dairais partizane pro žiūroną...“, nebeėmė arklio, atsisveikinom, išleidau aš jį, nuo to karto aš jo daugiau nebemačiau. Apsisuko ir nuėjo Paparčių link...

Gimiau Ažuolynės kaime prie Šilusėdų dvaro (poligone), Jonavos valsčiuje. Kai Nepriklausomybės metais mūsų Gaižiūnų apylinkėse buvo įkurtas poligonas, valdžia mums sumokėjo už viską. Tada tėvukas nusipirko namus ir žemę Paparčių kaime.

Pokario metais man teko bendrauti su partizanais, nors pats partizanų buvau vos tris paras. Prieš Antanaičių kautynes vadas Benadas Adamkevičius-*Bijūnas* liepė tiems, kurie kariuomenėje netarnavo ir ginklo neturėjo, eiti į namus.

Eidamas į mišką geresnio ginklo neturėjau, pasiėmiau tokį nupjautavamzdį. Pernakvojom, anksti rytą vadas atlėkė ant žirgo raitas ir sako:

– Vyr! Slabada apsupta, rusai traukia Janušonių link.

O mes – penkiasdešimt vyrų pas Jaruką Sarnauską sėdim ir laukiam, gryčioj nors kirvį kabink, pilna dūmų, prirūkyta, duris atidarėm, dūmai veržiasi kaip iš pragaro. Būrio vadas Adamkevičius sako:

– Vyr! Prie Laukystos! O iš Laukystos į miškus...

Tik pasipylėm, o prie Bertašiūnų iš kitos pusės jau laukia rusai. Kai vadas netarnavusiems kariuomenėje ir neturintiems ginklų įsakė eit į namus, mes trise atsiskeyrėm: aš, mano svainis Juozas Rakauskas ir Kliukaitis. Grįžom į namus ir nuo to laiko ėmėm slapstytis, bet į mišką nebėjom.

Mano namuose bunkeris buvo įrengtas palei krosnį. Ant jos buvo uždėta skarda, o ant jos – malkos. Tą skardą pakeldavau, įlisdavau ir sėdėdavau. Taip slapstčiausi dvejus metus.

Šiose apylinkėse Adamkevičius pats pirmas, rusams atėjus, organizavo vyrus ir vedė į miškus.

Kai pirmą kartą 1940 m. rusai okupavo Lietuvą, Benadas Adamkevičius buvo komunistinių pažiūrų žmogus, o jo vyriausias brolis Augustas tuo metu tarnavo pasienio policijoj su Bičkausku. Kai jį 1944 m. rusai pradėjo persekioti, jis išėjo į mišką.

Adamkevičiaus būrys buvo „skrajojantis“. Pastovios bazavimosi vietos jis neturėjo, nors savo – Prozariskių apylinkių – žmones jis labai gerai visus žinojo.

Kai 1944 m. atėję rusai pirmą kartą gaudė vyrus į kariuomenę, tuo metu mes kūlėme javus. Pamatę ateinančius rusus, mes devyniese iš klojimo išlakstėm į visas puses. Rusai ėmė mus vyti ir šaudyti, o mes bėgom, griuom ir vėl kėlėmės, laimingai visi pabėgom, nė vieno nenušovė.

Kuliant javus, mašinisto žmona pranešė, kad jos vyro brolį Joną Stirną pagavo rusai, o su juo ir Stasį Švenčionį su Kaziu Laurušoniu. Stirną išvežė į Rusiją, Švenčionis pabėgo iš kariuomenės ir jį sušaudė Trakuose, o Laurušonis slapstėsi pabėgęs.

Čekistai tada Budninkų kaime vaikščiojo iš kiemo į kiemą apsisiautę didžiulėmis skaromis, kad ginklų nesimatytų, tarytum kokios bobos ir taip užsimaskavę gaudė mūsų jaunuolius.

Ką gi, po visų gaudynių reikėjo pasirinkt kariuomenę arba mišką. Mano motina ir sako:

– Ką gi, vaikai, neisit, per jus žemė prapuls...

Matote, koks buvo tų senų žmonių supratimas. Tada žmoną aš iškrausčiau į uošvį ir pradėjau slapstytis. O ką daryt? Gaudymai tęsėsi. Vieną kitą dieną pabūdavo ramu ir vėl siausdavo.

Iš slėptuvės išlindau 1946 m. vasario mėnesį ir keliese susirinkę nutarėm važiuot į Trakus į komisiją. Važiuom: aš, Antanas Sinevičius, Aleksas Sinevičius ir Andrius Sinevičius. Vežė mano brolis Bronius. Jis dirbo Žaslių stotyje, buvo išdavęs mums pažymą, kad mes esam jo darbininkai.

Važiuojant per Mijaugonis, sustabdė rusai, visus iškratė, pareikalavo parodyti dokumentus, mes jiems parodėm, jie galvas pakraipė ir pasakė, kad tikriausiai mes esame banditai. Mes jiems aiškinom, kad komisijon važiuojam, taip jie mus praleido, nebesulaikė.

Komisija Antaną Sinevičių paleido, Aleksą ir Andrių suėmė, įgrūdė juos į Trakų kalėjimą, o man kitą dieną davė nurodymą antrą kartą atvykti į komisiją, bet aš atsisakiau. Aleksą su Antanu ir Andriumi išvedė iš kalėjimo ir vežė į Trakus. Mano akyse Andriui skrebas taip smarkiai šėrė į ausį, kad jis nugriuvo, kepurė nulėkė nuo galvos, paskui, kai jis atsikėlė, po keturis visus surikiavo ir nuvarė, o mes, sulaukę nakties, bėgom per Trakų ežerus tiesiai į Žaslius, į geležinkelio stotį. Čia pas pusbrolių Juozą Gleščinską pernakvojom, o rytą tiesiai per Žaslių ežerą patraukėm į namus.

Mano veikla buvo susijusi su partizanais tik tiek, kad aš rinkau partizanams rinkliavą. Ją rinkau ne vienas, o su svainiu Juozu Rakausku. Eidavome daugiausia pas tuos, kuriuos gerai pažinojom ir žinojom, kurių artimieji slapstosi. Daugiausia rinkdavom maistą: žirnius, duoną, mėsą ir pristatydavom Aleksui Nevedomskui-*Railai* Prozariškių kaime.

MŪSŲ APYLINKIŲ KAIMŲ PARTIZANAI IR TRUMPI DUOMENYS APIE JUOS

PROZARIŠKIŲ kaimas

1. ADAMKEVIČIUS BENADAS, MOTIEJAUS-BIJŪNAS, g. 1920 m. Paimtas gyvas, teistas. Miręs. Gyveno Ežerėlyje už Kauno.

2. MIKULIS BRONIUS, MARTYNO-RAMUNĖ, g. 1922 m. Žuvo 1947 m. Stabintiškių kaime. Jis buvo mano artimas draugas, didelis patriotas, rimtas vyras. Priklausė skrajojančiam būriui. 1945 m. atėjo iš miško į namus pailsėt, netikėtai namus apsupo rusų garnizo-

nas, jį rado miegantį ir po pagalve padėtą raketinį pistoletą. Atvarė į Stabintiškių kluoną, uždarė per naktį palaikė, o rytą atidarė kluono duris ir liepė bėgt. Kai Mikulis pasileido bėgt, kareiviai ėmė šaudyt, bet nepataikė. Galbūt būtų pabėgęs, bet iš priešingos pusės ėjo kiti rusai su sribais, tai tie jį ir nušovė.

3. MIKULIS KAZYS, BENEDIKTO-DERŽULIS, g. 1925 m. Buvęs mokytojas. Žuvo 1946 07 18 Livintų miške.

Pradėjus imti mokytojus į kariuomenę, jie keturi mokytojai metė mokyklą ir išėjo į mišką ir visi keturi žuvo. Kovojo skrajojančiame būryje.

4. SARNAUSKAS JONAS, g. 1920 m. Skrajojančio būrio partizanas. Registravosi. Partizanavo apie dvejus metus.

5. SASNAUSKAS EDVARDAS (ne partizanas), g. 1924 m. Žuvo 1946 m. bėgdamas iš namų.

6. JANKAUSKAS ANTANAS, ADOMO-NEMUNAS, g. 1921 m. Žuvo 1946 m. prie Kaugonių miško.

7. MIKULIS JONAS, BENEDIKTO-KARVELIS, g. 1924 m. Žuvo 1945 m. Beištrakio miške.

8. MIKULIS BENEDIKTAS, ADOMO, g. 1920 m. 27 metus išsėdėjo bunkeryje namuose. MIKULIS vokiečių okupacijos metais dirbo Pravieniškėse, žodžiu, vaikščiojo uniformuotas. Kai 1944 m. prie Lietuvos artėjo rusai, metė darbą, grįžo į namus ir ėmė slapstytis. Kadangi jo brolių Kazį nušovė, jis bijojo, kad ir jo nenušautų dėl brolio arba neišvežtų į Sibirą. Išsigandęs po namu įsirengė bunkerį ir ten ėmė slapstytis. Kai po 27 metų išlindo iš bunkerio, buvo baltas kaip sniegas, išėjus į lauką, jo visą kūną išbėrė spuogais. Mes greit sužinojom, kad KISKIO BENADAS pasirodė. Juos KISKIAIS vadindavo. Tuo metu apie jį daug rašė Kaišiadorių rajoniniai laikraščiai, nes bunkerin įlindo 25-ių, o išlindo būdamas 53-jų metų, su barzda. Tuo metu jau seniai buvo kolūkiai, pro šalį važiuodami sakom užsukim pas jį, o jis kaip tik tuo metu bulves kasė. Kai susitikom jis man pasakė:

– Aš mačiau ne kartą tave ir tavo žmoną, mačiau, jūs iš mūsų šulinio vandenį gėrėt. Jums dabar labai įdomu mane pamatyt?

– Žinai, Benadai, – sakau aš jam. – Įdomu. Tiek metų ten iškentėjai.

Kadangi jis turėjo tėvus, tie jį slėpė ir maitino. Kai vedė elektrą kaimuose, tėvai jos griežtai atsisakė, bijojo, kad atėję svetimi žmonės nepastebėtų ko nors gryčioje. Ypač motina labai klausinėdavo žmonių, ką radijas kalba, ką žmonės šneka. Sužinojęs jo pusbrolis ALGIS JANKAUSKAS (miręs), kad BENADAS slapstosi, atėjo ir tėvams tiesiai pasakė: „Jei-gu tu BENADO neduosi, aš einu į miliciją ir pranešiu.“ Paskui BENADAS pasirodė tik po trijų dienų. Jam per tris dienas saugumietis SASNAUSKAS parūpino dokumentus. Jo bunkeris buvo įrengtas užkrosnyje, padarytas įėjimas į kamara, kad galėtų bet kada, reikalui esant, iš vienos patalpos pereiti į kitą.

9. JANKAUSKAS VYTAS, VINCO, g. 1923 m. Miręs 1993 metais.

STABINTIŠKIŲ kaimas

10. ČESNA BRONIUS-ŽAIBAS, g. 1921 m. Žuvo 1946 12 31 dviese su VYTAUTU RAMUNI. Vietinio būrio vadas. Išdaviko VACIO RUSONIO-VILKO auka.

11. RAMUNIS VYTAUTAS, g. 1922 m. Žuvo 1946 12 31 prie Kaugonių.

12. SASNAUSKAS BRONIUS, ALEKSO-KLEVAS, g. 1924 m. Žuvo 1946 03 21 Bekštonių miške.

13. VĖŽELIS PRANAS-ŠERMUKŠNIS.

PAUKŠČIŲ kaimas

14. MARCINKEVIČIUS BRONIUS, ROMASIO-*UOSIS*, g. 1923 m. Žuvo 1946 m. spalio mėn.

15. MATAČIŪNAS ADOMAS, DAMINO-*DIEMEDIS*, g. 1923 m. Jo likimas neaiškus. Kaišiadoryse gyvena jo sesuo REGINA STANKEVIČIENĖ. *DIEMEDIS* partizanavo gana ilgai, tai partizanas, turėjęs didelę patirtį. Kiek pamenu, jis dar ilgai vaikščiojo ir po 1950 metų, buvo narsus ir drąsus vyras.

ILGAKIEMIO kaimas

16. ŠVENČIONIS BERNASIUS, AUGUSTINO-*BERŽAS*, g. 1921 m. Iš pradžių kovojo vietiniame būryje, vėliau – skrajojančiame. Žuvo 1946 m. tarp Ilgakienio ir Kasčiukiškių kaimų. Jo tėvai gyveno netoli mūsų.

KAPČIŠKIŲ kaimas

17. ŠMIGELSKAS VLADAS-*ERELIS*, g. 1916 m. Žuvo 1945 11 kautynėse. Kovojo skrajojančiame būryje.

ŽASLIŲ vienkiemis

18. SASNAUSKAS VLADAS-*SERBENTAS*, g. 1919 m. Paimtas gyvas. Mirė Sibire. Kovojo vietiniame būryje (kitur – žuvo 1946 m. Dainavos miške).

19. JUSEVIČIUS MARIJONAS-*LIEPSNA*, g. 1926 m. Buvęs ryšininkas ir vietinio būrio partizanas.

Kai kurių kautynių fragmentai

Užrašyta Panevėžyje
pagal Antano Obelevičiaus
prisiminimus
1995 02 25

Pašulių–Pravieniškių kautynės

Vakarų fronte, užėmus Karaliaučių, liko laisvos kariuomenės. Rusai tris fronto divizijas kartu su NKVD daliniais permetė tarp Kauno ir Vilniaus likviduoti kovojusiems Didžiosios Kovos apygardos partizanams. 1945 m. balandžio 8 d. jie ėmė supti miškų masyvus iš Kauno, Jonavos, Čiobiškių ir Vilniaus pusės. Karčupio miško kelyje į Pravieniškes jų tankelis užvažiavo ant minų, paliktų vokiečių, užminavusių miškų keliukus. Kiti miškų keliukai siautusios vėtros buvo užversti medžiais, todėl stotyje kareivius išlaipino iš vagonų. Tuo tarpu Pravieniškių miške prie Guronių, Pašilių kaimų bazavosi *Morkos* 13-os vyrų ir *Žvirblis* 20-ies vyrų būriai. Eiguļys – žvalgas Aleksas Alionis partizanus išpėjo apie kariuomenės judėjimą, bet *Morkos* būrio vyrai tik pajuokavo: „Skeltanagai miške nemoka vaikščioti, nagus nu-

silauš“. Be to, iš Pravieniškių kaimo lankėsi šnipas – išdavikas Dominas Juršė. Balandžio 12 d. ankstų rytą Pravieniškių miške buvo ramu, medžiai tyliai ošė nesukeldami jokio įtarimo ten besislapstantiems partizanams.

Bet staiga netikėtai tą tylų miško medžių ošimą perskrodė galingas kulkosvaidžių kalenimas ir automatų bei šautuvų salvės, minosvaidžių ir granatų duslūs sprogamų aidai. Pasigirdo rusiški keiksmas bei riksmas „Ura!“ Rusų garnizonas Guronių kaime miško pakraštyje staigiai puolė ten stovinčią sodybą, kurioje prie savo namo nušovė eigulį Aleksą Alionį.

Antras eigulys, Kazys Zabarauskas, laukdamas savo eilės, atsiklaupęs ir sukryžiaęs rankas balsu meldėsi. Prie jo priėjo senyvo amžiaus rusas – karininkas, pakėlė, suėmęs už plaukų, ir savo kareiviams įsakė nešaudyti. Eiguliui prisakė griežtai būti vietoj ir niekur neiti.

Atokiai esantis *Žvirblis* būrys pradėjo šaudyti į rusus ir ėmė trauktis gilyn į mišką Užsalių link. Tuo tarpu, *Morkos* būrio vado įsakymu, vyrai užėmė gynybinę padėtį. Nuo netikėto ir taiklaus atkirčio rusai pakriko, bet netrukus politrukų iš užnugario varomi vėl puolė pirmyn. Partizanai drąsiai atrėmė vieną po kitos jų atakas. Girdėjosi sužeistų rusų dejonės, kiti jau nebepakilo ir liko gulėti amžinai ant šaltos lietuviškos žemelės. Staiga prie pat Alekso Virbicko nukrito rusiška granata. Jis nieko nelaukęs griebė ją ir metė atgal. Pasigirdo priešmirtinis klyksmas, o rusiškos pilkos milinės skutai liko kaboti ant eglės šakų.

Matydami, kad taip lengvai partizanų nepaims, rusai nustojo šaudyti ir liepė jiems pasiduoti garantuodami gyvybę, bet partizanai paleido ilgą automato seriją. Rusai ir vėl puolė. Nelygi kova tęsėsi iki vakaro, partizanų gretos praretėjo, be to, šoviniai baigėsi. Vyrai dar bandė veržtis prie slėptuvės, kur buvo likęs partizanas Stasys Alionis ir šovinių atsargos, bet sutelkta rusų kulkosvaidžių ugnis užkirto jiems kelią. Vadas davė įsakymą pasilikt po šovinį.

– Aš jau nieko nebeturiu, – atsiliepė *Miežis*-Algirdas Laurušonis, Kaišiadorių 8-os klasės gimnazistas. Jam pametė granatą *Aidas*. Nuaidėjo pavieniai šūviai ir duslus granatos sprogimas. Didvyrių mirtimi krito: Andrius Zdanevičius-*Morka*, Ignas Zdanevičius-*Serbentas*, Kazys Galinis-*Liepa* ir Vincas Paškauskas-*Liepinis*.

Atokiau prie krūmo aukštiełninkas gulėjo partizanas Pranas Zdanevičius-*Burokas*. Kai rusai priartėjo prie jo, staiga pasigirdo automato serija, o paskutiniu šūviu jis pribagė save.

Po kautynių rusai iš miško rankiojo ir vilko už kojų pririštus partizanų kūnus į palaukę, dėjo į vežimus ir, nuvežę į Kieliškius nurengtus, kruvinus, basus išmėtė pradžios mokyklos aikštėje. Tas vaizdas mokiniams kėlė siaubą.

Dar gyvą partizaną Justiną Janonį-*Jurginą* iš Kaspariškių kaimo enkavedistai nuvilko į kluoną ir ten kankino visą naktį. Kankinamas jis smarkiai šaukė, dejavo. Jo dejonės ir šauksmą gerai girdėjo artimesni gyventojai. O rytą nuogą, prapjautu pilvu, visą kruviną numetė tarp aikštės gulinčių lavonų.

Kitą dieną varė žmones atpažinti lavonų. Iš kaimo varė ūkininkus su vežimais rinkti žuvusiųjų rusų lavonų, atvežę į palaukę, juos krovė į sunkvežimius. Lavonus rinkusieji žmonės, Pranas Geronaitis ir kiti, žuvusių rusų priskaičiavo 98, o sužeistų – dar daugiau.

Partizanų ryžtingas pasipriešinimas suardė enkavedistų planus, nes aukštieji jų vadai atsisakė vykdyti partizanų likvidavimo operaciją.

Balandžio 13 d. dar žuvo 11 partizanų Tabariškių kaime, netoli Vievio. Čia buvo Didžiosios Kovos apygardos vado majoro *Serbento* strateginė klaida.

Kaip yra žinoma, partizanai bandė prasiveržti į Kaukinės mišką ir užlipo ant rusų pasalos. Žuvusieji buvo numesti Vievyje turgaus aikštėje. Kur jie palaidoti, dar nenustatyta.

Morkos būrys kovojo Pašulių, Guronių, Pravieniškių, Beištrakių, Baroniškių, Kieliškių kaimuose.

Būrio partizanai, žuvę 1945 04 12 Pašulių miške:

1. MORKA-ZDANEVIČIUS ANDRIUS, g. 1919 m., Guronių k.
2. SERBENTAS-ZDANEVIČIUS IGNAS, g. 1923 m., Guronių k.
3. BUROKAS-ZDANEVIČIUS PRANAS, g. 1921 m., Guronių k.
4. BERŽELIS-VERBICKAS ALEKSANDRAS, g. 1920 m., Pravieniškių k.
5. ŠAULYS-AMBRAZEVIČIUS ALEKSAS, g. 1917 m., Pravieniškių k.
6. MATIKAS JONAS, g. 1921 m., (Sundakų k.), Jiezno rajone.
7. JURGINAS-JANONIS JUSTINAS, g. 1926 m., Kaspariškių k., Kaišiadorių rajone.
8. MIEŽIS-LAURUŠONIS ALGIRDAS, g. 1928 m., Miežonių k., Kaišiadorių r.
9. LIEPA-GALINIS KAZYS, g. 1921 m., Miežonių k., Kaišiadorių r.
10. ŠAULYS-ALIONIS ALEKSAS, g. 1907 m., Pašulių k., Rumšiškių vlsč.
11. LIEPINIS-PAŠKAUSKAS VINCAS, g. 1926 m., Paliepių k., Kaišiadorių r.
12. ŠERMUKŠNIS-ŠVEDAS KAZYS, g. 1918 m., nuo Šiaulių, buvęs karininkas – leitenantas.
13. ALIONIS STASYS, g. 1915 m., Pašulių k., paimtas gyvas, mirė lageryje Vorkutoje.

Partizanai, kurie žuvo 1945 m. balandžio 13 d. Tarbiškių kaime:

1. PUTINAS-MARKEVIČIUS ADOLFAS iš Slabados k., Žaslių vlsč.
2. PUTINAS-TRAKIMAS KAZYS iš Kazimieruvkos k., Žaslių vlsč.
3. PEREDNIA iš Vovikonų k., Žaslių vlsč.
4. GENIJUS-KACEVIČIUS ZIGMAS iš Gilučių k., būrio vadas.
5. SERBENTAS-(SVILAS) nuo Telšių, Lietuvos kariuomenės majoras.
6. DAGILIS-KACEVIČIUS JUOZAS iš Vaidžionių k.
7. PARAKAS-GRABNICKAS VLADAS, JONO, g. 1926 m., iš Pievelių k., Rumšiškių vlsč.
8. TVERAGA VYTAS, g. 1920 m., Užtakų k., Rumšiškių vlsč.
9. SMILGA, rinktinės štabo sekretorius.
10. Nežinoma pavardė, bet toks žmogus buvo iš Prozariškių k.

Šilonių kautynės

1946 m. balandžio mėnuo

Milžino būrys nuėjo pavalgyt pas vieną gyventoją. Pastatė sargybą ir suėjo į vidų. Naktį, apie 24 val., rusai priėjo prie partizanų sargybinio – *Narsučio*-Motiejaus Butkevičiaus. Kai *Narsutis* paklausė parolio, tie nieko neatsakė. Tada sargybinis kirtो iš automato. Iš namo išbėgo 14 partizanų ir pradėjo šaudyti į enkavedistus, kurie pakriko ir šaudė kur papuolė. Staigiai užpulti, jie pabėgo su visais savo žuvusiaisiais, palikę jų ginklus, o partizanai pasitraukė į Šilonių kaimą be nuostolių, net sužeistų nebuvo.

Gal ir mes nušovėm?

Ten, kur dūzgė Kauno gelžbetonio gamykla Nr. 3, šioje teritorijoje vyko ginkluotąs partizanų susirėmimas su stribais.

Netoli Amalės upelio ant kalvos stovėjo sodo medžių apgaubta sodyba. Čia šešių ha žemės plote gyveno Justinas Survila, atėjęs užkuriom nuo Zarasų, iš Degučių kaimo, pas Oną Makarevičiūtę. Pokario metais jų namuose vykdavo *Žvirblio* būrio partizanų pasitarimai, nauji partizanai duodavo priesaiką, čia pristatydavo šaudmenis mieste milicijoj dirbantis Aleksas Grabnickas, kuris, progai pasitaikius, iš skyriaus išleisdavo pagautus naujokus. Atokiai gyvenusio Vilkauskio sūneliai buvo užsikrėtę „raudonom bacilom“. Vladas Vilkauskas dirbo taip pat milicijoje ir savo namuose surengė komjaunuolių vakarušką.

Įsismaginčius ir įsilinksminčius komjaunuolius apsupo Kauno prieigų partizanai. Į gyvenamąjį namą įsiveržė keli partizanai, su jais ir būrio vadas Jonas Mickevičius-*Žvirblis*. Jis tokiais žodžiais prabilo į išsigandusius komjaunuolius:

– Na tai ką, pagal tarybinę ideologiją gyvenat? Šokius baigt!

Vadas įsakė nusirengt namų šeimininkei ir visiems pabučiuot jai į užpakalį.

Pavaduotojas Klemensas Gurskas-*Riešutas* pasakė moralą:

– Lietuva pasrūvusi kraujuose ir nukryžiuota, nors ji mums visiems šventa, bet jūs ją parduodat okupantams, tyčiojatės iš jos. Klaupkitės ir bučiuokit žemę, o mes šį kartą jums gyvybę dovanojame, tik privalote pasižadėt, kad daugiau neisite išdavystės keliu.

Rytojaus dieną enkavedistai areštavo merginas, prie kurių partizanai nebuvo priėję. Tardė pats viršininkas Staniulaitis. Survilos žmonos sesuo šešiolikmetė Marytė Makarevičiūtė buvo ištremta dvejiems metams į Komijos autonominę respubliką.

Justinas Survila 1945 m. gruodžio 6 d. buvo areštuotas ir nuteistas.

1947 m. liepos 26 d. pas vienišą Oną Survilienę, likusią su trim mažais vaikais atėjo į rugiapjūtės talką Elzbieta Grebliauskienė su sūnumi Jonu, taip pat du partizanai: *Vaidėvutis*-Kazys Grebliauskas ir *Sakalas*-Petras Vainius. Tik spėjo jie pavalgyt vakarienę ir pasigirdo mašinų burzgimas. Petrašiūnų stribai ir rusų enkavedistai apsupo sodybą. Talkininkai pasislėpė slėptuvėje, o partizanai nepasimetė, pri-

gludo prie lauko durų. Šiai operacijai vadovavo enkavedistas Staniulaitis. Jis liepė sribams išsidėstyti avižose ir klausyti jo komandos, pats įlindo į krūmus, o pavaduotoją pasiuntė į namą, kad tas pateiktų ultimatumą partizanams pasiduoti, bet šis prie slenksčio sukniubo net neaihtelėjęs. Ypač taiklumu pasižymėjo *Vaidevutis*. Staniulaitis, išgirdęs šūvius, davė komandą sribams šaudyti, bet ir pats netikėtai sukniubo. Skrebai šaudė, šaudė tol, kol liko be šovinių, nes nesulaukė įsakymo nebešaudyti. Kai šūviai nutilo, vienas sribas nustebusiu balsu prabilo:

– Lyg kažkas sušlamėjo.

Prišliaužę prie durų pamatė gulintį negyvą aukštiehninką vado pavaduotoją, o kiti krūmuose rado negyvą ir patį vadą. Susirinko sribai į būrį ir spėlioja: „Ar čia kas juos nušovė, ar mes patys?“

Po šio įvykio čekistai Oną Survilienę atskyrė nuo mažų vaikų ir išvežė į Sibiro lagerius dešimčiai metelių. Nepilnametį Joną Grebliauską tardant suluošino, sulaužė galvos kaukolę ir nuteisė taip pat dešimčiai metų lagerio. Po kelerių metų, kaip invalidą, paleido namo, kur greit jis mirė. Invalidę motiną Grebliauskienę išvežė į Komijos lagerius ir ten už akių nuteisė dešimčiai metų. Likusieji šeimos nariai spėjo pasislėpti ir liko neištremti.

Vaidevutis–Kazys Grebliauskas į mišką atėjo iš vidurinės mokyklos suolo. Kai atėję komunistai klasėje nuo sienos nukabino ir išmetė į šiukšlyną kryžių, Kazys ėmė protestuoti atvirai ir nuo tada jie jį ėmė persekiot.

Apie *Žvirblio* būrį

Amalių kaime, Pažaislio valsčiuje Povilas Ilnickas sudarė Pravieniškių–Rumšiškių partizanų grupę, kurioje buvo:

1. Paškevičius Stasys–*Vytenis*.
2. Ščepkauskas Česlovas–*Pravienis*.
3. Obelevičius Antanas–*Tautginas*.
4. Vilčinskas Juozas.

Pašulių–Pravieniškių kaimų grupę sudarė:

1. Virbickas Aleksas–*Berželis*.
2. Zdanevičiai – trys broliai (žuvę).
3. Čiurinskas Vincas.
4. Alionis Stasys.

Neveronių–Paberžių kaimuose ginkluotiems vyrams ėmė vadovauti Jonas Mickevičius–*Žvirblis*. *Žvirblio* būrys kontroliavo Pažaislio, Karmėlavos iki Rumšiškių miestelio teritoriją.

Antras būrys, *Morkos*, bazavosi tarp Pravieniškių–Pašulių kaimų. 1944 m. apie gruodžio mėnesį *Vytenio*–Paškevičiaus ir Ščepkausko pastangomis abu būriai buvo sujungti į Didžiosios Kovos štabą ir priskirti *Kariūno*–Petkevičiaus Prano kuopai.

Tautgino grupė priklausė *Žvirblio* būriui, vykdė žvalgybos, tiekimo, ginklavimo, spaudos funkcijas ir t. t. Šiai grupei priklausė jaunesnio amžiaus vyrai ir merginos.

Būrys sunaikino šiuos enkavedistus:

Liaučiuką – skundusį vietinius gyventojus. Jis buvo likviduotas 1945 m. gruodžio 8 dieną.

Puzanovą – mokėsi Vilniuje MGB mokykloje. Likviduotas prie Palemono.

Neveronių kaime prie Palemono enkavedistai susirinko į vieną sodybą pabaliavot. Kai jie išsiblaivė po išgertuvių, priėjo vienas partizanas prie to namo durų ir suriko:
– Gana jums miegot! Einam banditų ieškot!

Tie manė, kad čia sribai, atidarė duris, o partizanas pokšt ir nušovė vieną sribą, kitas – iškastu urvu į sodą išbėgo.

Trumpai apie būrio vadą ŽVIRBLĮ-JONĄ MICKEVIČIŲ, JONO

Gimęs 1916 metais Neveronių kaime, Pažaislio valsčiuje, Kauno apskrityje. Tėvai turėjo 7 ha žemės. Šeimoje augo du broliai ir trys seserys. Jauniausias buvo Jonas, tėvai jį išleido mokytis į gimnaziją Petrašiūnuose. Vokiečių okupacijos metais dirbo Kauno geležinkelio stotyje buhalteriu.

1944 m. vasaros pabaigoje aplinkiniuose kaimuose iš besislapstančių nuo bolševikinės mobilizacijos vyrų organizavo ginkluotą kovos būrį, o, baigiantis metams, įėjo į Didžiosios Kovos apygardos vietinės A rinktinės 3-ią *Kariūno* kuopą. Energingai vadovavo būriui, palaikė discipliną, nenuolaidžiavo plėšikams ir vagims. Vykdydamas operaciją, Užsalių kaime kartu su savo vyrais apsupo enkavedisto namą. Partizanai įsakė visiems buvusiems viduje išeiti į lauką. Enkavedistas iš namo neišėjo ir gynėsi vienas. Tada partizanai padegė namą, bet netrukus pasigirdo vaikų klyksmas. *Žvirblis* nieko nelaukęs šoko į dūmų ir ugnies apimtą namą gelbėti vaiko, o tuo tarpu viduje likęs enkavedistas iš pistoleto peršovė jam koją. Išeinant iš namo šeimos nariams, jis buvo palikęs savo vaiką.

Blogai gydytas sužeidimas komplikavosi. Suvokdamas savo beviltišką padėtį, 1947 m. *Žvirblis* nusišovė. Slaptai buvo palaidotas Neveronių kaimo kapinėse su karine uniforma. Po kurio laiko sribai ir enkavedistai privertė vietinius gyventojus Jankauską, Cviliką ir Mikelevičių atkasti Mickevičiaus kapavietę. Iškėlus karstą, liepė išimti palaikus, nufotografavo, numovė batus, nuvilko milinę ir švarką, o lavoną nuspyrė atgal į duobę. Ant kapo esančias gėles, kryželį sudegino ir garsiai keikdamiesi milinę užmetė ant kapinių tvoros, o batus ir švarką nusinešė. Žuvus *Žvirbliui*, jo būriui vadovavo *Riešutas*-Klemensas Gurskas iš Pabiržių kaimo, Pažaislio valsčiaus. Žuvo 1947 m. spalio 27 dieną Svilonių kaime, Jonavos rajone. Kartu su juo žuvo ir *Mažylis*-Jonas Simanavičius iš Pravieniškių kaimo. Jie buvo išniekinti Jonavos aikštėje ir užkasti prie Neries.

Katino išdavystė

Partizanas Juozas Čepkauskas-*Katinas* prašė būrio vado, kad jį išleistų į kitą būrį, nes jis čia gimęs, tos vietovės visiems žinomos, atseit jį daug kas pažįsta, vadinasi, negerai, bet jo tikslas buvo pabėgt. Vadas sutiko jį išleisti ir pažadėjo palydėt per

Nemuną. Užduotį pavedė atlikti *Aidui*-Juozui Urbonavičiui. Plaukiant valtimi per Nemuną, *Aidas Katiną* nušovė ir įmetė į upę. Kodėl buvo taip padaryta? Tuo metu būriui jau vadovavo *Riešutas*.

Karčiupio kaime turėjo būti pasitarimas, bet ryšininkė Zeniutė-Čepienė gavo žinią, t. y., skrebas pasiuntė savo brolių pas ją, kuris pranešė, kad MGB informuota apie miške susirinkusius partizanus ir rusai ruošia pasalas. Jis dar pridūrė, kad apie tai pranešė *Katino* sesuo Čepkauskaitė. Partizanai iš pradžių manė, kad provokacija, ėjo labai atsargiai, bet informacija pasitvirtino, rusai iš tikrųjų apsupo mišką ir, jei nebūtų žinoję, tai apie 12 vyrų tikrai būtų žuvę. Visą rusų pasalą partizanai stebėjo iš tolo, pasitraukę į nuošalę.

Nieko nepašė miške, rusai atėjo į ryšininkės Zeniutės namus, čia sulindę truputį patykojo, bet, nesulaukę partizanų, išėjo.

Po to partizanai ir *Katino* seserį sušaudė.

Kaip Rečionių kaime Zigmas Žyčius nudūrė savo brolių (antroji versija)

1945 m. gegužės mėnesį 13-os vyrų būrys, vadovaujamas *Milžino*-Bernardo Steponavičiaus, išėjo iš rugių lauko. Tuo pačiu metu ėjo MGB dalinys ir akis į akį susidūrė su partizanais. Vadas nesutriko ir sušuko:

– Kas vadas!? – ir staiga pradėjo į juos šaudyti.

Vienas iš MGB-istų metėsi prie partizanų, pačiupo vieną partizaną už gerklės ir parvertė ant žemės. Zigmas Žyčius-*Galiūnas*, pribėgęs bedė durklu ir pervėrė abudu, įsikarščiavęs nebesusigaudė ir nužudė savo brolių Antaną. Penkis MGB-istus partizanai sušaudė, o vienam pasisekė pabėgti. Nubėgęs į Žaslius, jis sukėlė ant kojų visus, atseit juos skrebai užpuolė. Kol išsiaiškino, rusai buvo suėmę net kelis stribus. Tik gyventojų Konstantinovičiaus dėka rusai stribus paleido, nes tas viską paliudijo, kaip ten kas vyko.

**Pasakoja LITUANIKOS organizacijos narys
BENEDIKTAS KALVELIS-ATŽALA**

Užrašyta Panevėžyje
1994 10 18

Gimiau 1928 m. Želvos valsčiuje, Rasališkių kaime. Tėvai turėjo 10 ha žemės, šeimoje augome septyni vaikai: penki sūnūs ir dvi dukros.

Gera prisimenu 1940-uosius metus, kada bolševikai užėmė Lietuvą. Mano tėvelis nepriklausomybės metais dvejus metus dirbo viršaičiu. Kai rusai pradėjo žygiuoti į Lietuvą, miestelyje žydų mergos juos pasitiko su gėlėmis, nors į tą kariuomenę baisu buvo ir žiūrėti, daugiau šleikštu ir koku. Kareivių „gimnastiorkos“ buvo be-

veik iki kelių, šautuvų buožės žeme vilkosi, kojos apvyniotos „abmotkém“, visi dulcini, susmirdę silkém, net iš tolo dvokė. Lietuvos kariuomenėj tarnavo mano pusbrolis ir dėdė. Kai jie grįždavo atostogų, gražu būdavo žiūrėt į juos, švarūs, batai blizga, nusiskutę, veidai šviesūs.

Namuose ėmė tvyroti kažkokia įtampa, visi sielvartavo, kad atėjo tokie driskiai. Iš kaimų nė vieno neatsirado, kad kuris nors tuos driskius būtų sutikęs su gėlėmis, nors ir ne visi žydai juos sutiko išskėstomis rankomis. Žinoma, nieko nuostabaus, nes aš savo akimis mačiau ir kaip vokiečius žydelkos su gėlėmis sutiko, net keista buvo žiūrėt į tokius cirkus.

Man pačiam su atėjūnais rusais neteko šnekėtis, nes jiems buvo griežtai uždrausta bendrauti su mūsų civiliais gyventojais, retkarčiais tik kur nors politrukas priėjęs prie žmonių šnekėdavosi, bet ir tai apsidairydavo. Jie tiesiog vienas kito bijojo.

Nieko nelaukė jie pradėjo daryt tvarką, tuojau miestelyje iš vietinių valkatų susibūrė raudonųjų aktyvas, bet įdomiausia, kad buvęs savanoris Adolfas Sarulis iš Masiulių kaimo, kovojęs už Lietuvos nepriklausomybę, kai tik užėjo rusai, tuojau pat užlipo ant statinės ir pradėjo agituot: „Va, dabar bus laisvė. Va, dabar bus gerai, visus buožes iškarsim, iššaudysim...“ Žinoma, panašių į jį atsirado ir daugiau. Žmonės suprato, kad nieko gero nebus, nors bolševikai vargšams iš karto pažadėjo žemės, žydeliai pradėjo sudarinėt vežamųjų į Sibirą sąrašus, į juos buvo įtraukta ir mūsų šeima. Jeigu ne vokiečiai, tai tikrai būtume išvažiaavę, bet atsirado geras žmogus, perspėjo mus, tada tėvelis vaikus išvežiojo pas žmones, o patys su motina slapstėsi prie namų.

Atėjus vokiečiams, Saruliui lietuviai nieko nedarė, truputį pagrasino, pagąsdino ir paliko, vis dėlto buvęs savanoris, bet kai antrą kartą užėjo rusai, jis vėl prie jų metėsi.

Tiesa, prasidėjus karui, besitraukiančius rusus 1941 m. mūsų kaime užkabino partizanai su savo šautuvėliais: vienas turėjo medžioklinį, kitas – rusišką „trioch-lineiką“, abu buvo iš gretimo Pilionių kaimo. Į pravažiuojantį rusų sunkvežimį iššovė porą kartų, tie iššoko, apsupo juos ir vietoj sušaudė. Ten dabar stovi ažuolinis kryžius.

Traukdamiesi rusų kareiviai uždusę, šlapi užeidavo pas mūsų žmones pavalgyti. Mama jiems duodavo pieno, duonos, užeidavo ir juodom, ir raudonom, ir žaliom apykaklėm, visokie traukėsi, antpečių jie dar neturėjo ir vis klausdavo kelio „na Dvinsk“.

Per vokiečių okupaciją dvejus metus mokiausi Širvintų progimnazijoje. Nemažai čia mokėsi musninkiečių, vienu metu viena musninkiečių klasė kolektyviai išėjo į mišką.

Mūsų krašte tuojau po karo pasklido gandas, kad miškuose atsirado miško brolių.

Tuos, kurie nenorėjo eit į rusų kariuomenę, okupacinė valdžia ėmė verbuot stot į stribus, aiškino, kad bus sudarytas dalinys, kuris vadinsis „Istrebitelnij batalion“, bus atleisti nuo karinės tarnybos, reiks saugoti įvairios paskirties objektus, kad nie-

kas neplėšikautų ir pan. Žodžiu, gražiais pažadais įkalbinėjo jaunimą. Tie agitatoriai buvo įvairūs politrukai, rusų karininkai atvažiuodavo į kaimus ir tokiom kalbelėm gundė mūsų bernelius. Na, ir atsirado tokių, kurie tomis kalbomis patikėjo, nors iš rimtesnių vyrų ten niekas nėjo. Į stribus nuėjo visai ne šaukiamojo amžiaus žmonės. Toks Makauskas iš Želvos miestelio gana vyresnio amžiaus žmogus įstojo į tą stribelnyčią. Velniai žino ko jam tenai reikėjo, daugiau jį, matyt, traukė pasiplėšimai po kaimus. Iš mūsų kaimo nebuvo nė vieno stribo.

Greitai pradėjo sklisti gandai „bevieliu telefonu“ apie *Žaliąjį Velnią*, kad jis tai tą, tai aną padaręs, ką pagavęs užpakalį ištarkavęs ir druska pabarstęs. Apie jį sklido panašūs gandai kaip apie Tada Blindą – svieto lygintoją, tik neaišku, kas tuos gaudus skleidė. Labai greitai ir mūsų apylinkėse susidarė tai vienas, tai kitas partizanų būrelis. Buvę šauliai, neatidavę okupantams ginklų, suėjo su išsaugotais šautuvėliais, kiti, pasitraukę iš Plechavičiaus rinktinės, atsinešę prancūziškus šautuvus, dalis atėjo su rusiškais trofėjiniais, žodžiu, vyrai iš pradžių jau šį tą turėjo. Tada pradėjo mūsų vyrai užkabinėti stribus, nes jie kasdien šliauždavo per kaimus rinkdami valdžiai visokias pyliavas. Žmogus nespėdavo vienos išvežt, žiūrėk, jau atnešdavo kitą lapelį ir vėl vežk. Tą išveždavai, greit atnešdavo ir trečią, kuo daugiau veždavai, tuo daugiau nešdavo tų lapelių. Taip eidavo grupės stribų, reikalaudavo duot valgyt, gert, greičiau vežt prievoles.

1944 m. Darapolio miške 3–4 km nuo Butkūnų kaimo sušaudė keturis visai nekaltus vyrus: Mykolą Sarulį, Jakutį, Baniulį ir Leigą. Kiek yra žinoma, šiuos vyrus šaudė lietuviškai kalbantys ir apsirengę lietuviškom uniformom, bet vietiniai jų nepažinojo, greičiausiai tai buvo kokie nors provokatoriai.

Prie rusų Želvoj buvo įkurta jau ketvirta progimnazijos klasė. Man buvo labai patogu, iki miestelio tik vienas kilometras, mokinių ketvirtoji klasė susirinko trylika. Čia jau susidarė ir mūsų grupelė, nors nieko ypatingo mes nenuveikėm, nebent kokį plakatėlį išklijuodavom, duodavom žmonėms paskaityti. Tą medžiagą gaudavo iš *Vėtros*-Vytauto Roko būrio Mindaugas Sudnikas. Paskui persikėlėm į Ukmergę ir čia lankiau penktą, šeštą gimnazijos klasę. Penktoje klasėje užmezgėm ryšius su Lyduokių ir Žemaitkiemio partizanais. Grupelės vyresnysis buvo Vytautas Raugalas-*Žilvitis*, kilęs iš Balninkų. Šį mūsų būrį suorganizavo lyduokiečiai. Jį sudarė:

1. ADOMONIS DONATAS-DEBESIS.
2. PUKNYS KAZYS-KELMAS.
3. RAUGALAS VYTAUTAS-ŽILVITIS, ALAUŠAS.
4. PURLYS VYTAUTAS-RŪKAS.
5. SUDNIKAS MINDAUGAS-LINAS.
6. KALVELIS BENEDIKTAS-ATŽALA.
7. RAZMARATAS JUOZAS-ŠERNAS.
8. SUDNIKAS STEPAS (MINDAUGO pusbrolis)-AUŠRA.
9. ŠEPETYS VYTAUTAS-LAUŽAS.

10. VERNICKAS VINCAS-VANAGAS.
11. VERNICKAS MYKOLAS-SAKALAS.
12. DRIUKAS FELIKSAS.
13. AVIŽA PETRAS (mirė lageryje).
14. AVIŽA (mirė lageryje).
15. BALTUŠIS STEPAS-GEGUTĖ.

Visi buvome penktos „c“ klasės mokiniai, vėliau – šeštos „c“ ir septintos „c“.

Mūsų organizacija vadinosi ryšio ir žvalgybos būrys Lituanika. Jis buvo tiesiogiai pavaldus partizanų rinktinės vadui *Plienui*-Morkūnui. Iš jo mes gaudavome visus nurodymus, instrukcijas, buvo griežtai nurodyta, kur nereikia kišt nosies, be jo leidimo nieko nedaryt. Mes siūlėmės eit pas jį į mišką, bet jis užprotestavo, pasakęs, kad, kol yra galimybė, reikia mokytis, nes Lietuvai bus reikalingi mokyti žmonės.

Dar iki šių dienų yra išlikę ne tik mūsų grupės užduotys, bet ir priesaikos žodžiai:

„Stodamas į Lietuvos partizanų eiles, aš (pavardė, vardas) įsipareigoju ryžtingai kovoti už Lietuvos laisvę prieš sovietų valdžią, įsipareigoju tiksliai vykdyti visus partizanų vadovybės įsakymus ir griežtai saugoti man patikėtą paslaptį. Už priesaikos sulaužymą man ir mano artimiesiems gresia griežta bausmė – sušaudymas. Tepadeda man Dievas! Amen.“

Pirmą kartą *Plien*as mus iškviatė netoli Lyduokių – į Valų mišką. Pavakariais nuėjom visa grupė į tokią aikštelę miške. Nustebom, kad ji tuščia, niekas mūsų nelaukia, bet greit pamatėm po vieną iš už medžių lendantčius partizanus, kurie šypsojosi ir sveikino mus. Labai gerą išpūdį padarė pats *Plien*as, valdingų veido bruožų, su tamsia barzdyte, jau ir tada jis turėjo jaunesniojo leitenanto žvaigždutes. Jis smulkiai mums išaiškino mūsų užduotis, pareigas, supažindino su ginklais.

Pagrindinės organizacijos užduotys buvo tokios:

1. Išaiškinti ir sunaikinti partinius ir tarybinius darbuotojus.
2. Daryti sąrašus ir charakteristikas kiekvienam atskirai.
3. Išaiškinti, kas turi ginklų ir lietuviškas uniformas.
4. Aprūpinti vaistais, išdalinti spaudą.
5. Aprūpinti rašomosiomis priemonėmis ir popieriumi.

Kiek sąlygos leido, šias užduotis mes vykdėme. Tuo metu prie Ukmergės Jagvilų kaime atsirado vienas tarybinės valdžios „geradaris“, kuris išdavinėjo partizanus, besislapstančius nuo kariuomenės vyrus ir pan. Mums pranešė, kad šitas skundikas buvo oficialus MGB agentas. Paskui jis persikraustė į miestą. Mes gavom užduotį jį surast, sužinot, kur jis gyvena ir kur dirba. Mes turėjom ir savo pagalbinį agentūros tinklą. Mums buvo pranešta, kad jis po bulviakasio grįžta į namus, važiuoja per Pivonijos miškelį, buvusį prie pat miesto. Na, ir čia keli mūsų grupės nariai, tiksliau vaikėzai, ginklų kišenėse neslėpdami besistumdami priėjo prie jo, o jis vienoj rankoj laikė vadeles, o kitoj – pistoletą kišenėje. Mūsiškiai iš karto šovė į jį, kitapus vežime sėdėjusi moteriškė ėmė žviegt, persigando, pasigirdo antras šū-

vis ir berniokai išsilakstė kas kur. Provokatorius, iššokęs iš vežimo, dar paėjo kelis žingsnius, iššovė vieną kartą ir nukrito be sąmonės.

Labai aktyvūs buvo Pašilės partorgas ir apylinkės vykdomojo komiteto pirmininkas. Abu buvo ginkluoti. Kadangi Pašilė prie pat Ukmergės, partizanai su didele ginkluota grupe nerizikavo eit, todėl tą užduotį paliko mums įvykdyt. Mes ją ir įvykdėm. Paėmėm ginklus, dokumentus, sąrašus žmonių ir viską perdavėm *Plienui*.

Reikėjo daug rūpintis vaistais. Kiekvienas atskirai gaudavom receptus, surinkę didesnę kiekį vaistų, pasiūsdavom į mišką.

Daugiausia ryšius su partizanais palaikė mūsų vadas *Žilvitis*, iš jų jis gaudavo užduotis, atnešdavo partizaninės spaudos. Kartais ir visą mūsų grupę naktį išsikviesdavo patreniruoti, duodavo ginklus, aiškindavo, kaip su jais elgtis miške naktį, kokia rikiuotė žygio metu, šoninė, priekinė žvalgyba ir t. t.

Partizanas *Vanagas*-Stasys Morkūnas tada mums atrodė labai juokingai. Ilgaus plaukais, gegužės mėnesį jis vaikščiodavo basas, sakydavo, kad jam kur kas geriau basam, nesigirdi žingsnių.

Vieną kartą mes trise naktį ėjom į susitikimą. Šnekučiojamės, vienas plonu vaikišku balseliu lyg ir nusikeikė. Staiga tik tūpt už krūmų ir pritūpė. Pasirodo, sribai pasalavo, gal būtų ir stabdę, bet, išgirdę vaikišką balselį, net neužkabino, o mes kleketuodami taip ir nuėjome tolyn. Jei būtume ramiai ėję, neišku kuo būtų pasibaigę.

Tokia mūsų veikla tęsėsi nuo 1946-tų metų gegužės mėn. iki 1948 metų.

Pabaigoje mes pastebėjome vieną nepaprastai kuklų, rimtą moksleivį. Tai buvo Raimondas Karosas, mes mokėmės su juo toj pačioj klasėj.

Neseniai teko sutikt vieną mergaitę iš tų laikų, kuri mokėsi mokytojų seminarijoje. Ji manęs paklausė, ar aš žinau, kas mus išdavė. Aš jai pasakiau, kad nežinau. Ji pasakė, kad mus išdavė Karosas. Žinoma, aš negaliu sakyt ir kaltint šio žmogaus išdavyste, nors kai kurių įtarimų buvo, nes, kai mes jam pasiūlėm stot į mūsų grupę, jis atsisakė.

Gyvendamas Ukmergėje, kasmet keičiau butus. Gyvenau tai Bugenių g., tai Smėlių g., tai Kęstučio aikštėje, pačiam miesto centre pas kalėjimo prižiūrėtoją. Šeiminkė buvo gera moteris, o šeiminkas kasdien su ruskiais gerdavo, nors į mano asmeninį gyvenimą jis nesikišo, bet aš visą laiką gyvenau kaip ant adatų, retai galėdavau atsipalaiduoti. Vis dėlto reikėjo jaust ir kažkokią atsakomybę, tos ribos peržengt negalėjai.

Kai Pašilėj buvo nušauti partorgas ir apylinkės pirmininkas, mūsų vadas *Žilvitis* gyveno su kitais trim berniokais.

Rytą prieš pamokas aš nueinu pas juos, matau kiemo varteliai atidaryti, kažkaip lyg ir nusmelkė įtarimo jausmas, nes žinojau, kad šeiminkai Žukauskai buvo tvarkingi žmonės, niekada neteko matyti paliktų neuždarytų vartelių. Įeinu į kambarį, pasakau dar labas rytas ir capt mane už rankų keliese ir į kitą kambarį. Iškratė smulkiai, apčiupinėjo, pasiteiravo kokia pavardė, iš kur ir t. t. Iki pavakario išlaikė jie čia mane, o mano draugų jau nebebuvo, juos anksti rytą suėmė ir išvežė, kambarėliai buvo tušti, supratau, kad čekistai laukė, kas dar ateis.

Tai buvo 1948 m. spalio 16 dienos rytą apie 10 valandą. O pavakary atvažiavo „varanokas“, į jį įgrūdė mane ir nuvežė į saugumą.

Prasidėjo tardymai. Dvi savaites tardė Ukmergėje leitenantas Pijandzinas, vyr. leitenantas Koropkovas ir vyr. leitenantas Pletniovas, Matuzonis, Vilniuje tardė Korėpinkas, vertėjas buvo Pusvaškis.

Ukmergėj pirmą dieną tardė labai mandagiai, kultūringai klausinėjo, pirmiausia paklausė vardo, pavardės ir užuolankomis lyg skubėdamas paklausė:

– Tėvo vardas Atžala?

– Ne, – sakau, – Vytautas.

Supratau, kad apie mane jie viską žino. Padavė popieriaus lapą ir liepė rašyt visus klasės draugus. Surašiau visai pašalinius žmones, o organizacijos draugų nepaminėjau. Viskas tvarkoj, atrodo, man jokių pretenzijų neturi.

Kitą dieną jau klausia:

– Kokiai organizacijai priklausai?

Aš ginuosi, kad jokiai organizacijai nepriklausau. Ėmė vardinti mūsų grupės narius pavardėmis.

– Neprisipažįsti? Gerai... – sako.

Atnešė taburetę, liepė sėstis. Aš atsėdau.

– Ne, ne taip, – sako.

Visą taburetę patraukė tolyn, atsuko kampu ir pasodino tik ant uodegikaulio ir juokdamiesi pasakė:

– Va, čia taip pasėdėsi, gal prisiminsi savo draugus.

Truputį pasėdėjau, jaučiu silpna darosi. Taip visą dieną jie mane kamavo, bet aš vis neišdaviau savo draugų. Tada man parodė Vytauto Purlio parodymus. Skaitau, visas jo pasakyta, visi devyni išvardyti.

Trečią vakarą iškviatė, pastatė veidu į sieną ir liepė stovėt. Jie sėdi šnekasi, o aš stoviu, net silpna darosi, nieko nevalgęs, kojos linksta. Taip iki ryto išstovėjau.

Vėliau pradėjo ir į ausį užmest, kojom spardyt, arba į šonkaulius daužyt krump-liais. Atvedė akistaton Vytautą Šepetį. Tas ėmė mane provokuot, kad aš viską prisipažinčiau.

Blogiausia, kad man buvo pripaišę žmogžudystę. Kažkokiam kaime buvo nušauta moteris, aš net nežinojau kur tas kaimas buvo. Visus, kurie aplink Ukmergę buvo išžudyti, krovė mums, per tardymą darė spaudimą, kad prisipažintume.

Vilniuje per tardymą kabinetan dažnai užeidavo ir pats Bartašiūnas, tardytojai prieš jį kaip šuneliai pozuodavo. Su tardytojais kalbėjo tik rusiškai, o į mane net galvos nepasukdavo. Į kamerą patekau su vienu džuku Senuta, kuris buvo atvežtas iš Vorkutos pertardyti. Tai jis man sakydavo:

– Ko tu, vaikeli, ten spurdi, vis tiek tau bylą sudarys tokią, kokios jiems reikės, o tau sulaužys kaulus, padarys invalidu, ma juos perkūnai, ką jie rašo su tuo ir sutik.

Taip aš vėliau ir dariau, ką parašydavo tardytojas, aš pasirašydavau, nes pats pamačiau, kad gintis tikrai nėra prasmės.

Vilniaus KGB požemiuose išlaikė keturis mėnesius. Paskui nuvežė į Lukiškių kalėjimą, truputį palaikė mirtininkų kameroje. Čia perskaitė ir nuosprendį „korporusnoj“ išsivedęs į koridorių. Gavau 25-ius metus. Paskyrimą gavau į Sevvostlagą, tikriausiai į Magadaną, o patekau į didžiąsias BOF'o (Bolšaja obogatitelnaja fabrika) statybas, netoli Dudinkos, kur statė didžiulius rūdos sodrinimo kombinautus. Fabrikas buvo labai didelis. Amerikiečiai tą fabriką aprūpino aukštos technologijos įrengimais, vadovavo vokiečiai inžinierius, paimtas iš belaisvių. Greitai pastatė tą fabriką ant mūsų žmonių kaulų. Norilske išbuvau 10 su viršum metų.

Pasakoja MINDAUGAS SUDNIKAS-LINAS

Užrašyta Kėdainiuose
2003 07 03

Gimiau 1929 m. birželio 20 d. Virbalų kaime, Želvos valsčiuje, Ukmergės apskrityje. Šeimoje augome penkiese: trys broliai ir dvi seserys.

1940 m., Lietuvą užėmus rusų bolševikams, Želvoje raudonas vėliavas ir plakatus kėlė ir mitingus rengė vietos gyventojai žydai. Tuo metu aš mokiausi Želvos pradžios mokykloje 5-ame skyriuje. Su Benium Kalveliu, Stepu Sudniku buvome neišskiriami draugai. Nors mums tokios užduoties nieks nedavė, bet mes prieš okupantų ruošimą rinkimų į vadinamąjį aukščiausiąjį sovietą „spektaklį“ truputį padras-kėm jų išklijuotus agitacinius plakatus. Jais buvo nuklijuotos namų sienos, tvoros, medžiai ir telegrafo stulpai, bet mus labai greit įskundė žydėlis – mokyklos kom-sorgas. Benius buvo pašalintas iš mokyklos, nes jis buvo ruputį vyresnio amžiaus, o mums su Stepu sumažino elgesio pažymį iki nepatenkinamo (2).

1941 m. birželio 14 d. rusai išvežė Vėdarų kaimo pradinės mokyklos mokytoją Petkevičių su šeima. Jis buvo mano pirmosios mokyklos mokytojas. Kai birželio 22 d. prasidėjo karas, Želvos valsčiuje, netoli Beniaus tėviškės buvo nužudyti du lietuviai sukilėliai. Juos žmonės rado labai žiauriai nukankintus ir išniekintus, tie-siog subadytus durtuvais. Jie buvo palaidoti netoli Želvelės upelio. Šitie sukilėliai tik su pistoletais rankose užstojo keliu sunkvežimiu važiuojančius rusus ir juos apšaudė. Rusai, bėgdami nuo juos besivejančių vokiečių, buvo labai įsiutę. Visus, kas jiems pasimaišydavo ant kelio, klojo iš eilės.

Raudonajai armijai sugrįžus antrą kartą 1944 m., iš Virbalų kaimo gruodžio 24 d. į mišką pasitraukė Stasys Sudnikas-*Putinas*, Povilas Kadelskas-*Pypkė*, iš Vė-darų kaimo išėjo Vladas Kadelskas-*Raktas*. Tuo metu Užumakio miške (netoli Žel-vos ežero) buvo įsikūrusi partizanų bazė, ten buvo apie tris šimtus partizanų.

1945 m. liepos mėn. Skuolių kaime rusai sušaudė tris šaukiamojo amžiaus jau-nuolius, vienas iš jų buvo Edvardas Skuolis. Liepos 17 d. iš mūsų kaimo rusai ištrėmė į Sibirą Antano Meldaikio, Stasio Sudniko – mano tėvų ir Stričkos šeimas.

Stričkai ir Meldaikiai mirė Sibire badu, o mano tėvai po metų tremties pabėgo. Mažes per tremtį namuose nebuvo, pabėgau į Kuzilų kaimą prie Šešuolių pas savo tetą. Vėliau su broliu Stasiu kurį laiką slapščiausi Virbalų kaime pas seserį Apoloniją Virbalienę slėptuvėje užkrosnyje. Toje slėptuvėje išbuvome apie mėnesį, o rugsėjo 1 d. išvažiavau į Ukmergę mokytis berniukų gimnazijoje ir ten gyvenau iki 1948 m. lapkričio 16 dienos.

Iš Sibiro pirmiausia pabėgo mama, brolis Antanas 9-ių metų ir sesuo Palmyra, o po metų ir tėtis. Vėliau po mano arešto mamą suėmė, vežė traukiniu atgal į tremties vietą, bet netoli Vologdos ji mirė, jos palaikai buvo išmesti iš traukinio. O dar po trejų metų iš Sibiro pabėgusi sesuo Palmyra irgi buvo areštuota ir teista pataisos darbų lageriu, atsėdėjo dvejus metus. Tėtis, pabėgęs iš Sibiro, apsigyveno Žemaitijoje ir taip liko Lietuvoje.

Į Ukmergės gimnaziją mes atvykome visi iš tos pačios Želvos mokyklos, gerai mokėmės, buvome patriotiškai nusiteikę kovoti už Lietuvos laisvę. Už tai mes turėtume būti dėkingi savo mokytojams, kurie mus mokė ir turtino mūsų dvasinį pasaulį, tai lt. n. Kurlinkai, lt. n. Antanui Gudaičiui, lt. n. Jonui Žemaitaičiui, jie visi buvę Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės karininkai.

Čia užmezgėme ryšius su Lyduokių partizanais, 1945 m. spalio 16 d. davėm priesaiką pabučiuodami rinktinės vado *Plieno* automatą ir tapome partizanų rezervinio būrio nariais. Priesaiką davėm netoli Valų kaimo miško sodyboje, priesaikos metu dalyvavo apie 15 partizanų ir mūsų 15 jaunuolių.

Po priesaikos partizanas Vincas Meilus mums paaukojo pistoletą ir granatą, kitas partizanas padovanojo rusišką naganą, vėliau įsigijom dar du 7-o kalibro pistoletus, kuriuos mums parūpino partizanas Povilas Jašiūnas-*Žaibas*.

Mūsų grupei vadovavo Vytautas Raugalas-*Alaušas*. Jis palaikydavo tiesioginius ryšius su *Plieno* rinktine, gaudavome užduotis budėti pasalose ir likviduoti partizanų nurodytus okupantų parankinius.

Moksleivis Raimondas Karosas 1946 m. pavasarį buvo grįžęs iš Sibiro tremties. Mes manėme, kad jis yra patikimas žmogus, bandėm jį verbuot ir įtraukt į savo veiklą, bet jis dalyvaut mūsų organizacijoje kategoriškai atsisakė. Nors jis pats mums nerodė jokie dėmesio, bet mes po to jį labai įtarėme...

Šis pasakojimas netektų prasmės, jeigu aš bandyčiau ką nors nuslėpti, todėl galiu sakyti atvirai, kad paslapčių nėra. Kai Benius Kalvelis grįžo iš Norilsko, man štai ką jis pasakė: 1947 m. iš miško buvo gauta užduotis sunaikinti Pašilės vykdomojo komiteto pirmininką. Tą dieną pagal grafiką ant Ukmergės–Pašilės kelio išėjo budėti Benediktas Kalvelis ir Vytautas Purlys, kartu su jais buvo dar ir apsaugos grupė. Jiems būnant pasaloje netoli girininkijos Pivonijos miške, vykdomojo komiteto pirmininkas ėjo keliu dviese su partorgu, tad buvo likviduoti abu. Benedikto teigimu, pastarieji dar bandė išsitraukt ginklus, bet nespėjo ir buvo nukauti. Kiek man yra žinoma, vykdomojo komiteto pirmininkas persekiojo partizanų šeimas, buvo griežtai nusiteikęs jaunuolius išvart tarnaut į rusų okupantų kariuomenę, dalyva-

vo žmonių trėmime į Sibirą, žodžiu, įkalčių jam užteko. Apie tą žmogų buvo gerai informuota partizanų vadovybė.

Po dviejų savaitių, 1948 m. lapkričio 16 d., mus „susėmė“. Maždaug tuo pačiu metu suėmė visą mūsų grupę. Tardomi Kalvelis ir Purlys prisipažino vykdę atentatą prieš anuos okupantų valdžios pareigūnus. Kadangi Purlys ir Stepas Sudnikas buvo nepilnamečiai, juos nuteisė tik dešimčiai metų, o Kalvelis ir visi kiti gavome po 25-rius metus. Tuo metu mirties bausmė buvo panaikinta.

Baigdamas dar norėčiau keletą žodžių pasakyti apie buvusį 1918-tųjų metų Lietuvos laisvės kovų savanorį Adolfą Sarulį. Aš jį prisimenu dar nuo vaikystės dienų. Su jo sūnumis mokiausi Vėdarų pradžios mokykloje, vėliau – Želvoje. Nepriklausomybės metais Sarulis buvo apdovanotas Vyčio kryžiaus ordinu, mokykloje mokiniams mėgdavo pakalbėti patriotiškai. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui 1939 m. rugsėjo 1 d., jis, kaip šaulys, su ginklu iškart prisistatė į karinę komendantūrą, tuomet Lietuvoje buvo internuojami lenkų kariškiai ir taip Sarulis buvo paskirtas prie jų internavimo. Buvo labai padorus žmogus, patriotiškas, bet, 1940 m. užėjus bolševikams, jis iškart persivertė. Nors ir keista, tėvo pėdomis pasekė ir jo vaikai. Vienas iš jų dirbo Klaipėdoje kažkokios organizacijos partijos sekretoriumi. Tuoj po karo Adolfas Sarulis okupantų buvo paskirtas Želvos valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininku, o 1945 m. partizanų buvo likviduotas kaip Lietuvos priešininkas.

ONA TRAKIMIENĖ-SNIEGUOLĖ NEKROLOGAS PARTIZANUI KARKLIUKUI

Klaipėda
1994 12 20

Šiandien mus pasiekė liūdna žinia: 1994 m. lapkričio 15 d. laidojo partizaną *Karkliuką*-Romasių Sedlecką. Nuvežė į jo tėviškę, Kaugonių kaimą, Žaslių apylinkėje.

Karkliukas mano gyvenime paliko gilesnį pėdsaką negu kiti, panašiai globojami.

Dabar noriu aprašyti, kaip 1947 m. sausio 4 d. jis buvo išgelbėtas nuo mirties...

...Mano tėviškėje, mums bevalgant pusryčius, atėjo mergaitė. Tai buvo Olubaitė iš Trakų apylinkės, Vievio valsčiaus, Abromiškių kaimo. Jos šeima nebuvo mūsų ryšininkai, bet jų sodyba buvo patogioje vietoje ir į ją atveždavo sužeistus partizanus. Mašina nepastebimai privažiuodavo prie jų namų ir išveždavo sužeistuosius į ligoninę. Ji pasakė, kad atsiuntė *Karkliukas*, o aš turiu žinoti, ką toliau daryti. Tuo laiku mes ruošėmės su Onute (Onute Trakimaite *Genelio* seserim) važiuoti į Vilnių. Su ja kartu buvau atvykusi į tėviškę, o tuo metu gyvenau Vilniuje. Laimė, pas tėvelius švęsti Kūčių buvo atvykę partizanai. Po Kūčių jie mūsų namuose stovyklavo. Aš tyliai išsmukau iš kambario, nubėgau į tvartą, kur ant šiaudų miegojo partizanai. Pašaukiau *Genelį*-Benediktą Trakimą ir pasakiau, kad atėjo Olubaitė. *Genelis* liepė

nesakyti, kad jie čia. Išėjus Olubaitei, atėjo *Genelis*, seserį Onutę pasiuntė į Vilnių atvežti gydytojo, o mane, nurodęs, kur *Karkliuko* tėviškė, pasiuntė pas *Karkliuką* viską sužinoti. Paprašė atvesti ir jo sesutę, kad paglobotų ligonį. Visą atlikusi sugrįžau ir papasakojau *Geneliui*, kaip *Karkliuką* sužeidė. Partizanus užpuolė bunkerį. *Liepa* žuvo vietoj, o *Karkliukas* pro švilpiančias kulkas paspruko, bet buvo sužeistas. Bėgdamas neteko jėgų. Užsuko pas ūkininką ir prašė jį vežti į Abromiškes. Greitai pėdsakais čekistai surado vežiką ir apgaulės būdu sužinojo, kur jis paliko partizaną. Čekistai apsupo Olubaičių sodybą, Olubaitę areštavo. Darydami krata, nieko įtartino nerado, nes partizanas gulėjo ėdžiose, ant mėslo po šiaudais, o šalia stovėjo pririštos karvės.

Olubų sodyba buvo labai menka, netoli nuo kelio, už kalniuko. Tuo metu mūsų sodyboje buvę partizanai negalėjo judėti, visur siautė čekistai. Partizanai buvo priversti stovyklauti mano tėviškėje Migūčionių kaime, Žaslių valsčiuje pas Augustą Kondrotą. Kitą naktį *Karkliuko* sesuo Sedleckaitė atvežė ligonį į mano tėviškę. Prikėlė mamą, paklausė, ar žino kur *Genelis*. *Genelis* čia buvo su *Varnėnu*-Romasium Petkevičium. Sesuo, atvežusi brolių, jį paliko pas mus, nes jų namuose jau vyko krata. Reikėjo bėgti. *Genelis* paklausė Sedleckaitę, ar pasakė, kur išvežė. Ta atsakė, jog namiškiai žino. *Genelis* supyko ir pasakė:

– Privirei košės...

Taip ir buvo. Ką reikėjo daryti. Miškas tolokai, o ligonis nusilpęs. Dešinė ranka persauta, sužeisti pečiai, krūtinė. Paguldė jį pas kaimyną Jankūną. Onutė Trakimaitė atvežė gydytoją. Ranka tinsta. Blogai. Čekistai jau krato mano kaimą ir tėvus. Niekas neįtarė, kad ta mergaitė viską, ką žinojo, pasakė. Jau čekistai ieško manęs – Onutės Kondrotaitės, po visą kaimą, o aš tuo metu išvykau į Vilnių. Šeimų su tokia pavarde rado daug, o tokios mergaitės nerado.

Partizanai greit išsikasė duobę sename mūsų name, stovėjusiame prie kaimo keliuko... Namas buvo trisienis, nes tėvelis dar buvo jo neišardęs. Netoli jo buvo šulinys ir pirtis. Ant iškastos duobės vertė lubas su visais spaliais. Į tą duobę įnešė ligonį, visų nelaimei, pas mus atėjo dar keli vadai. Pasirodo, Markulio agentai norėjo partizanų vadus surinkti į vieną vietą ir lengvai sutvarkyti, bet jiems sutrukdė ši „oblava“ ir sužeidimas. Susitikimas su Vilniaus agentais neįvyko. Į tą bunkerį (tai yra į duobę) teko patalpinti ir atvykusius partizanų vadus: *Uosį*-P. Klimavičių – rinktinės vadą, *Perkūną*-P. Jaromską – būrio vadą, *Milžiną*-B. Steponavičių – rinktinės štabo viršininką. Visi sulindo kaip silkės į statinę. Mama juos maitino.

Kitą dieną su gydytoja iš Vilniaus ir aš grįžau. Atvežiau kitus dokumentus *Karkliukui*. Mama su mažomis mergaitėmis gulėjo lovoje. Gydytoja atvyko tartum pas ją. Dairydamosi aplink, nuvedžiau gydytoją pas partizanus. Apžiūrėjusi ligonį, gydytoja išėjo iš duobės, kurioje gulėjo *Genelis*, ir pasakė:

– Blogai, labai blogai. Po poros valandų gali prasidėti gangrena. Palies širdį ir bus viskas. Ligonis mirs.

Palydėjau gydytoją į stotį. Ėjom atsargiai, matėm už kelių namų rusų kareivį, bet jokios baimės nebuvo. Tik drąsa buvo didelė. Grįžusi *Genelį* radau labai neramų, nusiminusį. Gydytoja buvo pasakiusi, jog reikia skubiai operuoti. *Genelis* žiūri į mane ir sako:

– Vežk į ligoninę.

Aš norėjau vežti į Vilnių. Ten man žinoma, bet gydytoja buvo išpėjusi, kad Vilniuje dabar pavojinga. Patarė važiuoti į Kauną. Aš Kaune nieko nepažinojau ir nežinojau ligoninių, bet gydytoja buvo parašiusi trumpą laiškėlį pažįstamai gydytojai, kad padėtų. Aš mačiau, koks silpnas ligonis. Dar prieš porą dienų jis manęs prašė, rodydamas į išsipūtusią ranką: „pjauk, va, čia“. Vaizdas buvo baisus. Šiandien jis buvo dar baisesnis, ranka tiesiog puvo. Pasakiau, kad aš viena bijau vežti, nes gali pakeliui numirti. Tuomet pakvietė mano draugę Marytę Šimonytę, aš labai nudžiugau, kai ji sutiko važiuoti kartu.

Tėveliai buvo ramūs, niekada nerodydavo savo nerimo, mama tik meldavosi. Tėvelis ir *Genelis* davė truputėlį pinigų, nes aš jų neturėjau. Dabar prisiminus stebiuosi, kaip tėveliai pasitikėdavo ir nebijodavo manęs visur išleisti. Kartais vidurnaktį pasiūsdavo skubiu reikalu į mišką ar kur pas žmogų. Dažniausiai eidavau naktį. Tų atsitikimų, sužeidimų – visko būdavo. Visko neaprašysi. Tik *Karkliuko* mirtis paskatino mane parašyti, kaip tąkart viskas vyko. Kaip buvo kovojama už jo gyvybę.

Vakarop rusai, neradę manęs, pasitraukė. Gal išvažiavo į Žaslius. Mes su Maryte, gerai apsidairiusios, nuėjome prie plento į sutartą vietą netoli Elektrėnų prie Lubakos kaimo. Greitai atvežė ligonį. Jis gulėjo vežime, uždengtas šilta antklode. Atvežė Vincas Zaremba iš gretimo kaimo. Prie kelio už griovio sustojo.

Visas rūpestis, kur gauti mašiną. Keliu ranką, stabdau kiekvieną sunkvežimį, visai negalvoju, kad galiu pakliūti į blogas rankas. Mes nuoširdžiai tikėjome, kad mūsų žmonės visi geri ir vienas kitam padės. Stabdau, nestoja, lekia ir lekia pro šalį, o jau pradėjo temt. Rūpestis ir baimė: ką daryt, kur dėtis? Kad tik nemirtų, greičiau norisi nuvežt. „Dieve, atsiųsk mašiną. Dieve, padėk...“ Dievas padėjo. Tik su Dievo pagalba žmogus liko gyvas.

Sustojo sunkvežimis. Rankas sudėjusi ant krūtinės prašau, kad paimtų ligonį ir nuvežtų į Kauno ligoninę. Sutiko. O, Dieve, kokia laimė, ačiū! Pribėgu prie vežimo, kuris stovėjo nuošaly, prie kelio. Pakeliu šiltą antklodę ir pirmą kartą rimtai išsi-gastu. Toks kvapas trenkė, kad apsakyt negaliu. Ligonis baisus, baltiniai suskretę nuo kraujo, pūlių, barzda neskusta, plaukai ilgi, purvini. Ką daryti?.. Greitai uždengiau. Nepajutau, kaip pasakiau vežikui Zarembai:

– Dėde, duok kailinius.

Dėdė greit nusivilko kailinius ir uždėjo ant ligonio. Vairuotojui, matyt, kilo įtarimas. Priėjo prie manęs ir klausia, ar jis turi dokumentus. Atsakiau, jog turi ir pradedu pasakoti pasaką, kad nebijotų vežti. Žmogus gyveno pirtyje, be kamino, nes namas sudegė. Neturtingas. Užaugo votis, sena motina neprižiūrėjo ir gangrenavo ranką...

Vairuotojas paklausė, į kokią ligoninę vešim. Pasakiau į kokią, bet kur ji nežinau. Dievo atsiųstas vairuotojas, matyt, suprato. Daugiau nieko neklausinėjo. Įkėlėm ligonį į sunkvežimį, apklojom. Ten, sunkvežimyje, buvo kažkokių čiužinių. Gerai uždengėm, kad nesusaltų. Visą kelią klūpojau prie ligonio ir mokiau jį. Turėjo įsiminti naują vardą, pavardę, nes buvo jau su kitais dokumentais. O kaip buvo baisu žiūrėti į žmogų, kuris kentėjo, kramtė lūpas iš skausmo ir nedejavo. O aš vis reikalavau: pakartok, ar atsiminsi, ir mačiau, kaip dažnai merkėsi jo akys, kaip sunkiai kvėpavo. Marytė sėdėjo susirietusi kampe, nes buvo šalta. Žiema. O aš šalčio nejutau iš baimės, kad tik nemirtų, kad neprarastų sąmonės.

Šiandien, kai sužinojau apie jo mirtį, man viskas atsinaujino atgijo. Akyse stovi tie vaizdai. Netgi ir *Narsuolio* iš Mijaugonių kaimo Žiežmarių valsčiaus mirtį matau. (Pamiršau jo pavardę.) Akyse stovi išbalęs, kakta išsipūtusi, apie akis ir lūpas apsėdusios musės. Aš jį pašaukiau, o jis nesujudėjo, bet tyliai, ramiai kvėpavo. O Dieve, kaip baisu, pagalvojau. Vienas, pamiškėje tuščiam kluone. Nei sesuo žvakės neuždegs, nei motina verks, nežino, kad sūnus miršta. Ir draugų nėra, negali būti prie jo. Tik aš, atsiųsta *Genelio*, aplankiau ir vėl palikau vieną su mirtim ir saulės spinduliais...

Labai greit atvažiuovom tuos penkiasdešimt kilometrų, pamačiau ligoninės pastatą. Mašinai sustojus, greit iššokau, nubėgau į ligoninę. Greitai suradau budintį gydytoją su sesele. Paklausiau man rekomenduotos gydytojos. Gerai neatmenu, bet, rodos, Gedminaitės, kuriai turėjau laiškėlį. Man pasakė, kad ji šiandien nebudi. Paprašiau jai paskambinti... Atsakė:

– Ji neturi telefono.

Čia vėl man smūgis. Ką daryti? Matyt, gydytojas pastebėjo mergaitės išgastį. Labai ramiai paklausė:

– Kas yra?

Atsakiau greitai ir drąsiai:

– Turiu ligonį.

Jis liepė atvesti. Nudžiugus sakau:

– Jis mašinoje. Tuojau.

Lekiu bėgte koridoriumi. Žiūriu prie durų sėdi mano ligonis su užmestais kailiniais ant pečių ir Marytė su patalyne rankose stovi. O vairuotojas jį greitai iškėlė ir pabėgo, net nelaukė, kad ir sumokėčiau, matyt, suprato, ką vežė. (Ačiū tam nežinoma žmogui.)

Gydytojas pamatė tokį vaizdą: žiemą žmogus sėdi be švarko, be kepurės, tik kailiniai užmesti ant pečių. Iš žemių ištrauktas, nusikankinęs. (Aš neatmenu gydytojo pavardės. Pasveikęs *Karkliukas* man sakė dvi pavardes: Kleiza ar Juozas Braknys. Vienas priėmė, kitas operavo. Kuris ką atliko, nežinau.) Vėl girdžiu tą patį: ar jis turi dokumentus?

– Taip, turi, – pasakiau.

Ir pradėjau sekti kitą pasaką, kad Vilniuje jis dirba prie geležinkelio. Vėlai ėjo iš darbo. Jį užpuolė „juodi katinai“. Bėgo, drabužius nusivilkio, numetė, peršautas pa-bėgo. O toliau tą patį pasakojau, nes norėjau, kad jis girdėtų ir pats tą patį kalbėtų, jei reikės. Daktaras patikrinęs pasakė: „Reiks operuoti, pašalint ranką ir greitai.“ *Karkliukas* kaire ranka rodo: gal tiek? Gal ne visą? Gal tik iki alkūnės? Kai daktaras pakartojo, jog reikės amputuoti ranką iki pat peties, ligonis neteko sąmonės. Atgai-vintas žiūri į mane tokiom pagalbos prašančiom akim, o lūpos apkramtytos, su-spaustos. Matau jas ir šiandien. Ką aš galėjau pasakyt nepažįstamam žmogui ir, man pasirodė, daug vyresniam, negu jis iš tikrųjų atrodė. Kažkokios drąsos man suteikė Dievas. Sakau:

– Daktare, operuokite, daugiau neklausinėkite.

Daktaras liepė seselei užregistruoti dokumentus. Sesele paklausė:

– Ar geras kelias nuo Rokiškio?

O, Dieve, juk aš visai nežinau to krašto. Bet reikia kažką daryt, sakau:

– Žinote, silpnas ligonis, tai man mažiausia duobelė atrodė didžiausia duobė.

Daugiau jie manęs nebeklausinėjo. Abi su sesele nuvežėm ligonį į vonią ir aš jį ten palikau, pati išėjau. Laukiau, atrodo, labai ilgai. Atsidarė vonios durys. Mano ligonis jau sėdėjo vežimėlyje. Matau išbalusį, suvargusį, žaizdotom lūpom, baltutė-lį, švarutėlį jauną žmogų, tarsi aštuoniolikos metų. Plaukai nukirpti, barzda nu-skusta, akys į mane liūdnam žiūri. Vežimėlį palydėjau iki lifto, palinkėjau sėkmės. Jį nuvežė tiesiai į operacinę. O laukiamajam manęs laukė Marytė su kailiniais ir pa-talyne. Kaune nakvojom pas pažįstamus. Ėjom ilgai per visą Kauną, berods, į Šan-čius. Žmonės jau miegojo, prikėlėme, jie mus maloniai priėmė. Ten gyveno Juozas Vėželis iš mūsų kaimo.

Anksti rytą atėjome prie ligoninės. Kreipiausi į sargą, jis iškvietė man gydytoją, kurios prašiau. Pamačiau ligoninės kiemu bėgančią jauną medikę baltu chalatu. Su-pratau, kad tai ji (berods, Gedminaitė). Priėjau arčiau ir paklausiau ar ne gydytoja. Matyt, buvo jau informuota apie nakties įvykius, nes ėjo tiesiai į mane. Padaviau jai laiškėlį. Ji greit perskaitė, ir mes abi nuėjome į ligoninę pas *Karkliuką*. *Karkliukas* palatoje buvo ne vienas. Ten keli vyrai gulėjo ir, rodos, vienas iš jų buvo milicinin-kas, nes jis manęs prašė, kad nueičiau į miliciją kažkur prie Rumšiškių, bet aš jo prašymo neišpildžiau. *Karkliukas*, pamatęs mane, nusijuokė, buvo geros nuotaikos, nors dar silpnas, bet buvo sąmoningas. Paprašė manęs pasilenkt. Tyliai pakuždė-jo: „Tik niekur nerašyk savo pavardės.“ Aš viską supratau ir jį nuraminau žvilgs-niu. Buvau nupirkusi jam maisto. Palikau keliasdešimt rublių ir išėjau.

Žiemos dienos trumpos. Autobusų nebuvo. Visur pėsčios, o dar ryšulys didelis. Vėl temsta. Išėjusios iš Kauno, pakelėje vėl keliam ranką, stabdom mašinas. Sustojo kariška mašina su statinėm. Pasiderėję mus paėmė, pavežę pusę kelio, sustojo, pa-reikalavo daugiau sumokėti arba išlipti, vėl bėda, neturime nė rublio. Veža toliau. (O kad jie būtų išmetę, būtų buvę geriau, nes namuose laukė nelaimė.)

Pakely užnešėm kailinius Vincui Zarembai (aš žinojau, kad jis buvo didelis partizanų rėmėjas). Nudžiugom ten radusios *Genelį* su *Varnėnu*. Pranešėm gerą naujieną: *Karkliukas* gerai nusiteikęs, bet be dešinės rankos. Visi džiaugėsi, sakė, kad pavyko mums ištrukti iš žvėries rankų. Mes su Maryte skubėjom namo. Su mumis išėjo ir partizanai. Aš, Marytė, *Varnėnas*ėjom greitai, o *Genelis* liko dar kažką aptart su šeimininku. Apsižiūrėjo *Genelis*, kad mes dingom jam iš akių, nors naktis buvo šviesi, mėnesiena. Tada jis supyko ir nuėjo visai kita kryptimi. Taip Dievas lėmė, nes mano mamytė labai meldėsi, kad tik neateitų partizanai, nesusišaudytų ir ne-uždegtų namų.

Mesėjom tiesiai per laukus, per arimus, kad nepakeltume šunų ir kaimynų, o nežinojom, kad kaimynai žino viską ir būtų perspėję apie pavojų, kuris mūsų laukė.

Priėjome prie mūsų tėvelio kluono. Aš pirmoji norėjau atkelti vartus, pamačiau, kad kažkas sujudėjo prie tvarto. Paklausiau:

– Kas ten?

Atsakė:

– Ruki v verch! (Rankas aukšty!)

Ir pasigirdo šūvis.

Varnėnas pakluonėmis greitai dingo. Aš atkėliau vartus, bėgu į priekį šaukdama:

– Nešaudykit, čia savi!

– Kak vaša familija? (Kokia jūsų pavardė?)

Pasakiusi pavardę, išgirdau tokius žodžius:

– Eta ta samaja b... (Tai ta pati b...)

Ir viskas buvo aišku, pakliuvau į čekistų nagus. Viskas.

Kad mane paėmė, nebuvo baisu, tik norėjau, kad dar kartą šautų. Pasirodo, čekistų šautuvas buvo užspringęs, jie jį daužė, keikėsi. Buvo išsigandę, tik pakilę iš miego. Sargybinis šildėsi ir mus vėlai pastebėjo. Tik vėl pasigirdo antras šūvis. Oi, kaip apsidžiaugiau! Gal *Genelis* pirmojo negirdėjo, antrą – tikrai išgirdo. *Varnėnas* buvo ramaus būdo, pabėgo, neatsišaudė, o *Genelis* staigus, jis nebūtų bėgęs, būtų atsišaudęs, o tai jau būtų blogai.

Kai nurimau, prisiminiau, kad švarkelio kišenėlėje turiu laiškėlį iš Kauno. Gydytojos atsakymą. Vėl naujas išgastis. Ras – išdavystė. Visi gydytojai įklius. Greitai šovė į galvą mintis paprašyti leisti į tualetą. Nuvedė. O, kokia laimė! Viską sunaikinau. Dar ir pincetą turėjau, viską išmečiau. Pasidarė lengviau: neišduosiu. Atidarė duris, įleido mane į namą. Svetimų vaikų pilna ir kaimynė... Kas atėjo, neišleido. Pasirodo, mums išvažiavus, greit ta mergaitė (Olubaitė) nurodė mūsų namus. Ruskiai su sribais atvažiavo ir apsupo namus. Jiems pavyko paimt ne tik mane, bet dar iš Vilniaus Markulio agentai pasiuntė partizaną *Vytenį*-Vacį Krilavičių, kuris buvo pasiųstas susitikti su *Geneliu* ir kitais. Jis turėjo kažkokius dokumentus, bet sakė, ieškojęs bulvių. Jam pavyko mano mažajai sesutei į sterblytę įdėti tuos dokumentus. O vaikai tuo laiku buvo gudrūs. Viską suprasdavo ir atskirdavo, kur draugas, o kur priešas. Mažoji Valytė užlipo ant pečiaus, o ten vyresnė sesutė tuos dokumentus pa-

slėpė. Mamai pavyko sudeginti daug partizanų nuotraukų ir dokumentų. Pamačiusi partizaną *Vytenį*, supykau. „Kas tave čia atvežė?“ – paklausiau. Jis gulėjo ant lovos tarp sulaikytų vaikų. *Vytenis* man tik pasakė, kad mes nepažįstami. Paprašė nieko nekalbėti apie mamą. Tie jo žodžiai mane įžeidė. Jo mamą aš mažai pažinojau.

Aš nuėjau prie spintos rengtis. Atidarėm spintą, mama parodė po drabužiais fotoaparata ir žiūronus. Sakė, čia palikęs *Genelis*, norėjęs sudeginti. Liečiau nedeginti, atiduot *Geneliui*, mane suėmė, daugiau nebekratys.

Nuvežę į Žaslius, čekistai elgėsi žiauriai. Tardytojai nei Žasliuose, nei Kaišiadoryse apie *Vytenį* nieko neklausinėjo ir jo neminėjo, nors kartu suėmė ir vežė. Tik Vilniuje, saugume, man įrodinėjo, kad *Vytenis* kai ką sako, o aš slepiu. Prašiau akistatos su *Vyteniu*. Nesutiko. Sakė, kad pakenks ta akistata. Jie sužinojo iš kariškių, kad aš liečiau savo mamai važiuoti į Vilnių, į mano butą ir atvežt mano dokumentus. Čekistai išbarė savo kariškius, kam leido mano mamai išvažiuoti iš namų. Greitai paėmė mane ir išvykom į Vilnių. Man ne tiek rūpėjo mano pasas, kiek reikėjo perspėti Onutę ir visą Trakimienės šeimą, nes jos namuose gyveno ir jos brolio nepilnametės mergaitės. *Dobilas*-Pranas Marcinkevičius, jo žmona buvo išvežti į Sibirą. Trakimienė slėpė mergaites ir mokė. Priėjusi prie savo namo Vilniuje, pamačiau iš jo išeinančią Onutę Trakimaitę ir savo mamą. Čekistai buvo ties patys ir mamą pažino. Jas grąžino į mano butą, bute išbuvom visą naktį, rytą mus atvedė į geležinkelio stotį. Traukinyje buvo daug žmonių. Tiesiog prisispaudę vienas prie kito, mums teko stovėti prie traukinio durų. Kažkur nuėjo leitenantas... Vėliau ir kitas kariškis nuėjo. Gal valgyti? Mes nedavėm, nes nieko neturėjom. Tik vienas kariškis liko su mumis. Onutė Trakimaitė bandė bėgti. Mes tarėmės: aš negaliu, su manimi mama, namuose penki maži vaikai. Jei aš bėgsiu, jos neišleis. O Trakimaitė sako: „Jei aš pabėgsiu, per tardymą vienai bus lengviau. Jei žmonės tylės, lišiu po traukiniu.“ Žmonės sakė: „Tylėsim.“ Taip Onutė palindo po traukiniu ir dingo. Kai atėjo leitenantas, jos jau neberado. „Kur ji?“ Pasakiau, kad ji paskui ją nuėjusi.

Sugrižus į Žaslius, man teko už tai daugiau kentėti. Man vis kaišiojo jos du pasus. Pirmas buvo paimtas miške, kai partizanus apsupo ir teko bėgti. Ji tada buvo atėjusi su vaistais pas ligonius. Stovykloje liko jos rankinė su dokumentais. Antras pasas, kurį paėmė bute, buvo jau kita pavarde, šiek tiek pakeista. Berods, O. Takimaitė. Žasliuose ir Kaišiadoryse vis kartojau, kad pažįstu Trakimaitę, o gyvenu tik su Taki- maite. Nuotraukose viena buvo tamsi, o kita – šviesi. Tai ir įrodinėčiau, kad tai ne ta pati mergina. Kai atvežė į Vilniaus saugumą, iškart iškviatė tardyt žiaurusis Bertasiūnas. Iš jo pirmųjų žodžių supratau, kad mes Vilniuje buvome apsuptos čekistų agentų. Supratau, kad iki šiol mano slapyvardžio niekas nežinojo. O pirmieji Bertasiūno žodžiai buvo: „*Snieguole*, pakliuvai, o *Ožka* kaip šoko, taip ir nušoko...“

Meška buvo agentas, dažnai pas mane į butą ateidavo. Matyt, jam labai rūpėjo broliai Sasnauskai nuo Žaslių, kurie dažnai pas mane ateidavo, kai aš gyvenau dar viena. Gyvenę Užupio gatvėje, Sasnauskai daug padėjo partizanams, buvo atsargūs. Markulio agentas *Meška* padėjo suimt Juozą Sasnauską, o vyresnį brolių Vla-

da, matyt, nužudė, nes apie jį nėra jokių žinių. Taip ir *Varnėnų*-Romasių Petkevičių iškviatė į Vilnių, davė pasą, mokė vairuotoju. Mums pasakojo Marijonas, girdėjęs tardytojų pasikalbėjimą: „*Varnėnų* sbrosili pod atkosom.“ (*Varnėnų* numetė nuo šlaito.) Jis dingio be žinios. Taip ir Romasius Sedleckas-*Karkliukas* ir *Dobilas*-Pranas Marcinkevičius buvo suimti. Pasakojo jo šeimininkė Nastutė Trakimaitė, kuri maitino atvažiavusius į Vilnių partizanus ir prižiūrėjo be rankos likusį *Karkliuką*. Nastutė Trakimaitė dabar gyvena viena Vilniuje, sulauksi jau 86 metų, 10 metų išbuvusi Intos lageriuose. Taip buvo išnaikinti Didžiosios Kovos apygardos partizanai.

Gimiau 1927 m. Migūčionių kaime, Žaslių valsčiuje. Šeimoje buvau vyriausia iš septynių vaikų, augome penkios seserys ir du broliai. Tėvai nebuvo turtingi, bet pieno, mėsos ir duonos visada užtekdavo. Tėvai buvo darbstūs, mama – gera audėja. Trejus metus tėvai turėjo slapstytis, nes juos norėjo išvežti į Sibirą. Mamytė buvo pagavę, bet jai pavyko pabėgti. Turtą konfiskavo, liko be drabužių, be maisto. Visa laimė, kad nespėjo nugriaut pastatų. Kai baigėsi vežimai ir nebebuvo kur dėtis, vaikai sugrižo į namus. Nors iš šeimos niekas nebuvo išėjęs į mišką, komunistai tėvus vadino banditais, o jie tik žmones šelpdavo. Kartą mama man pasakė:

– Atėjo *Genelis*, paprašė apatinius drabužius pakeisti, o tuos išplauti. Vaikeli, tik nepasakyk jo motinai.

Nebuvo ko plaut, jie buvo tokie suplyšę, tik išmesti betinkami. Šis partizanas neturėjo kaime namų, nesipuošė. Mama jam keitė autus, mums jo buvo gaila, matėm daug jo vargų ir kančių.

O vėliau gyvenimas mus suvedė. Užauginom du sūnus Tėvynei. Ištekėjau už kalinio, kai sušvelnėjo režimas, Benių išleido už zonos, susituokėm bažnyčioj. Kai vyras išsilaisvino, sūneliui buvo metukai, išvažiuot uždraudė. Išbuvom Intoje 25-ius metus. Atvažiavom į Latviją, čia išgyvenom 19 metų. Su nepriklausomybės atkūrimu grįžom Lietuvon, į Klaipėdą, bet čia Lietuvoje neradome to, ko tikėjomės.

ONOS TRAKIMAITĖS-LAPINSKIENĖS-OŽKOS pasakojimo fragmentai

Užrašyta Kaune

2001 04 28

Vilniaus universitete studijavau mediciną ir tuo metu įsitraukiau į partizaninę veiklą. Miške gyvenusius partizanus aprūpindavau vaistais, kuriuos gaudavau mieste.

Jau buvo gegužės mėnuo, aš ką tik buvau išlaikiusi egzaminus, kai pas mane atėjo *Meška*-Aleksas Augulis (MGB informatorius, Vilniaus krašto lietuvis). Jis mus aprūpindavo batais, kelnėmis, o pats vaikščiodavo apdriskęs, apskurusiais drabužiais. Koks jis buvo žmogus, tuomet aš nesupratau. Kai jo paklausiau, kodėl jis toks apskuręs, jis man atsakė:

– Kitam aš galiu pagelbėti, o sau niekaip neišeina.

Paskui jis man ėmė aiškinti:

– Aš žinau, tavo brolis miške. Man su juo reiktų susirišti.

Tuomet aš jo paklausiau:

– O iš kur tu žinai?

– O tu Antaną pažįsti?

– Aš pas jį užėinu, – pasakė jis man.

Antanas gyveno ketvirtame aukšte.

– Bet jis areštuotas.

– Taip, – pasakė jis man. – Areštuotas.

Mano brolio *Genelio* ryšininkė buvo Anastazija Rumševičiūtė-*Narsutė*. Atvažiavo *Narsutė*, aš jai ir pasakiau, kad *Meška* nori susirišti su *Geneliu*. *Narsutė* juos suvedė ir supažindino.

Po kurio laiko *Genelis* man pasakė, kad Rumševičiūtė atvežė iš Vilniaus pas *Žaliajį Velnią Griežtą*, atseit *Žaliasis Velnias* labai apsidžiaugęs. Pasirodo, kad *Griežtas* buvęs jo bataliono vadas tuo metu, kai jis tarnavęs Lietuvos kariuomenėje. Kai *Genelis* pasakė, kad *Žaliajam Velniui* jau nusibodo vadovauti apygardai, per daug jau jis išvargęs, norėtų pailsėti ir su mielu noru vadovavimą perleidžias *Griežtui*, man visa tai galvoje apsivertė aukštyn ratais.

1946 m. rugpjūčio 25 d. aš turėjau *Žaliajį Velnią* atvežti į Vilnių, į partizanų vadų suvažiavimą (archyvuose pažymėta rugpjūčio 14 d.). Tuo metu į Vilnių buvo atvežtas ir operuotas antroje ligoninėje partizanas *Mindaugas* (pavardė nežinoma), kuris po operacijos mirė. Nuėjau pas kunigą Romualdą Blažį ir pasakiau ką laidosim, tai jis pasakė, kad visose bažnyčiose už jį bus laikomos mišios. Laidojo labai kukliai, laidotuvėse dalyvavo tik trylika artimiausių žmonių. Ant antkapio buvo iškaltas toks užrašas: „Tavo darbus matysim tik aušrai prašvitus“. Per laidotuves dvi naktis nemiegojau, o trečią naktį atėjo brolis *Genelis*-Benius ir sako:

– Nuvažiuosi prie Abromišio pas Abromavičiutes, ten bus mašina ir *Žaliajį Velnią* nuveši į Vilnių.

Nuvykau pas Abromavičiutes, *Žaliasis Velnias* pasiėmė *Dramblį*-Petrą Petkevičių ir važiuojam į Vilnių, į tą posėdį, kuris turėjo būti Užupyje, Srovės g. 11, pagrindinio *Aitvaro* (pavardė nežinoma) (MGB agento *Kibirkšties*. – R. K.) namuose. Jis buvo pagrindinis ryšininkas tarp mūsų ir Markulio-*Erelio*. Įeinam į tą gryčią, kambaryje paruoštas stalas, prieš mane ėjęs *Dramblis* ir *Žaliasis Velnias* vis paduoda rankas prikyje kažkam sėdėjusiam prie stalo. Priėjau arčiau, žiūriu gi mano profesorius Markulis sėdi. Aš žinojau, kad Vilniuje veikia toks *Erelis*, bet, kad tas *Erelis* yra Markulis, šito aš visai nežinojau. Atėjo mano eilė pasisveikinti su Markuliu, aš ištiesiau jam ranką ir prisistačiau slapyvardžiu *Ožka*. Markulis net pakilo nuo suolo:

– O, Viešpatie! Tai, va, kas ta *Ožka*. Aš vis galvodavau, kas gi ta *Ožka*, kad jos visur pilna.

Jis pasisodino mane šalia savęs iš kairės pusės, o šalimais sėdėjo Jonas Deksnys-*Hektoras*.

Markulis dar pridūrė juokaudamas:

– Sėsk, sėsk, jis dar senbernis, gal suminkštinsi jo širdį.

Posėdyje dar buvo ir atstovas iš Žemaitijos *Lokys*, kuris man labai patiko.

Kai *Lokys* kreipėsi į Markulį, prašydamas jį pakeisti, atseit jau nebe jo jėgoms toks vadovavimo krūvis, aš, stebėdama jų pokalbį iš šalies, labai gerai mačiau Markulio žvilgsnį. Pastebėjau, kaip Markulis labai jautriai, dėmesingai žiūrėjo į *Lokį* ir jam pasakė:

– Šiuo metu *Juozaitis* išvykęs į Rytų Lietuvą. Kai jis grįš, mes tuomet jį paskirsimė į jūsų vietą, o dabar kol kas teks jums likti tose pareigose

Tuomet *Lokys* pasakė:

– Padėjau visas jėgas brangiai Lietuvai, jeigu reikia aukosiuos ir toliau...

Pažvelgusi į Markulį, pamačiau, kai po šių žodžių per Markulio skruostus nuriudėjo ašaros.

Tik vien šiuos žodžius perskaitęs ir paties Markulio nepažinodamas, gali tik aiškiai iš nuostabos: o koks didis aktoriaus talentas! Tai nepaneigiama tiesa. Visi išdavikai ir provokatoriai turi išskirtinius artistinius duomenis. – R. K.

Po daugelio metų paskaičiusi Markulio užrašus, šiandien aš jį laikau ne išdaviku, o kankiniu. Jis rašė: „...Nė turtų neprisikroviau, nieko neturiu, mano rankos nuo kraujo švarios. Mylėjau žmogų, mylėjau Lietuvą, mylėjau jos gamtą, bet kodėl man skirta tokia sunki dalis? Kodėl man visa tai? Kaip tai suprasti? Padarai žmogui gera, o jis tave niekina...”

Nieko nuostabaus. Visi tokie kaip Markulis laiko save kankiniais. Kaipgi kitaip pateisinsi savo juodus darbus? Kankinių aureoles užsidėję visi raudonojo pragaro pečkoriai. Markulio „meilė“ Lietuvai, jos gamtai ir žmonėms užrašyta ir įamžinta KGB archyvų lentynose operatyvinėse, sekimo bylose ir ypač paties Markulio ranka rašytuose informaciniuose pranešimuose. – R. K.

Juozas Lukša iš Vilniaus pabėgo 1947 m. sausio mėn. apie 6 dieną. Jauniausias Lukšų brolis Stasys-*Juodvarnis* atėjo pas mane ir pasakė:

– Tu važiuosi kartu su mumis, tavim tik viena pasitikim, o visi kiti aplink išdavikai. Nušausim Markulį ir tu su mumis pabėgsi.

Aš jam sakau:

– Aš turiu ryt lignonį vežtį į Kauną, jau sutarta. Aš į Vilnių daugiau jau negaliu nieko vežt.

Nuvežiau *Narsuolį* į Vilniaus Jokūbo liginę. Ten manęs paklausė, kas jis toks. Pasakiau, kad stribas, partizanų sužeistas į galvą. Vos tik *Narsuolį* išgydė, sėdėjau prie jo šešias savaites, profesorius Norkūnas jį operavo, nuėjau pas Markulius, o Markulienė sako:

– Dieve Dieve, kaip Juozas išgyveno dėl prof. Norkūno. Sakė, kad jis partizanus operuoja.

O aš Markulienei nebuvo sakiusi apie tai. Knygoje „Partizanai“ minimas pulkininkas *Vytis**. Tai buvo KGB žmogus, apie kurį Markulis nieko nežinojo. Jis Markuliui prisistatė taip:

– Juozai, aš iš tremties pabėgau.

Tuomet Markulis jam kas mėnesį iš savo profesoriško atlyginimo nešdavo po penkis šimtus červoncu pragyvenimui. Tik vėliau, berods, pats MGB vadas Jefimovas jį paprotino: „Nenešk daugiau tam žmogui pinigų, nes čia (pabeldė krumpliais į stalo viršų) jis gauna daugiau už tave.

Gerb. Ona Trakimaitė dėsto štai tokias prielaidas, kurios, matyt, gimė jos galvoje ne be ponios Markulienės, o gal ir paties J. Markulio palaiminimo. – R. K.

...1947 m. sausio 18 dieną Vilniuje turėjo įvykti visų Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas, bet suvažiavimas įvyko 1947 m. sausio 12 d., šešiom dienom anksčiau.

Anot O. Trakimaitės, partizanų suvažiavimas įvyko 1946 m. rugpjūčio mėn. iš 13-os į 14-tą. Jefimovo dėka buvo paskelbta MGB ministro, su Markuliu labai glaudžiai bendravusio, anoji data.

Partizanams suimti buvo sudarytos dvi MGB grupės, iš kurių vieną saugojo savuosius, o kitoje buvo tikrieji, vadinamieji idėjiniai čekistai.

1945 m. Kaugonių miške patekau į apsuptį ir į čekistų rankas pateko mano dokumentai: pasas, studento liudijimas, nes nuo jų bėgdama, aš pagriebiau ne tą rankinę, kurioje buvo šitie mano dokumentai, o tuščiąją. Nubėgau pas pusseserę Nastutę. Mano suknutė buvo geltona, purvina, aš ją nusivilkau ir suvyniojau. Ten buvo ir mano keturiolikmetė sesuo Danutė. Tą suknutę padaviau jai ir liečiau paslėpt, kad nieks jos nepamatytų. O pati persirengiau pusseserės kaimiškais drabužiais ir įlindau į rugių lauką. Buvo liepos mėnuo. Dienos karštos, o dar rugiuose tūnojau visa šlapia nuo prakaito. Nepraėjo nė pusvalandžio, kai išgirdau šaukiant: Vanka, Fedka ir dar ištisas tiradas rusiškų keiksmazodžių. Šunys visa pamiške ėmė skalit, rugiuose išsėdėjau iki vėlumos. Kai sutemo, išlindau iš rugių, grįžau pas pusseserę ir ten sužinojau, kad pas jų kaimynus užėjo rusai su mano dokumentais, juos visiems rodė ir klausinėjo, ar kas manęs nepažįsta. O už brolių, kas jį gyvą įduos, žadėjo dešimties tūkstančių premiją. Ten, pasirodo, buvo iš viso 70 rusų kareivių ir 7 sribai. Už tai, kad jie manęs nesugavo, sribus smarkiai nubaudė. O Žasliuose vakare paskleidė gandą, kad mane gyvą paėmė.

Tada aš be dokumentų grįžau į Vilnių, pas mane atėjo juokdamasis *Aitvaras* (ryšininkas tarp manęs ir Markulio) ir sako:

– Kokia pavarde tau išrašyti dokumentus?

Pasirinkau Tokimaitės pavardę, kitą vardą, kitą tėvavardį, gimimo metus ir gyvenamąją vietą irgi pakeičiau. Po poros dienų atnešė man priregistruotą pasą, bet pas motiną jau nebegalėjau gyvent, todėl apsigyvenau Žvėryne pas Onutę Kondro-

* Buvęs generolo M. Rėklaičio adjutantas Kamarauskas.

taitę. Į seną butą Šventikų gatvėje pas mane tuo metu buvo atbėgęs Stasys Lukša. Mes susitikom ir jis man štai ką pasakė:

– NušauNAM Markulį ir paskui su manim vykSTAM į Suvalkiją.

Pirmą kartą mane suėmę pas Onutę Kondrotaitę, nuvedė į geležinkelio stotį ir ten aš pabėgau, o pabėgusi pirmiausia nuėjau pas Joną Stasiulionį, nes tada aš dar nežinojau, kas jis per paukštis. Atėjo jo žmona Verutė, kuri tuo metu dirbo muzikos mokykloje. Mes pasikeitėm paltais ir aš nuvažiavau į Suvalkiją pas Lukšus, gyvenusius Juodbūdžio kaime, netoli Išlaužo. Pas juos aš išbuvau apie du mėnesius. Čia dažnai lankydavosi partizanai, iš Vilniaus atvažiuodavo Zaskevičius, pats Juozas Lukša, kurio iki tol aš dar nebuvau mačiusi. Pirmiausia aš jo paklausiau, kodėl jie nenušovė Markulio. Jis man ir sako:

– Žinai ką, nuėjom, o ten pilni krūmai čekistų.

– Tai kaip jūs ištrūkot? – aš jo paklausiau.

Kiek aš žinau, jokio krūmo nebuvo prie to namo, kur Markulis gyveno. Tuomet aš jiems ir sakau:

– Ko jūs čia sėdit? Jeigu Markulis čia buvo tris ar keturis kartus, tai vieną gražią dieną apsups šitą sodybą ir jus visus gyvus susems.

O Lukšienė vaikšto po kiemą už galvos susiėmusi ir tiesiog su ašarom akyse aiškina:

– Va, tris kartus čia buvo tas žmogus ir aš niekada nepatikėsiu, kad jis galėtų būti išdavikas.

O jauniausias Stasys Lukšiukas man papasakojo. Ten, kur jiems Markulis Vilniuje atseit parūpino butą ir juos ten norėjo apgyvendinti, žinoma, kad vėliau galėtų visus lengvai susemti, tai va, ten jiems buvo prinešta daug patalynės, antklodžių, paklodžių, visa tai jie susirinko ir parsivežė į tėviškę, į namus. Stasys ir sako:

– Užlipom ant stalo išeidami ir prišikom.

Tada aš jam pasakiau:

– Gyvuliai jūs. Juk ant stalo duona dedama. Galėjot prišikt prie durų, kad jie įmintų į tą šūdą, o ne ant stalo.

Tai Lukšienė ir sako:

– Tikrai, asilai neraliuoti.

Jaunamartė–Albina Celešiūtė buvo Medicinos fakulteto 3-io kurso studentė. Ji „surišo“ Markulį su suvalkiečiais, nuvedusi Markulį pas partizano *Daumanto*–Algirdo Varkalos tėvus. Ji man pasakojo, kad jie važiavo, ką jis jai pasakojo, kad labai įdomus žmogus ir t. t.

Per visą tą laiką, kai aš gyvenau pas Lukšas, ten kasdien rinkdavosi partizanai, vyko nesibaigiančios diskusijos, jie sėdėdavo ir alų gerdavo. Tik vienas Antanas, nebuvęs partizanas, kai nevykdavo siautimai, atbėgęs kažką motinai į ausį pašnabždėdavo ir vėl skubiai pro duris išlėkdavo. Ten beveik visą laiką būdavo Juozas Išganaitis ir Algimantas Zaskevičius. Jie ėmė šnekėti, kad važiuotų į užsienį, bet pinigų trūksta. Tai aš jiems ir sakau:

– Suvalkiečiai tokie turtingi ir negalit pinigų surinkti kelionei.

Jie mane siųsdavo pas brolių *Genelį*-Benediktą Trakimą, kad jis pas juos atvažiuotų. Aš grįžau į savo kraštą, sutikau bataliono vadą *Uosį*-Petrą Klimavičių, *Genelio* ryšininkę ir paprašiau, kad jie praneštų jam, kad jis nuvažiuotų pas Lukšus.

Atvažiavo *Genelis* dieną tik su kišeniniu ginklu, aš jam išaiškinau padėtį, tuomet mes su juo nuvykom pas Lukšus, o ten pareikalavo, kad jis jiems į Suvalkiją partizaniniu keliu pristatytų *Griežtą*. Jie jį išstardys ir pasakys, ar jis tikras žmogus ar išdavikas.

Tai ar jie buvo sveiko proto? Jis gi ne adata ir už atlapo įsisėgęs jo neatveši iš Kaišiadorių į Veiverius.

Mes einam su broliu į Mauručių stotį, jis man ir sako:

– Arba jie durni, arba mane už durnių laiko, be to, dar paprašė dviejų tūkstančių rublių, kad aš jiems kelionei surinkčiau.

Kiek man buvo žinoma, tada Juozas Lukša su Kazimieru Pypliu-*Mažyčiu* planavo per Švediją keliauti į Vakarus.

Iš Mauručių aš grįžau atgal pas Lukšus, o brolis nuvažiavo į Vilnių, pasiėmė du pistoletus ir nuėjo pas Markulį. Be jo, ten buvo dar trys. Tuomet jis jų paklausė, kodėl Lukšos pabėgo iš Vilniaus, kas yra. Brolis pasakė: „Kol negausiu svarių įrodymų, iš šito kambario neišeisit nė vienas gyvas“. Tuomet Markulis paprašė jį trumpai išleisti, pažadėjo greit grįžti su tam tikrais įrodymais. Netrukus jis grįžo, atsinešė gražią dėžutę, atidarė ją ir pasakė: „Kai Švedijoje vyks tarptautinis parlamentarų suvažiavimas, į parlamento rūmus įeis tas asmuo, kuris mūvės tas pirštinaites, kišenėje turės šitą nosinaitę ir pusę vyriško žiedo su juoda akute.“ Toks suvažiavimas turėjo būti ir jame būtų dalyvavęs pats Markulis.

Tik po šio Markulio paaiškinimo *Genelis* įsitikino Markulio teisumu ir toliau ėmė artimai su juo bendrauti. Ir taip iki paskutinės dienos mes pasitikėjom Markuliu, jo buvome pasiūsti į Kauną susitikti su Poškumi ir po to buvome areštuoti.

Paskui, kai mus buvo apsupę Kaugonių miške, brolis man parašė: „Juk Kaugonyse tu ant mūsų rusus užvedei...“ Tada man buvo labai „malonu“ iš brolio gauti tokį antausį?

Mano nuomone, jie visi buvo paskutiniai žiopliai: pradedant Ona, baigiant jos broliu *Geneliu*. Be to, jie jautė Markulį esant išdaviku, bet buvo jau per daug įsipainioję į jo klaidų tinklus. Jie visi tikėjosi, kad Markulis gali juos ištraukti iš negailestingai besiveržiančios mirties kilpos, todėl aklai juo pasitikėjo. Jei kas, tikiu, kad visi būtų klaupęsi prieš Markulį ant kelių ir prašę per jį atleidimo, nes situacija buvo beviltiška. – R. K.

Iš Lukšų aš nuėjau pas Aukštikalnienę. Pas ją atvažiavo (apie 1947 m. balandžio mėn.) ryšininkė *Jaunamartė* ir pasakė:

– Onute, atvažiuok, mes tavęs labai pasiilgom, niekas čia tavęs nieiško, nieks nieko apie tave neklausinėja.

Aš galvotrūkčiais išlėkiau į Vilnių. Užėjau pas Markulį, o jis man sako:

– Aš apie jūsų brolių Benių buvau blogesnės nuomonės, bet dabar galiu pasakyti, kad jis tas tikrasis žmogus...

Supratau, kad Markulis, ko gero, liko dėkingas jam už gyvybę, nes, kai buvo pas jį atėjęs išsiaiškint, kas čia iš jų tikrasis išdavikas, labai nedaug trūko iki traagiškos baigties. Be to, Markulis man priminė:

– Mes kažkam „padarom“, ištraukiam iš kalėjimo, bet tau aš nieko nežadu. Dabar lageriai ne tokie kaip anksčiau, jeigu pakliūsi, iškentėsi, tik su savim nieko nedaryk. Tu jau tiek apsiskelbusi, kad aš nežinau, kur tave ir kišt...

Markulis kažkaip susimąstė, patylėjo ir pasakė:

– Kai grįši iš Kauno, aš tau Dzūkijoje vieną ramią vietelę turiu, tau reiktų nors metams pasislėpti, nors metams dingt iš čia...

Markulienė labai stebėjosi iš Juozo Lukšos ir vis kalbėjo:

– O, Viešpatie, niekada nepatikėsiu, kad toks vyras galėjo ten nueit. Jis, va, čia sėdėjo tris kartus! Vietoj, kad miške vaikai būtų, Juozas Juozą Lukšą įtaisė į Dailės institutą, Stasį, netgi vidurinės nebaigusį, – į Universiteto Chemijos fakultetą, Antaną – į Žaslius mokyklon. Juozas Lukša nebuvo skirtas organizacinei veiklai, o tam, kad mokytųsi ir mokslus baigtų.

J. Daumanto knygoje „Partizanai“ 501 puslapyje yra toks sakiny:

„Gavęs šį įsakymą, pasistengiau kuo skubiau susitikti su *Rimvydu* (karininkas Jurgis Krikščiūnas-*Rimvydas*, *Vytautas*) ir skubotai pasiruošti išvykimui.“

Šis sakiny man dar prieš tai buvo įstrigęs atmintin. Atsiverčiau 267 puslapį, kur parašyta: „Kovo mėnesį su *Rimvydu* turėjom galutinai baigti pasiruošimą kelionei“.

O 296 puslapyje rašoma: „– Tokio greito susivertimo tikrai netikėjau, sveikinu, *Daumantai*, – tęsė *Vampyras*, atlikdamas pasisveikinimo ceremonijas su manim.

– Sakyk, kaip – ar laimingai?“

Čia *Daumantas* yra Algirdas Varkala, o Juozas Lukša niekada nebuvo *Daumantu*.

Žodžiu, pusė „Partizanų“ knygos rašyta Varkalos, o likusi dalis – Lukšos. Pagal autorystę Juozas – Lukša, o *Daumantas* – Varkala.

Iki 381 puslapio paskutinį sakinį „Laikydami kišenėse paruoštus valterius, ili-pome į traukinį,“ – rašė Varkala.

Šiuos užrašus pasiėmė Juozas Lukša ir išsivežė į Vakarų.

Perskaičiusi „Partizanus“, nuėjau pas Antaną Lukšą ir pasakiau jam: „Ką čia tavo brolis Juozas prirašė? Kodėl jis tiek daug primelavo? Rašo, kad pas Markulius per Kūčias kunigas buvo ir anekdotus pasakojo ir dar ponia *Iks*, ne kas kita kaip KGB agentė. Ta ponia *Iks* buvo Balio Sruogos globėja, globojo jį mirties patale, o Markulis Sruogai rogutėmis nuveždavo bulvių, rėmė jį materialiai, nes Sruoga neturėjo ko valgyti (ponia *Iks*-Jadvyga Peseckienė). Jokia KGB agentė ji nebuvo, ją tik Lukša pavadino KGB agente.“

Čia vėl kažką „velia“ ponia Onutė. Iš kur ji galėtų žinoti, kad Peseckienė tikrai nebuvo KGB agentė? Mano nuojauta šiek tiek kitokia. Tai būtų visai logiška, kad tuo metu Balį Sruogą būtų prižiūrėjusi ir juo rūpinusi KGB agentė. Šiek tiek nėra logikos, kad tokį žmogų tuomet prižiūrėjo ir slaugė ne KGB agentė. Niekada nemanyčiau ir nemanau, kad bulves prof. Markulis rogutėmis B. Sruogai vežė iš gailesčio, logiškiau būtų, kad tai darė turėdamas KGB įpareigojimą ir išvis ar tos bulvės nebuvo užkrėstos kokiais nors lėtai veikiančiais barbitūratais, nes prof. B. Sruoga labai greit iškeliaavo į Anapilį. – R. K.

Markulis mane su broliu *Geneliu* pasikvietė ir pasakė:

– Nuvažiuosit į Kauną ir ten susirišit su vienu žmogumi.

Tą žmogų aš jau iš anksčiau pažinojau, tai buvo neseniai iš lagerio grįžęs buvęs Lietuvos kriminalinės policijos vado pavaduotojas. Markulis broliui dar įdėjo tris tūkstančius červonų nupirkt Kaune konspiratyviniam butui ir taip mes abu išvykom į Kauną. Kur tik mes su broliu eidavom, jis visuomet turėdavo dokumentus Adomaičio pavarde, o aš – Kiupaitės. Man Lukša tokia pavarde buvo padaręs dokumentus.

Kai atėjo pas mane *Meška* ir mane užverbavo dirbt partizanams, pradėjau bendrauti su *Žaliuoju Velniu*. Šalia mano sesers Marytės Trakimaitės gyveno tokie Stasiulioniai. Jų šeimoje iš aštuonių vaikų, keturi buvo karininkai, kilę iš dvarininkų šeimos, atrodo, labai garbingi žmonės, tai mano sesutė Marytė vieną kartą ir atvėrė širdį šitam vienam buvusiam Lietuvos laikų karininkui Jonui Stasiulioniui, pasipasakojo jam, kad mūsų brolis Benius-*Genelis* miške, o mes dirbam miškui.

Vieną kartą Stasiulionis man ir sako:

– O, kokia tu kieta, o aš maniau, kad tu komjaunuolė. Tai tu gal ir mane gali pasiūlyti ten, aš kaip kariškis galėčiau daug padėti jiems?

Aš jam ir sakau:

– Jonai, kaip aš galiu tave siūlyti? O kai jie manęs paklaus, iš kur tu žinai, kad aš pogrindžiui dirbu, ką aš tada jiems atsakysiu? Šito aš negaliu padaryti. Kai jiems toks žmogus bus reikalingas, aš tada tave pasiūlysiu kaip kandidatą.

Ir taip, važiuojant į Kauną, Vilniuje Savanorių prospekto pradžioje, prie baltųjų stulpų, laukė sunkvežimio, o čia pat gretimai Konarskio gatvė, kurioje gyveno tas pats Stasiulionis. Jis mus palydėjo ir laukė, kol mes įlipom į sunkvežimį. Savaimė suprantama, jis užsirašė sunkvežimio numerį ir pranešė kur reikia.

Mes važiuvom pro Pravieniškes, įlipo karininkas ir ėmė tikrinti dokumentus. Iki manęs sėdėjo gal keturi žmonės. Jis pasižiūri į kiekvieno dokumentą ir grąžina. Paėmė mano dokumentą, pasižiūrėjo į dokumento nuotrauką, į mane pažiūrėjo ir taip kelis kartus ir grąžino dokumentą atgal. O aš įsivaizdavau, kad jau įkliuvau. Priėjo prie brolio, prie jo irgi tą patį padarė. Maniau, kad dabar mus jau suims, bet, matyt, buvo duotas sutartinis ženklas: į tuos, į kuriuos kelis kartus pažiūrėsiu, juos stebėk. Vadinasi, tarp keleivių buvo ir vienas šnipelis, o kas jis, mes nežinojom.

Atvažiuvom į Kauną, atėjom pas Petrą Jonušką Laisvės al. 50, trečiame aukšte ir pas jį radom ką tik iš konclagerio grįžusį Šilingą (buvusį saugumo darbuotoją). Jie buvo prisivirę visai be riebalų miežinių kruopų košės, prikrovė ir mums pilnus dubenėlius. Jie taip gardžiai tą košę valgė, o man ji nelindo, nors tu ką. Kažkaip nesąmoningai jaučiau, kad tuoj tuoj mus areštuos.

Vieną dieną nuvažiuavau pas Poškaus šeiminką, bet jo neradau ir taip keletą kartų, kai tik užeidavau, Poškaus vis nebūdavo namie.

Šeštadienį brolis sako:

– Einam alaus išgersim.

Aš jam pasakiau, kad mes pinigų neturim.

Tada jis pasakė:

– Aš vaišinu.

Nuėjom į alubarį visi: aš, brolis, Šilingas, Jonuška, susėdom prie stalo visi keturi ir jauste jaučiau, tiesiog smelkte mane persmelkė iš už nugaros kažkieno labai nemalonus žvilgsnis. Bet aš bijojau atsisukti, atsisuksiu, man rodos, iškart mūsų žvilgsniai susidurs. Aš broliui pasakiau, kad užteks, einam namo. Jis paklausė tų mano žodžių, pakilom ir grįžom atgal į Jonuškos butą. Jeigu ateitų areštuot, planavom, kur turėčiau bėgti. Ir taip pasirinkau vienintelę išeitį, šokt pro langą iš trečio aukšto. Deja, ta diena praėjo ramiai. Po pietų nuėjau pas Poškų, radau jį namuose. Paaiškinau, kad mes turim nuvežt į Vilnių paketą, jis, kaip buvo sutarta, tą paketą turėjo pristatyt mums į tą alubarį prie geležinkelio stoties.

Grįždami iš Kauno, mes labai skubėjome, bet Markuliui dar turėjome paimt tą paketą iš vieno piliečio, kurio aš nenorėjau matyti, be to, nenorėjau, kad ir jis mane atpažintų. To paketo nuėjo paimt studentas Poškus, o mes su *Geneliu* užėjom į alaus barą, netoli geležinkelio stoties ir laukėm Poškaus. Taip mums belaukiant, atsidarė durys ir įėjo neaukšto ūgio žmogelis, su manim lygus. Brolis kampe sėdėjo, jis priėjo prie brolio, sumušė kojomis ir pakvietė jį išeit į lauką pasišnekėt. Išsivedė brolių. Aš supratau, kad tai gražiuoju nesibaigs. Griebiau savo rankinę ir ruošiausi eit pro duris, bet tuo pačiu metu prie manęs priėjo aukšto ūgio šviesiu kostiumu apsirengęs vyriškis, paėmė mane už rankos ir sako:

– Nu bliat, nabėgalas... Chvatit! (Na, b..., prisilakstei... Užteks!) – ir išvedė mane į gatvę.

Čia pat stovėjo amerikietiškas vilis, rusų kareiviai buvo puslankiu išsidėstę, brolių įgrūdo į tą vilį, paskui mane, ant galvos man užmetė lietpaltį ir mus nuvežė į saugumą. Įgrūdo ten mane į „boksą“, viduje tik viena taburetė ir sienos išbraižytos įvairiausiais užrašais: „Dieve pasigailėk!“, „Dieve apsaugok“, „Dieve padėk“ ir t. t. O man taip liūdna pasidarė už visus, aš ir pagalvojau: Va, kada mes Dievo šaukiamės. Kai mus užgula bėda. Aš irgi atsistočiau ant tos taburetės ir kamputyje aukštai užrašiau: „Teįvyksta tavo valia Viešpatie“.

Aš supratau, kad Poškus, neradęs mūsų alubary, nuėjo pas Lukšus, nes prieš tai jis mums minėjo, jog Lukšai dabar Kaune.

Tardoma supratau, kad čekistams buvo gerai žinoma, kas ateidavo pas Lukšus Kaune, kokie partizanai lankydavosi, ką ten kalbėdavo. Tuomet maniau, kad Lukšai irgi paimti. Kas man beliko daryti? Prisipažinau, kad ir aš buvau pas Lukšus, kad gyvenau pas Eglę Aukštikalnienę Išlauže. Pas ją aš sėdėjau ir mezgiau. Davė man atskirą kambarį, pyragaičiais valgydino, o kai naktį atėjo vyrai ir paprašė arklių, aš gerai girdėjau juos šnekant.

– Tai ką? Aš jūsų žmogų maitinu, o jūs dar arklių prašot?

Mane tarsi perkūnas iš giedro dangaus trenkė tie jos žodžiai. Tada aš visus anekdotus prisiminiau apie suvalkiečius, matyt, ne veltui jie buvo sukurti apie suvalkiečių šykštumą.

Paskui aš jai pasakiau:

– Jeigu mane atrastų pas jus, nesakykit, kad jie Vilniuje, jie mokosi Kaune, o aš Jums pristatyta kaip mezgėja.

Būdama vienuotėje ėmiau kurt poemas apie žuvusius partizanus. Ir taip man sekėsi, taip sekėsi, tiek daug lakių minčių galvoje, tiesiog savaime žodžiai liejosi eilėmis. Jefimovas pastebėjo, kad man jau „stogas važiuoja“. Tuomet jie man į kamerą įmetė Niną Nausėdaitę. Tada aš jau keturis mėnesius buvau atsėdėjusi. Aš ją ėmiau kalbinti, jos klaust, ką ji pasakoja tardytojams, o ji labai ramiai atrėžė:

– Visi išdavinėja, aš irgi viską pasakoju, ko tik manęs klausia.

Man tarsi kūju kas per galvą būtų trenkęs.

Tuomet aš iškart nutilau, visai nebekalbėjau, nes psichika man tikrai buvo pakrikusi. Man rodėsi haliucinacijos, šūkaudavau, girdėjau kaip su manimi gatvėje kalbėdavosi seserys, jos šaukdavo mane, aš joms atsakydavau tuo pačiu, buvau išsirengusi nuogai tarsi iš Šventojo Rašto, kai Kristus buvo apnuoginęs Veroniką. Jai išaugo plaukai ir jos nuogumo niekas nematė. Aš įsivaizdavau, kad taip pat ir manęs čekistai nematys nuogos.

Sėdžiu nuoga prie „parašės“, sulekia į kamerą čekistai ir ima šaukt:

– Odevaisia! (Renkis!)

O man gėda! O man gėda! Rankomis užsidengiau, varau juos lauk ir sakau, kai jūs išeisit, tuomet ir apsirengsiu. Bet jie neišėjo, teko prie jų apsirengt.

Kai apsirengiau, jie išėjo, o aš galvoju, kaip čia dabar bus su ta Nina. Jeigu ji viską kalba, taigi ji mane išduos. Kai ją atvedė iš tardymo, ji atsigulė ant narų ir guli kaip numirusi. Aš tyliai prislinkau prie jos ir galvoju: dabar aš tave pasmaugsiu. Žiūriu į jos išblykusį veidą, jos akys užmerktos, o jau sublogusi, kaulai ir oda. Man taip suspaudė širdį, ėmiau verkt, apsisukau ir tyliai išėjau. Juk ji irgi turi motiną, be to, aš neturėjau jėgų jos pasmaugt.

O ką ji dabar rašo savo prisiminimuose? Ji aiškina, kad jau tuomet kameroje aš buvusi čekistų užverbuota, nes aš norėjusi ją pasmaugti.

Būdavo ateina iš tardymo ir su tokiu patosu man šneka:

– Koks mano tardytojas įdomus...

– Nina, – aš sakydavau jai, – aš sapnavau sapną, kad aš dar prie rusų išeisiu į laisvę.

O ji man sako:

– Aš irgi greit išeisiu. Mane ruošia iškelti į deputates...

Aš tuomet nežinojau, ką reiškia tas žodis „deputatas“. Kad ji žavėjosi tuo tardytoju gruzinu, aš nė kiek nesistebėjau...

Tik vieną vienintelį kartą aš ruošiausi Niną pasmaugt, o ji aiškina, kad aš ją smaugdavau ir smaugdavau.

Tai va, kaip mes visi prisimelavę, o labiausiai prisimelavo Juozas Lukša.

Daugeliu faktų galiu įrodyti, kad knyga „Partizanai“ ne Juozo Lukšos rašyta.

Aš nežinau kas prisimelavo, nes ne aš rašiau tą knygą: Juozas Lukša ar jo artimieji, kurie, matyt, rūpinosi tos knygos išleidimu, bet gerb. Ona Trakimaitė kažkodėl drįsta taip sakyti, kad J. Lukša prisimelavo. Kyla dar vienas įtarimas, ar tik ji ne valdoma tamsiųjų jėgų, kaip seni čekistai sako: „Vtemnuju“ (Tamsiai). Ir tai būtų visai nenuostabu. Aš niekada taip nedrįsčiau sakyti, kad J. Lukša prisimelavo. Šitoj knygoj, ko gero, parašyta per daug akivaizdi tiesa, kuri kažkam labai nepatinka ir smarkiai bado sąžinę ir ateis tokia tiesa, už kurią privalės atsiskaityti savo sąžinė ateinančių kartų vaikai ir vaikaičiai, todėl šiandien tą tiesą visai stengiamasi sumenkinti, iškreipti per tokius nukentėjusius žmones nuo jų pačių kaip Onutė Trakimaitė, nes ji valdoma, per ją yra lengviausia transformuoti kiekvieną šlykščiausią melą ir įvairias jį pateisinančias legendas. – R. K.

Gal praėjus savaitei po to, kai mane atvežė į Vilniaus saugumo ministerijos rūsi, į kamerą įėjo tardytojas Demčikovas, paėmė už parankės ir nusivedė aukštyn. Bevedamas jis man ir sako:

– Nebūk tokia atšiauri. Būk protinga. Ten dideli vyrai, nuo jų daug kas priklauso.

Įvedė į didžiulę salę, vidury salės stovėjo didžiulis stalas, o prie jo sėdėjo vice-ministras Martavičius – didysis lietuvių budelis. Sėdėdamas išsižergęs, jis pasakė:

– Nu nu nu vot, pust seičas jėj jejo bog pomožet... (Na štai, tegu jai dabar jos Dievas padeda...)

Aš atsakiau:

– Pomožet. (Padės.)

– A kak ty ot siuda ubėžiš?! (O kaip tu iš čia pabėgsi), – net pašokdamas nuo stalo, suriko Martavičius.

– Nebūtinai pabėgsiu, bet jis man padės, – sakau aš jam.

Paskui jis pasisuko šonu ir parodė man pirštu į ant sienos kabantį žemėlapi, kuriame buvo pavaizduoti abu žemės pusrutuliai. Ten tik aukštumos, žemumos, upės, vandenynai, ežerai ir vėl kaip jis suriks tokiu aukštu falcetu:

– Pakaži gdė bunkera! (Parodyk kur bunkeriai!) Gdė bunkera!?

Tuomet aš jam pasakiau, kad su mielu noru parodyčiau, bet šitam žemėlapy vienu pirštu visą Lietuvą uždengsiu. Martavičius iškart nutilo. Mane pasodino gal už dvidešimties metrų nuo jo. O Jefimovas rankas už nugaros sudėjęs vaikšto po salę pirmyn atgal ir burba sau panosėje:

– Ožka, och ty Ožka, čto ty nadėlala... (Ožka, ak tu Ožka, ką tu padarei...)

Supratau, kad jis turi mintyse savižudybę, kada aš norėjau užsiveržt sau kilpą.

Kai Suslovas pasakė, kad Lietuvoje pastatysime savo valdžią ir per mėnesį ne-
liks Lietuvoje nė vieno lietuvio, kaip Krymo totorių, anksti rytą atbėgo Guzevičius pas Markulį ir pasakė:

– Juozai, gelbėkim Lietuvą! Tu padėk man, aš padėsiu tau. Jie, ko gero, mane sušaudys arba pakars.

Po ketverių metų jį nuėmė, bet kokį nuostabų žmogų vietoj jo paskyrė – Jefimovą. Su juo man teko bendrauti. Jis visom išgalėm, kur tik galėjo, padėjo mūsų rezistencijai.

Man po tokių Onutės žodžių tiesiog plaukai ant galvos pasišiaušė. Aš stebėjausi tokia lietuvės moters mąstysena: Jefimovas visom išgalėm padėjo mūsų ginkluotai rezistencijai! Ką ji kalba? Išgirdęs tokius jos žodžius, aš, ko gero, turėčiau galvoti, kad ir pats Stalinas su Berija padėjo Lietuvos rezistencijai. Tai kuo dabar man tikėti, Onute ar Jefimovu? Ir ji dar sako, kad nemokanti meluoti. Melu užkrėsta sąmonė kur kas baisesnė už patį melą, nes tai jau tam tikro psichikos sutrikimo simptomai. – R. K.

Jonas Stasiulionis mirė jau mums grįžus iš lagerio. Paskutiniu metu jis dirbo mokyklos direktoriumi Vilniuje. Atbėgo pas mus jo žmona Zofija Stasiulionienė ir vos neverkdama ėmė mums aiškinti:

– Mano Jonelis jus išdavė. Tvarkiau jo popierius rašomajam stale ir radau jo ranka rašytą MGB (saugumui) adresuotą pranešimą.

Ir visiems rodė jos vyro ranka rašytą popiergalį.

Savo prisiminimuose Markulis rašo, jog karo po dešimt ir po dvidešimt metų nebus, turim ugdyt lietuvišką patriotinę dvasią visuomenę, lietuviai turi likti Lietuvoje ir aš su juo sutinku. Ar labai kas čėčėnus gelbsti, ar labai mus gelbėtų amerikiečiai, jei kas mums atsitiktų?

Markulienė yra pasakojusi, kad į jų namus ateidavo Jefimovas ir jis stebėdavęs lietuviais emigristais. Jam atseit nuostabą kelia, kaip jie palaiko savo žmones. Jis prisipažino, kad jo tėvai irgi buvę baltagvardiečiai.

Čia jau aišku, kad Markulis rašė taip, kaip jam diktavo MGB klapčiukai. Ar verta taip sureikšmint Jefimovo žodžius, kad lietuviai čekistai labai palaikė savuosius. Na, ir ko čia stebėtis? Jie visi tam pačiam katile plovėsi savo kruvinas rankas ir jų visų tos rankos buvo vienodai kruvinos. Jie nebuvo akli ir kurti, jie jautė, kad atpildo valanda už jų padarytus baisius nusikaltimus visai jų pačių tautai ateis vieną kartą ir reiks stoti, jei ne prieš žemiškąjį, tai prieš aukščiausią Dievo teismą. Tai pastebėjo ne tik Markulis su Markuliene, bet ir svetimtautis budelis Jefimovas. Aišku, jis buvo patenkintas, kad ne jo vieno rankos lietuvių krauju suteptos, juo ir patys lietuviai susitepė.

Tai koks malonas jausmas tuomet galėjo užliet ruso čekisto Jefimovo krūtinę, vis kiek mažiau to kraujo jam tenka, kai visi bendrai dar ir su kai kuriais lietuviais jį pasidalina. – R. K.

Keli žodžiai apie ONOS TRAKIMAITĖS- LAPINSKIENĖS-OŽKOS prisiminimus

Per visą rezistencinės medžiagos rinkimo laiką pirmą kartą man tenka susidurti su tokiu žmogumi, kuris, praėjęs tikrus rezistencinės kovos kelius, kelerius metus kentėjęs sovietinių gulagų lageriuose už tą veiklą, šiandien šneka tarsi iš medžio iškritęs, garbina savo budelius, išdavikus ir kalba gana įtikinamai, remiasi kai kuriais faktais, kad kartais sunku paneigti to žmogaus teiginius neturint svarių argumentų. O dar skaudžiau darosi, kad apie tai kalba lietuvė moteris. Jeigu ji tylėtų, gal būtų galima ir susitaikyt su jos iškreipta mąstysena, bet, deja, ji kalba labai daug. Juk ji yra gyvas pavyzdys mūsų laisvės kovos,

ramiai tylėdamas pro ją negali praeiti, nes gali likti nesuprastas, o istorija tokių labai nemėgsta ir niekada tylintiems neatleidžia.

Nemažai teko bendrauti su jos broliu a. a. *Geneliu*, kuris savo seserį *Ožką* vadino labai negražiai vien dėl to, kad ji garbina *Erelį-J.* Markulį, tiek daug žalos padariusį visam lietuvių tautos rezistenciniam judėjimui. Aš ne visada sutikdavau su a. a. *Genelio* aiškinimais dėl mūsųose dalyvavusio rusų NKVD kariuomenės skaičiaus, dėl vienoje ar kitoje pusėje per kautynes žuvusiųjų skaičiaus, bet niekada ir nieks nepaneigs jo ir kartu su juo kovojusių vyrų didvyriškų žygių prieš okupantus ir jų pakalikus sribus, daugelio jo aprašytų ir papasakotų kautynių, be to, konspiracijos, žvalgybos ir įvairios partizaninės kovos taktikos bei strategijos epizodų. *Genelio* gyvenimas praėjo audringų laisvės kovų sukuriuose, šiam žmogui teko pavojinga, įdomi ir garbinga Lietuvos kario savanorio dalia ir, kiek teko kalbėtis su juo, užrašinėti jo išgyvenimus kovos lauke, prisimindamas ir minėdamas savo seserį *Ožką*, jis visada stebėdavosi jos keista ir klaidinga nuomone apie Markulį, Jefimovą, Guzevičių ir kitus į juos panašius. Didžioji tautos dalis juos pasmerkė dėl padarytų baisių darbų Lietuvai. Tik nesuprantama, visiškai nesuprantama, kodėl šitie tautos išgamos vienintelei *Ožkai* asocijuojasi su tautos didvyriais.

Aš asmeniškai tikrai negaliu sakyti, kad ši moteris buvo užverbuota ar kitaip įpinta į raudonojo velnio tinklą, to mano širdis tikrai nejaučia, bet kad jai šiek tiek sujaukta psichika, šitai labai panašu.

Aš nenoriu ignoruoti jos žodžių, jos pasakojimo, leidau jai laisvai kalbėti taip, kaip jai atrodė teisingiausia, ji nemelavo, neišpūtė įvykių esmės, tik smarkiai klajojo mintimis po praeitį, teko ją ne kartą stabdyti ir vėl viską pradėti iš naujo. Tegu išlieka ateinančioms kartoms ir jos išgyvenimai tikri ir šiek tiek netikri, nes ir ji tikėjo laisve, tikėjo ta kova, kurioje pati dalyvavo, kuriai paaugojo savo jaunystę, mokslą, o kartu ir save. Jos nervai paio, čekistai ją tarsi molio gabalą suminkė taip, kaip jiems geriau atrodė, nes tada jie tam turėjo ir jėgų, ir priemonių, ir laiko. Tuomet jiems, matyt, nebuvo labai sudėtinga iš kiekvieno, nors ir didžiausio patrioto, padaryti tikrą idiotą, kuris prakeiktų savo praeitį ir imtų garbinti tuos, kurie iš jo padarė mėsą.

Teatleidžia man Dievas, istorija ir skaitytojai, kad šios moters prisiminimus aš drįsau komentuoti iš savo pozicijų. Nemanau, kad klaidingai būsiu suprastas, tiesa yra viena, tik skirtingais keliais prie jos ateinama. – R. K.

Pasakoja AUGUSTINAS ŠVENČIONIS-RYTAS

Užrašyta Kaune
2003 07 07

Gimiau 1929 06 05 Ilgakiemio kaime, Kaišiadorių rajone. Pas tėvus augome 4 vaikais, šeimoje aš buvau vyriausias sūnus. Prieškariniais metais mūsų tėvelis buvo Ilgakiemio 28-o šaulių būrio vadas, apdovanotas Šaulių Žvaigždės ordinu.

1944 m. spalio mėn. tėviškėje Ilgakiemio kaime ir jo apylinkėse pradėjo kurtis pirmieji Didžiosios Kovos(DK) apygardos partizanų būriai. Būdamas 15-os metų, tapau DK apygardos 2-o bataliono, vadovaujamo Prano Petkevičiaus-*Kariūno*, ryši-

ninku slapyvardžiu *Mokinys*. Šis ryšys nenutrūko ir man išvykus 1944 m. rudenį mokytis į Kauną, kur mokiausi Kauno 4-oje berniukų gimnazijoje iki 1946 04 13.

Netrukus šioje mokykloje įkūrėme pagrindinę organizaciją *Viltininkai*, per kurią palaikėme glaudžius ryšius su DK apygardos 2-ojo bataliono partizanais.

Įkurti pagrindinę organizaciją *Viltininkai* mintį davė mokytojas Julius Keturka ir moksleivis Kazimieras Zakarevičius. Jos nariais buvo 4-os berniukų gimnazijos, *Saulės* gimnazijos (vėliau Kauno 8-os vid. m-los) ir Kauno 4-os amatų m-los moksleiviai.

Mūsų mokykloje į šią organizaciją buvo įstoję: Algimantas Goštautas, Antanas Jančaitis, Apolinaras Rastauskas, Kazimieras Zakarevičius, Raimundas Šilinskas ir mokytojas Julius Keturka, kuris iškart tapo šios organizacijos vadovu. Iš kitų mokyklų, konspiraciniais sumetimais, žinojome tik po vieną asmenį. Iš Saulės gimnazijos – Petrą Vainių, iš 4-os amatų m-klos – Aleksą Švenčionį, iš 1-os amatų m-klos – Romą Pangonį.

Ryšys su 2-o bataliono partizanais buvo palaikomas per ryšininkus. Pagrindinės ryšininkės, kuriomis mes absoliučiai pasitikėjome, buvo Nastutė Rumševičiūtė-*Narsutė* ir Janina Stravinskaitė (medicinos seselė). Jos nuolatos atvažiuodavo pas Kauno Vilijampolės kleboną Masaitį (suimtas 1946 m.). Jo žinioje buvo DK apygardos štabo nariai. Dar viena ryšininkė gyveno Jurbarko gatvėje – mokytoja Ramanauskienė.

1945 m. pavasarį iš DK apygardos vadovybės buvo gautas nurodymas suorganizuoti rytinėse Kauno priegose pagalbinį rezervinį partizanų būrį. Nurodymą gavome iš DK apygardos štabo viršininko Benedikto Trakimo-*Genelio*. Aš pats asmeniškai su juo palaikiau nuolatinį ryšį.

Netrukus Kauno Aukštųjų Šančių rajone mano iniciatyva buvo įkurtas rezervinis partizanų būrys, kuris įėjo į Didžiosios Kovos apygardos 6-ojo bataliono sudėtį ir buvo pavadintas *Didžioji Viltis*. Aš buvau paskirtas jo vadu ir turėjau slapyvardį *Jurka*. Tokį slapyvardį pasirinkau vien konspiracijos sumetimais, nes tuo metu Kaune naktimis siautė plėšikų gauja pasivadavusi „Čiornaja koška“ (Juodoji katė). Šitie plėšikėliai vieni kitus vadino „jurkomis“. Vėliau, kai įstojau į *Vaidoto* partizanų būrį, mano slapyvardis buvo *Rytas*.

Rezervinį partizanų būrį sudarė dalis tų pačių *Viltininkų* pagrindinės organizacijos narių: Akučionis Viktoras-*Grovas*, Goštautas Algimantas, Bekeris Henrikas-*Kepalas*, Jančaitis Antanas-*Jančius*, Juškevičius Alfredas, Kasiulis Boleslovas, Laurinavičius Adasis, Maželis Gerimantas, Šilinskas Raimundas-*Šilė*, Šiaučiūnas Aleksas-*Amatuškė*, Švenčionis Augustinas-*Jurka*, Zakarevičius Kazimieras-*Zakaras*, Vainius Petras-*Sakalas*, Pangonis Romas-*Kupstas* ir kt., iš viso 17 jaunuolių.

Sėkmingai išsigydavome ginklų Aukštųjų Šančių Ašmenos gatvėje buvusioje karo belaisvių stovykloje. Čia trumpam poilsui iš fronto atveždavo lengvai sužeistus rusų kareivius, kai kurie jų turėdavo trofėjinių ginklų. Dažniausiai tai būdavo voikiški automatai ar pistoletai su šoviniais, kuriuos nusipirkdavome ar išmainyda-

vome į naminę degtinę. Šiuos ginklus labai sunkiomis sąlygomis ir su nemaža rizika pristatydavome į Pravieniškių ir Beištrakių miškus *Kariūno*, *Žvirblio*, vėliau *Riešuto* bei *Vaidoto* būrių partizanams.

1946 m. pavasarį sovietinių saugumo organų mūsų pagrindinė organizacija *Viltininkai* buvo išaiškinta. Kas išdavė, šiandien galima tik spėlioti. Kartu išaiškino ir nustojo veikęs Aukštuosiuose Šančiuose pagalbinis rezervinis partizanų būrys *Didžioji Viltis*. Pirmasis buvo suimtas Henrikas Bekeris, kuris per tardymą išdavė ir kitus bendražygius. Dalis jaunuolių buvo saugumo suimta, kiti pasitraukė į Kauno apylinkėse veikusius partizanų būrius.

Iš pagrindinės organizacijos į veikiančius partizanų būrius atėjo H. Bekeris (žuvo lageryje), Algimantas Goštautas (žuvo neaiškiomis aplinkybėmis), Romas Pangonis, Petras Vainius (žuvo 1948 m.) ir Augustinas Švenčionis-*Rytas*. Kiti buvo saugumo išaiškinti 1946 m. pavasarį, nuteisti ir pateko į lagerius.

Aš pats atsidūriau DK apygardos, A rinktinės 6-o bataliono *Vaidoto* būryje. 6-am batalionui tuomet vadovavo Klemensas Gurskas-*Riešutas* iš Pažaislio valsčiaus. Jam žuvus, 1946 m. būrį vadovauti perėmė Jonas Černiauskas-*Vaidotas*. Šis būrys kovojo Kauno rytinėse apylinkėse: Pravieniškių, Rumšiškių, Karmėlavos, Livintų, Kaišiadorių rajone. Jonas Černiauskas buvo kilęs iš Rumšiškių valsčiaus, į mišką pasitraukė 1944 m. rudenį, į Jono Mickevičiaus-*Žvirblio* būrį. Buvo drąsus ir sumanus kovotojas. Po *Riešuto* žūties, kuris buvo pakeitęs sužeistą *Žvirblio* būrio vadą J. Mickevičių, J. Černiauskas tapo 6-ojo bataliono vadu. Šiam batalionui priklausė Aukštųjų Šančių rezervinė partizanų grupė ir šis batalionas buvo jungiamoji grandis su Tauro apygardos partizanais, taip pat palaikė glaudžius ryšius Kruonio ir Darsūniškio apylinkėse su Dainavos apygardos partizanais. Su okupantais kovojome Pažaislio, Rumšiškių, Pravieniškių, Karmėlavos ir Kaišiadorių apylinkėse. Teko dalyvauti susišaudyme su Karmėlavos vietinių rusų tautybės stribais, kurie buvo pradėję žudyti padoriausias, patriotiškai nusiteikusias lietuvių šeimas. 1945 m. Mikainių kaime buvo išžudyta Ramanauskų šeima, o 1946 m. Kalnėnų kaime – Naskauskų šeima. Stribai visur skelbė, kad tai „banditų“ darbas.

Labiausiai įsimintinos 1946 m. kautynės pelkėtame Romato miške, kur vienu metu ten bazavosi *Perkūno*, *Vaidoto* ir *Meškos* būriai. Iš pat ryto gausios rusų NKVD kariuomenės pajėgos ėmė supti mišką. Partizanai buvo užėmę patogias pozicijas ir rusams neleido laisvai praeiti. Užvirė aršios kautynės, kurios tęsėsi iki vakaro. Buvo nukauta daug čekistų, tačiau nelygioje kovoje krito ir nemažai partizanų. Žuvo *Vaidoto* būrio vado pavaduotojas Albinas Kazlauskas-*Merkys*. Į pavakarę rusai paliko kovos pozicijas, o partizanai, išsiskirstę atskiromis grupelėmis, pasitraukė iš Romato miško. Kitą dieną rusai vėl atakavo mišką, bet partizanų ten jau nebebuvo.

Būnant partizanų gretose, teko susitikti su ypač klastingu MGB provokatoriumi-išdaviku Miku Važnevičium. Iš pradžių jis buvo mano bendražygis, o vėliau iš būrio pasitraukė ir įstojo į stribus, buvo vienas aktyviausių „liaudies gynėjų“. Už

DK (Didžiosios Kovos) apygardos *Meškos* būrio vado Romo Randžio suėmimą jis gavo piniginę premiją, o už savo aktyvios veiklos „nuopelnus“ – medalį. Kai mane suėmė, per tardymus labiausiai daužė ir kankino tas pats Žaslių stribas Mikas Važnevičius. Jis LTSR 25-mečio proga Kaišiadorių rajono laikraštyje buvo paskelbęs straipsnį apie „liaudies gynėjų“ kovas su „banditais“.

J. Markulio-*Erelio* pastangomis DK apygardos veikla 1947 m. pabaigoje buvo paralyžiuota. Suimti arba žuvę žymesni apygardos vadai, nuo čekistų persekiojimo slapstėsi tik pavieniai partizanai. *Vaidoto* būrys dar kurį laiką bandė tęsti kovą su okupantais, bet po nesėkmingų susidūrimų su daug gausesnėmis okupantų kariuomenės pajėgomis taip pat patyrė nemažų nuostolių ir rimtesnėse operacijose beveik nedalyvavo. *Vaidotas* žuvo 1948 m. rudenį Rumšiškių valsčiuje, Naujasodžio kaime nuo MGB agentų smogikų rankos.

1948 m. išgijau suklastotus dokumentus ir pradėjau dirbti Imbrado valsčiuje, Stelmužės pradžios mokykloje mokytoju. Tuomet su partizanais jau ryšių nebepalaikiau, tačiau netrukus 1949 04 13 buvau suimtas tiesiog klasėje per pamoką. Visų mokinių akivaizdoje čekistai demonstratyviai man uždėjo antrankius ir išsivedė.

Tardė Kaišiadorių ir Kauno saugumiečiai, o Pabaltijo karinis tribunolas atseikėjo 25-ius metus lagerio. 1955 m. buvau paleistas kaip nepilnametis nusikaltimo įvykdymo metu ir išsiųstas į tremtį, į Krasnojarsko kraštą ištremtus tėvus. Už tai, kad aš dalyvavau ginkluotame pasipriešinime, mano tėvai 1948 m. gegužės 22 d. buvo ištremti į Sibirą ir Krasnojarsko krašte kirto miškus, į Lietuvą grįžau 1957 metais.

TRUMPI BIOGRAFINIAI DUOMENYS

Gen. mjr. DMITRIJUS JEFIMOVAS

NKGB (MGB) liaudies komisaras (ministras) nuo 1945 12 15 iki 1949 02 25.

Gen. mjr. ALEKSANDRAS GUZEVIČIUS (1908–1969)

Vidaus reikalų ministras 1940–1941 m., valstybės saugumo liaudies komisaras 1944–1945 m.

JUOZAS ALBINAS MARKULIS

G. 1913 m. Pitsburge, Jungtinėse Amerikos Valstijose. Buvęs LLA štabo narys. Nuo 1947 m. dėstė Vilniaus universitete. MGB užverbuotas kaip provokatorius, sukūrė partizanų „centrą“, kuris turėjo likviduoti laisvės kovą. Turėjo *AŽUOLO*, *NOREIKOS*, *KUDIRKOS* agentūrinius slapyvardžius, kaip partizanas vadinosi *ERELIU*, *Dr. NARUTAVIČIUM*. 1945–1946 pagal Maskvos čekistų planą *CERBERIAI* įsiskverbė į Didžiosios Kovos apygardos štabą, infiltravo agentą *GRIEŽTĄ*, o apygardos vadą J. MISIŪNĄ-*ŽALIAJĮ VELNIĄ* išviliojo į Vilnių, kur jį suėmė čekistai ir sunaikino.

1947 m. Juozas Lukša Markulį demaskavo. Pasidarbavus Markulio agentams, buvo suimti 178, nužudyta 18 partizanų. Markulis MGB pinigais išlaikė konspiracinius (čekistų) būtus Vilniuje, darė partizanams „legalius“ dokumentus, leido ginkluotą lietuvių kovą dezorganizuojančius laikraštėlius: „VIENYBĖ“, „KOVĄ“, „ŠVIESĄ“, „BOČIŲ KELIĄ“. Jau de-

maskuotas 1948 m. buvo išsiųstas „tobulintis“ į Leningradą. 1952 m. – KGB archyvinis agentas, 1969 m. – medicinos mokslų daktaras, 1977 m. – Vilniaus universiteto patologinės fiziologijos ir anatomijos katedros vedėjas. Mirė 1988 m.

(Iš knygos *Lietuvos naikinimas ir tautos kova 1940–1998*, p. 240.)

Plk. LEONARDAS MARTAVIČIUS (1920–1994)

MGB ministro pavaduotojas 1946–1953 m., MVD ministro pavaduotojas 1953–1954 m., KGB pirmininko pavaduotojas 1954–1959 m. 1940–1941 – Tauragės NKVD viršininkas. 1942–1944 m. – speclagerių operatyvinis tardytojas. Kankindavo elektros srove – degindavo tardomiesiems padus. 1953 06 23 lydėjo surakintą J. ŽEMAITĮ-VYTAUTĄ į Maskvą pas BERIJĄ.

(Iš knygos *Lietuvos naikinimas ir tautos kova 1940–1998*, p. 240.)

RUMŠEVIČIŪTĖ ANASTAZIJA-NARSUTĖ

G. 1926 m. Kaugonių k. Žuvo 1948 09 16 Naujasodžio k., Pažaislio vlsč. Didžiosios Kovos apygardos štabo ryšininkė.

LOKYS

Buvo Žemaitijos atstovas partizanų vadų suvažiavime Vilniuje. Baigęs JAV Filadelfijos universitetą.

Plk. VYTIS-A. KAMARAUSKAS

MGB agentas VLASOVAS, VGPŠ (Vyriausiojo ginkluotų pajėgų štabo), įkurto su MGB palaiminimu, narys, buvęs Lietuvos kariuomenės kapitonas.

JONAS DEKSNYS

Turėjo šiuos pseudonimus: ALFONSAS, ALKSNIS, BRIEDIS, DAUNORAS, EDVARDAS, JONAS (JAN), GUDELIS, HEKTORAS, KAMILĖ, LUNCH, PETRAUSKAS, PETRENKO, PRAPUOLENIS, K. RUDOKAS, TARVYDAS, P. VIRŠAITIS

G. 1914 m. Daugpilyje. Chemijos specialistas. 1940–1941 m. bolševikų kalintas. LAF'o narys Kaune ir pogrindžio laikraščių bei radijo laidų redaktorius. 1942–1944 m. – VLIK'o narys (LLKS atstovas). 1945 m. buvo išvaduotas amerikiečių iš vokiečių gestapo. Tais pačiais metais atvyko į Lietuvą, užmezgė ryšius su partizanais ir vėl išvyko. 1946 m. atvyko su V. Staneika pas partizanus ir pateko į visišką MGB agento Markulio įtaką. Pats to nežinodamas, pradėjo dirbti MGB naudai. 1949 05 01 buvo suimtas antrą kartą, atvykęs į Lietuvą kaip jūros desantas, oficialiai užverbuotas ir gavo PETRAUSKO pravarde. 1960 m. sutiko parašyti „Tiesoje“ savo „Išpažintį“. Pasigėręs aludėse, graudindamasis jaunimui primindavo: „Vyrų, tik neišduokit Lietuvos...“ Mirė 1982 metais.

(Iš knygos *Lietuvos naikinimas ir tautos kova 1940–1998*, p. 238.)

ALGIRDAS VARKALA-ŽALIUKAS, DAUMANTAS

G. 1924 m. Žuvus ltn. JUOZUI STRAVINSKUI, 1945 09 10 paskirtas vadovauti Tauro apygardos GELEŽINIO VILKO rinkinei. 1946 12 31 apygardos vado ŽVEJO įsakymu Nr. 40 suteiktas puskarininkio laipsnis.

1947 01 18 numatytą partizanų vadų suvažiavimą, kuriam ruošėsi ir provokatorius Markulis, buvo nutarta sukviesti kitoje vietoje – netoli Noreikiškių nesamoje sodyboje norint suklaidinti čekistus. Šį melagingą scenarijų sukūrė J. LUKŠA, A. VARKALA ir A. BALTŪSIS. Scenarijų perduoti Markuliui buvo įpareigotas J. LUKŠA. O vadų suvažiavimą nutarta sušaukti savaite anksčiau, t. y. sausio 10 d. ŽALGIRIO rinktinės teritorijoje.

Įsakymas Nr. 3 pasirašytas 1947 01 12 TAURO apygardos vado ŽVEJO, kuriame pažymėta, kad GELEŽINIO VILKO rinktinės vado slapyvardį ŽALIUKAS, jam pačiam prašant, pakeičiu į slapyvardį DAUMANTAS. Raportas Nr. 40.

(Iš knygos *Suvalkijos partizanų takais*.)

ALGIMANTAS ZASKEVIČIUS-BENAMIS, TAUTVAIŠA, ŠALNA,
VINCAS, GIRĖNAS ir ZIZAS

MGB agentūrinis slapyvardis – BAGDONAS.

Generolo STASIO ZASKEVIČIAUS sūnus, atsargos jaunesnysis leitenantas, slavų kalbų ir literatūros dėstytojas Vilniaus universitete. Gal didžiausią išdaviko karjerą padaręs per visą tautos gyvavimo laikotarpį. Jo, kaip MGB agento, karjera tęsėsi iki 7-ojo dešimtmečio pradžios ir siekė Vakarų Vokietiją. Jis išaugo be motinos, dar būdamas vaikas su tėvo revolveriu nušovė savo draugą. Gimnazijoje buvo pirmas mokinys, geras sportininkas. Buvo vedęs tris kartus. Pirmoji žmona dėl neištikimybės nusižudė. Apskritai buvo didelių planų mėgėjas, rūpestingas, niekuomet nesugniužo ir nieko neėmė rimtai į galvą, „svetavas“, žinojo kur ką pasakyti, didelio lankstumo, naiviai sąžiningas. Blekaičio nuomone, jis buvo gabus, lengvabūdis, neturintis tvirtų įsitikinimų, lengvai pasiduodantis konjunktūrai.

Nuo 1943 m. LLA centrinio štabo narys, o nuo 1944 m. LLA Vilniaus štabo narys. 1945 05 20 išėjo į mišką ir pasiskelbė esąs VĖGĖLĖS rinktinės agitacijos ir propagandos skyriaus viršininkas.

Po Virtukų kautynių smarkiai sumažėjus A. ZASKEVIČIAUS autoritetui, VĖGĖLĖS rinktinė buvo panaikinta.

1946 08 20, gavęs iš Markulio fiktyvius dokumentus STASIO SAKALAUŠKO pavarde, išvyko į Vilnių. Čia užmezgė ryšius su BDPS. 1947 03 11 buvo suimtas. Ko nežinojo J. Markulis, tą šis atskleidė. Čekistai juo operatyviai naudojosi, jo išdavystė buvo gera priedanga J. Markuliui.

Jo tolesnė karjera 1-ajame MGB skyriuje aprašoma jam skirtoje agentūrinėje pažymoje.

Tardomas BAGDONAS iš karto viską prisipažino ir jo dėka buvo likviduotas KĖSTUČIO apygardos štabas, paimta spaustuvė, spausdinusi antisovietinius laikraščius, areštuota per 300 ginkluotų nacionalistų ir jų ryšininkų.

1948 m. BAGDONAS buvo užverbuotas MGB agentu ir panaudotas apdorojant Žemaitijos partizanų apygardą. Agento dėka buvo areštuoti 144 žmonės ir likviduota (sušaudyta) per 30 partizanų, jų ryšininkų ir šios apygardos rėmėjų.

1948 rugsėjo mėn. BAGDONAS buvo įterptas į DIDŽIOSIOS KOVOS apygardos sudėtį, kuri, BAGDONO vadovaujamai agentų smogikų grupei padedant, buvo visiškai likviduota.

1948 spalio mėn. BAGDONAS vadovauja sunaikinant antrą 9 žmonių grupę, DIDŽIOSIOS KOVOS apygardos 6-ąją batalioną.

1949 vasario mėn. BAGDONAS dalyvauja kombinacijoje atskleidžiant ir suimant anglų agentą BARDAUSKĄ. 1949 m. gegužės mėnesį BAGDONAS su savo spec. grupe gaudė amerikiečių ir švedų agentus, išsikelusius Baltijos pajūryje. Šioje operacijoje paimti 4 šnipai su desanto vadu DEKŠNIU.

1949 m. liepos mėn., dalyvaujant BAGDONUI, likviduotas DAINAVOS apygardos VY-TAUTO rinktinės štabas.

1950–1951 m. dalyvavo agentūrinėse kombinacijose paimant ir likviduojant įvairias partizanų grupes.

Be to, 1950 m. BAGDONAS dalyvavo verbuojant vieną iš Anglijos žvalgybos Maskvoje oficialių bendradarbių, čia agentas dirbo verbuotoju. Darbą įvykdė sėkmingai.

1956 m. kovo mėn. BAGDONAS išvyko į Berlyną, turėdamas SSSR KGB PGU prie SSSR MT užduotį, ir dalyvavo verbuojant amerikiečių žvalgą KUPSTĄ, kuris agento sumanių ir ryžtingų veiksmų dėka buvo nuvežtas į KGB prie SSSR MT Vyriausiojo Patarėjo būstinę VDR.

Bendradarbiaudamas su MGB–KGB organais, BAGDONAS užsirekomendavo kaip drąsus, ryžtingas ir ištikimas agentas. Vykdydamas užduotis, buvo išradingas, ištvermingas, šaltakraujis, galėjo savarankiškai spręsti sudėtingus agentūrinio darbo klausimus, visapusiškai išsilavinęs, politiškai raštingas. 1951 m. baigė Marksizmo-leninizmo universitetą.

Už aktyvų dalyvavimą kovoje su „banditais“ BAGDONAS ne vieną kartą buvo premijuotas vertingomis dovanomis ir pinigais. 1950 m. Liet. TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo apdovanotas Garbės raštu.

(Iš knygos *Pavargęs herojus*, p. 386–388.)

MICHAILAS SUSLOVAS

G. 1902 m. Simbirsko gubernijoje (Rusija). Lietuvos „išvadavimo“ iš lietuvių savimonės teoretikas ir praktikas pagal formulę: „Lietuva bus, bet be lietuvių“; likusieji Lietuvoje lietuviai mąstys, elgsis ir kalbės kaip komunistai rusai. Lietuvių pramintas KORIKU II. Atsiųstas į Lietuvą 1944 11, iki 1946 m. vadovavo VKP(b) CK Lietuvos organizaciniam biurui, o iš tiesų čekistų jėgomis, metodais ir priemonėmis administravo Lietuvą. Koordinavo čekistų ir reguliariosios kariuomenės papildomą dislokavimą Lietuvos miestuose ir miesteliuose, sankcionavo genocidą – karines teroro operacijas, masinius žmonių trėmimus į Rusiją, sovietino ir rusifikavo LSSR kadrus (valdininkus), įtvirtino valdžioje kolonizatorius ir Maskvai parsidavusius kolaborantus. 1947 m. STALINO paskirtas visos SSSR kompartijos ideologu, kultūros šefu (CK sekretoriumi), išbuvo šiame poste iki mirties. Aktyviai rėmė SSSR agresiją į Vengriją 1956 m., į Čekoslovakiją – 1968 m., į Afganistaną – 1979 m. Susirgus L. BREŽNEVIU, 8 dešimtmetyje buvo faktiškasis SSKP (ir SSSR) valdytojas. Mirė 1982 m. Maskvoje.

(Iš knygos *Lietuvos naikinimas ir tautos kova 1940–1998*, p. 236.)

Kap. VYTAUTAS VIKTORAS PEČIŪRA-GRIEŽTAS

Kitur MGB ag. slapyvardis – GEDIMINAS, užverbuotas Maskvos Butyrkų kalėjime 1942 m.

MGB agentas A. KAMARAUSKAS-VLASOVAS pasirašo Lietuvos partizanų pagrindžio centro „įsakymą“, kuriuo nuo 1946 05 19 kap. GRIEŽTĄ paskiria LLA 5-os apygardos vadu, palikdami ŽALIAJĄ VELNIĄ jo pavaduotoju ir senosios DIDŽIOSIOS KOVOS APYGARDOS rinktinės vadu. Už ŽALIOJO VELNIO izoliaciją ir apygardos sunaikinimą kapitonas GRIEŽTAS apdovanojamas Tėvynės Karo II laipsnio ordinu ir nuo 1947 m. gruodžio mėn. iš aki-račio dingsta.

V. PEČIŪRAI padedant, MGB nužudė ar suėmė daugiau kaip 200 Didžiosios Kovos apygardos partizanų. 1952 m. spalio mėn. V. PEČIŪRA dirbo Meno reikalų valdybos prie LSSR Ministrų tarybos viršininko pavaduotoju. Apie tai byloja LSSR MGB 5 skyriaus viršininko plk. ŠRILEVO 1952 10 10 raportas LSSR Saugumo ministrui generolui majorui P. KONDAKOVUI. Dokumentas saugomas Lietuvos ypatingajame archyve, fondas K-1, apyrašas 6, byla Nr. 215 (26/91), 3–4 lapai.

JUOZAS LUKŠA-JUODIS, VYTIS, KAZIMIERAS, SKIRMANTAS, KĘSTUTIS, SKRAJŪNAS, S. MYKOLAITIS

G. 1921 08 10 Marijampolės apskrityje, Veiverių vlsč., Juodbūdžio k. Šeimoje buvo 4 broliai ir sesuo. Vokiečių okupacijos metais studijavo architektūrą Kauno universitete, dalyvavo

LF studentų grupėje. Grįžus sovietams, 1945 m. buvo LPS organizacinio skyriaus virš. (*JUODIS*). 1946 01 01 išėjo partizanauti. Buvo paskirtas TAURO apygardos GELEŽINIO VILKO rinkt. Spaudos skyr. ir „Laisvės žvalgo“ laikraščio red. (*VYTIS*). Dalyvavo kuriant J. MARKULIO vadovaujamą Vyriausiąją partizanų vadovybę (VLAK, BDPS). 1946 m. lapkrityje paskirtas A. KAMARAUSKO vadovaujamo VGPŠ adj. (*KAZIMIERAS*). Padėjo organizuoti visų Lietuvos partizanų vadų suvažiavimą, kuris buvo numatytas 1947 m. sausio 18 d., bet supratęs, kad J. MARKULIS tarnauja MGB, nuvyko į TAURO apygardą pranešti apie jo išdavystę. 1947 01 20 paskirtas TAURO apygardos BIRUTĖS rinktinės veikusios Kauno m. ir jo apylinkėse, vadu (*SKIRMANTAS*). 1947 gegužės mėn. (*KĘSTUTIS*) su J. KRIKŠČIŪNU-RIMVYDU vyko į Vakarus. 1947 m. gruodžio mėn. kartu su K. PYPLIU-AUDRONIU iš Rytprūsių prasiveržė į Lenkiją. 1949 10 14 gavo specialius įgaliojimus atstovauti naujai įkurtam LLKS užsienyje. 1950 10 03 kartu su ŠIRVIU-SAKALU ir B. TRUMPIU-RYČIU sugrįžo į Lietuvą. Buvo paskirtas Ginkluotųjų pajėgų štabo Žvalgybos skyr. viršininku. 1950 12 31 jam suteiktas Laisvės Kovos karžygio vardas.

1951 09 04 J. KUKAUSKAS iškvietė J. LUKŠĄ į susitikimą prie Pažerų k. (Veiverių vlsč.). J. LUKŠA žuvo per susišaudymą su MGB pasala.

(Iš knygos *Lietuvos naikinimas ir tautos kova 1940–1998*, p. 324.)

JONAS MISIŪNAS-ŽALIASIS VELNIAS

G. 1911 m. Panevėžio apskr., Pušaloto vlsč., Valmonių k. Kariuomenėje, baigęs privalomąją tarnybą, pasiliko liktiniu. Turėjo viršilos laipsnį. Tarnavo Vievyje, Kaišiadoryse. 1944 02 05 įstojo į Vietinę Rinktinę. 1944 m. liepą apsigyveno su šeima Ukmergės apskr., Musninkų vlsč., Janionių k. Suorganizavo partizanų būrį, kuris liepos gale turėjo apie 200 kovotojų. Rugsėjo mėn. tą būrį pavadino DIDŽIOSIOS KOVOS rinktine. 1945 01 15 ši partizanų junginį perorganizavo į 5-ąjį LLA rajoną. 1945 m. vasario mėn. 5-asis LLA rajonas buvo pavadintas 5-ąja LLA apygarda. 1945 12 01 5-ąją apygardą pavadino DIDŽIOSIOS KOVOS apygarda (DKA), įsteigė 2 rinkt.: A – Trakų apskr. ir B – Ukmergės apskr.

1946 m. užmezgė ryšį su J. MARKULIU. 1946 07 24 J. MISIŪNAS perdavė apygardos vadovavimą kpt. GRIEŽTUI, o pats liko jo pavaduotoju. 1946 08 14 kpt. GRIEŽTO priimtinau pakviestas, J. MISIŪNAS atvyko į J. MARKULIO organizuotą partizanų apyg. atstovų pasitarimą Vilniuje. Buvo suimtas ir 1947 03 11 nužudytas Maskvoje.

(Iš knygos *Lietuvos naikinimas ir tautos kova 1940–1998*, p. 327.)

JUOZAS IŠGANAITIS-KRYŽIUTIS, DĖDĖ

G. Lankelių (buv. Būdviečių) k., Šilavoto vlsč. GELEŽINIO VILKO rinktinės štabo pasiuntinys. 1947 03 29 perkeltas į VYTAUTO rinktinės 4-ąją kuopą, po mėnesio – į BIRUTĖS rinktinės ŽIEDO kuopą. 1948 03 – kuopos vadas. 1949 02 Dabintos k., Kruonio vlsč., Kaišiadorių apskr. buvo sunkiai sužeistas ir paslėptas pas Garmų. Šeimininko išduotas Panevėžės sribams, 1949 02 13 nusinuodijo.

JURGIS KRIKŠČIŪNAS-RIMVYDAS, VYTAUTAS (1919–1949 12 13)

G. Rusijoje. Gorkio mieste. Motina rusė. 1921 m. su tėvais grįžo į Lietuvą. 1938 m. Kaune baigė „Aušros“ berniukų gimnaziją, o 1940 m. – karo mokyklą ir gavo atsargos leitenanto laipsnį. Kauno VDU studijavo geodeziją. 1944 m., šeimai pasitraukus į Vakarus, buvo suimtas, žiauriai tardytas. Paleistas išėjo į partizanus, kur rūpinosi partizanų ryšiais su Vakaraais. 1949 m. apsigyveno Lenkijoje, Šlynakiemyje, pas Jakimavičius. Kartu gyveno V. PRABULIS-ŽAIBAS. Abu žuvo išduoti.

(Iš knygos *Ištark mano vardą*, p. 112 ir 160.)

SANTRUMPOS

žr. – žiūrėti
ag. – agentas
inf. – informatorius
karin. – karininkas
ltn. – leitenantas
kap. – kapitonas
mjr. – majoras
plk. – pulkininkas
gen. – generolas
prof. – profesorius
str. – stribas
str. v. – stribų vadas
milicn. – milicininkas
policn. – policininkas
tard. – tardytojas
gyd. – gydytojas
kun. – kunigas

nuotr. – nuotrauka
prok. – prokuroras
provokt. – provokatorius
b. v. – būrio vadas
(?) – nežinoma pavardė arba vardas
partiz. inf. – partizanų informatorius
MGB – Ministerstvo gosudarstvennoj
bezopasnosti (Valstybės
saugumo ministerija)
NKVD – Narodnyj komissariat vnutren-
nich děl (Vidaus reikalų
liaudies komisariatas)
partorg. – partorgas – partinės (komunis-
tų) organizacijos sekretorius
MTS – Mašinų traktorių stotis
A. P. P. – Aukštaitijos partizanų
prisiminimai

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

- A. Aldona (provokatorė MGB) 457, 458
 Abazorienė-Laučiškytė Eleonora-*Neužmirštuolė* 42
 Abraškevičius Ignas 247
 Abromavičius Antanas 375
 Abromavičiūtės 615
 Adamkevičius Augustas 590
 Adamkevičius Benadas-*Bijūnas* 590, 591
 Adamonis Juozas-*Krumplys* 422
 Adomaitis 89, 448
 Adomonis Donatas-*Debesis* 601
 Adomonytė Marytė 252
 Adukonis Antanas 576, 577
 Adulytė 26
Aficiarius žr. Juospaitis Jonas 202
 Agafonas str. 575, 576
 Aganauskas Vladas 460
Aguona žr. Petkevičius Andrius 540, 541, 547
Agurkas žr. Kazakevičius Kazys (Kazimieras) 551, 569
Aidas žr. Eglinskas Antanas 303
Aitvaras žr. *Kibirkštis* ag. 615, 617
 Ajutienė-Kaupaitė Emilija 33, 35
 Ajutis Adolfas 29
 Ajutis Jonas 33, 34
 Ajutis Petras 37
 Akučionis Viktoras-*Grovas* 627
 Akzeliūnas 68
 Alasevičius 38
 Aleinikovas milicn. 436
 Aleknavičius 425
 Aleknavičius Bronius-*Braumanas* 438
Aleksas 192
 Aleliūnaitė Morta 329
 Alenčikas Aleksas-*Kelmelis* 438
Algimantas žr. Karbočius Bronius 329
 Algirdas Čeponis 292
Algis žr. Dirsė Mykolas 149, 162
Algis žr. Narkevičius Benius 286, 287, 288
Alijošius žr. Kapčinskas Povilas 323
 Alionis Aleksas-*Šaulys* 594, 595
 Alionis Stasys 595, 597
 Ališauskas Juozas-*Beržas* 396, 426, 427
 Ališauskas Jurgis 451
 Ališauskas Kazys-*Spartakas* 460, 476; 72 nuotr.
 Ališauskas Mykolas 451, 452
 Ališauskas Vladas-*Puškinas* 473
 Aliukas Antanas-*Kupris* 247, 249, 331, 332
 Aliukas Jonas 247
 Alkovikaitė Ona 572
Alšėnas žr. Daugėla Vladas 200
 Ambrazevičius Aleksas-*Šaulys* 595
 Ambrožas Antanas-*Fuksas* 230
 Ambrožas Stasys-*Ponas, Fukas, Dėdė* 230, 299
 Ambrožienė Aniceta 229
Anciukas žr. Krikščiūnas Anicetas 232, 230, 233
 Anckaitis Kazimieras 548
 Andrijauskas Jurgis, Jono 390
 Andrijauskas Kazys 246
 Andrijauskienė Antanina 244
 Andrikonis Juozas, Petro 448
 Andriūnas Antanas 322
 Andriūnas Antanas ag. *Želva* 283, 289, 299, 309, 310
 Andriūnas Bronius 322
 Andriūnas Povilas vyr. ltn. 281
 Antanaitienė Ona 241, 242
 Antanaitis Alfonsas-*Tigras* 213
 Antanaitis Jaraminas 239
 Antanaitis Rapolas 239, 242
 Antanaitytė Aldona 207
 Apolinskaitė Albina 293
 Apšega Albertas-*Raišys* 369
 Apšega Juozas-*Strausas* 369
 Apšega Petras-*Vilkas* 369
 Apšega Vytautas-*Jurkštas* 369
Aras žr. Bagdonas Alfonsas 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 487, 488, 519
Aras žr. Štaruolis (Štarolis) Leonas 207, 210, 212, 214
 Archipovas Jokūbas str. 43
 Ardavičius Julijonas-*Genys* 261, 262

Ardinskas Juozas 30
 Ardinskas Petras 30
 Arštikytė Aldona 276
 Artmonaitė Alfonsa 315
 Asačiovas (partiz. rėmėjas) 490, 491
 Astrauskaitė Janina 279, 293
 Astrauskas 305
 Astrauskas Juozas 322
 Ašakaitė 319
 Ašmenskas Albinas-*Siaubas* 559
 Atkočiūnas 296
 Atkočiūnas Kazys 315
 Atlavinis 59
 Atlavinis Krisius 19
 Audickaitė Pranė 440
 Audickas Petras 29,
 Audickas Petras 371
Audra žr. Jelinskaitė Janina 284
 Auga Liudas 270
 Auglys Bronius 18, 21 nuotr.
 Augulis Aleksas-*Meška* ag. 614
 Augūnas Edvardas-*Klajūnas* 287; 18, 19 nuotr.
 Augustauskas Jonas 105
 Augustauskas Jonas 78
 Augutis Adolfas 498, 499
 Augutis Alfonsas-*Vėjas*, *Šeškas* 402, 405, 408
 Augutyte Danutė 499
 Augutyte Stasė 499
Auklėtinis žr. Čiplys Vladas 196
 Aukštinis Petras 48, 52
 Aukštikalnienė Eglė 619, 622
 Aukštikalis 72, 85
 Aukštikalis Adolfas 14, 28
 Aukštikalis Aloyzas 69
 Aukštikalis Bronius 14
 Aukštikalis Ernestas 14, 17, 28
 Aukštikalis Gediminas 77, 80, 95
 Aukštikalis Jonas 14, 70
 Aukštikalis Leonas 72
 Aukštikalis Petras 14, 17, 24
 Aukštikalis Povilas 13, 14
 Aukštikalis Steponas-*Vėtra* 69, 70
 Aukštikalis Vytautas 78
 Aukštikalis Vladas 28
 Aukštuolienė 516
 Aukštuolis Juozas-*Uosis* 536
 Aukštuolis Petras 537
 Aukštuolis Stasys str. (partiz. inf.) 526, 536
 Aukštuolis Viktoras-*Smauglys* 536
 Aukštuolis Vincas 519
 Aukštuolis Vladas 537, 550
Aušra žr. Tamošiūnaitė Adelė 439
 Aviža (?) 602
 Aviža 134, 135
 Aviža 447

Aviža Bronius 455
 Aviža Petras 602
 Ažubalis (Užubalis) Jonas 62, 63
 Ažubalis (Užubalis) Stasys 62
 Ažubalis 105
 Ažubalis 77
 Ažubalis Antanas 88
 Ažubalis Antanas-*Anupras* 98, 101, 102
 Ažubalis str. 56
 Ažunaris Petras 29
Ažuolas žr. Jogėla (Jagėla) Antanas 113, 114, 115
Ažuolas žr. Zagreckas Povilas 461
Ažuoliukas žr. Jogėla (Jagėla) Antanas 133, 247

Bačelis Edvardas-*Gebelsas* 438
 Bačianskas Marijonas-*Šernas* 521
Bagdonas ag. žr. Zaskevičius Algimantas 631
 Bagdonas Alfonsas-*Aras* 479, 515
 Bagdonas Petras 31
 Bagdonas Povilas 479
 Bagdonas Rapolas 479, 480
 Bagdonavičius Adolfas 586
 Bagočiūnas Antanas-*Dūmas* 381, 400, 407, 408, 412; 48, 51 nuotr.
 Bagočiūnas Jonas 381
 Bagočiūnas Jonas 402
 Bagočiūnas Juozas-*Užugiris* 381
 Bagočiūnas Vytautas-*Liūtas*, *Uosis* 381, 405, 407, 408, 430
 Bairakas gyd. 566
 Bajoriūnas Jonas-*Mina* 422, 425
 Bajorūnas Antanas str. 264, 278
 Bajorūnas Tadas 336
 Bajorūnas Vytautas 335
 Bakanauskaitė 449
 Bakanauskas str. 511
 Balaišienė Paulina 375
 Balaišis Aloyzas 371
 Balaišis Antanas 371
 Balčikonienė Milda 266
 Balčikonis 12
 Balčiūnaitė 236
 Balčiūnaitė Eugenija 69
 Balčiūnas 72
 Balčiūnas Alfonsas 62
 Balčiūnas Antanas 257
 Balčiūnas Boleslovas 577
 Balčiūnas Dominykas (Domas) 67, 68
 Balčiūnas Jonas 19
 Balčiūnas Jonas, s. Jono 28
 Balčiūnas Jonas-*Ūdras* 394, 426
 Balčiūnas Mykolas 67
 Balčiūnas Petras 19
 Balčiūnas Petras, s. Jono 28
 Balčiūnas Stasys 186

- Balčiūnas str. 388
 Balčiūnas Vladas-*Vilkas* 66
 Baltakis 364
 Baltakis Antanas 437
 Baltakis Juozas-*Prancūzas* 370
 Baltakis Kostas 437
 Baltrūnas 138
 Baltrūnas 72
 Baltrūnas Bronius-*Seklys* 254
 Baltrūnas Petras 77
 Baltrušėnas 70
 Baltūsis Antanas-*Žvejas* 630
 Baltušis Jonas-*Trimitas* 8, 9, 31, 37
 Baltušis Povilas 43, 44
 Baltušis Romas 59
 Baltušis Stepas-*Gegutė* 602
 Baltuška 234, 235, 236, 357
 Baltuška Vladas-*Bartukas* 434, 435
 Baltušnikaitė Milda 416
 Baltušnikaitė Narutė 416
 Baltušnikaitė Zana 416
 Baltušnikas Jonas-*Vienuoelis* 164, 251, 331, 332
 Baltušnikas Kazimieras 415
 Baltušnikas Liudas-*Leika, Meška* 251, 331
 Baltušnikas Simonas 415
 Baltušnikas Zenonas 416
 Balžekas Pranas 472
 Balžekas Vytautas 471, 472; 71 nuotr.
 Balžekas Zigmas 473, 475; 80 nuotr.
 Banaitis Mykolas-*Leopardas* 331
 Bandzevičius Kazys-*Kaziukas* 566, 571; 67 nuotr.
 Bandžiulis 258
 Baneckas Bronius, Juozo-*Kukulis, Černeckas, Špokas, Siurbys* 279; 20, 24, 32 nuotr.
 Banelis Kazys inf. 137
 Banionis Alfonsas-*Bimba* 80, 98
 Banionis Antanas 79, 84, 85
 Banionis Bronius 98
 Banionis Jonas 98
 Banionis Petras-*Rasputinas* 89, 101, 102
 Banionis Povilas 98
 Baniulis 601
 Baniulis Juozas 522, 523
 Banys 20
 Banys Juozas-*Šūvis* 405, 408, 412, 413; 51 nuotr.
 Baranauskas Napalys str. 499
 Baravykas Jonas-*Vygantas* 322
 Baravykas žr. Žlioba Petras 307
 Barbuška Petras 187
 Barčienė Emilė 222
 Bardišauskas kun. 20
 Bareika Juozas (vertėjas MGB) 398, 399
 Bareika Leonas, Alekso 391, 393
 Bareiša Zigmas 475, 476; 80 nuotr.
 Barkauskas Antanas-*Brakonierius* 213, 214
 Baronas 349
 Bartaševičius (Olis) Aleksas-*Tigras* 332
 Bartaševičius Jonas-*Kiaunė* 330, 332
 Bartašiūnas Juozas (MGB) 604
 Bartašius str. 52
 Bartkevičius Antanas 79
 Bartkevičius Jonas 75, 85
 Bartkevičius Petras 76, 79
 Bartkevičius Povilas 79
 Bartkus Stasys-*Žertauninkas* 434
 Barzda Alfonsas 330
 Barzda Jonas 471, 472
 Barzda Vaclovas 471, 472
 Barzda Zigmas 471, 472
 Barzda žr. Jočys Stepas 387
 Baseckas Leonas 365
 Batalovas tard. (MGB) 583
 Batvinis ag. 279
 Baublys Jonas 571, 573
 Baukytė Danutė 222, 224
 Bekeris Henrikas-*Kepalas* 627, 628
 Belickas Julius-*Klevas* 282, 289; 18 nuotr.
 Belickas Liudas-*Jaunutis* 289
 Belickas Viktoras 282
 Bėlikas str. 36
 Bergas Alfonsas 336
 Berija Lavrentij 625
 Bernatavičius Antanas 385
 Bernatavičius Jonas-*Rasputinas* 323
 Bernatonis Jonas-*Melagis* 247
 Bernotas Petras 51
 Beržas žr. ag. (smogikas) Kašteljanovas 401
 Beržas žr. Liškauskas Nikodemus 481, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 516, 517, 519
 Beržas žr. Stepas (?) 577
 Bičiūnas Adolfas-*Dainininkas* 1 nuotr.
 Bičiūnas Albertas 32
 Bičiūnas Jonas 30
 Bičiūnas Juozas 30
 Bičiūnas Jurgis 32
 Bičkauskas 590
 Bičkauskas Vaclovas-*Vaiduoklis* 581
 Bidlauskas Bronius-*Šatras* 422
 Biednas *Rupūžė (Rupūžėtas)* žr. Eitminavičius Stasys 191, 192, 193, 200, 201, 203
 Bielskienė Ona 91, 102
 Bielskis Antanas 85, 89, 90, 91, 102
 Bielskis Gytis 90
 Bielskis Kazimieras 91
 Bielskis Kostas 90, 91, 102
 Bierienė – Vasiliauskaitė Elena 301
 Bieris Juozas-*Narsutis* 174, 182, 185, 186, 319, 325
 Bijūnas žr. Vinciuonas Jonas 442

- Bikinas Juozas-*Alksnis* 333
 Bikinas Vytautas-*Pipiras* 331
 Bikinis Andrius, s. Edvardo 332
Biliūnas 394
 Biliūnas Alfonsas 34
 Biliūnas Antanas 404
 Biliūnas Juozas 404
Bimba žr. Meška Audrius 199
 Bimbiras str. 133
 Binkienė Apolonija 419
 Binkis Jonas 19, 20
 Binkis Jonas, s. Petro 28
 Binkis Petras 20
 Binkis Vytautas str. 43
 Bironas 369
 Biržys 395
 „Bipsa“ žr. Rusonis Vacys 589
 Bisturys Bronius-*Girėnas, Aidas, Svajūnas* 326
Bitė žr. Karbočius Bronius 264
 Bitinas Adolfas 64
 Bitinas Aleksas 147
 Bitinas Bronius 29, 64
 Bitinas Povilas 154
 Bytautas Vytautas 548
 Blankis Jonas 447
 Blauzdys Antanas-*Konkurentas* 116, 247
 Blauzdys Petras 248
 Blažienė Magdalena 9
 Blažiūnas Napalys 30
 Blažys Romualdas kun. 615
 Blėka Petras 237, 238
 Blėka Petras ltn. 302
 Blėka Stasys 81, 83, 84, 85, 87
 Blinkievičius Juozas, s. Juozo-*Jaunutis, Sakalas* 329, 332, 333, 334
 Blinkievičius Mykolas, s. Juozo-*Nemunas, Nemunėlis, Naras* 329, 331, 332, 333
 Bliujus Albinas-*Donkichotas* 560
 Blusius Mykolas-*Kempinė* 521
 Bobenkovas str. 290
 Bogatovas tard. (MGB) 470
 Bogušas str. 262, 273
 Borodkinas Tarfija str. 557
 Borodkinas Vaska str. 557
Bosas žr. Purlys Bronius 461
 Božava Robertas 590; 76 nuotr.
 Braknys Juozas gyd. 610
Branguolė žr. Kalibaitė Kamilė 506, 507
 Brazdžius 71
 Brazdžius Jonas str. 70
 Brazdžius Pranas 34
 Brazinskaitė Paulina 79
 Brazinskas Balys 78, 94, 95, 96, 101
 Brazinskas Paulinas 85
 Bražiūnas Juozas 390, 394
 Briedienė Petronėlė 52
 Briedis Alfonsas 48
Briedis žr. Durosas Petras 371
Briedis žr. Vaitelis Danielius 287
 Brigackas Petras 117
 Bruneika Jonas-*Lempa* 368
 Bubinas Alfonsas-*Šturmąs* 386
 Bubinas Bronius-*Fordas* 257
 Bubinas Juozas 257
 Bubiniene – Žemaitytė Janė 124
 Bucevičiūtė Alytė 220
 Bučas Albinas 54
 Bučinskas 189
 Bučiūnas Alfonsas 230
 Budnikas Edvardas-*Šarūnas* 320
 Budnikas Florijonas 151
 Budreika Povilas-*Debesis* 400
 Budrys Kazimieras-*Kriaučius* 192
 Bugailiškis Vilius-*Drąsutis* 365
 Buika 21
 Buika Vytautas 32
 Buivydas Antanas 375
 Buivydas Jonas 374
 Buivydas Petras 374
 Bujokas 156
 Bujokienė 156
 Bukėnas Vytautas 358
 Bulokas 573
 Bulovas prof. 23
 Bulovas Stepas (Steponas) 344, 367, 376
 Bulovas str. 103
 Bundonis 317
 Burbulas Andriejus 244, 246
 Burbulis Albinas-*Ramūnas, Žilvytis, Žilvinas* 335; 25, 32 nuotr.
 Burda Edvardas 571
 Bureika Adolfas-*Hitleris* 286, 287, 328, 289; 16, 18, 19 nuotr.
 Bureika Jonas 328
 Burneikytė Palmyra 454
 Burokas Edvardas 463
 Butėnas Antanas 1 nuotr.
 Butėnas Antanas 42, 59, 61, 60
 Butėnas Povilas 18, 27, 42
 Butėnas Vladas-*Vanagėlis* 8, 31, 37, 42, 45, 46, 47, 59; 2, 6 nuotr.
 Butkevičius Julius 276
 Butkevičius Motiejus-*Narsutis* 596
 Butkus Jonas-*Karklas* 122, 131, 137
 Buzas Leonas 365
 Buzas Vaclovas 364; 49 nuotr.
 Buzevičius Juozas 102
 Buzevičius Pranas 102

- Celešiūtė Albina-*Jaunamartė* 618
 Cemnolonskas Alfonsas 126
 Charaševičius vyr. ltn. (MGB) 117
 Chiminas str. 580
 Chomičius tard. (MGB) 457
 Cibulskas Algis 571
 Cibulskienė 218
 Cibulskienė Stasė 245
 Cibulskis Jonas 238, 245
 Cikatavičius Rapolas 443
 Cimbolaitis mokyt. 459
Civilis ag. 526
 Čeičys Motiejus 32
 Čekauskas Petras str. 416
 Čepaitė 84
 Čepaitė Birutė 209, 231
 Čepaitė Laima 219
 Čepaitė Onutė 473
 Čepaitė-Pakštienė Birutė 26 nuotr.
 Čepas Antanas 83, 84
 Čepas Petras 13, 32
 Čepėnas Vincas 397
 Čepėnas Vincas 398, 399
 Čepkauskas Juozas-*Katinas* 598
 Čeponis 290, 300
 Čeponis Algirdas-*Aitvaras* 284, 285, 287
 Čeponis gyd. 73
 Čeponis Jonas 144, 322
 Čeponis Pranas 144
 Čepukas Bronius 391
 Čepukėnas Antanas 312, 314
 Čepukėnas Vaclovas 297
 Čepukienė Bronė 394
 Čepukonis Česlovas-*Tigras* 374
 Čerčilis 114
 Čereška 87
 Čereškaitė Apolonija 517
 Čeriauka Stasys 440
 Čërka Bronius (Juozas) 7, 59,65
 Čërka Kazimieras 72
 Čërka Vytautas 72
 Černiauskas Jonas 29, 64
 Černiauskas Jonas-*Vaidotas* 628; 83 nuotr.
 Černienė 351, 352, 353, 354, 357
 Černius Alfonsas 79
 Černius Antanas 368
 Černius Juozas 366
 Černius Lucius (Liucijus) 367, 377
 Černius Petras-*Špokas* 362, 370
 Čerškus Henrikas 404
 Česiūnas Vytautas 558
 Čėsna Bronius-*Žaibas* 587, 592
 Česnelis 117
 Čigas Kostas 43
 Čigas Vytautas 65
 Čigonas žr. Degutis Petras 517
 Činčikas gyd. 34 nuotr.
 Činčikas str. 337
 Činga Jonas 53
 Činikas Petras-*Augintinis* 253
 Čiplys Antanas-*Jūrininkas* 192, 237
 Čiplys Vladas-*Auklėtinis* 192
 Čiplys Vladas-*Valdininkas* 192
 Čirkelienė Jadvyga 240
 Čirūna 371
 Čiukšis Stasys 134
 Čiukšis Vacys 134
 Čiukšys Marijonas 122, 134
 Čiukšys Povilas 118, 119
 Čiurinskas Pranas 565
 Čiurinskas Vincas 597
 Čiurlienė Justina 362
 Čiurlys Napalys 362
 Čižauskas Bronius str. 43
 Čižauskas str. 64
 Čižiūnas Petras-*Dėdė* 353
 Čižius Jonas str. 73
 Čyvas Vladas-*Jazminas* 465
 D. Marytė ag. 26
 Dabrovolskis Jonas-*Uosis* 238
 Dabrovolskis Juozas-*Sakalas* 238
 Dagelis Jonas-*Gintaras* 116
 Dagilis Stasys 43
 Dagys 459
Dagys 523
 Dagys Antanas 374
 Dagys Petras 27
 Dagys Povilas 31
Daktaras Dolitlis žr. Žardinskaitė Jadvyga 197
Daktaras žr. Giniotas Alfredas 190
Daktaras žr. Giniotis Alfredas 197
 Daleckas Julius 296
 Daleckas Juozas 321
 Dalinkevičiūtė Jadvyga 325
 Dambrauskas 302, 465
 Daminauskienė Agutė 277
 Danielius Pranas 32
 Danilevičius Henrikas-*Neringas* 58 nuotr.
 Daniūnas Mykolas 188
 Danyla 130
 Danyla Antanas-*Kirna* 149
 Dapkus Mykolas 523
 Dapšys 358
 Dapšys Jonas-*Lazdynas* 373
 Dapšys Kazys 373
 Dapšys Vladas 371
 Daračiovas str. 132, 134
 Daraška str. 246

- Daraškevičius Vincas-*Trenksmas* 558
 Darelė Jonas (Darela)-*Dieduška* 116, 136
 Darondovas str. 344
 Darulis Alfonsas-*Leopardas* 450, 451
 Darulis Bronius-*Tigras* 450, 451
 Darulis Ignas 450
 Darulytė Monika 450
 Darulytė Vlada-*Kregždė* 450, 451
 Daškevičius Jonas-*Papūga* 558
 Daučiūnas Aleksas-*Žilvytis* 250
 Daučiūnas Antanas-*Bijūnas* 212, 231, 250, 279
 Daučiūnas Edvardas-*Jokeris, Rimantas* 209, 213, 215, 231, 234, 242, 250, 279; 31 nuotr.
 Daučiūnas Mykolas 279
 Daučiūnas Oliesius 279
 Daučiūnas Pranas 231
 Daudaravičius Vladas 404
 Daugėla Vladas-*Alšėnas* 192
 Daugulis Vladas 57
 Dauguvietis Borisas 52
 Daujotytė Stasė 222
 Daukas Aleksas-*Onytė* 368
 Daukas Jonas 365
 Daukas Jonas str. 377
 Daukas Pranas 371
Daumantas žr. Janulis Mykolas 335
 Daumė Petras str. 43
 Daunoravičius inf. 134
 Daveikis Povilas-*Rickus* 338
 Davidonis Antanas, Povilo 422
 Davidonis Juozas 80, 81, 84
Debesys 470
 Dedela Antanas 299
 Dėdela Justas 308
 Degutis 572
 Degutis Petras-*Čigonas* 517
 Deksnys Jonas-*Hektoras* 616, 630
 Demčikovas tard. (MGB) 624
 Deringienė – Dzindzelaitė Onutė 222, 224
 Devainienė Adelė 76
 Devainis Antanas 84
 Devainis Augustas 76
 Devainis Jonas-*Mašinistas* 82, 93, 99, 100
 Devainis Povilas 95
 Deveikis 137
 Deveikis Antanas str. 387
 Deveikis Jonas, s. Mykolo-*Žemaitukas, Vytenis* 332, 333
 Deveikis Povilas-*Rickus* 29 nuotr.
 Didas Leonas 447
 Didas Povilas 448
 Didas Vaclovas 448
 Didžgalvienė Stasė 450
 Didžiulis Vladas 383
 Didžiulis Zenonas 100
Diedukas žr. Šibaila Juozas 454, 504
Dievulis žr. Juozas (?) 461
 Dijokevičiūtė Veronika-*Sesutė* 238
Dilgėlė (Dilgė) žr. Paškevičiūtė Pranutė 504
 Dilys Adolfas-*Adalpėlis* 3 nuotr.
 Dilys leit. (MGB) 116
 Dimitrijevič tard. (MGB) 401
Direktorius žr. Juospaitis Bronius 196, 199, 217, 219
 Dirsė Antanas-*Klajūnas* 284
 Dirsė Baltramiejus 139
 Dirsė Kazys 139, 156, 157, 161, 175
 Dirsė Mykolas 139
 Dirsė Pranas-*Kraštelis* 325
 Dirsė Vincas 139, 142, 143, 145, 147, 161
 Dirsienė (Ladienė) 145
 Diržauskas Juozas 252
Dobilas žr. Keburis Jonas 470
 Dobregaitė 413
 Dobrovolkskis Mykolas-*Čeponis* 330
 Dobrovolkskis Pranas-*Karvelis* 236
 Dorogovas tard. 220
 Dorogovas tard. 272, 273
 Dovydas Alfonsas 571
 Dovydenaitė Danutė 116
 Dragūnas Kazimieras 394
 Dragūnas Petras 80, 81, 82
 Dragūnas Vyginas 80, 83, 84, 86, 87, 88, 90, 92, 93, 94, 97, 102, 104
 Dragūnas Vladas 103
 Dragūnienė Vilhelma 93
Dramblys žr. Vėželis Bernardas 569
 Drapas Valteris 58
 Dregvaitė Danutė 571
 Dregvaitė Zosė 571
 Drevinskas Jokūbas 10, 33
 Driukas Feliksas 602
 Drižytė – Sereikienė Ona 267, 271, 276
 Druskis Vladas-*Baginskas* 521
 Dubrindis 350
 Dubrindis Leonas 360
Dučė žr. Kalvaitis Jonas 196
 Dūda Adolfas 13, 28
 Dūda Balys 13
 Dūda Bonifacas-*Pisaris* 341, 344, 366, 367; 37 nuotr.
 Dūda Bronius-*Narutis* 475
 Dūda Edvardas 19
 Dūda Jonas 362, 366, 367
 Dūda Petras 10
 Dūda Stasys 333
 Dūda Vytautas 571
Dūdele 304
 Duduras Emilis-*Plechavičius* 109
 Dukaleva Marija 30 nuotr.

- Dulksnytė Adelė 344, 354, 355
Dulnevas kap. (MGB) 367
Dūmas žr. Bagočiūnas Antanas 411, 413
Dumbrasukas Jonas 63
Dundulienė 361
Dundulis Antanas 359
Dundulis Kazys 358
Dundulytė Alesia 358, 360
Dundulytė Irena 359
Durosas Petras-Briedis 368
Dušanskis Nachmanas (MGB) 167, 168, 169
Dutkus Ignas 296, 299
Dutkutė Gražina – Puišienė 325
Dzedulionis Jonas 571
Dzedulionis Vacys 571
Dzedulionis Vytautas 571
Dzemedavičius Pranas-Punktukas 65 nuotr.
Dzevintlauskas Zigmas-Lieptas 577
Dziadas žr. Gžimaila Leonas 287, 300, 301, 302
Džėkas 505
Džiautas Albinas-Rūta, Kęstutis 537
Džiautas Jonas-Erelis 537
- Eglinskas Antanas-Aidas 284
Eglinskas Balys-Saulius 288, 294
Eglinskas Jonas-Aušrys 436
Eglinskas Juozas-Tauras 284
Eglutė mokyti. 504
Eidikonis Kazys-Dėdytė 78, 91, 96, 101, 103
Eidukai 372
Eidukas Antanas 372
Eidukas Jonas 372
Eidukas Jonas 55, 57
Eidukas Martynas 55
Einoris Apolinaras 33, 34
Einoris Petras 33
Einorytė Birutė 46, 47
Eitminavičius Stasys-Biednoji Rupūžė (Rupūžė-
nas) 186, 188, 191
Eiva Antanas 410
Eiva Antanas str. 434
Eiva Feliksas-Šnekutis 327, 328,
Eiva Vytautas-Audronis 327, 491
Eivaitė Elena 410
Eivaitė Stasė 410
Eivaitė Vida 410
Ekartas Erikas, Konrado 422
Erelis 460, 517
Erelis žr. Markulis Juozas prof., ag. Noreika 615
- Fastavec Grigorij 492
Finka žr. Kučas Juozas 238
Fiodorovas 437
Firstas tard. (MGB) 576
Flenderis Petras 15
- Folkmanas Vladas 385
Frankonis Stepas (Pirdzieliūs) partiz. str. 557,
565
Fricas (vokietis) 445
Fricas 210, 211, 212
- Gabė Vladas, Balio 390, 394
Gabrišiūnas str. 73
Gadliauskaitė Irutė 227
Gaidamavičius Benediktas str. 43
Gaidelionis 70, 71
Gaidelis Stasys-Šiaudas 451
Gaidelis str. 450, 465
Gaidemavičius Benius 19
Gaidimauskas 357
Gaigalas Jurgis 29
Gailiūnas Kazys-Vileišis, Barzda 256, 257, 258,
268
Gailiūnas Petras str. 38, 42
Gailiūnas Vacys 256
Gailiūnas Vytautas str. 26, 42
Gailiušis 386, 387
Gailiušis Jonas 387
Gailiušis Mykolas str. 179
Gailiušis Vytautas-Buožė 385
Gailiutė B. 227
Galentas Ipolitas 255
Galijotas, Petarda žr. Markauskas Stasys 315,
446, 457
Galinis Antanas-Juodoji Kaukė 559
Galinis Kazys-Liepa 594, 595
Galinis žr. Povilonis Vincas 199
Galubkova tard. 247, 248, 249
Galvanauskaitė Janina 39
Galvanauskas 42, 102
Galvanauskas Antanas 38, 39
Galvanauskas Bronius 39
Galvanauskas Jonas 38
Galvanauskas Kazys 13, 32
Galvanauskas Petras 27, 33, 39
Galvanauskas Petras 360
Galvanauskas Stasys 39
Galvanauskas Vytautas 39, 41
Galvanauskienė Elena 39
Galvydis Jonas(Juozas) 374
Galvonas Pranas 374
Gapšys 269
Gapšys str. 272, 273
Garalevičiūtė 218
Garliauskas Juozas 295
Garnys, Saulius žr. Zaleska Jonas 485
Garsas žr. Puodžiūnas Bronius 403
Garuckas Juozas-Juozas 189
Garuckas Petras 191
Garuckas Vincas-Paulius 192

- Gasiūnas Jonas 37
Gaškaitė – Žemaitienė Nijolė 7, 9, 335
Gavėnas (Gavėnia) Juozas-Šturmąs 298, 299, 322; 18 nuotr.
Gavėnas Stasys 321
Gavėnas Viktoras 295
Gavėnienė Viktorija 300
Gedeika Aleksas str. 271
Gedminaitė 610, 611
Gegutė 554
Gėgžna Stasys-Vilkas 32 nuotr.
Gėgžna Vincas-Balandis, Bimba 280, 281; 20, 24, 32 nuotr.
Geležinytė Ona 103
Genelis žr. Trakimas Benediktas (Benius) 542, 554, 578, 608, 609, 610, 612, 613, 614, 615, 621, 622
Genijus žr. Kacevičius Zigmąs 543, 544, 545, 569
Geniukas žr. Grigas Pranas 473, 476
Genulevičius 233
Genulevičius Adolis 230
Gerasimavičiūtė Regina 571
Gerbutavičius Jonas 572
Gerdvila Petras-Bimba 280, 281; 20, 24 nuotr.
Geronaitis Pranas 595
Giedraitis 296
Giedraitis Juozas 265
Giedraitis Mečislovas-Kaštonas 329, 330
Giedraitis Mykolas-Kaštonas 332, 330
Giedraitis Stasys-Stasiukas 213, 214
Giedraitytė Vanda 292
Giedrikas Steponas (Stepas)-Girietis 7, 8, 9, 31, 73; 4, 6 nuotr.
Gimbutis Stasys, Mykolas-Rūkas 384
Gimbutis Stasys, Rapolo-Tarzonas 384; 58 nuotr.
Gindrėnas Alfonsas-Prutenis 382
Ginetas Feliksas 331
Giniotas Alfredas-Daktaras 188, 192
Giniotas P. 187
Giniotis (kitur – Ginietis) (MGB) tard. 116
Ginotis Cipronas 129, 130, 131
Gintaras žr. Kuliešis Vytautas 304
Gintautaitė Zosė 293
Gintautas Juozas 103
Gintautas Povilas 103
Gintvytis žr. Satkevičius Steponas 504
Girininkas žr. Kukta Petras 479, 483, 485, 507
Gylienė Anelė 497
Gylis Alfonsas 496, 497; 68 nuotr.
Glasinskas str. 525
Gleiznys Valentinas-Šarūnas 443, 518
Glemža Kazys 35, 37
Gliudelis Antanas 85
Gliudelis Valdas 83
Globys 180
Gogelis Antanas, Jurgio 40 nuotr.
Gogelis str. 430
Goperis Martinas Martinovičius 54
Goštautas Algimantas 627, 628
Grabnickas Aleksas 596
Grabnickas Vladas-Parakas 595
Gradeckas Ignas 393
Gražuolis, Nemunas žr. Mackevičius 510
Grebliauskas Kazys-Vaidevutis 596
Grebliauskienė Elzbieta 596
Grebnickas Bronius 511
Greičiūtė Salomeja 293
Grenda Stasys-Smarkuolis 565
Gresius Benadas 565
Gresius Vytautas 565
Greviškis Feliksas str. 42
Greviškis Silvestras 32
Gribulienė 451
Griciūnas 89, 104
Griciūnas Antanas 31
Griežtas žr. Pečiūra Vytautas (Viktoras), ag. Gedininas 469, 615, 619, 629
Grigaliūnas 421
Grigaliūnas kun. 101
Griganavičiūtė Jadvyga 292, 293
Grigas 460
Grigas Adolfas 46, 47
Grigas Albinas 328
Grigas Pranas-Geniukas 473, 475
Grigonis Antanas 285
Grigonis Bronius-Bijūnas 331
Grigoraitytė Jadvyga 222, 241
Grigoraitytė Viktorija 232
Grigoraitytė Viktutė 241
Grigorjev kap. Tard. (MGB) 401
Grigorjevas kap. (MGB) 430
Grincevičius Juozas-Vanagas 561
Grinevičius 459
Grinys Petras 465
Grinys Stasys-Vanagas 466
Griška Albinas 122
Griška Jonas 123
Griška Julius 122
Gritė Karolis 472
Gritė Kazys 472
Gritė Povilas 473
Gritė Stasys 471, 472
Grižas 372
Grižas Bronius 371
Grižas Vladas 384
Grybauskas Jonas 537
Grybauskas Jonas-Paukštelis 473
Grubinskaitė Genė 72

- Grubinskas Albinas 72
 Grubinskas Kazimieras skr. 69
 Grumbinas Povilas-*Ažuolas* 405, 408
 Grumulaitė Stasė 228
 Gružauskas 56
 Gubanovas str. 337
 Gudaitė Felė 370
 Gudaitis Antanas ltn. 606
 Gudanavičius str. 580
 Gudas Andrius 340
 Gudas Juozas 375
 Gudas Teofilis-*Eskimas* 364, 369
 Gudelis Antanas 87
 Gudelis Bronius-*Lapėkas* 384
 Gudelis Juozas 510
 Gudėnas inf. 132
 Gudėniokas 133
 Gudonienė 349
 Gudonis Antanas 349
 Gudonis Jonas 342
 Gudzinskas Pranas-*Vanagas* 561
 Gudzinskas Vincas-*Putinas* 559
 Gudžinskas 275
 Gujytė Marytė 292
 Gumbaragis 517
 Gumbaragis Vytautas-*Kardas* 516
 Gumbrevičius Andrius 564
 Gumbrevičius Justas 564
 Gumbrevičius Stasys-*Kalavijas* 73 nuotr.
 Gurklys 442
 Gurklys Antanas 83
 Gurklys Juozas 341
 Gurklys Pranas-*Pasalūnas* 14 nuotr.
 Gurskas Klemensas-*Riešutas* 596, 598, 628
 Gustas Albinas-*Vanagas* 229
 Gustas Juozas 230
 Gutautas Bronius (KGB) 366
 Guzevičius Aleksandras gen. mjr. (MGB) 624, 629
 Gvazdauskas Aleksas 244
 Gvergždys Kazys-*Klajūnas* 213, 230, 232
 Gvergždys Vytautas 231
 Gvozdas Bronius-*Lapelis* 162, 251, 303
 Gžimaila Leonas-*Dziadas* 283, 287, 299; 35 nuotr.

Hitleris žr. Bureika Adolfas 300, 309

 Ikamas Algis 31; 4 nuotr.
 Ikamas Petras 28, 63
 Iks žr. Peseckienė Jadvyga 620
 Ilgšis žr. Vanagas Vincas 162
 Ilgūnas 519
 Iljin tard. (MGB) 401
 Ilnickas Povilas 597

 Imbrasas Jonas Vytautas-*Briedis*, *Tarzanas* 515
 Indrikis Robertas-*Medžiotojas* 73; 4, 12 nuotr.
 Indriliūnas Kostas 29
 Indriliūnas Petras 30
 Indriūnas Petras-*Vėbras* 368
 Isiūnaitė Elena 293
 Išganaitis Juozas-*Kryžiuotis*, *Dėdė* 618, 633
 Ivanovas str. 377
 Ivaškevičius Ipolitas-*Rickus* 289, 300

 Yčas 58
 Ylekis Vincas 329

 Jablonskienė Teresė 254
 Jablonskis Antanas 254
 Jackevičius Jonas 29
 Jačionis Mykolas 316
 Jačionis Vaclovas 280
 Jačiūnas Povilas 472
Jaguaras žr. Semėnas Petras 122, 123, 124, 125
 Jakaitis 280
 Jakas Edvardas 253
 Jakas Vladas 13 nuotr.
 Jakeliūnas Kazys 115
 Jakimavičiūtė Valė 247
 Jakniūnaitė Anelė 398
 Jakovlevas 26
 Jakšienė Konstancija 371
 Jakštas 68
 Jakštas Frydrichas 12
 Jakštas Jokūbas 106
 Jakštas str. 91, 105
 Jakštonis Alfonsas-*Švyturys* 430
 Jakubka Antanas 82
 Jakubka mokyt. 352
 Jakubka Petras 37
 Jakubonis Antanas-*Vermachtas* 323, 324
 Jakucevičienė Angelė 251
 Jakučionis Andrius 141
 Jakučionis Petras 189
 Jakutis 601
 Jakutis Rapolas 521, 523
 Janavičius (vertėjas MGB) 110
 Jancevičius Juozas 463
 Jančaitis Antanas-*Jančius* 627
 Jančys Vladas-*Tėvukas* 374
 Jančytė Regina 374
 Janevičius Adolfas str. 274
 Janevičiūtė Pranutė 207
 Janionis Antanas 254
 Janionis Kazimieras (Kazys)-*Šnektis* 329, 334, 335
 Janionis Marijonas 254
 Janionis Vacys-*Vaikas* 250
 Janiulis Alfonsas-*Prancūzas* 374

Janiulis Olesius (Aleksandras) 564
 Jankauskas Algis 592
 Jankauskas Antanas-*Nemunas* 592
 Jankauskas Jonas 167
 Jankauskas str. 34 nuotr.
 Jankauskas Vytautas 592
 Jankevičius Antanas 280
 Jankevičius Antanas-*Untė* 250
 Jankevičiūtė 280
 Janonis Justinas-*Jurginas* 594, 595
 Janonis Vacys 278
 Janonis Vladas 280
 Jansonas (provokatorius) 60, 61
 Jansonas Robertas 182
 Janukėnas Petras ag. *Vėgėlė* 400
 Janulevičius Jonas 451
 Janulis Antanas 280
 Janulis Jonas 415, 448
 Janulis Jonas 47
 Janulis Mykolas-*Tautvydas*, *Stumbras* 251, 329, 335; 17 nuotr.
 Janušauskas Jurgis 88
 Janušauskas Vytautas 88
 Janušauskas Zigmas 87
 Januševičius Alfonsas 37
 Januševičius Antanas 33, 36
 Januševičius Jonas 32
 Januševičius Kostas 21, 32
 Januševičius Povilas 32
 Januševičius Vincas 30
 Januška Pranas-*Rėksnys* 79, 92, 93
 Januškevičius Petras-*Tėvas* mjr. 237
 Jarcevas trd. (MGB) 576
 Jarmalavičius Antanas 104
 Jarmalavičius Kazys 91, 105
 Jarmalavičius Petras 105
 Jaromskas Pranas-*Perkūnas* 608
 Jasaitis Stasys-*Šarūnas* 212
 Jasevičius Jonas, Jono 448
 Jasikonytė Birutė 123
 Jasinevičienė 350
 Jasinevičius Jonas, Jono 448
 Jasiukėnas Albinas 48
 Jasiukonis Vincas 122
 Jasiukonis Vincas 448
 Jasiūnaitė Akvilė 46
 Jasiūnas Balys-*Lokys* 349, 351, 353
 Jasiūnas inf. 280
 Jasiūnas Stasys-*Girių Karalius* 9, 31; 4, 5 nuotr.
 Jasiūnas Vladas-*Šaltėkšnis* 250
 Jaskūnas Juozas inf. 290
 Jašiūnas Povilas-*Žaibas* 606
 Jatkauskas Adaska 576
Jaunamartė 619
Jaunutis žr. Belickas Liudas 287
 Jažauskas Petras 29
 Jėčius Vincas 90
 Jefimov (Jefimovas) Dmitrij gen. mjr. (MGB) 617, 624, 625, 629
 Jefišovas tard. (MGB) 490, 491
 Jelinskaitė – Kluonienė Janina-*Audra* 281; 23 nuotr.
 Jelinskaitė Stanislava 281
 Jelinskaitė Zita 281
 Jelinskas Antanas 282
 Jelinskas Antanas 295
 Jelinskas Henrikas 281
 Jevaltas Liudas 40
 Jočys Juozas-*Uosis* 387
 Jočys Kazys 387
 Jočys Steponas-*Barzda* 385, 386
 Jočytė Vanda-*Ramunė* 72 nuotr.
Jodoji Kaukė žr. Galinis Antanas 559, 560
 Jogėla Antanas-*Ažuoliukas* (Ažuolas) 111, 112, 116, 121, 124, 127, 129, 131, 132, 134, 133, 136, 137
 Jogėlaitė Genė-*Žibutė* 408
Jokeris 210
 Jokimas Ignas 527
 Jokimas Mykolas 527
Jonaitis 315
 Jonaitis Stasys 268
 Jonaitis Vaclovas 260, 268
Jonaitis žr. Venskus Vacys 312, 313, 314
 Jonaitytė Antanina 208
 Jonaitytė Onutė (Ona) 206, 234
 Jončys Antanas-*Žaibas* 374
 Jonelis Danielius 386
 Jonelytė Birutė 386
 Jonelytė Gražina 386
 Jonelytė Onutė 386
 Jonynas mjr. 97
 Jonuška Petras 621, 622
 Jovaiša Alfonsas 289, 313
 Jovaiša Juozas-*Lokys* 378, 379, 381, 383
 Jovaiša Povilas (tėvas) str. 379
 Jovaiša Pranas str. 379, 400
 Jovaiša str. 436
 Jovaiša Vytautas str. 379
 Jovaišaitė Eleonora 378, 380
 Jovaišaitė-Pačinskienė Bronė 378
 Jugaitė Onutė 222
 Jukelytė Leva 222
 Jukėnas-*Šiška* 521
 Juknevičius 18 nuotr.
 Juknevičius Bronius-*Džekas* 422, 425
 Juknys Anicetas 471, 472
 Juknys Karolis 472
 Juknys Mykolas 471, 472
 Juknytė Elena (Galiūtė) 476

- Juknytė Valė 473
 Junevičius (Jonaitis) tard. 234
 Junevičius tard. 254
 Juodgudis Kostas 27, 34
 Juodis Alfonsas-*Rickus* 122, 123
 Juodviršis 436
 Juospaitis Bronius-*Direktorius* 186, 191, 213, 214, 216, 221, 232, 236
 Juospaitis Jonas-*Karininkas, Aficierius* 186, 192, 195, 202, 237
 Juospaitis Vaclovas-*Guga* 248
 Juozaitis 616
 Juozapavičiukas 234
 Juozapavičius 213
 Juozapavičius Aleksandras 32
 Juozapavičius Aleksas 42
 Juozapavičius Jonas 42
 Juozapavičius Juozas 42
 Juozas žr. Garuckas Juozas 190
 Juozėnas Albinas 412
 Juozėnas Vytautas-*Vaikas* 247
 Juozevičius Jonas-*Brolalis, Karvelis* 329, 331, 332, 334
 Juozokas Vladas-*Petraitis* 439
 Juraitė Antanina (Antosė) 454
 Juras Jonas-*Žilvinis (Žilvinas)* 453, 509; 59 nuotr.
 Jurėnas 24
 Jurėnas Jonas 30
 Jurevičius 572
 Jurevičius Alfonsas 229, 230
 Jurevičius Jonas 280
 Jurevičius Jurgis 280
 Jurgaitis Vladas 322
 Jurgelevičius 559
 Jurgelionis Stasys 357
 Jurgelis Mykolas 56, 57
 Jurka žr. Švenčionis Augustinas 627
 Jurekėnas Antanas 390
 Juršė Dominas 594
 Jusevičius Marijonas-*Liepsna* 593
 Jusukonis 571
 Juška Andrius 478
 Juška Petras 479
 Juška Petras-*Mažylis* 438
 Juškevičius Alfredas 627
 Juzėnas-*Griežtis* 520
 Juzukėnas Antanas-*Liūtas* 251
 Kabatavičius Linas-*Dainius, Linusis* 8, 31, 44; 1 nuotr.
 Kabikas Vaclovas-*Lazdynas* 402, 403, 408, 426
 Kabuošis Antanas 146, 147
 Kacevičius 308
 Kacevičius Juozas-*Dagilis* 595
 Kacevičius Zigmas-*Genijus* 595, 569, 570
 Kacevičiūtė Birutė 572
 Kadelskas Povilas-*Pypkė* 521, 605
 Kadelskas Vladas-*Raktas* 605
 Kaduševičius Aleksas 572
 Kaduševičius Bernasius 564
 Kadžionis Jonas-*Bėda* 136, 335
 Kadžius Marijonas 151
 Kaičius Alfonsas, Julė 422
 Kairelis tard. (MGB) 110
 Kairevičius Juozas 28
 Kairienė Elena 298
 Kairienė Kotryna 439
 Kairys 486
 Kairys Antanas mokyk. 421
 Kairys Boleslovas 72
 Kairys Bronius-*Saldotas* 331
 Kairys Feliksas 10, 33
 Kairys Jonas 10
 Kairys Jonas 69
 Kairys Mykolas 29
 Kairys str. 12, 13
 Kairytė Bronė 101
 Kairytė Bronė inf. 91
 Kajota milicn. 465
 Kalade Vladas 79, 86, 92, 97
 Kalasiūnas mokyk. 459
 Kalčys Matas 116
 Kalčys Vladas str. 378
 Kalčytė Vanda inf. 115, 116
 Kaldys Alfonsas 28
 Kalenda Kazimieras-*Tadas* 441; 50 nuotr.
 Kalibataitė Kamilė-*Banguolė* 505
 Kalibatas 127, 130
 Kalibatas Antanas, Antano-*Perkūnas* 448
 Kalibatas Edvardas, Edvardo-*Vasaris* 448, 521, 522
 Kalibatas Feliksas 134, 136
 Kalibatas Napalys, Edvardo 448
 Kalytis Bronius 335
 Kalkienė Emilija 70
 Kalkis Julius 70
Kalnietis žr. Kimštas Jonas 335
 Kalpokas 73, 74
 Kalpokas Jonas 22, 29, 32
 Kalpokas Kazys 30
 Kalpokas Pranas 322
 Kaluginas vyr. ltn. 279
 Kalvaitis Jonas-*Pažįstamas* 191, 254
 Kalvelis Benediktas (Benius)-*Atžala* 599, 601, 605, 606, 607; 82 nuotr.
 Kamarauskas A. kap., plk. Vytis, ag. *Vlasovas* 422, 425, 617, 632
 Kamarauskas Jonas-*Jasiukas* 422, 425
 Kamenka 97
 Kaminskas 54

Kaminskas Kostas gyd. 69
 Kaminskas str. 68
 Kaminskas Vladas 434
 Kandzerka Juozas 346, 351, 353, 354
 Kanevičienė Felicija 547
 Kanevičius Adomas 577
 Kanišauskas Aloyzas 343
 Kanopa str. 21
 Kapčinskas Povilas-*Alijošius* 322
 Kapeckas str. 523
 Kapleris Juozas 131
 Kapšys Vladas-*Katinas* 332
 Kapustinas str. 486
 Karaliūnas Edvardas-*Drugelis (Drugys)* 521, 525
 Karaliūnas Vilius-*Viržis* 521, 523
 Karalius Alfonsas 497
 Karalius Balys 402
 Karalius Ignas 455, 456, 457
 Karalius inf. 285
 Karalius Jonas 497; 68 nuotr.
 Karalius str. 336
 Karaliūtė Filomena 225
 Karaša Jonas str. 43
 Karbočius Bronius-*Bitė, Algimantas* 8, 261, 262, 270, 271
Kardas žr. Gumbaragis Vytautas 516
 Kardimavičius Jonas-*Žaibas* 423
 Kareckas Jonas-*Žilvitis* 577
 Kareckas Mykolas-*Serbentas* 558
 Kareckas Vaclovas-*Jovaras* 577
Karijotas žr. Kimštas Jonas 250, 335
Karininkas žr. Juospaitis Jonas 195, 202
Kariūnas žr. Petkevičius Pranas 598
Karklas žr. Varžgalys Napalys 516
Karkliukas (Karklas) žr. Sedleckas Romas 607, 608, 609, 610, 611, 614
 Karnila 571
 Karoblis 173
 Karoblis 86
 Karoblis Leonas 68
 Karoblis Romualdas 69
 Karoblis Stasys 69, 70
 Karosas Petras 50
 Karosas Raimondas 603, 606
 Karosas Vladas-*Vilkas* 384, 385
 Karosas Voldemaras 31
 Karosas Voldemaras-*Tautvilis, Margis, Margiris* 37, 45, 46; 4, 6 nuotr.
 Karosienė 45
 Karpavičius Jonas-*Algis* 553
 Karpinė – Linkonaitė Ona 253
 Kartanas 163
 Kartanas Antanas 163
 Kartanas Henrikas 163
 Kartanas Saturninas 146, 147, 148, 169, 170
 Karušis Vincas-*Matrosas* 257
 Karvelienė 379
 Karvelis 322
 Karvelis 432
 Karvelis Jonas 118, 119
 Karvelis str. 324
 Kaselis Jonas str. 290
 Kaselis Jonas-*Šauklys* 316
 Kaselis Vladas str. 290
 Kaselytė Juzė 290
 Kasevičius Bronius 122
 Kasickas Ignasius 133
 Kasiulis Boleslovas 627
 Kasmočius Jonas milicn. str. 187, 188, 189
 Kaspariūnas Petras 268
 Kasperavičius Juozas 6
 Kasperiūnaitė Emilija 242
 Kasperiūnas Petras 256
 Kastantinavičius Adomas 564
 Kaščiukienė 49
 Kašteljanovas ag. (smogikas)-*Beržas* 401
 Katelė Jonas-*Pukas* 37
 Katelytė Genė mokyt. 81, 83
Katinas 565
Katinas kun. 478
Katinas (Diedukas, Merainis) žr. Šibaila Juozas 504
 Kaukas kap. 266
 Kaulakienė Stasė 376
 Kaulys Balys 448
 Kaunietis 124
 Kaupaitė Aldona 33, 35
 Kaupas Bronius 36, 37
 Kaupas Povilas 29, 36, 37
 Kaupelytė Genovaitė 20
 Kavaliauskaitė Albina – Vėbrienė 326
 Kavaliauskaitė Paulina 374
 Kavaliauskaitė Vanda 374
 Kavaliauskaitė Zosia 374
 Kavaliauskas 141
 Kavaliauskas 446
 Kavaliauskas Antanas str. 65
 Kavaliauskas Antanas kun. 464
 Kavaliauskas Albertas-*Kapitonas* 109, 110
 Kavaliauskas Edvardas-*Klounas* 577, 578
 Kavaliauskas Feliksas 374
 Kavaliauskas Juozas 141
 Kavaliauskas Juozas policn. 478
 Kavaliauskas Stepas-*Dobilas* 577
 Kavaliauskas Vytautas 109, 110, 426
 Kavoliūnas Bronius str. 43
 Kavoliūnas Povilas 33
 Kavoliūnas str. 63, 64

Kazakevičius Ignas-*Rūta* 540
 Kazakevičius Kazys (Kazimieras)-*Agurkas* 540, 551, 569
 Kazakevičius ltn. 279
Kaziukas žr. Bandzevičius Kazys 570
 Kazlauskaitė Antanina 579
 Kazlauskaitė Genė 572
 Kazlauskaitė Viktorija 25
 Kazlauskas 24
 Kazlauskas Albinas-*Merkys* 628
 Kazlauskas Andrius-*Kurmis* 580
 Kazlauskas Balys 300
 Kazlauskas Povilas 390
 Keburis Jonas-*Dobilas* 460, 469
 Keciorius Pranas 284, 285, 286, 288, 306
 Keiba Vladas 118
Kėkštas žr. Žlioba Alfonsas 307
 Kelmaitė Natalija 369
Kelmas 467
 Kelmas Kazys 369
 Kemeklis Balys-*Klajūnas* 315, 443, 444
 Kemeklis Jonas-*Tauras* 406, 407, 408, 412, 413, 426, 429
 Kepalas Povilas 390
Kepėjas 212
 Kerbelis Jonas 279
 Kerbelis Nikodemus 324
 Kernagis 128
 Kernagis Feliksas-*Beržas* 448
 Keršanskas Edvardas 435
 Keršanskas Juozas 433
 Keršanskas Povilas 434
 Keturka Bronius 313
 Keturka Julius mokyt. 627
 Ketvirtis 289, 313
 Ketvirtis Petras 299
 Ketvirtis Povilas 300
 Kėželis 68
 Kėželis Kostas 30, 53
 Kežys Steponas 38
 Kiaulėnas Antanas-*Šarūnas* 441
 Kiaulevičius 483
 Kiaulevičius Vaclovas-*Kirvis* 515
 Kiaulys Petras 112
Kibirškis ag., žr. *Aitoaras* 615
 Kiela Balys 448
 Kiela Romualdas 161
 Kiela Simonas-*Matrosas* 237
 Kiela str. 255
 Kilinskas Juozas 69
 Kilinskas Vytautas 69
 Kilius Jonas-*Arūnas* 423
 Kimšta Jonas-*Žygūnas*, *Kalnietis*, *Karijotas*, *Žalgiris* 250, 335, 430
 Kinderevičius Mečislovas 571
 Kinderis Antanas-*Kedras* 250, 278, 279
 Kinelytė Stasė 293
 Kinertaitė Marija 283
 Kirda Povilas 360
 Kirda Vladas 360
 Kirijenka (prokuroras) 425
 Kirilov tard. (MGB) 401
 Kirilovas str. 376, 377
 Kirna Juozas-*Plienias* 251, 252
Kirna žr. Danyla Antanas 149
 Kirsnyš Juozas-*Raudonikis* 247
 Kirsnyš Vytautas-*Liepytė* 333
 Kirša Ignas 118
 Kirša Paulius-*Vilkas* 117
 Kiseliauskas Jonas 576
 Kiseliovas str. 38, 43
 Kisielienė Stasė 122
 Kisieličius 385
 Kisieličius Antanas-*Sakalas* 417, 418, 419
 Kisieličius Edvardas-*Ciklopas* 266
 Kiškis Albertas 57
 Kiškis Antanas 150, 154, 155
 Kiškis Antanas 30
 Kišonas (KGB) 324
 Kiuberis Bronius 281
 Kiuberytė – Ivanauskienė Janina 280; 20 nuotr.
 Kiūra Antanas 230
 Kiūras 189, 240
 Kiūras Ipolitas 239
 Kizytė Genutė 416
 Kybartas str. 583
Klajūnas 214
Klajūnas žr. Augūnas Edvardas 304
Klajūnas žr. Gvergždys Kazys 232
Klajūnas žr. Lukoševičius 504
Klajūnas žr. Morkūnas Juozas 518
 Kleiza gyd. 610
Klevas 214
Klevas ag. (Srižka Adolfas) 9
Klevas žr. Belickas Julius 308, 311
Klevelis žr. Surmilavičius Kazys 543
 Klevinskas pusk. 568
 Klibas Petras 29, 32, 43
Klierikas žr. Valikonis Jonas 198
 Klimas Povilas 448
 Klimavičius (Klimas) Jonas-*Klevas* 554
 Klimavičius (Klimas) Petras-*Uosis* 554, 608, 619
 Klimčiauskaitė (teismo sekretorė) 425
 Klimčiauskas Juozas 548
 Klimka Jonas 347
 Klingys 70
 Kliukaitis 590
 Klotinys str. 299

Klounas žr. Kavaliauskas Edvardas 577
Kluonienė – Jelinskaitė Janina 294
Komaras žr. Ramanauskas Andrius 210, 211
Komendantas žr. Smetona Marijonas 334
Kondrašius Antanas 32
Kondrotaitė Barbora 263
Kondrotaitė Onutė(Trakimienė Ona)-*Snieguolė* 608, 617, 618
Kontrimas str. 35
Kontrimavičius Jonas-*Žvirblis* 423
Korepkinas tard. (MGB) 604
Korobkovas tard. 291
Koropkovas ltn. (MGB) 604
Korsakas 26
Korsakas Vincas 18, 27
Korsakas Vincas 463
Korsakienė - *Adulytė* 26
Kotas 488
Krauskas Juozas 264
Krauskas str. 265
Krantas 460
Krasauskas Jonas 13
Kraujelis Antanas-*Siaubūnas* 438
Kraujelis Antanas-*Sūnelis* 254
Kraujelis Jonas-*Sūnelis* 213
Kregždė Kazys-Sausis, Hitleris 329
Kregždė Kostas-Piršlys, Muzikantas 8, 26, 31, 68, 72, 73; 4, 6 nuotr.
Kregždė žr. *Darulytė* Vlada 450
Kreivys Mykolas 297
Kreivys Mykolas 298
Krikščionas Algirdas-Gėbelsas 192
Krikščionas Anicetas-Anūkas, Anciukas, Kreivys 229, 230
Krikščionas Danielius-Inžinierius, Liupka, Čerka 186, 213, 214
Krikščionas Juozas gyd. 269
Krikščionas Jurgis-Rimvydas, Vytautas 620, 633
Krikštanaitis Antanas-Hitleris 189, 230
Krikštanaitis Juozas 230
Krikštaponis Juozas kap. 142, 143, 144, 145, 146, 148, 150, 191, 297, 322
Krikštaponis str. 298
Krilavičius Vacys-Vytenis 612, 613
Krilavičiūtė 572
Krilova gyd. 224
Kristinavičius Dionizas 265
Kriščikas Algirdas 11
Krištaponis str. 303, 304
Kriūnas Jonas 269
Krivickas 49
Krivickas Bronius-Vilnius 31, 50, 332, 335
Krivickas Jonas-Kravis 7, 31, 48, 50
Krivickas Juozas 48
Križanauskas Augustas 54
Križenauskas 57
Križenauskas Jonas 57
Krogertas Marius-Uosis 319
Krotkutė Kotryna ag. *Namas* 234
Kručas Alfonsas 369
Kručius Alfredas str. 43
Kruopa Feliksas-*Perkūnas* 146, 148, 149, 150
Kruopas Paulius 322, 323
Kubiliukas žr. *Neniškytė* Konstancija 373
Kubiliūnas Antanas str. 73
Kubilius Albinas-*Rūgštymas* 379, 383, 388
Kublickas Andriejus str. 437, 438
Kučas Juozas-*Finka* 238, 243, 244
Kučinskas Petras 37
Kučinskas Povilas kun., ag. *Vaitiekūnas* 409, 410, 429, 430
Kučys 70
Kučys Vytautas ag. *Mikas* 381, 382, 383, 388, 389
Kudelis Juozas-*Dobilas* 467, 581
Kudirka žr. *Vitkevičius* Povilas 370
Kudobka Jonas 580, 581
Kuginis Petras 48, 52, 53
Kuginys Adomas 29
Kukauskas Jonas-*Balandis* ag.
Kukenis Povilas str. 43
Kukta Bronislovas (Bronius) 479, 488
Kukta Henrikas 488
Kukta Petras-*Girininkas* 484, 488, 499, 509
Kukta Stanislovas 488
Kulbis Jurgis 30, 63, 64
Kuliavas 142, 302
Kuliavas str. 519
Kuliavas Vladas 141
Kuliešis Povilas 310, 311
Kuliešis Vytautas-*Gintaras* 304, 316
Kuliešius Juozas 282
Kuliešius str. 318
Kulišauskas Edvardas 341, 342, 367
Kulišauskas Jonas 367, 368
Kulys Antanas str. tard. 35, 36, 73
Kulys Stasys-*Briedis* 438
Kulvis Juozas 326
Kuncė 330
Kuncė Boleslovas 329
Kuncė Jonas-*Žirnikas* 330
Kundrotaitė Adelė 572
Kundrotas Aleksas-*Balandis* 571, 574, 575
Kundrotas Juozas 571
Kuodis Petras-*Ragaišis* 289, 316, 294; 23 nuotr.
Kuodis Pranas 316
Kupčinskas Vincas-*Savanoris, Ažuolas* 20, 24 nuotr.
Kupčiūnas 539, 571
Kupčiūnas Vladas 32

Kupras Jonas 63
 Kuprys Kazys 263
Kurapka 554
 Kurlinka ltn. 606
Kurmis 93
 Kurtinytė Antanina 227, 228
 Kušleika Antanas 190
 Kuzavenko (MGB) 396
 Kuznevičius Ignas-Drignius 559
 Kuznevičius Jonas-Kazimieraitis 559
 Kuznevičius Mykolas-Serbentas 559, 560
 Kuznevičius Stasys-Kukalis 559, 560
 Kvedaravičius Kostas 15
 Kvedaravičiūtė Otilija 53
 Kvietkauskas (partorgas) 341

 Labeika Albinas str. 378
 Labeika Povilas (tėvas) str. 378
 Laimučiai 573
Laimutis 519
 Laiškonis Kazimieras str. tard. (MGB) 44
Lakštingala ag. (Bronė P.) 9
Lakštutis žr. Urbonas Jurgis 428, 432
 Lamcutytė Stasė 222
 Landzbergas Juozas 92
 Laniauskas Kazimieras 239
 Lapaitės žr. Mincaitės: Angelė, Onutė ir Emili-
 ja 251
 Lapašinskas tard. (MGB) 110
Lapelis žr. Gvozdas Bronius 162, 251, 304
 Lapienis Aleksas str. 377
 Lapienis Antanas-Šermukšnis 374
 Lapienis Vytautas-Uosis 362
 Lapinskaitė-Mackevičienė Melanija 579, 585
 Lapinskas Adomas-Uosis 562, 586
 Lapinskas Antanas-Diemedis 555
 Lapinskas Petras 27
 Lapinskas Stasys-Meška 555, 559
 Lapinskas str. 68
 Lapinskas Vytautas-Berželis 579, 580, 581, 582
 Lapinskas Vytautas-Gandras 555, 558
 Lapuchinas tard. 265
Laputė žr. Marytė (?) 540, 551
 Laskauskas Alfonsas-Šarlis 423
 Laskauskas Simonas-Plienas 423
 Lašinskas 426
 Latanauskas Stasys 127
 Latatujevas Markijanas str. 401
 Latušis Jonas 41
Latvelis (*Šilkinis velnias*) (MGB) tard. leit. 138
 Latvėnas 79
 Latvėnas Petras 78
 Latvėnas Stasys 94
 Latvėnas Vytautas 96, 101
 Latvytė Uršulė 69 nuotr.

Laučiškytė 47
 Laučiūnas 571
 Laukagalienė Marijona-Uošvenė 247
 Laukagalis Jonas 247
 Laukagalytė Eleonora 247
Laukinukė žr. Paulavičiūtė Aldona 523
 Laurelis Feliksas 404
 Laurelis Jurgis 404
 Laurelis Steponas 403
 Laurelytė Aldona 403, 410
 Laurinavičius Adasis 627
 Laurušonis Algirdas-Miežis 594, 595
 Laurušonis Kazys 590
 Laužikas Anicetas-Švitrigaila 344, 354, 369, 370
 Laužikas Jonas 345
 Laužikas Vytautas 86, 87
 Laužikas Zigmas 354, 358
 Laužikienė Genė (Julė) 363
Lazdynas 460, 461
Lazdynas žr. Kabikas Vaclovas 427
Lazdynas (*Plienas*) žr. Morkūnas Alfonsas 504
 Leiga 601
 Leiga Serapinas 522, 523
 Leita 515
 Leita Albinas 68 nuotr.
 Leitaitė 515
 Leitienė 515
 Lekavičius Aleksas 540
 Lekavičius Antanas 552
 Lekavičius Antanas-Česnakas 578
 Lekavičius Juozas-Liepa 540, 551
 Lekavičius Romas 540, 542, 552
 Lekavičiūtė Janina 579
Lelijavas 201
Lempa žr. Bruneika Jonas 370, 371
 Lenskis tard. (MGB) 291, 325, 446, 447, 453,
 454, 457, 458, 476, 520
 Leonaitė Verutė 353
 Lesinskas Jonas str. 43
 Leščius Alfonsas-Alavas 423
 Lešinskytė Onutė-Akacija 220
 Levandavičius Antanas 112, 113, 114, 115, 116
 Levandavičius Matas 114
 Liaučiuks inf. 598
 Liaudanskas 515
 Liaudanskas Stasys-Baltrus 1 nuotr.
 Liberis Antanas-Skyrnikas 237
 Likas Jonas 68
 Lilys 314
 Linartas Mykolas-Ažuolas 423, 424, 425
 Lingys 298
 Lingys Vaclovas 298, 322
 Linkevičius Antanas 250
 Linkevičius Mykolas-Audra 250, 279
 Linkonas Jonas-Vyrelis 253

- Linkonas Pranas 253
Linksmutis žr. Račinskas 301
 Liobikas Antanas 87
 Liogaitė Bronė 419
 Liovė 343
 Lisanka Algirdas-*Siaubas* 520
 Lisauskas mokyt. 530
 Liška Vladas-*Perkūno Arkliukas* 280
 Liškauskas Maniukas-*Šernas* 444
 Liškauskas Nikodemus-*Beržas* 516
 Liubartaitė Vanda 293
 Liubomirskas Jonas 262, 263
Liučys žr. Rekliskas Vytautas 299, 308, 309, 311
 Liuzas Vincas 55
Liūtas žr. Svilainis Jonas 451
 Liutkevičius 571
 Liužinas Jonas 280
 Liužinas Jonas 32 nuotr.
Lizdeika 204
 Logminas 571
Lokys 616, 630
 Lujanas Petras 48, 52, 53
 Lujanienė Emilija-*Martišelis, Zylė, Rūta* 31, 48, 49, 52, 61
 Lukauskaitė-Rasinskienė Bronė 396
 Lukauskas Boleslovas (Balys)-*Papartis, Šalvis* 396, 399
 Lukauskienė 396
 Lukoševičius Antanas 247
 Lukoševičius Antanas 382
 Lukoševičiūtė Genutė 81 nuotr.
 Lukošius 77
 Lukša Antanas 618, 620
 Lukša Juozas-*Daumantas* 616, 618, 619, 620, 623, 624, 630, 632
 Lukša Stasys-*Juodvarnis* 616, 618, 620
 Lukšė Vladas 18, 27
 Lukšys Jonas 272
 Lukšys Stasys-*Kiškis* 242
 Lukšys Viktoras 266
 Lunskus Juozas-*Vėjas* 423
 Lupeikis 415
Lūšis 234

 Macijauskaitė – Karoblienė Konstancija 72
 Macijauskas 45
 Macijauskas Pranas-*Aitvaras* 582
 Macijauskas Vaclovas-*Žirgelis* 562, 582
 Maciulevičius str. 576
 Macys Petras 32
 Mackela Juozas 70 nuotr.
 Mackela str. 450
 Mackela Vytautas 176, 182
 Mackelė Vytautas-*Septintas* 318

 Mackevičienė Melanija 582
 Mackevičius 521
 Mackevičius Alfonsas 129
 Mackevičius milicn. 535
 Mackevičius Mykolas-*Ėglis* 406, 426, 427
 Mackevičius Petras-*Liūtas* 426
 Mackevičius Povilas-*Jurginas* 409, 426, 427, 429
 Mackevičius-Nemunas, *Gražuolis* 509
 Mačėnas 8
 Mačionis Povilas 448
 Mačiukas Albinas-*Tilka* 441
 Mačiulis Antanas 314
 Mačiulis Jurgis 387
 Mačiulis Povilas-*Cības* 331
 Madisevičius Aleksas 110
 Magyla Antanas 373
 Magyla Vincas 434
 Magyla Vytautas-*Vairas, Sakalas* 408, 432
 Magylaitė 432
 Majauskas Mykolas-*Žalgiris* 521, 536, 537
 Makačinas 459, 460
 Makarevičiūtė Marytė 596
 Makarevičiūtė Ona 596
 Makauskas str. 601
Makliakas 250, 279
 Maksimovai str. 487
 Maldutis Antanas 109
 Malenkovas 267
 Malinauskaitė Apolonija 234
 Malinauskas 141
 Malinauskas Pranas 230, 232
 Mališauskaitė Bronė 38
 Mališauskas Benjaminas 18, 27, 58
 Mamaniškis Petras-*Girėnas* 125
 Mameniškis Petras-*Jūreivis* 386
 Manionis Antanas 131
 Marcinauskaitė-Daniūnienė Janina-*Neužmirštuolė* 584
 Marcinauskas Bronius 17
 Marcinauskas Edvardas 17
 Marcinauskas Juozas-*Pluta* 562, 584, 585, 586
 Marcinauskas Stasys 584
 Marcinauskas Vladas-*Tauras* 562, 582, 583, 584
 Marcinkevičius Boleslovas 587
 Marcinkevičius Bronius-*Uosis* 588, 593
 Marcinkevičius Jonas 586; 76 nuotr.
 Marcinkevičius Jonas-*Jokeris* 382, 413
 Marcinkevičius Pranas-*Dobilas* 587, 614
 Marciukas Jonas-*Ilgackas* 25, 30, 37, 39, 44, 59, 60; 2 nuotr.
 Marciukas Juozas 32
 Marčiulynaitė Monika 227
 Marganavičius 375
 Margunovas 110
 Mariukas žr. Timinskas Marijonas 152

Markauskas Henrikas 239
 Markauskas Henrikas-Mėnesėlis 209, 231, 242, 243
 Markauskas inf. 523
 Markauskas Julius 523
 Markauskas Kostas 241
 Markauskas M. 528
 Markauskas Petras-Klevas 209, 213, 215, 231, 239, 242
 Markauskas Pranas-Šmidra 520
 Markauskas Stasys 525
 Markauskas Stasys-Galijotas, Petarda 446
 Markevičius Adolfas-Putinas 595
 Markulienė Verutė 585
 Markulis Jonas-Vaiduoklis 562, 584, 585, 586
 Markulis Juozas Albinas-Erelis prof., ag. *Noreika* 249, 301, 506, 540, 608, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 624, 625, 626, 629
 Marmakas Jonas 567
 Marmakas Pranas inf. 552
 Marmakevičius Pranas („Žydas Rovka“) inf. 545, 546, 547
 Marozas 140
 Martavičius Leonardas plk. (MGB) 624
 Martiniukas 248
 Martinkus policn. 464
 Martinkutė Irena 222
 Masaitis kun. 627
 Maselis Dominykas 149
 Masilionis Alfonsas 331
 Masiliūnas 244
 Masiokas Jonas-Jonelis 213, 214, 219
 Masiokas Rpolas 187
 Masiulis 421
 Masiulis Bronius 341
 Masiulis Bronius, Antano 423
 Masiulis Bronius-Puškinas 76, 78, 80, 98
 Masiulis Juozas 79, 80, 85, 97
 Masiulytė Genutė 345
 Masys Petras 253
 Maskoliūnaitė Monika-Vėtra 284, 292
 Maslinkov gen. (NKVD) 462
 Matačiūnas Adomas-Diemedis 593
 Matačiūnas Dominas-Stalinas 578
 Mataušius (Audrų Kūdikis) žr. Štaruolytė Marytė 211
 Matelis Antanas-Ažuolas 432
 Matijošienė (advokatė) 425
 Matikas Jonas 595
 Matuliauskaitė Bronė-Rūta, Rožė 382, 408, 413
 Matuliauskas Antanas-Adaska 369, 382
 Matulionis Domas-Eimutis 344, 367, 375, 376
 Matulionis kun. 349
 Matulionytė Angelė 453
 Matulionytė Bronė 367, 375, 376, 377
 Matulionytė Ona 367
 Matulionytė Vlada 344, 367, 375
 Matulionytė-Šiliniene Ona 375
 Matulis Pranas 348
 Matušauskaitė-Charma Adelė 441
 Matušauskaitė-Kalendienė Felė-Tadienė 441; 47, 50 nuotr.
 Matušauskas Aleksas-Kapsukas 441
 Matušauskas Petras 442
 Matuzevičius 26
 Matuzevičius Kazys 66
 Matuzevičiūtė Birutė 293
 Matuzonis tard. (MGB) 604
 Mazarevičius Jonas-Briedis 373, 374
 Maziliauskas 290
 Maziliauskas Antanas-Taifūnas 284, 285, 292
 Mažeika Alfonsas-Taifūnas 189, 238
 Mažeika Antanas-Antanytis, Krapylas 192, 244
 Mažeika Viktoras 213, 214, 215
 Maželis Gerimantas 627
 Mažiukas žr. Grinys Viktoras 469
 Mažylis Antanas 342
 Mažylis Juozas 341
 Mažuika Povilas 34
 Mažvila Anicetas 396, 401; 36 nuotr.
 Mažvila Jonas 402, 409
 Mažvila Jurgis 410
 Mažvila Pranas 409, 410
 Mažvilaitė Levutė 406, 410
 Mažvilienė Aldona 36 nuotr.
 Mecelytė Jadvyga 291, 292
 Medalinskas Povilas 104
 Medelinskas Petras 15, 18, 27, 41
 Medelinskas Povilas 19
 Medelskas Bronius-Krienas 475
 Medžiotojas žr. Drąsutis Antanas 202, 203
 Meiliūnas Povilas 329
 Meilus Ignas-Daktaras 443, 446
 Meilus Jonas 446
 Meilus Viktoras-Šturmas 443, 444, 446
 Meilus Vincas-Mina 443, 606
 Meilutė Albina 446
 Meilutė Apolonija 446
 Meldaikis Antanas 605
 Melnikaitė (Melnik) Marytė 399
 Mėnesėlis žr. Markauskas Henrikas 210, 211, 212, 234
 Menšikovas tard. 248
 Merainis žr. Šibaila Juozas 454
 Merkelis Adolfas 97
 Merkelis Juozas 265
 Merkys Antanas 10
 Merkys Jonas 341

Merkys Petras 344
 Meskupas Icikas-Adomas 12, 25
Meška ag., žr. Augulis Aleksas 613, 615, 621
Meška žr. Randis Romas 544, 628
 Meškauskas Jonas-Caras 384
Meškinas žr. Veršelis Antanas 454
 Meškinis Bronius-Devinė, *Judrutis* 8, 31; 4 nuotr.
Meškutis (*Meška*) žr. Žukauskas Mykolas 452
Mėta 504
 Miceika Jonas 559
 Mickevičius Jonas-Žvirblis 596, 597, 598, 628
 Mickūnas Antanas 329
 Mickūnas Antanas-Liepa, *Kęstutis* 329, 331, 332, 333
 Midlinskas Vladas 32, 63
 Mieliauskaitė Emilija-Vaiva 400
 Mieliauskaitė Onutė 400
 Miežėnas (teisėjas) 425
 Miežys Povilas 433, 434
 Miglin Nasutovič-Bondaris 569
 Mikalajūnas 70
 Mikalajūnas („Saldotas“) str. 468
 Mikalauskas Antanas 367
 Mikalauskas Jonas inf. 256, 259
 Mikalauskienė Ona 233, 234
Mikas ag., žr. Kučys Vytautas 383,
 Mikašius 49
 Mikašius Antanas 48, 52
 Mikašius Petras 49
 Mikelėnaitė Elena 33
 Mikelėnas Jonas 33
 Mikėnaitė Lionė 329
 Miknevičius Antanas-Vilkas 330
 Mikoliūnas Karolis str. 324
 Mikonis Bronius-Cvinklys 78, 100, 101
 Mikonis kun. 159
 Mikonis Vytautas-Pabrinkis 89, 98
 Mikšys mjr., tard. (KGB) 425
 Mikuckis 244
 Mikuckis str. 375
 Mikulis Benediktas 592
 Mikulis Bronius-Ramunė 591
 Mikulis Jonas-Karvelis 592
 Mikulis Kazys-Deržulis 592
 Milaševičius (tėvas) str. 378
 Milaševičius Bronius str. 378
 Milašiūnaitė Ona 397
 Milašiūnas Antanas 391
 Milčiukas Albinas-Tigras 381, 391, 393, 394, 408, 430
 Miliukas Edvardas-Bijūnas 78 nuotr.
 Miliūnas Antanas 133
 Mincaitė Angelė 251
 Mincaitė Onutė 251
 Mincė Antanas-Lietus 251
 Mincė Jonas 251
 Mincė Juozas 251
Mindaugas 522, 615
Mindaugas-Marytė 50
 Minkevičius 244
 Minskas Povilas 455
 Misevičius Jurgis-Lakūnas 237
 Misevičius kun. 47
 Misiukas Kostas 284
 Misiukas Vytautas-Viesulas 284, 304
 Misiūnaitė – Meilienė Veronika 452
 Misiūnaitė 46, 47
 Misiūnaitė Bronė 291, 453
 Misiūnas Jonas-Žaliasis *Velnias* 539, 540, 550, 551, 568, 569, 570, 629; 66 nuotr.
 Misiūnas Juozas 17, 18
 Misiūnas Motiejus 565
 Misiūnas Stasys-Senis 518, 562, 565, 585, 586
 Misiūnienė 517
 Misiūnienė Aldona 44
 Misiūra gyd. 379
 Misonis 323
 Miškinis Alfonsas 147
 Miškinis Antanas 340
 Miškinis Benas 141
 Miškinis Edvardas 122
 Miškinis Jonas 125
 Miškinis Kazimieras 141
 Miškinis Kostas 141
Miškinis žr. Kaulinis Vincas 504
 Miškinis-Žilvitis 482
 Miškinytė Emilija-Audronė 408
 Miškys str. 471
 Mitašiūnas Jonas 131
 Mitašiūnas Juozas 131
 Mitras Martynas 13
 Mitras Petras 27, 33
 Mitras Petras, s. Petro 29
 Mizarienė – Jakubonytė 30
 Mykolaitis str. 259
 Mykolaitis-Kacas inf. 258, 261
 Mymas Motiejus 328
 Mociūnas Vytautas 344, 354, 355, 356, 357
 Mockėlaitė Apolonija 228, 229
 Mockevičius Petras 344, 354, 355
 Mockūnas 69
 Mockūnas Antanas 73
 Mockutė Onutė 325
 Močionis Jonas 448
 Mogyla Bronius, Antano-Kelmas 448
 Moisejevas milicn. 336
Mokinys žr. Švenčionis Augustinas 627
Mokytojas ag., žr. Puodžiūnas Povilas 461, 525
Mokytojas žr. Pakštys Pranas 194
Mokytujukas 212

- Monkevičiūtė Prima 222
Morka žr. Zdanevičius Andrius 594
Morka žr. Žilinskas Vaclovas 542, 543, 551, 552
 Morkūnaitė Jadvyga 443
 Morkūnas 134, 141
 Morkūnas Adomas 515
 Morkūnas Alfonsas-*Plienias* 443, 453, 474, 475, 602
 Morkūnas Antanas 257, 261, 268, 329, 330
 Morkūnas Bronius-*Strausas* 443
 Morkūnas Dominykas 133, 139, 247
 Morkūnas Ipolitas 261, 268, 274
 Morkūnas Juozas-*Klajūnas* 443, 444, 446, 518
 Morkūnas Juozas str. 110
 Morkūnas Karolis-*Klevas* 474
 Morkūnas Kazys-*Gluosnis* 444
 Morkūnas Rapolas 443
 Morkūnas Stasys 122
 Morkūnas Stasys-*Tarzanas* 474
 Morkūnas Stasys-*Vanagas* 443, 603
 Morkūnas Stepas 476
 Morkūnas Vacys (Vaclovas)-*Kiaunė, Žentas* 443, 513
 Morkūnas Vincas-*Dėdė* 109
 Morkvinas Vytautas-*Vidžėnas* 109
 Motiejūnas Ignas-*Galiūnas* 537
 Motiejūnas Pranas-*Sakalas* 521
 Motiejūnas Vaclovas 479
 Motiejūnas Vincas-*Balandis* 521
 Motiekaitė 236
 Mozūra Jonas 357, 362, 367
 Mozūraitė Aldona 357, 362
 Mučinskas Antanas-*Gimutis* 283, 299
 Mulerauka Algirdas 284
 Mulevičiūtė mokyt. 476
 Muralienė 89
 Muralis 91
 Murauskaitė Stefa 222
 Murauskas Albinas 576, 577
 Murinas Balys 85
 Murinienė Albina 93
 Murnikovas Grigalius 343
 Musteikis 296

 Nadzevičius 546
 Nainys Stasys-*Šarūnas* 248
 Nakas Alfonsas 87
 Nakienė Elzbieta 87
 Naktinis Pranas 30
 Naktinis Romas 24
 Nakutis Albertas-*Viesulas* 384, 385
 Narbukas Povilas 32
 Narbutas Jonas 17, 44
 Narbutas Povilas 13, 42
 Narbutis Albertas 325
 Narijauskas Justas 322
 Narijauskas karin. 322
 Narkevičius Benediktas (Benas)-*Algis* 283, 286, 288, 289, 300, 309; 16, 18, 22 nuotr.
 Narkevičiūtė Janina 568
Narsulis žr. Praškevičius Antanas 578, 610, 616
Narsutė žr. Rumševičiūtė Anastazija (Nastutė) 615
Narsutis žr. Bieris Juozas 320
 Nartautas Bronius 555
 Naruševičius lt. 339
 Narušis Petras 32, 33
 Narušis Petras-*Skiltuvos* 521
 Narušis Vladas-*Titnagėlis* 481
 Našlėnas Stasys-*Sakalas* 61 nuotr.
 Našlėnas Vaclovas-*Radvila* 319
 Naudžius Stasys 109
 Naudžiūnas 180
 Naujikas Bronius-*Žiogelis, Linelis* 364
 Nausėdaitė Nina 623
 Navakas Antanas 10, 33
 Navakas Julius-*Tilvikas* 8
 Navakas Kazys 339
 Navalinskas Juozas 461
 Navalinskas Juozas-*Beržiukas* 460
 Navarauskas 280
 Navarauskas Vincas-*Dobilas* 24 nuotr.
 Navickas 25
 Navickas Petras 87
 Navickas Stasys žr. Paulauskas Jonas 425
 Navickas Vladas, Edmundo 391, 394
 Navikas Adas 497
 Navikas Adomas 455
 Navikas Antanas 371, 372
 Navikas Stasys-*Bauža* 521
 Navikienė Emilija 125
 Nemanis Lendris 10, 11, 33
 Nemeikšis Mykolas-*Stumbras* 149, 152, 153, 156, 158, 160, 165
 Nemeikšis Petras 149, 156, 158
Nemunas, Gražuolis žr. Mackevičius 510
 Neniškis Jonas 375
 Neniškis Julius 353
 Neniškis kun. 375
 Neniškytė Elena 371
 Neniškytė-Navikienė Ona 371
 Neniškytė-Pečkuvienė Konstancija (Kostė)-*Kubi-
liukas* 374; 42 nuotr.
 Neprėkštas Safonas str. 557
 Nevedomskas Aleksas-*Raila* 591
 Neviera 86
 Nikiforovas Samuelis (Samukas) str. 400, 401
 Nižinskas Napoleonas (Napalys) 39
 Noreikaitė Vanda 314
 Noreikienė Ona 466

Norkūnas gyd., prof. 616, 617
Norvaiša Aleksas 574
Notkus 87

Obelevičius Antanas-*Tautginas* 593, 597
Obelevičius Edvardas 255
Olšovskis (teisėjas) 425
Olubaitė 607, 608, 612
Osmanienė 299
Ovčerenka str. 73
Ovčerenka tard. (MGB) 110
Ovčerenko 99
Ožys 461
Ožys Jonas 85
Ožytė Adelė 78
Ožytė Bronė 78
Ožka žr. Trakimaitė-Lapinskienė Ona (Onutė)
613, 614, 615, 626

Pabarška Benediktas-*Audra* 379
Paberžis-*Bijūnas* 443
Pabrinkis Petras-*Tetulytė* 20, 32 nuotr.
Pabrinkytė Veronika 20 nuotr.
Pachomyčevs tard. (MGB) 289, 291
Pačinskaitė Julė 381
Pačinskas Antanas-*Vilkas* 396, 427
Pačinskas Petras-*Kudela, Uosis, Jurginas* 428
Pačinskas Vytautas-*Vyturys, Audra* 381, 400; 52
nuotr.
Padkamerienė Grasilda 245
Pajarskas Albinas-*Bebas* 58 nuotr.
Pajarskas Jonas-*Rugelis* 384
Pajarskas Vytautas 384
Pajuodytė Vanda 358
Pakalnis 570
Pakalnytė Adelė 127
Pakaušis Petras 13
Pakelčius Stasys 328
Pakeltis Simonas 159
Pakeltis Jonas 141
Pakeltis Juozas 141
Pakeltis Kazys 159
Pakeltis Zigmas 141
Pakėnaitė Janina 271
Pakėnas Juozas-*Pakarklis* 266
Pakėnas Antanas 265
Pakėnas Stasys 264
Pakėnas Stasys-*Paužuolis* 266, 274
Pakenis Albertas-*Jūreivis* 382, 400, 408; 52 nuotr.
Paklavenskas Jonas str. 245, 246
Pakonis Vytautas 322
Pakšys Alfonsas 87, 88
Pakštys Petras-*Kepėjas* 209, 231
Paleckis Justas 430

Paliliūnaitė 236
Paliliūnas Mykolas-*Voveriūnas* 192
Palinauskas Antanas-*Klevas* 20, 24, 32 nuotr.
Palinauskas Petras-*Vilkas* 20, 24, 32 nuotr.
Palionis (Pelenis) Jurgis-*Ponas* 438
Paliugaila str. virš. 451
Paliulis Alfonsas 69
Paliulis Bronius 55, 56
Paliulis Kazimieras 103
Paliulis Valentinas 103
Paliulytė mokyt. 453
Palšis Jonas 15, 28, 67, 69
Palšis Povilas str. 36
Palšys Arvydas str. 42
Palšys Povilas str. 42
Palubinskas 121
Paluckaitė Genutė 293
Pamarnackas str. 255
Panevėžys Jonas 69
Pangonis Romas-*Kupstas* 627, 628
Papartis 519
Papenas str. 517
Paplauskienė Jadvyga 582
Papūga žr. Ardavičius Julijonas 263
Papūga žr. Daškevičius Jonas 564
Parfionovas 12
Pariokas Stasys-*Plechavičius* 78 nuotr.
Paseckas Jonas 72
Paškauskas Vincas-*Liepinis* 594, 595
Paškevičius Alfonsas-*Liūtas* 373, 374
Paškevičius Antanas, Stasio-*Robinzonas* 448
Paškevičius Bronius 373, 374
Paškevičius Stasys-*Vytėnis* 597
Paškevičiūtė Pranutė-*Dilgynėlė, Dilgė* 79 nuotr.
Paškonis Balys-*Balandis* 389, 392, 393
Paškonis Jonas-*Rugys* 389, 392, 393
Pašluosta Kostas 69
Pašluosta Petras 69
Pašluostas Juozas 73
Paštolienė 70
Patamsis Kazys 111
Paukštelis žr. Vepštas Jonas 210, 211, 214, 232,
239, 242
Paulauskaitė Janina 425
Paulauskas Bronius-*Kerpė* 422, 423, 424
Paulauskas Jonas-*Lizdeika* 420, 423
Paulauskas Juozas-*Šilas* 422, 423, 424
Pauliukas Jonas 71
Pauliukas Valentinas 56, 57
Pauliukonis Alfonsas-*Pažaislis* 322
Pauliukonis Petras 317
Paulius žr. Garuckas Vincas 196, 199, 198
Paurazas Anicetas 113
Pavasaris Česlovas-*Milžinas* 561, 586
Pavasaris Jonas 582, 584

- Pavasaris* žr. Strazdas 460
 Pavasarytė Elena 562
 Pavilionytė Teklė 293
Pažįstamas žr. Kalvaitis Jonas 197, 198, 199, 204
 Pečiulis Bronius 93, 94
 Pečiulis str. 486
 Pečiūra Vytautas (Viktoras)-*Griežtas*, ag. *Gediminas* 632
 Pečkus 373
 Pečkus Jonas 42 nuotr.
 Pečkutė Bronė 372
Pėdia žr. Šuminskas Pranas 319
 Penkauskas Stasys 558
 Penkauskienė Stasė 558
 Perednia 595
Perkūnas 156, 628
Perkūnas žr. Kruopa Feliksas 148, 153
 Permonas Alfonsas 32
 Pernavas Leonas 20
 Peseckienė Jadvyga-*Iks* 620
 Petkevičius Andrius (pusbr.) 550, 551
 Petkevičius Andrius-*Aguona* 538, 539, 549, 570, 572
 Petkevičius Antanas 550, 542, 552
 Petkevičius Bernardas 547
 Petkevičius Juozas-*Žvirblis* 542, 552
 Petkevičius Leonas 577
 Petkevičius Mykolas(Mikas) 542, 550
 Petkevičius Motiejus 540
 Petkevičius Petras 538, 549
 Petkevičius Petras-*Dramblys* 615
 Petkevičius Pranas-*Kariūnas* 597, 626
 Petkevičius Romas ag. (kitas) 547
 Petkevičius Romas (Romasius)-*Varnėnas* 574, 608, 612, 614
 Petkevičius Vincas-*Dobilas* 538, 547, 549
 Petkevičius Vladas-*Sakalas* 538, 549, 550, 551
 Petkevičiūtė Danutė 570
 Petkevičiūtė Genutė(Genovaitė) 548, 549
 Petkevičiūtė Janina 570
 Petkevičiūtė Marytė 548, 549
 Petraitis Edvardas 310
Petraitis žr. Juozokas Vladas 440
 Petrauskaitė Anastazija 326
 Petrauskas Albertas-*Valdovas* 109, 110
 Petrauskas Alfonsas 263
 Petrauskas Juozas-*Laimutis* 488
 Petrauskas Stasys-*Meška* 64 nuotr.
 Petrauskas str. 576
 Petrikas Alfonsas-*Tarzanas* 319
 Petronis 65
 Petronis Antanas 373
 Petronis Antanas 87
 Petronis inf. str. 91
 Petronis Jonas 15, 16, 17, 18, 29, 42, 79
 Petronis Juozas-*Audra* 451
 Petronis Kazys (Talačkiokas) str. 91
 Petronis Leonas 92
 Petronis Romas 35, 41
 Petronis Romas-*Siaubas* 7, 8
 Petronis Stasys 92
 Petronytė Danutė 373
 Petronytė-Jurgelionienė Stasė 393
 Petrulaitis Vincas 266
 Petrulaitytė Vitutė 276
 Petrulis 340
 Petrulis 84, 85
 Petrulis Antanas 103
 Petrulis Jonas 86
 Petrulis Lionginas 94
 Petrušis Petras 29
 Petrušonis 37
 Petrušonis Petras 35
 Petružis Adolfas 29, 37
 Pijandzinas ltn. (MGB) 604
Pikčiurna 486, 487, 489
 Pikšrys Julius inf. 263
Pilėnas žr. Banaitis Rapolas 193, 198
Piliakalnis žr. Zepkus Aleksas 523
 Pilipūnas Jonas 122
 Pilka 515
 Pilka Ignas 455
 Pilka Kazys 455
 Pilkauskas Antanas 433, 434
 Pilkauskas Bronius 68
 Pilkauskas Jonas 433, 434, 436
 Pilkauskas Petras 54
 Pinkevičius Antanas-*Meškėnas* 22 nuotr.
 Pinkevičius Vytautas-*Povariukas* (*Povaras*) 289; 18, 19, 21, 22 nuotr.
 Pinskis tard. (MGB) 291
 Pipiraitė Teklė 59 nuotr.
Piratas žr. Aleksandravičius Jonas 569, 570, 572, 574
 Pivčenko kap. (MGB) 485
 Pivoras Albinas 116, 119, 387
 Pivoras Bronius-*Briedis* 119, 122
 Pivoras Edvardas 113
 Pivoravičius Linas-*Kanapė* 8, 35, 36, 41, 108; 1 nuotr.
 Pyplys Kazimieras-*Mažytis*, *Audronis* 619, 633
 Pyragis Albinas-*Jurginas* 536
Plaktukas žr. Grinius 195
 Plančiūnas 262
 Plaščiauskas Juozas 563
 Plechavičius Povilas gen. 459, 568
 Plepienė 58
 Plepienė Birutė 47
 Plepis 38
 Plepis Jonas 58

Plepis Martynas 62, 63
 Plepis Petras 43, 47
 Plepytė Olga 63, 64
 Pleskus Jonas-*Purienas* 521
 Plėta Antanas-*Patapas* 438, 439
 Pletkus str. 336
 Pletniovas vyr. ltn. (MGB) 604
Plienas 315
Plienas žr. Kirna Juozas 251
Plienas žr. Morkūnas Alfonsas 444, 445, 450, 455, 460, 469, 473, 476, 483, 484, 485, 501, 506, 517, 518, 522, 602, 603, 606
Plienas žr. Štaruolis (Štarolis) Grigalius 207, 209, 210
 Pliopa 425
 Pliopienė 425
 Pocevičiūtė Ona inf. 276
 Pociūnas Marijonas-*Erdvė* 251
 Pociūnas Petras-*Rimantas* 288, 302, 306, 307
 Pocius mokyt. 141
 Podeliavičius Jonas 249
 Poderienė - Šimkevičiūtė Danutė 220
Ponas žr. Palionis(Pelenis) Jurgis 439
 Porcikas 162
 Poškus 619
 Poškus 621
Povaras žr. Pinkevičius Vytautas 311
 Povilauskas Antanas 101
 Povilonis Bronius 29
 Povilonis Jonas-*Gyliukas, Gylis, Gimnazistas* 405, 407, 408
 Povilonis Pranas 29
 Povilonis Viktoras 28
 Povilonytė Verutė 397
 Prabulis V.-*Žaibas* 633
 Prakopas Antanas 35
 Prancūnas Anicetas-*Perkūnas* 373
 Pranevičius 68
 Pranskūnas Marijonas 149
 Pranskūnas Marijonas-*Putinas* 161
 Pratkūnas Bronius str. 437
 Pribušauskas 319
 Prunskus Antanas 43
 Prunskus Jonas 43, 58
 Prunskus Juozas 58
 Pučekas 67
 Pučėta 82, 93
 Puidokas Kostas 337
 Puirys (advokatas) 425
 Pukas Albertas-*Alba* 154, 163
 Pukas Jonas 155
 Pukenis Antanas, Klemenso 391, 394
 Pukenis Balys, Klemenso 391, 393
 Pukenis Juozas 390
 Pukenis Juozas, Klemenso 391
 Puknys Kazys-*Kelmas* 601
 Pulokas Juozas 119, 122
 Puodžiūnaitė Genė 184
 Puodžiūnas Bronius, Jono 448
 Puodžiūnas Bronius-*Garsas, Žalgiris* 403, 405, 407, 408, 412, 413
 Puodžiūnas Justinas-*Šerkšnas, Paleckis* 400, 404, 405, 408, 412, 413
 Puodžiūnas Kazimieras-*Titnagas* 69 nuotr.
 Puodžiūnas Kazys, Jono 448
 Puodžiūnas Kazys-*Titnagas* 521, 522
 Puodžiūnas Povilas-*Žeruolis*, ag. *Mokytojas* 461, 521, 525
 Puodžiūnas Vytautas str. 255, 258
 Puolis Leonas gyd. 449
 Puolius 128
 Pūras Povilas 558
 Purlys Alfonsas-*Jogaila* 537
 Purlys Bronius-*Bosas* 460, 462, 463
 Purlys Vaclovas-*Pasaulis* 537
 Purlys Vytautas 472
 Purlys Vytautas-*Rūkas* 601, 606, 607
 Purlys Vytautas-*Žilvitis* 537
 Purlys Vladas-*Kardas, Tauras* 536
 Pusvaškis (vertėjas) 604
 Pusvaškis (*Golubuška*)-*Končius* (provokt.) 519
Puškinas žr. Ališauskas Vladas 473, 475, 476
 Pūta str. 72
 Puzanovas inf. 598
 Puzinas 540
 Puzinas Juozas-*Šarvas* 423, 424, 425
 Puzinas Leonardas str. 65

 Rabačiauskas Edmundas 266
 Rabačiauskas str. 266
 Rabačiauskas Valerijonas-*Pavasarelis* 266
 Račickas Edvardas 447
 Račickas Jonas-*Aras* 447
 Račickas Petras 447
 Račinskas-*Linksmutis* 302
 Račys Juozas 268
 Radzevičius Alfonsas-*Tarzanas*, ag. *Alfa* 461
 Radziukynaitė Onutė 585
 Ragaišis Juozapas 71
 Raila Vacys 315
 Railaitė-Slučkienė Joana-*Pūga, Vincukas, Nerin-*
ga 380, 381, 383; 58 nuotr.
 Rainys 232
 Raišys str. 587
 Rakauskas Juozas 590, 591
 Rakūnas Antanas 68
 Rakutis mokyt. 454, 457
 Ralickas Vytautas str. 366

Ramanauskas 236
 Ramanauskas Andrius-Komaras 209, 217, 221,
 230; 27, 31 nuotr.
 Ramanauskas Jeronimas 240
 Ramanauskas-*Apžergevičius* 428
 Ramanauskienė mokyt. 627
 Ramantauskas Pranas-*Šnektis* 560
 Ramonas 269
 Ramonas Mykolas 255
 Ramonas str. 272
 Ramoška Vincas 561
 Ramunis Vytautas 587, 592
 Randis Romas-*Meška* 553, 554, 628, 629
 Rapšys Steponas-*Narsutis* 423, 425
 Rasčiupkinas tard. 291
 Rasikas Vytautas, Juozo 448
 Rasimavičius 104
 Rasimavičius Lionginas 102
 Rasinskas Jonas 396
 Rasinskienė 396
 Rasiulis Apolinaras 28
 Rastauskai 3 nuotr.
 Rastauskaitė Stasė 73
 Rastauskas 73
 Rastauskas Apolinaras 627
 Raščiauskaitė Katrytė 276
 Raščiauskas Zigmąs 276
 Rašimas str. 370
 Ratajenka str. 325
 Raučkis Juozas 10
 Raučkis Juozas 33
 Raudeliūnas Pranas 576, 577
 Raudonikis Jonas-*Patašonas* 422, 447, 484, 487
 Raudonikis Leonas 447
 Raudonis-*Erškėtis* 318
 Rauduvė Jonas 63
 Raugalas Vytautas-*Žilvitis*, *Alaušas* 601, 606
 Raugalas Vladas-*Žilvitis* 516
 Razalys Aleksas (Olka) str. 437
 Razalys Balys 437
 Razalys Balys str. 401
 Razalys Jonas (Jaska) str. 437
 Razmaratas Juozas-*Šernas* 601
 Razomicas Jonas str. 435
 Ražanskaitė-Baltraniienė Stasė inf. 410
 Rečiūga Dominykas 414, 416
 Rečiūga Petras 414, 416
 Rečiūga Stanislovas 414
 Rečiūgaitė-Miseliienė Bronė 414, 420
 Rekašius Aleksas 439
 Rekašiūtė Jadzė 222
 Reklaitis (burmistras) 464
 Reklaitis M. gen. 617
 Reklaitytė 464
 Reklickas Povilas-Vytenis 322; 15, 18 nuotr.,
 Reklickas Vytautas-*Liučys* 288, 289, 299, 307,
 322; 15, 16, 18, 21 nuotr.
 Remeika str. 20
 Remeikis Vincas str. 377
 Repšys Juozas 339, 340, 341, 367
 Repšys Kazys 339, 342
 Repšys Petras 130
 Rešimas Petras 79, 86, 92
 Rėtautas 132
 Riauba Kazys-Kazokas, *Rimgaudas*, *Žemčiūgas* ag.
Zigmąs 328, 330, 332, 333, 334
 Riauba Stasys 115
 Ribakovaitė (Platonaitė) Danutė 396, 428, 431
 Ribakovas Alfonsas Pankratijus-*Stumbras* 427,
 431; 43, 44 nuotr.
 Ribakovas Feliksas 427, 433
 Ribakovas Grigalius (Grigorijus)-*Erelis* 406, 427,
 431, 432; 45 nuotr.
 Ribakovas Jokimas 427, 431; 43 nuotr.
 Ribakovas Platonas Martinavičius 411, 428;
 43 nuotr.
 Rickus žr. Ivaškevičius Ipolitas 311
 Riešutas žr. Gurskas Klemensas 628
 Rimantas žr. Pociūnas Petras 306, 311
 Rimkus Jonas-*Kiškis*, *Žaibas* 407, 408
 Rimkus Pranas-Naras, *Lokys* 407, 408
 Rimkutė (teisėja) 425
 Rinkevičius Antanas-*Griausmas* 331, 332
 Rinkevičius Kazys-Beržas 331, 332
 Rinkevičiūtė Elena 378
 Rinkūnas Alfonsas-Sušinskas 192
 Rinkūnas Stasys-Jazminas 69 nuotr.
 Rišaikinas str. v. 401
 Riteris žr. Dzemedavičius Antanas 552
 Rytas žr. Švenčionis Augustinas 627
 Robinzonas žr. Simanavičius Romas 439
 Rokas Bronislovas-Aidas 521
 Rokas Stasys-Beržas (*Berželis*) 521, 523, 525;
 69 nuotr.
 Rokas Vytautas-Beržas 450
 Rokas Vytautas-Vėtra 467, 520, 521, 601
 Romančikas Vasilijus str. 279
 Rorganas inf. 276
 Rozenbergas Petras str. 262, 264
 Rožė žr. Matuliuskaitė Bronė 414
 Rožėnas str. 65
 Rožėnienė-Palskytė Onutė 360
 Rudėnas Alfonsas-Papartis 520
 Rudėnas Benadas-Bijūnas 520
 Rudienė Vlada 227, 228
 Rudis Jonas-Rickus 212, 230
 Rudytė Ksavera-Ašara 438
 Rudžionis kun. 579

Rugiagėlė 229, 505
Rūgštymas žr. Kubilius Albinas 381, 388
Rukša Algis-Zubrys 460
Rumševičiūtė Anastazija (*Nastutė*)-*Narsutė* 569, 615, 627, 630
Rupšys 9
Rūpūžėnas žr. Eitminavičius Stasys 250, 302
Ruskonis Vincas-*Tankas* 446
Rusonis Vacys („Bipsa“)-*Vilkas* partiz. str. 566, 586, 587, 589
Ruzveltas 114
Ruželė Danielius (*Donatas*, *Danas*, *Danukas*)-*Kirvis* 8, 24, 44; 1 nuotr.
Ruželė Vytautas 44

Sabaliauskas Albinas-*Markuška* 373
Sabaliauskas str. 428
Sabaliauskas Viktoras-*Kirvis*, *Tautietis* 364, 368
Sabas 261
Sadauskas Bronius 117
Sadovnikas tard. (MGB) 241, 217, 234, 235
Sakalas 211
Sakalas Aleksas 365
Sakalas Jonas 365, 366, 377
Sakalas Juozas 365
Sakalas Rapolas 365
Sakalauskienė 230
Sakalinskai 546, 573
Sakalinskas Vytas 572
Salagubas (*Zalagubas*) Česlovas-*Faiforas* 230
Samana žr. Paškevičius Antanas 551
Samburskis str. v. 401
Samsonaitė Birutė 293
Samucha (*Samuelis*) str. 436
Samuilovas-„*Savukas*“ 12, 13, 19
Samulionis Alfonsas str. 43
Samulionis Jonas str. 43
Samuolis Povilas-*Juodas* *Ponas* 331
Sangavičius Vacys inf. 289, 312, 313, 314
Sangavičiūtė Stasė 312, 313, 314
Sanikovas (MGB) tard. 99
Sankauskaitė Gendrutė 81
Sankauskas Henrikas 81, 83, 84
Sankauskas Julius 76, 77, 81
Sapiega Romas 87
Sarapinaitė Verutė 584
Sargautas Petras 415, 416, 417
Sargautas Rafaelis-*Daumantas*, *Pakaruoklis* 417
Sarkijanas (advokatas) 425
Sarnauskas Jarukas 590
Sarnauskas Jonas 592
Sarulis Adolfas 600, 607
Sarulis Ignas-*Kopūstas* 523
Sarulis Jonas 535
Sarulis Mykolas 601

Sarulis Mykolas-*Kopūstas* 521, 523
Sarulis str. (partiz. inf.) 526
Sasnauskas Bronius-*Klevas* 592
Sasnauskas Edvardas 592
Sasnauskas Juozas 613
Sasnauskas str. 587
Sasnauskas Vladas-*Serbentas* 593, 613
Satkevičius Steponas-*Gintvytis* (mokyt.) 486, 503
Satkevičius Vladas 517, 518
Sauka 322
Saulėnaitė Stasė 222, 226
Sauliūnas Vytautas-*Vyras*, *Vėjelis* 77 nuotr.
Saulius žr. Eglinskas Balys 302
Savanoris 322
Savanoris žr. Šegamogas Antanas 197
Savickaitė Ada 30 nuotr.
Savickaitė Adelė 99
Savickaitė Aldona 571
Savickaitė Julija 99
Savickas 571
Savickas Albertas 66
Savickas Juozas 99
Savickas Liudas 126
Savickas Petras 69
Savickas Pranas 69
Savinskas 128
Savinskienė 126, 128
Sedleckas Bronius 540
Sedleckas Jonas 540
Sedleckas Romas-*Karkliukas* (*Karklas*) 569, 607, 614
Sedlorius Petras 273
Sėjūnas Stasys-*Bizūnas* 473
Semėnaitė Anelė 122, 124
Semėnaitė Emilija-*Žvaigždutė* 506
Semėnaitė Filomena 456, 457, 458
Semėnas Petras-*Jaguaras* 120, 121
Senis žr. Misiūnas Stasys 552
Senkevičius Antanas 540, 542, 552
Senkevičius Jonas-*Vyšnia* 540, 542, 550
Senuta 604
Serbentas gyd. 277
Serbentas žr. Kareckas Mykolas 544
Serbentas žr. Kuznevičius Mykolas 560
Serbentas žr. Sivilas mjr. (nuo Telšių) 595
Sereika Alfonsas 268
Sereika Antanas 262
Sereika Juozas-*Sadauskas* 257, 260, 267, 268
Sereika Vincas-*Jokeris* 257, 268, 269, 270, 271
Sereika Vytautas 262
Siaubas žr. Ašmenskas Albinas 559
Siaubas žr. Kalytis Bronius, ag. *Ramojus* 462
Siaubas žr. Lisanka Algirdas 520
Siaubas žr. Urbonavičius Adomas 560

Siberienė 212
 Sidaras-Tarzanas 565
 Sijonas str. 326, 327
 Sikadolskij tard. (MGB) 401
 Simanavičius Romas-*Robinzonas* 438
 Simanonis Anicetas-*Sigitas* 134, 137
 Simanonis Donatas 117
 Simanonis Henrikas-*Pilėnas* 423, 425
 Simanonis Kazys 480
 Simaška Antanas 448
 Simaška Edvardas kun. 282
 Simaška Jonas 320
 Simaška Jonas-*Šiška* 448
 Simaška Mykolas 117, 120, 121
 Simaška Vladas 119, 123
 Simaškaitė Elena 124
 Simaškaitė Vlada 124
 Simėnas inf. 68
 Simėnas Algis 72
 Simonavičius Jonas-*Mažylis* 598
 Simonavičius mokyt. 349
 Sinevičius Aleksas 591
 Sinevičius Andrius 591
 Sinevičius Antanas 591
 Sinkevičius Andrius 571, 574
 Sinkevičius Jonas-*Šermukšnis* 323
 Sinkevičius Petras-*Ažuolas* 323
 Sinkevičiūtė Valė 220
 Sirbikas Jonas-*Mozė* 4 nuotr.
 Skadas Jurgis 411
 Skapas Napoleonas-*Aidas* 519
 Skapas Povilas 473
 Skapas Stasys 516, 518
 Skapas Viktoras 472
 Skarbauskaitė Vanda 572
 Skardžius Aleksas 85
 Skardžiūtė-Bielskienė Ona 10 nuotr.
 Skeberdis Jonas 24, 30
 Skeiveris Juozas-*Spekuliantas* 333
 Skiauterė Bronius 10, 31, 32
 Skiauterė Jonas 21, 43
 Skiauterė Povilas 12, 13, 18, 17, 21, 22, 24, 30
 Skiauterienė – Trečiokaitė Danutė 19
 Skiauterytė Valė 12
Skirmantas gyd. partiz. 379
Skrajūnas 460
 Skrebė Steponas 332
 Skukauskas Vladas 90
 Skuolis Edvardas 605
 Skuolis Vincas 521
 Slapkevičius 57
 Slivkaitė Zosė 276
Slivka žr. Valikonis Antanas 200
 Sližys Alfonsas 183
Slyva žr. Svilas Eugenijus 460
 Slučka Antanas-*Šarūnas* 121, 382, 386, 387, 388, 401, 417; 58 nuotr.
 Slučka Bronius-*Ūdra* 382
 Slučka Stasys-*Bistrūnas* 165, 382, 386
 Smailys Alfonsas-*Kregždė, Klevas* 438, 439
 Smailys Juozas-*Klajūnas, Barštelis* 438
 Smalinskaitė Elytė 440
 Smalinskas 141
 Smatavičius Jonas str. 43
 Smetona Alfonsas-*Žygaudas* 146, 247; 25 nuotr.
 Smetona Antanas (prezidentas) 141, 144
 Smetonaitė Irena 284
 Smetonaitė Julijona 141
Smilga 577, 595
 Smilga Povilas (Paulius)-*Vėjavaikis* 337; 34 nuotr.
Smilga žr. Simanonis 134
 Snarskas 135, 136
 Snieginas(Snieginis) inf. 562, 586
Snieguolė žr. Kondrotaitė Onutė (Ona Trakimienė) 613
 Solovjovas Vasilijus str. 43
Spyglys 460
 Sprindys Jokūbas 48
 Sprindys Vytautas 48
 Sriubas Bronius 426
 Staikūnas Antanas 448, 449
 Staikūnas Edvardas 448
 Stakaitis 299
 Stakauskas tard. kap. 314, 315
 Stakėnas Adolfas 18
 Stalinas 114
 Stalionis 90, 91
 Staliūnas Jonas 63
 Stalnionis Edvardas-*Kalvis* 423, 425
 Stalnionis Viktoras 115
 Stancelis Antanas 521
 Stancelis Jonas-*Dobilas* 522
 Stancelis Juozas-*Šalna* 451, 522
 Stančikas Antanas 359
 Stančikas Jurgis 86
 Stanevičius 166, 173
 Stanevičius Jonas-*Dėdė* 386, 387
 Stanevičius Jonas-Jankauskas 165, 172
 Stanevičius Vladas-*Skūrelė* 386
 Stanevičius(Davidonis) Jonas-*Vaitkus* 381
 Stanislaivičius Adolis str. 272
 Stanislovaitis (Stanislauskas) Pranas-*Patrimpas* 554
 Staniulaitis tard. (MGB) 596, 597
 Stankauskas Romas 571
 Stankevičienė Regina 593
 Stankevičius 259, 260
 Stankevičius Albinas-*Gaidelis* 558
 Stankevičius Jonas 115

- Stankevičius Jonas 256, 257
 Stankevičius Jonas 54, 57
 Stankevičius Olesas-Aleksandras 253
 Stankevičius Petras str. 580
 Stankevičius str. 557
 Stankevičiūtė-Levickienė Pranutė-Aguona 62 nuotr.
 Starkus Antanas-Blinda, Montė 344, 365, 367, 376, 377; 58 nuotr.
 Starošenska prok. 320
 Starukas 248
 Stasiukaitis mokyt. 139
 Stasiukaitis Vaclovas 248
 Stasiulionienė Zofija 625
 Stasiulionis Jonas 618, 621, 625
 Stasius tard. leit. 217
 Stasutis Boleslovas kun. ltn. 295
 Stašys Vytautas 78, 96, 101
 Staškevičius Jonas-Aušra 408
 Staškevičius Jonas-Rūkas 423
 Staškevičius Leonas, Vinco 390, 393
 Staškevičius Mykolas, Kazio 390
 Staškevičius Stasys, Vinco-Švinas 390
 Statkauskas Edvardas 57
 Statkevičiūtė Ona 572
 Steikūnas Albinas str. 517
 Stelmokas 171
 Stelmokas Petras str. 557
 Steponavičius 291
 Steponavičius Albinas-Eglė 537
 Steponavičius Antanas-Viksva 521, 537
 Steponavičius Bernardas-Milžinas 553, 554, 608
 Steponavičius Vytautas-Žaltys 536
 Steponavičius Vladas-Gegutė, Lazdynas 521, 537
 Stiklas žr. Jakubonis Bronius 319
 Stimburys Antanas-Tankistas 317, 319, 320
 Stirna Jonas 590
 Styra Romas-Rėksnys 8, 9, 73, 74
 Stočkus Juozas 375
 Stočkus Kazys 375
 Straumė 62
 Stravinskaitė Janina 627
 Stravinskas Juozas-Kardas, Žiedas ltn. 630
 Strazdaitė Stasė 396
 Strazdas 460
 Strazdas Vincas-Lapelis 460
 Strazdas Vytautas-Bebras 63 nuotr.
 Strazdas Vytautas-Klausutis 460
 Strazdas Vytautas-Uosis, Grūdelis 389
 Strikulis Henrikas 230
 Strikulis Kazys-Debesėlis 230
 Strikulis Stasys-Fricas 209, 230; 27, 28 nuotr.
 Strimaitytė Genutė 222
 Strioga Vytautas 118
 Striogaitė Morta 252
 Striška Petras 30
 Striukas Albinas str. 262, 263, 271, 272
 Striužas Petras 30
 Strolia Povilas 448
 Strolytė Vera, Kazio žr. Zolbaitė-Buzienė Genovaitė 357
 Stukas Bronius-Saulius 368
 Stukas Juozas 360
 Stulginskas Stasys 415, 416
 Stumbras 165
 Stumbrys Alfonsas 35
 Stundžia Viktoras 473
 Subas Mečys 511
 Suchovėj str., tard. (MGB) 401, 433
 Sudaras Antanas 394, 395
 Sudeikis Bronius-Čigonas 117, 122
 Sudeikis Liudas-Klajūnas, Svirtis 122, 123
 Sudnikaitė Palmyra 606
 Sudnikas 447
 Sudnikas Antanas 606
 Sudnikas Mindaugas-Linas 601, 605
 Sudnikas Stasys 521
 Sudnikas Stasys-Putinas 605
 Sudnikas Stepas-Aušra 601, 605
 Sūnelis žr. Kraujelis Jonas 214
 Surmilavičius Kazys-Klevas, Klevelis 543, 586, 587
 Survila Juozas-Šarūnas 300, 302, 317
 Survila Justinas 596
 Survila Vytautas (Vytautas)-Drūtas Vytautas, Žaibas, Draugas 247, 329, 331, 332, 334
 Survilienė Ona 596
 Suslov Michail 624, 632
 Sušinskas žr. Rinkūnas Alfonsas 199, 202
 Sutkienė – Grigoraitytė Jadvyga-Sesutė 229
 Suvaizdis Jonas 44
 Suvaizdis (Suveizdis) Mykolas-Žolynas, Sakalas 8, 9, 24, 31, 44, 45, 51, 59, 64; 4 nuotr.
 Suveizdis Adolfas 29, 35
 Suveizdis Alfonsas 48, 53
 Suveizdis Jurgis 27
 Suveizdis Petras 14, 24, 30, 51, 59
 Sventickas Antanas 80, 92
 Sviderskis Albinas 250
 Svilainis Antanas-Vilkas 451
 Svilainis Jonas-Liūtas 451
 Svilas Eugenijus-Slyva 460, 467, 558
 Sviridovas Konstantinas str. 43
 Šablevičius Alfonsas 121
 Šablevičius Stasys 121
 Šablinskas Pranas 377
 Šaka Vincas 577, 578
 Šakela ltn. 297
 Šakėnas Stasys 113

Šackikas Jonas 80
 Šakys Petras 29
 Šalčiūnaitė-Žibutė 521
 Šalgunovas str. 457, 517
 Šalkauskas Bronius 353
 Šaltenis Juozas 391, 394, 395
Šaltys žr. Stasys (?) 428
 Šapola Kazys 485
 Šapola str. (partiz. inf.) 479, 483
 Šapoka(kitas) str. 489
 Šarapovas tard. 47
 Šardinas Ivanas str. v. 401
Šarkis 519
Šarūnas žr. Kiaulėnas Antanas 442
Šarūnas žr. Slučka Antanas 247, 378, 379, 380, 381, 383, 420, 434, 436
Šarūnas žr. Survila Juozas 301, 302
 Šatas 71
 Šatas tard. 291
 Šatas Vincas 266
 Šatienė Emilija 71
 Šatkauskas Stasys 513
Šaučiūnas Antanas-Berželis 126
Šaučiūnas Juozas 126
 Šaukevičius Algis 571
 Šaukevičiūtė Aldona 571
 Šaulienė Milda 30
 Šaulinskaitė Anelė 372
 Šaulys Stasys 30
 Ščepkauskas Česlovas-Pravienis 597
 Ščiukinas tard. (MGB) 432, 433
 Šemeta Jonas-Štukorius 506
 Šemeta str. 290
 Šemežys 233
 Šemežys Ginutis 572
 Šemežys Juozas 230, 253
 Šemežys Mykolas 253
 Šemežys Rimas 572
 Šemežytė Stasė 254
 Šepety 25
 Šepety Vytautas-Laužas 601, 604
 Šepetytė Onutė 24
 Šerelienė Joana 579
 Šerelis 316, 443
 Šerelis Alfonsas-Žydrūnas 517, 519
 Šerelis ltn. 568
 Šerelytė Joana 578
Šermukšnėlė žr. Šerelienė Marytė 504
 Šernas 56
Šeškus 577
 Šeštoka Vincas 330
 Šiaučiulis Jonas-Avietis 408
 Šiaučiūnas Aleksas-Amatuškė 627
 Šiaučiūnienė Veronika 134
Šiaudas žr. Žilinskas Juozas 542, 551
 Šibaila Juozas-Diedukas, Merainis 280, 444, 450, 452, 453, 455, 456, 485, 490, 517; 59 nuotr.
 Šidlauskas Albinas 30; 1 nuotr.
 Šidlauskas Algis 78, 94
 Šidlauskas Jonas 30
 Šidlauskas Stasys 78
 Šidlauskas Stasys-Tigras 329, 332, 334
 Šikeliovas (KGB) 425
 Šikeliovas tard. 139
 Šikšnius (Šikšnys) Kazys-Šarka 520, 523, 534
 Šikšnys Antanas 520
 Šikšnys Jokimas-Gylis 520, 525
 Šilaika 132, 134, 135
 Šilaika Antanas 421
 Šilaika Juozas-Švedrys 117, 133, 134, 137
 Šilaika Kazys 421
 Šilaika Vincas 79
 Šilaika Vincas str. 88
 Šilaikaitė 249
 Šilaikienė Ona 251
 Šilinas Justas 471
 Šilingas 621, 622
 Šilinis Romualdas Jonas str. 110, 340
 Šilinskas Raimundas-Šilė 627
Šiliūnas-Jazminas 521
 Šimanskytė Eugenija 293
 Šimkus Kazys 122
 Šimkus Petras-Trenksmas 251, 252
 Šimonėlis 266
 Šimonienė Ema 73; 4, 5, 12 nuotr.
 Šimonis Aloyzas-Strausas 408
 Šimonis Jonas-Šposas 408
 Šimonis str. 91
 Šimonytė Marytė 609, 611
 Šinkevičius Bronius 76, 80, 98
 Šinkevičius Juozas 82, 84
 Šinkūnas Adolfas 13, 32, 62
 Šinkūnas Alfonsas 447
 Šinkūnas Kazys-Ožys, Drąsutis 331, 332, 329, 334
 Šinkūnas Vytautas-Kariūnas 46 nuotr.
 Šinska Albinas 35
 Širmulis Petras 261
 Širmulis Vincas 261
 Širvelytė Danutė 396
 Širvelytė Vanda 433
 Širvinskas Adomas-Šalmas 69 nuotr.
 Širvinskas Jonas 354
 Širvys Klemensas-Sakalas 633
 Šišlauskaitė Janė 572
 Šiupinys Antanas-Rickus 353
 Škutas str. 336, 337
 Šlapelis Jurgis 368; 41 nuotr.
 Šlegeris Jonas 30
 Šlėgeris Kostas 29, 32

- Šleiva Adolfas 18, 27
 Šleiva Alis 33, 34
 Šleiva Julius 33
 Šlekys Adolfas 14, 21
 Šlekys Bolesas-*Kareivis* 266
 Šlekys Jokūbas-*Gediminas* 15, 17, 34, 38, 39, 44
 Šlekys Jonas 28
 Šlekys Petras 14, 38
 Šlekys Povilas 14
 Šlekys Vincas 31
 Šlikas Kazys 515
 Šlikas Povilas 329
 Šliužas Vytautas inf. 560
 Šližauskas 368
 Šližauskas Karolis str. 377
Šmidra žr. Markauskas Pranas 523
 Šmigelskas Juozas inf. 490, 491
 Šmigelskas Vladas-*Erelis* 587, 593
 Šmigelskis str. 536
 Šmočiukas Povilas-*Švyturys* 525
 Šniuika Alfonsas 390, 394
 Šniuika Povilas 390
 Šniukšta Petras 252
 Šniukšta Povilas 252
 Šniukšta Vytautas 252
 Šniūtė Kazimieras-*Savanoris* 229, 230
 Šomka Juozas-*Čerčilis* 438
 Šova Feliksas 448
Špirgas-Petritis žr. Rankelė Petras 201
 Špokaitė – Trakienė Elena 322
 Špokaitė Elenutė 325
Špokas 77, 78
 Špokas Juozas-*Plienias* 149, 323
 Špokevičiūtė – Visockienė Danutė 109
 Špokevičius Vytautas-*Katrė* 109, 110
Štampelis 505
 Štaras Adomas inf. 295, 298, 299
 Štaras Antanas 268
 Štaras Povilas 295
 Štaras Vaclovas 296
 Štaruolis (Štarolis) Česlovas 204
 Štaruolis (Štarolis) Grigalius-*Plienias, Kariškis* 204, 209, 213, 230, 242; 27, 31 nuotr.
 Štaruolis (Štarolis) Leonas-*Aras* 205, 209, 213, 230; 27, 31 nuotr.
 Štaruolytė Marytė-*Mataušius* (*Audrų kūdikis*) 204, 209, 213, 221, 222, 230, 233, 234, 236
 Štinkienė Emilija 110
 Štilpa Vladas 548
 Štraitas Jurgis 17, 18, 27
Šturmas 315
Šturmas žr. Bubinas Alfonsas 386, 387
Šturmas žr. Gavėnas Juozas 298, 308
 Šulskus Petras, Petro 448
 Šuminskas Pranas-*Pėdia* 61 nuotr.
 Šumskas inf. 543
 Švainickaitė Marytė 451
 Švainickas 451
 Švedas Kazys-*Šermukšnis* 595
 Švedas Petras 21, 32
 Švedas Pranas 21, 32
 Švelnys Albinas str. 79
 Švelnys Alfonsas 83
 Švelnys Jonas-*Jokeriukas* 79, 83, 85
 Švelnys Kazimieras 76
 Švelnys Povilas 79, 83, 85
 Švenčionis Aleksas 627
 Švenčionis Augustinas-*Jurka, Rytas, Mokinys* 626, 627, 628
 Švenčionis Bernasius-*Beržas* 593
 Švenčionis Stasys 590
 Švilpa kpt. 339
 Švilpa Pranas mokyt. 422
Švyturys (b. v. nuo Molėtų) 522
 Tabulevičius Povilas 32
Tadienė žr. Matušauskaitė-Kalendienė Felė 442
Taifūnas žr. Mažeika Alfonsas 190
 Tamašauskas 56, 67
 Tamašauskas Jokūbas 57
 Tamaševičius 421
 Tamašauskas 308
 Tamašauskienė 308
 Tamošiūnaitė Adelė-*Aušra* 438
 Tamošiūnas 362
 Tamošiūnas Jonas-*Trockis* 369
 Tamošiūnas Julius-*Tėvukas* 309
 Tamošiūnas Petras-*Simas* 441
 Tamulis Alfonsas-*Žaibas* 495, 498; 68 nuotr.
 Tamulis Jonas 498, 513
 Tamulis Tadas 497, 499, 502, 503, 509
 Tamulis Vladas 498, 513
 Tamulytė Angelė 501, 502, 503, 508, 514; 60 nuotr.
 Tamulytė Bronė (Bronislava)-*Našlaitė* 494; 59, 60 nuotr.
 Tamulytė Janina (Janutė)-*Vaiva (Vaivorykštė)* 453, 497, 498, 501, 508, 514; 59, 60 nuotr.
 Tamulytė Vacytė 497, 500, 501, 503; 60 nuotr.
Tankistas žr. Stimburys Antanas 304
 Taparauskas Adomas-*Varpas (Varpelis)* 558, 564
 Taparauskas Albinas-*Špokas* 565
 Taparauskas Jurgis-*Žiogas* 558, 564
 Taparauskas Olesius (Aleksandras)-*Viršaitis* 565
 Taparauskas Stasys-*Karžygis* 565
 Tarulis Alfonsas 154
Tarzanas 501
 Taškūnienė Teresė 363
 Tauginas 155, 156, 161
 Tauginas Antanas 149

Taujanskas str. 52
Tauragis žr. Siurba Julius 197
Tauras 319
Tauras žr. Kemeklis Jonas 410, 411
Tauterys Algirdas 28, 44
Tauterys Norbertas-Norba, Slibinas, Mintautas 7, 44; 1 nuotr.
Tauterys Povilas 25
Tauterys Vytautas 8, 25, 30, 44
Tautvydas žr. Janulis Mykolas 329, 335
Tebelskis Vytautas 377
Telegin Aleksandr tard. (MGB) 401
Tėvas žr. Januškevičius Petras 152, 153, 237
Tichomirovas Sergejus Kirijanovičius str. ltn. (MGB) 337
Tigras žr. Čepukonis Česlovas 373
Tikaiža Albinas 35
Timčenka Ilja 354, 361
Timinskas kap. tard. (MGB) 401
Timofejevas (MGB) 73, 74, 75
Tindžiulis Albinas-Dėdė kap. 8, 30, 77, 88, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 101, 102, 106, 107; 9 nuotr.
Titnagėlis žr. Narušis Vladas 482
Tyčas Liudas 39
Tyla Anicetas-Ancas 423, 425
Tyla Kazimieras-Tarzanas 390
Tylienė Onutė 59 nuotr.
Tylūnas Vytautas 275
Trakimaitė Danutė 617
Trakimaitė Marytė 621
Trakimaitė Nastutė 614
Trakimaitė-Lapinskienė Ona (Onutė)-Ožka 608, 613, 617, 624, 625
Trakimas Benediktas (Benius)-Genelis 607, 619, 621, 627
Trakimas Kazys-Putinas 595
Trakimas mjr. tard. (KGB) 470, 471
Trakimienė-Kondrotaitė Onutė (Ona)-Snieguolė 607
Trakys Stasys 325
Tratulis Bronius 475
Tratulis Petras 121
Trečiokas Edvardas 10
Trečiokas Petras 63
Trinkūnaitė Verutė 293
Trinkūnas Antanas 322
Triška Oksionas milicn. 530
Triznickas 370
Trybė str. 73
Tručinskas Jonas 344, 368
Trumpauskas Juozas 268
Trumpickas Juozas 256
Trumpys Benediktas-Rytis 633
Tūbelis Petras 43
Tubys Viktoras-Randas 408
Tučas Juozas-Ažuolas, Linksmutis 31, 4 nuotr.
Tučas Robertas-Barzdyla 4, 8 nuotr.
Tuina 61
Tuina Jonas 18, 58
Tunkevičius Povilas-Kastantas 381
Tuominas gyd. 63, 64
Tupėnas Petras 24, 30, 48, 49
Tūra Petras-Jokeris 76
Turčinskas 256
Turkas Voldis 48
Tušas Kazimieras-Nemunas 78 nuotr.
Tvarijonas Jonas 240
Tvarijonas Juozas 350
Tvarijonas Napalys 350
Tvarijonas Vytautas 360
Tvarijonienė mokyt. 361
Tvarkūnas Alfonsas-Katinas 237
Tvaska Antanas-Tėvas 331
Tvaska Kazys-Rugelis 331
Tveraga Alfonsas-Ažuolas 576; 75 nuotr.
Tveraga Česlovas-Vilkas 561, 562, 563, 582
Tveraga Mykolas (kitur Vytautas)-Aras 562, 585, 586
Tveraga Vytautas 595
Tveragaitė Elena 577
Tveragaitė Onutė 585
Tvirbutas 572

Uldukis 344
Uldukis Bernardas 376
Uldukis Edvardas 26
Uldukis Juozas 376
Ulevičius Abertas 44
Ulys ag. 8
Undriliūnas (Andriliūnas) 70
Urbanavičius Jonas 571
Urbelis Aleksas 271
Urbonaitė Emilija 392
Urbonas Antanas-Dragūnas 390, 393
Urbonas Bronius-Viesulas 333
Urbonas Jonas, s. Mykolo-Žaibutis 333
Urbonas Jurgis-Jokeris, Lakštutis 382, 383, 390, 394; 51 nuotr.
Urbonas Justinas, Juozo 390, 393, 394, 428
Urbonas Marijonas 133
Urbonas Povilas-Jaunutis 333
Urbonavičiukas 236
Urbonavičius Adomas-Siaubas 560
Urbonavičius Juozas 372
Urbonavičius Juozas-Aidas 599
Urbonavičius Martynas-Papartis 557
Urbonavičius Vytautas 372
Urbonavičiūtė 235, 236
Urbšys Juozas 10

- Ūsas Alfonsas 260
 Usonis Antanas 317
 Usonis Kazys-*Liepa* 316, 317; 71 nuotr.
 Usonis Vytautas-*Sakalas* 326
 Ušackaitė 124
 Ušackas 124
 Ušakovas 38
 Uzėnas 57
 Uzėnas Alfonsas 56, 57
 Uzėnas Vladas 56
 Užkuraitis 188
 Užkuraitis Antanas 186
 Užkuraitis Jurgis leit.186
 Užkurėlis 158
 Užubalis (Ažubalis) Alfonsas 27, 33, 34
 Užubalis (Ažubalis) Alfredas 33
 Užubalis (Ažubalis) Jonas 33, 28
 Užubalis (Ažubalis) Mindaugas 27, 33, 34
 Užunaris Arvydas 30

 Vaclovas Bilys-*Dragūnas, Skirmantas* 334
 Vadoklis tard. (MGB) 235
 Vagis Petras (KGB) 492, 493, 494
 Vagonis 475
 Vaičekonienė 249
 Vaičekonis Antanas-*Sermukšnis* 329, 330, 331, 332, 333
 Vaičekonis Jonas-*Dobilas* 329, 333
 Vaičekonis Juozas- *Meška* 329, 331, 333
 Vaičiulienė 218
 Vaičiulionis Mataušas 71
 Vaičiulis Adolfas-*Kiškis* 333
 Vaičiūnaitė Aldutė 232
 Vaičiūnaitė Liucija 264
 Vaičiūnas Alfonsas-*Tigras* 451
 Vaičiūnas Gintaras 36 nuotr.
 Vaičiūnas Kazimieras-*Varnas* 266
 Vaičiūnas Petras 269
 Vaičiūnas Pranas-*Plėšikas* 212, 230, 233
 Vaičiūnas Vladas-*Bigūnas* 109
 Vaidakavičius Jonas 478
Vaidėutis žr. Grebliauskas Kazys 597
 Vaidila Jonas 25
Vaidila žr. Žižminkas Kazys 287
 Vaidilaitė Marytė 8, 25, 26, 30, 59, 60; 2 nuotr.
Vaidotas žr. Černiauskas Jonas 628, 629
 Vainauskas 79
 Vainauskas inf. str. 91
 Vainauskas Petras str. 91, 96
 Vaineikis Vytautas 463
 Vainius Petras-*Sakalas* 596, 627, 628
 Vaišutis Petras-*Dundulis* 521
 Vaitaitis Albinas 30
 Vaitaitis Antanas 30
 Vaitelis Aleksas 213, 215
 Vaitelis Antanas-*Viesulas (viesuliukas)* 186, 237
 Vaitelis Danielius-*Briedis* leit. 121, 162, 187, 191, 201, 250, 283, 294, 300, 301, 302, 317; 11 nuotr.
 Vaitelis Juozas 253
Vaitiekūnas ag. žr. Kučinskas Povilas kun. 409
 Vaitiekūnas Alfonsas 362
 Vaitiekūnas Jonas 70
 Vaitiekūnas Juozapas 70
 Vaitiekūnas Tautvilis-*Zubrys* 8, 86, 102
 Vaitiekūnas Vytautas-*Gandis* 88, 89, 98
 Vaitkaitis Jurgis 262
 Vaitkevičius Jonas 29
 Vaitkevičius str. 336
 Vaitkūnas Petras 311
 Vaitkutė Onutė 222
Vaiva (Vaivorykštė) žr. Tamulytė Janina 504, 505
 Vaivada 108
 Vaivada Antanas 34, 35
 Vaivada Bronius 34, 35; 1 nuotr.
 Vaivada Romas 34, 35
 Vajega Evaristas 11
 Valaišytė Lesė 571
 Valančius Stasys 290
 Valantinas Antanas kun. ag.*Tupėnas* 8, 37, 40, 41, 78, 106, 107, 109
 Valavičius 180
Valdininkas žr. Čiplys Vladas 198
 Valeckas Antanas 67, 69
 Valeckas Jurgis 80, 81, 82
 Valeckas Paulinas 67
 Valeckas Povilas 67
 Valeckas Pranas 80
 Valeckas Vytautas 82, 93
 Veleckienė-Savickaitė Emilija-*Vijūnė* 97
 Valeika 319
 Valėniškis leit. (MGB) 337
 Valentėlis Alfonsas-*Bankininkas Vailokaitis* 31; 4, 6 nuotr.
 Valentėlis Bronius 29
 Valentėlis Edvardas 107, 109
 Valentėlis Ernestas 69
 Valentėlis Jeronimas 40
 Valentėlis Kazys-*Pavasarelis* 99,106; 1 nuotr.
 Valentėlis Petras 106
 Valentėlis Vytautas-*Karukas* 41, 106, 108
 Valentinavičius Antanas-*Vaitkus* 264, 266
 Valentinavičius Bronius 266
 Valentinavičius Vytautas 266
 Valevičienė 220
 Valevičiūtė-Uoksienė Elena-*Nida* 58 nuotr.
 Valickienė Dalia 73
 Valikonienė Janina 273
 Valikonis Antanas 509
 Valikonis Antanas-*Viršila* 192

Valikonis Jonas-*Klierikas* 192
 Valikonis Vladas-*Šernas* 344, 366, 376
 Valikonytė Joana 284
 Valiulis Bronius 58
 Valkiūnaitė Lėnia 62
 Valkiūnas Vilius 62
 Valonis Juozas-*Merkys* 331
 Valušis Alfonsas-*Jokeris* 474
 Valušis Bronius 328
Vampyras 620
 Vanagas 141, 134
 Vanagas Juozas 141
 Vanagas Steponas 149, 161
 Vanagas Vincas-*Ilgis (Ilgšis)* 149, 160, 162, 323, 324
Vanagas žr. Žabas Vytautas 237, 238
 Varanauskas Alfonsas 34
 Varanauskas Jonas 48, 52, 53
 Varanauskas Juozas 34, 40
 Varanauskas Teofilis 521
 Variakojis 64, 67
 Variakojis Jonas 18, 27
 Variakojis Jurgis 32
 Variakojis Povilas 69
 Variakojis Viktoras 18, 27, 58
 Varkala Algirdas-*Žaliukas, Daumantas* 618, 620, 630
 Varnas Vaclovas-*Jokeris* 78 nuotr.
 Varnas žr. Vaičiūnas Kazimieras 264
 Varnas tard. 254
Varpas (Varpelis) žr. Taparauskas Adomas 564
 Varžgalys Napalys-*Karklas* 516, 517
 Vasiliauskaitė Elena 283
 Vasiliauskas Albinas 107
 Vasiliauskas Petras-*Šimulionis* 282
 Vasiliauskas Vytautas str. 366
 Vasiliauskienė – Valentelytė Bronė 106
 Vasiliūnas 55, 56, 57
 Vasiulis Augustas 48, 55, 56
 Vaškelis Balys-*Kęstutis* 342, 344, 367
 Vaškevičius Martynas 463
 Vaškevičiūtė Marytė 572
 Vaznonis Anicetas-*Čempionas* 192
 Vaznonis Kazimieras-*Vėtra* 188
 Važnevičius Mikas inf., str. 628, 629
 Vėbra Antanas 326
 Vėbra Gediminas 327
 Vėbra Teofilis-*Žentelis* 387
 Vėbra Vincas 122, 133
Vėgėlė ag., žr. Janukėnas Petras 400
 Vejaikis 387
Vėjaviaikis žr. Smilga Povilas 195
 Vėjelis Jonas 27, 33, 34
 Vėjelis Kostantas 33,35
 Vėjelis Kostas 29
 Vėjelytė Palmyra 36
 Velanis Aleksas-*Tigras* 122, 124, 132, 133, 134, 139
 Velaniškis Bronius 375
 Velėniškis Albinas 339, 340
 Velėniškis Antanas 339, 341
 Velėniškis Bronius 343
 Velėniškis Petras 367
 Velička ltn. 339
 Venckūnaitė-Klevečkienė Aldona 30 nuotr.
 Venckūnas 244
 Venckus (partorg.) 472
 Venskienė Stasė 289
 Venskūnaitė Aldona 243
 Venskus 300
 Venskus Alfonsas-*Senis* 282
 Venskus Bronius-*Metelis* 282
 Venskus Jonas 282, 283, 296
 Venskus Stasys str. 289
 Venskus Stasys-*Biržys (Beržas)* 282, 289, 300, 313, 314
 Venskus Vacys-*Jonaitis* 282, 289, 309, 313
 Venslavičius str. 255
 Venslova 38
 Venslovas Vytautas 27
 Vepšta Stasys 230
 Vepštaitė – Žukienė Katrė 240
 Vepštaitė Verutė 240
 Vepštas 189
 Vepštas Alfonsas 210
 Vepštas Algirdas 240
 Vepštas Jonas-*Paukštelis* 209, 213, 230, 240; 28 nuotr.
 Vepštas Juozas 240
 Vepštas Stasys 240
 Vepštas Vytautas-*Žvaigždutė* 209, 213, 230, 240; 27, 28, 31 nuotr.
 Verba 571, 573
 Verbickaitė Regina 571
 Verbickas Aleksandras 595
 Verbickas Benadas-*Molis* 587
 Verbukas Antanas 546
 Verikas 126
 Vernickas Mykolas-*Sakalas* 602
 Vernickas Vincas-*Vanagas* 602
 Veselka 292
 Vėta Antanas 86
Vėtra 191
Vėtra žr. Rokas Vytautas 526
Vėtra žr. Vaznonis Kazimieras (Kazys) 190, 196
 Veverskas Viktoras str. 263
Vėželis 564
 Vėželis Bernardas-*Dramblys* 569
 Vėželis Jonas 572
 Vėželis Juozas 611

- Vėželis Pranas-Šermukšnis 588, 592
 Vėžys Juozas, Liudviko-Ažuolas, Eimutis 328, 332, 334
 Vėžytė Aneliūtė 127
 Vičinas Danielius 340
 Viduolis Jonas 349
 Vidžiūnas Jonas 76, 79, 81, 83, 84, 85, 87
 Vidžiūnas Juozas 76, 79, 81, 83
 Vidžiūnienė Uršulė 79, 81, 82, 83, 84, 87
 Vienažindis Jurgis 329, 330
 Vienuolis žr. Baltušnikas Jonas 153, 164
 Viesulas žr. Vaitelis Antanas 200
 Viesuliukas žr. Vaitelis Antanas 198
 Vijeika Petras 412, 413
 Vijoklis žr. Vildžiūnas Alfonsas 381, 383, 388
 Vijūnas Vladas 518
 Vijūnė žr. Valeckienė-Savickaitė Emilija 101
 Viksva 85
 Viksva Jonas-Daktaras 34, 98, 101
 Viksva Petras 98
 Viksvienė Bronė 106, 107
 Vilaišis 71
 Vilčinskas Juozas 597
 Vilčinskas Kazys 88
 Vilčinskas Vytautas-Radistas 89, 98
 Vildžiūnas Alfonsas-Vijoklis 380, 383
 Vildžius Vladas 117, 120
 Vilėniškis tard. 206, 207
 Vilimas 87
 Vilis 201
 Vilkas 304, 523
 Vilkas žr. Svilainis Antanas 451
 Vilkas žr. Tveraga Česlovas 582, 583
 Vilkauskas Vladas 596
 Vilotis Antanas 447, 449
 Vinciūnaitė 396
 Vinciūnas Alfonsas-Adomėnas, Nasturta 406, 408, 412, 427, 429
 Vinciūnas Jonas-Bijūnas 441
 Vingrienė – Mincaitė Emilija-Eglė 251
 Vingrienė-Laužikaitė Janina 344, 354, 355
 Vinterytė Onutė 222
 Viplentas Adolfas 62
 Virbalas Jonas-Groznas 192, 243
 Virbalas Juozas 243
 Virbalienė Apolonija 606
 Virbalytė 232
 Virbickas Aleksas-Berželis 594, 597
 Virbickas Liudas-Liūtas 265
 Virbickas str. 450
 Viršila žr. Valikonis Antanas 197, 199
 Viršulas Jonas-Tigras 237
 Viršulis A. 382
 Viržis žr. Karaliūnas Vilius 522
 Vištajūnas Jonas str. 43
 Višumirskaitė Stasė 406
 Višumirskas Kazys 403
 Vitartas Albinas, s. Emilijos 19, 28
 Vitkauskas Stasys 586
 Vitkevičius Povilas-Kudirka 368
 Vitkūnas Jonas-Hansas 423
 Vitkūnas Kazys-Džekas 423
 Vitkūnas Simonas, Jono 423
 Vitkūnienė Antosė (Antanina) 496, 497
 Vitkus Kazys-Dagilis 262, 263
 Vizminaitė Aldona 222
 Vygantais žr. Baravykas Jonas 320, 324
 Vyšnia žr. Senkevičius Jonas 543, 551
 Vyšniauskaitė Bronė 293
 Vyšniauskaitė Jonė 292
 Vyšniauskas Vladas 345
 Vytenis žr. Drašutis Vladas 196
 Vytis plk. žr. Kamarauskas A., ag. Vlasovas 617, 630, 632
 Vyturyš 460, 461
 Vlasovas ag., žr. Kamarauskas A., plk. Vytis 630, 632
 Vogulis str. 21
 Vogulis Vytautas-Drapokas, Šeškas, Dagilis 102
 Voldemaras 522, 523
 Volkovaitė 243, 245, 246
 Volkovas str. 243, 244
 Volkūnaitė Apolonija 227
 Vosylius Antanas 79
 Vosylius Povilas 79
 Voveris Stasys-Rickus 536
 Zabarauskas Alfonsas 29
 Zabarauskas Antanas 19, 27
 Zabarauskas Juozas 16
 Zabarauskas Kazys 19
 Zabarauskas Kazys 594
 Zabarauskas Petras 18, 27
 Zabiela inf. 125
 Zagreckas Antanas 459
 Zagreckas Povilas-Ažuolas 459
 Zaicevas žr. Astrauskas 306
 Zajančkauskas 311
 Zajenčkauskas Pranas 577
 Zakarevičius 571
 Zakarevičius Kazimieras-Zakaras 627
 Zalagėnas Staponas-Ripka 78 nuotr.
 Zalagėnas Vytautas-Kaimynas, Susiedas 331
 Zalagubas (Salagubas) Česlovas-Faiforas 213, 215
 Zalieckis 230
 Zalieska Bronius 478
 Zalieska Jonas-Saulius, Garnys 478
 Zalieska Petras 478
 Zalumskis (Zulumskis) Vytautas-Lūšis 234

- Zalumskis Vytautas-*Lūšis* 215
 Zaremba Vincas 609, 612
 Zaria ag., žr. Lisanka Algirdas 525
 Zaskevičius Algimantas-*Tautvaiša*, ag. *Bagdonas* 618, 631
 Zaskevičius Stasys gen. 631
 Zdanauskas inf. 376
 Zdanauskas str. 377
 Zdanavičius Jonas 578
 Zdanavičius Juozas-*Dragūnas*, *Vyturys* 4 nuotr.
 Zdanevičiai 597
 Zdanevičius Andrius-*Morka* 594, 595
 Zdanevičius Ignas-*Serbentas* 594, 595
 Zdanevičius Pranas-*Burokas* 594, 595
 Zeleckis 232
 Zelnys Antanas-*Jokeris* 333
 Zeniutė-Čepienė 599
 Zepkinas milicn. 416
 Zilnys Antanas-*Jokeris* 331
 Zimblys 318, 475
 Zinkevičius Julius 472
 Zinkevičius Vytautas-*Jupiteris* 476; 80 nuotr.
 Zizeliauskas Juozas 119
 Zokaitė-*Ramunė* 449
 Zolba Jonas 351, 352, 357, 362; 39 nuotr.
 Zolba Juozas-*Šturla* 349, 351, 352; 38 nuotr.
 Zolba Petras 347, 361, 362
 Zolbaitė Felicija (Fėle) 347, 351, 352
 Zolbaitė-Buzienė Genovaitė 346, 360; 49 nuotr.
 Zoluba Pranas 33
 Zolumskis (Zulumskis) Vytautas-*Tigras*, *Lūšis* 242; 31 nuotr.
 Zubas Jonas 244, 246
 Zubrickas 452
 Zulonaitė-Kulišauskienė Alma 366
 Zulonas Povilas 359
 Zulumskis (Zolumskis) Vytautas-*Tigras*, *Lūšis* 230; 31 nuotr.
 Zulumskis Jonas 243
 Zulumskis Julius-*Čerčilis* 230
 Zuoza Petras 367
 Zuozienė 93
 Zviaginas str. 132

 Žabas Vytautas-*Vanagas* 236
 Žagrakalys Jonas 48, 52
 Žagrakalys Juozas 48, 52, 53
 Žaibas žr. Jončys Antanas 374
 Žaibas žr. Žilys Antanas 134, 150, 151, 152, 153, 161, 162, 163, 251, 322
 Žakšauskas 414
 Žaldokas Kostas 103
 Žalga Juozas-*Karklas* 330
 Žalgiris (*Senis*) žr. Kimštas Jonas 332, 335, 504
 Žalgiris žr. Majauskas Vytautas 522
 Žaliasis *Velnias* žr. Misiūnas Jonas 123, 302, 303, 469, 485, 540, 542, 544, 546, 547, 551, 552, 556, 563, 570, 574, 577, 578, 579, 585, 587, 589, 601, 615, 621
 Žalinkevičius 77
 Žalkauskas Vladas-*Nastras* (*Astras*) 364
 Žalnieriūnas Kazys 340
 Žalnieriūnienė 354, 356
 Žaltys 521
 Žardinskaitė Jadvyga-*Daktaras Dolitis* 213, 221, 222, 227, 235, 236
 Žasinaitė Benada 484
 Žasinaitė Bronė 388
 Žasinaitė Stefa 388
 Žasinaitė-Platkevičienė Marytė 388
 Žasinas Antanas 388
 Žasinas Juozapas inf. 455, 484, 485, 515
 Žasininė 455
 Žasininė Bronė 388
 Žeimienė Ona 418
 Žeimys Leonas 418, 419
 Žeimys Stasys-*Kimantas* 434, 435
 Žeimytė Ona 418, 419
 Žeimytė-Lazdauskienė Damutė 417, 418, 419
 Žekonis 364
 Žekonis 54
 Žekonis Bronius 365
 Žekonis Kazys 53
 Želva ag. žr. Andriūnas Antanas 309, 310
 Žemaitaitis Jonas ltn. 606
 Žemaitis Antanas 119, 120
 Žemaitis Jonas 577
 Žemaitis Jonas-Vytautas 5, 630
 Žemaitis Karolis 117, 120, 121, 122
 Žemaitis Kazys 120
 Žemaitis Petras 577
 Žemaitis Povilas 425
 Žemaitis Povilas, Adomo 423
 Žemaitis Povilas-*Vėtra* 119, 120, 122, 123, 125
 Žemaitis Pranas 117, 118, 119, 120
 Žemaitis Stasys 122
 Žemaitis Stasys-*Kurmis* 427, 429
 Žemaitis Tadas 117, 121, 120
 Žemaitytė Valė 218
 Žengulavičius A. 244, 245
 Žentas žr. Morkūnas Vaclovas 504
 Žertauninkas žr. Bartkus Stasys 434
 Žiaugrė Petras 339, 340
 Žiaunys Bronius str. 377
 Žibika Antanas-*Kareivis* 332
 Žibutė žr. Jogėlaitė Genė 410
 Žičkus Albinas 390, 393
 Žičkus Povilas 390, 391, 392, 393, 395
 Židelytė Aldona inf. 276

Žilienė 275
 Žilienė Ona 372
 Žilinskas 16,17
 Žilinskas 240
 Žilinskas Aleksas 239
 Žilinskas Aleksas str. 189
 Žilinskas Antanas 244
 Žilinskas Bronius 15, 26, 29, 44, 62
 Žilinskas Edvardas-*Vanagas*, *Edvardas*, *Žilaitis* 8,
 9, 31, 44, 45,46, 47, 59, 64; 2, 4, 6 nuotr.
 Žilinskas Juozas 415
 Žilinskas Juozas-*Šiaudas* 540, 547, 551
 Žilinskas Petras 59, 60, 61, 62
 Žilinskas Vaclovas-*Morka* 540, 541, 551
 Žilinskienė Elena 222, 224
 Žilys ag. 400
 Žilys Alfonsas 262, 263
 Žilys Alfonsas-*Indėnas* 263
 Žilys Antanas-*Žaibas* 146, 148, 149, 251, 301,
 318, 323
 Žilys Bronius-*Saulius* 8
 Žilys Jonas 275
 Žilys Povilas-*Klevas* 280
 Žilytė Elenutė 275
 Žilytė Verutė 275
Žilvinis (*Žilvinas*) žr. Juras Jonas 454, 504, 507,
 510, 517
Žilvitis žr. Miškinis 482, 489
Žilvitis, *Alaušas* žr. Raugalas Vytautas 603
 Žilvytis Ipolitas 239
 Žindikas Lionginas 349
 Žirgulis Vladas 255
 Žiukas Kazys-*Rytis* 408
 Žiukas kun. 426
 Živatkauskas Juozas 12
 Žižiūnas leit. 187
 Žižys Antanas 448, 449
 Žižys Stasys 319
 Žižminskaitė Janina 293
 Žižminskaitė Liuda 287
 Žižminskas Kazys-*Vaidila*, *Švogėris* 282, 289,
 313,314
 Žižmys Antanas 269
 Žyčius Antanas 599
 Žyčius Zigmąs-*Galiūnas* 599
Žygaudas žr. Smetona Alfonsas 145, 146, 149,
 162, 167, 250, 302
Žygūnas žr. Kimštas Jonas 335
 Žlioba Alfonsas-*Kėkštas* 300
 Žlioba Jonas 297
 Žlioba Petras-*Baravykas* 286, 289, 316, 300
 Žukas Antanas-*Žukovas* 189
 Žukauskas 565
 Žukauskas Balys-*Komendantas*, *Princas* 378, 380,
 382; 58 nuotr.
 Žukauskas inf. 574
 Žukauskas Kazys 38
 Žukauskas Mykolas-*Meškutis* (*Meška*) 452, 490
 Žukauskas Petras 378
 Žukauskas str. 472
 Žukauskas Vincas 121, 122
 Žukauskas Vincas, Felikso 448
 Žukauskas Zigmąs-*Plaktukas* 490
 Žukauskas-Vienuoelis Antanas 379
Žukovas žr. Žukas Antanas 190
 Žulonaitė Emilija (Elzė) 110
 Žuoris Adolfas 58
Žvaigždutė žr. Semėnaitė Emilija 506, 507
Žvejys žr. Baltūsis Antanas 504
 Žvinys Liudas, Adomo 448
Žvirblis žr. Dargužis Vladas 334
Žvirblis žr. Mickevičius Jonas 594, 596, 628
 Žvirblytė-Graželienė Liuda 582; 74 nuotr.
 Žvykas inf. 407
 Žvykas str. 259, 262, 264
 Žvykas Vladas str. 269, 274

TURINYS

Pratarmė. <i>Romas Kaunietis</i>	5

KAI KURIE DUOMENYS APIE PILĖNŲ TĖVŪNIJOS KŪRIMĄSI IR JOS STRUKTŪRĄ

Pasakoja Bronius Skiauterė	10
Pasakoja Emilija Kaupaitė-Ajutienė	33
Pasakoja Jonas Galvanauskas	38
Pasakoja Eleonora Laučiškytė-Abazorienė- <i>Neužmirštuolė</i>	42
Pasakoja Alfonsas Suveizdis	48
Pasakoja Jonas Stankevičius	54
Pasakoja Juozas Prunskus	58
Pasakoja Vilius Valkiūnas	62
Pasakoja Vladas Balčiūnas- <i>Vilkas</i>	66
Pasakoja Romualdas Karoblis	69
Pasakoja Jonas Bartkevičius	75
Pasakoja Jurgis Valeckas ir Petras Dragūnas apie Vidžiūnienę ir jos veiklą	80
Pasakoja Valdas Gliaudelis	83
Pasakoja Antanas Devainis	84
Pasakoja Jurgis Stančikas	86
Pasakoja Elzbieta Nakienė	87
Pasakoja Kazys Vilčinskas	88
Pasakoja Gytis Bielskis	90
Pasakoja Leonas Petronis	92
Pasakoja Antanas Sventickas	92
Pasakoja Vilhelma Dragūnienė	93
Pasakoja Algis Šidlauskas	94
Pasakoja Emilija Savickaitė-Valeckienė- <i>Vijūnė</i>	97
Pasakoja Pranas Buzevičius	102
Pasakoja Antanas Jarmalavičius	104
Pasakoja Bronė Valentelytė-Vasiliauskienė	106
Pasakoja Danutė Špokevičiūtė-Visockienė	109

VYČIO APYGARDA (1944–1956 m.)

Iš Kazio Patamsio prisiminimų	111
Pasakoja Paulius Kirša- <i>Vilkas</i>	117

Pasakoja Antanas Šaučiūnas- <i>Berželis</i>	126
Pasakoja Mykolas Diršė	139
Pasakoja Marytė Štaruolytė	204
Pasakoja Jadvyga Grigoraitytė-Sutkienė- <i>Sesutė</i>	229
Pasakoja Pranas Dobrovolskis- <i>Karvelis</i>	236
Pasakoja Veronika Dijokeyvičiūtė- <i>Sesutė</i>	238
Pasakoja Aldona Venckūnaitė	243
Pasakoja Eleonora Laukagalytė	247
Pasakoja Vacys Janionis	250
Pasakoja Emilija Mincaitė-Vingrienė- <i>Eglė</i>	251
Pasakoja Ona Linkonaitė-Karpienė	253
Pasakoja Vladas Žirgulis	255
Pasakoja Julijonas Ardavičius- <i>Genys</i>	261
Pasakoja Liucija Vaičiūnaitė	264
Pasakoja Juozas Sereika- <i>Sadauskas</i> ir Ona Drižytė-Sereikienė	267
Pasakoja Antanas Kinderis	278
Pasakoja Janina Kiuberytė-Ivanauskienė apie J. Šibailos ir P. Žilio žūtį Dovydu miške	280
Pasakoja Janina Jelinskaitė-Kluonienė- <i>Audra</i>	281
Pasakoja Petras Kuodis- <i>Ragaišis</i>	294
Pasakoja Kazys Usonis- <i>Liepa</i>	316
Pasakoja Juozas Daleckas	321
Pasakoja Elena Špokaitė-Trakienė	322
Pasakoja Antanas Vėbra ir Albina Kavaliauskaitė-Vėbrienė	326
Iš buvusio partizano Kazio Riaubos- <i>Kazoko</i> , vėliau tapusio MGB agentu smogiku pseudonimu <i>Zigmas</i> , baudžiamosios bylos	328
Iš Bikino Andriaus, s. Edvardo apklausos protokolo 1946 03 28	332
Iš Blinkevičiaus Juozo, s. Juozo apklausos protokolo 1953 04 01	333
Iš N. Gaškaitės-Žemaitienės „Žuvusiųjų prezidentas“, 1998 m., p. 290.	335
Pasakoja Vytautas Bajorūnas	336

ALGIMANTO APYGARDA

Pasakoja Kazys Repšys	339
Pasakoja Genovaitė Zolbaitė-Buzienė	346
Pasakoja Vaclovas Buzas	364
Pasakoja Alma Zulonaitė-Kulišauskienė	366
Pasakoja Jurgis Šlapelis	368
Pasakoja Konstancija Neniškytė-Pečkuvienė- <i>Kubiliukas</i>	371
Pasakoja Ona Matulionytė-Šilininė	375
Pasakoja Bronė Jovaišaitė-Pačinskienė	378
Pasakoja Balys Žukauskas- <i>Princas</i>	382
Pasakoja Jonas Pajarskas- <i>Rugelis</i>	384
Pasakoja Vytautas Gailiušis- <i>Buožė</i>	385
Pasakoja Marytė Žasinaite-Platkevičienė	388
Pasakoja Vytautas Strazdas- <i>Uosis, Grūdelis</i>	389
Pasakoja Anicetas Mažvila	401
Pasakoja Bronė Rečiūgaitė-Miselienė	414
Pasakoja Jonas Paulauskas- <i>Lizdeika</i>	420
Pasakoja Petras Mackevičius- <i>Liūtas</i>	426
Pasakoja Alfonsas Pankratijus Ribakovas- <i>Stumbras</i>	431

Pasakoja Juozas Keršanskas	433
Pasakoja Adelė Tamošiūnaitė- <i>Aušra</i>	438
Pasakoja Adelė Matušauskaitė- <i>Charma</i>	441
Pasakoja Petras Matušauskas	442

DIDŽIOSIOS KOVOS APYGARDA

Pasakoja Vincas Meilus- <i>Mina</i>	443
Pasakoja Jonas Račickas- <i>Aras</i>	447
Pasakoja Vlada Darulytė- <i>Kregždė</i>	450
Pasakoja Veronika Misiūnaitė-Meilienė	452
Pasakoja Povilas Zagreckas- <i>Ažuolas</i>	459
Pasakoja Bronius Purlys- <i>Bosas</i>	463
Pasakoja Vytautas Balžekas	471
Pasakoja Jonas Zaleska- <i>Saulius, Garnys</i>	478
Pasakoja Tamulytė Bronė- <i>Našlaitė</i>	494
Pasakoja Jonas Vytautas Imbrasas- <i>Briedis, Tarzanas</i>	515
Pasakoja Algirdas Lisanka- <i>Siaubas</i>	520
Pasakoja Stasys Voveris- <i>Rickus</i>	536
Pasakoja Vladas Petkevičius- <i>Sakalas</i>	538
Pasakoja Vincas Petkevičius- <i>Dobilas</i>	549
Pasakoja Jonas Karpavičius- <i>Algis</i>	553
Pasakoja Antanas Lapinskas- <i>Diemedis</i>	555
Pasakoja Vincas Gudzinskas- <i>Putinas</i>	559
Pasakoja Česlovas Pavasaris- <i>Milžinas</i>	561
Pasakoja Jurgis Taparauskas- <i>Žiogas</i>	564
Pasakoja Kazys Bandzevičius- <i>Kaziukas</i>	566
Pasakoja Alfonsas Tveraga- <i>Ažuolas</i>	576
Pasakoja Melanija Lapinskaitė-Mackevičienė	579
Pasakoja Liuda Žvirblytė-Graželienė	582
Pasakoja Janina Marcinauskaitė-Daniūnienė- <i>Neužmirštuolė</i>	584
Pasakoja Jonas Marcinkevičius	586
Pasakoja Robertas Božava	590
Pasakoja Lituanikos organizacijos narys Benediktas Kalvelis- <i>Atžala</i>	599
Pasakoja Mindaugas Sudnikas- <i>Linas</i>	605
Ona Trakimienė- <i>Snieguolė</i> . Nekrologas partizanui <i>Karkliukui</i>	607
Onos Trakimaitės-Lapinskienės- <i>Ožkos</i> pasakojimo fragmentai	614
Keli žodžiai apie Onos Trakimaitės-Lapinskienės- <i>Ožkos</i> prisiminimus	625
Pasakoja Augustinas Švenčionis- <i>Rytas</i>	626
Trumpi biografiniai duomenys	629
Santrumpos	634
Asmenvardžių rodyklė	635

Au54 **Aukštaitijos** partizanų prisiminimai / [sudarė Romas Kaunietis]. – Vilnius: Vaga, 1996– .

ISBN 5-415-01339-3

D. 4 / [asmenvardžių rodyklę sudarė Alma Šimkuvienė]. – Vilnius: Margi raštai, 2004. – 671 p., [16] iliustr. lap. – Asmenvardžių r-klė: p. 635–668.

ISBN 9986-09-271-X

Ši (penktoji) „Aukštaitijos partizanų prisiminimų“ knyga yra atsakas tiems paskviliams sovietinėje ir Nepriklausomos Lietuvos spaudoje, kur buvo dergiamas Lietuvos partizano vardas, iškraipoma tikroji pokario istorija. Knygą sudaro partizanų, jų ryšininkų ir rėmėjų prisiminimai.

UDK 947.45.083(093)+[355.42+321.6](474.5)+888.2-94

Aukštaitijos partizanų prisiminimai

IV dalis

Sudarytojas *Romas Kaunietis*
Redaktorė *Laima Račienė*
Dailininkas *Alfonsas Žvilius*

SL 319. 2004 06 04. 54,18 sp. l.
Tir. 700 egz. Užsakymas
Leidykla „Margi raštai“,
Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius.
Spausdino akcinė bendrovė „Spauda“,
Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius.

3-96-27997

LIETUVOS NACIONALINĖ
MARTYNO MAŽVYDO BIBLIOTEKA

04/22395R

♦ Laisvės kovotojų prisiminimai mums atverčia vis naujus ir naujus Lietuvos praeities puslapius.

♦ Gyvenimo rato jau nepasuksim atgal, kiekvienas laikmetis atsirenka žmones ir jų likimus. Nebesugrįšim išsemt anos skausmų ir kančių bedugnės, į kurią taip giliai mūsų tautą buvo įstūmęs tas nelemtas XX amžius.

♦ Istorija pasiliko tik nuotraukose pilkus kankinių veidus, prisiminimus, užrašytus balto popieriaus lapuose.

♦ Laikas baigia užgydyt žaizdas, laikas keičia ir mus pačius...

♦ Labai norėčiau visiems ano žiauraus likimo broliams palinkėti daug daug šviesių dienų, neblėstančios energijos, geros nuotakos, sveikatos ir mielų šypsenų.

♦ Išlikite visuomet tokie pat gražūs sielose, veiduose ir širdyse amžinai jauni mano aplankytieji Lietuvos Laisvės Sakalai!

Romas Blaunietis

Lietuvos nacionalinė
M. Mažvydo biblioteka

000577716

ISBN 9986-09-271-X

ISBN 5-415-01339-6